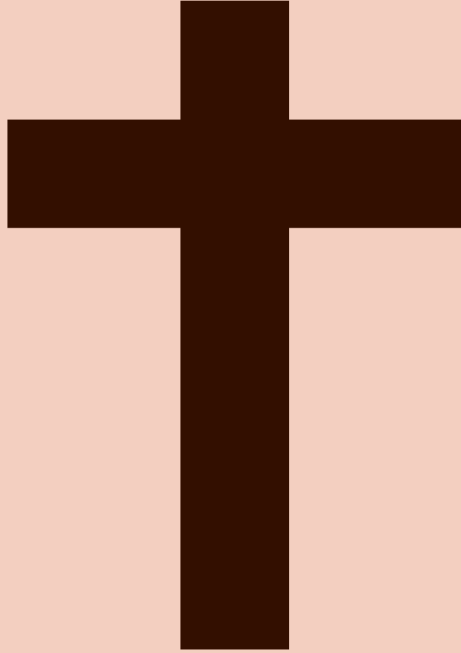

Uwien ya Jotiefɛnku
ya gbɔnku

The New Testament in the Ngangam language of Togo

Uwien ya Jɔtiefɛnku ya gbɔnku
The New Testament in the Ngangam language of Togo

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ngangam

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Ngangam

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

f30fbe0b-cda1-5a60-a4ee-8be80c6caef6

Contents

Matie	1
Mark	43
Luk	69
San	112
Itùon	142
Erom yaab	181
1 Korɛnt yaab	199
2 Korɛnt yaab	216
Galasi yaab	227
Efes yaab	234
Filip yaab	240
Kolɔs yaab	245
1 Tesalonik yaab	250
2 Tesalonik yaab	254
1 Timote	257
2 Timote	262
Tit	266
Filemɔn	269
Ebrembe	271
Saak	286
1 Pier	291
2 Pier	297
1 San	300
2 San	305
3 San	306
Sud	307
Mikpiirm	309

Tigbɛmɔnmɔnt tà Matie kɛle' tù nnɔ Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Matie yé Yesu Kristo ya panpaankaab piik nin bile nnɔ ya uba nɛ. U kɛle' u'gbɔnku kuu ki de' binib bà nnɔ lii yé Sufmbɛ nɛ ki pekre' ki paan' Kristo ya sɛn bo.

U wuɔn' kugbɔnku kuu ni ki ye Yesu nɛ yé uyo bo Uwien là pùon' Sufmbɛ ki ye u li sɔn wà wɔ ní baa kí lá ηmɛn bɛ kí li yé bi'ber nnɔ. U kɛle' Kujɔtiekpaaaku ya gbɔnku ya gber ku'ni tù yɛbe, ki wuɔn' Yesu sɔnsɔn' tù len' nà nnɔ ma bo, ki tɔke' ki ye Uwien ya bɛl nɛkn' ní ηɔ.

Kugbɔnku kuu ya cincinm, liyul 1 kí tì baa iyul 2, Matie lienh Yesu ya màam nin u'buwaam bo nɛ. Yesu yé ubɛr nɛ ki baa' wɔ ní ñɛn binib bi'biere ni.

Kí cin iyul 3:1 kí tì baa iyul 4:11, Matie lienh San sii' Yesu Uwien ya ñunm ma bo nin Satan biike' wɔ ma bo nɛ.

Kí cin iyul 4:12 kí tì baa 18: 35, Matie lienh Yesu tien' nà Galile ya tinfenm ni nnɔ nɛ. U pɔn' mikpɛnjɛnm mà yɛbe nɛ ki wɔkn' binib Uwien ya bɛl ya gber, ki cèrɛ' biwiɛnb faake' ki yɛbe.

Kí cin iyul 19 kí tì baa iyul 25, Yesu jon' Yerusalem bó, ki tì wɔkn' binib Uwien ya gber ni'bó. U wɔkn' binib ugbengbenyo ya gber, ki tɔke' bɛ ki ye bi la cèrɛ uba ní lɛrɛ kí tuln bɛ.

Kí cin iyul 26 kí tì baa iyul 28, Matie lienh Sufmbɛ ya ciɛnb cuo' Yesu, ki cèrɛ' bi bun' wɔ tibuur, ki kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nin u mɛkre' ma bo ya gber nɛ.

Yesu ya yaajɛb ya yel (Luk 3:23-38)

¹ *Yesu Kristo ya yaajɛb ya yel ya gbɔnku sɔ nɔ. U là yé *Dafid ya yaabil nɛ, nɛ Dafid mɔ yé *Abraham ya yaabil. ² *Abraham là maa' *Isaak, nɛ *Isaak mɔ maa' *Sakɔb, *Sakɔb mɔ maa' Suda nin u'ninjɛb. ³ Suda mɔ maa' Farɛs nin Sera. Bi'naa ya yel si Tamar. Farɛs mɔ maa' Esilɔm, Esilɔm mɔ maa' Alam, ⁴ Alam mɔ maa' Aminadab, Aminadab mɔ maa' Nasɔn, Nasɔn mɔ maa' Salima, ⁵ Salima mɔ maa' Bos. U'naa ya yel si Lahab. Bos mɔ maa' Yobɛd. U'naa ya yel si Lut. Yobɛd mɔ maa' Yɛsɛ, ⁶ Yɛsɛ mɔ maa' ubɛr *Dafid. *Dafid mɔ maa' Salomɔn. U'naa là yé Yuri ya po nɛ, nɛ *Dafid taa' wɔ ki kuɔn'. ⁷ Salomɔn mɔ maa' Erobowam, Erobowam mɔ maa' Abiya, Abiya mɔ maa' Asafu, ⁸ Asafu mɔ maa' Yosafat, Yosafat mɔ maa' Yolam, Yolam mɔ maa' Osiyas, ⁹ Osiyas mɔ maa' Yowatam, Yowatam mɔ maa' Ahas, Ahas mɔ maa' Esekiyas, ¹⁰ Esekiyas mɔ maa' Manase, Manase mɔ maa' Amos, Amos mɔ maa' Yosiyas, ¹¹ Yosiyas mɔ maa' Yekoniya nin u'ninjɛb uyo wà Israyɛl yaab ya nɛnnɛndb là tɔn' nin bɛ lituɔl ki cuo' bɛ ki jon' *Babilonn nnɔ. ¹² Bi cuo' bɛ ki jon' Babilonn ma nnɔ, ni ya puoli bó nɛ Yekoniya maa' Salatiɛl, Salatiɛl mɔ maa' Sorobabel, ¹³ Sorobabel mɔ maa' Abiyud, Abiyud mɔ maa' Eliyakim, Eliyakim mɔ maa' Asɔ, ¹⁴ Asɔ mɔ maa' Sadɔk, Sadɔk mɔ maa' Akim, Akim mɔ maa' Eliyud, ¹⁵ Eliyud mɔ maa' Eleyasaa, Eleyasaa mɔ maa' Matan, Matan mɔ maa' *Sakɔb, ¹⁶ *Sakɔb mɔ maa' *Yosɛf, wà yé Mari ya cɛ nnɔ. Mari mɔ maa' *Yesu wà bi yih wɔ *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nnɔ.

¹⁷ Kí ñɛ *Abraham kí li ηmɔηmɔbe kí tì baa *Dafid, bi là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Kí ñɛ *Dafid kí li ηmɔηmɔbe kí tì baa uyo wà Israyɛl yaab ya nɛnnɛndb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nnɔ, bi'mɔ là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Uyo wà bi'nɛnnɛndb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nnɔ kí li ηmɔηmɔbe kí tì baa *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ya yo, bi'mɔ là te yaajɛb piik nin binan nɛ.

Yesu ya m̀dam ya gber
(Luk 2:1-7)

¹⁸ Bi maa' Yesu Kristo ma bo sɔ. Bi là pun' u'naa Mari uje uba ne bi yih wɔ *Yosef. Wa laan là kuɔn' wɔ, ne *Mifuoñaanm c̀ere' u punbe'. ¹⁹ U'cɛ *Yosef yé ugbem̀ndaan ma nnɔ, ne kí yíe wɔ ní bɔle kí ɲɔre wɔ ɲɔ tigber nnɔ la ñe saali. ²⁰ U maaleh nnɔ ma nnɔ, ne ki laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt ni. Utond nnɔ t̀ake' wɔ ki ye: «*Yosef, *Dafid ya yaabile, la fenge kí ye ɲa ní taa a'po Mari kí baa a'den, kime *Mifuoñaanm ne c̀ere' u punbe'. ²¹ U li maa kibujebuk, ne á yin k̀e *Yesu*, kime wɔn ne li ñen u'bol yaab bi'biere ni.»

²² Nɛn ke là tien' ɲɔ Yonbdaan là c̀ere' u'ñabonsɔknl len' nà nnɔ, nè ní tien ne. U là len' ki ye: ²³ «Ujefaan wà ɲa ben je li punbe kí maa kibujebuk. Bi li yin k̀e Emaniel.» Ni'tingi si: «*Uwien te nin te.*»

²⁴ Ne *Yosef finde', ki tien' Yonbdaan ya tond t̀ake' wɔ ki ye wɔ ní tien nà nnɔ, ne ki taa' u'po Mari, ²⁵ ka duɔn' nin wɔ haali u t̀i maa' kibujebuk, ne u yin' k̀e Yesu.

2

Bibenbenb biba baa' ki puke' Yesu

¹ Tɔ, bi maa' *Yesu Betelem ya du ni ne, Sude ya tinfenm ni, uyo wà Herod yé uber nnɔ. Bi maa' *Yesu ma nnɔ, ne binib bà ɲmɔbe mibenm inmaabii bo ya biba ñen' lenpuoli bó ní ki baa' Yerusalem, ² ne ki niire' ki ye: «Bi maa' kibuk kà kí yé Sufmbɛ ya ber nnɔ te le saan-i? Kime ti laa' ki'ɲmaabil lenpuoli bó ne ki baa' t̀i puke k̀e.» ³ Uber Herod nin Yerusalem ya nib ke cii' tigber nnɔ ma nnɔ, ne t̀u beke' be cɛen. ⁴ Ne u yin' *Sufmbɛ nin *bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb ke, ki niire' be ki ye bi li maa Uwien ya Nigendke Kristo le saan-i?

⁵ Ne bi ye: «Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnɔ ni, kime *Uwien ya ñabonsɔknl là kele' ki ye Uwien ye:

⁶ «Sin Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnɔ, ɲa mɔnbe ki yé dufenm Sude ya tinfenm ya du ke ni, kime uber li ñe sin ni ne, kí li yé wà li likeh n'nib Israyel yaab.» »

⁷ Nɛn bo ne Herod bɔle' ki yin' bibenbenb nnɔ, ki niire' be liɲmaabil nnɔ cinbe ki puɔ' uyo wà, ⁸ ne ki sɔn' be Betelem bó ki ye: «Li joh men kí t̀i nuun kí bende kibuk nnɔ ya gber mɔnmɔnm. Ni laa' k̀e la, ní liebe ní kí lá t̀ake nni, n'mɔ ní jo kí t̀i puke k̀e.»

⁹ U len' ki gben', ne bi siere' ki bure'. Bi joh ma nnɔ ne ki laa' liɲmaabil là bi là laa' lè lenpuoli bó nnɔ, le be usen ki t̀i baa' kibuk nnɔ te nà saan nnɔ, ne ki sere' ni'saan paaki. ¹⁰ Bi laa' lè nnɔ ma nnɔ, ne bi'yenm sɔnge' ki t̀i kende'. ¹¹ Bi kɔn' iden nnɔ, ne ki laa' kibuk nnɔ nin ki'naa Mari. Bi gbaan', ki puke' kibuk nnɔ, ki ñen' bi'kɔl ni tibonmɔnmɔnt ki de' k̀e. Bi de' k̀e miñɔkm nin liɲubl liba bi yih lè ansan nin mikpɔm miba bi yih mè miir*.

¹² Ni ya puoli bó ne Uwien t̀ake' be tideknt ni ki ye bi la liebe uber Herod bó. Nɛn bo ne bi ñen' usenpaanke ki kun'.

Bi taa' Yesu ki sen' ki jon' Esipt bó

¹³ Bi kun' ma nnɔ ne *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt ni. Ne utond nnɔ t̀ake' wɔ ki ye: «Fii kí taa kibuk kie nɔ nin ki'naa kí sen kí jo *Esipt bó, kí t̀i ní li te ni'bó, kí li gu lidaali là n li t̀ake ɲe kí ye á liebe ní, kime uber Herod li nuun kibuk nnɔ wɔ ní ku k̀e.»

¹⁴ Nɛn saan ne Yosef fii' ki taa' kibuk nnɔ nin ki'naa kuñɔnku ki jon' *Esipt, ¹⁵ ki t̀i te ni'bó haali Herod t̀i kpo'. Ni tien' ɲɔ Yonbdaan là c̀ere' u'ñabonsɔknl len' nà nnɔ nè ní tien ne. U là ye: «Uwien ye: «N yin' n'buk k̀e ní ñe ní *Esipt ni.» »

Uber Herod ku' mubujebumu

* **1:21** Yesu ya tingi si: Uwien ɲmiendeh binib ne. * **2:11** Miir yé mikpɔm miba ya bol ne. Bi taah kusiiku kuba ya bol ya siim ne ki teh mè. Mi'daaku faa cɛen ne.

¹⁶ Tɔ, Herod bende' ki ye bibenbenb nnɔ lere' wɔ ma nnɔ, nɛ u'benku ni ben' ki gbien', nɛ u cɛre' u'sojambɛ ku' Betelem ya du nin u'dugbaan kɛ ya bujɛbumu mɔa kɛ ɲmɔbe ibin ile nin mɔa ɲa laan baa' ibin ile nnɔ. U lɔ niire' bibenbenb nnɔ bi cinbe ki laa' linmaabil nnɔ uyo wɔ. Nɛn nɛ cɛre' u'jiɛ' ki kpaan' ibin ile. ¹⁷ U ku' mubumu nnɔ ma nnɔ nɛ nɪ tien' *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Seremi lɔ len' ma ki ye:

¹⁸ «Bi cii' imuɔ bɔ Lama ya du ni,
udaan uba muɔh ikumuɔ,
ki kpiɛndeh ki gbiekeh.
Lasɛl nɛ muɔh u'bumu bo,
uba ɲa ɲ fre kɪ suon wɔ,
kimɛ u'bumu ɲa ji te.»

Bi taa' Yesu ki siere' Esipt ni

¹⁹ Nɪ tete, nɛ Herod ti kpo'. U kpo' ma nnɔ, nɛ *Yosɛf laa' Yonbdaan ya tond uba tidɛknt ni, *Esipt ni. ²⁰ Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Fii kɪ taa kibuk nnɔ nin ki'naa kɪ liebe Israyel ya du bɔ, kimɛ binib bɔ lɔ nuunh bɛ ɲ ku kɛ nnɔ kpo'-a.»

²¹ Nɛ u fii' ki taa' kibuk nnɔ nin ki'naa, ki liebeh Israyel ya du bɔ. ²² *Yosɛf cii' ubɛr Herod ya bijɛ Akelayus teke' u'baa ya bɛl Sude ya tinfɛnm ni. Nɛn bo nɛ u fɛnge', ka yɛ wɔ ɲ baa ni'bɔ, nɛ Uwien wuɔn' wɔ tidɛknt ni nɛ u bure' Galile ya tinfɛnm bɔ. ²³ U ti baa', nɛ ki kɔ udu uba ni, bi yih wɔ Nasaret. Nɪ tien' nnɔ ɲɔ *Uwien ya ɲɔbonsɔknb lɔ len' nɔ nnɔ nɛ ɲ tien nɛ. Bi lɔ len' ki ye: «Bi li yin wɔ Nasaret ya du ya nil nɛ.»

3

San wɔ siih binib Uwien ya ɲunm nnɔ ya gbɛr (Mark 1:1-8; Luk 3:1-18; San 1:19-28)

¹ San wɔ siih binib Uwien ya ɲunm nnɔ baa' uyo uba ki te kupenpelku ni, Sude ya tinfɛnm ni, ki kpaandeh ki teh: ² «Lɛbre mɛn ni'tetem, kimɛ Uwien ya bɛl nɛkn' nɪ ɲɔ.»

³ *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Esayi lɔ len' San ya gbɛr ki ye:
«Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

«Tɔre mɛn Yonbdaan ya sɛn,
kɪ cubn u'sɛngbɛmu kɪ de wɔ.» »

⁴ San lɔ guo liliɛrl lɔ nnɔ, bi taa' ɲɔkma ya kobr nɛ ki lon' lɛ. U lɔ gbin kugbɔnku ya ningbenl nɛ u'ciɛk ni. U'jier lɔ si inacu nin tisiir nɛ. ⁵ Binib ɲɛh nɪ Yerusalem nin Sude ya tinfɛnm kɛ nin Sudɛn ya kpenl ya tinfɛnm kɛ ni, ki bɔareh u'saan, ⁶ ki kpiireh bi'biere, nɛ u siih bɛ Uwien ya ɲunm, Sudɛn ya kpenl ni.

⁷ San laa' *Farisiɛnmbɛ nin Saduseyɛnmbɛ bɔareh u'saan ki yebe ki yɛ wɔ ɲ sii bɛ Uwien ya ɲunm. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Iwaalɛb ninbi, ɲmɛ nɛ wuɔn' nɛ ni li tien ma kɪ ɲɛ Uwien ya benpiebe wɔ we nɪ nnɔ ni? ⁸ Li sɔnh mɛn itɔɔn yɔ wɔngɛh ki teh ni mɔnbe ki lɛbre' ni'tetem, ⁹ ki la li maaleh ni'yɛnm ni ki teh: «Ti'yaajɛ si *Abraham ma nnɔ, nɪ dɛkre' nɛ», kimɛ n tɔkeh nɛ nɛ, Uwien li fre kɪ cɛre itɛn yɛ nɔ ɲ kɛnde *Abraham ya yaabii. ¹⁰ Uwien bonde' liyɛl ɲɔ wɔ ɲ kpiɛkre isiin. Isiin yɔ kɛ ɲa lɔonh biimɔnmɔn la, u li gɛ yɪ kɪ wiɛ umu ni nɛ. ¹¹ Min taah miɲunm nɛ ki siih nɛ Uwien ya ɲunm, ki wɔngɛh ki teh ni lɛbre' ni'tetem. Ama wɔ li paan n'puoli bɔ nɪ nnɔ ɲmɔbe mituɔm ki cɛn' nni. Ma kɛ ɲ cɛkre u'tacaan. Wɔn nɛ lɔ li cɛre *Mifuoɲaanm nin umu ɲ jiiɛre nɪ ni'bo. ¹² U taa' kiyonyiek wɔ ɲ ti lende u'ji. U li taa mijibim kɪ cɔɔn ubɔnbuɔn ni, kɪ taa tifent kɪ wiɛ umu wɔ ɲa ɲ kpiin ni.»

San sii' Yesu Uwien ya ɲunm (Mark 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Tɔ, u ya yo nɛ *Yesu ɲɛn' Galile ya tinfɛnm bɔ nɪ ki baa' San saan, Sudɛn ya kpenl saan ɲɔ San ɲ sii wɔ Uwien ya ɲunm. ¹⁴ San ɲa tuo', nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Sin wɔ bi li sii min

Uwien ya ñunm nnɔ, a'mɔ ji liebe' ki baa' min saan-ii?» ¹⁵ Nε *Yesu ye: «Tuo kí tien nnɔ fɛnfennɔ. Nnɔ nε ti li fre kí tien Uwien yíe nà kε.» Nε San tuo' ki sɪi' wɔ Uwien ya ñunm. ¹⁶ U sɪi' *Yesu ma nnɔ nε u ñɛn' miñunm ni i ya tãan bo. Kutaaku yàare', nε u laa' *Uwien ya Fuoñaanm jinh ní ki naan unɛnjel, ki lá kɛle' u'bo. ¹⁷ Nε uniekε uba ñɛn' paaki bó ní ki ye: «N'bijε sɔ, n yíe wɔ, nε n'yɛnm sɔnge u'bo.»

4

Satan biike' Yesu

(Mark 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ U ya yo nε *Mifuoñaanm tuke' *Yesu ki jon' kupenpelku ni ηɔ usɛnpol ní tɪ biike wɔ. ² *Yesu lɔle' buñɔbu iwien pinan nin tiñant pinan. Ni ya puoli bó nε mikònm cuo' wɔ, ³ nε *usɛnpol unibiikl baa' u'saan, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijε la, cère iten yíe ní kpende kpɔnɔ.»

⁴ Nε *Yesu jijn' wɔ ki ye: «Nì kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nil ηa li fuobe jier baba bo; u li fuobe iñɔbon yà kε ñɛh Uwien ya ñɔbu ni nnɔ mɔ bo nε.» »

⁵ Nε *usɛnpol taa' wɔ ki jon' Uwien ya du Yerusalem ni, ki tɪ duon' wɔ *Uwien ya duku ya paaki leklemi, ⁶ nε ki tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijε la, maabe kí ci tingi, kímε nǐ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Sin bo, Uwien li cère u'tondb ní guɔre ηε,
ηɔ a'taal la mε tenl.» »

⁷ Nε *Yesu ye: «Nì tɪ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni mɔ ki ye: «Ña ní biike a'Yonbdaan Uwien.» »

⁸ *Usɛnpol tɪ taa' wɔ ki tɪ don' lijɔfɔfɔkrl liba bo, ki wuɔn' wɔ unɛndun ya bɛl kε nin i'faal, ⁹ nε ki tɔke' wɔ ki ye: «A gbaan' n'ñintuɔli ki puke' nni la, n li taa nɛn kε kí de sin nε.»

¹⁰ Nε *Yesu ye: «Sin, Satan, siere n'saan, kímε nǐ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «A li gbaan kí kpiekε a'Yonbdaan Uwien nε, kí li pukeh wɔn baba.» »

¹¹ Nɛn saan nε *usɛnpol siere' ki dàan' wɔ. Nε *Uwien ya tondb baa' ki lá toreh wɔ.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

(Mark 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² *Yesu cii' bi cuo' San ki tɪ pek'n', nε u siere' ni'saan ki liebe' Galile ya tinɛnm bó. ¹³ U bure' ki tɪ baa' Nasaret, ki gɛbre' ki tɪ te Kapɛrnawum ya du ni. Udu nnɔ te miñunciɛnm saan nε, Sabulɔn nin Nɛftali ya tinɛnm ni. ¹⁴ U kɛle' ni'saan ma nnɔ, nε nǐ tien' *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là len' ma ki ye:

¹⁵ «Sabulɔn nin Nɛftali yaabε,
ninbi bà kɔ ki kpiekε Galile ya ñunciɛnm,
Sudɛn ya kpenpuol bó nnɔ,
mitinɛnm mà bi yih mɛ bà ηa yé Sufmbε ya tinɛnm nnɔ.

¹⁶ Binib bà là te licinñunl ni nnɔ,
bi laa' kuwenwenciɛnku.
Binib bà mikuum là kpàakeh bε, mi'jinjinku yiin bi'bo nnɔ,
kuwenwenku wende' bi'bo.»

¹⁷ Kí ñε u ya yo kí taa kí li joh, nε *Yesu cin' ki kpaandeh ki teh: «Lèbre mɛn ni'tetem, kímε Uwien ya bɛl nek'n' ní ηɔ.»

Yesu yin' bijɛnbɛb binan bε ñ paan u'bo

(Mark 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ *Yesu cuonh ki kpàakeh Galile ya ñunciɛnm, nε ki laa' ninjiekε bile, bi te ki wiɛnh bubɛbu. Bi là yé bijɛnbɛb nε. Bi yih uba Simɔn, ki baanh wɔ Pier*, ki yih u'ninjε Andre.

* **4:18** Pier ya tingi si: litenpenl nε.

19 Nε u tǎke' bε ki ye: «Paan mεn n'bo ní, ηǒ ní cère ní li taakeh binib ki dienh nni.» 20 Bi dǎan' bi'bǎan i ya tǎan bo, nε ki paan' u'bo.

21 U jende' waamu, nε ki tí laa' ninjiεb bile mǎ, Sebede ya bijieb Saak nin u'ninjε San. Ben nin bi'baa Sebede te bi'ñerbu ni, ki tǔrreh bi'bǎan. Nε *Yesu yin' bε. 22 Nε bi dǎan' bi'baa nin buñerbu nnǎ i ya tǎan bo, ki paan' u'bo.

*Yesu kpaandeh Uwien ya gber, ki buuh biwienb
(Luk 6:17-19)*

23 Nε *Yesu cuonh Galile ya tinfenm kε ni, ki kǎh Sufmbε ya tǎan ya dur ni, ki wǎknh binib Uwien ya gber, ki kpaandeh Uwien ya bεl ya gbεmǎnmǎnt, nε ki buuh iwien kε ya bol. 24 Nε u'yel kpienth Siri ya tinfenm kε ni. Bi tukeh binib bǎ bun iwien kε ya bol ki bǎareh u'saan nε u buuh bi'kε. Ben si: isenpol ηaake bǎ nin bǎ luh libinbil nin bǎ ya gbεnent faan'. 25 Nε inigocien ñen' ní Galile ya tinfenm ni nin mitinfenm mǎ bi yih mε Idu Piik nnǎ ni nin Yerusalem ni nin Sude ya tinfenm ni nin Sude ya kpenpuol bǎ, nε ki paan' u'bo.

5

Yesu wǎknh u'panpaankaab lijuǎl bo

*Uwien ya mǎnm te binib bǎ bo
(Luk 6:20-23)*

1 *Yesu laa' inigol nnǎ ma nnǎ, nε ki don' ki tí kǎle' lijuǎl liba bo. U'panpaankaab taan' u'saan, 2 nε u cin' ki wǎknh bε ki teh:

3 «Binib bǎ ηmǎbe ijiinyenmaale nnǎ,
Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime *Uwien ya bεl yé bi'yaal nε.

4 Binib bǎ muǎh nnǎ, Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime Uwien li sǎnge bi'yenm.

5 Binib bǎ jindeh bi'ba tingi nnǎ, Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime uηendun wuu li yé bi ya faal nε.

6 Binib bǎ ya nun mǎn bε ní li yé binimǎnb nnǎ,
Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime bi lá li lε bi yé nǎ.

7 Binib bǎ muǎh bi'tǎb micεcεkm nnǎ,
Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime Uwien li muǎ bε micεcεkm.

8 Binib bǎ taa' bi'ba ki de' Uwien, bi'fǎl bo ηa ηmǎbe jǎknt nnǎ,
Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime ben nε li lε Uwien.

9 Binib bǎ nuunh uyenduǎn ya sen nnǎ,
Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime Uwien li yin bε u'bumu.

10 Binib bǎ jinh ijend bi'nimǎnt bo nnǎ,
Uwien ya mǎnm te bi'bo,
kime ben nε si Uwien ya bεl.

11 «Binib sukreh nε, ki jende nε, ki lienh ni'bo iñǎbonbil kε ya bol min bo la, Uwien ya mǎnm te ni'bo. 12 Li te mεn uyensǎnge ni, kí li poknh, kime ni li lε lisuul lá yebe paaki bǎ. Bi lá jende' *Uwien ya ñǎbonsǎknb bǎ lá te uyo bo nnǎ mǎ nnǎ nε.»

*Ninbi nε yé miyaam nin kuwenwenku uηendun wuu ni
(Mark 9:50; Luk 14:34-35)*

13 «Ninbi ne yé unɛndun wuu ya yaam. Ama miyaam saa' ka ji ημε la, niba ηa te kí ji ní fre kí ηmaake mè. Ma ji yé bonn, bi li wule mè ne, ne binib ní li taanh mi'bo ki gèbreh.

14 «Ninbi ne yé unɛndun wuu ya wenwenku. Udu wà te ligbengbenl bo ηa ηmabe balm. 15 Unil se' lifrl la, wa ní taa senku kí cubn li'bo. U li taa lè kí tuon likpenkpenl bo ne, lè ní li wendeh bà ke te iden ni. 16 Ni'ma ya wenwenku ní li wendeh binib ya nun bó, be ní li lenh ni teh ná ní mən nnə, ηə kí pèke ní'Baa wà te paaki bó.»

Yiko ya wəknm

17 «La maaleh mən ki teh n baa' ní lá gben *yiko nin Uwien ya nɔbonsəknb ya gber ne. Ma baa' ní lá gben tù. N baa' ní lá tien tù cinbe ki ye ma bo ne. 18 N təkhe ne imən ne, yiko nnə uba kpein mənən ηa ní juore fənm, u'ke li li tien ne. Kutaaku nin kitink li wuəke kí kpaan ma ke la, yiko nnə ya gbeyəɔl liba mənən ηa ní juore fənm. 19 Nən bo, wà ke kende' yiko nnə ni uba bo waamu mənən, ki wəkn' binib be ní li teh u'yaam la, u li yé uwaal ne Uwien ya bel ni. Wà ke tuo' *yiko nnə, ki wəkn' binib nnə la, u li yé ucien ne Uwien ya bel ni. 20 N təkhe ne ne, ni'nimənt ηa cen' *Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbə yaar la, na li li kə *Uwien ya bel ni.»

La cère mən ni'benku ni ní li beh təb bo

21 «Ni cii' bi là təkhe' uyo bo yaab ki ye: «La ku nil. Unil ku' u'tə la, bi li bu wə tibuur ne.» 22 Ama min təkhe ne ki teh wà ke ya benku ni ben' u'tə bo la, bi li bu wə tibuur ne. Wà ke təkhe' u'tə ki ye u yé fənm la, tibuur ya cienb li bu wə tibuur ne. Wà ke təkhe' u'tə ki ye u yé uwaar la, u kpe wə ní kə umu wà ηa ní kpiin ni ne. 23 Nən bo, a joh á pu Uwien mipum u'ponpuol bo, ki tí tiere' ki ye sin nin a'tə ηmabe mimaam la, 24 taa a'pum nnə kí ble li'saan, kí jo ní tí gben mè kí yaan, kí liebe ní kí lá pu Uwien a'pum nnə.

25 «Sin nin unil ηmabe mimaam ne u tuke mè ki joh tibuur la, taan nin wə buñəbu tonm, uyo wà ni laan te usen ni. Nnə ηa ní la, u li taa ηe kí tí ηukn tibuur ya cien, u'mə ní taa ηe kí ηukn lipəkl ya cien wə ní pəkn ηe. 26 N təkhe ηe imən ne, ηa tí pèn' ki gben' tibuur ya like la, ηa ní nē len.»

Linaɲmaal ya gber

27 «Ni cii' bi là təkhe' uyo bo yaab ki ye: «La teh naɲmaal.» 28 Ama min təkhe ne ki teh wà ke liike' upii ηə u'menku kən' u'ni la, u duən' nin upii nnə ηə u'fəl ni. 29 Nən bo, a'nəjienunbu ne cèreh a biih la, likre bù kí wiε kí jende a'ba saan. A'gbenent ya niba bó juore' fənm la, ní tu nin a'gbenent ke ní kə umu wà ηa ní kpiin ni. 30 A'nəjie ne cèreh a biih la, cere wù kí wiε kí jende a'ba saan. A'gbenent ya niba bó juore' fənm la, ní tu nin a'gbenent ke ní kə umu wà ηa ní kpiin ni.»

Uje la wiε u'po

(Matie 19:9; Mark 10:11-12; Luk 16:18)

31 «Bi tí là liebe' ki ye: «Unil wiε' u'po la, wə ní kele kugbənku kí de wə, kí wuən kí ye u wiε' wə ne.» 32 Ama min təkhe ne ki teh uje wà ke ya po ηa tien' naɲmaal ηə u wiε' wə la, u sureh upii nnə wə ní kpende unanmaa ne. Uje wà kuən' bi wiε' upii wà la, u tien' linaɲmaal ne.»

Yesu len' ipòl ya gber

33 «Ni tí cii' bi là təkhe' uyo bo yaab ki ye: «La pole tonnenku bo. A pole' Uwien la, á tien a pole' ki ye bà.» 34 Ama min təkhe ne ki teh ni la lí ní pole. Ni la pole taaku, kime kutaaku yé Uwien ya berbiεk ne. 35 Ni la pole tink mə, kime kitink yé Uwien ya taan paandeh ná bo ne. Ni la pole Yerusalem mə, kime Yerusalem yé Uwien Ubercien ya du ne. 36 La pole a'yul, kime ηa ní fre kí cère a'yurku kuba mənən ní kpende kuyupenpienku, ka ní fre kí cère kù ní kpende kuyubənbənkun mə. 37 Ni'lenm ni, ní yé imən la, ní ye «imən». Ní tí yé kutonnenku la, ní ye ní yé «kutonnenku». Ni ji pukn' ná ke la, ní yé usenpol, ubierə yaann ne.»

La teh mɛn biere ki tuukeh fɛn
(Luk 6:29-30)

³⁸ «Ni tí cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «Unil fiɛ' u'tɔ ya nunbu la, bɛ rí fiɛ u'mɔ yaabu. Unil fekre' u'tɔ ya nɪnl la, bɛ rí fekre u'mɔ yaal.» ³⁹ Ama min tɔkeh nɛ ki teh unil tien' nɛ mibiɛrm la, la jiin wɔ biɛrm. Unil kpɔbe' a'nɔjiekpiɛnku la, pekɛ a'nɔgɛnkpiɛnku mɔ kɪ de wɔ. ⁴⁰ Unil taa' nɛ ki jon' tibuur wɔ rí tí fiɛ a'lierwawaal la, cɛbe wɔ a'liergbenku mɔ. ⁴¹ Unil wɔbn' nɛ ki ye á tuke u'tukl kɪ piɛre wɔ kɔnsini uba la, piɛre wɔ kɔnsini ule. ⁴² Wà miɛ' nɛ nibonn la, pu wɔ. Wà mɔ yíe á kpende wɔ nibonn la, la sikre wɔ buɔn.»

Li yíe mɛn ni'nɛnnɛndb
(Luk 6:27-28, 32-36)

⁴³ «Ni tí cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «Li yíe wà yíe nɛ, kɪ li nɛn wà nɛn nɛ.» ⁴⁴ Ama min tɔkeh nɛ ki teh: «Li yíe mɛn ni'nɛnnɛndb, kɪ li kàareh ki dienh binib bà jɛndeh nɛ, ⁴⁵ nɔ kɪ li yé ni'Baa wà te paaki bó ya bumu, kimɛ wɔn nɛ cɛreh u'wien puɔreh ki wendeh bibiɛrdɛnb nin binimɔnb, ki cɛreh utaa mɔ niih ki dienh binimɔnb nin bibiɛrdɛnb.» ⁴⁶ Ni yíe bà yíe nɛ baba la, ni li lɛ li lɛ suul ba? Bilɛnpotekb mɔnɔn nɛ teh nɔnɔ-ɔɔ? ⁴⁷ Ni fuondɛh ni'yaab baba la, bɛ lɛbre'? Bà nɛ yé Sufmbɛ mɔnɔn nɛ teh nɔnɔ-ɔɔ? ⁴⁸ Nɛn bo, ninbi li te mɛn mɔnmɔnm kɪ tí gben tɛn ni'Baa wà te paaki bó te ma bo.»

6

Ni li punh mipum ma bo

¹ «Li bɛn mɛn, ki la teh nimɔnt binib ya nun bó ki nuunh bɛ rí lɛ kɪ pɛke nɛ. Ni teh nɔnɔ la, na rí lɛ suul ni'Baa wà te paaki bó saan.

² «A pun' ucɛɛkdaan nibonn la, la cuonh ki kpaandɛh ni'kɛ saan tɛn iɪuɔn ilele ya nib teh ma itáan ya dur ni nin isɛnjɛ ni nɔ binib rí lɛ kɪ pɛke bɛ. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi laa' bi'suul nɔ. ³ A pun' ucɛɛkdaan nibonn la, la cɛre a'nɔgɛn rí li bɛn a'nɔjie de' nà. ⁴ Pu wɔ lididikl bo. A'Baa wà lɛnh a teh nà lididikl bo nɔ nɛ li su nɛ.»

Ni li kàareh ma bo
(Luk 11:2-4)

⁵ «Ni kàareh la, ni la li te tɛn iɪuɔn ilele ya nib. Bi yíe bɛ rí li sieh itáan ya dur ni nin isɛnnaan ni nɛ ki kàareh nɔ binib rí li lɛnh bɛ. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi laa' bi'suul nɔ. ⁶ Sin wɔn, a tí rí yíe á kàare la, kɔ a'duku ni, kɪ piin, kɪ kàare a'Baa wà nɛ lɛnh wɔ nɔ. A'Baa wà lɛnh a teh nà lididikl bo nɔ nɛ li su nɛ.

⁷ «Ni kàareh la, ni la li kàareh ki nɔbleh ki tekɛh tɛn bà nɛ pɛ Uwien ya sɛn bo. Bi maaleh ki teh bi lienh ki gbiekeh nɛ la, Uwien li cenge bi'bó. ⁸ La teh mɛn tɛn bɛn, kimɛ ni'Baa bɛn nà wiɛbe nɛ kɪ lɛ na laan miɛ' wɔ nɛ. ⁹ Ní li kàareh ki teh nɔ:

«Tí'Baa wà te paaki bó,
cɛre binib kɛ rí li boh a'yel,

¹⁰ Cɛre a'bɛl rí baa ní,
cɛre a'yíem rí tien tingi ni tɛn paaki bó.

¹¹ De tɛ dinnɔ ya wentunl ya jier,

¹² fɛre tɛ ti'biil,
tɛn ti'mɔ fɛreh ma bà biih tɛ nɔ.

¹³ La cɛre tí lu mibiikm ni.
Ama fiɛ tɛ usɛnpol ubiɛrɔ ya nuɔ ni*.

[Kimɛ sin nɛ si libɛl nin ufaa nin ukpieke
uyo wà nɛ nɔmɔbe gbenm.]†

* **6:13** Bi li fre kɪ lɛbre fiɛ tɛ usɛnpol ubiɛrɔ ya nuɔ ni kɪ ye nɛn' te mibiɛrm ni mɔ. † **6:13** Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tá nɔnɔ ya tuba ni: kimɛ sin nɛ si libɛl nin ufaa nin ukpieke uyo wà nɛ nɔmɔbe gbenm nɛ te tu'ni.

14 «Kime ni fèreh binib bi'biil la, ni'Baa wà te paaki bó mɔ li fère ne ni'yaal. 15 Ama na fèreh binib bi'biil la, ni'Baa mɔ ɲa rí fère ne ni'yaal.»

Ni lôle' buñɔbu la, ni li teh ma bo

16 «Ni lôle' buñɔbu la, ni la li saah ni'nun bó ten iñuɔn ilele ya nib. Bi saah bi'nun bó ɲɔ binib rí bende kí ye bi lùo buñɔbu ne. N tɔkeh ne imɔn ne, bi laa' bi'suul ɲɔ. 17 Sin wɔn, a lôle' buñɔbu la, fende a'nun bó, kí luobe a'yur mikpɔm, 18 ɲɔ binib la bende kí ye a lùo ñɔbu. Ama a'Baa wà te a'saan lididikl bo ne ben. Wɔn wà lenh a teh ná lididikl bo nnɔ ne li su ɲe.»

Paaki bó ya faal

(Luk 12:33-34)

19 «La li nuunh men ní le lifaal kí gbien unɛndun wuu ni. Kime likuotuul nin uyonyon li saa lè. Ne Binasub mɔ li lɔnbe kí kɔ kí suu lè. 20 Ama li nuunh men lifaal là yebe paaki bó. Nen bó kuotuul ɲa rí mɔ lè, nasu mɔ ɲa rí lɔnbe kí kɔ kí suu lè. 21 Kime a'faal te ná saan la, a'fèl mɔ dɔ nen saan ne.»

Bununbu yé tigbenent ya frl ne

(Luk 11:34-36)

22 «Bununbu yé tigbenent ya frl ne. A'nun mɔn la, a'gbenent ke te kuwenwenku ni ne. 23 Ama a'nun ɲa mɔn la, a'gbenent ke te licinñunl ni ne. A'nun yà cèreh a te kuwenwenku ni nnɔ ɲa ji lenh la, a te licinñunl là ni nnɔ ji li te mile bo?»

Nil ɲa rí fre kí li pe cenbaambe bile bo

(Luk 16:13; 12:22-31)

24 «Nil ɲa rí fre kí li pe cenbaambe bile bo. U li nen uba ne, kí li yíe utɔ. U li se uba ya cièk bó ne, kí li likeh utɔ fenm. Na rí fre kí li pe Uwien bo ki liebe' ki pe ilike mɔ bo.»

La cère men ni'nun rí li mɔn tijier nin tiwengolkaar bo

25 «Nen bo ne n tɔkeh ne ki teh ni la cère nè rí li wièbe ne ni li tien ma kí li fuobe bo, ki la li maaleh ki teh: <Ti li ji ba?> Ki la cère ne rí li wièbe ne ni'gbenent bo, ki la li maaleh ki teh: <Ti li gole ba?> Limiel ɲa cen' tijier-ii? Tigbenent mɔ ɲa cen' tiwengolkaar-ii? 26 Liike men inuɔn yà laanh paaki bó te ma bo. Ya koh, ka ceh ki cɔngeh bɔnbuɔn ni. Ama ni'Baa wà te paaki bó ne jindeh yí. Na nín cen' yí pelpel-ii? 27 Ni'ni ɲme ne u'ninm ni, u li fre kí fɔkn u'miel waamu mɔnɔn kí pukn-i?

28 «Be bo ne ni cèreh ní wièbe ne tiwengolkaar bo? Maale men kí liike kumuɔku ni ya sir puh ma bo, ta sɔnh tuonl, ka loh kpɛlɛr. 29 Ama n tɔkeh ne ne, uber Salomɔn nin u'fàacienl ke, wa là gole' kpɛlɛr tù mɔn ki baa' mipuum nnɔ ya miba mɔnɔn. 30 Uwien cèreh timɔsir tà te dinnɔ kubaaku ni, ki li wun teke umu puh mipúmɔnmɔnm la, be li cère wa rí tien ninbi binib mimɔnm kí cen timuɔr-i? Ni'tekjim ne pɔre' ne. 31 Nen bo, ni la cère nè rí li wièbe ne, ki la li maaleh ki teh: <Ti li ji ba? Ti li ñu ba? Ti li gole ba?> 32 Kime bà ɲa pe Uwien ya sen bo ya nun ne mɔn tu ya bont ke bo. Ni'Baa wà te paaki bó ben ki ye ni cièke tibont nnɔ ke. 33 Laan li nuunh men *Uwien ya bɛl, kí li teh Uwien yíe ná, u li taa tibont nnɔ ke kí pukn ne. 34 Nen bo, la cère men nè rí li wièbe ne wenli wà we ní nɔ bo. Wenli ne ni li wun maale wenli ya gber bo. Lidaali là ke nin li'jend ne.»

7

La biindeh men tɔb

(Luk 6:37-38, 41-42)

1 «La biindeh men nib ɲɔ Uwien mɔ la biin ne. 2 Ni biindeh binib ma bo la, Uwien mɔ li biin ne nnɔ ne. Ni taah ná ki bikreh tibont ki dienh binitɔb nnɔ Uwien mɔ li taa nen ne kí biike kí de ne. 3 Be tien' a lenh kumuɔku kùa te a'tɔ ya nunbu ni, ka ji lenh jaantelke wà puɔn a'yaabu ni? 4 A li tien mila kí tɔke a'tɔ kí ye: <Cère rí ñen kumuɔku kùa te a'nunbu ni

nɔ», nɔ jaantɛlke puɔn a'yaabu ni? ⁵ Sin iɲuɔn ilele ya nilɔ, kpɛ kɪ ɲɛn jaantɛlke wà puɔn a'nunbu ni nnɔ, kɪ li lɛnh mɔnmɔnm, kɪ yaan kɪ fre kɪ ɲɛn kumuɔku a'tɔ yaabu ni.

⁶ «La taah mɛn tibont tà yé Uwien jaar ki dienh isengbele, nɔ i la lá liɛbe kɪ kèkère nɛ. La taah mɛn ni'laan ki dienh fangambɛ, nɔ bi la tɛtɛ i'bo.»

Li mieh mɛn, kɪ li nuunh, kɪ li ɲih kunagɛnku
(Luk 11:9-13)

⁷ «Li mieh mɛn, bi li pu nɛ; li nuunh mɛn, ni li lɛ; li ɲih mɛn kunagɛnku, bi li piire. ⁸ Kime wà kɛ mieh la, bi punh wɔ nɛ. Wà kɛ nuunh la, u lɛnh nɛ. Wà kɛ mɔ ɲih kunagɛnku la, bi piireh nɛ. ⁹ Ni'ni ɲmɛ ya buk miɛ' wɔ kpɔnɔ la, u li de kè litɛn-i? ¹⁰ Bii kɪ miɛ' wɔ ujen la, u li de kè uwɛ? ¹¹ Ninbi bibiɛrdɛnb, ni bɛn ki dienh ni'bumu nà mɔn la, bɛ li tien ni'Baa wà te paaki bó ɲa ɲ cère binib bà mieh wɔ nà mɔn nnɔ bɛ ɲ lɛ nɛ!

¹² «Nɛn bo, ni yé binib ɲ li teh nɛ nà kɛ nnɔ, ni'mɔ ɲ li teh bɛ nɛn. *Yiko ya gbɔnku nin Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ wɔknɔ nà kɛ nnɔ ya tingi nɲnɔ.»

Ni li ɲɛ bunañɔbu bùa kɪ kɔ
(Luk 13:24)

¹³ «Ñɛ mɛn bunañɔbu bùa wiɛbe kɪ kɔ, kime bunañɔbu bùa piɛ nin usɛn wà piɛ jondɛh tɛ fɛnm bó nɛ. Binib kpɛndɛh usɛn wà piɛ nɛ ki yɛbe. ¹⁴ Bunañɔbu bùa nin usɛn wà joh limiɛl bó nnɔ ɲa piɛ. Binib bà nuunh ki lɛnh u ya sɛn ɲa yɛbe.»

Binib ya tetem nɛ li cère bɛ ɲ bɛnde bi yé bidɛnb bà
(Luk 6:43-44)

¹⁵ «Liike mɛn ni'yul bo nin bitonnɛnɲɔbonsɔknɔ. Bi bàareh ni'saan ki te suoo tɛn ipɛ nɛ, ama ki nɲn ji yé ikèr ki bre. ¹⁶ Bi'tuon nɛ li cère ɲi bɛnde bi yé binib bà ya bol. Ba pòh cɛcɛ bɛnɛnk bo. Ka pòh kɛnkɛn mɔ konkonbu bo. ¹⁷ Nɛn bo, busumɔnmɔnbu kɛ lùonh ibii yà mɔn nɛ. Busubu bùa ɲa mɔn mɔ lùonh ibii yà ɲa mɔn nɛ. ¹⁸ Busumɔnmɔnbu ɲa ɲ fre kɪ lùonh ibii yà ɲa mɔn. Busubu bùa ɲa mɔn mɔ ɲa ɲ fre kɪ lùonh ibii yà mɔn. ¹⁹ Busubu bùa kɛ ɲa lùonh ibii yà mɔn la, bi li gɛ bù kɪ wiɛ umu ni nɛ. ²⁰ Nɛn bo, binib ya tuon nɛ li cère ɲi bɛnde bi yé binib bà ya bol.»

Uwien ya bɛl ni ya kɔm ya gɛr
(Luk 13:25-27)

²¹ «Na yé wà kɛ yih nni ki teh: <Yonbdaan, Yonbdaan>, nɛ li kɔ Uwien ya bɛl ni. Ama wà teh n'Baa wà te paaki bó yé ma bo, nɛ li kɔ u'bɛl ni. ²² Lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, binib bà yɛbe li tɔke nni kɪ ye: <Yonbdaan, Yonbdaan, a ya yel bo ɲa ɲi nɛ ti sɔkn' Uwien ya gɛr, ki ɲɔrɛ' isɛnpol binib saan, ki tien' miyɔkm ya bont-ii?> ²³ Nɛ n li tɔke bɛ kɪ ye: <Jɛnde mɛn n'saan, ma bɛn nɛ fiebu. Ni yé bà teh nà bre nɛ.> »

Binib bile mɛn' bi'dur ma bo
(Luk 6:47-49)

²⁴ «Tɔ, wà kɛ ciɪh n'gɛr tuu nɔ, ki teh tù ye ma la, u naan uje wà ɲmɔbe miyɛnfuom, ki mɛn' u'duku kutɛntiɛku bo nɛ. ²⁵ Utaa nii', miwuɔm kɔn', ki puube' ki yile' kuduku nnɔ bo, kutafaaku mɔ fii' ki lɛkn' ku'bo. Kù se kutɛntiɛku bo ma nnɔ, nɛ ka lu'.

²⁶ «Ama wà kɛ ciɪh n'gɛr tuu nɔ, ka teh tù ye ma la, u naan ujeɲɔr wà mɛn' u'duku litɛngbil bo nɛ. ²⁷ Utaa nii', miwuɔm kɔn', ki puube' ki yile' kuduku nnɔ bo, kutafaaku mɔ fii' ki lɛkn' ku'bo, nɛ kù lu' kpɛlkpɛl.»

Yesu ya wɔknm ɲmɔbe mituɔm

²⁸ *Yesu wɔkn' ki tɪ gben', nɛ u wɔkn' linigol nnɔ iñɔbon yà nnɔ cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn. ²⁹ Kime wa wɔknɔ bɛ tɛn *Yiko ya wɔnwɔknɔ wɔknɔ ma bo, u wɔknɔ bɛ tɛn unil wà du u wɔknɔ nà nnɔ bo nɛ.

8

Yesu cère' ujend uba lùore'
(Mark 1:40-45; Luk 5:12-16)

¹ *Yesu jiih lijuəl bo, nε linigocienl pε u'bo. ² Tɔ, ujend uba baa' ki lá gbaan' u'nintuəli, nε ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a yíe la, a li fre kí cère n' lùore.» ³ Nε *Yesu tɛnde' u'nuɔ ki mε' wɔ, nε ki ye: «N yíe, lùore.» Nε u pɔk ki lùore' i ya tàan bo. ⁴ Nε *Yesu ye: «Liike a'yul bo ki la tɔke nil, ama jo kí tí lε utɔtuərke, kí tien lituərɫ tɛn Moyis là ye bε n' li teh ma bo. Nɛn nε li wuən kí ye a lùore'.»

Yesu buu' sojaciɛn uba ya tonsɔnl
(Luk 7:1-10)

⁵ *Yesu cuonh ki tí kəh Kapɛrnawum ya du ni uyo wà nnɔ, nε sojambe kobk ya ciɛn uba baa' u'saan ki gbáan' wɔ ki ye: ⁶ «Yonbdaan, n'tonsɔnl nε wɔbe' ki dɔ iden, ki wɔlndeh cɛɛn.» ⁷ Nε *Yesu ye: «Min li jo kí tí buu wɔ.» ⁸ Nε u tɔke' *Yesu ki ye: «O, Yonbdaan, ma kpε á baa kí kɔ n'den. A li len' mɔnɔn ki ye <Faake> la, n'tonsɔnl nnɔ li faake nε. ⁹ Kimε min mɔnɔn ηmɔbe binib bà yé nin nni biciɛnb, nε ki mɔ yé sojambe biba ya ciɛn. N tɔke' uba ki ye: <Li joh> la, u joh nε, n tɔke' utɔ ki ye <Den> la, u bàareh nε. N tí tɔke' n'tonsɔnl ki ye wɔ n' tien ná la, u teh nɛn nε.»

¹⁰ *Yesu cii' u'ñɔbon ma nnɔ, nε n' cuo' wɔ miyɔkm, nε u tɔke' binib bà pε u'bo nnɔ ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ma laan laa' nil wà ηmɔbe miε ya tekjim Israyel yaab ni mɔnɔn. ¹¹ N tɔkeh nε nε, binib yebe ki li ñε lenpuoli bó ní nin nintuəli bó ní, kí lá kèle kí ji *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb saan tijier *Uwien ya bel ni. ¹² Ama bi li ñɛn bà bi li si *Uwien ya bel nnɔ kí wiε saali licinñunl ni. Nɛn saan nε bi li te ki muəh, ki ηmɔnh inɔgbɛn.» ¹³ *Yesu tɔke' sojambe ya ciɛn nnɔ ki ye: «Li kunh. Nè n' tien' ηε tɛn a teke' nni ki jin' ma bo.» Nε uciɛn nnɔ ya tonsɔnl faake' i ya tàan bo.

Yesu buu' binib bà bun iwíen kε ya bol
(Mark 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ *Yesu jon' Pier den, nε ki laa' Pier ya cɔbnaa dɔ ki bun, u'gbɛnɛnt ton. ¹⁵ *Yesu mε' u'nuɔ, nε u'gbɛnɛnt sɔnge'. Nɛn saan nε u fii' ki cènde' wɔ.

¹⁶ Ni'daali ya tajuəku, nε bi tuke' binib ligol ki baa' Yesu saan isɛnpol ηaake bε. *Yesu ηɔre' isɛnpol nnɔ nin u'ñɔmaam, nε ki cère' bà kε bun nnɔ faake'. ¹⁷ U tien' nnɔ ηɔ uñɔbonsɔknl Esayi là len' ná nnɔ nè n' tien nε. U là len' ki ye: «Wɔn nε ñɛn' ti'jiint, ki teke' ti'wíen kε ki tuke'.»

Binib bà yíe bε n' paan Yesu bo ya gber
(Luk 9:57-62)

¹⁸ Tɔ, *Yesu laa' linigol guɔn' wɔ, nε u tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cère mɛn tí puore kí jo miñunciɛnm ya gbaatəl bó.» ¹⁹ Yiko ya wɔnwɔknl uba baa' u'saan, nε ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a joh ná bó kε la, n li pε a'bo nε.» ²⁰ Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Inɛk ηmɔbe ifɛle, inuən mɔ ηmɔbe titer, ama *Unil ya Bijε wɔn ηa ηmɔbe u li kpɔkn ná saan yul.»

²¹ Nε u'panpaankaab ya uba mɔ tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, cèbe nni n' jo kí tí sube n'baa ηɔ kí liɛbe ní kí paan a'bo.» ²² Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li pε n'bo, kí cère bitɛnkpiib n' li subeh bi'tɔb.»

Yesu cère' kutafaaku ηmile'
(Mark 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ *Yesu kɔn' buñɛrbu nε u'panpaankaab mɔ paan' u'bo. ²⁴ Bi joh ma nnɔ nε kutafaabi-iku kuba fii' miñunm bo ki cèreh inungbegbel fih ki yilɛh buñɛrbu nnɔ bo. Nin nɛn kε ηɔ *Yesu wɔn dɔ nε ki gɔh. ²⁵ Nε bi baa' ki lá finde' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ηmíen tε, ti benh tí luo nε.» ²⁶ Nε u ye: «Bε tien' ni sɛn' bujɛwaanbu? Ni'tekjim nε pɔre' nε.» Nɛn saan nε u fii' ki tien' kutafaaku nin miñunm bo. Nε kutafaaku nin miñunm kε

ɲmile' cim. ²⁷ Ni cuo' binib miyɔkm, nɛ bi niireh ki teh: «U yé bɛ ya nitunbu sɔ, kutafaaku nin miñunm kɛ tɪ boh wɔ?»

Yesu ɲɔre' isɛnpol binib bile saan
(Mark 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Bi tɪ baa' miñunciɛnm ya gbaatɔl, Gadara yaab ya tinfɛnm ni, nɛ binib bile ɲɛn' ikul bó ní ki cende' wɔ. Isɛnpol nɛ là ɲaake bɛ. Bi là bre cɛɛn nɛ, nɛ nib ɲa kaabe ki ɲɛh ni' bó ya sɛn. ²⁹ Bi laa' *Yesu ma nnɔ, nɛ ki wuureh i ya tɔan bo ki teh: «Uwien ya Bijɛ, tinbi nin sin tu lɛ nɛ? A baa' á lá jènde tɛ nɛ uyo ɲa laan baa'-aa!»

³⁰ Tɔ, fangambɛ biba mɔ là te ka fɔke nin ni'saan ki yɛbe ka dindin, bi kpaah bɛ. ³¹ Nɛ isɛnpol nnɔ gbáan' *Yesu ki ye: «A ɲɔre' tɛ binib biɛ saan la, á cèbe tɛ tí jo kí tɪ kɔ fangambɛ biɛ nɔ.» ³² Nɛ *Yesu ye: «Li joh mɛn.» Nɛ ì siere' binib nnɔ saan, ki tɪ kɔn' fangambɛ nnɔ. I ya tɔan bo, nɛ fangambɛ nnɔ kɛ sɛn' ki tinde' ligbɛngbɛnl, ki tɪ lu' miñunm ni ki luo'.

³³ Bà kpaah fangambɛ nnɔ sɛn' ki jon' udu bó, ki tɪ tɔke' binib *Yesu cère' bijɛb nnɔ faake' ma bo nin nà kɛ tien'. ³⁴ Udu nnɔ ya nib kɛ ɲɛn' ki lá tuobe' *Yesu usɛn ni, nɛ ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ɲ ɲɛ bi'tinfɛnm ni.

9

Ujɛ uba ya tɔan nin u'nuɔ faan' Yesu cère u faake'
(Mark 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ *Yesu liɛbe' ki kɔn' buɲɛrbu ki tí puore' miñunciɛnm ki kun' u'du ni. ² Nɛ bi tuke' ujɛ uba linagɛnl bo u'tɔan nin u'nuɔ kɛ faan' ki baa' u'saan. U laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nnɔ, nɛ u tɔke' ujɛ wà ya tɔan nin u'nuɔ faan' nnɔ ki ye: «N'bukɛ, cuo a'ba, n fère' ɲɛ a'biere ɲɔ.»

³ Nɛn saan nɛ *Yiko ya wɔnwɔknɔ biba maaleh ki teh: «Ujɛ wuɔ sukreh Uwien nɛ.»

⁴ *Yesu bɛnde' bi'yɛnmaale, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni ɲmɔbe yii ya yɛnmaalbiere?

⁵ Ni lɛ ba nɛ faa? N tɔke wɔ kí ye n fère' wɔ u'biere nɛ faa bii wɔ ɲ fii kí cuon nɛ faa?

⁶ Nɛn bo, n li wuɔn nɛ kí ye *Unil ya Bijɛ ɲmɔbe mituɔm unɛndun wuu ni wɔ ɲ fère binib bi'biere.» Nɛ ki tɔke' wà ya nuɔ nin u'tɔan faan' nnɔ ki ye: «Fii, kí yuure a'nagɛnl, kí li kunh.»

⁷ Nɛ u fii', ki kun'. ⁸ Linigol nnɔ laa' nnɔ ma nnɔ, nɛ nɪ cuo' bɛ bujɛwaanbu, nɛ bi pèke' Uwien u de' binib mituɔm mà nnɔ bo.

Yesu yin' Matie wɔ ɲ paan u'bo
(Mark 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ *Yesu siere' ni'saan ki joh ma nnɔ, nɛ ki laa' ulɛnpotekl uba kɛ lɛnpotekbùol, bi yih wɔ Matie. Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» Nɛ u fii' ki paan' u'bo.

¹⁰ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu te Matie den ki jinh tijier. Bilɛnpotekb ligol nin bibiɛrdɛnb mɔ baa' ki kɛ wɔn nin u'panpaankaab saan, ki jinh. ¹¹ *Farisiɛnmbɛ laa' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki niire' u'panpaankaab ki ye: «Bɛ tien' ni'cɛnbaa tɛ ki jinh nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnb-i?»

¹² *Yesu cii' bi len' ma bo, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Binib bà ɲmɔbe laanfɛ ɲa nuunh dɔktɛ, bà bun nɛ nuunh dɔktɛ.» ¹³ Ni kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ɲa yíe bɛ ɲ li teh tuɔrɛ ki dienh wɔ, ama u yíe bɛ ɲ li muɔh tɔb micɛcɛkm nɛ. Nɛn bo, li joh mɛn kí tɪ bɛnge iñɔbon yíe nɔ ya tingi. Kimɛ ma baa' ɲ yin nimɔnb, n baa' ɲ yin bibiɛrdɛnb nɛ.»

Uñɔlɔle ya gbɛr
(Mark 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Tɔ, San ya panpaankaab baa' ki lá niire' Yesu ki ye: «Bɛ tien' tinbi nin *Farisiɛnmbɛ lùoh buñɔbu, nɛ a ya panpaankaab bɛn ɲa lùoh?» ¹⁵ Nɛ u jiin' bɛ ye: «Binib bà bi yin' bɛ upiikuɔn li fre kí li te uyɛnsaa ni uyo wà piicɛ laan te bi'saan-ii? Ama uyo uba we ní bɛ ɲ ɲɛn piicɛ nnɔ bi'saan. U ya yo nɛ bi li lòle buñɔbu.»

16 Nε ki tí ye: «Uba ηa rí taa kpɛlɛfɛ̀nku ya jenl, kí lekn liliɛrkpaal. U tien' nnɔ la, kukpɛlɛfɛ̀nku ya jenl nnɔ li kɛre liliɛrkpaal nnɔ nɛ libɔ̀nl nnɔ rí yɛbre kí pukn. 17 Uba mɔ ηa rí taa midaam mà ηa laan muɔ' ki ben' kí piɛke iyɔ̀kpaan ni. U tien' nnɔ la, iyɔ̀l nnɔ li kpiɛre kí saa, nɛ midaam nnɔ mɔ rí wule kí ñɛnde. Bi piɛkeh midaam mà ηa laan muɔ' ki ben' iyɔ̀fɛ̀n ni nɛ. Bi tien' nnɔ la, liyɔ̀l nnɔ ηa rí saa, midaam nnɔ mɔ ηa rí wule.»

Yesu cɛ̀re' upii uba faake', ki mɛkre' kibupiik kiba mɔ
(Mark 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 *Yesu te ki lienh, nɛ uciɛn uba baa', ki lá gbaan' u'nintuɔ̀li ki tɔ̀ke' wɔ ki ye: «N'bisɛ kpo' itáan yiɛ bo nɛ. Ama dɛn kí taa a'nuɔ́ kí paan u'bo, ηɔ wɔ rí liɛbe kí li fuobe.» 19 Nɛ *Yesu fii' ki paan' u'bo nin u'panpaankaab.

20-21 Tɔ̀, upii uba mɔ là te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. U maale' u'yɛnm ni ki ye: «N mɛ' u'wɛngolkaar mɔ̀nɔ̀n la, n li faake nɛ.» Nɛ ki baa' *Yesu ya puoli bó ní, ki nɛkn' wɔ, nɛ ki mɛ' u'wɛngolkaar ya ñɔ̀gben.

22 *Yesu jiɛbe' ki laa' wɔ, nɛ ki tɔ̀ke' wɔ ki ye: «N'bisɛ, cuo a'ba. A'tekjim nɛ ηmɛn' ηɛ.» Nɛ u pɔ̀k ki faake' i ya tɔ̀an bo.

23 *Yesu tí baa' uciɛn nnɔ den, nɛ ki laa' biwopieɓ nin linigol te ni'saan ki ηmɔ̀be kuwaaku ki gbien'. 24 Nɛ u tɔ̀ke' bɛ ki ye: «Ñɛ mɛn saali, kimɛ kibupiik nnɔ ηa kpo', kí gɔ̀h nɛ.» U len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bi leh wɔ. 25 Bi ηɔ̀re' linigol nnɔ ki ñɛn' saali, nɛ u kɔ̀n' kibupiik nnɔ dɔ kuduku kùà ni nnɔ, ki cuo' ki'nuɔ́, nɛ kí fii'. 26 Nɛ tigbɛr nnɔ yɛre' ki gbe mitinfɛ̀nm nnɔ ni ni'kɛ saan.

Yesu cɛ̀re' ijùɔ̀n ile likre'

27 *Yesu siere' ni'saan ki bure'. U joh ma nnɔ, nɛ ijùɔ̀n ile pɛ u'bo, ki wuureh ki teh: «*Dafid ya yaabile*, muɔ tɛ micɛɛɛkm.»

28 *Yesu tí baa' iden, ijùɔ̀n nnɔ nɛkn' wɔ, nɛ u niire' yè ki ye: «Ni teke' ki jin' ki ye n li fre kí likre nɛ-ɛɛ?» Nɛ ì jii'n' wɔ ki ye: «A li fre, Yonbdaan.» 29 Nɛ u mɛ' i'nun, ki tɔ̀ke' yè ki ye: «Nè rí tien nɛ tɛn ni teke' nni ki jin' ma bo.» 30 Nɛ ì likre'. Nɛn saan nɛ u tùɔ̀re' ki kpɛkpe' i'bo ki ye ì la tɔ̀ke nil. 31 Ama bi ñɛn' ma nnɔ, nɛ ki lienh u'bó mitinfɛ̀nm nnɔ ni ni'kɛ saan.

Yesu buu' ulɛntɛb uba

32 Tɔ̀, uyo wà bi ñɛh nnɔ, nɛ bi tuke' ní uje uba usɛnpol cɛ̀re' u'lenl tɛbe' ki baa' *Yesu saan. 33 *Yesu ηɔ̀re' usɛnpol nnɔ, nɛ u ji freh ki lienh. Ní cuo' linigol miyɔ̀km cɛ̀ɛn, nɛ bi ye: «Ta laan laa' niɛ ya bonn tinbi Israyɛl yaab ni.»

34 Ama *Farisiɛnmbɛ ben lienh ki teh isɛnpol ya ciɛn nɛ de' wɔ mituɔ̀m u ηuɔ̀h isɛnpol binib saan.

Yesu muɔ̀h inigol micɛɛɛkm

35 *Yesu cuonh iducɛnciɛn kɛ ni nin iduwawaale ni, ki wɔ̀knh binib itáan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya bɛl ya gbɛmɔ̀nmɔ̀nt, ki buuh iwɛn kɛ ya bol. 36 U laa' inigol, nɛ ki muɔ́ bɛ micɛɛɛkm cɛ̀ɛn, kimɛ bi dɔ̀re', bi'yɛnm saa', nɛ bi te tɛn ipe yà ηa ηmɔ̀be wa kpaah yè. 37 Nɛ u tɔ̀ke' u'panpaankaab ki ye: «Tijier ben' ki yɛbe, ama bà li taan tù ηa ji yɛbe. 38 Nɛn bo, gbáan mɛn ukpɛdaan wɔ rí sɔ̀n bitonsɔ̀nb bɛ rí tí taan u'jier.»

10

Yesu ya tondb piik nin bile
(Mark 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Nɛ *Yesu yin' u'panpaankaab piik nin bile nnɔ ní, ki de' bɛ mituɔ̀m bɛ rí li ηuɔ̀h isɛnpol binib saan, kí li buuh iwɛn kɛ ya bol.

* 9:27 Dafid ya yaabile yé miyinm mà uyo uba la, bi taah mɛ ki yih Uwien là pùon' ki ye u li sɔ̀n wà ní wɔ rí li yé uber nnɔ nɛ. Bi kele' tigbɔ̀nt tà Grɛkmbɛ ya lenm ni nnɔ, bi kele' ki ye Dafid ya Bijɛ nɛ.

² U'tondb piik nin bile nnə ya yel sə: ukpiək, Simən wà bi yih wə Pier nnə nin u'ninjε Andre, Sebede ya bijjεb Saak nin u'ninjε San, ³ Filip nin Batelemi, Toma nin Matie ulεnpotekl, Alfe ya bijε Saak nin Tade, ⁴ Simən wà ya nun món u'du ya gber* bo nin Sudas Iskariyət wà lá li kuəre Yesu nnə.

*Yesu sən' u'tondb piik nin bile
(Mark 6:7-13; Luk 9:1-6)*

⁵ *Yesu sən' u'tondb piik nin bile nnə, nε ki təkε' bε ki ye: «La jo mən bà ɲa yé Sufmbe ya du ni. Ni'taal la tε Samari ya tinfenm ya du uba mənən ni. ⁶ Ama li joh mən Israyel yaab saan, kimε ben nε te tən ipe yà tùre' usen. ⁷ Ni joh la, ní li kpaandeh ki teh Uwien ya bεl nεkn' ní ɲə! ⁸ Kí li buuh biwiēnb, kí li məkreh bitenkpiib, kí li cèreh ijend lùoreh, kí li ɲuəh isenpol binib saan. Ni laa' mituəm nnə ma, na pèn' niba. Ni'mə rí li buuh binib, ki la li nuunh paaku. ⁹ Ni joh la, ni la tuke ñəkm, ki la tuke like ya kur, ki la cùən likbu buba nin bu'təbu; ¹⁰ ki la tuke sənjokəl, ki la tuke lier ile, ki la tuke tacaan, ki la ɲuuke gbien, kimε utonsənl kε jinh u'tuonl bo nε.

¹¹ «Ni tí baa' udu wà ni la, ní nuun unimən wà li teke nε u'den, kí li te nən saan kí tí baa' uyo wà ni li siere udu nnə ni. ¹² Ni kən' iden yà ni la, ní fuonde iden nnə ya nib kí ye: «Li te mən uyenduən ni.» ¹³ Iden nnə ya nib teke' nε la, uyenduən nnə li yé bi'yu nε. Ama ba teke' nε la, u li juore ni'yu nε. ¹⁴ Iden yà ya nib bii udu wà ya nib ɲa teke' nε, ka teke' ni'gber mə la, ñε mən nè kí kpakpaare ni'taan ya tengunku† kí wiε nε. ¹⁵ N təkεh nε imən nε, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnə, binib nnə ya tudere li cən Sodəm nin Gomər ya du ya nib yu.»

*Bi li jənde Yesu ya nib ma bo
(Mark 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ «N sən nε ma nə, ni li te tən ipe nε te ikər ya siik ni. Nən bo, ní li ceke tən iwε, kí li te suoo tən inenjel. ¹⁷ Li ben mən binib bó, bi lá li cuo nε kí jon tibuur, kí ñí nε inalebe bi'taan ya dur ni. ¹⁸ Min bo, bi lá li tuke nε kí jo tibuur idu ya cienb nin biberb saan. Nnə nε ni li yé n'mənkunb ben nin bà ɲa yé Sufmbe kε saan. ¹⁹ Bi cuo' nε ki jon' tibuur la, la nñin mən ni li len ma bo bii ni li len kí ye bà. Uyo lá baa' la, ni li bende ni li len kí ye bà. ²⁰ Kimε na yé ninbi nε li len, ni'Baa *Uwien ya Fuoñaanm nε li cère ní len.

²¹ «U ya yo nε unil li kuəre u'ninjε, bε rí ku wə. Baa mə li kuəre u'buk, bε rí ku kè. Mubumu mə li fii kí sere mu'naambε nin mu'baambε bo, kí cère bε rí ku bε. ²² Min bo nε binib kε li nən nε. Ama wà kε li mīnde kí li ɲməɲməbe kí tí fəre nnə, wən nε li ɲmère. ²³ Bi jəndeh nε udu uba ni la, ní sən kí jo udutə ni. N təkεh nε imən nε, *Unil ya Bijε li baa ní kí lε na laan bòn' Israyel ya du kε.

²⁴ «Wà bengeh ɲa rí cən wà wəknh wə. Utonsənl mə ɲa rí cən u'cənbaa. ²⁵ Ní kpe wà bengeh rí li te tən wà wəknh wə nε, utonsənl mə rí li te tən u'cənbaa. Bi yin' ududaan isenpol ya cien Belsebul la, ba rí yin u'den yaab mə nà cən' nnə-əə?»

*Li fenge mən Uwien baba
(Luk 12:2-7)*

²⁶ «Nən bo, la fenge mən nib. Niba ɲa te ki buə ɲə ba lá li ñen nè upaan bo. Tigber tuba mə ɲa te kí juore kí li buə ɲə ba lá li bende tū. ²⁷ N təkεh nε nà licinñunl ni nnə, kpaande nè mən kuwenwenku ni. N bunbeh nε nà litubl ni nnə, kpaande nè mən kudulekaaku ya paaki. ²⁸ La fenge mən nib, kimε bi kuuleh tigbenent baba nε. Ba rí fre kí ku naank. Li fenge mən wà li fre kí ku tigbenent nin kinaank kε umu wà ɲa rí kpiin ni. ²⁹ Bi li fre kí kuəre inuən ile inε nε? Nin nən kε ɲə uba mənən ɲa rí lu kí kpo ɲə ní'Baa ɲa ben. ³⁰ Ninbi wən, Uwien ben haali ni'yur mənən ya ñəbu. ³¹ Nən bo, la fenge mən. Ni cən' inuən ligol.»

* **10:4** Yesu ya yo, Sufmbe ni, biba ya nun là món bi'du ya gber bo nε, nε bi mən bε rí fie bi'du Erom yaab saan.

† **10:14** Sufmbe bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà kε ji tu unil la, ní yé u'yaar nε, na ji yé uba yaar.

Li lienh binib ya nun bó ki teh a yé Yesu yó
(Luk 12:8-9)

³² «Wà kɛ lienh binib ya nun bó ki teh u yé n'yó la, n'mó li len n'Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan mó yé n'yó nɛ. ³³ Ama wà kɛ lienh binib ya nun bó ki teh wa yé n'yó la, n'mó li len n'Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan mó ɲa yé n'yó.»

Na yé ñàkpaan, ní yé lituɔl nɛ
(Luk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ «Ni la li maaleh ki teh n tuke' uñàkpaan nɛ ki baa' uɲɛndun wuu ni. N tuke' lituɔl nɛ ki baa'. ³⁵ N baa' ní pàare kibujɛbuk nin ki'baa nɛ, kí pàare kibupiik nin ki'naa, kí pàare yaabisɛ mó nin u'cɛ ya naa. ³⁶ Unil den yaab nɛ li yé u'nennɛndb.

³⁷ «Wà kɛ yíe u'naa bii u'baa ki cɛn' min la, wa kpɛ wɔ ní li yé n'yó. Unil wà kɛ mó yíe u'bise bii u'bije ki cɛn' min la, u'mó ɲa kpɛ wɔ ní li yé n'yó. ³⁸ Wà kɛ ɲa yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa kpɛ wɔ ní li yé n'yó.†

³⁹ «Wà nuunh wɔ ní fie u'miel la, wɔn nɛ li kpo kí juore fɛnm. Wà li tuo kí kpo min bo nnɔ, wɔn nɛ li lɛ limiel.»

Uwien li su binib ma bo
(Mark 9:41)

⁴⁰ «Unil teke' nɛ la, u teke' min nɛ. Unil teke' nni la, u teke' wà sɔn' nni ní nnɔ nɛ. ⁴¹ Unil teke' *Uwien ya ñàbonsɔknl ki ye u yé *Uwien ya ñàbonsɔknl ma nnɔ nɛ cère' u teke' wɔ la, u li lɛ *Uwien ya ñàbonsɔknl ya suul. Unil teke' unimɔn ki ye u yé unimɔn ma nnɔ nɛ cère' u teke' wɔ la, u li lɛ unimɔn ya suul. ⁴² N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ de' ibaan yiɛ nɔ ya uba kiñunyibuok baba mɔnɔn, ki ye u yé n'panpaankɛ ma nnɔ nɛ cère' u de' wɔ la, wà ní lúo u'suul fiebu.»

11

San wà siih binib Uwien ya ñunm sɔn' u'panpaankaab Yesu saan
(Luk 7:18-35)

¹ *Yesu tɔke' u'panpaankaab piik nin bile bi li tien ma ki tí gben' ma nnɔ, nɛ ki siere' ní'saan, ki jon' ki tí wɔknh binib Uwien ya gber, ki kpaandeh tù mitinfɛnm nnɔ ya du ni.

² Tɔ, San wà siih binib Uwien ya ñunm te lipɛkl ni uyo wà nnɔ nɛ ki cii' *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ya tùon bó. Nɛ ki sɔn' u'panpaankaab u'saan, ki ye bɛ ní tí niire wɔ kí ye

³ wɔn nɛ yé wà li baa ní* nnɔ bii bi li guure utɔ nɛ?

⁴ Bi tí niire' Yesu, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Liebe mɛn kí tí tɔke San ni cii' nà nin ni laa' nà: ⁵ ijùɔn likreh, iwɔb cuonh, ijend lùoreh, igbaan ciih, bitɛnkpiib mɛkreh, nɛ bijiinb ciih Uwien ya gbɛmɔnmɔnt. ⁶ Wà ɲa tùre' Uwien ya sɛn min bo la, Uwien ya mɔnm te u'bo.»

⁷ San ya panpaankaab liebeh uyo wà nnɔ, nɛ *Yesu cin' ki tɔkeh linigol San ya gber ki teh: «Ni là jon' kupenpelku ni ní tí liike ba? Ni là jon' ní tí liike limuɔnl là mitafaam jɛngɛh

lè nɛ-ɛɛ? ⁸ Ni nín là jon' ní tí liike ba? Ni là jon' ní tí liike unil wà guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nɛ-ɛɛ? Binib bà guoh tikpɛlcɛmɔnmɔnt kɔh bibɛrb den nɛ. ⁹ Tɔ, ni nín là jon' ní tí liike ni

lɛ bonn nɛ? Ni là jon' ní tí liike *Uwien ya ñàbonsɔknl nɛ-ɛɛ? N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u cɛn' *Uwien ya ñàbonsɔknl mɔnɔn. ¹⁰ Kimɛ wɔn San bo nɛ ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Liike, n li sɔn n'tond wɔ ní liere ɲɛ, kí lá tùɔre a'sɛn.» ¹¹ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ba laan maa' nil uba u cɛn' San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ. Ama unil wà yé uwaal Uwien ya bɛl

ni cɛn' wɔ. ¹² Kí ñɛ San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, bi piikeh Uwien ya bɛl nin ufaa nɛ, nɛ bà faa nuunh bɛ ní fie lè†. ¹³ *Uwien ya ñàbonsɔknb kɛ nin

† **10:38** *Yesu ya yó, bi là ye bɛ ní kpɛ unil la, wɔn bugben nɛ tukeh u'dɔpɔnpɔn ki joh bi li tí kpɛ wɔ nà saan. * **11:3**

Bi ye Wà li baa ní la, bi niireh Uwien là pùon' ki ye u li sɔn wà ní wɔ ní lá ɲmien Sufmɛ nnɔ nɛ. † **11:12** Migbiirm miɛ ya ciim te bolm mile bo nɛ: Kí ñɛ San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, bi piikeh Uwien ya bɛl nin ufaa nɛ, nɛ bà faa nuunh bɛ ní fie lè bii kí ñɛ San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, binib ya nun mɔn bɛ ní kɔ Uwien ya bɛl ni nin ufaa nɛ.

yiko là len' ni li te ma bo, kí lá baa San ya yo. ¹⁴ Ni yíe ní cii mǎnmǎnm la, ní li ben kí ye San yé *Uwien ya ñǎbonsǎknl *Eli wà bi li liébe ní nnǎ nɛ. ¹⁵ Wà ñmǎbe litubl la, wǎ ní cii.

¹⁶ «N li taa ba kí nenge fɛnfɛnnǎ ya nib-i? Bi naan tɛn mubumu nɛ kɛ kidaak ni ki jeleh, ki tǎkeh mu'tǎmu

¹⁷ ki teh: <Ti piebe' nɛ liwol,

nɛ na ñǎn' ciɛk.

Ti gɛn' ikuyuon,

nɛ na kpiende'.>

¹⁸ «Kime San baa' ki kùǎ tijier tubambɛ, ki lùoh buñǎbu, ka ñuh daam, nɛ bi ye usɛnpol nɛ ñaake wǎ. ¹⁹ *Unil ya Bijɛ baa' ki jinh ki ñuh, nɛ bi ye: <Liike mɛn ujɛ wuǎ yé ufǎnfuǎb

nɛ, ki yé udɛyibl, ki jǎreh nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnb.> Tǎ, Uwien ya tǎon nɛ wǎngɛh u'yɛnfuom mǎn ki kɛ ma bo.»

Ni bre idu yà ña tuo' ki teke' Yesu ki jin' nnǎ bo

(Luk 10:13-15)

²⁰ Tǎ, *Yesu cin' ki kǎnh nin idu iba ya nib. U là tien' miyǎkm ya bont tǎ yɛbe idu nnǎ ni, nɛ i' nib ña lèbre' bi'tetem. Nɛn nɛ cère' u kǎnh nin bɛ. ²¹ U len' ki ye: «Korasinn yaabɛ, ñi bre ni'bo. Bɛtsayida yaabɛ, ñi bre ni'mǎ bo. Kime ni laa' miyǎkm ya bont tǎ ni'bùol nǎ, Tir nin Sidǎn yaab mǎ bi là laa' tǎ la, bi bi tien' tɛn bi kɛ mikuum nɛ, ki pǎnpǎkn' mifɛntɛm, ñǎ kí wuǎn kí ye bi lèbre' bi'tetem ñi wuǎke'. ²² N tǎkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnǎ, ni ya tudɛre li cɛn Tir nin Sidǎn yaab yu. ²³ Ninbi Kapɛrnawum yaabɛ, ni maaleh ki teh Uwien li duon nɛ paaki nɛ-ɛɛ? U li jiin nɛ kutɛnkpiiku ni nɛ. Kime ni laa' miyǎkm ya bont tǎ ni'bùol nǎ, Sodǎm yaab mǎ bi là laa' tǎ la, bi'du nnǎ bi biɛ ki te nɛ haali nin dinnǎ. ²⁴ N tǎkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnǎ, ni ya tudɛre li cɛn Sodǎm yaab yu.»

Dɛn mɛn Yesu saan ki lɛ lifuorl

(Luk 10:21-22)

²⁵ U ya yo nɛ *Yesu len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bǎle' tibont tǎ biyɛnfodɛnb nin bibɛnbenb nnǎ, a taa' tǎ ki wuǎn' biwaab nɛ. Nɛn bo nɛ n pèkeh ñɛ.

²⁶ Imǎn, Baa, a yíe nɛ ki tien' nnǎ.

²⁷ «Tǎ, n'Baa nɛ taa' tibont kɛ ki ñukn' nni. N'Baa ña ñi la, uba ña ben min u'Bijɛ yé udaan wà. Min u'Bijɛ ña ñi la, uba mǎ ña ben n'Baa yé udaan wà. Binib bà n yíe ki taa' n'Baa ki wuǎn' bɛ nnǎ mǎ ben u yé udaan wà.

²⁸ «Ninbi bà kɛ tuke ituk i kpiɛke ki jii' nnǎ, dɛn mɛn n'saan, n li de nɛ lifuorl. ²⁹ Buke mɛn n'najɛdɛbiku, kí cère ñi wǎkn nɛ, kime n te suoo nɛ, ki ñmǎbe liyɛnguol. Ni li lɛ lifuorl n'saan, ³⁰ kime n'najɛdɛbiku ya bukm ña faa. N'tukl mǎ ña kpiɛke.»

12

Saba ya daali ya gber

(Mark 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gèbreh ikpǎan iba ni. Mikǎnm cuo' u'panpaankaab, nɛ bi cin' ki coh ijifen* ki cienh ki nukɛh ki ñmǎnh. ² *Farisiɛnmbɛ laa' bi teh nnǎ ma nnǎ, nɛ bi tǎke' *Yesu ki ye: «Liike a'panpaankaab teh yiko ye bi la teh nǎ *Saba ya daali ma.» ³ Nɛ u tǎke' bɛ ki ye: «Na kaan' *Uwien ya gbǎnku ni *Dafid là tien' ma bo nɛ-ɛɛ? Mikǎnm là cuo' wǎn nin u'nib, ⁴ nɛ u kǎn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpǎnǎ wà bi taa' ki de' Uwien nnǎ wǎn nin ben ñmǎn'. Ama bitǎtuǎrkaab baba ña ñi la, wǎn nin u'nib ña ñmǎbe sɛn bɛ ñi ñmǎn kpǎnǎ nnǎ. ⁵ Bii na kaan' nǎ kele' yiko ya gbǎnku ni nɛ? Nǐ kele' ki ye *Saba ya daali la, bitǎtuǎrkaab kɛndɛh *Saba ya daali ya yiko bo nɛ Uwien

* **12:1** Bi yin' nǎ ijifen migbiirm miɛ ni nnǎ yé *Sufmbɛ donbó ya jier tuba nɛ bi yih tǎ ble.

ya duku† ni, ama uba ɲa biindeh be. ⁶ N tɔkeh ne ne, unil te nie saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku‡. ⁷ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ɲa yie be rí li teh tuɔre ki dienh wɔ ama u yie be rí li muɔh tɔb micɛɛɛkm ne.» Ni bi ben iɲɔbon nnɔ ya tingi la, na bi li biindeh binib bà ɲa ɲmɔbe biil nɔ. ⁸ Tɔ, *Unil ya Bijɛ ne ɲmɔbe usen wɔ rí wuɔn bi li tien nà *Saba ya daali.»

Ujɛ uba ya nuɔ faan', Yesu cère u faake' Saba ya daali
(Mark 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Tɔ, *Yesu siere' ni'saan, ne ki kɔn' bi'taanl ya duku ni. ¹⁰ Ujɛ uba mɔ te len u'nuɔ uba faan'. Ne bi niire' Yesu ki ye: «Unil ɲmɔbe usen wɔ rí buu uwien Saba ya daali-ii?» Kimɛ bi là nuunh bi li dule nà bo kí biin wɔ ne. ¹¹ Ne u ye: «Ni'ni ɲmɛ ne ɲmɔbe upebaab, ne upe nnɔ lu' kubùoku ni *Saba ya daali la, wa rí ɲɛn wɔ? ¹² Unil ɲa cɛn' upe-ee? Nɛn ne wuɔn' ki ye ti'yiko ye unil ɲmɔbe usen wɔ rí tien nà mɔn *Saba ya daali.» ¹³ Ne ki tɔke' ujɛ wà ya nuɔ faan' nnɔ ki ye: «Tɛnde a'nuɔ.» U tɛnde' u'nuɔ ne u jire' u'ciem tɛn u'tɔ. ¹⁴ Nɛn saan ne *Farisienmbɛ nnɔ ɲɛn' ki taan' ki kele' be rí gbiere kí liike bi li tien ma kí ku Yesu.

Yesu yé Uwien ya tonsɔnl ne

¹⁵ *Yesu cii' ma nnɔ ne ki siere' ni'saan. Linigocienl paan' u'bo, ne u buu' bi'ni biwienb ke, ¹⁶ ki kpɛkpɛ' bi'bo ki ye bi la cère be rí bɛnde wɔ. ¹⁷ U tien' nnɔ ɲɔ *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Esayi là len' nà nnɔ nè rí tien ne. U là len' ki ye Uwien ye:

¹⁸ «N'tonsɔnl sɔ nɔ,

N yie wɔ,

N'yɛnm sɔnge u'bo,

ne n gɛnde' wɔ.

N li jiin n'Fuɔɲaanm u'bo,

ɲɔ wɔ rí li tɔkeh inibol ke n li bu binib tibuur ma bo.

¹⁹ Wa rí li nuunh gbɛr, ka rí li wuureh,

ba rí cii u'waaku bó isɛnjɛ ni.

²⁰ Wa rí tonde limuɔnl là kuɔ' ki gbàabe,

ka rí kpiin lifrl là benh lè rí kpiin,

u li te nnɔ ne kí tĩ baa uyo wà

u li cère nibonmɔnn rí liere usen.

²¹ «Wɔn bo ne inibol ke li ɲmɔbe lidɛndenl.»

Biba ye Yesu ɲmɔbe Bɛlsebul ya tuɔm ne
(Mark 3:20-30; Luk 11:14-23)

²² U ya yo ne bi tuke' ní ujɛ uba ki baa' *Yesu saan. Usɛnpol ne cère' u yé ujuɔn, u'lenl mɔ tɛbe'. *Yesu buu' wɔ, ne u ji freh ki lienh, ki lenh mɔ. ²³ Ni cuo' linigol nnɔ ke miyɔkm, ne bi lienh ki teh: «Ujɛ wuɔ ɲa lii yé *Dafid ya yaabil-ii?»

²⁴ Ama *Farisienmbɛ cii' nnɔ ma nnɔ, ne ki lienh ki teh isɛnpol ya cien Bɛlsebul ne dienh wɔ mituɔm u ɲuɔh isɛnpol binib saan. ²⁵ *Yesu ben bi'yɛnmaale ma nnɔ, ne ki tɔke' be ki ye: «Libɛl là ke ya nib bore' tɔb ki kɔnh bi'ɲmiel ni la, libɛl nnɔ li juore fɛnm ne. Udu uba ya nib bii iden iba ya nib mɔ bore' tɔb, ki kɔnh bi'ɲmiel ni la, udu nnɔ bii iden nnɔ mɔ li juore fɛnm ne. ²⁶ Nɛn bo, Satan liebe' ki ɲuɔh wɔn Satan binib saan la, u kɔnh nin u'ba ne, ne u'bel li tien mila ka rí juore fɛnm-i? ²⁷ Ni len' ki ye isɛnpol ya cien *Bɛlsebul ne de' nni mituɔm n ɲuɔh isɛnpol binib saan. Tɔ, ɲmɛ rín de' ni'panpaankaab mɔ mituɔm bi ɲuɔh isɛnpol binib saan-i? Ni'panpaankaab teh ma bo ne li wuɔn kí ye ni ɲmɔbe imɔn bii na ɲmɔbe. ²⁸ Ama *Uwien ya Fuɔɲaanm ne dienh nni mituɔm n ɲuɔh isɛnpol. Nɛn ne wuɔn' ki ye Uwien ya bel baa' ní ni'saan. ²⁹ Mitɔm la, uba ɲa rí fre kí kɔ ufɛfaa den, kí fie u'bont,

† 12:5 Migbiirm mie ni bi ye Uwien ya duku la, ba niireh kuduku nnɔ ya benku ni baba, bi niireh iluo mɔ ne. Nà saan ke bi ye Uwien ya duku la, bi sɔbe ki niireh iluo nnɔ ne. ‡ 12:6 Bi li fre kí lɛbre Unil te nie saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku kí ye nà cɛn' Uwien ya duku te nie saan nɔ mɔ.

ka ηmabe tuam mà u li kpiε kí lòle wə kí yaan. U lòle' wə la, u ya yo nε u li fre kí kə u'den kí fie u'bont.

³⁰ «Wà kε ηa se n'ciεk bó la, u nen nni nε. Wà kε ηa taakeh ki toreh nni la, u kpiendeh nε. ³¹ Nen bo, n təkεh nε nε, Uwien li fère binib bi'biere kε, kí fère bε bi sukreh wə isuk yà kε. Ama unil suke' *Mifuoñaanm mεn la, Uwien ηa n' fère wə. ³² Unil len' *Unil ya Bijε bo fεnfεnm la, Uwien li fère wə. Ama unil len' *Mifuoñanm mεn bo fεnfεnm la, Uwien ηa n' fère wə kitink kiε bo, ka n' fère wə paaki bó mə.»

Busubu nin bu'bii ya gber

(Luk 6:43-45)

³³ «Ní li bεn kí ye busubu mən la, bu'bii mə li mən nε. Bù bre la, bu'bii mə li bre nε. Busubu ya bii nε li cère bε n' bende bù yé busubu bùa ya bol. ³⁴ Iwaalεb ninbi, ni bre ma nnə, ni li tien mila kí len inəbon yà mən-i? Kimε unil kε len' ki kun' nà bó la, n' n'εn' iyεnmaale yà te u'fɛl bo nε. ³⁵ Unimən ya yεnmaalmanmən nε cèreh u teh nà mən, nε ubierdaan ya yεnmaalbiere cèreh u teh nà bre.

³⁶ «N təkεh nε nε, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnə, nen daali nε u li niire bε bi là len' nəbonfεnfεnm wà kε nnə ya gber. ³⁷ A'lenm bo, nε Uwien li bù ηε ugbeməndaan bii u li biin ηε.»

Bi yie Yesu n' tien miyəkɔm ya bonn

(Mark 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ U ya yo nε *Yiko ya wənwəknb biba nin *Farisienmbε biba təkε' *Yesu ki ye: «Cεnbaa, ti yie á tien miyəkɔm ya bonn niba nε tí lε.» ³⁹ Nε u təkε' bε ki ye: «Ninbi fεnfεnnə ya nibε, ni yé binibierb nε, ka cuube Uwien saan, nε ki nuunh ní lε miyəkɔm ya bonn. *Uwien ya nəbonsəknl *Sonas ya yəkɔm ya bonn baba ηa n' la, na ji li lε yəkɔm ya bontənn niba. ⁴⁰ Sonas là tien' uɛncien ya benku ni iwien ita nin tiñənt tuta ma nnə, nnə nε *Unil ya Bijε mə li tien kitink ni iwien ita nin tiñənt tuta. ⁴¹ Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnə, Ninif yaab li fii kí sere fεnfεnnə ya nib ya nun bó kí biin bε. Kimε *Sonas là kpaande' Ninif ya du ni Uwien ya gber ma nnə, bi là ci' nε ki lèbre' bi'tetem. Ama unil te niε saan nə ki cεn' *Sonas. § ⁴² Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnə, *Seba ya piiber li fii kí biin fεnfεnnə ya nib, kimε u là n'εn' ní fənfəkɔm nε wə n' lá cenge Salomən ya yεnfogber. Ama unil te niε saan nə ki cεn' Salomən.»*

Isenpol liebe' unil bo la, n' bre u'bo ma bo

(Luk 11:24-26)

⁴³ «Usenpol siere' unil saan la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni nε, ki nuunh u li kèle nà saan kí fuore. U tí luo' la, ⁴⁴ nε wə n' ye u li liebe kí tí kə u là n'εn' nà saan nnə nε. U li liebe ní kí lε niba ηa te u'kənkunə nnə ni, bi tūre' ki ηère' wù, ki tien' tibonmənmannt len. ⁴⁵ Nen saan nε u li jo kí tí taa ní isenpol ilole yà bre ki cεn' wən, i'kε n' lá li ηaake unil nnə bo, kí cère wə n' juore fεnm kí cεn u là te mikpiεkm ma bo. Ní li te nnə nε fεnfεnnə ya nibierb mə bo.»

Yesu ya naa nin u'ninjieɓ

(Mark 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ *Yesu laan biε ki lienh nin linigol nnə, nε u'naa nin u'ninjieɓ baa' ki lá se saali ki nuunh bε n' təkε wə tigber. ⁴⁷ [Nε linigol nnə ni uba təkε' wə ki ye: «A'naa nin a'ninjieɓ se saali ki nuunh bε n' təkε ηε tigber.»] ⁴⁸ Nε *Yesu jiin' wə ki ye: «Ŋmε yé n'naa? Bi lε yé n'ninjieɓ-i?» ⁴⁹ Nε ki tende' u'nuə ki wuən' u'panpaankaab ki ye: «Liike mεn, n'naa nin n'ninjieɓ sə. ⁵⁰ Unil wà kε teh n'Baa wà te paaki bó yie ma la, wən nε yé n'ninjε, ki yé n'ninse, ki yé n'naa.»

13

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpɛnjɛnm (Mark 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Nɛn daali nɛ *Yesu n̄ɛn' ki jon' ki t̄i kèle' miñunciɛnm ya gbaal. ² Linigociɛnl taan' u'saan, nɛ u kɔn' ki kèle' buñɛrɛbu buba ni. Linigol nnɔ kɛ se miñunm ya gbaal. ³ Nɛ u tɔkeh bɛ tibont t̄u yɛbe mikpɛnjɛnm ni. U tɔkeh bɛ ki teh: «Ukpaal uba nɛ là jon' wɔ r̄i t̄i plè tibonbuor ya bim. ⁴ U plèh ma nnɔ, miba lu' usɛngbɛ, nɛ inuɔn baa' ki lá ki jin' mè. ⁵ Mitɔm lu' kutɛntiɛku bo, tɛnbim ɲa yɛbe nà saan. Tɛnbim ɲa yɛbe ma nnɔ, nɛ m̄i pɛn' tonm. ⁶ Uwien n̄ɛn' ki tonge', nɛ ki sɛ' mè. Ma ɲmɔbe n̄aan mɔnmɔnm ma nnɔ, nɛ m̄i waan', ki kpo'. ⁷ Mitɔm mɔ lu' kujɛgorku ni. Nɛ kujɛgorku kpɛrɛ', ki wɔbn', ki ku' mè. ⁸ Mitɔm mɔ lu' kitinmɔnmɔnk bo, nɛ ki l̄on'. Miba l̄on' kokobk, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ pitata.

⁹ «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ r̄i cii.»

Bɛ tien' Yesu pɔh binib mikpɛnjɛnm-i? (Mark 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Nɛ u'panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Bɛ tien' a pɔh bɛ mikpɛnjɛnm-i?» ¹¹ Nɛ u j̄iin' bɛ ki ye: «Uwien cèrɛ' ninbi nɛ bɛndɛ' u'bel ya gbɛbɔlkaar, ama wa cèrɛ' bɛn bɛndɛ'. ¹² Kimɛ wà ɲmɔbe la, bi li de wɔ kí pukn, nɛ wɔ r̄i li ɲmɔbe kí gbien. Wà ɲa ɲmɔbe la, bi li fie u ɲmɔbe nà waamu nnɔ mɔnɔn nɛ. ¹³ Nɛn nɛ cèrɛ' n pɔh bɛ mikpɛnjɛnm. Kimɛ bi likeh nɛ ka lɛnh, ki cengeh ka ciih, ka bɛndɛh ni'tingi mɔ. ¹⁴ Bi te nnɔ ɲɔ *Uwien ya n̄ɔbonsɔknl Esayi là len' nà nnɔ nè r̄i tien nɛ. U là ye:

«Ni li ciih ka bɛndɛh ni'tingi,

kí li likeh ka lɛnh.

¹⁵ Kimɛ udu wuu ya nib ya yul faa nɛ.

Bi kpɛ bi'tub nɛ,

ki ɲuun',

ka yíe bi'nun r̄i lɛ,

ka yíe bi'tub r̄i cii,

ka yíe bɛ r̄i bɛndɛ ni'tingi bi'yɛnm ni,

ka yíe bɛ r̄i lèbre bi'tetem,

ɲɔ r̄i buu bɛ.» »

¹⁶ «Ninbi wɔn, Uwien ya mɔnm te ni'bo, kimɛ ni'nun lɛnh, ni'tub mɔ ciih. ¹⁷ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, *Uwien ya n̄ɔbonsɔknb nin bigbɛmɔndɛnb ligol là yíe bɛ r̄i lɛ ni lɛnh nà nɔ, nɛ ka laa' nè, ki yíe bɛ r̄i cii ni ciih nà nɔ, nɛ ka cii' nè.»

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpɛnjɛnm ya tingi (Mark 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ «Ninbi, cenge mɛn wà plè' tibonbuor ya bim ya kpɛnjɛnm ya tingi. ¹⁹ Wà kɛ ciih Uwien ya bel ya gbɛr, ka bɛndɛh tu'tingi la, usɛnpol ubiɛrɔ bàareh nɛ, ki n̄ɛndɛh bi bule' nà u'fèl ni nnɔ. Mibim mà lu' usɛngbɛ nnɔ ya tingi n̄inɔ. ²⁰ Mibim mà lu' kutɛntiɛku bo nnɔ mɔ yé unil wà ciih Uwien ya gbɛr, ki teknh t̄u tontonm nin uyɛnsɔnge, ²¹ ama ka cèrɛh t̄u kpaakeh n̄aan u'fèl ni, ka wuɔkreh u'ni mɔ nɛ. Liwɔbl bii ijɛnd tu' wɔ tu'bo la, u pɔk kí taa t̄u kí wiɛ nɛ. ²² Mibim mà lu' kujɛgorku ni nnɔ mɔ yé unil wà ciih tigbɛr nnɔ, uɲɛndun ya gbɛr nin lifaal ya yɛnmaale yà lɛrɛh binib nnɔ, wɔbnɛndɛh t̄u, ki cèrɛh ta r̄i fre kí sɔn tuonl nɛ. ²³ Mibim mà lu' kitinmɔnmɔnk bo nnɔ mɔ yé unil wà ciih tigbɛr nnɔ, ki bɛndɛh tu'tingi ki te tɛn mibim mà l̄onh nɛ. Miba l̄onh kokobk, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ pitata.»

Utelmentɛ ya kpɛnjɛnm

²⁴ *Yesu t̄i pɔn' linigol nnɔ mikpɛnjɛntɔm ki ye: «Uwien ya bel naan ukpaal wà plè' ifi u'kpàabu ni nɛ. ²⁵ Binib t̄i duɔn' ki gùɔn' uyo wà nnɔ, nɛ u'nɛnnɛnd baa' ki taa' utelmentɛ ki

plè' ki ηmèrè' ifi nnò ni, nε ki bure'. ²⁶ Ifi nnò tĩ kpére' ki maa' ma nnò, nε bi laa' utelmentε mò te i'ni. ²⁷ Nε ukpaal nnò ya tonsɔnb niire' wò ki ye: «Cenbaa, ηa là plè' ifi baba nε a'kpàabu ni-ii? Utelmentε wuò mò ñen' la?» ²⁸ Nε u ye: «N'nenend nε tien' nnò.» Nε bi niire' wò ki ye: «A yíe tí jo kí tí ηεηεbe wò-ò?» ²⁹ Nε u ye: «Hnhn. Dàan mεn. Ni ye ní ηεbe utelmentε nnò la, nba la ni li ηεbe kí kpòbe ifi iba. ³⁰ Cère mεn ifi nnò nin utelmentε nnò kε rí li te kí tí be. Nĩ tí kpaan' uceceyo la, n li tɔke bificeb kí ye bε rí kpiε kí ηεηεbe utelmentε nnò kí lòlòle, kí tí sε, ηò kí yaan kí ce ifi nnò kí tí cùɔn n'bonbuɔn ni.» »

Mibim mà ñilke ya kpenjenm

(Mark 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ *Yesu tí pɔn' bε mikpenjentɔm ki ye: «Uwien ya bel naan mibim mà bi yih mè mutaar uje uba taa' mè ki bule' u'kpàabu ni nε. ³² Mεn nε yé mibim mà ñilke tikpinsir kε ya bim ni. Ama mĩ pen' la, mĩ li kpére kí gèbre kpinsiiku kε kpinsiiku, kí tien busubu nε inuɔn rí li bàareh ki lá tereh bu'sigben bo ki kòh.»

Kpɔnɔ ya ñòke ya kpenjenm

(Luk 13:20-21)

³³ *Yesu tí pɔn' bε mikpenjentɔm ki ye: «Uwien ya bel naan kpɔnɔ ya ñòke wà upii uba bun' kpɔnɔyom mà dindin, ki taa' wù ki tien' len, nε kpɔnɔ nnò kε nuule' nε.»

Bε tien' Yesu pòh binib mikpenjenm-i?

(Mark 4:33-34)

³⁴ *Yesu tɔkeh inigol ni'kε mikpenjenm ni nε. Wa tɔkeh bε tuba ka pɔn' bε kpenjenm. ³⁵ U teh nnò ηò *Uwien ya ñòbonsɔknl là len' nà nnò nè rí tien nε. U là yé: «N li yàare n'ñabu kí pò mikpenjenm, kí kpiire tibonbòlkaar tà là te haali uηendun ya cincinyo nnò.»

Utelmentε ya kpenjenm ya tingi

³⁶ *Yesu dàan' linigol nnò, ki liebe' ki kun'. Nε u'panpaankaab baa' u'saan ki niire' wò ki ye: «Tòke tε utelmentε wà te ifi ni nnò ya kpenjenm ya tingi.» ³⁷ Nε u ye: «Ukpaal wà plè' ifi nnò yé *Unil ya Bijε nε. ³⁸ Bukpàabu nnò yé uηendun wuu nε. Ifi nnò yé Uwien ya bel ni ya nib nε. Utelmentε nnò yé usenpol ubierɔ ya nib nε. ³⁹ Ukpaal ya nennend wà plè' utelmentε nnò yé usenpol nε. Lifiicel yé uηendun ya gbenm nε. Nε bificeb nnò yé *Uwien ya tondb. ⁴⁰ Utelmentε ya ηebm kí tí sε nnò yé uηendun ya gbenm lá li te ma bo nε. ⁴¹ *Unil ya Bijε li sɔn ní u'tonsɔnb Uwien ya tondb uηendun wuu ni, bε rí lá cuo bà tulndeh binib nin bibierdenb kε kí ñen bε u'bel ni, ⁴² kí tí wiε umucien ni. Nεn saan nε bi li muòh ki ηmònh inògben. ⁴³ U ya yo nε binimònb li te bi'Baa ya bel ni ki windeh tɔn uwien. Wà ηmòbe litubl la, wò rí cii.»

Lifaal là buɔ ya kpenjenm

⁴⁴ «Uwien ya bel naan lifaal là buɔ bukpaabu buba ni nε. Unil uba laa' lifaal nnò, nε ki taa' lè ki nεbre' ki bole'. Nĩ ηmaake' wò ki tí kende', nε u jon' ki tí kuòre' u'bont kε, ki liebe' ki tí dε' bukpaabu nnò.»

Lilenbimɔnmɔnl ya kpenjenm

⁴⁵ «Uwien ya bel liebe' ki naan ukpenkpend wà cuonh ki nuunh ilenbii* yà mɔn wò rí dε nε. ⁴⁶ U tí laa' lilenbimɔnmɔnl là ηmòbe kudaaku ki gbien', nε ki jon' ki tí kuòre' u'bont kε, ki liebe' ki tí dε' lè.»

Bubebu ya kpenjenm

⁴⁷ «Uwien ya bel tí liebe' ki naan bubebu nε bi wiε' bù miñunm ni, ki cuo' ijen kε ya bol. ⁴⁸ Bù gbe ijen ma nnò, nε bi dεre' bù ki ñen' liwél bo, ki kèle' ki gèngènde' bi jinh ya kí kpien'

* **13:45** Bi yin' nà lilenbil nnò yé nibonn nà windeh nε. Bi wokreh miñuncienm ya wenfuobk kiba nε ki ñendeh nè.

ikpɛncub ni, ki taa' ba jinh yà ki wiɛ'. ⁴⁹ Uɲɛndun ya gbenm mǎ lá li te nnǎ nɛ. Uwien ya tondb lá li baa uɲɛndun ni, kí bore bibiɛrdɛnb nin binimǎnb ⁵⁰ kí taa bibiɛrdɛnb kí wiɛ umucien ni. Nɛn saan nɛ bi li muǎh ki ɲmǎnh iɲǎgbɛn.»

Tibonkpaar nin tibonfɛnt ya gbɛr

⁵¹ *Yesu niire' u'panpaankaab ki ye: «Ni cii' ni'kɛ ya tingi-ii?» Nɛ bi tuo' hnn. ⁵² Nɛ u ye: «Nnǎ nɛ *Yiko ya wǎnwǎknl wǎ kɛ paan' Uwien ya bɛl ya gbɛr bo la, u naan udendaan wǎ ɲɛndeh u'faal ni tibonkpaar nin tibonfɛnt nɛ.»

Nasarɛt ya nib ɲa teke' Yesu ki jin'

(Mark 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Tǎ, *Yesu pǎn' mikpɛɲɛnm nnǎ ki tǐ gben' ma nnǎ, nɛ ki siere' ni'saan, ⁵⁴ ki liɛbe' u'du ni, ki wǎknh binib Uwien ya gbɛr bi'taanl ya duku ni. U'wǎknm cuo' bɛ miyǎkm, nɛ bi niireh tǎb ki teh: «U laa' la miɛ ya yɛnfuom-i? U laa' la miɛ ya tuǎm ki teh miyǎkm ya bont-i? ⁵⁵ Kanpinta ya bijɛ ɲa ɲí-ii? Ba yih u'naa Mari-ii? Saak nin *Yosɛf nin Simǎn nin Sudas ya ninjɛ ɲa ɲí-ii? ⁵⁶ U'ninsieb kɛ ɲa te niɛ saan-ii? U nín laa' nɛn kɛ lɛ saan-i?» ⁵⁷ Nnǎ nɛ bi'yɛnm ɲa ɲmaake' u'bo, nɛ ba teke' u'gbɛr.

Nɛ *Yesu tǎke' bɛ ki ye: «*Uwien ya ɲǎbonsǎknl kɛ ɲǎbonsǎknl ya tiɛma du ni yaab nin u'den yaab baba nɛ ɲa boh wǎ.» ⁵⁸ Ba teke' wǎ ki jin' ma nnǎ, nɛ wa tien' yǎkm ya bont tǔ yɛbe ni'saan.

14

San wǎ là siih binib Uwien ya ɲunm ya kuum

(Mark 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ U ya yo nɛ Galile ya bɛr Herod, cii' bi lienh *Yesu bó, ² nɛ ki tǎke' u'tonsǎnb ki ye: «San wǎ là siih binib Uwien ya ɲunm nnǎ nɛ. U mɛkre' bitɛnkpiib ni nɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' u ɲmǎbe mituǎm ki teh miyǎkm ya bont.»

³ Tǎ, nǎ cɛrɛ' Herod len' nnǎ si: u là sǎn' u'sojambɛ bi tǐ cuo' San, ki lòlɛ' wǎ tikudǎkr, ki pɛkn', ɲǎ nɛ ɲí ɲmaake u'ninjɛ Filip ya po Herodiyad nɛ. ⁴ Kimɛ San là tǎke' Herod ki ye wa ɲmǎbe sɛn wǎ ɲí taa u'ninjɛ Filip ya po Herodiyad kí kuǎn. ⁵ San là len' nnǎ nɛ Herod yíe wǎ ɲí ku wǎ, ama ki ji fɛnge Sufmbɛ, kimɛ bi lienh ki teh San yé *Uwien ya ɲǎbonsǎknl nɛ.

⁶ Herod maa' uwien wǎ nnǎ gǎbre' ki baa', nɛ u tien' kunacenkɛ. Herodiyad ya bisɛ baa' ki lá ɲǎn' kiciɛk Herod nin u yin' bà kunacenkɛ nnǎ ya nun bó. Herod ya yɛnm sǎnge' u'bo, ⁷ nɛ u pole' ki ye u miɛ' wǎ nǎ kɛ la, u li de wǎ.

⁸ Nɛ u'naa sure' wǎ u tǎke' Herod ki ye: «N yíe á tǔkre San wǎ siih binib Uwien ya ɲunm nnǎ ya yul nɛ, kí kpɛn kíkɛnsɛnk ni kí de nni.» ⁹ U len' nnǎ ma nnǎ, nɛ nǐ saa' ubɛr Herod ya yɛnm. Ama u pole' bicɛnb ya nun bó ma nnǎ, nɛn nɛ cɛrɛ' wa yíe'. ¹⁰ Nɛn saan nɛ u sǎn' soja uba ki ye wǎ ɲí jo lipɛkl bó kí tǐ tǔkre San ya yul ní. ¹¹ Soja nnǎ tuke' li'yul nnǎ ní kíkɛnsɛnk ni, ki lá de' ujefaan nnǎ. Nɛ u'mǎ taa' ki tǐ de' u'naa. ¹² San ya panpaankaab baa' ki lá yuure' u'gbɛnɛnt ki tǐ sube', nɛ ki jon' ki tǐ tǎke' *Yesu tigbɛr nnǎ.

Yesu jin' linigociɛnl liba

(Mark 6:30-44; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

¹³ *Yesu cii' nnǎ ma nnǎ, nɛ wǎn nin u'panpaankaab kǎn' buɲɛrbu ki bure' bi'baba nib ɲa te nǎ bó. Inigol cii' u bure', nɛ ki ɲɛn' idu ni, ki cuon' ki paan' u'bo. ¹⁴ *Yesu ɲɛn' buɲɛrbu ni uyo wǎ nnǎ, nɛ ki laa' linigociɛnl liba. Nɛ ki muǎ' bɛ micɛcɛkm cɛɛn, ki buu' bi'ni bà bun.

¹⁵ Nǐ juɛrɛ', nɛ u'panpaankaab baa' ki lá tǎke' wǎ ki ye: «Ti te ɲɛn ɲa te nǎ saan nɛ, nɛ nǐ gɛbre' tijier ya ji yo ma nǎ, cɛrɛ linigol liɛ lɛ ɲí jo idu ni kí tǐ de tijier kí ji.» ¹⁶ Nɛ u ye: «Na ciɛke bɛ ɲí jo, ninbi bugbɛn, de bɛ mɛn bɛ ɲí ji.» ¹⁷ Nɛ bi ye: «Ti ɲmǎbe kpǎnǎ uɲun nin ijɛn ile baba nɛ.» ¹⁸ Nɛ u ye: «Taa ní mɛn.» ¹⁹ Nɛ ki tǎke' linigol nnǎ ki ye lɛ ɲí kɛlɛ timuǎr bo tingi ni. Nɛ ki yuure' kpǎnǎ uɲun nin ijɛn ile nnǎ, ki yaare' ki liike' paaki, ki faare' Uwien,

ki kakuo', ki taa' ki de' u'panpaankaab, ne bi gbiire' linigol nno. ²⁰ Bi'ke ηmən' ki gbo', ne bi tantaan' kpənəjen nin ijenjen ya sien' nno, ki gbien' ikpencub piik nin ile. ²¹ Binib bà jin' tijier nno, bijeb là li baa ten itur injun. Ba kaan' piib nin bumu.

Yesu cuonh miñunm bo
(Mark 6:45-52; San 6:15-21)

²² I ya taan bo, ne *Yesu wəbn' u'panpaankaab ki ye be n' liebe k' kə buñerbu nno k' liere wə usen, k' puore miñuncienm k' jo ligbaatəl, ηə wə n' cèbe linigol nno k' yaan. ²³ U cèbe' lè, ne ki don' lijuəl bo u'baba wə n' kàare. N' t' biire' ki laa' u' biε ki te lijuəl nno bo ne. ²⁴ U ya yo ki laa' u'panpaankaab mə te buñerbu ni ki jende' liwəl ηə. Kutafaaku fii' ki tobreh be, iñungbegbel jengeh buñerbu nno. ²⁵ Ikuoje muəh uyo wə nno, ne u cuonh miñunm bo, ki tuo bi'saan. ²⁶ U'panpaankaab laa' u cuonh miñunm bo ma nno, ne bi'fèl sen' cəen. Bi maaleh ki teh n' yé ufenfend ne, ne ki wuure' ijenwaanwuure.

²⁷ Ne u təkē' be i ya taan bo ki ye: «Cuo mən ni'ba. Min *Yesu ne. La sen mən jəwaanbu.»
²⁸ Ne Pier ye: «Yonbdaan, n' mənbe ki yé sin ne la, cère n'mə n' cuon miñunm bo k' baa a'saan.» ²⁹ Ne *Yesu ye: «Den.» Ne u n' n' buñerbu ni, ki cuonh miñunm bo ki joh *Yesu saan. ³⁰ Ama u laa' kutafaaku joh ki faa ma nno, bujəwaanbu cuo' wə, ne u cin' ki feleh ki kəh miñunm ni, ne ki wuure' ki ye: «Yonbdaan, ηmien nni.» ³¹ *Yesu tende' u'nuə ki cuo' wə i ya taan bo ne ki təkē' wə ki ye: «A'tekjim ne pəre' ηε. Be tien' a jieh?» ³² Bi'ke bile kən' buñerbu ni uyo wə nno, ne kutafaaku nno go. ³³ Nen saan ne bà te buñerbu ni nno gbaan' *Yesu ya nintuəli ki ye: «Imən, a mənbe ki yé Uwien ya Bijε ne.»

Yesu cère' biwiēnb faake' Genesaret ya tinfenm ni
(Mark 6:53-56)

³⁴ Bi t' baa' miñuncienm ya gbaatəl, Genesaret ya tinfenm ni, ne ki n' n' buñerbu ni.
³⁵ Ni'saan ya nib bende' Yesu, ne ki sənkn' mitinfenm nno ya nib ke, bi taa' biwiēnb ke ki baa' u'saan, ³⁶ ki gbáanh wə ki teh wə n' cère biwiēnb n' mε u'lierku ya n'əgben baba. Bà ke mε' u'lierku ya n'əgben nno ke faake' ne.

15

Yesu nin Sufmbε ya yaajebok ya gber
(Mark 7:1-13)

¹ Tə, *Farisienmbε nin *Yiko ya wənwəknb biba n' n' Yerusalem bó ki baa' *Yesu saan, ne ki niire' wə ki ye: ² «Be tien' a'panpaankaab saah ti'yaajebok-i? Kimε bi jinh tijier ne ka nire' ki paan' iyaajebok ye ma bo.» ³ Ne *Yesu jiin' be ki ye: «Be tien' ninbi kende' Uwien ya wəbl bo ni'yaajebok bo? ⁴ Kimε Uwien là len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki t' len' ki ye: «Unil təkē' u'naa bii u'baa liñəbonbil la, be n' ku wə.» ⁵ Ama ninbi wəknh binib ki cèreh wə ke lienh ki teh u' bi li de u'naa bii u'baa nà nno, wa ji li fre k' de wə nè, n' yé Uwien yaann ne. ⁶ Ne udaan ηa ji boh u'naa nin u'baa. Nno ne ni taah ni'yaajebok ki lèbeh Uwien ya gber. ⁷ Ninbi iñuəñ ilele ya nibε, *Uwien ya n'əbonsəknl Esayi là len' ni'gber ma nno, u là ηməbe imən ne. U là len' ki ye Uwien ye:

⁸ «Binib biε pəkēh nni buñəbu ni ne,
bi'yēnm ηa neke n'saan.

⁹ Bi pukeh nni fenm ne,
ki wəknh binib iyaajebok baba.» »

Tibont tà kuəndeh unil tijəknt
(Mark 7:14-23)

¹⁰ *Yesu yin' linigol nno, ne ki təkē' lè ki ye: «Li cengeh mən, ηə k' cii n li təkē ne tigber tà nə ya tingi. ¹¹ Tibont tà kəh unil ya n'əbu ni ηa n' fre k' kuəñ wə jəknt. Tà n'eh u'nəbu ni nno, tun ne kuəndeh wə tijəknt.»

12 Nɛn saan nɛ *Yesu ya panpaankaab nɛkn' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye: «A bɛn a'lenm miɛ wire' *Farisienmbɛ-ɛɛ?»

13 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Kusiiku kùà kɛ n'Baa wà te paaki bó ña caan' kù la, u li ñɛbe kù nɛ. 14 La tɔnge bɛ mɛn. Bi yé ijùɔn nɛ ki dɛh ijùɔn. Ujuɔn dɛh ujuɔn la, bi'kɛ bile li lu kubùoku ni nɛ.» 15 Nɛ Pɛr tɔke' wɔ ki ye: «Tɔke tɛ mikpɛnɛnɛm nnɔ ya tingi.» 16 Nɛ u ye: «Ni'mɔ ña laan biɛ ki bɛn tibont ya tingi nɛ-ɛɛ? 17 Na bɛn ki ye tibont tà kɔh unil ya ñɔbu ni nnɔ kɔh u'puoku ni nɛ, nɛ u joh kunincɛnku ki ñɛndeh tù-uu? 18 Ama tibont tà te unil ya fɛl ni nnɔ, nɛ ñɛh u'ñɔbu ni, ki kuɔndeh wɔ tijɔknt. 19 Kimɛ iyɛnmaalbiere nin linikul nin linañmaal nin lisɔnsɔndl nin bunasubu nin kutonɛnku nin isuk kɛ ñɛh unil ya fɛl ni nɛ. 20 Tuu ya bont nɛ kuɔndeh unil tijɔknt. Kí ji tijier ka ní nire kí paan iyaajɛbok ye ma bo wɔn ña ní fre kí kuɔn nil jɔknt.»

Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yé Suf
(Mark 7:24-30)

21 *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki bure' Tir nin Sidɔn ya tinfɛnm bó. 22 Tɔ, upii uba là te mitinfɛnm nnɔ ni ki yé Kanaan ya pii, ki baa' ki lá wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile*, muɔ nni micɛɛkm. Usɛnpol nɛ ñaake n'bise ki jɛndeh wɔ cɛɛn.»

23 *Yesu ña gere' wɔ. Nɛ u'panpaankaab nɛkn' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ní ñɔre upii bugbɛn, u pɛ bi'bo ki ñmɔbe kuwaaku nɛ. 24 Nɛ *Yesu ye: «Uwien sɔn' nni ní ní lá tore Israyɛl yaab baba nɛ, kimɛ bɛn nɛ te tɛn ipe yà tùre' usɛn.»

25 Ama upii nnɔ baa' ki lá gbaan' u'nintuɔli nɛ ki gbáanh wɔ ki teh: «Yonbdaan, tore nni.» 26 Nɛ *Yesu ye: «Na mɔn bɛ ní taa mubumu ya jier ki wiɛ' isengbele.» 27 Nɛ upii nnɔ ye: «Yonbdaan, ní yé imɔn nɛ, ama isengbele mɔnɔn jinh ijieyɔyɔl yà ñɛh i'dɛnb ya tebl bo ki luh nnɔ nɛ.» 28 Nɛ *Yesu ye: «Upii, a teke' nni ki jin' ní yebe. Nè ní tien a yíe ma bo.» Nɛ u'bise pɔk ki faake' i ya tɔan bo.

Yesu cèreh' biwienb faake' ki yebe

29 *Yesu siere' ni'saan ki tí baa' Galile ya ñunciɛnm ya gbaal, nɛ ki don' lijuɔl bo ki kèlɛ'. 30 Nɛ binib bàareh u'saan ki yebe, ki tukeh ní idien nin ijùɔn nin itɛjenb nin igbaanlɛntɛb nin biwientɔb bi yebe, ki lá blinh *Yesu ya nintuɔli. Nɛ u cèreh' bi'kɛ faakreh. 31 Binib nnɔ laa' igbaanlɛntɛb lienh, itɛjenb jire' i'ciɛm, idien cuonh cucul, ijùɔn mɔ lenh ma nnɔ nɛ ní cuo' bɛ miyɔkm, nɛ bi pèkeh Israyɛl yaab ya Wien.

Yesu tí jin' linigocienl liba
(Mark 8:1-10)

32 Nɛ *Yesu yin' u'panpaankaab ki tɔke' bɛ ki ye: «Linigol liɛ nɔ ñmɔbe nni micɛɛkm cɛɛn nɛ. Bi te n'saan ma wienta sɔ, ba ji ñmɔbe niba bɛ ní ji. Ma yíe ní cèbe bɛ bɛ ní li kunh, ka jin' niba ñɔ kí tí dɔre usɛn ni.» 33 Nɛ bi ye: «Tí te ñien ña te nà saan nɛ. Tí li lɛ la kpɔnɔ wɔ ní li yebe kí de liɛ ya nigol lè ní ñmɔn kí gbo?» 34 Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni ñmɔbe kpɔnɔ unɛ?» Nɛ bi ye: «Ulɔle nin mujɛnwawaamu mɔ waamu.» 35 Nɛ u tɔke' linigol nnɔ ki ye lè ní kèlɛ tingi ni, 36 nɛ ki yuure' kpɔnɔ ulɔle nin mujɛnwawaamu nnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' u'panpaankaab, bi gbiire' linigol nnɔ. 37 Bi'kɛ ñmɔn' ki gbo', nɛ bi tantaan' tijɛnjɛnt tà sɛn' nnɔ, ki gbien' ikɛndɛn ilɔle. 38 Binib bà ñmɔn' nnɔ, bijɛb là te itur inan nɛ. Ba kaan' piib nin bumu.

39 U cèbe' linigol nnɔ, nɛ ki kɔn' buñerbu ki bure' Magadan ya tinfɛnm bó.

16

Bi yíe Yesu ní tien miyɔkm ya bonn
(Mark 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 *Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmbɛ biba baa' *Yesu saan, ki yíe bɛ ní biike wɔ, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ní tien miyɔkm ya bonn, kí wuɔn bɛ kí ye u'tuɔm ñɛn' Uwien saan nɛ. 2 Nɛ

* 15:22 Liike 9:27.

u tǎke' bε ki ye: «[Kutaajuǎku ni laa' kutaaku wien la, ni tǎkeh ki teh taa ŋa rí nii nε. ³ Nε kutεnŋaaku ni laa' kutaaku biike la, ni tǎkeh ki teh utaa li nii dinnǎ. Ni likeh kutaaku bo, nε ki bεndeh utaa li nii bii wa rí nii. Nε ka ji li fre kí sekn kí bεnde tibont tà teh fεnfεnnǎ nǎ ya tingi-ii?]* ⁴ Ninbi fεnfεnnǎ ya nibε, ni yé binibiεrb nε, ka cuube Uwien saan, nε ki nuunh ní lε miyǎkm ya bonn. *Uwien ya ŋǎbonsǎknl Sonas ya yǎkm ya bonn baba ŋa rí la, na ji li lε yǎkm ya bontǎnn niba.» U len' nnǎ ma nnǎ, nε ki siere' ki dàan' bε.

*Yesu lienh Farisienmbε nin Saduseyenmbε ya kpǎnǎ ya ŋǎke bó
(Mark 8:14-21)*

⁵ *Yesu ya panpaankaab joh bε rí puore miŋunciεnm ma nnǎ, bi sunde' ka tuke' kpǎnǎ. ⁶ Nε *Yesu tǎke' bε ki ye: «Li bεn mεn *Farisienmbε nin Saduseyenmbε ya kpǎnǎ ya ŋǎke bó.» ⁷ Nε bi maaleh ki teh: «Ta tuke' kpǎnǎ ma nnǎ nε cère' u len' nnǎ.»

⁸ *Yesu bεnde' bi maaleh ki teh bà, nε ki niire' bε ki ye: «Bε tien' ni lienh ki teh na tuke' kpǎnǎ? Ni'tekjim nε pǎre' nε. ⁹ Na laan biε ki cii' tibont ya tingi nε-εε? Na tien n là taa' kpǎnǎ uŋun ki jin' bijεb itur iŋun ma nnǎ, ni là tantaan' nà sien' nnǎ ikpεncub ubiεn wà nε-εε? ¹⁰ Na tien n là taa' kpǎnǎ ulole ki jin' bijεb itur inan ma nnǎ, ni là tantaan' nà sien' nnǎ ikεnden ubiεn wà nε-εε? ¹¹ N ye ní li bεn *Farisienmbε nin Saduseyenmbε ya kpǎnǎ ya ŋǎke bó ma nnǎ, na bεn ki ye ma lienh kpǎnǎ ya gbεr-ii?»

¹² Nεn saan nε bi bεnde' ki ye wa lienh kpǎnǎ ya ŋǎke ya gbεr, ama u ye bε rí li bεn Farisienmbε nin Saduseyenmbε ya wǎknm bó nε.

*Piεr len' ki ye Yesu yé Uwien ya Nigεndkε Kristo nε
(Mark 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ *Yesu tǐ baa' Sesare Filip ya tinfenm ni nin u'panpaankaab, nε ki niire' bε ki ye: «Binib lienh ki teh *Unil ya Bijε yé ŋmε?» ¹⁴ Nε bi jiiin' wǎ ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wà siih binib Uwien ya ŋunm nnǎ nε. Bitǎb lienh ki teh a yé *Eli nε. Bitǎb mǎ lienh ki teh a yé Seremi bii Uwien ya ŋǎbonsǎknb ya uba nε.» ¹⁵ Nε u niire' bε ki ye: «Ninbi nín teh n yé ŋmε?» ¹⁶ Nε Simǎn Piεr jiiin' wǎ ki ye: «A yé Uwien ya Nigεndkε Kristo nε. A yé wǎn Uwien wà fuobe ya Bijε nε.» ¹⁷ Nε *Yesu ye: «Simǎn, Sonas ya bijε, Uwien ya mǎnm te a'bo. Na yé nisaal nε kpiire' ki wuǎn' ŋε. N'Baa wà te paaki bó nε kpiire' ki wuǎn' ŋε. ¹⁸ Piεr, n ye a yé litεnpenl nε. Nε li ya tεnpenl bo nε n li sien n'taanl yaab tεn kuduku se litεnpuul bo ma bo. Mikuum ya tuǎm ŋa rí faake nin n'taanl nnǎ. ¹⁹ N li de ŋε Uwien ya bεl ya dupiεn. A yiε' nibonn nà uŋεndun wuu ni la, bi li yiε nè paaki bó mǎ nε. A tuo' nibonn nà uŋεndun wuu ni la, bi li tuo nè paaki bó mǎ nε.»

²⁰ Nεn saan nε *Yesu kpεkpε' bi'bo ki ye bi la tǎke nil kí ye u yé *Uwien ya Nigεndkε Kristo.

*Yesu len' u'kuum nin u'mεkrm bó
(Mark 8:31-9:1; Luk 9:22-27)*

²¹ Kí ŋε u ya yo nε *Yesu cin' ki tǎkeh u'panpaankaab ki teh ní kpε wǎ rí jo Yerusalem, *Sufmbε ya ciεnb nin *bitǎtuǎrciεnb nin *Yiko ya wǎnwǎknb rí tǐ jènde wǎ kí gbien, kí ku wǎ, nε wienta daali wǎ rí mεkre bitεnkpiib ni.

²² Nεn saan nε Piεr taa' wǎ ki jεnde', ki tǐ kǎnh nin wǎ ki teh: «Yonbdaan, Uwien rí cère nè rí tien mitafaam kí gbεre. U la cère nè rí tu ŋε.»

²³ Nε *Yesu jjebe' ki tǎke' Piεr ki ye: «Paare n'puoli; Satan, a lieke nni usεn nε. Kimε a'yεnmaale ŋa ŋεn' Uwien saan, i yé binib yi nε.»

²⁴ Nε ki tǎke u'panpaankaab ki ye: «Unil yíε wǎ rí paan n'bo la, u la tǎnge uba, wǎ rí li yuunh u'dǎpǎnpǎn ki bukeh, kí li paakeh n'bo†. ²⁵ Kimε wà kε yíε wǎ rí fie u'miεl la, wǎn nε li kpo kí juore fεnm. Ama wà kε li tuo kí kpo min bo la, wǎn nε li lε limiεl. ²⁶ Unil laa' uŋεndun wuu ni ya bont kε ŋǎ ki tǐ luu' limiεl la, u laa' bε ya kpεle nε? Bii unil li taa bà kí

* 16:3 Bi kpie' ki kele' tǐgbont tà nnǎ ya tuba ni 16:2a-3 ŋa te tu'ni. † 16:24 Liike 10:38.

pε kí teke u'miel-i? ²⁷ Lidaali liba, Unil ya Bijε lá li baa ní, kí li tóke nin u'tonsónb Uwien ya tondb, kí li ηmóbe u'Baa Uwien ya kpieke. U ya yo nε u li jiin unil kε u sòn' ma bo. ²⁸ N tókeh nε imón nε, binib bà se niε saan nɔ ya biba li lε *Unil ya Bijε we ní u'bel ni nε kí yaan kí kpo.»

17

Yesu ya gbenent lèbre'

(Mark 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Iwien iluob gèbre', nε *Yesu taa' Pier nin Saak nin u'ninjε San ki jende' ki tí don' lijófókril liba bo. ² U'gbenent lèbre' bi'nun bó nε u'nun bó windeh ten uwien. U'wengolkaar pende' ten kuwenwenku. ³ Nε bi laa' Moyis nin Eli puɔ' u'saan bi tókeh tigber. ⁴ Nε Pier tóke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ti te niε saan ma nɔ, ní mɔn nε. A yíe la, á cère ní pɔ niε saan ininbon* ita, sin liba, Moyis liba, *Eli mɔ liba.»

⁵ U lienh u'ñabu ηa laan lu' nε kutεwɔlgbónpenpienku kuba baa' ki lá pibn' bi'bo. Nε bi cii' unieke uba bó kutεwɔlgbónku nnɔ ni u ye: «N'Bijε sɔ nɔ, n yíe wɔ; nε n'yenm sɔnge u'bo. Li cengeh mɛn u'bó.»

⁶ U'panpaankaab cii' unieke nnɔ bó ma nnɔ, nε bujεwaanbu cuo' bε ki tí kende', nε bi pùon' tingi ni. ⁷ *Yesu baa' ki lá mε' bε, nε ki tóke' bε ki ye: «Fii mɛn. La cère mɛn jεwaanbu ní li ηmóbe nε.» ⁸ Bi yaare' ma nnɔ, ba ji laa' nitɔ, bi laa' Yesu baba nε.

⁹ Bi jiinh lijuɔl nnɔ ya tingi ma nnɔ, nε *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye: «Ni la tóke uba ni laa' nà nɔ, kí tí baa uyo wà Unil ya Bijε li mεkre bitenkpiib ni nnɔ.»

¹⁰ Nε u'panpaankaab nnɔ niire' wɔ ki ye: «Bε tien' *Yiko ya wɔnwɔknb lienh ki teh *Eli li baa nε kí yaan Kristo ní baa ní?» ¹¹ Nε u jiin' bε ki ye: «*Eli li mɔnbe kí baa kí lá tùore tibont kε nε kí yaan. ¹² N tókeh nε nε, *Eli baa' ηɔ. Ama ba bende' wɔ, nε ki tien' wɔ bi yíe ma bo. Bi jende' wɔ ma bo nnɔ, bi li jende' *Unil ya Bijε mɔ nnɔ nε.»

¹³ *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, nε u'panpaankaab bende' ki ye u lienh San wà là siih binib Uwien ya ñunm nnɔ ya gber nε.

Yesu ηɔre' usenpol kibuk kiba saan

(Mark 9:14-29; Luk 9:37-43)

¹⁴ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab nnɔ tí baa' linigol saan uyo wà nnɔ, nε uje uba baa' ki lá gbaan' u'nintuɔli, ¹⁵ kí tóke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, muɔ n'buk micεckm. Kí luh libinbil nε ki jende' ki gbiekeh. Kí sɔbe ki luh umu nin miñunm ni nε. ¹⁶ N tuke' kè ki baa' ní a'panpaankaab saan, nε ba fre' ki cère' kí faake'.» ¹⁷ Nε *Yesu ye: «Ninbi fenfennɔ ya nibε, na teke' Uwien ki jin', ki yé binib bà bre. N li wuɔke ni'saan kí tí kpaan mila nε? N li ηmóbe sukle ni'bo kí tí kpaan mila nε?» Nε ki ye: «Taa mɛn kibuk nnɔ ní.» ¹⁸ Bi taa' kè ní, nε u tien' usenpol wà ηaake kè nnɔ bo, nε u siere' kí'saan. Nε kí faake' i ya tãan bo.

¹⁹ Ni ya puoli bó nε *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ bi'baba bo ki ye: «Bε tien' tinbi ηa fre' ki ηɔre' usenpol nnɔ?» ²⁰ Nε u tóke' bε ki ye: «Ní'tekjim nε ηa yebe. Nεn nε cère' na fre' ki ηɔre' wɔ. N tókeh nε imón nε, ni bi ηmóbe mitekjim mí waa ten kusiiku kùa bi yih kù mutaar nnɔ ya bim mɔnɔn la, ni bi li fre' kí tóke' lijuɔl liε kí ye: «Siere niε saan, kí tí sere niε bó,» nε lè ní siere. Na bi li gbele niba. ²¹ [Ama usenpol wuɔ ya bol wɔn, na lòle' ñabu ki kàare' la, na ní fre' kí ηɔre' wɔ.]»†

Yesu tí len' u'kuum nin u'mεkrm bó

(Mark 9:30-32; Luk 9:43b-45)

²² Lidaali liba, *Yesu nin u'panpaankaab taan' Galile ni, nε u tóke' bε ki ye: «Bi li taa' *Unil ya Bijε kí ηukn binib, ²³ bε ní ku wɔ. Ama wienta daali, u li mεkre bitenkpiib ni.» Nε bi'yenm saa' ki gbien'.

* **17:4** Sufmbε lá taah tiwengbont bii tikpelcejuuakt nε ki pòh ininbon. † **17:21** Bi kpie' ki kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 21 ηa te tu'ni.

Uwien ya duku ya lenpo

²⁴ *Yesu nin u'panpaankaab baa' Kapernawum ya du ni. Ne binib bà teknh Uwien ya duku ya lenpo nnò baa' ki lá niire' Pier ki ye: «A'cɛnbaa wɔn ɲa pɛh Uwien ya duku ya lenpo nɛ-a?» ²⁵ Ne u ye: «U pɛh nɛ.»

Pier tɪ baa' iden, nɛ *Yesu kpiɛ' ki niire' ki ye: «Simɔn, uɲɛndun wuu ya bɛrb teknh bi'du ya nib saan nɛ lenpo bii bicɛnb saan-i? A maaleh ki teh ba?» † ²⁶ Ne u jiin' wɔ ki ye: «Bi teknh bicɛnb saan nɛ.» Ne *Yesu ye: «Nnò la, bi'du ya nib bɛn fuoreh nɛ-a! ²⁷ Ama ta yíe tí bii bɛ. Li joh miñunciɛnm bó kí tɪ wiɛ ufebe. A li cuo uɲɛnkpiɛk wà nnò, á yàare' u'ñòbu, a li lɛ bulikbu u'ñòbu ni. A taa kí tɪ pè min nin sin bo.»

18

Ŋmɛ yé unikpekpiɛk-i?

(Mark 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ U ya yo nɛ *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Ŋmɛ yé unikpekpiɛk Uwien ya bɛl ni?» ² Ne u yin' kibuk kiba, ki taa' kɛ ki sien' bi'siik ni, ³ nɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, na cèrɛ' ni'tetem te tɛn mubumu yaam la, na rí kɔ *Uwien ya bɛl ni. ⁴ Unil wà kɛ jiin' u'ba tingi ki te tɛn kibuk kiɛ nɔ te ma bo la, u ya daan nɛ yé unikpekpiɛk Uwien ya bɛl ni. ⁵ Wà kɛ teke' kibuk tɛn kiɛ n'yel bo la, u teke' min nɛ.»

La cèrɛ ubaan uba rí tùrɛ Uwien ya sɛn

(Mark 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ «Ama ibaan yà teke' nni ki jin' nɔ, unil cèrɛ' i'ni uba tùrɛ' Uwien ya sɛn la, bi bi taa' linɛciɛnl, ki jɔn' u'tule ni, ki ture' wɔ ki wiɛ' miñunciɛnm ya lùɔl ni la, nɪ bi li tu udaan bo. ⁷ Mibiikm yé nibonn nà bre uɲɛndun bo nɛ. Mibiikm li li tuu ki te nɛ. Ama nɪ bre unil wà cèrɛh mibiikm bàareh nnò bo.

⁸ «A'nuɔ bii a'taal nɛ cèrɛh a biih la, cere tù kí wiɛ kí jɛnde a'ba saan. A ɲmɔbe unuɔ uba bii litaal liba, ɲɔ ki laa' limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm la, nɪ tu nin á li ɲmɔbe inuɔ ile nin itàan ile, ɲɔ kí kɔ umu wà ɲa rí kpiin ni. ⁹ A'nunbu nɛ cèrɛh a biih la, likre bù kí wiɛ kí jɛnde a'ba saan. A ɲmɔbe bununbu buba, ki laa' limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm la, nɪ tu nin á li ɲmɔbe inun ile, ɲɔ kí kɔ umu wà ɲa rí kpiin ni.»

Upe wà bole' ya kpɛnɲɛnm

(Luk 15:3-7)

¹⁰ «Li bɛn mɛn ki la yin ibaan yiɛ ya uba fɛnm. N tɔkeh nɛ nɛ, *Uwien ya tondb bà gu bɛ nnò tuu ki tien bi'bó n'Baa wà te paaki bó ya nun bó nɛ. ¹¹ [Unil ya Bijɛ baa' uɲɛndun wuu ni wɔ rí lá ɲmiɛn binib bà tùrɛ' Uwien ya sɛn nɛ.]*

¹² «Unil ɲmɔbe ipe kobk, i'ni uba bole' la, ni maaleh ki teh u li tien mila? Wa rí cèrɛ ipe piwɛ nin iwɛ nnò kupekaabaaku ni, kí jo kí tɪ nuun wà bole' nnò-ɔɔ? ¹³ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u tɪ laa' wɔ la, u'yɛnm li sɔnge upebaab nnò bo, kí cɛn ipe piwɛ nin iwɛ yà ɲa bole' nnò bo. ¹⁴ Nnò nɛ, ni'Baa wà te paaki bó ɲa yíe ibaan yiɛ ya uba rí tùrɛ.»

A'tò bii' ɲɛ la, a li tien ma bo

¹⁵ «A'tò bii' ɲɛ la, ɲikn kí jo kí tɪ lɛ wɔ ni'lele bo, kí tɔke wɔ u'biil. U cii' ki de' ɲɛ la, tigber nnò gben' ninò. ¹⁶ U yíe', ka cii' ki de' ɲɛ la, ɲikn kí taa unil uba bii bile, kí kpɔbn a'ba bó, kí tí rí jo u'saan kí tɪ lɛ wɔ, ɲɔ ní gben tigber nnò, kimɛ nɪ kɛle' Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi ye bɛ rí gben tigber tà kɛ la, bi li cenge bimɔnkunb bile bii bita bó nɛ kí yaan kí gben tù.» ¹⁷ Ama u yíe', ka cii' ki de' bi'mò la, taa tù kí tɔke *Kristo ya taanl yaab. U yíe', ka cii' ki de' bi'mò la, á liike wɔ tɛn unil wà ɲa bɛn Wien bii ulɛnpotekl.

† **17:25** Yesu ya yo ya bɛrb ɲa là teknh bi'du ya nib lenpo. Bi là teknh bi jèkeh idu yà nnò ya nib nin bicɛnb nɛ lenpo.

* **18:11** Bi kpiɛ' ki kɛle' tigbɔnt tà nnò ya tuba ni migbiirm 11 ɲa te tu'ni.

18 «N tɔkeh ne imɔn ne, ni yie' nibonn na ke unɛndun wuu ni la, bi li yie nɛ paaki bɔ mɔ ne. Ni tuo' nibonn na ke unɛndun wuu ni la, bi li tuo nɛ paaki bɔ mɔ ne.

19 «N ti tɔkeh ne imɔn ne, ni'ni bile kpaan' buɔbu unɛndun wuu ni, ki kaare' ki mie' n'Baa wa te paaki bɔ na ke la, u li de be nɛ ne. 20 Kimɛ binib bile bii bita taan' na saan n'yel bo la, n te bi'siik ni.»

Utonsɔnl wɔ ɲa tuo' ki fɛre' u'tɔ ya gbɛr

21 Nɛn saan ne Pier baa' ki lɔ niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, n'tɔ bih nni la, n li fɛre wɔ bolm miɲɛ ne? N li fɛre wɔ haali bolm milole ne-ɛɛ?» 22 Ne *Yesu jii' wɔ ki ye: «Na yɛ á fɛre wɔ bolm milole; fɛre wɔ haali pilolole bolm milole.

23 «Nɛn bo, Uwien ya bel naan ubɛrcien wɔ yie wɔ n bende u'faal kpɛ ma u'tonsɔnb saan nnɔ ne. 24 U cin' ma nnɔ, bi taa' nɔ u'tonsɔnl uba ne, u kɔn' lifɛnl ni u'cɛnbaa saan ilike tibɔtɔr tibɔtɔr ta dindin. 25 Wa ɲmɔbe like kɔ pɛ lifɛnl nnɔ ma nnɔ, ne u'cɛnbaa ye lifɛnl nnɔ bo, be nɔ taa wɔn nin u'po nin u'bumu nin u ɲmɔbe tibont tɔ ke kɔ kuɔre, kɔ taa ilike nɔ. 26 Ne utonsɔnl nnɔ gbaan' u'cɛnbaa ya nintuɔli, ki gbáanh wɔ ki teh: «N'cɛnbaa, ɲikn kɔ tien sukle. N li pɛ ɲɛ n kɔn' lifɛnl lɔ ni a'saan nnɔ ke.» 27 Ne u'cɛnbaa muɔ' wɔ micɛɛkm cɛɛn, ki cɛbe' wɔ lifɛnl nnɔ, ne ki taa' wɔ ki wie'.

28 «Ama utonsɔnl nnɔ ɲɛn' saali, ki laa' u'tonsɔntɔ uba u ɲmɔbe u'fɛnl ilike kubɔtuɔku, ne u cuo' wɔ, ki sere' u'tule ni, ki tɔke' wɔ ki ye: «Pɛ nni a ɲmɔbe n'fɛnl lɔ nnɔ ke.» 29 Ne u'tonsɔntɔ nnɔ gbaan' u'nintuɔli, ki gbáanh wɔ ki teh: «Nikn kɔ tien sukle. N li pɛ ɲɛ.» 30 Ne wa tuo', ki cuo' wɔ ki ti pek'n', wɔ nɔ li te len haali nin uyo wɔ u li ti pɛ lifɛnl nnɔ. 31 U'tonsɔntɔb laa' nɔ tien' ma, bi'yɛnm saa' ki gbien', ne bi jon' ki ti tɔke' bi'cɛnbaa na ke tien'. 32 Nɛn saan ne bi'cɛnbaa yin' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Utonsɔnbierɔ sin! A gbáanh nni ma nnɔ, ne n cɛbe' ɲɛ a'fɛnl ke.» 33 A'mɔ ɲa bi li muɔ a'tonsɔntɔ micɛɛkm tɛn n muɔ' ɲɛ ma bo-oo?» 34 U'cɛnbaa ya benku ni ben' u'bo, ne u cɛre' bi dɛre' u'tub ki taa' wɔ ki ti pek'n', wɔ nɔ li te len haali nin uyo wɔ u li ti pɛ lifɛnl nnɔ ke kɔ gben.

35 «Ni'ni wɔ ke ɲa fɛreh u'tɔ u'biil nin u'fɛl ke la, n'Baa wa te paaki bɔ mɔ li dɛre u'tub nnɔ ne.»

19

Uwien taan' na la, nil la bore nɛ (Mark 10:1-12)

1 *Yesu len' ki ti gben' uyo wɔ nnɔ, ne ki ɲɛn' Galile ya tinfɛnm ni, ki jon' Sude ya tinfɛnm mɔ te Sudɛn ya kpenpuol bɔ nnɔ ni. 2 Linigociɛnl paan' u'bo, ne u ti cɛre' bi'ni bɔ yɛ biwiɛnb faake'.

3 *Farisiɛnmbɛ biba nek'n' wɔ, ki yie be nɔ biike wɔ, ne ki niire' wɔ ki ye: «Ujɛ ɲmɔbe usɛn wɔ nɔ wie u'po maam ke maam bo-oo?» 4 Ne *Yesu jii' be ki ye: «Na kaan' na kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ ne-ɛɛ? Nɔ kele' ki ye micincinm Uwien lɔ ɲɛn' be ma nnɔ, «u lɔ ɲɛn' ujɛ nin upii ne», 5 ne ki ye: «Nɛn ne cɛre' ujɛ kuɔn' upii la, u li daan u'naa nin u'baa, wɔn nin u'po nɔ taan, ne ben bile nnɔ nɔ taan kɔ tien unibaab.» 6 Nnɔ ne ba ji te nib bile, bi ji yɛ unibaab ne. Tɔ, Uwien taan' na la, nil la bore nɛ.»

7 Ne bi liebe' ki niire' wɔ ki ye: «Be tien' Moyis lɔ ye unil ye wɔ nɔ wie u'po la, wɔ nɔ kele kugbɔnku kɔ de wɔ kɔ wuɔn kɔ ye u wie' wɔ ne?» 8 Ne *Yesu ye: «Ni'yufaa bo ne cɛre' Moyis lɔ de' ne usɛn nɔ li wiɛnh ni'puob. Ama micincinm na lɔ te nnɔ. 9 N tɔkeh ne ne, ujɛ wɔ ya po ɲa tien' nanmaal ɲɔ u wie' wɔ ki ti kuɔn' upiitɔ la, ujɛ nnɔ tien' linaɲmaal ne.»

10 Ne *Yesu ya panpaankaab tɔke' wɔ ki ye: «Ujɛ nin u'po ya gbɛr te nnɔ la, ujɛ ɲa bi kuɔn' pii la, nɔ bi tu.» 11 Ne *Yesu ye: «Nib ke ɲa nɔ fre kɔ tien ni len' na nɔ. Uwien de' bɔ mituɔm bi la kuɔn piib nnɔ, ben ne li tuo. 12 Isɛn yɔ cɛreh binib ɲa kuɔndeh piib ɲa tɛtɛ. Biba te, bi maa' be, ba yɛ jɛb. Bitɔb te, bi fɔare' be ne. Bitɔb mɔ te, ka kuɔndeh piib Uwien ya bel ya tuonl bo ne. Wɔ ke li fre kɔ cii la, wɔ nɔ cii.»

Yesu nin mubumu
(Mark 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nɛn saan nɛ bi tukeh mubumu ki bàareh *Yesu saan ɲɔ wɔ́ ní taa u'nuɔ́ kí paan mu'bo, kí kàare kí de mù. Nɛ u'panpaankaab kɔ́nh nin bɛ. ¹⁴ Nɛ *Yesu tɔ́ke' bɛ ki ye: «Cèrɛ mɛn mubumu mù ní li bàareh n'saan. La piendeh mù mɛn, kimɛ binib bà te tɛn mubumu nɛ si Uwien ya bɛl.» ¹⁵ U taa' u'nuɔ́ ki paan' mu'bo ki gben', nɛ ki siere' ní'saan.

Ufàadaan uba ya gɛr
(Mark 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Tɔ́, unacenzaan uba baa' *Yesu saan, ki niire' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, n li tien milɛ mɔ́nm ɲɔ́ kí lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔ́be gbenm-i?» ¹⁷ Nɛ *Yesu jiin' wɔ́ ki ye: «Bɛ tien' a niireh nni ná mɔ́n bo? Wà mɔ́n te uba nɛ. A yíe á lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔ́be gbenm la, li boh *iwɔ́b.» ¹⁸ Nɛ u ye: «I lɛ wɔ́b-i?» Nɛ *Yesu ye: «La ku nil, ki la teh naɲmaál, ki la suh, ki la nɛndeh nib bo, ¹⁹ kí li boh a'naa nin a'baa, kí li yíe a'tɔ́ tɛn a yíe a'ba ma bo.» ²⁰ Nɛ unacenzaan nnɔ́ ye: «N boh ní'kɛ nɛ. Bɛ biɛ ki pɔ́rɛ' nni?» ²¹ Nɛ *Yesu ye: «A yíe á li yé unimɔ́n kí tí gben la, jo kí tí kuɔ́rɛ a ɲmɔ́be tibont tà, kí taa ilike kí de bicɛɛkɛnɛn, kí li ɲmɔ́be lifaal paaki bó, ɲɔ́ kí baa kí lá paan n'bo.» ²² Unacenzaan nnɔ́ cii' nnɔ́ ma nnɔ́, u'yɛnm saa', nɛ u siere' kí bure', kimɛ u ɲmɔ́be lifaal kí gbien'.

²³ Nɛ *Yesu tɔ́ke' u'panpaankaab ki ye: «N tɔ́keh nɛ imɔ́n nɛ, ní faa kí gbien' nin ufàadaan ní kɔ́ Uwien ya bɛl ni.» ²⁴ Nɛ ki ye: «N tí tɔ́keh nɛ imɔ́n nɛ, ní faa nin ufàadaan ní kɔ́ *Uwien ya bɛl ni kí cɛn' ñákma ní càare' mikpɛlpienbonm ni.» ²⁵ U'panpaankaab cii' nnɔ́ ma nnɔ́, ní beke' bɛ cɛɛn, nɛ bi ye: «Nì te nnɔ́ la, ɲmɛ li fre kí ɲmɛrɛ?» ²⁶ *Yesu caan' bi'bo inun, nɛ kí tɔ́ke' bɛ ki ye: «Binib nɛ ɲa ní fre, Uwien wɔ́n ɲa gɛle' niba.»

²⁷ Nɛ Píɛr ye: «Tinbi wɔ́n la, tí dàan' tí'bont kɛ nɛ kí paan' a'bo-a! Tí li lɛ bɛ ya kpɛle?» ²⁸ Nɛ *Yesu tɔ́ke' bɛ ki ye: «N tɔ́keh nɛ imɔ́n nɛ, Unil ya Bijɛ lá li kèlɛ kibɛrbiɛk bo, kí li ɲmɔ́be ukpiɛke kí gbien uɲɛndunfaan ni. U ya yo nɛ ninbi bà pɛ n'bo nnɔ́ mɔ́ li kèlɛ mubɛrbiɛmu piik nin mule bo, kí bu Israyɛl yaab ya baamul piik nin ile nnɔ́ tibuur. ²⁹ Wà kɛ dàan' u'den bii u'ninjɛb bii u'ninsɛb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpàan n'yel bo la, u li lɛ ní'kɛ bolm kobk, kí li lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔ́be gbenm mɔ́. ³⁰ Bisɛnliɛrɛ lá li paan puoli kí yebe. Puoli yaab mɔ́ lá li liere usɛn kí yebe.»

20

Ufàadaan uba pɛn' u'paatieb ma bo

¹ «Uwien ya bɛl naan ufàadaan wà fii' kutɛnɲɛsɔ́nsɔ́nku wɔ́ ní tí nuun paatieb bɛ ní lá sɔ́n u'kpàabu ni ya tuonl nɛ. ² U laa' biba, nɛ kí tɔ́ke' bɛ ki ye: «N lí pɛ nɛ liwentunl ya paaku nɛ. Bi tuo' nɛ u wuɔ́n' bɛ u'kpàabu. ³ Uwien pende', nɛ u jon' kidaak bó kí tí laa' bitɔ́b se kí'ni, ka ɲmɔ́be tuonl. ⁴ Nɛ u tɔ́ke' bɛ ki ye: «Ní'mɔ́ ní jo kí tí sɔ́n n'kpàabu ni. Ní sɔ́n kí kpaan' ma bo la, n lí pɛ nɛ nnɔ́ nɛ, ⁵ nɛ bi bure'. Liwenyul, nɛ u tí liɛbe' kidaak bó, kí tí laa' bitɔ́b mɔ́ se kí'ni, nɛ u tɔ́ke' bí'mɔ́ nnɔ́. Uwien dere', nɛ u tí liɛbe' kidaak bó, kí tí tí tien' nnɔ́. ⁶ Uwien mánɛdeh uyo wà nnɔ́, nɛ u tí liɛbe' kidaak bó, kí tí tí laa' bitɔ́b mɔ́ tí se kí'ni, nɛ u tɔ́ke' bɛ ki ye: «Bɛ tien' nɛ ní tun' kí se nɔ́ nnɔ́ ka sɔ́nh niba?» ⁷ Nɛ bi ye: «Ta laa' wà lí de tɛ tuonl nɛ» Nɛ u ye: «Ní'mɔ́ ní lí joh kí tí sɔ́n n'kpàabu ni.»

⁸ «Uwien lu' ma nnɔ́, nɛ ufàadaan nnɔ́ tɔ́ke' u'tonsɔ́nb ya cɛn ki ye: «Yin paatieb nnɔ́ ní kí lá pɛ bɛ bí'paaku. Cin kí lí paanh bà paan' puoli bó ní nnɔ́ kí tí fɔ́rɛ bà liere' usɛn.» ⁹ Bà baa' liwenmɔ́nl nnɔ́ baa' bɛ ní lá teke bí'paaku, nɛ u pɛn' wà kɛ liwentunl ya paaku. ¹⁰ Bà liere' usɛn nnɔ́ mɔ́ baa' bɛ ní lá teke bí'paaku kí maaleh kí teh bí lí lɛ kí gèbre puoli bó yaab nnɔ́ nɛ. Nɛ u pɛn' bí'mɔ́ wà kɛ liwentunl ya paaku. ¹¹ Bí teke' bí'paaku ma nnɔ́, nɛ kí kɔ́nh nin ufàadaan nnɔ́ ¹² kí teh: «Bà paan' puoli bó nnɔ́ sɔ́n' kukurku kuba kpɛin nɛ. Tinbi ya gben nɛ ben' liwentunɲmɛnl. Kutɔ́ntɔ́nku níi' tɛ. Nɛ a cèrɛ' tinbi nin bɛn ya paaku kpɛ-a!» ¹³ Nɛ ufàadaan nnɔ́ tɔ́ke' bí'ni uba kí ye: «N'jɔ́, ma jin' ɲɛ. A bí tuo' kí ye a lí teke liwentunl

ya paaku ne. Na te nnɔ-ɔɔ? ¹⁴ Teke a'like kí li kunh. N yíe rí de puoli bó yaab tɛn n de' nɛ ma bo nɛ. ¹⁵ Ma n̄mɔbe sɛn rí taa n'like kí tien n yíe ma bo-oo? N n̄mɔbe tinim̄nt ma nnɔ nɛ cère' a n̄mɔbe iponponbe-ee? »

¹⁶ Tɔ, *Yesu tɔke' ki ye: «Nnɔ nɛ puoli bó yaab lá li liere usɛn, nɛ bisɛnlierb mɔ lá li paan puoli bó.»

Yesu len' u'kuum nin u'mɛkrm bó nta bo
(Mark 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ *Yesu yíe wɔ rí dùo Yerusalem bó, nɛ ki taa' u'panpaankaab piik nin bile nnɔ, ki n̄nɛn' ugbɛ. Bi joh ma nnɔ nɛ u tɔkeh bɛ ki teh: ¹⁸ «Li cengeh mɛn, ti doh Yerusalem bó nɛ. Ti tí baa' la, bi li taa Unil ya Bijɛ kí n̄ukn bitɔtuɔrciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb, bɛ rí bu wɔ tibuur, kí ye u kpɛ bɛ rí ku wɔ, ¹⁹ nɛ kí taa wɔ kí n̄ukn bà n̄a yé Sufmbɛ, bɛ rí lè wɔ, kí n̄n̄ wɔ inalebe, kí yaan kí kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo, nɛ wienta daali wɔ rí mɛkre bitɛnkpiib ni.»

Yesu ya panpaankaab bile ya naa ya miɛbu
(Mark 10:35-45)

²⁰ Nɛn saan nɛ Sebede ya bijieɓ bile ya naa taa' bɛ ní *Yesu saan, ki lá gbaan' u'nintuɔli, ki ye wɔ rí pu wɔ nibonn niba. ²¹ Nɛ u niire' wɔ ki ye: «A yíe ba?» Nɛ u ye: «A lá jin' a'bel la, á cère n'bijieɓ bile biɛ rí li kɛ a'saan. Uba rí li kɛ a'nɔjie bó, utɔ mɔ a'nɔgɛn bó.» ²² Nɛ *Yesu jii'n' bɛ ki ye: «Na bɛn ni miɛh nni nibonn nà. Ni li fre kí ji n li ji ijɛnd yà nnɔ-ɔɔ?» *Nɛ bi ye: «Ti li fre.» ²³ Nɛ u ye: «Im̄n, ni li ji n li ji ijɛnd yà nnɔ. Ama binib bà li kèle n'nɔjie bó nin n'nɔgɛn bó nnɔ wɔn na yé min nɛ li gènde bɛ. N'Baa nɛ li de mifɛnm nnɔ u bonde' mɛ ki ble' binib bà nnɔ.»

²⁴ Nɛ u'panpaankaab piik bà sien' nnɔ cii' Sebede ya bijieɓ nnɔ tɔke' *Yesu ki ye bà, nɛ bi'benku ni ben' bi'bo. ²⁵ Nɛ *Yesu yin' bɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni bɛn n̄n̄ te ma uɛndun wuu ni. Bà yé idu ya bɛrb nnɔ wɔbndeh i'nib nɛ, nɛ bà n̄mɔbe ticiɛnt nnɔ wɔngeh bɛ bi'tuɔm kpɛ ma bo. ²⁶ Na rí li te nnɔ ninbi ni. Ni'ni wà yíe wɔ rí li yé uciɛn la, wɔ rí tien u'ba ni'tonsɔnl. ²⁷ Wà yíe wɔ rí li yé usɛnlier la, wɔ rí tien u'ba u'yonb. ²⁸ Kimɛ *Unil ya Bijɛ n̄a baa' uɛndun wuu ni bɛ rí sɔn kí de wɔ. U baa' wɔn nɛ rí sɔn kí de binib, kí kpo n̄a kí de binib bà yebe kí wiɛ.»

Yesu likre' ijùɔn ile
(Mark 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ *Yesu nin u'panpaankaab n̄eh Seriko ya du ni uyo wà nnɔ nɛ linigociɛnl paan' bi'bo. ³⁰ Ijùɔn ile kɛ sɛngbaal ki cii' bi ye *Yesu nɛ gèbreh, nɛ ì wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ tɛ micɛɛckm.» ³¹ Nɛ linigol nnɔ tɛngeh i'bo ki teh yè rí n̄mile, ama ì tùɔreh ki wuureh nɛ ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ tɛ micɛɛckm.» ³² Nɛ *Yesu sere' ki yin' ijùɔn nnɔ, nɛ ki niire' yè ki ye: «Ni yíe rí tien bà kí de nɛ?» ³³ Nɛ ì ye: «Yonbdaan, ti yíe tí likre nɛ.» ³⁴ *Yesu muɔ' yè micɛɛckm cɛn, ki mɛ' i'nun, nɛ ì likre' i ya tãan bo, ki paan' u'bo.

21

Binib kpiɛkreh Yesu u tí kɔn' Yerusalem ni
(Mark 11:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

¹ *Yesu nin u'panpaankaab tí n̄eke Yerusalem, ki tuo' Betifaaje ya du, u te Olifi ya siin ya juɔl bó. Bi tí tuo' ni'saan ma nnɔ, nɛ *Yesu sɔn' u'panpaankaab ni bile ² ki tɔke' bɛ ki ye: «Li joh mɛn udu wà te inun bó nɔ ni. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li pɔk kí lɛ uɛuun̄n̄ uba lùo, u'buk se u'saan. Ní lore wɔ, kí taa wɔn nin u'buk kɛ ní. ³ Unil ye nɛ niba la, ní ye: «Yonbdaan nɛ cieke yì.» Bi li pɔk kí cère ní taa yì kí bure nɛ.»

⁴ Ní tien' n̄a *Uwien ya n̄ɔbonsɔknl là len' nà nnɔ nè rí tien. Nɛ u là ye:

⁵ «Tɔke mɛn Siyɔn yaab kí ye bi'bɛrciɛn we ní.

* **20:22** Yesu taa' kunɛnnɛnku kuba nɛ ki wuɔn' ijɛnd nnɔ yebe ki kpɛ ma bo. Kun si: kí n̄u kijendyiek ni.

U te suoo nε, ki jεke uŋuunñɔ nin u'buk.»

⁶ Nε *Yesu ya panpaankaab bile nnɔ bure', ki tɪ tien' u len' ma nnɔ, ⁷ ki tuke' uŋuunñɔ nin u'buk nnɔ ki baa' Yesu saan, nε ki taa' bi'lier ki paan' i'bo, *Yesu jεke'. ⁸ Binib ligol taah bi'lier ki pèreh usen ni. Bitɔb mɔ bereh tifer kí lá pèreh. ⁹ Nε linigol là le usen nin là pε puoli nnɔ wuureh ki teh: «Osana*, *Dafid ya yaabil. Uwien ya mɔnm ní li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo. Osana, Uwien wà te paaki bó.»

¹⁰ Tɔ, *Yesu tɪ baa' Yerusalem ni ma nnɔ, nε udu nnɔ kε jenge', binib niireh ki teh: «U le daan bε nε?» ¹¹ Nε linigol nnɔ ye: «U yé *Yesu *Uwien ya ñɔbonsɔknl wà ñen' Nasaret Galile ya tinfenm ni nnɔ nε.»

Yesu ñɔre' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo
(Mark 11:15-19; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

¹² *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, nε ki ñɔre' binib bà kuɔreh tiwent nin bà daanh nnɔ kε ki ñen'. Ki tuture' bilikkpendb ya teb nin bà kuɔreh inenjel nnɔ mɔ ya biemu ki gbàbe'.

¹³ Nε ki tɔke' bε ki ye: «Nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi li yin u'duku ikaare ya duku nε, ama ninbi taah kù ki teh binasub ya tantaanbùol nε.» »

¹⁴ Nεn saan nε ijùɔn nin iwɔb bàareh *Yesu saan Uwien ya duku ya luo bo, nε u cèreh ì faakreh. ¹⁵ *Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb laa' *Yesu tien' miyɔkm ya bont tà nnɔ, ki cii' mubumu wuureh Uwien ya duku ya luo bo ki teh: «Osana, *Dafid ya yaabil» ma nnɔ, nε bi'benku ni ben' u'bo. ¹⁶ Nε bi tɔke' wɔ ki ye: «ŋa ciih mubumu muu lienh ki teh ba nε-εε?» Nε u ye: «N ciih. Na laan kaan' *Uwien ya gbɔnku ni nì kele' nà saan ki ye: «Uwien cère' mubumu nin mucenfendmu pèkeh wɔ nnɔ nε-εε?» » ¹⁷ *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, nε ki siere' ki dàan' bε, ki ñen' Yerusalem ni, ki jon' ki tɪ gɔn' Betani ya du ni.

Yesu wiε' bukenkenbu buba miñàum
(Mark 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Nì faa', *Yesu liεbeh Yerusalem bó ma nnɔ, nε mikònm cuo' wɔ. ¹⁹ U laa' bukenkenbu buba se sengbaal, nε u jon' bu'saan, ka laa' kenken bu'bo. U laa' tifer baba nε bu'bo, nε ki tɔke' bù ki ye: «ŋa ji li lùon bil fiebu.» Nε busubu nnɔ kuore' bu'keke i ya tàan bo.

²⁰ U'panpaankaab laa' nnɔ ma nnɔ, nε nì cuo' bε miyɔkm cεen. Nε bi ye: «O! Bε tien' busubu nnɔ pɔk ki kuore' nɔ nnɔ?» ²¹ Nε *Yesu ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ni teke' Uwien ki jin', ka maaleh milele la, ni'mɔ li fre kí tien nnɔ. Na yé ni li tien nεn baba nε. Ni tɔke' lijuɔl liε ki ye lè ní fii kí tɪ lu miñunciem ni la, nì li tien nnɔ nε. ²² Ni mie' Uwien nibonn nà kε ni'kaare ni, ki teke' ki jin' la, u li de nε nè.»

Bi niire' Yesu wà de' wɔ usen wɔ ní tien u teh nà nɔ
(Mark 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknh binib Uwien ya gber, nε bitɔtuɔrcienb nin Sufmbε ya cienb neknl wɔ ki niire' wɔ ki ye: «A ñmɔbe usen á tien a teh nà nɔ-ɔɔ? Njme nε de' ñε u ya sen-i?» ²⁴ Nε u tɔke' bε ki ye: «N'mɔ li niire nε iniire iba kpein nε. Ni fre' ki jiin' nni la, n'mɔ li tɔke nε n ñmɔbe usen wà ki teh n teh nà nɔ. ²⁵ San là siih binib Uwien ya ñunm ma nnɔ, ñmε là de' wɔ usen-i? Uwien bii binib-i?» Nεn saan nε bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ti ye Uwien nε de' wɔ usen la, u li niire tε kí ye bε tien' ta là teke' wɔ ki jin'-i? ²⁶ Ti tí ye binib nε de' wɔ usen la, ti fenge linigol nnɔ mɔ, kimε bi'ke maaleh ki teh San là yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl nε.» ²⁷ Nε bi jiin' wɔ ki ye: «Ta ben.» Nε *Yesu mɔ jiin' bε ki ye: «N'mɔ ña ben, ka ní tɔke nε n ñmɔbe usen wà ki teh n teh nà nɔ mɔ.»

Ninjiεb bile ya kpenjenm

* 21:9 Osana ya tingi si: Uwien si ukpieke nε.

28 *Yesu tí len' ki ye: «Maale men kí liike n li tǎke nε nà nǎ ya tingi. Ujε uba nε là te ki ηmǎbe bijie b ile, nε ki tǎke' ucien ki ye: «N'bukε, jo kí tí sǎn bukpǎabu ní dinnǎ.» Nε u ye: 29 «Ma we.» Ní pukn' waamu, nε u lèbre' u'yεnmaale ki jon' ukpǎabó. 30 Nε ujε nnǎ jon' uwaal saan ki tǎke' mǎ ki ye: «N'bukε, jo kí tí sǎn bukpǎabu ní dinnǎ.» Nε u ye: «N'baa, n li jo,» nε ka jon'.» 31 Nε *Yesu niire' bε ki ye: «Mubumu mule nnǎ ni, ki lε tien' ki'baa yíe nǎ?» Nε bi jiiin' ki ye: «Ukpíeke nnǎ.» Nε u ye: «N tǎkeh nε imǎn nε, *bilεnpotekb nin ijεnkpend li kpíe kí kǎ Uwien ya *bεl ni nin nε. 32 Kimε San baa' ní ki lá wuǎn' nε usen wǎ mǎn, nε na teke' wǎ ki jin'. Ama bilεnpotekb nin ijεnkpend nε teke' wǎ ki jin'. Nin ni laa' bi teke' wǎ ki jin' ma kε nnǎ na lèbre' ni'tetem, ní teke wǎ kí ji.»

Bikpǎab bà bre ya kpεnjεnm
(Mark 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 «Li cengeh men mikpεnjεntǎm. Udendaan uba nε là te ki ηmǎbe bukpǎabu, ki caan' bukpǎabu nnǎ ni tisir tǎ bi taah tu'bii ki ηeh fεn nnǎ, nε ki beke' ki linde' bù, ki gbin' kubùoku kùà bi li ηmengeh isibii nnǎ bu'ni, ki caan' kininbentaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpǎab biba, nε ki bure' usen. 34 Uyo wǎ isibii nnǎ tí ben' nnǎ, nε u sǎn' u'tonsǎnb bikpǎab nnǎ saan, bε ní tí teke wǎn ukpεdaan ya bó ní. 35 Bitonsǎnb nnǎ tí baa' ma nnǎ, nε bikpǎab nnǎ cuo' bε, ki ñi' uba, ki ku' utǎ, ki yèke' utǎ iten. 36 Nε ukpεdaan nnǎ tí sǎn' bitonsǎntǎb bi yεbe ki gèbre' bikpíekb nnǎ. Nε bikpǎab nnǎ tí tí tien' bi' mǎ nnǎ. 37 Nε u fǎre' ki sǎn' u'bijε bi'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bijε ma nnǎ, bi li tí bo wǎ nε. 38 Ama bikpǎab nnǎ laa' u'bijε we ní ma nnǎ, nε bi tǎke' tǎb ki ye: «Wǎn nε yé u'faajil, cère men tí ku wǎ, ηǎ lifaal nnǎ ní juore tí'yaal.» 39 Nε bi cuo' wǎ, ki ñen' ukpεgbε, ki tí ku' wǎ.» 40 *Yesu niire' ki ye: «Tǎ, ukpεdaan nnǎ lá baa' ní uyo wǎ la, u li tien' bikpǎab nnǎ mila?» 41 Nε bitǎtuǎrcienb nin Sufmbε ya cienb nnǎ jiiin' wǎ ki ye: «U li ku bibiǎrdεnb bugben mikubiǎrm nε, kí taa u'kpǎabu nnǎ kí de bikpεtǎb bε ní li dienh wǎ isibii uyo wǎ u yíe.»

42 Nε *Yesu ye: «Na kaan' *Uwien ya gbǎnku ni ní kele' nǎ saan ki ye: «Litεnl là bidumεb wie' lè nnǎ, len nε lá tien' litεnkpiεkl là cǎ kuduku nnǎ nε-εε? Yonbdaan nε tien' nnǎ, nε ní ηmǎbe kuñuǎrku tí'nun bó.»

43 «Nεn nε cère' n tǎkeh nε ki teh Uwien li fie u'bεl ni'saan, kí taa lè kí de linibol là li teh u yíe nǎ. 44 [Wǎ kε lu' litεnl nnǎ bo la, u li kǎkuǎ nε. Litεnl nnǎ lu' wǎ bo la, li li mεmεre wǎ nε.]»†

45 Bitǎtuǎrcienb nin *Farisienmbε cii' nnǎ ma nnǎ, nε ki bende' ki ye *Yesu tǎkeh bi ya gber nε. 46 Nε bi'nun mǎn bε ní cuo wǎ, ama bi fεnge' linigol nnǎ, kimε linigol nnǎ tuo' ki ye *Yesu yé *Uwien ya ñǎbonsǎknl nε.

22

Tipiikuǎnjier ya kpεnjεnm
(Luk 14:15-24)

1 *Yesu tí pǎn' bε mikpεnjεnm ki ye: 2 «Uwien ya *bεl naan ubεr wǎ tien' u'bijε ya piikuǎn, 3 ki sǎn' u'tonsǎnb bε ní tí yin binib bà u yíe bε ní baa kí lá ji nnǎ nε. Bi yin' bε, nε bi yíe' ka baa'. 4 Nε u tí sǎn' bitonsǎntǎb bε ní tí tǎke bε kí ye u bonde' u'jier kε ki gben'-a. U kǎre' u'naje nin u'wεnkobr tǎ gbenge, ki bonde' tibont kε ki gben'-a, ki ye bε ní baa ní, 5 nε ba tǎnge'. Biba bure' bi'kpǎan bó, bitǎb mǎ bure' bi'kpεnkpende. 6 Bà sien' nnǎ cuo' bitonsǎnb nnǎ, ki jènde' bε, ki ku' bε. 7 Ubεr nnǎ ya benku ni ben' ki gbien', nε u sǎn' u'sojambε, bi tí ku' binikub nnǎ, ki sε' bi'du. 8 Nε u tǎke' u'tonsǎnb ki ye: «Upiikuǎn ya jier bonde'-a. Ama binib bà n yin' bε nnǎ ηa kpε bε ní ji tijier nnǎ. 9 Li joh men udu ni nin isennaan, kí tí yin ní ni li lε binib bà kε, bε ní baa kí lá ji upiikuǎn ya jier nnǎ.» 10 Nε

† 21:44 Bi kpíe' ki kele' tigbǎnt tǎ nnǎ ya tuba ni migbiǎrm 44 ηa te tu'ni.

u'tonsɔnb nnɔ jon' udu ni nin isennaan, ki tĩ yin' ní bi laa' bà nnɔ kɛ, bà mɔn nin bà bre kɛ. Nɛ bi baa' ki gbe kuduku kùà bi jinh tijier ku'ni nnɔ.

¹¹ «Uɓer kɔn' wɔ́ rí liike binib bà baa' bɛ rí ji tijier nnɔ, nɛ ki laa' uje uba ɲa guo upiikuɔn nnɔ ya kpɛlɔɛr. ¹² Nɛ u niire' wɔ́ ki ye: «N'jɔ, a tien' mila ki kɔn' ní niɛ saan, ka guo piikuɔn ya kpɛlɔɛr-i?» Nɛ wa jiin' wɔ́. ¹³ Nɛ ubɛr nnɔ tɔke' u'tonsɔnb ki ye bɛ rí cuo wɔ́, kí lòle u'nuɔ nin u'tàan, kí ñɛn wɔ́ kí tĩ wiɛ saali licinñunl ni. Nɛn saan nɛ u li te ki muɔh, ki ɲmɔnh inɔgbɛn. ¹⁴ Kimɛ binib bà Uwien yih bɛ nnɔ yebe nɛ, ama u gɛndeh bà nnɔ nɛ ɲa yebe.»

Sesa ya lɛnpolike

(Mark 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Tɔ́, *Farisienmbɛ jon' ki tĩ taan' ki gbiere' ki liike' bi li tien ma kí dɛle kí cuo *Yesu miyɛnfuom ni. ¹⁶ Nɛ ki sɔn' bi'panpaankaab nin ubɛr Herod yaab ya biba *Yesu saan. Nɛ bi tĩ tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, tĩ bɛn ki ye a tɔkeh tigbɛmɔnt nɛ, ki wɔngɛh tɛ Uwien ya sɛn mɔnmɔnm, ka fɛngɛ uba, ka boh uba ki cɛn' utɔ. ¹⁷ Nɛn bo, tɔke tɛ a maaleh ma bo. Tĩ ɲmɔbe usɛn tí li pɛh lɛnpɔ ki dienh ubɛrciɛn Sesa* bii ta ɲmɔbe?»

¹⁸ *Yesu bɛn bi'cekn kpɛ ma bo, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi inɛuɔn ilele ya nibɛ, bɛ tien' ni bĩkreh nni? ¹⁹ Wuɔn nni mɛn lɛnpɔ ya likbu.» Bi taa' milikbim miba ki wuɔn' wɔ́ nɛ, ²⁰ u niire' bɛ ki ye: «ɲmɛ ya nɛnnɛnku nin u'yel te mi'bo?» ²¹ Bi ye: «Uɓercien Sesa,» nɛ u ye: «Taa mɛn nà yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa nà mɔ yé Uwien yaann kí de Uwien.» ²² Bi cii' nnɔ ma nnɔ, ní cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn, nɛ bi dàan' wɔ́ ki bure'.

Bitɛnkpiib ya mɛkrm ya gbɛr

(Mark 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Nɛn daali nɛ Saduseyɛnmbɛ biba baa' *Yesu saan. Bɛn nɛ lienh ki teh bitɛnkpiib ɲa rí mɛkre nnɔ. Bi niire' wɔ́ iniire ²⁴ ki ye: «Cɛnbaa, Moyis là len' ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cɛrɛ' u'po, ka ɲmɔbe buk la, wɔ́ rí kere ukpopii nnɔ, kí maa mubumu kí de u'ninjɛ wà kpo' nnɔ.» ²⁵ Tɔ́, ninjɛb bilole biba nɛ là te ti'ni, nɛ ukpiɛk lá kuɔn' upii, ki kpo' ka maa' buk. Nɛ ulie kere' ukpopii nnɔ, ²⁶ ki mɔ kpo' ka maa' buk. Wà tɔ u'bo nnɔ mɔ tien' nnɔ. Bi'kɛ bilole tien' nnɔ, ki kpo' ka maa' buk. ²⁷ Nɛ upii nnɔ mɔ tĩ tonde' ki kpo'. ²⁸ Tɔ́, bitɛnkpiib lá mɛkre' uyo wà la, ɲmɛ li si upii nnɔ? Kimɛ bi'kɛ kuɔn' wɔ́ ki tĩ bòn' nɛ.» ²⁹ Nɛ *Yesu jiin' bɛ ki ye: «Na bɛn nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni, ka bɛn Uwien ya tuɔm kpɛ ma bo. Nɛn nɛ cɛrɛh ni tũrɛh. ³⁰ Bitɛnkpiib lá mɛkre' la, jɛb ɲa rí kuɔn piib, piib mɔ ɲa rí kun cɛr. Bi li te tɛn *Uwien ya tondb nɛ paaki bó. ³¹ Bitɛnkpiib ya mɛkrm mɛn la, na kaan' Uwien là tɔke' nɛ tigbɛr tà nnɔ nɛ-ɛɛ? ³² U là ye: «Min nɛ yé *Abraham nin *Isaak nin *Sakɔb ya Wien.» Uwien ɲa yé tɛnkpiib ya Wien, u yé bà fuobe ya Wien nɛ.»

³³ Linigol nnɔ cii' *Yesu tɔke' bɛ nnɔ ma nnɔ, nɛ ní cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn.

Li lɛ wɔbl yé likpiɛkl-i?

(Mark 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ *Farisienmbɛ cii' *Yesu len' ki jin' *Saduseyɛnmbɛ, nɛ ki taan' u'saan. ³⁵ Bi'ni bà bɛn yiko mɔnmɔnm nnɔ ya uba, nuunh wɔ́ rí dɛle kí cuo *Yesu nɛ ki niire' wɔ́ ki ye: ³⁶ «Cɛnbaa, yiko ya gbɔnku ni, li lɛ wɔbl cɛn' wɔbl kɛ wɔbl-i?» ³⁷ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ́ ki ye: ««Li yíe a'Yonbdaan Uwien nin a'fɛl kɛ nin a'tetem kɛ nin a'yɛnmaale kɛ.» ³⁸ Lɛn nɛ yé liwɔbkpiɛkl ki cɛn' wɔbl kɛ wɔbl. ³⁹ Liwɔbliel naan likpiɛkl là sɔ: «Li yíe a'tɔ tɛn a yíe a'ba ma bo.» ⁴⁰ Moyis ya gbɔnt kɛ nin *Uwien ya ñɔbonsɔknb là len' nà kɛ nnɔ te iwɔb ile yà ni sɔ.»

Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nin Dafid ya gbɛr

(Mark 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ *Farisienmbɛ taan' ma nnɔ, nɛ *Yesu niire' bɛ ⁴² ki ye: «Ni maaleh *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo bo ki teh ba? ɲmɛ ya yaabil si wɔ́?» Nɛ bi ye: «*Dafid ya yaabil nɛ.»

* **22:17** Bi là yih Erom yaab ya bɛrciɛn kɛ bɛrciɛn Sesa nɛ.

43 Nε u ye: «U yé *Dafid ya yaabil la, nǎ tien' mila, *Mifuoñaanm là cèrè' *Dafid yin' wə Yonbdaan-i? Kimε *Dafid là len' ki ye:

44 «Yonbdaan Uwien tǎke' n'Yonbdaan ki ye:

Kèle n'nǎjie bó,

kí tǐ baa' uyo wà n li cèrè á te a'nennendb kε bo litaal.»

45 «*Dafid là yin' Uwien ya Nigendkε Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liεbe' ki yé u'yaabil-i?» 46 *Yesu len' nnǎ ma nnǎ, uba mǎnǎn ŋa fre' ki laa' nǎbonl ki jiin' wə. Kí nε nen daali ma, uba ŋa ji kaabe' ki niire' wə niire.

23

Li ben men Yiko ya wǎnwǎknb nin Farisienmbε bó

(Mark 12:38-40; Luk 11:43-45; 20:45-47)

1 Nεn saan nε *Yesu tǎke' inigol nin u'panpaankaab ki ye: 2 «Yiko ya wǎnwǎknb nin *Farisienmbε nε ŋmǎbe usen bε rí li tǎkeh Moyis ya yiko ya tingi. 3 Nεn bo, bi tǎkeh nε nǎ kε nnǎ, ní li tuonh, kí li teh bi ye ma. Ni nín la sǎnh bi sǎnh ma bo, kime bi lienh nǎ nnǎ ba teh nεn. 4 Bi lùoh ituk yǎ kpíεke nε ki cèreh binib tukeh, ama bεn bugben ŋa toh bε rí taa bi'nǎbil mǎnǎn kí mε yè. 5 Bi teh bi'bont kε binib nε rí li nǎwreh bε. Nεn bo nε bi taah Uwien ya gber ya nǎbon ki teh itil* iba ni, ì piε ki cεn' bi'tǎb ye, ki nǎieh ki pǎendeh bi'lier ya nǎgben. 6 Bi yíε bε rí li kaah binikpεkpíεkb ya kǎnkǎan nε tinacent ni, ki yíε bε rí li kaah inun bó ya biεmu bo itáan ya dur ni, 7 ki yíε binib rí li gbaandeh ki fuondèh bε mudaamu ni, ki yih bε «Cεnbaa». 8 Ninbi la li nuunh binib rí li yih nε cεnbaa, kime ni ŋmǎbe Cεnbaa uba kpein nε. Ni'kε yé ninjieb nε. 9 Ni la yih uba ni'baa uŋendun wuu ni, kime ni ŋmǎbe Baa uba kpein nε, u te paaki bó. 10 Ni la li nuunh uba rí li yih nε u'cien, kime ni ŋmǎbe ucien uba kpein nε. Wǎn nε yé Uwien ya Nigendkε *Kristo. 11 Ni'ni wà yé usenlier la, wə rí li yé ni'tonsǎnl. 12 Wà kpíεke' u'ba la, Uwien li yuǎn wə. Wà jiin' u'ba tingi la, Uwien li kpíεke wə.»

Ni bre iŋuǎn ilele ya nib bo

(Mark 12:40; Luk 11:39-42, 44, 47-52; 20:47)

13 *Yesu tí len' ki ye: «Ninbi, *Yiko ya wǎnwǎknb nin *Farisienmbε, iŋuǎn ilele ya nibε, nǎ bre ni'bo, kime ni piindeh bunañǎbu binib la kǎ Uwien ya bεl ni nε. Ninbi ŋa rí kǎ len, ka rí tuo binib bà yíε bε rí kǎ nnǎ mǎ rí kǎ. [14 Ninbi *Yiko ya wǎnwǎknb nin *Farisienmbε, iŋuǎn ilele ya nibε, nǎ bre ni'bo, kime ni jinh ki pendeh bikpopiib, nε ki kǎareh nǎ wuǎkreh, ki lεreh ki teh ni yé binimǎnb nε. Nεn bo nε Uwien li dεre ni'tub kí cεn u li dεre binitǎb ya tub ma bo.]†

15 «Ninbi *Yiko ya wǎnwǎknb nin *Farisienmbε, iŋuǎn ilele ya nibε, nǎ bre ni'bo, kime ni cuonh ni'kε saan, ki puonh ikpen, ni'nun mǎn ní lε unil uba kpein mǎnǎn kí tien wə unil wà pε yiko bo nε. Ni tǐ laa' wə la, nε ni teh wə unil wà kpε utudεre umu wà ŋa rí kpiin ni bolm mile ki cεn' ninbi.

16 «Ninbi bisεnwuǎnjuǎnbε, nǎ bre ni'bo; ni tǎkeh ki teh: «Unil pole' Uwien ya duku la, na yé niba,» ki liεbe' ki teh: «Unil pole' miñǎkm mà te ku'ni nnǎ la, wə rí tien u pole' ki ye ma nnǎ.» 17 Ninbi ijǎrjùǎn, ni lε bonn cεn' nitǎnn-i? Miñǎkm nnǎ bii Uwien ya duku kúa cèrè' miñǎkm nnǎ yé Uwien yaam-i? 18 Ni tǐ tǎkeh ki teh: «Unil pole' Uwien ya ponpuol la, na yé niba,» ki liεbe' ki teh: «Unil pole' tibonpukaar tà te li'bo nnǎ la, wə rí tien u pole' ki ye ma nnǎ.» 19 Ninbi ijùǎn, ni lε bonn cεn' nitǎnn-i? Tibonpukaar nnǎ bii Uwien ya ponpuol là cèrè' tibonpukaar nnǎ yé Uwien yaar-i? 20 Nεn bo, unil pole' Uwien ya ponpuol la, u pole' Uwien ya ponpuol ki kpǎbn' nǎ kε te li'bo nnǎ mǎ nε. 21 Unil pole' Uwien ya duku la,

* 23:5 Sufmbε là kǎieh Uwien ya gber ya nǎbon nε ki teh itil ni ki kpíεh bi'yutun. † 23:14 Bi kpíε' ki kele' tigbǎnt tà nnǎ ya tuba ni migbiirm 14 ŋa te tu'ni.

u pole' Uwien ya duku ki kpɔbn' Uwien wà te ku'ni nnɔ mɔ nɛ. ²² Unil pole' kutaaku la, u pole' Uwien ya biɛk ki kpɔbn' Uwien wà kɛ ki'bo nnɔ mɔ nɛ.

²³ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔ nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kimɛ ni gbiinh ni'ninjo nin ni'ken nin ni'mɔsiyuole bolm piik nɛ, ki taah miba ki dienh Uwien, nɛ ki dɔandeh nà yé nibonmɔnn yiko nnɔ ni. Nɛn si: tinimɔnt nin micɛɛkm ya muɔm nin mitekjim mà mɔn. Ni bi li teh nɛn nɛ, ki la sunde tibontɔr tà sɛn' nnɔ bó. ²⁴ Ninbi bisɛnwuɔnjuɔnbɛ, ni cɛh ki nɛndeh uɲmaɲmaasi nɛ. Ama ki ji nɲuh ki kpɔbeh nɔkmaɲmɛn.

²⁵ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔ nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kimɛ ni nɪkndeh ki cɛndeh isɛn nin tiyer ya puoli nɛ. Ama tù gbe ni sun' tibont tà nin ni'nunfɔke cɛreh ni lenh tà nɛ. ²⁶ Ninbi Farisienjuɔnmbɛ, kpɪɛ mɛn kí cɛnde tu'benku ni, kí yaan tu'puoli bó mɔ nɪ wende.

²⁷ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔ nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kimɛ ni naan ikul yà bi pende' yè nɛ. Saali mɔn, nɛ benku ni gbe inikpɔb nin tijɔknt kɛ ya bol. ²⁸ Ni'mɔ te nnɔ nɛ. Binib likeh nɛ la, bi teh ni yé binimɔnb nɛ, ama iɲuɔn ilele ya gber nin itùonbiɛɛ nɛ gbe ni'fɛl bo.»

²⁹ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔ nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kimɛ ni meh *Uwien ya nɔbonsɔknɔ bà là te uyo bo nnɔ ya kul nɛ, ki mɔngreh binimɔnb ya kul, ³⁰ nɛ ki lienh ki teh: «Ti bi là te ti'yaajɛb ya yo la, ta bi li tuo tinbi nin bɛn nɪ kpaan buɲɔbu kí ku *Uwien ya nɔbonsɔknɔ.» ³¹ Ni lienh nà nnɔ nɛ wɔngɛh ki teh ni yé binib bà là ku' *Uwien ya nɔbonsɔknɔ nnɔ ya yaabii. ³² Ni'yaajɛb là sɔn' itùonbiɛɛ yà nnɔ, sɔn mɛn kí tonde yè. ³³ Iwɛ ninbi, ni yé iwaalɛb nɛ, ni li tien mila kí nɛ utudɛrɛ wà li tu nɛ umu wà nɛ nɪ kpiin ni? ³⁴ Nɛn bo nɛ n li sɔn *biɲɔbonsɔknɔ nin biyɛnfɔdɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ ni'saan. Ni li ku biba, kí kpɛ bitɔb idɔpɔnpɔn bo, kí nɪ bitɔb mɔ inalɛbe ni'táan ya dur ni, kí li tuɔnh idu ki jɛndeh bɛ. ³⁵ Nɛn nɛ cɛrɛ' Uwien li dɛrɛ ni'tub binib bà bi là ku' bɛ ba bii' niba nnɔ kɛ bo, kí cin unimɔn Abɛl, ki tɪ baa' Baraki ya bijɛ Sakari, wà ni là ku' wɔ Uwien ya duku ya dubenku nin Uwien ya ponpuol ya sɛsɛkɛ nnɔ. ³⁶ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, Uwien li dɛrɛ fɛnfɛnnɔ ya nib ya tub tibont nnɔ kɛ bo.»

Yesu kpɪɛndɛh Yerusalɛm bo

(Luk 13:34-35)

³⁷ Nɛ ki ye: «Yerusalɛm, Yerusalɛm, a kuuleh *Uwien ya nɔbonsɔknɔ, ki yèkreh u sɔnh binib bà a'saan itɛn ki kuuleh bɛ. Uyo kɛ n là yíe nɪ taan a'nib n'ba saan tɛn ukuoɲɔ taakeh u'bumu u'fɛbe ni ma bo, nɛ ba tuo'. ³⁸ Liike mɛn Uwien sɛln' nɛ ni'kɔnkuɔn ma. ³⁹ N tɔkeh nɛ nɛ, na ji li lɛ nni kí tɪ baa uyo wà ni li len ki ye: «Uwien ya mɔnm nɪ li te wà we nɪ Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo.» »

24

Bi lá li bere Uwien ya duku

(Mark 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ *Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki nɛn' ki joh, nɛ u'panpaankaab nɛkn' wɔ ki wuɔn' wɔ bi mɛn' Uwien ya duku ma bo. ² Nɛ u ye: «Ni laa' tibont tuu kɛ-a? N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, kuduku kuu nɔ ya tɛnl liba mɔnɔn nɛ lá li juore kí li pɛ tɔl bo, bi lá li bere ku'kɛ nɛ.»

Ijɛnd ya yo lá li te ma bo

(Mark 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yesu jon' ki tɪ kɛlɛ' Olifi ya siin ya juɔl bo, nɛ u'panpaankaab baa' u'saan bi'baba, ki lá niire' wɔ ki ye: «Tɔke tɛ, tibont nnɔ kɛ lá li tien uyo wà. Ku lɛ dɛku ba li wuɔn tɛ kí ye nɪ kpaan' a'babaayo nin uɲɛndun ya gbenm-i?» ⁴ Nɛ u jii'n' bɛ ki ye: «Li bɛn mɛn, ki la cɛrɛ uba nɪ tuln nɛ. ⁵ Kimɛ binib lá li baa ki yɛbe, kí li nɲmɔbe n'yel ki teh bi yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ, kí tuln binib bi yɛbe. ⁶ Ni li cii binib tɔh lituɔl kɔnkɔnm bii fɔnfɔkm. Cuo mɛn ni'ba, ki la cɛrɛ ni'fɛl nɪ li tiinh, kimɛ ti ya bont kɛ li tien nɛ kí yaan, na laan

yé gbengbenyo. ⁷ Linibol liba li jèke linibotól. Libel liba ya nib mǎ li jèke libetól yaab. Mikònm li lu idu ya yebe ni, kitink li jènge bùól, bùól. ⁸ Nèn ke li te ten imerwien ya cincinm nɛ.

⁹ «U ya yo nɛ bi lá li cuo nɛ, kí jènde nɛ, kí ku nɛ. Min bo nɛ inibol ke li nɛn nɛ. ¹⁰ U ya yo nɛ binib bà yebe li wiɛ n'sɛn, kí li kuɔreh tǎb, kí li nɛn tǎb. ¹¹ Bitonnɛnñǎbonsǎknb li baa kí yebe kí lere binib bi yebe. ¹² Itùonbiɛɛ li yɛbreh kí joh nɛ. Nɛn nɛ li cère binib bà yebe ya yíem ní waake. ¹³ Ama wà ke li mìnɛde kí li ñmǎñmǎbe kí tí fǎre nnǎ, wǎn nɛ li ñmɛre. ¹⁴ Bi li kpaande *Uwien ya bɛl ya gbɛmǎnmǎnt tuu uñɛndun ke ni inibol ke ní cii, nɛ kí yaan uñɛndun ní gben.»

Nibonn ná ñmǎbe ijuǎke ya gber

(Mark 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵ «Tǎ, ni li lɛ ijuǎke ya bonn ná saah tibont tǎ ke mǎn nnǎ se Uwien ya duku ya dubenku ni ten *Uwien ya ñǎbonsǎknl Daniɛl là len' nibonn nnǎ bo ma bo.» (Wà ke kǎanh la, wǎ ní li ciìh ní'tingi.) ¹⁶ Uyo nnǎ lá baa' la, binib bà te Sude ya tinfɛnm ni nnǎ, bɛ ní sɛn kí jo ijuǎn bó. ¹⁷ Wà te kudulekaaku ya paaki la, u la jiiɛ kí kǎ iden ni, kí taa niba. ¹⁸ Wà mǎ te ikpǎan bó la, u la ji ní liebe kí kun, wǎ ní tí taa u'liɛrgbenku. ¹⁹ U ya yo bipiib bà punbe nin bà ñmǎbe mubumu mùa ñaanh, li ñmǎbe micɛɛkm nɛ. ²⁰ Li kǎareh mɛn, Uwien la cère ní sɛn kusɛnañuǎku bii *Saba ya daali. ²¹ Kimɛ binib li ji ijɛnd kí gbien. Haali uñɛndun ya cincinm, kí lá baa fɛnfɛnnǎ, nib ña laan jin' i ya jɛnd ya bol, ka ji lí li ji yè fiebu. ²² Uwien ña bi kùore' ijɛnd nnǎ ya wien bo la, uba mǎnǎn ña bi li ñmɛre. U gènde' binib bà nnǎ bo nɛ cère' u kùore' iwien nnǎ bo.

²³ «U ya yo unil tǎke' nɛ kí ye: «Liike mɛn, *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo te niɛ saan» bii, «u te niɛ bó» la, ni la tuo. ²⁴ Kimɛ bitonnɛnmǎnkunb li baa. Biba li ye bi yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ. Bitǎb li ye bi yé *Uwien ya ñǎbonsǎknb nɛ. Bi li tien micincilm ya bont nin miyǎkm ya bont, kí tuln binib. Bi li nuunh ní tuo' la, bɛ ní tuln Uwien gènde' binib bà nnǎ mǎnǎn nɛ. ²⁵ Li bɛn mɛn, n kpiɛ' kí tǎke' nɛ tigbɛr nnǎ ñǎ.

²⁶ «Nɛn bo, bi tǎke' nɛ kí ye: «Liike mɛn *Kristo te kupenpelku ni» la, la jo mɛn. Bi tí tǎke' nɛ kí ye: «U buǎ niɛ saan» la, la teke mɛn kí ji. ²⁷ Utɛmɛknde ñɛh lɛnpuoli bó kí tí bàareh nintuǎli bó ma bo nnǎ, Unil ya Bijɛ ya baam mǎ lá li te nnǎ nɛ. ²⁸ «Liwenkpil te ná saan la, inɛnyobl taakeh nɛn saan nɛ.»

Unil ya Bijɛ ya baam ya gber

(Mark 13:24-27; Luk 21:25-28)

²⁹ «I ya dɛn ya jɛnd gèbre' la, i ya tǎan bo, «uwien li biike, uñmaal ña ji li wien, inmaabii li cecere kí lu, tibont tǎ ñmǎbe mituǎm paaki bó li jènge.»

³⁰ U ya yo bi li lɛ Unil ya Bijɛ ya ðiɛku te paaki bó ní. Nɛ inibol yà ke te utingbɛn bo nnǎ ní muǎ kí kpiɛnde. Bi li lɛ *Unil ya Bijɛ te titɛwǎlgbǎnt ni kí we ní, kí ñmǎbe ukpiɛke nin ufaa kí gbien'. ³¹ Linatunciɛnl li muǎ uyo wà nnǎ, u li sǎn u'tonsǎnb Uwien ya tondb bɛ ní jo lɛnpuoli nin nintuǎli nin ugɛn nin ujie bó, kí cin utingbaan uba kí tí baa utǎ, kí taan Uwien gènde' binib bà nnǎ ke.»

Bukenkenbu ya kpenjɛnm

(Mark 13:28-31; Luk 21:29-33)

³² «Bukenkenbu ya tetem yé mikpenjɛnm nɛ ní'bo. Ni lá laa' bù tǎh isigben kí teh tifer la, ni bɛn kí ye ní nɛke uñalɛnd nɛ.* ³³ Nnǎ nɛ, ni lá laa' nɛn ke la, ní li bɛn kí ye *Unil ya Bijɛ nɛkn' ní'nañuǎn saan ñǎ†. ³⁴ N tǎkeh nɛ imǎn nɛ, tibont nnǎ ke li tien kí lɛ fɛnfɛnnǎ ya

* **24:32** Sufmbɛ donbó ya kenkende teh nnǎ nɛ. † **24:33** Bi li fre kí lɛbre Unil ya Bijɛ nɛkn' ní'nañuǎn saan ñǎ kí yé ná li tien nnǎ ya yo baa' ñǎ, ní li tien nɛ.

nib bie ña laan kpo' ki gben'. ³⁵ Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun ña ñmabe tù ní gben.»

Uba ña ben lidaali là Unil ya Bijé li baa ní
(Mark 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

³⁶ «Ama uba ña ben tibont nnò li tien lidaali là bii uyo wà. Paaki bó, Uwien ya tondb ña ben. U'Bijé mò ña ben, Uwien Baa baba ne ben. ³⁷ *Nowe ya yo là te ma bo nnò, Unil ya Bijé ya baam mò lá li te nnò ne. ³⁸ Nowe ya yo, uyo wà miwuòm ña laan là jin' kitink nnò, binib là jinh ne ki ñuh, bijeb kuñdeh bipiib, bipiib mò kunh ticèr, ki tí baa' lidaali là Nowe kòn' buñercienbu. ³⁹ Ba là ben ki ye niba li tien be, ki tí baa' uyo wà miwuòm kun' nin bi'ke. Uyo wà Unil ya Bijé lá li baa ní nnò, ní li te nnò ne. ⁴⁰ U ya yo, bijeb bile li bò bukpaabu ni, bi li taa uba kí dàan utò. ⁴¹ Bipiib bile li nàanh unegòn uba bo, bi li taa uba kí dàan utò. ⁴² Nèn bo, la gòh men, kimè na ben lidaali là Yonbdaan li baa ní. ⁴³ Ni ben ki ye ududaan bi ben uyo wà unasu li baa la, wa bi li dò ki gòh, u bi li ke ki gu ne nasu la kò u'den. ⁴⁴ Nèn bo, ni'mò ní bonde kí li gu, kimè uyo wà na maaleh ki teh Unil ya Bijé li baa ní nnò, u ya yo ne u li baa ní.»

Utonsònl wà mən nin wà bre ya gber
(Luk 12:41-48)

⁴⁵ «U le tonsònl ba ne ñmabe mibenm u'cènbaa du u'bo? Wòn si: wà ya cènbaa de' wò ticiènt wò ní li likeh u'den yaab, kí li loh be tijier uyo wà ní kpè ne. ⁴⁶ Utonsònl nnò ya cènbaa baa' ki laa' u sònli lituonl nnò li'donbó la, Uwien ya mən li te utonsònl bugben bo. ⁴⁷ N tòkeh ne imàn ne, u'cènbaa li de wò ticiènt wò ní li likeh u'bont ke. ⁴⁸ Ama utonsònl nnò bre la, u li maale u'fèl ni kí ye u'cènbaa li wuòke, ⁴⁹ ne kí cin kí li ñih u'tonsòntòb, ki pè bidèyib bo, ki jinh, ki ñuh. ⁵⁰ Utonsònl nnò ya cènbaa li baa ní lidaali là nin uyo wà wa maaleh ki teh u li baa ní. ⁵¹ U li bien u'gbenent cèen kí cère wò ní li ñuòn ilele ya nib li le utudere wà nnò. Nèn saan ne u li te ki muòh, ki ñmònli ñògben.»

25

Bijefènb piik ya kpenjenm

¹ «Tò, Uwien ya bel li naan bijefènb piik bà taa' bi'fr, be ní tí tuobe wà ñmabe upiikuòn nnò usen bó ne.* ² Bi'ni biñun yé ijòr, ne biñun mò yé biceknb. ³ Ijòr nnò taa' bi'fr, ka tuke kpòm. ⁴ Biceknb nnò taa' bi'fr, ki tuke mikpòm mò ki kpaabe. ⁵ Piice nnò wuòke' ma nnò, migùònm cuo' be ne bi gùòn'.

⁶ «Kuyòku ya siik, ne bi cii' bi wuureh ufaa bo ki teh: <Liike men, piice nekn' ní ñò. Ne men kí tuobe wò usen bó.> ⁷ Ne bijefènb piik nnò ke finde', ki bondeh bi'fr. ⁸ Nèn saan ne ijòr inun nnò tòke' biceknb biñun nnò ki ye: <Pu te men mikpòm, tí'fr benh yè ní kpiin ne.> ⁹ Ne biceknb nnò ye: <Ni yé fènm! Ti'kpòm ña ní baa tinbi nin ninbi ke. Li joh men bà kuòreh mikpòm saan kí tí de.> ¹⁰ Bi bure' be ní tí de, ne piice baa' ní. Ne biceknb biñun bà bonde' nnò paan' piice nnò bo, ki kòn' bi teh nà saan upiikuòn nnò, ne bi piin'.

¹¹ «Tò, ijòr nnò mò lá baa' ní, ne ki ye: <Cènbaa, Cènbaa, piire tí kò.> ¹² Ne u tòke' be ki ye: <N tòkeh ne imàn ne, ma ben ne.>

¹³ «Nèn bo, la gòh men! Kimè na ben lidaali là bii uyo wà ne.»

Bitonsònb bita ya kpenjenm
(Luk 19:11-27)

¹⁴ «*Uwien ya bel tí naan uje wà joh usen, ki yin' u'tonsònb ki taa' u'faal ki de' be nnò ne. ¹⁵ U taa' milikbim itur inun ki de' uba, ki taa' itur ile ki de' utò, ki taa' liturl liba ki de' utò mò. U de' bi'ke bi li fre kí sòn ma bo ne, ne ki pòk ki siere' ki bure'. ¹⁶ Wà teke' itur inun nnò, i ya tàan bo ne u tien' ukpenkpende, ki laa' kpele itur inun ki pukn'. ¹⁷ Wà teke' itur

* 25:1 Uyo bo, *Sufmbe ya piikuòndaali, piice nin u'yul ne là tí ní jo kí taa u'jekpen kí tí kuòn.

ile nnɔ mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpɛle itur ile ki pukn'. ¹⁸ Ama wà teke' liturl liba nnɔ jon' ki tì gbin' kubùoku, nɛ ki taa' u'cɛnbaa ya likbim nnɔ ki subn'.

¹⁹ «Nì tete, nɛ bitonsɔnb nnɔ ya cɛnbaa lá liɛbe' ní, ki yíe wɔ rí bɛnde u'faal kpɛ ma bi'saan. ²⁰ Nɛ utonsɔnl wà là teke' itur injun nnɔ tuke' ní, itur injun ki pukn', ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur injun nɛ. Liike, n'mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpɛle itur injun ki pukn', yin sɔ.» ²¹ Nɛ u'cɛnbaa ye: «Nì mɔn, a yé utonsɔnmɔnmɔn nɛ, ki sɔn' lituonl mɔnmɔnm. A tien' mɔnmɔnm tibont tà waa ni. N li tien nɛ tibont tà yebe ya cɛn. Dɛn kí li poknh nin nni.» ²² Nɛ utonsɔnl wà là teke' itur ile nnɔ mɔ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur ile nɛ. Liike, n'mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpɛle itur ile ki pukn', yin sɔ.» ²³ Nɛ u'cɛnbaa ye: «Nì mɔn, a yé utonsɔnmɔnmɔn nɛ, ki sɔn' lituonl mɔnmɔnm. A tien' mɔnmɔnm tibont tà waa ni. N li tien nɛ tibont tà yebe ya cɛn. Dɛn kí li poknh nin nni.» ²⁴ Nɛ utonsɔnl wà là teke' liturl liba nnɔ mɔ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, n bɛn a'bó a'gbɛr faa nɛ. Nja bule' nà saan la, a ceh nɛn saan nɛ. Nja cokn' nà saan la, a woreh nɛn saan nɛ. ²⁵ Nɛn nɛ cèrɛ' n sɛn' bujɛwaanbu, ki taa' a'likbim, ki gbin' kubùoku ki subn'. Liike, a'likbim sɔ.» ²⁶ Nɛ u'cɛnbaa ye: «Utonsɔnbierɔ sin, ukpaayun sin, a len' ki ye a bɛn n'bó, ki ye ma bule' nà saan la, n ceh nɛn saan nɛ, ma cokn' nà saan la, n woreh nɛn saan nɛ. ²⁷ A bɛn nnɔ ma nnɔ, bɛ tien' nja nín taa' n'likbim ki tì ble' banki nɔ n lá baa ní la, rí lɛ n'likbim nin kpɛle kí pukn-i?» ²⁸ Nɛ ki ye: «Fie mɛn u'turl liba nnɔ, kí taa kí pukn wà nɔmɔbe itur piik nnɔ. ²⁹ Kime wà kɛ nɔmɔbe la, bi li pukn wɔn nɛ, wɔ rí li nɔmɔbe ki gbien'. Wà nja nɔmɔbe la, bi li tonde kí fie u nɔmɔbe nà waamu nnɔ mɔnɔn nɛ. ³⁰ Utonsɔnbierɔ wuɔ wɔn, wa nɔmɔbe kpɛle; nɛn wɔ mɛn kí tì wie saali licinɔunl ni. Nɛn saan nɛ u li te ki muɔh, ki nɔmɔnh iɔgbɛn.» »

Unil ya Bijɛ li bu binib tibuur

³¹ «*Unil ya Bijɛ li baa ní, ki li tɔke nin Uwien ya tondb kɛ. U ya yo nɛ u li nɔmɔbe ukpieke ki gbien', kí kɛle u'berbiɛk bo tɛn ubɛrciɛn. ³² Bi li taan unɛndun ya nib kɛ u'nun bó, nɛ wɔ rí bore bɛ tɛn upekpaal boreh ipe nin iwɔb ma bo, ³³ kí taa ipe kí jon n'nojie bó, kí taa iwɔb kí jon u'nɔgɛn bó. ³⁴ Nɛn saan nɛ ubɛrciɛn li tɔke bà te u'nojie bó nnɔ kí ye: «Ninbi bà n'Baa tien' nɛ u'mɔnm nnɔ, dɛn mɛn kí lá ji libɛl là u là bonde' lɛ ki ble' nɛ haali unɛndun ya cincinm nnɔ. ³⁵ Kime mikɔnm là cuo' nni, nɛ ni de' nni tijier n jin'. Uɔnɔnun là cuo' nni, nɛ ni de' nni miɔnɔnm n nɔn'. N là yé ucaan, nɛ ni teke' nni. ³⁶ N là te liɔil, nɛ ni de' nni tiwɛngolkaar n gole'. N là bun, nɛ ni baa' ki lá fuonde' nni. N là te lipɛkl ni, nɛ ni baa' n'saan.» ³⁷ Nɛ binimɔnb nnɔ li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u lɛ yo ba nɛ ti là laa' nɛ mikɔnm nɔmɔbe nɛ, ti de' nɛ a jin'-i? Ki laa' nɛ uɔnɔnun nɔmɔbe nɛ, ti de' nɛ a nɔn'-i? ³⁸ Kí laa' nɛ a yé ucaan, ti teke' nɛ? Kí laa' nɛ a te liɔil, ti de' nɛ tiwɛngolkaar a gole'? ³⁹ Kí laa' nɛ a bun bii a te lipɛkl ni, ti baa' ki lá fuonde' nɛ?» ⁴⁰ Nɛ ubɛrciɛn li jiin bɛ kí ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni là tien' nnɔ ki de' n'yaab ibaan nnɔ ma nnɔ, ni tien' ki de' min nɛ.»

⁴¹ «Nɛ kí tɔke bà te n'ɔgɛn bó nnɔ kí ye: «Ninbi bà Uwien wie' nɛ miɔnɔnm nnɔ, jɛnde mɛn n'saan, kí tì kɔ Uwien sɛrɛ' umu wà wa rí kpiin, ki ble' usɛnpol nin u'tondb nnɔ ni. ⁴² Kime mikɔnm là cuo' nni, nɛ na de' nni jier n jin'. Uɔnɔnun là cuo' nni, nɛ na de' nni nɔnm n nɔn'. ⁴³ N là yé ucaan, nɛ na teke' nni. N là te liɔil, nɛ na de' nni wɛngolkaar n gole'. N là bun bii n là te lipɛkl ni, nɛ na baa' ki lá fuonde' nni.» ⁴⁴ Nɛ bi'mɔ li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u lɛ yo ba nɛ ti là laa' nɛ, mikɔnm nɔmɔbe nɛ bii uɔnɔnun nɔmɔbe nɛ bii a yé ucaan bii a te liɔil bii a bun bii a te lipɛkl ni, nɛ ta tore' nɛ?» ⁴⁵ Nɛ n li jiin bi'mɔ kí ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, na là tore' n'yaab ibaan nnɔ ma nnɔ, na tore' min nɛ.» ⁴⁶ Bi li lɛ utudɛrɛ wà nja nɔmɔbe gbenm. Ama binimɔnb nnɔ bɛn li lɛ limiel là nja nɔmɔbe gbenm nɛ.»

26

*Bi kpaan' iyɛ bɛ rí ku Yesu
(Mark 14:1-2; Luk 22:1-2; San 11:45-53)*

¹ Uyo wà *Yesu len' ni'ke ki tí gben' nnò nɛ ki tɔke' u'panpaankaab ki ye: ² «Ni bɛn ki ye iwien ile gèbre' la, tinbi Sufmbɛ li jele tí Pak ya nacenku. U ya yo nɛ bi li taa Unil ya Bijɛ kí ñukn binib, bɛ rí tí kpre wɔ udɔpɔnpɔn bo.»

³ Tɔ, bitɔtuɔrcienb nin Sufmbɛ ya cienb taan' bitɔtuɔrcienb ya cien Kayif den u luo bo ⁴ki kpaan' iyɛ ki ye bi li bɔle nɛ kí cuo Yesu, kí ku wɔ. ⁵ Nɛ ki tɔkeh tɔb ki teh: «Ti la cuo wɔ mɛn kunacenku nnò ya yo. Ti cuo' wɔ u ya yo la, udu ya nib li kpre.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo lɛfina

(Mark 14:3-9; San 12:1-8)

⁶ *Yesu là te Betani ya du ni, Simɔn, ujend den. ⁷ U jinh uyo wà nnò nɛ upii uba kɔn' ní ki tuke lɛfina uba u'daaku faa cɛɛn alabaat* ya dingl ni, bi yih lɛfina nnò naar. Upii nnò taa' lɛfina nnò kɛ ki wuwule' *Yesu ya yul bo. ⁸ U'panpaankaab laa' nnò ma nnò nɛ bi'benku ni ben', nɛ bi ye: «Bɛ tien' u ñènde' lɛfina wuɔ nɔ? ⁹ Ti bi li fre kí kuɔre wɔ kí lɛ ilike yí rí li yɛbe kí taa kí de bijiinb-a!»

¹⁰ *Yesu bɛnde' bi lienh ná bo, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni ñaabeh upii wuɔ ya yɛnm nɔ nnò? U tien' nni ná mɔn nɛ. ¹¹ Bijiinb li li te ni'saan uyo kɛ nɛ; ama min ña rí li te ni'saan uyo kɛ. ¹² U taa' lɛfina wuɔ ki wule' n'gbɛnɛnt bo ma nnò, u bonde' n'subm nɛ. ¹³ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi li kpaande tigbɛmɔnmɔnt tuu uɛndun ni ná saan kɛ nnò, bi li len u tien' ná nɔ bó, ñɔ binib rí li tien' u'bó.»

Sudas yie wɔ rí kuɔre Yesu

(Mark 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyɔt nnò jon' *bitɔtuɔrcienb saan, ¹⁵ ki tí niire' bɛ ki ye: «N taa' *Yesu ki ñukn' nɛ la, ni li de nni ba?» Nɛ bi kaan' ilike ya kur pita ki de' wɔ. ¹⁶ Nɛn daali nɛ u cin' ki nuunh u li ñɛ isɛn yà kí taa *Yesu kí ñukn bɛ.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Pak ya nacenku

(Mark 14:12-21; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)

¹⁷ Kpɔnɔ wà ña ñmɔbe ñɔke ya nacenku ya cincindaali, nɛ *Yesu ya panpaankaab nɛkn' wɔ ki niire' wɔ ki ye: «A yíe tí tien ñɛ Pak ya nacenku ya jier lɛ saan-i?» ¹⁸ Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Ní jo udu bó udaan uba saan, kí tí tɔke wɔ ki ye: «Ti Cɛnbaa ye u'yo baa'-a, wɔn nin u'panpaankaab li baa kí lá ji Pak ya nacenku ya jier a ya den nɛ.» » ¹⁹ Nɛ u'panpaankaab tien' u tɔke' bɛ ma bo, nɛ ki tien' kunacenku nnò ya jier.

²⁰ Ní juɔre' nɛ *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnò kɛle' ki jinh. ²¹ Bi jinh uyo wà nnò, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni'ni uba li kuɔre nni.» ²² Bi'yɛnm saa' ki gbien', nɛ bi'ke niireh wɔ jɛjɛ ki teh: «Yonbdaan, n teh min ña ñí-a?» ²³ Nɛ u ye: «Min nin wà taan' ki paan' lisɛnl ni nɔ nɛ li kuɔre nni. ²⁴ Unil ya Bijɛ li kpo tɛn ní kɛle' u'bo *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ma bo nnò nɛ. Ama unil wà li kuɔre wɔ nnò, ní bre udaan bo. Ba bi maa' wɔ mɔnɔn la, ní bi li tu.» ²⁵ Nɛ Sudas wà li kuɔre wɔ nnò mɔ niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, n teh min ña ñí-a?» Nɛ *Yesu ye: «A ye nnò.»

Yonbdaan ya jier

(Mark 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korɛnt 11:23-25)

²⁶ Bi te ki jinh tijier ma nnò, nɛ *Yesu yuure' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' bɛ, ki ye: «Teke mɛn kí ñmɔn, ná sɔ yé n'gbɛnɛnt.» ²⁷ Nɛ ki taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, ki taa' ki de' bɛ, ki ye: «Ni'ke rí ñu mɛn, ²⁸ ná sɔ yé n'sɛm. Mɛn nɛ wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtieku. Mí li puube binib bà yɛbe ya kpele bo ñɔ Uwien rí fère bɛ bi'biere. ²⁹ N tɔkeh nɛ nɛ, ma ji li faa kí ñu daam†, haali kí tí baa lidaali là min nin ninbi li liebe kí taan kí ñu mè midɛfɛnm n'Baa ya bɛl ni.»

* 26:7 Alabaat yé litɛnl liba ya bol nɛ lí daaku faa cɛɛn. † 26:29 Midaam nnò yé isibii ya daam mà bi yih mè fɛn nnò nɛ.

³⁰ Bi gɛn' Uwien ya yuon ki gben', nɛ ki n̄ɛn' ki don' Olifi ya siin ya juɔl bo.

Yesu tɔke' Pier ki ye u li niɛ ki ye wa bɛn wɔ
(Mark 14:27-31; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

³¹ Tɔ, *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Kuñɔnku kuu nɔ, nà li tu nni nnɔ li cère ni'ke ní sɛn kí dàan nni, kimɛ ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N li ku upekpaal, nɛ upepeke ke ní yere.» ³² Ama uyo wà n li mɛkre bitɛnkpiib ni nnɔ, n li liere nɛ kí jo Galile.» ³³ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Nà li tu n̄ɛn n̄ɛn li cère bi'ke ní sɛn kí dàan n̄ɛn mɔnɔn la, min n̄ɛn ní sɛn kí dàan n̄ɛn fiebu.» ³⁴ Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh n̄ɛn imɔn nɛ, kuñɔnku kuu, a li niɛ bolm mita kí ye n̄ɛn bɛn nni nɛ kí yaan ukuojɛ ní muɔ.» ³⁵ Nɛ Pier ye: «Haali bi li ku min nin sin ke mɔnɔn la, ma ní niɛ kí ye ma bɛn n̄ɛn.» Nɛ u'panpaankaab ke mɔ len' nnɔ.

Yesu kàare' niba saan bi yih n̄ɛ Getsemani
(Mark 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tí baa' niba saan, bi yih n̄ɛ Getsemani. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Juore mɛn niɛ saan, ní jɛnde kí tí kàare.» ³⁷ Nɛ ki taa' Pier nin Sebede ya bijieɓ bile ki bure'. Bujɛwaanbu cin' ki kɔh wɔ nɛ u'yɛnm saah, ³⁸ nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'yɛnm saa' ki tí kɛnde' tɛn mikuum nɛ benh nin nni. Ni'mɔ ní juore niɛ saan, ki la gɔh.»

³⁹ U jɛnde' waamu, nɛ ki pùon', ki kàareh ki teh: «O, n'Baa, n̄ɛ tuo' la, á cère ijɛnd yie ní jɛnde nni. Ama la cère n̄ɛ ní li yé min yie ma bo, cère n̄ɛ ní li yé sin yie ma bo.»

⁴⁰ U liebe' ní u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh nɛ, nɛ u tɔke' Pier ki ye: «O! Na ní fre kí la gùɔn kukurku kuba mɔnɔn-ii? ⁴¹ La gɔh mɛn, kí li kàareh n̄ɛ ki la lu biikm ni. Ni'yɛnm yie, ama mituɔm nɛ pɔre' nɛ.»

⁴² Nɛ ki tí jɛnde' waamu, ki kàare' nle bo ki ye: «O, n'Baa, na ní tuo á jɛnde n'saan ijɛnd yie nɔ la, cère a'yíem ní tien.» ⁴³ U tí liebe' ní u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi tí gɔh nɛ, kimɛ migùɔnm nɛ n̄ɛnde' bɛ.

⁴⁴ Nɛ u dàan' bɛ, ki tí jɛnde' waamu, nɛ ki kàare' nta bo nin i ya n̄ɛɓonbaab. ⁴⁵ U tí liebe' ní u'panpaankaab nnɔ saan, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni biɛ ki fuoreh nɛ ki gɔh-a! Uyo nɛkn' ní n̄ɛ! Bi li taa Unil ya Bijɛ kí n̄ɛkn' bibiɛrdɛnb. ⁴⁶ Fii mɛn tí jo. Liike mɛn, wà kuɔre' nni nnɔ nɛkn' ní n̄ɛ.»

Yesu ya cuom
(Mark 14:43-50; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

⁴⁷ U laan biɛ ki lienh nɛ Sudas u'panpaankaab piik nin bile nnɔ ya uba baa' ní nin linigociɛnl bi tuke mujusiemu nin ilɛnbɛn. Bitɔtuɔrciɛnb nin Sufmbe ya ciɛnb nɛ sɔn' bɛ ní. ⁴⁸ Sudas wà kuɔre' *Yesu nnɔ tɔke' linigol nnɔ ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tí lɔkn' wà la, wɔn nínɔ, ní cuo wɔ.»

⁴⁹ U pɔk ki cuon' ki nɛkn' Yesu, nɛ ki ye: «Cɛnbaa, n fuondeh n̄ɛn,» nɛ ki lɔkn' wɔ. ⁵⁰ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N'jɔ, tien a baa' á tien nà.»

Nɛn saan nɛ binib nnɔ nɛkn' ki lá cuo' Yesu. ⁵¹ Bà te Yesu saan nnɔ ya uba n̄ɛre' u'jusiek ki gɛ' ki paare' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ya tonsɔnl uba ya tubl. ⁵² Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «jiiin a'jusiek nnɔ kí cùɔn ki'tuɔku ni, kimɛ wà ke kuuleh nin kijusiek la, kijusiek nɛ li ku u'mɔ. ⁵³ N̄ɛn bɛn ki ye n miɛ' n'Baa Uwien la, u li sɔn ní u'tondb icɛk icɛk piik nin ile n'saan fɛnfɛnnɔ-ɔɔ?† ⁵⁴ N tien' nnɔ la, nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ li tien mila kí tien-i?»

⁵⁵ Nɛn saan nɛ u tɔke' linigol nnɔ ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilɛnbɛn ní lá cuo nni tɛn n yé udukond nɛ-a! N là kaah idaan ke *Uwien ya duku ya luo bo ki wɔknh binib, nɛ na cuo' nni u ya yo. ⁵⁶ Nɛn ke tien' n̄ɛn *Uwien ya n̄ɛɓonsɔknb là kele' nà *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ n̄ɛ ní tien nɛ.»

Nɛn saan nɛ u'panpaankaab ke sɛn' ki dàan' wɔ.

† 26:53 Erom ya sojacɛkl liba ya sojambe là li baa tɛn itur iluob.

Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab bun' Yesu tibuur

(Mark 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Binib bà cuo' *Yesu nnɔ taa' wɔ ki jon' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn Kayif den, *Yiko ya wɔnwɔknɔ nin Sufmbɛ ya ciɛnb taan' nà saan nnɔ. ⁵⁸ Pier pɛ *Yesu bo, ki te fɔnfɔkm, ki tɪ baa' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn den nɛ ki kɔn' ki tɪ kɛle' biguguurb saan, wɔ ɳ liike nɪ li gben ma bo. ⁵⁹ Bitɔtuɔrciɛnb nin tibuur ya cɛkl yaab kɛ nuunh bi li dule kutonnɛnku kùà bo kí biin Yesu ɳɔ kí ku wɔ nɛ. ⁶⁰ Nin binib baa' ki lá nɛn' u'bo kutonnɛnku ki yɛbe ma kɛ nnɔ, ba laa' u'biil. Mifɔfɔrm nɛ biɳɔɳmaadenb bile baa' ⁶¹ ki lá len' ki ye: «Ujɛ wuɔ len' ki ye: «N li fre kí bere Uwien ya duku, kí liɛbe kí mɛ kù iwien ita.» »

⁶² Nɛ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn fii' ki sere', ki tɔke' *Yesu ki ye: «ɳa ɳ len kí jiin-ii? ɳa ɳmɔbe tuba á len kí jiin binib bà biindeh ɳɛ nɔ-ɔɔ?» ⁶³ *Yesu ɳmin, nɛ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn tɔke' wɔ ki ye: «Uwien wà fuobe ya yel bo, a yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo, ki yé Uwien ya Bijɛ nɛ la, tɔke tɛ.» ⁶⁴ Nɛ *Yesu ye: «Sin nɛ ye nnɔ. Ama n tɔkeh nɛ nɛ, kí ɳɛ fɛnfɛnnɔ kí taa kí li joh, ni li lɛ Unil ya Bijɛ kɛ Uwien, mituɔm kɛ ya daan ya jie bó, ki li lɛ wɔ titɛwɔlgbɔnt ni paaki bó, u we ní.»

⁶⁵ U len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn kɛrɛ' wɔn bugben ya liɛrl,§ nɛ ki ye: «U suke' Uwien nɛ. Ta ji nuunh mɔnkunl. Ni cii' u suke' Uwien ma bo. ⁶⁶ Ni maaleh mila?» Nɛ bi ye: «U kɛ mikuum nɛ.»

⁶⁷ Nɛn saan nɛ bi cɛrɛh u'nun bó tiɳinsɛnt, ki kureh wɔ, nɛ bitɔb mɔ kpɔbreh wɔ itɛnpɛ, ⁶⁸ ki tɔkeh wɔ ki teh: «A yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo la, bukɛ wà ɳi' ɳɛ.»

Pier niɛ' ki ye wa bɛn Yesu

(Mark 14:66-72; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Tɔ, Pier kɛ uluo bo, nɛ upiitonsɔnl uba baa' ki lá tɔke' wɔ ki ye: «A'mɔ là te nin Galile ya *Yesu wuɔ nɛ.» ⁷⁰ Nɛ Pier niɛ' bi'kɛ ya nun bó ki ye: «Ma bɛn a ye á ye bà.» ⁷¹ U joh bunañjɛbu bó, nɛ upiitonsɔntɔ laa' wɔ, ki tɔke' binib bà te ni'saan nnɔ ki ye: «Ujɛ wuɔ mɔ là te nin Nasarɛt ya *Yesu nɛ.» ⁷² Nɛ u tí niɛ' ki pole' ki ye: «Ma bɛn ujɛ bugben.»

⁷³ Nɪ pukn' waamu, nɛ binib bà te ni'saan nnɔ baa' ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Nɪ yé imɔn nɛ, a'mɔ yé *Yesu yaab ya uba nɛ; a'lenm nɛ wɔngɛh a yé nà bó yɔ.» ⁷⁴ Nɛ Pier cin' ki niɛh ki poleh ki teh «Ma bɛn ujɛ wuɔ nɔ. N nɛn' la, Uwien la dàan nni.» Nɛ ukuoje pɔk ki muɔ' i ya tɔan bo. ⁷⁵ Nɛn saan nɛ Pier tiɛrɛ' *Yesu bi tɔke' wɔ ma ki ye: «A li niɛ bolm mita kí ye ɳa bɛn nni nɛ kí yaan ukuoje ɳ muɔ nnɔ.» Nɛ ki ɳɛn' saali, ki tɪ muɔ' ki gbɛnde' cɛɛn.

27

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Mark 15:1; Luk 23:1-2; San 18:28-32)

¹ Nɪ faa' kutɛnɳɛsɔnsɔnku, nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin Sufmbɛ ya ciɛnb kɛ kɛle' ki bonde' ki liike' bi li tien ma kí ku Yesu. ² Bi lòle' wɔ, nɛ ki taa' wɔ ki tɪ ɳukn' gobina Pilat.

Sudas kpo' ma bo

(Ituon 1:18-19)

³ Tɔ, Sudas wà kuɔrɛ' *Yesu nnɔ laa' bi bun' *Yesu tibuur ki ye u kɛ mikuum ma nnɔ, u'yɛnm ɳaabe' ki gbien', nɛ u jiin' ilike ya kur pita nnɔ, wɔ ɳ tɪ de bitɔtuɔrciɛnb nin Sufmbɛ ya ciɛnb, ⁴ nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «N bii' nɛ. N kuɔrɛ' unil wà ɳa ɳmɔbe biil nɛ.» Nɛ bi ye: «Na yé ti ya gbɛr, a'yaar ɳɳnɔ.» ⁵ Nɛ u taa' ilike ya kur nnɔ ki wiɛ' Uwien ya duku ni, ki siere', nɛ ki jon' ki tɪ jɔn' u'ba.

⁶ Tɔ, bitɔtuɔrciɛnb gɛngɛnde' ilike ya kur nnɔ, nɛ ki ye: «Nɪ yé misɛm ya like nɛ. Ti'yiko ɳa ɳ tuo tí taa yɪ kí kpɪɛn Uwien ya duku ya liklɛkl ni.» ⁷ Bi gbɛrɛ' ki liike' bi li tien yɪ

§ 26:65 Sufmbɛ bo kí kɛrɛ liliɛrl ya tingi si: unil ya benku ni ben' bii u te uyɛnsaa ni nɛ.

ma, ne ki taa' yi ki de' umaar ya kpàabu, be ní li subeh bicenb. ⁸ Nen bo ne bi yih ni'saan «Miséem ya kpàabu» haali nin fenfenno.

⁹ Ni tien' *Uwien ya ñabonsoknl Seremi là len' ma ki ye: «Bi taa' ilike ya kur pita ne; Israyel yaab là kpaan' udaan ya daaku ubien wà nnò, ¹⁰ ne ki de' umaar ya kpàabu. Yonbdaan là tóke' nni ki ye nnò ne.»

Pilat bun' Yesu tibuur

(Mark 15:2-5; Luk 23:3-5; San 18:33-38)

¹¹ *Yesu se gobina Pilat ya nun bó, ne u niire' wò ki ye: «Sin, a yé Sufmbe ya ber ne-εε?» Ne Yesu jiin' wò ki ye: «Sin ne ye nnò.» ¹² Bitòtuòrcienb nin Sufmbe ya cienb biindeh Yesu, ama wa len' tuba. ¹³ Ne Pilat tóke' wò ki ye: «ŋa ciuh bi biindeh ne mibiinm mà ke ya bol-ii?» ¹⁴ Ama *Yesu ŋa jiin' wò ñabonl liba mənən. Nen ne cuo' wò miyòkm cεen.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpe mikuum

(Mark 15:6-15; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

¹⁵ Sufmbe ya Pak ya nacenku ke nacenku ya yo la, Pilat tí ní ñen lipekl ya nil wà linigol yie wò ne kí wíε. ¹⁶ U ya yo ki laa' unil uba te lipekl ni u'yel kpére', bi yih wò *Yesu Barabas. ¹⁷ Linigol taan' ma nnò, ne Pilat niire' lè ki ye: «Ni yie ní ñen ñmε lipekl ni? *Yesu Barabas bii *Yesu wà bi yih wò *Kristo nnò?» ¹⁸ Pilat niire' nnò, kime u ben ki ye bitòtuòrcienb nin Sufmbe ya cienb ñmòbe kinenk ne *Yesu bo. Nen ne cère' bi taa' wò ki lá ñukn' wò.

¹⁹ Uyo wà Pilat ke ki buh *Yesu tibuur nnò, ne u'po sən' ki tóke' wò ki ye: «La taa a'gber kí kuon uje wà ŋa ñmòbe biil nò ya gber ni. Kime uje bugben bo, n ðekn' tidεknt kuñonku kuu tú wíεbe nni cεen.»

²⁰ Ama bitòtuòrcienb nin Sufmbe ya cienb sure' linigol nnò ki ye le ní tóke Pilat wò ní wíε be Barabas, kí ku Yesu. ²¹ Ne Pilat tí niire' be ki ye: «Bijeb bile bie ni, ni yie ní wíε u la?» Ne bi ye: «Wíε Barabas.» ²² Ne Pilat niire' be ki ye: «Nnò la, *Yesu wà bi yih wò *Kristo nnò, n li tien wò mila?» Ne bi'ke ye: «Be ní kpe wò udòpònpòn bo.» ²³ Ne u tí niire' be ki ye: «U tén ki bii' li le biil ne?» Ne bi tùreh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Be ní kpe wò udòpònpòn bo.»

²⁴ Pilat laa' wa ní fre kí tien niba, bi kpireh ki joh ne, ne u taa' miñunm, ki nire' bi'nun bó, ne ki ye: «Ma te uje wuò ya kuum ni. Ni yé ni ya gber ne.» ²⁵ Ne bi'ke ye: «Cère u'kuum ní li yé tinbi nin ti'bumu ya gber.» ²⁶ Pilat wíε' be Barabas, ki cère' u'sojambe ñi' *Yesu inalebe, ne u taa' wò ki de' be be ní tí kpe wò udòpònpòn bo.

Sojambε leh Yesu

(Mark 15:16-20; San 19:2-3)

²⁷ Tò, Pilat ya sojambε nnò taa' *Yesu ki kòn' Pilat den uluo bo, ne ki taan' bi'cεkl ya sojambε ke, ki guon' ki linde' wò, ²⁸ ki gore' wò, ne ki taa' kuliεrmónmónku kuba ki goln' wò, ²⁹ ki taa' ikonkon ki lònlon' uyukpεkpie ki kpele' u'yul, ki taa' lilεnbenl ki ñukn' u'nòjie ni, ne ki gbaandeh u'nun bó, ki leh wò ki teh: «Sufmbe ya berò, ti fuondeh ne-a!» ³⁰ Ne ki cεreh u'bo tiñinsent, ki taah lilεnbenl nnò ki kpaakeh u'yul bo. ³¹ Bi lè' wò ki tí gben', ne ki gore' kuliεrmónmónku nnò, ki taa' u'wεngolkaar ki jiin' ki goln' wò, ne ki taa' wò ki bure' be ní tí kpe udòpònpòn bo.

Bi kpe' Yesu udòpònpòn bo

(Mark 15:21-32; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

³² Bi tí ñeh udu ni ma nnò, ne ki cende' uje uba bi yih wò Simon, u yé Sirenn ya du ya nil ne. Bi cuo' uje bugben ki wòbn' wò, wò ní tuke *Yesu ya dòpònpòn. ³³ Bi tí baa' niba saan, bi yih nè Golgota, ni'tingi si: «Kuyukpòbku ya Bùol.» ³⁴ Ne ki taa' midaam mà cuuke' nà to kerkeri ki de' Yesu, ki ye wò ní ñu. U lèn', ne ki yie' ka ñun'.

³⁵ Sojambε nnò kpe' wò udòpònpòn bo. Ne ki taa' u'wεngolkaar ki fùòre' imúon ki gbiire' tù, ³⁶ ne ki ke ni'saan ki gu wò. ³⁷ Bi là kele' nà cère' bi kpe' wò nnò ki tēbn' u'dòpònpòn bo

u'yul bó. Bi là kele' ki ye: «Sufmbε ya ber *Yesu sɔ nɔ.» ³⁸ Bi kpe' idukond ile mɔ u'saan idɔpɔnpɔn bo, bi kpe' uba u'nɔjie bó, ki kpe' u'tɔ u'nɔgen bó.

³⁹ Binib bà gèbreh ni'saan nnɔ sukreh wɔ ki gònbeh iyul ki tɔkeh wɔ ⁴⁰ ki teh: «Sin wà ye a li bere Uwien ya duku kí liεbe kí mε kù iwien ita nnɔ, ηmien a'ba-a! A yé Uwien ya Bijε la, jiiire ní udɔpɔnpɔn wuu bo-a!»

⁴¹ Nε bitɔtuɔrcienb nin Yiko ya wɔnwɔknb nin Sufmbε ya cienb mɔ lεh wɔ ki teh: ⁴² «U ηmien' binitɔb nε, ka ní fre kí ηmien u'ba-a! U yé Israyel yaab ya ber la, wɔ ní jiiire ní udɔpɔnpɔn wuu bo fεnfennɔ, ηɔ tí teke wɔ kí ji. ⁴³ U du Uwien bo nε, ki tɔke' ki ye u yé Uwien ya Bijε. Uwien yíe wɔ la, wɔ ní ηmien wɔ fεnfennɔ.»

⁴⁴ Nε idukond yà bi kpe' yé u'saan idɔpɔnpɔn bo nnɔ mɔ sukreh wɔ nnɔ.

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(Mark 15:33-41; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

⁴⁵ Tɔ, kuwensiiku ya yo nε ní ci' ki blike' utingben kε bo ki tí baa' kutaajuɔku tikur tuta ya yo. ⁴⁶ Ní tuoh tikur tuta ya yo nε *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «Eli, Eli, lama sabaktani?» Ní'tingi si: «N'Wien, n'Wien, bε tien' a wiε' nni?»

⁴⁷ Binib bà se ni'saan nnɔ ya biba ηa cii' u wuure' ki ye bà mɔnmɔnm nε ki ye: «U lii yih Eli nε.» ⁴⁸ Nε bi'ni uba sɛn' i ya tɔan bo ki jon' ki tí yuure' ticitɔnt, ki lá sèkn' midεηmijmii km miba ni, ki taa' ki tuun' lilεnbɛnl bo, ki tɛnde' ki kòle' u'nɔbu ki ye wɔ ní muɔre. ⁴⁹ Nε bà sɛn nnɔ ye: «Dàan, tí liike *Eli li baa kí lá ηmien wɔ bii wa ní baa.»

⁵⁰ Nεn saan nε *Yesu tí wuure' ufaa bo, nε ki kpo'. ⁵¹ U ya yo nε kukpɛlcɛkpekpiεku kùà bore' Uwien ya duku ni bolm mile nnɔ kere' ku'siik ni paaki ki tí ci' tingi. Kitink jènge', iten yeyεkre', ⁵² ikul bibiire', nε Uwien cère' binib bà là pε u'sen bo ki kpo' nnɔ mεkre' ki yebe. ⁵³ Bi n̄en' ikul ni, nε *Yesu mεkre' uyo wà bitenkpiib ni nnɔ, bi kɔn' Uwien ya du Yerusalem ni, ki cère' binib laa' bε ki yebe.

⁵⁴ Sojambε kobk ya cien nin sojambε bà te *Yesu saan ki gu wɔ nnɔ laa' kitink jènge' ma, ki laa' tibont tà kε tien' nnɔ, nε ní cuo' bε bujεwaanbu ki gbien', nε bi ye: «Imɔn, uje wuɔ mɔnbe ki yé Uwien ya Bijε nε.» ⁵⁵ Bipiib biba mɔ là te ni'saan ki yebe, ki se fɔnfɔkm ki likeh. Bi là n̄en' haali Galile nε ki pε u'bo ki toreh wɔ. ⁵⁶ Bi'ni biba si: Mari Madelenn nin Saak nin *Yosεf ya naa Mari nin Sebede ya bijieɔ ya naa.

Yesu ya subm

(Mark 15:42-47; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

⁵⁷ Ní juɔre', nε ufàadaan uba baa' ní ki yé Arimate ya nil, bi yih wɔ *Yosεf. U mɔ là yé *Yesu ya panpaankε nε. ⁵⁸ U jon' Pilat saan ki tí tɔke' wɔ ki ye u tuo' la, wɔ ní cèbe wɔ *Yesu ya gbɛnɛnt. Nε Pilat de' usɛn ki ye bε ní cèbe wɔ tù. ⁵⁹ Nε *Yosεf taa' *Yesu ya gbɛnɛnt, ki taa' kukpɛlcɛfɛnku ki tenten' tù, ⁶⁰ ki taa' tù ki tí ble' ufele uba ni, ki binde' kutεngbengbenku kuba, ki b̄in' bufɛnañɔbu nε ki bure'. U là cère' bi cube' ufele nnɔ kujɔtɛnku kuba ya kele ni nε ki de' wɔn bugben. Ba laan là sube' nil len.* ⁶¹ Mari Madelenn nin Maritɔ nnɔ mɔ là te ni'saan, ki kε likul nnɔ ya nun bó.

Sojambε gu Yesu ya kul

⁶² Lidaali là bi bondeh *Saba ya daali nnɔ gèbre', ní faa' nε bitɔtuɔrcienb nin *Farisienmbε taan' ki jon' Pilat saan, ⁶³ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti tiere' ki ye utonnɛndaan nnɔ là fuobe ma nnɔ, u là ye u kpo' la, wienta daali u li mεkre bitenkpiib ni. ⁶⁴ Nεn bo, cère sojambε ní li gu u'kul, ki tí baa' wienta daali, ηɔ u'panpaankaab la baa kí lá suu kí n̄en u'gbɛnɛnt, kí tɔke binib kí ye u mεkre' bitenkpiib ni nε. Bi tien' nnɔ la, ku ya tonnenfɔrkaaku li cɛn kukpiεku.» ⁶⁵ Nε Pilat ye: «Sojambε sɔ. Li joh mɛn ki tí cère bε ní li gu u'kul ni yíe ma bo.» ⁶⁶ Nε bi bure' ki tí pɔle' ki dieke' litenl là bi likul nnɔ, ki cère' sojambε nnɔ gu.

* 27:60 Sufmbε là subeh bitenkpiib nnɔ nε.

28

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(Mark 16:1-10; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

¹ *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kua li faa nnɔ, nɛ Mari Madelɛnn nin Maritɔ wɔre' ki fi' ki jon' bɛ rɪ tɪ gɔnde likul nnɔ. ² I ya taaŋ bo nɛ kitink jɛnge' ki gbien', nɛ Yonbdaan ya tond uba nɛn' paaki bɔ nɪ, ki lɔ biire' litɛnl nnɔ ki binde' lɛ, ki kɛle' li'bo. ³ U windeh tɛn utɛmɛknɛ, nɛ u'wɛngolkaar piɛn tein. ⁴ Sojambɛ bɔ gu likul nnɔ laa' wɔ ma nnɔ, bujɛwaanbu cuo' bɛ cɛɛn. Bi'gbɛnɛnt ŋɔh, nɛ bi fifike'.

⁵ Nɛ utond nnɔ tɔke' bipiib nnɔ ki ye: «Ninbi, la fɛnge mɛn. N bɛn ni nuunh *Yesu wɔ bi lɔ kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nnɔ nɛ. ⁶ Wa ji te niɛ saan. U mɛkre' tɛn u lɔ len' ma bo nɛ. Dɛn mɛn, kɪ liike u lɔ dɔ nɔ saan. ⁷ Jo mɛn tonm kɪ tɪ tɔke u'panpaankaab kɪ ye u mɛkre', ki liere' bɛ ki bure' Galile bɔ ŋɔ. Bi li tɪ lɛ wɔ nɛn bɔ nɛ. N ŋmɔbe tun nɛ rɪ tɔke nɛ.»

⁸ Nɛ bipiib nnɔ pɔk ki siere' likul nnɔ saan; bujɛwaanbu ŋmɔbe bɛ, ama bi'yɛnm mɛn sɔnge cɛɛn nɛ bi tiɪnh ki joh bɛ rɪ tɪ tɔke *Yesu ya panpaankaab Uwien ya tond nnɔ tɔke' bɛ nɔ nnɔ.

⁹ Bi joh ma nnɔ nɛ *Yesu cende' bɛ usɛn ni, ki fuonde' bɛ. Nɛ bi gbaan' u'nintuɔli, ki cuo' u'taaŋ ki puke' wɔ. ¹⁰ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «La fɛnge mɛn. Li joh mɛn kɪ tɪ tɔke n'panpaankaab kɪ ye bɛ rɪ li joh Galile. Bi li tɪ lɛ nni nɛn bɔ nɛ.»

Bi pɛn' Sojambɛ ilike bɛ rɪ tɔke kɪ ye Yesu ŋa mɛkre'

¹¹ Uyo wɔ bipiib nnɔ joh nnɔ, nɛ sojambɛ bɔ gu *Yesu ya kul nnɔ ya biba jon' Yerusalem, ki tɪ tɔke' bitɔtuɔrciɛnb bi laa' nɔ kɛ. ¹² Nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin Sufmbɛ ya ciɛnb taan' ki kɛle' ki gbiere', nɛ ki nɛn' ilike i yɛbe ki de' sojambɛ nnɔ, ¹³ ki tɔke' bɛ ki ye: «Li joh mɛn kɪ li tɔkeh binib ki teh ni dɔ kuŋɔnku ki gɔh, nɛ u'panpaankaab baa' ki lɔ sun' ki nɛn' wɔ likul nnɔ ni. ¹⁴ Pilat ci' la, tinbi nɛ li duɔn u'yɛnm kɪ nɛn nɛ len.»

¹⁵ Sojambɛ nnɔ teke' ilike nnɔ, nɛ ki jon' ki tɪ tien' bi tɔke' bɛ ki ye ma bo. Nɛn bo nɛ bi kpaandeh tigbɛr nnɔ Sufmbɛ ni haali nin dinnɔ.

Yesu sɔn' u'panpaankaab uɲɛndun ni ni'kɛ saan

(Mark 16:14-18; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itɔn 1:6-8)

¹⁶ Tɔ, *Yesu ya panpaankaab piik nin uba nnɔ jon' Galile ni, lijuɔl lɔ *Yesu lɔ yiɛn' bɛ li'bo nnɔ bo. ¹⁷ Bi laa' wɔ ma nnɔ, nɛ ki gbaan' u'nintuɔli ki puke' wɔ. Ama bi'ni biba jieh. ¹⁸ Nɛ *Yesu nɛkn' bɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Uwien de' nni mituɔm kɛ paaki nin tingi. ¹⁹ Nɛn bo, li joh mɛn inibol kɛ saan, kɪ tɪ tien' bɛ n'panpaankaab, kɪ sɪi bɛ Uwien ya nɪnm, Baa nin Bijɛ nin *Mifuoŋaanm ya yel bo, ²⁰ kɪ wɔkn bɛ bɛ rɪ li boh n tɔke' nɛ nɔ kɛ nnɔ. Nɪ li bɛn kɪ ye n te ni'saan uyo kɛ kɪ tɪ baa uɲɛndun ya gbenm.»

Tigbɛmɔnmɔnt tà Mark kɛle' tù nnɔ Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Mark ɲa yé Yesu ya tondb piik nin bile nnɔ ya uba. Ama u cii' Yesu ya gber Pier nin Pɔl saan nɛ, kime u tien' bi'saan ki wuɔke'. U kɛle' kugbɔnku kuu ki de' binib bà nnɔ ya biba ɲa yé Sufmbɛ. Wa kɛle' ku'ni bi maa' Yesu ma bo, ka kɛle' Yesu len' tigber tà nnɔ mɔ nĩ fɔke, ama u tùrɛ' ki kɛle' Yesu sɔnsɔn' itùon yà nin u tien' miyɔkm ya bont tà kɛ, ki wuɔn' Yesu buu' biwiɛnb nin wɔn nin Sufmbɛ ya ciɛnb finfinde' ma bo nɛ.

Mark cin' u'gbɔnku ma nnɔ, u wuɔn' ki ye Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ (1:1), ki tĩ tonde' nin wɔn Yesu, Uwien ya Bijɛ ya kuum udɔpɔnpɔn bo ya gber (15:39).

Bi li fre kí gbiire Mark ya gbɔnku ibɔk ile. Libɔkpiɛkl cinh liyul 1:1 kí tĩ baa iyul 8:26 nɛ libɔkliel cinh iyul 8:27 kí tĩ baa 16:20. Kugbɔnku kuu ya bɔkpiɛkl ni (1:1–8:26), Yesu buu' biwiɛnb, ki ɲɔrɛ' isɛnpol binib saan, ki wɔkn' binib Uwien ya gber. Ama wa yé binib ní bende u yé udaan wà nɛ ka toh binib mɔ ní tɔke u yé udaan wà. Kugbɔnku kuu ya bɔkliel ni (8:27–16:20), Mark yé wɔ ní wuɔn binib kí ye Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ. U yé Uwien ya Bijɛ ma nnɔ, nɛ cèrɛ' u teh miyɔkm ya bont.

Imɔn, Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ, ama u tuo' ki tien' u'ba unisaal ki tuo' Uwien ya ɲɔbu bó, ki jin' ijɛnd ki tĩ kpo' udɔpɔnpɔn bo.

*San wà siih binib Uwien ya ɲunm ya gber
(Matie 3:1-12; Luk 3:1-18; San 1:19-28)*

¹ *Uwien ya Bijɛ *Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ya cinm. ² Tù cin' tɛn *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Esayi là kɛle' ma u'gbɔnku ni ki ye:

«Liike, n li sɔn n'tond wɔ ní liere ɲɛ,
kí lá tùrɛ a'sɛn.

³ Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

«Tùrɛ mɛn Yonbdaan ya sɛn,
kí cubn u'sɛngbɛnmu kí de wɔ.»

⁴ Nnɔ nɛ San wà siih binib Uwien ya ɲunm baa' ki te kupenpelku ni, ki kpaandeh ki teh: «Lèbre mɛn ni'tetem, ní sɛi nɛ Uwien ya ɲunm ɲɔ Uwien ní fèrɛ nɛ ni'biere.» ⁵ Nɛ Sude ya tinfɛnm yaab kɛ nin Yerusalem yaab kɛ bàareh u'saan ki kpiireh bi'biere, nɛ u siih bɛ Uwien ya ɲunm Sudɛn ya kpɛnl ni.

⁶ San là guo liliɛrl là nnɔ bi taa' ɲɔkma ya kobr nɛ ki lòn' lè. U là gbin kugbɔnku ya ningbɛnl nɛ u'ciɛk ni. U là jinh inacu nin tisiir nɛ. ⁷ U là tɔkeh linigol nnɔ kí teh: «Uba li paan n'puoli bó ní ki ɲmɔbe mituɔm ki cɛn' nni. Ma kpɛ ní bùɔn kí lore u'tacɛningbɛn. ⁸ Min taa' miɲunm nɛ kí sɛi' nɛ Uwien ya ɲunm. Wɔn nɛ lá li cèrɛ *Mifuoɲaanm ní jiire ní ni'bo.»

*San sɛi' Yesu Uwien ya ɲunm
(Matie 3:13–4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13)*

⁹ Tɔ, i ya dɛn nɛ *Yesu ɲɛn' Nasarɛt, udu wà te Galile ya tinfɛnm ni nnɔ kí baa' San saan. Nɛ San sɛi' wɔ Uwien ya ɲunm Sudɛn ya kpɛnl ni. ¹⁰ *Yesu ɲɛh miɲunm ni uyo wà nnɔ nɛ kí laa' kutaaku kɛrɛ', kí laa' *Mifuoɲaanm jiinh ní kí naan unɛnjel, kí lá kèlɛ' u'bo. ¹¹ Nɛ uniɛke uba ɲɛn' paaki bó ní kí ye: «Sin, a yé n'bijɛ nɛ, n yé ɲɛ nɛ n'yɛnm sɔngɛ a'bo.»

Satan biike' Yesu

¹² I ya tàan bo, nε *Mifuoñaanm taa' *Yesu ki jon' kupenpelku ni. ¹³ U là tien' len iwien pinan nε, nε *Satan b̄ikreh w̄o. U te nin kumūoku ni ya went nε, nε Uwien ya tondb toreh w̄o.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

¹⁴ T̄o, n̄i tete nε bi lá cuo' San ki pek̄n'. Ni ya puoli bó nε *Yesu jon' Galile ki t̄i kpaandeh Uwien ya gb̄em̄onm̄ont, ¹⁵ ki teh: «Uyo baa'-a! Uwien ya b̄el nek̄n' ní η̄o. Lèbre m̄en ni'tetem, kí teke tigb̄em̄onm̄ont kí ji.»

Yesu yin' bij̄enb̄eb binan b̄e r̄i paan u'bo

(Matie 4:18-22; Luk 4:14-15; 5:1-11)

¹⁶ *Yesu cuonh ki kp̄aakeh Galile ya ñunciem̄, nε ki laa' Sim̄on nin u'nin̄ε Andre te ki wiēnh bub̄ebu. Bi là yé bij̄enb̄eb nε. ¹⁷ Nε u t̄ake' b̄e ki ye: «Paan m̄en n'bo ní, η̄o r̄i c̄ere ní li taakeh binib ki dien̄h nni.» ¹⁸ Bi dàan' bi'b̄aan i ya tàan bo, nε ki paan' u'bo.

¹⁹ U j̄ende' waamu ki puk̄n', nε ki tí laa' Sebede ya bij̄ieb Saak nin u'nin̄ε San te bi'ñ̄erbu ni, ki t̄ūreh bi'b̄aan. ²⁰ *Yesu yin' b̄e i ya tàan bo nε bi dàan' bi'b̄aa Sebede nin u'tons̄onb̄ buñ̄erbu nn̄o ni, ki paan' u'bo.

Yesu η̄ore' us̄enpol uje uba saan

(Luk 4:31-37)

²¹ Yesu nin u'panpaankaab t̄i baa' Kap̄ernawum ya du ni. *Saba ya daali nε *Yesu k̄on' bi'taanl ya duku ni, ki w̄ak̄nh binib Uwien ya gb̄er. ²² N̄i cuo' binib bà cengeh u'bó nn̄o miȳok̄m c̄een, kime wa w̄ak̄nh b̄e t̄en *Yiko ya w̄onw̄ak̄nb w̄ak̄nh ma bo, u w̄ak̄nh b̄e t̄en unil w̄a du u w̄ak̄nh n̄a bo nε.

²³ Uj̄e uba m̄o là te *Suf̄mb̄e ya taanl ya duku nn̄o ni us̄enpol η̄aake w̄o, nε u wuure' ²⁴ ki ye: «Nasaret ya Yesu, tinbi nin sin tu l̄e nε? A baa' á lá boln t̄e nε-εε? N b̄en a yé udaan w̄a. A yé Uwien ya Niñaan nε.» ²⁵ Nε *Yesu tien' u'bo ki ye: «Ŋmile, kí siere uje wūo saan.» ²⁶ Nε us̄enpol nn̄o ñ̄onñ̄onge' uje nn̄o nin ufaa, ki wuure' ki gb̄ien', nε ki siere' u'saan. ²⁷ Nε n̄i cuo' bi'k̄e miȳok̄m c̄een. N̄en saan nε bi niireh t̄ob̄ ki teh: «N̄i yé b̄e s̄o? U w̄ak̄nh miw̄ak̄nf̄enm̄ nε ki du mi'bo-a, ki w̄ab̄ndeh is̄enpol m̄on̄on i tuonh u'ñ̄obu bó-a!» ²⁸ N̄en bo nε *Yesu ya yel kp̄ere' Galile ya tinf̄enm̄ ni ni'k̄e saan.

Yesu buu' binib bà bun iw̄ien k̄e ya bol

(Matie 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ *Yesu nin bà p̄e u'bo nn̄o ñ̄en' litaanl ya duku nn̄o ni, nε ki jon' Sim̄on nin Andre den. Saak nin San m̄o p̄iere' b̄e. ³⁰ T̄o, Sim̄on ya c̄ob̄naa d̄o ki bun, u'gb̄en̄ent ton. Nε bi p̄ok̄ ki t̄ake' *Yesu ki ye u bun, ³¹ nε u baa' u'saan ki cuo' u'nūo ki fin' w̄o. U'gb̄en̄ent s̄onge' nε u c̄ende' b̄e.

³² N̄i'daali ya tajūoku uwien lu' ma nn̄o, nε bi tukeh bà bun iw̄ien k̄e ya bol nin is̄enpol η̄aake bà nn̄o k̄e ya bol ki bàareh *Yesu saan. ³³ Udu nn̄o ya nib k̄e là taan' Sim̄on nin Andre den nε bunañ̄obu saan. ³⁴ Nε *Yesu buu' binib bà bun iw̄ien k̄e ya bol bi yebe, ki η̄ore' is̄enpol binib saan i yebe ka c̄ereh i lien̄h, kime i b̄en w̄o.

Yesu t̄ake' binib Uwien ya gb̄er Galile ya tinf̄enm̄ ni

(Luk 4:42-44)

³⁵ Ut̄en̄j̄afaa nε *Yesu f̄ii' n̄i b̄iike ki ñ̄en' ki jon' nib η̄a te n̄a saan ki t̄i k̄aareh. ³⁶ Nε Sim̄on nin u't̄ont̄ok̄nlieb m̄o f̄ii' ki ñ̄en', ki nuunh w̄o, ³⁷ bi t̄i laa' w̄o ma nn̄o, nε ki t̄ake' w̄o ki ye: «Binib k̄e nuunh η̄e nε.» ³⁸ Nε u t̄ake' b̄e ki ye: «Tí jo m̄en nit̄onn bó, itengbaan yà te k̄onk̄onm̄ nn̄o ni η̄o r̄i t̄i t̄ake Uwien ya gb̄er ni'm̄o bó. Kime n̄en bo nε n baa'.» ³⁹ Nε ki taa' b̄e ki jon' Galile ya tinf̄enm̄ k̄e ni, ki t̄i k̄oh Suf̄mb̄e ya táan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya gb̄er, ki η̄ūoh is̄enpol binib saan.

Yesu c̄ere' uj̄end uba l̄ore'

(Matie 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ujend uba baa' *Yesu saan, nε ki gbaan' u'nintuɔli, ki gbáan' wɔ ki ye: «A yíe la, a li fre kí cèrè ní lùore.» ⁴¹ Yesu muɔ' wɔ micεcεkm cεen, nε ki tɛnde' u'nuɔ, ki mε' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «N yíe, lùore.» ⁴² I ya tàan bo nε lijendl nnɔ pɔk ki gben' nε u lùore'. ⁴³ Nεn saan nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye wɔ ní li joh, nε ki kpεkpe' u'bo, ⁴⁴ ki ye: «Liike a'yul bo ki la tɔke nil, ama jo tí tí lε utɔtuɔrkε, kí tien milùorm ya tuɔrl tɛn Moyis là ye bε ní li teh ma bo. Nεn nε li wuɔn kí ye a lùore'.» ⁴⁵ Ama ujε nnɔ bure' ma nnɔ, u tí kpaandeh tigber nnɔ ni'kε saan nε. U tien' nnɔ ma nnɔ, nε *Yesu ŋa ji li fre kí kɔ du uba ni, ka bɔle'. U là juonh idugbaan nε nib ŋa te nà saan. Nε binib ñeh ni'kε bó ki bàareh u'saan.

2

Ujε uba ya tàan nin u'nuɔ faan' Yesu cèrè' u faake' (Matie 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Iwenkàankε gèbre', nε *Yesu liebe' ki jon' Kapernawum ya du bó. Binib cii' u te u càan' iden yà nnɔ ni, ² nε linigol taan' ni'saan ki yebe haali fεnm ŋa ji tí te nañɔbu ni mɔnɔn. Nε u tɔkeh bε Uwien ya gber. ³ Tɔ, binib biba tuke' ujε uba u'tàan nin u'nuɔ kε faan' ki baa' Yesu saan. Binib binan nε là tuke' wɔ. ⁴ Linigol nnɔ bo ba ní fre kí taa wɔ kí nɛnde *Yesu ma nnɔ, nε ki don' u te kudulekaaku kùà ni nnɔ ya paaki, ki cube' libònl u se nà saan nnɔ, nε ki taa' ujε nnɔ ki kuɔn' ki yekn' nin linagɛnl nnɔ ki ble' *Yesu ya nun bó. ⁵ *Yesu laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nnɔ, nε u tɔke' ujε nnɔ ki ye: «N'bukε, n fère' ŋε a'biere ŋɔ.»

⁶ *Yiko ya wɔnwɔknb biba kε ni'saan ki maaleh bi'fɛl ni ki teh: ⁷ «Bε tien' ujε wuɔ lienh nɔ nnɔ? U sukreh Uwien nε. Uwien baba ŋa ní la, ŋmε li fre kí fère binib bi'biere?» ⁸ *Yesu pɔk ki bende' u'yεnm ni bi maaleh ma bo nε ki niire' bε ki ye: «Bε tien' ni maaleh nɔ nnɔ ni'yεnm ni? ⁹ Ni lε ba faa? N tɔke ujε wuɔ kí ye n fère' wɔ u'biere nε faa bii wɔ ní fii kí yuure u'nagɛnl kí li cuonh nε faa? ¹⁰ Nεn bo, n li wuɔn nε kí ye Unil ya Bijε ŋmɔbe mituɔm unɛndun wuu ni wɔ ní fère binib bi'biere.» Nε ki tɔke' ujε wà ya nuɔ nin u'tàan faan' nnɔ ki ye: ¹¹ «N lienh sin nε, fii kí yuure a'nagɛnl, kí li kunh.»

¹² I ya tàan bo nε u fii' ki yuure' u'nagɛnl ki ñɛn' saali bi'kε ya nun bó. Ní cuo' bi'kε miyɔkm cεen nε bi pèkeh Uwien ki teh: «Ti fii' ma, ta laan laa' niε ya bonn ya tunbu.»

Yesu yin' Lefi wɔ ní paan u'bo (Matie 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ *Yesu liebe' ki jon' Galile ya ñunciεnm ya gbaal, nε binib ligol bàareh u'saan, u tɔkeh bε Uwien ya gber. ¹⁴ U joh ma nnɔ nε ki laa' ulɛnpotekl uba kε lɛnpotekbùol, bi yih wɔ Lefi u yé Alfe ya bijε. Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» Nε u fii' ki paan' u'bo.

¹⁵ Ni ya puoli bó nε *Yesu te Lefi den ki jinh tijier. Bilɛnpotekb ligol nin bibiɛrdɛnb mɔ là kε wɔn nin u'panpaankaab saan ki jinh tijier, kime bi là paakeh u'bo ki yebe. ¹⁶ *Yiko ya wɔnwɔknb biba, bà yé *Farisiεnmbε nnɔ laa' *Yesu nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnb tε ki jinh tijier ma nnɔ nε bi niire' u'panpaankaab ki ye: «Bε tien' u tε ki jinh nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnb-i?»

¹⁷ *Yesu cii' bi len' ma bo, nε ki tɔke' bε ki ye: «Binib bà ŋmɔbe laanfíε ŋa nuunh dɔktie, bà bun nε nuunh dɔktie. Ma baa' ní yin nimɔnb, n baa' ní yin bibiɛrdɛnb nε.»

Uñɔlòle ya gber (Matie 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Uyo uba nε San ya panpaankaab nin *Farisiεnmbε là lùo buñɔbu, nε binib biba baa' ki lá niire' *Yesu ki ye: «Bε tien' San ya panpaankaab nin *Farisiεnmbε yaab lùoh buñɔbu a'yaab bεn ŋa lùoh?» ¹⁹ Nε u jiin' bε ki ye: «Binib bà bi yin' bε upiikuɔn li fre kí lòle buñɔbu uyo wà piicε laan te bi'saan-ii? Piicε laan te bi'saan la, ba ní fre kí lòle ñɔbu. ²⁰ Ama uyo uba we ní bε ní ñɛn piicε nnɔ bi'saan ufaa. U ya yo nε bi li lòle buñɔbu.» ²¹ Nε ki tí ye: «Uba ŋa ní taa kpɛlcɛfɛnku ya jenl kí leknl liliεrkpaal. U tien' nnɔ la, kukpɛlcɛfɛnku ya jenl nnɔ li kere liliεrkpaal nnɔ nε libònl nnɔ ní yεbre kí pukn. ²² Uba mɔ ŋa ní taa midaam mà ŋa laan

muo' ki ben' kí pieke iyokpaan ni. U tien' nnó la, midaam nnó li kprien iyól nnó, kí wule kí ñende ne iyól nnó mǎ ní saa. Bi piekeh midaam mà ña laan muo' ki ben' iyofèn ni ne.»

Saba ya daali ya gber

(Matie 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ *Saba uba ya daali ne *Yesu nin u'panpaankaab gèbreh ikpàan iba ni. Bi cuonh ki joh ma nnó ne u'panpaankaab coh ijifen* ki cienh. ²⁴ Ne *Farisienmbé niire' *Yesu ki ye: «Be tien' a'panpaankaab teh yiko kùòn' nà *Saba ya daali?» ²⁵ Ne u tóke' be ki ye: «Na laan kaan' *Dafid là tien' ma bo ne-εε? Wón nin u'nib ña là ñmóbe jier ma mikònm cuo' be nnó ²⁶ u kón' Uwien ya ninbonl ni, uyo wà Abiyatar là yé bitótuarciénb ya cien nnó, ki taa' kpónó wà bi taa' ki de' Uwien nnó ki ñmón', ne ki de' wón nin bà tóke nnó bi'mó ñmón'. Ama bitótuarkaab baba ne là ñmóbe usen be ní ñmón kpónó nnó.» ²⁷ Ne ki tóke' be ki ye: «Unisaal bo ne Uwien sien' *Saba ya daali, na yé *Saba ya daali bo ne Uwien ñen' unisaal. ²⁸ Nen bo, Unil ya Bijé ne ñmóbe usen wó ní wuón bi li tien nà haali *Saba ya daali mónon.»

3

Ujé uba ya nuó uba faan', Yesu cèrè' u faake' Saba ya daali

(Matie 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ *Saba uba ya daali ne *Yesu tí liebe' ki kón' *Sufmbé ya taanl ya duku ni. Ujé uba mǎ te len u'nuó uba faan'. ² Ne bi sekndeh ki likeh u li cèrè ujé nnó ní faake *Saba ya daali bii wa ní cèrè wó ní faake, kime bi là nuunh bi li dule nà bo kí biin wó ne. ³ Ne *Yesu tóke' ujé wà ya nuó faan' nnó ki ye: «fii kí sere siik ni.» ⁴ Ne ki niire' be ki ye: «*Saba ya daali la, unil ñmóbe usen wó ní tien nà món bii nà bre ne? U ñmóbe usen wó ní ñmien unil bii wó ní ku wó ne?» Ba jiin' wó. ⁵ Ne u liike' be ki góbre' ki bòn' nin ubenpiebe, u'yenm saa' bi'yufaa bo, ne u tóke' ujé wà ya nuó faan' nnó ki ye: «Tende a'nuó.» U tende' u'nuó ne u jire' u'ciem. ⁶ Nen saan ne *Farisienmbé ñen', ki taan' ki kèle' i ya tãan bo nin Herod yaab be ní gbiere kí liike bi li tien ma kí ku Yesu.

Linigol taan' Yesu saan

⁷ Ne *Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan ki bure' miñunciénm bó, ne linigociénl paan' u'bo. Linigol nnó ñen' ní Galile ya tinfenm ni nin Sude ya tinfenm ni ⁸ nin Yerusalem ni nin Idume ya tinfenm ni nin mitinfenm mà te Sude ya kpenpuol nnó ni nin Tir nin Sidon ya tinfenm ni ne. Bi là yebe céen ne. Bi cii' *Yesu teh miyokm ya bont ma nnó ne cèrè' bi baa' u'saan. ⁹ Ne u tóke' u'panpaankaab ki ye be ní taa buñerbu kí pùkn miñunm bo wó ní kó ñó linigol nnó la pebe wó. ¹⁰ Kime u là cèrè' binib faake ki yebe ma nnó ne biwienb ke kpieleh be ní nènde kí me wó. ¹¹ Isenpol yà ñaake binib nnó laa' wó la, ñ cèreh bi gbaandeh u'nintuoli ne ki wuureh ki teh: «A yé Uwien ya Bijé ne.» ¹² Ama *Yesu tengeh isenpol nnó bo ne ki teh ñ la cèrè binib ní bende u yé udaan wà.

Yesu gènde' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ni ya puoli bó ne *Yesu don' lijuól bo, ki yin' u yé binib bà nnó. Bi baa' u'saan, ¹⁴ ne u gènde' binib piik nin bile be ní li tuu ki te u'saan, ne ki yin' be u'tondb. U gènde' be wó ní li sònh be bi tí tókeh binib tigbémónmònt ne, ¹⁵ kí li ñmóbe mituóm ki ñuòh isenpol binib saan. ¹⁶ U gènde' binib piik nin bile bà nnó ya yel sá: Simón, u baan' wó Pier ¹⁷ nin Sebede ya bijieb Saak nin u'ninje San, u baan' be Bowanerges, ni'tingi si: «itetien ya nib» ¹⁸ nin Andre nin Filip nin Batelemi nin Matie nin Toma nin Alfe ya bije Saak nin Tade nin Simón wà ya nun món u'du ya gber bo ¹⁹ nin Sudas Iskariyot wà lá li kuore wó nnó.

Biba ye Yesu ñmóbe Belsebul ya tuóm ne

(Matie 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

* 2:23 Liike Matie 12:1.

²⁰ *Yesu kun' nε linigol tí taan' u'saan haali wɔn nin u'panpaankaab ɲa tí ɲmɔbe fεnm bε ɲ ji jier mɔnɔn. ²¹ U'den yaab cii' nɪ te nnɔ nε bi baa' bε ɲ taa wɔ. Kimε bi maaleh ki teh u waare' nε.

²² Tɔ, Yiko ya wɔnwɔknb bà ñɛn' Yerusalem bó ní nnɔ lienh ki teh Belsebul nε ɲaake wɔ. Wɔn isenpol ya cien nε dienh wɔ mituɔm u ɲuɔh isenpol binib saan. ²³ Nε u yin' bε ki pɔn' bε mikpenjɛnm ki ye: «*Satan li tien mila kí ɲɔre wɔn *Satan? ²⁴ Libɛl liba ya nib bore' tɔb ki kɔnh bi'ɲmiel ni la, libɛl nnɔ li juore fεnm nε. ²⁵ Iden iba mɔ ya nib bore' tɔb ki kɔnh bi'ɲmiel ni la, iden nnɔ li juore fεnm nε. ²⁶ Nεn bo nε *Satan liɛbe' ki kɔnh nin u'ba la, u li gben kí juore fεnm nε.

²⁷ «Uba ɲa ɲ fre kí kɔ ufeɬaa den kí fie u'bont ka ɲmɔbe tuɔm mà u li kpiε kí lɔle wɔ kí yaan. U lɔle' wɔ la, u ya yo nε u li fre kí kɔ u'den kí fie u'bont kε. ²⁸ N tɔkeh nε imɔn nε, Uwien li fère binib bi'biere kε, kí fère bε bi suke' wɔ isuk i yebe ki kpe ma kε. ²⁹ Ama, unil suke' *Mifuoɲaanm mɛn la, Uwien ɲa ɲ fère wɔ, u'biere li juore u'bo nε haali uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm.» ³⁰ Bi tɔke' wɔ ki ye usenpol nε ɲaake wɔ ma nnɔ, nε cère' u len' nnɔ.

Yesu ya naa nin u'ninjieb

(Matie 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Tɔ, *Yesu ya naa nin u'ninjieb baa' ní ki lá te saali, nε ki sɔn' bε ɲ tí yin wɔ. ³² Linigol kε ki guɔn' wɔ, nε bi tɔke' wɔ ki ye: «A'naa nin a'ninjieb [nin a'ninsieɬ]* te saali ki nuunh ɲε.» ³³ Nε u tɔke' bε ki ye: «ɲmε nε yé n'naa? Bi le yé n'ninjieb-i?» ³⁴ Ki liike' ki bòn' binib bà kε ki guɔn' wɔ nnɔ nε ki ye: «Liike mɛn, n'naa nin n'ninjieb sɔ. ³⁵ Unil wà kε teh Uwien yie nà la, wɔn nε yé n'ninjε, ki yé n'ninse, ki yé n'naa.»

4

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjɛnm

(Matie 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ *Yesu tí liɛbe' ki jon' Galile ya ñunciɛnm ya gbaal ki tí wɔknh binib Uwien ya gber. Linigocienl tí taan' u'saan nε u kɔn' ki kɛle' buɲerbu ni miɲunm bo. Linigol nnɔ kε te miɲunm ya gbaal. ² Nε u wɔknh bε tibont tù yebe mikpenjɛnm ni, ki tɔkeh bε ki teh: ³ «Li cengeh mɛn, ukpaal uba nε jon' wɔ ɲ tí plè tibonbuor ya bim. ⁴ U plèh ma nnɔ, miba lu' usengbε, nε inuɔn baa' ki lá jin' mè. ⁵ Mitɔm lu' kutentiεku bo, tenbim ɲa yebe nà saan. Tenbim ɲa yebe ma nnɔ, nε mɪ pen' tonm. ⁶ Uwien ñɛn' ki tonge', nε ki se' mè. Ma ɲmɔbe ñaan mɔnmɔnm ma nnɔ, nε mɪ waan', ki kpo'. ⁷ Mitɔm mɔ lu' kujεgorku ni. Nε kujεgorku kpère' ki wɔbn' mè nε ma lùon'. ⁸ Mitɔm mɔ lu' kitinmɔnmɔnk bo, ki pen', ki kpère', ki lùon'. Miba lùon' pitata, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ kokobk.» ⁹ Nε ki tí ye: «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ ɲ cii.»

Bε tien' Yesu pɔh binib mikpenjɛnm-i?

(Matie 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ *Yesu nin u'tondb piik nin bile nin binib bà tuu ki paakeh u'bo nnɔ tí te bi'baba ma nnɔ, nε bi niire' wɔ mikpenjɛnm nnɔ ya tingi. ¹¹ Nε u jiin' bε ki ye: «Uwien nε cère' ninbi bende' u'bel ni ya gbɛbɔlkaar. Binib bà ɲa te u'bel ni nnɔ wɔn, nɪ yé ben bo mikpenjɛnm baba nε, ¹² ɲɔ
 <bε ɲ li likeh ka lenh,
 kí li cengeh ka ciih ni'tingi,
 nnɔ ɲa ɲí la, bi cii' ni'tingi,
 ki lèbre' bi'tetem la,
 Uwien li fère bε bi'biere nε.> »

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjɛnm ya tingi

(Matie 13:18-23; Luk 8:11-15)

* **3:32** Bi kpiε' ki kɛle' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni nin a'ninsieɬ ɲa te tu'ni.

¹³ *Yesu niire' be ki ye: «Na cii' mikpenjenm mie ya tingi la, ni li tien mila kí cii mà ke sien' nnò ya tingi? ¹⁴ Mikpenjenm nnò ya tingi sò: ukpaal nnò te ten unil wà tókeh binib Uwien ya gber ne. ¹⁵ Mibim mà lu' usengbe nnò yé binib bà ciih Uwien ya gber, *Satan bàareh i ya tãan bo ki lá ñendeh tù bi'fèl ni ne. ¹⁶ Mibim mà lu' kutentiéku bo nnò mò yé binib bà ciih Uwien ya gber, ki teknh tù tontonm nin uyensonge, ¹⁷ ama ka cèreh tù kpaakeh ñaan bi'fèl ni ne, ne ta wuókreh bi'ni mò. Liwòbl bii ijend tu' be tu'bo la, bi pòk kí wié Uwien ya sen ne. ¹⁸ Mibim mà lu' kujegorku ni nnò mò yé binib bà ciih Uwien ya gber, ¹⁹ ne unjendun wuu ya gber nin lifaal ya yenmaale yà lereh binib nnò nin tibont ke ya yenmaale kòh bi'fèl ni, ki wòbndeh tù, ki cèreh ta ñ fre kí sòn tuonl. ²⁰ Mibim mà lu' kitinmànmànk bo nnò mò yé binib bà ciih tigber nnò, ki teknh tù, ki te ten mibim mà lònòh ne. Miba lònòh pitata, mitòm piluoluob, mitòm mò kokobk.»

Lifrl ya kpenjenm
(Luk 8:16-18)

²¹ Ne *Yesu tí tóke' be ki ye: «Unil se' lifrl la, u li taa kusenku kí cubn li bo-oo? Bii u li taa lè kí sien igado ya tingi-ii? Wa ñ taa lè kí tuòn likpenkpenl bo ka-aa? ²² Kimé niba ña te ki buò ñò ba lá li le nè, niba mò ña ñ juore kí li buò ñò ka lá li ñe upaan bo. ²³ Wà ñmòbe litubl la, wò ñ cii.»

²⁴ U tí tóke' be ki ye: «Liike men ni'yul bo nin ni ciih tigber tà nò. Ni taah nà ki bikreh tibont ki dienh binitòb nnò Uwien mò li taa nen ne kí biike kí de ne. U li biike kí gèbre nnò mònòn kí de ne. ²⁵ Kimé wà ñmòbe la, bi li de wò kí pukn ne. Wà ña ñmòbe la, bi li tonde kí fie u ñmòbe nà waamu nnò mònòn ne.»

Kitink cèreh tibonbuor pèh ma bo ya kpenjenm

²⁶ Yesu tí len' ki ye: «Uwien ya bel naan tibonbuor ya bim mà uje uba bule' mè u'kpàabu ni ne. ²⁷ U gòh-òò, u likeh ñonku nin wien ni-ii, mibim nnò pèh ne ki kpient, wa ben mĩ teh ma bo. ²⁸ Kitink ne cèreh mĩ pèh, ki cinh ki kpient, kí tĩ pobe kí maa, kí tien ijifen, kí fòre nin mibim. ²⁹ Nĩ lá ben' ki kpaan' micem la, ne wò ñ taa puoko kí jo kí tĩ ce.»

Mibim mà ñilke ya kpenjenm
(Matie 13:31-32, 34; Luk 13:18-19)

³⁰ *Yesu tí len' ki ye: «Ti li taa ba kí nenge Uwien ya bel-i? Ti li taa mìle kpenjenm ba kí nenge lè? ³¹ Lĩ naan mibim mà bi yih mè mutaar nnò ne. Men ne yé mibim mà ñilke tikpinsir ke ya bim ni kitink bo. ³² Ama bi bule' mè la, mĩ li pè kí kpère kí gèbre kpinsiiku ke kpinsiiku, kí tien isigben yà gbenge. Inuòn li fre kí tere isigben nnò ya songe ni kí li kò mònòn.»

³³ *Yesu taah mikpenjenm ma sò ya bol mĩ yebe ki tókeh binib Uwien ya gber, bi li fre kí cii ma bo. ³⁴ Wa tókeh be tuba ka pòn' be kpenjenm. Ama wòn nin u'panpaankaab lá te bi'baba la, ne u tókeh be mikpenjenm nnò ke ya tingi.

Yesu cère' kutafaaku ñmile'
(Matie 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Nĩ daali ya taajuòku, uwien benh wù ñ kò ma nnò, ne Yesu tóke' u'panpaankaab ki ye: «Cère men tí puore kí jo miñunciem ya gbaatòl bó.» ³⁶ U cèbe' linigol nnò, ne u'panpaankaab kòn' u'saan buñerbu ni ki tuke' wò ki bure'. Inertò mò là pè bi'bo. ³⁷ Bi joh ma nnò ne kutafaabiiku kuba fii', ki cèreh inungbegbel fih ki yildeh buñerbu nnò bo, ne miñunm kuonh bu'ni haali bù tĩ benh bù ñ gbe. ³⁸ Nin nen ke ñò *Yesu wòn dò buñerbu ni ne puoli bó ki gòh ki kuu liyukukul. Ne bi baa' ki lá finde' wò ki tóke' wò ki ye: «Cenbaa, ti benh tí luò, ne ña tóngee-ee?» ³⁹ Nen saan ne u finde', ki tien' kutafaaku nnò bo, ne ki tóke' miñunm nnò ki ye: «Duòn suoo.» Ne kutafaaku go, ni'ke ñmile' cim. ⁴⁰ Ne u niire' be ki ye: «Be tien' ni sen' bujéwaanbu nò nnò? Na laan bie ki ñmòbe tekjim ne-ee?» ⁴¹ Bujéwaanbu cuo' be ki gbien' ne bi niireh tób ki teh: «U cinbe ki yé be ya nitunbu sò, kutafaaku nin miñunm ke tĩ boh wò?»

5

*Usenpol ŋaake uje uba Yesu ŋore' wə
(Matie 8:28-34; Luk 8:26-39)*

¹ *Yesu nin u'panpaankaab tɪ baa' miñuncienm ya gbaatɔl, Gerasa yaab ya tinfenm ni. ² U ñeh buñerbu ni uyo wà nnə nɛ uje uba pək ki ñen' ikul bó ní ki cendeh wə. Usenpol nɛ là ŋaake wə. ³ U là kə bi subeh binib tijɔlulnt tà ni nnə nɛ. Bi lòle' wə tikudəkr mənən la, u cienh tù nɛ. Nɛn bo nɛ uba ŋa ji là li fre kí cuo wə. ⁴ Bi là taah mugbiemu nin tikudəkr nɛ ki lùoh wə, nɛ u cienh tikudəkr nnə ki kəh mugbiemu nnə. Uba ŋa là li fre wə. ⁵ U là tuu ki te ikul nnə ni nin igbengben bo nɛ ñonku nin wien ni ki wuureh, ki taah iten ki bungreh u'ba.

⁶ U te fənfəkm, ki laa' Yesu, nɛ ki sɛn' ki lá gbaan' u'nintuəli, ⁷ ki wuure' ufaa bo ki ye: «Yesu, Uwien wà ŋa ŋməbe Nacentə ya Bijɛ, min nin sin tu lɛ nɛ? N gbáanh ŋɛ nɛ, Uwien bo, la jènde nni.» ⁸ Yesu təkɛ' usenpol nnə ki ye wə ní siere uje nnə saan ma nnə nɛ cère' u len' nnə. ⁹ Nɛn saan nɛ *Yesu niire' wə ki ye: «Bi yih ŋɛ ba?» Nɛ u ye: «Ti yebe ma nnə, bi yih nni Ligol nɛ,» ¹⁰ ki tūəreh ki gbáanh wə ki teh u la ŋore bɛ kí ñen mitinfenm nnə ni.

¹¹ Tə, fangambɛ biba mə là te ni'saan ligbengbenl bo ki yebe ka dindin, bi kpaah bɛ. ¹² Nɛ isenpol nnə gbáan' *Yesu ki ye wə ní cèbe yè, yè ní jo kí tɪ kə fangambɛ biɛ nə. ¹³ U tuo', nɛ ì siere' uje nnə saan, ki tɪ kən' fangambɛ nnə. Nɛ fangambɛ nnə kɛ sɛn' ki tinde' ligbengbenl, ki tɪ lu' miñunm ni ki luo'. Fangambɛ nnə là li baa ten itur ile.

¹⁴ Bà kpaah fangambɛ nnə sɛn' ki jon' udu ni nin idugbaan ki tɪ təkɛ' binib tigber nnə. Bi cii' tù ma nnə, nɛ ki baa' bɛ ní lá liike nà tien'. ¹⁵ Bi baa' *Yesu saan ki laa' uje wà isenpol yà yebe là ŋaake wə nnə ya yɛnm jire' u kɛ ki guo, nɛ bujɛwaanbu cuo' bɛ. ¹⁶ Nɛ binib bà là te ni'saan ki laa' *Yesu cère' uje nnə faake' ma bo nin nà tien' fangambɛ nnə təkɛ' bɛ ní'kɛ. ¹⁷ Nɛ bi gbáan' *Yesu ki ye wə ní ñɛ bi'tinfenm ni.

¹⁸ Nɛ u liebe' ki kən' buñerbu. U liebeh wə ní tɪ kə buñerbu ma nnə nɛ uje wà isenpol là ŋaake wə nnə gbáanh wə ki teh wə ní cère wə ní paan u'bo. ¹⁹ Nɛ u yie', ki təkɛ' wə ki ye: «Liebe kí kun kí tɪ təkɛ a'den yaab Yonbdaan muə' ŋɛ micɛɛkm ki tien' nà kɛ ki de' ŋɛ nnə.» ²⁰ Nɛ u bure' ki gèbreh mitinfenm mà bi yih mè Idu Piik nnə ni, ki təkɛh binib *Yesu tien' nà kɛ ki de' wə. Nɛ nì cuo' bi'kɛ miyəkkm cɛɛn.

*Yesu cère' upii uba faake', ki məkɛre' kibupiik kiba mə
(Matie 9:18-26; Luk 8:40-56)*

²¹ *Yesu liebe' ki puore' miñuncienm ya gbaatɔl nin buñerbu nɛ linigocienl taan' u'saan miñunm nnə ya gbaal. ²² Nɛn saan nɛ *Sufmbɛ ya taanl ya duku ya cien uba baa', bi yih wə Yayirus. U laa' *Yesu ma nnə, nɛ ki gbaan' u'nintuəli, ²³ ki gbáan' wə cɛɛn ki ye: «N'bisɛ benh wə ní kpo nɛ. N gbáanh ŋɛ nɛ, dɛn kí taa a'nuə kí paan u'bo wə ní faake kí li fuobe.» ²⁴ Nɛ *Yesu paan' u'bo ki bure', linigocienl pɛ u'bo ki pɛbeh wə ikɛle kɛ.

²⁵ Tə, upii uba mə là te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. ²⁶ U là jon' dəkɛtiembɛ ligol saan, ki laa' ijɛnd kɛ ya bol bi'nuə ni, ki ñɛnde' u'like kɛ ki tɪ gben' na tungreh, ama u'wɛn nnə kpireh ki joh nɛ. ²⁷⁻²⁸ U cii' bi lienh *Yesu bó, nɛ u maale' u'yɛnm ni ki ye: «N mɛ' u'wɛngolkaar mənən la, n li faake nɛ.» Nɛ ki pɛ *Yesu bo linigol nnə ni, ki tɪ mɛ' u'wɛngolkaar. ²⁹ U'fɛr nnə pək ki gben' i ya taaan bo, nɛ u bɛnde' u'gben ni ki ye u'wɛn nnə gben'-a! ³⁰ U ya yo nɛ *Yesu mə pək ki bɛnde' ki ye mituəm miba ñen' u'ni, nɛ ki jiebe' linigol nnə ni ki niire' ki ye: «ŋmɛ mɛ' n'wɛngolkaar-i?» ³¹ Nɛ u'panpaankaab təkɛ' wə ki ye: «A laa' linigol liɛ pɛbeh ŋɛ ikɛle kɛ ma bo nɛ a niireh ki teh ŋmɛ mɛ' ŋɛ-ɛɛ?» ³² Nɛ u jiebeh ki likeh ní'kɛ saan wə ní lɛ udaan wà mɛ' wə. ³³ Upii nnə bɛn nibonn nà tien' wə ma nnə, nɛ bujɛwaanbu cuo' wə u'gbɛnɛnt ŋəh. Nɛ u baa' ki lá gbaan' *Yesu ya nintuəli, ki təkɛ' wə tigbɛmɔnt kɛ. ³⁴ Nɛ *Yesu təkɛ' wə ki ye: «N'bisɛ, a'tekjim nɛ ŋmien' ŋɛ. Li joh nin uyɛnduən. A'wɛn nnə gben' nínə.»

³⁵ *Yesu laan te ki lienh, nε binib biba ñen' Yayirus donbó ki lá tuobe' bε usen ni nε ki tóke' Yayirus ki ye: «A'bisε kpo'-a! La ji ní li ηmóbe Cenbaa yenñaabe.» ³⁶ *Yesu cii' bi len' ma bo. Nin nen kε u tóke' wó ki ye: «La fenge, teke nni kí ji baba.» ³⁷ Nε ka cère' binib kε paan' u'bo, u cère' Pier nin Saak nin Saak ya ninje San baba nε paan' u'bo. ³⁸ Bi tí baa' Yayirus den nε ki cii' kuwaaku bó. Binib te ni'saan ki yebe, ki muòh ki kpíendeh cεen. ³⁹ *Yesu kón' iden nnó ni nε ki niire' bε ki ye: «Bε tien' ni muòh ki ηmóbe kuwaaku nó nnó? Kibuk nnó ña kpo', kí gòh nε.»

⁴⁰ U len' nnó ma nnó, nε bi leh wó. Nen saan nε u ñore' bi'kε ki ñen' saali, nε ki taa' kibuk nnó ya naa nin ki'baa nin u'panpaankaab bita nnó ki kón' kí te kuduku kúa ni nnó, ⁴¹ nε ki cuo' ki'nuó, ki tóke' kè bi'lenm ni ki ye: «Talita kumi,» ni'tingi si: «Kibupiike, n tókeh nε nε fii!»

⁴² Nε kí fii' ki sere' i ya tàan bo, ki cuonh. Bi laa' nnó ma nnó, nε ní cuo' bi'kε miyókm ki tí kende'. Kí lá yé ibin piik nin ile ya bupiik nε. ⁴³ Nε *Yesu kpekpe' bi'bo, ki ye bi la tóke nil, nε ki ye bε ní de kè tijier kè ní ji.

6

Nasarét ya nib ña teke' Yesu ki jin' (Matie 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ *Yesu siere' ni'saan ki liebe' u'du ni nε u'panpaankaab paan' u'bo. ² *Saba ya daali nε u kón' bi'taanl ya duku ni, ki wóknh binib Uwien ya gber. Ní cuo' linigol là cenge u'bó nnó miyókm cεen, nε bi niireh tób ki teh: «U laa' nen kε le saan-i? U laa' la miε ya yenfuom-i? U teh miyókm ya bont tà nó, u teh mila ki teh tú? ³ Kanpinta ña ní-ii? Mari ya bije ña ní-ii? Saak nin Yose nin Sud nin Simón ya ninje ña ní-ii? U'ninsieb ña te niε saan-ii?» Nnó nε bi'yenm ña ηmaake' u'bo nε ba teke' u'gber. ⁴ Nε u tóke' bε ki ye: «*Uwien ya ñobonsóknl kε ñobonsóknl ya du ni yaab nin u'densen yaab nin u'dencenl yaab baba nε ña boh wó.» ⁵ U taa' u'nuó ki paan' biwienb biba bo nε bi faake' baba ña ní la, wa ji fre ki tien' yókm ya bontónn ni'saan. ⁶ Ba teke' wó ki jin' ma nnó nε ní cuo' wó miyókm cεen.

Yesu sən' u'panpaankaab piik nin bile (Matie 10:5-15; Luk 9:1-6)

U siere' ni'saan nε ki cuonh itengbaan ni ki wóknh binib tigbεmónmónt. ⁷ U yin' u'panpaankaab piik nin bile nε ki sən' bε bilele, ki de' bε mituóm bε ní li ηuòh isenpol binib saan. ⁸ Nε ki tóke' bε ki ye: «Ni joh la, ni la tuke jier, ki la tuke kól, ki la cùon like, ki la tuke niba nin nitónn, ní li tuke ugbien baba, ⁹ kí cεke itacaan, ki la tuke lier ile mó. ¹⁰ Ni tí baa' ná kε saan bi teke' nε iden yá ni la, ni la lèbre den kí tí baa' lidaali là ni li siere ni'saan. ¹¹ Ná saan ya nib ña teke' nε ki yie' ni'gber la, ní siere nè kí kpakpaare ni'taan ya tengunku* kí wiε nè. Nen nε li yé ni'saan ya nib bo kudíeku.»

¹² Nε u'panpaankaab bure' ki tí kpaandeh tigbεmónmónt ki teh: «Lèbre mεn ni'tetem.» ¹³ Nε ki ηuòh isenpol i yebe binib saan ki taah mikpóm ki faanh biwienb bi yebe, nε bi faakreh.

San wá siih binib Uwien ya ñunm ya kuum (Matie 14:1-12; Luk 9:7-9)

¹⁴ Tó, *Yesu ya yel kpienh ni'kε saan haali ubεr Herod mónón tí cii', kime bi lienh *Yesu bo ki teh San wá là siih binib Uwien ya ñunm nnó nε mεkre' bitenkpiib ni. Nen nε cère' u ηmóbe mituóm ki teh miyókm ya bont. ¹⁵ Bitób lienh ki teh u yé Eli nε. Bitób mó teh u yé *Uwien ya ñobonsóknl ten biñobonsóknl bā là te uyo bo nnó nε. ¹⁶ Herod cii' *Yesu ya gber ma nnó nε ki ye: «N là cère' bi tükre' San wá ya yul nnó wón nε mεkre' bitenkpiib ni.»

* **6:11** Sufmbε bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: ná kε ji tu unil la, ní yé u'yaar nε, na ji yé uba yaar.

17 Nà cère' Herod len' nnò si: wòn nin u'yul nε là cère' u'sojambε cuo' San ki lòle' wò tikudòkr ki pεkn', u'po Herodiyad bo. Kimε Herodiyad là yé Herod ya ninjε Filip ya po nε, nε u taa' wò ki kuòn'. 18 Tò, San tòke' Herod ki ye wa ηmòbe sεn wò rí taa u'ninjε ya po. 19 Nεn bo nε Herodiyad là nεn San ki yíe wò rí ku wò, ka rí fre, 20 kimε Herod là boh San nε, ki bεn ki ye u yé unimòn nε, ki yé Uwien ya nil, nε ka sè u'bo. Herod là cengeh San ya gber la, wa jí tí bεn u maaleh ki teh bà, ama u nín yíe wò rí li tuu ki cengeh u'bó nε.

21 Ama lidaali liba Herodiyad laa' u li dule nà bo. Herod maa' uwien wà nnò gòbre' ki baa', nε u tien' tijier tù yεbe, ki yin' binikpεkpiεkb nin u'sojaciεnb nin Galile ya tinfεnm ya ciεnb bε rí baa kí lá jí. 22 Bi te ki jinh ma nnò nε Herodiyad ya bisε baa' kí lá ηòn' kiciεk bi'kε ya nun bó. Uber Herod nin bà kε jinh u'saan tijier nnò ya yεnm sònge' u'bo. Nε u tòke' ujεfaan nnò ki ye: «Mie nni a yíe nà, rí de ηε.» 23 Nε ki pole' ki ye: «A mie' nni nà kε la, n li de ηε nè nε; haali ní yé n'bel ya gbiirm bolm mile mònòn la, n li tuo.»

24 Nε ujεfaan nnò ñen' ki tí niire' u'naa ki ye: «N'naa, n li tòke wò kí ye wò rí de nni ba?» Nε u tòke' u'bise ki ye: «Tòke kí ye a yíe San wà siih binib Uwien ya ñunm nnò ya yul nε.»

25 Nε u pòk ki liebe' ki kòn' i ya tàan bo uber Herod saan, ki tòke' wò ki ye: «N yíe itàan yíe bo á tükre San wà siih binib Uwien ya ñunm nnò ya yul nε kí kpíen kikensenk ni kí de nni.» 26 U len' nnò ma nnò, nε ní saa' uber Herod ya yεnm ki gbien'. Ama u pole' bicεnb ya nun bó ma nnò nεn nε cère' wa yíe'. 27 Nεn saan nε u sòn' soja uba i ya tàan bo wò rí jo kí tí gε kí tükre San ya yul ní. Nε soja nnò jon' lipεkl ni ki tí cuo' San ki tükre' liyul, 28 ki kpíen' kikensenk ni, kí lá de' ujεfaan nnò. Nε u'mò taa' ki tí de' u'naa. 29 San ya panpaankaab ci' ní te nnò, nε ki baa' kí lá yuure' u'gbenent, ki tí sube'.

Yesu jin' linigocienl liba

(Matie 14:13-21; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

30 Tò, *Yesu ya tondb liebe' ki taan' u'saan, nε ki tòke' wò bi tien' nà kε nin bi wòkn' binib nà kε. 31 Binib mò te ni'saan ki yεbe, biba joh, bitòb liebeh. Nεn bo nε wòn nin u'panpaankaab ηa laa' fεnm mònòn bε rí jí jier. Nε u tòke' bε ki ye: «Cère mèn tí bure nib ηa te nà saan kí tí rí li te tí'ba kí fuore waamu.» 32 Nεn saan nε bi kòn' buñerbu ki bure' bi'baba nib ηa te nà bó.

33 Ama binib laa' bi cubn' nà bó, bà yεbe bende' bε nε ki ñen' idu kε ni, ki sεn' ki kpíe' ki baa' ni'saan nin bε. 34 *Yesu baa' ki ñen' buñerbu ni uyo wà nnò nε ki laa' linigocienl liba. Nε ki muò' bε micεcεkm cεen, kimε bi te ten ipe yà ηa ηmòbe wà kpaah yé nε. Nεn bo nε u cin' ki tókeh bε tigber tù yεbe. 35 Uwien benh wù rí kò ma nnò nε u'panpaankaab baa' kí lá tòke' wò ki ye: «Ti te ñien ηa te nà saan nε, nε uwien mò benh wù rí kò ma nò, 36 cère binib biε nò rí jo mudufifirmu nin itengbaan yà kòkuò niε saan nò ni kí tí de niba kí jí.»

37 Nε u tòke' bε ki ye: «Ninbi bugben de bε mèn bε rí jí.» Nε bi niire' wò ki ye: «A yíe tí ñen iwentun kobiile ya tuonl ya paaku nε kí de kpònò kí lá de bε, bε rí ηmòn-ii?» 38 Nε u niire' bε ki ye: «Ni ηmòbe kpònò uηε? Jo mèn kí liike.» Nε bi bure' ki tí liike', ki liebe' ní kí lá tòke' wò ki ye: «Ti ηmòbe kpònò uηun nin ijén ile nε.»

39 Nε u tòke' u'panpaankaab ki ye bε rí cère binib nnò kε rí kèle timòsòngt bo icék icék. 40 Nε bi kèkèle' icék icék binib piηunηun nin binib kokobk. 41 Nεn saan nε u yuure' kpònò uηun nin ijén ile nnò, ki yaare' ki liike' paaki, nε ki faare' Uwien, ki kòkuò', kí taa' kí de' u'panpaankaab bε rí gbiire binib nnò kε. Bi gbiire' ijén ile nnò mò kí tí taa' kí de' bi'kε. 42 Bi'kε ηmòn' kí gbo', 43 nε bi tantaan' kpònòjenjent nin tijenjenjent tà s'ien' nnò, ki gbien' ikpencub piik nin ile. 44 Binib bà jin' tijier nnò bijeb là te itur iηun nε.

Yesu cuonh miñunm bo

(Matie 14:22-33; San 6:15-21)

45 I ya tàan bo nε *Yesu wòbn' u'panpaankaab ki ye bε rí liebe kí kò buñerbu nnò kí liere wò usen kí puore miñunciεnm ya gbaatòl kí jo Betsayida ya du ni ηò wòn bugben rí cèbe linigol nnò lè rí kun. 46 U cèbe' linigol nnò ma nnò nε ki don' lijuòl bo wò rí tí kàare.

47 U'panpaankaab joh ma nnɔ nɪ tɪ biire' ki laa' buɲerbu nnɔ te miɲunm ya siik ni nɛ; nɛ *Yesu te liwɛl bo u'baba. 48 U laa' kutafaaku tobreh bɛ, nɪ faa bi'bo ki gbien' ba ji li fre kɪ kùre. Ukuojɛmuɔyo nɛ u cuonh miɲunm bo ki joh bi'saan ki tɪ nɛkn' bɛ ki benh wɔ rɪ gɛbre. 49-50 Bi laa' unil cuonh miɲunm bo ma nnɔ bi maaleh ki teh nɪ yé ufenfend nɛ. Bujɛwaanbu cuo' bɛ ki gbien' nɛ bi wuure'.

Nɛ u tɔke' bɛ i ya tɔan bo ki ye: «Cuo mɛn ni'ba, Min *Yesu nɛ, la sɛn mɛn jɛwaanbu.» 51 Nɛ ki kɔn' bi'saan buɲerbu ni. U kɔn' buɲerbu ni nɛ kutafaaku nnɔ go. Nɛ nɪ beke' bɛ cɛɛn. 52 Bi'yɛnm là libe' ma nnɔ nɛ cère' ba bɛnde' u taa' kpɔnɔ ki tien' miyɔkm ya bonn nà nnɔ ya tingi.

Yesu cère' biwiɛnb faake' Genesarɛt ya tinfenm ni
(Matie 14:34-36)

53 Yesu nin u'panpaankaab tɪ baa' miɲunciɛnm ya gbaatɔl, Genesarɛt ya tinfenm ni, ki ñɛn' buɲerbu ni, nɛ ki lòle' bù. 54 Bi ñɛn' buɲerbu ni uyo nnɔ nɛ binib bɛnde' *Yesu i ya tɔan bo. 55 Nɛ ki tiinh ki joh mitinfenm nnɔ ni ni'kɛ saan, ki tukeh biwiɛnb inagen bo. Bi cii' u te nà saan la, nɛ bi taah bɛ ki joh u'saan. 56 U jon' iducɛnciɛn ni bii itengbaan ni la, bi taah biwiɛnb nɛ ki lá siendeh binib taakeh nà saan, ki gbáanh wɔ ki teh wɔ rɪ cère biwiɛnb rɪ mɛ u'lierku ya ñɔgbɛn baba. Bà kɛ mɛ' u'lierku ya ñɔgbɛn nnɔ kɛ faake' nɛ.

7

Yesu nin Sufmbɛ ya yaajɛbok ya gbɛr
(Matie 15:1-9)

1 *Farisiɛnmbɛ nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ biba ñɛn' Yerusalem bó, ki baa' ki lá taan' *Yesu saan. 2 Bi laa' *Yesu ya panpaankaab biba jinh inɔbɔnjɔkn, ni'tingi si: ba nire' ki paan' iyaajɛbok ye ma bo. 3 Tɔ, *Farisiɛnmbɛ nin Suftɔb kɛ pɛ bi'yaajɛbok bo nɛ. Ba nire' ki paan' bi'yaajɛbok ye ma bo la, ba rɪ ji jier. 4 Nɛ bi ñɛn' kidaak ki baa' ka sɔkre' bi'ba ki paan' bi'yaajɛbok ye ma bo la, ba rɪ ji jier. Bi liebe' ki ηmɔbe iyaajɛboktɔ mɔ ì yɛbe: tɛn tiɲunɲuwɛnt nin icùɔn nin tikur ya sɛn ya cɛndm.

5 Nɛ *Farisiɛnmbɛ nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ nnɔ niire' *Yesu ki ye: «Bɛ tien' a'panpaankaab ηa pɛ ti'yaajɛbok ye ma bo?» 6 Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Ninbi iɲuɔn ilele ya nibɛ, Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là len' ni'gbɛr ma nnɔ, u là ηmɔbe imɔn nɛ. U là len' ki ye Uwien ye:

«Binib biɛ pèkeh nni buɲɔbu ni nɛ,
bi'yɛnm ηa nɛke n'saan.

7 Bi pukeh nni fɛnm nɛ,
ki wɔknɔ binib iyaajɛbok baba.»

8 Nɛ *Yesu tɪ tɔke' bɛ ki ye: «Ni wiɛnh *Uwien ya wɔbl, nɛ ki boh iyaajɛbok.» » 9 Nɛ ki tɪ tɔke' bɛ ki ye: « «Ninbi ya bùol, kí wiɛ *Uwien ya wɔbl, kí paan ni'yaajɛbok bo ηa faa-a!»

10 Kimɛ Moyis là len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki tɪ len' ki ye: «Unil tɔke' u'naa bii u'baa liɲɔbonbil la, bɛ rɪ ku wɔ.» 11 Ama ninbi wɔknɔ binib ki cèreh bi lienh ki teh bi bi li de bi'naambɛ nin bi'baambɛ nà nnɔ, ji yé «kɔrban nɛ» ba ji li fre kɪ de bɛ nɛ. Kɔrban ya tingi si: nɪ yé Uwien yaann nɛ. 12 Nɛn bo, ninbi nɛ cèreh ba toreh bi'naambɛ nin bi'baambɛ. 13 Nnɔ nɛ ni taah ni'yaajɛbok ki lèbeh Uwien ya gbɛr, ki tɔkeh yè ni'tɔb ki nɛbreh, ki teh tibontɔr tɛn tuu nɔ tù yɛbe.»

Tibont tà kuɔndeh unil tijɔknt
(Matie 15:10-20)

14 Yesu tɪ yin' linigol nnɔ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni'kɛ rɪ li cengeh n'bó ηɔ kí cii n li tɔke nɛ tigbɛr tà nɔ ya tingi. 15 Tibont tà kɔh unil ya ñɔbu ni ηa rɪ fre kɪ kuɔn wɔ jɔknt. Tà ñɛh u'fɛl ni nnɔ, tun nɛ kuɔndeh wɔ tijɔknt. 16 [Wà ηmɔbe litubl la, wɔ rɪ cii.]»*

* 7:16 Bi kpiɛ' ki kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 16 ηa te tu'ni.

¹⁷ U siere' ki daan' linigol nnɔ ki tɪ kɔn' iden iba ni. U ya yo nɛ u'panpaankaab niire' wɔ mikpɛnjɛnm nnɔ ya tingi. ¹⁸ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni'mɔ ɲa laan biɛ ki bɛn tibont ya tingi nɛ-ɛɛ? Na bɛn ki ye tibont tɔ kɔh unil ya ɲɔbu ni ɲa ɲ fre kɪ kuɔn wɔ jɔknt-ii? ¹⁹ Kimɛ ta kɔh u'fɛl ni, tɔ kɔh u'puoku ni nɛ, nɛ u joh kunincɛnku ki ɲɛndeh tɔ.» *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, u wuɔn' ki ye jier tuba ɲa kɔɔ nɛ.

²⁰ U tɪ ye: «Tibont tɔ ɲɛh unil ya fɛl ni nnɔ, tun nɛ kuɔndeh wɔ tijɔknt. ²¹ Kimɛ tibonbiert ɲɛh unil ya fɛl ni nɛ. Tun si: iyɛnmaalbiere nin lisɔnsɔndl nin bunasubu nin linikul ²² nin linaɲmaal nin ununfɔke nin mibiɛrm nin milɛrkjim nin fɛnfɛnm nin mituom nin isuk nin tigbengt nin mijɔrtetem. ²³ Tibonbiert tuu kɛ ɲɛh unil ya fɛl ni nɛ, ki kuɔndeh wɔ tijɔknt.»

*Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yɛ Suf
(Matie 15:21-28)*

²⁴ *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki jon' Tir ya tinfɛnm ni. U kɔn' iden iba ni, ka yɛ uba ɲ bɛnde kɪ ye u te ni'saan ama wa fre' ki bɔle' u'ba. ²⁵ Tɔ, upii uba lɔ te mitinfɛnm nnɔ ni usɛnpol ɲaake u'bisɛ. U cii' *Yesu bɔ, nɛ ki baa' i ya tɔan bɔ ki lɔ gbaan' u'nintuɔli. ²⁶ Upii nnɔ ɲa yɛ Suf, bi maa' wɔ Siri ya tinfɛnm ya kɛle wɔ bi wɔ Fenisi nnɔ ni nɛ. U gbɔan' *Yesu ki ye wɔ ɲ ɲɔre usɛnpol wɔ ɲaake u'bisɛ nnɔ. ²⁷ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Cɛre mubumu ɲ ji kɪ gbo kɪ yaan, kimɛ na mɔn bɛ ɲ taa mubumu ya jier kɪ wiɛ isɛngbɛle.» ²⁸ Nɛ upii nnɔ ye: «Yonbdaan, ɲ yɛ imɔn nɛ, ama isɛngbɛle jinh mubumu ya jiejɔyɔl yɔ luh tingi ni nnɔ nɛ.» ²⁹ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A'ɲɔbonmɔnmɔnl liɛ bo, li jo, usɛnpol nnɔ daan' a'buk ɲɔ.»

³⁰ U liɛbe' ki kun', ki tɪ baa' ki laa' usɛnpol nnɔ mɔnbe ki daan' u'buk ɲɔ, kɪ dɔ kuduku ni.

Yesu cɛre' ugbaanlɛntɛb uba faake'

³¹ *Yesu tɪ siere' Tir ya tinfɛnm ni, ki ɲɛn' Sidɔn ya du ni, ki jon' Galile ya ɲuncienm ya kɛle wɔ te mitinfɛnm mɔ bi yih mɛ Idu Piik nnɔ bɔ. ³² Tɔ, binib biba tuke' ugbaanlɛntɛb uba ki baa' u'saan, ki gbɔan' wɔ ki ye wɔ ɲ taa u'nuɔ kɪ paan u'bo. ³³ Nɛ *Yesu taa' wɔ ki ɲɛn' linigol nnɔ ni, ki jon' ugbe, ki taa' u'nɔbii ki tuun' ugbaan nnɔ ya tub ni, ki sii' tiɲinsɛnt ki mɛ u'lɛnl, ³⁴ ki yaare' ki liike' paaki, ki fuore' ki jiiin', nɛ ki ye «Efata,» ni'tingi si: «Nɛre.»

³⁵ Nɛ u'tub ɲɛre' i ya tɔan bo, u'lɛnl mɔ tɛbre', nɛ u cin' ki lienh mɔnmɔnm. ³⁶ Nɛ *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye bi la tɔke uba. Nin u kpɛkpɛ' bi'bo ma kɛ nnɔ, bi tɔɔreh ki kpaandeh tɔ nɛ. ³⁷ Nɪ cuo' binib miyɔkm ki tɪ kɛnde' nɛ bi lienh ki teh: «U teh nɔ kɛ nnɔ mɔn nɛ, haali ki tɪ cɛreh igbaan mɔnmɔn ciɪh, ki cɛreh bilɛntɛb mɔ lienh.»

8

*Yesu tɪ jin' linigocienl liba
(Matie 15:32-39)*

¹ I ya dɛn nɛ, linigocienl liba tɪ taan' *Yesu saan. Ba ɲmɔbe niba bɛ ɲ ji, nɛ u yin' u'panpaankaab ki tɔke' bɛ ki ye: ² «Linigol liɛ nɔ ɲmɔbe nni micɛɛɛkm cɛɛn nɛ. Bi te n'saan ma wienta sɔ. Ba ji ɲmɔbe niba bɛ ɲ ji. ³ Biba ɲɛn' nɪ fɔnfɔkm nɛ. N cɛbe' bɛ bi kunh ka jin' niba la, bi li tɪ dɔre usɛn ni.» ⁴ Nɛ u'panpaankaab jiiin' wɔ ki ye: «Ti te ɲien ɲa te nɔ saan nɛ. Nɲmɛ li fre kɪ lɛ tijier niɛ saan kɪ de binib biɛ kɛ bɛ ɲ ji kɪ gbo?» ⁵ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni ɲmɔbe kpɔnɔ unɛ?» Nɛ bi ye: «Ulole.» ⁶ Nɛ u tɔke' linigol nnɔ ki ye lɛ ɲ kɛle tingi ni, nɛ ki yuure' kpɔnɔ ulole nnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ' ki taa' ki de' u'panpaankaab, bɛ ɲ gbiire linigol nnɔ. Nɛ bi taa' ki gbiire' bɛ. ⁷ Bi ɲmɔbe mujɛnwawaamu muba mɔ. Nɛ u yuure' mu'mɔ, ki faare' Uwien, nɛ ki ye bɛ ɲ taa mu'mɔ kɪ gbiire linigol nnɔ. ⁸ Bi'kɛ ɲmɔn' ki gbo', nɛ bi tantaan' tijɛnjɛnt tɔ sɛn' nnɔ, ki gbien' ikɛndɛn ilole. ⁹ Binib nnɔ lɔ li baa tɛn itur inan. Nɛn saan nɛ u cɛbe' bɛ, ¹⁰ nɛ wɔn nin u'panpaankaab kɔn' buɲɛrbu i ya tɔan bo ki bure' Dalmanuta ya tinfɛnm bɔ.

*Bi yɛ Yesu ɲ tien miyɔkm ya bonn
(Matie 16:1-4)*

11 *Farisienmbɛ baa' ki lá cin' ki niɛh nin *Yesu miniɛm. Bi yíe bɛ ń biike wɔ nɛ ki tɔkɛ' wɔ ki ye wɔ ń tien miyɔkm ya bonn ná li wuɔn kí ye u'tuɔm ńɛn' Uwien saan nɛ. 12 *Yesu fuore' ki jiiin', nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Bɛ tien' fɛnfɛnnɔ ya nib biɛ nuunh bɛ ń lɛ miyɔkm ya bonn-i? N tɔkɛh nɛ imɔn nɛ, ba ń lɛ yɔkm ya bonn niba.» 13 Nɛ ki siere' bi'saan ki liɛbe' ki kɔn' buɛnbu ki joh wɔ ń tɪ puore miɲunciɛnm.

Yesu lienh Farisienmbɛ nin Herod ya kpɔnɔ ya ńɔke bó
(Matie 16:5-12)

14 Tɔ, Yesu ya panpaankaab là sunde' ka tuke' kpɔnɔ. Kpɔnɔ uba kpein nɛ là te bi'saan buɛnbu ni. 15 *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye: «Li bɛn mɛn *Farisienmbɛ nin Herod ya kpɔnɔ ya ńɔke bó.» 16 Nɛ bi tɔkɛh tɔb ki teh: «Ta tuke' kpɔnɔ ma nnɔ nɛ cère u len' nnɔ.»

17 *Yesu bɛnde' bi tɔkɛh tɔb ki teh bà, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni tɔkɛh tɔb ki teh na tuke' kpɔnɔ? Na laan biɛ ki freh ki sekndeh tibont nɛ-ɛɛ? Bii na ciuh tu'tingi nɛ? Ni'yɛnm biɛ ki liibe nɛ-ɛɛ? 18 Ni ɲmɔbe inun, bɛ tien' na lenh-i? Ni ɲmɔbe itub, bɛ tien' na ciuh-i? Na tien, 19 n là taa' kpɔnɔ uɲun ki kɔkuɔ', ki gbiire' binib itur inun ma nnɔ, ni là tantaan' ná sɛn' nnɔ ki gbien' ikpɛncub ubiɛn wà nɛ-ɛɛ?» Nɛ bi ye: «Piik nin ile.» 20 Nɛ u liɛbe' ki niire' bɛ ki ye: «Na tien n là taa' kpɔnɔ ulole ki kɔkuɔ', ki gbiire' binib itur inan ma nnɔ, ni là tantaan' tijenjent tà sɛn' nnɔ ki gbien' ikɛnden ubiɛn wà nɛ-ɛɛ?» Nɛ bi ye: «Ilole.» 21 Nɛ u ye: «Na laan biɛ ki ciuh tibont ya tingi nɛ-ɛɛ?»

Yesu likre' ujuɔn uba Betsayida ya du ni

22 Yesu nin u'panpaankaab tɪ baa' Betsayida ya du ni, nɛ bi tuke' ujuɔn uba ki baa' *Yesu saan, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ń taa u'nuɔ kí mɛ wɔ. 23 *Yesu cuo' u'nuɔ, nɛ ki dère' wɔ ki ńɛn' udu ni, ki sii' tiɲinsɛnt, ki sèkn ujuɔn nnɔ ya nun, ki taa' u'nuɔ ki paan' u'bo, ki niire' wɔ ki ye: «A lenh nibonn-ii?» 24 U likre', nɛ ki ye: «N lenh binib ama bi naan isiin nɛ ki cuonh.» 25 Nɛ *Yesu liɛbe' ki taa' u'nuɔ ki pi' u'nun bó, u faake' nɛ ki tũare' ki ɲɛbe' inunbii ki caan' ki ji lenh tibont kɛ mɔnmɔnm. 26 Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye wɔ ń li kun ki la liɛbe udu nnɔ ni*.

Piɛr len' ki ye Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo
(Matie 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 *Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan ki bure' iduwawaale yà te ka fɔke nin Sesare Filip ya tinfɛnm nnɔ bó. Bi joh ma nnɔ nɛ u niire' bɛ ki ye: «Binib lienh ki teh n yé ɲmɛ nɛ?» 28 Nɛ bi jiiin' wɔ ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wà siih binib Uwien ya ńunm nɛ. Bitɔb lienh ki teh a yé Eli nɛ. Bitɔb mɔ lienh ki teh a yé *Uwien ya ńɔbonsɔknɔ ya uba nɛ.» 29 Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ninbi nín teh n yé ɲmɛ nɛ?» Nɛ Piɛr jiiin' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ.» 30 Nɛn saan nɛ *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye bi la tɔke nil u yé udaan wà.

Yesu len' u'kuum nin u'mɛkrm bó
(Matie 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Ni ya puoli bó nɛ Yesu cin' ki tɔkɛh u'panpaankaab ki teh: «Nì kpɛ Unil ya Bijɛ ń ji ijɛnd kí gbien nɛ. *Sufmbɛ ya ciɛnb nin bitɔtuɔrciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ li wiɛ u'gbɛr, kí ku wɔ, nɛ wienta daali wɔ ń mɛkre bitɛnkpiib ni.» 32 U tɔkɛ' bɛ tigbɛr nnɔ tù wien nɛ. Nɛn saan nɛ Piɛr taa' wɔ ki jɛnde', ki tɪ kɔn' nin wɔ ki ye u la lienh ki teh nnɔ. 33 Ama *Yesu jiebe' ki liike' u'panpaankɛtɔb nɛ ki tien' Piɛr bo ki ye: «Paare n'puoli, Satan. Kimɛ a'yɛnmaale ɲa ńɛn' Uwien saan, i yé binib yi nɛ.» 34 Nɛ ki yin' linigol nin u'panpaankaab ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Unil yíe wɔ ń paan n'bo la, u la tɔnge u'ba, wɔ ń li yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo. 35 Kimɛ wà kɛ yíe wɔ ń fie u'miɛl la, wɔn nɛ li kpo kí juore fɛnm. Ama wà kɛ li tuo kí kpo min nin tigbɛmɔnmɔnt tuu bo nnɔ, wɔn nɛ li lɛ limiɛl. 36 Unil laa' uɲɛndun wuu ni ya bont kɛ ɲɔ ki tɪ luɔ' limiɛl la, u laa' bɛ ya kpɛle nɛ? 37 Unil li taa bà kí pè kí teke

* 8:26 Bi kpie' ki kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni ní kele' ki ye: «La tɪ tɔke nil tigbɛr nnɔ udu ni nɛ.»

u'miɛl-i? ³⁸ Unil ye min nin n'gber ηmabe wə ife fɛnfennə ya nib bà ηa cuube Uwien saan, ki yé bibierdenb nnə saan la, udaan mə lá li ηmabe nni ife nɛ uyo wà Unil ya Bijɛ lá li baa ní nin Uwien ya tondb, wə ní li ηmabe u'Baa Uwien ya kpiɛke nnə.»

9

¹ U tí tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imə̀n nɛ, ninbi bà se niɛ saan nɔ ya biba li lɛ Uwien ya bɛl we ní nin mituəm nɛ kí yaan kí kpo.»

Yesu ya gbɛnɛnt lɛbre' (*Matie 17:1-13; Luk 9:28-36*)

² Iwien iluob gɛbre', nɛ *Yesu taa' Pɛr nin Saak nin San ki jɛnde' ki tí don' lijɔfɔkrl liba bo bi'baba. U'gbɛnɛnt lɛbre' bi'nun bó, ³ nɛ u'wɛngolkaar pende' kponkpon, ki windeh tein. Uba ηa te uɛndun wuu ni kí fre kí tien kukpɛlciɛku kù ní li piɛn nnə. ⁴ Nɛ bi laa' Eli nin Moyis puə' u'saan bi tɔkeh tigber. ⁵ Nɛn saan nɛ Pɛr tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, ti te niɛ saan ma nɔ, ní mən nɛ. Cère tí pɔ ininbon ita, sin liba, Moyis liba, Eli mɔ liba.» ⁶ Pɛr ηa bɛn u li len kí ye bà, kimɛ bujɛwaanbu cuo' wən nin bipanpaankɛtəb nnə ki gbien'-a.

⁷ Kutɛwəlgbɔnku kuba baa' ki pibn' bi'bo, nɛ bi cii' uniɛke uba bó kutɛwəlgbɔnku nnə ni u ye: «N'Bijɛ sɔ nɔ, n yíe wə, li cengeh mɛn u'bó.» ⁸ I ya tɔan bo nɛ bi jiɛbe' ki liike', ka ji laa' nitə, bi laa' *Yesu baba nɛ se bi'saan.

⁹ Bi jiinh lijuəl nnə ya tingi ma nnə, nɛ *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye bi la tɔke uba bi laa' nà nɔ kí tí baa uyo wà Unil ya Bijɛ li mɛkre bitɛnkpiib ni nnə. ¹⁰ Nɛ bi tuo' u ye ma nnə, ama ki ji niireh tɔb ki teh u ye wə ní ye ba nɛ ki ye «kí mɛkre bitɛnkpiib ni?» ¹¹ Nɛ ki niire' wə ki ye: «Bɛ bo nɛ Yiko ya wənwəknb lienh ki teh Eli li baa nɛ kí yaan Kristo ní baa ní?» ¹² Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Eli li mənbe kí kpiɛ kí baa kí lá tùre tibont kɛ nɛ kí yaan. Ama ní nín tien' mila ki liɛbe' ki kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye binib li jɛnde Unil ya Bijɛ kí gbien, kí yuən wə? ¹³ N tɔkeh nɛ nɛ, Eli baa' ní ηə. Nɛ bi tien' wə bi yíe ma bo. Bi tien' wə tɛn ní kɛle' ma u'bo *Uwien ya gbɔnku ni nnə nɛ.»

Yesu ηəre' usɛnpol kibuk kiba saan (*Matie 17:14-21; Luk 9:37-43*)

¹⁴ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab bita nnə tí baa' u'panpaankɛtəb saan, nɛ ki laa' linigociɛnl se ki guən' bɛ. *Yiko ya wənwəknb biba mɔ te, ki niɛh nin bɛ miniɛm. ¹⁵ Linigol nnə laa' *Yesu i ya tɔan bo ma nnə, nɛ ní cuo' bi'kɛ miyɔkm cɛɛn. Nɛ bi sɛn' ki jon' ki tí fuonde' wə. ¹⁶ Nɛ u niire' u'panpaankaab ki ye: «Ninbi nin bɛn niɛh bɛ bo?»

¹⁷ Nɛ linigol nnə ni, uje uba tɔke' wə ki ye: «Cɛnbaa, n tuke' n'buk nɛ ki baa' a'saan. Usɛnpol uba nɛ ηaake kɛ, ki tien' kɛ ulɛntɛb. ¹⁸ U cuo' kɛ nà saan la, u gbə̀breh kɛ nɛ, nɛ kuɛnsɛnɛjujuku puubeh ki'ñəbu bó, kí ηmənɛh iñin, ki'gbɛnɛnt mɔ tɛreh. N gbáan' a'panpaankaab bɛ ní ηəre usɛnpol nnə, nɛ ba fre'.» ¹⁹ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi fɛnfennə ya nibɛ, na teke' Uwien ki jin'. N li wuəke ni'saan kí tí kpaan mila nɛ? N li ηmabe sukɛ ni'bo kí tí kpaan mila nɛ?» Nɛ ki ye: «Taa mɛn kibuk nnə ní.»

²⁰ Nɛ bi taa' kɛ ki baa' u'saan. Usɛnpol nnə laa' *Yesu ma nnə nɛ ki cère' ki'gbɛnɛnt ηəh pepebu, kí lu' ki bindeh, kuɛnsɛnɛjujuku puubeh ki'ñəbu bó. ²¹ Nɛ *Yesu niire' ki'baa ki ye: «Ní cin' kɛ ma ní wuəke'-aa?» Nɛ ki'baa ye: «Ní cin' kɛ haali ki'buwaam ni nɛ. ²² U sɔbe ki gbə̀breh kɛ umu nin miñunm ni nɛ, ki nuunh wə ní ku kɛ. A li fre la, á muə te micɛɛkm kí tore tɛ.» ²³ Nɛ *Yesu ye: «Bɛ tien' a ye n li fre la? Wà teke' ki jin' ηa ní gbɛle niba.» ²⁴ Nɛ kibuk nnə ya baa wuure' i ya tɔan bo ki ye: «N teke' ηɛ ki jin', tore nni, kimɛ n'tekjim nɛ pəre' nni.»

²⁵ *Yesu laa' linigol nnə tiinh ki taakeh ní, nɛ u tien' usɛnpol nnə bo ki ye: «Usɛnpol wà teh binib igbaanlɛntɛb nnə n tɔkeh ηɛ nɛ, dàan kibuk kɛ, kí la ji ní ηɛkn kɛ lidaali liba.»

²⁶ Usɛnpol nnə wuure', nɛ ki cère' kibuk nnə ya gbɛnɛnt ηəh pepebu, nɛ ki dàan' kɛ. Kí dɔ

ki naan utenkpii, ne binib bà yebe ye kí kpo'-a! ²⁷ Ama *Yesu cuo' ki'nuo ki fin' kè. Ne kí fií' ki sere'.

²⁸ *Yesu kun' ma nno ne u'panpaankaab niire' wə bi'baba bo ki ye: «Be tien' tinbi ŋa fre' ki ŋore' usenpol nno?» ²⁹ Ne u jii'n' be ki ye: «Yie ya senpol ya bol wən, ikaare baba ŋa ní la, bonn ŋa te kí fre kí ŋore yè.»

*Yesu tí len' u'kuum nin u'mekrm bó
(Matie 17:22-23; Luk 9:43-45)*

³⁰ Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan, ne ki cuon' ki càare' Galile ya tinfenm. *Yesu ŋa yie uba ní li ben u te nà saan, ³¹ kime u yie wə ní wəkn u'panpaankaab ne. U tóke' be ki ye: «Bi li taa Unil ya Bijé kí ŋukn binib, be ní ku wə. Ama wienta daali u li mekre bitenkpiib ni.» ³² U'panpaankaab ŋa cii' u'lenm nno ya tingi ne ka kaabe' be ní niire wə mə.

*Ŋme yé unikpekpiék-i?
(Matie 18:1-5; Luk 9:46-48)*

³³ Yesu nin u'panpaankaab tí baa' Kapernawum ya du ni, ne ki kən' kuduku kuba ni. Bi te kuduku nno ni ma nno, ne u niire' be ki ye: «Ni bi nieh be bo usen ni?» ³⁴ Ne bi se ki ŋmin, kime bi bi nieh ticien bo ne usen ni. ³⁵ Nen saan ne u kèle' ki yin' u'panpaankaab piik nin bile nno ke, ne ki tóke' be ki ye: «Unil yie wə ní li yé usenlier la, wə ní tien u'ba bi'ke ya gbaarke, kí li yé bi'ke ya tonsənl.» ³⁶ Ne ki taa' kibuk kiba ki sien' bi'siik ni, ki yuure' kè ki bibe', ki tóke' be ki ye: ³⁷ «Wà ke teke' kibuk ten kie n'yel bo la, u teke' min ne. Wà ke teke' nni la, na yé u teke' min ne, u teke' wə sən' nni ní nno ne.»

*Wà ŋa nen te la, u se ti'ciék bó ne
(Luk 9:49-50)*

³⁸ Nen saan ne San tóke' wə ki ye: «Cenbaa, ti laa' unil uba u ŋuəh isenpol binib saan a'yel bo. Wa pe ti'bo ma nno ne ti pien' wə.» ³⁹ Ne *Yesu ye: «La ji ní pien wə men, kime nil ŋa ní fre kí tien miyokm ya bonn n'yel bo ŋo kí pək kí len n'bo nà bre i ya taan bo. ⁴⁰ Wà ŋa nen te la, u se ti'ciék bó ne. ⁴¹ N tókeh ne imən ne, wà ke de' ne kiŋunyibuok ki ye ni yé Kristo yaab ma nno ne la, wa ní lúo u'suul fiebu.»

*La cère ubaan uba ní ture Uwien ya sen
(Matie 18:6-9; Luk 17:1-2)*

⁴² «Ama ibaan yà teke' nni ki jin' nə, unil cère' i'ni uba ture' Uwien ya sen la, bi bi taa' linəcienl, ki jən' u'tule ni, ki ture' wə ki wíe' miñuncienm ni la, ní bi li tu udaan bo. ⁴³ A'nuo ne cèreh a biih la, cere wù. A ŋməbe unuo uba ŋo ki laa' limiel là ŋa ŋməbe gbenm la, ní tu nin á li ŋməbe inuo ile, ŋo kí kə umucencien wə ŋa ní kpiin ni. ⁴⁴ [Ni'saan, «Mu ŋa ní kpiin. Ininbieb yà ŋmənh tigbenent mə ŋa ní kpo.»]* ⁴⁵ A'taal ne cèreh a biih la, cere lè. A ŋməbe litaal liba ŋo ki laa' limiel là ŋa ŋməbe gbenm la, ní tu nin á li ŋməbe itaan ile, ŋo kí kə umu wə ŋa ní kpiin ni. [⁴⁶ Ni'saan, «Mu ŋa ní kpiin. Ininbieb yà ŋmənh tigbenent mə ŋa ní kpo.»]† ⁴⁷ A'nunbu ne cèreh a biih la, likre bù. A ŋməbe bununbu buba ki kən' Uwien ya bel ni la, ní tu nin á li ŋməbe inun ile, ŋo kí kə umu wə ŋa ní kpiin ni. ⁴⁸ Ni'saan, «Mu ŋa ní kpiin. Ininbieb yà ŋmənh tigbenent mə ŋa ní kpo.»

⁴⁹ «Umu ne li cère unil ke ní ŋmaake ten miyaam. ⁵⁰ Miyaam yé nibonn nà mən ne. Ama mí saa' ka ji ŋme la, niba ŋa te kí ji ní fre kí ŋmaake mè. Ní li ŋme ten miyaam, kí li ŋme nin tob.»

10

*Uwien taan' nà la, nil la bore nè
(Matie 19:1-12; Luk 16:18)*

* **9:44** Bi kpie' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni migbiirm 44 ŋa te tu'ni. † **9:46** Liike 9:44.

1 *Yesu siere' ni'saan, nε ki jon' Sude ya tinfɛnm mà te Sudɛn ya kpenpuol bó nnɔ ni. Inigol tí taan' u'saan, nε u tí wɔkn' bε tɛn u tí n̄ teh ma bo.

2 *Farisienmbε biba nεkn' wɔ ki yíe bε n̄ biike wɔ, nε ki niire' wɔ ki ye: «Ujε ηmɔbe usɛn wɔ n̄ wiε u'po-oo?» 3 Nε u niire' bε ki ye: «Moyis là ye ní li teh mila?» 4 Nε bi ye: «Moyis là ye ujε yíe wɔ n̄ wiε u'po la, wɔ n̄ kele kugbɔnku kí de wɔ kí wuɔn kí ye u wiε' wɔ.» 5 Nε *Yesu ye: «Ni'yufaa bo nε cère' Moyis là kele' ki ye ní li teh nnɔ. 6 Ama micincinm, uyo wà Uwien là n̄en' unɛndun wuu nnɔ, «u là n̄en' ujε nin upii nε. 7 Nɛn nε cère' ujε kuɔn' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa, 8 nε bɛn bile nnɔ n̄ taan kí tien unibaab.» Nnɔ nε ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab nε. 9 Tɔ, Uwien taan' nà la, nil la bore nè.»

10 Bi tí baa' iden nε u'panpaankaab mɔ liebe' ki niire' wɔ tigbɛr nnɔ bo. 11 Nε u jiin' bε ki ye: «Ujε wà wiε' u'po, ki tí kuɔn' upiitɔ la, ujε nnɔ yé ujɛnaɲmaa nε u'po ukpiɛk nnɔ bo. 12 Upii wà fii' u'cɛ saan, ki tí kun' ujetɔ la, upii nnɔ yé upiinaɲmaa nε.»

Yesu nin mubumu

(Matie 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Tɔ, binib takeh mubumu, ki bàareh *Yesu saan ηɔ wɔ n̄ mε mù, nε u'panpaankaab kɔnh nin bε. 14 U laa' bi kɔnh nin bε ma nnɔ, na ηmaake' wɔ, nε u tɔke' bε ki ye: «Cère mɛn mubumu mù n̄ li bàareh n'saan. La piendeh mù mɛn, kimε binib bà te tɛn mubumu nε si Uwien ya bɛl. 15 N tɔkeh nε imɔn nε, wà kε ηa teke' Uwien ya bɛl ya gbɛr kibuk yaam la, wa n̄ kɔ lí'ni.» 16 Nɛn saan nε u yuunh mubumu nnɔ, ki taah u'nuɔ ki paakeh mu'bo, ki teh mù Uwien ya mɔnm.

Ufàadaan uba ya gbɛr

(Matie 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 *Yesu siereh uyo wà nnɔ, nε ujε uba sɛn' ki baa' ki lá gbaan' u'nintuɔli, ki niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa wà mɔn, n li tien mila kí lε limiɛl là ηa ηmɔbe gbenm-i?» 18 Nε *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bε tien' a yih nni wà mɔn-i? Uwien baba ηa n̄í la, uba ηa mɔn. 19 A bɛn iwɔb yà ye: «La ku nil, ki la teh naɲmaal, ki la suh, ki la nɛndeh nib bo, ki la jinh nib, kí li boh a'naa nin a'baa nnɔ.» 20 Nε ujε nnɔ ye: «Cɛnbaa, n boh ni'kε haali n'buwaam ni nε.» 21 *Yesu liike' wɔ, u'yɛnm songe' u'bo, nε u tɔke' wɔ ki ye: «Nibonn niba nε pɔre' ηε. Jo kí tí kuɔre a ηmɔbe tibont tà kε nnɔ, kí taa ilike nnɔ kí de bicɛɛkɛnb, kí li ηmɔbe lifaal paaki bó, ηɔ kí baa kí lá paan n'bo.» 22 *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, nε ujε nnɔ saa' u'nun bó, ki siere' ki bure' nin uyɛnsaa, kimε u ηmɔbe lifaal ki gbien'.

23 *Yesu jiɛbe' ki liike' u'panpaankaab, nε ki tɔke' bε ki ye: «Nì faa ki gbien' nin binib bà ηmɔbe lifaal nnɔ n̄ kɔ Uwien ya bɛl ni.» 24 U len' nnɔ ma nnɔ, nε miyɔkm cuo' u'panpaankaab cɛɛn, nε u tí tɔke' bε ki ye: «N'bumu, Uwien ya bɛl ni ya kɔm faa cɛɛn nε. 25 Nì faa nin ufàandaan n̄ kɔ Uwien ya bɛl ni ki cɛn' n̄ɔkma n̄ càare mikpɛlpienbonm ni.» 26 Nì tùɔre' ki beke' bε cɛɛn, nε bi tɔkeh tɔb ki teh: «O, n̄ te nnɔ la, ηmε li fre kí ηmɛre?» 27 *Yesu caan' bi'bo inun, nε ki tɔke' bε ki ye: «Binib nε ηa n̄ fre, Uwien wɔn ηa n̄ gbɛle niba, u li fre kí tien ni'kε.»

28 Nε Pìɛr tɔke' wɔ ki ye: «Tinbi wɔn la, ti dàan' tibont kε nε ki paan' a'bo-a!» 29 Nε *Yesu ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, unil wà kε dàan' u'den bii u'ninjieɓ bii u'ninsieɓ bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpàan min nin tigbɛmɔnmɔnt bo la, 30 u li lε iden nin ninjieɓ nin ninsieɓ nin naambε nin mubumu nin ikpàan, ni'kε bolm kobk fɛnfɛnnɔ, ama u li lε ijend mɔ. Nε uyo wà we ní nnɔ, u lá li lε limiɛl là ηa ηmɔbe gbenm. 31 Bisɛnlierb lá li paan puoli ki yebe. Puoli bó yaab mɔ lá li liere usɛn ki yebe.»

Yesu tí len' u'kuum nin u'mɛkrm bó nta bo

(Matie 20:17-19; Luk 18:31-34)

32 *Yesu nin u'panpaankaab doh Yerusalem bó, nε u le usɛn. Bi joh ma nnɔ u'panpaankaab ya yɛnm saa' nε bujɛwaanbu cuo' bà mɔ pɛ u'bo nnɔ. Nɛn saan nε u tí yin' u'panpaankaab piik nin bile nnɔ u'ba saan nε ki cin' ki tɔkeh bε nà li tí tu wɔ ni'bo.

³³ U tãke' bε ki ye: «Li cengeh mεn, ti doh Yerusalem bó nε. Ti tĩ baa' la, bi li taa Unil ya Bijε kí ηukn bitõtũrcienb nin *Yiko ya wãnwãknb, bε rĩ bu wã tibuur, kí ye u kpε mikuum, kí taa wã kí ηukn bà ηa yé Sufmbε. ³⁴ Bi li lè wã, kí cεre u'bo tiñinsεnt, kí ñĩ wã inalεbe, kí yaan kí ku wã, nε wienta daali wã rĩ mεkre bitenkpiib ni.»

Saak nin San ya miεbu
(Matie 20:20-28)

³⁵ Tã, Sebede ya bijieβ Saak nin San nεkn' Yesu, nε ki tãke' wã ki ye: «Cεnbaa, ti yíe á tuo kí tien ti li miε ηε nã nε.» ³⁶ Nε u niire' bε ki ye: «Ni yíe rĩ tien ba nε kí de nε?» ³⁷ Nε bi ye: «A lá jin' a'bel la, á cère ti'ni uba rĩ li kε a'nøjie bó, utã mã rĩ li kε a'nøgen bó.» ³⁸ Nε u ye: «Na bεn ni miεh nibonn nã. Ni li fre kí ji n li ji ijend yã nnã-ã?» Bii ni li fre kí kã n li kã micεcεkm mà ni nnã ni-ii? * ³⁹ Nε bi ye: «Ti li fre.» Nε u ye: «Imðn, ni li ji n li ji ijend yã nnã, ki li kã n li kã micεcεkm mà ni nnã ni. ⁴⁰ Ama binib bà li kèle n'nøjie nin n'nøgen bó nnã wãn, na yé min nε li gènde bε. Uwien nε li de mifεnm nnã u bonde' mè ki ble' binib bà nnã.»

⁴¹ U'panpaankaab piik bà s'ien' nnã cii' Saak nin San tãke' wã ki ye bà, nε bi'benku ni cin' ki beh bi'bo. ⁴² Nεn saan nε u yin' bε u'ba saan ki tãke' bε ki ye: «Ni bεn ñĩ te ma uηendun wuu ni. Bà yé idu ya berb wãbndeh i'ñib nε, nε bà ηmãbe ticiεnt nnã wãngeh bε bi'tuãm kpε ma bo. ⁴³ Na rĩ li te nnã ninbi ni. Ni'ni wã yíe wã rĩ li yé uciεn la, wã rĩ tien u'ba ni'tonsɔnl. ⁴⁴ Ni'ni wã yíe wã rĩ li yé usenlier la, wã rĩ tien u'ba ni'kε ya yonb. ⁴⁵ Kime Unil ya Bijε ηa baa' uηendun wuu ni bε rĩ sɔn kí de wã. U baa' wãn nε rĩ sɔn kí de binib, kí kpõ ηã kí dε binib bà yebe kí wiε.»

Yesu likre' Bartime
(Matie 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ *Yesu nin u'panpaankaab tĩ baa' Seriko ya du ni. Bi ñεh u'ni uyo wã nnã nε linigociεnl paan' bi'bo. Ujuãn uba kε sengbaal ki miεh, bi yih wã Bartime, u yé Time ya bijε. ⁴⁷ U cii' bi ye Nasaret ya *Yesu nε gèbreh, nε u cin' ki wuureh ki teh: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muã nni micεcεkm.»

⁴⁸ Linigol nnã tengeh u'bo ki teh wã rĩ ηmile, ama u tũrreh ki wuureh nε ki teh: «*Dafid ya yaabile, muã nni micεcεkm.» ⁴⁹ Nε *Yesu sere' ki ye: «Yin wã mεn ní.» Nε bi yin' wã ki tãke' wã ki ye: «Cuõ a'ba! Fii kí sere, u yih ηε.»

⁵⁰ Nε u wiε' u'liεrgbenku, ki fii' wukbu, ki baa' *Yesu saan. ⁵¹ *Yesu niire' wã ki ye: «A yíe rĩ tien ba kí de ηε?» Nε u ye: «Cεnbaa, n yíe rĩ likre nε.» ⁵² Nε *Yesu ye: «Li joh, a'tekjim nε ηmien' ηε.» U likre' i ya tãan bo, nε ki paan' *Yesu bo.

11

Binib kpiεkreh Yesu u tĩ kãn' Yerusalem ni
(Matie 21:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

¹ *Yesu nin u'panpaankaab tĩ nεke Yerusalem ki tuo' Bεtifaaje nin Betani ya du. I te Olifi ya siin ya juøl bó nε. Bi tĩ tuo' ni'saan ma nnã, nε u sɔn' u'panpaankaab ni bile ² ki tãke' bε ki ye: «Li joh mεn udu wã te inun bó nã ni. Ni tĩ kãn' u'ni la, ni li pãk kí lε uηuunfanfaan uba lùõ. Uba ηa laan jèke' wã. Ní lore wã kí taa ní. ³ Unil niire' nε ki ye bε tien' ni loreh wã la, ní ye: «Yonbdaan nε ciεke wã. U li jiin wã ní fεnfεnnã wuã.» »

⁴ Bi bure', nε ki tĩ laa' uηuunfanfaan nnã lùõ iden iba saali bunañõbu saan ki nεke usen. Nε bi cin' ki loreh wã. ⁵ Binib bà se ni'saan nnã ya biba niire' bε ki ye: «Ni teh ba sã? Bε tien' ni loreh uηuunfanfaan wuã nã?» ⁶ Nε bi jiin' bε *Yesu bi ye bε rĩ ye ma nnã. Nε binib nnã cèbe' bε bi bure', ⁷ ki tuke' uηuunfanfaan nnã ki baa' *Yesu saan, nε ki taa' bi'lier ki paan' u'bo, *Yesu jèke'. ⁸ Nεn saan nε biba taah bi'lier ki pèreh usen ni ki yebe. Bitãb kãh kumuãku ni, ki bεreh tifer ki mã lá pèreh. ⁹ Bà le usen nnã nin bà pε puoli nnã kε wuureh

* **10:38** Yesu taa' tinennεnt tule nε ki wuon' ijend nnã yebe ki kpε ma bo. Tun si: kí ñu kijendyiek ni bii kí lùõ ijend ni.

ki teh: «Osana* , Uwien ya mɔnm ń li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo. ¹⁰Uwien ya mɔnm ń li te ti'yaaje *Dafid ya bɛl là we ní nnɔ bo. Osana, Uwien wà te paaki bó.»

¹¹Tɔ, *Yesu tɛ baa' Yerusalem, ki kɔn' Uwien ya duku† ya luo bo, ki liike' tibont kɛ. Uwien benh wù ń kɔ ma nnɔ, nɛ wɔn nin u'panpaankaab piik nin bile nnɔ ńɛn' ki bure' Betani ya du bó.

Yesu wiɛ' bukenkenbu buba miɲùum
(Matie 21:18-19)

¹²Kutaaku faa', nɛ *Yesu nin u'panpaankaab ńɛn' Betani ya du ni ki bure'. Bi joh ma nnɔ nɛ mikɔnm tɛ cuo' wɔ. ¹³U laa' bukenkenbu buba tɛ se fɔnfɔkm ki ɲmɔbe tifer. Nɛ u jon' wɔ ń tɛ liike u li lɛ niba bu'bo bii wa ń lɛ. U tɛ baa' bu'nintuɔli, ki laa' tifer baba nɛ bu'bo. Kimɛ na là yé kenken ya lɔnlɔnyo. ¹⁴Nɛ u tɔke' busubu nnɔ ki ye: «Uba ɲa ji li lɛ bil liba a'bo fiebu.» Nɛ u'panpaankaab cii' u len' ki ye bà.

Yesu ɲɔre' binib Uwien ya duku ya luo bo
(Matie 21:12-17; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

¹⁵Yesu nin u'panpaankaab tɛ baa' Yerusalem. Nɛ *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ki cin' ki ɲuɔh binib bà kuɔreh tiwent nin bà daanh tiwent nnɔ ki ńɛndeh; ki tureh bilikkpendb ya teb nin bà kuɔreh inɛnjel nnɔ ya biɛmu ki gbɔbreh. ¹⁶Wa cɛreh nib tukeh went ki gbɔbreh Uwien ya duku ya luo bo.

¹⁷Nɛn saan nɛ u tɔke' bɛ ki ye:

«Nì kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Bi li yin n'duku inibol kɛ ya kaare ya duku nɛ»,
ama ninbi taa' kù ki tien' binasub ya tantaanbùol nɛ.»

¹⁸Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb cii' *Yesu tien' ma bo. Nɛ bi nuunh bi li tien ma kí ku wɔ, ama ki ji fenge wɔ. Kimɛ u'wɔknm sɔnge linigol nnɔ ya yɛnm cɛɛn nɛ. ¹⁹Ni juɔre' ma nnɔ, nɛ *Yesu nin u'panpaankaab tí siere' udu nnɔ ni.

Yesu wiɛ' bukenkenbu bùa miɲùum nnɔ kuore'
(Matie 21:20-22)

²⁰Kutɛɲɛsɔnsɔnku, nɛ bi cuonh ki gbɔbreh bukenkenbu nnɔ saan, ki laa' bù kuore' paaki ki tɛ ci' tingi. ²¹Nɛ Piɛr tiere' nà wun tien', nɛ ki tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, liike, a wun wiɛ' bukenkenbu bùa miɲùum nnɔ, kuore'-a!» ²²Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Teke mɛn Uwien kí ji. ²³N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà kɛ li tɔke lijuɔl liɛ kí ye lè ń fii kí tɛ lu miɲunciɛnm ni, ki teke' ki jin' ki ye nɛ li tien tɛn u len' ma bo, ka maaleh milele la, nɛ li tien nnɔ nɛ. ²⁴Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ ki teh ni miɛ' Uwien nibonn nà kɛ ni'kaare ni la, ní li du kí ye ni laa' nɛ ɲɔ, nɛ ni li mɔnbe kí lɛ nɛ nɛ. ²⁵Uyo wà ni te ki kàareh, kí lá tiere ki ye uba ɲmɔbe nɛ tigbɛr tà kɛ la, ní fère udaan ɲɔ ni'Baa wà te paaki bó nnɔ mɔ ń fère nɛ ni'biil. [²⁶Ama na fère' ni'tɔb la, ni'Baa wà te paaki bó mɔ ɲa ń fère nɛ.]»†

Bi niire' Yesu wà de' wɔ usɛn wɔ ń tien u teh nà nɔ?
(Matie 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷Yesu nin u'panpaankaab tí liebe' ki baa' Yerusalem ni. *Yesu kɔn' ki cuonh Uwien ya duku ya luo bo, nɛ bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbɛ ya cienb baa' u'saan, ²⁸ki niire' wɔ ki ye: «A ɲmɔbe usɛn á tien a teh nà nɔ-ɔɔ? Nɲmɛ nɛ de' ɲɛ usɛn á tien nɛ?» ²⁹Nɛ u ye: «N'mɔ li niire nɛ iniire iba kpein nɛ. Ni fre' ki jiin' nni la, n'mɔ li tɔke nɛ n ɲmɔbe usɛn wà ki teh n teh nà nɔ. ³⁰San là siih binib Uwien ya ńunm ma nnɔ, ɲmɛ nɛ là de' wɔ usɛn-i? Uwien bii binib nɛ? Tɔke nni mɛn.»

³¹Nɛn saan nɛ bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ti ye Uwien nɛ de' wɔ usɛn la, u li niire tɛ kí ye: «Bɛ tien' ta là teke' wɔ ki jin'-i?» ³²Ta ń fre kí ye binib mɔ sɔ.» Bi fenge linigol nnɔ mɔ, kime

* 11:9 Liike Matie 21:9. † 11:11 Liike Matie 12:5. ‡ 11:26 Bi kpiɛ' ki kele' tigbont tà nnɔ ya tuba migbiirm 26 ɲa te tu'ni.

bi'ke tuo' ki ye San là cinbe ki yé *Uwien ya ñabonsaknl ne. ³³ Ne bi tóke' *Yesu ki ye: «Ta ben.» Ne u'mo ye: «N'mo ña ben, ka ní tóke ne wà de' nni usen ní tien n teh nà nò mò.»

12

Bikpàab bà bre ya kpɛnɛnm (Matie 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Ni ya puoli bó ne *Yesu pɔn' be mikpɛnɛnm ki ye: «Uje uba ne là ñmòbe bukpàabu, ki caan' bukpàabu nnò ni tisir tà bi taah tu'bii ki ñeh fɛn nnò, ne ki beke' ki linde' bù, ki gbhin' kubùoku kùà bi li ñmɛngɛh isibii nnò bu'ni, ki caan' kininbɛntaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpàab biba, ne ki bure' usen. ² Uyo wà isibii nnò tì ben' nnò, ne u sɔn' utonsɔnl uba bikpàab nnò saan, wò ní tì teke wɔn ukpɛdaan ya bó ní. ³ Utɔnsɔnl nnò tì baa' ne bi cuo' wò ki ñi', ki ñɔre' wò, u liebe' inuòkuon. ⁴ Ukpɛdaan nnò tì sɔn' utonsɔntò bi'saan. Ne bi tì ñi'ni' ki cube' u'yul, ki susuke' wò. ⁵ U tì liebe' ki sɔn' utonsɔntò bi'saan. Wɔn tì baa' ma, bi ku' wò ne. U liebe' ki sɔnsɔn' bitonsɔnb bi'saan bi yebe, bi tì ñi'ni' biba, ki kuku' bitòb. ⁶ U'bijɛ baba ne ji sɛn' u'saan, u yíe u'bijɛ nnò cɛɛn. Ne u fɔre' ki sɔn' wò bi'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bijɛ ma nnò, bi li tì bo wò ne. ⁷ Ama bikpàab nnò laa' u'bijɛ nnò we ní ma nnò, ne bi tóke' tòb ki ye: «Wɔn ne yé u'faajil, cère mɛn tì ku wò ñò lifaal nnò ní juore tì'yaal.» ⁸ Ne bi cuo' wò ki ku', ki ñen' ki tì wiɛ' kpɛgbaal.

⁹ «Tò, ukpɛdaan nnò li tien mila? U li baa kí lá ku bikpàab nnò ne, kí taa bukpàabu nnò kí guun bikpɛtòb. ¹⁰ Na kaan' *Uwien ya gbɔnku ni ní kele' nà saan ki ye: «Litɛnl là bidumɛb wiɛ' lè nnò, len ne lá tien' litɛnkpɛkl là co kuduku nnò ne-ɛɛ?»

¹¹ Yonbdaan ne tien' nnò, ne ní ñmòbe kuñuòrku tì'nun bó.» »

¹² *Sufmbɛ ya ciɛnb bɛnde' ki ye *Yesu pɔn' ben ne mikpɛnɛnm. Nen bo ne bi'nun món be ní cuo wò, ama bi fɛnge' linigol nnò ne ki siere' ki dàan' wò.

Sesa ya lenpolike (Matie 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Bi sɔn' *Farisienmbɛ biba nin ubɛr Herod yaab ya biba *Yesu saan be ní tì dele wò, wò ní len kí lòle u'ba. ¹⁴ Bi tì baa' ne ki tóke' wò ki ye: «Cɛnbaa, ti bɛn ki ye a tókeh tigbɛmònt ne, ka fɛnge uba, ka boh uba ki cɛn' u'tò. A wɔngɛh tɛ Uwien ya sɛn mɔnmɔnm ne. Tò, ti ñmòbe usen tì li pɛh lenpo ki dienɛ ubɛrciɛn Sesa bii ta ñmòbe?» *Tí li pɛh bii ti la pɛh?»

¹⁵ *Yesu bɛn ki ye bi yé iñuɔn ilele ya nib ne, ne ki tóke' be ki ye: «Bɛ tien' ni bíkreh nni? Taa mɛn milikbim miba ní ní liike.» ¹⁶ Bi taa' ní; ne u niire' be ki ye: «Ñmɛ ya nɛnnɛnku nin u'yel te mi'bo?» Ne bi ye: «Uɛrciɛn Sesa.» ¹⁷ Ne u tóke' be ki ye: «Taa mɛn nà yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa nà mò yé Uwien yaann, kí de Uwien.» U len' nnò ma nnò ne ní cuo' be miyòkm cɛɛn.

Bitɛnkpɛib ya mɛkrm ya gbɛr (Matie 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Ní ya puoli ne Saduseyɛnmbɛ biba baa' *Yesu saan. Ben ne lienɛ ki teh bitɛnkpɛib ña ní mɛkre nnò. ¹⁹ Bi tóke' wò ki ye: «Cɛnbaa, Moyis là kele' yiko ki de' tɛ ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cère' u'po, ka ñmòbe buk la, wò ní kere ukpɔpii nnò, kí maa mubumu kí de u'ninjɛ wà kpo' nnò.» ²⁰ Tò, ninjɛb bilole biba ne là te, ne ukpɛk lá kuɔn' upii, ki kpo', ka maa' buk. ²¹ Wà tò u'bo nnò kere' ukpɔpii nnò ki mò kpo' ka maa' buk. Wà mò tò wɔn bo nnò mò kere' wò ki mò kpo' ka maa' buk. ²² Bijɛb bilole nnò ke tien' nnò ki kpo' ka maa' buk. Upii nnò mò tì fɔre' ki kpo'. ²³ Tò, bitɛnkpɛib lá mɛkre' uyo wà la, ñmɛ li si upii nnò? Kime bi'ke bilole kuɔn' wò ki tì bòn' ne.»

* 12:14 Liike Matie 22:17.

²⁴ Nε *Yesu jiin' bε ki ye: «Na ben nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni ya tingi, ka ben Uwien ya tuɔm kpε ma bo. Nεn nε cεreh ni tureh. ²⁵ Bitεnkpiib lá mεkre' la, jeb ηa ní kuɔn piib, piib mɔ ηa ní kun cεr. Bi li te tεn Uwien ya tondb nε paaki bó. ²⁶ Bitεnkpiib ya mεkrm mεn la, na kaan' Moyis ya gbɔnku ni nà saan Uwien là len' nin Moyis kufetuku kuba saan kù teknh umu ka wih nnɔ nε-εε? U là tɔke' Moyis ki ye: «Min nε yé *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.» ²⁷ Uwien ηa yé tεnkpiib ya Wien, u yé bà fuobe ya Wien nε. Ninbi lienh ki teh bitεnkpiib ηa ní mεkre ma nnɔ ni ture' kpεlkpεl nε.»

Li lε wɔbl yé wɔbkpiεkl-i?

(Matie 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ *Yiko ya wɔnwɔknl uba là te ni'saan ki cii' bi nieh nin tɔb ma, nε ki laa' *Yesu jiin' bε mɔnmɔnm ma bo. U nεkn' *Yesu ki niire' wɔ ki ye: «Iwɔb kε nni li lε yé likpiεkl-i?» ²⁹ Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Liwɔbkpiεkl si: «Ninbi Israyel yaabe, li cengeh mεn: Yonbdaan Uwien baba nε yé Yonbdaan. ³⁰ Li yíe a'Yonbdaan Uwien nin a'fèl kε nin a'tetem kε nin a'yenmaale kε nin a'tuɔm kε.» ³¹ Liwɔbl là tɔ si: «Li yíe a'tɔ tεn a'yíe a'ba ma bo.» Wɔbl liba ηa te ki gèbre' lie ya wɔbl.»

³² Nε u tɔke' *Yesu ki ye: «Cεnbaa, a tɔke' tigbεmɔnt nε. A tɔke' ki ye Yonbdaan Uwien yé Uwenbaabe nε, uba ηa te ki pukn' u'bó ma nnɔ, tù te nε. ³³ Unil yíe Uwien nin u'fèl kε nin u'yenmaale kε nin u'tuɔm kε, ki yíe u'tɔ tεn u'yíe u'ba ma bo la, nεn nε mɔn ki cεn' wɔ ní li taah tiwent ki teh ituɔrε ki wíndeh ki dienh Uwien nin mipum kε ya bol.» ³⁴ *Yesu laa' u len' nin mibenm, nε u tɔke' wɔ ki ye: «ηa fɔke nin Uwien ya bεl.» Nεn gèbre' ma nnɔ, uba ηa ji kaabe' ki niire' *Yesu niire ki pukn'.

Uwien ya Nigεndkε Kristo nin Dafid ya gbεr

(Matie 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ *Yesu là te Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknh binib Uwien ya gbεr ma nnɔ, nε ki niire' bε ki ye: «Nì tien' mila *Yiko ya wɔnwɔknb lienh ki teh Uwien ya Nigεndkε Kristo yé *Dafid ya yaabil-i? ³⁶ Mifuoñanm là cère' *Dafid bugben len' ki ye: «Yonbdaan Uwien tɔke' n'Yonbdaan ki ye:

Kεle n'nɔjie bó,
kí tĩ baa uyo wà

n li cère á tε a'nennendb bo litaal.»

³⁷ *Dafid mɔnɔn là yin' Uwien ya Nigεndkε Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liebe' ki yé u'yaabil-i?» Linigocienl cengeh *Yesu ya gbεr, nε ní ηmε lè cεen.

Li ben mεn Yiko ya wɔnwɔknb bó

(Matie 23:1-36; Luk 20:45-47)

³⁸ Yesu wɔknh bε Uwien ya gbεr, nε ki tɔkeh bε ki teh: «Li ben mεn *Yiko ya wɔnwɔknb bó. Bi yíe bε ní li guoh tiliεrgbengt nε ki gaakeh, ki yíe binib ní li gbaandeh ki fuondεh bε mudaamu ni, ³⁹ ki yíe bε ní li kaah binikpεkpiεkb ya kánkàan itáan ya dur ni nin tinacent ni. ⁴⁰ Bεn nε jinh ki pendeh bikpopiib, ki kàareh ní wuɔkreh, ki bɔndeh binib ya nun bó. Nεn bo nε Uwien li tùrε kí dεre bi'tub cεen.»

Ukpopiicεεkdaan uba ya pum

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Tɔ, *Yesu kε ki nεke Uwien ya pum ya likkpienbùol, nε ki likeh linigol nnɔ kpíendeh len ilike ma bo. Bifáadenb bà yebe bàareh ki kpíendeh ilike len í yebe. ⁴² Ukpopiicεεkdaan uba mɔ baa' ki lá kpíen' milikbim mile ma baa' gbɔnku kuba mɔnɔn. ⁴³ Nε *Yesu yin' u'panpaankaab ki tɔke' bε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ukpopiicεεkdaan wuɔ kpíen' ilike ki cεn' bà kε kpíen' nnɔ. ⁴⁴ Kimε bi'kε de' ka pɔkre' bi'like ya pɔkl. Ama wɔn yé ucεεkdaan nε, ki tonde' u ηmɔbe nà kε nnɔ ki lá kpíen'.»

13

Bi lá li bere Uwien ya duku

(Matie 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ *Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki ñen', ne u'panpaankaab ni uba tóke' wó ki ye: «Cenbaa, liike iten ye gbenge ki kpe ma bo-a! Liike bi taa' yè ki men' tidur tù ñmóbe kuñuorku ma bo-a!» ² Ne u tóke' wó ki ye: «A laa' tiducient tuu nò-ò? Bi lá li bere tu'ke ne, tenl liba mənən ña lá li juore kí li pe tól bo.»

Ijend ya yo lá li te ma bo

(Matie 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Yesu jon' ki tí kèle' Olifi ya siin ya juól bo, Uwien ya duku ya nuun bó, ne Pier nin Saak nin San nin Andre baa' u'saan bi'baba, ki lá niire' wó ki ye: ⁴ «Tóke te, tibont nnó ke lá li tien uyo wà? Ku le ñeku ba li wuón kí ye uyo nnó baa'.» ⁵ Ne u cin' ki tókeh be ki teh: «Li ben men, ki la cère uba ní tuln ne. ⁶ Kimé binib lá li baa ki yebe kí li ñmóbe n'yel ki teh bi yé min ne, kí tuln binib bà yebe. ⁷ Ni lá cii binib tóh lituól kónkónm ní bii fónfókm la, ni la cère ní'fèl ní li tiinh. Kimé tu ya bont ke li tien ne kí yaan, na laan yé gbengbenyo. ⁸ Kimé linibol liba li jèke linibotól. Libel liba ya nib mọ li jèke libetól yaab. Kitink li jènge bùol, bùol. Mikònm mọ li lu. Ní li te ten imerwien ya cincinm ne.

⁹ «Ninbi ben wən, li ben men. Bi lá li cuo ne kí jon tibuur, kí ñi ne itáan ya dur ni. Min bo, bi lá li tuke ne kí jo tibuur idu ya cienb nin biberb saan. Nnó ne ni li yé n'mònkunb bi'saan. ¹⁰ Bi li kpaande tigbemənmənt tuu inibol ke saan ne kí yaan. ¹¹ Bi cuo' ne ki jon' tibuur la, ni la pók kí li yóke ni li len kí ye bà. Uyo nnó lá baa' la, *Mifuoñaanm ne li tóke ne ni li len kí ye bà. Na yé ninbi ne li len, *Mifuoñaanm ne li len. ¹² U ya yo ne unil li kuore u'ninjé, be ní ku wó. Baa mọ li kuore u'buk, be ní ku kè. Mubumu mọ li fii kí sere mu'naambe nin mu'baambe bo, kí cère be ní ku be. ¹³ Min bo ne binib ke li nen ne. Ama wà ke li mінде kí li ñmóñmóbe kí tí fòre nnó, wən ne li ñmere.»

Nibonn nà ñmóbe ijuóke ya gber

(Matie 24:15-28; Luk 21:20-24)

¹⁴ «Ni li le ijuóke ya bonn nà saah tibont tà ke mən nnó se na bi li sere nà saan. (Wà ke kàanh la, wó ní li ciih ní'tingi.) Uyo nnó lá baa' la, bà li te Sude ya tinfenm ni nnó, be ní sen kí jo ijuón bó. ¹⁵ Wà te kudulekaaku ya paaki la, u la jüre kí kó iden ni, kí taa niba. ¹⁶ Wà mọ te ikpàan bó la, u la liebe kí kun, wó ní tí taa u'liergbenku. ¹⁷ U ya yo bipiib bà punbe nin bà ñmóbe mubumu mùa ñaanh, li ñmóbe micεεkm ne. ¹⁸ Li kàareh men, Uwien la cère nè ní tien kusenañuóku. ¹⁹ I ya den binib li ji ijend kí gbien. Haali uñendun ya cincinm kí lá baa fenfennó, nib ña laan jin' i ya jend ya bol, ka ji lí li ji yé fiebu. ²⁰ Yonbdaan ña bi kùore' ijend nnó ya wien bo la, uba mənən ña bi li ñmere. U gènde' binib bà nnó bo ne cère' u kùore' iwien nnó bo.

²¹ «U ya yo unil tóke' ne ki ye: «Liike men, Uwien ya Nigendke Kristo te niε saan» bii «u te niε bó» la, ni la tuo. ²² Kimé bitonnemənkunb li baa. Biba li ye bi yé Uwien ya Nigendke Kristo ne. Bitób li ye bi yé *Uwien ya ñbonsəknb ne. Bi li tien micincilm ya bont nin miyókm ya bont, kí tuln binib. Bi li nuunh ní tuo' la, be ní tuln Uwien gènde' binib bà nnó mənən ne. ²³ Ninbi li ben men. N kpiε' ki tóke' ne tigber nnó ke ñó.»

Unil ya Bijé ya baam ya gber

(Matie 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ «Ama, ijend nnó ya yo gèbre' la,

uwien li bíike,
uñmaal ña ji li wien,

²⁵ Inmaabii li cecere kí lu,

tibont tà ñmóbe mituəm paaki bó li jènge.

²⁶ U ya yo ne bi li le Unil ya Bijε te titewɔlgbɔnt ni, ki we ní, ki ηmɔbe ufaa nin ukpieke ki gbien'. ²⁷ U ya yo ne u li sɔn Uwien ya tondb be ń jo lenpuoli nin nintuɔli nin ugen nin ujie bó, kí cin utingbaan uba kí tí baa utɔ, kí taan Uwien gɛnde' binib bà nnɔ ke.»

Bukenkenbu ya kpenjenm
(*Matie 24:32-35; Luk 21:29-33*)

²⁸ «Bukεnkenbu ya tetem yé mikpenjenm ne ni'bo. Ni lá laa' bù tɔh isigben, ki bundeh la, ni ben ki ye ní neke uñalend ne*. ²⁹ Nnɔ ne, ni lá laa' tibont tuu teh la, ní li ben kí ye Unil ya Bijε nekn' ni'nañuɔn saan ηɔ†. ³⁰ N tɔkeh ne imɔn ne, tibont nnɔ ke li tien kí le fenfenno ya nib biε ηa laan kpo' ki gben'. ³¹ Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun ηa ηmɔbe tù ń gben.»

Uba ηa ben lidaali là Unil ya Bijε li baa ni
(*Matie 24:36-44*)

³² «Ama uba ηa ben tibont nnɔ li tien lidaali là bii uyo wà. Paaki bó, Uwien ya tondb ηa ben. U'Bijε mɔnɔn ηa ben, Uwien Baa baba ne ben. ³³ Li ben men ki la gɔh, kime na ben uyo nnɔ. ³⁴ Ní naan uje wà joh usen ki tɔke' u'tonsɔnb ki ye be ń li likeh u'den mɔnmɔnm, ki wuɔn' wà ke u li sɔn lituonl là, ki tɔke' u'nañguurl ki ye u la gɔh, ki yaan ki bure' ne. ³⁵ Nen bo, la gɔh men, kime na ben uyo wà ududaan li baa ní. U li baa ní kutajuɔku-uu, kuyɔku-uu, ukuojemuɔyo-oo, kutεnɔaku-uu, na ben. ³⁶ Li ben men, ηɔ u la lá lure kí baa kí le ni dɔ ki gɔh. ³⁷ N tɔkeh ne nà nɔ n tɔkeh binib ke ne, la gɔh men.»

14

Bi kpaan' iyε be ń ku Yesu
(*Matie 26:1-5; Luk 22:1-2; San 11:45-53*)

¹ Ní sien' iwien ile be ń jele *Sufmbe ya Pak ya nacenku. U ya yo ne bi ηmɔnh kpɔnɔ wà ηa ηmɔbe ñake. *Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nuunh bi li tien ma kí bɔle kí cuo *Yesu kí ku wɔ, ² ne ki tɔkeh tɔb ki teh: «Ti la cuo wɔ men kunacenku nnɔ ya yo. Ti cuo' wɔ u ya yo la, udu ya nib li kpre.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo lefina
(*Matie 26:6-13; San 12:1-8*)

³ Tɔ, *Yesu là te Betani ya du ni, Simɔn ujend den ki jinh tijier. U jinh uyo wà nnɔ ne upii uba kɔn' ní ki tuke lefina uba u'daaku faa cεen alabaat* ya dingl ni, bi yih lefina nnɔ naar. Upii nnɔ kpɔbre' lidingl nnɔ ya tule, ki taa' lefina nnɔ ke ki wuwule' *Yesu ya yul bo. ⁴ Binib bà te ni'saan nnɔ ya biba ya benku ni ben', ne bi niireh tɔb ki teh: «Be tien' u ñende' lefina wuɔ nɔ? ⁵ Bi bi li fre kí kuɔre wɔ kí le nè ń gɛbre iwentun kobiita ya paaku kí taa kí gbiire bijiinb-a!» Ne ki kɔnh nin upii nnɔ. ⁶ Ne *Yesu ye: «Cère wɔ men wɔ ń fuore. Be tien' ni ηaabeh u'yεnm nɔ nnɔ? U tien' nà mɔn ne ki de' nni-a! ⁷ Bijiinb li li te ni'saan uyo ke ne. Ni yie ní tore be uyo wà la, ni li fre kí tore be; ama min ηa ń li te ni'saan uyo ke. ⁸ U tien' u li fre kí tien nà ne. U taa' lefina nnɔ ki wule' n'bo ki kpie' ki bonde' n'gbenent ηɔ be ń sube nni ne. ⁹ N tɔkeh ne imɔn ne, bi li kpaande tige mɔnmɔnt tuu uηendun ni nà saan ke nnɔ, bi li len u tien' nà nɔ bó, ηɔ binib ń li tien u'bó.»

Sudas yie wɔ ń kuɔre Yesu
(*Matie 26:14-16; Luk 22:3-6*)

¹⁰ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyɔt nnɔ jon' ki tí laa' bitɔtuɔrcienb ki ye u li taa *Yesu kí ηukn be. ¹¹ Bi cii' nnɔ ma nnɔ bi'yεnm sange' cεen, ne bi pùon' ki ye bi li de wɔ ilike. Ne u bure' ki tí nuunh u li ñε isen yà kí taa *Yesu kí ηukn be.

* 13:28 Liike Matie 24:32. † 13:29 Liike Matie 24:33. * 14:3 Liike Matie 26:7.

*Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmbɛ ya Pak ya nacenku
(Matie 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)*

¹² Kpɔnɔ wà ɲa ɲmɔbe ɲɔke ya nacenku ya cincindaali, lidaali là bi kòreh *Sufmbɛ ya Pak ya pefanfaan nnɔ nɛ *Yesu ya panpaankaab niire' wɔ ki ye: «A yíe tí tien ɲɛ kunacenku nnɔ ya jier ɛ saan-i?» ¹³ Nɛ u tɔke' u'panpaankaab ni bile ki ye: «Ní jo udu bó. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li ɛ uje uba u tuke liɲuncuɔl ki cendeh nɛ. Ní paan u'bo, ¹⁴ kí tí kɔ u li kɔ iden yà ni nnɔ ni kí tɔke udendaan kí ye: <Ti' Cɛnbaa ye wɔn nin u'panpaankaab li ji kunacenku nnɔ ya jier ku ɛ duku ni?» ¹⁵ U li wuɔn nɛ lidutɔtuɔl ya paaki ya ducienku kuba bi bonde' kù ɲɔ, tibont kɛ te ku'ni. Ní tien ɛ kunacenku nnɔ ya jier kun ni.» ¹⁶ Bi bure' ki tí baa' udu nnɔ ni, nɛ ki laa' *Yesu tɔke' bɛ ki ye bi li ɛ nà kɛ nnɔ, nɛ ki tien' kunacenku nnɔ ya jier.

¹⁷ Ní juore' nɛ *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnɔ baa' ki kɔn' kuduku nnɔ ni. ¹⁸ Bi kɛ ki jinh uyo wà nnɔ nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ninbi bà te ki jinh n'saan nɔ ni ya uba nɛ li kuɔre nni.»

¹⁹ Bi'yɛnm saa' ki gbien', nɛ bi niireh wɔ jɛjɛ ki teh: «N teh min ɲa ɲí-a?» ²⁰ Nɛ u ye: «Ninbi piik nin bile biɛ ni ya uba nɛ li kuɔre nni. Min nin udaan nɛ taan' ki paan' lisɛnl ni nɔ. ²¹ Unil ya Bijɛ li kpo tɛn nɛ kɛle' u'bo *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ma bo nnɔ nɛ. Ama unil wà li kuɔre wɔ nnɔ nɛ bre udaan bo. Ba bi maa' wɔ mɔnɔn la, nɛ bi li tu u'bo.»

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Korɛnt yaab 11:23-25)

²² Bi te ki jinh tijier ma nnɔ, nɛ *Yesu yuure' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' bɛ, ki ye: «Teke mɛn. Nà sɔ yé n'gbɛnɛnt.» ²³ Nɛ ki taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, ki taa' ki de' bɛ, bi'kɛ ɲun'. ²⁴ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Nà sɔ yé n'sɛm. Mɛn nɛ wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtieku. Mí li puube binib bà yɛbe ya kpɛle bo.» ²⁵ Nɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ma ji li ɲu sibii ya daam haali kí tí baa lidaali là n li liɛbe kí ɲu mè midɛfɛnm Uwien ya bɛl ni.»

Yesu tɔke' Pier ki ye u li niɛ kí ye wa bɛn wɔ

(Matie 26:31-35; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

²⁶ Bi gɛn' Uwien ya yuon ki gben' nɛ ki ɲɛn' ki don' Olifi ya siin ya juɔl bo. ²⁷ Nɛn saan nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Ní'kɛ li sɛn kí dɔan nni, kime nɛ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: <N li ku upekpaal nɛ ipe kɛ ɲ yɛre.> ²⁸ Ama uyo wà n li mɛkre bitɛnkpiib ni nnɔ, n li liere nɛ kí jo Galile.» ²⁹ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Bi'kɛ li sɛn kí dɔan ɲɛ mɔnɔn la, min ɲa ɲ sɛn.» ³⁰ Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, kuɲɔnku kuu a li niɛ bolm mita kí ye ɲa bɛn nni nɛ kí yaan ukuoje ɲ muɔ kí lere.» ³¹ Nɛ Pier ɲiikeh ki lienh ki teh: «Haali bi li ku min nin sin kɛ mɔnɔn la, ma ɲ niɛ kí ye ma bɛn ɲɛ.» Nɛ bitɔb bà sɛn nnɔ kɛ len' nnɔ.

Yesu kàare' ní'ba saan bi yih nè Getsemani

(Matie 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tí baa' niba saan, bi yih nè Getsemani. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Juore mɛn niɛ saan, ɲ jo kí tí kàare.» ³³ Nɛ ki taa' Pier nin Saak nin San ki bure'. Bujɛwaanbu cin' ki kɔh wɔ nɛ u'yɛnm saah. ³⁴ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'yɛnm saa' ki tí kɛnde' tɛn mikuum nɛ bɛnh nin nni. Ní'mɔ ɲ juore niɛ saan, ki la gɔh.»

³⁵ U jɛnde' ki jon' inun bó waamu, nɛ ki pùon' ki kàareh ki teh nɛ li tuo la, Uwien la cère' ijɛnd yíe ya yo ɲ baa ní, ³⁶ ki lienh ki teh: «O, n'Baa, a li fre kí tien nibonn kɛ. Cère ijɛnd yíe ɲ jɛnde nni. Ama la cère nè ɲ li yé min yíe nà, cère' nè ɲ li yé sin yíe nà.»

³⁷ U liɛbe' ní u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh nɛ, nɛ u tɔke' Pier ki ye: «Simɔn, a gɔh nɛ-ɛɛ? ɲa ɲ fre kí la gùon kukurku kuba mɔnɔn-ii? ³⁸ La gɔh mɛn, kí li kàareh ɲɔ ki la lu biikm ni. Ní'yɛnm yíe, ama mituɔm nɛ pɔre' nɛ.»

³⁹ Nɛ ki tí jɛnde' waamu, ki kàare' nin i ya ɲɔbonbaab. ⁴⁰ U tí liɛbe' ní u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi tí gɔh nɛ, kime migùonm nɛ ɲɔnde' bɛ, ba bɛn bi li jiin kí ye bà.

⁴¹ U tí jon' ki kàare' ki liēbe' ní nta bo, ki tǎke' bε ki ye: «Ni biε ki fuoreh nε ki dǎ ki gǎh-a! Ní dǎkre'-a! Uyo baa'-a! Bi li taa Unil ya Bijε kí ηukn bibierdenb. ⁴² Fii mēn tí jo. Liike mēn, wǎ kuǎre' nni nnǎ nεkn' ní ηǎ.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

⁴³ U laan biε ki lienh nε Sudas u'panpaankaab piik nin bile nnǎ ya uba nin linigol pǎk ki puǎ' u'bo ki tuke mujusiemu nin ilēnben. Bitǎtuǎrcienb nin *Yiko ya wǎnwǎknb nin *Sufmbε ya cienb nε sǎn' bε ní. ⁴⁴ Sudas wǎ kuǎre' *Yesu nnǎ tǎke' linigol nnǎ ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tí lǎkn' wǎ la, wǎn nínǎ. Ní cuo wǎ, kí tǎre kí li ηuuke wǎ ki joh.»

⁴⁵ Tǎ, Sudas tí baa' nε ki pǎk ki nεkn' *Yesu nε ki ye: «Cēnbaa,» nε ki lǎkn' wǎ. ⁴⁶ Nε bi cuo' Yesu. ⁴⁷ Bǎ te ni'saan nnǎ ya uba nǎre' kijusiek ki ge' ki paare' bitǎtuǎrcienb ya cien ya tonsǎnl uba ya tubl. ⁴⁸ Nε *Yesu tǎke' bǎ baa' bε ní lá cuo wǎ nnǎ ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilēnben ní lá cuo nni tēn n yé udukond nε-a! ⁴⁹ Idaan kē n là te ni'saan Uwien ya duku ya luo bo nε ki wǎknh binib, nε na cuo' nni u ya yo. Tǎ, ni cuo' nni fēnfēnnǎ, ηǎ nǎ kele' *Uwien ya gbǎnku ni nnǎ nē ní tien nε.»

⁵⁰ Nēn saan nε u'panpaankaab kē sēn' ki dǎan' wǎ. ⁵¹ Unacēnfaan uba mǎ là pε u'bo ki fifike' bukpēlbu. Bi ye bε ní cuo unacēnfaan nnǎ ki tí dǎkre' nin u'kpēlbu, ⁵² nε u dǎan' bǔ ki sēn' liñil ki bure'.

Sufmbε ya buur ya cεkl yaab bun' Yesu tibuur

(Matie 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

⁵³ Bi taa' *Yesu ki jon' bitǎtuǎrcienb ya cien den. Bitǎtuǎrcienb kē nin *Sufmbε ya cienb nin *Yiko ya wǎnwǎknb mǎ taan' ni'saan. ⁵⁴ Pier pε *Yesu bo, ki te fǎnfǎkm ki tí baa' bitǎtuǎrcienb ya cien den, ki kǎn' ki kǎle' biguguurb saan ki lokreh umu. ⁵⁵ Bitǎtuǎrcienb nin tibuur ya cεkl yaab kē nuunh bi li dule nǎ bo kí biin *Yesu ηǎ kí ku wǎ. Bi tien' ma kē ba laa' u'biil. ⁵⁶ Binib ligol nēn' u'bo kutonnēnku kē ya bol ama bi'gbēr nnǎ ηa cende'. ⁵⁷ Bi'ni biba fii' ki sere' ki nēn' u'bo ki ye: ⁵⁸ «Tí cii' u len' ki ye u li bere Uwien ya duku kǎa binib mēn' kǔ nnǎ, kí mē kutǎku iwien ita, nib ηa ní mē kun.» ⁵⁹ U ya sēn ni mǎnǎn bi'gbēr ηa cende'.

⁶⁰ Bitǎtuǎrcienb ya cien fii' ki sere' binib nnǎ kē ya siik ni, nε ki niire' *Yesu ki ye: «ηa ní len kí jiin-ii? ηa ηmǎbe tuba á len kí jiin binib bǎ biindeh ηε nǎ-ǎǎ?» ⁶¹ Nε *Yesu ηmin ka gere'. Bitǎtuǎrcienb ya cien tí niire' wǎ ki ye: «A yé Uwien ya Nigēndkε Kristo nε-εε? A yé ti pǎkeh wǎ nnǎ ya Bijε nε-εε?» ⁶² Nε *Yesu ye: «N yé wǎn nε. Ni li lε Unil ya Bijε kē Uwien, mituǎm kē ya daan ya jie bǎ, ki li lε u te titεwǎlgbǎnt ni paaki bǎ, ki we ní.»

⁶³ U len' nnǎ ma nnǎ, nε bitǎtuǎrcienb ya cien kere' wǎn bugbēn ya lierl†, nε ki ye: «Ta ji nuunh mǎnkunl. ⁶⁴ Ni cii' u suke' Uwien ma bo. Ni maaleh mila?» Nε bi'kε ye u bii' ki kpε mikuum.

⁶⁵ Bi'ni biba cin' ki cεreh u'bo tiñinsēnt ki taa' kukpēlciεku ki pibn' u'nun bǎ, ki kureh wǎ, ki tǎkeh wǎ ki teh: «Bukre' wǎ kure' ηε.» Nε biguguurb nnǎ taa' wǎ nin itēnpe.

Pier niε' ki ye wa bēn Yesu

(Matie 26:69-75; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Pier te uluo bo uyo wǎ nnǎ, nε bitǎtuǎrcienb ya cien ya piitonsǎnl uba baa' ⁶⁷ ki laa' Pier lokreh umu, nε u tǎre' ki liike' wǎ ki ye: «A'mǎ là te nin Nasaret ya *Yesu wuǎ nε.» ⁶⁸ Nε Pier niε' ki ye: «Ma bēn, ka cii' a'lenm nnǎ ya tingi.» Nε ki siere' ki kǎn' kunakuuku ni. [U ya yo nε ukuoje muǎ'.]‡

⁶⁹ Upiitonsǎnl nnǎ tí laa' wǎ nε ki tí tǎke' binib bǎ te ni'saan nnǎ ki ye: «Uje wuǎ mǎ yé *Yesu yaab ya uba nε.» ⁷⁰ Nε Pier tí niε' nle bo.

† 14:63 Liike Matie 26: 65. ‡ 14:68 Bi kpie' ki kele' tigbǎnt tǎ nnǎ ya tuba ni u ya yo nε ukuoje muǎ' ηa te tu'ni.

Ni tí pukn' waamu ne binib bà te u'saan nnò mò tòke' wò ki ye: «Ni yé imòn ne, a yé *Yesu yaab ya uba ne, kime a'mò yé Galile ya nil ne.» ⁷¹ Ne Pier cin' ki nieh ki poleh ki teh: «Ma ben ni lienh unil wà ya gber nò, n nen' la, Uwien la dàan nni» ⁷² Ne ukuoje pòk ki muò' i ya tãan bo ki lere'. Nen saan ne Pier tiere' *Yesu bi tòke' wò ma ki ye: «A li nie bolm mita kí ye ña ben nni ne kí yaan ukuoje ní muò kí lere» nnò, ne ki muò' ceen.

15

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Matie 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; San 18:28-38)

¹ Ni faa' kutenñesansanku, ne bitòtuarcienb nin *Sufmbε ya cienb nin *Yiko ya wònwòknb nin tibuur ya cekl yaab ke kèle' ki bonde' bi li tien ma bo. Bi lòle' *Yesu, ne ki taa' wò ki tí ñukn' Pilat. ² Pilat niire' wò ki ye: «Sin, a yé *Sufmbε ya ber ne-εε?» Ne u jiin' wò ki ye: «Sin ne ye nnò.»

³ Tò, Bitòtuarcienb nnò biin' wò isen yà yebe ni. ⁴ Ne Pilat tí niire' wò ki ye: «Ña ní len kí jiin-ii? Cenge bi biindeh ñe mibiinm mà ke ya bol-a!» ⁵ Ama *Yesu ña ji jiin' ñàbonl, ne ní cuo' Pilat miyòkm.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpε mikuum

(Matie 27:15-26; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

⁶ *Sufmbε ya Pak ya nacenku ke nacenku ya yo la, Pilat li ñen lipèkl ya nil wà linigol yíe wò ne kí wiε. ⁷ U ya yo ki laa' uje uba te lipèkl ni bi yih wò Barabas. Wòn nin binib bà là pε u'bo nnò là kpíin' kukpiinku ne ki ku' unil uba. Nen bo ne bi là pεkn' be. ⁸ Linigol nnò baa' Pilat saan ki tòke' wò ki ye wò ní tien u tí ní teh ma kunacenu nnò ya yo. ⁹ Ne u niire' be ki ye: «Ni yíe ní wiε ne *Sufmbε ya ber ne-εε?» ¹⁰ U niire' nnò, kime u ben ki ye bitòtuarcienb ñmàbe kinenk ne *Yesu bo, nen ne cère' bi taa' wò ki ñukn' wò.

¹¹ Ama bitòtuarcienb ben sureh linigol nnò ne ki teh be ní tòke Pilat wò ní wiε be Barabas. ¹² Ne Pilat tí niire' be ki ye: «Nnò la, uje wà ni yih wò *Sufmbε ya ber nnò n li tien wò mila?» ¹³ Ne bi wuure' ki ye: «Kpε wò udòpònpòn bo!» ¹⁴ Ne Pilat tí niire' be ki ye: «U tén ki bi' li lε biil ne?» Ne bi tùreh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Kpε wò udòpònpòn bo!»

¹⁵ Pilat yíe wò ní songe bi'yenm ne ki wiε' Barabas. U cère' u'sojambε ñi' *Yesu inalεbe, ne u taa' wò ki de' be be ní tí kpε wò udòpònpòn bo.

Sojambε lεh Yesu

(Matie 27:27-31; San 19:2-3)

¹⁶ Sojambε nnò taa' wò ki kàn' Pilat den uluo bo, ne ki yin' bi'cekl ya sojambε ke ki taan', ¹⁷ ki taa' kuliermónmónku* kuba ki goln' wò, ne ki taa' ikonkon ki lònlòn' uyukpεkpiε ki kpεle' u'yul, ¹⁸ ne ki teh ten bi pèkeh wò ne ki teh: «*Sufmbε ya berò, ti fuondeh ñε-a!» ¹⁹ Ki taah lilenbenl ki kpaakeh u'yul bo, ki cεreh u'bo tiñinsent ne ki gbaandeh u'nun bó ki gòndeh. ²⁰ Bi lè' wò ki tí gben', ne ki gore' kuliermónmónku nnò, ki taa' u'wengolkaar ki jiin' ki goln' wò, ne ki taa' wò ki ñen' ki bure' be ní tí kpε wò udòpònpòn bo.

Bi kpε' Yesu udòpònpòn bo

(Matie 27:32-44; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

²¹ Bi joh ma nnò ne ki tí cende' uje uba bi yih wò Simòn, u yé Sirenn ya du ya nil ne, ki ñen' ikpàan bó ní. U yé Aleksand nin Lufus ya baa ne. Bi cuo' uje bugben ki wòbn' wò, wò ní tuke *Yesu ya dòpònpòn. ²² Bi taa' *Yesu ki tí baa' niba saan, bi yih nè Golgota, ni'tingi si: «Kuyukpòbku ya Bùol.» ²³ Ne ki taa' midaam mà cuuke' uñòke wà bi yih wù miir nnò ki de' wò ki ye wò ní ñu. Ne u yíe' ka ñun'. ²⁴ Sojambε nnò kpε' wò udòpònpòn bo. Ne ki taa' u'wengolkaar be ní tí gbiire ne ki fùore' imúon ki liike' wà ke li ji ná bó. ²⁵ Ni là te kutenñaaku tikur tiwe ne, ne bi kpε' wò udòpònpòn bo. ²⁶ Bi là kele' nà cère' bi kpε' wò nnò

* **15:17** U ya yo, biberb là guoh tiliermónt tà ya daaku faa ne.

ki tɛbn' u'dɔpɔnpɔn bo u'yul bó. Bi là kele' ki ye: «*Sufmbɛ ya bɛr.» ²⁷ Bi kpɛ' idukond ile mɔ idɔpɔnpɔn bo Yesu saan. Bi kpɛ' uba u'nɔjie bó, ki kpɛ' utɔ u'nɔgɛn bó. [²⁸ Nɛ nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ tien'. Nɛ kele' ki ye: «Bi kaan' wɔ ki kpɔbn' idukond bó nɛ.»]†

²⁹ Binib bà gɛbreh ni'saan nnɔ sukreh wɔ ki gɔnbeh iyul ki tɔkeh wɔ ki teh: «Sin wà là ye a li bere Uwien ya duku kí liebe kí mɛ kù iwien ita nnɔ ³⁰ ηmien a'ba, kí jiiire ní udɔpɔnpɔn wuu bo-a!»

³¹ Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb mɔ lɛh wɔ ki teh: «U ηmien' binitɔb nɛ, ka ní fre kí ηmien u'ba-a! ³² Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo, Israyɛl yaab ya bɛrɔ, jiiire ní udɔpɔnpɔn wuu bo fɛnfɛnnɔ, tí lɛ ηɔ kí teke ηɛ kí ji-a!» Nɛ bi kpɛ' idukond yà u'saan idɔpɔnpɔn bo nnɔ mɔ sukreh wɔ nnɔ.

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(*Matie 27:45-56; Luk 23:44-49; San 19:28-30*)

³³ Tɔ, kuwensiiku ya yo nɛ ní ci' ki biike' utingbɛn kɛ bo ki tí baa' kutaajuɔku tikur tuta ya yo. ³⁴ Tikur tuta ya yo nɛ *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «Elowi, Elowi, lama sabaktani?» Ní'tingi si: «N'Wien, n'Wien, bɛ tien' a wiɛ' nni?»

³⁵ Binib bà se ni'saan nnɔ ya biba ηa cii' u wuure' ki ye ba mɔnmɔnm nɛ ki ye: «Li cengeh mɛn u yih Eli nɛ.» ³⁶ Bi'ni uba sɛn' ki jon' ki tí yuure' ticitɔnt ki lá sɛkn' midɛηmihmiikm miba ni, ki taa' ki tuun' lilɛnbenl bo, ki tɛnde' ki kòle' u'ñɔbu ki ye wɔ ní muɔre, nɛ ki ye: «Dàan mɛn, tí liike Eli li baa kí lá jiiin wɔ bii wa ní baa.»

³⁷ Nɛn saan nɛ *Yesu wuure' ufaa bo, nɛ ki kpo'. ³⁸ U ya yo nɛ kukpɛlcɛkpɛkpiɛku kùà bore' Uwien ya duku ni bolm mile nnɔ kɛre' ku'siik ni paaki ki tí ci' tingi. ³⁹ Sojambɛ kobk ya ciɛn wà se *Yesu ya nun bó nnɔ laa' u kpo' ma bo nɛ ki ye: «Imɔn, uje wuɔ mɔnbe ki yé Uwien ya Bijɛ nɛ.»

⁴⁰ Bipiib biba mɔ là te ni'saan, ki se fɔnfɔkm ki likeh. Bi'ni uba si Mari Madelenn, utɔ si Saakbuk nin Yosɛ ya naa Mari, utɔ mɔ si Salome. ⁴¹ *Yesu là te Galile ma nnɔ, nɛ bipiib nnɔ là pɛ u'bo, ki sɔnh itɔn ki toreh wɔ. Bipiib bà là pɛ u'bo ki tí baa' Yerusalem nnɔ mɔ là te ni'saan ki yebe.

Yesu ya subm

(*Matie 27:57-61; Luk 23:50-56; San 19:38-42*)

⁴²⁻⁴³ Nɛ juɔre' ma nnɔ nɛ uje uba baa' ní bi yih wɔ Yosɛf u yé Arimate ya nil, ki yé tibuur ya cɛkl yaab ya uba binib boh wɔ cɛɛn. U'mɔ là gu Uwien ya bɛl li baa ní uyo wà nnɔ nɛ. Nɛ là yé kutaaku kùà li faa *Saba ya daali, uyo wà bi bondeh *Saba ya daali nnɔ nɛ. Yosɛf jon' Pilat saan nin lifɛl ki tí tɔke' wɔ ki ye u tuo' la, wɔ ní cɛbe wɔ *Yesu ya gbɛnɛnt. ⁴⁴ Pilat cii' bi ye *Yesu kpo' ηɔ ma nnɔ nɛ ní cuo' wɔ miyɔkm. Nɛn saan nɛ u yin' sojambɛ kobk ya ciɛn ki niire' wɔ ki ye: «*Yesu kpo' ma ní wuɔke'-aa?» ⁴⁵ Nɛ u tɔke' wɔ u kpo' uyo wà. Pilat cii' u kpo' uyo wà ma nnɔ, nɛ ki de' Yosɛf usɛn wɔ ní tí taa u'gbɛnɛnt. ⁴⁶ Nɛ Yosɛf jon' ki tí dɛ' kukpɛlcɛku kuba, nɛ ki jiiin' *Yesu ya gbɛnɛnt udɔpɔnpɔn bo, ki taa' kù ki tɛntɛn' tù, ki taa' ki tí ble' ufele uba ni. Bi là cube' ufele nnɔ kujɔtɛnku kuba ya kele ni nɛ, nɛ ki binde' kutɛngbengbenku kuba, ki biin' bufɛnañɔbu†. ⁴⁷ Nɛ Mari Madelenn nin Yosɛ ya naa Mari laa' bi ble' *Yesu nà saan.

16

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(*Matie 28:1-8; Luk 24:1-12; San 20:1-10*)

¹ *Saba ya daali gɛbre' ma nnɔ, nɛ Mari Madelenn nin Saak ya naa Mari nin Salome jon' ki tí dɛ' mikpɔm mà ya nu ηmɛ bɛ ní tí faan *Yesu ya gbɛnɛnt. ² Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùà li faa nnɔ, nɛ bipiib nnɔ wɔre' ki fii' ní biike ki bure' likul nnɔ bó ki tí baa' ki laa' uwien te ki puɔreh. ³ Bi joh ma nnɔ nɛ ki niireh tɔb ki teh: «ηmɛ li tí biire

† 15:28 Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 28 ηa te tu'ni. ‡ 15:46 Liike Matie 27:60.

te kutenku nnɔ?» ⁴ Bi tɪ tuo ni'saan sɔ, ki liike' ki laa' kutenku nnɔ ɲa ji bi. Kù là yé kutencencienu nɛ. ⁵ Bi tɪ baa' ki kɔn' likul nnɔ ni nɛ ki laa' unacenfaan uba kɛ unɔjie bó ki guo kuliɛrpenpienku. Nɛ bujɛwaanbu cuo' bɛ cɛɛn.

⁶ Nɛn saan nɛ unacenfaan nnɔ tɔke' bɛ ki ye: «La cère mɛn nè rí cuo nɛ jɛwaanbu. Ni nuunh Nasaret ya *Yesu wà bi là kɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nnɔ nɛ. U mɛkre'-a! Wa ji te niɛ saan. Liike mɛn, bi là taa' wɔ ki ble' nà saan sɔ. ⁷ Li joh mɛn, kí tɪ tɔke Piɛr nin u'panpaankɛtɔb kí ye u liere' bɛ ki bure' Galile bó ɲɔ. Bi li tɪ lɛ wɔ nɛn bó nɛ tɛn u là tɔke' bɛ ma bo.»

⁸ Nɪ beke' bipiib nnɔ cɛɛn nɛ bi nɛn' likul nnɔ ni ki tiinh bi'gbenɛnt kɛ ɲɔh. Bujɛwaanbu cuo' bɛ ma nnɔ nɛ ba tɔke' nil.

*Yesu mɛkre' ki cère' bi laa' wɔ
(Matie 28:9-10; San 20:11-18; Luk 24:13-35)*

[⁹ *Saba ya daali gèbre', kutaaku kùà li faa nnɔ ya tɛɲaaku, *Yesu mɛkre' ma nnɔ nɛ ki kpiɛ' ki taa' u'ba ki wuɔn' Mari Madelenn. Wɔn nɛ yé upii wà isɛnpol ilole là ɲaake wɔ, *Yesu ɲɔre' yè nnɔ. ¹⁰ U jon' *Yesu yaab saan ki laa' bi te uyensaa ni, ki kɛ ki muɔh. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye u laa' Yesu. ¹¹ Bi cii' u ye u laa' *Yesu u fuobe, nɛ ba teke' ki jin'.

¹² Ni ya puoli bó nɛ bi'ni bile là cuonh ki joh udugbaan bó. Bi joh ma nnɔ nɛ *Yesu cère' bi laa' wɔ. Wa te tɛn u là te ma uyo wà Mari Madelenn laa' wɔ nnɔ. ¹³ Bi liɛbe' bi'tɔb saan ki tɪ tɔke' bɛ ki ye bi laa' Yesu, nɛ ba tí teke' ki jin'.

*Yesu cère' u'panpaankaab piik nin uba laa' wɔ
(Matie 28:16-20; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itùon 1:6-8)*

¹⁴ *Yesu fɔre' ki cère' u'panpaankaab piik nin uba laa' wɔ uyo wà bi te ki jinh tijier. U kɔn' nin bɛ ki ye bɛ tien' ba teke' binib bà laa' wɔ u mɛkre' nnɔ len' nà nnɔ ki jin-i? Nɛ ki ye bi'yul nɛ faa. ¹⁵ Nɛ ki tí tɔke' bɛ ki ye: «Li joh mɛn unɛndun ni ni'kɛ saan kí li kpaandeh tigbɛmɔnmɔnt binib kɛ saan. ¹⁶ Wà kɛ li teke kí ji kí cère bɛ rí sɪi wɔ Uwien ya nɪunm nɛ li ɲmɛre. Wà kɛ ɲa teke' ki jin' la, Uwien li dɛre u'tub. ¹⁷ Binib bà kɛ li teke kí ji nnɔ li tien miyɔkm ya bont. N'yel bo, bi li ɲɔre isɛnpol, ki li len milencɛnm, ¹⁸ ki li cuo iwɛ ya rí tien bɛ niba. Bi nɪun' uñɔkñɛndkɛ la, wa rí tien bɛ niba. Bi li taa bi'nuɔ kí paan biwiɛnb bo nɛ bɛ rí faake.»

*Uwien taa' Yesu ki don' paaki bó
(Luk 24:50-53; Itùon 1:9-11)*

¹⁹ Yonbdaan *Yesu tɔke' bɛ tigbɛr ki tɪ gben' nɛ Uwien cère' u don' paaki bó, ki tɪ kèle' u'jie bó. ²⁰ Nɛn saan nɛ u'panpaankaab joh ni'kɛ saan ki tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt. Nɛ Yonbdaan toreh bɛ ki cèreh bi'teh miyɔkm ya bont. Nɛn nɛ wɔngɛh ki teh bi lienh tigbɛr tà nnɔ te nɛ.]*

* **16:20** Bi kpiɛ' ki kɛle' tigbont tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 9 kí tɪ baa 20 ɲa te tu'ni.

Tigbɛmɔnmɔnt tà Luk kɛle' tù nnɔ Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi yih wà kɛle' kugbɔnku kuu nnɔ Luk nɛ. Wa yé Yesu ya tondb piik nin bile nnɔ ya uba. Ama u tùrɛ' ki nuun' bà là pɛ Yesu bo saan nɛ ki bɛndɛ' u'gbɛr cin' ma bo nin tù tĩ fɔrɛ' ma bo. U là tɔkɛ nin Pɔl u'sɛn ya jom ni ma nnɔ nɛ cɛrɛ' u bɛndɛ' tù ki pukn'.

U kɛle' kugbɔnku kuu ki de' binib bà nnɔ ɲa yé Sufmbɛ. Bi teke' Yesu ki jin' nɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' u tɔkɛh bɛ iñɔbonfafaa ya tingi nin Sufmbɛ ya yaajɛtɛntiɛnm mà ba bɛn mɛ nnɔ.

Luk kɛle' kugbɔnku kùà nɔ pɛ Matie nin Mark yaar bo nɛ, ama u kɛle' tigbɛr tuba ta te Matie nin Mark nin San ya gbɔnt ni. Tun si: Yesu jon' ki fuondɛ' Mart nin Mari (10:38-42) nin Samari ya jɛnimɔn ya gbɛr (10:29-37) nin ujɛ wà ya buk bole' u liɛbɛ' ki laa' kɛ nnɔ ya gbɛr (15:11-32).

Luk bo, Yesu Kristo nɛ yé Yonbdaan nɛ, ki yé Uwien sɔn' wà wɔ rí lá ɲmɛn binib. Imɔn, Uwien mɛkrɛ' wɔn Yesu nɛ, ki de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo. Luk ya gbɔnku ya gbɛr tĩ tonde' Yerusalem ni nɛ (iyul 24) nin Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo nin u'mɛkrɛm bitɛnkpiib ni.

Nà cɛrɛ' Luk kɛle' kugbɔnku kuu nɔ

¹ Ni bɛn ki ye binib bà yɛbɛ ñikn' ki kɛle' tigbɔnt ni tibont tà là tien' ti'ni nnɔ. ² Bi kɛle' tù tɛn binib bà là te tu'cincinyo ki laa' tù tien' ma bo, ki yé binib bà kpaandɛh Uwien ya gbɛr nnɔ là wɔkn' tɛ ma bo nɛ. ³ Nɛ n'mɔ tùrɛ' ki nuun' ki bɛndɛ' tù cin' ma bo, nɛ ki maale' ki ye ñi mɔn n'mɔ rí paan tu'bo mɔnmɔnm kí kɛle' tù tentiɛn ma bo, kí de sin uciɛn Teofil, ⁴ ɲɔ a'mɔ rí bɛndɛ' kí ye bi wɔkn' ɲɛ tigbɛr tà nnɔ mɔnbɛ ki te nɛ.

Uwien ya tond uba len' ki ye bi li maa San

⁵ Uyo wà Herod là yé Sude ya bɛr nnɔ, ki laa' utɔtuɔrkɛ uba te, ki yé Abiya ya cɛkl yaab ya uba, bi yih wɔ Sakari; ki yih u'po Elisabɛt, u yé Arɔn ya yaabil. ⁶ Bi'kɛ bile là yé binib bà cuubɛ nɛ Uwien ya nun bó, kí boh Yonbdaan ya wɔb, ki teh u yíe nà kɛ mɔnmɔnm. ⁷ Ama ba là ɲmɔbɛ buk, kimɛ Elisabɛt là yé uɲɔl nɛ, nɛ bi'kɛ bile là pore'-a.

⁸ Ní kpaan' Sakari rí sɔn lituonl Uwien ya nun bó, kimɛ u'cɛkl li sɔn itùon Uwien ya nun bó uyo wà nnɔ baa'. ⁹ Nɛ bitɔtuɔrkaab ya tentiɛnm bo, bi fùrɛ' imúɔn, ñi lu' Sakari bo, nɛ bi gɛndɛ' wɔ, wɔ rí kɔ Yonbdaan ya dubɛnku ni, kí tĩ sɛ liɲubl. ¹⁰ Uyo wà u te ki siɛnh liɲubl nnɔ, Uwien ya nib ligol te saali nɛ ki kàareh. ¹¹ Nɛn saan nɛ Yonbdaan ya tond uba baa' u'saan, ki se bi siɛnh liɲubl liponpuol là bo nnɔ ya jie bó. ¹² Sakari laa' wɔ ma nnɔ, ñi bɛkɛ' wɔ, nɛ bujɛwaanbu cuo' wɔ. ¹³ Nɛ utond nnɔ tɔkɛ' wɔ ki ye: «Sakari, la cɛrɛ' nɛ rí cuo ɲɛ jɛwaanbu. Uwien cii' a'kaare bó. A'po Elisabɛt li maa kibujɛbuk, nɛ á yin kɛ San. ¹⁴ Kí li cɛrɛ' a'yɛnm rí sɔngɛ kí gbien, nɛ binib bà yɛbɛ mɔ li pokn ki'màam bo. ¹⁵ Kí li yé unikpɛkpiɛk nɛ Yonbdaan ya nun bó. Ka rí ñu sibii ya daam, ka rí ñu defɛfaam kɛ defɛfaam. *Mifuoñaanm li te ki'bo ki gbien' haali ki'naa ya benku ni nɛ. ¹⁶ Kí li cɛrɛ' Israyɛl yaab bà yɛbɛ rí liɛbɛ kí paan Yonbdaan Uwien bo. ¹⁷ Kí li ɲmɔbɛ *Uwien ya Fuoñaanm nin mituɔm tɛn *Uwien ya ñɔbonsɔknl Eli nɛ. Kí li liɛrɛ Yonbdaan usɛn, kí cɛrɛ' bibaambɛ rí liɛbɛ kí taan nin bi'bumu buñɔbu, kí cɛrɛ' binib bà ɲa tuo' Uwien ya ñɔbu bó rí li ɲmɔbɛ iyɛnmaale tɛn binimɔnb, kí cɛrɛ' binib rí li yé binib bà bonde' bɛ rí teke Yonbdaan.»

¹⁸ Nɛ Sakari tɔkɛ' utond nnɔ ki ye: «Bɛ li cɛrɛ' rí bɛndɛ' kí ye a len' nà nɔ, ñi te? Kimɛ min pore'-a nɛ n'po mɔ pore'.» ¹⁹ Nɛ utond nnɔ jiiin' wɔ ki ye: «N yé Uwien ya tond Gabriel nɛ, kí te Uwien ya nun bó kí sɔnh u'tùon. U sɔn' nni rí rí lá tɔkɛ ɲɛ tigbɛmɔnmɔnt tuu nɛ. ²⁰ Tɔ,

a'lenl li tɛbe, ɲa ji li freh ki lienh kí tĩ baa uyo wà nibonn nnɔ́ rí tien, kime ɲa teke' ki jin' ki ye n tɔke' ɲe tigber tà nɔ́ ya yo lá baa' la, tù li tien.»

²¹ U ya yo ki laa' linigol nnɔ́ gu Sakari li ɲe ní Uwien ya duku ni uyo wà nɛ. U wuɔke' ka ɲen' ní ma nnɔ́ nɛ ní beke' bɛ cɛɛn. ²² U lá ɲen' ní ka ji freh ki lienh, nɛ bi bende' ki ye u laa' niba nɛ tidɛknt yaam Uwien ya duku ni. Nɛ u wɔngeh bɛ migbaam, ka freh ki lienh.

²³ Sakari ya tòn ya wien tĩ gben' nɛ u liɛbe' u'den. ²⁴ Nĩ tete nɛ u'po Elisabet lá punbe', ki bɔle' u'ba ki tĩ baa' inmaale inun, ²⁵ nɛ ki maale' u'yɛnm ni ki ye: «A laa'-aa! Uyo wà Yonbdaan yíe nɛ ki muɔ́ nni, ki ɲen' nni ifɛ ni binib ya nun bó.»

Uwien ya tond tɔke' Mari ki ye u li maa Yesu

²⁶ Elisabet ya tɛnpunbe ya ɲmaalluob ni, nɛ Uwien sɔn' u'tond Gabriel Galile ya tinfɛnm ya du uba ni, bi yih wù Nasaret. ²⁷ U là sɔn' wɔ uɛfaan uba saan nɛ wa bɛn jɛ, bi yih wɔ Mari. Bi là pun' wɔ uɛ uba nɛ u yé *Dafid ya yaabil, bi yih wɔ Yosef. ²⁸ Utond nnɔ́ baa' ki kɔn' Mari den, nɛ ki ye: «N fuondeh ɲe Mari. Yonbdaan tien' ɲe tinimònt ki gbien', nɛ ki te nin ɲe.» ²⁹ Mari cii' inɔ́bon nnɔ́ ma nnɔ́ nɛ ní beke' wɔ cɛɛn, u maaleh wɔ rí bende ifuonde nnɔ́ ya tingi si bà. ³⁰ Nɛ utond nnɔ́ tɔke' wɔ ki ye: «Mari, la cère nè rí cuo ɲe jɛwaanbu, kime Uwien tien' ɲe tinimònt nɛ. ³¹ Liike-a! A li punbe, kí maa kibujɛbuk kí yin kè Yesu. ³² Kí li yé unikpɛkpiɛk nɛ, bi li yih kè Uwien wà ɲa ɲmɔbe Nacentɔ́ ya Bijɛ nɛ. Yonbdaan Uwien li de wɔ u'yaajɛ *Dafid ya bɛl. ³³ U li yé ubɛr nɛ Sakɔb ya yaabii bo uyo kɛ. Nɛ u'bɛl nnɔ́ ɲa rí li ɲmɔbe gbenm.» ³⁴ Nɛn saan nɛ Mari tɔke' utond nnɔ́ ki ye: «Nì li tien mila kí tuo, kime ma bɛn jɛ-a?» ³⁵ Nɛ utond nnɔ́ jiin' wɔ ki ye: «*Mifuoñaanm li jiire ní a'bo, nɛ Uwien wà ɲa ɲmɔbe Nacentɔ́ ya tuɔm rí lèkn a'bo tɛn usɔnge. Nɛn nɛ cère' a li maa kibuk kà nnɔ́, li yé uñaan, bi li yih kè Uwien ya Bijɛ nɛ. ³⁶ Liike, a'puole Elisabet punbe' ma u'ɲmaalluob sɔ. Wɔn wà bi là yih wɔ unɔl nnɔ́ punbe' u'por ni nɛ. ³⁷ Kime Uwien ɲa gbɛle' niba.» ³⁸ Nɛn saan nɛ Mari jiin' utond nnɔ́ ki ye: «N yé Yonbdaan ya piitonsɔnl nɛ. Nè rí tien tɛn a len' ma nɔ.» U ya yo nɛ utond nnɔ́ siere' ki dāan' wɔ.

Mari jon' ki tĩ fuonde' Elisabet

³⁹ I ya dɛn nɛ Mari pɔk ki bure' ijuɔn bó, Sude ya tinfɛnm ya du uba ni. ⁴⁰ U tĩ baa' ki kɔn' Sakari den, nɛ ki fuonde' Elisabet. ⁴¹ Elisabet cii' ifuonde nnɔ́ ma nnɔ́, nɛ u'buk nukbe' u'benku ni. *Mifuoñaanm jiire' ní u'bo ki gbien', ⁴² nɛ u len' ufaa bo ki ye: «Uwien tien' ɲe u'mɔnm ki cɛn' bipiib kɛ, ki tien' mimɔnm kibuk kà te a'benku ni nnɔ́ mɔ bo. ⁴³ N'mɔ ya ba nɛ n'Yonbdaan ya naa baa' n'saan-i? ⁴⁴ Kime uyo wà a'fuonde lu' n'tubl ni nnɔ́, nɛ n'buk nukbe' n'benku ni nin uyensɔnge. ⁴⁵ Sin wà teke' ki jin' ki ye Yonbdaan tɔke' ɲe nà nnɔ́ li tien nnɔ́, Uwien ya mɔnm te a'bo.»

Mari ɣɛn' iyuon ki donde' Yonbdaan

⁴⁶ Nɛ Mari ye:

«N ɲengeh Yonbdaan,

⁴⁷ ki ɲmɔbe uyensɔnge ki gbien',

Uwien, n'Nɲmienl bo.

⁴⁸ U tiere' min u'tonsɔnpiijiin bó,

fɛnfɛnnɔ́ kí taa kí li joh,

binib kɛ li len kí ye Uwien ya mɔnm te n'bo.

⁴⁹ Kime mituɔm kɛ ya daan tien' nni

tibont tà ɲmɔbe ukpiɛke,

u'yel si: Uñaan nɛ.

⁵⁰ U li tuu ki teh binib bà boh wɔ tinimònt nɛ,

haali uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm.

⁵¹ U wuɔn' binib u'tuɔm,

ki ɲɔre' binib bà maaleh ki teh

bi yé binikpɛkpiɛkb nnɔ́.

52 U ñen' bibercienb bi'bel ni,
ki kpiεke' bijiinb.

53 U de' binib bà mikònm ñmàbe be tibont na ñmàbe fuul,
ki ñore' bifàadenb bi bure' inòpien.

54 U tiere' u'nimònt bó,
ki tore' u'tonsònb Israyel yaab,

55 ten u là ye u li tuu ki teh ma
ki dienh ti'yaaje *Abraham nin u'yaabii nnò.»

56 Mari tien' Elisabet saan ñi baa' ten inmaale ita,
ne ki liεbe' ki kun'.

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya màam

57 Elisabet ya mamaayo baa', ne u maa' kibujεbuk. 58 U'den yaab nin u'kònkuanlieb cii'
Yonbdaan muò' wò micεcεkm ki gbien', ne wòn nin ben ke pokn'.

59 Kibuk nnò ya wienniin daali, ne bi baa' be ní jε ki'punl, ki yíe be ní yin kè Sakari ten
ki'baa. 60 Ne ki'naa yíe', ki ye bi li yin ke San ne. 61 Ne bi tóke' wò ki ye ba yih a'den ya nil
uba li ya yel-a. 62 Ne bi niire' ki'baa migbaam ki ye u yíe wò ní yin u'buk li ε yel ba?

63 Ne u wuòn' be ki ye be ní de wò kudòbipenpenku kuba wò ní kele ku'bo. Bi de' wò, ne
u kele' ki ye: «ki'yel si San» ne. Ne ñi cuo' bi'ke miyòkm. 64 I ya tàan bo ne Sakari ya lenl
tebre', ne u cin' ki lienh, ki pèkeh Uwien. 65 Nen saan ne bujεwaanbu cuo' binib bà ke kò
ka fòke nin ni'saan nnò. Sude ya tinfenm ya du yà ke te ijuòn bó nnò ya nib lienh tigber
nnò. 66 Tù de' binib bà ke cii' tù nnò iyenmaale. Ne bi maaleh bi'yenm ni ki teh: «Kibuk kie
lá li yé be ya nitunbu sò?» Kimε Yonbdaan ya tuòm te ki'bo.

Sakari ya yuon

67 Nen saan ne *Mifuoñaanm jiire' ní kibuk nnò ya baa Sakari bo ki tí gben', ki cère' u
sòkndeh Uwien ya ñòbon ki teh:

68 «Tí pèke mèn Yonbdaan, tinbi Israyel yaab ya Wien,
kimε u baa' u'nib saan, ki teke' be ki wiε',

69 ki cère' wà li ñmien te,
ñen' u'tonsònl *Dafid den,
ki ñmàbe mituòm.

70 U là cère' u'ñòbonsòknb len' nen ne uyo bo.

71 Bi là len' ki ye:

«Uwien ye u li fie te bà se ti'bo saan,
kí ñen te bà ke nen te ya nuò ni.

72 U là muò' ti'yaajεb micεcεkm,
ki tiere' u'jòtiekú bó.»

73 U là pùon' nà sò ti'yaaje Abraham:

74 «u là ye u li ñen te ti'nenndb ya nuò ni,
ñò tí li pukeh wò ki la fenge,

75 kí li pε u'bo mòmòmnm,
kí li cuube u'nun bó,
ti'fuobm ke ni.»

76 «Sin, n'bukε, bi li yin ñε
Uwien wà ña ñmàbe Nacentò ya ñòbonsòknl.
Kimε a li liere Yonbdaan,

kí tùòre u'sen kí de wò,

77 kí cère u'nib ní bende kí ye u li fère be bi'biere, be ní ñmεre.»

78 Kimε ti'Wien ñmàbe tinimònt ki gbien'.

U'nimònt nnò bo ne u li cère kuwenwenku ní ñε paaki bó kí wende ti'bo ten uwien puòreh
ma bo.

⁷⁹ Kuwenwenku nnɔ li wende binib bà te licinñunl ni, mikuum ya jinjinku yiin bi'bo nnɔ. Kù li wuɔn tɛ usɛn wà li de tɛ uyenduɔn.»

⁸⁰ Kibuk nnɔ kpïenh, nɛ ki lɛnh miyɛnm*. Kì te kupenpelku ni nɛ ki tĩ baa' uyo wà kĩ ñɛn' ki'tuonl upaan bo Israyel yaab ya nun bó.

2

Yesu ya mɔdam ya gber (Matie 1:18-25)

¹ Tɔ, i ya dɛn nɛ Erom ya bɛrciɛn Ogust caan' ki ye bɛ ñ kàan binib bà kɛ te u ya tinfɛnm bo nnɔ. ² Bi là kaan' kukɛnkpiɛku bu'gbɛn ma nnɔ ki laa' Kirinus nɛ yé Siri ya tinfɛnm ya gobina. ³ Wà kɛ là li jo kí tĩ kàan kukɛnku nnɔ u'yaajɛdu ni nɛ. ⁴ Nɛn bo nɛ Yosef ñɛn' Galile ya tinfɛnm ya du wà bi yih wù Nasaret nnɔ ni, ki jon' bi maa' *Dafid udu wà ni u te Sude ya tinfɛnm ni, bi yih wù Betelem nnɔ ni, kimɛ Yosef bugbɛn yé *Dafid ya yaabil nɛ. ⁵ U là tɔke nin Mari utɛnpunb ki jon' ni'ból kukɛnku nnɔ nɛ. Bi là pun' Yosef u ya jɛfaan nɛ, ama wa laan là kuɔn' wɔ. ⁶ Bi te Betelem ni u yo wà nnɔ, nɛ Mari ya mamaayo baa', ⁷ u maa' u'jɛfɛnmɛl kí yé kijɛk ki taa' tikpɛlcɛr ki pɔbn' kè, ki taa' kè ki kpïen' tiwɛnt jinh nà ni, kimɛ fɛnm ña là te cɛnduku ni.

Uwien ya tond uba tɔke' biwɛnkpaab Yesu ya mɔdam bó

⁸ Tɔ, biwɛnkpaab biba là te mitinfɛnm nnɔ ni, ki kɔh ikpàan bó, ki gɔh ki gu bi'wɛnt kuñɔnku. ⁹ Yonbdaan ya tond uba puɔ' bi'saan, nɛ Yonbdaan ya wenwenku wende' ki yile' bi'bo, nɛ bujɛwaanbu cuo' bɛ cɛɛn. ¹⁰ Nɛn saan nɛ utond nnɔ tɔke' bɛ ki ye: «La fɛnge mɛn, kimɛ n tuke tigbɛmɔnmɔnt nɛ ñ lá tɔke nɛ. Tigber nnɔ li sɔnge binib kɛ ya yɛnm kí gbien. ¹¹ Dinnɔ wuɔ nɔ, bi maa' ni'Ñmïenl *Kristo Yonbdaan, *Dafid ya du ni. ¹² Nà sɔ li yé kudïɛku: ni li lɛ kicɛnfɛndk kiba puɔbe tikpɛlcɛr ni ki kpe tiwɛnt jinh nà ni.» ¹³ Nɛ Yonbdaan ya tondb ligol baa' utondbaab nnɔ saan i ya tãan bo bi pɛkeh Uwien ki teh: ¹⁴ «Uwien si ukpiɛke paaki bó. Uyenduɔn ñ li te kitink bo binib bà Uwien yíe bɛ nnɔ bo» ¹⁵ Yonbdaan ya tondb nnɔ siere' ki liɛbe' ki don' paaki bó u yo wà nnɔ, nɛ biwɛnkpaab nnɔ ji tɔkeh tɔb ki teh: «Tí jo mɛn Betelem, kí tĩ liike nibonn nà tien' ni'ból ñɔ Yonbdaan cɛrɛ' tí bɛnde nɔ.» ¹⁶ Nɛ bi pɔk ki bure' ki tĩ baa' ki laa' Mari nin Yosef nin kicɛnfɛndk nnɔ, ki kpe tiwɛnt jinh nà ni. ¹⁷ Bi laa' kè ma nnɔ, nɛ ki len' Yonbdaan ya tond bi tɔke' bɛ nà kɛ kicɛnfɛndk nnɔ bo nnɔ. ¹⁸ Nɛ ni bɛke' binib bà kɛ cii' biwɛnkpaab len' tigber tà nnɔ. ¹⁹ Mari wɔn cengeh tigber nnɔ kɛ, nɛ ki tũrɛh ki taah tù ki blinh u'fɛl bo. ²⁰ Nɛn saan nɛ biwɛnkpaab nnɔ siere' ki liɛbeh, ki pɛkeh Uwien, ki kpɛkreh wɔ, bi cii' nà nin bi laa' nà bo. Kimɛ ni'kɛ tien' tɛn Yonbdaan ya tond bi len' ma bo nɛ. ²¹ Wienniin daali bi jie' kibuk nnɔ ya punl nɛ ki yin' kè Yesu. Kimɛ Yonbdaan ya tond là ye bɛ ñ yin kè li ya yel nɛ ki yaan bi punbe' kè.

Bi taa' Yesu ki kɔn' Uwien ya duku ya luo bo ki wuɔn' Uwien

²² Uyo wà ñi kpaan' bɛ ñ tien tijɔknt ya ñɛnm ya tuɔrl tɛn Moyis ya yiko ye ma bo nnɔ, nɛ Mari nin Yosef taa' kibuk nnɔ ki jon' Yerusalem, bɛ ñ tĩ wuɔn Yonbdaan. ²³ Kimɛ ni kɛle' Yonbdaan ya yiko ya gbɔnku ni ki ye: «Kibujɛbukpiɛk kɛ li yé Yonbdaan yaak nɛ.» ²⁴ Mari nin Yosef li tien lituɔrl nnɔ Yonbdaan ya yiko ye ma bo nɛ. U ye bɛ ñ li taah kumuɔku ni ya nɛnjel ile bii iden ya nɛnjefanfaan ile nɛ ki teh lituɔrl nnɔ.

²⁵ Tɔ, ujɛ uba là te Yerusalem ni, bi yih wɔ Simeyɔn, u yé unil wà cuube nɛ, ki pɛ *Uwien bo mɔnmɔnm, ki gu lidaali là Uwien li ñɛn Israyel yaab bi'jɛnd ni. *Mifuoñaanm là te u'bo, ²⁶ ki tɔke' wɔ ki ye wa ñ kpo, ka laa' Yonbdaan ya Nigɛndkɛ Kristo. ²⁷ *Mifuoñaanm cɛrɛ' u kɔn' Uwien ya duku* ya luo bo. U te len uyo wà nnɔ, nɛ kicɛnfɛndk *Yesu ya

* **1:80** Bi li fre ki lɛbre ki lɛnh miyɛnm kí ye ki pɛ Uwien ya sɛn bo nin ki'yɛnmaale kɛ mɔ. * **2:27** Liike Matie 12:5; Mark 11:11.

naa nin ki'baa tuke kè ki kòn' ní, bέ rí lá tien kè lituərl Yonbdaan ya yiko ye ma bo, ²⁸ nέ Simeyən teke' kè ki ŋuuke, ki pèkeh Uwien ki teh:

²⁹ «Təɔ, Yonbdaan, fɛnfɛnnə a tien' a là təke' nni ná nnə. A li fre kí cère min a'tonsənl rí kpo nin uyənduən.

³⁰ Kimε a cère' n'nun laa' Uŋmiənl.

³¹ A là bonde' wə uŋəndun ya nib kε ya nun bó nε.

³² U yé kuwenwenku kùà li cère bà ŋa yé Israyel yaab rí bende ŋε nε. Wən bo nε binib li kpiεke a'nib Israyel yaab.»

³³ Kibuk nnə ya naa nin ki'baa cii' Simeyən len' ki'bo tigbεr tà nnə, nε nǐ bεke' bε. ³⁴ U tien' bε Uwien ya mənəm, ki təke' ki'naa Mari ki ye: «A li bεn ki ye kibuk kiε bo, tinbi Israyel yaab ni bà yεbe li lu, bà yεbe mə li fii. Kí yé kudīeku kùà li cère binib ŋa rí len ki cii' təb bó nε. ³⁵ Kí li cère iyənmaale yà buə binib bà yεbe ya fəl ni rí ŋε upaan bo. Sin Mari mənən, nǐ li wire ŋε tən bi cəke' ŋε kijuk nε.»

³⁶ Upii uba mə là te, ki yé *Uwien ya ŋəbonsəknl, bi yih wə Ann. U yé Fanuyel ya bise, ki yé Aser ya bol ya nil, ki pore' cεen. U là tien' u'cε saan ibin ilole, nε u kpo' ki cère' wə, ³⁷ u juore' ki yé ukpopii ki tǐ baa' ibin piniin nin inan, ka jəndeh Uwien ya duku, ki pukeh wə ŋənkú nin wien ni, ki lùoh buŋəbu, ki kàareh. ³⁸ Tə, u ya yo nε u'mə baa' ní, ki cin' ki faareh Uwien kibuk nnə bo, nε ki təke' ki'gbεr Yerusalem ya nib bà kε là gu uyo wə Uwien li teke bε kí wiε nnə.

Yosəfnin Mari liεbe' ki kun' Nasarət

³⁹ *Yesu ya baambε tien' Yonbdaan ya yiko ye ma nnə kε, nε ki liεbe' ki kun' Nasarət, bi'du ni Galile ya tinfenm ni. ⁴⁰ Kibuk nnə kpient, ki faakreh, ki lenh miyənfuom, nε Uwien ya mənəm te ki'bo.

Yesu təke nin u'baambε ki jon' Yerusalem

⁴¹ Binl kε binl *Yesu ya baambε doh Yerusalem bó nε ki tǐ jelah Pak ya nacenku. ⁴² *Yesu tǐ laa' ibin piik nin ile uyo wə nnə, nε bi tuke' wə ki don' Yerusalem bó tən bi tǐ rí tuu ki joh ma kunacenku nnə. ⁴³ Kunacenku nnə ya wien tǐ gben' ma nnə nε bi liεbe' ki kunh bi'donbó. Ama kibuk *Yesu wən là juore' Yerusalem ni nε, ba bεn ki ye u juore'. ⁴⁴ *Yesu ya baambε cuon' liwentunŋmənli ki maaleh ki teh u lii te bisənjotəb ni nε. Bi lá tiere' ki liike' ka laa' wə, nε ki cin' ki nuunh wə bi'yaab nin bi'benbenkaab kε ni. ⁴⁵ Ba laa' wə, nε ki pekre' ki nuunh wə ki liεbeh Yerusalem. ⁴⁶ Wienta daali nε bi laa' wə Uwien ya duku ya luo bo, u kε *Yiko ya wənwəknb ya siik ni, ki cengeh bi'wəknm, ki niireh bε iniire. ⁴⁷ Nǐ jin' binib bà kε cengeh u'bó nnə, kimε u ŋməbe miβenm, nε ki jiiindeh bε mənəmənəm. ⁴⁸ Uyo wə u'baambε tǐ laa' wə nnə, nǐ bεke' bε cεen, nε u'naa ye: «Kibuke! Bε nε a tien' tε nə nnə? Liike min nin a'baa ya yənm saa' ma cεen uyo wə ti nuunh ŋε nnə-a!» ⁴⁹ Nε *Yesu jiiin' bε ki ye: «Bε bo nε ni nuunh nni? Na bεn ki ye rí li te n'Baa den nε-εε?†» ⁵⁰ Ama ba cii' u təke' bε liŋəbonl là nnə ya tingi.

⁵¹ Nən saan nε *Yesu paan' bi'bo ki liεbe' Nasarət, kimε u là boh bε nε. U'naa taah tigbεr nnə kε ki blinh u'fəl bo. ⁵² *Yesu kpient ki yεbreh, u'yənfuom pukndeh, nε Uwien nin binib kε ya yənm sənge u'bo.

3

San wə siih binib Uwien ya ŋunm ya gbεr (Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; San 1:19-28)

¹ Erom yaab ya bεrcien Tiber Sesa ya bεl ya piikn binlŋun bo, ki laa' Pəns Pilat nε yé Sude ya tinfenm ya gobina. Herod mə yé Galile ya tinfenm ya gobina, u'ninjε Filip mə yé Iture nin Trakonit ya gobina, nε Lisaniyas mə yé Abilenn yə. ² U yo wə Anni nin Kayif yé bitətuərcienb ya cienb nnə nε Uwien len' nin Sakari ya bijε San kupenpelku ni. ³ U

† 2:49 Bi li fre kí lεbre rí li te n'Baa den kí ye rí li sənɔh n'Baa ya tuonl nε mə.

cin' ki cuonh mitinfenm mà nuon Suden ya kpenl nnò ni, ki kpaandeh ki teh: «Lèbre men ni'tetem, ní sîi nε Uwien ya ñunm ηο Uwien ní fère nε ni'biere.» ⁴ U tien' nnò ηο ná kele' *Uwien ya ñabonsoknl Esayi ya gbònkú ni nnò nè ní tien nε. Ní kele' ki ye:

«Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

«Tùore men Yonbdaan ya sen,
kí cubn u'sengbenmu kí de wò.

⁵ Bi li taa titent kí gbien tijòbòr kε,
kí bere kí jenge ijuon nin igbengben kε,
kí naare isen yà kε pòle',
kí kpelke isen yà kε ηa kpelke.

⁶ Unisaal kε li lε Uwien ηmiendeh ma binib.» »

⁷ Nεn saan nε San tòkeh linigol là bàareh u'saan, ki nuunh wò ní sîi bε Uwien ya ñunm nnò ki teh: «Iwaaleb ninbi, ηmε nε wuon' nε ni li tien ma kí ñε Uwien ya benpiebe wà we ní nnò ni? ⁸ Li sòn h mεn itùon yà wòngèh ki teh ni lèbre' ni'tetem, ki la li maaleh ni'yεnm ni ki teh: «Ti'yaaje si *Abraham ma nnò, ní dèkre' nε», kimε n tòkeh nε nε, Uwien li fre kí cère iten yie nò ní kpende *Abraham ya yaabii. ⁹ Uwien bonde' liyel ηο wò ní kpikre isiin. Isiin yà kε ηa lùonh biimòmòn la, u li gε yí kí wie umu ni nε.»

¹⁰ Nε inigol nnò niireh wò ki teh: «Ti nín li tien mila?» ¹¹ Nε u jindeh bε ki teh: «Wà ηmòbe ilier ile la, wò ní taa liba kí pu wà ηa ηmòbe. Wà mò ηmòbe tijier la, wò ní pu wà ηa ηmòbe.»

¹² Bilenpotekb mò baa' u'saan wò ní sîi bε Uwien ya ñunm, nε ki niire' wò ki ye: «Cεnbaa, ti'mò li tien mila?» ¹³ Nε u jiin' bε ki ye: «La wòbndeh mεn nib bε ní li paanh ní gèbreh bi sien' nε ubien wà.»

¹⁴ Nε sojambe mò niire' wò ki ye: «Nε tinbi le? Ti'mò li tien mila?» Nε u jiin' bi'mò ki ye: «La fienh mεn nib ya bonn, ki la biin wà ηa ηmòbe biil. Cère mεn ni'yεnm ní li sange ni'paaku bo.»

¹⁵ Binib là gu Uwien ya Nigendkε Kristo ya baam, nε ki maaleh bi'yεnm ni ki teh: «San la lii yé wòn nε-a?» ¹⁶ Nε San tòke' bi'kε ki ye: «Min taah miñunm nε ki siih nε Uwien ya ñunm. Ama uba we ní, ki cεn' nni. Ma kpe ní lore u'taceningben. Wòn nε lá li cère *Mifuoñaanm nin umu ní jiire ní ni'bo. ¹⁷ U taa' kiyonyiek ηο wò ní tí lende u'ji. U li taa mijibim kí cùon ubonbuon ni, kí taa tifent kí wie umu wà ηa ní kpiin ni.»

¹⁸ Tò, San liebe' ki taa' inòbontò ÿ yεbe ki saake' binib ya gbεnent, ki tòke' bε tigbεmòmònt.

¹⁹ U ya yo nε gobina Herod là taa' u'ninje ya po Herodiyad, ki kuon', ki liebe' ki sòn' itùonbiertò mò ÿ yεbe. Nεn kε bo nε San tòke' wò ki ye u bii'. ²⁰ Nεn bo nε Herod cuo' San ki tí pek'n', ki liebe' ki bii' ki pukn'.

San sîi' Yesu Uwien ya ñunm

(Matie 3:13-17; Mark 1:9-11)

²¹ San là siih binib kε Uwien ya ñunm ma nnò, nε ki sîi' *Yesu mò. *Yesu kàareh uyo wà nnò, nε kutaaku yàare', ²² *Mifuoñaanm jiih ní ki naan unenjel ki lá kèle' u'bo, nε unieke uba ñen' paaki bó ní ki ye: «Sin, a yé n'bijε* nε, n yie ηε nε n'yεnm sange a'bo.»

Yesu ya yaajεb ya yel

(Matie 1:1-17)

²³ Uyo wà *Yesu baa ten ibin pita nnò, nε ki cin' u'tuonl. Binib là maaleh ki teh u yé Yosεf ya bijε nε. Yosεf là yé Heli ya bijε nε, ²⁴ Heli mò yé Matat ya bijε, Matat mò yé Lefi ya bijε, Lefi mò yé Mελki ya bijε, Mελki mò yé Yanayi ya bijε, Yanayi mò yé Yosεf ya bijε, ²⁵ Yosεf mò yé Matatias ya bijε, Matatias mò yé Amos ya bijε, Amos mò yé Nahum ya bijε, Nahum mò yé Esili ya bijε, Esili mò yé Nagayi ya bijε, ²⁶ Nagayi mò yé Mart ya bijε,

* **3:22** Bi kpie' ki kele' tigbont tà nnò ya tuba ni bi ye: A yé n'bijε nε. Dinno n tien' ηε n'bijε.

Mart mɔ́ yé Matatiyas ya bije, Matatiyas mɔ́ yé Semeyinn ya bije, Semeyinn mɔ́ yé Yosék ya bije, Yosék mɔ́ yé Yoda ya bije,²⁷ Yoda mɔ́ yé Yowanan ya bije, Yowanan mɔ́ yé Lesa ya bije, Lesa mɔ́ yé Sorobabel ya bije, Sorobabel mɔ́ yé Salatiel ya bije, Salatiel mɔ́ yé Neri ya bije,²⁸ Neri mɔ́ yé Mɛlki ya bije, Mɛlki mɔ́ yé Adi ya bije, Adi mɔ́ yé Kosam ya bije, Kosam mɔ́ yé Elmadam ya bije, Elmadam mɔ́ yé Eri ya bije,²⁹ Eri mɔ́ yé *Yesu† ya bije, *Yesu mɔ́ yé Elieser ya bije, Elieser mɔ́ yé Yorim ya bije, Yorim mɔ́ yé Matat ya bije, Matat mɔ́ yé Lefi ya bije,³⁰ Lefi mɔ́ yé Simeyɔ́n ya bije, Simeyɔ́n mɔ́ yé Suda ya bije, Suda mɔ́ yé Yosef ya bije, Yosef mɔ́ yé Yonam ya bije, Yonam mɔ́ yé Eliyakim ya bije,³¹ Eliyakim mɔ́ yé Meleya ya bije, Meleya mɔ́ yé Mena ya bije, Mena mɔ́ yé Matata ya bije, Matata mɔ́ yé Natan ya bije, Natan mɔ́ yé *Dafid ya bije,³² *Dafid mɔ́ yé Yese ya bije, Yese mɔ́ yé Yobed ya bije, Yobed mɔ́ yé Bos ya bije, Bos mɔ́ yé Sala ya bije, Sala mɔ́ yé Nasɔ́n ya bije,³³ Nasɔ́n mɔ́ yé Aminadab ya bije, Aminadab mɔ́ yé Adimin ya bije, Adimin mɔ́ yé Arini ya bije, Arini mɔ́ yé Esilɔ́m ya bije, Esilɔ́m mɔ́ yé Fares ya bije, Fares mɔ́ yé Suda ya bije,³⁴ Suda mɔ́ yé Sakɔ́b ya bije, Sakɔ́b mɔ́ yé *Isaak ya bije, *Isaak mɔ́ yé *Abraham ya bije, *Abraham mɔ́ yé Tara ya bije, Tara mɔ́ yé Nakor ya bije,³⁵ Nakor mɔ́ yé Seruk ya bije, Seruk mɔ́ yé Eragawu ya bije, Eragawu mɔ́ yé Falék ya bije, Falék mɔ́ yé Eber ya bije, Eber mɔ́ yé Sala ya bije,³⁶ Sala mɔ́ yé Kayinam ya bije, Kayinam mɔ́ yé Afaksad ya bije, Afaksad mɔ́ yé Sem ya bije, Sem mɔ́ yé Nowe ya bije, Nowe mɔ́ yé Lamék ya bije,³⁷ Lamék mɔ́ yé Matusala ya bije, Matusala mɔ́ yé Enɔ́k ya bije, Enɔ́k mɔ́ yé Yared ya bije, Yared mɔ́ yé Malelel ya bije, Malelel mɔ́ yé Kayinam ya bije,³⁸ Kayinam mɔ́ yé Enɔ́s ya bije, Enɔ́s mɔ́ yé Set ya bije, Set mɔ́ yé Adam ya bije, Adam mɔ́ yé Uwien ya bije.

4

Satan biike' Yesu (*Matie 4:1-11; Mark 1:12-13*)

¹ *Mifuoñaanm jiiire' ní *Yesu bo ki gbe u'ni. U siere' Suden ya kpenl saan, ne mĩ tuke' wɔ́ ki jon' kupenpelku ni, ² ne usenpol bikreh wɔ́ len ki tí baa' iwien pinan. Iwien pinan nnɔ́ wa jin' niba. I gèbre' ma nnɔ́ ne mikònm cuo' wɔ́.

³ Nen saan ne usenpol tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «A yé Uwien ya Bijé la, cère litenl lie ní kpende kpɔ́nɔ́.» ⁴ *Yesu jiiin' wɔ́ ki ye: «Nì kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Nil ña ní li fuobe jier baba bo.» »

⁵ Ne usenpol taa' wɔ́ ki don' nà saan dokre', ki wuɔ́n' wɔ́ unɛndun ya bel ke i ya tãan bo, ⁶ ne ki tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «N li de ñe libel lie ya ciɛnt nin li'faal ke, kime bi là taa' ni'ke ki de min ne. N li fre kí taa nè kí de n yíe wà. ⁷ Nen bo, a gbaan' n' nintuɔ́li ki puke' nni la, sin ne li si ni'ke.» ⁸ Ne *Yesu jiiin' wɔ́ ki ye: «Nì kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye:

«A li gbaan kí kpiɛke a'Yonbdaan Uwien ne kí li pukeh wɔ́n baba.» »

⁹ Ne *usenpol taa' wɔ́ ki jon' Yerusalem, ki tí duon' wɔ́ *Uwien ya duku ya paaki lekleki, ne ki tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijé la, maabe kí lá ci tingi ni, ¹⁰ kime ní kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Sin bo, Uwien li wɔ́bn u'tondb be ní guure ñe.» ¹¹ Ki tí ye: «Bi li guure ñe ñɔ́ a'taal la me tenl.» » ¹² Ne *Yesu jiiin' wɔ́ ki ye: «Nì tí kele' mɔ́ ki ye: «Ña ní biike a'Yonbdaan Uwien.» »

¹³ Usenpol biike' *Yesu mibiikm ke ya bol ki tí gbele', ne ki laan siere' ki dàan' wɔ́.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni (*Matie 4:12-17; Mark 1:14-15*)

¹⁴⁻¹⁵ *Yesu liebe' ní Galile ya tinfenm ni nin *Mifuoñaanm ya tuɔ́m, ki wɔ́knh *Sufmbɛ ya tãan ya dur ni; ne binib ke kpiɛkreh wɔ́. U ya yo ne u'yel kpiɛnh mitinfenm nnɔ́ ni ni'ke saan.

† 3:29 Migbiirm miɛ ni bi ye *Yesu la, ba niire' Yonbdaan Yesu. U'mo te uba ne.

Nasarət ya nib ɲa teke' Yesu ki jin'
(Matie 13:53-58; Mark 6:1-6)

¹⁶ *Yesu baa' Nasarət ya du ni, bi wube' wə nà saan, nɛ ki kən' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni *Saba ya daali tɛn u tɪ ɲi teh ma uyo kɛ. U fii' ki sere' wə ɲi kàan *Uwien ya gbənkɔ, ¹⁷ nɛ bi taa' *Uwien ya ɲəbɔnsəknl Esayi ya gbənkɔ ki de' wə. U pèrè' kugbənkɔ nnə, nɛ ki kaan' nà saan ɲi kɛlɛ' ki ye:

¹⁸ «Yonbdaan ya Fuoɲaanm te n'bo, kime u gènde' nni ɲi təkɛ bijiinb tigbɛmənəmɔnt nɛ, ki sən' nni ɲi ɲi lá təkɛ iyonbe kí ye i li teke i'yul, kí təkɛ ijùɔn kí ye i li likre, kí təkɛ bi jèndeh bà nnə kí ye bi li ɲɛ bi'jend ni,

¹⁹ kí təkɛ binib libinl là Yonbdaan li tien bɛ tinimənt.»

²⁰ *Yesu konkonde' kugbənkɔ nnə, ki jiiin' ki de' litaanl ya duku ya tonsənl, nɛ ki kɛlɛ'. Binib bà kɛ te kuduku nnə ni caan' u'bo inun, ²¹ nɛ u cin' ki təkɛh bɛ ki teh: «Tigbɛr tà ni cii' tù nə, dinnə nɛ tù tien'!» ²² Nɛ bi'kɛ kun' u'bo imənt. U len' iɲəbɔnmənəmɔn yà nnə bɛkɛ' bɛ cɛɛn, nɛ bi niireh tɔb ki teh: «Wə yé Yosef ya bijɛ-ɛɛ?»

²³ Nɛ u təkɛ' bɛ ki ye: «N bɛn ki ye ni li pə nni mikpɛnjenm miɛ nə ki ye: «Dəktiɛ, buu a'ba.» Ni tí li təkɛ nni kí ye «ni cii' n tien' nà kɛ Kapɛrnawum ya du ni nnə, ɲi tien nè n'du ni mə.» » ²⁴ Nɛ ki tí ye: «N təkɛh nɛ imənt nɛ, «*Uwien ya ɲəbɔnsəknl kɛ ɲəbɔnsəknl ya tiɛma du ni yaab nɛ ɲa teknh u'gbɛr.» » ²⁵ N təkɛh nɛ imənt nɛ, Eli ya yo utaa là sere' ibin ita nin iɲmaale iluob nɛ, nɛ mikənciɛnm lu' uɲɛndun kɛ ni. U ya yo ki laa' bikpɔpiib po nɛ Israyɛl ya du ni. ²⁶ Nin nɛn kɛ ɲə Uwien ɲa là sən' Eli bi'ni uba mənən saan. Ama u là sən' wə Sarɛpta ya du wà te Sidən ya tinfɛnm ni nnə ya kpɔpii uba saan nɛ. ²⁷ *Uwien ya ɲəbɔnsəknl Elise ya yo ki laa' ijend po nɛ Israyɛl ya du ni, ama Elise ɲa là cèrɛ' bi'ni uba mənən lùore', u là cèrɛ' Naaman wà yé Siri ya tinfɛnm ya nil nnə baba nɛ lùore'.

²⁸ Binib bà kɛ te litaanl ya duku ni nnə cii' u len' nà nnə nɛ bi'benku ni ben' u'bo ki gbien', ²⁹ nɛ bi fii', ki cuo' wə ki ɲɛn' udu ni, ki taa' wə ki tɪ baa' bi'du nnə te ligbɛngbɛnl là bo nnə ya tintinm saan, bɛ ɲi ture wə kí wiɛ li'tingi. ³⁰ Ama u ɲɛn' bi'siik ni, ki bure'.

Yesu ɲəre' usɛnpol uje uba saan

³¹ U tɪ baa' Galile ya tinfɛnm ya du uba ni bi yih wù Kapɛrnawum, ki cin' ki wəknh binib Uwien ya gbɛr *Saba ya daali. ³² U'wəknhm nnə cuo' binib nnə kɛ miyəkkm cɛɛn, kime u du u'wəknhm nnə bo nɛ. ³³ Tɔ, uje uba là te Sufmbɛ ya taanl ya duku nnə ni usɛnpol ɲaake wə. U laa' Yesu, nɛ ki wuure' ufaa bo ki ye: ³⁴ «Ho! Nasarət ya Yesu, tinbi nin sɪn tu lɛ nɛ? A baa' á lá boln tɛ nɛ-ɛɛ? N bɛn a yé udaan wà, a yé Uwien ya Niɲaan nɛ.» ³⁵ Nɛ *Yesu tien' u'bo ki ye: «ɲmile, kí siere ki dàan uje wuə nə». Nɛ usɛnpol nnə gbəbe' uje nnə binib kɛ ya siik ni, ki dàan' wə ka tien' wə niba. ³⁶ Nɛ ɲi cuo' bi'kɛ miyəkkm cɛɛn. Nɛn saan nɛ bi niireh tɔb ki teh: «Bɛ ya gbɛr sɔ nə? U ɲməbe ufaa nin mituəm nɛ ki wəbndeh isɛnpol, i dàandeh binib-a!» ³⁷ Nɛ *Yesu ya yel kpɛnh mitinfɛnm nnə kɛ ni.

Yesu buu' binib bà bun iwien kɛ ya bol
(Matie 8:14-17; Mark 1:29-34)

³⁸ *Yesu ɲɛn' litaanl ya duku nnə ni, ki jon' Simən den, ki laa' Simən ya cəbnaa bun, u'gbɛnɛnt ton cɛɛn. Bi gbáan' *Yesu ki ye wə ɲi cèrɛ wə ɲi faake. ³⁹ Nɛ u gòn' u'bo, ki tien' iwien nnə bo nɛ u faake' ki pək ki fii' ki cènde' bɛ.

⁴⁰ Uwien bɛnh wù ɲi lu uyo wà nnə, nɛ bà kɛ yaab bun iwien kɛ ya bol tukeh bɛ ki bàareh *Yesu saan. U taah u'nuə ki paakeh bi'bo, nɛ bi faakreh. ⁴¹ U cèrɛh isɛnpol mə dàandeh linigol, ki wuureh ki teh: «A yé Uwien ya Bijɛ nɛ.» Ama *Yesu tɛngɛh i'bo nɛ ka cèrɛh i lienh kime i bɛn ki ye u yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ.

⁴² Nɪ faa', nɛ *Yesu siere' ki jon' nib ɲa te nà saan. Nɛ linigol cin' ki nuunh wə. Bi tɪ laa' wə, nɛ ka ji yíɛ wə ɲi siere kí dàan bɛ. ⁴³ Nɛ u təkɛ' bɛ ki ye: «Nɪ kpɛ ɲi taa Uwien ya bɛl ya

gbem̄nm̄nt tuu n̄o k̄i t̄ake idut̄o m̄o yaab n̄e, kime n̄en bo n̄e Uwien s̄on nni ní.» ⁴⁴ Nn̄o n̄e u t̄akeh binib Uwien ya gber *Sufmb̄e ya t̄aan ya dur t̄a te Sude ya tinf̄enm̄ ni nn̄o ni.

5

Yesu yin' u'panpaank̄epiek̄b

(Matie 4:18-22; Mark 1:16-20; San 1:35-51)

¹ Lidaali liba *Yesu là se Genesaret ya ñuncīenm̄ ya gbaal, n̄e linigol p̄eb̄eh w̄o ki nuunh b̄e r̄i cenge Uwien ya gber. ² U laa' iñ̄erde ile miñunm̄ nn̄o ya gbaal. Bij̄enb̄eb̄ ñ̄en' i'ni ki te ki s̄okreh bi'b̄aan. ³ N̄e *Yesu k̄on' iñ̄erde nn̄o ya buba, bù yé Sim̄on yaabu, n̄e ki gb̄aan' w̄o ki ye w̄o r̄i sule k̄i k̄o miñunm̄ ni waamu. U sule' ki k̄on', n̄e *Yesu k̄ele' buñ̄erbu nn̄o ni, ki cin' ki w̄oknh inigol Uwien ya gber.

⁴ U w̄okn' ki t̄i gben', n̄e ki t̄ake' Sim̄on ki ye: «Jo miñunm̄ ñ̄o n̄a saan, ní t̄i wīe ni'b̄aan k̄i cuo ij̄en.» ⁵ N̄e Sim̄on jiin' w̄o ki ye: «C̄enbaa, ti j̄ende' kuñ̄on̄menku n̄e ka cuo' bonn. Ama sin len' ma n̄o, n li wīe.»

⁶ Bi wīe', ki cuo' ij̄en i ȳebe ka dindin, haali ib̄aan t̄i benh ȳe r̄i k̄ere. ⁷ N̄e bi k̄enbe' ki yin' bi'j̄enbet̄ob̄ bà te buñ̄ert̄abu ni nn̄o, b̄e r̄i baa k̄i tore b̄e. Bi baa', n̄e bi ñ̄en' ij̄en nn̄o ki gbien' iñ̄erde ile nn̄o k̄e, haali i t̄i benh ȳi r̄i lin. ⁸ Sim̄on P̄ier laa' nn̄o ma nn̄o, n̄e ki gb̄aan' *Yesu ya nun b̄o, ki t̄ake' w̄o ki ye: «Yonbdaan, j̄ende n'saan, kime n yé ubierdaan n̄e.» ⁹ Bi cuo' ij̄en i ȳebe ma nn̄o, n̄e ñ̄i cuo' Sim̄on nin bà k̄e te u'saan nn̄o miȳokm̄ c̄een. ¹⁰ Miȳokm̄ cuo' Sebede ya bij̄ieb̄ Saak nin San bà yé Sim̄on ya tons̄ont̄ob̄ nn̄o m̄o. N̄en saan n̄e *Yesu t̄ake' Sim̄on ki ye: «La f̄enge, f̄enf̄enn̄o k̄i taa k̄i li joh, a ji li taakeh binib n̄e ki dien̄h nni.» ¹¹ Bi d̄ere' bi'ñ̄erde nn̄o ki ñ̄en' ugb̄e, ki d̄aan' ni'k̄e, n̄e ki paan' u'bo.

Yesu c̄ere' uj̄end uba l̄ùore'

(Matie 8:1-4; Mark 1:40-45)

¹² Lidaali liba n̄e *Yesu te mitinf̄enm̄ nn̄o ya du uba ni, uj̄e uba m̄o te len lij̄endl gbe u'gb̄en̄ent̄ k̄e bo. U laa' Yesu, n̄e ki baa' ki lá p̄uon' u'nun b̄o, ki gb̄aan' w̄o ki ye: «Yonbdaan, a ȳie la, a li fre k̄i c̄ere r̄i l̄ùore.» ¹³ N̄e *Yesu t̄ende' u'nūo ki m̄e' w̄o, n̄e ki ye: «N ȳie, l̄ùore.» N̄e lij̄endl nn̄o p̄ok ki gben' i ya t̄aan bo. ¹⁴ N̄e *Yesu k̄pek̄pe' u'bo ki ye u la t̄ake nil n̄a tien', n̄e ki t̄ake w̄o ki ye: «Li jo k̄i t̄i l̄e ut̄atūr̄k̄e, k̄i tien mil̄ùorm ya tūarl̄ ten Moyis là ye b̄e r̄i li teh ma bo. N̄en n̄e li wūon k̄i ye a l̄ùore.»

¹⁵ *Yesu ya yel t̄ùr̄eh ki kp̄ienh, n̄e inigol taakeh u'saan b̄e r̄i cenge u'gber ki ȳebe, ki nuunh w̄o r̄i buu bi'ni bà yé biwīenb̄. ¹⁶ Ama u s̄obe ki s̄ier̄eh bi'saan n̄e, ki joh nib ñ̄a te n̄a saan, ki t̄i k̄aareh.

Uj̄e uba ya t̄aan nin u'nūo faan' Yesu c̄ere' u faake'

(Matie 9:1-8; Mark 2:1-12)

¹⁷ Lidaali liba n̄e *Yesu te ki w̄oknh Uwien ya gber. *Farisīenm̄be nin *Yiko ya w̄onw̄oknb̄ bà ñ̄en' Galile nin Sude ya tinf̄enm̄ ya du k̄e ni nin Yerusalem b̄o ní nn̄o m̄o te ni'saan. Yonbdaan Uwien ya tūm̄ c̄ereh u buuh biwīenb̄. ¹⁸ N̄e bij̄eb̄ biba tuke' uj̄e uba linagenl bo ki baa' ní. Uj̄e nn̄o ya t̄aan nin u'nūo n̄e là faan'. Bi nuunh b̄e r̄i taa w̄o k̄i kūon kuduku ni k̄i t̄i ble *Yesu ya nun b̄o n̄e. ¹⁹ Linigol nn̄o bo ba laa' f̄enm̄ b̄e r̄i kūon w̄o Yesu saan ma nn̄o, n̄e ki don' u te kudulekaaku k̄ua ni nn̄o ya paaki, ki cube' lib̄onl, n̄e ki taa' w̄o ki kūon' ki yekn' nin linagenl nn̄o, ki ble' siik ni *Yesu ya nun b̄o. ²⁰ *Yesu laa' bi teke' w̄o ki jin' ma nn̄o, n̄e ki t̄ake' uj̄e w̄a ya t̄aan nin u'nūo faan' nn̄o ki ye: «N f̄ere' ñ̄e a'biere ñ̄o.»

²¹ N̄en saan n̄e *Yiko ya w̄onw̄oknb̄ nin *Farisīenm̄be cin' ki maaleh ki teh: «U yé ñ̄me n̄e ki sukreh Uwien n̄o? Uwien baba ñ̄a ñ̄i la, ñ̄me li fre k̄i f̄ere binib bi'biere?» ²² *Yesu b̄ende' bi'ȳenmaale, n̄e ki niire' b̄e ki ye: «‹B̄e tien' ni maaleh n̄o nn̄o ni'ȳenm̄ ni?› ²³ Ni l̄e ba n̄e faa? N̄ t̄ake w̄o k̄i ye n f̄ere' w̄o u'biere n̄e faa bii w̄o r̄i fii k̄i li cuonh n̄e faa? ²⁴ N̄en bo, n li wūon n̄e k̄i ye Unil ya Bij̄e ñ̄m̄obe mitūm̄ uñ̄endun wuu ni w̄o r̄i f̄ere binib bi'biere.

Nε ki tɔke' uje wà ya tàan nin u'nuɔ faan' nnɔ ki ye: «N lienh sin nε, fii, kí yuure a'nagenl, kí li kunh.» »

²⁵ I ya tàan bo nε u pɔk ki fii' bi'nun bó, ki yuure' linagenl là u bi dɔ li'bo nnɔ, ki pèkeh Uwien ki kunh. ²⁶ Ní cuo' bi'ke miyɔkm cεen, nε bi pèkeh Uwien. Bujɛwaanbu cuo' bε, nε bi lienh ki teh: «Ti laa' miyɔkm ya bonn dinnɔ.»

Yesu yin' Lefi wɔ ní paan u'bo
(Matie 9:9-13; Mark 2:13-17)

²⁷ Ni ya puoli bó nε *Yesu siere' ni'saan ki joh, ki laa' ulɛnpotekl uba bi yih wɔ Lefi, u kɛ lɛnpotekbùol. *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» ²⁸ Nε u dàan' ni'ke, ki fii' ki paan' u'bo.

²⁹ Lefi tien' tijier u'den tù yɛbe ki teke' *Yesu kucɛnku. Bilɛnpotekb ligol nin binitɔb mɔ là te tijier nnɔ ya jim. ³⁰ Nà ηmaake' *Farisienmbε nin bi'yaab bà yé *Yiko ya wɔnwɔknb nnɔ, nε bi niire' *Yesu ya panpaankaab ki ye: «Bε tien' ni jinh, ki ñuh nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnb-i?» ³¹ Nε *Yesu tɔke' bε ki ye: «Binib bà ηmɔbe laanfɛ ηa nuunh dɔktiε, bà bun nε nuunh dɔktiε. ³² Ma baa' ní yin nimɔnb, n baa' ní yin bibiɛrdɛnb nε bε ní lèbre bi'tetem.»

Uñlòle ya gber
(Matie 9:14-17; Mark 2:18-22)

³³ *Farisienmbε nnɔ tɔke' *Yesu ki ye: «San ya panpaankaab nin tinbi *Farisienmbε yaab sɔbe ki lùoh buñɔbu nε, ki kàareh, nε a'yaab ben jinh ki ñuh-a!» ³⁴ Nε u jiin' bε ki ye: «Ni li fre kí cère binib bà bi yin' bε upiikuɔn nnɔ ní lòle buñɔbu uyo wà piicε laan te bi'saan-ii? ³⁵ Ama uyo uba we ní bε ní ñen piicε bi'saan. U ya yo nε bi li lòle buñɔbu.» ³⁶ Nε u tí pɔn' bε mikpɛnjɛnm ki ye: «Uba ηa ní jɛ kí lekɛ liliɛrfɛnl ya kpɛlciεku kí lekɛ likpaal. U tien' nnɔ la, u li saa lifɛnl nnɔ, nε lifɛnl ya kpɛlciεku nnɔ ηa ní tuo kí cuo nin likpaal nnɔ. ³⁷ Uba mɔ ηa ní taa midaam mà ηa laan muɔ' ki ben' kí piεke iyɔkpaan ni. U tien' nnɔ la, midaam nnɔ li kpiɛn iyɔl nnɔ, kí wule kí ñende nε iyɔl mɔ ní saa. ³⁸ Ama bi piεkeh midaam mà ηa laan muɔ' ki ben' iyɔfɛn ni nε. ³⁹ Wà kɛ ñun' midaam mà muɔ' ki ben' la, wa ji yíe mà ηa laan muɔ' ki ben', u li ye: «Mà muɔ' ki ben' nnɔ nε ηmε.» »

6

Saba ya daali ya gber
(Matie 12:1-8; Mark 2:23-28)

¹ *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gèbreh ikpàan iba ni, nε u'panpaankaab coh ijifen* ki cienh ki nukeh ki ηmɔnh. ² Nε *Farisienmbε biba niire' bε ki ye: «Bε tien' ni teh yiko kùɔn' nà *Saba ya daali?» ³ Nε *Yesu jiin' bε ki ye: «Na kaan' *Dafid là tien' ma bo nε-εε? Mikònm là cuo' wɔn nin u'nib ma nnɔ, ⁴ u kɔn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpɔnɔ wà bi taa' ki de' Uwien nnɔ ki ηmɔn', ki taa' ki de' u'nib, bi'mɔ ηmɔn'. Ama bitɔtuɔrkaab baba nε là ηmɔbe usen bε ní ηmɔn kpɔnɔ nnɔ.» ⁵ Nε ki tɔke' bε ki ye: «Unil ya Bijε nε ηmɔbe usen wɔ ní wuɔn bi li tien nà Saba ya daali.»

Uje uba ya nuɔ faan', Yesu cère' u faake' Saba ya daali
(Matie 12:9-14; Mark 3:16)

⁶ *Saba ya detɔl liba, *Yesu tí kɔn' litaanl ya duku ni, ki wɔknh binib Uwien ya gber. Uje uba mɔ te len, u'nojie faan'. ⁷ *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisienmbε sekndeh bε ní liike u li cère unil ní faake *Saba ya daali bii wa ní cère, kime bi nuunh bε ní lε bi li dule nà bo kí biin wɔ nε. ⁸ *Yesu ben bi'yɛnmaale ma nnɔ nε ki tɔke' uje wà ya nuɔ faan' nnɔ ki ye: «Fii kí sere siik ni.» U fii' ki sere', ⁹ nε *Yesu niire' bε ki ye: «*Saba ya daali la, unil ηmɔbe usen wɔ ní tien nà mɔn bii nà bre nε? U ηmɔbe usen wɔ ní ηmien unil bii wɔ ní ku wɔ nε?» ¹⁰ U liike' bi'ke ki gɔbre' ki bòn', nε ki tɔke' uje wà ya nuɔ faan' nnɔ ki ye: «Tɛnde a'nuɔ.» U tendε' u'nuɔ, nε u jire' u'ciem. ¹¹ Bi'benku ni ben' cεen, nε bi gbierεh bε ní liike bi li tien *Yesu ma.

* 6:1 Liike Matie 12:1.

*Yesu gènde' u'tondb piik nin bile
(Matie 10:1-4; Mark 3:13-19)*

¹² Lidaali liba ne *Yesu don' lijuəl bo wə rí tĩ kàare, ki gòn' ki kàareh ¹³ nĩ tĩ faa', ne u yin' u'panpaankaab ki gènde' bi'ni piik nin bile, ki yin' be u'tondb. ¹⁴ U'tondb nnə ya yel sə: Simən, wà u yin' wə Pier nnə nin u'ninje Andre nin Saak nin San nin Filip nin Batelemi ¹⁵ nin Matie nin Toma nin Alfe ya bije Saak nin Simən wà ya nun món u'du ya gber bo, ¹⁶ nin Saak ya bije Sudas nin Sudas Iskariyət wà lá li kuore Yesu.

*Yesu kpaandeh Uwien ya gber, ki buuh biwienb
(Matie 4:23-25)*

¹⁷ Yesu nin u'tondb jinh lijuəl nnə bo, ki lá sere' li'niel, u'panpaankaab yebe nà saan nnə. Linigocienl liba mə là te ni'saan. Lí nien' ní Sude ya tinfenm ke ni nin Yerusalem ni nin Tir ni nin Sidən ya du ni ne. Idu nnə te miñunciem ya gbaal ne. ¹⁸ Bi baa' be rí cenge u'gber ne, kí nuunh wə rí buu bi'ni bà yé biwienb. Ne u buu' be, ki ηəre' isenpol mə i ηməbe binib bà ki jèndeh nnə saan. ¹⁹ Linigol nnə ke nuunh be rí me wə, kime mituəm miba ne nien u'ni ki cèreh bi'ke faakreh.

*Uwien ya mənəm te ni'bo
(Matie 5:1-12)*

²⁰ Nən saan ne Yesu caan' u'panpaankaab bo inun, ki ye:
«Ninbi bijiinbe, Uwien ya mənəm te ni'bo,
kime Uwien ya bel yé ni'yaal ne.

²¹ Ninbi bà mikònm ηməbe ne fenfennə nə,
Uwien ya mənəm te ni'bo,
kime ni lá li ji kí gbo.
Ninbi bà muəh fenfennə nə, Uwien ya mənəm te ni'bo,
kime ni lá li lè.

²² «Binib nən ne,
ka yie be rí li lenh ne,
ki sukreh ne,
ki saah ni'yel Unil ya Bijə bo la, Uwien ya mənəm te ni'bo.
²³ Bi teh ne nnə la, cère mən ni'yenm rí li sange ní li poknh,
kime ni li le lisuul là yebe paaki bó.
Bi'yaajeb mə là teh nnə ne Uwien ya nɔbonsəknb.»

Ni bre binib bo

²⁴ «Ama ninbi bifaadənbe, nĩ bre ni'bo,
kime ni jin' ni'ηmaa ηə.

²⁵ Ninbi bà jinh ki gbieh fenfennə nə,
nĩ bre ni'bo,
kime mikònm lá li cuo ne.
Ninbi bà leh fenfennə nə,
nĩ bre ni'bo,
kime ni'yenm lá li saa ten ni ke mikuum ne ki muəh.

²⁶ Binib ke pèkeh ne la, nĩ bre ni'bo.
Bi'yaajeb mə là teh nnə ne bitonnennɔbonsəknb.»

*Li yie mən ni'nennendb
(Matie 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ «N təkheh ninbi bà cengeh nni nə ne, li yie mən ni'nennendb, kí li teh bà nən ne mənəmənəm. ²⁸ Li təkheh mən binib bà wienh ne miñuum ki teh Uwien rí tien be u'mənəm, kí li kàareh ki dienh bà sukreh ne. ²⁹ Unil kpəbe' a'kpienku kuba la, pekre kutəku mə kí de wə. Unil fie' a'lierghbenku la, cèbe wə a'lierwawaal mə. ³⁰ Wà ke mie' ηe nibonn la, pu wə.

Wà mɔ taa' a'bonn la, la niire wɔ ni'ból. ³¹ Ni yíe binib ní li teh ne ná nnɔ, ni'mɔ ní li teh be nen.

³² «Ni yíe bà yíe ne baba la, ni li le ku le penpeku? Bibierdenb mɔnɔn yíe bà yíe be ne. ³³ Ni teh mɔnmɔnm bà teh ne mɔnmɔnm baba ne la, ni li le ku le penpeku? Bibierdenb mɔnɔn teh nnɔ ne. ³⁴ Ni kpendeh bà ni daan ki ye bi li jiin ne baba la, ni li le ku le penpeku? Bibierdenb mɔnɔn kpendeh bi'tɔb ne, ki daan ki teh bi li jiin be bi kpende' ná nnɔ. ³⁵ Ama ninbi li yíe men ni'nennendb, kí li teh be ná mɔn, kí li kpendeh binib tibont, ki la daan ki ye bi li jiin ne tù. Ni teh nnɔ la, ni li le lisuul là yebe, ne ki li yé Uwien Wà ɲa ɲmɔbe Nacentɔ ya bumu. Wɔn mɔnɔn teh bibierdenb nin binib bà ɲa faareh wɔ tinimɔnt ne. ³⁶ Li teh men tinimɔnt ten ni'Baa Uwien teh ma bo.»

*La li biindeh men tɔb
(Matie 7:1-5)*

³⁷ «La biindeh men nib ɲɔ Uwien mɔ la biin ne. La ye men uba kpe utudere ɲɔ Uwien mɔ la ye ni'mɔ kpe utudere. Li fèreh men binib bi'biere ɲɔ Uwien mɔ ní fère ne ni'yi. ³⁸ Li punh men binib ɲɔ Uwien mɔ ní li punh ne. U li gbien ni'yiek kè ní gbe wɔ ní yeyeke, kí ñiñi kí gbien nè ní wule, ne kí de ne, kime ni taah ná ki bikreh tibont ki dienh binitɔb nnɔ Uwien mɔ li taa nen ne kí biike kí de ne.»

³⁹ *Yesu tí pɔn' be mikpenjenm ki ye: «Ujuɔn li fre kí ðie u'juɔntɔ-ɔɔ? Bi'ke bile ɲa ní lu kubùoku ni-ii? ⁴⁰ Wà bengeh ɲa cɛn' wà wɔknh wɔ. Ama wà ke benge' ki tí gben' la, u li te ten u'cɛnbaa ne.

⁴¹ «Be tien' a lenh kumuɔku kù a te a'tɔ ya nunbu ni, ka ji lenh jaantelke wà puɔn a'yaabu ni? ⁴² A li tien mila kí tɔke a'tɔ kí ye: «Cère ní ñen kumuɔku kù a te a'nunbu ni nɔ», ɲɔ ka lenh jaantelke wà puɔn a'yaabu ni nnɔ. Sin iñuɔn ilele ya nilɔ, kpie kí ñen jaantelke wà puɔn a'nunbu ni nnɔ, kí li lenh mɔnmɔnm, kí yaan kí fre kí ñen kumuɔku a'tɔ yaabu ni.»

*Busubu nin bu'bii ya gber
(Matie 7:16-20; 12:33-35)*

⁴³ *Yesu tí tɔke' be ki ye: «Busumɔnmɔnbu ɲa ní fre kí lùon ibii yà ɲa mɔn. Busubu bù a ɲa mɔn mɔ ɲa ní fre kí lùon ibii yà mɔn. ⁴⁴ Busubu ya bii ne cèreh bi bendehe bù yé busubu bù a ya bol. Ba pɔh kɛnkɛn konkonbu bo, ka pɔh cɛce mɔ benenk bo. ⁴⁵ Unimɔn ya yenmaalmɔnmɔn yà te u'fèl bo ne cèreh u teh ná mɔn, ne ubierdaan ya yenmaalbiere cèreh u teh ná bre, kime unil ke len' ki kun' ná bó la, ni ñen' iyenmaale yà te u'fèl bo ne.»

*Binib bile men' bi'dur ma bo
(Matie 7:24-27)*

⁴⁶ «Be bo ne ni yih nni: «Yonbdaan, Yonbdaan,» ka teh n tɔkeh ne ní li teh ma bo. ⁴⁷ Wà ke baa' n'saan, ki ciuh n'gber, ki teh tù ye ma la, n li wuɔn ne u naan udaan wà. ⁴⁸ U naan uje wà yíe wɔ ní me kuduku ɲɔ ki gbin' ní ñuɔke', ki pu' litenpuul kutentiɛku bo ne. Miwuɔm kɔn' ki puube' ki yile' kuduku nnɔ bo, ne ka fre' ki jenge' kù, kime udaan nnɔ men' kù mɔnmɔnm ne. ⁴⁹ Ama unil wà ciuh n'gber, ka teh tù ye ma la, u naan uje wà men' kuduku utintele bo ne. Miwuɔm kɔn', ki puube' ki yile' ku'bo, ne kù pɔk ki lu' kpelkpel.»

7

*Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔnl
(Matie 8:5-13)*

¹ *Yesu tɔke' binib nnɔ tigber ki gben', ne ki bure' Kapernawum ya du bó. ² Sojambe kobk ya cien uba là te ki ɲmɔbe utonsɔnl uba ki yíe wɔ cɛen. Utonsɔnl nnɔ lá bun ki benh wɔ ní kpo. ³ Sojacien nnɔ cii' bi lienh Yesu bó, ne u sɔn' Sufmbe ya cienb u'saan, be ní tí gbáan wɔ wɔ ní baa kí lá ɲmien u'tonsɔnl nnɔ. ⁴ Biciɛnb nnɔ baa' *Yesu saan, ne ki tùɔreh ki gbáanh wɔ ki teh: «Sojacien nnɔ kpe á tore wɔ ne, ⁵ kime u yíe tí'du ya nib, ne wɔn ne men' tí'taanl ya duku.»

⁶ Nɛn saan nɛ Yesu paan' bi'bo ki bure', ki tɪ nɛke sojaciɛn nnɔ den, nɛ u sɔn' u'jɔtieb bi tuobe' wɔ usɛn bɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, sojaciɛn nnɔ ye a la ji n' jɛnde a'ba, kimɛ wa kpɛ á baa kí kɔ u'den. ⁷ Nɛn bo nɛ u maale' ki ye wa kpɛ wɔ rɪ bugbɛn rɪ tuobe nɛ usɛn bɔ mɔnɔn. A li len' ki ye faake la, u'tonsɔnl nnɔ li faake nɛ. ⁸ Kimɛ wɔn mɔnɔn nɛmɔbe binib bà yé nin wɔ biciɛnb, nɛ ki mɔ yé sojambɛ biba ya ciɛn. U tɔke' uba ki ye: «Li joh» la, u joh nɛ, u tɔke' utɔ ki ye: «Dɛn» la, u bàareh nɛ. U tɪ tɔke' u'tonsɔnl ki ye: «Tien niɛ» la, u teh nɛn nɛ.»

⁹ *Yesu cii' u'ñɔbon nnɔ ma nnɔ, nɪ cuo' wɔ miyɔkm, nɛ u jiɛbe' ki liike' linigol là pɛ u'bo nnɔ ki ye: «N tɔkeh nɛ nɛ, ma laan laa' miɛ ya tekjim ya tunbu Israyɛl yaab mɔnɔn ni.»

¹⁰ Binib bà tuobe' *Yesu usɛn bɔ nnɔ liɛbe' sojaciɛn nnɔ den, ki laa' u'tonsɔnl nnɔ faake'-a.

Yesu mɛkre' ukpopii uba ya bijɛ

¹¹ Lidaali liba nɛ *Yesu joh udu uba bɔ, bi yih wɔ Nayinn, ki tɔke nin u'panpaankaab nin binib ligol. ¹² U tɪ tuo wɔ rɪ kɔ udu nnɔ ni, nɛ ki laa' ukpopii uba ya bubaabk kpo' bi tuke ki joh kukaaku bɔ, nɛ udu nnɔ ya nib pɛ ka dindin. ¹³ Yonbdaan laa' ukpopii nnɔ ma nnɔ, nɛ ki muɔ' wɔ micɛcɛkm, ki tɔke' wɔ ki ye: «Ji la muɔh», nɛ ¹⁴ ki cuon' ki nɛkn' ikɛliɛn, ki tɛnde' u'nuɔ ki mɛ' yɛ. Binib bà tuke utɛnkpii nnɔ sere', nɛ u ye: «Unaciɛn, n lienh sin nɛ, fii.» ¹⁵ U fii' ki kɛle', ki cin' ki lienh, nɛ *Yesu taa' wɔ ki de' u'naa. ¹⁶ Nɛn saan nɛ bujɛwaanbu cuo' bi'kɛ, nɛ bi pɛkeh Uwien ki teh: «Uwien ya ñɔbonsɔknciɛn uba nɛ ñɛn' tɪ'ni. Uwien nɛ baa' wɔ rɪ nɛmɛn u'nib.»

¹⁷ Nɛ bi tɔkeh *Yesu tien' nà nnɔ Sude ya tinfɛnm kɛ ni nin itengbaan yà kɛ nɛke Sude nnɔ ni.

San wà siih binib Uwien ya ñunm sɔn' u'panpaankaab Yesu saan (Matie 11:2-19)

¹⁸ San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ ya panpaankaab jon' ki tɪ tɔke' wɔ tigber nnɔ kɛ. Nɛ u yin' bi'ni bile, ¹⁹ ki sɔn' bɛ Yonbdaan saan, bɛ rɪ tɪ niire wɔ kí ye wɔn nɛ yé wà li baa* ní nnɔ bii bi li guure utɔ nɛ?

²⁰ San ya panpaankaab nnɔ baa' *Yesu saan nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: « «San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ nɛ sɔn' tɛ a'saan tɪ lá niire nɛ» kí ye: «Sin nɛ yé wà li baa ní nnɔ bii tɪ li guure utɔ nɛ?» » ²¹ U ya yo ki laa' *Yesu cɛreh biwiɛnb bà yɛbe faakreh, ki cɛreh iwɔb cuonh, ki nɛwɔh isɛnpol binib saan, ki likreh ijùɔn i yɛbe; ²² nɛ ki tɔke' San ya panpaankaab nnɔ ki ye: «Liɛbe mɛn kí tɪ tɔke San ni laa' nà nin ni cii' nà: ijùɔn likreh, iwɔb cuonh, ijend lùoreh, igbaan ciih, bitɛnkpiib mɛkreh, nɛ bijiiɛnb ciih tigbɛmɔnmɔnt. ²³ Wà nɛ tùre' Uwien ya sɛn min bo la, Uwien ya mɔnm te u'bo.»

²⁴ San ya panpaankaab liɛbe' uyo wà nnɔ, nɛ Yesu cin' ki tɔkeh linigol San ya gbɛr ki teh: «Ni là jon' kupenpelku ni ní tɪ liike ba? Ni là jon' ní tɪ liike limuɔnl là mitafaam jɛngɛh lè nɛ-ɛɛ? ²⁵ Ni nín là jon' ní tɪ liike ba? Ni là jon' ní tɪ liike unil wà guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nɛ-ɛɛ? Binib bà guoh tikpɛlcɛmɔnmɔnt, ki te liwiɛl ni nnɔ kɔh bibɛrb den nɛ. ²⁶ Tɔ, ni nín là jon' ní tɪ liike ni lɛ bonn nɛ? Ni là jon' ní tɪ liike Uwien ya ñɔbonsɔknl nɛ-ɛɛ? N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u cɛn' Uwien ya ñɔbonsɔknl mɔnɔn. ²⁷ Kimɛ wɔn San bo nɛ nɪ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Liike, n li sɔn n'tond wɔ rɪ liere nɛ,

kí lá tùɔre a'sɛn.»

²⁸ «N tɔkeh nɛ nɛ, ba laan maa' nil uba, u cɛn' San. Ama unil wà yé uwaal Uwien ya bɛl ni cɛn' wɔ.

²⁹ «Udu ya nib kɛ, haali nin bilɛnpotekb kɛ cii' San ya gbɛr, ki bɛnde' ki ye Uwien yé ugɛmɔndaan, nɛ ki cɛre' u sii' bɛ Uwien ya ñunm. ³⁰ Ama Farisiɛnmbɛ nin bà bɛn yiko mɔnmɔnm nɛ tuo' u sii' bɛ Uwien ya ñunm. Nɛn nɛ wuɔn' ki ye bi yɛ' Uwien yɛ nà.»

³¹ Yesu tɪ len' ki ye: «N nín li taa ba kí nɛnge fɛnfɛnnɔ ya nib-i? Bi naan ba? ³² Bi naan tɛn mubumu nɛ kɛ kidaak ni ki jeleh, ki tɔkeh mu'tɔmu ki teh:

* **7:19** Liike Matie 11:3.

⟨Ti piebe' nε liwol, nε na η̄on' ciek.

Ti gεn' ikuyuon, nε na muo'.⟩

³³ Kimε San wà siih binib Uwien ya ñunm baa' ki kùò tijier tubambe, ka ñuh daam, nε ni ye usenpol nε ñaake wò. ³⁴ Unil ya Bijε baa', ki jinh ki ñuh, nε ni ye: ⟨Liike mεn uje wuò yé ufɔnfuòb nε ki yé udeyibl, ki joreh nin bilenpotekb nin bibierdenb.⟩ ³⁵ Ama binib bà kε tuo' Uwien ya yenfuom nε ben m̄i m̄on ki kpe ma bo.⟩

Upii uba kpieke' Yesu

³⁶ Lidaali liba nε Farisien uba yin' *Yesu wò ní baa kí lá ji u'den, nε u jon' Farisien nnò den, ki tí kε ki jinh. ³⁷ Upiisònsònd uba m̄ò là te udu nnò ni. U cii' *Yesu te Farisien nnò den ki jinh, nε ki tuke ní lεfina uba alabaat† ya dingl ni, ³⁸ ki baa' ki lá sere' *Yesu ya puoli bó u'taan saan, ki muòh, u'nunsiir luh *Yesu ya taan bo, ki sèkndeh yè, nε u taah u'yur ki η̄mireh yè, ki bibeh yè, ki taah lεfina nnò ki faanh yè. ³⁹ Farisien nnò laa' nnò ma nnò, nε ki maale' u'yenm ni ki ye: «Uje wuò bi yé *Uwien ya ñòbonsòknl la, u bi li bende upii wà miεkeh wò nò yé udaan wà. U bi li bende kí ye u yé usònsònd nε.»

⁴⁰ Nε *Yesu tòke' Farisien nnò ki ye: «Simòn, n η̄mòbe tigber tuba ní tòke ηε.» Nε u ye: «Len n'cεnbaa» ⁴¹ Nε *Yesu ye: «Uje uba nε kpende' binib bile ilike. U kpende' uba milikbim itur kobiinun, ki kpende' utò milikbim itur piinun. ⁴² Bi'ke bile ηa ní fre kí pè wò ma nnò, nε u cèbe' bε bi'fèn. Bijeb bile nnò ni, u lε li yíe ulikdaan nnò ki cεn' utò.» ⁴³ Nε Simòn jiiin' wò ki ye: «N maale' ki ye wà ya fènl yebe nnò nε li yíe wò ki cεn'.» Nε *Yesu tòke' wò ki ye: «A tòke' bù te.» ⁴⁴ Nε ki pekre' upii nnò bó, ki tòke' Simòn ki ye: «A laa' upii wuò-wò? N kàn' ní a'den ma ηa de' ñunm bε ní sòkre n'taan, ama upii wuò wòn, u taa' u'nunsiir nε ki sèkn' yè, ki taa' u'yur ki η̄miη̄mire' yè. ⁴⁵ Na lòkn' nni ama n tí kàn' ní ma wòn ηa dàan n'taan ya bibm haali nin fεnfennò. ⁴⁶ Sin ηa taa' kpòm m̄onon ki fàan' n'yul, ama wòn taa' lεfina nε ki fàan' n'taan. ⁴⁷ Nen bo, n tòkeh ηε nε, n fère' wò u'biere ì yebe ma nnò, nε cère' u yíe nni ki gbien', kime unil wà n fère' wò ibiere waamu la, udaan m̄ò yíe nni waamu nε.» ⁴⁸ Nen saan nε u tòke' upii nnò m̄ò ki ye: «N fère' ηε a'biere.» ⁴⁹ Nε wòn nin binib bà jinh nnò maaleh bi'yenm ni ki teh: «Uje wuò yé η̄mε nε, ki tí fèreh binib bi'biere?» ⁵⁰ Nε *Yesu tòke' upii nnò ki ye: «A'tekjim nε η̄mien' ηε. Li joh nin uyenduon.»

8

Yesu ya tondb nin bipiib biba piereh wò

¹ Ni ya puoli bó nε *Yesu joh iducenciεn nin iduwawaale ni, ki kpaandeh Uwien ya bεl ya gbem̄onm̄ont, nε u'tondb piik nin bile nnò pε u'bo. ² Bipiib bà u là cère' bi faake' nin u là η̄ore' bà saan isenpol nnò m̄ò pε u'bo. Ben si: Mari wà bi yih wò Madelenn nnò, *Yesu là η̄ore' isenpol ilole wòn saan nε ³ nin Herod ya tonsònb ya ciεn Kusa ya po Sann nin Susann nin bipiitòb ligol, nε bi'ke taah bi'bont ki toreh wòn nin u'tondb.

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Matie 13:1-9; Mark 4:1-9)

⁴ Tò, binib ñen' ní idu kε ni, ki baa' *Yesu saan, ki taan' ki tien' linigociεnl, nε u pòn' bε mikpenjenm ki ye: ⁵ «Ukpaal uba nε là jon' wò ní tí plè tibonbuor ya bim. U plèh ma nnò, miba lu' usengbe, nε binib tete' mi'bo, nε inuon baa' ki lá jin' mè. ⁶ Mitòm lu' kutentiεku bo, ki pεn'. Ní'saan ηa sange ma nnò, nε mipiεm nnò kuore'. ⁷ Mitòm m̄ò lu' kujεgorku ni, ki pεn'. Nε mipiεm nnò nin kujεgorku kε kpienh, nε kujεgorku wòbn', ki ku' mè. ⁸ Mitòm m̄ò lu' kitinm̄onm̄onk bo, ki pεn' ki kpére', nε ki lùon' kokobk.» *Yesu len' ki pukn' ki ye: «Wà η̄mòbe litubl la, wò ní cii.»

Bε tien' Yesu pòh binib mikpenjenm-i?

(Matie 13:10-17; Mark 4:10-12)

† 7:37 Liike Matie 26:7.

⁹*Yesu ya panpaankaab niire' wə mikpenjenm nnə ya tingi. ¹⁰Nε u jiin' bε ki ye: «Uwien nε cère' ninbi bende' u'bel ya gbəbəlkaar. Ama bitəb bən wən, nǐ yé mikpenjenm nε bi'bo ηə

⟨bε ń li likeh ka lenh,
kí li cengeh ka ciuh ni'tingi.⟩ »

Wə plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi
(*Matie 13:18-23; Mark 4:13-20*)

¹¹ «Mikpenjenm nnə ya tingi sə: tibonbuor nnə yé Uwien ya gber nε. ¹²Mibim mà lu' usengbε nnə yé binib bà ciuh Uwien ya gber, usenpol bàareh ki lá ñendeh tù bi'fèl ni ηə bi la teke Uwien kí ji kí ηmare nε. ¹³Mibim mà lu' kutentiεku bo nnə mə yé binib bà ciuh Uwien ya gber, ki teknh tù nin uyensonge, ama ka cèreh tù kpaakeh ñaan bi'fèl ni nε. Bi teke' Uwien ki jin' nǐ wuəke' waamu, mibiikm tu' bε la, bi pək kí wiε Uwien ya sen nε. ¹⁴Mibim mà lu' kujεgorku ni nnə mə yé binib bà ciuh Uwien ya gber nε ki cèreh uηendun ya gber nin lifaal ya yenmaale nin uηendun ya ηmaa wəbndeh tigber nnə ki cèreh ta fəreh mənəmnm bi'fèl ni nε. ¹⁵Mibim mà lu' kitinmənəmank bo nnə mə yé binib bà ya fèl bo mən, bi ηməbe tigbemənt, ki cengeh tigber nnə, ki taah tù ki blinh bi'fèl bo, ki ñikndeh ki cèreh tù sənħ itùn nε.»

Yesu sureh binib bε ń li cengeh u'gber
(*Mark 4:21-25*)

¹⁶*Yesu tí ye: «Uba ηa ń sε frl kí taa lisenl kí cubn li'bo bii kí taa lè kí sien gado ya tingi. Ama u li taa lè kí tuən likpenkpenl bo nε ηə bà kε kəh ní iden ni ń li lenh. ¹⁷Kimε bonn ηa te ki buə ηə ba lá li lε nē, gber mə ηa te ki buə ηə ka lá li ñε upaan bo. ¹⁸Nεn bo, liike mən ni'yul bo nin ni cengeh n'gber ma bo, kimε wə ηməbe la, bi li de wə kí pukn, wə ηa ηməbe la, bi li tonde kí fie u maaleh ki teh u ηməbe nà waamu nnə mənən nε.»

Yesu ya naa nin u'ninjieb
(*Matie 12:46-50; Mark 3:31-35*)

¹⁹*Yesu ya naa nin u'ninjieb baa' ki nuunh wə. Linigol te ma nnə nε ba fre' ki kən' ki laa' wə. ²⁰Nε bi təkε' wə ki ye: «A'naa nin a'ninjieb te saali ki yíe bε ń lε ηε.» ²¹Nε u təkε' bε ki ye: «N'naa nin n'ninjieb si binib bà kε ciuh Uwien ya gber ki teh tù ye ma bo nε.»

Yesu cère' kutafaaku ηmile'
(*Matie 8:18, 23-27; Mark 4:35-41*)

²²Lidaali liba nε *Yesu nin u'panpaankaab kən' buñerbu, nε u təkε' bε ki ye: «Cère mən tí puore kí jo miñunciem ya gbaatəl bó.» Nε bi bure'. ²³Bi te miñunm bo ki joh ma nnə nε *Yesu duən' ki gəh. Kutafaabiiku kuba pək ki fii' miñunm bo, ki cèreh miñunm fih ki kəh buñerbu nnə ni ki gbiekeh. Nǐ là yé kinunbənk nε bi'bo. ²⁴Nε bi baa' ki lá finde' *Yesu ki təkε' wə ki ye: «Cənbaa, Cənbaa, ti benh tí luo nε.» *Yesu finde', ki tien' kutafaaku nin iñungbegbel nnə bo. Kutafaaku go, iñungbegbel nnə lu' nε ni'kε ηmile'. ²⁵Nε u niire' u'panpaankaab ki ye: «ń lε ni'tekjim-i?» *Yesu tien' nà nnə cuo' bε miyəkkm, ki cuo' bε bujεwaanbu, nε bi niireh təb ki teh: «U cinbe ki yé bε ya nitunbu sə nə? U tengeh kutafaaku nin miñunm mənən bo, nε ni'kε boh wə.»

Yesu ηəre' isenpol uje uba saan
(*Matie 8:28-34; Mark 5:1-20*)

²⁶Bi tí baa' Gerasa yaab ya tinfenm ni. Mitinfenm nnə kuo Galile ya ñunciem nε. ²⁷*Yesu ñeh buñerbu ni uyo wə nnə, nε mitinfenm nnə ya jε uba cende' wə. Isenpol nε là ñaake wə. U cuonh upuntenge nǐ wuəke', ka ji te den, ki kə bi subeh bitenkpiib tijəlulnt tà ni nnə ni. ²⁸Ujε nnə laa' *Yesu ma nnə nε ki gbaan' u'nintuəli, nε isenpol nnə cère' u wuure' ufaa bo ki ye: «Yesu, Uwien wə ηa ηməbe Nacentə ya Bijε, min nin sin tu lε nε? N gbáanh ηε nε, la jènde nni.» ²⁹Yesu təkε' usenpol nnə kí ye wə ń siere kí daan uje nnə ma nnə nε cère' u len' nnə. Usenpol nnə cuo' uje bugben nǐ wuəke'. Bi là kuəndeh wə

mugbiemu, ki lùoh wə tikudəkr, u la jo niba saan ne, ama u cienh tikudəkr nnə ne ki kəh mugbiemu nnə. Usenpol nnə tukeh wə ki joh nib ŋa te nà saan ne. ³⁰ *Yesu niire' wə ki ye: «Bi yih ŋe ba?» Ne u ye: «Bi yih nni Ligol ne.» Isenpol ŋaake wə ki yebe ma nnə ne cère' u ye nnə. ³¹ Ne isenpol nnə gbáan' *Yesu ki ye u la wəbn yè, yè ní jo kubùoku* kùà ñə ka ŋməbe bien nnə ni.

³² Tə, fangambə biba mə là te ligbengbenl bo ki yebe ka dindin, bi kpaah bə. Isenpol nnə gbáan' *Yesu ki ye wə ní cère yè, yè ní jo kí tí kə fangambə nnə. U tuo', ³³ ne ì dāan' uje nnə, ki jon' ki tí kən' fangambə nnə. Ne fangambə nnə kə sen' ki tinde' ligbengbenl nnə, ki tí lu' miñunm ni ki luo'.

³⁴ Bə kpaah fangambə nnə laa' nà tien', ne ki sen' ki jon' udu ni nin idugbaan, ki tí təkə' binib tigber nnə. ³⁵ Ne bi ñen' ki joh bə ní tí liike nà tien'. Bi tí baa', ki laa' uje wə isenpol dāan' wə nnə ya yənm jire' u kə *Yesu saan, ki guo, ne bujəwaanbu cuo' bə. ³⁶ Binib bə là te ni'saan ki laa' tibont nnə kə tentien' ma bo nnə təkə' bə *Yesu cère' uje nnə faake' ma bo. ³⁷ Ne bujəwaanbu cuo' Gerasa ya tinfenm yaab kə cəen. Nen ne cère' bi təkə' *Yesu ki ye wə ní jende bi'saan. *Yesu liebe' ki kən' buñerbu, wə ní bure, ³⁸ ne uje wə isenpol dāan' wə nnə gbáanh wə ki teh wə ní cère wə ní paan u'bo, ne *Yesu ŋa tuo', ki təkə' wə ki ye: ³⁹ «Liebe kí kun kí tí təkə' binib Uwien tien' nà kə ki de' ŋe.» Ne u bure', ki cuonh udu ni ni'kə saan, ki təkə' binib *Yesu tien' nà kə ki de' wə.

*Yesu cère' upii uba faake', ki məkre' kibupiik kiba mə
(Matie 9:18-26; Mark 5:21-43)*

⁴⁰ *Yesu liebe' ki baa' miñunciem ya gbaatəl, ne linigol teke' wə, kime bi'kə là gu wə ne. ⁴¹ Ne *Sufmbə ya taanl ya duku ya cien uba, bi yih wə Yayirus, baa' ki lá gbaan' *Yesu ya nintuəli, ki gbáan' wə ki ye wə ní den u'den, ⁴² kime u'bubaabk ne bun, ki benh kè ní kpo; kí ŋməbe ibin piik nin ile ne. Ne *Yesu paan' u'bo ki bure'.

U joh ma nnə ne linigol pə u'bo ki pəbeh wə, wa ji tí freh ki fuoreh. ⁴³ Upii uba mə te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. U jon' daktiembə saan, ki ñende' u'like kí tí gben'. Uba ŋa fre' ki buu' wə. ⁴⁴ U baa' *Yesu ya puoli bó, ki lá mē' u'wəngolkaar ya ñəgben, ne u'fer nnə pək ki gben' i ya tāan bo. ⁴⁵ Ne *Yesu niire' ki ye: «ŋmē mē' nni?» Bi'kə niē' ki ye ba mē' wə ma nnə ne Pier təkə' wə ki ye: «Cənbaa, linigol là guən' ŋe nə ne pəbeh ŋe.» ⁴⁶ Ne *Yesu ye: «Unil uba mē' nni, kime n laa' mituəm miba ñen' nni.» ⁴⁷ Upii nnə laa' wa ní fre kí bəle, bujəwaanbu cuo' wə, u'gbenent ŋəh, ne u baa' ki lá gbaan' *Yesu ya nintuəli, ki təkə' wə binib kə ya nun bó, nà cère' u mē' wə nin u faake' i ya tāan bo ma bo. ⁴⁸ Ne *Yesu təkə' wə ki ye: «N'bisə, a'tekjim ne ŋmien' ŋe. Li joh nin uyənduən.» ⁴⁹ *Yesu laan te ki lienh ne unil uba ñen' Yayirus donbó ki lá tuobe' bə usen ni, ki təkə' Yayirus ki ye: «A'bisə kpo'-a! La ji ní li ŋməbe Cənbaa yəñjaabe.» ⁵⁰ *Yesu cii' bi len' ma bo, nin nen kə ŋə u təkə' Yayirus ki ye: «La fənge, teke nni kí ji baba, u li ŋmère.»

⁵¹ *Yesu tí baa' Yayirus den, ne ka cère' binib kə paan' u'bo ki kən'. U cère' Pier nin San nin Saak nin kibupiik nnə ya naa nin ki'baa baba ne paan' u'bo ki kən'. ⁵² Binib bə kə te ni'saan nnə muəh ki'kuum bo ne ki kpiendeh. Ne *Yesu təkə' bə ki ye: «La ji muəh mən, ka kpo', kí gəh ne.»

⁵³ Ne bi leh Yesu, kime bi ben ki ye kibuk nnə kpo'-a! ⁵⁴ *Yesu cuo' ki'nuə, ki təkə' kè ki ye: «N'bukə, fii.» ⁵⁵ Ne ki'naank liebe' ní i ya tāan bo, kí fii' ne *Yesu ye bə ní de kè tijier kè ní ji. ⁵⁶ Ní cuo' ki'naa nin ki'baa miyəkkm, ne *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye bi la təkə' nil nà tien' nə.

9

*Yesu sən' u'tondb piik nin bile
(Matie 10:5-15; Mark 6:7-13)*

* **8:31** Sufmbə là maaleh ki teh kubùoku kuba ne te bi pekndeh len isenpol ki gu lidaali là Uwien li bu yè tibuur.

¹ *Yesu taan' u'tondb piik nin bile, ki de' be mituam nin usen be ri li nuoh isenpol ke ya bol binib saan, ki li buuh iwien. ² U san' be, be ri li takeh binib Uwien ya bel ya gber, ki li buuh biwienb, ³ ne ki take' be ki ye: «Ni joh la, ni la take bonn. Ni la take gbien, ki la take kol, ki la take jier, ki la take like, ki la take lier ile mo. ⁴ Ni ti baa' iden ya ke bi teke' ne la, ni li te nen saan ki ti baa lidaali la ni li siere udu nno ni. ⁵ Udu wa ya nib na teke' ne la, ni kpakpaare ni'taan ya tengunku* ki wie ne, ki siere. Nen ne li ye ni'saan ya nib bo kudieku.» ⁶ To, bi bure', ne ki joh idu ni, ki takeh binib tigbemnmont, ki cereh biwienb faakreh ni'ke saan.

Herod nuunh wa ri bende Yesu ye udaan wa
(Matie 14:1-12; Mark 6:14-29)

⁷ Gobina Herod cii' bi lienh *Yesu teh tibont ta ke nno bo, ne ka ben u li maale ki ye ba. Kimε biba lienh ki teh: «San wa la siih binib Uwien ya nunm nno ne mekre',» ⁸ bitab lienh ki teh: «Eli ne liebe' ni», bitab mo lienh ki teh: «Uwien ya nabonsknb ba la te uyo bo nno ya uba ne mekre' ki liebe' ni.» ⁹ Ne Herod ye: «Min bugben ne la cere' bi tukre' San ya yul-a! N cii' bi lienh wa mo bo no, u'mo ye nme ne?» Ne ki nuunh wa ri le Yesu.

Yesu jin' linigocienl liba
(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; San 6:1-14)

¹⁰ *Yesu ya tondb liebe' ni, ki la take' wa bi tien' na ke, ne u taa' be ki jende' bi ti te bi'baba Betsayida ya du bo ya kele. ¹¹ Inigol nno cii' u bure' ma nno ne ki paan' u'bo. *Yesu teke' be, ki takeh be Uwien ya bel ya gber, ne ki buuh bi'ni ba ye biwienb.

¹² Uwien benh wu ri lu, ne u'tondb piik nin bile nno nekn' wa ki take' wa ki ye: «Ti te nien na te na saan ne, cere linigol lie ri jo idu bo, ki ti nuun tijier nin gogobool.» ¹³ Ne *Yesu ye: «Ninbi bugben, de be men be ri ji.» Ne bi ye: «Ti nmabe kpono unun nin ijen ile baba ne, ti'bugben ne na nin jon' ki ti de' tijier ki la de' bie ya nib ke na ri la.» ¹⁴ Bijeb la li baa ten itur unun. Ne *Yesu take' u'panpaankaab ki ye: «Cere men linigol nno ri kele tingi ni, icek icek binib pinunjun.»

¹⁵ Ne bi cere' bi'ke kele' nno. ¹⁶ Ne *Yesu yuure' kpono unun nin ijen ile nno, ki yaare' ki liike' paaki, ki faare' Uwien tu'bo, ki kokuo', ki taa' ki de' u'panpaankaab be ri gbiire linigol nno. ¹⁷ Bi'ke nmøn' ki gbo', ne bi tantaan' tijenjent ta sien' nno, ki gbien' ikpencub piik nin ile.

Pier ye Yesu ye Uwien ya Nigendke Kristo ne
(Matie 16:13-19; Mark 8:27-29)

¹⁸ Lidaali liba ne *Yesu jende' ki ti kaareh, ne u'panpaankaab te u'saan. U niire' be ki ye: «Inigol lienh ki teh n ye nme ne?» ¹⁹ Ne bi jiin' wa ki ye: «Biba lienh ki teh a ye San wa siih binib Uwien ya nunm nno ne, bitab lienh ki teh a ye Eli ne, bitab mo lienh ki teh Uwien ya nabonsknb ba la te uyo bo nno ya uba ne mekre' ki liebe' ni.» ²⁰ Ne u niire' be ki ye: «Ninbi nin teh n ye nme ne?» Ne Pier jiin' wa ki ye: «A ye Uwien ya Nigendke Kristo ne.» ²¹ Ne *Yesu tuore' ki kpekre' bi'bo ki ye bi la take tu nil.

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bo
(Matie 16:24-28; Mark 8:30-9:1)

²² Yesu take' be ki ye: «Ni kpe Unil ya Bijε ri ji ijend ki gbien ne. *Sufmbe ya cienb nin bitatuarcienb nin *Yiko ya wonwknb li wie u'gber, ki ku wa, ne wienta daali wa ri mekre bitenkpiib ni.»

²³ Ne ki take' bi'ke ki ye: «Unil yie wa ri paan n'bo la, u la tange u'ba. Wa ri li yuunh u'doponpon daan ke daan ki bukeh ki paakeh n'bo. ²⁴ Kimε wa ke yie wa ri fie u'miel la, won ne li kpo ki juore fεnm. Ama wa ke li tuo ki kpo min bo nno, won ne li nmere. ²⁵ Unil laa' unendun wuu ni ya bont ke na ki ti luo' limiel la, u laa' be ya kpele? ²⁶ Unil ye min

* 9:5 Sufmbe bo ki kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: na ke ji tu unil la, na ye uba yaar, ni ji ye u'yaar ne.

nin n'gber ηmabe wə ife la, uyo wà Unil ya Bijε lá li baa ní kí li ηmabe wən nin u'Baa nin u'tondb ya kpieke nnə, udaan mə li ηmabe wə ife nε. ²⁷ N təkheh nε imən nε, ninbi bà se niε saan nə ya biba li ε Uwien ya bel nε kí yaan kí kpo.»

Yesu ya gbenent lèbre'

(Matie 17:1-8; Mark 9:2-8)

²⁸ *Yesu len' ki gben' ma nnə, iwien iniin gèbre', nε u taa' Pier nin San nin Saak, ki don' lijuəl liba bo wə ní tí kàare. ²⁹ U tí te ki kàareh ma nnə nε u'nun bó lèbre', u'wengolkaar pende' kponkpon, ki dənbeh inun bó. ³⁰ Nε bi laa' bijε bile u'saan bi təkheh tigber. Moyis nin Eli nε. ³¹ Bi'mə windeh tein. Bi təkheh wə u li kpo Yerusalem ni ma bo ya gber nε. ³² U ya yo ki laa' migùənm ñənde' Pier nin u ya təb, nε bi də ki gəh. Bi finde', nε ki laa' *Yesu windeh ki dənbeh inun bó, ki laa' bijεb bile nnə mə se u'saan. ³³ Uyo wà, bijεb nnə ye bε ní siere *Yesu saan nnə, nε Pier təkhe' wə ki ye: «Cenbaa, ti te niε saan ma nə ní mən nε. Cère tí pə ininbon† ita, sin liba, Moyis liba, Eli mə liba.» Pier len' nnə, kime wa bεn u li len kí ye bà nε.

³⁴ U lienh nnə u'ñəbu ηa laan lu', nε kutεwəlgənkku kuba baa' ki lá pibn' bi'bo. Kù pibndeh bi'bo uyo wà nnə nε bujεwaanbu cuo' Pier nin u'təb nnə. ³⁵ U ya yo nε bi cii' unieke uba bó kutεwəlgənkku nnə ni u ye: «N'Bijε sə nə, n gènde' wən nε. Li cengeh mən u'bó.» ³⁶ Unieke nnə tí ηmile' uyo wà nnə, bi laa' *Yesu baba nε ji se. Nε bi bəle' tigber nnə bi'ba ya buəl, ka tuo' ki təkhe' nil bi laa' nà nnə u ya yo.

Yesu ηəre' usenpol kibuk kiba saan

(Matie 17:14-18; Mark 9:14-27)

³⁷ Kutaaku faa', nε bi jiiere' ní lijuəl nnə bo. Nε linigocienl tuobe' *Yesu usen bó. ³⁸ Linigol nnə ni uje uba wuure' ki ye: «Cenbaa, n gbáanh ηε nε, muə n'bijε, kime u yé n'bubaabk nε. ³⁹ Usenpol uba nε səbe ki coh kè, ki cèreh kí ciikeh ki wuureh, ki'gbenent tereh, kuñinsenjujuku ñeh ki'ñəbu bó. Usenpol nnə bungreh kè ki gbiekeh, nε ka wienh kè tonm. ⁴⁰ N gbáan' a'panpaankaab bε ní ηəre usenpol nnə ki'saan, nε ba fre'.»

⁴¹ Nε *Yesu ye: «Ninbi fenfennə ya nibε, na teke' Uwien ki jin', ki yé binib bà bre. N li wuəke ni'saan kí tí kpaan mila nε? N li ηmabe sukle ni'bo kí tí kpaan mila nε? Nε ki təkhe' uje nnə ki ye: «Taa a'bijε ní.» ⁴² Kibuk nnə we ní uyo wà nnə nε usenpol nnə tí gbəbe' kè tingi ni, ki cère' ki tereh. Nε *Yesu tien' usenpol nnə bo, ki buu' kibuk nnə, ki taa' kè ki de' ki'baa. ⁴³ Ní cuo' linigol nnə kε miyəkm nε bi lienh ki teh: «Uwien ηmabe mituəm.»

Yesu tí len' u'kuum nin u'mεkrm bó

(Matie 17:22-23; Mark 9:30-32)

*Yesu teh nà nnə bεke' linigol nnə kε, nε u təkhe' u'panpaankaab ki ye: ⁴⁴ «Tùəre kí cenge mən n ye ní təkhe nε nà nə. Nà ní taande bi li taa Unil ya Bijε kí ηukn binib.» ⁴⁵ Nε ba cii' ni'tingi. Uwien nε bəle' nε ηə bi la bende. Nε ba kaabe' bε ní niire *Yesu ni'tingi mə.

Ŋmε yé unikpekpiεk-i?

(Matie 18:1-5; Mark 9:33-37)

⁴⁶ *Yesu ya panpaankaab cin' ki niεh nin təb bε ní bende wà yé bi'ke ya cien nε. ⁴⁷ *Yesu bεn bi'yenmaale, nε ki taa' kibuk kiba ki sien' u'ba saan, ⁴⁸ ki təkhe' bε ki ye: «Wà kε teke' kibuk tən kiε n'yel bo la, u teke' min nε. Wà kε teke' nni la, u teke' wà sən' nni ní nnə nε. Imən, wà yé uwaal ni'ni la, wən nε yé ni'ke ya cien.»

Wà ηa nεn nε la, u se ni'ciεk bó nε

(Mark 9:38-40)

⁴⁹ Nεn saan nε San təkhe' wə ki ye: «Cenbaa, ti laa' unil uba u ηuəh isenpol binib saan a'yel bo. Wa pε a'bo tən tinbi ma nnə nε ti pien' wə.» ⁵⁰ Nε *Yesu təkhe' wə ki ye: «La ji ní pien wə mən, kime wà ηa nεn nε la, u se ni'ciεk bó nε.»

† 9:33 Liike Matie 17:4.

Samari yaab biba ŋa teke' Yesu

⁵¹ Uyo wà *Yesu li liebe kí dùo paaki bó nnò ñekn' ní. Nε u caan' ki ye u li jo Yerusalem nε, pèrm ŋa te len, ⁵² nε ki sòn' u'tondb bε rí liere usen. Bi bure' ki tí baa' Samari ya du uba ni, bε rí bonde kí li gu wò. ⁵³ Ama udu nnò ya nib ŋa teke' wò, kimε u joh Yerusalem bó nε. ⁵⁴ U'panpaankaab Saak nin San laa' nnò ma nnò nε ki tòke' wò ki ye: «Yonbdaan, a yíe tí cère umu rí jiiire ní kí lá wi bε-εε?» ⁵⁵ Nε *Yesu jibe' ki liike' Saak nin San, ki kòn' nin bε. ⁵⁶ Nε wòn nin u'panpaankaab siere' ni'saan, ki bure' udutò bó.

Binib bà yíe bε rí paan Yesu bo ya gber (Matie 8:19-22)

⁵⁷ Bi joh ma nnò nε uje uba tòke' *Yesu ki ye: «A joh nà bó kε la, n li pε a'bo nε.» ⁵⁸ Nε *Yesu tòke' wò ki ye: «Inεk ŋmòbe ifele, inuon mò ŋmòbe titer, ama Unil ya Bijε wòn ŋa ŋmòbe u li kpòkn nà saan yul.» ⁵⁹ U tí tòke' utò mò ki ye: «Paan n'bo ní.» Nε u ye: «Yonbdaan, cèbe nni rí jo kí tí sube n'baa ŋò kí liebe ní kí paan a'bo.» ⁶⁰ Nε *Yesu tòke' wò ki ye: «Cère bitenkpiib rí li subeh bi'tòb. Sín wòn li joh kí tí li tòkeh binib Uwien ya bel ya gber.»

⁶¹ Nε utò mò tí tòke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, n li paan a'bo, ama cère rí kun kí tí cèbe n'den yaab ŋò.» ⁶² Nε *Yesu tòke' u'mò ki ye: «Wà kε ŋa teke' Uwien ya tuonl tinòjer tule la, wa kpe wò rí sòn Uwien ya bel ni ya tuonl.»

10

Yesu sòn' u'panpaankaab pilole nin bile

¹ Ni ya puoli bó nε Yonbdaan *Yesu liebe' ki gènde' binib pilole nin bile*, ki sòn' bε, bilele bε rí liere kí jo wòn bugben li jo idu yà kε ni nnò. ² Nε ki tòke' bε ki ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bà li taan tù ŋa yebe. Nεn bo gbáan mēn ukpɛdaan wò rí sòn bitonsònb bε rí tí taan u'jier. ³ Li joh mēn. N sònŋ nε ma nò, ni li te tēn mupebumu nε te ikèr ya siik ni. ⁴ Ni la tuke likbu, ki la tuke kòl, ki la taa tacaan, ki la fuonde nil sēn ni. ⁵ Ni kòn' iden yà la, ní kpiε kí fuonde iden nnò ya nib kí ye: «Li te mēn uyenduon ni.» ⁶ Unil te ni'saan ki nuunh uyenduon la, u li lε ni'yenduon nnò. Nnò ŋa ní la, ni'yenduon nnò li juore ni'yu nε. ⁷ Ní li te i ya den, ki la lèbre dentò, kí li jinh ki ñuh bi dienh nε nà, kimε utonsònl kε kpe bε rí li pèh wò nε. ⁸ Ni kòn' udu wà ni, bi teke' nε la, ní li jinh bi li de nε nà, ⁹ kí li buuh biwiēnb bà te ni'saan, kí li tòkeh bε ki teh Uwien ya bel ñekn' bε ŋò. ¹⁰ Ama ni kòn' udu wà ni, ba teke' nε la, jo mēn binib taakeh nà saan kí tí tòke bε kí ye: ¹¹ «Ni'du wuu ya tēngunku kùà mōnōn tēbn' ti'tāan bo nò, ti pipre' kun nε kí wiε ni'bo. Ama ní nín li bēn kí ye Uwien ya bēl ñekn' nε ŋò.» ¹² *Yesu tí tòke' bε ki ye: «N tòkeh nε nε, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnò, binib nnò ya tudere li cēn Sodòm† yaab yu.» »

Idu yà ŋa tuo' ki teke' Yesu ki jin' (Matie 11:20-24)

¹³ *Yesu tí len' ki ye: «Korasinn yaabε, nī bre ni'bo. Betsayida yaabε, nī bre ni'mò bo. Kimε ni laa' miyòkm ya bont tà ni'bùol nò, Tir nin Sidon yaab mò bi là laa' tù la, bi bi tien' tēn bi kε mikuum nε, kí pūnpūkn mifentem ŋò kí wuon kí ye bi lèbre' bi'tetem nī wuòke'. ¹⁴ Lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnò, ni ya tudere li cēn Tir nin Sidon yaab yu. ¹⁵ Ninbi Kapernawum yaabε, ni maaleh ki teh Uwien li duon nε paaki nε-εε? U li jiin nε kutenkpiiku ni nε.»

¹⁶ *Yesu tòke' u'panpaankaab ki ye: «Wà cengeh ni'gber la, u cengeh n'yaar nε. Wà nēn nε la, u nēn min nε. Wà nēn nni la, u nēn wà sòn' nni ní nε.»

Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nnò liebe' ni

* **10:1** Bi kpiε' ki kεle' tīgbon̄t tà nnò ya tuba ni bi ye binib pilole nε. † **10:12** Sodòm yé uyo bo ya du uba nε. U'nib là teh ibiere cēn nε.

17 *Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nnɔ liebe' ní nin uyensange, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, isenpol mɔnɔn tuonh ti'ñɔbu bó nɛ a'yel bo.» 18 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N laa' *Satan cere' kutaaku bo tɛn utɛmɛknde ki lá lu'. 19 Liike mɛn, n de' nɛ mituɔm ní li taanh iwɛ nin inɛn bo, kí li ñmɔbe mituɔm ki cɛn' unɛnnɛnd ya tuɔm kɛ. Bonn ña rí tien nɛ. 20 La li poknh mɛn isenpol tuo' ni'ñɔbu bó ma nnɔ bo, ama li poknh mɛn Uwien kele' ni'yel paaki bó ma nnɔ bo.»

*Yesu ye wɔn bo ña rí la, uba ña rí fre ki bɛnde Uwien
(Matie 11:25-27; 13:16-17)*

21 U ya yo nɛ *Mifuoñaanm cɛre' *Yesu ya yɛnm sange cɛɛn nɛ u len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bɔle' tibont tà biyɛnfodɛnb nin bibɛnbɛnb nnɔ, a taa' tù ki wuɔn' biwaab nɛ. Nɛn bo nɛ n pèkeh ñɛ. Imɔn, Baa, a yíe nɛ ki tien' nnɔ.»

22 *Yesu tí len' ki ye: «N'Baa nɛ taa' tibont kɛ ki ñukn' nni. N'Baa ña rí la, uba ña bɛn min u'Bijɛ yé udaan wà. Min u'Bijɛ ña rí la, uba mɔ ña bɛn n'Baa yé udaan wà. Binib bà n yíe' ki taa' n'Baa ki wuɔn' bɛ nnɔ mɔ bɛn u yé udaan wà.»

23 Nɛ ki jiebe' ki liike' u'panpaankaab, ki tɔke' bɛn baba ki ye: «Ni'nunbu laa' nà nɔ, Uwien ya mɔnm te ni'bo. 24 N tɔkeh nɛ nɛ, *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ nin bibɛrb ligol là yíe bɛ rí lɛ ni lenh nà nɔ, nɛ ka laa' nɛ. Bi là yíe bɛ rí cii ni ciih nà nɔ, nɛ ka cii' nɛ.»

Samari ya jɛnimɔn uba ya gber

25 Nɛn saan nɛ bà bɛn *yiko mɔnmɔnm nnɔ ya uba fii' ki sere' ki nuunh wɔ rí biike *Yesu nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Uwɔnwɔknɔ, n li tien mila kí lɛ limiel là ña ñmɔbe gbenm-i?» 26 Nɛ *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bɛ kele' *Yiko ya gbɔnku ni? A kàanh bɛ len-i?» 27 Nɛ u jiiin' wɔ ki ye: «Li yíe a'Yonbdaan Uwien nin a'fɛl kɛ nin a'tetem kɛ nin a'tuɔm kɛ nin a'yɛnmaale kɛ, kí li yíe a'tɔ mɔ tɛn a yíe a'ba ma bo.» 28 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A jiiin' mɔnmɔnm. Li teh nnɔ kí lɛ limiel là ña ñmɔbe gbenm.»

29 Ama u yíe wɔ rí wuɔn kí ye u cuube ma nnɔ, nɛ ki tí niire' *Yesu ki ye: «Ñmɛ nɛ nín yé n'tɔ?» 30 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Ujɛ uba nɛ là ñɛn' Yerusalem ki joh Seriko bó, ki tí lu' idukond ya nuɔ ni. Idukond nnɔ fie' u'wɛnt kɛ, ki ñi' wɔ u tí benh wɔ rí kpo, nɛ ñ siere' ki dɔan' wɔ. 31 Nibonn yaam, utɔtuɔrke uba mɔ kpe u ya sɛn ki lá lɛke' u'bo, nɛ ki lɔke' ki gɛbre'. 32 Ní te pupuki, nɛ Lefi ya bol ya nil uba mɔ kpe u ya sɛn ki mɔ lá lɛke' u'bo, nɛ ki mɔ lɔke' ki gɛbre'. 33 Ama Samari ya nil uba mɔ là joh usɛn ki tí baa' ni'saan ki laa' wɔ, nɛ ki muɔ' wɔ micɛckm cɛɛn. 34 U cuon' ki nɛkn' wɔ, ki taa' midaam mà bi yih mɛ fɛn nnɔ ki sɔsɔkre' u'gbɛn, ki taa' mikpɔm ki tentien' yɛ, ki taa' tikpɛlɛɛr ki lɔlɔle' yɛ, ki taa' wɔ ki jɛkn' wɔn bugbɛn ya ñuun bo, ki taa' wɔ ki jon' ticɛndur tuba saan, ki tí liike' wɔ. 35 Kutaaku faa' nɛ u ñɛn' ilike ki de' ticɛndur nnɔ ya daan, ki tɔke' wɔ ki ye: «Liike nni wɔ. A ñɛn' ilike ki pukn' yii bó la, n lá liebe' ní la, min bugbɛn nɛ li pè ñɛ.» »

36 Nɛ *Yesu niire' wà bɛn *yiko nnɔ ki ye: «A ya bùol bijɛb bita nnɔ ni, ñmɛ nɛ yíe wà lu' idukond ya nuɔ ni nnɔ?» 37 Nɛ u jiiin' wɔ ki ye: «Wà muɔ' wɔ micɛckm nnɔ.» Nɛ *Yesu ye: «Li joh ki mɔ rí tí rí li teh nnɔ.»

Yesu jon' ki tí fuonde' Mart nin Mari

38 *Yesu nin u'panpaankaab te usɛn ni ki joh ma nnɔ nɛ ki tí baa' udu uba ni, nɛ upii uba teke' wɔ u'den, bi yih wɔ Mart. 39 U ñmɔbe ninɛ uba, bi yih wɔ Mari. Mari nnɔ baa' ki lá kɛle' Yonbdaan *Yesu saan, ki cengeh u'gber. 40 Ama Mart wɔn ya nun mɔn tijier ya tienm bo nɛ. Nɛn bo nɛ u kpiere' ní ki lá tɔke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, n' ninɛ cɛbe' min baba nɛ itùon nɛ nà teh ñɛ niba? Tɔke wɔ wɔ rí tore nni-a!» 41 Nɛ Yonbdaan tɔke' wɔ ki ye: «Mart, Mart, a cɛre' a'nun mɔn tibont tà yebe bo nɛ, nɛn nɛ cɛre' a jiehe. 42 Ama nibonn niba kpein nɛ yé nibonmɔnn. Mari wɔn gɛnde' nɛn nɛ. Uba ña rí fie nɛ u'saan.»

11

Yesu wɔkn' u'panpaankaab bi li kàareh ma bo (Matie 6:9-13; 7:7-11)

¹ Lidaali liba ne *Yesu te niba saan ki kàareh. U kàare' ki tĩ gben', ne u'panpaankaab ya uba tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, San wà siih binib Uwien ya ñunm wɔkn' u'panpaankaab bi li kàareh ma bo ne, a'mɔ ní wɔkn te ti li kàareh ma bo.» ² Ne *Yesu tɔke' be ki ye: «Ni kàareh la, ní li teh:

«Ti'Baa,
cère binib ke ní li boh a'yel,
cère' a'bel ní baa ní,

³ Li dienh te daanl ke daanl ya wentunl ya jier.

⁴ Fère te ti'biere, kimε ti'mɔ fèreh bà ke biih te nnɔ ne.

La cère tí lu mibiikm ni.» »

⁵ *Yesu tí tɔke' be ki ye: «Tɛntɛn, ni'ni uba ní li ηmɔbe jɔ, ne u'jɔ nnɔ ní baa u'den kuyɔku ya siik kí len kí ye: «N'jɔ, kpende nni kpɔnɔ uta, ⁶ kimε n'jɔ uba ne ñen' usen ki baa' n'den, ne ma ηmɔbe jier ní de wɔ.» ⁷ Ne u'jɔ nnɔ ní jiin kuduku ni ki ye: «La ηmɔbe nni yenjaabe, min nin n'bumu ke duɔn' ki piin'-a, ma ní fre kí fii kí de ηε.» ⁸ N tɔkeh ne ne, wa ní fii kí de wɔ kujɔtieku bo mɔnɔn la, u li fii kí de wɔ u yíe nà ke, u gbien' wɔ uyenjaabe ma nnɔ bo. ⁹ Nen bo ne n tɔkeh ne, li mieh men, bi li pu ne; li nuunh men, ni li le; li ñih men kunagenku, bi li piire. ¹⁰ Kimε wà ke mieh la, bi punh wɔ ne. Wà ke nuunh la, u lenh ne. Wà ke mɔ ñih kunagenku la, bi piireh ne. ¹¹ Ni'ni uba ya buk miε' wɔ ujen la, u li de kè uwε-εε? ¹² Bii kí miε' wɔ lijɛnl la, u li de kè unen-ii? ¹³ Ninbi bibiɛrdɛnb, ni ben ki dienh ni'bumu nà mɔn la, be li tien ni'Baa wà te paaki bó ηa ní cère *Mifuoñaanm ní jiire ní binib bà mieh wɔ mè nnɔ bo!»

Biba ye Yesu ηmɔbe Belsebul ya tuɔm ne (Matie 12:22-30; Mark 3:20-27)

¹⁴ Uje uba ne là te usenpol cère' u'lenl tɛbe. *Yesu ηɔre' usenpol nnɔ u'saan, ne u ji freh ki lienh. Ni beke' linigol cɛen. ¹⁵ Ama bi'ni biba lienh ki teh u taah isenpol ya cien Belsebul ya tuɔm ne ki ηuɔh isenpol binib saan.

¹⁶ Bitɔb mɔ yíe be ní biike wɔ, ne ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ní tien miyɔkm ya bonn nà li wuɔn kí ye u'tuɔm ñen' Uwien saan ne. ¹⁷ Ama u ben bi'yenmaale ma nnɔ ne ki tɔke' be ki ye: «Libel là ke ya nib bore' tɔb ki kɔnh bi'ηmiel ni la, libel nnɔ li juore fɛnm ne, ne li'nib ya dur ní lulu tu'tɔr bo. ¹⁸ Ni lienh ki teh n taah isenpol ya cien Belsebul ya tuɔm ne ki ηuɔh isenpol binib saan bii ba? *Satan ya nib tɔh lituɔl bi'ηmiel ni la, u'bel li tien mila ka ní juore fɛnm-i? ¹⁹ Ni ye min taah isenpol ya cien Belsebul ya tuɔm ne ki ηuɔh isenpol binib saan la, ni'yaab taa' ηmε ya tuɔm ki ηuɔh isenpol binib saan? Ni'yaab teh ma bo ne li wuɔn kí ye na ηmɔbe mɔn. ²⁰ Ama min taa' Uwien ya tuɔm ne ki ηuɔh isenpol binib saan. Nen ne wuɔn' ki ye *Uwien ya bel baa' ní ni'saan.

²¹ «Ufɛfaa bèle' u'jekɔnwɛnt, ki ke ki gu u'den la, niba ηa ní tien u'faal. ²² Ama wà mɔ faa ki cɛn' wɔn pi' wɔ ki faake' nin wɔ la, u li fie u'jekɔnwɛnt tà u du tu'bo nnɔ ke, kí fie u'faal mɔ kí gbigbiire binib.

²³ «Wà ke ηa se n'ciεk bó la, u nen nni ne. Wà ke ηa taakeh ki toreh nni la, u kpiendeh ne.»

Isenpol liebe' unil saan la, ní bre u'bo ma bo (Matie 12:43-45)

²⁴ «Usenpol siere' ki daan unil la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni ne, ki nuunh u li kèle nà saan kí fuore. U tĩ luɔ' la, ne wɔ ní ye u li liebe kí tĩ ηekn u là siere' ki daan wà nnɔ ne.

²⁵ U li liebe ní kí le bi tùɔre' ki ηɛɛɛre' u'kɔnkuɔn nnɔ, ki tien' tibonmɔnmɔnt len. ²⁶ Nen

* **11:11** Bi kpiε' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni ní kele' ki ye: Ni'ni uba ya buk miε' wɔ kpɔnɔ la, u li de kè litenl-ii?

saan nε u li jo kí tí taa ní isenpol ilole yà bre ki cεn' wɔn, i'kε ní lá ηεkn unil nnɔ kí li te, kí cère wɔ ní juore fεnm kí cεn u là te mikpɛkm ma bo.»

Uwien ya mɔnm li te binib bà bo

²⁷ *Yesu laan biε ki lienh, nε upii uba len' ufaa bo linigol nnɔ ni ki ye: «Upii wà maa' ηε ki ηaan' ηε nnɔ Uwien ya mɔnm te u'bo.» ²⁸ Nε *Yesu ye: «Binib bà cengeh Uwien ya gber, ki boh tù nnɔ, Uwien ya mɔnm te ben bo nε.»

Bi yie Yesu ní tien miyɔkm ya bonn

(Matie 12:38-42)

²⁹ Binib taakeh *Yesu saan ki yeβreh, nε u len' ki ye: «Fεnfennɔ ya nib biε yé bibiεrdεnb nε, ki nuunh bε ní lε miyɔkm ya bonn. *Uwien ya ñɔbonsɔknl Sonas ya yɔkm ya bonn baba ηa ñí la, ba ji li lε yɔkm ya bontɔnn niba. ³⁰ Uwien là tien' Sonas nà nnɔ là yé kudíεku nε Ninif yaab bo. Nnɔ nε, u li tien Unil ya Bijε nà nnɔ mɔ li yé kudíεku fεnfennɔ ya nib bo. ³¹ Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnɔ, Seba ya piiber li fii kí biin fεnfennɔ ya nib, kime u là ñen' ní fɔnfɔkm nε wɔ ní lá cenge Salomɔn ya yεnfogber. Ama unil uba te niε saan nɔ ki cεn' Salomɔn. ³² Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnɔ, Ninif ya nib mɔ li fii kí biin fεnfennɔ ya nib, kime Sonas là tɔke' bε Uwien ya gber, nε bi lèbre' bi'tetem. Ama unil te niε saan nɔ ki cεn' Sonas.»

Inun yé tigbεnεnt ya frl nε

(Matie 5:15; 6:22-23)

³³ «Uba ηa ní se frl kí taa lè kí bɔle bii kí taa kusenku kí cubn li'bo, ama u li taa lè kí tuɔn likpenkpenl bo nε ηɔ bà ke kɔh ní iden ni ní li lenh. ³⁴ A'nunbu yé a'gbεnεnt ya frl nε. A'nun mɔn la, a'gbεnεnt ke te kuwenwenku ni nε. A'nun ηa mɔn la, a'gbεnεnt ke te licinñunl ni nε. ³⁵ Nεn bo, fiin kí liike kuwenwenku kùa te a'bo nnɔ la li yé licinñunl-a! ³⁶ Kuwenwenku wendeh ηε, ka sɛn' niba saan la, a'gbεnεnt ke te ku'ni nε. Ní te tɛn lifrl là wien cεen nε wendeh ηε.»

Yesu biin' Farisienmbε nin Yiko ya wɔnwɔknb

(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)

³⁷ *Yesu len' ki gben', nε Farisien uba yin' wɔ wɔ ní baa kí lá ji u'den, nε u jon' Farisien nnɔ den ki tí ke ki jinh. ³⁸ Farisien nnɔ laa' *Yesu jinh ka nire' ki paan' iyaaɛbok ye ma bo, nε ní cuo' wɔ miyɔkm. ³⁹ Nε Yonbdaan tɔke' wɔ ki ye: «*Farisienmbε, liike mɛn ni naan ma, ni ñikndeh ki cεndeh isèn nin tiyer ya puoli nε, ama inasuyenmaale nin mibiεrm nε gbe ni'fèl ni. ⁴⁰ Ijɔr ninbi, na ben ki ye Uwien wà ñen' tibont tà ni lenh tù nnɔ, wɔn nε tien' unisaal ya fèl mɔ-ɔ? ⁴¹ Nεn bo, taa mɛn ni ηmɔbe tibont tà, kí pu bijiinb ηɔ ni'bont ke la li ηmɔbe jɔknt.

⁴² «Ninbi *Farisienmbε, ní bre ni'bo, kime ni gbiinh ni'ninjo nin ni'gònt nin ni'kpinfetɔr bolm piik nε, ki taah miba ki dienh Uwien, ama ka tɔnge ní li cuube, ka yie Wien mɔ. Ní bi li teh nɛn nε, ki la sunde tibontɔr tà sɛn' nnɔ mɔ bó.

⁴³ «Ninbi *Farisienmbε, ní bre ni'bo, kime ni yie ní li kaah binikpɛkpiεkb ya kànkàan nε itáan ya dur ni, ki yie binib ní li gbaandeh ki fuondeh nε mudaamu ni. ⁴⁴ Ní bre ni'bo, kime ni naan ikul ya bere' nib ηa ji lenh yè, ki cuonh ki taanh i'bo ka ben nε.»

⁴⁵ Nε bà ben *yiko mɔnmɔnm nnɔ ya uba tɔke' wɔ ki ye: «Uwɔnwɔknɔ, a lienh nnɔ ma nɔ, a sukreh tí'mɔ nε-a!» ⁴⁶ Nε *Yesu ye: «Ninbi bà ben *yiko mɔnmɔnm nnɔ, ní bre ni'mɔ bo, kime ni cèreh binib tukeh itukkɛkpiεk nε ka toh ni'bugben ní taa ni'nɔbil mɔnɔn kí mε yè. ⁴⁷ Ní bre ni'bo, kime ni mɛh *Uwien ya ñɔbonsɔknb bà là te uyo bo nnɔ ya kul nε, ki sunde'-a ki ye ni ya yaajeb nε là ku' bε. ⁴⁸ Ní teh nà nε wɔngeh ki teh ni tuo' ni'yaajeb là tien' nà nnɔ nε, kime bi là ku' *Uwien ya ñɔbonsɔknb, nε ninbi ji mɛh bi'kul. ⁴⁹ Nεn bo nε Uwien len' nin miyεnfuom ki ye: «N lí sɔn n'ñɔbonsɔknb nin bitondb bi'saan. Bi lí ku bi'ni biba kí jènde bitɔb.» ⁵⁰ Nεn nε lí cère Uwien ní dεre fεnfennɔ ya nib ya tub haali uɛndun ya cincinyo bi là ku' *Uwien ya ñɔbonsɔknb bà ke nnɔ bo kí lá tu fεnfennɔ, ⁵¹ kí

cin Abel, ki tĩ baa' Sakari, wà bi là ku' wə Uwien ya duku ya luo bo nnə. N təkhe ne imən ne, Uwien li dere fənfənnə ya nib ya tub binib nnə kə ya kuum bo.

⁵² «Ninbi bà bən *yiko mənəmnm nnə, nĩ bre ni'bo, kimε na dienh nib sən bε rı bende Uwien. Ninbi ɲa pε Uwien ya sən bo, ne ki piendeh binib bà yıe bε rı paan u'bo nnə mə.»

⁵³ *Yesu n̄en' uyo wà nnə, ne *Yiko ya wənwəknb nin *Farisiεnmbe taa' u'bo ubenpiebe ne ki niireh wə iniire tigber kə ya bol bo, ⁵⁴ ki nuunh bε rı dele kí cuo wə u'lenm ni.

12

Li bən mən iñuən ilele ya nib bó (Matie 10:26-27)

¹ U ya yo ne binib itur itur taan' *Yesu saan, haali ki tĩ pεbeh təb. Ne *Yesu cin' ki təkhe u'panpaankaab ki teh: «Li bən mən *Farisiεnmbe ya kpənə ya n̄əke bó, bi yé iñuən ilele ya nib ne. ² Niba ɲa te ki buə ɲə ka lá li n̄e upaan bo. Tigber tuba mə ɲa te ki juore' kí li buə ɲə ba lá li bende tũ. ³ Ni len' nà kə licinñunl ni la, bi li cii nè kuwenwenku ni ne. Ni bunbe' nà litubl ni kudubenku bó nnə, bi li kpaande nè kuduku ya paaki ne.»

Li fenge mən Uwien baba (Matie 10:28-31)

⁴ «Ninbi bà yé n'jotieb nnə, n təkhe ninbi ne: la fenge mən bà kuuleh tigbenent, ka ji li fre kí tien niba kí pukn. ⁵ N li wuən ne udaan wà nĩ kpε ní li fenge wə. Li fenge mən Uwien. Wən ne li fre kí cère ní kpo ne ki ɲməbe mituəm wə rı taa ne kí wıe umu wà ɲa rı kpiin ni. N təkhe ne ne, li fenge mən wən.

⁶ «Bi li fre kí kuəre inuən iñun iñe ne? Nin nen kə ɲə Uwien ɲa rı sunde i'ni uba mənən bó. ⁷ Nen bo, la fenge mən, kimε ni cən' inuən ligol. Uwien bən haali ni'yur mənən ya n̄əbu.»

Li lienh binib ya nun bó ki teh a yé Yesu yə (Matie 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ «N təkhe ne ne, wà kə lienh binib ya nun bó ki teh u yé n'yə la, Unil ya Bijε mə li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mə yé u'yə ne. ⁹ Ama wà kə lienh binib ya nun bó ki teh wa yé n'yə la, n'mə li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mə ɲa yé n'yə. ¹⁰ Unil len' Unil ya Bijε bo fənfənm la, Uwien li fère wə. Ama unil suke' *Mifuoñaanm mən la, Uwien ɲa rı fère wə.

¹¹ «Bi taa' ne ki jon' itaan ya dur ni bii tibuur ya cienb saan bii udu ya cienb saan bε rı bu ne tibuur uyo wà la, la n̄in mən ni li len ma bo bii ni li len bà kí n̄e len. ¹² Kimε *Mifuoñaanm ne li cère ní bende ni li len kí ye bà u ya yo.»

Ufàadenjər uba ya kpenjenm

¹³ Linigol nnə ni uje uba təkhe' *Yesu ki ye: «Cənbaa, təkhe n'ninjε kí ye wə rı gbiire ti'baa ya faal kí de nni n ya bó.» ¹⁴ Ne *Yesu təkhe' wə ki ye: «Ujε, ɲmε de' nni usən rı tũre ni'gber bii rı gbiire ne ni'faal-i?» ¹⁵ Ne ki təkhe' linigol nnə ki ye: «Li bən mən ki la cère ni'nun rı li fəke lifaal bo, kimε unil ɲməbe lifaaciēnl mənən la, na yé len ne li cère wa rı kpo.»

¹⁶ Ne ki pən' bε mikpenjenm ki ye: «Ufaadaan uba ne là te u'kpään lūon' cēen. ¹⁷ Ne u maaleh u'fēl ni ki teh: «N li tien mila? Kimε ma ji ɲməbe rı li cūən nà saan n'jier.» ¹⁸ Ne ki ye: «N li tien ma sə: n li we n'bənbuən kə ne, kí mε icēciēn, kí cūən n'jier nin n'bont kə, ¹⁹ ne kí ye n ɲməbe lifaal li yebe ki li baa nni ibin ibin. Nen bo, n li fuoreh ne, kí li jinh, kí n̄uh, kí poknh.» ²⁰ Nen saan ne Uwien təkhe' wə ki ye: «Ujər sin, a li kpo kuñonku kuu kə. A taan' lifaal là kə nə, ɲmε ji li si lè?» ²¹ Unil wà kə nuunh lifaal ki dōkndeh, ka ɲməbe nà yé lifaal Uwien ya nun bó nnə yaam mə te nnə ne.»

La cère mən ni'nun rı li mán tijier nin tiwengolkaar bo

22 *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ ki teh ni la cɛrɛ nɛ rɪ li wiɛbe nɛ ni li tien ma kɪ li fuobe bo, nɪ li maaleh ki teh: <Ti li ji ba?> Ki la cɛrɛ nɛ rɪ li wiɛbe nɛ ni'gbɛnɛnt bo, nɪ li maaleh ki teh: <Ti li gole ba?> 23 Kimɛ limiɛl cɛn' tijier, nɛ tigbɛnɛnt mɔ cɛn' tiwɛngolkaar. 24 Maale mɛn kɪ liike ikankaan te ma bo. Ya koh, ka ceh, ka ηmɔbe bɔnbuɔn, ka ηmɔbe jieblibùol. Ama Uwien nɛ jindeh yè. Na nɪn cɛn' inuɔn-ii? 25 Ni'ni ηmɛ nɛ u'nɪinm ni, u li fre kɪ fɔkn u'miɛl waamu kɪ pukn-i? 26 Na nɪn li fre kɪ tien nibonwawaann ma nɔ, bɛ tien' ni nɪinh tibontɔr bo? 27 Maale mɛn kɪ liike tisir puh ma bo. Ta loh kunkum, ka loh kpɛlɛɛr mɔ. Ama n tɔkeh nɛ nɛ, ubɛr Salomɔn nin u'fàaciɛnl kɛ wa là gole' kpɛlɛɛr tù mɔn ki baa' mipuum nɔ ya miba mɔnɔn. 28 Uwien cɛrɛh timɔsir tà te kubaaku ni dinnɔ ki li wun teke umu puh mipúmɔnmɔnm la, bɛ li cɛrɛ wa rɪ tien ninbi binib mimɔnm kɪ cɛn timuɔr-i? Ni'tekjim nɛ pɔrɛ' nɛ. 29 Ninbi la cɛrɛ mɛn ni'nun rɪ li mɔn ni li ji bà nin ni li ñu bà bo, ki la cɛrɛ iyɛnmaale rɪ li jèndeh nɛ. 30 Kimɛ uɛɛndun yaab bà ηa pɛ Uwien ya sɛn bo ya nun nɛ mɔn tu ya bont kɛ bo. Ama ninbi bɛn wɔn, ni'Baa Uwien bɛn ki ye ni ciɛke tù. 31 Nɛn bo, cɛrɛ mɛn ni'nun rɪ li mɔn *Uwien ya bɛl bo, u li taa tibont nɔ kɪ pukn nɛ. 32 Kicɛkwawaak ya nibɛ, la fɛnge mɛn, kimɛ ni'Baa Uwien yíe nɪ li te u'bɛl ni nɛ.»

Lifaal là ηa ηmɔbe gbenm
(Matie 6:19-21)

33 «Kuɔrɛ mɛn ni ηmɔbe nà, kɪ taa ilike nɔ kɪ pu bijiinb, ηɔ kɪ li ηmɔbe muliksɔrmu mùa ηa rɪ saa, kɪ li ηmɔbe Uwien saan lifaal là ηa ηmɔbe gbenm. Nasu ηa rɪ nekɔn nɛn saan, kuotuul mɔ ηa te ni'saan kɪ mɔ lè. 34 Kimɛ ni'faal te nà saan la, ni'fɛl mɔ dɔ nɛn saan nɛ.»

Bonde mɛn kɪ li gu Yonbdaan

35 «Li bondeh mɛn ni'ba, ki la cɛrɛ ni'fr rɪ kpɪin. 36 Li te mɛn tɛn bitonsɔnb bà gu uyo wà bi'cɛnbaa ñɛn' upiikuɔn bó ki lá ñi' kunagɛnku la, bɛ rɪ pɔk kɪ pɪire nɔ. 37 Uwien ya mɔnm te bitonsɔnb bà bi'cɛnbaa li baa ki lɛ bà gɔh nɔ bo. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u li taa u'tonsɔnkpɛlɛɛr kɪ gole kɪ cɛrɛ bɛn nɛ rɪ kɛle, wɔn rɪ taa tijier kɪ gbiire bɛ. 38 U baa' kuyɔku ya siik bii ukuojemuɔyo mɔnɔn ki laa' bi bonde' la, Uwien ya mɔnm te bi'bo. 39 Ni bɛn ki ye ududaan bi bɛn uyo wà unasu li baa la, wa bi li cɛrɛ nasu rɪ kɔ u'den. 40 Ni'mɔ rɪ bonde kɪ li gu, kimɛ uyo wà na maaleh ki teh Unil ya Bijɛ li baa nɪ nɔ, u ya yo nɛ u li baa.»

Utonsɔnl wà mɔn nin wà bre ya gbɛr
(Matie 24:45-51)

41 Nɛn saan nɛ Pɪɛr niire' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, a pɔn' tinbi nɛ mikpɛnjenm miɛ bii a pɔn' mè binib kɛ nɛ?» 42 Nɛ u jiiin' wɔ ki ye: «U lɛ tonsɔnl ba nɛ ηmɔbe mibɛnm u'cɛnbaa du u'bo? Wɔn si: wà ya cɛnbaa li de wɔ ticiɛnt wɔ rɪ li likeh u'tonsɔntɔb, kɪ li loh bɛ tijier uyo wà ñ kpɛ nɛ. 43 Utonsɔnl nɔ ya cɛnbaa baa' ki laa' u sɔnh lituonl nɔ li'donbó la, Uwien ya mɔnm li te utonsɔnl bugbɛn bo. 44 N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u'cɛnbaa li de wɔ ticiɛnt wɔ rɪ li likeh u'bont kɛ. 45 Ama n'ba la, utonsɔnl nɔ li maale u'yɛnm ni kɪ ye u'cɛnbaa li wuɔke, nɛ kɪ cin kɪ li ñih u'tonsɔntɔb, bijɛb nin bipiib kɛ, kɪ li jinɛ, ki ñuh ki yibeh. 46 Utonsɔnl nɔ ya cɛnbaa li baa nɪ lidaali là nin uyo wà wa maaleh ki teh u li baa, nɛ kɪ bien u'gbɛn cɛɛn, kɪ cɛrɛ wɔ rɪ lɛ bà ηa tuo' Uwien ya ñɔbu bó li lɛ utudɛrɛ wà nɔ.

47 «Utonsɔnl wà bɛn u'cɛnbaa yíe ma, ka bonde' bonn, ka tien' u'cɛnbaa yíe ma la, bi li bien u ya gbɛn nɛ kɪ gbien. 48 Ama utonsɔnl wà ηa bɛn u'cɛnbaa yíe ma, ki sɔnh lituonl là kpɛ bɛ rɪ ñi wɔ mɔnɔn la, bi li ñi wɔ waamu nɛ. Nɛn bo nɛ bi de' wà ñi yebe la, bi niireh wɔn nɛ bi de' wɔ nà nɔ bó ki gbiekeh. Bi guun' wà tibont tù yebe la, bi niireh wɔn nɛ tu'bó ki gbiekeh.»

Na yé ñɔkpaan, ñi yé umaapɔrɛ nɛ
(Matie 10:34-36)

⁴⁹ «N tuke umu ne ki lá wiε' kitink bo, ne n bi yíe wù ní pàk kí teke ne. ⁵⁰ N li jènde kí tí kènde. Ma jènde' ki tí gben' la, n'ye nm ña ní duón. ⁵¹ Ni maaleh ki teh n tuke uñòkpaaan ne ki baa' uñendun wuu ni-ii? Na te nnò, n tókeh ne ne, n tuke umaapàare ne ki baa'. ⁵² Kimε fεnfennò kí taa kí li joh, binib binjun te iden iba la, bi li pàare tób. Bitá li nen bile, bile nnò mò li nen bita.

⁵³ Bibaa li nen u'bijε,
u'bijε mò li nen wò;
binaa li nen u'bise,
u'bise mò li nen wò;
upii li nen u'yaabise,
u'yaabise mò li nen wò.»

Binib ña ciuh Uwien teh tibont tà fεnfennò nò ya tingi
(Matie 16:2-3)

⁵⁴ *Yesu tóke' linigol nnò ki ye: «Ni laa' titεwòlgbònt te nintuòli bó la, ni pàk tókeh ki teh: «utaa li nii ne», ne wò ní nii. ⁵⁵ Mitafaam ñen' unògen bó ní la, ni tókeh ki teh kutòntònkú li cùun, ne kù ní cùun. ⁵⁶ Ninbi inuòn ilele ya nibε, ni freh ki sekndeh ki bende' kutaaku nin kitink ya bont teteh ma bo, be tien' na fre' ki sekn' ki bende' Uwien teh tibont tà fεnfennò nò ya tingi?»

A bii' unil la, cuo u'dunl tonm
(Matie 5:25-26)

⁵⁷ «Be tien' ninbi bugben ña freh ki maaleh ki bende' nà mòn-i? ⁵⁸ Sin nin unil ñmòbe mimaam, ne u tuke mε kí jo tibuur la, cère ní gben mε uyo wà ni laan te usen ni. Nnò ña ní la, u li taa ñε kí tí ñukn tibuur ya ciεn, u'mò ní taa ñε kí tí ñukn lipekl ya ciεn wò ní pekn ñε. ⁵⁹ N tókeh ñε ne, ña tí pèn' ki gben' tibuur ya like la, ña ní ñε len.»

13

Lèbre mèn ni'tetem

¹ U ya yo ne binib biba baa' ki lá tóke' *Yesu ki ye Galile yaab biba là te ki teh lituòrl ki dienh Uwien, ne Pilat ku' be. ² Ne *Yesu jiiin' be ki ye: «Ni maaleh ki teh Galile ya nib nnò là yé bibièrdεnb ki cεn' Galile ya nitób ne cère' bi jènde' be nnò-òò? ³ Na te nnò. N tókeh ne ne, na lèbre' ni'tetem la, ni'ke mò li kpo nnò ne.» ⁴ *Yesu tí len' ki ye: «Likpεnkpεnfòfòkrl là lu' ki ku' bijεb piik nin biniin Silowe ni ma nnò, ni maaleh ki teh bi là teh ibière ki cεn' Yerusalem ya nitób ke ne-εε? ⁵ Na te nnò. N tókeh ne ne, na lèbre' ni'tetem la, ni'ke mò li kpo nnò ne.»

Busubu bùa ña lùonh ya kpεnjεnm

⁶ Ne ki pòn' be mikpεnjεnm ki ye: «Bukεnkεnbu buba ne là se uje uba ya kpàabu ni. Ní tete ne u lá baa' wò ní liike bù lùon' bii bua lùon'-i? Ne ki laa' bua lùon'. ⁷ Ne u tóke' u'tonsònl wà gu bukpàabu nnò ki ye: «Ibin ita sò n baa' ma ke ní pùò ikεnkεn busubu buu bo la, ma lenh bonn. Ge bù, la cère bù ní ji ní li se ki teknh kitink ya sensenm fεnm.» ⁸ Ne utonsònl nnò tóke' wò ki ye: «Cεnbaa, dàan bù libinl liε nò, ní gbií bu'niel, kí nuun tiwεnt ya bint kí tien bù. ⁹ N'ba la, libinl là we ní nò, bù li lùon. Bua lùon' la, á ji ní ge bù.» »

Yesu cère' upii uba faake' Saba ya daali

¹⁰ *Saba uba ya daali ne *Yesu te Sufmbe ya taanl ya duku kuba ni, ki wòknh binib Uwien ya gber. ¹¹ Ki laa' upii uba mò te len, usenpol ñaake wò, ki tien' wò uwien ibin piik nin iniin, u bò ka freh ki yaareh. ¹² *Yesu laa' wò, ki yin' wò, ne ki tóke' wò ki ye: «Upii, a laa' a'ba,» ¹³ ki taa' u'nuò ki paan' u'bo, ne u yaare' i ya taaan bo, ki cin' ki pèkeh Uwien.

¹⁴ *Yesu cère' upii nnò faake' *Saba ya daali ma nnò ne litaanl ya duku nnò ya ciεn ya benku ni ben' ne u tóke' linigol nnò ki ye: «Ni ñmòbe iwien iluob ne ní li sòn h itùon. Ni li bàareh i ya wien ne u buuh ne, na yé *Saba ya daali ne ni li bàareh u buuh ne.»

¹⁵ Nε Yonbdaan *Yesu tōke' wō ki ye: «Ninbi iñuon ilele ya nibe, ni'ni ημε ηα ñendeh u'ne bii u'ηuun *Saba ya daali ki ti ñundeh? ¹⁶ Upii wuō yé *Abraham ya yaabil ne, ne *Satan cère' u bun ibin piik nin iniin ka ní fre kí yaare. Ma bi li cère wō ní faake *Saba ya daali bii?» ¹⁷ *Yesu len' nnō ma nnō ne ife cuo' binib bà ke niēh nin wō miniem nnō. Ama linigol nnō ke ya yēnm sange' u tien' miyōkm ya bont tà ke nnō bo.

Mibim mà ñilke ya kpenjenm
(Matie 13:31-32; Mark 4:30-32)

¹⁸ Nεn saan ne *Yesu ye: «Uwien ya bel naan ba? N li taa ba kí nenge lè? ¹⁹ Li naan mibim mà bi yih mè mutaar uje uba taa' ki bule' u'kpāabu ni ne. Mi pen' ki kpère' ki tōn' isigben, ne inuon tereh i'bo ki kōh.»

Kpōnō ya ñake ya kpenjenm
(Matie 13:33)

²⁰ *Yesu tí ye: «N tí li taa ba kí nenge Uwien ya bel-i? ²¹ Li naan kpōnō ya ñake wā upii uba bun' kpōnōyom mà dindin, ki taa' wū ki tien' len, kpōnō nnō ke nuule' ne.»

Ni li ñe bunañabu búa ki kō
(Matie 7:13-14, 21-23)

²² *Yesu joh Yerusalem, ne ki ñeh iducenciēn nin iduwawaale ni ki wōknh binib Uwien ya gber. ²³ Nε udaan uba niire' wō ki ye: «Yonbdaan, bà li ηmere ηa yebe ne-εε?» Nε *Yesu tōke' be ki ye: ²⁴ «Cère mēn ni'nun n li mōn ní ñe bunañabu búa wiēbe kí kō. N tōkeh ne ne, kime binib bà yebe li nuunh be ní ñe bù kí kō ka ní fre. ²⁵ Uyo uba ududaan lá li fii kí piin bunañabu, ne ni juore' kí li se saali ki ñih kunagenku ki teh: «Yonbdaan, piire te bunañabu.» U li tōke ne kí ye: «Ma ben ni yé nà bó yaab.» ²⁶ Nεn saan ne ni li lienh ki teh: «Tinbi nin sin ne là taakeh ki jinh ki ñuh. A là te ti'du ya senje ni ne ki wōknh binib Uwien ya gber.» ²⁷ Nε wō ní tōke ne kí ye: «N tōkeh ne ne, jende mēn n'saan, ma ben ni yé nà bó yaab. Ninbi, ni'ke teh nà bre ne.» ²⁸ Nεn ne cère' bi li juon ne saali, ní li muoh ki ηmōnh iñōgben uyo wā ni li le *Abraham nin *Isaak nin Sakōb nin *Uwien ya ñōbonsōknb ke te Uwien ya bel ni nnō. ²⁹ Binib li ñe lenpuoli bó ní nin nintuoli bó ní nin ikēle ke ní kí lá kēle kí ji tijier Uwien ya bel ni. ³⁰ Nnō ne bà paan' puoli ya biba lá li liere usen. Bà mō liere' usen ya biba lá li paan puoli.»

Yesu kpiendeh Yerusalem bo
(Matie 23:37-39)

³¹ U ya yo ne *Farisienmbe biba nek'n' *Yesu ki tōke' wō ki ye: «Siere libuol lie kí li joh, kime Herod yie wō ní ku ηe ne.» ³² Nε *Yesu tōke' be kí ye: «Li joh mēn kí ti tōke u ya tiibe ki ye: «Dinnō n ηuoh isēnpol binib saan, ki cēreh biwiēnb faakreh, ki tí li wun tien nnō wenli mō, ne n'tuonl ní gben wienta daali.» ³³ Ama n li cuon dinnō nin wenli nin daalibó ne kí baa Yerusalem, kime na kpe *Uwien ya ñōbonsōknl ní kpo niba saan, ki kēnde' Yerusalem ni.»

³⁴ Nε ki ye: «Yerusalem, Yerusalem, a kuuleh *Uwien ya ñōbonsōknb, ki yēkreh u sōnh binib bà a'saan nnō iten ki kuuleh be. Uyo ke n là yie ní taan a'nib n'ba saan ten ukuoñō taakeh u'bumu u'fiēbe ni ma bo, ne ba tuo'. ³⁵ Liike mēn Uwien sēln' ne ni'kōnkuon ma. N tōkeh ne ne, na ji li le nni, kí ti baa uyo wā ni li len kí ye: «Uwien ya mōnm ní li te wā we ní Yonbdaan ya yel bo nnō bo.» »

14

Yesu cère' uwien uba faake' Saba ya daali

¹ *Saba uba ya daali ne *Yesu jon' *Farisienmbe ya ciēn uba den wō ní ti ji tijier, ne binib bà te ni'saan nnō sieke wō. ² Uje uba mō te ni'saan ki se *Yesu ya nun bó u'gbēnēt cōncuon', ³ ne *Yesu niire' bà bēn *yiko mōnmōnm nnō nin *Farisienmbe ki ye: «Unil ηmōbe usen wō ní buu biwiēnb *Saba ya daali bii wa ηmōbe?» ⁴ Bi ηmin, ne *Yesu me'

uje nnɔ ki cɛrɛ' u faake', nɛ u cɛbɛ' wɔ u bure'. ⁵ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni'ni ηmɛ ya buk bii u'nɛ lu' liñunbunl ni *Saba ya daali la, wa ń ñɛn wɔ i ya tãan bo?» ⁶ Nɛ ba fre' ki jiin' wɔ u'niire nnɔ.

Yesu tɔkeh binib ukànkàan ya gber

⁷ *Yesu laa' bi yin' binib bà tijier ya jim nnɔ gèndeh binikpɛkpiɛkb ya kànkàan ki kaah, nɛ u pɔn' bɛ mikpɛnɛnm ki ye: ⁸ «Unil yin' ηɛ upiikuɔn ya jier ya jim la, la jo kí tĩ kɛle binikpɛkpiɛkb ya kànkàan. Nba la, u yin' uba mɔ u cɛn' ηɛ u'mɔ ń lá baa ní, ⁹ nɛ wà yin' ni'kɛ bile nnɔ ń baa kí lá tɔke ηɛ kí ye: «Cɛrɛ uje wuɔ ń kɛle a kɛ nà saan nɔ.» Nɛ a fii kí tĩ kɛle puoli bó nin ifɛ. ¹⁰ Nɛn bo, unil yin' ηɛ tijier ya jim la, jo kí tĩ kɛle puoli bó, ηɔ wà yin' ηɛ nnɔ lá baa' la, wɔ ń tɔke ηɛ kí ye: «N'jɔ, dɛn inun bó ní.» Nɛn saan nɛ ní li yé a'bo ukpiɛke sin nin bà kɛ jinh tijier nnɔ ya nun bó. ¹¹ Kimɛ wà kɛ kpiɛkreh u'ba la, Uwien li yuɔn wɔ. Wà kɛ jiindeh u'ba tingi la, Uwien li kpiɛke wɔ.»

¹² Nɛ *Yesu tɔke' wà yin' wɔ tijier ya jim nnɔ ki ye: «A ye á yin binib tijier ya jim la, la yin a'jɔtieb, ki la yin a'ninjieb, ki la yin a kpi nin bà, ki la yin a'kɔnkuɔnlieb bà yé bifáadɛnb, kimɛ bi'mɔ li fre kí yin ηɛ á ji kí jiin. ¹³ Ama a ye á yin binib tijier ya jim la, yin bijiinb nin itɛjenb nin iwɔb nin ijùɔn. ¹⁴ Uwien ya mɔnm li te a'bo, kimɛ bɛn ηa ηmɔbe niba bɛ ń jiin ηɛ. Uwien nɛ li su ηɛ uyo wà u li cɛrɛ binimɔnb ń mɛkre bitɛnkpiib ni nnɔ.»

Tipiikuɔnjier ya kpɛnɛnm (Matie 22:1-10)

¹⁵ Wɔn nin binib bà jinh tijier nnɔ ya uba cii' u len' ma bo nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Bà li ji tijier Uwien ya bɛl ni nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo.» ¹⁶ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Uje uba nɛ là tien' tijier tù yɛbe, ki yin' binib ligol bɛ ń baa kí lá ji. ¹⁷ Tijier nnɔ ya jijiyo baa' nɛ u sɔn' u'tonsɔnl u nɔn' ki tɔke' bɛ kí ye bɛ ń dɛn bi bonde' ni'kɛ ki gben'-a. ¹⁸ Nɛ bi'kɛ yíe', a li ye bi kpaan' iyɛ nɛ. Ukpiɛk ye: «Tien' nni kafala, ma ń fre kí baa, kimɛ n de' bukpaabu nɛ ki yíe ń jo kí tĩ liike bù.» ¹⁹ Utɔ ye: «Tien' nni kafala, ma ń fre kí baa, kimɛ n de' inaje piik nɛ ki yíe ń jo kí tĩ wɔkn yè.» ²⁰ Utɔ mɔ ye: «N laan kuɔn' upii sɔ, nɛn bo nɛ ma ń fre kí baa.» ²¹ Nɛ utonsɔnl nnɔ liebe' u'cɛnbaa saan, ki tĩ tɔke' wɔ bi'kɛ len' ma bo. Nɛn saan nɛ u'cɛnbaa nnɔ ya benku ni ben', nɛ u tɔke' u'tonsɔnl nnɔ ki ye: «Jo tontonm isɛnje nin musɛnbumu ni, kí tĩ taa ní bijiinb nin itɛjenb nin ijùɔn nin iwɔb, bɛ ń baa kí lá ji.» ²² Nɛ utonsɔnl nnɔ liebe' ní ki lá tɔke' u'cɛnbaa ki ye: «Cɛnbaa, n tien' a ye ma nnɔ, ama mifɛnm biɛ ki sɛn'.» ²³ Nɛ u'cɛnbaa tɔke' wɔ ki ye: «Nnɔ la, jo isɛn ni nin ikpàan ni, kí tĩ cékn binib bɛ ń baa ηɔ n'den ń gbe. ²⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, binib bà n là kpiɛ' ki yin' bɛ nnɔ uba mɔnɔn ηa ń lèn n'jier.» »

Dàan mɛn tibont kɛ ki paan Yesu bo (Matie 10:37-38)

²⁵ *Yesu joh ma nnɔ nɛ binib pɛ u'bo ki yɛbe. U jiebe' ki liike' bɛ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: ²⁶ «Unil baa' wɔ ń paan n'bo, ka yíe nni ki cɛn' u'naa nin u'baa nin u'po nin u'bumu nin u'ninjieb nin u'ninsieɓ nin u'miɛl mɔnɔn la, wa kpɛ wɔ ń li yé n'panpaanke. ²⁷ Unil wà kɛ ηa yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa ń fre kí li yé n'panpaanke. ²⁸ Ni'ni ηmɛ nɛ yíe wɔ ń mɛ kuduku la, wa ń kpiɛ kí kɛle kí bù kí liike u'like li baa bii ya ń baa? ²⁹ Wà tien' nnɔ ηɔ ki pu' kuduku nnɔ ka fre' ki mɛn' ki faa' kù la, binib bà kɛ li lɛ kuduku nnɔ li lè wɔ nɛ, ³⁰ kí len' kí ye: «Liike mɛn udaan wuɔ cin' ki mɛh kuduku nɛ ka fre' ki faa' kù.» ³¹ U lɛ bɛr ba nɛ ηmɔbe sojambɛ itur piik ki yíe wɔ ń jo kí tĩ jèke' ubertɔ wà ηmɔbe sojambɛ itur pile, ηɔ ka ń kpiɛ kí kɛle kí maale kí liike, u li fre kí taa u'sojambɛ itur piik nnɔ kí tuobe ubertɔ wà ηmɔbe sojambɛ itur pile nnɔ bii wa ń fre? ³² U laa' wa ń fre la, wɔn nnɔ laan te fɔkm ma nnɔ, u li sɔn ucɛndɛnduol nɛ wɔ ń cɛnde wɔ usɛn ni kí tɔke wɔ kí ye wɔ ń cɛrɛ bɛ ń gben tigber nnɔ. ³³ Nnɔ nɛ ni'ni wà kɛ ηa dàan' u ηmɔbe nà kɛ la, wa ń fre kí li yé n'panpaanke.»

Miyaam ya kpenjenm
(Matie 5:13; Mark 9:50)

³⁴ «Miyaam yé nibonn ná mən nε. Ama mĩ saa' ka ji ηme la, niba ηa te kí ji rí fre kí ηmaake mē. ³⁵ Mĩ li juore fεnm nε, ma ji li ηmabe tuonl. Bi li taa mē kí wule nε. Wà ηmabe litubl la, wə rí cii.»

15

Upe wà bole' ya kpenjenm
(Matie 18:12-14)

¹ Bilenpotekb nin bibierdentəb kε nekndeh *Yesu saan bε rí cenge u'gber. ² Nε *Farisienmbε nin Yiko ya wənwəknb bunbeh u'bo ki teh: «Uje wuə teknh bibierdenb nε ki taakeh ki jinh nin bε.»

³ Nεn saan nε *Yesu pən' bε mikpenjenm ki ye: ⁴ «Ni'ni ηme ηmabe ipe kobk ηə uba bole' la, wa rí cère ipe piwe nin iwe yà sɛn' nnə kumuəku ni, kí jo kí tí nuun wà bole' nnə haali kí tí lε wə? ⁵ U tí laa' wə la, u'yεnm li sange nε wə rí yuure wə kí buke. ⁶ U tí baa' iden la, u li yin u'jətieb nin u'kənkənlieb, kí təkε bε kí ye: «Cère mən tí li poknh, kimε n laa' n'pε wà là bole' nnə.» ⁷ Nnə nε n təkεh nε, ubierdaan uba mənən lèbre' u'tetem la, Uwien ya yεnm li sange u'bo kí cən binib piwe nin biwe bà cuube ka ηmabe bε rí lèbre bi'tetem nnə bo.»

Bulikbu bùa bole' ya kpenjenm

⁸ «U lε pii ba ηmabe milikbim piik ηə miba bole' la, wa rí sε lifrl, kí ηère kuduku, kí tùəre kí nuun kí tí lε mē? ⁹ U tí laa' mē la, u li yin u'jətieb nin u'kənkənlieb kí təkε bε kí ye: «Cère mən tí li poknh, kimε n laa' n'likbu bùa là bole' nnə.» ¹⁰ Nnə nε n təkεh nε, ubierdaan uba mənən lèbre' u'tetem la, Uwien ya tondb li pokn u'bo.»

Kibuk kà gaare' ya kpenjenm

¹¹ *Yesu tí ye: «Uje uba nε là te ki ηmabe bijie bε. ¹² Nε uwaal təkε' u'baa ki ye: «N'baa, gbiire a'faal kí taa n lá li ji ná bó kí de nni.» Nε u'baa gbiire' u'faal ki de' bi'kε bi ya bó. ¹³ Na wuəke', nε uwaal nnə taan' u'faal kε, ki bure' fənfəkm udu uba bó, kí tí te ni'bó ki teh fεnfεnm, kí nēnde' u'faal kε. ¹⁴ U tí nēnde' ni'kε ki gben', nε mikəncienm miba lu' udu nnə ni. U ya yo nε tijiint kən' wə. ¹⁵ Nεn saan nε u jon' udu nnə ya jε uba saan wə rí taa wə lituonl, nε uje nnə jon' wə u'kpàábó u tí gu fangambε. ¹⁶ U yíe wə rí ji fangambε nnə ya jier mənən, ama uba ηa dienwə wə tù. ¹⁷ Nε u maale' u'yεnm ni ki ye: «N'baa ya tonsənb kε jinh ki gbiēh nε, nε mikənm benh mē rí ku min niε saan. ¹⁸ N li fii kí liebe n'baa bó, kí tí təkε wə kí ye: «N'baa, n bii' Uwien, ki bii' a'mə. ¹⁹ Ma ji kpe á yin nni a'bije. Li teh nni ten n yé a'tonsənb ya uba nε.» ²⁰ Nε ki fii' ki liebeh u'baa bó.

«U tí tuo iden, ki laan biε ki te fəkm, nε u'baa laa' wə, nĩ cuo' wə micεcεkm, nε u sən' ki tuobe' wə usen bó, kí ləkn' wə. ²¹ Nε u'bijε təkε' wə ki ye: «N'baa, n bii' Uwien, ki bii' a'mə. Ma ji kpe á yin nni a'bije.» ²² Ama u'baa təkε' u'tonsənb ki ye: «Taa mən liliermənəmnl ní tonm kí lá goln wə, kí piln wə miflīm, kí cεkn wə itacaan, ²³ kí taa ní unafanfaan wə gbenge, kí lá kòre, tí jele kunacenku. ²⁴ Kimε n là maaleh ki teh n'bijε wuə nə kpo' nε, jaan u fuobe. U là bole' nε, nε n piire' wə.» Nε bi cin' ki jeleh kunacenku.

²⁵ «U ya yo ki laa' u'bije ucien te ukpàábó nε. U nēn' ukpàábó ní ki lá tuo iden, nε ki cii' inacenjəlgangaan nin kujaanku bó. ²⁶ Nε u yin' bitonsənb ya uba, ki niire' wə ná tien'. ²⁷ Nε u təkε' wə ki ye: «A'waakε nε liebe' ní. U liebe' ní nin laanfíe ma nnə, nε a'baa cère' bi kòre' unafanfaan wə gbenge.» ²⁸ U cii' nnə ma nnə nε u'benku ni ben', u jε' ka kən', nε u'baa nēn' ki gbáan' wə. ²⁹ Nε u təkε' u'baa ki ye: «Liike, n sənɛ ηε itùon ibin ibin nε, ka yíe' a'nəbu bó fiebu, ama ηa de' nni wəbuk mənən, min nin n'jətieb rí jele kunacenku. ³⁰ Ama a'bije wuə, wən là paan' ijēnkpend bo nε, kí tí nēnde' a'faal kí lá liebe' ní, nε a kòre' wə unafanfaan wə gbenge-a!» ³¹ Nε u'baa jiin' wə ki ye: «N'bukε, sin te n'saan uyo kε nε.

Sin nε si n ηmabe tibont tà κε. ³² A'waake wɔn, n là maaleh ki teh u kpo' nε, jaan u fuobe. U là bole' nε, nε n piire' wɔ. Nεn bo nε n̄i kpe tí jele kunacenku kí pokn.» »

16

Utonsɔnl wà ηmabe miyɛnfuom

¹ *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Ufàadaan uba nε là te ki ηmabe utons�nl uba u likeh u'bont κε. Bi linde' u'puoli bó ki lá tɔke' u'cɛnbaa ki ye u n̄ɛndeh u'faal nε. ² Nε u'cɛnbaa yin' wɔ ki lá niire' wɔ ki ye: «N ciih bi lienh a'bo bε ya gber sɔ? Wuɔn nni a tentien' n'bont ma bo, kimε ηa ji li yé n'tonsɔnl.» ³ Nε utonsɔnl nnɔ maale' u'yɛnm ni ki ye: «N'cɛnbaa li n̄ɛn nni lituonl ni ma, n li tien mila? Ma ηmabe tuɔm n̄i ko kpàar-a! Ki ye n li miεh mɔ la, n̄i ηmabe nni ifε nε. ⁴ Tɔ, n bɛn n li tien ma ηɔ n'cɛnbaa n̄ɛn' nni lituonl ni la, biba n̄i teke nni bi'den.» ⁵ Nε ki yih bà ηmabe u'cɛnbaa ya fɛnl nnɔ uba uba, nε ki niire' ukpɛk ki ye: «A ηmabe n'cɛnbaa ya fɛnl iηε?» ⁶ Nε u ye: «Mikpɔm tikucinwawaart* kobk.» Nε u tɔke' wɔ ki ye: «Taa a'fɛnl ya gbɔnku ní kí kɛle tonm, kí kɛle tikucinwawaart piηun.» ⁷ Nε ki niire' utɔ ki ye: «Sin, a'mɔ ηmabe u'fɛnl iηε?» Nε u ye: «Iji tibɔtɔcɛncient† kobk.» Nε u tɔke' u'mɔ ki ye: «Taa a'fɛnl ya gbɔnku kí kɛle tibɔtɔcɛncient piniin.» ⁸ Utonsɔnl wà ηa ηmabe gbɛmɔnt nnɔ ya cɛnbaa cii' nnɔ ma nnɔ, nε ki pɛke' wɔ ki ye u ηmabe miyɛnfuom nε ki tien' nnɔ. Kimε uηɛndun wuu ya nib ηmabe miyɛnfuom bi'tɔb bo ki cɛn' bà yé Uwien yaab.

⁹ «N tɔkeh nε nε, ní li taah uηɛndun wuu ni ya faal là lɛreh binib, ki coh binib kujɔtieku, ηɔ lí lá gben' la, Uwien n̄i teke nε u'den yà tuu ki te ni. ¹⁰ Wà yé unimɔn nibonwawaann ni la, u li yé unimɔn nε niboncɛncienn mɔ ni. Wà ηa yé nimɔn bonwawaann ni la, wa n̄i li yé nimɔn boncɛncienn mɔ ni. ¹¹ Na yé nimɔnb uηɛndun wuu ya faal ni la, ηmε ji li de nε lifaamɔnl-i? ¹² Na likeh utɔ ya bont mɔnmɔnm la, ηmε ji li de nε ni'yaar-i?

¹³ «Utonsɔnl uba ηa n̄i fre kí li pε cɛnbaambe bile bo. U li nɛn uba nε, kí li yíe utɔ. U li se uba ya ciεk bó nε, kí li likeh utɔ fɛnm. Na n̄i fre kí li pε Uwien bo ki liebe' ki pε ilike mɔ bo.»

Yesu len' tigbetɔr tù yebe

(*Matie 11:12-13; 5:31-32; Mark 10:11-12*)

¹⁴ *Farisienmbe cii' *Yesu len' tigber tà κε nnɔ nε ki leh wɔ, kimε bi yíe ilike ki gbien'. ¹⁵ Nε u tɔke' bε ki ye: «Ninbi, ni yé binib bà yih ni'ba binimɔnb nε binib ya nun bó, ama Uwien bɛn ni'fɛl ni te ma bo, kimε binib likeh nà tɛn n̄i yé nibonmɔnn la, n̄i yé fɛnm nε Uwien ya nun bó.

¹⁶ «Uwien de' Moyis *yiko wà nnɔ, binib là pε wɔn nin *Uwien ya n̄ɔbonsɔknb ya gber bo nε ki tí baa' San ya yo. Kí n̄e u ya yo nε bi tɔke' binib Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnmɔnt, nε unil κε mɔh ki nuunh wɔ n̄i kɔ li'ni nin ufaa. ¹⁷ Nin nɛn κε ηɔ n̄i faa nin Yiko ya gbeyɔyɔl liba mɔnɔn n̄i juore fɛnm ki cɛn' kutaaku nin kitink ya gbenm.

¹⁸ «Ujε wà κε wiε' u'po ki tí kuɔn' upiitɔ la, u tien' linaηmaal nε. Upii ya cε wiε' wɔ, ujetɔ kuɔn' wɔ la, uje nnɔ mɔ tien' linaηmaal nε.»

Ufàadaan uba nin Lasaar ya gber

¹⁹ «Ufàadaan uba nε là te, ki guoh tiwɛnmɔnmɔnt tà ηmabe kudaaku, ki teh tinacent idaan κε, ki jinh nà ηmε, ki poknh. ²⁰ Ucɛcɛkdaan uba mɔ là dɔ ufàadaan nnɔ ya nañɔjebu saan inel yèyèke' wɔ ni'kε saan, bi yih wɔ Lasaar. ²¹ U yíe wɔ n̄i ji ijieyɔyɔl yà n̄eh ufàadaan nnɔ ya tebl bo ki luh nnɔ mɔnɔn ka n̄i lε. Isengbele nε bàareh ki lá liereh u'nɛl nnɔ. ²² N̄i tete nε ucɛcɛkdaan nnɔ lá kpo'. Nε Uwien ya tondb baa' ki lá yuure' wɔ ki don' paaki bó *Abraham saan. Ufàadaan nnɔ mɔ lá kpo', nε bi sube' wɔ. ²³ U te kutɛnkpiiku ni ki jèndeh, nε ki lá yaare' ki laa' *Abraham fɔnfɔkm, ki laa' Lasaar mɔ te u'saan. ²⁴ Nε u wuure' ki

* **16:6** Bi yih tikucinwawaart nnɔ nε bat. Kuba li fre kí teke tɛn litr pita nin uluob. † **16:7** Bi yih tibɔtɔcɛncient nnɔ nε Kɔr. Kuba li fre kí teke tɛn litr kobiita nin piluob.

ye: «N'baa *Abraham, muo nni micεεkm, kí sɔn Lasaar wɔ́ rí tĩ taa u'nɔbijom, kí tuun miñunm ni kí lá sèkn n'lɛnl, kimε n jèndeh umu wuu ni ki gbiekeh nε.» ²⁵ Nε *Abraham tɔke' wɔ́ ki ye: «N'buke, tiere kí ye a là fuobe ma nnɔ, a là te liwiel ni nε, nε Lasaar te ijend ni. Fɛnfennɔ Lasaar ji te uyensonge ni nε niε saan, nε sin te ijend ni. ²⁶ Nitɔnn mɔ si: kubùoku kùà ñà ka ñmɔbe biɛn nε te tinbi nin ninbi ya siik ni, ñɔ unil yíe wɔ́ rí ñε ti'saan kí jo ni'bó la, u la fre, uba mɔ ña rí fre kí ñε ni'saan kí baa ti'bùol.» ²⁷ Nε ufàadaan nnɔ tɔke' *Abraham ki ye: «Wee, n'baa, ñi te nnɔ la, n gbáanh ñε nε, sɔn Lasaar wɔ́ rí jo n'baa den ²⁸ kimε n'ninjieb biñun sien' ni'bó. Wɔ́ rí tĩ gbierε bε, ñɔ bi la baa niε saan, kí mɔ rí lá li jèndeh.» ²⁹ Nε *Abraham tɔke' wɔ́ ki ye: «Bi ñmɔbe Uwien de' Moyis *yiko wà nnɔ nin *Uwien ya ñɔbonsɔknb ya gbεr. Bε rí li pε *yiko nnɔ bo, kí li cengeh tigber nnɔ teh bà.» ³⁰ Nε u ye: «N'baa *Abraham, na te nnɔ, ba rí cii, ama unil ñɛn' kutenkpiiku ni ki jon' bi'saan la, bi li lèbre bi'tetem.» ³¹ Nε *Abraham tɔke' wɔ́ ki ye: «Ba paan' Uwien de' Moyis *yiko wà nnɔ bo, ka cenge' *Uwien ya ñɔbonsɔknb ya gbεr la, unil mεkre' bitenkpiib ni mɔnɔn la, ba rí tuo kí lèbre bi'tetem.» »

17

La cère uba rí ture Uwien ya sɛn (Matie 18:6-7, 21-22; Mark 9:42)

¹ *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Nà li cère binib rí ture Uwien ya sɛn ña li li lúo, ama wà li cère utɔ́ rí ture nnɔ, ñi bre u'bo. ² Bi bi taa' linèciɛnl kí jɔn' u'tule ni, kí ture' wɔ́ kí wiε' miñunciɛnm ni la, ñi bi li tu u'bo, nin wɔ́ rí cère ibaan yiε ya uba rí ture Uwien ya sɛn. ³ Nεn bo, li bɛn mɛn.

A'tɔ bii' ñε la, wuɔn wɔ́ u'biil. U tuo' kí ye u bii' la, á fère wɔ́. ⁴ U bii' ñε uwien uba bolm milole, kí baa' a'saan bolm milole kí tɔke' kí ye u bii' ñε la, á fère wɔ́.»

Mitekjim ya gbεr (Matie 17:19-20)

⁵ Nε u'tondb tɔke' wɔ́ ki ye: «Yonbdaan, cère ti'tekjim rí yεbre kí pukn.» ⁶ Nε u tɔke' bε kí ye: «Ni bi ñmɔbe mitekjim mĩ waa tɛn kusiiku kùà bi yih kù mutaar nnɔ ya bim mɔnɔn la, ni bi li tɔke busubu buu kí ye bù rí ñεbe bu'ba kí tĩ caan miñunciɛnm ni, nε bù rí tuo ni'ñɔbu bó.»

Utonsɔnl bi li sɔnh ma bo u'cɛnbaa ya bùol

⁷ «Ni'ni ñmε ñmɔbe utons�nl u koh wɔ́ bukpaabu bii u kpaah wɔ́ tiwɛnt, kí ñɛn' ni'bó ní la, u li tɔke wɔ́ kí ye: «Dɛn tonm kí lá ji?» ⁸ Na te nnɔ. U li tɔke wɔ́ kí ye: «Lèbre a'kpɛlɛr, kí tien tijier, kí taa kí lá sien nni rí ji kí ñu kí tĩ gben kí yaan a'mɔ rí ji kí ñu.» ⁹ Utonsɔnl tien' u'cɛnbaa ye wɔ́ rí tien nà la, u li de wɔ́ faala-aa? ¹⁰ Ni'mɔ yaam te nnɔ nε. Ni tien' Uwien ye ní tien nà kε la, ní tɔke kí ye: «Ti yé bitonsɔnb bà ña nuunh bε rí pèke te nε, ti tien' ti bi li tien nà nε.» »

Yesu cère' ijend piik lùore'

¹¹ *Yesu joh Yerusalem ma nnɔ, nε kí ñɛn' Samari nin Galile ya tinbien. ¹² U tĩ kɔh udu uba ni uyo wà nnɔ, nε ijend piik tobreh wɔ́ usɛn bó, kí te fɔnfɔkm, ¹³ kí lienh ufaa bo kí teh: «Cɛnbaa Yesu, muo tε micεεkm.» ¹⁴ *Yesu laa' yè nε kí tɔke' yè kí ye: «Li joh mɛn bitɔtuarkaab saan bε rí tĩ fiin nε.»

I joh ma nnɔ nε kí lùore'. ¹⁵ Bi'ni uba laa' u lùore' ma nnɔ, nε kí liεbe' ní kí lá pèkeh Uwien ufaa bo, ¹⁶ nε kí gbaan' *Yesu ya nintuɔli, kí faare' wɔ́. Ujε bugbɛn yé Samari ya nil nε. ¹⁷ Nɛn saan nε *Yesu ye: «Ijend piik nnɔ kε ña lùore' bi? Biwε nnɔ nín te lε saan-i? ¹⁸ Ucaan wuɔ́ baba ña ñi la, bi'ni uba mɔnɔn ña maale' wɔ́ rí liεbe ní kí kpiεke Uwien-a!» ¹⁹ Nε kí tɔke' wɔ́ ki ye: «Fii, kí li joh, a'tekjim nε ñmien' ñε.»

Uwien ya bɛl li baa ni (Matie 24:23-28, 37-41)

20 *Farisienmbɛ niire' *Yesu ki ye: «Uwien ya bɛl li baa ní u lɛ yo ba?» Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Uwien ya bɛl ya baam ŋa yé bonn ná binib lɛnh nɛ. 21 Ba ní ye: «Liike mɛn lí te niɛ saan bii lí te niɛ bó.» Kimɛ Uwien ya bɛl te ní'ni nɛ.»

22 Nɛ ki tɔkɛ' u'panpaankaab ki ye: «Uyo uba we ní, ní'nun li mɔn ní tien Unil ya Bijɛ saan liwentunl liba mɔnɔn, ka ní lɛ wɔ. 23 Bi li tɔkɛ nɛ kɪ ye: «Liike mɛn, u te niɛ bó,» bii «U te niɛ saan.» La jo mɛn, ki la jekbeh. 24 Kimɛ utɛmɛknde ñɛh kutaaku ya kɛle uba, ki muɔreh ki tí bàareh ukeltɔ ma bo nnɔ, Unil ya Bijɛ yaam mɔ li te nnɔ nɛ lidaali là u li baa ní nnɔ. 25 Ama ní kpɛ wɔ ní ji ijɛnd kɪ gbien nɛ. Fɛnfennɔ ya nib li wiɛ u'gɛɛr nɛ kɪ yaan tibont nnɔ kɛ ní tien. 26 Ní là te ma bo Nowe ya yo nnɔ, Unil ya Bijɛ ya babaayo mɔ lá li te nnɔ nɛ. 27 Binib là jinh nɛ ki ñuh, bijɛb kuɔndeh bipiib, bipiib mɔ kunh ticɛr, ki tí baa' lidaali là Nowe kɔn' buñɛrciɛnbu, nɛ miwuɔm kɔn' ki jin' bi'kɛ. 28 Bii ní li te tɛn ní là te ma bo Lɔt ya yo nɛ. Binib là jinh nɛ ki ñuh, ki teh ukpenkpende, ki koh tikpàar, ki mɛh tidur. 29 Ama lidaali là Lɔt ñɛn' Sodɔm ya du ni nnɔ, nɛ umu nin mitɛnñɔkjiɛm ñɛn' paaki bó ní utaa yaam ki lá ku' bi'kɛ. 30 Lidaali là Unil ya Bijɛ lá li puɔ ní' bó ní nnɔ, ní li te nnɔ nɛ.

31 «U ya yo wà te kudulekaaku ya paaki, u'went te kuduku ni la, u la jiiɛ kɪ kɔ kɪ taa tù. Wà mɔ te ikpàan bó la, u la liɛbe kɪ kun. 32 Tiɛre mɛn Lɔt ya po bó. 33 Wà nuunh wɔ ní fie u'miɛl la, wɔn nɛ li kpo kɪ juore fɛnm. Wà li tuo kɪ kpo min bo nnɔ, wɔn nɛ li lɛ limiɛl. 34 N tɔkeh nɛ nɛ, ní'daali ya ñɔnku, binib bile li dɔ gado uba bo, bɛ ní taa uba kɪ dàan utɔ. 35 Bipiib bile li tɛ ki nàanh unɛgɔn uba bo, bɛ ní taa uba kɪ dàan utɔ. 36 [Bijɛb bile li te bukpaabu ni, bɛ ní taa uba kɪ dàan utɔ.]*»

37 Nɛ u'panpaankaab niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ní li tien lɛ saan-i?» Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Liwenkpil te ná saan la, inɛnyobl taakeh nɛn nɛ.»

18

Ukpopii uba nin tibuur ya nil uba ya gɛɛr

1 Nɛ *Yesu pɔn' bɛ mikpɛnɛnm, wɔ ní wuɔn bɛ kɪ ye ní mɔn bɛ ní li kàareh uyo kɛ nɛ, ki la cɛɛre bi'gbɛnɛnt ní ŋɛnde. 2 U tɔkɛ' ki ye: «Tibuur ya nil uba nɛ là te udu uba ni, ka fɛnge Wien, ka boh nib. 3 Ukpopii uba mɔ là te udu nnɔ ni, ki bàareh u'saan, ki tɔkeh wɔ ki teh: «Liike min nin n'ɛnnɛnd ya gɛɛr tuu kɪ kun nni imɔn.» 4 U tuu ki yɛnh ní tí wuɔkɛ', nɛ u maale' u'yɛnm ni ki ye: «Nin ma fɛnge Wien, ka boh nib ma kɛ nnɔ, 5 n li kun wɔ imɔn nɛ, kimɛ u gbien' nni uyɛnŋaabe nɛ. Ma kun' wɔ mɔn la, u li tuu ki bàareh nɛ n'yɛnm ní tí ñɛ n'ba ni.»

6 *Yesu tí tɔkɛ' u'panpaankaab ki ye: «Ní cii' tibuur ya nil wà ŋa buh buur tu'donbó nnɔ len' ma bo-a! 7 Uwien nɛ ŋa ji li kun u'ngiɛndkaab bà muɔh ki yih wɔ ñɔnku nin wien ni nnɔ imɔn-ii? U li taande-ee? 8 N tɔkeh nɛ nɛ, u li kun bɛ imɔn na ní taande. Ama Unil ya Bijɛ lá li baa ní uyo wà nnɔ, u li biɛ kɪ lɛ binib ŋmɔbe mitekjim kitink kɪ bo-oo?»

Farisien uba nin ulɛnpotekl uba ya gɛɛr

9 *Yesu tí pɔn' mikpɛnɛnm wɔ ní wuɔn binib bà maaleh ki teh bi cuube ki yindeh binitɔb nnɔ. 10 U ye: «Bijɛb bile nɛ don' Uwien ya duku bó, bɛ ní tí kàare. Uba yé Farisien, nɛ utɔ yé ulɛnpotekl. 11 Farisien nnɔ se nɛ ki kàareh u'yɛnm ni ki teh: «Uwien, n faareh ŋɛ nin ma te tɛn binitɔb te ma nnɔ bo. Ma suh, ka teh ná bre, ka teh naŋmaal, ka te tɛn ulɛnpotekl wuɔ nɔ. 12 N lùoh buñɔbu bolm mile nɛ iwien ilole ni. N lɛnh ná kɛ nnɔ, n gbiinh nè bolm piik nɛ, ki taah miba ki diɛnh ŋɛ.» 13 Ama ulɛnpotekl nnɔ, wɔn se fɔnfɔkm nɛ, ka kaabe wɔ ní yaare kɪ liike paaki bó mɔnɔn, ki gbiknh liyul ki teh: «O, Uwien muɔ min ubiɛrdaan micɛcɛkm.» 14 N tɔkeh nɛ nɛ, Uwien bù' ulɛnpotekl nnɔ nɛ ugbɛmɔndaan, u kun', ná yé Farisien nnɔ, kimɛ wà kɛ kpiekreh u'ba la, Uwien li yuɔn wɔ nɛ. Wà kɛ jiiɛndeh u'ba tingi la, Uwien li kpiekɛ wɔ nɛ.»

* 17:36 Bi kpiɛ' ki kɛle' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 36 ŋa te tu'ni.

*Yesu nin mucenfendmu**(Matie 19:13-15; Mark 10:13-16)*

¹⁵ Binib tukeh mucenfendmu ki bàareh *Yesu saan wɔ́ n̄ taa u'nuɔ́ kí mɛ̀ mù. U'panpaankaab laa' nnɔ́ ma nnɔ́, nɛ̀ ki kɔ́nh nin bɛ̀. ¹⁶ Ama *Yesu cèrè' bi taa' mù ki baa' u'saan, nɛ̀ u ye: «Cèrè mɛ̀n mubuwawaamu mù n̄ li bàareh n'saan. La piendeh mù mɛ̀n, kime binib bà te tɛ̀n mubumu nɛ̀ si Uwien ya bɛ̀l. ¹⁷ N tɔ́keh nɛ̀ imɔ̀n nɛ̀, wà kɛ̀ ɲa teke' Uwien ya bɛ̀l ya gbɛ̀r kibuk yaam la, wa n̄ kɔ́ li'ni.»

*Ufàadaan uba ya gbɛ̀r**(Matie 19:16-30; Mark 10:17-31)*

¹⁸ *Sufmbɛ̀ ya ciɛ̀n uba niire' *Yesu ki ye: «Cɛ̀nbaa wà mɔ̀n, n li tien mila kí lɛ̀ limiel là ɲa ɲmɔ̀be gbenm-i?» ¹⁹ Nɛ̀ *Yesu ye: «Bɛ̀ tien' a yih nni wà mɔ̀n-i? Uwien baba ɲa n̄i la, uba ɲa mɔ̀n. ²⁰ A bɛ̀n iwɔ̀b yà ye: «La teh nanmaal, ki la ku nil, ki la suh, ki la nendeh nib bo, kí li boh a'naa nin a'baa nnɔ́.» » ²¹ Nɛ̀ uciɛ̀n nnɔ́ tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «N boh ni'kɛ̀ haali n'buwaam ni nɛ̀.» ²² *Yesu cii' nnɔ́ ma nnɔ́ nɛ̀ ki tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Nibonn niba biɛ̀ ki pɔ̀rɛ' ɲɛ̀. Kuɔ̀rɛ a ɲmɔ̀be tibont tà kɛ̀, kí taa ilike nnɔ́ kí de bijiinb, kí li ɲmɔ̀be lifaal paaki bó, ɲɔ́ kí baa kí lá paan n'bo.» ²³ Ama u cii' nnɔ́ ma nnɔ́ nɛ̀ u'yɛ̀nm saa' ki gbien', kime u'faal yɛ̀be.

²⁴ *Yesu laa' u'yɛ̀nm saa' ma nnɔ́ nɛ̀ u ye: «N̄i faa ki gbien' nin binib bà ɲmɔ̀be lifaal n̄ kɔ́ Uwien ya bɛ̀l ni. ²⁵ N̄i faa nin ufàadaan n̄ kɔ́ Uwien ya bɛ̀l ni ki cɛ̀n' nin n̄ɔ́kma n̄ càare mikpɛ̀lpienbonm ni.» ²⁶ Nɛ̀ binib bà cengeh u'bó nnɔ́ ye: «O, n̄i te nnɔ́ la, ɲmɛ̀ li fre kí ɲmɛ̀rɛ?» ²⁷ Nɛ̀ *Yesu ye: «Binib nɛ̀ ɲa n̄i fre, Uwien wɔ̀n ɲa gbɛ̀le' niba.»

²⁸ Nɛ̀ Pìɛ̀r tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Tinbi wɔ̀n la, ti dàan' ti'faal nɛ̀ ki paan' a'bo-a!» ²⁹ Nɛ̀ *Yesu tɔ́ke' bɛ̀ ki ye: «N tɔ́keh nɛ̀ imɔ̀n nɛ̀, unil wà kɛ̀ dàan' u'den bii u'po bii u'ninjieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu, Uwien ya bɛ̀l bo la, ³⁰ u li lɛ̀ haali kí t̄i gèbre tibont tà kɛ̀ u dàan' t̄u nnɔ́ fɛ̀nfɛ̀nnɔ́ wuɔ́ nɔ́. Nɛ̀ uyo wà we n̄i nnɔ́, u li lɛ̀ limiel là ɲa ɲmɔ̀be gbenm mɔ́.»

*Yesu len' u'kuum nin u'mɛ̀krm bó nta bo**(Matie 20:17-19; Mark 10:32-34)*

³¹ *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnɔ́ cuonh ki joh, nɛ̀ u tɔ́ke' bɛ̀ ki ye: «Li cengeh mɛ̀n, ti doh Yerusalem bó sɔ́, *Uwien ya n̄ɔ̀bonsɔ́kn̄b là kele' nà kɛ̀ Unil ya Bijɛ̀ bo nnɔ́ li tien nɛ̀. ³² Kime bi li taa wɔ́ kí ɲukn bà ɲa yé Sufmbɛ̀, bɛ̀ n̄ lè wɔ́, kí jènde wɔ́, kí cèrɛ u'bo tiñinsɛ̀nt, ³³ kí n̄i wɔ́ inalɛ̀be, kí yaan kí ku wɔ́, nɛ̀ wienta daali wɔ́ n̄i mɛ̀kre bitɛ̀nkpiib ni.» ³⁴ U'panpaankaab nnɔ́ ɲa cii' ni'tingi, kime iñɔ̀bon nnɔ́ ya tingi buɔ́ nɛ̀, nɛ̀ ba bɛ̀nde' ì ye yè n̄i ye bà.

*Yesu likre' ujuɔ̀n uba**(Matie 20:29-34; Mark 10:46-52)*

³⁵ *Yesu t̄i nɛ̀kn' Seriko ya du ni. Ujuɔ̀n uba là te udu nnɔ́ ni, ki kaah sɛ̀ngbaal ki miɛ̀h binib tibont. ³⁶ U cii' linigol gèbreh ma nnɔ́ nɛ̀ u niire' ki ye: «Bɛ̀ teh nɔ́?» ³⁷ Nɛ̀ bi tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Nasaret ya *Yesu nɛ̀ gèbreh.» ³⁸ Nɛ̀ u yin' ufaa bo ki ye: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muɔ́ nni micɛ̀cɛ̀km.» ³⁹ Binib bà le *Yesu usɛ̀n nnɔ́ tɛ̀ngɛ̀h u'bo ki teh wɔ́ n̄i ɲmile, ama u t̄uɔ̀rɛh ki wuureh nɛ̀ ki teh: «*Dafid ya yaabile, muɔ́ nni micɛ̀cɛ̀km.» ⁴⁰ Nɛ̀ *Yesu sere' ki ye bɛ̀ n̄i taa wɔ́ n̄i. U nɛ̀kn' *ma nnɔ́ nɛ̀ Yesu niire' wɔ́ ki ye: ⁴¹ «A yíe n̄i tien bà kí de ɲɛ?» Nɛ̀ u ye: «Yonbdaan, n yíe n̄i likre nɛ̀.» ⁴² Nɛ̀ *Yesu ye: «Likre, a'tekjim nɛ̀ ɲmien' ɲɛ.» ⁴³ U likre' i ya t̄aan bo, nɛ̀ ki paan' u'bo, ki pèkeh Uwien. Binib nnɔ́ kɛ̀ laa' nnɔ́ ma nnɔ́ nɛ̀ ki mɔ́ pèkeh Uwien.

19*Uɛ̀npotekl uba teke' Yesu u'den*

¹ *Yesu kɔ̀n' Seriko ya du ni, ki joh wɔ́ n̄i càare. ² Ujɛ̀ uba là te len, bi yih wɔ́ Sase, u yé bilɛ̀npotekb ya ciɛ̀n nɛ̀, ki yé ufàadaan mɔ́, ³ ki nuunh wɔ́ n̄i lɛ̀ *Yesu kí bɛ̀nde wɔ́. Ama

linigol te ma nnə, wa fre' ki laa' wə, kimε u yé kinijenjenk nε. ⁴ Nε u sən' ki liere' usen ki tī don' busubu buba, *Yesu li gèbre nà saan, ηə u lá gèbreh la, wə rí lε wə. ⁵ *Yesu tī baa' nī'saan, ki yaare' ki liike', nε ki tōke' wə ki ye: «Sase, jiiire ní tonm, kimε dinnə wuə nə nī kpe rí gə a'den nε.»

⁶ U jiiire' ní tonm, nε ki teke' *Yesu nin uyensonge. ⁷ Linigol nnə laa' nnə ma nnə nε bi'ke bunbeh ki teh: «U jon' ki tī càan' ubierdaan nε.»

⁸ Nε Sase fii', ki sere', ki tōke' Yonbdaan ki ye: «Yonbdaan a bεn-ii! N li gbiire n'faal mile kí taa miba kí de bijiinb. N là jin' unil ya bonn la, n li jiiin nε bolm minan nε kí de udaan.»

⁹ Nε *Yesu tōke' wə ki ye: «Dinnə Uηmienl baa' iden yii, kimε a'mə yé *Abraham ya yaabil nε. ¹⁰ Unil ya Bijε baa' wə rí lá nuun bà bole' nε, kí ηmien bε.»

*Bitonsənb bita ya kpenjεnm
(Matie 25:14-30)*

¹¹ Binib bà cengeh *Yesu ya gber nnə maaleh ki teh u nεke Yerusalem ma nnə, bi li pək kí lε Uwien ya bεl i ya taaan bo nε, nε u tí pən' bε mikpenjεnm, ¹² ki ye: «Unikpekpiεk uba là yíe wə rí jo udu uba bó nī fōke, bε rí tī jin' wə libel wə rí liebe ní. ¹³ Nεn saan nε u yin' u'tonsənb piik, ki de' unil kε milikbim, nε ki tōke' bε ki ye: «Taa mεn kí li teh ukpenkpende, kí tī baa uyo wà n li liebe ní.» ¹⁴ U'du ni ya nib là nεn wə, nε ki sən' binib ki ye bε rí upaan u'bo kí tī tōke uberciεn kí ye: «Ta yíe uje wuə rí li ye tī'ber.» ¹⁵ Ama u jin' libel nnə, ki liebe' ki kun' ní, nε ki yin' u'tonsənb bà u là de' bε ilike nnə ηə wə rí liike wà kε tien' ukpenkpende, ki laa' kpele wà. ¹⁶ Ukpiεk baa', ki lá tōke' wə ki ye: «Cεnbaa, a là de' nni milikbim mà nnə, n taa' mē ki tien' ukpenkpende, ki laa' piik ki pukn'.» ¹⁷ Nε u tōke' wə ki ye: «Nī mən. A yé utonsənmən nε. A tien' unimən nibonwawaann ni ma nə, n li cère a li likeh idu piik.» ¹⁸ Nε nle mə baa', ki lá tōke' wə ki ye: «Cεnbaa, a là de' nni milikbim mà nnə, n taa' mē ki tien' ukpenkpende, ki laa' miηun ki pukn'.» ¹⁹ Nε u tōke' u'mə ki ye: «Li yé idu iηun ya ciεn.» ²⁰ Nε utə mə baa', ki lá tōke' wə ki ye: «Cεnbaa, liike, a'likbim nnə so. N là pəbn' mē kukpεlciεku ni nε ki bəle'.» ²¹ Kimε n fεnge ηε nε. A'gber faa nε, a yuunh ηa ble' nà, nε ki ceh ηa bule' nà.» ²² Nε u tōke' wə ki ye: «Utonsənbierə sin, a len' ki lōle' a'ba nε. N li nī nεn bo nε kí bu ηε tibuur. A ye a bεn n'bo, n'gber faa nε, n yuunh ma ble' nà, nε ki ceh ma bule' nà. ²³ Bε tien' ηa nín taa' n'like ki tī ble' banki n lá baa' ní la, rí lε n'like nin kpele kí pukn-i?» ²⁴ Nε ki tōke' bà te nī'saan nnə ki ye: «Fie mεn u'saan milikbim nnə, kí taa kí pukn wà ηməbe milikbim piik nnə.» ²⁵ Nε bi tōke' wə ki ye: «Cεnbaa, u ηməbe milikbim piik-a!» ²⁶ Nε u ye: «N tōkeh nε nε, wà kε ηməbe la, bi li de wən nε kí pukn. Wà ηa ηməbe la, bi li tonde kí fie u ηməbe nà waamu nnə mənən nε. ²⁷ N'nennendb bεn wən, ba là yíe rí li yé bi'ber. Nεn bo, taa mεn bε ní, kí lá kòkòre bε n'nun bó.» »

*Binib kpiεkreh Yesu u tī kən' Yerusalem ni
(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; San 12:12-19)*

²⁸ *Yesu pən' bε mikpenjεnm nnə ki tī gben', nε ki liere' bε usen bi doh Yerusalem bó. ²⁹ U tī nεkn' Betifaaje nin Betani ya du. I te lijuəl liba saan nε, bi yih lè Olifi ya siin ya juəl. Nεn saan nε u sən' u'panpaankaab bile ³⁰ ki ye: «Li joh mεn udu wà te inun bó nə ní. Ni tī kən' u'ni la, ni li lε unjuunfanfaan uba lùo. Uba ηa laan jèke' wə. Ní lore wə kí taa ní. ³¹ Unil niire' nε ki ye bε tien' ni loreh wə la, ní tōke wə kí ye: «Yonbdaan nε cieke wə.» »

³² *Yesu sən' bà nnə, bure' ki tī laa' tibont nnə kε te tēn u bi tōke' bε ma bo. ³³ Bi loreh unjuunfanfaan nnə uyo wà nnə, nε u'denb niire' bε ki ye: «Bε tien' ni loreh wə?» ³⁴ Nε bi jiiin' bε ki ye: «Yonbdaan nε cieke wə.» ³⁵ Nε ki tuke wə ki baa' *Yesu saan, nε ki taa' bi'liergbengt ki paan' unjuunfanfaan nnə bo, ki cère' *Yesu jèke'. ³⁶ U joh ma nnə nε binib taah bi'liergbengt ki pèreh usen ni. ³⁷ U tī nεkn' Yerusalem ki baa' Olifi ya siin ya juəl ya tintindbùol, nε u'panpaankaab kε ligol cin' ki poknh, ki lienh ufaa bo ki pèkeh Uwien bi là laa' *Yesu tien' miyək m ya bont tà kε nnə bo,

³⁸ ki wuureh ki teh:

«Uwien ya mɔnm ń li te
uber wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo.
Uyenduɔn ń li te paaki bó,
pèke mɛn Uwien paaki bó.»

³⁹ *Farisiɛnmbɛ bà te linigol nnɔ ni ya biba tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, tɔke a'panpaankaab biɛ bɛ ń ɲmile.» ⁴⁰ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ nɛ, bi ɲmile' mɔnɔn la, itɛn li wuure kí pèke nni nɛ.»

Yesu muɔh Yerusalem bo

⁴¹ *Yesu nɛkn' Yerusalem ya du, ki laa' wù ma nnɔ nɛ ki muɔh u'bo, ⁴² ki teh: «Yerusalem, a bi bɛn uyenduɔn ya sɛn dinnɔ la, ńi bi li mɔn a'bo. Ama fɛnfɛnnɔ ɲa ji li lɛ wù, kimɛ u buɔ nɛ. ⁴³ Uyo uba we ní a'nennɛndb lá li ńɛ ni'kɛ bó ní kí lá jebe ɲɛ, ⁴⁴ kí ku a'nib kɛ, kí bere a'dur kɛ, ka ń cère tɛnl liba ń juore kí li pɛ tɔl bo, kimɛ ɲa bɛnde' uyo wà Uwien baa' wɔ ń tore ɲɛ.»

Yesu ɲɔre' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo (Matie 21:12-17; Mark 11:15-19; San 2:13-22)

⁴⁵ *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, nɛ ki cin' ki ɲuɔh bà kuɔreh tibont u'bo nnɔ ki ńɛndeh.

⁴⁶ Nɛ ki tɔkeh bɛ ki teh:
«Nì kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:
«N' duku li yé ikaare ya duku nɛ,
ama ninbi taa' kù ki tien' binasub ya tantaanbùol nɛ.» »

⁴⁷ Idaan kɛ *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo nɛ, ki wɔknh binib Uwien ya gbɛr. Nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb nuunh bɛ ń ku wɔ, ⁴⁸ ka laa' bi li ńɛ isɛn yà, kimɛ binib kɛ ya nun mɔn bɛ ń cenge u'gbɛr nɛ.

20

Bi niire' Yesu wà de' wɔ usɛn wɔ ń tien u teh nà nɔ (Matie 21:23-27; Mark 11:27-33)

¹ Lidaali liba nɛ *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknh binib Uwien ya gbɛr, ki tɔkeh bɛ tigbɛmɔnmɔnt, nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb baa', ² ki lá niire' wɔ ki ye: «Tɔke tɛ, a ɲmɔbe usɛn a tien' a teh nà nɔ-ɔɔ? ɲmɛ nɛ de' ɲɛ u ya sɛn-i?» ³ Nɛ u jiiin' bɛ ki ye: «N'mɔ li niire nɛ iniire iba nɛ. Tɔke nni mɛn. ⁴ San là siih binib Uwien ya ńunm ma nnɔ, ɲmɛ là de' wɔ usɛn-i? Uwien bii binib nɛ?»

⁵ Nɛn saan nɛ bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ti ye Uwien nɛ de' wɔ usɛn la, u li niire tɛ kí ye: «Bɛ tien' ta là teke' wɔ ki jin'-i?» ⁶ Ti tí ye binib nɛ de' wɔ usɛn la, linigol liɛ li yèke tɛ itɛn kí ku tɛ, kimɛ bi'kɛ tuo' ki ye San là yé *Uwien ya ńɔbonsɔknl nɛ.» ⁷ Nɛ bi jiiin' *Yesu ki ye ba bɛn wà là de' San usɛn. ⁸ Nɛ u'mɔ ye: «N'mɔ ɲa bɛn, ka ń tɔke nɛ wà de' nni usɛn ń tien n teh nà nɔ mɔ.»

Bikpàab bà bre ya kpɛnɲɛnm (Matie 21:33-46; Mark 12:1-12)

⁹ Ni ya puoli bó nɛ u pɔn' binib mikpɛnɲɛnm ki ye: «Ujɛ uba nɛ là ɲmɔbe bukpàabu, ki caan' bukpàabu nnɔ ni tisir tà bi taah tu'bii ki ɲɛh fɛn nnɔ, ki taa' bù ki guun' bikpàab biba, nɛ ki bure' usɛn, ki tì wuɔke' ni' bó. ¹⁰ Uyo wà isibii nnɔ tì ben' nnɔ, nɛ u sɔn' utonsɔnl uba bikpàab nnɔ saan bɛ ń tì de wɔ u ya bó ní. Ama bikpàab nnɔ tì ńi' wɔ, ki ɲɔre' wɔ u bure' inɔpien. ¹¹ Nɛ u tí sɔn' utonsɔntɔ, bi tí ńi' u'mɔ, ki suke' wɔ, ki ɲɔre' u'mɔ u bure' inɔpien. ¹² Nɛ u tí liebe' ki sɔn' nta, bi tí ńi' u'mɔ ki bunbunge' wɔ, nɛ ki ɲɔre' wɔ. ¹³ Nɛ ukpɛdaan nnɔ ye: «N li tien mila? N li sɔn n'bijɛ wà n yíe wɔ nɛ. Nba la, bi li tì bo wɔn.» ¹⁴ Ama bikpàab nnɔ laa' u'bijɛ nnɔ we ní ma nnɔ, nɛ bi tɔke' tɔb ki ye: «Wɔn nɛ yé u'faajil, cère mɛn tí ku wɔ ɲɔ lifaal nnɔ ń juore ti'yaal.» ¹⁵ Nɛ bi ńɛn' wɔ ukpɛgbɛ, ki tì ku' wɔ.

«Nen bo ukpɛdaan nnɔ li tien bɛ mila? ¹⁶ U li baa kí lá ku bikpàab nnɔ, nɛ kí taa bukpaabu nnɔ kí guun bikpɛtɔb.»

Linigol nnɔ cii' u len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bi ye: «Uwien la cère nè ní tien.»

¹⁷ *Yesu caan' bi'bo inun nɛ ki ye: «Na te nnɔ la, ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Litɛnl là bidumɛb wiɛ' lè nnɔ, len nɛ lá tien' litɛnkpiɛkl là co kuduku» nnɔ ya tingi si ba?»

¹⁸ Wà kɛ lu' litɛnl nnɔ bo la, u li kɔkuɔ nɛ. Litɛnl nnɔ lu' wà mɔ bo la, li li mɛmɛrɛ wɔ nɛ.

¹⁹ *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin bitɔtuɔrciɛnb bɛndɛ' ki ye *Yesu pɔn' bɛn nɛ mikpɛnjɛnm nnɔ. Nen bo nɛ bi nun mɔn bɛ ní cuo wɔ i ya tãan bo, nɛ ki fɛngɛ' linigol nnɔ.

Sesa ya lɛnpolike

(Matie 22:15-22; Mark 12:13-17)

²⁰ U ya yo nɛ bi cin' ki pingɛh Yesu, nɛ ki sɔn' bifinfinɔb biba u'saan, bɛ ní li teh tɛn bi yé binimɔnb nɛ ki yíɛ bɛ ní cɛngɛ u'gbɛr, ɲɔ kí dule u'lenm bo kí cuo wɔ, kí ɲukn udu nnɔ ya gobina. Wɔn nɛ ɲmɔbe mituɔm udu nnɔ bo. ²¹ Nɛ bi baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti bɛn ki ye a lienɲ ná nin a wɔknɲ binib ná kɛ nnɔ cuube nɛ, ki bɛn ki ye ɲa boh uba ki cɛn' utɔ, ki wɔknɲ mɔnmɔnm binib li tien ma kí li pɛ Uwien ya sɛn bo. ²² Tɔkɛ tɛ, ti ɲmɔbe usɛn tí li pèh lɛnpɔ ki diɛnh ubɛrciɛn Sesa bii ta ɲmɔbe?»

²³ Ama *Yesu bɛn bi'cekn nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye: ²⁴ «Wuɔn nni mɛn milikbim miba.» Bi wuɔn' wɔ, nɛ u niire' bɛ ki ye: «ɲmɛ si kunɛnnɛnku nin liyel là te mi'bo nɔ?» Nɛ bi ye: «Uɛrciɛn Sesa.» ²⁵ Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Taa mɛn ná yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa ná mɔ yé Uwien yaann kí de Uwien.» ²⁶ Ba fre' ki laa' bi li dule ná bo kí cuo *Yesu u'lenm ni binib ya nun bó. U'lenm ni, u jiin' bi'niire ma bo nnɔ cuo' bɛ miyɔkm, nɛ ba ji ye niba.

Bitɛnkpiib ya mɛkrm ya gbɛr

(Matie 22:23-33; Mark 12:18-27)

²⁷ Saduseyɛnmbɛ biba mɔ nɛkn' Yesu. Bɛn nɛ lienɲ ki teh bitɛnkpiib ɲa ní mɛkre nnɔ. Bi niire' wɔ ²⁸ ki ye: «Cɛnbaa, Moyis là kele' yiko ki de' tɛ ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cère' u'po, ka ɲmɔbe buk la, wɔ ní kere ukpɔpii nnɔ, kí maa mubumu kí de u'ninjɛ wà kpo' nnɔ.» ²⁹ Tɔ, ninjiɛb bilole biba nɛ là te, nɛ ukpiɛk lá kuɔn' upii, ki kpo', ka maa' buk. ³⁰ Nɛ ulie kere' ukpɔpii nnɔ, ki mɔ kpo', ka maa' buk. ³¹ Nta mɔ tien' nnɔ, ki mɔ kpo', ka maa' buk. Bi tetɛh nnɔ nɛ jɛb bilole nnɔ kɛ tí kuɔn' upii nnɔ ki bòn', ki kpo', ka maa' buk. ³² Upii nnɔ mɔ tí fɔrɛ' ki kpo'. ³³ Tɔ, bitɛnkpiib lá mɛkre' uyo wà la, ɲmɛ li si upii nnɔ? Kimɛ bi'kɛ bilole kuɔn' wɔ ki tí bòn' nɛ.»

³⁴ Nɛ *Yesu tɔkɛ' bɛ ki ye: «Uɲɛndun wuu ni nɛ bijɛb kuɔndɛh bipiib, bipiib kunh ticɛr. ³⁵ Ama binib bà Uwien ye bi kpɛ bɛ ní mɛkre bitɛnkpiib ni, kí li yé uɲɛndun wà we ní yaab nnɔ; wun ni jɛb ɲa ní kuɔn piib, bipiib mɔ ɲa ní kun cɛr. ³⁶ Ba ji li kpo, kimɛ bi li te tɛn Uwien ya tɔndb nɛ. Bi li mɛkre ma nnɔ, bi li yé Uwien ya bumu nɛ. ³⁷ Moyis mɔnɔn là wuɔn' tɛ ní wien ki ye bà kpo' li mɛkre. U laa' ná saan kufɛtuku kuba kù teknh umu ka wih nnɔ, u yin' Yonbdaan ki ye *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien nɛ. ³⁸ Uwien ɲa yé tɛnkpiib ya Wien, u yé bà fuobe ya Wien nɛ, kimɛ wɔn bo bi'kɛ fuobe nɛ.»

³⁹ Nɛ *Yiko ya wɔnwɔknɔb biba tɔkɛ' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, a len' mɔnmɔnm.» ⁴⁰ Nɛ uba ɲa ji kaabe' wɔ ní niire wɔ niire niba bo.

Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nin Dafid ya gbɛr

(Matie 22:41-46; Mark 12:35-37)

⁴¹ Nɛ *Yesu niire' bɛ ki ye: «Nì tien' mila, binib lienɲ ki teh Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo yé *Dafid ya yaabil-i? ⁴² Kimɛ *Dafid bugbɛn là len' Uwien ya yuon ya gbɔnku ni ki ye: «Yonbdaan Uwien tɔkɛ' n'Yonbdaan ki ye:

Kɛle n'ɔjie bó,

⁴³ kí tí baa uyo wà n li cère á tɛ a'ɲɛnnɛndb bo litaal.»

44 *Dafid yih *Uwien ya Nigendke Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liebe' ki ye u'yaabil mɔ?»

Li ben men Yiko ya wɔnwɔknb bɔ
(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)

45 Linigol nnɔ cengeh *Yesu ya gbɛr, nɛ u tɔke' u'panpaankaab ki ye: 46 «Li ben men *Yiko ya wɔnwɔknb bɔ. Bi yie bɛ r li guoh tiliɛrgbengt nɛ ki gaakeh, ki yie binib r li gbaandeh ki fuondeh bɛ mudaamu ni, ki yie bɛ r li kaah binikpɛkpiɛkb ya kɔnkɔan itaan ya dur nin tinacent ni. 47 Bɛn nɛ jinh ki pendeh bikpopiib, ki kaareh nɔ wuɔkreh nɔ binib r ye bi ye binimɔnb. Uwien li dɛre bi'tub kɔ gbien kɔ cɛn binitɔb.»

21

Ukpopiɛɛɛkdaan uba ya pum
(Mark 12:41-44)

1 *Yesu liike', ki laa' bifaadɛnb baareh ki kpɛndeh ilike Uwien ya pum ya likkpienbɔol, 2 ki laa' ukpopiɛɛɛkdaan uba mɔ baa' ki lɔ kpɛn' milikbim mile. 3 Nɛ u ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ukpopiɛɛɛkdaan wuɔ kpɛn' ilike ki cɛn' bi'ke. 4 Kimɛ bi'ke de' ka pɔkre' bi'like ya pɔkl. Ama wɔn ye ucɛɛkdaan nɛ, nɛ ki tonde' u nɔmɔbe nɔ kɛ nnɔ ki baa', ki lɔ kpɛn'.»

Bi lɔ li bere Uwien ya duku
(Matie 24:1-2; Mark 13:1-2)

5 Binib lienh Uwien ya duku ya gbɛr ki teh bi taa' itɛn yɔ ki mɛn' kɔ nnɔ nin binib pun' Uwien tibont tɔ, bi taa' ki tien' ku'ni nnɔ mɔn cɛɛn. Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: 6 «Ni likeh nɔ nɔ, uyo uba we nɔ, tɛnl nɔ r juore kɔ li pɛ tɔl bo, bi li bere ni'ke nɛ.»

Ijɛnd ya yo lɔ li te ma bo
(Matie 24:3-14; Mark 13:3-13)

7 Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, nɔ li tien nnɔ u lɛ yo ba? Ku lɛ dɛku ba li wuɔn tɛ kɔ ye uyo baa'?» 8 Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Li ben men, ki la cɛre uba r tuln nɛ. Kimɛ binib lɔ li baa ki yebe, kɔ li nɔmɔbe n'yel ki teh bi ye min nɛ, kɔ tɔke kɔ ye uyo nnɔ baa' nɔ. Ni la paan bi'bo. 9 Ni lɔ cii' binib tɔh lituɔl kɔnkɔnm, ki cii' binib yienh bi'berb ya nɔn bɔ la, ni la cɛre nɛ r cuo nɛ jɛwaanbu, kimɛ tu ya bont kɛ li tien nɛ kɔ yaan. Ama na ye unɛndun li pɔk kɔ gben i ya tɔan bo nɛ.»

10 Nɛn saan nɛ u tɔ tɔke' bɛ ki ye: «Linibol liba li jɛke linibotɔl. Libɛl liba ya nib mɔ li jɛke libɛtɔl yaab. 11 Kitink li jɛnge kɔ gbien, nɛ mikɔnm nin iwienbiere mɔ r lu bɔol, bɔol. Micincilnciɛnm li tien kutaaku bo.

12 «Ama kɔ yaan nɛn kɛ r tien nnɔ, bi li cuo nɛ, kɔ jɛnde nɛ, kɔ cɛre bɛ r bu nɛ tibuur *Sufmbɛ ya tɔan ya dur ni, kɔ taa nɛ kɔ jon lipɛkl. Min bo nɛ bi lɔ li tuke nɛ kɔ jon tibuur bibɛrb nin idu ya ciɛnb saan. 13 Nnɔ nɛ ni li ye n'mɔnkunb bi'saan. 14 Taa mɛn kɔ ble ni'yul ni kɔ ye na r li nuunh ni li tɔ len ma kɔ nɔmɛre. 15 Kimɛ min nɛ li tɔke nɛ, ni li tɔ len ma bo nin miyɛnfuom, nɔ ni'nɛnɛndb ya uba la fre kɔ niɛ nin nɛ, ki la fre kɔ len kɔ jiin nɛ. 16 Haali ni'baambe nin ni'naambe nin ni'ninjɛb nin ni'yaab nin ni'jɔtieb mɔnɔn li kuɔre nɛ. Nɛ bi li ku ni'ni biba. 17 Min bo nɛ binib kɛ li nɛn nɛ. 18 Ama ni'ni uba mɔnɔn ya yul nɔ r gɔare. 19 Ni mɔnde' ijɛnd kɛ ni la, ni li lɛ limiel lɔ nɔ nɔmɔbe gbenm.»

Bi lɔ li bere Yerusalem ya du
(Matie 24:15-21; Mark 13:14-19)

20 «Ni lɔ laa' sojambɛ jebe' Yerusalem ya du uyo wɔ la, li ben men kɔ ye bi li bere wɔ, na r taande. 21 Uyo nnɔ lɔ baa' la, bɔ te Sude ya tinɛnm ni nnɔ, bɛ r sɛn kɔ jo ijuɔn bɔ. Bɔ mɔ te Yerusalem ni la, bɛ r sɛn kɔ nɛ u'ni. Bɔ mɔ te idugbaan bɔ la, bi la ji r kɔ udu ya benku ni. 22 Kimɛ u ya yo nɛ Uwien li dɛre Yerusalem ya nib ya tub, nɔ nɔ kɛ kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ r tien. 23 U ya yo, bipiib bɔ punbe' nin bɔ nɔmɔbe mubumu mɔa nɔanh, li nɔmɔbe micɛɛkm nɛ, kimɛ Uwien ya benku ni ben' udu nnɔ ya nib bo ma nnɔ, bi li jɛnde

kí gbien. ²⁴ Bi li ku biba nin kijusiek, kí cuo bitəb kí jon inibol ke ya du bó, ne bà ɲa yé *Sufmbɛ nnə li ɲuuke Yerusalem bugben kí tɪ baa uyo wà Uwien sien' nnə.»

Unil ya Bijɛ ya baam ya gɛr
(*Matie 24:29-31; Mark 13:24-27*)

²⁵ «Micincilm ya bont li tien uwien nin unmaal nin inmaabii bo. Inungbegbel li fii miɲunciɛnm bo, kí li ɲmabe kuwaaku kí gbien, kí ɲaabe binib ya yɛnm ba ji li ben bi li tien ma. ²⁶ Tibont tà ɲmabe paaki bó mituəm li jènge, binib li maaleh nà li tu unɛndun wuu nɔ bo ne bi'fɛl ɲ sɛn kí tɪ kɛnde. ²⁷ U ya yo ne bi li le Unil ya Bijɛ te kutɛwɔlgɔnku ni, ki we ní, ki ɲmabe ufaa nin ukpɛke ki gbien'. ²⁸ Ni lá laa' tu ya bont ke cin' ki teh la, ní cuo ni'ba, kí cɛre ni'yul ɲ li cɛ, kime ni'ɲmɛɲmeryo nek'n ní ɲɔ.»

Bukenkenbu ya kɛɲɛnm

²⁹ Yesu tí pɔn' bɛ mikɛɲɛnm ki ye: «Sekn mɛn bukenkenbu nin isitɔ ke. ³⁰ Ni lá laa' i bundeh la, ninbi nin ni'yul ben kí ye ni neke unalɛnd ne. ³¹ Ni'mɔ yaam te nnə ne. Ni lá laa' tibont nnə teh la, ní li ben kí ye Uwien ya bel nek'n ní ɲɔ.

³² «N tɔkeh ne imɔn ne, tibont nnə ke li tien, kí le fɛnfɛnnɔ ya nib biɛ ɲa laan kpo' ki gben'. ³³ Kutaaku nin kitink li gben, ama n'gɛr tun ɲa ɲmabe tù ɲ gben.»

La gɔh mɛn ɲɔ Unil ya bijɛ ya baam la pɪln ne

³⁴ «Liike mɛn ni'yul bo, ki la cɛre tidɛyibr nin ujinciɛn nin unɛndun ya bont ya nuunm ɲ yɛbre ni'fɛl ni ɲɔ Unil ya Bijɛ ya babaadaali la pɪln ne, ³⁵ tɛn bubɛbu pɪlndeh ijɛn ma bo, kime Unil ya Bijɛ ya baam li ci binib bà ke te utingben bo ne. ³⁶ La gɔh mɛn, kí li kàareh uyo ke, ɲɔ kí le mituəm kí ɲɛ ijend yà ke we ní nnə ni, kí fre kí sere Unil ya Bijɛ ya nun bó.»

³⁷ Uwien ni la, *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo ne ki wɔknh binib Uwien ya gɛr, ne ni biire' la, u joh ki tɪ gɔh Olifi ya siin ya juɔl bo. ³⁸ Ne udu ya nib ke bàareh u'saan Uwien ya duku ya luo bo kutɛɲɛsɔnsɔnku ki cengeh u'gɛr.

22

Bi kpaan' iyɛ bɛ ɲ ku Yesu

(*Matie 26:1-5, 14-16; Mark 14:1-2, 10-11; San 11:45-53*)

¹ Kpɔnɔ wà ɲa ɲmabe ɲɔke ya nacenku kù a bi yih kù *Sufmbɛ ya Pak nnə nek'n ní. ² Ne bitɔtuɔrciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nuunh bi li tien ma kí ku Yesu, ne ki ji fɛnge udu ya nib.

Sudas yɛ wɔ ɲ kuɔre Yesu

(*Mark 14:10-11; Matie 26:14-16*)

³ Nɛn saan ne *Satan kɔn' Sudas Iskariyɔt ya fɛl ni. U yé *Yesu ya panpaakaab piik nin bile nnə ya uba ne. ⁴ U jon' bitɔtuɔrciɛnb nin Uwien ya duku ya guguurb ya ciɛnb saan, wɔ ɲ tɪ tɔke bɛ u li tien ma kí taa *Yesu kí ɲukn bɛ. ⁵ Bi'yɛnm sɔnge' cɛɛn, ne bi kpaan' buɲɔbu ki ye bi li de wɔ ilike. ⁶ U tuo', ne ki nuunh u li ɲɛ isɛn yà kí taa *Yesu kí ɲukn bɛ ki la cɛre linigol nnə ɲ bɛnde.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmbɛ ya Pak

(*Matie 26:17-29; Mark 14:12-26*)

⁷ Lidaali là bi jeleh kpɔnɔ wà ɲa ɲmabe ɲɔke ya nacenku nnə baa'. Nɛn daali ne bi kòreh *Sufmbɛ ya Pak ya pefanfaan. ⁸ Ne *Yesu sɔn' Pier nin San ki tɔke' bɛ ki ye: «Jo mɛn kí tɪ tien tɛ Pak ya jier tí ji.» ⁹ Ne bi niire' wɔ ki ye: «A yɛ tí tien ku'jier le saan-i?» ¹⁰ Ne u ye: «Cenge mɛn, ni tɪ kɔn' udu ni la, ni li le uje uba tuke liɲuncuɔl ki cendeh ne. Ní paan u'bo, kí tɪ kɔ u li kɔ iden yà ni nnə ni, ¹¹ kí tɔke udendaan ki ye: <Ti'cɛnbaa ye wɔn nin u'panpaankaab li ji Pak ya nacenku ya jier ku le duku ni?» ¹² U li wuɔn ne lidutɔtuɔl ya paaki ya duciɛnku kuba, bi bonde' kù ɲɔ. Ní tien kunacenku nnə ya jier kun ni.» ¹³ Bi

bure', ki tĩ baa' ki laa' *Yesu bi tǎke' bε ki ye bi li lε nà nnǎ kε, nε ki tien' kunacenkun nǎo ya jier.

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Korɛnt 11:23-25)

¹⁴ Tijier nnǎo ya jijiyo baa', nε *Yesu nin u'tondb kɛle' ki jinh. ¹⁵ Nε u tǎke' bε ki ye: «N'nun là mǎn min nin ninbi ní taan kí ji kunacenkun ya jier nε kí yaan ní jɛnde. ¹⁶ N tǎkeh nε nε, kimε ma ji li ji ku'jier kí tĩ baa uyo wà ku'tingi li tǔre kí wende Uwien ya bɛl ni.»

¹⁷ Nε ki taa' midaam, ki faare' Uwien ki ye: «Teke mɛn midaam miε kí gbiire. ¹⁸ N tǎkeh nε nε, ma ji li faa kí ñu sibii ya daam, kí tĩ baa uyo wà Uwien ya bɛl li baa ní.»

¹⁹ Nε ki taa' kpǎnǎ, ki faare' Uwien, ki kǎkuǎ', ki taa' ki de' bε, nε ki ye: «Nà sǎ yé n'gbɛnɛnt, n taa' ki de' nε. Li teh mɛn nnǎo kí li tien n'bó.» ²⁰ Bi jin' ki tĩ gben', nε u taa' midaam mǎo, ki faare' Uwien, nε ki ye: Midaam miε yé n'sɛm nε, ki wǎngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtiefɛnkun. Ninbi bo nε mĩ li puube.

²¹ «Liike mɛn, wà li kuǎre nni nnǎo kε niε saan ki jinh nin nni. ²² Unil ya Bijε li kpo Uwien sien' wǎ ma bo nε. Ama unil wà li kuǎre wǎ nnǎo, nĩ bre udaan bo. ²³ Nε u'panpaankaab cin' ki niireh tǎb ki teh: «Tĩ'ni ηmε li tien ni ya bonn-i?» »

Yesu ya panpaankaab findeh ticiɛnt bo

(Matie 18:1; 20:25-28; Mark 9:34; 10:42-45)

²⁴ Uyo uba nε *Yesu ya panpaankaab findeh nin tǎb wà li yé uciɛn bi'ni. ²⁵ Nε u tǎke' bε ki ye: «Idu ya bɛrb wǎbndeh i'ñib nε, nε bà ηmǎbe ticiɛnt bi'bo cɛreh bi yih bε binimǎnb. ²⁶ Ninbi yaam ηa te nnǎo. Wà yé uciɛn ni'ni la, wǎ ní tien u'ba uwaal. Wà yé usɛnlier la, wǎ ní tien u'ba utonsǎnl. ²⁷ Wà teh tijier nin wà jinh, ηmε cɛn' utǎ? Na yé wà jinh-ii? Nin nɛn kε ηǎo min te ni'ni tɛn utonsǎnl nε.

²⁸ «Ninbi nε ñikn' ka siere' ki dàan' nni uyo wà kε ní faa n'bo. ²⁹ Nɛn bo, n'Baa cɛre' u'bɛl yé n'yaal ma nnǎo, n'mǎo li cɛre lè ní li yé ni'yaal, ³⁰ ηǎo ní li jinh ki ñuh nin nni n'bɛl ni, kí kɛle mubɛrbiɛmu bo, kí bu Israyɛl yaab ya baamul piik nin ile nnǎo tibuur.»

Yesu tǎke' Pɛr ki ye u li niε ki ye wa bɛn wǎ

(Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; San 13:36-38)

³¹ *Yesu tǎke' Simǎn ki ye: «Simǎn, Simǎn, liike *Satan miε' usɛn wǎ ní yoyoke nε tɛn bi yoknh kufenku ma bo ki ñɛndeh mibim nε. ³² Ama n kǎare' ki de' sin ηǎo a'tekjim la pǎre ηε. Uyo wà a liɛbe' ní ki paan' n'bo la, á saake a'ninjɛb ya gbɛnɛnt.» ³³ Nε Pɛr tǎke' wǎ ki ye: «Yonbdaan, n li tuo bε ní pɛkn min nin sin, bii kí kpo nin ηε mǎnǎn-a!» ³⁴ Nε *Yesu ye: «Pɛr, n tǎkeh ηε nε, dinnǎo mǎnǎn, a li niε bolm mita kí ye ηa bɛn nni nε kí yaan ukuoje ní muǎ.»

Bonde mɛn ni'ba, nĩ yé lituǎl nε ni'bo

³⁵ Nε ki niire' bε ki ye: «N là sǎn' nε ma, ki ye ni la tuke like, ki la tuke kǎl, ki la taa tacaan nnǎo, ni là luǎo' niba-aa?» Nε bi ye: «Ta là luǎo' niba.» ³⁶ Nε u ye: «Fɛnfɛnnǎo wà ηmǎbe bulikbu la, wǎ ní li tuke. Wà mǎo ηmǎbe likǎl la, wǎ ní li tuke. Wà ηa ηmǎbe jusiek la, wǎ ní kuǎre u'lierku kí dɛ. ³⁷ N tǎkeh nε nε, kimε nà kɛle' n'bo *Uwien ya gbǎnkun ni nnǎo li tien nε.

Nĩ kɛle' ki ye:

«Bi kaan' wǎ ki kpǎbn' idukond bó nε»,

«bi li mǎnbe kí tien nni nnǎo nε fɛnfɛnnǎo.» »

³⁸ Nε bi ye: «Yonbdaan, liike-a mujusiemu mule sǎ.» Nε u tǎke' bε ki ye: «Nĩ li dɛkre.»

Yesu kǎare' Olifi ya siin ya juǎl bo

(Matie 26:36-46; Mark 14:32-42)

³⁹ *Yesu ñɛn' ni'saan ki jon' Olifi ya siin ya juǎl bo tɛn u tĩ ní joh uyo kε ma bo, nε u'panpaankaab mǎo paan' u'bo. ⁴⁰ U tĩ baa' ni'saan, nε ki tǎke' bε ki ye: «Li kǎareh mɛn ηǎo kí la lu biikm ni.» ⁴¹ Nε ki dàan' bε, ki jɛnde' waamu, ki gbaan' ki kǎareh ⁴² kí teh: «N'Baa,

a yíe la, cère ijend yíe ní jende nni. Ama la cère n ya yíem ní tien, cère a'yaam ní tien.» [⁴³ Nɛn saan nɛ Uwien ya tond uba ñɛn' paaki bó ní, ki baa' u'saan ki saake' u'gbenɛnt. ⁴⁴ *Yesu ya yɛnm saa' ki tĩ kende', nɛ u tũɔre' ki kàare' nin inunmón; nɛ kutòntònkũ ñɛh wɔ ki naan misèm ki tuoreh tingi ni.]*

⁴⁵ U kàare' ki gben' nɛ ki fii' ki liɛbe' u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi'yɛnm saa' ki gbien', bi dɔ ki gɔh, ⁴⁶ nɛ u ye: «O! Nĩ tuo', ni dɔ ki gɔh-ɔɔ? Fii mɛn, kí li kàareh ɲɔ ki la lu biikm ni.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; San 18:3-11)

⁴⁷ *Yesu laan biɛ ki lienh nɛ linigol liba puɔ' bi'bo, bi yih wà Sudas, u yé *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba nnɔ le bɛ usɛn. U nɛkn' *Yesu nɛ ki lɔkn' wɔ. ⁴⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Sudas! A li lɔkn Unil ya Bijɛ nɛ kí kuɔre wɔ-ɔɔ!» ⁴⁹ *Bà te nin Yesu nnɔ laa' nà benh nè ní tien, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, tí taa mujusiemu kí gɛgɛ bɛ-ɛɛ?» ⁵⁰ Nɛ bi'ni uba taa' kijusiek ki gɛ' ki paare' bitɔtuɔrcienb ya cien ya tonsɔnl uba ya nɔjietubl. ⁵¹ Nɛ *Yesu ye: «Dàan mɛn, nĩ li dɛkre», nɛ ki mɛ' utonsɔnl nnɔ ya tubl nnɔ ki cère' u faake'. ⁵² Nɛ ki tɔke' bitɔtuɔrcienb nin Uwien ya duku ya guguurb ya cienb nin *Sufmbɛ ya cienb bà baa' bɛ ní lá cuo wɔ nnɔ ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilɛnben ní lá cuo nni tɛn n yé udukond nɛ-a! ⁵³ N là te nin nɛ Uwien ya duku ya luo bo idaan kɛ, nɛ na cuo' nni. Ama fɛnfɛnnɔ ninbi nin ubiɛɔ ya tuɔm ya yo nɛ baa'.»

Pier niɛ' ki ye wa ben Yesu

(Matie 26:57-58, 69-75; Mark 14:53-54, 66-72; San 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Nɛn saan nɛ bi cuo' *Yesu ki taa' wɔ ki jon' bitɔtuɔrcienb ya cien den. Nɛ Pier pɛ bi'bo ki te fɔnfɔkm. ⁵⁵ Bi sère' umu uluo ya siik, nɛ ki kèle' ki jebe' wù. Pier mɔ baa' ki kèle' bi'ni. ⁵⁶ Upiitonsɔnl uba laa' wɔ u kɛ umu saan, nɛ u caan' u'bo inun ki ye: «Ujɛ wuɔ nɔ mɔ bi te nin *Yesu nɛ.» ⁵⁷ Nɛ u niɛ' ki ye: «Upii, ma ben wɔ.» ⁵⁸ Nĩ pukn' waamu, nɛ unitɔ mɔ laa' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «A'mɔ yé bi ya uba nɛ.» Nɛ Pier ye: «Kayi! Ma yé bi'yɔ.» ⁵⁹ Nĩ tien tɛn kukurku kuba, nɛ unitɔ mɔ len' ki ye: «Nì yé imàn nɛ, ujɛ wuɔ mɔ bi te nin *Yesu nɛ, kimɛ u yé Galile yɔ nɛ.» ⁶⁰ Nɛ Pier jiin' wɔ ki ye: «Ujɛ, ma ben a ye a ye bà.» U laan biɛ ki lienh nɛ ukuoje pɔk ki muɔ'. ⁶¹ U ya yo nɛ Yonbdaan jibebe' ki caan' Pier bo inun. Nɛ Pier tiere' Yonbdaan bi tɔke' wɔ ma ki ye: «Dinnɔ, a li niɛ bolm mita kí ye ɲa ben nni nɛ kí yaan ukuoje ní muɔ nnɔ.» ⁶² Nɛ u fii' ki ñɛn' saali, ki tĩ muɔ' ki gbiɛnde' cɛɛn.

Biguguurb sukreh Yesu ki yieke ki ñih wɔ

(Matie 26:67-68; Mark 14:65)

⁶³ Nɛn saan nɛ binib bà gu *Yesu nnɔ lɛh wɔ, ki yieke ki ñih wɔ, ⁶⁴ ki taa' kukpɛlciɛku ki pibn' u'nun bó, ki tɔkeh wɔ ki teh: «Bukre' wà ñi' ɲɛ.» ⁶⁵ Nɛ ki liɛbe' ki sukreh wɔ isuk mɔ ì yɛbe.

Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab bun' Yesu tibuur

⁶⁶ Nĩ faa' kutɛnɲɛsɔnsɔnkũ, nɛ *Sufmbɛ ya cienb nin bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb taan', ki cère' bi taa' *Yesu ki baa' bi'buur ya cɛkl yaab saan. ⁶⁷ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo nɛ la, tɔke tɛ.» Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «N tɔke' nɛ mɔnɔn la, na li li teke kí ji. ⁶⁸ N tí niire' nɛ iniire mɔ la, na ní jiin nni. ⁶⁹ Ama kí ñɛ fɛnfɛnnɔ kí taa kí li joh, Unil ya Bijɛ li kèle Uwien, mituɔm kɛ ya daan ya jie bó.» ⁷⁰ Nɛ bi'kɛ ye: «Nɛn mɛn la, a yé Uwien ya Bijɛ nɛ-a!» Nɛ *Yesu jiin' bɛ ki ye: «Ninbi mɔnɔn len' bù te, n yé wɔn nɛ.» ⁷¹ Nɛn saan nɛ bi ye: «Ta ji nuunh mɔnkunl, tinbi mɔnɔn cii' u'ñɔbu ni.»

* **22:44** Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 43 nin 44 ɲa te tu'ni.

23

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; San 18:28-38)

¹ Nε bi'kε fii', ki taa' *Yesu ki jon' Pilat saan, ² ki cin' ki biindeh wə ki teh: «Ti laa' uje wuə sureh ti'du ya nib nε bε rí kpre, ki təkheh bε ki teh, bi la ji rí li pèh ubercien Sesa lenpo, ki teh u yé Uwien ya Nigendke Kristo, uber nε.» ³ Nε Pilat niire' wə ki ye: «Sin, a yé *Sufmbε ya ber nε-εε?» Nε u jiin' wə ki ye: «Sin nε ye nnə.» ⁴ Nε Pilat təkhe' bitətuərcienb nin linigol nnə ki ye: «Ma laa' uje wuə ya biil.» ⁵ Nε bi nniikeh ki teh: «U wəknh Sude ya tinfenm kε ni nε, ki cèreh binib kpreh. U cin' Galile ya tinfenm ni nε, ki ηməηməbe ki lá baa' niε saan.»

Herod bun' Yesu tibuur

⁶ Pilat cii' nnə ma nnə, nε ki niire' ki ye: «Uje bugben yé Galile yə nε-εε?» ⁷ Pilat cii' *Yesu nien' Galile ma nnə, nε u ye bε rí taa wə kí jo Herod saan, kime Herod nε likeh Galile ya nib, ki te Yerusalem ni i ya den. ⁸ Herod laa' *Yesu ma nnə, nε u'yenm sange cεen, kime u là cii' u'bó, nε ki nuunh wə rí lε wə ní tí wuəke', ki daan wə rí tien miyəkm ya bonn ηə wə rí lε. ⁹ U niire' *Yesu iniire i yεbe, ama *Yesu ηa jiin' wə nəbonl. ¹⁰ Bitətuərcienb nin *Yiko ya wənwəknb mə te ni'saan ki biindeh wə ufaa bo. ¹¹ Herod nin u'səjambε liike' wə fenm, ki lè' wə, nε Herod taa' kulierku kuba, kù mən cεen ki goln' wə, ki cère' bi taa' wə ki jiin' Pilat saan. ¹² Herod nin Pilat ηa là ηme. Nεn daali nε bi ηmaake'.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpe mikum

(Matie 27:15-26; Mark 15:6-15; San 18:39-19:16)

¹³ Nεn saan nε Pilat yin' bitətuərcienb nin *Sufmbε ya cienb nin udu ya nib, ¹⁴ ki təkhe' bε ki ye: «Ni taa' uje wuə ki baa' n'saan ki ye u gaandeh binib nε. Nεn bo nε n bun' wə tibuur ni'kε ya nun bó, ki niire' wə iniire ni biindeh wə isen yà ni nnə, ka laa' u bii' bà. ¹⁵ Herod mə ηa laa' u bii' bà. Nεn bo nε u jiin' wə ní tí'saan. Tə, wa tien' nà kpe kuum. ¹⁶ Nεn bo, n li cère bε rí nī wə nε, kí taa wə kí wiε.» ¹⁷ [Binl kε binl, kunacenku nnə ya yo la, Pilat nendeh lipεkl ya nil uba nε ki wiεnh.]* ¹⁸ Nε bi'kε taan' ki wuure' ki ye: «Ku uje wuə nə, kí wiε tε Barabas.» ¹⁹ Bi là cuo' Barabas ki pεkn', kime u là cère' binib kpi' udu ni, nε ki ku' unil mə.

²⁰ Pilat yie wə rí wiε *Yesu ma nnə, nεn nε cère' u liebe' ki len' nin binib nnə. ²¹ Ama bε rí wuureh nε ki teh: «Kpe wə udəpənpən bo! Kpe wə udəpənpən bo!» ²² Nε u tí niire' bε nta bo ki ye: «U tén ki bii' li lε biil bε nε? Min ηa laa' u tien' nà nī kpe kuum. N li cère bε rí nī wə nε, kí taa wə kí wiε.» ²³ Ama bi nniikeh ki wuureh ufaa bo nε ki teh bε rí kpe wə udəpənpən bo. Bi wuure' ki tí faake' ²⁴ nin Pilat, nε u gbεle' ki tuo' bi ye ma. ²⁵ U pεkre' Barabas wà là cère' binib kpi' udu ni, ki ku unil mə nnə ki wiε'. Bi là ye wə rí wiε' wən nε. Ama *Yesu wən, u taa' wə ki de' bε bε rí tí tien wə bi yie ma nε.

Bi kpe' Yesu udəpənpən bo

(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; San 19:17-27)

²⁶ Bi taa' *Yesu ki bure'. Bi joh ma nnə nε ki tí cende' uje uba bi yih wə Simən, u yé Sirənn ya du ya nil nε, ki nien' ikpāan bó ní. Bi cuo' uje bugben ki wəbn' ki bukn' wə udəpənpən nε u pε *Yesu ya puoli bó. ²⁷ Linigocienl pε *Yesu bo. Bi'ni biba yé bipiib nε, ki muəh ki kpiendeh u'bo. ²⁸ *Yesu jiebe' ki liike' bε, nε ki ye: «Yerusalem ya piibe, la muəh mən min bo, li muəh mən ninbi nin ni'bumu bo. ²⁹ Kime uyo uba we ní bi li len kí ye: «Bipiib bà yé inəl, ka maa', ka ηaan' nnə yaam tu.» ³⁰ U ya yo nε binib li təkhe ijuən kí ye: «Bere mən kí nεkn ti'bo», kí təkhe igbengben mə kí ye: «Ləkn mən ti'bo.» ³¹ Kime bi teh udəsange nə la, bi ji li tien mila udəkuon-i?»

³² Bi là tuke' idukond ile mə, bε rí tí taan kí ku yen nin Yesu. ³³ Bi tí baa' niba saan, bi yih nè «Kuyukpəbku ya Bùol.» Nεn saan nε bi kpe' *Yesu udəpənpən bo, nε ki kpe' idukond

* 23:17 Bi kpiε' ki kele' tigbənt tà nnə ya tuba ni migbiirm 17 ηa te tu'ni.

ile nnɔ mɔ. Bi kpɛ' uba u'nɔjie bó, ki kpɛ' utɔ u'nɔgen bó. ³⁴ [Nɛ *Yesu ye: «N'Baa, fère be bi'biere, kime ba ben bi teh nà.»]† Sojambɛ taa' u'wɛngolkaar ki fùɔre' imúɔn ki gbiire' tù. ³⁵ Nɛ udu ya nib se ki likeh. *Sufmbɛ ya cienb ben leh *Yesu nɛ ki teh: «U ηmien' bitɔb nɛ. U yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo la, wɔ́ ń ηmien u'ba mɔ.» ³⁶ Sojambɛ nnɔ mɔ sukreh wɔ́, ki nɛkn' wɔ́ ki taa' midɛηmiηmiikm ki tɛnde' wɔ́, ³⁷ nɛ ki ye: «A yé *Sufmbɛ ya bɛr la, ηmien a'ba-a!» ³⁸ Bi là kele' ki tɛbn' u'yul ya paaki bó, ki ye: «*Sufmbɛ ya bɛr sɔ́ nɔ.»

³⁹ Idukond yà bi kpɛ' yè idɔpɔnpɔn bo nnɔ ya uba mɔ sukreh wɔ́ ki teh: «Ŋa yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo bi? Nηmien a'ba ηɔ́ kí ηmien ti'mɔ!» ⁴⁰ Nɛ udukondtɔ nnɔ tien' u'bo ki ye: «Tinbi nin wɔ́n taan' ki laa' utudɛre uba, nɛ Ŋa fɛnge Wien-a! ⁴¹ Tinbi yaam kpɛ' utudɛre wuu nɛ, kime bi tien' tɛ ti'tùon kpɛ ma bo nɛ. Ama wɔ́n Ŋa tien' biere iba.» ⁴² Nɛ ki ye: «Yesu, a lá jin' a'bel uyo wà la, á li tien n'bó.» ⁴³ Nɛ *Yesu jiiin' wɔ́ ki ye: «N tɔkeh ηɛ imɔn nɛ, dinnɔ mɔnɔn a li te nin nni Uwien den nɛ.»

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; San 19:28-30)

⁴⁴ Ní là tuo kuwensiiku ya yo nɛ, ní ci' ki biike' utingben kɛ bo ki tí baa' kutaajuɔku tikur tuta ya yo. ⁴⁵ Wien Ŋa ji ñɛh nɛ kukpɛlcɛkpɛkpiɛku kùà bore' Uwien ya duku ni bolm mile nnɔ kɛre' ku'siik ni. ⁴⁶ U ya yo nɛ *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «N'Baa, n taa' n'miel ki ηukn' ηɛ.» U len' nnɔ ki tí gben', nɛ ki kpo'. ⁴⁷ Sojambɛ kobk ya cien laa' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki pèke' Uwien ki ye: «Ujɛ wuɔ́ mɔnbe ki yé ugbɛmɔndaan nɛ.»

⁴⁸ Binib bà kɛ baa' ligol be ń lá liike nnɔ, laa' tibont tà kɛ tien', nɛ ki liebe' ki kunh nin uyɛnsaa. ⁴⁹ Binib bà kɛ ben wɔ́ nin bipiib bà ñɛn' Galile ya tinfɛnm bó ní, ki pɛ u'bo nnɔ, se fɔnfɔkm ki likeh.

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; San 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Ujɛ uba là te, bi yih wɔ́ Yosef, u ñɛn' *Sufmbɛ ya du uba ni, nɛ bi yih wù Arimate. U là yé *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab ya uba nɛ, ki cuube, ki yé unimɔn, ki gu Uwien ya bɛl li baa ní uyo wà. Wa là tuo' u'tɔb ye be ń tien ma, nɛ ka kuɔn' u'ba bi'tùon ni. ⁵² U jon' Pilat saan ki tí tɔke' wɔ́ ki ye wɔ́ ń cèbe wɔ́ *Yesu ya gbenent ηɔ́ wɔ́ ń jiiin tù udɔpɔnpɔn bo kí tí sube. ⁵³ Pilat tuo', nɛ Yosef jiiin' *Yesu ya gbenent udɔpɔnpɔn bo, ki taa' kukpɛlcɛku ki tenten' tù, ki taa' ki tí ble' ufele ni. Bi là cube' ufele nnɔ kujɔtenku kuba ya kele ni nɛ, ka laan sube' nil len†. ⁵⁴ Ni là yé lidaali là bi bondeh Saba nɛ, nɛ Saba bugben benh wɔ́ ń cin.

⁵⁵ Bipiiib bà là ñɛn' Galile ya tinfɛnm bó ní ki pɛ *Yesu bo nnɔ, paan' Yosef bo, ki tí laa' ufele nnɔ, ki laa' bi taa' *Yesu ya gbenent ki ble' len ma bo. ⁵⁶ Bipiiib nnɔ liebe' ki kun', ki tí bonde' lɛfina nin mikpɔm. Nɛ ki juore' ki fuore' *Saba ya daali liwɔbl ye ma bo.

24

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(Matie 28:1-10; Mark 16:1-8; San 20:1-10)

¹ *Saba ya daali gèbre', kutaaku kùà li faa nnɔ, nɛ bipiib nnɔ wɔ́re' ki fii', ki taa' bi là bonde' mikpɔm mà mi'nu ηmɛ nnɔ ki jon' likul bó. ² Bi tí baa', ki laa' kutɛnku kùà bi là taa' ki biiin' likul nnɔ Ŋa ji bi. ³ Nɛ bi kɔn' ka laa' Yonbdaan *Yesu ya gbenent. ⁴ Ní beke' be cɛɛn nɛ ba ji ben bi li ye bà. I ya tàan bo nɛ bi laa' bijɛb bile baa' ki lá sere' bi'saan, ki guo tikpɛlcɛr tù windeh ki dɔnbeh inun bó. ⁵ Bujewaanbu cuo' bipiib nnɔ, nɛ ba ji kaabe' ki liike' bijɛb nnɔ, nɛ bi niire' be ki ye: «Be tien' ni nuunh unifuob bitɛnkpiib ni? ⁶ Wa ji te niɛ saan. U mɛkre'-a. Tiere mɛn u là tɔke' nɛ ki ye bà uyo wà u laan là te Galile ni nnɔ. ⁷ U là ye «ní kpɛ be ń taa Unil ya Bijɛ kí ηukn bibiɛrdɛnb, be ń kpɛ wɔ́ udɔpɔnpɔn bo, ηɔ́ wienta daali wɔ́ ń mɛkre bitɛnkpiib ni nɛ.» »

† 23:34 Bi kpiɛ' ki kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni, «N'Baa, fère be bi'biere, kime ba ben bi teh nà» Ŋa te tu'ni. ‡ 23:53 Liike Matie 27:60.

⁸ Nɛn saan nɛ bipiib nnɔ tiere' *Yesu la len' ki ye bà. ⁹ Bi siere' likul nnɔ saan ki liebe' ki kun', ki taa' tigber nnɔ kɛ ki tɔke' *Yesu ya tondb piik nin uba nnɔ nin binitɔb bà kɛ mɔ là pɛ u'bo nnɔ. ¹⁰ Bipiib nnɔ ya yel si: Mari Madelenn nin Sann nin Mari Saak ya naa. Bɛn nin bipiitɔb nɛ taa' tigber nnɔ ki tɔke' *Yesu ya tondb. ¹¹ Bi tɔke' bɛ ma nnɔ nɛ bi maaleh ki teh nɛ yé mijòrlenm nɛ, nɛ ka teke' tigber nnɔ ki jin'. ¹² Nɛn saan nɛ Pier fii' ki sɛn' ki jon' likul nnɔ saan, ki gbien' ki liike', ki laa' kukpɛlciɛku nnɔ baba nɛ dɔ len. Nibonn nà tien' nnɔ cuo' wɔ miyɔkm cɛɛn, nɛ u liebe' ki kun'.

*Yesu cère' u'panpaankaab bile laa' wɔ Emayus ya sɛn ni
(Mark 16:12-13)*

¹³ Nɛn daali nɛ *Yesu ya panpaankaab ya bile joh udu uba bó bi yih wù Emayus. Kí nɛ Yerusalem kí tɛ baa udu nnɔ nɛ te tɛn kɔnsini piik nin uba nɛ. ¹⁴ Bi joh ma nnɔ nɛ ki lienh tibont tà kɛ tien' nnɔ bó. ¹⁵ Bi lienh ki niɛh nin tɔb uyo wà nnɔ, nɛ *Yesu nɛnde' bɛ, bi tɔke ki joh. ¹⁶ Nɛ libe' bi'yɛnm nɛ ba bɛnde' wɔ. ¹⁷ U niire' bɛ ki ye: «Ni cuonh ki lienh bɛ ya gber nɛ?» Bi'yɛnm saa' nɛ bi sere'. ¹⁸ Bi'ni bi yih wà Kleyopas nnɔ jiin' wɔ ki ye: «N maale' ki ye sin baba nɛ te Yerusalem ni, ka bɛn nà tien' len idɛn yiɛ nɔ.» ¹⁹ Nɛ u ye: «Bɛ ya bonn tien'-i?» Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Ti lienh nà tu' Nasaret ya *Yesu nnɔ ya gber nɛ. U là yé *Uwien ya nɔbonsɔknl nɛ, ki nɔmɔbe mituɔm u'lenm nin u'tùon kɛ ni, binib nin Uwien ya nun bó. ²⁰ Ama ti'yaab bà yé bitɔtuɔrciɛnb nin ti'du ya ciɛnb taa' wɔ ki tɛ njukn' Erom ya ciɛnb, bi bun' wɔ ki ye u kɛ mikuum, nɛ ki kɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo. ²¹ Tinbi là daan ki ye wɔn nɛ li teke tinbi Israyel yaab kí wiɛ. Nin ti'dɛndɛnl kɛ nɔ tibont nnɔ kɛ tien' ma dinnɔ wienta sɔ. ²² Ama ti'cɛkl ya piib biba tɔke' tɛ tigber tuba tù jin' tɛ. Bi wɔre' ki fii' ki jon' likul bó, ²³ ka tɛ laa' *Yesu ya gbɛnɛnt, nɛ ki liebe' ní ki lá tɔke' tɛ ki ye Uwien ya tondb biba baa' bi'saan ki tɔke' bɛ ki ye u fuobe. ²⁴ Nɛ ti'yaab biba mɔ jon' likul nnɔ bó, ki tɛ laa' nɛ te tɛn bipiib nnɔ len' ma nɛ. Ama wɔn wɔn, ba laa' wɔ.»

²⁵ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «O, bijɛbɛ, mibɛnm nɛ pɔre' nɛ. Na teke' *Uwien ya nɔbonsɔknɔb là len' nà kɛ nnɔ tonm. ²⁶ Nɛ kɛ Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ní jɛnde nɛ kí yaan Uwien ní kpiɛke wɔ.» ²⁷ Nɛ ki cin' ki tɔkeh bɛ nà kɛ kele' u'bo Uwien ya gbɔnt ni nnɔ. U cin' ki tɔkeh bɛ Moyis là kele' nà u'bo nɛ ki tɛ baa' *Uwien ya nɔbonsɔknɔb kɛ mɔ là kele' nà.

²⁸ Bi tɛ nɛkn' bi joh udu wà ni nnɔ, nɛ *Yesu tien' tɛn u ye wɔ ní gɛbre nɛ. ²⁹ Nɛ bi cɛkn' wɔ ki ye wɔ ní juore bi'saan, uwien benh wù ní lu nɛ, nɛ li biire na ní wuɔke. Nɛ u juore' bi'saan. ³⁰ Bi kɛle' bɛ ní ji uyo wà nnɔ, nɛ u yuure' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ' ki de' bɛ. ³¹ Nɛn saan nɛ bi'yɛnm cɛbre', bi bɛnde' wɔ, nɛ u pɔk ki fele'. ³² Nɛ bi tɔke' tɔb ki ye: «U bi lienh ki tùɔreh ki tɔkeh tɛ *Uwien ya gbɔnku ya gber ya tingi usɛn ni ma nnɔ, nà bi sienh ti'fɛl ni tɛn umu-uu?»

³³ Nɛ bi fii' ki liebe' Yerusalem i ya tàan bo ki tɛ laa' *Yesu ya tondb piik nin uba nnɔ nin binitɔb taan' ki te. ³⁴ Bi tɔke' bipanpaankaab bile nnɔ ki ye: «Yonbdaan mɔnbe ki mɛkre'. U cère' Simɔn laa' wɔ.» ³⁵ Nɛ bipanpaankaab bile nnɔ mɔ tɔke' bɛ nà tien' usɛn ni, ki tɔke' bɛ ki ye bi bɛnde' wɔ uyo wà u kɔkuɔ' kpɔnɔ nnɔ nɛ.

*Yesu cère' u'panpaakaab piik nin uba laa' wɔ
(Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; San 20:19-23; Itùon 1:6-8)*

³⁶ Bi lienh bi'nɔbu nɔ lu', nɛ *Yesu baa' ki lá sere' bi'siik ni, ki tɔke' bɛ ki ye: «Li te mɛn uyɛnduɔn ni.» ³⁷ Nɛ fɛnde' bɛ ki gbien', bujɛwaanbu cuo' bɛ, kime bi maaleh ki teh nɛ yé ufɛnfɛnd nɛ. ³⁸ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' nɛ cuo' nɛ bujɛwaanbu, ni maaleh milele? ³⁹ Liike mɛn n'nuɔ nin n'tàan, min lí nɛ. Mɛ nni mɛn kí liike, ni li lɛ n nɔmɔbe tigbɛnɛnt nin ikpɔb. Fɛnfɛnd nɔ nɔmɔbe gbɛnɛnt ki niireh nin kpɔbl.» ⁴⁰ U lienh nnɔ uyo wà nnɔ, nɛ ki wɔngɛh bɛ u'nuɔ nin u'tàan. ⁴¹ Nɛn saan nɛ bi'yɛnm sɔngɛ', ama ba laan teke' ki jin' ki gbɛn', ki biɛ ki te miyɔkm ni. Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Nɛ nɔmɔbe niba libùol liɛ ní ji-ii?» ⁴² Bi de' wɔ lijɛnjenpulkaal liba. ⁴³ Nɛ u teke', ki nɔmɔn' bi'nun bó.

⁴⁴ Nε ki tɔke' bε ki ye: «N laan là te nin nε uyo wà nnɔ, n là tɔke' nε ki ye: nĩ kpε Moyis là kele' nà nin *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ là kele' nà nin nà kε kele' Uwien ya yuon ya gbɔnku ni n'bo nnɔ, kε rí tien nε.»

⁴⁵ Nεn saan nε u cɔbre' bi'yεnm bε rí fre kí cii nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ ya tingi.

⁴⁶ Nε ki tí tɔke' bε ki ye: «Nì kele' ki ye nĩ kpε Uwien ya Nigεndkε Kristo rí jènde, kí kpo kí mεkre bitenkpiib ni wienta daali. ⁴⁷ Bi li tɔke uɲendun ya nib kε n'gber, kí ye bε rí lèbre bi'tetem ηɔ Uwien rí fère bε bi'biere. Bi li cin Yerusalem ni nε kí li tɔkeh tù. ⁴⁸ Ninbi nε yé n'mònkunb tibont nnɔ kε bo. ⁴⁹ Min nin n'yul nε li cère ní lε n'Baa là pùon' ki ye u li de nε nà nnɔ. Ní li te Yerusalem ni, kí tí baa lidaali là ni li lε mituom mà li ñε paaki bó ní nnɔ.»

Yesu don' paaki bó ma bo

(Mark 16:19-20; Itùon 1:9-11)

⁵⁰ *Yesu taa' bε ki jon' Betani ya du bó ya kele, ki tí yuon' u'nuɔ ki tien' bε Uwien ya mɔnm. ⁵¹ U teh bε Uwien ya mɔnm uyo wà nnɔ, nε ki dāan' bε, Uwien cère' u don' paaki bó. ⁵² Bi gbaan' ki kpiεke' wɔ, nε ki liεbe' Yerusalem nin uyensɔngciεn. ⁵³ Bi là tuu ki te Uwien ya duku ya luo bo nε ki pèkeh Uwien.

Tigbɛmɔnmɔnt tà San kɛle' tù nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Yesu ya tond San nɛ kɛle' kugbɔnku kuu nnɔ. U yíe binib rí bɛnde Yesu yé udaan wà nɛ. Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ. Wɔn nɛ liɛbe' ki yé Uwien ya Bijɛ.

San kɛle' tigbɛmɔnmɔnt ma bo nnɔ bore' nin Matie nin Mark nin Luk kɛle' tù ma bo. U yíe binib rí tùɔre kí cii Yesu tien' tibont tà nin u len' tà nnɔ ya tingi nɛ. San ya gbɔnku ya cincinm (1:1-18) u tɔkeh binib ki teh Yesu bugbɛn nɛ yé Uwien ya ñɔbonl. U là te nin Uwien nɛ haali ucincinyo nɛ ki baa' ki lá kɔn' nin binib (1:1-18).

San ya gbɔnku gbiire' ibɔk ile nɛ. Libɔkkpɛkl ni (1:18–12:50), San lienh Yesu tien' miyɔkm ya bont tà nnɔ bó nɛ. U tien' tù ki tí dukn' bolm milole nɛ. Tu ya bont nɛ wɔngeh ki teh Yesu yé Uwien ya Bijɛ. Sufmbɛ ya ciɛnb tuu ki findeh nin wɔ ki teh u taah u'ba ki kpàandeh Uwien nɛ, ki kɛndeh Saba ya daali ya yiko bo. Yesu tɔke' binib ki ye wɔn nɛ yé tijier tà dienh limiɛl, ki yé kuwenwenku kùa wendeh uɲɛndun.

Libɔkliel ni (13:1–21:25), San liɛbe' ki ye Yesu nɛ yé usɛn wà unisaal li kpɛn wù kí baa Baa Uwien saan, ki liɛbe' ki ye Yesu siere' uɲɛndun wuu ni ki liɛbe' u'Baa bó (iyul 13–17). Li ya bɔkl ni San lienh bi cuo' Yesu ma bo, ki bun' wɔ tibuur ki ye u kpɛ mikuum, ki kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn ma bo nɛ. U mɛkre' bitenkpiib ni, ki cèrɛ' u'panpaankaab laa' wɔ u fuobe (iyul 18–21).

Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya ñɔbonl

¹ Uwien ña laan là ñɛn' uɲɛndun ma nnɔ ki laa' Liñɔbonl te nɛ. Lí là te nin Uwien nɛ, ki yé Uwien. ² Lí là te nin Uwien nɛ micincinm. ³ Uwien là ñɛn' tibont kɛ nin len nɛ. Uwien ña ñɛn' bonn niba ñɔ la te ní ñɛnm ni. ⁴ Len nɛ yé limiɛl ya daan. Limiɛl nnɔ nɛ dienh binib kuwenwenku. ⁵ Kuwenwenku nnɔ wendeh licinñunl ni, nɛ licinñunl ña fre' ki kpiin' kù.*

⁶ Uwien sɔn' unil uba ní, bi yih wɔ San. ⁷ U baa' wɔ rí kun kuwenwenku nnɔ bo imɔn nɛ, ñɔ wɔn bo binib kɛ rí teke kù kí jí. ⁸ Wɔn ña yé kuwenwenku nnɔ, ama u baa' wɔ rí kun ku'bo imɔn nɛ. ⁹ Kù yé kuwenwenmɔnku kùa baa' uɲɛndun ni kù rí wende binib kɛ nɛ.

¹⁰ Uwien ñɛn' uɲɛndun nin Liñɔbonl nnɔ nɛ. Lí baa' uɲɛndun ni ama uɲɛndun ya nib ña bɛnde' lè. ¹¹ Lí baa' li'yaab saan, nɛ li'yaab ña teke' lè. ¹² Ama binib bà kɛ teke' lè nnɔ, bi teke' lè ki jin' nɛ, nɛ lí de' bɛ usɛn bɛ rí li yé Uwien ya bumu. ¹³ Bi yé Uwien ya bumu ma nnɔ, na yé u maa' bɛ tɛn unisaal maa' mubumu ma bo nɛ, Uwien nɛ yíe ki cèrɛ' bi yé u'bumu.

¹⁴ Liñɔbonl nnɔ tien' li'ba unisaal, ki baa' ki lá kɔn' ti'ni, ki teh tinimɔnt cɛɛn, ki tɔkeh tigbɛmɔnt baba. Ti laa' u'kpɛke. Ukpɛke wà u'Baa Uwien de' wɔ wù, kimɛ u yé u'bubaabk nɛ. ¹⁵ San kun' u'bo imɔn ki kpaande' ki ye: «N là lienh wɔn bo nɛ ki teh wà li paan n'bo ní nnɔ cɛn' nni, kimɛ u là te ki laa' ba laan maa' nni.»

¹⁶ U'nimɔnt ni nɛ u de' ti'ke bupaabu, ki li liɛbe kí de tɛ bù kí pukn. ¹⁷ Imɔn, Moyis nɛ là de' tɛ *yiko. Tinimɔnt nin tigbɛmɔnt tun wɔn, *Yesu Kristo nɛ baa' nin tù. ¹⁸ Uba ña kpele ki laa' Wien. Ama u'Bijɛbaab wà yé Uwien ki te nin Uwien nnɔ nɛ cèrɛ' ti bɛnde' wɔ.

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya gbɛr (Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; Luk 3:1-18)

¹⁹ Sufmbɛ ya ciɛnb bà te Yerusalem ni nnɔ sɔn' bitɔtuɔrkaab nin Lefi yaab† San saan, nɛ bi tí niire' wɔ ki ye: «A yé ñmɛ nɛ?» ²⁰ Nɛ San kun' imɔn ki ye: «Min ña yé Uwien ya

* **1:5** Bi li fre kí lebre licinñunl ña fre' ki kpiin' kù kí ye licinñunl ña teke' kù mɔ. † **1:19** Lefi yaab yé binib bà là toreh bitɔtuɔrkaab Uwien ya duku ni nɛ.

Nigendkε Kristo.» ²¹ Nε bi liεbe' ki niire' wɔ ki ye: «A nín yé ημε? A yé Eli νε-εε?» Nε u ye: «Ma yé Eli.» Bi tí niire' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl wà li baa ní nnɔ νε-εε?» Nε u ye: «Hnhn.» ²² Nε bi tí niire' wɔ ki ye: «A nín yé ημε νε? A bugben tɔke te a yé udaan wà, ηɔ tí bende ti li tí jiin bà sɔn' te ní nnɔ kí ye bà.»

²³ Nen saan νε San jiin' be ki ye: «N yé

wà wuureh kupenpelku ni ki teh:

«Tùɔre men kí cubn Yonbdaan ya sen,» nnɔ νε.

*Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là len' nnɔ νε.»

²⁴ Bi sɔn' binib bà San saan nnɔ ya biba là yé *Farisiεnmbε νε. ²⁵ Bi liεbe' ki niire' wɔ ki ye: «Ŋa yé Uwien ya Nigendkε Kristo, ka yé Eli, ka yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl wà li baa ní nnɔ mɔ la, be nín tien' a siih binib Uwien ya ñunm-i?» ²⁶ Nε u tɔke' be ki ye: «Min taah miñunm νε ki siih binib Uwien ya ñunm. Ama uba te ni'siik ni, na ben wɔ. ²⁷ U pe n'puoli bó ní νε, ama ma kpe í lore u'taceningben mɔnɔn.»

²⁸ Ni'ke là tien' Betani ya du ni νε, Suden ya kpenpuol bó. San là siih binib Uwien ya ñunm nen saan νε.

Yesu νε yé Uwien ya Pebuk

²⁹ Kutaaku faa', San laa' *Yesu we ní u'saan, νε u ye: «Liike men, Uwien ya *Pebuk kà ñendeh uɛndun ya nib ya biere nnɔ sɔ. ³⁰ N là tɔke' wɔn ya gber νε ki ye uje uba pe n'puoli bó ní ki cen' nni nnɔ, kime u là te ki laa' ba laan maa' nni. ³¹ Min mɔnɔn ηa là ben udaan wà νε, ama n baa' ki siih binib Uwien ya ñunm ηɔ Israyel yaab νε í bende wɔ.»

³² Nε San tɔke' binib ki ye: «N laa' *Mifuoñaanm ñen' paaki bó ki jiinh ní, ki naan unɛnjel, ki lá te u'bo. ³³ Min mɔnɔn ηa là ben udaan wà νε, ama Uwien wà sɔn' nni í li siih binib u'ñunm nnɔ, νε tɔke' nni ki ye n li le *Mifuoñaanm jiiere' ní ki lá te uje uba bo. Wɔn νε li cère *Mifuoñaanm í jiiere ní binib bo. ³⁴ N laa', νε ki kun' imɔn ki ye wɔn νε yé Uwien ya Bijε.»

Bà kpie' ki tien' Yesu ya panpaankaab

³⁵ Kutaaku faa', νε San tí te ni'saan nin u'panpaankaab bile. ³⁶ U laa' *Yesu gèbreh, νε u caan' u'bo inun, ki ye: «Liike men, Uwien ya Pebuk sɔ.» ³⁷ San ya panpaankaab bile nnɔ cii' u len' nà, νε ki paan' *Yesu bo. ³⁸ *Yesu jiebe', ki laa' bi pe u'bo, νε u niire' be ki ye: «Ni yíe ba?» Nε bi ye: «Rabi, a te le saan-i?» Rabi ya tingi si: Uwɔnwɔknl bii Cenbaa νε. ³⁹ Nε u ye: «Den men, ni li le.» Ni là te kutaajuɔku tikur tunan ya yo νε. Bi paan' u'bo ki tí laa' u te nà saan, νε ki juore' u'saan ki tonde' ni'daali ya wentunl.

⁴⁰ Bijεb bile bà là cii' San ya lenm ηɔ ki paan' *Yesu bo nnɔ, bi yih uba Andre, u yé Simɔn Pier ya ninje. ⁴¹ U kpie' ki jon' ki tí laa' u'ninje Simɔn νε ki tɔke' wɔ ki ye: «Ti laa' Mesi.» Mesi ya tingi si: Uwien ya Nigendkε Kristo νε. ⁴² Nε ki taa' wɔ ki baa' *Yesu saan. *Yesu caan' Simɔn bo inun, ki tɔke' wɔ ki ye: «Bi yih ηε Simɔn νε, San ya bijε. Bi ji li yih ηε Sefas νε.» Sefas ya tingi si: Litenpenl νε.

⁴³ Kutaaku tí faa' νε *Yesu yíe wɔ í jo Galile ya tinfenm bó. U laa' Filip νε ki tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» ⁴⁴ Filip nnɔ yé Betsayida ya du yo νε. Andre nin Pier mɔ yé nen bó yaab νε. ⁴⁵ Filip jon' ki tí laa' Natanayel νε ki tɔke' wɔ ki ye: «Ti laa' unil wà Moyis là kele' u'gber Yiko ya gbɔnku ni nnɔ. *Uwien ya ñɔbonsɔknb mɔ là len' u'gber. Wɔn si: Nasaret ya Yesu, Yosef ya bijε.» ⁴⁶ Nε Natanayel niire' wɔ ki ye: «Nibonmɔnmɔnn li fre kí ñε ní Nasaret ya du ni-ii?» Nε Filip tɔke' wɔ ki ye: «Den kí tí liike.»

⁴⁷ *Yesu laa' Natanayel we ní u'saan, νε u ye: «Liike men, Israyel ya bol ya nil tenten sɔ, u yé ugbemɔndaan νε.» ⁴⁸ Nε Natanayel niire' wɔ ki ye: «A ben nni le saan-i?» Nε *Yesu ye: «A bi te bukenkenbu ni ma nnɔ n kpie' ki laa' ηε νε ki yaan Filip yin' ηε.» ⁴⁹ Nε Natanayel ye: «Cenbaa, a mɔnbe ki yé Uwien ya Bijε νε. A yé Israyel ya bercien νε.» ⁵⁰ Nε *Yesu ye: «N tɔke' ηε ki ye n laa' ηε bukenkenbu ni ma nnɔ νε a teke' nni ki jin'. A li le miyɔkm ya

bont tà yεbe ki cεn' niε nɔ.» ⁵¹ Nε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ni li lε kutaaku yε, kí lε Uwien ya tondb doh kutaaku ki jiinh ní *Unil ya Bijε ya yul ya paaki.»

2

Bi tien' upiikuɔn uba Kana ya du ni

¹ Wienta daali nε bi tien' upiikuɔn uba Kana ya du ni, Galile ya tinfenm ni. *Yesu ya naa mɔ là te ni'saan. ² Bi là yin' *Yesu nin u'panpaankaab mɔ upiikuɔn nɔ. ³ Midaam là pɔre', nε *Yesu ya naa tɔke' wɔ ki ye: «Ba ji ηmɔbe daam.» ⁴ Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Uɔii, min nin sin tu lε nε? N'yo ηa laan baa'-a!» ⁵ Nε u'naa tɔke' bitonsɔnb ki ye: «U ye ma la, ní tien nɔ.»

⁶ Tɔ, icincenciεn iluob iba là se ni'saan. Cin kε cin là li fre kí teke tεn icùɔn iniin bii icùɔn piik nin ile. *Sufmbε là kuonh i ya cin ni nε miñunm ki taah ki sɔkreh bi'ba, ki paakeh iyaaɛbok ye ma bo. ⁷ *Yesu tɔke' bitonsɔnb nɔ ki ye: «Gbien mεn icin yii nɔ miñunm.» Nε bi gbien' i'ke miεn. ⁸ Nε u ye: «Kon mεn kí tĩ de wà likeh kunacenu ya tòn.» Nε bi kon' ki tĩ de' wɔ, ⁹ ki laa' miñunm nɔ kpεnde' midaam ηɔ. Nε u wube' ki liike', ka bεn mĩ ñen' nà saan. Ama bitonsɔnb bà kon' ki tĩ de' wɔ nɔ, bεn bεn. Nε u yin' piice, ¹⁰ ki tɔke' wɔ ki ye: «Wà kε ye wɔ ní de midaam la, u kpĩereh ki dienh mà ηmε nε. Binib ñun' ki tĩ gbo' la, nε u ji dienh mà ηa ηmε ki gbien'. Sin sien' ma ηmε ki tĩ kende' nε ki yùɔn' ki de'-a!»

¹¹ Nεn nε yé miyɔkm ya bonn nà *Yesu cin' ki tien' nè. U là tien' miyɔkm ya bonn bugben Kana ni nε, Galile ya tinfenm ni, ki cεre' binib laa' u ηmɔbe ukpiεke ma bo. Nε u'panpaankaab teke' wɔ ki jin'.

¹² Nĩ ya puoli bó nε wɔn nin u'naa nin u'ninjieb nin u'panpaankaab jiiire' Kapernawum ya du bó, ki tĩ tien' ni' bó iwenkàankε.

Yesu ηɔre' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo (Matie 21:12-13; Mark 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ Nĩ là sien' waamu nε *Sufmbε ya Pak ní jele, nε *Yesu don' Yerusalem bó, ¹⁴ ki tĩ kɔn' Uwien ya duku* ya luo bo, ki laa' binib te u'bo. Biba kuɔreh inε nin ipe nin inεnjel, bitɔb kpεndeh ilike. ¹⁵ Nε u taa' iηmi ki tien' unalεbe yaam, ki ηɔre' biwenkuɔrb nɔ nin bi'pe nin bi'nε nɔ kε ki ñen' saali, ki kpεnkpien' bilikkpεndb nɔ ya like, ki tuture' bi'teb ki gbògbòbe'. ¹⁶ Nε ki tɔke' binεnjekuɔrb nɔ ki ye: «Ñen mεn ni'ke niε saan! Ni la taa n'Baa ya duku kí tien kukpenkpendduku.» ¹⁷ Nε u'panpaankaab tiere' ki ye ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien, n'nun món a' duku ya gber bo cεen, nε ní sienh n'fèl ni tεn umu.»

¹⁸ Nε *Sufmbε ya ciεnb niire' wɔ ki ye: «A li tien mi lε yɔkm ya bonn kí wuɔn tε kí ye a ηmɔbe usen á tien a teh nà nɔ?» ¹⁹ Nε u ye: «We mεn Uwien ya duku kuu, ηɔ ní taa iwien ita kí liεbe kí mε kù.» ²⁰ Nε bi ye: «Bi taa' ibin pinan nin iluob nε ki mεn' Uwien ya duku kuu nɔ, nε sin ye a li taa iwien ita kí liεbe kí mε kù-uu?» ²¹ Ama *Yesu lienh Uwien ya duku kùà bó nɔ, u niireh u'gbenεnt nε. ²² Uyo wà u mεkre' bitenkpiib ni nɔ, nε u'panpaankaab tiere' ki ye u là len' nɔ. Nε ki teke' nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɔ nin *Yesu ya lenm ki jin'.

Yesu bεn nà te unil ya fèl ni

²³ *Yesu là te Yerusalem ni nε Pak ya nacenku nɔ ya yo, ki tien' miyɔkm ya bont, binib laa', nε bà yεbe teke' wɔ ki jin'. ²⁴ Ama wɔn ηa du bi'bo, kime u bεn binib kε ya yεnmaale. ²⁵ Wa nuunh uba ní tɔke wɔ unil ya gber. Kime wɔn bugben bεn nà te unil ya fèl ni.

3

Yesu nin Nikodεm ya gber

¹ Ujε uba là te bi yih wɔ Nikodεm, u yé *Farisiεnmbε ya cεkl ya nil nε, ki yé Sufmbε ya ciεnb ya uba. ² U baa' *Yesu saan kuñɔnku ki tɔke' wɔ ki ye: «Cεnbaa, ti bεn ki ye Uwien

* **2:14** Liike Matie 12:5; Mark 11:11; Luk 2:27.

ne sɔn' ηε ní á lá wɔkn tε, kime Uwien ηa te nin nil la, wa rí fre kí tien yɔkm ya bont tɛn a teh ma bo nɔ.» ³ Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N tɔkeh ηε imɔn nε, ba maa' unil wà ki lere' la* , udaan ηa rí fre kí lε Uwien ya bεl.» ⁴ Nε Nikodem ye: «Unil tien' ucien la, bi li tien mila kí maa wɔ kí lere? U li fre kí liebe kí kɔ u'naa ya benku ni ηɔ bε rí maa wɔ kí lere-ee?» ⁵ Nε *Yesu ye: «N tɔkeh ηε imɔn nε, ba maa' nil wà miñunm nin *Mifuoñaanm ni la, udaan ηa rí fre kí kɔ Uwien ya bεl ni. ⁶ Unisaal maa' nà la, nǐ yé unisaal nε. *Mifuoñaanm maa' nà la, nǐ yé *Mifuoñaanm yaann nε. ⁷ La cère n tɔke' ηε ma ki ye nǐ kpε bε rí maa nε kí lere nnɔ rí cuo ηε miyɔkm. ⁸ Mitafaam† joh mǐ yíe nà bó nε, nε a ciuh mi'waaku bó, ka ben mǐ ñen' nà, ki niireh nin mǐ joh nà. Unil wà kε *Mifuoñaanm maa' wɔ la, u'mɔ yaam te nnɔ nε.»

⁹ Nε Nikodem niire' wɔ ki ye: «Nì li tien mila kí tien-i?» ¹⁰ Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «A yé unil wà wɔknh Israyel yaab Uwien ya gber, nε ka ben n len' nà nɔ ya tingi-ii? ¹¹ N tɔkeh ηε imɔn nε, ti lienh ti ben nà nε, ki kundeh imɔn ti'nun laa' nà bo, nε na teknh ti'mɔnkun ki jinh. ¹² N tɔkeh nε unɛndun wuu ni ya gber, nε na teknh tù ki jinh. N tɔke' nε paaki bó yaar la, ni li tien mila kí teke tù kí ji? ¹³ Unil ya Bijε wà ñen' paaki bó ki jiire' ní ηa ñí la, uba ηa don' paaki bó.

¹⁴ «Bi li fin Unil ya Bijε paaki bó tɛn Moyis là fin' ma uwe udɔ bo ki caan' kupenpelku ni nnɔ nε, ¹⁵ ηɔ unil wà kε teke' wɔ ki jin' la, wɔ rí lε limiel là ηa ηmɔbe gbenm.» ¹⁶ Imɔn, Uwien yíe unɛndun ya nib ki gbien', nε ki taa' u'Bubaabk ki de' ηɔ wà kε teke' wɔ ki jin' la, u la kpo kí juore fɛnm, ama wɔ rí lε *limiel là ηa ηmɔbe gbenm. ¹⁷ Kime Uwien ηa sɔn' ní u'Bijε unɛndun ni wɔ rí lá biin unɛndun ya nib, u sɔn' wɔ ní wɔ rí lá ηmíen bε nε. ¹⁸ Wà kε teke' wɔ ki jin' la, Uwien ηa rí biin wɔ. Ama wà kε ηa teke' wɔ ki jin' la, Uwien biin' wɔ ηɔ, kime wa teke' wɔn Uwien ya Bubaabk ki jin'. ¹⁹ Uwien ñiikeh nà bo sɔ ki biindeh binib: kuwenwenku baa' unɛndun ni, nε binib yíe licinñunl ki cɛn' kuwenwenku, kime bi'tuon bre nε. ²⁰ Wà kε teh nà bre nɛn kuwenwenku nε, ka yíe wɔ rí nεkn kù, kime u jie u'tuonbiere nnɔ li ñε upaan bo nε. ²¹ Wà kε teh nà mɔn joh kuwenwenku ni nε, nε binib rí lε u'tuon kí bende kí ye u teh Uwien yíe nà nε.

San len' Yesu ya gber ma bo

²² Ni ya puoli bó nε *Yesu nin u'panpaankaab jon' Sude ya tinfɛnm ni, ki tǐ te ni'bó, nε u siih binib Uwien ya ñunm. ²³ San mɔ là siih binib Uwien ya ñunm, ɛnɔn ya du ni nε, kime miñunm là yebe ni'saan. Udu nnɔ kpieke Salim ya du nε. Binib là bàareh u'saan, nε u siih bε Uwien ya ñunm. ²⁴ U ya yo ki laa' ba laan là cuo' San ki tǐ peknl.

²⁵ San ya panpaankaab findeh nin Suf uba bi sɔkreh bi'ba ki paakeh iyaajebok ye ma bo nnɔ bo nε. ²⁶ San ya panpaankaab baa' ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, unil wà là te a'saan Sudɛn ya kpenpuol bó, a tɔke' binib u'gber nnɔ, u'mɔ ji siih binib Uwien ya ñunm nε, nε binib kε ji joh wɔn saan.» ²⁷ Nε San tɔke' bε ki ye: «Nil ηa rí fre kí li ηmɔbe niba ηɔ Wien ηa de' wɔ nè. ²⁸ Ninbi bugben yé n'mɔnkunb ki ye n là len' ki ye min ηa yé Uwien ya Nigendkε *Kristo, ama Uwien sɔn' nni rí liere wɔn nε usɛn. ²⁹ Ujε kuɔndeh upii la, wɔn si upii. Piice ya jɔ wɔn te ugbe nε ki cengeh u'jɔ bó. U tǐ cii' u'jɔ ya nieke bó uyo wà la, nε u'yɛnm rí sɔnge cɛen. N'mɔ ηmɔbe u ya yɛnsonge nε ki tǐ gben'. ³⁰ Nǐ kpε wɔn *Kristo ya yel rí li tùɔreh ki kpienh, nε n'yaal rí li sondeh.»

Unil wà ñen' paaki bó ní ya gber

³¹ Wɔn wà ñen' paaki bó ní nnɔ nε cɛn' nà kε te. Unil wà ñen' unɛndun ni yé unɛndun ya nil nε, ki lienh unɛndun ya lenm. Unil wà ñen' paaki bó ní nε cɛn' nà kε te. ³² U kundeh imɔn u laa' nà nin u cii' nà bo nε. Ama uba mɔnɔn ηa teke' u'mɔnkun nnɔ. ³³ Wà kε teke' u'mɔnkun nnɔ la, u tuo' ki ye Uwien yé ugbe mɔndaan nε. ³⁴ Unil wà Uwien sɔn' wɔ ní nnɔ lienh wɔn Uwien ya gber nε, kime Uwien taa' *u'Fuoñaanm ki de' wɔ ki tǐ gben' nε.

* **3:3** Grɛkmbɛ ya lenm ya ñɔbonl là teh kí maa kí lere nnɔ li fre kí ye kí maa paaki bó mɔ. † **3:8** Grɛkmbɛ ya lenm ya ñɔbonl là teh Mifuoñaanm nnɔ li fre kí ye mitafaam mɔ.

³⁵ Uwien Baa yíe u'Bijε, nε ki taa' nà kε te ki ηukn' wə. ³⁶ Wà teke' Uwien ya Bijε ki jin' la, u ηməbe limiel là ηa ηməbe gbenm nε. Ama wà ηa tuo' ki teke' Uwien ya Bijε ki jin' la, wa rí lε limiel nnə. Uwien ya mutuol li tuu ki te u'bo nε.

4

Yesu nin Samari ya pii uba ya gber

¹ *Yesu cii' binib təke' *Farisiεnmbε ki ye u teh binib u'panpaankaab ki siih bε Uwien ya n̄unm ki cεn' San. ² Imə̀n, *Yesu bugben ηa là siih nib Uwien ya n̄unm. U'panpaankaab nε là siih bε. ³ *Yesu cii' bi lienh nnə ma nnə nε u siere' Sude ya tinfenm ni, ki liεbeh Galile ya tinfenm bó. ⁴ U joh Galile la, u li n̄ε *Samari ya tinfenm ni nε.

⁵ U t̄i baa' Samari ya du uba ni, bi yih wù Sikar. Sakəb là de' u'bijε Yosef bukpaabu bùa nnə ηa fəke nin ni'saan. ⁶ Sakəb ya n̄unbunl te n̄en saan nε. *Yesu cuon' ki jii', nε ki kèle' liñunbunl nnə ya n̄əgbel bo. N̄i là tuo kuwensiiku ya yo nε.

⁷ Samari ya pii uba baa' wə rí lun miñunm, nε *Yesu təke' wə ki ye: «Pu nni miñunm rí ñu.» ⁸ U ya yo ki laa' u'panpaankaab jon' udu ya benku ni bε rí t̄i de tijer.

⁹ Nε upii nnə ye: «Kí ye bε bo? Sin Suf mə lá miεh min Samari ya pii miñunm-ii?» U len' nnə, kime Sufmbε ηa là nekndeh Samari yaab.

¹⁰ Nε *Yesu ye: «A bi ben Uwien ya paabu, ki t̄i bi ben wà miεh ηε miñunm nə la, sin nε bi li miε wə, nε u bi li de ηε mifuobm ya n̄unm.*» ¹¹ Nε upii nnə ye: «Cεnbaa, ηa ηməbe bonlunkaann, liñunbunl nnə mə n̄ə, a li lε mifuobm ya n̄unm nnə lε saan-i? ¹² T̄i'yaaje Sakəb nε là de' tε liñunbunl liε nə. Wə̀n nin u'bijεb nin u'went kε là n̄un' li'ñunm. Sin nε cεn' wə̀n-ii?» ¹³ Nε *Yesu təke' wə ki ye: «Wà kε ñuh miε ya n̄unm la, uñuñun li liεbeh ki coh wə nε. ¹⁴ Ama wà kε li ñu n li de wə miñunm mà nnə, ñuñun ηa ji li cuo wə fiebu. N li de wə miñunm mà nnə li te t̄en liñunbunl nε u'ni, kí li dienh wə limiel là ηa ηməbe gbenm.» ¹⁵ Nε upii nnə ye: «Cεnbaa, de nni mi ya n̄unm, ñuñun ji la cuo nni ηə n ji la bàareh niε saan ki luh.»

¹⁶ Nε *Yesu ye: «Jo kí t̄i yin a'cε kí liεbe ní.» ¹⁷ Nε u ye: «Ma ηməbe cε.» Nε *Yesu jiin' wə ki ye: «A ye ηa ηməbe cε ma nə, n̄i yé imə̀n nε. ¹⁸ Kime a kun' ticer ki t̄i dukn' jεb bijun nε. A ji te uje wà saan fenfenno nə ηa yé a'cε. A len' ma nə, a təke' tigbemə̀nt nε.» ¹⁹ Nε upii nnə ye: «Cεnbaa, n bende' ki ye a yé *Uwien ya n̄əbonsəknl nε. ²⁰ Tinbi Samari yaab ya yaaje b puke' Uwien lijuəl liε bo nε, nε ninbi *Sufmbε ye bi li pukeh Uwien nà saan si: Yerusalem ni nε.»

²¹ Nε *Yesu təke' wə ki ye: «Upii, teke kí ji kí ye, uyo we ní, nib ηa ji lá li pukeh Baa Uwien lijuəl liε bo, ka ji li pukeh wə Yerusalem mə ni. ²² Ninbi Samari yaab pukeh Uwien, nε ka ben wə. Tinbi *Sufmbε wə̀n, ti ben wə, nε ki pukeh wə. Kime wà li ηmien binib kε ñen' *Sufmbε ni nε. ²³ Uyo we ní, nε n̄i yé fenfenno nε, bipupukmə̀nb li pukeh Baa Uwien bi'f̄el ni nε imə̀nmə̀n. Kime Uwien nuunh bi ya nib ya bol nε bε rí li pukeh wə. ²⁴ Uwien ηa ηməbe gbenent, ba lenh wə. Binib bà kε pukeh wə nnə li pukeh wə bi'f̄el ni† nε imə̀nmə̀n.»

²⁵ Nε upii nnə ye: «N ben ki ye Uwien ya Nigendkε, wà bi yih wə *Kristo nnə, li baa ní. U lá baa' la, u li təke tε tibont kε ya tingi.» ²⁶ Nε *Yesu ye: «Min wà lienh ηε nə, n yé wə̀n nε.»

²⁷ U ya yo nε u'panpaankaab liεbe' ní. Bi laa' wə̀n nin upii təkeh tigber ma nnə nε n̄i cuo' bε miyək̄m, ama uba ηa kaabe' ki niire' wə ki ye: «A yíe ba u'saan-i?» Bii «A təkeh wə bε ya gber-i?»

²⁸ N̄en saan nε upii nnə taa' u'cuəl ki sien', ki jon' udu ya benku ni, ki t̄i təke' binib ki ye: ²⁹ «D̄en m̄en kí t̄i liike uje wà təke' nni n tien' nà kε nə-a! Wa lii yé Uwien ya Nigendkε Kristo-oo?» ³⁰ Nε bi ñen' udu ni ki joh *Yesu bó.

* **4:10** Grεkmbε ya lenm ya n̄əbonl là te mifuobm ya n̄unm nnə li fre kí ye miñunbungkaam mə. † **4:24** Grεkmbε ya lenm ya n̄əbonl là teh bi'f̄el ni nnə li fre kí ye Mifuoñaanm ya tuəm bo mə.

31 Upii nnɔ liebe' udu bó uyo wà nnɔ, nɛ *Yesu ya panpaankaab gbáanh wɔ ki teh: «Cɛnbaa, ji tijier.» 32 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N ηmɔbe tijier tuba ní ji na ben tù.»

33 Nɛ u'panpaankaab niireh tɔb ki teh: «Uba nɛ nín tuke' tijier ki lá de' wɔ bii?» 34 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'jier si ní tien wà sɔn' nni ní yíe nà nɛ, kí sɔn u'tuonl kí tí gben. 35 Ninbi pɔh mikpenjɛnm ki teh: «Ní s'ien' inmaale inan nɛ nè ní kpaan tikpejier ya taanm.» Ama min tɔkeh nɛ nɛ: yaare mɛn kí liike, tikpejier ben' ki kpaan' mitaanm ηɔ. 36 Wà taakeh tikpejier teknh u'paaku nɛ, ki taakeh ní'kɛ limiel là ηa ηmɔbe gbenm bo. Nɛn nɛ li cère wà buuh nin wà taakeh kɛ ní li ηmɔbe uyɛnsɔnge. 37 Mikpenjɛnm mà teh: «Uba buuh, nɛ utɔ taakeh» nnɔ yé imɔn nɛ. 38 Kimɛ n sɔn' nɛ ní tí taan tikpejier tà na jènde' tu'bo nɛ. Biba nɛ jènde' ki sɔn', nɛ ninbi jondɛh bi'tontonku bo.»

39 Upii nnɔ tɔke' Samari ya tinfɛnm yaab ki ye *Yesu tɔke' wɔ u tien' nà kɛ ma nnɔ nɛ bi teke' *Yesu ki jin' ki yebe, 40 ki baa' u'saan, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ní juore bi'saan, nɛ u tien' nin bɛ iwien ile. 41 Binib teke' wɔ ki jin' wɔn bugbɛn ya lenm bo ki yebe ki cɛn' bà teke' wɔ ki jin' upii nnɔ ya lenm bo nnɔ. 42 Nɛ bi tɔke' upii nnɔ ki ye: «Na ji yé a ya lenm baba bo nɛ ti teke' wɔ ki jin'. Tinbi bugbɛn cii' u len' ma bo, ki bɛnde' ki ye u mɔnbe ki yé uɛndun ya Nmienl nɛ.»

Yesu cère' utonsɔncien uba ya buk faake'

43 Iwien ile nnɔ gèbre', nɛ *Yesu ñɛn' ni'saan ki jon' Galile ya tinfɛnm ni. 44 Wɔn bugbɛn nɛ là len' ki ye *Uwien ya ñɔbonsɔknl kɛ ñɔbonsɔknl ya tiema du ni yaab nɛ ηa boh wɔ. 45 Ama u tí baa' Galile ya tinfɛnm ni ma nnɔ, bi teke' wɔ kucɛnku mɔnmɔnm nɛ, kimɛ bi'mɔ là jon' Yerusalem bɛ ní tí jele kunacɛnku ma nnɔ, bi là laa' u tien' nà kɛ kunacɛnku nnɔ ya yo.

46 U liebe' ki baa' Kana ya du ni, Galile ya tinfɛnm ni, u là cère' miñunm kpɛnde' midaam nà saan nnɔ. Gobina ya tonsɔncien uba te Kapɛrnawum ya du ni u'bijɛ bun. 47 Utonsɔncien nnɔ cii' *Yesu ñɛn' Sude ya tinfɛnm bó ki baa' Galile ya tinfɛnm ni, nɛ u baa' ki gbáan' *Yesu ki ye wɔ ní jo u'den, kí cère u'bijɛ ní faake, kimɛ u benh wɔ ní kpo nɛ. 48 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Na laa' yɔkm ya ðiɛku nin yɔkm ya bonn la, na lí li teke nni kí ji-a!» 49 Nɛ utonsɔncien nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, jo n'den tonm! A taande' la, a lí tí baa kí lɛ n'buk nnɔ kpo'-a.» 50 Nɛ *Yesu ye: «Lí kunh, a'bijɛ faake'-a.»

Ujɛ nnɔ teke' *Yesu tɔke' wɔ nà nnɔ ki jin', nɛ ki liebe' ki kùnh. 51 U kùnh ma nnɔ nɛ u'tonsɔnb tuobe' wɔ usɛn ni ki tɔke' wɔ ki ye: «A'bijɛ faake'-a.»

52 Nɛ u niire' bɛ ki ye: «U lɛ yo ba nɛ u'gbɛnɛnt tunge?» Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Wenli kutaajuɔku kukurku kuba ya yo nɛ u'gbɛnɛnt wun sɔnge'.» 53 Nɛ ujɛ nnɔ bɛnde' ki ye u ya yo nɛ *Yesu wun tɔke' wɔ ki ye u'bijɛ faake' ηɔ. Nɛn saan nɛ wɔn nin u'den yaab kɛ teke' *Yesu ki jin'.

54 Nɛn nɛ tien' miyɔkm ya bonlienn nà *Yesu tien' nè uyo wà u ñɛn' Sude ya tinfɛnm ni, ki liebe' ní Galile ya tinfɛnm ni nnɔ.

5

Ujɛ uba ya tɔan nin u'nuɔ faan' Yesu cère' u faake'

1 Ni ya puoli bó nɛ Sufmbe ya nacɛnku kuba te Yerusalem ni, nɛ *Yesu don' ni'bó. 2 Bi là lùke' kujɛbieku kuba Yerusalem ni, kù te bi yih nà saan ipe ya nañɔbu nnɔ. *Sufmbe ya lenm ni, bi yih kujɛbieku nnɔ Betsata nɛ. Tininbont tunjun là se ki guɔn' kù. 3 Biwiɛnb dɔdɔ tininbont nnɔ ni ki yebe. Biba yé ijùɔn, bitɔb yé idien, bitɔb mɔ ya nuɔ nin bi'taan kɛ faan'. [Bi'kɛ là dɔ ki gu uyo wà miñunm lí jɛnge nɛ. 4 Kimɛ uyo uba la, Uwien ya tond uba tí ní jiire ní nɛ kí lá kɔ kujɛbieku nnɔ ni, kí kùkùre miñunm. Uyo wà u baa' kí lá kùreh uwien wà kpiɛ' kí kɔn' la, u bun iwien yà kɛ la, u lí faake nɛ.]* 5 Ujɛ uba mɔ là te ni'saan ki bun ibin pita nin iniin. 6 *Yesu laa' u dɔ, nɛ u bɛnde' ki ye u bunge' ní wuɔke'-a. Nɛ u

* 5:4 Bi kpiɛ' kí kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ní migbiirm 5:3b-4 ηa te tu'ni.

niire' wə ki ye: «A yíe á faake-ee?» ⁷ Nε uwien nnə jiin' wə ki ye: «Yonbdaan, miñunm lá jèngèh la, ma ηməbe nil wà li taa nni kí kuəñ mi'ni. N benh rí kə la, nε uba rí kpiε nin nni kí kə.» ⁸ Nε *Yesu təkε' wə ki ye: «Fii, kí yuure a'nagεnl, kí li cuonh.» ⁹ Nε u faake' i ya taañ bo, ki yuure' u'nagεnl, ki cuonh.

Ni'daali là yé *Saba ya daali nε. ¹⁰ Nεn bo nε *Sufmbε ya ciεnb təkε' uje wà faake' nnə ki ye: «Dinnə yé *Saba ya daali nε, ηa ηməbe sεn a yuure' a'nagεnl kí tuke.» ¹¹ Nε u təkε' bε ki ye: «Uje wà cère' n faake' nnə, wəñ nε ye rí yuure n'nagεnl kí li cuonh.» ¹² Nε bi niire' wə ki ye: «U lε daan nε ye á yuure a'nagεnl kí li cuonh-i?»

¹³ Nε uje wà faake' nnə ηa bende' unil wà nε, kimε linigol là te ni'saan ma nnə wa bende' *Yesu taa' nà bó.

¹⁴ Uyo uba nε *Yesu lá laa' wə Uwien ya duku ya luo bo, nε ki təkε' wə ki ye: «Liike, fεnfennə a faake'-a! A la ji rí tien biere ηə ijend yà cεn' yíe nə la tu ηε.» ¹⁵ Nε uje nnə jon' ki tí təkε' *Sufmbε ya ciεnb ki ye *Yesu nε cère' u faake'. ¹⁶ Nεn bo nε Sufmbε ya ciεnb cin' ki kəñh nin Yesu, kimε u cère' unil faake' *Saba ya daali. ¹⁷ Ama *Yesu təkε' bε ki ye: «N'Baa sənñ itùon nε haali nin fεnfennə, nε n'mə sənñ.» ¹⁸ *Yesu len' nnə ma nnə nε Sufmbε ya ciεnb tùrèh ki nuunh bε rí ku wə. Na yé u saa' *Saba ya daali ya kuəl baba nε bi nuunh bε rí ku wə, kimε u yin' Uwien wəñ bugbεn ya Baa ma nnə u taa' u'ba ki kpaan' Uwien nε.

Uwien de' u'Bijε mituəm

¹⁹ Nεn saan nε *Yesu liebe' ki təkε' bε ki ye: «N təkεh nε iməñ nε, Uwien ya Bijε ηa rí fre kí tien niba u'ba bo. U laa' u'Baa teh nà nnə, u'mə teh nεn nε. U'Baa teh nà nnə, u'mə teh nεn nε, ²⁰ kimε Baa yíe u'Bijε, nε ki wuəñ' wə u teh nà kε. U li wuəñ' wə itùon yà cεn' yíe nə, ηə nè rí tùrèh kí cuo nε miyəkkm. ²¹ Uwien Baa məkreh bitenkpiib, ki cèreh bi fuobe ma nnə, nnə nε u'Bijε mə li cère u yíe bà nnə rí li fuobe. ²² Uwien Baa ηa buh nil uba buur, u cèbe' u'Bijε nε tibuur kε, ²³ ηə binib kε rí kpiεke u'Bijε tεn bi kpiεkreh u'Baa ma bo. Unil wà kε ηa kpiεke' Uwien ya Bijε la, wa kpiεke' u'Baa wà sən' wə ní nnə mə nε.

²⁴ «N təkεh nε iməñ nε, unil wà kε cii' n'gber, ki teke' wà sən' nni ní ki jin' la, u laa' limiél là ηa ηməbe gbenm nε. Uwien ηa rí biin udaan. U ñεn' mikuum ni nε, ki kəñ' mifuobm ni. ²⁵ N təkεh nε iməñ nε, uyo we ní, nε nì yé fεnfennə nε, bitenkpiib li cii Uwien ya Bijε ya niεke bó. Bà li cii nnə li lε limiél. ²⁶ Baa yé limiél ya daan ma nnə nε ki cère' u'Bijε mə yé limiél ya daan, ²⁷ ki de' wə ufaa wə rí bu binib tibuur, kimε u yé Unil ya Bijε nε. ²⁸ La cère mεn niε kε rí cuo nε miyəkkm. Uyo we ní, binib bà kε te ikul ni nnə li cii u'niεke bó, ²⁹ kí ñε ní. Bà sən' lituonmənəmnl nnə li məkre kí lε limiél, nε bà sən' itùonbiere nnə mə li məkre ηə Uwien rí bu bε tibuur.»

Nà wəngèh ki teh Yesu mənbe ki ñεn' ní u'Baa Uwien saan

³⁰ «Ma rí fre kí tien niba n'ba bo. N buh binib tibuur n'Baa ye ma bo nε. N'buur cuube nε, kimε ma nuunh n yíe nà, n nuunh wà sən' nni ní nnə yíe nà nε. ³¹ N kundeh n'ba bo iməñ la, na rí tuo n'məñkun nnə. ³² Uba nε kundeh n'bo iməñ, nε n bεn ki ye u lienh n'bo nà nnə, yé iməñ nε. ³³ Ninbi bugbεn là sən' ni'tondb San saan, nε u tí len' n'bo tigbεmənt. ³⁴ Na yé n nuunh unil ya məñkun nε cère' n tiere' nε San ya gber. N lienh nnə ηə ní ηmεre nε. ³⁵ San là te tεn lifrl là bi se' lè li wendeh nε. Ninbi bugbεn là tuo' ki pokn' u'wenwenku ni uyo uba. ³⁶ Ama niba kundeh n'bo iməñ, ki cεn' San ya məñkun. Nεn si: n'Baa de' nni itùon yà nnə n sənñ yεn nε, nε n li sən yè kí tí gben nε. Itùon bugbεn nε wəngèh ki teh n'Baa nε sən' nni ní. ³⁷ N'Baa wà sən' nni ní nnə, wəñ bugbεn kundeh n'bo iməñ nε. Ama na cii' u'niεke bó, ka laa' wə mə. ³⁸ U'gber ηa te ni'fèl ni, kimε na teke' u sən' wà ní nnə ki jin'. ³⁹ Ni tùrèh ki fiinh *Uwien ya gbəñku, ki maaleh ki teh, ni li lε kun ni nε limiél là ηa ηməbe gbenm. Kugbəñku nnə nε kundeh n'bo iməñ. ⁴⁰ Nε na yíe ní baa n'saan kí lε limiél nnə.

⁴¹ «Na yé n nuunh ukpiεke binib saan nε. ⁴² Ama n bεn nε, ninbi ηa ηməbe Wien ya yíem ni'fèl ni. ⁴³ Min baa' n'Baa ya yel bo nε, nε na teke' nni. Ama unil baa' wəñ bugbεn

ya yel bo la, ni teknh wə nɛ. ⁴⁴ Ni yíe ní li kpiɛkreh tɔb nɛ, ka nuunh kpiɛke wà ñɛh ní Uwien baba saan nnɔ. Nɛn bo, ni li tien mila kí teke nni kí ji? ⁴⁵ Ni la maaleh ki teh min nɛ li biin nɛ n'Baa saan. Ni du Moyis wà bo nnɔ, wɔn nɛ li biin nɛ. ⁴⁶ Ni bi teke' Moyis ki jin' la, ni bi li teke n'mɔ kí ji nɛ, kimɛ Moyis là kele' n ya gɛɛr nɛ. ⁴⁷ Na teke' Moyis kele' nà nnɔ ki jin' ma nnɔ, ni li tien mila kí teke n'gɛɛr kí ji?»

6

Yesu jin' linigociɛnl liba

(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu puore' Galile ya ñunciɛnm mà bi liebe' ki yih mè Tiberiyad ya ñunciɛnm nnɔ. ² Binib laa' u teh miyɔkm ya bont, ki cèreh biwiɛnb faakreh ma nnɔ nɛ bi pɛ u'bo ki yebe. ³ Nɛ *Yesu nin u'panpaankaab don' lijuɔl ki tí kèle'. ⁴ Ni là sɛn' waamu nɛ *Sufmbɛ ya Pak í jele. ⁵ *Yesu yaare' ki laa' binib we ní u'saan ligol, nɛ u niire' Filip ki ye: «Ti li de tijier ɛ saan ɲɔ binib biɛ í ji?» ⁶ Wɔn bugben là ben u li tien ma bo, nɛ ki niire' Filip ɲɔ wɔ í cii u li len kí ye bà. ⁷ Nɛ Filip jiiin' wɔ ki ye: «Ti taa' iwien kobiile ya tuonl ya paaku mɔnɔn ki de' tijier la, ta í baa unil kɛ í ɛ finfimu kí ji.»

⁸ Nɛ u'panpaankaab ya uba, bi yih wà Andre u yé Simɔn Pier ya ninjɛ nnɔ tɔke' *Yesu ki ye: ⁹ «Kibujɛbuk kiba te niɛ saan ki ɲmɔbe kpɔnɔ unun nin mujɛnwawaamu mule ama binib biɛ yebe ki kpɛ ma nɔ, ní li tien bɛ ba?»

¹⁰ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Cère mɛn binib nnɔ kɛ í kèle.» Timɔsɔngt là yebe ni'saan, nɛ bi kèle' tu'bo. Bijɛb là li baa tɛn itur inun. ¹¹ *Yesu yuure' kpɔnɔ nnɔ, ki faare' Uwien, ki gbiire' binib nnɔ, nɛ ki tien' nnɔ mujɛnwawaamu nnɔ mɔ. U là de' bi'kɛ bi yíe ma bo nɛ. ¹² Bi'kɛ ɲmɔn' ki gbo', nɛ u tɔke' u'panpaankaab ki ye bɛ í tantaan tijenjɛnt tà sɛn' nnɔ ɲɔ niba la ñende. ¹³ Bi tantaan' binib nnɔ ɲmɔn' kpɔnɔ unun nnɔ ki gbo' tijenjɛnt tà sɛn' nnɔ, ki gbien' ikpɛncub piik nin ile.

¹⁴ Binib nnɔ laa' *Yesu tien' miyɔkm ya bonn nnɔ ma nnɔ nɛ ki ye: «Uje wuɔ mɔnbe ki ye *Uwien ya ñabonsɔknl wà li baa unɛndun wuu ni nnɔ nɛ.» ¹⁵ *Yesu bɛnde' ki ye bi nuunh bɛ í cuo wɔ kí tien bi'ɛɛr, nɛ ki siere' bi'saan, ki liebe' ki don' lijuɔl u'baba.

Yesu cuonh miñunm bo

(Matie 14:22-33; Mark 6:45-52)

¹⁶ Kutaajuɔku juɔre' ma nnɔ nɛ u'panpaankaab bure' miñunciɛnm bó, ¹⁷ ki tí kɔn' buñɛrbu, ki joh miñunciɛnm ya kpenpuol, Kapɛrnawum ya du bó. Ni biire' ki laa' *Yesu ɲa laan baa' bi'saan. ¹⁸ Kutafaaku fii' ki joh ki gbiekeh, nɛ iñungbegbel fih. ¹⁹ Bi kùre' buñɛrbu ki baa' kɔnsini unun bii uluob, nɛ ki laa' *Yesu cuonh miñunm bo ki nɛkndeh buñɛrbu nnɔ, nɛ bujɛwaanbu cuo' bɛ. ²⁰ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Min nɛ. La sɛn mɛn jɛwaanbu.» ²¹ U len' nnɔ ma nnɔ bi'yɛnm sɔnge nɛ bi taa' wɔ buñɛrbu nnɔ ni. Nɛ i ya tãan bo bi pɔk ki baa' ugbe, bi li ñɛ nà saan buñɛrbu ni.

Linigol nuunh Yesu

²² Kutaaku faa', nɛ linigol là juore' miñunciɛnm ya gbaatɔl nnɔ tiere' ki ye buñɛrbu buba nɛ wun te ni'saan, ki bɛnde' ki ye bù wun fii' uyo wà nnɔ, *Yesu ɲa kɔn' bù, u'panpaankaab baba nɛ wun kɔn' bù ki bure'. ²³ Ama iñertɔ ñɛn' Tiberiyad ya du bó ní ki baa' nà saan Yonbdaan wun taa' kpɔnɔ ki faare' Uwien, ki de' binib bi ɲmɔn' nnɔ. ²⁴ Linigol nnɔ laa' *Yesu nin u'panpaankaab ɲa ji te ni'saan ma nnɔ nɛ bi kɔn' iñɛrde nnɔ, ki joh miñunciɛnm ya kpenpuol, Kapɛrnawum ya du bó, bɛ í tí nuun wɔ.

Yesu nɛ yé limiɛl ya jier

²⁵ Bi tí laa' wɔ miñunciɛnm ya kpenpuol, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a baa' niɛ saan u ɛ yo ba?» ²⁶ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni jin' tijier ki gbo' ma nnɔ, nɛn bo nɛ ni nuunh nni, na yé ni bɛnde' miyɔkm ya bont nnɔ ya tingi nɛ ki nuunh nni. ²⁷ La sɔnh mɛn ki nuunh tijier tà saah. Ama li sɔnh mɛn ki nuunh tijier tà dien nɛ limiɛl là ɲa

ημῶβε gbenm. Unil ya Bijε ne li de ne tijier bugben, kime Baa Uwien bugben wuon' ki ye u de' wɔn ne u'tuam.»

²⁸ Ne bi niire' wɔ ki ye: «Ti li tien mila kí sɔn Uwien yie ituon yà?» ²⁹ Ne *Yesu ye: «Uwien yie lituonl là si: ní teke min wà u sɔn' nni ní nnɔ ne kí ji.» ³⁰ Ne bi ye: «A li tien mi le yɔkm ya bonn tí le ηɔ kí teke ηε kí ji? A li sɔn ba?» ³¹ Ti'yaajeb là jin' tijier tà bi yih tù *mann nnɔ kupenpelku ni. Ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «U de' be tijier tà ñen' paaki bó ní be ní ji.» ³² Ne *Yesu ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, na yé Moyis ne là de' ne tijier tà ñen' paaki bó ní nnɔ. Ama n'Baa ne dienh ne tijiemɔnt tà ñeh paaki bó ní. ³³ Kime tijier tà Uwien dienh ne tù nnɔ, tun ne ñeh paaki bó ní ki dienh uɛndun ya nib limiel.» ³⁴ Ne bi ye: «Yonbdaan, li dienh te tu ya jier uyo ke.» ³⁵ Ne u ye: «Min ne yé limiel ya jier. Wà ke baa' n'saan la, kɔnm ηa ji li cuo wɔ. Wà ke teke' nni ki jin' la, ñuñun ηa ji li cuo wɔ. ³⁶ N kpie' ki tɔke' ne ηɔ: ni laa' nni, ama na nín teke' nni ki jin'. ³⁷ Binib bà ke n'Baa taah be ki dienh nni li baa n'saan. Wà ke baa' n'saan la, ma ní wiε wɔ. ³⁸ Kime n ñen' paaki bó ní ní lá tien wà sɔn' nni ní yie nà ne, ma baa' ní tien n'bugben yie nà. ³⁹ Wà sɔn' nni ní yie nà si: u de' nni binib bà ke nnɔ, n la cère bi'ni uba ní bole, ama ní mekre bi'ke uwenfɔrke ya daali*. ⁴⁰ Kime n'Baa yie nà si: «Binib bà ke laa' min u'Bijε ki teke' nni ki jin' nnɔ ní le limiel là ηa ηmῶβε gbenm ne. Ne n li mekre be uwenfɔrke ya daali.» »

⁴¹ U ya yo ne Sufmbe ya cienb bunbeh u'bo, kime u len' ki ye: «Min ne yé tijier tà ñen' paaki bó ní.» ⁴² Ne ki tɔkeh tɔb ki teh: «Uje wuɔ Yosef ya bijε *Yesu ηa ní-ii? Ti ben u'naa nin u'baa-a! Be tien' u len' ki ye u ñen' paaki bó ní?»

⁴³ Ne *Yesu liebe' ki tɔke' be ki ye: «La bunbeh mɛn tɔb saan. ⁴⁴ N'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ ηa dère' nil, ki baa' n'saan la, nil ηa ní fre kí baa n'saan. Unil wà ke baa' n'saan la, n li mekre udaan uwenfɔrke ya daali. ⁴⁵ Uwien ya ñɔbonsɔknb là kele' ki ye: «Uwien li wɔkn bi'ke miwɔknm.» Unil wà ke cii' n'Baa len' nà miwɔknm nnɔ ni, ki teke' nè la, udaan li baa n'saan. ⁴⁶ Uba ηa laa' Baa Uwien, wà ñen' ní u'saan nnɔ baba ne laa' wɔ. ⁴⁷ N tɔkeh ne imɔn ne, unil wà teke' nni ki jin' la, u ηmῶβε limiel là ηa ηmῶβε gbenm ne. ⁴⁸ Min ne yé limiel ya jier. ⁴⁹ Ni'yaajeb là jin' tijier tà bi yih tù *mann nnɔ kupenpelku ni. Nin nen ke ηɔ bi kpo'. ⁵⁰ Ama tijier tà ñen' paaki bó ní nnɔ, unil jin' tun la, wa ní kpo. ⁵¹ Min ne yé tijier tà ñen' paaki bó ní ki dienh binib limiel. Unil jin' tu ya jier la, u li fuobe ne uyo ke. N'gbenent ne yé tijier tà n li de tù uɛndun ya nib ηɔ be ní le limiel.» ⁵² Nen bo ne *Sufmbe findeh bi'ηmiel ni ki teh: «Uje wuɔ li tien mila kí de' te u'gbenent tí ηmɔn-i?»

⁵³ Ne *Yesu ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, na ηmɔnh Unil ya Bijε ya gbenent, ka ñuh u'sèm la, miel ηa te ni'ni. ⁵⁴ Unil wà ηmɔnh n'gbenent ki ñuh n'sèm la, limiel là ηa ηmῶβε gbenm te u'ni, ne n li mekre wɔ uwenfɔrke ya daali. ⁵⁵ Kime n'gbenent yé tijiemɔnt ne, ne n'sèm yé midemɔnm. ⁵⁶ Unil wà ηmɔnh n'gbenent ki ñuh n'sèm la, u te nin nni, ne n'mɔ te nin wɔ. ⁵⁷ N'Baa yé limiel ya daan ne ki sɔn' nni ní, wɔn bo ne n fuobe. Nnɔ ne unil ηmɔnh n'gbenent la, min bo ne u'mɔ li fuobe. ⁵⁸ Tijier tà ñen' paaki bó ní te nnɔ ne. Ta te ten ni'yaajeb là jin' tà nnɔ. Ben kpo'-a. Ama unil jin' tu ya jier la, u li fuobe ne uyo ke.» ⁵⁹ *Yesu là wɔknh *Sufmbe ya taanl ya duku kùà te Kapernawum ni nnɔ ne ki len' nen ke.

Yesu ya panpaankaab biba siere' u'saan

⁶⁰ U'panpaankaab cii' nnɔ ma nnɔ ne bi'ni bà yebe ye: «Tigber tuu faa ne. Nme li fre kí cenge tù?»

⁶¹ U bende' u'yenm ni ki ye bi bunbeh tigber nnɔ bo, ne ki niire' be ki ye: «Nì saa' ni'yenm ne-εε? ⁶² Ni nín ji bi laa' Unil ya Bijε liebe' ki doh paaki bó u là te nà saan ne le? ⁶³ *Mifuoñaanm ne dienh limiel. Unisaal baba ηa ní fre kí tien bonn. Tigber tà n tɔke' ne nɔ ñen' *Mifuoñaanm saan ne ki dienh limiel. ⁶⁴ Ama ni'ni biba ηa teke' ki jin'.» Kime *Yesu là ben haali micincinm bà ηa teke' wɔ ki jin', ki ben wà lá li kuore wɔ mɔ. ⁶⁵ Ne u tí ye: «Nen bo ne n tɔke' ne ki ye n'Baa ηa cèbe' wà la, wa ní fre kí baa n'saan.»

* **6:39** Uwenfɔrke ya daali yé lidaali là Uwien li bu binib ke tibuur nnɔ ne.

⁶⁶ Kí ñε u ya yo ne u'panpaankaab ni bà yεbe siere' u'saan ka ji tãkeh nin wã. ⁶⁷ Ne u niire' piik nin bile nnã ki ye: «Ni'mã yíe ní siere bi?» ⁶⁸ Ne Simãon Pier jiin' wã ki ye: «Yonbdaan, ti siere' la, ti li jo ñme saan-i? Sin ne ñmãbe limiel là ña ñmãbe gbenm ya gber. ⁶⁹ Ti teke' ki jin', ki ben ki ye sin ne yé Uwien ya Niñaan.»

⁷⁰ Ne u tãke' be ki ye: «Min ne ña gènde' ne piik nin bile-ee? Ama ni'ni uba yé usenpol ne.» ⁷¹ *Yesu len' nnã ma nnã, u niireh Simãon Iskariyot ya bije Sudas ne. Nin Sudas mã yé u'panpaankaab piik nin bile nnã ya uba ma ke nnã, wãn ne lá li kuore wã.

7

Yesu ya ninjieb ña teke' wã ki jin'

¹ Ni ya puoli bó ne *Yesu cuonh Galile ya tinfenm ni, ka yíe wã rí jo Sude ya tinfenm ni, kime Sufmbε ya cienb bà te ni'bó nnã nuunh be rí ku wã ne. ² Tã, ñí là s'ien' waamu ne *Sufmbε rí jele kunacenku kúa bi yih kù Ininbon ya nacenku nnã. ³ Ne u'ninjieb tãke' wã ki ye: «Siere nie saan, kí li joh Sude ya tinfenm bó ñã a'panpaankaab mã rí tí lε a teh miyãkm ya bont tà. ⁴ Unil yíe u'yel rí fii la, wa buoh u sãnh nã. A teh miyãkm ya bont tà nnã, cère binib ke rí lε a teh nã.» ⁵ Kime ben u'ninjieb mãnãn ña là teke' wã ki jin'.

⁶ Ne *Yesu tãke' be ki ye: «N'yo ña laan baa'. Ninbi wãn uyo ke mãn ni'bo ne. ⁷ Uñendun ya nib ña rí fre kí li nen ninbi. Bi nen min ne, kime n lienh ki teh bi'tuon bre ne. ⁸ Ninbi li joh men kunacenku nnã. Min ña rí jo, kime n'yo ña laan baa'.» ⁹ U là tãke' be nnã ne ki juore' Galile ya tinfenm ni.

Yesu jon' Ininbon ya nacenku ya jelm

¹⁰ *Yesu ya ninjieb bure' kunacenku nnã ma nnã ne u'mã lãkre' ki paan'. ¹¹ *Sufmbε ya cienb nuunh wã kunacenku nnã ni, ne ki niireh ki teh: «U te lε sã?»

¹² Ne linigol nnã bunbeh ki tãkeh tãb u'gber. Biba teh u yé unimãn, ne bitãb teh wa yé nimãn, u tulndeh binib ne. ¹³ Ama uba ña len' u'gber paan bo, kime bi fenge *Sufmbε ya cienb ne.

¹⁴ Bi jele' kunacenku ki tí gbiire' siik ni uyo wã nnã, ne *Yesu jon' Uwien ya duku bó, ki tí wãknh binib Uwien ya gber. ¹⁵ Ní cuo' *Sufmbε miyãkm, ne bi len' ki ye: «Uje wuã ña benge' gbãnk-a! U tien' mila ki ben kugbãnk miε ya benm-i?» ¹⁶ Ne u tãke' be ki ye: «N wãknh binib nã nã, na yé min bugben ya wãknh. Ní yé wã sãn' nni ní nnã ya wãknh ne. ¹⁷ Unil yíe wã rí tien Uwien yíe nã la, u li bende n wãknh binib nã nã, ní yé Uwien ya wãknh ne bii n lienh min bugben ya yel bo ne. ¹⁸ Unil wã lienh wãn bugben ya yel bo la, u nuunh u'tiema kpiεke ne. Unil wã nuunh wã sãn' wã ya kpiεke la, wãn ne yé ugbemãndaan, ka ñmãbe tonnenu. ¹⁹ Moyis ne ña là de' ne *yiko-oo? Nin nen ke ni'ni uba ña pe yiko nnã bo. Be tien' ni nuunh ní ku nni?»

²⁰ Ne linigol nnã tãke' wã ki ye: «Usenpol ne ñaake ñe! Ñme nuunh wã rí ku ñe?» ²¹ Ne u ye: «N tien' miyãkm ya bonn niba kpein ne *Saba ya daali, ne ní cuo' ni'ke miyãkm. ²² Moyis là ye ní li jeh ipun. Upunje ña ñen' Moyis saan, u ñen' ni'yaajekpiεkb saan ne. Nen bo ne *Saba ya daali mãnãn, kibuk kã kpaan' ní jie ki'punl la, ni jeh kè ne. ²³ Ni jeh ipun *Saba ya daali ñã ni la saa Moyis ya yiko ne. Ne min cère' uwien ya gbenent ke faake' *Saba ya daali, ne ni'benku ni ben' n'bo-oo? ²⁴ La likeh men nib ya nun bó ki buh be buur. Cère men ni'buur rí li cuube.»

Binib nuunh be rí bende Yesu yé udaan wã

²⁵ Yerusalem yaab biba lienh ki teh: «Uje wã bi nuunh be rí ku wã nnã ña sã-ã? ²⁶ Wãn ne lienh binib ya nun bó ba teh wã niba nã! Bii ti'cienb mãnbe ki bende' ki ye u yé Uwien ya Nigendke Kristo ne? ²⁷ *Kristo lá baa' la, uba ña rí bende u ñen' nã saan. Ama uje wuã wãn ti'ke ben u ñen' nã saan.»

²⁸ *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo, ki wãknh binib, ne ki len' ufaa bo ki ye: «Ni mãnbe ki ben nni ki ben n ñen' nã saan-a! Nin nen ke ñã ma baa' n'ba ya baam. Wã sãn' nni ní

nnɔ yé ugbemàndaan nɛ. Ama ninbi ɲa bɛn wɔ. ²⁹ Min wɔn, n bɛn wɔ, kimɛ n ɲɛn' wɔn saan nɛ, nɛ wɔn nɛ sɔn' nni ní.»

³⁰ Nɛn saan nɛ bi nuunh bɛ ɲi cuo wɔ. Ama uba ɲa tien' wɔ niba, kimɛ u'yo ɲa laan là baa'. ³¹ Linigol nnɔ ni binib bà yɛbe nɛ teke' wɔ ki jin', nɛ ki len' ki ye: «Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo lá baa' la, u li tien miyɔkm ya bont kí cɛn ujɛ wuɔ tien' ma bo nɔ-ɔɔ?»

Farisɛnmbɛ nin bitɔtuɔrciɛnb nuunh bɛ ɲi cuo Yesu

³² *Farisɛnmbɛ cii' linigol nnɔ bunbeh *Yesu bo ná kɛ nnɔ, nɛ bɛn nin bitɔtuɔrciɛnb sɔn' biguguurb bɛ ɲi tɪ cuo wɔ ní. ³³ Nɛ *Yesu tɔke' linigol nnɔ ki ye: «Ma ji li wuɔke ni'saan, n li liɛbe wà sɔn' nni ní nnɔ bó. ³⁴ Ni lá li nuun nni ka ɲi lɛ nni, kimɛ na ɲi fre kí jo n tɪ li te ná saan nnɔ.»

³⁵ Nɛ *Sufmbɛ niireh tɔb ki teh: «U li jo lɛ saan nɛ ta ɲi lɛ wɔ? U li jo Grɛkmbɛ ya tinfɛnm mà *Sufmbɛ yere' ki te mi'ni nnɔ nɛ kí tɪ ɲi wɔknh Grɛkmbɛ-ɛɛ? ³⁶ U len' ki ye ti li nuun wɔ, ka ɲi lɛ wɔ, ka ɲi fre kí jo u tɪ li te ná saan nnɔ. U'lenm miɛ nɔ ya tingi si ba?»

Miɲunm mà dienh limiɛl ya gbɛr

³⁷ Kunacɛnku nnɔ ya tontonddaali là yé uwɛngbenge nɛ. Nɛn daali nɛ *Yesu sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Uɲuɲun ɲmɔbe wà la, wɔ ɲi dɛn n'saan kí ɲu. ³⁸ Unil wà teke' nni ki jin' la, miɲunm mà dienh limiɛl li puube u'fɛl ni tɛn likpenl nɛ. Nɪ keɛle' nnɔ nɛ *Uwien ya gbɔnku ni.» ³⁹ U len' nnɔ ma nnɔ, u niireh *Mifuoɲaanm mà Uwien lá li de mè binib bà teke' wɔ ki jin' nnɔ nɛ. U ya yo ki laa' *Mifuoɲaanm ɲa laan là jiiere' ní, kimɛ Uwien ɲa laan là kpɛke' Yesu.

Yesu bo, binib ɲa len' ki cii' tɔb bó

⁴⁰ Linigol nnɔ cii' *Yesu len' ná nnɔ nɛ biba len' ki ye: «Ujɛ wuɔ mɔnbe ki yé *Uwien ya ɲɔbonsɔknl wà li baa ní nnɔ nɛ.» ⁴¹ Bitɔb ye: «U yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ.» Nɛ bitɔb mɔ ye: «Kristo li fre kí li yé Galile ya nil-ii? ⁴² Na keɛle' Uwien ya gbɔnku ni ki ye u li yé ti'yaajɛ *Dafid ya yaabil, kí li yé *Dafid ya du Bɛtelem ya nil nɛ-ɛɛ?» ⁴³ Nnɔ nɛ Yesu bo, linigol nnɔ ɲa len' ki cii' tɔb bó, nɛ ki gbiire' icɛk ile. ⁴⁴ Bi'ni biba là nuunh bɛ ɲi cuo wɔ ufaa bo nɛ, ama uba ɲa tien' wɔ niba.

⁴⁵ Biguguurb bà bitɔtuɔrciɛnb nin *Farisɛnmbɛ sɔn' bɛ bɛ ɲi tɪ cuo *Yesu nnɔ liɛbe' bi'saan, nɛ bi niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' na cuo' wɔ ní?» ⁴⁶ Nɛ bi ye: «Nil uba ɲa laan len' tɛn u ya jɛ.» ⁴⁷ Nɛ *Farisɛnmbɛ nnɔ ye: «Ninbi mɔ cɛre' u tuln' nɛ nɛ-ɛɛ? ⁴⁸ Biciɛnb nin tinbi *Farisɛnmbɛ ni, unil te ki teke' wɔ ki jin'-ii? ⁴⁹ Linigol là teke' wɔ ki jin' nnɔ ɲa bɛn *yiko ya gbɛr nɛ. Bi yé binib bà Uwien wiɛ' bɛ miɲunm nɛ.»

⁵⁰ Nikodɛm, *Farisɛnmbɛ ya uba, wà là jon' *Yesu saan uyo uba nnɔ niire' bɛ ki ye: ⁵¹ «Ti'yiko bo, ti li fre kí biin unil, ka kpɛ' ki bun' wɔ tibuur ki bɛnde' u tien' ná-aa?» ⁵² Nɛ bi ye: «Sin, a'mɔ yé Galile yɔ nɛ-ɛɛ? Tùɔre kí fiin *Uwien ya gbɔnku kí liike, a li lɛ Galile ya nil uba mɔnɔn ɲa laan ɲɛn' *Wien ya ɲɔbonsɔknl?»

Upiinaɲmaa uba ya gbɛr

⁵³ [Nɛ bi'kɛ kùn'.]

8

¹ *Yesu don' lijuɔl liba bo, bi yih lè Olifi ya siin ya juɔl. ² Nɪ faa' kutɛnɲɛsɔnsɔnku, nɛ u liɛbe' Uwien ya duku bó. Binib taan' u'saan ki yɛbe, nɛ u kɛle' ki wɔknh bɛ Uwien ya gbɛr. ³ Nɛn saan nɛ *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisɛnmbɛ tuke' ní upii uba bi pɪln' wɔn nin ujɛ, kí lá sien' linigol nnɔ ya nun bó, ⁴ nɛ ki tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, upii wuɔ nɔ, bi pɪln' wɔn nin jɛ nɛ. ⁵ Moyis ya yiko ni, nɪ yé liwɔbl nɛ bɛ ɲi li yèkreh itɛn kí kuuleh ni ya piibol. Tɔ, sin ye ba?» ⁶ Bi là len' nnɔ ɲɔ bɛ ɲi dɛle *Yesu kudiɛku nɛ, kí lɛ bi li dule ná bo kí biin wɔ. Nɛ *Yesu gòn' ki ɲmɔbe u'nɔbil ki dɛngɛh tingi ni.

⁷ Bi ɲaake ki niireh wɔ ma nnɔ nɛ u yaare' ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni'ni wà ɲa laan tien' biere la, wɔn ɲi kpɛ kí wiɛ wɔ litɛnl,» ⁸ kí liɛbe' ki gòn' ki ɲmɔbe u'nɔbil ki dɛngɛh tingi ni. ⁹ Bi

cii' u len' nnɔ ma nnɔ nɛ bi'kɛ siereh uba uba, ki cin' biciɛnb ki tɪ fɔre' biwaab, ki tɪ dɔan' *Yesu nin upii nnɔ, u se *Yesu ya nun bɔ. ¹⁰ Nɛ *Yesu yaare' ki niire' wɔ ki ye: «Upii, bi te lɛ saan-i? Uba ŋa biin' ŋɛ-a?» ¹¹ Nɛ u ye: «Yonbdaan, uba ŋa biin' nni.» Nɛ *Yesu ye: «N'mɔ ŋa ɳ biin' ŋɛ. Li joh, ki la ji ɳ li teh biere.»^{*}

Yesu nɛ yé unɛndun ya wenwenku

¹² *Yesu tɪ tɔke' linigol ki ye: «Min nɛ yé unɛndun ya wenwenku. Unil wà kɛ pɛ n'bo la, wa ɳ li cuonh cinɳunl ni, ama u li lɛ kuwenwenku kùa dienh limiel.

¹³ «U len' nnɔ ma nnɔ nɛ *Farisiɛnmbɛ tɔke' wɔ ki ye: «A kundeh a'ba bo nɛ imɔn. A'mɔnkun nnɔ ŋa yé mɔn.» »

¹⁴ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N kundeh n'ba bo imɔn mɔnɔn la, n'mɔnkun nnɔ yé imɔn nɛ, kimɛ n bɛn n ɳɛn' nà saan, ki bɛn n joh nà saan mɔ. Ninbi nɛ ŋa bɛn n ɳɛn' nà saan, ka bɛn n joh nà saan mɔ. ¹⁵ Ni buh tibuur unisaal buh ma bo nɛ. Min ŋa buh uba buur. ¹⁶ N li buh binib tibuur mɔnɔn la, n'buur cuube nɛ, kimɛ na yé min baba nɛ buh binib tibuur, min nin n'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ nɛ buh binib tibuur. ¹⁷ Ni'yiko ni, nɳ kele' ki ye bimɔnkunb bile len' tigbɛbaabt la, bi'mɔnkun nnɔ yé imɔn nɛ. ¹⁸ N yé n'bugbɛn ya mɔnkunl nɛ. Nɛ n'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ mɔ yé n'mɔnkunl.» ¹⁹ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A'baa te la?» Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Na bɛn nni, ka bɛn n'Baa mɔ. Ni bi bɛn nni la, ni bi li bɛnde n'Baa mɔ.»

²⁰ U lienh nnɔ, ki laa' u te Uwien ya duku ya luo bo nɛ, bi dienh Uwien mipum nà saan nnɔ, ki wɔknh binib. Uba ŋa cuo' wɔ, kimɛ u'yo ŋa laan baa'.

Yesu len' ki ye u ɳɛn' ni paaki bó nɛ

²¹ *Yesu tɪ tɔke' bɛ ki ye: «N bureh nɛ. Ni li nuun nni, ka ɳ lɛ nni, kí tɪ kpo nin ni'biere. N joh nà saan nnɔ, na ɳ fre kí jo ni'saan.»

²² Nɛ Sufmbɛ niireh tɔb ki teh: «U ye wɔ ɳ ku u'ba nɛ bii? Kimɛ u len' ki ye u jo nà saan nnɔ, ta ɳ fre kí jo ni'saan.»

²³ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi yé kitink bo yaab nɛ. Ama min ɳɛn' ní paaki bó nɛ. Ni yé unɛndun wuu yaab nɛ, nɛ min ŋa yé unɛndun wuu yɔ. ²⁴ Nɛn bo nɛ n tɔke' nɛ ki ye ni li kpo nin ni'biere. Kimɛ na teke' ki jin' ki ye n yé n yé wà ma nnɔ ni li kpo nin ni'biere nɛ.»

²⁵ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yé ŋmɛ?» Nɛ u ye: «N tɔke' nɛ micincinm ki ye n yé wà nnɔ, n yé wɔn nɛ. ²⁶ N ŋmɔbe tigbɛr tù yɛbe ɳ len' ni'bo kí biin' nɛ. Ama wà sɔn' nni ní nnɔ yé ugbɛmɔndaan nɛ. N cii' tigbɛr tà u'saan nnɔ n tɔkeh tun nɛ unɛndun yaab.»

²⁷ *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, ba bɛnde' ki ye u lienh u'Baa ya gbɛr nɛ. ²⁸ Nɛn saan nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni li fin Unil ya Bijɛ uyo wà paaki bó nnɔ nɛ kí bɛnde kí ye «n yé n yé wà» nɛ. Ni li bɛnde kí ye ma sɔnh niba n'ba bo. N tɔkeh n'Baa wɔkn' nni nà nɛ. ²⁹ Wà sɔn' nni ní nnɔ te nin nni nɛ. Wa dɔan nni n'baba, kimɛ n teh nà sɔnge u'yɛnm nɛ uyo kɛ.» ³⁰ *Yesu lienh nnɔ ma nnɔ nɛ binib teke' wɔ ki jin' ki yɛbe.

Ibiere coh binib tiyonbt yaam

³¹ Nɛ *Yesu tɔke' *Sufmbɛ bà teke' wɔ ki jin' nnɔ ki ye: «Ni pɛ n'gbɛr bo ka dɔan' tù la, ni mɔnbe ki yé n'panpaankaab nɛ, ³² ki li bɛnde tigbɛmɔnt. Nɛ tigbɛmɔnt nnɔ li ɳɛn nɛ tiyonbt ni.» ³³ Nɛ bi ye: «Ti yé *Abraham ya yaabii nɛ. Uba ŋa li cuo' te yonbt. Bɛ tien' a ye ti li ɳɛ tiyonbt ni?» ³⁴ Nɛ u ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ teh ibiere la, u yé ibiere ya yonb nɛ. ³⁵ Uyonb ŋa ɳ li tuu ki yé u'yonbdaan den yɔ. Ama unil maa' u'bije la, u li tuu ki yé u'den yɔ uyo kɛ nɛ. ³⁶ Nɛn bo nɛ Uwien ya Bijɛ ɳɛn' nɛ tiyonbt ni la, ni li mɔnbe kí ɳɛ tu'ni nɛ. ³⁷ N bɛn ki ye ni yé *Abraham ya yaabii nɛ. Ama ni nuunh ní ku nni nɛ, kimɛ na tuo' n'gbɛr. ³⁸ Min tɔkeh nɛ n laa' nà n'Baa saan nɛ. Nɛ ninbi teh ni cii' nà ni'baa saan.» ³⁹ Nɛ bi ye: «Ti'baa si *Abraham nɛ.» Nɛ u ye: «Ni bi yé *Abraham ya bumu la, ni bi li sɔnh u là sɔn' ma bo nɛ. ⁴⁰ N tɔke' nɛ n cii' tigbɛmɔnt tà Uwien saan nnɔ, nɛ ni nuunh ní ku nni. *Abraham ŋa là tien' nnɔ. ⁴¹ Ninbi teh ten ni'baa nɛ.» Nɛ bi ye: «Tinbi ŋa yé gbaandbumu.

* **8:11** Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 7:53 kí tɪ baa 8:11 ŋa te tu'ni.

Ti ηmabe Baa uba ne. Wɔn si Uwien.» ⁴² Ne u ye: «Ni'baa bi si Uwien la, ni bi li yie nni ne, kime n ñen' ní Uwien saan ne. Ma baa' n'ba ya baam, wɔn ne sɔn' nni ní. ⁴³ Be tien' na ciuh n lienh ki teh bà? Kimε na li yie ní cenge n'gber ne. ⁴⁴ Ni'baa si usenpol ne, ne ni nuunh ní li teh u yie ná. U yé unikul ne haali unendun ya cinm, ka tɔkeh gbemɔnt, kime gbemɔnt ηa te u'ni. U'lenm si kutonnenu ne, kime u yé utonnendaan ne, ki yé kutonnenu ya baa. ⁴⁵ Ama min tɔkeh tigbemɔnt ne. Nen ne cère' na teknh n'gber ki jinh. ⁴⁶ Ni'ni, ηme li fre kí wɔn kí ye n fii' ma, n tien' ibiere? N tɔkeh tigbemɔnt ne. Be tien' na teknh n'gber ki jinh-i? ⁴⁷ Unil wà ke yé Uwien yɔ la, wɔn ne ciuh Uwien ya gber. Ninbi ηa ciuh, kime na yé u'yaab.»

Unil wà ke boh Yesu ya gber ηa ní kpo fiebu

⁴⁸ *Sufmbe tɔke' wɔ ki ye: «Ta bi len'-ii? A yé Samari ya nil ne. Usenpol ne ηaake ηe.» ⁴⁹ Ne u tɔke' be ki ye: «Senpol ηa ηaake nni. N boh n'Baa ne, ne ninbi ηa boh nni. ⁵⁰ Min ηa nuunh ní kpieke n'ba; uba ne kpiekreh nni. Wɔn ne si wɔ ní liike tu ya gber. ⁵¹ N tɔkeh ne imɔn ne, unil boh n'gber la, wa ní kpo fiebu.»

⁵² Ne *Sufmbe tɔke' wɔ ki ye: «Fenfennɔ wuɔ ti bende' ki ye usenpol ne ηaake ηe. Ti'yaaje *Abraham nin *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ là kpo', ne sin len' ki ye unil boh a'gber la, wa ní kpo fiebu-a! ⁵³ A cen' ti'yaaje *Abraham ne-εε? Wɔn nin *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ ke kpo'. Sin yé ηme ne?» ⁵⁴ Ne u tɔke' be ki ye: «N bi kpiekreh n'ba ne la, n'kpieke nnɔ bi yé fenn ne. N'Baa ne kpiekreh nni, wɔn wà ni ye u yé ni'Wien nnɔ. ⁵⁵ Na ben wɔ, ama min ben wɔ. N bi ye ma ben wɔ la, n bi li tien utonnendaan ten ninbi ne. Ama min ben wɔ, ne ki boh u'gber. ⁵⁶ Ni'yaaje *Abraham là maale' ki ye u li le n'yo, ne ki pokn'. U laa' n'yo nnɔ, nen bo ne u là ηmabe uyensonge.» ⁵⁷ Ne *Sufmbe ye: «ηa baa' ibin pinun, ne ki ye a laa' *Abraham?» ⁵⁸ Ne u ye: «N tɔke' ne imɔn ne, ba laan là maa' *Abraham ma nnɔ ki laa' n te ne.»

⁵⁹ Nen saan ne bi gende' iten be ní yèke kí ku wɔ, ne u lɔkre' ki ñen' Uwien ya duku ya luo bo.

9

Yesu likre' uje uba bi maa' wɔ ujuɔn

¹ *Yesu cuonh ki joh ne ki tí laa' uje uba, bi maa' wɔ ujuɔn. ² Ne u'panpaankaab niire' wɔ ki ye: «Cenbaa, uje wuɔ ne tien' ibiere bii u'naa nin u'baa ne tien' ηɔ bi maa' wɔ ujuɔn-i?» ³ Ne *Yesu jii' be ki ye: «Na yé uje bugben ya biere bo, ka yé u'naa bii u'baa ya biere mɔ bo. Ní te nnɔ ηɔ unil ke ní le Uwien li sɔn lituonl là kí de wɔ ne. ⁴ Ní laan wien ma nɔ, ní kpe tí sɔn wà sɔn' nni ní nnɔ ya tuonl ne. Ní li biire, ne nil ηa ní fre kí sɔn. ⁵ N laan te unendun ni ma nɔ, n yé unendun ya wenwenku ne.»

⁶ U len' nnɔ ki tí gben', ne ki sii' tiñinsent tingi ni, ki taa' u'nɔbil ki bunbun' titent, ki fàan' ujuɔn nnɔ ya nun, ⁷ ki tɔke' wɔ ki ye: «Jo kí tí fende kujebieku kùa bi yih kù Silowe nnɔ ni.» Silowe ya tingi si: Bi sɔn' wà. Ujuɔn nnɔ jon' ki tí fende' ki liebeh ní ma nnɔ, u ji like ne.

⁸ Ne ukonkuonlieb nin binib bà ben ki ye u yé wà tí ní mieh nnɔ niireh tɔb ki teh: «Na yé uje wuɔ ne là tí ní ke ki mieh nnɔ-ɔɔ?» ⁹ Biba ye wɔn ne. Bitɔb ye bi naan ne, wɔn ηa ní. Ne wɔn bugben ye: «Min ne.» ¹⁰ Ne bi niire' wɔ ki ye: «A'nun likre' mila bo?» ¹¹ Ne u tɔke' be ki ye: «Uje wà bi yih wɔ *Yesu nnɔ, wɔn ne bun' titent ki fàan' n'nun, ne ki tɔke' nni ki ye ní li joh Silowe ya jebieku ni kí tí fende. N jon' ki tí fende', ne ki likre'.» ¹² Ne bi niire' wɔ ki ye: «U te le saan-i?» Ne u ye: «Ma ben.»

Farisienmbe niire' ujuɔn wà likre' nnɔ iniire

¹³ Ne bi taa' wɔ ki jon' *Farisienmbe saan. ¹⁴ Tɔ, lidaali là *Yesu bun' titent ki likre' ujuɔn nnɔ là yé *Saba ya daali ne. ¹⁵ Ne *Farisienmbe mɔ niire' uje wà là yé ujuɔn nnɔ ní tien ma bo ηɔ u likre'. Ne u tɔke' be ki ye: «U bun' titent ne ki fàan' n'nun, ne n fende', ki likre'.»

16 Nε *Farisienmbε ya biba ye: «Uje bugben ηa ñen' ní Wien saan, kime wa boh *Saba ya daali.» Nε bitɔb ye: «Unil yé ubierdaan la, wa ní fre kí tien yɔkm ya bont ten u teh ma nɔ.» Bi len' ka cii' tɔb bó nε ki gbiire' icεk ile. 17 Nε bi liebe' ki niire' uje wà là yé ujuɔn nɔ ki ye: «Sin wà u likre' ηε nɔ, a maaleh ki teh u yé ηme nε?» Nε u ye: «U yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl uba nε.»

18 *Sufmbε ya cienb ηa teke' ki jin' ki ye u là yé ujuɔn, nε ki likre'. Nε ki yin' u'naa nin u'baa ní 19 ki lá niire' bε ki ye: «Ni'bijε sɔ nɔ-ɔɔ? Ni maa' wɔ ujuɔn nε-εε? Ni tien' mila u ji likeh fεnfennɔ wuɔ nɔ?» 20 Nε u'naa nin u'baa ye: «Ti ben ki ye ti'bijε nε. Ti là maa' wɔ ujuɔn nε. 21 Ama ta ben ni tien' ma u likre' fεnfennɔ wuɔ nɔ, ka ben udaan wà likre' wɔ mɔ. Wa ji yé buk, niire wɔ mεn. U li tɔke nε u'gber.» 22 U'naa nin u'baa là fenge *Sufmbε ya cienb ma nɔ nε cère' bi len' nɔ, kime *Sufmbε ya cienb là kpaan' buñɔbu ki ye wà len' ki ye *Yesu yé Uwien ya Nigendkε Kristo la, bi li ηɔre wɔ bi'taanl ya duku ni nε. 23 Nεn bo nε u'naa nin u'baa len' ki ye: «Wa ji yé buk, niire wɔ mεn.»

24 *Farisienmbε tí yin' uje wà là yé ujuɔn nɔ, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Tɔke tigbεmɔnt Uwien ya nun bó. Tinbi ben ki ye uje bugben yé ubierdaan nε.» 25 Nε u ye: «U yé ubierdaan la, ma ben. N ben nà nɔ nεn si: N là yé ujuɔn nε, fεnfennɔ wuɔ n likre'.» 26 Nε bi niire' wɔ ki ye: «U tien' mila ki likre' ηε?» 27 Nε u jiiin' bε ki ye: «N kpiε' ki tɔke' nε, nε na tuo' ní cii. Bε bo nε ni nuunh ní tí ní liebe kí tɔke nε? Ni'mɔ la lii nuunh ní tien u'panpaankaab nε-a?» 28 U len' nɔ ma nɔ nε bi suke' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Sin nε yé u'panpaankε. Tinbi yé Moyis ya panpaankaab nε. 29 Tinbi ben ki ye Uwien là tɔke' Moyis nε tigber, ama uje wuɔ wɔn, ta ben u ñen' nà saan.» 30 Nε u ye: «Liike mεn miyɔkm ya bonn-a! U likre' nni, nε na ben u ñen' nà saan-a! 31 Ti ben ki ye Uwien ηa cengeh bierdaan ya kaare. Unil boh Uwien ki teh Uwien ya yíem la, Uwien cengeh u ya kaare nε. 32 Uηendun ya cincinyo kí lá baa dinnɔ, ta laan cii' nil likre' wà bi maa' wɔ ujuɔn. 33 Uje bugben ηa bi ñen' ní Uwien saan la, wa bi li fre kí tien niba.» 34 Nε bi tɔke' wɔ ki ye: «Bi maa' sin a yé ubierdaan, nε a yíe á wɔkn tinbi-ii?» Nε ki ηɔre' wɔ ki ñen' litaanl ya duku ni.

Bà cinbe ki yé ijùɔn

35 *Yesu cii' bi ηɔre' wɔ ki ñen' litaanl ya duku ni. Nε u jon' ki tí laa' wɔ, ki niire' wɔ ki ye: «Sin, a teke' Unil ya Bijε ki jin'-ii?» 36 Nε u jiiin' wɔ ki ye: «Cεnbaa, ηme nε yé Unil ya Bijε? Tɔke nni ηɔ ní teke wɔ kí ji.» 37 Nε *Yesu ye: «A laa' wɔ; wɔn nε tɔkeh ηε tigber nɔ.» 38 Nε u ye: «Yonbdaan, n teke' ηε ki jin',» nε ki gbaan' u'nintuɔli ki puke' wɔ.

39 Nε *Yesu ye: «N baa' uηendun wuu ni, ní bu tibuur nε, kí cère binib bà ηa lenh ní likre, ηɔ bà like ní juɔn.» 40 Farisienmbε bà te u'saan nɔ cii' u len' ma bo, nε ki niire' wɔ ki ye: «Ti'mɔ yé ijùɔn nε-εε?» 41 Nε u tɔke' bε ki ye: «Ni bi yé ijùɔn la, na bi li ηmɔbe biere. Ama ni lienh ki teh ni yé binunyaanb nε, nεn bo nε ni juore' ki te ni'biere ni.»

10

Yesu nε yé upekpaamɔn

1 «N tɔkeh nε imɔn nε, unil wà maabe' ki kɔn' upepeke ni, ka ñen' nañɔbu ki kɔn' la, u yé unasu nε, ki yé udukond. 2 Ama unil wà ñeh bunañɔbu ki kɔh nɔ, wɔn nε yé upekpaal. 3 Unil wà gu bunañɔbu nɔ li piire wɔ bù nε. Ipe ben u'nieke. U yih wɔn bugben ya pe ya yel, nε ki ñendeh yé. 4 U tí ñen' u'pe kε la, u le usen nε ì pe u'bo, kime ì ben u'nieke. 5 Ya ní paan caan bo. I li sen wɔ nε mɔnɔn, kime ya ben cenb ya nieke.»*

6 *Yesu pɔn' bε mikpenjenm miε nɔ, ama ba cii' mi'tingi.

7 Nε u tí tɔke' bε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, min nε yé upepeke ya nañɔbu. 8 Binib bà kε kpiε' ki baa' nin nni nɔ yé binasub nε, ki yé idukond, ama ipe ηa cenge' bi'bó. 9 Min nε

* 10:5 *Yesu ya yo nɔ upedaan nin u'yul nε là sɔbe ki yé upekpaal. Bi là taakeh bi'pe ki gɔndeh upepeke uba ni nε, nε uguguurl gu yé. Ni faa' la, nε wà kε ní baa upepeke nɔ saan kí yin u'pe, yé ní ñε kí paan u'bo.

yé bunañabu. Unil ñen' min ki kən' la, u li ηmere, kí li kəh ki ñeh, ki li le u li ji bà. ¹⁰ Unasu baa' la, u nuunh wə ní suu ipe kí kòkòre kí sasaa ne. Min baa' ní lá de yè limiel ne, ηə niba la pəre i'fuobm ni.

¹¹ «Min ne yé upekpaamən. Upekpaamən li tuo kí kpo u'pe bo. ¹² Unil wà ηa cinbe ki yé pekpaal ki kpaah ipe ilike bo, ηə ka yé pedaan mə nnə, laa' ukèr we ní la, u li sen kí cère yè ne. Ukèr li cuo iba, ne yà s'ien' ní yeyere. ¹³ Wà kpaah ipe ilike bo nnə ηa tange yè. Nen ne cère u li sen kí daan yè. ¹⁴ Min yé upekpaamən ne, ki ben n'pe, ne n'pe mə ben nni, ¹⁵ ten n'Baa ben nni ma, n'mə ben wə nnə. Ne min li tuo kí kpo n'pe bo. ¹⁶ N ηməbe ipetə yà ηa yé upepeke wuu ya pe. N li li kpaah i'mə ne, ne i li cengeh n'nieke bó. I'ke li taan kí tien upepeke uba ne, kí li ηməbe upekpaal uba. ¹⁷ N'Baa yie nni, kimε n li tuo kí kpo, ηə kí liebe kí mekre. ¹⁸ Uba ηa ní fre kí ku nni. Min ne tuo' be ní ku nni. N ηməbe mituəm ní kpo, ki ηməbe mituəm ní mekre mə. N'Baa ne cèbe nni ní tien nnə.»

¹⁹ *Yesu len' nnə ne Sufmbε ya gber ηa tí cende'. ²⁰ Bi'ni bà yebe təke' ki ye: «Uɛnpol uba ne ηaake wə. U waare' ne. Be tien' ni cengeh u'bó?» ²¹ Ne bitəb ye: «U'lenm ηa yé unil wà usɛnpol ηaake wə ya lenm. Unil wà usɛnpol ηaake wə li fre kí likre ijùn-ii?»

Sufmbε ηa teke' Yesu ki jin'

²² Sufmbε là jelah kunacunku Yerusalem ni ki tien bi là tien' lituərl ki mänge' Uwien ya duku uyo wà nnə ne. Nì là yé tiwərcient ya yo ne.† ²³ *Yesu là cuonh ki joh ki liebeh Salomən ya ninbonku ni Uwien ya duku ya luo bo. ²⁴ *Sufmbε ya cienb guən' wə, ne ki niire' wə ki ye: «A li cère tí li jie nè ní tí wuəke-a? A yé Uwien ya Nigendke Kristo la, təke te imən.»

²⁵ Ne u təke' be ki ye: «N là təke' ne, ne na teke' nni ki jin'. N sən ituon yà n'Baa ya yel bo nnə ne wəngheh n yé udaan wà. ²⁶ Ninbi ηa yé n'pe. Nen bo ne na teke' nni ki jin'. ²⁷ N'pe cengeh n'nieke bó. N ben yè, ne i pe n'bo. ²⁸ N dienh n'pe limiel là ηa ηməbe gbenm. Ya ní kpo kí juore fεnm, uba mə ηa ní fre kí fie yè n'saan. ²⁹ N'Baa ne de' nni yé; u'tuəm cεn' mituəm ke.‡ Uba ηa ní fre kí fie bonn wən n'Baa ya nuə ni. ³⁰ Min nin n'Baa te miba ne.»

³¹ Ne *Sufmbε ya cienb tí yuure' iten be ní yèke kí ku wə. ³² Ne u təke' be ki ye: «N sən' ni'nun bó ituonmənəmən i yebe n'Baa ya yel bo. Li le tuonl bo ne ni nuunh ní yèke nni iten kí ku nni?» ³³ Ne *Sufmbε ya cienb ye: «Na yé tuonmənəmən bo ne ti nuunh tí yèke ηe iten kí ku ηe. A suke' Uwien ne. Sin yé unil, ne ki taah a'ba ki teh Uwien.» ³⁴ Ne u ye: «Nì kele' ni'yiko ya gbənk ni ki ye ni yé iwien ne. ³⁵ Ti ben ki ye uba ηa ní fre kí ηmire nà kele' *Uwien ya gbənk ni. Tə, Uwien là təke' binib bà u'gber nnə, u ye bi yé iwien ne. ³⁶ Ne min wà Uwien gənde' nni ki sən' nni ní uηendun wuu ni nnə, n len' ki ye n yé u'Bije, ne ni ye n suke' wə-wə? ³⁷ Ma sən n'Baa ya tuon la, la teke nni mən kí ji. ³⁸ Ama n sən yè la, na li li teke nni kí ji mənən la, teke mən n sən ituon yà nnə kí ji, ηə kí bende mənəmən kí ye n'Baa te nin nni, ne n'mə te nin wə.»

³⁹ Nen saan ne bi tí nuunh be ní cuo wə, ne u ηmere' bi'nuə ni.

⁴⁰ U liebe' ki jon' Suden ya kpenpuol bó, ki tí te San là cin' ki siih binib Uwien ya ñunm nà saan nnə. ⁴¹ Ne binib baa' u'saan ki yebe, ki len' ki ye: «San ηa là tien' yəkm ya bonn niba, ama u là len' uje wuə ya gber tà nnə yé imən ne.» ⁴² Ne binib teke' Yesu ki jin' ní saan ki yebe.

11

Lasaar ya kuum

¹⁻² Uje uba ne là te ki bun, bi yih wə Lasaar. U yé Mari nin Mart ya ninje ne. Wən nin ben ke là kəh udu uba ni ne, bi yih wə Betani. Mari nnə yé upii wà là taa' lefina ki wule'

† **10:22** Ba ηa yé Sufmbε là kən' Uwien ya duku ni ki kuən' kù tijəkt, ne bi tien' lituərl ki liebe' ki mänge' kù. Sufmbε ji la jelah kunacunku ki tien nen bó ne. ‡ **10:29** Bi kpie' ki kele' tigbənt tà nnə ya tuba ni nì kele' ki ye: «N'Baa de' nni nà nnə yebe ki cεn' nibonn ke» ne.

Yonbdaan ya tàan bo, ki taa' u'yur ki ηminηmire' yè nnò nε. ³ Ujε nnò ya ninsieβ nnò sòn' bi tì tãke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, unil wà a yíe wò nnò bun nε.»

⁴ Yesu cii' ma nnò nε ki ye: «Iwìen bugben ηa yé kuum. Ama ì li cère binib ní kpíeke Uwien ηò kí kpíeke wòn Uwien ya Bijε mò.»

⁵ Yesu là yíe Mart nin u'ninse nin Lasaar ya gber. ⁶ U cii' Lasaar bun ma nnò nε u juore' ki tien' u te nà saan nnò iwien ile. ⁷ Iwien ile nnò gèbre' nε u tãke' u'panpaankaab ki ye: «Cère mèn tí liebe Sude ya tinfenm bó.» ⁸ Nε u'panpaankaab ye: «Cenbaa, na yé iden yíe nε Sufmbe là nuunh be ní yèke iten kí ku ηe ni'bó nε a tí liebeh ni'bó-oo?» ⁹ Nε u jiin' be ki ye: «Uwien uba ηa te tikur piik nin tule-ee? Unil cuonh uwien ni la, wa ní gbiere, kime uηendun wuu ya wenwenku nε cèreh u lenh. ¹⁰ Ama unil cuonh kuñonku la, u li gbiere nε, kime na wien.» ¹¹ Yesu len' nnò ki tì gben', nε ki tí ye: «Tí'jò Lasaar gùon'-a, ama n li jo kí tì finde wò.» ¹² Nε u'panpaankaab ye: «Yonbdaan, u gùon' la, u li faake-a!»

¹³ Yesu là yíe wò ní tãke kí ye Lasaar kpo' nε. Ama u'panpaankaab ben maaleh ki teh u lienh migòmònm ya gber nε. ¹⁴ Nεn saan nε *Yesu ji tãke' be ní wien ki ye: «Lasaar kpo'-a! ¹⁵ U kpo', ma te ní'saan ma nnò, ninbi bo nε ní tien' nni uyensonge, kime nεn nε li cère ní tùore kí teke nni kí ji. Tí jo mèn u'bó.» ¹⁶ Nε u'panpaankaab ya uba, bi yih wà Toma ki liebe' ki yih wò lilebl nnò tãke' bitab ki ye: «Cère mèn tí'mò ní jo kí tì kpo' nin wò.»

Yesu nε yé mimekrm, ki yé limiel

¹⁷ *Yesu tì baa' Betani ya du ni uyo wà nnò, ki laa' Lasaar tien' likul ni iwien inan nínò.* ¹⁸ Betani ηa fãke nin Yerusalem. Ní li te ten kònsini uta nε. ¹⁹ Nεn nε cère' Sufmbe là baa' Mart nin Mari saan, be ní lá suon be bi'ninje ya kuum bo ki yebe.

²⁰ Mart cii' *Yesu we ní, nε u tobreh wò usen bó. Ama Mari wòn juore' ki ke iden nε. ²¹ Mart tì tãke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, a bi te niε saan la, n'ninje ηa bi kpo'. ²² Ama n ben ki ye fenfenno wuò mònòn, a mie' Uwien nibonn nà ke la, u li de ηe nè nε.» ²³ Nε *Yesu tãke' wò ki ye: «A'ninje li mekre.» ²⁴ Nε Mart ye: «N ben ki ye u lá li mekre uwenfãrke ya daali, lidaali là binib li mekre nnò nε.» ²⁵ Nε Yesu ye: «Min nε yé mimekrm ki yé limiel. Unil teke' nni ki jin' la, u kpo' mònòn la, u li fuobe nε. ²⁶ Wà ke fuobe ki teke' nni ki jin' la, wa ní kpo fiebu. A teke' n len' nà nò ki jin-ii?» ²⁷ Nε Mart ye: «Hnn, Yonbdaan, n teke' ki jin' ki ye a yé Uwien ya Bijε nε, ki yé Uwien ya Nigendke Kristo wà li baa ní uηendun ni nnò.»

²⁸ Mart len' nnò, nε ki bure' ki tì yin' u'ninse Mari, ki bunbe' ki tãke' wò ki ye: «Cenbaa baa' ní, ki yih ηε.»

²⁹ Mari cii' nnò ma nnò nε ki pøk ki fii', ki jon' u'saan. ³⁰ *Yesu ηa laan kòn' udu ni, u laan te usen ni, Mart tuobe' wò nà saan nnò nε. ³¹ *Sufmbe bà te iden Mari saan, ki suondeh wò nnò laa' u pøk ki fii' ki ñen' saali ma nnò nε bi'mò paan' u'bo. Bi là maaleh ki teh u joh likul bó nε wò ní tì muò.

³² Mari tì baa' *Yesu te nà saan uyo wà ki laa' wò nnò, nε ki gbaan' u'nintuoli, ki tãke' wò ki ye: «Yonbdaan, a bi te niε saan la, n'ninje ηa bi kpo'.» ³³ Yesu laa' u muòh, ki laa' *Sufmbe bà pε u'bo nnò mò muòh ma nnò, nε u'yenm saa' ki gbien', ³⁴ nε u niire' be ki ye: «Ni sube' wò le saan-i?» Nε bi ye: «Yonbdaan, den kí tì liike-a!»

³⁵ Nε saan nε Yesu muò'. ³⁶ Nε *Sufmbe ye: «Liike mèn u là yíe wò ní tì kpε ma.» ³⁷ Nε bi'ni biba ye: «Wòn wà là likre' ujuon-ii? Wa bi li fre kí cère Lasaar la kpo-oo?»

³⁸ Nεn saan nε *Yesu ya yenm tí saa' ki gbien', nε u bure' likul bó. Ní là yé kujòlulnku nε, nε litenl bi ku'ñòbu. ³⁹ Yesu ye: «Biire mèn litenl nnò.» Ujε wà kpo' nnò ya ninse Mart tãke' wò ki ye: «Yonbdaan, u lii nuuke'-a! Kime u tien' len iwien inan sò.» ⁴⁰ Nε *Yesu ye: «Ma tãke' ηe ki ye a teke' nni ki jin' la, a li le Uwien ηmòbe ukpíeke ma bo-oo?» ⁴¹ Nεn saan nε bi biire' litenl nnò, nε u yaare' ki liike' paaki ki ye: «N'Baa, n faareh ηe nin a cenge' n'bó ma nò. ⁴² N ben ki ye uyo ke a cengeh n'bó nε. Ama linigol lie bo nε cère' n len' nnò, ηò be ní teke kí ji kí ye sin nε sòn' nni ní.» ⁴³ U len' nnò, nε ki tien' ufaa bo ki ye: «Lasaar, ñe ní!» ⁴⁴ Nε

* 11:17 Liike Matie 27:60.

uje wà bi yé utenkpii nnò ñen' likul ni ní, tikpelcer biε ki tenten' u'nuò nin u'taan, kutòku piibe u'nun bó. Nε Yesu tòke' bε ki ye: «Ñenñen men tikpelcer nnò, kí cère wò rí li joh.»

Bi kpaan' iyε bε rí ku Yesu

(Matie 26:1-5; Mark 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Sufmbε bà là baa' Mari saan ki laa' Yesu tien' nibonn nà nnò, bi'ni bà yebe teke' wò ki jin'. ⁴⁶ Ama bi'ni biba mò jon' *Farisienmbε saan ki tí tòke' bε *Yesu tien' nà nnò. ⁴⁷ Nεn saan nε bitòtuarcienb nin *Farisienmbε nnò yin' bi'buur ya cekl yaab ki taan', nε ki tòke' bε ki ye: «Tí li tien mila? Kimε uje bugben teh miyòkm ya bont cεen nε. ⁴⁸ Tí cère' u tuu ki teh nnò la, binib kε li teke' wò kí ji, nε Erom yaab li baa kí lá bere tí'Wien ya duku, kí gben tí'bol ya nib kε.»

⁴⁹ Bi yih bi'ni uba Kayif, wòn nε là yé bitòtuarcienb ya cien libinl nnò, nε u tòke' bitòb ki ye: «Na ben niba, ⁵⁰ ka ben ki ye ní mòn unibaab rí kpo tí'du ya nib bo ηò tí'bol kε la gben-ii?» ⁵¹ U len' ma nnò, na yé wòn bugben ya yεnm ni nε u len' nnò. U là yé bitòtuarcienb ya cien libinl nnò ma nnò, nε cère' u len' ten uñòbonsòknl ki ye *Yesu li kpo bi'bol ya nib kε bo. ⁵² Na yé bi'bol ya nib baba bo nε u li kpo. U li kpo kí taan Uwien ya bumu mùa yere' ní'kε saan nnò kí tien bε unibaab nε.

⁵³ Kí ñε nεn daali nε bi sien' ki ye bi li ku Yesu nε. ⁵⁴ Nεn bo nε *Yesu ηa ji cèreh *Sufmbε lenh wò. U siere' ní'saan ki bure' udu uba bó, bi yih wù Efrayim, wa fòke nin kupenpelku, nε wòn nin u'panpaankaab tí te ní'bó.

⁵⁵ Ní là sien' waamu nε bε rí jele *Sufmbε ya Pak ya nacenku. Nε binib ñen' idugbaan ni ki baa' Yerusalem ki yebe, bε rí lá ñen bi'yul bo tijòknt kí bonde kunacenku nnò. ⁵⁶ Bi te Uwien ya duku ya luo bo ki nuunh Yesu ma nnò nε ki niireh tób ki teh: «Ní maaleh mila? U li baa kunacenku kuu bii wa rí baa?» ⁵⁷ Bitòtuarcienb nin *Farisienmbε là len' ki ye unil ben u te nà saan la, wò rí wuòn bε, bε rí jo kí tí cuo wò.

12

Mari fàan' Yesu ya tàan lεfina

(Matie 26:6-13; Mark 14:3-9)

¹ Ní là sien' iwien iluob nε Sufmbε rí jele bi'Pak ya nacenku, nε *Yesu jon' Betani ya du ni. Lasaar wà u là mεkre' wò nnò, kòh nεn ni nε. ² Bi tien' *Yesu tijier ní'saan. Mart nε là gbiinh bε tijier nnò nε Lasaar mò yé bà jinh tijier *Yesu saan nnò ya uba. ³ Mari taa' lεfina uba u te litrjenku, u'daaku faa cεen, bi yih lεfina nnò naar, ki lá fanfaan' *Yesu ya tàan, ki taa' u'yur ki ηminmire' yè. Lεfina nnò ya nu teke' kuduku kε. ⁴ Nε *Yesu ya panpaankaab ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyòt, wòn wà lá li kuòre Yesu nnò ye: ⁵ «Bε tien' ba rí taa lεfina nnò kí kuòre kí lε iwentun kobiita ya paaku kí taa kí de bijiinb-i?» ⁶ Na yé Sudas tangeh bijiinb nε. Kimε u là yé unasu nε. Wòn nε ηuuke kiliksòrk ma nnò, u suh bi taah ilike ya ki kpiendeh len nnò nε. Nεn nε cère' u len' nnò. ⁷ Nε *Yesu tòke' Sudas ki ye: «Cère wò wò rí fuore. U taa' lεfina wuò wò rí bonde n'subm nε. ⁸ Bijiinb li li te ní'saan uyo kε nε; ama min ηa rí li te ní'saan uyo kε.»

⁹ Sufmbε ligol cii' *Yesu te Betani ya du ni, nε ki baa' u'saan. Na yé Yesu baba bo nε bi baa'. Bi nuunh bε rí lε Lasaar wà *Yesu là mεkre' wò bitenkpiib ni nnò mò nε. ¹⁰ Nεn saan nε bitòtuarcienb sien' ki ye bi li ku Lasaar mò, ¹¹ kimε wòn bo nε *Sufmbε teke' *Yesu ki jin' ki yebe, ka ji pε ben bitòtuarcienb bo.

Bi kpiεkreh Yesu u tí kòn' Yerusalem ní

(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Kutaaku faa', nε linigocienl là baa' Yerusalem ní lè rí jele kunacenku nnò cii' *Yesu we ní, ¹³ nε bi bere' mubiεbisiimu ya fεr ki tobreh wò usen bó, ki wuureh ki teh:

«Osana!

Uwien ya mòm rí li te wà we ní

Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo.

Uwien ya mɔnm ń li te Israyel yaab ya bɛr bo.»

14 *Yesu laa' unjuunfanfaan ki jɛke' ten ń kɛle' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

15 «*Siyɔn* yaabe, la cɛre mɛn nɛ ń cuo nɛ jɛwaanbu.

Liike mɛn, ni'berciɛn we ní,
ki jɛke unjuunfanfaan.»

16 *Yesu ya panpaankaab ɲa laan là cii' ni'tingi u ya yo. Uwien kpiɛke' wɔ uyo wà nnɔ, nɛ bi tiere' ki ye ní kɛle' u'bo nnɔ nɛ *Uwien ya gbɔnku ni, ki bɛnde' ki ye linigol nnɔ tien' wɔ bi bi li tien wɔ ma bo nɛ.

17 Linigol là là te *Yesu saan lidaali là u là mɛkre' Lasaar ki yin' wɔ ki ye wɔ ń nɛ ní likul ni nnɔ, bɛn nɛ là tɔke' binib tigbɛr nnɔ. 18 Nɛn bo nɛ binib ligol tuobe' wɔ usɛn bó, kimɛ bi là cii' u tien' miyɔkm ya bonn nnɔ ma bo. 19 Nɛn saan nɛ *Farisiɛnmbɛ tɔkeh tɔb ki teh: «Ni laa'-aa? Ninbi ɲa ji li fre kí tien niba. Unɛndun ya nib kɛ ji pɛ wɔn bo nɛ.»

Grɛkmbɛ biba nuunh bɛ ń lɛ Yesu

20 Grɛkmbɛ† biba mɔ là baa' Yerusalem kunacɛnku nnɔ ya yo bɛ ń lá puke Uwien. 21 Bi nɛkn' Filip. U yé Betsayida ya du wà te Galile ya tinfɛnm ni nnɔ yɔ nɛ, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Uciɛn, ti yíe tí lɛ *Yesu nɛ.» 22 Nɛ Filip jon' ki tí tɔke' Andre. Nɛ bi'kɛ bile jon' ki tí tɔke' Yesu. 23 Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Uyo wà Uwien li kpiɛke Unil ya Bijɛ nnɔ baa' ní ɲɔ. 24 N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi bule' mijibim ma kpo' la, mɪ li juore mi'baba nɛ. Ama mɪ kpo' la, mɪ li pɔre kí yɛbre nɛ. 25 Wà kɛ yíe wɔ ń fie u'miel la, wɔn nɛ li kpo kí juore fɛnm. Ama wà kɛ ɲa tɔngɛh u'miel unɛndun wuu ni la, wɔn nɛ li lɛ limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm. 26 Unil yíe wɔ ń sɔn n'tuon la, udaan ń li pɛ n'bo. N te nà saan la, n'tonsɔnl mɔ li te nɛn saan nɛ. Unil sɔnh n'tuon la, n'Baa li kpiɛke wɔ.»

Yesu lienh u'kuum bo

27 «Fɛnfɛnnɔ, n'yɛnm saa' ki gbien'-a! N li len kí ye ba? N ye: «N'Baa, nɛ nni ijɛnd yà we ní nɔ ni-ii?» Ama n baa' nɛn bo nɛ ki lá tu' uyo wuu nɔ. 28 N'Baa, wuɔn a'kpiɛke.»

Nɛn saan nɛ unieke uba nɛn' paaki bó ní ki ye: «N wuɔn' n'kpiɛke ɲɔ, ki li liɛbe kí wuɔn wù mɔ nɛ.»

29 Linigol là se ni'saan ki cii' unieke nnɔ bó nnɔ, ya biba ye utaa nɛ dun', nɛ bitɔb ye Uwien ya tond uba nɛ len' wɔ.

30 Nɛ u ye: «Na yé min bo nɛ cɛre' udaan wà len' nɔ len', ninbi bo nɛ u len'. 31 Fɛnfɛnnɔ wuɔ nɛ Uwien li bu unɛndun wuu ya nib tibuur. Fɛnfɛnnɔ nɛ Uwien li ɲɔre wà yé unɛndun wuu ya ciɛn nnɔ. 32 Min wɔn, uyo wà bi li fin nni paaki bó nnɔ‡, nɛ n li dɛre binib kɛ kí nɛkn n'ba.» 33 U len' nnɔ ɲɔ wɔ ń wuɔn u li kpo mikuum mà ya bol nɛ.

34 Nɛ linigol nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «Ti cii' *Uwien ya gbɔnku ye Uwien ya Nigɛndkɛ *Kristo li fuobe uyo kɛ nɛ. A tien' mila ki len' ki ye bi li fin Unil ya Bijɛ udɔpɔnpɔn bo paaki bó? Nɲɛ yé Unil ya Bijɛ bugbɛn-i?» 35 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Kuwenwenku ɲa ji li wuɔke' ni'ni. Li cuonh mɛn uyo wà kuwenwenku laan te, ɲɔ licinɲunl la pɪln nɛ. Unil wà kɛ cuonh licinɲunl ni la, wa bɛn u joh nà bó. 36 Kuwenwenku laan te ma nɔ, teke mɛn kù kí ji, ɲɔ kí li yé kuwenwenku yaab.»

*Yesu len' nnɔ, nɛ ki nɛn' ni'saan ki jɛnde' ki tí bɔle'.

Sufmbɛ ɲa teke' Yesu ki jin'

37 Nin u là tien' miyɔkm ya bont tù yɛbe bi'nun ni ma kɛ nnɔ, ba teke' wɔ ki jin'. 38 Ba teke' wɔ ki jin' ɲɔ *Uwien ya nɔbonsɔknl Esayi là len' nà nnɔ nɛ ń tien nɛ. U là ye:

«Yonbdaan, ɲmɛ tuo' ki teke' ti len' nà nnɔ ki jin'-i?

Nɲɛ bɛnde' a ɲmɔbe mituɔm ma bo?»

* 12:15 Bi liɛbe' ki yih Yerusalem nɛ Siyɔn. † 12:20 Migbiirm miɛ ni bi ye Grɛkmbɛ la, bi niireh bà ɲa yé Sufmbɛ nɛ. ‡ 12:32 Bi li fin nni paaki bó nnɔ ya tingi te bolm mile bo nɛ. Miba si: kí fin udɔpɔnpɔn bo. Mitɔm si: kí dùo paaki u'Baa saan.

³⁹ Esayi tí là len' nà bo cèrè' ba lí li fre kí teke kí ji. U là ye:

⁴⁰ «Uwien juon bi'nun,
ki libe' bi'yenm,
ɲɔ bi la lenh,
ki la cii' ni'tingi bi'yenm ni,
ki la lèbre bi'tetem,
ɲɔ wɔ ní buu be.»

⁴¹ Esayi là len' nnɔ, kimɛ u là laa' *Yesu ya kpiɛke ma nnɔ nɛ cèrè' u len' u'gber.

⁴² Nin nɛn kɛ, *Sufmbɛ ya ciɛnb bà yɛbe mɔnɔn là teke' *Yesu ki jin'; ama *Farisiɛnmbɛ bo nɛ ba len' upaan bo ki ye bi teke' wɔ ki jin'. Bi là fɛnge' bi li ɲɔrɛ bɛ litaanl ya duku ni nɛ. ⁴³ Kimɛ bi yíe binib ya kpiɛkm ki cɛn' Uwien yaam.

Yesu tɔke' binib tigber tà nnɔ nɛ lá li biin bɛ

⁴⁴ *Yesu len' ufaa bo ki ye: «Wà kɛ teke' nni ki jin' la, na yé u teke' min baba nɛ ki jin', u teke' wà sɔn' nni ní nnɔ mɔ ki jin' nɛ. ⁴⁵ Wà kɛ laa' nni la, u laa' wà sɔn' nni ní nnɔ mɔ nɛ. ⁴⁶ Min yé kuwenwenku nɛ ki baa' uɲɛndun ni, ɲɔ unil wà kɛ teke' nni ki jin' la, u la juore cinɲunl ni. ⁴⁷ Unil cii' n'gber, ka bon' tù la, na yé min nɛ li biin wɔ, kimɛ ma baa' ní lá biin uɲɛndun ya nib, n baa' ní lá ɲmɛn bɛ nɛ. ⁴⁸ Wà kɛ wiɛ' nni, ka teke' n'gber la, u laa' nibonn ná li biin wɔ. Uwenfɔrke ya daali la, n'gber nnɔ nɛ li biin wɔ, ⁴⁹ kimɛ ma tɔkeh n'bugben ya gber. N'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ, wɔn nɛ tɔke' nni n li len ma bo nin n li wɔkn ma bo. ⁵⁰ N ben ki ye u'gber dienb binib limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbenm nɛ. Nnɔ nɛ n tɔkeh tà kɛ nɔ n tɔkeh tù n'Baa tɔke' nni tù ma bo nɛ.»

13

Yesu sɔkre' u'panpaankaab ya tàan

¹ Ni là sien' waamu nɛ *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku ní jele. *Yesu bɛn ki ye u'yo baa' wɔ ní nɛ uɲɛndun wuu ni, kí liɛbe u'Baa bó. U là yíe u'nib bà te uɲɛndun ni nnɔ. U là yíe bɛ ki tí gben' nɛ.

² *Yesu nin u'panpaankaab là jinh kutaajuɔku ya jier uyo wà nnɔ ki laa' usɛnpol de' Simɔn Iskariyɔt ya bije Sudas iyɛnmaale ɲɔ wɔ ní kuɔre Yesu. ³ Yesu bɛn ki ye u'Baa de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo, ki bɛn mɔ ki ye u'ɲɛn' ní Uwien saan nɛ, ki tí liɛbeh Uwien saan. ⁴ Wɔn nin u'panpaankaab kɛ ki jinh, nɛ u fii' ki sere', ki gore' u'paaki bó ya liɛrl ki ble', ki taa' kukpɛlciɛku ki gbin' u'ciɛk ni, ⁵ nɛ ki taa' miɲunm ki kuore' kusɛnku ni, ki cin' ki sɔkreh u'panpaankaab ya tàan*, ki taah u gbin kukpɛlciɛku kùà nnɔ ki ɲmireh yɛ. ⁶ U tí baa' Simɔn Pɛr saan, nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, sin ní lá sɔkre min ya tàan-ii?» ⁷ Nɛ *Yesu ye: «Fɛnfɛnnɔ ɲa ní cii n teh nà nɔ ya tingi, ama a lá li cii nè uyo uba nɛ.» ⁸ Nɛ Pɛr ye: «ɲa lí li sɔkre n'tàan fiebu.» Nɛ *Yesu ye: «Ma sɔkre' a'tàan la, ɲa ní lɛ gbiin n'saan.» ⁹ Nɛ Simɔn Pɛr ye: «Yonbdaan, nnɔ la, la sɔkre n'tàan baba. Sɔkre n'nuɔ nin n'yul mɔ.» ¹⁰ Nɛ *Yesu ye: «Unil sɛi' la, wa ní li nuunh wɔ ní pɔk kí sɛi kí lere, u li sɔkre u'tàan baba nɛ, kimɛ u'gbɛnɛnt kɛ wien nɛ. Ni'mɔ wien nɛ, ama na nín yé ni'kɛ nɛ wien.» ¹¹ Kimɛ *Yesu bɛn udaan wà li kuɔre wɔ, nɛn nɛ cèrè' u len' ki ye: «Na yé ni'kɛ nɛ wien.»

¹² Tɔ, u sɔkre' bi'tàan ki tí gben', ki gole' u'liɛrl nnɔ, nɛ ki liɛbe' ki tí kèlɛ', ki niire' bɛ ki ye: «Ni cii' n tien' nɛ nà nɔ ya tingi-ii? ¹³ Ni yih nni ni'Cɛnbaa nin ni'Yonbdaan ma nɔ, ni ɲmɔbe imɔn nɛ, kimɛ n yé wɔn nɛ. ¹⁴ Min ni'Yonbdaan nin ni'Cɛnbaa sɔkre' ni'tàan ma nɔ, ni'mɔ ní li sɔkreh ni'tɔb ya tàan nnɔ. ¹⁵ Kimɛ min wuɔn' nɛ ni li teh ma nɛ, ni'mɔ ní li teh ni'tɔb tɛn n tien' nɛ ma nɔ. ¹⁶ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, utonsɔnl ɲa cɛn' u'cɛnbaa, utond mɔ ɲa cɛn' wà sɔn' wɔ. ¹⁷ Ni bɛnde' n len' nà nɔ ya tingi ma nɔ, ni teh nnɔ la, Uwien ya mɔnm lí te ni'bo nɛ.

* **13:5** Itàan ya sɔkrm là yé liyonbtuonl nɛ.

18 «Ma lienh ni'ke bo, min n ben n gènde' binib bà; ama nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ li tien nɛ. Nĩ kele' ki ye: «Min nin unil wà taakeh ki jinh n'jier nɛ fii' ki sere' n'bo.» 19 N tɔke' nɛ nibonn nà ɲa laan tien' ya gber fɛnfennɔ, ɲɔ nĩ lá tien' la, ní bende kí ye «n yé n yé wà» nɛ†. 20 N tɔkeh nɛ imàn nɛ, unil teke' n sɔn' unil wà la, u teke' min nɛ. Unil teke' nni la, u teke' wà sɔn' nni ní nnɔ nɛ.»

Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye bi'ni uba li kuɔre wɔ
(*Matie 26:20-25; Mark 14:17-21; Luk 22:21-23*)

21 *Yesu len' nnɔ ki tĩ gben', u'yɛnm saa' ki gbien', nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imàn nɛ, ni'ni uba li kuɔre nni.» 22 Nɛ u'panpaankaab jɛbeh ki likeh tɔb, ka ben u niireh wà. 23 Bi jinh ma nnɔ, u'panpaankaab ni u yíe wà ki gbien' nnɔ nɛ kɛ ki buɔke wɔ. 24 Nɛ Simɔn Pier kenbe' wɔ ki ye wɔ ní niire *Yesu kí ye u niireh ɲmɛ nɛ? 25 Nɛ u'panpaanke nnɔ gbien' *Yesu bo, ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ɲmɛ nɛ?» 26 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N wóre' kpɔnɔ ki se' ki de' wà la‡, wɔn nínɔ.» Nɛ ki wóre' kpɔnɔ ki se', ki de' Simɔn Iskariyɔt ya bijɛ Sudas. 27 Sudas teke' kpɔnɔ nnɔ uyo wà nnɔ, nɛ *Satan kɔn' u'fɛl ni. Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Tien a ye á tien nà nnɔ tonm!»

28 Binib bà kɛ ki jinh tijier nnɔ ni uba mɔnɔn ɲa bende' nà cère' *Yesu tɔke' wɔ ki ye nnɔ. 29 Sudas nɛ ɲuuke kiliksɔrk ma nnɔ, biba maale' ki ye *Yesu tɔke' wɔ ki ye wɔ ní jo kí tĩ de bɛ kunacɛnku ya bont nɛ, bii wɔ ní jo kí tĩ de bijiinb nɛ niba. 30 Sudas teke' kpɔnɔ nnɔ ma nnɔ nɛ ki pɔk ki ñɛn' i ya tɔan bo. Nĩ là yé kuñɔnku nɛ.

Yesu gbiereh u'panpaankaab bɛ ní li yíe tɔb

31 Sudas ñɛn' uyo wà nnɔ nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Fɛnfennɔ Uwien kpɛke' Unil ya Bijɛ. Wɔn bo nɛ bi li kpɛke Uwien mɔ. 32 Wɔn bo nɛ bi kpɛke' Uwien la, Uwien bugben mɔ li kpɛke wɔ. U li kpɛke wɔ fɛnfennɔ nɛ. 33 N'bumu, ma ji li wuɔke ni'saan. Ni li nuun nni, ama n là tɔke' *Sufmbɛ ya ciɛnb nà nnɔ, n ji li tɔke ni'mɔ nɛ fɛnfennɔ, kí ye: «Na ní fre kí jo n joh nà saan.» 34 N de' nɛ liwɔbfɛnl nɛ: «li yíe mɛn tɔb.» N yíe nɛ ma nnɔ, ni'mɔ ní li yíe tɔb nnɔ. 35 Ni yíe tɔb la, nɛn nɛ li cère binib kɛ ní bende kí ye ni yé n'panpaankaab.»

Yesu tɔke' ki ye Pier li niɛ kí ye wa ben wɔ
(*Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; Luk 22:31-34*)

36 Nɛ Simɔn Pier niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a joh lɛ bó?» Nɛ *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «N joh nà bó nnɔ ɲa ní fre kí paan n'bo fɛnfennɔ. A lá li paan n'bo uyo uba nɛ.» 37 Nɛ Pier niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, bɛ bo nɛ ma ní fre kí paan a'bo fɛnfennɔ? N li tuo kí kpo a'bo-a!» 38 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A li mɔnbe kí tuo kí kpo n'bo-oo? N tɔkeh ɲɛ imàn nɛ, a li niɛ bolm mita kí ye ɲa ben nni nɛ kí yaan ukuɔjɛ ní muɔ.»

14

Yesu nɛ yé usɛn wà joh Uwien saan

1 *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «La cère mɛn ni'yɛnm ní saa. Teke mɛn Uwien kí ji, kí teke n'mɔ kí ji. 2 Mifɛnm yɛbe n'Baa den. Ma bi yɛbe la, n bi li tɔke nɛ kí ye n joh ní tĩ bonde mifɛnm kí ble nɛ-ɛɛ? 3 N jon' ki tĩ bonde' mifɛnm ki ble' nɛ la, n li liɛbe ní, kí lá taa nɛ, ɲɔ ni'mɔ ní tĩ ní li te min te nà saan. 4 N joh nà bó nnɔ, ni ben ni bó ya sɛn.» 5 Nɛ Toma tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ta ben a joh nà bó, ti li tien mila kí bende ni'bó ya sɛn-i?» 6 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Min nɛ yé usɛn wà wɔngɛh binib tigbɛmɔnt, ki diɛnh bɛ limiɛl. Uba ɲa ní fre kí jo n'Baa saan ka ñɛn' min saan. 7 Ni bi ben nni la, ni bi li bende n'Baa mɔ nɛ. Fɛnfennɔ ni ben wɔ, ki laa' wɔ mɔ.»

8 Nɛ Filip tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, wuɔn tɛ a'Baa nɛ ní li dɛkre tɛ.» 9 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Filip, n te ni'saan ní wuɔke' ki kpaan' nɔ, nɛ ɲa ben nni-ii! Unil wà laa' nni la, u laa' n'Baa nɛ. Bɛ tien' a tɔke' ki ye ní wuɔn nɛ n'Baa? 10 ɲa teke' ki jin' ki ye n tɛ nin n'Baa nɛ,

† 13:19 Liike 8:28. ‡ 13:26 Ki wóre' kpɔnɔ ki se' ki de' unil yé kujotieku ya dɛku nɛ Sufmbɛ bo.

ne n'Baa mɔ te nin nni-ii? N tɔkeh ne tigber tã nɔ ɲa yé n'bugben yaar. N'Baa wà te nin nni nnɔ ne sɔnh u'tùon.

¹¹ «Teke men kí ji kí ye n te nin n'Baa ne, ne n'Baa mɔ te nin nni. Na teke' n'gber ki jin' la, teke nni men kí ji miyɔkm ya bont nnɔ bo. ¹² N tɔkeh ne imɔn ne, unil wà ke teke' nni ki jin' la, u li sɔn itùon yà n sɔn' yè nɔ. U li sɔn itùon yà yebe nin n sɔn' yà nɔ mɔnɔn, kime n joh n'Baa bó ne. ¹³ Ni mié' nà ke n'yel bo la, n li tien nè, ɲɔ be r kpicke n'Baa min u'bije bo. ¹⁴ Ni mié' nni * nà ke n'yel bo la, n li tien nè.»

Uwien li sɔn Utotorl uba ni

¹⁵ Ni yíe nni la, ni li boh n'wɔb ne, ¹⁶ ne n li gbáan n'Baa wɔ r de ne Utotortɔ wɔ r li te ni'saan uyo ke. ¹⁷ U yé *Mifuoñaanm ne, ki yé tigbemɔnt ya daan. Uɲendun ya nib ɲa r fre kí teke mɛ, kime ba lenh mɛ, ka ben mɛ mɔ. Ama Ninbi wɔn, ni ben mɛ; mĩ te ni'saan, ki li te ni'ni mɔ.

¹⁸ Ma r cère ne ní li te ten mutenkpiibumu. N li liebe ní ni'saan. ¹⁹ Nĩ s'ien' waamu, uɲendun ya nib ɲa ji li le nni, ama ninbi li le nni, kime n fuobe, ne ni'mɔ li fuobe. ²⁰ Nĩ daali baa' la, ni li bende kí ye min nin n'Baa taan' ki yé unibaab ne, ne ninbi nin min mɔ taan' ki yé unibaab.

²¹ «Unil wà yíe nni si: wà ben n'wɔb ki boh yè ne. N'Baa li yíe unil wà yíe nni, ne n'mɔ li yíe udaan, kí cère udaan r bende nni.»

²² Ne Sudastɔ, wà ɲa yé Sudas Iskariyɔt nnɔ niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, be bo ne a li cère tinbi r bende ɲe, ka r cère uɲendun ya nib r bende ɲe?» ²³ Ne *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Wà yíe nni la, u li boh n'gber ne, n'Baa li yíe wɔ, ne ti li baa u'saan, kí li kɔh u'saan. ²⁴ Wà ɲa yíe nni la, wa r li boh n'gber. Ni cengeh tigber tã nɔ ɲa yé n'yaar, tũ yé n'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ yaar ne.

²⁵ «N laan bié ki te ni'saan ma nnɔ ne ki tɔke' ne tigber tuu nɔ. ²⁶ Ama *Mifuoñaanm mɔ yé Utotorl nnɔ, n'Baa li sɔn mɛ ní n'yel bo. Men ne li wɔkn ne ni'ke, kí tiere ne n tɔke' ne tigber tã nnɔ.

²⁷ «Li te men uyenduɔn ni. N dienh ne n ɲmɔbe uyenduɔn wà nnɔ ne; ma dienh ne wũ ten uɲendun ya nib dienh ma bo. La cère men ni'yɛnm r saa, ki la sen jɛwaanbu. ²⁸ Ni cii' n tɔke' ne ki ye n li jo kí liebe ní ni'saan. Ni yíe nni la, n joh n'Baa saan ma nnɔ ni bi li ɲmɔbe uyensɔnge ne, kime n'Baa cɛn' nni. ²⁹ N tɔkeh ne nibonn nà ɲa laan tien' ya gber fɛnfɛnnɔ, ɲɔ nĩ lá tien' la, ní teke kí ji ne. ³⁰ Ma ji li tɔke ne tigber nè r wuɔke, kime uɲendun wuu ya cien we ní, wa r fre kí tien nni niba. ³¹ Ama nĩ kpe uɲendun ya nib r bende kí ye n yíe n'Baa, ne ki teh u tɔke' nni ma bo. <Fii men tí jo.> »

15

Yesu ne yé busumɔnbu

¹ «Min ne yé busumɔnbu* ne n'Baa yé ukpaal wà tũreh busubu nnɔ. ² Isigben yà ke te n'bo ka lùonh nnɔ, u li ge yĩ kí wié ne. Ama isigben yà ke lùonh nnɔ, u li kpekpeere kí tũre yĩ, ne yĩ r tũre kí lùon. ³ N tɔke' ne tigber tã nɔ tũre' ni'tetem ɲɔ. ⁴ Li te men nin nni, ten n te nin ne ma. Usigben te u'ba, ka tuuke busubu bo la, wà r fre kí lùon. Nnɔ ne ni'mɔ ɲa te nin nni la, na r fre kí tien bonn.

⁵ «Min ne yé busubu, ne ninbi yé isigben. Unil wà ke te nin nni, n'mɔ te nin udaan la, u li te ten usigben wà lùonh ki gbiekeh ne. Na te nin nni la, na r fre kí tien bonn. ⁶ Unil wà ɲa te nin nni la, bi li jende wɔ kí tĩ wié ne wɔ r kuore ten usigben wà ɲa tuuke subu bo. Isigben yà kuore' la, bi gèndeh yĩ ki kpiendeh umu ni ne i wih. ⁷ Ni te nin nni, ki ɲmɔbe n'gber ni'fel ni, ki mié' Uwien ni yíe nà la, u li de ne nè ne. ⁸ Ni yé n'panpaakaab, ki te ten isigben yà lùonh ki gbiekeh la, nen ne kpiekreh n'Baa. ⁹ N'Baa yíe nni ma nnɔ ne n'mɔ yíe

* **14:14** Bi kpie' ki kele' tigbont tã nnɔ ya tuba ni nni ɲa te tu'ni. * **15:1** Busubu nnɔ yé tisir tã bi taah tu'bii ki ɲeh fɛn nnɔ ne.

nε. Li te mεn n'yiem ni. ¹⁰ N boh n'Baa ya wɔb, nε ki te u'yiem ni. Ni'mɔ boh n ya wɔb la, ni'mɔ li te n'yiem ni nε.

¹¹ «N tɔke' nε nen ke ηɔ nɪ li ηmɔbe uyensonge wà n ηmɔbe wù nnɔ nε; ηɔ ni'yenm rɪ li sɔnge kí tɪ gben. ¹² N yíe nɪ li teh nà si: li yíe mεn tɔb ten n yíe nε ma bo. ¹³ Nil ηa ηmɔbe yíem kí cεn' wà li tuo kí kpo u'jɔtieb bo. ¹⁴ Ni teh n tɔke' nε nà la, ni yé n'jɔtieb nε. ¹⁵ Ma ji li yih nε n'tonsɔnb; n li yih nε n'jɔtieb nε, kime utonsɔnl ηa ben u'cεnbaa ya gber ke; ama min tɔke' nε tigber tà ke n cii' tù n'Baa saan nnɔ. ¹⁶ Na yé ninbi nε gènde' nni, min nε gènde' nε, kí de' nε lituonl kí ye nɪ li joh, kí li te ten isigben yà lùonh isibii yà li tuu kí te. Nen bo, ni miε' n'Baa nibonn nà ke n'yel bo la, u li de nε nè nε. ¹⁷ N yíe ni li teh nà si: nɪ li yíe tɔb nε.»

Uηendun ya nib li nen Yesu nin u'yaab

¹⁸ «Uηendun ya nib nen nε la, nɪ li ben kí ye bi kpiε' kí nende' min nε. ¹⁹ Ni bi yé uηendun yaab la, uηendun yaab bi li yíe nε nε, kime uηendun ya nib yíe bi'yaab nε. Ama ninbi ηa yé uηendun yaab. N ñen' nε uηendun ya nib ni ma nnɔ nε cère' bi nen nε. ²⁰ Li tien mεn n là tɔke' nε nà kí ye: «Utonsɔnl ηa cεn' u'cεnbaa nnɔ.» Bi jènde' min la, bi li jènde ni'mɔ nε. Bi tuo' n'gber la, bi li tuo ni'mɔ yaar nε. ²¹ Min bo nε bi li tien nε nen ke, kime ba ben wà sɔn' nni nɪ. ²² Ma bi baa' kí lá tɔke' be n'gber la, uba ηa bi li biin be kí ye bi tien' ibiere, ama fεnfennɔ, ba ji li fre kí dule niba bo kí ye ba tien' biere. ²³ Unil nen nni la, u nen n'Baa mɔ nε. ²⁴ Ma bi sɔn' yɔkm ya tòn yà nisaal ηa laan sɔn' yè bi laa' la, uba ηa bi li biin be kí ye bi tien' biere. Ama fεnfennɔ bi laa' yè nε kí nen min nin n'Baa ke. ²⁵ Ama nen ke tien' ηɔ nè rɪ cère nà kele' bi'yiko ya gbɔnku † ni nnɔ nè rɪ tien nε. Nɪ kele' kí ye: «Bi nen nni nε ka ηmɔbe bi nen nni bà bo.»

²⁶ «Tɔ, n'Baa li cère rɪ sɔn Utotorl nɪ. U yé *Mifuoñaanm nε, kí yé tigbεmònt ya daan, kí ñen' nɪ n'Baa saan. Mɪ lá baa' uyo wà la, mɪ li kun n'bo imɔn. ²⁷ Ni'mɔ li kun n'bo imɔn, kime ni te n'saan haali n'tuonl ya cincinyo nε.»

16

¹ «N tɔke' nε nen ke ηɔ nɪ lá tien' la, ni la wiε ni'tekjim nε. ² Bi li ηɔre nε itáan ya dur ni. Uyo uba mɔnɔn we nɪ, unil ku' nε la, u li maaleh kí teh u tien' lituɔrl nε kí de' Uwien. ³ Ba bende' n'Baa yé udaan wà, ka bende' n'mɔ yé udaan wà, nen nε li cère be rɪ tien' nε nnɔ. ⁴ N tɔke' nε bi lá li tien' nε ma bo, ηɔ u ya yo lá baa' la, nɪ li tien kí ye n là tɔke' nε nè ηɔ.»

Mifuoñaanm ya tuonl

«Ma là tɔke' nε tù n'tuonl ya cincinyo, kime min nin ninbi nε là te. ⁵ Ama fεnfennɔ, n liεbeh wà sɔn' nni nɪ nnɔ saan nε, nε ni'ni uba ηa niire' nni n joh nà bo-a?» ⁶ Kime n len' kí ye n li bure kí cère nε ma nnɔ nε ni'yenm saa' kí gbien'. ⁷ Ama n tɔkeh nε imɔn nε, n jon' nε la, nɪ li mɔn ni'bo, kime ma jon' la, Utotorl nnɔ ηa rɪ baa nɪ. N jon' la, n li sɔn wɔ nɪ ni'saan. ⁸ U lá baa' la, u li cère uηendun ya nib rɪ bende kí ye bi yé bibiεrdεnb, kí cère be rɪ bende kí ye Uwien cuube, kí bende kí ye Uwien li bu be tibuur. ⁹ U li cère be rɪ bende kí ye bi yé bibiεrdεnb, kime ba teke' nni kí jin'. ¹⁰ U li cère be rɪ bende kí ye Uwien cuube, kime n li jo n'Baa saan, nε na ji li lε nni. ¹¹ U li cère be rɪ bende kí ye bi li bu be tibuur, kime Uwien bun' uηendun wuu ya cien tibuur ηɔ.

¹² «N biε kí ηmɔbe tigber tù yebe rɪ tɔke nε, ama tù li kpiεke nin nε fεnfennɔ. ¹³ Uyo wà *Mifuoñaanm lá li baa nnɔ; mεn mà yé tigbεmònt ya daan nnɔ; mɪ li pekre nε tigbεmònt ya sɔn ke ni. Ma rɪ tɔke mɪ'bugben ya gber, ama mɪ cii' tà nnɔ, tun nε mɪ li tɔke nε. Mɪ li tɔke nε nà lá li tien' ya gber mɔ. ¹⁴ Mɪ li kpiεke nni, kime mɪ li taa n ya gber nε kí tɔke nε. ¹⁵ N'Baa ya bont ke yé n'yaar nε, nen nε cère' n ye mɪ li taa n ya gber nε kí tɔke nε.»

Ni'yensaa li kpεnde uyensonge

† 15:25 Bi ye bi'yiko ya gbɔnku la, bi niireh Uwien ya Jɔtiekpaaku ya gbɔnku nε. Liike 10:34.

16 «Nì s'ien' waamu, na ji li ɛ nni, nǐ pukn' waamu la, ni li ɛ nni.»

17 Nɛ u'panpaankaab biba niireh tɔb ki teh: «U len' nà nɔ ya tingi si ba? U ye nǐ s'ien' waamu, ta ji li ɛ wɔ, nǐ pukn' waamu la, ti li ɛ wɔ, ki ye u joh u'Baa bó! 18 Nɛ ki tí ye «U yih ba waamu?» Ta ben u ye wɔ ɔ́ ye bà?»

19 *Yesu bende' bi yíe bɛ ɔ́ niire wɔ iniire, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ní niireh tɔb n len' ma ki ye: «nǐ s'ien' waamu, na ji li ɛ nni, nǐ pukn' waamu la, ni li ɛ nni nɔ ya tingi nɛ-a?» 20 N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ninbi li muɔ kǐ kpiende, nɛ uɛndun ya nib li pokn. Ninbi ya yɛnm li saa, ama ni'yensaa nɔ lá li kpende uyensonge. 21 Upii benh nin timer la, u te uyensaa ni nɛ u'merwien bo. Ama u tí maa' ki gben' la, uyensonge li cère wa ji li tiere imerwien nɔ bó, kime unifaan kɔn' uɛndun ni. 22 Nǐ te nɔ nɛ ni'mɔ bo; fɛnfennɔ, ni te uyensaa ni nɛ. Ama n lá li liebe kǐ ɛ nɛ, nɛ ní li te uyensonge ni. Uba ɲa ɔ́ fre kǐ ñɛn ni'yensonge nɔ ni'fɛl ni.

23 «Nɛn daali na ji li niire nni bonn niba bó. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni mie' n'Baa nibonn n'yel bo la, u li de nɛ nɛ nɛ. 24 Na laan mie' bonn n'yel bo haali nin fɛnfennɔ. Mie mɛn, ní li ɛ ɲɔ kǐ ɛ uyensonge kǐ tí gben.»

Yesu faake' nin uɛndun

25 «N tɔke' nɛ ni'kɛ mikpenjɛnm ni nɛ. Uyo uba we ní ma ji li pɔ kpenjɛnm kǐ tɔke nɛ gber. Ama n li tɔke nɛ n'Baa ya gber nɛ ɔ́ li wien nɛ. 26 Ni'daali ni li mie' n'Baa tibont n'yel bo. Ma tɔkeh nɛ ki teh min nɛ li mie' n'Baa kǐ de nɛ, 27 kime n'Baa bugben nɛ yíe nɛ, ni yíe nni, ki teke' ki jin' ki ye n ñɛn' ní wɔn saan ma nɔ bo. 28 Tɔ, n ñɛn' n'Baa saan nɛ ki baa' uɛndun ni, n tí li ñɛ uɛndun ni kǐ liebe n'Baa bó.»

29 Nɛ u'panpaankaab tɔke' wɔ ki ye: «A laa'-aa! Fɛnfennɔ a ji lienh nǐ wien nɛ, ɲa ji pɔh kpenjɛnm. 30 Fɛnfennɔ ti bende' ki ye a ben tibont kɛ, ɲa nuunh nil ɔ́ niire ɲɛ niire kǐ yaan á bende u ye wɔ ɔ́ niire kǐ ye bà; nɛn nɛ cère' ti teke' ki jin' ki ye a ñɛn' ní Uwien saan nɛ.» 31 Nɛ *Yesu niire' bɛ ki ye: «Ní teke' ki jin' fɛnfennɔ wuɔ nɔ-ɔɔ? 32 Tɔ, uyo uba we ní, ki lí baa'-a, ni'kɛ li yere wà kɛ ɔ́ taa u ya bó kǐ cère nni n'baba; ama ma te n'baba, kime n'Baa te nin nni. 33 N tɔke' nɛ tigber tuu nɔ ɲɔ ni te nin nni ma nɔ, ní li te uyenduɔn ni nɛ. Uɛndun wuu ni, ni te ijend ni nɛ, ama li co mɛn ni'ba, kime n faake' nin uɛndun ki gben' u'tuɔm ɲɔ.»

17

Yesu kàareh Uwien

1 Tɔ, *Yesu len' nɔ ki gben', nɛ ki yaare' ki liike' paaki bó, ki ye: «N'Baa, uyo baa', wuɔn a'Bijɛ ya kpiɛke, ɲɔ a'Bijɛ mɔ ɔ́ wuɔn a'kpiɛke. 2 A de' wɔ mituɔm unisaal kɛ bo ɲɔ wɔ ɔ́ taa limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm kǐ de a de' wɔ binib bà nɔ kɛ nɛ. 3 Limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm si ben ɔ́ bende kǐ ye sin baba nɛ yé Uwien imɔn, kǐ bende *Yesu Kristo wà a sɔn' wɔ ní nɔ mɔ. 4 Min wuɔn' a'kpiɛke kitink bo, ki sɔn' a de' nni lituonl là ɔ́ sɔn nɔ ki gben'. 5 N'Baa, fɛnfennɔ, kpiɛke nni a'saan. De nni ukpiɛke wà n là ɲmɔbe wù a'saan ki laa' uɛndun ɲa laan te nɔ.

6 «N cère' binib bà a gènde' bɛ uɛndun ya nib ni, ki de' nni nɔ bende' a yé udaan wà. Bi là yé a'yaab nɛ, nɛ a taa' bɛ ki de' nni, nɛ bi boh a'gber. 7 Fɛnfennɔ, bi bende' ki ye a de' nni nibonn nà kɛ nɔ ñɛn' a'saan nɛ, 8 kime n tɔke' bɛ a tɔke' nni tigber tà nɔ, nɛ bi teke' tù, ki mɔnbe ki bende' ki ye n ñɛn' ní a'saan nɛ, ki teke' ki jin' ki ye sin nɛ sɔn' nni ní.

9 «N kàareh ɲɛ ki dienh ben nɛ. Ma kàareh ɲɛ ki dienh uɛndun ya nib. Ama n kàareh ɲɛ ki dienh binib bà a de' nni bɛ nɔ nɛ, kime bi yé a'yaab nɛ. 10 Nà kɛ yé n'yaann yé a'yaann nɛ, nɛ nà kɛ mɔ yé a'yaann yé n'yaann nɛ. Ben nɛ cèreh binib lenh n'kpiɛke. 11 Ma ji li te uɛndun ni, ben nɛ li te uɛndun ni; min we ní a'saan nɛ. N'Baa uñaan, a de' nni a'yel là nɔ, cère liyel bugben ya tuɔm ɔ́ li gu bɛ, bɛ ɔ́ li yé unibaab tɛn min nin sin yé unibaab ma bo. 12 N là te bi'saan uyo wà nɔ, n là gu bɛ nin a'yel là a de' nni nɔ ya tuɔm nɛ. N guure' bɛ, nɛ nǐ kpaan' wà ɔ́ kpo kǐ juore fɛnm nɔ baba ɲa ñí la, bi'ni uba ɲa kpo' ki

juore' fənm. U kpo' ki juore' fənm ɲə nà kele' a'gbənkɔ ni nnə nè ń tien nɛ. ¹³ Fɛnfɛnnə, n we ní a'saan nɛ. N laan te uɲɛndun ni ma nnə nɛ ki lienh nnə, ɲə bɛ ń li ɲmɔbe uyensonge wà n ɲmɔbe wù nnə kí tí gben. ¹⁴ N tɔke' bɛ a'gbɛr, nɛ ɲɛndun ya nib nɛnde' bɛ, kimɛ ba yé ɲɛndun yaab, tɛn n'mɔ ɲa yé ɲɛndun yɔ ma. ¹⁵ Ma kàareh ɲɛ ki teh á ńɛn bɛ uɲɛndun ni, ama n kàareh ɲɛ ki teh a la cère usɛnpol ubiɛrɔ nɛ ń tien bɛ niba. ¹⁶ Ba yé ɲɛndun yaab tɛn n'mɔ ɲa yé ɲɛndun yɔ ma. ¹⁷ Cère bɛn li cinbe ki yé a'yaab tigbɛm̀nt bo. A'gbɛr nɛ yé tigbɛm̀nt nnə. ¹⁸ A sɔn' nni ní uɲɛndun ni ma nnə, nɛ n'mɔ sɔn' bɛn uɲɛndun ni. ¹⁹ Bɛn bo nɛ n taa' n'ba ki de' ɲɛ, ɲə bi'mɔ ń li cinbe ki yé a'yaab tigbɛm̀nt bo.

²⁰ «Ma kàareh ɲɛ ki dienh bɛn baba, n kàareh ɲɛ ki dienh binib bà bi li tɔke bɛ n'gbɛr bɛ ń teke nni kí ji nnə mɔ nɛ. ²¹ N kàareh ɲɛ ɲə bi'ke ń taan kí li yé unibaab nɛ. Tɛn sin n'Baa a tɛ nin nni ma n'mɔ tɛ nin ɲɛ nnə, cère bi'mɔ ń li tɛ nin tɛ, ɲə uɲɛndun ya nib ń teke kí ji kí ye sin nɛ sɔn' nni ní. ²² A de' nni ukpiɛke wà nnə, n'mɔ de' bɛ wù, ɲə bɛ ń taan kí li yé unibaab tɛn min nin sin yé unibaab ma, ²³ kimɛ n tɛ nin bɛ, nɛ a'mɔ tɛ nin nni. Nnə nɛ bi taan' ki yé unibaab ki tí gben', ɲə uɲɛndun ya nib ń bɛnde kí ye sin nɛ sɔn' nni ní, kí bɛnde kí ye a yíe bɛ tɛn a yíe nni ma bo. ²⁴ N'Baa, a de' nni binib bà nnə, n yíe ń te nà saan la, bi'mɔ ń li tɛ nin nni nɛ, kí lɛ a de' nni ukpiɛke wà nnə, kimɛ a yíe nni ki laa' ɲa laan ńɛn' uɲɛndun. ²⁵ N'Baa ugbɛm̀ndaan, uɲɛndun ya nib ɲa bɛn ɲɛ, ama min bɛn ɲɛ. Nɛ biɛ nɔ mɔ bɛn ki ye sin nɛ sɔn' nni ní. ²⁶ N cère' bi bɛnde' a yé udaan wà, ki li liɛbe kí cère bɛ ń bɛnde ɲɛ, ɲə a yíe nni miyíem ma nnə ń li tɛ bi'ni, ɲə n'mɔ ń li tɛ nin bɛ.»

18

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ *Yesu len' nnə ki tí gben', nɛ wɔn nin u'panpaankaab bure' ki tí puore' kubunbunku kù a bi yih kù Sedrɔn nnə. Isiin ya kpàabu buba tɛ ní'saan, nɛ wɔn nin u'panpaankaab kɔn' bu'ni. ² Sudas, wà kuɔre' *Yesu nnə, mɔ bɛn ní'saan, kimɛ *Yesu nin u'panpaankaab là sɔbe ki taakeh nè nɛ. ³ Nɛ Sudas taa' Erom ya sojacɛkl liba nin Uwien ya duku ya guguurb bà bitɔtuɔrciɛnb nin *Farisiɛnmbɛ sɔn' bɛ nnə, bi joh ní'saan ki tuke ifr nin imɔnafin nin tijɛkɔnwɛnt. ⁴ *Yesu bɛn nà kɛ li tu wɔ ma nnə, nɛ ki tuobe' bɛ usɛn bó, ki niire' bɛ ki ye: «Ni nuunh ɲmɛ?» ⁵ Nɛ bi ye: «Ti nuunh Nasarɛt ya *Yesu nɛ.» Nɛ u ye: «Min sɔ.» Sudas wà kuɔre' wɔ nnə mɔ tɛ bi'ni. ⁶ U len' ki ye wɔn sɔ ma nnə, nɛ bi sulnh puoli bó ki luh. ⁷ *Yesu tí niire' bɛ ki ye: «Ni nuunh ɲmɛ?» Nɛ bi ye: «Ti nuunh Nasarɛt ya *Yesu nɛ.» ⁸ Nɛ u ye: «N tɔke' nɛ ki ye min sɔ nɔ. Ni nuunh min nɛ la, cère mɛn biɛ bɛ ń li joh.» ⁹ U len' nnə ɲə u là len' tigbɛr tà nnə tù ń tien nɛ. U là len' ki ye: «N'Baa a de' nni binib bà nnə, ma cère' uba mɔnɔn bole'.»

¹⁰ Tɔ, Simɔn Píɛr ɲmɔbe kijusiek, nɛ ki nèrɛ' ki gɛ' ki paare' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ya tonsɔnl uba ya nɔjietubl. Bi yih utonsɔnl nnə Malkus nɛ. ¹¹ Nɛ *Yesu tɔke' Píɛr ki ye: «Jiin a'jusiek kí cùɔn kí tuɔku ni. N'Baa sien' ki ye ń ji ijɛnd yà nnə n la ji yè-ɛɛ?»

Bi tuke' Yesu ki jon' Anni saan

¹² Sojacɛkl nnə nin li'ciɛn nin Sufmbɛ ya guguurb nnə cuo' *Yesu ki lòle' u'nuɔ, ¹³ nɛ ki kpíɛ' ki tuke' wɔ ki jon' Anni saan. Anni yé Kayif ya cuɔjɛ nɛ. Kayif nɛ là yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn libinl nnə. ¹⁴ Wɔn Kayif nɛ là tɔke' *Sufmbɛ ya ciɛnb ki ye nì mɔn unibaab ń kpo bi'du ya nib bo nnə.

Píɛr niɛ' ki ye wa bɛn Yesu

(Matie 26:69-70; Mark 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Bi tuke' *Yesu ki joh ma nnə, nɛ Simɔn Píɛr nin *Yesu ya panpaankɛtɔ uba pɛ u'bo. Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn bɛn *Yesu ya panpaankɛtɔ bugbɛn. Nɛn bo nɛ u paan' *Yesu bo ki kɔn' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn nnə den uluo bo. ¹⁶ Ama Píɛr wɔn juore' ki se saali nɛ bunañbu saan. Nɛ upanpaankɛtɔ wà bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn bɛn wɔ nnə jon' ki tí laa' upiitonsɔnl wà

gu bunañɔbu nnɔ, nɛ ki cɛrɛ' Pɛr kɔn'. ¹⁷ Nɛ upii nnɔ niire' Pɛr ki ye: «Sin, a'mɔ ɲa lii yɛ uɲɛ wuɔ ya panpaankaab ya uba-aa?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Ma yɛ u'panpaanke.»

¹⁸ Tiwɔr lɔ te, nɛ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ya tonsɔnb nin biguguurb sɛrɛ' umu, ki lokreh. Nɛ Pɛr mɔ te bi'saan ki lokreh.

Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn niire' Yesu iniire

(Matie 26:59-66; Mark 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn niire' *Yesu iniire u'panpaankaab bo nin u wɔknh miwɔknm ma nnɔ bo. ²⁰ Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «N len' binib kɛ ya nun bɔ nɛ, ki wɔkn' uyo kɛ ni'taan ya dur ni nin Uwien ya duku ya luo bo, *Sufmbɛ kɛ taakeh nɔ saan. Ma len' gbɛr tuba bɔlm ni. ²¹ Bɛ tien' a niireh min-i? Niire binib bɔ cenge' n'gbɛr n tɔke' bɛ ki ye bɔ. Bɛn bɛn n tɔke' bɛ ki ye bɔ mɔnmɔnm.»

²² *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, ki laa' biguguurb ya uba se ki nɛke wɔ, nɛ ki kpɔbe' wɔ utɛnpɛ, ki niire' wɔ ki ye: «A jiindeh bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn nɛ nɔ nnɔ-ɔɔ?» ²³ Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «N len' ni bre nɛ la, wuɔn nɔ cɛrɛ' ni bre; nɛ n tɔ len' ni mɔn nɛ la, bɛ tien' a ɲih nni?»

²⁴ Nɛn saan nɛ Anni cɛrɛ' bi taa' *Yesu ki jon' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn Kayif saan u'nuɔ juore' ki luo.

Pɛr ti niɛ' ki ye wa bɛn Yesu

(Matie 26:71-75; Mark 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Simɔn Pɛr se ki lokreh umu, nɛ bi niire' wɔ ki ye: «Sin, a'mɔ ɲa lii yɛ u'panpaankaab ya uba-aa?» Nɛ u niɛ' ki ye: «Ma yɛ u'panpaanke.» ²⁶ Nɛ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ya tonsɔnb ya uba, wɔ Pɛr bi gɛ' ki paare' u'tubl nnɔ ya den yɔ uba tɔke' Pɛr ki ye: «Ma bi laa' ɲɛ u'saan bukpaabu nnɔ ni-ii?» ²⁷ Nɛ Pɛr tɔ niɛ' ki ye wa bɛn Yesu. Nɛ ukuoɲɛ pɔk ki muɔ' i ya taan bo.

Bi taa' Yesu ki jon' Pilat saan

(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Nɛn saan nɛ bi taa' *Yesu ki ɲɛn' Kayif den, ki jon' udu nnɔ ya gobina den, bi yih wɔ Pilat. Ni lɔ yɛ kutɛnɲɛsɔnsɔnku nɛ. *Sufmbɛ ya ciɛnb ɲa lɔ yɛ bɛ ɲ kuɔn bi'ba jɔknt ɲɔ kɔ fre kɔ jele bi'Pak ya nacenku nɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' ba tuo' ki kɔn' Pilat den*. ²⁹ Nɛn bo nɛ Pilat ɲɛn' saali bi'saan, ki niire' bɛ ki ye: «Uɲɛ wuɔ tien' ba ni biindeh wɔ?» ³⁰ Nɛ bi jiin' wɔ ki ye: «Wa bi yɛ nibiɛrɔ la, ta bi cuo' wɔ ki ɲukn' ɲɛ.» ³¹ Nɛ Pilat ye: «Ninbi bugbɛn, taa wɔ mɛn kɔ tɔ bu wɔ ni'yiko ye ma bo.» Nɛ bi ye: «Tinbi Sufmbɛ ɲa ɲmɔbe sɛn tɔ ku nil.»

³² Bi len' nɔ nɔ nɛ wuɔn' ki ye *Yesu lɔ len' nɔ ki tɔke' binib, u li kpɔ mikuum mɔ ya bol nnɔ nɛ ɲ tien. ³³ Pilat tɔ liɛbe' ki kɔn' tibuur ya duku ni, ki yin' *Yesu ki lɔ niire' wɔ ki ye: «Sin, a yɛ *Sufmbɛ ya bɛr nɛ-ɛɛ?» ³⁴ Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «A len' nɔ nɔ, a maale' a'ba nɛ bii bi tɔke' ɲɛ nɛ ki ye n yɛ *Sufmbɛ ya bɛr-i?» ³⁵ Nɛ Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Min ɲa yɛ Suf-a! A'bol ya nib nin bitɔtuɔrciɛnb nɛ taa' ɲɛ ki ɲukn' nni. A tien' bɛ nɛ?» ³⁶ Nɛ *Yesu ye: «N'bel ɲa yɛ uɲɛndun wuu ni ya bɛl. N'bel bi yɛ uɲɛndun wuu ni ya bɛl la, n'nib bi li kɔn tijɛr ɲɔ *Sufmbɛ ya ciɛnb la fre kɔ cuo nni. Ama fɛnfɛnnɔ, n'bel ɲa nɔn te niɛ saan.» ³⁷ Nɛ Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Nɛn mɛn la, a yɛ ubɛr nɛ-a!» Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Sin nɛ ye n yɛ ubɛr. N baa' uɲɛndun wuu ni ɲ lɔ tɔke' binib tigbɛmɔnt nɛ. Nɛn bo nɛ bi maa' nni. Unil wɔ kɛ pɛ tigbɛrmɔnt bo nɛ cengeh n'bɔ.» ³⁸ Nɛ Pilat niire' wɔ ki ye: «Tigbɛmɔnt si ba?»

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpɛ mikuum

(Matie 27:15-31; Mark 15:6-20; Luk 23:13-25)

Pilat len' nnɔ ma nnɔ nɛ ki tɔ ɲɛn' *Sufmbɛ bɔ, ki tɔ tɔke' bɛ ki ye: «Min ɲa laa' u'biil. ³⁹ Ama binl kɛ binl ni'Pak ya nacenku ya yo la, n tuu ki ɲɛndeh lipɛkl ya nil uba nɛ ki wiɛnh. Nɛn bo, ni yɛ ɲ taa *Sufmbɛ ya bɛr nnɔ nɛ kɔ wiɛ-ɛɛ?» ⁴⁰ Nɛ bi wuure' ki ye: «La wiɛ wɔn, wiɛ Barabas.» Barabas nnɔ lɔ yɛ unil wɔ yɛ' Erom yaab ya ɲɔbu bɔ nɛ.

* **18:28** Sufmbɛ kɔn' bɔ ɲa yɛ Sufmbɛ den la, bi saa' bi'yiko nɛ, ki kuɔn' bi'ba tijɔknt kɔ tɔ kpaan uyo uba.

19

¹ Nɛn saan nɛ Pilat cɛrɛ' bi taa' *Yesu ki n̄i' wɔ inalɛbe. ² Sojambɛ taa' ikonkon ki lɔnlɔn' uyukpɛkpiɛ ki kpɛlɛ' u'yul, ki taa' kuliɛrmɔnmɔnku kuba ki goln' wɔ, ³ nɛ ki nɛkndɛh wɔ ki tɔkɛh wɔ ki tɛh: «Sufmbɛ ya bɛrɔ, ti fuondɛh ɲɛ-a!» Nɛ ki kpɔbrɛh wɔ itɛnpɛ.

⁴ Nɛ Pilat t̄i n̄ɛn' saali, ki tɔkɛ' *Sufmbɛ ki ye: «N li taa wɔ k̄i n̄ɛn n̄i saali n̄i'saan ɲɔ n̄i bɛndɛ k̄i ye ma laa' u'biil.» ⁵ Nɛn saan nɛ *Yesu n̄ɛn' n̄i saali ki kpɛ ikonkon ya yukpɛkpiɛ, ki guo kuliɛrmɔnmɔnku nnɔ. Nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ujɛ bugbɛn sɔ.»

⁶ Ama bitɔtuɔrciɛnb nin biguguurb laa' wɔ ma nnɔ nɛ ki wuureh ki tɛh: «Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo! Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo!» Nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «N̄i'bugbɛn r̄i taa wɔ k̄i t̄i kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo, kimɛ min ɲa laa' u bii' n̄a n̄i kpɛ kuum.» ⁷ Nɛ bi tɔkɛ' wɔ ki ye: «Tinbi ɲmɔbɛ yiko uba nɛ, nɛ yiko nnɔ bo, u kpɛ mikuum nɛ, kimɛ u taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijɛ nɛ.»

⁸ Pilat cii' bi ye *Yesu taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijɛ ma nnɔ, nɛ bujɛwaanbu t̄uɔrɛ' ki cuo' wɔ cɛɛn. ⁹ Nɛ u t̄i liɛbɛ' ki kɔn' tibuur ya duku nnɔ ni ki t̄i niirɛ' *Yesu ki ye: «Sin, a yɛ lɛ bɔ yɔ nɛ?» Ama *Yesu ɲa jii'n' wɔ. ¹⁰ Nɛ Pilat tɔkɛ' wɔ ki ye: «ɲa gɛrɛh min nɛ-ɛɛ? ɲa bɛn ki ye n ɲmɔbɛ mituɔm r̄i wiɛ ɲɛ bii' r̄i kpɛ ɲɛ udɔpɔnpɔn bo-oo?» ¹¹ Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: «Uwien dɛ' ɲɛ mituɔm m̄a nnɔ baba ɲa n̄i' la, ɲa ɲmɔbɛ tuɔm miba n'bo. Nɛn bo nɛ unil w̄a taa' nni ki ɲukn' ɲɛ nnɔ ya biil cɛn' a'yaal.»

¹² Nɛn saan nɛ Pilat nuunh u li tien ma k̄i wiɛ Yesu, ama *Sufmbɛ wuureh nɛ ki tɛh: «A wiɛ' wɔ la, ɲa ji yɛ ubɛrciɛn Sesa* ya jɔ, kimɛ unil w̄a kɛ yih u'ba ubɛr la, u yɛ Sesa ya nɛnnɛnd nɛ.»

¹³ Pilat cii' bi len' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki t̄i n̄ɛn' *Yesu saali, nɛ ki kɛlɛ' tibuur ya biɛk bo, bi yih libuol l̄a «itɛn ya bɛnbɛn l̄a nnɔ.» *Sufmbɛ ya lenm ni, bi yih n̄i'saan ki tɛh «Gabata» nɛ.

¹⁴ N̄i l̄a yɛ lidaali l̄a *Sufmbɛ bondeh bi'Pak ya nacɛnku nnɔ nɛ, ki tuo liwenyul ya yo, nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «N̄i'ber sɔ.» ¹⁵ Nɛ bi wuure' ki ye: «U kpɛ mikuum nɛ! U kpɛ mikuum nɛ! Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo!» Nɛ Pilat niirɛ' bɛ ki ye: «N kpɛ n̄i'ber udɔpɔnpɔn bo-oo?» Nɛ bitɔtuɔrciɛnb jii'n' wɔ ki ye: «Ta ɲmɔbɛ bɛrɔ ki kɛndɛ' ubɛrciɛn Sesa bo.» ¹⁶ Nɛn saan nɛ Pilat taa' *Yesu ki ɲukn' bɛ bɛ r̄i t̄i kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo. Nɛ bi taa' wɔ ki bure'.

Bi kpɛ' Yesu udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ *Yesu bugbɛn tɔkɛ' u' dɔpɔnpɔn ki n̄ɛn' udu ni, ki joh niba saan, bi yih nɛ «Kuyukpɔbku ya Buol.» *Sufmbɛ ya lenm ni, bi yih n̄i'saan «Golgota» nɛ. ¹⁸ Bi kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nɛn saan nɛ, nɛ ki kpɛ' bijɛb bile mɔ; uba ukɛlɛ uba, utɔ mɔ ukɛltɔ, nɛ *Yesu fo siik ni. ¹⁹ Pilat kɛlɛ' mikɛlm miba ki ye: «Nasaret ya *Yesu w̄a yɛ *Sufmbɛ ya bɛr nnɔ sɔ», nɛ ki cɛrɛ bi taa' ki tɛbn' u' dɔpɔnpɔn bo. ²⁰ N̄i kɛlɛ' *Sufmbɛ ya lenm ni nin Erom yaab ya lenm ni nin Grɛkmbɛ ya lenm ni nɛ. Bi kpɛ' *Yesu udɔpɔnpɔn bo n̄a saan nnɔ ɲa fɔkɛ nin udu ni, nɛn nɛ cɛrɛ' *Sufmbɛ b̄a yɛbɛ kaan' mikɛlm nnɔ. ²¹ Nɛ *Sufmbɛ ya tɔtuɔrciɛnb tɔkɛ' Pilat ki ye: «ɲa bi li kɛlɛ k̄i ye *Sufmbɛ ya bɛr, a bi li kɛlɛ k̄i ye: wɔn nɛ ye u yɛ *Sufmbɛ ya bɛr nɛ.» ²² Nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «N kɛlɛ' n̄a n̄a n kɛlɛ' nɛ.»

²³ Sojambɛ kpɛ' *Yesu udɔpɔnpɔn bo ki gben', nɛ ki gbiirɛ' u'wɛngolkaar igbiin inan, w̄a kɛ ugbiin uba ki t̄i sien' u'lierfɔfɔkrku. Kuliɛrfɔfɔkrku nnɔ ɲa ɲmɔbɛ n̄ɛn̄iɛ k̄i n̄ɛ paaki k̄i t̄i ci tingi, kimɛ bi l̄a lɔn' k̄u nɛ. ²⁴ Nɛn saan nɛ bi tɔkɛ' tɔb ki ye: «Ti la kɛrɛ k̄u mɛn, cɛrɛ mɛn t̄i f̄uɔrɛ im̄uɔn, k̄i liikɛ w̄a li ji k̄u.» Nɛn kɛ tien' ɲɔ n̄a kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ r̄i tien nɛ. N̄i kɛlɛ' ki ye:

«Bi gbiirɛ' n'wɛngolkaar,
nɛ ki f̄uɔrɛ' im̄uɔn,
bɛ r̄i liikɛ w̄a li ji n'lierku.»

Tɔ, sojambɛ nnɔ tien' nɛn nɛ.

* **19:12** Sesa nɛ l̄a yɛ Erom yaab likɛh mitinfɛnm m̄a nnɔ kɛ ya bɛrciɛn.

25 *Yesu ya naa nin u'naa ya ninse nin Klopas ya po Mari nin Mari Madelenn se u'dɔpɔnpɔn saan. 26 *Yesu laa' u'naa nin u'panpaanke wà u yíe wɔ ki gbien' nnɔ se ki buɔke, nɛ u tɔke' u'naa ki ye: «Upii, a'bijɛ sɔ,» 27 nɛ ki tɔke' u'panpaanke nnɔ mɔ ki ye: «A'naa sɔ.» Kí ñɛ nɛn daali nɛ u'panpaanke nnɔ cère' *Yesu ya naa te u'den.

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Ni ya puoli bó nɛ *Yesu ben ki ye fɛnfennɔ u sɔn' u'tùon kɛ ki gben'-a, nɛ ki len' ki ye: «Uñuñun nɛ ñmɔbe nni,» ñɔ nà kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ ñ tien. 29 Licuɔl liba se ni'saan ki gbe midɛɲmiñmiikm miba, nɛ bi taa' ticitɔnt ki sèkn' mi'ni, ki taa' ki tuun' kusiiku kùà bi yih kù isɔp nnɔ ya lenbenl bo, ki tɛnde' ki kòle' u'ñɔbu. 30 U muɔre' midaam nnɔ nɛ ki ye: «N tien' ni'kɛ ki gben' nínɔ», ki gòn', nɛ ki kpo'.

Soja uba cɔke' Yesu ya kɛle ni likpaanl

31 Ní là yé lidaali là *Sufmbɛ bondeh bi'Saba nɛ. U ya *Saba là yé uwengbenge nɛ. Nɛn bo nɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb ña là yíe nikipil ñ li te dɔpɔnpɔn bo, nɛ ki tɔke' Pilat ki ye wɔ ñ cère u'sojambɛ ñ ñí kí kuɔ bi kpɛ' binib bà nnɔ ya tàan†, kí jiin bɛ. 32 Nɛ sojambɛ nnɔ baa' ki ñi' ki kuɔ' binib bà bi kpɛ' bɛ idɔpɔnpɔn bo nin *Yesu nnɔ ya tàan. Bi ñi' ki kuɔ' ukpiɛk yɛ, ki ñi' ki kuɔ' ulie mɔ yɛ. 33 Ama bi tí baa' *Yesu saan ma nnɔ, ki laa' u kpo'-a, nɛn bo nɛ ba kuɔ' u'yɛ. 34 Nɛ sojambɛ nnɔ ya uba taa' likpaanl ki cɔke' *Yesu ya kɛle ni. Nɛ misɛm nin miñunm pɔk ki ñɛn' i ya tàan bo. 35 Unil wà laa' tibont nnɔ nɛ tɔke' u laa' nà. U len' nà nɔ yé imàn nɛ, nɛ u ben ki ye u tɔke' tigbɛmànt nɛ, ñɔ ni'mɔ ñ teke kí ji. 36 Bi tien' *Yesu nnɔ ñà kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ ñ tien nɛ. Ní kɛle' ki ye: «Ba ñ kuɔ u'kpɔbl liba mɔnɔn.» 37 Ní tí liɛbe' ki kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi li caan unil wà bi cɔke' wɔ likpaanl nnɔ bo inun.»

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Ni ya puoli bó nɛ Yosef wà yé Arimate ya du ya nil nnɔ baa' ki miɛ' Pilat ki ye wɔ ñ cèbe wɔ wɔ ñ jiin' *Yesu ya gbɛnɛnt udɔpɔnpɔn bo. Pilat tuo', nɛ u jon' ki tí jiin' tù. Yosef bugbɛn là yé *Yesu ya panpaanke nɛ ka tuo' nil ñ bende, kimɛ u là fɛnge *Sufmbɛ ya ciɛnb nɛ. 39 Nikodɛm, wà là baa' *Yesu saan miba kuñɔnku nnɔ mɔ baa', ki tuke' lɛfina. Bi cùuke lɛfina wà bi yih wɔ *miir nnɔ nin bi yih wà alowɛs nnɔ nɛ. Lɛfina nnɔ ya kpiɛke li baa' tɛn kilo pita. 40 Yosef nin Nicodɛm taa' kukpɛlciɛku ki tɛntɛn' *Yesu ya gbɛnɛnt, nɛ ki taa' lɛfina nnɔ ki tien' tu'bo, *Sufmbɛ subɛh bitɛnkpiib ma bo. 41 Isiin ya kpàabu buba te bi kpɛ' *Yesu nà saan nnɔ. Bi là gbin' ufele uba bukpaabu nnɔ ni ka laan sube' nil len. 42 Ní là yé lidaali là *Sufmbɛ bondeh Saba nɛ, nɛ ufele nnɔ mɔ ña fɔke nin ni'saan. Nɛn bo nɛ bi taa' *Yesu ki tí sube' u'ni.

20

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(Matie 28:1-8; Mark 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 *Saba ya daali gèbre', kutaaku kùà li faa nnɔ nɛ Mari Madelenn wɔre' ki fii' ñí biike, ki bure' likul nnɔ bó. U tí baa' ki laa' kutɛnku kùà bi là taa' ki biin' likul nnɔ ña ji bi. 2 Nɛ u sɛn' ki jon' Simɔn Pɛr nin *Yesu ya panpaankɛtɔ wà u yíe wɔ ki gbien' nnɔ saan, ki tí tɔke' bɛ ki ye: «Bi ñɛn' Yonbdaan likul nnɔ ni ñɔ! Ta ben bi taa' wɔ ki ble' nà saan!»

3 Nɛn saan nɛ Pɛr nin *Yesu ya panpaankɛtɔ nnɔ ñɛn' ki joh likul nnɔ bó. 4 Bi joh ma nnɔ bi'kɛ bile tiinh nɛ, ama upanpaankɛtɔ nnɔ sɛn' ki cɛn' Pɛr ki kpiɛ' ki baa' li'saan, 5 nɛ ki gbien' ki liike', ki laa' tikpɛlɛɛr nnɔ nɛ dɔ len, ama wa kɔn'. 6 Simɔn Pɛr, wà paan' puoli bó ní nnɔ, mɔ baa', nɛ ki kɔn' likul nnɔ ni, ki laa' tikpɛlɛɛr nnɔ dɔ len, 7 ki laa' kukpɛlciɛku kùà

† 19:31 Bi là ñih ki kàh binib bà bi kpaakeh bɛ idɔpɔnpɔn bo ya tàan ñɔ bɛ ñ kpo tonm nɛ.

bi là taa' ki pibn' *Yesu ya yul nnɔ jɛnde' ki dɔ likonkonl, ku'ba. ⁸ Nɛn saan nɛ upanpaanke wà bi kpɛ' ki baa' likul saan nnɔ mɔ kɔn' ki laa', nɛ ki teke' ki jin'. ⁹ Kimɛ haali nin u ya yo ba laan là cii' nà kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye *Yesu lá li mɛkre bitɛnkpɛib ni nnɔ ya tingi. ¹⁰ Nɛ *Yesu ya panpaankaab nnɔ liɛbe' ki kùn'.

Yesu cère' Mari Madelenn laa' wɔ
(*Matie 28:9-10; Mark 16:9-11*)

¹¹ Tɔ, Mari juore' ki se saali nɛ likul nnɔ saan ki muɔh. U se ki muɔh, nɛ ki lá gbɛn' ki liike' li'ni, ¹² ki laa' Uwien ya tondb bile bi guo tiwɛnpenpiɛnt ki kɛ *Yesu ya gbɛnɛnt là dɔ nà saan nnɔ. Uba kɛ u'yul là kunh nà bó, nɛ utɔ mɔ kɛ u'tàan là kunh nà bó nnɔ. ¹³ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «Upii, bɛ tien' a muɔh?» Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Bi ñɛn' n'Yonbdaan nɛ, ma bɛn bi taa' wɔ ki ble' nà saan.» ¹⁴ U len' nnɔ ma nnɔ nɛ ki jiɛbe' ki laa' *Yesu se, ama wa bɛnde' ki ye *Yesu nɛ. ¹⁵ Nɛ *Yesu niire' wɔ ki ye: «Upii, bɛ tien' a muɔh? A nuunh ɲmɛ?» Mari maale' ki ye ujɛ wà gu bukpaabu nnɔ nɛ, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, sin nɛ taa' wɔ la, wuɔn' nni, a ble' wɔ nà saan n' jo kí taa.» ¹⁶ Nɛ *Yesu ye: «Mari.» Nɛ u jiɛbe' ki tɔke' wɔ *Sufmbɛ ya lenm ni ki ye: «Rabuni.» Ni'tingi si «Cɛnbaa.» ¹⁷ Nɛ *Yesu ye: «La li co nni*, kimɛ ma laan don' n'Baa bó, ama jo kí tí tɔke' n'ninjiɛb kí ye: n doh n'Baa wà yé ni'mɔ ya baa nnɔ bó nɛ. U yé n'Wien nɛ, ki yé ni'mɔ ya Wien.» ¹⁸ Nɛ Mari Madelenn jon' ki tí tɔke' *Yesu ya panpaankaab ki ye: «N laa' Yonbdaan,» nɛ ki tɔke' bɛ *Yesu tɔke' wɔ tigbɛr tà nnɔ.

Yesu cère' u'panpaankaab laa' wɔ
(*Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; Luk 24:36-49*)

¹⁹ Tɔ, *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùà li faa' nnɔ ya tajuɔku, nɛ *Yesu ya panpaankaab taan' ki te kuduku kuba ni ki pɛnpɛin' inaɲuɔn, kimɛ bi là fɛnge *Sufmbɛ ya ciɛnb nɛ. Nɛ *Yesu baa' ki lá sere' bi'siik ni, ki tɔke' bɛ ki ye: «Li te mɛn uyɛnduɔn ni.» ²⁰ U len' nnɔ, nɛ ki wuɔn' bɛ u'nuɔ nin u'kɛle ni ya gbɛn. U'panpaankaab laa' wɔ ma nnɔ, nɛ bi'yɛnm sɔnge. ²¹ Nɛ u tí tɔke' bɛ ki ye: «Li te mɛn uyɛnduɔn ni. N'Baa sɔn' nni ma nnɔ, nɛ n'mɔ sɔn' ninbi.» ²² U len' nnɔ, nɛ ki piebe' bi'bo, ki tɔke' bɛ ki ye: «Teke mɛn *Mifuoɲaanm. ²³ Ni fère' binib bà bi'biere la, Uwien mɔ li fère bɛ. Na fère' bà la, Uwien mɔ ɲa n' fère bɛ.»

Toma laa' Yesu nɛ ki teke' ki jin'

²⁴ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba bi yih wà Toma, ki liɛbe' ki yih wɔ lilebl nnɔ, ɲa là te nin bitɔb uyo wà *Yesu baa' bi'saan nnɔ. ²⁵ Bipanpaankɛtɔb tɔke' wɔ ki ye: «Ti laa' Yonbdaan.» Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ma laa' bi là kpɛ' u'nuɔ ni ipɛnjen nà saan ya gbɛn, ka taa' n'nɔbil ki tuun' igbɛn nnɔ ni, ka taa' n'nuɔ ki tuun' bi là cɔke' u'kɛle ni nà saan nnɔ ya gbɛl ni la, ma n' teke kí ji fiebu.»

²⁶ Tɔ, iwien iniin gɛbre', nɛ *Yesu ya panpaankaab tí taan' ki te kuduku ni. Toma mɔ ji te bi'ni. Nin inaɲuɔn pipi ma kɛ nnɔ *Yesu baa' ki lá sere' bi'siik ni ki ye: «Li te mɛn uyɛnduɔn ni.» ²⁷ Nɛ ki tɔke' Toma ki ye: «Tɛnde a'nɔbil kí mɛ niɛ saan, kí liike n'nuɔ ya gbɛn, kí tɛnde a'nuɔ kí tuun n'kɛle ya gbɛl mɔ ni. Ji la maaleh tɛma, teke kí ji.» ²⁸ Nɛ Toma ye: «A yé n'Yonbdaan nin n'Wien nɛ.» ²⁹ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A laa' nni ma nnɔ nɛ ki teke' ki jin'. Bà ɲa laa' nni ki teke' ki jin' nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo.»

Nà cère' San kɛle' kugbɔnku kuu

³⁰ *Yesu tien' miyɔkm ya bontɔr mɔ tù yɛbe u'panpaankaab ya nun ni. Ba kɛle' tù kugbɔnku kuu ni. ³¹ Bi kɛle' tuu nɔ ɲɔ ní teke kí ji kí ye *Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo, ki yé Uwien ya Bijɛ nɛ. Ni teke' wɔ ki jin' la, wɔn bo nɛ ni li lɛ limiɛl.

21

Yesu tí cère' u'panpaankaab laa' wɔ

* **20:17** Bi li fre kí lɛbre la li co nni kí ye la mɛ nni mɔ.

¹ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu tí cèrè' u'panpaankaab laa' wɔ Tiberiyad ya ñunciɛnm ya gbaal. U cèrè' bi laa' wɔ ma sɔ: ² Simɔn Pìer nin Toma wà bi lièbe' ki yih wɔ lilebl nnɔ nin Natanayɛl wà ñen' ní Kana ya du wà te Galile ya tinɛnm ni nnɔ nin Sebede ya bijieɓ nin *Yesu ya panpaankaatɔb bile nɛ là taan' ki te. ³ Nɛ Simɔn Pìer tɔke' bɛ ki ye: «N joh lijenbɛl nɛ.» Nɛ bi ye: «Tí'mɔ li paan a'bo.» Nɛ bi ñen' ki bure' ki tí kɔn' buñerbu. Ba cuo' bonn haali kuñonɲmenku.

⁴ Ni tí wendeh uyo wà nnɔ, nɛ bi laa' *Yesu se miñunm ya gbaal. Ama u'panpaankaab nnɔ ɲa bɛnde' ki ye wɔn nɛ. ⁵ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Hee! Nacɛnɛ, na laa' bonn bi?» Nɛ bi ye: «Ta laa' bonn.» ⁶ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Wíe mɛn bubɛbu buñerbu ya jie bó, ni li lɛ.» Bi wíe' ki cuo' ijɛn ì yebe cɛɛn nɛ ka fre' ki dɛrɛ' bubɛbu nnɔ ki jiin' ní.

⁷ Nɛ *Yesu ya panpaanke wà u yíe wɔ ki gbien' nnɔ tɔke' Pìer ki ye: «Yonbdaan nɛ.» Simɔn Pìer cii' Yonbdaan nɛ ma nnɔ, ki laa' u te liñil nɛ, nɛ u taa' u'liɛrl ki gole', ki lu' miñunm ni ki joh u'saan. ⁸ U'panpaanketɔb bà s'ien' nnɔ we ní buñerbu ni ki dieh bubɛbu bù gbe ijɛn. Ba là fɔke nin ñunm ya gbaal. Ní li te tɛn meta kobk nɛ. ⁹ Bi tí baa' miñunm ya gbaal ki ñen' buñerbu ni nɛ ki laa' ikuɔn ya mu uba, ujen puu u'ni, ki laa' kpɔnɔ mɔ. ¹⁰ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Taa ní mɛn ni cuo' ijɛn yà nɔ ya iba.»

¹¹ Nɛn saan nɛ Simɔn Pìer lièbe' buñerbu nnɔ ni, ki tí dɛrɛ' bubɛbu ki ñen' liwɛl bo, bù gbe ijɛngbɛngbenge kobk nin piɲun nin ita. Nin ì yebe ma kɛ nnɔ, bubɛbu nnɔ ɲa kɛrɛ'. ¹² Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Dɛn mɛn kí ɲmɔn.» U'panpaankaab ya uba mɔnɔn ɲa tɔnge wɔ ní niire wɔ kí ye: «Sin ɲmɛ nɛ?» Kimɛ bi bɛn ki ye Yonbdaan nɛ. ¹³ Nɛn saan nɛ *Yesu nɛkn', ki yuure' kpɔnɔ ki de' bɛ, ki taa' ujen nnɔ mɔ ki de' bɛ. ¹⁴ *Yesu tí mɛkre' bitɛnkpiib ni ki cèrè' u'panpaankaab laa' wɔ ma, bolmta sɔ.

Yesu ye Pìer ní li likeh u'nib

¹⁵ Bi jin' tijier nnɔ ki gben' uyo wà nnɔ, nɛ *Yesu niire' Simɔn Pìer ki ye: «Simɔn, San ya bije, a yíe nni ki cɛn' biɛ nɔ-ɔɔ*?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mɔnɔn bɛn ki ye n fɛ ɲɛ.» Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li likeh n'pebumu.» ¹⁶ Nɛ ki lièbe' ki niire' wɔ ki lere' ki ye: «Simɔn, San ya bije, a yíe nni-ii?» Nɛ u tí jiin' wɔ ki ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mɔnɔn bɛn ki ye n fɛ ɲɛ.» Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li yé n'pekpaal.» ¹⁷ Nɛ ki lièbe' ki niire' wɔ nta ki ye: «Simɔn, San ya bije, a fɛ nni-ii?» Nɛ Pìer ya yɛnm saa', kimɛ *Yesu niire' wɔ bolmta sɔ ki ye: «A fɛ nni-ii?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a bɛn tibont kɛ, ki bɛn ki ye n fɛ ɲɛ.» Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li kpaah n'pe. ¹⁸ N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, a là yé unacɛnfaan ma nnɔ, a là guoh a'kpɛlɛɛr a'ba nɛ, ki joh a yíe nà bó. Ama a tí pore' uyo wà la, a li yuon a'nuɔ, nɛ unitɔ ní goln ɲɛ, kí taa ɲɛ kí jo ɲa yíe nà bó.» ¹⁹ U len' nnɔ ɲɔ wɔ ní wuɔn, Pìer lá li kpo mikuum mà ya bol kí kpiɛke Uwien nɛ. U len' nnɔ ki gben', nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.»

Pìer niire' Yesu upanpaanketɔ nnɔ ya gber

²⁰ Pìer jìeɓe', ki laa' *Yesu yíe upanpaanke wà ki gbien' nnɔ pɛ bi'bo. Upanpaanke nnɔ nɛ là gbien' *Yesu bo, bi là jinh tijier uyo wà nnɔ, ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ɲmɛ ye wɔ ní kuɔrɛ ɲɛ?» ²¹ Pìer laa' wɔ ma nnɔ, nɛ ki niire' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, bɛ lá li tu wuɔ mɔ?» ²² Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «N yíe wɔ ní li te kí tí baa uyo wà n li baa ní la, ní yé a'gber-ii? Sin, li pɛ n'bo ní dee.»

²³ Li ya ñɔbonl bo nɛ *Yesu yaab ni bi lienh ki teh u'panpaanke nnɔ ɲa ní kpo. *Yesu wɔn ɲa tɔke' ki ye wa ní kpo. Ama u tɔke' wɔ ki ye: «N yíe wɔ li te kí tí baa uyo wà n li baa ní la, ní yé a'gber-ii» nɛ?

²⁴ Upanpaanke nnɔ nɛ tɔke' binib tigber tuu, ki kɛle' tù kugbɔnku kuu ni. Nɛ ti bɛn ki ye u'gber nnɔ yé imɔn nɛ.

* **21:15** Grɛkmbɛ ya lenm ya ñɔbonl là ya tingi si: biɛ nɔ nnɔ li fre kí li yé binitɔb bii tibontɔr mɔ.

²⁵*Yesu tien' tibont t̀̀ yεbe. Bi bi ye bέ n̄ kele tu'ke jeje la, n maale' ki ye un̄endun wuu ya fenm n̄a n̄ baa bέ n̄ ble bi li kele tigh̄ont t̀̀a n̄n̄o.

Yesu ya tondb ya tòn

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi yih wà kɛlɛ' kugbɔnku kuu nnɔ Luk nɛ. Kugbɔnku bugbɛn yé tɪgbɛmɔnmɔnt tà u kɛlɛ' tù nnɔ ya tutukl nɛ. Kù tɔkɛh Yesu ya tondb là kpaandɛ' u'gbɛmɔnmɔnt unɛndun ni ma bo nɛ. Bi cin' ki kpaandɛ' tù Yerusalem ni nɛ, ki tuɔn' mitɪnfɛnm mà guɔn' Yerusalem nnɔ, ki n̄mɔn̄mɔbɛ ki t̄i baa' idu yà kɛ guɔn' Mediterane ya n̄unciɛnm nnɔ.

Kugbɔnku kuu cin' nin Yesu ya dùom paaki bó Uwien saan ya gbɛr nɛ (1:9). U cɛrɛ' Mifuoñaanm j̄iirɛ' ní u'tondb bo ki toreh bɛ bi'tùon ni (2:1-12).

Kí cin iyul 2 kí t̄i baa iyul 12, bi lienh Yesu ya tond Pier bo nɛ n̄i yɛbɛ. Binib bà là kpiɛ' ki teke' Yesu ki jin' nnɔ kɛ là yé Sufmbɛ nɛ. Sufmbɛ ya ciɛnb là j̄ɛndɛ' bi'mɔ tɛn bi là j̄ɛndɛ' Yesu ma bo nɛ. Nin bi j̄ɛndɛh bɛ ma kɛ nnɔ Mifuoñaanm diɛnh bɛ lifɛl nɛ bi tɔkɛh binib Yesu ya gbɛmɔnmɔnt, ki teh miyɔkm ya bont (3-8).

Kí cin iyul 13 kí t̄i baa ku'biɛn, bi ji lienh Pɔl bo nɛ n̄i yɛbɛ. Bi lienh Pɔl concuon' ma bo ki tɔkɛ' binib Uwien ya gbɛr nɛ. Pɔl mɔ là yé Suf nɛ, ki yé Farisiɛnmbɛ ya cɛkl ya uba, ki yé unil wà j̄ɛndɛh Kristo ya taanl yaab cɛɛn.

Lidaali liba nɛ u lá joh Damas ya du bó wɔ n̄i t̄i t̄i j̄ɛndɛ bà mɔ teke' Yesu ki jin' ni'bo nnɔ. Nɛ Yesu t̄i j̄iɛ' wɔ usɛn ki cɛrɛ' u tien' u'yɔ. U ya Pɔl nɛ ji cɛrɛ' Yesu ya gbɛmɔnmɔnt yɛrɛ' Mediterane ya n̄unciɛnm ya tɪnfɛnm ni, ki n̄mɔn̄mɔbɛ ki t̄i baa' uduciɛn Erom ni.

Yesu p̄uon' ki ye u li de u'tondb Mifuoñaanm

¹ N'jɔ Teofil, n'gbɔnkpɛiku ni, n tɔkɛ' n̄ɛ *Yesu cin' ki tien' nà nin u wɔkn' nà, ² ki t̄i baa' lidaali là Uwien taa' wɔ ki don' paaki bó nnɔ. Kí yaan Uwien n̄i taa wɔ kí dùo paaki bó nnɔ *Mifuoñaanm cɛrɛ' u wɔkn' binib bà u gɛndɛ' bɛ ki tien' u'tondb nnɔ bi li kpe isɛn yà. ³ U kpo' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni ma nnɔ, u cɛrɛ' bɛn nɛ laa' wɔ mibolm mà yɛbɛ, ki t̄i baa' iwien pinan, n̄ɔ wɔ n̄i wuɔn bɛ kí ye u mɔnbɛ ki fuobɛ. U cɛrɛ' bi laa' wɔ, nɛ u tɔkɛ' bɛ Uwien ya bɛl ya gbɛr. ⁴ Lidaali liba wɔn nin bɛn jinh tijier*, nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ni la j̄ɛndɛ Yerusalem ni, ama n̄i li te len, kí t̄i baa lidaali là n'Baa Uwien li de nɛ u là p̄uon' ki ye u li de nɛ nà nnɔ. Ni cii' lipuonl nnɔ min saan nɛ. ⁵ Ni là cii' n ye: San là taa' miñunm nɛ ki s̄i' binib Uwien ya n̄unm, ama ninbi wɔn, n̄i s̄iɛn' iwenkàankɛ nɛ, n li cɛrɛ' *Mifuoñaanm nɛ n̄i j̄iirɛ ní ni'bo.»

Uwien cɛrɛ' Yesu don' paaki bó

⁶ *Yesu ya tondb taan' u'saan nɛ ki niirɛ' wɔ ki ye: «Yonbdaan, nɛn mɛn la, fɛnfɛnnɔ nɛ a li fie tinbi Israyɛl yaab ya bɛl, kí j̄iin kí de tɛ-ɛɛ?»

⁷ Nɛ *Yesu j̄iin' bɛ ki ye: «Lidaali là nin uyo wà tibont nnɔ li tien nnɔ n̄a yé ni'gbɛr, Baa Uwien nɛ s̄iɛn' ni'kɛ u yíe ma bo. ⁸ Ama uyo wà *Mifuoñaanm li j̄iirɛ ní ni'bo nnɔ, ni li lɛ mituɔm, kí li yé n'mònkunb Yerusalem ni nin Sude ya tɪnfɛnm kɛ ni nin Samari ya tɪnfɛnm kɛ ni nin utingbɛn kɛ bo.»

⁹ U len' nnɔ ma nnɔ nɛ Uwien cɛrɛ' u doh paaki bó bi'nun ni. Nɛ kutɛwɔlgbɔnku kuba baa' ki lɛkn' u'bo, ba ji laa' wɔ. ¹⁰ U doh uyo wà nnɔ nɛ bi juorɛ' ki se ki likɛh paaki bó. Bi se ki likɛh ma nnɔ nɛ ki laa' i ya t̄aan bo bijɛb bile se bi'saan, ki guo tikpɛlcɛpiɛnt, ¹¹ ki niirɛ' bɛ ki ye: «Galilɛ yaabɛ, bɛ tien' ni se ki likɛh paaki nɔ? Uwien nɛ n̄ɛn' *Yesu wuɔ ni'saan ki don' paaki. U li baa ní tɛn ni laa' u doh ma bo nɔ nɛ.»

Yesu ya tondb nin binitɔb taan' bɛ n̄i kɔdare

¹² Tɔ, *Yesu ya tondb siɛrɛ' lijuɔl là bi yih lɛ Olifi ya siin ya juɔl nnɔ bo ki liɛbɛ' Yerusalem ni. Lijuɔl nnɔ n̄a fɔkɛ nin Yerusalem. N̄i lii te kɔnsini uba nɛ. ¹³ Bi t̄i baa' Yerusalem ni ma

* **1:4** Bi li fre kí lɛbrɛ wɔn nin bɛn jinh tijier nnɔ kí yé wɔn nin bɛn te mɔ.

nnɔ nɛ ki kɔn' bi tĩ rĩ taakeh ki te paaki ya duku kùà ni nnɔ. Pìer nin San nin Saak nin Andre nin Filip nin Toma nin Batelemi nin Matie nin Alfe ya bije Saak nin Simɔn wà ya nun mɔn u'du bo ya gber nin Saak ya bije Sudas nɛ kɔn' ki te kuduku nnɔ ni. ¹⁴ Bipiib biba mɔ là te bi'ni, bi ya uba si: *Yesu ya naa Mari nin *Yesu ya ninjieb. Bi'ke kpaan' buñɔbu, nɛ ki tuu ki taakeh ki kàareh.

Bi gènde' Matiyas ki lèrè' Sudas ya lènl

¹⁵ I ya den nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ taan' litaanl. Bi là li baa binib kobk nin pile. Nɛ Pìer fii' ki sere' bi'siik ni, ki tɔke' bɛ ki ye: ¹⁶ «N'yaabɛ, nĩ kpe *Mifuoñaanm là cèrè' *Dafid len' Sudas ya gber tà, bi kele' tù *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ rĩ tien nɛ. Wɔn Sudas nɛ là le ki wɔngeh binib bà cuo' *Yesu nnɔ usen. ¹⁷ Sudas là yé tinbi *Yesu ya tondb ya uba nɛ. *Yesu là gènde' u'mɔ ki de' wɔ ti sɔnh lituonl là nɔ nɛ.» ¹⁸ (Sudas tien' nibonn nà bre, nɛ bi pèn' wɔ ilike, u taa' ki dɛ' kitink kiba; nɛ ki lu' ki'bo libenlibl u'puoku kpiere', nɛ u'nier kɛ ñen'. ¹⁹ *Yerusalem ya nib kɛ cii' tigber nnɔ. Nɛn bo nɛ bi yin' kitink nnɔ bi'lenm ni ki ye: «Akaldama» Ni'tingi si: Misèm ya tink.) ²⁰ Pìer tí len' ki ye: «Nĩ kele' iyuon ya gbɔnku kùà te *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ ni ki ye:

⟨U'den rĩ tien kulengbonku, ñɔ nil la ji rĩ li kɔ yĩ.⟩

Nĩ tí kele' ki ye:

⟨Unitɔ rĩ lèrè u'lènl.⟩

²¹ Binib te ki tɔke' nin tɛ uyo wà kɛ Yonbdaan *Yesu là te nin tɛ ti joh ni'ke saan nnɔ, ²² ki cin' uyo wà San là siih binib Uwien ya ñunm ki tĩ baa' lidaali là Uwien ñen' wɔ ti'bùol ki cèrè' u don' paaki nnɔ. Nĩ kpe bɛn ya uba nɛ rĩ kpɔbn ti'bó, kí li yé umònkunl Yonbdaan ya mɛkrm bo.»

²³ Nɛn saan nɛ bi gènde' bijeb bile. Bi yih uba Yosef, ki baanh wɔ Basabas, ki liebe' ki baanh wɔ Yustus mɔ, ki yih utɔ Matiyas. ²⁴ Nɛ bi kàare' ki ye: «Yonbdaan, sin nɛ bɛn binib kɛ ya fèl ni te ma bo. Binib bile biɛ ni, wuɔn tɛ a gènde' wà, ²⁵ ñɔ wɔ rĩ lèrè Sudas ya lènl a'tondb ya tuonl ni, kimɛ Sudas dàan' lè nɛ ki jon' u kpe wɔn li te nà saan». ²⁶ Bi kàare' Yonbdaan ki gben', nɛ ki fùore' imúɔn bɛ rĩ liike bi li gènde wà. Nɛn nɛ wuɔn' bɛ ki ye bi li gènde Matiyas nɛ. Nɛ bi taa' wɔ ki kpɔbn' *Yesu ya tondb piik nin uba nnɔ bó.

2

Mifuoñaanm ya baam

¹ *Pantekot ya nacenku ya daali, nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ kɛ taan' ki te bùol liba. ² Nɛ bi cii' i ya tãan bo kuwaaku kuba ñen' ní kutaaku bó, ki naan tɛn kutafaabiiku, ki lá gbe kuduku kùà bi kɛ ku'ni nnɔ. ³ Nɛn saan nɛ bi laa' nibonn niba baa' ki naan imupien, ki pàareh ki paakeh wà kɛ ya yul bo. ⁴ Nɛ *Mifuoñaanm kɔn' bi'ke ki tĩ gben', ki cèrè' bi lienh ilenbol, mĩ yíe wà kɛ rĩ len ma bo.

⁵ U ya yo ki laa' *Sufmbɛ bà pɛ Uwien bo mɔnmɔnm nnɔ te Yerusalem ni nɛ. Bi ñen' idu yà kɛ te uɛndun ni nɛ ki baa'. ⁶ Bi cii' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ ya waaku bó ma nnɔ nɛ ki taan' ni'saan ki yebe. Bi cii' bi lienh ma nnɔ nɛ nĩ beke' bɛ ki gbien', kimɛ wà kɛ ciih bi lienh u'tiema lenm nɛ. ⁷ Nĩ beke' bɛ ki gbien' ba ji bɛn bi li ye bà, ki ñuɔreh binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ, nɛ ki ye: «O, binib bà lienh nɔ, bi'ke ña yé Galile yaab-ii? ⁸ Nĩ tien' mila ñɔ ti'ni wà kɛ ciih bi lienh u'yaajelenm-i? ⁹ Ti'ni biba ñen' Pat ya du bó ní nɛ, bitɔb ñen' Medi ya du bó ní, bitɔb mɔ ñen' Elam ya du bó ní, bitɔb mɔ ñen' Mesopotami bó ní, bitɔb mɔ yé Sude ya tinfenm yaab, bitɔb mɔ ñen' Kapadosi ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñen' Pɔnt ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñen' Asi ya tinfenm bó ní, ¹⁰ bitɔb mɔ ñen' Friji ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñen' Panfili bó ní, bitɔb mɔ ñen' Esipt bó ní, bitɔb mɔ ñen' Libi ya du wà bi yih wù Sirenn nnɔ ya tinfenm bó ní. Bitɔb mɔ ñen' Erom bó ní. ¹¹ Ti'ni, biba yé *Sufmbɛ nɛ, bitɔb mɔ yé Sufkpenkpend. Bitɔb mɔ yé Kret yaab, bitɔb mɔ yé Arabi yaab. Ti'ke ciih bi lienh ti'lenm ni nɛ ki tɔkeh Uwien sɔn' itùonciɛn yà nnɔ.» ¹² Nĩ beke' bɛ ki gbien', ba ji

bɛn bi li maale kí ye bà, nɛ ki niireh tɔb ki teh: «Ni'tingi si ba?» ¹³ Ama biba mɔ sukreh bɛ nɛ ki teh bi ñun' midaam nɛ ki yibe'.

Piɛr tɔke' linigol Uwien ya gɛr

¹⁴ Nɛn saan nɛ Piɛr nin u'tɔb piik nin uba nnɔ fii' ki sere', nɛ Piɛr len' ufaa bo, ki tɔke' linigol nnɔ ki ye: «Ninbi *Sufmbɛ nin ninbi bà kɛ te *Yerusalem ni nɔ, cenge mɛn n'ból mɔnmɔnm, ní tɔke nɛ ni'tingi. ¹⁵ Ni maaleh ki teh binib biɛ ñun' midaam nɛ ki yibe'-ee? Ba ñun' daam, kime ní laan te kutɛnɲaaku ya kur tuwɛ nɛ. ¹⁶ Ama *Uwien ya ñɔbonsɔknl Sowɛl là len' nà nnɔ nɛ teh. U là len' ki ye:

¹⁷ «Uwien ye: iwenfɔrkɛ yà we ní nɔ;
n li cère n'Fuoñaanm ní baa binib kɛ bo,
ni'bijieɓ nin ni'bisieɓ li sɔnkn n'ñɔbon,
ni'nacɛnfɛnb nin ni'jɛciɛn li lɛ tibont tidɛknt yaam.

¹⁸ U ya yo nɛ n lá li cère n'Fuoñaanm ní baa n'tonsɔnb,
bijieɓ nin bipiib bo,
bɛ ní tien n'ñɔbonsɔknb.

¹⁹ N li tien micincilnm kutaaku nin kitink bo,
n li cère misɛm nin umu nin kumuñiijuɔku ní li te,

²⁰ uwien li biike tɛn licinñunl,
nɛ uɲmaal ní mɔnde tɛn misɛm,
kí yaan Yonbdaan ya daali ní baa ní,
u li yé uwɛngbenge nɛ, ki li ɲmɔbe ukpieke.

²¹ Nɛn daali wà kɛ li muɔ kí yin Yonbdaan ya yel nɛ li ɲmɛrɛ.» »

²² Piɛr tí len' ki pukn' ki ye: «Israyɛl yaabɛ, cenge mɛn n'ból. Ninbi mɔnɔn bɛn ki ye Uwien cère' Nasarɛt ya *Yesu tien' miyɔkm ya bont nin tibont tà kɛ nisaal ɲa ní fre kí tien tù, ɲɔ wɔ ní wuɔn nɛ *Yesu yé udaan wà nɛ. ²³ Bi taa' wɔ ki ɲukn' nɛ, nɛ ni cère' bà ɲa pɛ yiko bo kpɛ' wɔ udɔpɔnɔn bo ki ku' wɔ. Uwien là bɛn nɛ ki sien' ki ye nè ní tien nnɔ. ²⁴ Ama Uwien mɛkre' wɔ ki ñɛn' wɔ mikuum ya jɛnd ni, kime kuum ɲa ɲmɔbe tuɔm mè ní juon wɔ kutɛnkpiiku ni. ²⁵ *Dafid là len' u'bo ki ye:

«N tuu ki lɛnh Yonbdaan n'nun bó nɛ.
U te n'ɲɔjie bó,

ɲɔ niba la sɛn n'fɛl nɛ.

²⁶ Nɛn bo nɛ n ɲmɔbe uyɛnsɔnge,

ki lienh miyɛnsɔnglenm,

n bɛn ki ye n li kpo,

ama n ɲmɔbe lidɛndɛnl,

²⁷ kime ɲa ní cère ní juore kutɛnkpiiku ni,

ka ní cère min a'niñaan ní bùrɛ.

²⁸ A wuɔn' nni limiel ya sɛn.

A te n'saan ma nnɔ,

a li cère n li ɲmɔbe uyɛnsɔnge kí tí gben nɛ.» »

²⁹ Piɛr tí len' ki ye: «N'yaabɛ, ní kpɛ ní tùɔrɛ kí tɔke nɛ ti'yaajɛ *Dafid ya gɛr nɛ. U là kpo', nɛ bi sube' wɔ. U'kul biɛ ki te ti'du ni haali nin dinnɔ. ³⁰ U là yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl nɛ, ki bɛn ki ye Uwien là pùon' ki pole' ki ye u lá li cère u'yaabil liba ní kèle u'berbiek bo.

³¹ Uwien là cère' *Dafid bɛnde' ki ye u'Nigɛndkɛ Kristo lá li mɛkre bitɛnkpiib ni. Nɛn bo nɛ *Dafid là len' u'bo ki ye:

«Uwien ɲa cère' u juore' kutɛnkpiiku ni,

ka cère' u'gbɛnɛnt bùrɛ'.»

³² U ya *Yesu nɛ Uwien mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ni, nɛ ti'kɛ yé bimɔnkunb. ³³ U'Baa Uwien kpieke' wɔ, ki taa' wɔ ki kàan' u'jie bó, ki de' wɔ u là pùon' ki ye u li de wɔ Mifuoñaanm

mà nnò, nɛ u cèrɛ' mǎ baa' ti'bo. Ni ciìh nà, ki likeh nè nò, nǐ yé *Mifuoñaanm ya tuonl nɛ.

³⁴ Ti bɛn ki ye *Dafid ɲa là don' paaki, ama wòn bugbɛn là len' ki ye:

«Yonbdaan Uwien tɔkɛ' n'Yonbdaan ki ye:

Kèlɛ n'nojie bó,

³⁵ kí tí baa uyo wà n li cèrɛ á tɛ a'nennɛndb bo litaal.»

³⁶ Nɛ Pier tí len' ki ye: «Israyel yaabɛ, ni'kɛ ní mɔnbɛ kí bɛndɛ kí ye ninbi kpɛ' *Yesu wà udɔpɔnpɔn bo nnò, Uwien tien' wòn nɛ Yonbdaan, ki tien' wò Kristo u'Nigɛndkɛ.»

³⁷ Linigol nnò ciì' Pier len' nnò ma nnò nɛ nǐ jin' bɛ, ki saa' bi'yɛnm ki gbien', nɛ bi niire' Pier nin *Yesu ya tondtɔb ki ye: «Ti'yaabɛ, ti nín li tien mila?»

³⁸ Nɛ Pier jiin' bɛ ki ye: «Lèbrɛ mɛn ni'tetɛm, kí cèrɛ tí sǐi ni'ni wà kɛ Uwien ya ñunm *Yesu Kristo ya yel bo, ɲò Uwien ní fère nɛ ni'biere, kí pu nɛ *Mifuoñaanm, ³⁹ kime ti'Yonbdaan Uwien là pùon' lipuonl ki ye u li taa *Mifuoñaanm kí de u yin' binib bà kɛ nnò. Bɛn si: ninbi nin ni'bumu nin bà kɛ tɛ fɔkm nnò.»

⁴⁰ Pier taah inɔbontò ì yɛbɛ ki sureh bɛ, ki saakreh bi'gbɛnɛnt ki tɛh: «Wiɛ mɛn fɛnfɛnnò ya nib bà yé bibierdenb nnò ya gbɛr ɲò Uwien ní ɲmɛn nɛ.»

Binikipiekb bà là teke' Yesu ki jin' nnò là fuobe ma bo

⁴¹ Nɛ bi sǐi' binib bà tuo' u'gbɛr nnò Uwien ya ñunm. Ni'daali binib bà pukn' bà teke' *Yesu ki jin' bó nnò li baa tɛn itur ita. ⁴² Bi tuu ki cengeh *Yesu ya tondb ya wòknm nin inunmón nɛ, ki tɛ tɛn bi tɛ naa nin baa, ki taakeh ki jinh tijier*, ki taakeh ki kàareh. ⁴³ Tò, Uwien cèrɛ' *Yesu ya tondb tɛh miyɔkm ya bont cɛɛn. Nɛn bo nɛ binib kɛ fɛnge Uwien.

⁴⁴ Binib bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nnò kpɛ buñɔbu nɛ, ki taah bi'bont kɛ ki gbiinh tɔb. ⁴⁵ Bi kuɔreh bi'tinmu nin bi ɲmɔbɛ tibont tà, nɛ ki taah ilike ki gbiinh tɔb, nǐ wiɛbɛ bɛ ma bo.

⁴⁶ Idaan kɛ bi là kpɛ buñɔbu nɛ, ki tuu ki taakeh Uwien ya duku ya luo bo, ki taakeh tɔb den ki jinh tijier, ki ɲmɔbɛ uyɛɲɲmaa nin lifɛsɔngl, ⁴⁷ ki pèkeh Uwien, nɛ bi'du ya nib kɛ yíɛ bi'gbɛr. Nɛ idaan kɛ Yonbdaan ɲmiɛndɛh binib ki pukndɛh bi'bó.

3

Pier nin San cèrɛ' uwɔb uba faake'

¹ Lidaali liba nɛ Pier nin San joh Uwien ya duku bó tikur tuta ya kaare ya yo. ² Tò, uɲɛ uba là tɛ bi maa' wò uwɔb. Idaan kɛ bi yuunh wò ki lá kaandɛh Uwien ya duku ya nañɔbu bùa bi yih bù Bunañmɔnmɔnbu nnò saan, wò ní li miɛh binib bà kòh Uwien ya duku ya luo bo nnò nɛ tibont. ³ U laa' Pier nin San tuo bɛ ní kò Uwien ya duku ya luo bo, nɛ u miɛ' bɛ nibonn. ⁴ Pier nin San caan' u'bo inun, nɛ Pier tɔkɛ' wò ki ye: «Liike tɛ.» ⁵ Nɛ u tùɔrɛ' ki likeh bɛ, ki daan u li lɛ bi'saan nibonn nɛ. ⁶ Nɛ Pier tɔkɛ' wò ki ye: «Ma ɲmɔbɛ like, ka ɲmɔbɛ ñòkm. Ama n li de ɲɛ n ɲmɔbɛ nà nɛ. *Yesu Kristo wà yé Nasarɛt ya nil nnò ya yel bo, fii kí cuon!» ⁷ Nɛ ki cuo' u'nojie, ki fin' wò. Nɛ u'tàan nin u'tɛgbiɛmu pòk ki faake' i ya tàan bo. ⁸ U maabɛ' ki ci', ki sere', ki cin' ki cuonh, nɛ ki paan' bi'bo ki kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ki cuonh, ki mɛbrɛh, ki pèkeh Uwien. ⁹ Linigol kɛ laa' u cuonh ki pèkeh Uwien. ¹⁰ Bi bɛndɛ' ki ye wòn nɛ tí ní kɛ Uwien ya duku ya Nañmɔnmɔnbu saan ki miɛh nnò. Bi laa' u faake' ma nnò nɛ nǐ cuo' bɛ miyɔkm nin buɲɛwaanbu.

Pier lienh nin linigol Uwien ya duku ya luo bo

¹¹ Uɲɛ nnò ɲa dàan' Pier nin San. Nǐ cuo' binib nnò kɛ miyɔkm nɛ bi sɛn' ki baa' bi'saan kuninbonku* kuba ni, bi yih kù «Salomɔn ya ninbonku.» ¹² Tò, Pier laa' binib nnò ma nnò, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Israyel yaabɛ, bɛ tien' nǐ cuo' nɛ miyɔkm-i? Bɛ tien' ni likeh tɛ tɛn ti'tiɛma tuòm nin ti pɛ Uwien bo mɔnmɔnm ma nnò nɛ cèrɛ' uɲɛ wuɔ faake'? ¹³ Uwien wà *Abraham nin *Isaak nin Sakòb nin ti'yaajɛb là pukeh wò nnò nɛ kpieke' u'tonsɔnl *Yesu

* **2:42** Bi taakeh ki jinh tijier tà nnò li frɛ kí li yé Yonbdaan ya jier bii tijiefɛnt tuba. * **3:11** Bi yih nà saan kuninbonku nnò tɛ Uwien ya duku ya luo bo nɛ. Bi là taa' itɛn nɛ ki mɛn' ku'kpenkpen, ki lɛ' ki yɛkn' Uwien ya duku ya luo ya guoncɛncienl là guɔn' ki linde' kù nnò.

wà ninbi kuɔre' wɔ ki yie' wɔ Pilat ya nun bó nnɔ. Pilat wɔn là yie wɔ ní taa wɔ kí wiε nε, nε na tuo'. ¹⁴ Ninbi, yie' wà yé uñaan, ki yé ugbemɔndaan, nε ki ji tɔke' Pilat ki ye wɔ ní taa unikul kí wiε. ¹⁵ Ni ku' wà yé limiel ya daan, nε Uwien mεkre' wɔ bitenkpiib ni. Tinbi nε yé bimɔnkunb. ¹⁶ Ti du u'yel bo ma nnɔ nε liyel bugben ya tuɔm cère' uje wà ni likeh wɔ ki ben wɔ nɔ faake'. Ti teke' *Yesu ki jin' ma nnɔ nε cère' uje wuɔ laa' laanfie ki tí gben' ki se ni'ke ya nun bó nɔ.

¹⁷ «N'yaabε, n ben ki ye ninbi nin ni'ciεnb ku' *Yesu ma nnɔ, na ben nε ki sɔn' li ya tuonl. ¹⁸ Uwien là cère' u'ñɔbonsɔknb kε len' uyo bo ki ye u'Nigεndkε Kristo lá li jènde nε. Nεn nε tien'. ¹⁹ Nεn bo, lèbre mεn ni'tetem, kí liεbe kí paan Uwien bo ηɔ wɔ ní fère nε ni'biere. ²⁰ Nnɔ nε Yonbdaan li de nε lifuorl, ki li sɔn ní u'Nigεndkε Kristo ni'saan. Wɔn si *Yesu; u là gènde' wɔ ninbi bo nε. ²¹ Ní kpε wɔn *Yesu ní li te paaki bó nε, kí tí baa uyo wà Uwien li fènde tibont kε. Ní te tεn u là cère' u'ñɔbonsɔknb len' nà kε uyo bo nnɔ nε. ²² Moyis wɔn là len' ki ye: «Yonbdaan Uwien li cère ni'ni uba ní ñε uñɔbonsɔknl ni'bo tεn min. Ní cenge u li tɔke nε nà kε. ²³ Unil wà kε ηa tuo' uñɔbonsɔknl nnɔ ya ñɔbu bó la, Uwien li ñεn wɔ u'nib ni nε ki gben' u'gber.» ²⁴ *Uwien ya ñɔbonsɔknb kε, ki cin' Samiel nin biñɔbonsɔkntɔb bà paan' u'bo nnɔ mɔ là len' nà teh iden yiε nɔ ya gber. ²⁵ Ninbi nε yé Uwien ya ñɔbonsɔknb nnɔ ya yaabii, nε ki li jonde kujɔtieku kùu u là cuo' kùu nin ni'yaajεb nnɔ bo. U là tɔke' ni'yaajε *Abraham ki ye u li tien inibol yà kε te utingben bo nnɔ u'mɔnm u ya yaabii bo nε. ²⁶ Mikpiεkm, ninbi bo nε Uwien là gènde' u'tonsɔnl Yesu, ki sɔn' wɔ ni'saan wɔ ní lá tien nε Uwien ya mɔnm, kí ñεn ni'ni wà kε u'tuonbiere ni.»

4

Sufmε ya buur ya cεkl yaab bun' Pier nin San tibuur

¹ Pier nin San laan biε ki lienh nin linigol nnɔ; u ya yo nε bitɔtuɔrkaab nin Uwien ya duguurb ya ciεn nin Saduseyεnmbε baa' bi'saan. ² Bi'benku ni ben' Pier nin San bo, kime bi wɔknh binib ki teh *Yesu mεkre' bitenkpiib ni ma nnɔ, binib bà kpo' mɔ li mεkre nε. ³ Bi cuo' bε ki laa' uwien lu' ηɔ, nε bi taa' bε ki tí peknl ki cère' bi te len ní tí faa'. ⁴ Nin nεn kε, binib bà cii' Pier nin San len' nà nnɔ, bi'ni bà yebe teke' *Yesu ki jin'. Bijεb bà teke' wɔ ki jin' nnɔ li baa tεn itur inun.

⁵ Kutaaku faa', nε bitɔtuɔrciεnb nin *Sufmε ya ciεnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb taan' Yerusalem ni. ⁶ Bà là taan' nnɔ ya biba si: bitɔtuɔrciεnb ya ciεn Anni nin Kayif nin San nin Aleksand nin bitɔtuɔrciεnb ya cεkl ya nitɔb kε. ⁷ Bi cère' Pier nin San sere' bi'siik ni nε bi niire' bε ki ye: «Ni taa' ba ya tuɔm nε bii ni taa' ηmε ya yel nε ki buu' uwɔb wuɔ nɔ?»

⁸ Nεn saan nε *Mifuoñaanm cère' Pier tɔke' bε ki ye: «Bitɔtuɔrciεnb nin *Sufmε ya ciεnbε, ⁹ ti tore' uwɔb nnɔ ma nnɔ, nε ni buh tε tibuur dinnɔ, ki niireh tε ki teh ti tien' mila ki buu' wɔ. ¹⁰ Tɔ, ninbi nin Israyel ya nitɔb kε ní bende kí ye Nasaret ya *Yesu Kristo wà ninbi kpε' wɔ udɔpɔnpɔn bo nnɔ, Uwien mεkre' wɔ bitenkpiib ni. U ya yel ya tuɔm nε cère' uje wuɔ faake' ki se ni'nun bó nɔ. ¹¹ *Yesu bo nε ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Litεnl là ninbi bidumεb wiε' lè nnɔ, len nε lá tien' litεnkpiεkl là co kuduku.»

¹² Miñmiiεnm ηa ní ñε uba saan ki kende' *Yesu saan, kime *Yesu ya yel baba ηa ní la, Uwien ηa de' nil uba liyel uñεndun wuu ni ηɔ len bo tí fre kí ηmεre.»

¹³ Bi sekn' ki laa' Pier nin San ηa yé nikpekpiεkb udu ni, ka ben gbɔnku ki gbien', ki ηmɔbe lifèl ki lienh ma nnɔ, nε ní cuo' bε miyɔkm. Nε bi bende' ki ye ben nin *Yesu nε là te. ¹⁴ Tɔ, bi laa' uje wà faake' nnɔ se Pier nin San saan ma nnɔ nε ba ji ben bi li ye bà. ¹⁵ Bi cère' bi ñεn' Pier nin San tibuur ya duku nnɔ ni, nε bi cin' ki gbiereh ¹⁶ ki teh: «Ti li tien mila binib biε nɔ? Binib bà kε te Yerusalem ni ben ki ye bi mɔnbe ki tien' miyɔkm ya bonn nε, ta ní fre kí niε. ¹⁷ Ama ta yie tigger nnɔ ní yebe udu ni ni'ke saan. Nεn bo, cère mεn tí mɔnde bi'bo inun kí wɔbn bε, bi la ji ní tɔke nil *Yesu ya gber.»

18 Nε bi liebe' ki yin' bε ki kuɔn', ki pien' bε ki ye bi la ji ń wɔkn nil *Yesu ya gber, ki la ji ń tε u'yel mɔ. 19 Ama Pier nin San tɔke' bε ki ye: «Nì kpε tí tuo ni ya ñɔbu bó bii Uwien ya ñɔbu bó nε? Ninbi mɔnɔn maale mɛn kí liike. Ni lε ba mɔn Uwien saan ní-i? 20 Tinbi ɲa ń fre kí li ɲmin kí la tɔke ti laa' nà nin ti cii' nà.» 21 Biciɛnb nnɔ tí mɔnde' bi'bo inun nε ki taa' bε ki wiε'. Ba laa' bi li dule nà bo kí dεre bi'tub, kime udu ya nib kε pèkeh Uwien miyɔkm ya bonn nnɔ bo nε. 22 Pier nin San tien' miyɔkm ya bonn, ki cère' uje wà faake' nnɔ ya bin gèbre' ibin pinan.

Binib bà teke' Yesu ki jin' nnɔ kàareh

23 Tɔ, bi taa' Pier nin San ki wiε' ma nnɔ nε bi liebe' ki jon' bi'tɔb saan, ki tí tɔke' bε bitɔtuɔrciɛnb nin *Sufmbε ya ciɛnb nnɔ tɔke' bε nà nnɔ kε. 24 Bi cii' ma nnɔ nε bi'kε kpaan' buñɔbu, ki kàareh Uwien ki teh: «Yonbdaan, sin nε ñen' kutaaku nin kitink nin miñunciɛnm, ki ñen' tibont tà kε te kutaaku bo nin tà kε te kitink bo nin tà kε te miñunciɛnm ni. 25 Sin nε là cère' Mifuoñaanm ya tuɔm bo, a'tonsɔnl ti'yaaje *Dafid len' ki ye:

«Bε bo nε bà ɲa yé *Sufmbε ya benku ni ben' ki tí kende'?

Bε bo nε idu ya nib maaleh yɛnmaalfɛnm-i?

26 Uɲɛndun ya bεrciɛnb bonde' bi'ba,

nε idu ya bεrb taan' bi'tɔb saan,

bε ń kɔn nin Yonbdaan nin u'Nigɛndkε Kristo tijε.»

27 Imɔn nε, ubεr Herod nin Pɔns Pilat nin bà ɲa yé Israyel yaab nin Israyel yaab là taan' udu wuu ni, ki ku' *Yesu wà yé a'tonsɔnñaan ki yé a'Nigɛndkε nnɔ. 28 Bi taan' ki tien' a'tuɔm nin a'yiem bo, a là sien' ki ye nà ń tien nnɔ nε. 29 Yonbdaan, fɛnfɛnnɔ gbien kí liike bi wɔbndeh tε liwɔbl là ba, kí de tinbi a'tonsɔnb lifɛl ɲɔ tí li tɔkeh binib a'gber ki la fεnge. 30 Wuɔn a'tuɔm kí cère biwiɛnb ń faake, miyɔkm ya bont ń li teh, a'tonsɔnñaan *Yesu ya yel bo.»

31 Bi kàare' ki gben' ma nnɔ nε bi taan' ki te nà saan nnɔ jènge'. *Mifuoñaanm baa' bi'kε bo, nε bi laa' lifɛl ki tɔkeh binib Uwien ya gber.

Binib bà teke' Yesu ki jin' nnɔ taakeh bi'bont ki gbiinh tɔb

32 Linigol là teke' *Yesu ki jin' nnɔ kpε buñɔbu nε, ki ɲmɔbe iyɛnmaale iba. Uba ɲa lienh ki teh u'bonn yé u'baba yaann. Bi'kε là taakeh bi'bont nε ki gbiinh. 33 *Yesu ya tondb ɲmɔbe mitɔciɛnm ki kundeh imɔn ki teh Yonbdaan *Yesu mɔnbe ki mεkre' bitɛnkpiib ni. Nε Uwien juokeh bi'kε ki gbiekeh. 34 Bi'ni uba ɲa te ki luo' niba, kime bà kε ɲmɔbe mutinmu bii iden nnɔ kuɔreh nε ki taah bi kuɔreh ki lenh ilike yà nnɔ, 35 ki lá dienh *Yesu ya tondb, nε bi gbiinh, ki dienh unil kε nì wiebe wɔ ma bo.

36 Uje uba te bi'ni, bi yih wɔ Yosef. Nε *Yesu ya tondb baanh wɔ Banabas, ni'tingi si: «wà sɔngreh binib ya yɛnm.» U yé Lefi ya yaabil nε. Bi maa' wɔ Ciip ya du ni nε. 37 U ɲmɔbe bukpaabu buba, ki kuɔre' bù, nε ki taa' u kuɔre' ki laa' ilike yà nnɔ, ki lá de' *Yesu ya tondb.

5

Ananiyas nin u'po Safira ya gber

1 Tɔ, ujetɔ mɔ là te bi'ni, bi yih wɔ Ananiyas, ki yih u'po Safira. U kuɔre' u'kpàabu buba, ki teke' ilike. 2 Wɔn nin u'po kpaan' buñɔbu nε u bore' ilike nnɔ ya niba bó ki taa' u'ba, ki tuke' nà bó sien' nnɔ ki lá de' *Yesu ya tondb. 3 Nε Pier niire' wɔ ki ye: «Ananiyas, bε tien' a taa' a'fɛl ki cèbe' *Satan nɔ nnɔ, ki lere' *Mifuoñaanm, ki bore' bukpaabu nnɔ ya like ya niba bó ki taa' a'ba! 4 ɲa laan là kuɔre' bukpaabu nnɔ ma nnɔ, bù là yé a'yaabu nε. A kuɔre' bù ma nɔ, ilike nnɔ mɔ yé a'yi nε. Bε tien' a maale' a'fɛl ni á tien nɔ? A lere' Uwien nε, ɲa lere' nib.» 5 Ananiyas cii' iñɔbon nnɔ ma nnɔ, nε ki lu' ki kpo'. Nε bujewaanciɛnbu

cuo' binib bà ke cii' tigber nnò. ⁶ Nèn saan ne binacenfènba baa' ki taa' bukpelbu, ki pòbn' wò, ki yuure' ki ñen' ki tì sube'.

⁷ Nì tien' ten tikur tuta, ne u'po kòn' ní, ka ben nà tien'. ⁸ Ne Pier niire' wò ki ye: «Tòke nni tigbemànt, ni kuàre' bukpàabu bùa nnò ya like kèkè sò-sò?» Ne u ye: «Hnn, i'kèkè nínò.»

⁹ Ne Pier tòke' wò ki ye: «Be tien' sin nin a'cè ke kpaan' buñòbu ki biike' *Yonbdaan ya Fuoñaanm-i? Liike, bà sube' a'cè nnò ne tuo bunañòbu nò. Bi li yuure a'mò, kí ñen.» ¹⁰ Ne u'mò lu' u'nun bó i ya tàan bo ki kpo'. Binacenfènba nnò kòn' ní ki laa' u kpo', ne bi tí yuure' u'mò, ki tì sube' u'cè saan. ¹¹ Bujèwaancienbu cuo' Kristo ya taanl yaab ke nin binib bà ke cii' tigber nnò.

Yesu ya tondb teh miyòkm ya bont

¹² *Yesu ya tondb teh miyòkm ya bont udu ya nib ni cèen. Binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò ke kpe buñòbu ne, ki taan' ki te Salomòn ya ninbonku* ni. ¹³ Nitòb ña kaabe' ki taakeh nin be, ama udu ya nib ke là pèkeh be ne. ¹⁴ Ne binib ligol, bijeb nin bipiib ke teknh Yonbdaan ki jinh uyo ke ki pukndeh bi'bó. ¹⁵ *Yesu ya tondb teh miyòkm ya bont ma nnò, ne binib yuunh biwiènb ki là blinh tikaagbònt nin igado bo isengbe, ñò Pier lá gèbreh, u'jinjinku mònòn lu' bi'bo la, be ní faake. ¹⁶ Linigol mò tukeh biwiènb nin binib bà isenpol ñaake be nnò, ki ñeh ní idu yà neke Yerusalem nnò ni, ki bàareh *Yesu ya tondb saan ne bi cèreh bi'ke faakreh.

Bi cuo' Yesu ya tondb

¹⁷ Tò, bitòtuàrcienb ya cien nin binib bà ke pe u'bo ki yé Saduseyènmbe nnò laa' *Yesu ya tondb teh nnò ma nnò, ne bi taa' bi'bo iponponbe, ki jon' ¹⁸ ki cuo' be, ki tì pèkn' udu nnò ya pèkl ni. ¹⁹ Ama ni'daali ya ñònkù, ne Yonbdaan Uwien ya tond baa' ki lá piire' lipèkl ya nagenku, ki ñen' be, ne ki tòke' be ki ye: ²⁰ «Li joh mèn Uwien ya duku ya luo bo, kí tì ní li tòkeh binib mifuobfènm miè ya gber ke.» ²¹ Bi tuo' u'ñòbu bó, ne kutènñesònsònkù bi kòn' Uwien ya duku ya luo bo, ki wòknh binib Uwien ya gber.

Bitòtuàrcienb ya cien nin binib bà pe u'bo nnò baa' ki lá yin' *Sufmbe ya buur ya cèkl yaab bà bi lièbe' ki yih be Israyel ya cienb nnò ke ki taan', ne ki sòn' biguguurb be ní jo lipèkl bó kí tì taa' *Yesu ya tondb ní. ²² Bi tì baa' ni'saan ka laa' be, ne ki lièbe' ní ki lá tòke' ki ye: ²³ «Tì tì baa' ki laa' lipèkl ya duku pi mòmòmòm ne, biguguurb mò se kunagenku saan ki gu. Nin nèn ke ti piire' ma, ta laa' nil uba mònòn len.» ²⁴ Uwien ya duku ya guguurb ya cien nin bitòtuàrcienb cii' tigber nnò ma nnò, ne ní beke' be *Yesu ya tondb bo cèen, kime ba ben ní tien' ma† ²⁵ Nèn saan ne unil uba baa', ki tòke' be ki ye: «Liike mèn-a! Bijeb bà ni pèkn' be nnò, bi te Uwien ya duku ya luo bo ki wòknh binib Uwien ya gber.» ²⁶ Nèn saan ne Uwien ya duku ya guguurb ya cien nin u'nib bure' be ní tì cuo' *Yesu ya tondb ní. Ba cuo' be nin ufaa, bi tuke' be ní suoo ne, kime bi fenge udu ya nib la yèke be ten ne.

²⁷ Bi tuke' be ki tì baa', ne ki cère' bi sere' *Sufmbe ya buur ya cèkl yaab ya nun bó, ne bitòtuàrcienb ya cien tòke' be ki ye: ²⁸ «Ta là wòbn' ki pien' ne ki ye ni la ji ní wòkn nil *Yesu ya gber-ii? Ne ni cère' ni'wòknm gbe Yerusalem ni ni'ke saan-a! Ni yíe ní ye uje bugben ya kuum ñen' tinbi ne-a!»

²⁹ Ne Pier nin *Yesu ya tondtòb tòke' be ki ye: «Nì kpe tí tuo Uwien ya ñòbu bó ki cèn' nin tí tuo binib ya ñòbu bó. ³⁰ Ninbi ne kpe' *Yesu udòpònpòn bo, ki ku' wò, ne ti'yaajeb ya Wien mèkre' wò bitenkpiib ni, ³¹ ki kpieke' wò, ki taa' wò ki kàan' u'jie bó, wò ní li yé uber, kí li yé Uñmienl, kí cère Israyel yaab ní lèbre bi'tetem ñò Uwien ní fère be bi'biere. ³² Tinbi ne yé tigber nnò ya mònkunb, ne Uwien taa' *Mifuoñaanm mà ki de' binib bà boh wò nnò mò yé tu'mònkunl.»

³³ *Sufmbe ya buur ya cèkl yaab cii' bi len' nnò ma nnò, ne bi'benku ni ben' bi'bo ki tì kènde', ne bi yíe be ní ku be. ³⁴ Tibuur yaab nnò ya uba fii' ki sere' bi'nun bó, bi yih

* 5:12 Liike 3:11. † 5:24 Bi li fre kí lèbre ba ben ní tien' ma ki ye ba ben tigber nnò li kpaan ma mò.

wə Gamaliel. U yé *Farisiɛnmbɛ ya uba nɛ, ki yé *Yiko ya wənwəknl mə, ki ɲməbe liyel *Sufmbɛ kɛ saan. U təkɛ' bɛ ki ye bɛ rí taa *Yesu ya tondb nnə kí ñɛ saali waamu. ³⁵ Bi ñɛn' saali, nɛ u təkɛ' tibuur ya cɛkl yaab nnə ki ye: «Israyel yaabɛ, liike mɛn ni'yul bo nin ni yíe ní tien bijɛb biɛ nà nə. ³⁶ Kimɛ uje uba nɛ là te nà laan wuəke', bi yih wə Teyuda. U là yih u'ba unikpekpiɛk nɛ, nɛ bijɛb kobiinan pɛ u'bo. Bi ku' wə nɛ binib bà kɛ pɛ u'bo nnə yɛrɛ', nɛ licɛkl nnə juore' fɛnm. ³⁷ Uje nnə yaam gɛbrɛ', nɛ Galile ya nil uba mə fii' ki sure' binib bi paan' u'bo ki yɛbe, bi yih wə Sudas. Ní là yé uyo wà bi kàanh kukɛ̀nkɛ nnə nɛ. Bi ku' u'mə, nɛ binib bà kɛ pɛ u'mə bo nnə, mə yɛrɛ'. ³⁸ Nɛn bo nɛ n təkɛh nɛ, ji la tuuke mɛn bijɛb biɛ ya gɛɛr. Cɛrɛ bɛ mɛn bɛ rí li joh. Bi lienh nà nə nin bi sɔnh lituonl là nə yé unisaal yaam nɛ la, ní li juore fɛnm nɛ. ³⁹ Ama ní yé Uwien yaam nɛ la, na rí fre kí pien bɛ. Ni kɔnh nin bɛ tijɛr la, nba la, ni lá li lɛ ni kɔnh nin Uwien nɛ.»

Gamaliel len' nnə ma nnə, nɛ bi tuo'. ⁴⁰ Bi yin' *Yesu ya tondb, bi liɛbe' ki kɔn' ní, nɛ bi ñi' bɛ, ki pien' bɛ ki ye bi la ji rí li təkɛh nil *Yesu ya gɛɛr, nɛ ki taa' bɛ ki wiɛ'. ⁴¹ *Yesu ya tondb siere' bi'saan nin uyɛnsɔnge, kimɛ bi ben ní kɛpɛ bɛ rí ji ifɛ *Yesu ya yel bo nɛ. ⁴² Idaan kɛ, bi tuu ki joh Uwien ya duku ya luo bo nin binib den nɛ, ki tí wəknh binib, ki təkɛh tigbɛmɔnmɔnt ki teh *Yesu nɛ yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo.

6

Bi gɛ̀ndɛ' jɛb bilole bɛ rí li toreh Yesu ya tondb

¹ Idɛn yà binib bà teke' *Yesu ki jin' ya cɛkl yɛbrɛh ki pukndɛh nnə, nɛ *Sufmbɛ bà teke' *Yesu ki jin' ki lienh Grɛkmbɛ ya lenm nnə cin' ki kɔnh nin Suftəb bà lienh bi'yaajɛlenm nnə* ki teh daan kɛ daan bi gbiinh tibont la, bi sundɛh bi ya kpopiib bó nɛ. ² Nɛ *Yesu ya tondb piik nin bile nnə yin' binib bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nnə ki taan', nɛ ki təkɛ' bɛ ki ye: «Na mɔn tí juore tijɛr ya gbiirm bo kí dāan Uwien ya gɛɛr ya təkɛm. ³ Nɛn bo, tí yaabɛ, gɛ̀ndɛ mɛn ni'ni jɛb bilole bà *Uwien ya Fuoñaanm te bi'bo, bi ɲməbe miyɛnfuom, ki yé binimənb binib ya nun bó, ɲə tí cɛrɛ bɛ rí li sɔnh li ya tuonl. ⁴ Tinbi *Yesu ya tondb wə, tí li mɔndɛh ki kàareh nɛ, kí li təkɛh binib Uwien ya gɛɛr.»

⁵ *Yesu ya tondb len' nà nnə ɲmaake' binib nnə kɛ, nɛ bi gɛ̀ndɛ' Etienn, u teke' *Yesu ki jin' mɔnmɔnm, *Mifuoñaanm te u'bo. Bi gɛ̀ndɛ' Filip nin Prokər nin Nikanər nin Timɔn nin Pamena nin Antiyok ya Nikola, u yé Sufkɛnkpɛnd. ⁶ Bi taa' jɛb bilole nnə ki wuən' *Yesu ya tondb, bi taa' bi'nuə ki paan' bi'bo nɛ ki kàare' ki de' bɛ.

⁷ Uwien ya gɛɛr yɛrɛh ni'kɛ saan, nɛ binib teknh *Yesu ki jinh ki yɛbrɛh ki pukndɛh Yerusalem ni. Bitətuərkaab ligol mə tuo' ki teke' *Yesu ki jin'.

Bi cuo' Etienn

⁸ Uwien juoke' Etienn ki gbien', ki de' wə mituəm ki gbien', ki cɛrɛ' u teh miyəkɛm ya bont udu ya nib ni. ⁹ *Sufmbɛ bà te litaanl ya duku kua bi yih kù bà ɲa ji yé yonbe ya taanl ya duku nnə, ya biba nin Sirɛnn ya du nin Aleksandri ya du nin Silisi ya du nin Asi ya tinfɛnm yaab kɛ taan' ki findeh nin Etienn. ¹⁰ Ama ba fre' ki faake' nin wə, kimɛ u lienh nin *Mifuoñaanm de' wə miyɛnfuom mà nnə nɛ. ¹¹ Nɛn saan nɛ bi de' bijɛb biba ilike bɛ rí nɛn u'bo kí ye bi cii' u suke' Moyis nin Uwien. ¹² Bi len' nnə ma nnə nɛ udu ya nib nin bi'ciɛnb nin *Yiko ya wənwəknb kpɛrɛ', nɛ ki bere' ki tí cuo' Etienn, ki taa' wə ki jon' *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab saan, ¹³ nɛ ki tuke' bitonnɛndɛnb ní bi lá len' ki ye: «Uyo kɛ uje wuə sukreh Uwien ya duku nɛ, ki saah Moyis ya yiko. ¹⁴ Kimɛ ti cii' u len' ki ye Nasarɛt ya *Yesu li we Uwien ya duku kuu, kí lɛbrɛ mitetɛm mà Moyis là wəknh tɛ mɛ nnə.» ¹⁵ Nɛ tibuur ya cɛkl yaab nnə kɛ caan' Etienn bo inun ki laa' u'nun bó te tɛn Uwien ya tond ya nun bó.

* **6:1** U ya yo binib bà là teknh *Yesu ki jiinh nnə, biyɛbnb là yé *Sufmbɛ nɛ. Bi'ni biba là lienh Grɛkmbɛ ya lenm nɛ, ki pɛ Grɛkmbɛ ya tentienm bo. Bitəb lienh bi'yaajɛlenm, ki pɛ bi'yaajɛtentienm bo. Ben nɛ là yɛbe.

7

Etienn len' ki jin' Sufmbε ya buur ya cεkl yaab

¹ Nεn saan nε bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn niire' Etienn ki ye: «Bi len' ma nɔ, tɔ te-ee?» ² Nε Etienn jii'n' ki ye: «N'baambε nin n'ninjieβε, li cengeh mεn. Uyo wà ti'yaaje *Abraham laan là kɔ Mesopotami ya du ni, ka laan jon' ki tɔ kɔn' Haraan ya du ni nɔ, nε Uwien wà ηmɔbe ukpieke puɔ' u'saan, ³ ki tɔke' wɔ ki ye: «Nε a'du ni nin a'yaab ni, kí jo n li wuɔn ηε udu wà nɔ ni.» ⁴ Nεn saan nε u fii' Kalde yaab ya du ni, ki tɔ kɔn' Haraan ya du ni. U te wun ni nε haali u'baa tɔ kpo', nε Uwien cère' u baa' ki kɔn' udu wà ni kɔ u'ni fεnfennɔ nɔ. ⁵ Uwien ηa de' wɔ tink kiba udu wuu ni, wa de' wɔ tink kí kpe nin kutεpenku ya pɛn mɔnɔn, ama u pùon' ki ye u li taa udu wuu kí de wɔn nin u'yaabii nε, wù ní li yé bi'yu uyo kε. Uyo wà Uwien pùon' lipuonl liε nɔ, ki laa' *Abraham ηa laan ηmɔbe buk. ⁶ Nε Uwien tɔke' wɔ ki ye: «A'yaabii lá li tien bicεnb udutɔ ni, nε u'nib ní taa bε kí tien iyonbe, kí jènde bε ibin kobiinan. ⁷ Ama min Uwien nε li dεre bi li yé udu wà ya nib ya yonbe nɔ ya tub. Ni ya puoli bó nε a'yaabii li nε udu nɔ ni, kí baa kí lá li pukeh nni niε saan.» ⁸ Nε Uwien cuo' nin *Abraham kujɔtieku ki tɔke' wɔ ki ye upunjiε nε yé kudieku kua wɔngeh bi'jɔtieku nɔ. Nεn bo nε *Abraham maa' *Isaak, nε ki jie' u'punl wienniin daali. *Isaak mɔ maa' Sakɔb, ki mɔ jie' u'punl. Sakɔk mɔ tien' nɔ u'bijieβ. Bεn nε yé ti'yaajεβ piik nin bile nɔ.

⁹ «Ti'yaajεβ nɔ taa' iponponbe bi'waake Yosεf bo, nε ki kuɔre' wɔ binib bo wɔ ní tɔ ní li yé uyonb Esipt bó. Ama Uwien là te nin wɔ, ¹⁰ nε ki nɛn' wɔ u'jend kε ni, ki juoke' wɔ, ki de' wɔ miyεnfuom, ki cère' Esipt ya bεrciɛn Farahɔn yie u'gber; nε ki taa' wɔ ki tien' udu nɔ nin u'den kε ya ciɛn. ¹¹ Tɔ, mikɔnm miba ya bol lu' Esipt nin Kanaan ya du ni ni'kε saan. Ní là yé micεckciɛnm nε binib bo. Ti'yaajεβ ηa ji là ηmɔbe bi li ji bà. ¹² Sakɔb cii' tijier te Esipt ni, nε u cère' u'bijieβ jon' miba ki tɔ dε'. ¹³ Bi jon' nle ma nɔ, nε Yosεf cère' u'ninjieβ bende' wɔ, nε Farahɔn mɔ bende' Yosεf ya bol si là. ¹⁴ Nεn saan nε Yosεf sɔn' bε ní tɔ taa u'baa Sakɔb nin u'den yaab kε ní Esipt ni. Bi là te binib pilole nin biɔun nε. ¹⁵ Sakɔb nin u'den yaab kε jon' ki tɔ kɔ Esipt ni, nε u tɔ kpo'. Ní tete nε u'bijieβ, ti'yaajεβ mɔ tɔ kpo', ¹⁶ nε bi taa' bε ki tɔ sube' ufele uba ni Sikεm ya du ni. *Abraham nε là taa' ilike ki dε' ufele nɔ Sikεm ni, Hemɔr yaab saan.

¹⁷ «Uyo wà Uwien li tien u là pùon' lipuonl là ki de' *Abraham nɔ nεkn' ní. U ya yo nε ti'bol ya nib pɔre' ki yεbre' Esipt ni, ¹⁸ ki tɔ baa' uyo wà ubertɔ teke' libel Esipt ni. Wɔn ηa tu' Yosεf. ¹⁹ U là lere' ti'bol ya nib, ki jènde' ti'yaajεβ, ki wɔbn' bε bε ní taa bi'cεnfendmu kí tɔ wie mù ní kpo. ²⁰ U ya yo nε bi maa' Moyis, u là yé kibuk kà mɔn Uwien ya nun bó nε. Bi wube' kè ki'baa den inmaale ita nε. ²¹ Bi taa' kè ki tɔ wie' uyo wà nɔ, nε Farahɔn ya bise leke' ki'bo, ki yuure' kè, ki wube' kè ten u'tiema buk. ²² Bi wɔkn' Moyis Esipt yaab ya yεnfuom kε. U là yé unil wà ηmɔbe mituɔm u'lenm ni nin u'tùon ni nε.

²³ «Tɔ, uyo wà u laa' ibin pinan nɔ, nε u taa' iyεnmaale ki jon' wɔ ní tɔ fuonde u'yaab Israyel yaab. ²⁴ U tɔ baa' ki laa' Esipt ya nil uba ηmɔbe Israyel yɔ uba ki jèndeh, nε u teke' Israyel yɔ bo, ki nni' ki ku' Esipt yɔ nɔ. ²⁵ U tien' nɔ ki maaleh ki teh u'yaab li bende kí ye Uwien li cère wɔn nε ní nɛn bε bi'nennεndb ya nuɔ ni, ama ba bende'. ²⁶ Kutaaku faa' sɔ u laa' Israyel yaab bile kɔnh. U yie wɔ ní pàa bε, nε ki tɔke' bε ki ye: «Ní'ninjieβ nε, bε tien' ni ηmɔbe tɔb ki jèndeh?» ²⁷ Ama wà ηmɔbe u'tɔ ki jèndeh nɔ pe' Moyis ki jende', ki tɔke' wɔ ki ye: «Nme nε kàan' ηε ti'ber ηɔ a li buh te tibuur-i? ²⁸ A yie á ku nni ten a wun ku' Esipt yɔ ma nɔ nε-a!» ²⁹ U len' nɔ ma nɔ nε Moyis sɛn' ki jon' Madiyan ya du ni, ki tɔ kɔ, nε ki maa' mubujεbumu mule ni'bó.

³⁰ «Ibin pinan gèbre', nε Uwien ya tond uba baa' Moyis saan kupenpelku ni, Sinayi ya juɔl saan, ki te kufetuku kuba ni kù teknh umu ka wih. ³¹ Moyis laa' nε ma nɔ, nε ní cuo' wɔ miyɔkm. Uyo wà u nεknɛh wɔ ní liike nɔ, nε ki cii' Yonbdaan len' ki ye: ³² «Min nε yé a'yaajεβ ya Wien, ki yé *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.» Bujεwaanbu cuo'

Moyis, u'gbenent n̄oh, n̄e wa ji kaabe' ki liike'. ³³ N̄en saan n̄e Yonbdaan t̄ake' w̄o ki ye: <C̄ekre a'tacaan, kim̄e a se n̄a saan n̄o n te ni'saan n̄e. ³⁴ Im̄on, n laa' n'nib Israyel yaab ya c̄ec̄ekm k̄pe ma bo Esipt ni, ki cii' bi'kpiende b̄o, n̄e ki j̄iire' n̄i r̄i n̄mien b̄e. F̄enf̄enn̄o li joh, n s̄on' n̄e Esipt b̄o, á t̄i n̄ien b̄e len n̄e.>

³⁵ «Moyis w̄a Israyel yaab là ȳie' w̄o, ki t̄ake' ki ye n̄me k̄aan' w̄o ub̄er w̄o r̄i li buh b̄e tibuur n̄n̄o, Uwien tien' w̄on n̄e ub̄er nin Ūn̄mienl, ki s̄on' w̄o, ki c̄ere' u'tond w̄a là baa' u'saan kuf̄etuku kuba ni n̄n̄o toreh w̄o. ³⁶ W̄on n̄e n̄ien' b̄e Esipt ni. U tien' miȳokm ya bont udu n̄n̄o ni nin miñuncīenm̄onm̄onm̄on saan nin kupenpelku ni ibin pinan. ³⁷ W̄on Moyis n̄e t̄ake' Israyel yaab ki ye: <Uwien li c̄ere ni'ni uba r̄i n̄ie uñ̄obons̄oknl ni'bo t̄en min.> ³⁸ Israyel yaab là taan' kupenpelku ni uyo w̄a n̄n̄o, w̄on n̄e là te ti'yaajeb nin Uwien ya tond w̄a lienh nin w̄o n̄n̄o ya siik ni. Utond n̄n̄o là t̄ake' w̄o tigb̄er t̄a dienh limīel Sinayi ya jūl bo w̄o r̄i lá t̄ake t̄e n̄e. ³⁹ Nin n̄en k̄e ti'yaajeb n̄a tuo' ki bon' w̄o. Bi ȳie' u'n̄obu b̄o, n̄e ki ȳie b̄e r̄i lībe Esipt ni, ⁴⁰ n̄e ki t̄ake' Ar̄on ki ye: <M̄e t̄e ibule ȳi r̄i li t̄e us̄en, kim̄e Moyis w̄a n̄ien' t̄e Esipt ni n̄n̄o, ta ben n̄a tu' w̄o.> ⁴¹ U ya yo n̄e bi m̄en' ubul uba u naan kinabuk, ki t̄ūre' litūrl ki de' w̄o, n̄e ki jele' kunac̄enku ki pokn' bi m̄en' ubul w̄a n̄n̄o bo ki gbien'. ⁴² N̄en n̄e c̄ere' Uwien búle' b̄e ibūn, ki s̄eln' b̄e bi pukeh tiwenwent t̄a te kutaaku bo n̄n̄o, t̄en *Uwien ya n̄obons̄oknb̄ kele' ma *Uwien ya gb̄onku ni. Bi kele' ki ye:

<Israyel yaab̄e, ni là k̄ore' tiwent ki tien' itūre ya
nin ni tien' itūrt̄o ȳa kupenpelku ni ibin pinan n̄n̄o,
ni là tien' ki de' min n̄e-ε̄ε?>

⁴³ Na là tien' ki de' min,
ama ni là yuure' ubul Molok ya ninbonl n̄e ki tuke',
ki yuure' ubul w̄a naan liñmaabil bi yih w̄o Erefann n̄n̄o m̄o.
Ni là m̄en' ibule n̄n̄o ki ye ni li gbaandeh ki pukeh yin n̄e.
N̄en bo n̄e n̄i li c̄ere b̄e r̄i cuo n̄e tiyonbt
k̄i jon n̄a b̄o f̄oke ki c̄en' nin *Babilonn.>

⁴⁴ «Ti'yaajeb là te kupenpelku ni ma n̄n̄o bi là n̄m̄obe b̄en nin Uwien cendeh lininbonl là ni n̄e. Kuj̄otieku ya gb̄onku m̄o là te l̄en ni n̄e. Uwien n̄e là t̄ake' Moyis ki ye w̄o r̄i tien lininbonl n̄n̄o. N̄e Moyis tien' l̄e Uwien wūn' w̄o ki ye l̄e r̄i li naan ma bo n̄n̄o. ⁴⁵ Ti'yaajeb là taa' lininbonl n̄n̄o ki de' bi'yaabii. N̄e bi teke' l̄e ki n̄uuke ki t̄i baa' uyo w̄a Sosuwe ȳe bi's̄enlierl n̄n̄o. B̄en nin Sosuwe là joh b̄e r̄i t̄i teke udu w̄a, b̄en bo Uwien là n̄ore' inibol u'ni n̄n̄o ma n̄n̄o, bi là tuke l̄e n̄e. Lininbonl n̄n̄o là te n̄en saan n̄e, ki t̄i baa' ub̄er *Dafid ya yo. ⁴⁶ Uwien ya ȳenm̄ s̄onge *Dafid bo, n̄e *Dafid mīe' w̄o us̄en w̄o r̄i m̄e kuduku ki de' w̄on Uwien w̄a ȳe u'yaaje Sak̄ob ya Wien n̄n̄o*. ⁴⁷ U'bij̄e Salom̄on n̄e m̄en' Uwien kuduku.

⁴⁸ «Ama Uwien w̄a n̄a n̄m̄obe Nacent̄o n̄a k̄oh nib m̄en' tidur t̄a ni t̄en *Uwien ya n̄obons̄oknl là len' ma ki ye Uwien ye:

⁴⁹ <Kutaaku n̄e ȳe n'berbīek,
kitink ȳe n'taan taanh n̄a bo n̄e,
ni li m̄e b̄e ya dubol n̄e k̄i de nni,
n̄o r̄i li k̄oh ku'ni ki fuoreh?>

⁵⁰ Na ȳe min n̄e n̄ien' tibont k̄e-ε̄ε?> »

⁵¹ Etienn t̄i len' ki ye: «Ni'yul faa, n̄e ni'f̄el bo te t̄en binib b̄a n̄a p̄e Wien bo, ka cengeh u'gber, ki ȳienh *Mifuoñaanm̄ uyo k̄e. Ni te t̄en ni'yaajeb n̄e. ⁵² Ni'yaajeb là j̄ende' *Uwien ya n̄obons̄oknb̄ k̄e, ki ku' binib b̄a t̄akeh ki teh Uwien ya Gb̄em̄ndaan li baa' n̄i n̄n̄o. F̄enf̄enn̄o, u baa' n̄i, n̄e ni kūre' w̄o, ki ku' w̄o. ⁵³ Uwien là s̄on' u'tondb̄ bi lá de' ninbi n̄e u'yiko, n̄e na bon' w̄o.»

Bi ȳeke' Etienn it̄en ki ku' w̄o

* **7:46** Bi k̄pie' ki kele' tigb̄ont t̄a n̄n̄o ya tuba ni, ni kele' ki ye k̄i m̄e kuduku k̄i de Sak̄ob n̄e.

⁵⁴ Etienn len' nnɔ ma nnɔ nɛ bi'benku ni ben' ki tĩ kɛnde', nɛ bi gbienh u'bo inɔbii. ⁵⁵ Ama *Mifuoñaanm te Etienn bo ma nnɔ, nɛ u yaare' ki liike' kutaaku bo, ki laa' Uwien ya wenwenku windeh, ki laa' *Yesu se Uwien ya jie bó. ⁵⁶ Nɛ u ye: «Liike mɛn, n laa' kutaaku yɛ, nɛ ki laa' Unil ya Bijɛ† se Uwien ya jie bó.»

⁵⁷ U len' nnɔ ma nnɔ nɛ bi wuure' ufaa bo, ki pipi' bi'tub, nɛ ki taan' ki bere' ki tĩ cuo' wɔ, ⁵⁸ ki ñɛn' wɔ udu nnɔ ni, bɛ rĩ tĩ yɛke wɔ itɛn kí ku wɔ, nɛ ki gore' bi'liercɛncien ki ble' ki guun' unacɛnfaan uba bi yih wɔ Sɔl. ⁵⁹ Bi yèkreh wɔ itɛn uyo wà nnɔ, nɛ u kàareh ki teh: «Yonbdaan Yesu, teke n'naank.» ⁶⁰ Nɛ ki gbaan', ki wuure' ufaa bo ki ye: «Yonbdaan, la tɔnge bi'biere yii nɔ.» U len' nnɔ ki gben', nɛ ki kpo'.

8

¹ Sɔl mɔ se bà ku' Etienn nnɔ ya cik bó nɛ.

Sɔl jɛndeh Kristo ya taanl yaab

Kí ñɛ nɛn daali nɛ bi cin' ki jɛndeh *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ni nnɔ ki gbiekeh. Nɛn bo nɛ bi'kɛ yere', ki jon' Sude nin Samari ya tinfɛnm ni. *Yesu ya tondb baba nɛ ji là sɛn' Yerusalem ni. ² Binib bà pɛ Uwien bo mɔnmɔnm nnɔ nɛ sube' Etienn, ki muɔ' u'kuum ki gbien'. ³ Sɔl wɔn là ñikndeh wɔ rĩ bere *Kristo ya taanl nɛ. U joh iden nɛ kí tĩ coh bijɛb nin bipiib ufaa bo kí tĩ pɛkndeh.

Filip tɔkeh Uwien ya gbɛmɔnmɔnt Samari ni

⁴ *Kristo ya taanl yaab yere' ma nnɔ, nɛ ki cuonh ni'kɛ saan ki tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt. ⁵ Filip jon' Samari ya tinfɛnm ya du uba ni ki tĩ tɔkeh binib Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ya gber. ⁶ Udu nnɔ ya nib cengeh Filip bó, ki lenh u teh miyɔkm ya bont tà nnɔ mɔ, nɛn nɛ cèrɛ' bi pɛ u'gber bo mɔnmɔnm. ⁷ Isɛnpol ñaake binib bi yebe nɛ u ñuɔh yè bi'saan, ì siereh ki wuureh ufaa bo. U cèrɛh iwɔb nin idien mɔ faakreh ki yebe. ⁸ Nɛn bo nɛ udu nnɔ ya nib ya yɛnm sɔnge' ki gbien'.

⁹ Ujɛ uba mɔ là te udu nnɔ ni, bi yih wɔ Simɔn, u teh inɔke nĩ coh Samari ya tinfɛnm ya nib miyɔkm. U là yih uba unikpɛkpiɛk nɛ. ¹⁰ Nɛ binib kɛ tuo' u'ñɔbu bó, ka tuuke wà yé wà, ki lienh u'bo ki teh: «Uwien ya tuɔm nɛ kpɛnde' unil wuɔ. Bi yih nɛn nɛ mitɔcienm.» ¹¹ Bi tuonh u'ñɔbu bó, kimɛ u ñɛn' uyo nɛ ki teh inɔke nĩ coh bɛ miyɔkm. ¹² Ama Filip baa' ki lá tɔke' bɛ Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnmɔnt, ki liɛbe' ki tɔke' bɛ *Yesu Kristo yé udaan wà, bi teke' ki jin' nɛ u sɛi' bijɛb nin bipiib kɛ Uwien ya ñunm. ¹³ Simɔn, uñɔkdaan nnɔ mɔnɔn teke' ki jin', nɛ Filip sɛi' u'mɔ Uwien ya ñunm. Wa ji siereh Filip saan, ki lenh u teh miyɔkciɛnm ya bont, nɛ nĩ coh wɔ miyɔkm cɛɛn. ¹⁴ *Yesu ya tondb bà te Yerusalem ni nnɔ cii' Samari ya tinfɛnm ya nib mɔ teke' Uwien ya gber ki jin', nɛ bi sɔn' Pier nin San ni'bó. ¹⁵ Bi tĩ baa', nɛ ki kàare' ki de' Samari ya nib bà teke' ki jin' nnɔ, ñɔ Uwien rĩ de bɛ *Mifuoñaanm. ¹⁶ Kimɛ *Mifuoñaanm ña laan là jiiɛ' ní bi'ni uba mɔnɔn bo. Bi là sɛi' bɛ Uwien ya ñunm baba nɛ, Yonbdaan *Yesu ya yel bo. ¹⁷ Nɛn saan nɛ Pier nin San taa' bi'nuɔ ki paan' bi'bo, ki kàare' ki de' bɛ, nɛ *Mifuoñaanm jiiɛ' ní bi'bo. ¹⁸ Simɔn uñɔkdaan nnɔ, laa' *Yesu ya tondb taa' bi'nuɔ ki paan' binib bo, *Mifuoñaanm jiiɛ' ní bi'bo ma nnɔ, nɛ u ye u li de bɛ ilike, ¹⁹ bɛ rĩ de wɔ mituɔm nnɔ, ñɔ u'mɔ taa' u'nuɔ ki paan' unil wà bo la, *Mifuoñaanm rĩ jiiɛ' ní udaan bo. ²⁰ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Sin nin a'like kɛ rĩ juore fɛnm, kimɛ a maale' ki ye a li fre kí taa ilike kí de Uwien ya paabu nɛ. ²¹ A'niba ña lĩ te tigber tuu ni, kimɛ a'yɛnmaale ña cuube Uwien ya nun bó. ²² Lèbre a'tetem, kí wiɛ a'biɛrm miɛ nɔ, kí kàare Yonbdaan, nba la, u li fèrɛ ñɛ a'yɛnmaalbiere yii nɔ. ²³ Kimɛ n laa' a ñmɔbe iponponbe ki gbien', nɛ ibiɛrɛ lùo ñɛ inɛmi yaam.» ²⁴ Nɛ Simɔn uñɔkdaan nnɔ, tɔke' Pier nin San ki ye: «Ni bugbɛn kàare mɛn Yonbdaan kí de nni, ñɔ ni len' nà nɔ niba la tu nni.» ²⁵ Pier nin San kun' Yonbdaan bo imɔn, ki tɔke' binib u'gber ki tĩ gben' nɛ

† 7:56 Bi liɛbe' ki yih Yesu nɛ Unil ya Bijɛ.

ki liebeh Yerusalem. Bi joh ma nnò nε ki tǎkeh tìgbemǎnmǎnt Samari ya tinfenm ya du yà yebe ni.

Etiyopi ya keracicien uba teke' Yesu ki jin'

²⁶ Lidaali liba nε Yonbdaan ya tond uba tǎke' Filip ki ye: «Fii, kí taa unǎgen bó, kí tí kpien usen wǎ ñeh Yerusalem ki joh Gasa ya du bó nnò. Nib ña ji kpiendeh usen bugben.» ²⁷ Filip fii' ki bure'. U joh ma nnò nε ki laa' ujeǎarke uba, u yé Etiyopi ya keracicien uba nε. Wǎn nε likeh Etiyopi ya piiber Kandasi ya faal ke. U là baa' Yerusalem ni ki puke' Uwien nε. ²⁸ U liebe' ki kunh ki kaa kutenlolku ni, nε ki kǎanh *Uwien ya ñǎbonsǎknl Esayi là kele' kugbǎnku kùà nnò. ²⁹ Nε Mifuoñaanm tǎke' Filip ki ye: «Cuon kí nεkn kutenlolku kuu nǎ.» ³⁰ Filip sen' ki nεkn' kù, nε ki cii' u kǎanh *Uwien ya ñǎbonsǎknl Esayi là kele' kugbǎnku kùà nnò. Nε Filip niire' wǎ ki ye: «A kǎanh kugbǎnku kùà nǎ, a ciih ku'tingi-ii?» ³¹ Nε u ye: «Nil ña wuǎn' nni ku'tingi la, n li tien mila kí cii?» Nε ki tǎke' Filip ki ye wǎ ñ kǎ ní kí kèle u'saan. ³² U kǎanh *Uwien ya gbǎnku ni nǎ saan nnò, ñí kele' ki ye:

«Bi tuke wǎ ten bi tuke upe nε ki joh be ñ tí kǎre.

U te ten bi gureh kipebuk ya kobr nε ka muǎh.

Nnò nε u'mǎ ña len' tuba.

³³ Bi yuǎn' wǎ, nε ki mun' wǎ imǎn,

ñmε ji li len u'yaabii bó?

Kimε bi gben' u'miεl unǎndun wuu ni ñǎ.»

³⁴ Nε uje nnò tǎke' Filip ki ye: «N faare' ñε nε, laan tǎke nni, *Uwien ya ñǎbonsǎknl nnò len' ñmε ya gber nε? Wǎn bugben ya gber nε bii u len' uba yaar nε?» ³⁵ Nεn saan nε Filip ñi' mikelm nnò bo ki tǎke' wǎ *Yesu ya gbemǎnmǎnt. ³⁶ Bi jojoh ki tí baa' libùol liba miñunm te ni'saan, nε uje nnò tǎke' Filip ki ye: «Liike-a, miñunm sǎ-a! A li tuo kí sii nni Uwien ya ñunm-ii?» ³⁷ [Nε Filip ye: «A teke' *Yesu ki jin' mǎnmǎnm la, usen te.» Nε u ye: «N teke' ki jin' ki ye *Yesu Kristo yé Uwien ya Bijε nε.»]* ³⁸ Nεn saan nε u cère' bi sien' kutenlolku nnò, nε wǎn nin Filip ke bile jiiire', ki kǎn' miñunm ni, nε Filip sii' wǎ Uwien ya ñunm. ³⁹ Bi ñen' miñunm ni uyo wǎ nnò, nε Yonbdaan ya Fuoñaanm taa' Filip ki bure'. Uje nnò ña ji laa' wǎ nε ki liebe' ki kǎn' u'tenlolku ni, ki joh nin uyensonge. ⁴⁰ Filip wǎn, bi tí laa' wǎ Asǎt ya du ni nε. U ñeh idu yǎ ke ni nnò, u tǎkeh binib tìgbemǎnmǎnt nε, ki tí baa' Sesare ya du ni.

9

Sǎl pekre' ki paan' Yesu bo

¹ U ya yo ki laa' Sǎl laan biε ki ñmǎbe limutuol binib bà teke' Yonbdaan ki jin' nnò bo nε, ki nuunh wǎ ñ ku be. U jon' bitǎtuǎrcienb ya cien saan, ² wǎ ñ kele kugbǎnku kí de wǎ usen wǎ ñ jo *Sufmbe ya tǎan ya dur tǎ te Damas ya du ni nnò. U tí laa' ni'bó binib bà pe *Yesu ya sen bo, ñí yé bijeb bii bipiib la, wǎ ñ cuo be kí lòle, kí taa be ní Yerusalem ni.

³ Sǎl joh ki tí nεke Damas ya du ma nnò, nε kuwenwenku kuba ñen' paaki bó ní i ya tǎan bo, ki wende' ki yile' u'bo. ⁴ U lu' tingi ni, nε ki cii' unieke uba bó u teh: «Sǎl, Sǎl, be tien' a jèndeh nni?» ⁵ Nε Sǎl niire' ki ye: «Yonbdaan, a yé u le daan nε?» Nε u tǎke' wǎ ki ye: «Min *Yesu nε, a jèndeh min nε. ⁶ Ama fii, kí kǎ udu ni, bi li tǎke ñε a li tien ma bo.» ⁷ Sǎl nin bijeb bà tǎke nnò jeke ki se, ka ji li fre kí len, kimε bi cii' unieke bó nε, ama ba laa' wǎ lienh. ⁸ Sǎl fii', u'nunbii ke, ama wa ji lenh. Nε bi cuo' u'nuǎ, ki dère' wǎ ki kǎn' Damas ya du ni. ⁹ U tien' iwien ita ka lenh, ka jinh, ka ñuh mǎ.

¹⁰ Tǎ, unil uba là te Damas ya du ni, ki teke' Yonbdaan ki jin', bi yih wǎ Ananias. Yonbdaan yin' wǎ tidεknt yaam ki ye: «Ananias.» Nε u ye: «Min sǎ, Yonbdaan.» ¹¹ Nε Yonbdaan tǎke' wǎ ki ye: «Fii, kí tí kpien usen wǎ bi yih wù usen wǎ cuube nnò, kí li joh Sudas den, kí tí niire uje uba bó, u te ki kǎareh, bi yih wǎ Sǎl. U yé Tars ya du ya nil nε. ¹² U

* **8:37** Bi kpie' ki kele' tìgbǎnt tǎ nnò ya tuba ni migbiirm 37 ña te tu'ni.

laa' uje uba tidεknt yaam, bi yih wə Ananiyas, u kən' ní u'saan, ki lá taa' u'nuə ki paan' u'bo, wə ní likre.» ¹³ Nε Ananiyas jiin' ki ye: «Yonbdaan, n cii' binib len' uje bugben ya gber ki yebe. Bi ye u jènde' a'nib ki gbien' Yerusalem ni. ¹⁴ Bitətuərçiənb de' wə usen u baa' niε saan mə wə ní cuo binib bà taakeh a'yel bo nnə nε.» ¹⁵ Nin nən kε Yonbdaan təkε' wə ki ye: «Li joh u'saan, kimε min nε gènde' wə, wə ní cère bà ηa yé Israyel yaab nin bi'berb nin Israyel yaab ní bənde n yé udaan wà. ¹⁶ Min bugben nε li wuən wə u li ji ijend yà kε n'yel bo.» ¹⁷ Nən saan nε Ananiyas fii' ki jon' Suda den, ki tì kən' Səl saan, ki taa' u'nuə ki paan' u'bo, nε ki ye: «N'ninjε Səl, Yonbdaan *Yesu wà cère' a laa' wə usen ni, uyo wà a we ní nnə nε sən' nni ní, ní baa kí cère á likre, kí cère *Mifuoñaanm ní jire ní a'bo.» ¹⁸ Nε nibonn niba ñen' Səl ya nun ni i ya taaan bo ki lu' ki naan tijənpəkr. U ya yo nε u likre', ki fii', bi sīi' wə Uwien ya ñunm, ¹⁹ nε u jin' tijier ki laa' mituəm.

Səl kpaande' Uwien ya gber Damas ya du ni

Səl tien' Damas ya du ni iwenkàankε binib bà teke' Yonbdaan ki jin' nnə saan. ²⁰ Nε ki cin' i ya taaan bo ki kəh *Sufmbε ya taaan ya dur ni, ki təkεh binib ki teh *Yesu yé Uwien ya Bijε nε. ²¹ Miyəkm cuo' binib bà kε ciuh u təkεh tigber tà nnə, nε bi niireh təb ki teh: «Bo, na yé wən nε là jèndeh binib bà taakeh *Yesu ya yel bo Yerusalem ni nnə-əə? Wa baa' wə ní lá cuo bà mə te niε saan nə nε, kí ləle bε, kí taa bε kí jo Yerusalem, kí tì ηukn bitətuərçiənb-ii?» ²² Səl wən tūəreh ki faakreh nε, ki lienh ki jinh *Sufmbε bà te Damas ya du ni nnə, ki wəngεh bε ki teh *Yesu mənbe ki yé Uwien ya Nigendkε Kristo nε.

²³ Iwien yà yebe gèbre', nε *Sufmbε nnə gbiere' ki kpaan' bε ní ku Səl. ²⁴ Idaan kε, ñonku nin wien ni, bi kε ki gu udu nnə ya guon ya nañuən nε, Səl lá ñen' ní la, bε ní ku wə. Nε u cii' bi kpaan' u'bo iyε ma bo. ²⁵ Nε kuñonku kuba, wən nin binib bà te nnə yuure' wə kukəndəncənciənkə kuba ni, ki ñen' liguonl.

Səl liεbe' Yerusalem bó

²⁶ Nε Səl bure' ki tì baa' Yerusalem, ki yie wə ní taan nin binib bà teke' *Yesu ki jin' nnə; nε bi'kε fεnge' wə, ka teke' ki jin' ki ye u'mə ji yé unil wà teke' *Yesu ki jin' nε. ²⁷ Nən saan nε Banabas taa' wə ki jon' *Yesu ya tondb saan, ki tì təkε' bε Səl là laa' Yonbdaan usen ni ma bo nin Yonbdaan len' nin wə ma bo nin u laa' lifəl ki təkε' binib *Yesu ya gber Damas ya du ni ma bo. ²⁸ Banabas təkε' bε ma nnə nε bi tuo' ki cère' Səl nin bən te. U təkεh nin bε ki cuonh Yerusalem ni ni'kε saan, ki təkεh binib Yonbdaan ya gber nin lifəl. ²⁹ U là təkε' *Sufmbε bà lienh Grəkmbε ya lenm nnə mə tigber nnə, nε bi finde' nin wə, ki nuunh bε ní ku wə. ³⁰ Binib bà teke' *Yesu ki jin' nnə cii' bi nuunh bε ní ku Səl ma nnə, nε bi taa' wə ki jon' Sesare ya du ni, ki cère' u bure' Tars ya du bó. ³¹ *Kristo ya taanl yaab bà te Sude ya tinfənm ni nin Galile ya tinfənm ni nin Samari ya tinfənm ni nnə kε là te uyənduən ni nε, ki faakreh mitekjim ni, ki boh Yonbdaan bi'fuobm ni nε, *Mifuoñaanm saakreh bi'gbənənt ki cèreh bi yəbreh ki pukndeh.

Piεr cère' Ene faake'

³² Tə, Piεr joh ni'kε saan ma nnə, nε ki jon' Lida ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nnə mə saan. ³³ U laa' uje uba ni'saan u'gbənənt faan' bi yih wə Ene. U də kukaagbənku bo haali ibin iniin ka freh ki fih. ³⁴ Nən saan nε Piεr təkε' wə ki ye: «Ene, *Yesu Kristo de' ηε laanfie ηə. Fii, kí gbəgbəbe a'kaagbənku.» Nε u pək ki fii' i ya taaan bo. ³⁵ Binib bà kε te Lida ya du ni nin Sarənn ya du ni nnə laa' wə, nε ki lèbre' bi'tetem, ki paan' Yonbdaan ya sən bo.

Piεr cère' upii uba məkε' Yope ya du ni

³⁶ Upii uba là te Yope ya du ni ki teke' *Yesu ki jin', bi yih wə Tabita, ki liεbe' ki yih u'yel bugben Grəkmbε ya lenm ni ki teh Dorkas, ni'tingi si: «upiecel». U là sən h itùonmən mən i yebe, nε ki punh bijiinb mipum. ³⁷ Uwien uba sə u lá bunge', ki kpo'. Bi sīi' wə, nε ki taa' wə ki tì ble' lidutətuəl ya duku kuba ni paaki. ³⁸ Yope ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin'

nnò cii' Pìer te Lida ya du ni. Idu nnò ña fàke nin i'tò ma nnò, nε bi sòn' bijeb bile, bε rí tí yin Pìer wò rí ñikn kí baa bi'saan tonm. ³⁹ Bi tí baa' ki tòke' Pìer nε u fii' ki paan' bi'bo ki bure'. U tí baa' ni'saan, nε bi taa' wò ki don' paaki ya duku nnò ni. Bikpopiib bà kε taan' ni'saan nnò te Pìer ya nun bó ki muòh, ki wòngèh wò tikpɛlɛr tà Dorkas là ñele' tù uyo wà u là fuobe nnò. ⁴⁰ Pìer ñore' bi'kε ki ñen', nε ki gbaan', ki kàare', ki pekre' utenkpii nnò bó ki len' ki ye: «Tabita, fii.» Nε u likre', ki laa' Pìer, nε ki fii' ki kèle'. ⁴¹ Pìer cuo' u'nuò ki fin' wò, nε ki yin' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò nin bikpopiib nnò, ki taa' wò ki wuòn' bε u fuobe. ⁴² Binib bà kε te Yope ya du ni nnò cii' tigber nnò. Nεn bo nε binib teke' Yonbdaan ki jin' ki yebe. ⁴³ Pìer tien' Yope ya du ni ki wuòke'. U là te uje u'ba den nε, bi yih wò Simòn u yé ugbònjèbl.

10

Kòrneyi laa' Yonbdaan ya tond uba tidεknt yaam

¹ Uje uba là te Sesare ya du ni, bi yih wò Kòrneyi. U yé Sojambε kobk ya ciεn nε. Bi yih Sojacεkl nnò «Itali ya Sojambε nε.» ² Kòrneyi nin u'den yaab kε pε Uwien bo mòmòmnm nε, ki boh wò. U punh bijiinb mipum ki gbiekeh, ki kàareh idaan kε. ³ Lidaali liba ya tajuòku tikur tuta ya yo, nε u cinbe ki laa' Uwien ya tond uba tidεknt yaam, u kòn' ní u'saan ki yin' wò ki ye: «Kòrneyi.» ⁴ U liike' Uwien ya tond nnò, nε bujewaambu cuo' wò, nε u ye: «Yonbdaan, a ye ba?» Nε Uwien ya tond nnò tòke' wò ki ye: «A'kaare nin a punh bijiinb mipum ma nnò nε cère' Uwien tiere' a'bó. ⁵ Fεnfεnnò, sòn binib bε rí jo Yope ya du ni, kí tí yin uje uba ní, bi yih wò Simòn, ki baanh wò Pìer. ⁶ U te ugbònjèbl uba den nε, bi yih u'mò Simòn. Iden nnò te miñunciεnm ya gbaal nε.» ⁷ Uwien ya tond wà len' nin Kòrneyi nnò bure', nε Kòrneyi pòk ki yin' u'tonsònb ni bile nin u'sojambε bà te u'saan idaan kε, ki sòn h wò itùon nnò ni ya uba, wà pε Uwien bo mòmòmnm nnò, ⁸ ki tòke' bε u laa' nà nnò kε, nε ki sòn' bε Yope ya du bó.

Uwien wuòn' Pìer nibonn niba tidεknt yaam

⁹ Kutaaku faa' ki laa' bi te usen ni ki nεke Yope ya du. Kuwensiiku ya yo, nε Pìer don' u te kudulekaaku kùà ni nnò ya paaki wò rí kàare. ¹⁰ Mikòmnm cuo' wò, nε u yíe wò rí ji. Bi teh tijier bε rí de wò uyo wà nnò, nε u laa' tidεknt yaam, ¹¹ kutaaku ye, ki laa' nibonn niba, ní naan bukpɛlbu ki piε, bi co ni'ñògben inan ní jiih ní tingi. ¹² Itàan inan ya wεnt kε ya bol nin tiwεnt tà fuunh kubenku bo kε ya bol nin inuòn kε ya bol te nibonn nnò bo. ¹³ Nε u cii' uniεke uba bó u ye: «Pìer, fii kí ku kí ñmòn.» ¹⁴ Nε Pìer ye: «Kayi, Yonbdaan, n tí fii' ma, ma ñmòn' nibonn nà yé likuòl, ki yé tijòknt ya bonn fiebu.» ¹⁵ Nε uniεke nnò tí ye: «Uwien mänge' nà la, la ye ní yé jòknt.» ¹⁶ Uniεke nnò ye nnò bolm mita, nε nibonn nnò pòk ki liebe' ki don' kutaaku. ¹⁷ Uyo wà Pìer te ki maaleh wò rí bende u laa' nibonn nà tidεknt yaam nnò ya tingi nnò, nε binib bà Kòrneyi sòn' bε, bi te ki niireh bε rí bende Simòn den nnò baa' ni'saan, ki lá sere' bunañòbu ni, ¹⁸ nε ki yin' ki niire' ki ye: «Uje wà bi yih wò Simòn, ki baanh wò Pìer nnò te iden yà sò-òò?» ¹⁹ Pìer laan biε ki te ki maaleh u laa' nibonn nà tidεknt yaam nnò ya tingi, nε *Mifuoñaanm tòke' wò ki ye: «Liike, bijeb bita biba nuunh ñε. ²⁰ Fii kí jiiire, kí paan bi'bo, ki la jie, kime min nε sòn' bε ní.» ²¹ Nε Pìer jiiire', ki tòke' bijeb nnò ki ye: «Min nε yé unil wà ni nuunh wò nnò. Ni nuunh nni bε bo?» ²² Nε bi tòke' wò ki ye: «Kòrneyi nε sòn' te ní. U yé Sojambε kobk ya ciεn nε, ki yé ugbεmòndaan, ki boh Uwien. *Sufmbε kε pèkeh wò ki gbiekeh nε. Uwien ya tond uba tòke' wò ki ye wò rí yin ñε, á baa u'den wò rí cenge a'gber.» ²³ Pìer taa' bε ki kòn', ki cère' bi gòn'.

Ní faa' nε u fii' ki paan' bi'bo. Yope ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nnò ya biba pìere' wò. ²⁴ Ní tí liebe' ki faa' nε Pìer baa' Sesare ya du ni. U baa' ki laa' Kòrneyi yin' u'den yaab nin u'jòtiemònb bi taan' ñò, ki kε ki gu wò. ²⁵ Pìer baa' uyo wà nnò, nε Kòrneyi tuobe' wò, ki lá gbaan' u'nintuòli, ki puke' wò. ²⁶ Nε Pìer tòke' wò ki ye: «Fii», nε ki cuo' wò ki fin' ki

ye: «N'mò yé unisaal nε.» ²⁷ U lienh nin wò ki tí kòn', nε ki laa' binib taan' ki yεbe. ²⁸ Nε u tóke' bε ki ye: «Ninbi, ni bεn ki ye unil wà kε yé Suf ηa ηmòbe sεn wò ní kò wà ηa yé Suf den bii wò ní taan nin udaan. Ama min wòn Uwien wuòn' nni ki ye n la ye uba yé jòknt ka kpe ní nεkn wò. ²⁹ Nεn bo nε ni yin' nni ma nnò, n baa', ka yíe'. N ji niireh nε nε, ni cinbe ki yin' nni bε bo?» ³⁰ Nε Kòrneyi tóke' wò ki ye: «Dεtòlbó ya tajuòku tikur tuta ya yo, tεn wu ya yo, n là te n'den ki kàareh, nε ki laa' uje uba i ya tàan bo, u se n'nun bó ki guo tikpεlçer tù windeh teen. ³¹ Nε u tóke' nni ki ye: «Kòrneyi, Uwien teke' a'kaare, ki tiere' a punh bijiinb mipum ma nnò bó. ³² Nεn bo, sòn binib bε ní jo Yope ya du ni, kí tí yin uje wà te ní'bó, bi yih wò Simòn, ki baanh wò Pier nnò ní. U te ugbònjebl uba den nε, bi yih u'mò Simòn, u'den te miñunciεnm ya gbaal.» ³³ U tóke' nni ma nnò, i ya tàan bo, nε n sòn' bε ní tí yin ηε ní. A baa' ma nò, ní mòn. Fεnfennò, tí'kε te niε saan Uwien ya nun bó nε, ki yíe tí cii tigber tà kε u tóke' ηε á lá tóke te nnò.»

Pier tóke' Uwien ya gber Kòrneyi den

³⁴ Nε Pier len' ki ye: «Imòn nε, fεnfennò n bende' ki ye Uwien ηa yíe uba ki cεn' utò. ³⁵ Inibol kε ni, unil te ki boh Uwien, ki teh nà cuube la, Uwien ya yεnm sange u'bo nε. ³⁶ Ni bεn tigbermòmònt tà Uwien cère' Israyel yaab cii' tù nnò. Tù yé tigber tà cère' Uwien nin binib taan' buñòbu kí ñε *Yesu Kristo wà yé unil kε ya Yonbdaan nnò bo nε. ³⁷ Ki bεn San là kpaandeh uyo wà ki teh binib ní lèbre bi'tetem wò ní sii bε Uwien ya ñunm nnò gèbre' ma nnò, nibonn nà tien', ki cin' Galile ya tinfεnm ni ki tí baa' Sude ya tinfεnm kε ni. ³⁸ Ki bεn mò ki ye Uwien cère' *Mifuoñaanm te Nasaret ya *Yesu bo, ki de' wò mituòm. U là cuonh ní'kε saan nε ki teh nà mòn, ki cèreh binib bà kε usεnpol jèndeh bε nnò faakreh, kime Uwien là te nin wò. ³⁹ U tien' tibont tà kε *Sufmbε ya du ni nin Yerusalem ni nnò, tinbi nε yé tu'mònkunb. U ya *Yesu nε bi kpe' wò udòpònpòn bo, ki ku' wò. ⁴⁰ Ama wòn nε, Uwien mεkre' wò wienta daali bitεnkpiib ni, ki cère' binib laa' wò. ⁴¹ Wa cère' udu ya nib kε laa' wò, ama Uwien gènde' tinbi bà uyoyo ti yé bimònkunb nnò, u cère' tinbi nε laa' wò. U mεkre' bitεnkpiib ni ma nnò, tinbi nin wòn nε taan' ki jin', ki ñun'. ⁴² U tóke' tinbi nε ki ye tí li kpaandeh ki tókeh udu ya nib u'gber, kí li yé u'mònkunb ki ye Uwien gènde' wòn nε, wò ní bu binifuob nin bitεnkpiib kε tibuur. ⁴³ *Uwien ya ñòbonsòknb kε là kun' wòn *Yesu bo imòn ki ye wà kε teke' wò ki jin' la, Uwien li fère udaan u'biere u'yel bo.»

Mifuoñaanm jiiere' ní bà ηa yé Sufmbε bo

⁴⁴ Pier laan biε ki lienh, nε *Mifuoñaanm jiiere' ní binib bà kε cengeh u lienh tigber tà nnò bo. ⁴⁵ Nε *Sufmbε bà teke' *Yesu ki jin' ki piere' Pier nnò, laa' Uwien de' bà ηa yé *Sufmbε nnò mò *Mifuoñaanm nε ní cuo' bε miyòkm. ⁴⁶ Bi cii' bi lienh ilenbol ki pèkεh Uwien. Nεn saan nε Pier len' ki ye: ⁴⁷ «Uwien de' binib biε mò *Mifuoñaanm tεn tinbi ma nò, ηmε ji li fre kí ye bi la sii bε Uwien ya ñunm-i?» ⁴⁸ Nε ki de' usεn bi sii' bi'kε Uwien ya ñunm, *Yesu Kristo ya yel bo. Nεn saan nε bi gbáan' Pier ki ye wò ní tien bi'saan iwenkàanke kí pukn.

11

Pier liεbe' ní Yerusalem ki tóke' Kristo ya taan' yaab u tien' nà

¹ *Yesu ya tondb nin Sude ya tinfεnm yaab bà kε teke' *Yesu ki jin' nnò cii' bà ηa yé *Sufmbε mò teke' Uwien ya gber ki jin'. ² Pier liεbe' ní Yerusalem u yo wà nnò nε *Sufmbε bà teke' *Yesu ki jin' nnò findeh nin wò ³ ki teh: «Bε tien' a kòn' bà ηa yé *Sufmbε den, ki jin' nin bε tijier-i?» ⁴ Nεn saan nε Pier taa' tigber cin' ma bo, ki tóke' bε tù tentien' ma bo ki ye: ⁵ «N là te Yope ya du ni ki kàareh, nε ki laa' nibonn niba tidεknt yaam, ní ñεn' ní kutaaku bo, ki naan bukpebu ki piε, bi co ní'ñògben inan, ní jiih ní ki lá nεkn' nni. ⁶ N liike' nè mòmòmòm, nε ki laa' itàan inan ya went kε ya bol nin kumuòku ni ya went kε ya bol nin tiwent tà fuunh kubenku bo kε ya bol nin inuòn kε ya bol te nibonn nnò bo. ⁷ Nε n cii' uniεke uba bó u tóke' nni ki ye: «Pier, fii kí ku kí ηmòn.» ⁸ Nε n ye: «Kayi,

Yonbdaan, n tì fii' ma, nibonn nà yé likuəl ki yé tijoknt ya bonn ŋa laan kən' n'ñabu ni fiebu.› 9 Nε unieke nnə tí len' kutaaku bo ki ye: «Uwien mänge' nà la, la ye nǐ yé joknt.» 10 Unieke nnə ye nnə bolm mita, nε ni'ke liebe' ki don' kutaaku. 11 Nε i ya tãan bo, bijeb bita baa' ní ti te* iden yà nnə ya nañabu saan. Bi sən' bε Sesare ya du bó ní nε bε rí lá yin nni. 12 Nε *Mifuoñaanm tóke' nni ki ye rí paan bi'bo, ki la ŋmabe gèngènde. Nε ti'ninjieeb biluob biε nə piere' nni, ti tì baa' ki kən' uje nnə den, 13 nε u tóke' tε u laa' Uwien ya tond uba baa' u'den ma bo, ki tóke' wə ki ye wə rí sən binib bε rí jo Yope ya du ni, kí tì yin uje wà bi yih wə Simən, ki baanh wə Pier nnə ní. 14 U li tóke wə tigber tà li cère wən nin u'den yaab kε rí ŋmεre. 15 N cin' n li lienh, nε *Mifuoñaanm pək ki jiiere' ní bi'bo tən mǐ là jiiere' ní ti'bo micincinm ma nnə. 16 Nεn saan nε n tiere' Yonbdaan là tóke' tε liñabonl là nnə. U là ye: «San là taa' miñunm nε ki sǐi' binib Uwien ya ñunm, ama ninbi wən, n li cère *Mifuoñaanm nε rí jiiere ní ni'bo.» 17 Uwien de' tinbi bà teke' Yonbdaan *Yesu Kristo ki jin' bupaabu bùa nnə, u de' bi'mə bu ya paabaabu nε. Min yé ŋmε nε kí fre kí pien Uwien u la tien u yíe ma?» 18 *Sufmbε nnə cii' Pier len' nnə ma nnə, nε ba ji finde' nin wə. Bi pèke' Uwien, nε ki tóke' ki ye: «Imən, Uwien nε mənbe ki cère' bà ŋa yé *Sufmbε nnə mə lèbre' bi'tetem ki laa' limiel.»

Antiyək yaab teke' Yesu ki jin'

19 Tə, bi ku' Etienn uyo wə nnə, nε bi cin' ki jèndeh binib bà teke' *Yesu ki jin', nε bi yere' ni'ke saan, ki tì baa' Fenisi ya tinfenm nin Ciip nin Antiyək ya du ni, ki tókeh *Sufmbε baba *Yesu ya gber. 20 Ama bi'ni bà yé Ciip nin Sirenn yaab nnə baa' Antiyək ya du ni, nε ki cin' ki tókeh bà ŋa yé *Sufmbε nnə mə Yonbdaan *Yesu ya gbemənmənt. 21 Bi là ŋmabe Yonbdaan ya tuəm nε. Nεn bo nε binib teke' Yonbdaan ki jin', ki lèbre' bi'tetem, ki paan' u'sen bo ki yebe. 22 Tigber nnə lu' *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ni nnə ya tubl ni, nε bi sən' Banabas Antiyək ya du bó. 23 U tì baa' ki laa' Uwien tien' bε tinimənt ma nnə nε u'yenm sänge' ki gbien'. Nε u saake' bi'ke ya gbemənt ki ye bε rí li pε Yonbdaan ya sen bo nin inunmón. 24 Banabas là yé unimən nε, ki teke' *Yesu ki jin', nε *Mifuoñaanm te u'bo. Nεn bo nε binib là teke' Yonbdaan ki jin' ki yebe ki pukn' u'bó.

25 Ni ya puoli bó nε Banabas bure' Tars ya du bó wə rí tì nuun Səl. 26 U tì laa' wə, nε ki taa' wə ki baa' Antiyək ya du ni. Banabas nin Səl tien' len libinŋmenl nε ki te Kristo ya taanl yaab ni ki wəkn' linigol Uwien ya gber. Bi cin' ki yin' binib bà teke' Yesu ki jin' «Kristo yaab» Antiyək ya du ni nε.

27 U ya yo nε *Uwien ya ñəbonsəknb biba ñen' Yerusalem, ki baa' Antiyək ya du ni. 28 Bi yih uba Agabus. U fii' ki sere', nε *Mifuoñaanm cère' u len' ki ye mikòncienm miba li lu utingben kε bo. (Mikòncienm nnə mənbe ki lu' ubercien Klod ya yo nε.) 29 Agabus len' nnə ma nnə nε bà teke' *Yesu ki jin' nnə ye unil kε rí de u li fre kí de nà, bε rí taa kí tì tore bi ya təb bà te Sude ya tinfenm ni nnə. 30 Bi'ke de', nε bi taa' ki sən' Banabas nin Səl bε rí tì de *Kristo ya taanl ya cienb bà te Sude ni nnə.

12

Uber Herod jènde' bà teke' Yesu ki jin'

1 U ya yo nε uber Herod cin' ki jèndeh *Kristo ya taanl yaab biba. 2 U cère' bi ku' San ya ninje Saak nin kijusiek. 3 U tien' nnə, ki laa' nǐ ŋmaake' Sufmbε, nε u cère' bi tí cuo' Pier mə. Nǐ là yé uyo wə *Sufmbε jelah kunacenku kùa bi ŋmənkh kpənə wə ŋa ŋmabe ñəke nnə nε. 4 Bi cuo' wə ma nnə nε ki taa' wə ki tì pεkn'. Nε ki cère' Sojambε icek inan gu wə. Cεkl kε cεkl ŋmabe sojambε binan nε. Herod yíe *Sufmbε ya Pak rí gèbre ŋə nε wə rí ñen Pier kí bu wə tibuur udu ya nib ya nun bó. 5 Pier te lipεkl ni ma nnə nε *Kristo ya taanl yaab mə te ki kàareh Uwien nin inunmón, ki dienh wə.

Uwien ya tond uba ñen' Pier lipεkl ni

* 11:11 Bi kpiε' ki kele' tigbont tà nnə ya tuba ni, nǐ kele' ki ye n te nε.

⁶ Tɔ, kutaaku kua li faa ηɔ Herod n̄ n̄en Pier kɪ bu wɔ tibuur nnɔ ya n̄onku ki laa' Pier dɔ sojambɛ bile ya siik ni nɛ ki gɔh, ki luo tikudɔkr tule. Biguguurb mɔ se bunañɔbu saan ki gu. ⁷ Nɛ Yonbdaan Uwien ya tond uba pɔk ki puɔ' nɛ u'wenwenku wende' kuduku nnɔ ni. U n̄i' Pier ya kele ni ki finde' wɔ, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Fii tonm», nɛ tikudɔkr nnɔ lore' u'nuɔ ni ki lu'. ⁸ Nɛ utond nnɔ tɪ tɔke' wɔ ki ye: «Gbin a'ningbenl, kɪ cɛke a'tacaan.» Pier tien' nnɔ, nɛ u tɪ ye: «Gole a'liergbenku kɪ paan n'bo nɪ.» ⁹ Nɛ Pier paan' u'bo ki n̄eh, ki maaleh ki teh n̄i yé tidɛknt nɛ. Wa maaleh ki teh utond nnɔ tien' nà nnɔ mɔnbe ki yé imɔn nɛ. ¹⁰ Bi n̄eh ma nnɔ nɛ ki gèbre' uguguurl uba, ki tɪ gèbre' ulie, ki tɪ baa' tikur ya nagenku kua pi saali ya nañɔbu nnɔ. Kunagenku nnɔ piire' ku'ba, nɛ bi n̄en', ki kp̄ien' usen uba ki cuon' waamu, nɛ utond nnɔ pɔk ki bure' ki daan' wɔ. ¹¹ Nɛn saan nɛ Pier ya nun bó wende', nɛ u ye: «Fɛnfennɔ nɛ n bende' ki ye n̄i yé tigbɛmɔnt. Yonbdaan nɛ mɔnbe ki sɔn' u'tond nɪ u lá fie' nni Herod ya nuɔ ni, ki n̄en' nni *Sufmbɛ yíe bɛ n̄ tien nni nà nnɔ ni.»

¹² Pier cii' nà tien' wɔ nnɔ ya tingi, nɛ ki bure' San wà bi baanh wɔ Mark nnɔ ya naa Mari donbó. Binib taan' ni'saan ki kàareh ki yebe. ¹³ U tɪ baa', ki n̄i' saali ya nagenku, nɛ upiitonsɔnl uba baa' ki lá liike' udaan wà n̄ih. Bi yih upii nnɔ Loda. ¹⁴ U bende' Pier ya niɛke, u'yɛnm sɔnge ki gbien' nɛ wa piire, ki sɛn' ki liɛbe' u'tɔb saan, ki tɪ tɔke' bɛ ki ye Pier nɛ se bunañɔbu saan saali. ¹⁵ U len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bi tɔke' wɔ ki ye u waare' nɛ. Nin nɛn kɛ u n̄iikeh ki teh n̄i yé imɔn nɛ. Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye n̄i lii yé Uwien ya tond wà gu wɔ nɛ. ¹⁶ Pier biɛ ki se ki n̄ih kunagenku, bi piire' ki laa' wɔn nɛ, nɛ n̄i beke' bɛ cɛɛn. ¹⁷ Nɛn saan nɛ u yuon' u'nuɔ ki wuɔn' bɛ ki ye bɛ n̄i ηmile. Bi ηmile' nɛ u tɔke' bɛ Yonbdaan tien' ma ki n̄en' wɔ lipɛkl ni, nɛ ki len' ki pukn' ki ye bɛ n̄i jo kɪ tɪ tɔke Saak nin bi ya tɔb tigber nnɔ. Nɛ ki n̄en' ki bure' niba bó. ¹⁸ N̄i faa' uyo wà nnɔ, nɛ sojambɛ nnɔ ya yɛnm saa' ki gbien', nɛ bi niireh tɔb ki teh Pier wuɔ n̄in tien' mila? ¹⁹ Nɛn saan nɛ Herod cère' bi nuun' wɔ. Bi nuun' wɔ, ka laa', nɛ u yin' biguguurb nnɔ, ki niire' bɛ tigber nnɔ, nɛ ki cère' bi ku' bɛ, nɛ ki siere' Sude ya tinfɛnm ni, ki bure' Sesare ya du bó, ki tɪ tien' ni'bó idɛn ile.

Uɓɛr Herod ya kuum

²⁰ Herod ya benku ni piebe' Tir nin Sidɔn ya nib bo ki gbien'. Nɛ bi'kɛ kpaan' buñɔbu bɛ n̄i jo kɪ lɛ wɔ. Bi kpiɛ' ki laa' uje uba nɛ bi yih wɔ Blatus, wɔn nɛ gu Herod ya dugɔkaaku. Wɔn nin ben kpaan' tɪ ηɔ wɔ n̄i cuo uɓɛr ya dunl tigber nnɔ n̄i gben nɛ, kime tijier n̄eh Herod ya du ni nɛ ki b̄aareh bi'du ni. ²¹ Bi sien' lidaali là bɛ n̄i cende tɔb nnɔ baa', nɛ Herod gole' u'berlierl, ki kɛle' u'berbiek bo, nɛ ki cin' ki lienh binib kɛ ya nun bó. ²² U lienh ma nnɔ, nɛ bi'kɛ wuureh ki teh: «N̄i yé Uwien ya niɛke nɛ, na yé nisaal yu.» ²³ Nɛ Yonbdaan ya tond uba pebe' wɔ i ya t̄aan bo, ki cère' iw̄ien iba ya bol lu' u'bo, nɛ ininbieb ηmɔnh wɔ u tɪ kpo', kime wa kpiɛke' Uwien.

²⁴ U ya yo nɛ Uwien ya gber t̄ɔre' ki yere' ki gbe ni'kɛ saan. ²⁵ Banabas nin Sɔl bɛn wɔn, bi là taa' mipum ki tɪ de' *Kristo ya taanl ya c̄ienb Yerusalem ni ma nnɔ, nɛ ki taa' San wà bi baanh wɔ Mark nnɔ, ki liɛbe' ki jon' Antiyɔk ya du bó.

13

Mifuoñaanm cère' bi gènde' Banabas nin Sɔl ki sɔn' bɛ

¹ *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyɔk ya du ni nnɔ, *Uwien ya n̄ɔbonsɔkn̄b nin *Yesu ya gber ya wɔnwɔkn̄b te bi'ni. Bɛn si: Banabas nin Simeyɔn, bi baanh wɔ unibɔn nin Lusiyus, u yé Sirenn ya du ya nil nin Manayenn, bi taan' ki wube' wɔn nin Herod Antipas nɛ. Utɔ si Sɔl. ² Lidaali liba nɛ bi lɔle' buñɔbu ki taan' b̄uol liba ki dondeh Yonbdaan, nɛ *Mifuoñaanm tɔke' bɛ ki ye: «Bore nni mɛn Banabas nin Sɔl bi'ba, bɛ n̄i sɔn n yin' bɛ lituonl là bo nnɔ.» ³ Bi lɔle' buñɔbu ki k̄aare' ki tɪ gben' ma nnɔ, nɛ ki taa' bi'nuɔ ki paan' Banabas nin Sɔl bo, ki c̄ebe' bɛ bi bure'.

Banabas nin Sɔl jon' Ciip ya dekl bó

⁴ Tò, *Mifuoñaanm sòn' Banabas nin Sòl ma nnò, nè bi bure' ki tì baa' Selusi ya du ni, ki kòn' buñercienbu, ki bure' Ciip ya dekl bó. ⁵ Bi tì baa' lidekl nnò ya du uba ni bi yih wù Salaminn, nè ki kòh *Sufmbè ya táan ya dur ni ki tòkeh binib Uwien ya gbèr. San Mark mò là tòke nin bè ki toreh bè. ⁶ Bi cuon' ki càare' lidekl nnò kè, nè ki tì baa' ligbaatòl ya du uba ni, bi yih wù Pafos, ki cende' ujè uba, u yé uñòkdaan, ki yé utonnenñòbonsòknl. U yé Suf nè, bi yih wò Bar Yesu. ⁷ Uñòkdaan nnò là te lidekl nnò ya gobina saan nè, u yé ununwiendaan, u'yel si Sègiyus Pòlus. U cièke wò ñ cii Uwien ya gbèr, nè ki cèrè' bi yin' Banabas nin Sòl ní. ⁸ Bar *Yesu nnò ya yetòl si Elimas nè. Grèkmbè ya lenm ni Elimas ya tingi si uñòkdaan nè. U jèh Banabas nin Sòl ya gbèr, nè ki ñikndeh wò ñ pien gobina nnò u la teke *Yesu kí ji. ⁹ Nè *Mifuoñaanm cèrè' Sòl, wà bi liebe' ki yih wò Pòl nnò caan' Elimas bo inun, ¹⁰ ki tòke' wò ki ye: «Utonnendaan sin, a'biere nè yèbre' nin ñè, a yé usenpol ya bijè nè, ki nèn nà kè mòn. A nuunh á saa Yonbdaan ya gbemònt kí tì kpaan mila nè? ¹¹ Fènfennò, sin nin Yonbdaan nè kòlè'. U li cèrè á juòn teteli, ka ji li lenh bònbonl mònòn kí tì baa uyo wà u yíe.» I ya táan bo, ñi tien' ten ligunl yaam ki bìike' u'nun bó, nè u yekn' ki juòn', ki tulnh ki nuunh wà li cuo u'nuò kí diè wò. ¹² Gobina nnò laa' ñi tien' nnò ma nnò, nè u teke' Yonbdaan ki jin', kime Yonbdaan ya gbèr tà bi wòkn' wò nnò jin' wò cèen.

Pòl nin Banabas jon' Pisidi ya tinfenm ya du uba ni bi yih wù Antiyòk

¹³ Pòl nin u'tòntòknlieb kòn' buñercienbu Pafos ya du ni, ki bure' ki tì baa' Pèje ya du ni, u te Panfili ya tinfenm ni. Nèn saan nè San Mark dàan' bè ki liebe' Yerusalem. ¹⁴ Pòl nin Banabas bèn siere' Pèje ya du ni, ki bure' ki tì baa' Antiyòk ya du ni, u te Pisidi ya tinfenm ni. *Saba ya daali, nè bi kòn' ki kèlè' bi'taanl ya duku ni. ¹⁵ Bi kaan' Moyis là kèlè' *yiko ya gbònkù kùà nnò ni nin *Uwien ya ñòbonsòknb là kèlè' nà nnò ki gben', nè litaanl ya duku nnò ya ciènb sòn' bè ñ tì tòke bè kí ye bi ñmòbe tigbèr bè ñ tòke kí saake binib ya gbènent la, bè ñ tòke. ¹⁶ Nèn saan nè Pòl fii' ki sere' ki yuon' unuò ki len' ki ye: «Israyèl yaab nin ninbi bà kè boh Uwien nnò, li cengeh mèn. ¹⁷ Tinbi Israyèl ya bol ya Wien nè là gènde' ti'yaajèb, ki cèrè' bi pòrè' uyo wà bi là te Esipt ni nnò. Nè Uwien taa' u'tuòm ki ñèn' bè u'ni. ¹⁸ U jènde' nin bè kupenpelku ni ibin pinan nè, ¹⁹ ki yaan ki gben' inibol ilole yà là kò Kanaan ya tink bo nnò, ki taa' bi'tink nnò ki de' tè, kí kpènde' ti'yaak.

²⁰ «Kí ñè uyo wà Israyèl yaab là kò Esipt ni nnò kí tì baa uyo wà Uwien de' bè Kanaan ya tink nnò, ñi tien' ten ibin kobiinan nin pinun nè. Ni ya puoli bó nè Uwien gèndeh bi'ni biba ki teh bi'senlierb, ki ñmòñmòbe ki tì baa' u'ñòbonsòknl Samièl ya yo. ²¹ U ya yo nè bi ye bi yíe bè ñ li ñmòbe ubèr, nè Uwien gènde' Kis ya bijè Sawul, u yé Bensamèn* ya baamul ya nil ki tien' bi'ber. U yé bi'ber ki tì baa' ibin pinan, ²² nè Uwien ñèn' wò libèl ni, ki taa' *Dafid ki tien' bi'ber. Uwien len' wòn *Dafid bo nè ki ye: «N laa' Yèse ya bijè *Dafid, u yé unil wà n'yènm sònge u'bo nè. U li tien n yíe nà kè.» ²³ Uwien ñèn' wòn *Dafid ya yaabii ni nè *Yesu ki tien' Israyèl yaab ya Ñmieni kí ñè u là pùon' lipuonl là nnò bo. ²⁴ San liere' *Yesu usen ki baa' ki lá tòke' Israyèl yaab ki ye bè ñ lèbre bi'tetem ñò wò ñ sii bè Uwien ya ñunm. ²⁵ San là benh wò ñ gben u'tuonl ma nnò, nè ki niire' bè ki ye: «Ni bèn n yé ni maaleh ki teh n yé wà nnò nè-èè? Na te nnò, wòn pè ní n'puoli bó nè, ama ma nín kpè ñ lore u'taceningbèn mònòn.» »

²⁶ Tò, nè Pòl tì tòke' bè ki ye: «N'yaab *Abraham ya yaabii nin bà ña yé *Sufmbè ki boh Uwien nnò, Uwien là cèrè' tinbi nè cii' tigbèr tà li cèrè tí ñmèrè nnò. ²⁷ Nin nèn kè Yerusalem ya nib nin bi'berb ña bènde' *Yesu yé udaan wà, ka cii' *Uwien ya ñòbonsòknb là len' nà, bi kàanh nè *Saba kè Saba ya daali nnò ya tingi. Nèn bo nè bi bun' *Yesu tibuur. *Uwien ya ñòbonsòknb là len' ki ye bi li tien nnò nè. ²⁸ Ba laa' bi li dule nà bo kí ye u kpè mikuum. Nin nèn kè bi miè' Pilat usen bè ñ ku wò. ²⁹ Bi tien' wò ñi kèlè' *Uwien ya gbònkù ni ki ye bi li tien wò ma bo ki gben' ma nnò nè ki jiin' wò udòpònpòn bo, ki taa' wò ki tì

* **13:21** Bensamèn yé Sakòb ya bufòrkaak nè, ki yé Israyèl yaab ya baamul piik nin ile nnò ya liba ya yaaje.

sube'. ³⁰ Ama Uwien cèrè' u mækre' bitenkpiib ni. ³¹ *Yesu cèrè' binib bà là pɛ u'bo ki ñɛn' Galile ki lá baa' Yerusalem nnɔ laa' wɔ iwien yà yɛbe. Fɛnfennɔ bɛn nɛ yé u'mònkunb udu ya nib ya nun bó. ³² Tinbi mɔ̀nɔ̀n tɔ̀keh nɛ tu ya gbɛmɔ̀nmɔ̀nt nɛ ki teh Uwien là pùon' lipuonl ki de' ti'yaajɛb nɛ. ³³ U tien' lipuonl nnɔ ki de' tinbi bà yé bi'yaabii nɛ; ki mækre' *Yesu tɛn nǐ kɛle' ma Uwien ya yuon ya gbɔ̀nku ni, iyul ile, ki ye:

«Sin nɛ yé n'Bijɛ.

Dinnɔ nɛ n wuɔ̀n' ki ye n yé a'Baa.»

³⁴ Uwien cèrè' *Yesu mækre' bitenkpiib ni, ka ji li liɛbe len, ki niireh nin wɔ̀ rí bùrɛ. U là len' nɛn nɛ ki ye:

«N li de nɛ tibont tà n là pùon' ki ye n li de tù *Dafid nnɔ, tù ñɛn' ní n ya bùol nɛ, ki kpɛ bɛ rí li du tu'bo.»

³⁵ Nɛn bo nɛ nǐ tí kɛle' kugbɔ̀nku nnɔ ni niba saan ki ye:

«Ŋa rí cèrɛ a'niñaan rí bùrɛ.»

³⁶ *Dafid là fuobe uyo wà nnɔ, u là yé Uwien ya tonsɔ̀nl nɛ, ki teh Uwien yíe ma. U tǐ kpo', nɛ bi sube' wɔ̀ u'yaajɛb saan, u bùrɛ'. ³⁷ *Yesu wɔ̀n, Uwien mækre' wɔ̀ nɛ, wa bùrɛ'.

³⁸⁻³⁹ N'yaabɛ, Moyis ya yiko ŋa là fre' ki bù' nɛ gbɛmòndɛnb ama wa kɛ teke' *Yesu ki jin' la, Uwien li bù wɔ̀ ugbɛmòndaan nɛ. Ní li bɛn kí ye wɔ̀n bo nɛ bi tɔ̀keh nɛ ki teh Uwien li fère nɛ ni'biɛrɛ. ⁴⁰ Tɔ̀, liike mɛn ni'yul bo ki la cèrɛ *Uwien ya ñɔ̀bonsɔ̀knb là len' nà nnɔ rí tu nɛ. Bi là len' ki ye: ⁴¹ «Ninbi bà yih bitɔ̀b fɛnm nnɔ, liike mɛn,

kí cèrɛ nè rí ji nɛ ní juore fɛnm,

kimɛ n li tien miyɔ̀km ya bonn niba,

uyo wà ni laan fuobe,

unil tɔ̀ke' nɛ lituonl nnɔ bó la,

na rí teke kí ji.» »

⁴² Pɔ̀l nin Banabas ñɛh litaanl ya duku nnɔ ni uyo wà nnɔ, nɛ bi gbáan' bɛ ki ye *Saba wà we ní nnɔ ya daali, bɛ rí tí rí liɛbe ní, kí lá tɔ̀ke bɛ tu ya gbɛr. ⁴³ Litaanl nnɔ yaare' uyo wà nnɔ, nɛ *Sufmbɛ ligol nin binib bà yé Sufkpenkpend ki pukeh Uwien nnɔ paan' Pɔ̀l nin Banabas bo. Nɛ Pɔ̀l nin Banabas tɔ̀keh bɛ ki teh Uwien juoke' bɛ ma nnɔ, bɛ rí li tuu ki pɛ u'sɛn bo mɔ̀nmɔ̀nm.

⁴⁴ Tɔ̀, *Saba wà tuɔ̀n' nnɔ ya daali, udu nnɔ ya nib bà yɛbe taan' bɛ rí cenge Yonbdaan ya gbɛr. ⁴⁵ *Sufmbɛ ya ciɛnb laa' linigol nnɔ taan' ma nnɔ, nɛ bi ponbe' nin bɛ ki gbien', ki sukreh Pɔ̀l, ki saah u tɔ̀keh tigbɛr tà nnɔ. ⁴⁶ Nin nɛn kɛ Pɔ̀l nin Banabas laa' lifɛ̀l ki tɔ̀ke' bɛ ki ye: «Nǐ bi kpɛ tí kpiɛ kí tɔ̀ke ninbi nɛ Uwien ya gbɛr. Nɛ ni yíe', ka teke' tù, ki maale' ki ye na kpɛ ní lɛ limiɛl là ŋa ŋmɔ̀be gbenm. Nɛn bo nɛ ti li pekɛrɛ bà ŋa yé *Sufmbɛ bó.

⁴⁷ Yonbdaan tɔ̀ke' tɛ nà sɔ̀. U ye:

«N tien' sin nɛ kuwenwenku á li wende inibol kɛ, kí cèrɛ binib bà kɛ te utingbɛn bo rí ŋmɛrɛ.» »

⁴⁸ Binib bà ŋa yé *Sufmbɛ nnɔ cii' bi len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bi'yɛnm sɔ̀nge' ki gbien', nɛ bi pèkeh Yonbdaan ya gbɛr cɛɛn. Nɛ binib bà kɛ Uwien sien' ki ye bɛ rí lɛ limiɛl là ŋa ŋmɔ̀be gbenm nnɔ, teke' ki jin'.

⁴⁹ Nɛn saan nɛ Yonbdaan ya gbɛr yɛrɛh mitinfɛnm nnɔ kɛ ni. ⁵⁰ *Sufmbɛ bɛn wɔ̀n, bi cèrɛ' bipiikpɛkpiɛkb bà te udu nnɔ ni, ki pukeh Uwien nnɔ nin udu nnɔ ya ciɛnb kpɛrɛ' Pɔ̀l nin Banabas bo, ki jènde' bɛ, nɛ ki ŋɔ̀rɛ' bɛ ki ñɛn' bi'du ni.

⁵¹ Pɔ̀l nin Banabas kpakpaare' bi'taan ya tengunku ki wis' nɛ́†, nɛ ki bure' Ikoniyaam ya du bó. ⁵² Binib bà teke' *Yesu ki jin' Antiyɔ̀k ya du ni nnɔ wɔ̀n *Mifuoñaanm te bi'bo nɛ bi ŋmɔ̀be uyɛnsɔ̀nge ki gbien'.

14

Pɔ̀l nin Banabas te Ikoniyaam ya du ni

† 13:51 Sufmbɛ bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà kɛ ji tu unil la, nǐ yé u'yaar nɛ, na ji yé uba yaar.

¹ Pól nin Banabas tí baa' Ikoniýom ya du ni, ne ki tien' bi bi tien' mà Antiyók ni nnó. Bi kón' *Sufmbε ya taanl ya duku ni ki tóke' binib Uwien ya gber. Nen bo ne *Sufmbε nin Grεkmbε teke' ki jin' ki yebe. ² Ama *Sufmbε biba tien' uyufaa, ka teke' ki jin', ki sure' bà ña yé *Sufmbε nnó bi kpre' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnó bo, ki maaleh bi'bo ná bre. ³ Nin nen ke Pól nin Banabas tien' udu nnó ni ki wuóke'. Bi là ñmóbe lifél ki lienh ki du Yonbdaan bo ne, ne u cèreh bi teh miyókm ya bont ño wó ñ wuón kí ye bi tókeh u'juokm ya gber tà nnó yé imòñ ne. ⁴ Ama udu nnó ya nib ña len' ki cii' tób bó, ne ki gbiire' icεk ile. Biba se *Sufmbε ya ciεk bó, ne bitób mó se *Yesu ya tondb ya ciεk bó. ⁵ *Sufmbε nin bi'ciεnb nin bà ña yé *Sufmbε nnó ya biba bonde' bi li tien' *Yesu ya tondb ma, ki ye bi li jènde be ne, kí yèke be iten kí ku be. ⁶ Pól nin Banabas cii' bi nuunh be ñ tien' be ma, ne ki sen' ki jon' Likawoni ya tinfenm ya du Lista nin Dεbe nin idu nnó ya tengbaan ni. ⁷ Ne ki tókeh ni'mó bó yaab tigbεmònmònt nnó.

Pól nin Banabas te Lista ya du ni

⁸ Ujε uba là te Lista ya du ni, u'tàan faan wà ñ fre kí fii kí sere. Bi maa' wó uwób ne, wa cuon' fiebu. ⁹ Lidaali liba Pól lienh ne u cengeh. Pól caan' u'bo inun, ki bende' ki ye u'tekjim li cère wó ñ faake. ¹⁰ Ne ki len' ufaa bo ki ye: «Fii kí sere.» Ne ujε nnó fii' ki maabe' ki ci', ki cin' ki cuonh. ¹¹ Linigol laa' Pól tien' ná nnó, ne ki wuure' Likawoni yaab ya lenm ni ki ye: «Ho! Ibule ne kpεnde' binib ki baa' ti'saan-a!» ¹² Ne bi yin' Banabas *Seyus, ki yin' Pól Hεrmes*, kimε Pól ne sábe ki lienh. ¹³ Ubul *Seyus nnó ya duku te udu nnó ya guon ya nañóbu saan ne saali. Seyus ya tótuórkε tuke' ní inaje nin misipuum mà u tien' mè uyukpεkpiε yaam ki baa' iguon nnó ya nañóbu saan, ki yíe wón nin linigol nnó ñ tùre lituórl kí de Banabas nin Pól.

¹⁴ Ama *Yesu ya tondb Banabas nin Pól cii' nnó ma nnó, bi'yεnm saa' ki gbien', ne bi cuo' bi'lier ki kere'†, ki sen' ki kón' linigol nnó ya siik ni, ne ki wuureh ¹⁵ ki teh: «Ti'jótieβε, be bo ne ni teh niε ya bonn-i? Ti'mó yé binib ten ninbi ne. Ti baa' ki tókeh ne tigbεmònmònt ne ki teh ni'bule yii yé fenm ne, ní wiε yí ki paan' Uwien wà fuobe bo. Wón ne ñen' kutaaku nin kitink nin miñunciεnm nin tibont ke. ¹⁶ Uyo bo, u là cère' inibol ke pε ñ yíe ná bo ne. ¹⁷ Nin nen ke wà dàan' mimònm ya tienm ño wó ñ wuón binib u yé udaan wà. U cèreh utaa niñ, tijier teh, ni jinh ki gbuokeh, ki te liwiεl ni.» ¹⁸ Nin *Yesu ya tondb len' ná ke nnó bi ñikn' ne ki tí pien' linigol nnó lí la tùre tuórl kí de be.

¹⁹ Nen saan ne *Sufmbε biba ñen' Antiyók nin Ikoniýom ya du bó ki baa' ní, ki lá sure' linigol nnó, ki cère' lí kpre' Pól nin Banabas bo, ki yèke' Pól iten, ki fuun' wó ki ñen' udu ni, ki maaleh ki teh u kpo' ne. ²⁰ Binib bà teke' *Yesu ki jin' nnó baa' ki lá sere' ki guón' wó, ne u fii', ki liεbe' ki kón' udu nnó ni.

Pól nin Banabas liεbe' ki jon' Antiyók ya du ni

Kutaaku faa' ne Pól nin Banabas siere' ki jon' Dεbe ya du bó, ²¹ ki tí tókeh ni'bó yaab tigbεmònmònt nnó. Ne binib teke' tù ki paan' *Yesu ya sen bo ki yebe. Bi siere' ki liεbe' Lista ya du nin Ikoniýom ya du nin Antiyók ya du wà te Pisidi ya tinfenm ni nnó ni. ²² Bi gèbreh idu nnó ni ma nnó, ne ki saakreh bà teke' *Yesu ki jin' nnó ya gbεnent, ki gbierεh be ki teh be ñ li tuu ki ñmóbe mitekjim, ki tókeh be ki teh ti li jènde kí gbien ne kí yaan kí kó Uwien ya bel ni. ²³ Nen saan ne bi gènde' *Kristo ya táan ke ni biciεnb, ne ki lóle' buñóbu, ki káare' ki de' be, ki taa' be ki ñukn' Yonbdaan wà bi teke' wó ki jin' nnó.

²⁴ Pól nin Banabas ñen' Pisidi ya tinfenm ni, ne ki jon' Panfili ya tinfenm ni. ²⁵ Bi tí baa' Pεje ya du ni ki tóke' udu nnó ya nib Uwien ya gber, ne ki bure' Atali ya du bó. ²⁶ Bi tí baa', ne ki kón' buñεrciεnbu, ki puore' miñunciεnm ki liεbe' Antiyók ya du bó. U ya du ni ne *Kristo ya taanl yaab káare' ki ye Uwien ñ juoke be bi sòn' lituonl là nnó bo.

* 14:12 Grεkmbε ya du ni bi yih ibule ya ciεn ne Seyus, ne ki yih i'tond Hεrmes. † 14:14 Liike Matie 26:65.

²⁷ Bi tí baa', nε ki taan' *Kristo ya taanl yaab, ki tǎke' bε Uwien cère' bi tien' tibont tà kε nnǎ nin u wuǎn' bà ña yé *Sufmbε mitekjim ya sɛn ma bo. ²⁸ Pǎl nin Banabas tien' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnǎ saan ki wuǎke'.

15

Bi finde' upunjie bo Antiyǎk ya du ni

¹ Tǎ, binib biba ñɛn' Sude ya tinfɛnm bó ní ki baa' Antiyǎk ya du ni, ki lá wǎknh binib bà teke' *Yesu ki jin' nnǎ ki teh: «Na jie' ni'pun Moyis ya yiko ye ma bo la, Uwien ña ní ñmiɛn nε.» ² Pǎl nin Banabas ña tuo', nε ki finde' nin bε tigber nnǎ bo ki gbien'. Nɛn bo nε bi'kε tuo' ki ye Pǎl nin Banabas nin binitǎb biba ní jo Yerusalem, kí tí lε *Yesu ya tondb nin u'taanl ya cɛnb ifinfinde nnǎ bo. ³ Nε *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyǎk ni nnǎ piere' bε*. Bi joh ma nnǎ nε ki ñɛh binib bà teke' *Yesu ki jin', ki te Fenisi nin Samari ya tinfɛnm ni nnǎ saan, ki tǎkeh bε ki teh bà ña yé *Sufmbε mǎ lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin'. Nε ní sǎngreh bi'kε ya yɛnm ki gbiekeh.

Bi taan' litaanl Yerusalem ni

⁴ Bi tí baa' Yerusalem ni, nε *Kristo ya taanl yaab nin bi'cɛnb nin *Yesu ya tondb teke' bε kucɛnku. Nε Pǎl nin Banabas tǎke' bε Uwien cère' bi tien' tibont tà kε nnǎ. ⁵ *Farisienmbε ya cεkl yaab bà lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin' nnǎ ya biba, fii' ki sere', ki len' ki ye bà ña yé *Sufmbε ki teke' *Yesu ki jin' nnǎ, ní kpe bε ní jie' bi'pun nε, kí li boh Moyis ya yiko. ⁶ Nɛn saan nε *Yesu ya tondb nin u'taanl ya cɛnb taan' bε ní liike bi li tien ma tigber nnǎ. ⁷ Bi finde' ki gbien' ma nnǎ, nε Pier fii' ki sere', ki tǎke' bε ki ye: «N'yaabε, ni bɛn ki ye Uwien gɛnde' nni ni'ni ní wuǎke' ñǎ bà ña yé *Sufmbε ní cii u'gbɛmǎnmǎnt n'ñǎbu ni, kí teke' *Yesu kí ji nε. ⁸ Uwien bɛn binib ya fɛl ni te ma bo, nε ki de' bε *Mifuoñaanm tɛn u là de' ti'mǎ ma bo ñǎ wǎ ní wuǎn bε, kí ye u gɛnde' bε nε. ⁹ Wa bore' tinbi nin bɛn, kime mitekjim bo nε u sǎkre' bi'fɛl bo ya jǎknt. ¹⁰ Ní te nnǎ la, bε tien' fɛnfɛnnǎ ni dɛlkeh Uwien, ki wǎbndeh bε, bε ní tuke litukl là tinbi nin ti'yaajɛb ña fre' ki tuke' lè? ¹¹ Ama tinbi wǎn, Yonbdaan *Yesu ya juokm bo nε ti teke' wǎ ki jin' ki ñmɛre'. Ní te nnǎ nε bà ña yé *Sufmbε mǎ ya bùol.»

¹² Pier len' ki gben', nε linigol nnǎ ñmile', ki cengeh Banabas nin Pǎl li len kí ye bà. Nε bi cin' ki tǎkeh bε Uwien cère' bi tien' miyǎkm ya bont tà bà ña yé *Sufmbε ni nnǎ ma bo. ¹³ Banabas nin Pǎl len' ki gben' ma nnǎ nε Saak mǎ ye: «N'yaabε, cenge mɛn. ¹⁴ Simǎn tǎke' tε Uwien cin' ki tien' ma bo. U gɛnde' bà ña yé *Sufmbε mǎ ni binib ki tien' u'yaab. ¹⁵ Ní tien' tɛn *Uwien ya ñǎbonsǎknb là len' ma bo nε, kime ní kele' *Uwien ya gbǎnku ni ki ye:

¹⁶ «Yonbdaan là len' ki ye:

*Dafid ya den lu'†, n li liɛbe ní kí mε yí,

N li liɛbe ní kí fin lilɛngbenl nnǎ kí cère iden nnǎ ní li se.

¹⁷ Nɛn bo nε binib bà sɛn' kε li nuun min Yonbdaan.

Inibol yà kε n yin' yè, yè ní li yé n'yε nnǎ li nuun nni.

Yonbdaan nε len' nnǎ,

nε ki tien' tibont nnǎ kε.

¹⁸ U cère' binib bɛnde' tibont nnǎ haali uyo bo nε.»

¹⁹ Saak tí len' ki ye: «Nɛn bo nε n maale' ki ye ní mǎn ti la li wǎbndeh bà ña yé *Sufmbε, ki lèbre' bi'tetem ki paan' Uwien bo nnǎ nin ti'yaajɛtɛntienm. ²⁰ Ama cère mɛn tí kele kugbǎnku kí tǎke bε kí ye: bi la li jinh bule ya jier, kime tú yé tijǎknt nε, ki la teh nanmaal, ki la ñmǎnh wɛnkpil, ki la ji sɛm. ²¹ Kime haali ti'yaajɛb ya yo kí lá baa dinnǎ, Moyis ñmǎbe binib bà wǎknh u'yiko nε idu kε ni. Bi tuu ki kǎanh wǎ nε *Saba kε *Saba ya daali *Sufmbε ya táan ya dur ni.»

* **15:3** Bi li fre kí lèbre ki piere' kí ye ki tore' mǎ. † **15:16** Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo nε. Dafid ya den lu' bii Dafid ya bɛl lu'.

Bi kele' kugbɔnku ki de' bà ña yé Sufmbɛ

²² Nɛn saan nɛ *Yesu ya tondɔb nin u'taanl yaab kɛ nin bi'ciɛnb gbiere' ki kpaan' ki gɛnde' bijɛb biba bi'ni ki pukn' Pɔl nin Banabas bó bɛ rí sɔn bɛ Antiyɔk ya du bó. Bi gɛnde' Sudas wà bi baanh wɔ Basabas nin Silas nɛ. Bi yé binib bà bi boh bɛ *Kristo ya taanl yaab ni nɛ. ²³ Bi de' bɛ kugbɔnku kùà nnɔ bi kele' ku'ni ki ye ma sɔ: «Tinbi *Yesu ya tondɔb nin *Kristo ya taanl ya ciɛnb, fuondeh ti'yaab bà ña yé Sufmbɛ ki te Antiyɔk ya du ni nin Siri ya tinɛnm ni nin Silisi ya tinɛnm ni nnɔ. ²⁴ Ti cii' ti'yaab biba jon' ni'saan, ki tĩ tɔke' nɛ tigber tà ñaabeh ni'yɛnm ki dienh nɛ iyɛnmaale. Ta sɔn' bɛ bɛ rí tĩ tɔke nɛ gber. ²⁵ Nɛn bo nɛ ti taan' ki kpaan' buñɔbu, ki gɛnde' ti'ni binib, tí sɔn bɛ ni'saan, bɛn nin Banabas nin Pɔl, ti'yaab bà ti yíe bɛ nnɔ. ²⁶ Bi yé binib bà ña tɔnge' bi'miel Yonbdaan *Yesu Kristo ya tuonl bo nɛ. ²⁷ Ti sɔn' Sudas nin Silas, bɛ rí lá tɔke nɛ buñɔbu ni tigber tà ti kele' tù kugbɔnku kuu ni nnɔ nɛ. ²⁸ *Mifuoñaanm tore' tɛ ti kpaan' buñɔbu, ti la wɔbn nɛ kí de nɛ *yiko uba wɔ rí li yé ni'bo litukl kí pukn tibont tà yé ni'bo tibonmɔnt nnɔ bó. Tun si: ²⁹ ni la ñmɔnh tɔtuɔrnɔnt, ki la jinh sɛm, ki la ñmɔnh wenkpil, ki la teh nañmaal. Ni cuo' ni'ba tu ya bont bo la, nɛn nɛ mɔn. Ni'yaam rí li ñmɛ.»

³⁰ Tɔ, bi cɛbe' bi sɔn' binib bà nnɔ bi bure' Antiyɔk ya du bó. Bi tĩ baa' ni'bó, nɛ ki taan' *Kristo ya taanl yaab kɛ, ki taa' kugbɔnku nnɔ ki ñukn' bɛ. ³¹ Bi kaan' kù ma nnɔ, nɛ bi'ke ya yɛnm sɔnge', kimɛ kù saake' bi'gbɛnɛnt. ³² Sudas nin Silas yé *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ ma nnɔ, nɛ ki tɔke' bɛ tigber tù yɛbe ki saake' bi'gbɛnɛnt bɛ rí li pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm. ³³ Bi wuɔke' ni'saan waamu nɛ ki yaan binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ cɛbe' bɛ bɛ rí liebe bà sɔn' bɛ nnɔ saan nin uyenduɔn. ³⁴ [Silas wɔn juore' ki te Antiyɔk ya du ni nɛ.]†

³⁵ Pɔl nin Banabas mɔ juore' Antiyɔk ya du ni, ki tɔkeh nin binib bi yɛbe ki tĩ wɔknɔh binib, ki tɔkeh bɛ Yonbdaan ya gber.

Pɔl nin Banabas pɔare' tɔb

³⁶ Iwenkàanke gɛbre', nɛ Pɔl tɔke' Banabas ki ye: «Cère tí liebe idu yà kɛ ni, ti là tɔke' binib Yonbdaan ya gber nnɔ, kí tĩ fuonde binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ kí liike bi ñuuke u'gber ma bo.» ³⁷ Banabas là yíe wɔ rí tuke San wà bi liebe' ki yih wɔ Mark nnɔ nɛ. ³⁸ Ama Pɔl ña tuo' wɔ rí liebe kí tɔke nin San Mark, kimɛ u là siere' ki dàan' bɛ Panfili ya tinɛnm ni, nɛ ka tore' bɛ bi'tùon ni. ³⁹ Pɔl nin Banabas finde' nin tɔb nĩ tĩ ben' ki fiire', nɛ wà kɛ taa' u ya bó. Nɛn saan nɛ Banabas taa' San Mark ki kɔn' buñɛrciɛnbu, ki bure' Ciip ya dekl bó. ⁴⁰ Nɛ Pɔl gɛnde' Silas wɔ rí pìere wɔ. Binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ kàare' Yonbdaan ki ye wɔ rí juoke bɛ, nɛ bi bure', ⁴¹ ki ñɛh *Kristo ya táan yà te Siri nin Silisi ya tinɛnm ni nnɔ saan, ki cèreh i'niib faakreh mitekjim ni.

16

Timote pìere' Pɔl nin Silas

¹ Pɔl nin Silas tĩ baa' Dɛbe nin Lista ya du ni, ki laa' uje uba teke' *Yesu ki jin' ki te mifɛnm nnɔ, bi yih wɔ Timote. U'naa yé Suf nɛ, ki teke' *Yesu ki jin', nɛ u'baa yé Grɛk. ² Binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Lista nin Ikoniyoɔm ya du ni nnɔ kɛ pèkeh Timote nɛ. ³ Pɔl yíe Timote rí pìere wɔ. *Sufmbɛ bà te ni'saan nnɔ bo nɛ u jìe' Timote ya punl, kimɛ *Sufmbɛ nnɔ kɛ bɛn ki ye Timote ya baa yé Grɛk nɛ. ⁴ Bi cuonh ki ñɛh idu ni ma nnɔ, nɛ ki tɔkeh binib bà teke' ki jin' ki te i'ni nnɔ, *Yesu ya tondɔb nin u'taanl yaab ya ciɛnb bà te Yerusalem ni ñɛn' isɛn yà nnɔ, nɛ ki sureh bɛ bɛ rí li pɛ i'bo. ⁵ Nɛn bo nɛ *Kristo ya táan yaab faakreh mitekjim ni, nɛ binitɔb teknh wɔ ki jinh ki pukndeh bi'bó daan kɛ daan.

Uwien yíe Pɔl rí jo Maseduɔnn ya tinɛnm bó

⁶ *Mifuoñaanm pien' Pɔl nin u'tɔntɔknlieb bi la tɔke Uwien ya gber Asi ya tinɛnm ni. Nɛn bo nɛ bi gɛbre' Friji nin Galasi ya tinɛnm, ⁷ ki tĩ baa' Misi ya tinbiɛn, ki maaleh bɛ rí

† 15:34 Bi kpìe' ki kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 34 ña te tu'ni.

jo Bitini ya tinfenm ni, ne *Yesu ya Fuoñaanm ña de' be sen. ⁸ N'en saan ne bi gèbre' Misi ya tinfenm, ki tì baa' Trowas ya du ni. ⁹ Kuñonku ne Pól laa' Maseduonn ya tinfenm ya je uba tideknt yaam, u se u'saan ki gbáanh wó ki teh wó ní baa ní Maseduonn kí lá tore be. ¹⁰ Pól laa' Maseduonn ya je nnó tideknt yaam ma nnó, ne ti * pók ki bonde' i ya tãan bo, tí jo Maseduonn ya tinfenm bó, kimé ti bende' ki ye Uwien ne yin' te ni'bó tí tì tóke u'gbemómant.

Upii uba teke' Yesu ki jin' Filip ya du ni

¹¹ N'en saan ne ti kón' buñercienbu Trowas ya du ni, ki cubn' Samotras ya dekl bó. Kutaaku faa' ne ti bure' Neyapoli ya du bó. ¹² Ne ki ñen' nen saan, ki jon' Filip ya du bó; u yé Maseduonn ya tinfenm ya ducenciën ne. Erom yaab ne ñuuke udu nnó. Ti tien' u'ni iwenkãanke ne. ¹³ *Saba ya daali, ne ti ñen' udu nnó ni, ki jon' ukpen uba ya gbaal. Ti maale' ki ye *Sufmbé taakeh ná saan ki kàareh lii te nè ne. Ti laa' bipiib biba taan' ni'saan, ne ti kèle' ki tóke' be Uwien ya gber. ¹⁴ Upii uba là te bi'ni, bi yih wó Lidi. U yé Tiyatiir ya du ya pii ne, ki pukeh Uwien, ki kuàreh ikpélde ì mán ki yé imónmón. Yonbdaan cìbre' u'yenm ki cèrè' u cenge' mómómnm, ki tuo' Pól len' ná nnó. ¹⁵ Ti sñi' wón nin u'den yaab ké Uwien ya ñunm ma nnó, ne u tóke' te ki ye: «Ni tuo' ki ye n mánbe ki teke' Yonbdaan ki jin' la, den men, kí li te n'den.» Ne ki cékn' te ti tuo'.

Bi pekn' Pól nin Silas Filip ya du ni

¹⁶ Lidaali liba ne ti tí là joh bi taakeh ná saan ki kàareh nnó. Ne uje faan uba cende' te usen ni, ki yé uyónb; ki ñmóbe ipol iba, ki tókeh binib ná li wun ní tien. U teh nnó ne ki lenh lifaal lí yebe ki dienh u'cénbaambe. ¹⁷ U paan' tinbi nin Pól bo ki wuureh ki teh: «Binib bié nò yé Uwien wà ña ñmóbe Nacentó ya tonsónb ne. Bi tókeh ne ni li kpñen usen wà kí ñmere ne.» ¹⁸ U teh nnó ne idaan ké, Pól ya benku ni tí piebe', ne u jiebe' ki tóke' ipol nnó ki ye: «Yesu Kristo ya yel bo, siere men u'saan.» Ne ì siere' u'saan i ya tãan bo. ¹⁹ Tó, uje faan nnó ya cénbaambe laa' ba ji li fre kí lé faal u'bo, ne bi cuo' Pól nin Silas, ki tuke' be ufaa bo ki jon' udu nnó ya nib taakeh ná saan nnó, ñó u'cienb ní bu be tibuur. ²⁰ Ne ki taa' be ki wuón' Erom yaab ya buur ya cienb ki ye: «Binib bié nò yé *Sufmbé ne, ki tuke' fenfenm ki baa' tí du ni, ²¹ ki wóknh mitetem mà ña kpe tinbi Erom yaab ní tuo mè, ki niireh nin tí paan mi'bo.»

²² Bi len' nnó ma nnó ne linigol kpre' bi'bo. Tibuur yaab nnó dère' ki gore' Pól nin Silas ya went, ne ki ye be ní ñí be ilenben. ²³ Bi ñí' be cèen, ne ki taa' be ki tí pekn', ki tóke' wà gu lipékl nnó ki ye wó ní li gu be mómómnm. ²⁴ Bi tóke' wó ma nnó ne u kuón' be lipékl ya dubenku ni, ki taa' bi'tãan ki sekn' idó ya ñmóbe ibon ni, ki lòle' ki mók'n' yí.

²⁵ Ní tí tuo kuyóku, ne Pól nin Silas te ki kàareh, ki geh iyuon ki pèkeh Uwien, ne lipékl ya nitób cengeh bi'bó. ²⁶ Ne kitink jènge' i ya tãan bo ki gbien', ki cèrè' lipékl ya duku ya tenpuul mò jènge', ne li'nagent ké pípiire'. Tikudókr tà lùo lipékl ya nib nnó ké cecere'. ²⁷ Wà gu lipékl nnó finde', ki laa' tinagent yeyé ma nnó, ne u nèrè' u'jusiek wó ní ku u'ba, ki maaleh ki teh lipékl ya nib nnó ké ñen' ki sensen' ne. ²⁸ Ne Pól tien' u'bo ki ye: «La tien a'ba ná bre, ti'ké te ni'saan.»

²⁹ Wà gu lipékl nnó ye be ní taa umu ní, ne ki tòrè' ki kón' lipékl ya du ni, ki gbaan' Pól nin Silas ya nun bó, u'gbenent ké ñóh. ³⁰ Ni ya puoli bó ne u taa' be ki ñen' saali, ki niire' be ki ye: «Biciënbe, n li tien mila kí ñmere?» ³¹ Ne bi jiin' wó ki ye: «Teke Yonbdaan *Yesu kí ji, sin nin a'den yaab ké li ñmere.» ³² N'en saan ne bi tóke' wón nin u'den yaab ké Yonbdaan ya gber. ³³ Ne u taa' be u ya yo kuñonku nnó ké ki tí sòkre' bi wun ñiñi' be ma nnó ya gbien. Ne Pól nin Silas sñi' wón nin u'den yaab ké Uwien ya ñunm i ya tãan bo. ³⁴ Ne u taa' Pól nin Silas ki jon' u'den, ki tí de' be tijier. U teke' Uwien ki jin' ma nnó ne wón nin u'den yaab te uyensonge ni.

* **16:10** Wà kele' kugbónku kuu nnó ye tinbi ma nnó, ní wuón' ki ye u'mó tóke nin Pól ne.

³⁵ Kutaaku faa' nε Erom ya buur yaab nnə sən' bi' sojambε bε rí jo kí tí təkε wà gu lipεkl nnə wə rí taa bijεb nnə kí wiε. ³⁶ Wà gu lipεkl nnə təkε' Pəl ki ye tibuur yaab sən' ki təkε' nni ki ye rí taa nε kí wiε. Nεn bo, nε mεn kí li joh nin uyenduən. ³⁷ Nε Pəl ye: «Tibuur yaab cère' bi nīni' tinbi Erom yaab binib ya nun bó ka bun' tε buur, nε ki pεkn' tε. Fεnfεnnə bi ji yíε bε rí bəle kí wiε tε ma nə, ta rí tuo. Cère tibuur yaab bugbεn rí baa kí nēn tε.»

³⁸ Sojambε nnə liεbe' ki tí təkε' tibuur yaab nnə Pəl len' nà nnə. Bi cii' Pəl nin Silas yé Erom yaab ma nnə nε bujεwaanbu cuo' bε. ³⁹ Nε bi baa' Pəl nin Silas saan ki tien' bε kafala, nε ki nēn' bε lipεkl ni, ki gbáan' bε bε rí siere udu nnə ni. ⁴⁰ Pəl nin Silas nēn' kupεnpεkndu nnə ni, nε ki jon' Lidi den, ki laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnə, ki saake' bi' gbεnεnt, nε ki bure'.

17

Pəl nin Silas te Tesalonik ya du ni

¹ Pəl nin Silas siere' Filip ya du ni, nε ki gèbre' Anfipolis nin Apoloni ya du ni, ki tí baa' Tesalonik ya du ni. *Sufmbε ya taanl ya duku kuba te len. ² Pəl kən' litaanl ya duku nnə ni tεn u tí rí teh ma bo. Nε ki taa' *Saba uta ki təkεh bε *Uwien ya gbənkυ ya gbεr. ³ U təkεh tigbεr nnə ya tingi ki teh Uwien ya Nigεndkε Kristo li jēnde, kí kpo kí mεkre bitεnkpiib ni nε. Nε ki teh n təkεh nε *Yesu wà ya gbεr nə, wən nε yé Uwien ya Nigεndkε Kristo. ⁴ *Sufmbε biba nin Grεkmbε bà pukeh Uwien nnə ligol nin bipiikpεkpiεkb mə ligol ya yεnm səngε' Pəl len' nà nnə bo, nε bi kpəbn' wən nin Silas bó.

⁵ *Sufmbε bà ya yεnm ηa səngε' Pəl len' nà nnə bo nnə, taa' u'bo iponponbe, nε ki taa' idukond isεnjε ni, ki kpəbn' bi'ba bó, ki cère' udu nnə ya nib taan' ki yεbe ki kpre' Pəl nin Silas bo, ki teh fεnfεnm udu ni. Bi jon' uje uba den, bi yih wə Sasən ki tí kən' nin mituəm, ki nuunh bε rí taa Pəl nin Silas kí jo udu nnə ya nib taan' nà saan nnə, ⁶ nε ka laa' bε. Ba laa' bε ma nnə nε ki cuo' Sasən nin binib bà teke' *Yesu ki jin' nnə ya biba ufaa bo, ki taa' bε ki jon' udu nnə ya ciεnb saan, nε ki wuureh ki teh: «Binib bà cuon' ki saa' uηεndun kε nnə, baa' niε saan mə, ⁷ nε Sasən teke' bε u'den. Bi kende' ubεrciεn Sesa ya yiko bo, nε ki lienh ki teh ubεrtə te, bi yih wə Yesu.» ⁸ Tigbεr nnə cəke' linigol nin udu nnə ya ciεnb kε, ⁹ nε bi teke' Sasən nin bi'təb nnə ilike, ki yaan ki wiε' bε.

Pəl nin Silas te Bere ya du ni

¹⁰ Nī biire' nε binib bà teke' *Yesu ki jin' nnə cère' Pəl nin Silas bure' i ya tään bo Bere ya du bó. Bi tí baa' nε ki jon' *Sufmbε ya taanl ya duku bó. ¹¹ *Sufmbε bà kə Bere ya du ni nnə teknh tigbεr ki cεn' Tesalonik yaab. Nεn bo nε bi teke' Pəl təkε' bε tigbεr tà nnə mənəmnm, nε ki fiinh *Uwien ya gbənkυ daan kε daan bε rí liike tū te bii ta te. ¹² Bi'ni binib teke' *Yesu ki jin' ki yεbe. Nε Grεkmbε ya piikpεkpiεkb nin bijεb mə teke' wə ki jin' ka dindin. ¹³ Ama uyo wà *Sufmbε bà te Tesalonik ya du ni nnə cii' Pəl te Bere ya du mə ni ki təkεh binib Uwien ya gbεr nnə, nε bi jon' ni'mə bó ki tí tí cère' linigol kpre'. ¹⁴ Nεn saan nε binib bà teke' *Yesu ki jin' nnə cère' Pəl siere' i ya tään bo ki kpīen' usεn wà joh miñunciεnm bó nnə. Silas nin Timote bεn juore' Bere ya du ni nε. ¹⁵ Bà pīereh Pəl nnə, pīere' wə ki tí baa' Atεnn ya du ni nε. Nε Pəl təkε' bε ki ye bi tí baa' la, bε rí təkε Silas nin Timote kí ye bε rí baa ní u'saan tonm.

Pəl təkεh Uwien ya gbεr Atεnn ya du ni

¹⁶ Pəl gu Silas nin Timote Atεnn ya du ni uyo wà nnə, nε ki laa' ibule gbe udu nnə ni, nε u'yεnm saa' ki gbien'. ¹⁷ U te *Sufmbε ya taanl ya duku ni, nε wən nin *Sufmbε nin binib bà pukeh Uwien nnə təkεh tigbεr. Idaan kε u joh binib taakeh nà saan nε ki təkεh binib bà bāareh ni'saan nnə *Yesu ya gbεr. ¹⁸ Binib biba mə là te ni'saan ki bεngε' miyεnfuom, bεn nin Pəl lienh. Biba yé *Epikuryεnmbε, nε bitəb yé *Stoyisiεnmbε. Biba lienh ki teh «Uje wuə nāñəbleh ki teh ba nε?» Nε bitəb lienh ki teh: «U lii lienh niba bó ya bule ya gbεr nε.» Bi len' nnə, kimε Pəl təkεh *Yesu ya gbεmənəmnt nin mimεkrm ya gbεr nε. ¹⁹ Bεn

nin wòn jon' udu nnò ya buur ya bùol, bi yih nà saan Ayeropaji* nnò, nè bi niire' wò ki ye: «A li fre kí tòke tɛ a wòknh binib miwòknfɛnm mà nò-ɔɔ?»²⁰ Kimɛ a kpaakeh ti'tub nè nin a'gbɛɛnt tuu, nè ti yíe tí cii tu'tingi.²¹ Tò, Atɛnn ya du ya nib kɛ nin bicɛnb bà te udu nnò ni nnò fɛ tìgbɛɛnt ya tòkm nè. Nɛn bo nè bi taakeh ki kaah uyo kɛ ki tòkeh tù.

²² Pòl fii' ki sere' Ayeropaji ya nib nnò ya siik ni, nè ki ye: «Atɛnn yaabɛ, n sekn' ki laa' ni pɛ ibule bo cɛɛn nè.²³ N cuonh ni'du ni uyo wà nnò nè ki likeh ni'ponpob, ki tí laa' liba bi kele' li'bo ki ye: <Ta bɛn wà nnò mɔ yaal sɔ.> Ni pukeh wà, ka bɛn wò nnò min baa' rí tòke nè u ya gbɛr nè.²⁴ Wòn nè yé Uwien, ki ñɛn' uɲɛndun nin tibont tà kɛ te u'ni nò. Wòn wà yé kutaaku nin kitink ya Yonbdaan nnò, ɲa kò nib mɛn' tidur tà nnò ni.²⁵ Wa nuunh nil ya torm, niba ɲa pàre' wò, kimɛ wòn nè dienh binib limiel nin mitafaam mà bi fuoreh mè nò nin tibont kɛ.²⁶ U ñɛn' unibaab nè, ki cèrɛ' u pòrɛ' inibol yà te utingbɛn kɛ bo nò. Wòn Uwien nè sien' iyo kɛ, ki bobore' inibol kɛ nin i'kònkun.²⁷ U là tien' nnò ɲò binib rí li nuunh wò nè. Nba la, bi ɲanɲaanh kí nuunh wò la, bi li tí lɛ wò. Imòn wa lí jɛnde' tí'ni uba mònòn saan.²⁸ Wòn bo nè ti te, ki fuobe, ki cuonh. Ni'yonyuonb biba mɔ là len' nnò nè. Bi là len' ki ye: <Ti'mò yé Uwien ya bumu nè.>²⁹ Ti yé Uwien ya bumu ma nnò, ta bi li maaleh ki teh Uwien naan tɛn ibule nè. Unisaal nè taa' u'yɛnmaale nin u'bɛnm ki kpen' itɛn, ki duore' miñòkm nin ilike ya kurku ki tien' yí.³⁰ Uwien ɲa tange binib ɲa laan là bɛn wò ki teh tibont tà nnò. Ama fɛnfɛnnò u ji tòkeh uɲɛndun ya nib kɛ nè ki teh bɛ rí lèbre bi'tetem.³¹ Kimɛ u sien' lidaali là u li bu uɲɛndun ya nib kɛ tibuur tù rí li cuube. U gènde' unil wà li bu binib tibuur nnò. U cèrɛ' udaan mɛkre' bitɛnkpiib ni ɲò wò rí wuòn binib kí ye u mònbe ki gènde' wòn nè.»

³² Binib nnò cii' Pòl len' ki ye binib li mɛkre bitɛnkpiib ni ma nnò, nè biba lɛ' wò, bitòb mɔ len' ki ye: «Ti lá li cenge a'gbɛr tuu uyo uba nè.»³³ Nɛ Pòl siere' bi'saan ki bure'.³⁴ Nin nɛn kɛ binib biba teke' *Yesu ki jin', ki kpòbn' Pòl bó. Bi'ni bi yih uba Denis u yé Ayeropaji ya nil, utò mɔ yé upii, bi yih wò Damaris nin binitòb mɔ.

18

Pòl te Korɛnt ya du ni

¹ Pòl siere' Atɛnn ni, nè ki jon' Korɛnt ya du bó.² U tí cende' Suf uba bi yih wò Akilas nin u'po. Bi maa' wò Pònt ya tinfɛnm ni nè, ki yih u'po Prisil. Bi ñɛn' Itali ya ducien Erom bó nè ki baa' na wuòke'. Kimɛ ubɛrcien Klod nè là ble' liwòbl ki ye *Sufmbɛ kɛ rí ñɛ Erom ya du ni. Pòl nin bɛn cuo' kujòtiɛku.³ Bɛn nin Pòl ya tuonl kɛ là tɛ nè, bi là pòh ininbon* nè. Nɛn bo nè Pòl jon' ki tí te bi'den, bi tɛ ki sònh.⁴ *Saba kɛ *Saba ya daali Pòl joh *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni nè bi tòkeh tigbɛr, nè u ñikndeh *Sufmbɛ nin Grɛkmbɛ rí teke *Yesu kí ji.

⁵ Silas nin Timote ñɛn' Maseduonn ya du bó, ki baa' ní uyo wà nnò, nè Pòl taa' u'ba ki de' Uwien ya gbɛr ya tòkm baba, ki tùɔreh ki tòkeh *Sufmbɛ ki teh *Yesu nè yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo.⁶ Ba tuo' Pòl ya ñòbu bó, ki sukreh wò ma nnò, nè u gbɛgbɛ' u'wɛngolkaar ya tɛngunku ki tòke' bɛ ki ye: «Na ɲmɛrɛ' la, ni'yaar bo, na ñɛn' min. Fɛnfɛnnò n li pekɛrè bà ɲa yé *Sufmbɛ bó nè.»⁷ Pòl siere' ni'saan, ki jon' uje uba den, bi yih wò Titiyus Yustus, u yé unil wà pukeh Uwien nè. U'den nin litaanl ya duku nnò buòke nè.⁸ Litaanl ya duku nnò ya cien Krispus nin u'den yaab kɛ teke' Yonbdaan ki jin'. Korɛnt yaab mɔ cii' Pòl tòkeh *Yesu ya gbɛr tà nnò, ki teke' ki jin' ki yɛbe, nè bi sii' bɛ Uwien ya ñunm.

⁹ Kuñònkɛ kuba nè Yonbdaan tòke' Pòl tidɛknt yaam, ki ye: «La li fɛnge, li tòkeh binib tigbɛmònmònt nnò, ki la li ɲmin.¹⁰ N te nin ɲɛ, uba ɲa rí fre kí tien ɲɛ nà bre, kimɛ n'yaab yɛbe udu wuu ni.»¹¹ Pòl tien' ni'saan libinl liba nin inɲmaale iluob nè, ki wòknh binib Uwien ya gbɛr.

* **17:19** Ayeropaji yé ligbɛngbɛnl liba ya yel nè Grɛkmbɛ ya lenm ni. Bi là liɛbe' ki yih binib bà taakeh li'bo nnò mɔ ki teh Ayeropaji yaab nè. * **18:3** Bi là nukeh tigbònt nè ki pòh ininbon nnò, mitòm la, bi taah tikpɛlcɛr nè ki pòh yè.

Bi tuke' Pəl ki jon' Galiyən saan tibuur

¹² Tə, uyo wə Galiyən là yé Akayi ya tinfənm ya gobina nnə nɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb kpaan' Pəl bo iyɛ, nɛ ki cuo' wə, ki jon' tibuur, ¹³ ki tɪ təkɛ' ki ye: «Ujɛ wuə sureh binib bɛ rɪ li pukeh Uwien yiko ŋa ye ma bo nɛ.» ¹⁴ Pəl yàare' wə rɪ len, nɛ Galiyən təkɛ' *Sufmbɛ nnə ki ye: «U bi bii' libiil liba nɛ, bii u bi tien' kinunbənk kiba nɛ la, ninbi Sufmbɛ, n bi li duən n'yeɛnm kí cenge ni'ból. ¹⁵ Ama ni findeh nin təb iŋəbon bo nin binib ya yel bo nin ni'yiko bo wən la, nɪ yé ni'yaar nɛ. Min ŋa yíe n li yé wə li bu tuu ya gber.» ¹⁶ Nɛ ki ŋəre' bɛ ki ŋɛn' tibuur ya duku ni. ¹⁷ Nɛ binib bə kɛ te ni'saan nnə cuo' litaanl ya duku ya ciɛn, Səstɛnn, ki ŋih wə tibuur ya duku ya nun bó, ama Galiyən ŋa lɪ tənge' tɪ.

Pəl liɛbe' Antiyək ya du bó

¹⁸ Pəl biɛ ki tien' Korɛnt ya du ni ki wuəkɛ'. U cèbe' binib bə teke' *Yesu ki jin' nnə, nɛ wən nin Prisil nin Akilas bure' bɛ rɪ tɪ kə buŋɛrciɛnbu Sankre ya du ni. U kuo' u'yur wun ni nɛ u là pùon' lipuonl là nnə bo. Bi kən' buŋɛrciɛnbu u ya du ni nɛ ki cubn' Siri ya tinfənm bó. ¹⁹ Bi tɪ baa' Efɛs ya du ni nɛ Pəl dāan' u'təntəknlieb, ki jon' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni bi tɪ təkɛh tigber. ²⁰ Bi gbáan' wə wə rɪ tien bi'saan iwenkàankɛ, nɛ wa tuo', ²¹ ki cèbe' bɛ, ki təkɛ' bɛ ki ye Uwien tuo' la, u tɪ li liɛbe ní bi'saan uyo uba. Nɛ ki kən' buŋɛrciɛnbu ki siere' Efɛs ya du ni, ki bure' ²² ki tɪ baa' Sesare ya du ni. U tɪ baa' ma nnə nɛ ki don' Yerusalem bó, ki fuonde' *Kristo ya taanl yaab, nɛ ki ŋɛn' ni'ból ki cən' Antiyək ya du bó. ²³ U tien' iwenkàankɛ Antiyək ya du ni, nɛ ki tɪ bure'. U joh ma nnə nɛ ki ŋɛn' Galasi nin Friji ya tinfənm ni, ki faake' binib bə teke' *Yesu ki jin' nnə ya tekjim.

Apolos jon' Efɛs nin Korɛnt ya du ni

²⁴ Ujɛ uba baa' Efɛs ya du ni, ki yé Suf, bi yih wə Apolos. Bi maa' wə Aleksandri ya du ni nɛ. U yé unil wə freh ki lienh nɛ, ki bɛn tigber tə kɛle' *Uwien ya gbənkɪ ni nnə mənəmnm. ²⁵ Bi là wəkn' wə u li paan ma bo Yonbdaan ya sɛn bo. U'yɛnm pɛ *Yesu ya gber bo cɛɛn, nɛ u təkɛh tɪ binib, ki wəknɪ bɛ tɪ te ma bo mənəmnm. Ama u bɛn San là siih binib Uwien ya ŋunm ma bo nnə baba nɛ. ²⁶ Apolos kən' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni, ki cin' ki təkɛh binib *Yesu ya gber nin lifɛl. Prisil nin Akilas cenge' u'gber ki gben', nɛ ki taa' wə ki jon' bi'den, ki tɪ tɪrɛ' ki təkɛ' wə Uwien ya sɛn ya gber mənəmnm. ²⁷ Apolos yíe wə rɪ jo Akayi ya tinfənm bó ma nnə nɛ binib bə teke' *Yesu ki jin' nnə saake' u'gbɛnɛnt, ki kɛle' kugbənkɪ ki de' wə wə rɪ tɪ de bi'təb bə te ni'ból nnə bɛ rɪ teke wə kucɛnkɪ mənəmnm. U tɪ baa' ni'ból nɛ ki tore' binib bə teke' *Yesu ki jin' Uwien ya juokm bo nnə nɪ yebe. ²⁸ Kime u lienh ki jinh *Sufmbɛ binib kɛ ya nun bó nɛ, nɛ ki ŋlikeh nà kɛle' *Uwien ya gbənkɪ ni nnə bo, ki wəngɛh ki teh *Yesu yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo nɛ.

19

Pəl tɪ te Efɛs ya du ni

¹ Apolos laan biɛ ki te Korɛnt ya du ni u yo wə nnə, nɛ Pəl ŋɛn' ijuən ya du bó, ki baa' Efɛs ya du ni, nɛ ki laa' binib bə teke' *Yesu ki jin' nnə ya biba len, ² ki niire' bɛ ki ye: «Ni tɪ teke' *Yesu ki jin' ma nə, *Mifuoŋaanm jiire' ni'bo ŋə-əə?» Nɛ bi ye: «Tinbi ŋa laan lɪ cii' nil len' ki ye *Mifuoŋaanm te mənən.» ³ Nɛ Pəl niire' bɛ ki ye: «Bi sii' nɛ Uwien ya ŋunsii u lɛ ba?» Nɛ bi jiin' wə ki ye: «Bi sli' tɛ San là siih binib Uwien ya ŋunsii wə nnə nɛ.» ⁴ Nɛ Pəl təkɛ' bɛ ki ye: «San là siih binib Uwien ya ŋunm mitetem ya lèbrm bo nɛ, nɛ ki təkɛh bɛ ki teh bɛ rɪ teke wə li paan u'puoli bó ní nnə kí ji. Ni'tingi si: bɛ rɪ teke *Yesu kí ji.» ⁵ Bi cii' Pəl len' nà nnə, nɛ ki cère' u sli' bɛ Uwien ya ŋunm Yonbdaan *Yesu ya yel bo. ⁶ Pəl taa' u'nuə ki paan' bi'bo, nɛ *Mifuoŋaanm jiire' ní bi'bo, nɛ bi lienh milɛncɛnm, ki səkndeh Uwien ya ŋəbon. ⁷ Binib nnə kɛ là li baa piik nin bile.

⁸ Pəl là joh *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni, ki tɪ baa' iŋmaale ita nɛ, ki lienh nin binib ka fɛnge, ki təkɛh bɛ Uwien ya bɛl ya gber, ki ŋikndeh ki sureh bɛ bɛ rɪ tuo u təkɛh tigber tə nnə. ⁹ Ama bi'ni biba ya yul faa, ba tuo' ki teke' tigber nnə, nɛ ki séreh binib bə teke' *Yesu

ki jin' ki pε u'sen bo nnə linigol ya nun bó. Nεn bo nε Pəl siere' ki dàan' bε, ki taa' bà teke' Yesu ki jin' nnə, ki jon' Tiranus ya keraduku bó ki tì wəknh bε idaan kε. ¹⁰ U tien' nnə ki tì dukn' ibin ile nε. Nεn bo nε Asi ya tinfenm ya nib, bà yé *Sufmbε nin bà ηa yé *Sufmbε kε cii' Yonbdaan ya gbεr.

Sikefa ya bijieɓ ya gbεr

¹¹ Uwien cère' Pəl teh miyəkm ya bonciεnt cεεn, ¹² haali bi tì taah mupapaajεmu nin tikpεlcεr tà kε mε' Pəl nnə mənən ki tì paakeh bi'wiεnb bo nin isenpol ηaake binib bà bo, nε bi faakreh i ya taaan bo. ¹³ *Sufmbε biba mə là te ki cuonh ni'kε saan ki ηuəh isenpol binib saan. Bi yíe bε ní taa Yonbdaan *Yesu ya yel, kí li ηuəh isenpol binib saan, nε ki lienh ki teh: «*Yesu wà Pəl təkεh binib u'gbεr nnə ya yel bo, siere mεn.» ¹⁴ Bitətuərçiεnb ya ciεn uba nε là te ki ηməbe bijieɓ bilole, ki yé Suf, bi yih wə Sikefa. Bεn nε là cuonh ki teh nnə. ¹⁵ Nε usenpol cère' uje wà u ηaake wə nnə təkε' bε ki ye: «N bεn Yesu, ki bεn Pəl yé udaan wà. Ninbi le? Ni'mə yé ηmembε nε?» ¹⁶ Nε ki fii' ki ciin' bε, ki faake' nin bi'kε ki jende' bε ki gbien', ki bunbunge' bε. Nε bi'kε sεn' ki n̄εn' u'den in̄il. ¹⁷ Efεs ya nib, bà yé *Sufmbε nin bà ηa yé *Sufmbε kε cii' tigbεr nnə, bujεwaanbu cuo' bi'kε; nε bi kpieke' Yonbdaan Yesu. ¹⁸ Linigol là teke' *Yesu ki jin' nnə ya biba bàareh ki lá təkεh binib ya nun bó bi là teh nà na mən nin bi là teh in̄əke ma bo. ¹⁹ Bà là teh in̄əke nnə ya biba tukeh bi'n̄əkgbont ní ki lá taakeh ki cokndeh, ki sienh binib kε ya nun bó. Bi bù' tigbont nnə ya daaku, ki laa' n̄i te tilikur itur piŋun nε. ²⁰ Nnə nε Yonbdaan ya tuəm bo, u'gbεr yere' ni'kε saan ki ηməbe mituəm.

Kukpiinku kpi' Efεs ya du ni

²¹ Ni ya puoli bó nε Pəl maale' ki ye u li n̄ε Maseduənn nin Akayi ya tinfenm bó nε kí jo Yerusalem. Nε ki ye: «N tì baa' ni'bó la, n li jo Erom ya du bó mə.» ²² Nεn saan nε u gende' bà toreh wə nnə ya bile, bi yih uba Timote, ki yih utə Erat, ki sən' bε Maseduənn ya tinfenm bó. Nε wən juore' Asi ya tinfenm ni ki tien' iwenkàankε.

²³ U ya yo nε kukpiinku kpi' Efεs ya du ni Yonbdaan ya sεn bo ki bre cεεn. ²⁴ Uje uba là te udu nnə ni, bi yih wə Demetriyus. U taah ilike ya kur nε ki teh muduwawaamu mùa naan tən ubul *Atemis ya duku, ki kuəreh binib bo. Lituonl nnə bo bitonsənb lenh kpele cεεn nε. ²⁵ Demetriyus taan' binib bà kε sən̄h lituonl nnə nin binib bà mə sən̄h li ya tuonbol, nε ki təkε' bε ki ye: «N'jətiebε, ni bεn ki ye ti fuobe lituonl là bo sə-a! ²⁶ Ama Pəl wən lienh ki teh, ibule ηa yé bonn, binib nε mεh yì. U sure' binib bà bi tuo' u'n̄əbu bó yεbe. Na yé niε saan Efεs ni baba, Asi ya tinfenm kε ni nε. Ninbi mənən cii', ki sekn' ki laa' mə. ²⁷ U teh nnə la, na yé ti'tuonl baba nε li saa. Ubuciεn *Atemis mə ya duku li juore fεnm nε. Atemis wà, Asi ya tinfenm ya nib nin uηendun ya nib kε pukeh wə nnə, mə ηa ji li ηməbe kpieke.»

²⁸ Binib nnə cii' nnə ma nnə nε bi'benku ni ben' ki gbien' nε bi wuureh ki teh: «Efεs yaab ya bul *Atemis yé ubuciεn nε.» ²⁹ Nεn saan nε udu nnə ya nib kε kpre', ki təkε ligol ki joh udu nnə ya nib taakeh nà saan nnə, nε ki cuo' Pəl ya təntəknlieb bile usen ni. Bi yih uba Gayus, ki yih utə Aristak. Bi yé Maseduənn ya tinfenm ya nib nε. ³⁰ Pəl yíe wə ní jo linigol nnə saan, nε binib bà teke' *Yesu ki jin' nnə pien' wə. ³¹ Mitinfenm nnə ya ciεnb bà yé Pəl ya jətieb nnə mə sən' ki təkε' wə ki ye u la jo linigol nnə taan' nà saan nnə. ³² U ya yo nε linigol nnə ηməbe kuwaaku ki gbien', ka ji bεn nà bó si nà bó. Biba wuureh ki lienh tuba, bi'təb mə wuureh ki lienh tutə. Bi'ni biba ηa ji là bεn nà cère' bi taan' ni'saan mənən. ³³ *Sufmbε bà te ni'saan nnə gende' uje uba ki l̄ien' usen, bi yih wə Aleksand. Linigol nnə ni biba təkε' wə tigbεr nnə ya tingi, nε u yuon' unuə ki wuən' ki ye u yíe wə ní təkε linigol nnə tigbεr nnə ya tingi nε.

³⁴ Ama linigol nnə bende' ki ye u yé Suf ma nnə, nε bi taakeh ki wuureh ki tì baa' tən tikur tule ki teh: «Efεs yaab ya bul Atemis yé ubuciεn nε.»

³⁵ Udu nnò ya keraci cère' linigol nnò ñmile', nε u len' ki ye: «Efes yaabe, unil kε ben ki ye ninbi Efes yaab nε gu ubucien Atemis ya duku, ki ben ki ye u'nennεnku ñen' kutaaku bo nε ki jiiere' ní. ³⁶ Uba ña ní fre kí niε kí ye ta te. Nεn bo, ni bi li duon ni'yεnm nε, ki la tien niba ka maale'. ³⁷ Kimε ninbi nε tuke' bijεb biε nò ki baa' niε saan. Ba saa' niba ubul ya duku ni, ka suke' ti'bule mò. ³⁸ Demetriyus nin u'tonsɔnb ñmòbe tigber nin unil la, tibuur ya bùol te, bà buh tibuur mò te, bε ní jo nεn bó kí tí len. ³⁹ Ni tí ñmòbe tigbetɔr ki pukn' la, bi li tùore tù udu ya taancienl là ñendeñ *yiko nnò ni nε. ⁴⁰ Ta ben la, dinnò ya taanl liε bo, tí du ya cienb li biin tε kí ye ti nuunh tí kp̄iin udu nε; kimε ta ñmòbe ti li ñi nà bo kí tòke nà cère' ti taan'.» U len' nnò ki gben', nε ki cère' bi'kε siere'.

20

Pɔl jon' Maseduonn nin Gres ya du ni

¹ Kukpiinku nnò ya waaku tí ñmile' ma nnò, nε Pɔl cère' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò taan' u'saan, nε u saake' bi'gbenent, ki cèbe' bε ki bure' Maseduonn ya tinfenm bó. ² U ñeh idu yà te mitinfenm nnò ni, ki tòkeh binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò tigber tù yebe ki saakreh bi'gbenent, ki tí baa' Gres ya du ni, ³ ki tien' len inmaale ita. U là benh wò ní kò buñercienbu uyo wà kí jo Siri ya tinfenm bó nnò nε ki cii' *Sufmbε kpaan' u'bo iye bε ní tien wò nà bre, nε u ye u li liebe' kí ñε Maseduonn ya tinfenm bó nε. ⁴ Nε binib biba p̄iere' wò. Bà p̄iere' wò nnò ya yel si: Sopater, u yé Bere ya du ya nil nε, ki yé Pirus ya bijε nin Aristak nin Sekundus, bi yé Tesalonik ya du ya nib nε nin Gayus, u yé Dεbe ya du ya nil nε nin Ticik nin Trofim, bi yé Asi ya tinfenm ya nib nε nin Timote. ⁵ Binib bugben liere' usen ki jon' Trowas ya du ni ki tí gu tε*. ⁶ Tinbi wɔn, kpɔnò wà ña ñmòbe ñòke ya *nacenku gèbre' nε ki yaan ti kɔn' buñercienbu Filip ya du ni. Tí tí tu' bε Trowas ya du ni wiennun daali nε, ki tien' len iwien ilole.

Pɔl te Trowas ya du ni

⁷ *Saba ya daali ya tajuɔku nε ti taan' tí ji Yonbdaan ya jier, nε Pɔl cin' ki tòkeh binib Uwien ya gber. Ní faa' la, u li bure ma nnò nε u tòke' bε tù ki tí baa' kuyɔku ya siik. ⁸ Ti taan' lidutɔtuɔl liba ya paaki ya duku ni nε. Ifr yebe kuduku nnò ni. ⁹ Unacenfaan uba kε lidutɔtuɔl nnò ya dutaaku ya dubonl bo, bi yih wò Etikus. Pɔl tòke' tigber ki wuòke' ma nnò nε migùɔnm ñònde' unacenfaan nnò u gùɔn' ki gbòkre', nε ki cere' ki lu' tingi. Bi jiiere' bε ní fin wò ki laa' u kpo'-a! ¹⁰ Nεn saan nε Pɔl jiiere' ki bùɔn' ki yuure' wò, nε ki tòke' bε ki ye: «Cuo mεn ni'ba, wa kpo'». ¹¹ Pɔl liebe' ki don' kuduku nnò ya paaki nε ki gbiire' Yonbdaan ya jier bi jin', nε u tí tòke' bε tigber ki wuòke'. Ní tí tuo mifaam, nε u bure'. ¹² Bi tuke' unacenfaan nnò ní u fuobe nε unil kε ya yεnm duon'.

Pɔl ñen' Trowas ki jon' Mile

¹³ Tinbi kɔn' buñercienbu, ki liere' usen ki bure' Asɔs ya du bó. Pɔl ye ti li taa wò buñercienbu ni nεn bó nε, kimε u là yíe wò ní cuon nε kí jo ní'bó. ¹⁴ U tí tu' tε Asɔs ni, nε ti taa' wò buñercienbu nnò ni ti bure' Mitilenn ya du bó. ¹⁵ Ti siere' ni'saan ki bure', ní ñmòñmòbe ki tí faa' ki laa' ti gaake Kiyò ya dekl nε. Kutaaku faa' nε ti baa' lidektɔl saan, bi yih lε Samòs, kutaaku tí liebe' ki faa' nε ti baa' Mile ya du ni. ¹⁶ Kimε Pɔl ña yíe wò ní wuòke Asi ya tinfenm ni nε ki lòke' Efes ya du. U là benh wò ní baa Yerusalem tonm nε, ki maaleh ní tuo' la, wò ní baa len *Pantekot ya nacenku ya daali.

Pɔl cèbe' Kristo ya taanl là te Efes ni nnò ya cienb

¹⁷ Pɔl te Mile ya du ni, nε ki sɔn' ki yin' *Kristo ya taanl ya cienb bà te Efes ya du ni nnò. ¹⁸ Bi baa' u'saan uyo wà nnò, nε u tòke' bε ki ye: «Kí ñε lidaali là n'taal tε Asi ya tinfenm ni nnò, ninbi nε ben n là fuobe nin nε idaan kε ma bo. ¹⁹ N jiiin' n'ba tingi nε ki sɔn' Yonbdaan ya tuonl nin tinunsiir, ki jin' ijend, kimε *Sufmbε biba là kpaan' iye bε ní li teh nni nà bre

* 20:5 Liike 16:10.

nε. ²⁰ N tǎke' nε *Yesu ya gber binib taakeh nà saan nin ni'den ka bǎle' nε tigber tà kε li tore nε. ²¹ N tǎke' *Sufmbε nin bà ña yé *Sufmbε ki ye bε ní lèbre bi'tetem kí paan Uwien ya sɛn bo, kí teke Yonbdaan *Yesu kí ji. ²² Fɛnfɛnnɔ min nε te usɛn ni ki joh Yerusalem nɔ. *Uwien ya Fuoñaanm nε wǎbn' nni ní jo. Ma ben nà li tí tu nni ni'bó. ²³ Ama n nín ben ki ye *Mifuoñaanm tǎkeh nni idu kε ni ki teh bi li tí lǎle nni ni'bó, kí jènde nni mɔ. ²⁴ Ama min ña nín tǎngɛh n'miel tɛn len nε yé n'bo nibonmǎnn. N yíe ní sǎn ki tí baa' n'tuonl ya biɛn nε. N yíe ní tien Yonbdaan *Yesu ye ní tien nà nnɔ nε. Nɛn si: ní tǎke binib Uwien ya juokm ya gbɛmǎnmǎnt.

²⁵ «N là cuonh ki tǎkeh ninbi bà kε Uwien ya bɛl ya gber nnɔ, n ben ki ye na ji li lε nni. ²⁶ Nɛn bo nε n tǎkeh nε dinnɔ wuɔ ki teh ni'ni wà kε kpo' ki juore' fɛnfɛnm la, na ñɛn' min, ²⁷ kimε n tǎke' nε Uwien yíe nà kε, ka bǎle' nε niba. ²⁸ Li ñuuke mɛn ni'ba mǎnmǎnm, kí li ñuuke binib bà *Mifuoñaanm guun' nε bε nnɔ mɔ mǎnmǎnm. Li likeh bε mɛn. Bi yé Uwien ya taanl nε. U taa' u'Bijε ya sɛm nε ki dɛ' lè. ²⁹ N ben ki ye n bure' la, binib li kɔ ni'ni, kí li bre tɛn ikɛr, kí li nuunh bε ní bere litaanl nnɔ, kí tien li'nib nà bre ka ní lǎkre uba mǎnɔn. ³⁰ Bitonnɛndɛnb li ñɛ ninbi mǎnɔn ni kí lɛre binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ bε ní wiε u'sɛn kí paan ben bo. ³¹ Nɛn bo, la gǎh mɛn, kí li tien kí ye ibin ita sɔ n gbierɛh ni'ni wà kε nin tinunsiir nε ñǎnku nin wien ni.

³² «Fɛnfɛnnɔ n taa' nε ki ñukn' Uwien; ki tǎkeh nε ki teh ní tiere Uwien ya juokm ya gber bó. Tigber nnɔ ñmǎbe mituǎm, ki li cère ní li faa mitekjim ni, ki li de nε lifaal là u bonde' lè ki ble' binib bà kε yé u'yaab nnɔ. ³³ N là te ni'saan ma nnɔ, ma binbe' uba ya likbu ki niireh nin u'wɛngolkaar. ³⁴ Ninbi mǎnɔn ben ki ye n ya nǎjε bo nε min nin n'tǎntǎknlieb là fuobe. ³⁵ N tuu ki sǎnh ki wǎngɛh nε ki teh ni'mǎ ní li sǎnh nin inunmǎn ñɔ kí li toreh bijiinb, kí li tien Yonbdaan *Yesu mǎnɔn là len' liñǎbonl là ki ye: «Wà dienɛh ya yɛnm sǎngɛ ki cɛn' wà teknh nnɔ.»

³⁶ Pǎl len' ki tí gben', nε wǎn nin ben kε gbaan' nε u kǎare'. ³⁷ Nɛn saan nε bi'kε cin' ki muǎh ki joh ki tí lǎkndeh Pǎl. ³⁸ Bi'yɛnm tùare' ki saa' u len' liñǎbonl là ki ye ba ji li lε wǎ nnɔ bo nε, nε ki pǎere' wǎ, wǎ ní tí kǎ buñɛrciɛnbu.

21

Pǎl doh Yerusalem bó

¹ Ti cèbe' bε ma nnɔ nε ki kǎn' buñɛrciɛnbu, ki bure' ki cubn' ki tí baa' Kɔs ya dekl; wienle daali nε ti baa' Lod ya dekl, ki ñɛn' nɛn saan ki bure' Patara ya du bó. ² Ti laa' ni'saan buñɛrciɛnbu buba bù fih bù ní bure Fɛnisi ya tinfɛnm bó, nε ti kǎn' bù ki bure'. ³ Ti joh ki tí likeh Ciip ya dekl tí'nun bó, nε ki ñmiεke' lè unǎgɛn bó, ki cubn' Siri ya tinfɛnm bó, ki tí baa' Tir ya du ni. Bi li ñɛn ituk buñɛrciɛnbu nnɔ ni nɛn saan nε. ⁴ Ti laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' udu nnɔ ni, nε ki tien' bi'saan iwien ilole. *Mifuoñaanm cère' bi tǎke' Pǎl ki ye u la dùo Yerusalem bó. ⁵ Iwien ilole nnɔ gèbre' ma nnɔ, nε ti liεbe' ki bure'. Ti joh tí kǎ buñɛrciɛnbu, nε ben nin bi'puob nin bi'bumu kε pǎere' tε ki ñɛn' udu nnɔ ni. Ti'kε gbaan' miñunciɛnm nnɔ ya gbaal, ki kǎare', ⁶ nε ti cèbe' tǎb, ti kǎn' buñɛrbu nnɔ, nε ben liεbe' ki kun'.

⁷ Ti kǎn' buñɛrciɛnbu mifɔrkaam Tir ya du ni nε ki tí baa' Tolemays ya du ni. Ti jon' ki fuonde' binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te ni'saan nnɔ, nε ki tien' bi'saan uwien uba. ⁸ Kutaaku faa' nε ti tí liεbe' ki bure' ki tí baa' Sesare ya du ni, ki jon' ki tí te Filip wà tǎkeh *Yesu ya gbɛmǎnmǎnt nnɔ den. U yé bi là gènde' jɛb bilole* bà nnɔ ya uba nε. ⁹ U là ñmǎbe bisieɛb binan nε ba ben jɛb, ki sǎkndeh Uwien ya ñǎbon. ¹⁰ Ti tien' ni'saan iwenkǎanke, nε *Uwien ya ñǎbonsǎknl uba ñɛn' Sude ya tinfɛnm bó ki baa' ní bi yih wǎ Agabus. ¹¹ U tu' tε ni'saan nε ki teke' Pǎl ya ningbenl, ki lǎle' wǎn Agabus ya tǎan nin u'nuɔ, ki len' ki ye *Mifuoñaanm ye ma sǎ: «Udaan wà si liningbenl liε nnɔ *Sufmbε li tí lǎle wǎ nnɔ nε Yerusalem ni, kí taa wǎ kí ñukn bà ña yé *Sufmbε.» ¹² Ti cii' nnɔ ma nnɔ nε tinbi nin

* 21:8 Liike 6:5.

binib bà te ni'saan nnò gbáan' Pól ki ye u la dùo Yerusalém bó. ¹³ Nè Pól ye: «Ni teh bè nò, ki mòmuh ki saah n'yem-i? Min bonde' ki ghen' nè. Bi li tí lóle nni bií bi li tí ku nni Yerusalém ni Yonbdaan *Yesu bo mònàn la, n lí li jo nè.» ¹⁴ Wa tuo' tí'yaam ma nnò nè tí dään' wò, ki ye: «Yonbdaan ní tien u yíe ma.»

¹⁵ Tí tien' ni'saan iwenkàanke yà nnò gèbre', nè ti bonde' ki tí ghen' ki don' Yerusalém bó. ¹⁶ Binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Sesare ya du ni nnò ya biba mò pìere' tɛ. Bi tuke' tɛ ki jon' uje uba den tí tí gòn', bi yih wò Minasòn, u yé Ciip ya nil nè, ki pɛ Yesu ya sɛn bo ní wuòke'.

Pól baa' Yerusalém ni ki jon' Saak den

¹⁷ Tò, tí baa' Yerusalém ni ma nnò nè binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò teke' tɛ nin uyensonge. ¹⁸ Kutaaku faa' nè tinbi nin Pól jon' Saak den ki tí fuonde' wò. *Kristo ya taanl ya ciɛnb kɛ mò là taan' ni'saan. ¹⁹ Pól fuonde' bè ki tí ghen', nè ki tòke' bè ní'kɛ dokdoki kí ñɛ u'tuonl bo Uwien tien' nà bà ña yé *Sufmbɛ ya siik ni. ²⁰ Bi cii' Pól len' nà nnò, nè bi pèke' Uwien, ki tòke' wò ki ye: «Tí'ninjɛ, a laa'-aa! *Sufmbɛ itur itur nè teke' *Yesu ki jin', nè bí'kɛ ya nun mòn bè ní li boh Moyis ya yiko nè. ²¹ Bi cii' bi ye a wòknh *Sufmbɛ bà kɛ te inibotò ya du ni nnò ki teh bi la jí ní li pɛ Moyis ya yiko bo, ki la jí ní li jɛh bí'bumu ya pun, ki la jí ní li pɛ bí'yaajebok bo. ²² Tí li tien mila? Bí lí li cii a'baam bó nè. ²³ Tò, á tien tí lí tòke ñɛ nà nò. Bijɛb binan biba te tí'ni, ki là pùon' lipuonl; ²⁴ taa bè ní jo Uwien ya duku ní, kí tí tien tíjòknt ya ñɛnm ya tuòrl, á pè bi lí tí taa tibont tà kí tien lituòrl nnò bo, ñò bè ní kuo bí'yur. A tien' nnò la, binib kɛ lí bènde kí ye bi lienh tà a'bo nnò ta te, kí bènde kí ye a'mò pɛ Moyis ya yiko bo nè. ²⁵ Binib bà ña yé *Sufmbɛ ki teke' *Yesu ki jin' nnò, bɛn wòn, tí là maale' kí ye ní mòn tí kele kugbònkɛ nè kí tòke bè kí ye bi la ñmònɛh tòtuòrnònt, ki la ñmònɛh wɛnkpil, ki la jinh sèm, ki la teh nanmaal.»

²⁶ Kutaaku tí faa' nè Pól taa' bijɛb nnò, wòn nin bɛn tí taan' kí cin' kí teh tíjòknt ya ñɛnm ya tuòrl nnò. Nè u kòn' Uwien ya duku ya luo bo, kí tòke' utòtuòrkɛ lidaali là bi lí tien lituòrl nnò kí ghen' ñò wà kɛ ní de Uwien u'pum.

Bi cuo' Pól Uwien ya duku ya luo bo

²⁷ Tò, bi lí tien lituòrl nnò kí tí dukn iwien ilole nè. Iwien nnò tí bɛnh yí ní ghen, nè *Sufmbɛ bà ñɛn' Asi ya tinfenm bó ní nnò laa' Pól Uwien ya duku ya luo bo, kí cèrɛ' linigol kpre' Pól bo, nè kí cuo' wò, ²⁸ kí wuureh kí teh: «Israyel yaabɛ, la tuo mɛn, uje wà sò cuonh ní'kɛ saan, kí wòknh binib kɛ miwòknm mà saah tinbi *Sufmbɛ nin Moyis ya yiko nin Uwien ya duku. U tuke' binib bà ña yé *Sufmbɛ mònàn, kí kòn' Uwien ya duku ní, kí kuòn' kù tíjòknt.» ²⁹ Kímɛ bí là laa' Pól nin Trofim, wà yé Efes ya du ya nil nnò tòke udu ní ma nnò nè bí maale' kí ye Pól taa' wò kí kòn' Uwien ya duku ní nè.

³⁰ Kukpiinku kpi' udu ní ní'kɛ saan, nè udu nnò ya nib sɛn' kí taan' ní, kí cuo' Pól, kí dɛrɛ' wò kí ñɛn' Uwien ya duku ní, nè kí pòk kí plin' inañuòn. ³¹ Uyo wà bí nuunh bè ní ku Pól nnò, nè Erom ya Sojambɛ ya ciɛn cii' bi ye: «Yerusalém kɛ kpi' ñò.» ³² I ya tàan bo, nè uciɛn nnò taa' Sojambɛ nin sojambɛ kobk ya ciɛnb biba, kí tiinh kí joh linigol nnò saan. Bí laa' Sojambɛ nnò nin bí'ciɛn ma nnò, nè bí dään' ka jí ñih Pól. ³³ Nɛn saan nè sojambɛ ya ciɛn nnò cuon' kí nɛkn' Pól, kí cuo' wò, kí tòke' u'sojambɛ kí ye bè ní taa tikudàkr tule kí lóle wò, nè kí niire' Pól yé udaan wà nin u tien' bà. ³⁴ Ama linigol nnò ní, biba wuureh kí lienh tuba, nè bitòb mò wuureh kí lienh tutàr. Kuwaaku nnò bo nè sojambɛ ya ciɛn nnò ña fre' kí bènde' nà tien', nè kí tòke' u'sojambɛ kí ye bè ní taa Pól kí jo bí'tonsònduku saan. ³⁵ Bí tuke wò kí joh kí tí baa' kuduku nnò ya nañòkòkòl saan, nè sojambɛ tí ghen' kí yuure' wò paaki, kímɛ linigol nnò ñmòbɛ kinunbònk nè. ³⁶ Udu nnò ya nib kɛ pɛ puoli nè kí wuureh kí teh: «Ku wò mɛn! Ku wò mɛn!»

Pól len' wò ní fie u'ba Sufmbɛ saan

³⁷ Bí ye bè ní kuòn Pól kuduku nnò ní uyo wà nnò nè u niire' sojambɛ ya ciɛn nnò Grɛkmbɛ ya lenm ní kí ye: «A lí tuo kí cèbɛ nni ní tòke ñɛ líñòbonl liba-aa?» Nè uciɛn nnò niire' wò

ki ye: «A ciih Grekmbe ya lenm nε-εε? ³⁸ Nεn mεn la, sin ηa n̄i Esipt ya je wà cère' linigol yie' ti'du ya cienb ya ñabu bó iden yie nò ki tuke' binikub itur inan ki jon' kupenpelku ni nnò-a?» ³⁹ Nε Pòl ye: «Min yé Suf nε, ki maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfenm ni, u'yel kpére' nnò ni, ki yé len ya nil. A tuo' la, á cèbe nni n̄ len nin linigol lie nò.»

⁴⁰ U cèbe' Pòl ki ye wò n̄ len, nε Pòl sere' linañòkòkòl nnò bo, ki yuon' unuò ki ye bε n̄ ñmile, bi ñmile' cim, nε u len' bε *Sufmbε ya lenm ni ki ye:

22

¹ «N'baambε nin n'ninjiebε, cenge mεn fenfennò n li tòke nε tigber tà kí fie n'ba nò.»

² Bi cii' u lienh bi ya lenm ma nnò, nε bi tùòrè' ki ñmile' cim.

Nεn saan nε Pòl ye: ³ «N yé Suf nε, ki maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfenm ni nnò ni. Ama bi wube' nni udu wà ni sò. Gamaliel nε là wòkn' nni ti'yaajeb ya yiko ya bom mòmòmnm. Nε n'nun là món Uwien ya tuonl bo, ten ni'ke ya nun món ma li'bo fenfennò wuò nò. ⁴ N là jèndeh binib bà pε *Yesu ya sεn bo nε haali bi t̄i kpukoh, ki coh bijeb nin bipiib, ki lùoh bε tikudòkr, ki t̄i pekndeh. ⁵ Bitòtuòrcienb ya cien nin *Sufmbε ya buur ya cekl yaab li fre kí tòke nε kí ye n len' nà nò n̄i yé imòn nε. Bi là kele' tigbont mòmòmni ki de' nni n̄i t̄i de *Sufmbε bà te Damas ya du ni nnò, bε n̄i cèbe nni n̄i cuo binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te ni'bó nnò, kí lòle bε tikudòkr kí taa bε kí baa Yerusalem ni, kí lá dεre bi'tub.»

*Pòl tòke' bε u teke' Yesu ki jin' ma bo
(Itùon 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ «N là joh ki t̄i nek̄n' Damas ya du, kuwensiiku ya yo, nε kuwenwencienu kuba ci' ki ñen' paaki bó ní, ki wende' ki yile' n'bo. ⁷ N lu' tingi ni, nε ki cii' unieke uba bó u teh: «Sòl, Sòl, bε tien' a jèndeh nni?» ⁸ Nε n niire' ki ye: «Yonbdaan, a yé u le daan nε?» Nε u jiin' nni ki ye: «Min Nasaret ya *Yesu nε, a jèndeh min nε.» ⁹ Min nin bà là te nnò laa' kuwenwenku nnò ama ba cii' wà lienh nni nnò ya nieke bó. ¹⁰ Nε n tí niire' ki ye: «Yonbdaan, n li tien mila?» Nε u jiin' nni ki ye: «Fii kí jo Damas ya du ni, bi li t̄i tòke ηε a li tien nà kε.» ¹¹ Kuwenwenku nnò wende' n'nun ni ma nnò, ma ji lenh, nε min nin bà tòke nnò cuo' n'nuò ki d̄ieh n t̄i baa' Damas ya du ni.

¹² «Uje uba là te len, bi yih wò Ananias. U pε Uwien ya sεn bo mòmòmnm, ki boh Moyis ya yiko nε *Sufmbε bà kε kò Damas ni nnò pèkeh wò. ¹³ U baa' ki sere' n'saan nε ki tòke' nni ki ye: «N'ninje Sòl, likre.» Nε n pòk ki likre' i ya tàan bo ki laa' wò. ¹⁴ Nε u tòke' nni ki ye: «Ti'yaajeb ya Wien juò' ki gènde' ηε, á bende u'yiem, kí le *Yesu ugbemòndaan, kí cii u'nieke bó. ¹⁵ Kimε a li yé u'mònkunl nε binib kε ya nun bó, kí tòke bε a laa' nà nin a cii' nà. ¹⁶ Ji la taande, fii kí cère bε n̄i s̄ii ηε Uwien ya ñunm, á te u'yel wò n̄i fère ηε a'biere.»

¹⁷ «Ni ya puoli bó nε n liebe' Yerusalem. Lidaali liba nε n te Uwien ya duku ni ki kàareh nε n̄i tien' nni tidεknt yaam, ¹⁸ n laa' Yonbdaan nε u tòke' nni ki ye: «Fii kí ñε Yerusalem ni tonm, kimε len ya nib ηa n̄i teke a li tòke bε n'gber tà nnò.» ¹⁹ Nε n jiin' wò ki ye: «Yonbdaan, bi bεn ki ye min nε là joh *Sufmbε ya táan ya dur ni, ki coh binib bà teke' ηε ki jin' nnò, ki t̄i pekndeh, ki jèndeh bε ki gbiekeh. ²⁰ Bi là kuuleh a'mònkunl Etienn uyo wà nnò, min mòmòmni là te ni'saan, ki tuo' ki ye n̄i mòmòmni, nε ki gu binib bà kuuleh wò nnò ya wengolkaar.» ²¹ Nε u tòke' nni ki ye: «Li joh, kimε n li sòn ηε nà bó fòke, bà ηa yé *Sufmbε nnò saan.» »

Ba kaabe' ki ñi' Pòl kimε u yé Erom yò nε

²² Linigol nnò cenge' Pòl bó ki t̄i baa' uyo wà u ye Yonbdaan ye wò n̄i jo bà ηa yé *Sufmbε saan nnò, nε ki cin' ki wuureh ki teh: «Gben mεn unil wuò ya gber kitink bo, kimε na kpε wò n̄i li fuobe.» ²³ Nε ki tùòreh ki wuureh, ki goreh bi'liergbenkt ki wiēnh, ki yiih titent ki plèh paaki ki teh kutengunku. ²⁴ Nε Sojambε ya cien nnò tòke' u'sojambε ki ye bε n̄i taa Pòl kí kuòn bi'duku ni, kí ñi wò inalebe, kí wòbn wò wò n̄i tòke u tien' bà ηò bi wuureh u'bo nò nnò. ²⁵ Bi lòle' Pòl, bε n̄i ñi wò inalebe uyo wà nnò, nε u tòke' Sojambε kobk ya cien wà se u'saan nnò ki ye: «Ni ñmòbe usen n̄i ñi Erom yò, ka kpié' ki bun' wò tibuur ki laa' u'biil-ii?»

²⁶ Sojambε kobk ya cien nnō cii' nnō ma nnō nε ki jon' bi'cien nnō saan, ki tĩ tōke' wō ki ye: «A bi ye á tien bε sō! Ujε nnō yé Erom yō nε.» ²⁷ Nε bi'cien nnō jon' Pól saan, ki tĩ niire' wō ki ye: «A yé Erom yō nε-εε?» Pól tuo'. ²⁸ Nε ucien nnō ye: «Min pèn' ilike ì yebe nε ki yaan ki kpēnde' Erom ya nil.» Nε Pól ye: «Bi maa' min n yé Erom ya nil nε.» ²⁹ Pól len' nnō ma nnō nε bà bi li ñĩ wō kí wōbn wō wō ñ len nnō sule' ki sere' i ya tãan bo. Uciεn nnō bende' ki ye u lòle' unil wà nnō yé Erom yō ma nnō nε bujεwaanbu cuo' wō.

Sufmbε ya buur ya cεkl yaab bun' Pól tibuur

³⁰ Tō, sojambε ya cien nnō yíe wō ñ tūre kí bende *Sufmbε biindeh Pól nibonn ná bo ma nnō, kutaaku faa' nε u lore' Pól, ki cère' bitātuarciεnb nin *Sufmbε ya buur ya cεkl yaab kε taan', nε u cère' Pól baa' ki lá sere' bi'nun bó.

23

¹ Pól caan' tibuur ya cien nnō bo inun nε ki ye: «N'yaabε, n ben n'yεnm ni ki ye ma ηmōbe biil Uwien ya nun bó haali nin fεnfεnnō.» ² U len' nnō ma nnō, nε bitātuarciεnb ya cien Ananias tōke' bà se ki nεke Pól nnō ki ye bε ñ ñĩ u'ñōbu bó nε bi ñĩ'. ³ Nεn saan nε Pól tōke' wō ki ye: «A yíe a li mōn binib ya nun ni nε, Uwien nε li ñĩ sin. A kε niε saan ki ye a buh nni tibuur ti'yiko ye ma bo nε, nε ki kēnde' *yiko bugben bo ki ye bε ñ ñĩ nni.» ⁴ Nε binib bà te ni'saan nnō tōke' Pól ki ye: «A sukreh bitātuarciεnb ya cien sō-ō?» ⁵ Nε Pól ye: «Weee! N'yaabε, ma ben ki ye u yé bitātuarciεnb ya cien. N bi ben la, ma bi li len nnō, kime ñĩ kεle' *Uwien ya gbōnku ni ki ye: «Ña ñ len a' du ya cien fεnfεnm.» »

⁶ Tō, Pól ben ki ye bi'ni biba yé Saduseyεnmbε nε, bitōb mō yé Farisienmbε. Nε u wuure' tibuur ya cεkl yaab nnō ya siik ni ki ye: «N'yaabε, n yé Farisien nε, nε n'baa mō yé Farisien. N ηmōbe lidendεnl ki ye bitenkpiib li mεkre. Lidendεnl nnō bo nε, bi buh nni tibuur.» ⁷ U len' nnō u'ñōbu ηa lu', nε Farisienmbε nin Saduseyεnmbε cin' ki findeh nin tōb, nε linigol nnō bore' mile. ⁸ Saduseyεnmbε ben, maaleh ki teh tenkpiib ηa ñ mεkre, Wien ya tondb ηa te, ciiku mō ηa te, ama *Farisienmbε ben teh ni'kε te nε. ⁹ Bi biε findeh nin tōb, ki ηmōbe kuwaaku ki gbien', nε *Yiko ya wōnwōknb ni bà yé *Farisienmbε nnō ya biba fii' ki sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Ta laa' ujε wuō ya biil. Nba la, Uwien ya tond bii niba nε len' nin wō.» ¹⁰ Ifinfinde nnō brikreh ki joh ma nnō, Sojambε ya cien nnō fεnge bi la lá dεre kí tōnde Pól nε ki tōke' u'sojambε ki ye bε ñ jire kí jo kí tĩ ñεn Pól bi'ni, kí jiin bi'duku ni.

¹¹ Ni'daali ya ñōnku nε Yonbdaan baa' Pól saan, ki tōke' wō ki ye: «Cuo a'ba. A tōke' binib n'gber Yerusalem ni ma bo nnō, a li tĩ tōke tū nnō nε Erom ya du ni mō.»

Sufmbε kpaan' iyε bε ñ ku Pól

¹² Kutaaku faa' nε *Sufmbε biba taan' ki kpaan' iyε ki pole' ki ye ba ku' Pól la, ba ñ ji ka ñ ñu mō. ¹³ Binib bà kpaan' iyε nnō gèbre' pinan. ¹⁴ Bi jon' bitātuarciεnb nin *Sufmbε ya cienb saan, ki tĩ tōke' bε ki ye: «Ti pole' ki ye ta ku' Pól la, ta ñ ji bonn. ¹⁵ Fεnfεnnō ninbi nin *Sufmbε ya buur ya cεkl yaab tuo' la, ní sōn unil wō ñ jo Sojambε ya cien saan kí tĩ tōke wō kí ye wō ñ cère Pól ñ baa ni'saan, ní tūre kí fiin u'gber. Tinbi bonde' ηō tí ku wō, wa ñ baa niε saan.»

¹⁶ Pól ya ninse ya bijε cii' bi bonde' ma bo, nε ki jon' Sojambε ya tonsōnduku bó, ki tĩ kōn' ki tōke' Pól. ¹⁷ Nεn saan nε Pól yin' Sojambε kobk ya cien uba, ki tōke' wō ki ye: «Piεre unacien wuō ni'cien saan, kime u ηmōbe tigber tuba wō ñ tōke wō.» ¹⁸ Nε sojambε kobk ya cien nnō taa' wō ki jon' bi'cien nnō saan, ki tĩ tōke' wō ki ye: «Lipekl ya nil Pól nε yin' nni ki tōke' nni ki ye ñ piεre unacien wuō a'saan, u ηmōbe tigber tuba wō ñ tōke ηε.» ¹⁹ Sojambε ya cien nnō cuo' unacien nnō ya nuō bi jende', nε u niire' wō ki ye: «A yíe á tōke nni bε ya gber-i?» ²⁰ Nε u ye: «*Sufmbε biba bonde', ki ye bi li tōke ηε kí ye á wun taa Pól ní tibuur ya cienb saan, ηō bε ñ tūre kí fiin u'gber. ²¹ Bi tōke' ηε la, a la tuo, kime bijεb bà nuunh bε ñ gūbn usen bó kí ku Pól nnō gèbre' pinan. Bi pole' ki ye ba ku' Pól la, ba ñ ji ka ñ ñu

mə. Fɛnfɛnnə bi bonde' ki gben'-a, bi ji cengeh sin bó nɛ.» ²² Nɛ Sojambɛ ya ciɛn nnə təkɛ' unacien nnə ki ye: «La təkɛ nil kí ye a təkɛ' nni tigbɛr tù nə», nɛ ki cɛrɛ' u bure'.

Bi taa' Pəl ki jon' gobina Feliks saan

²³ Sojambɛ ya ciɛn nnə yin' sojambɛ kobk ya ciɛnb ni bile ki təkɛ' bɛ ki ye bɛ ní taa Sojambɛ kobiile nin bitɛnjɛkb pilole nin sojambɛ bà bukeh ikpaan nnə kobiile, bɛ ní bonde kí lá bure kuñanku tikur tuwɛ ya yo Sesare ya du bó. ²⁴ Ní bonde itaan mə kí taa Pəl kí jo gobina Feliks saan, wə ní ñɛ caabu, niba la tien wə. ²⁵ Sojambɛ ya ciɛn nnə kɛlɛ' kugbɔnku bɛ ní tĩ de gobina Feliks. U kele' ki ye:

²⁶ «Min Klod Lisiyas nɛ fuondɛh sin uciɛn, gobina Feliks. ²⁷ *Sufmbɛ là cuo' uɟɛ wuɔ ki bɛnh bɛ ní ku wə nɛ. N cii' u yé Erom yə ma nnə nɛ n taa' Sojambɛ ki tĩ fie' wə bi'saan. ²⁸ N là yíe ní bɛndɛ bi biindɛh wə bà bo ma nnə, nɛ ki taa' wə ki jon' *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab saan. ²⁹ Bi bun' wə tibuur, nɛ n bɛndɛ' ki ye bi biindɛh wə bi'yiko bo nɛ. Ma laa' u tien' nà, ní kprɛ bɛ ní ku wə bii bɛ ní pɛkn wə. ³⁰ N cii' bi ye *Sufmbɛ kpaan' iyɛ bɛ ní bɔlɛ kí ku wə ma nnə nɛ n cɛrɛ' bi taa' wə í ya tãan bo ki baa' a'saan, ki təkɛ' binib bà biindɛh wə nnə ki ye bi'mə ní jo a'saan, kí tĩ təkɛ ɟɛ bi biindɛh wə bà bo.»

³¹ Tə, Sojambɛ nnə paan' bi'ciɛn təkɛ' bɛ nà nnə bo, nɛ ki taa' Pəl kuñanku ki jon' Antipatis ya du bó. ³² Kutaaku faa' nɛ Sojambɛ bà cuonh tingi ni nnə liɛbɛ' bi'duku bó, nɛ bitɛnjɛkb nnə gɛbrɛ' nin Pəl ki joh Sesare ya du bó. ³³ Bi tĩ baa' ki taa' kugbɔnku nnə ki de' gobina Feliks, nɛ ki taa' Pəl mə ki ɟukn' wə. ³⁴ Gobina nnə kaan' kugbɔnku nnə ki gben', nɛ ki niire' Pəl ki ye «A yé mi lɛ tinfɛnm bɛ yə nɛ?» Nɛ Pəl ye: «N yé Silisi yə nɛ.» U cii' u yé Silisi yə ma nnə, ³⁵ nɛ u təkɛ' wə ki ye: «Binib bà biindɛh ɟɛ nnə mə baa' ní la, n li cenge a'gbɛr.» Ki cɛrɛ' u te ubɛr Herod là mɛn' kubɛrduku kùa nnə ni, nɛ bi gu wə.

24

Sufmbɛ biin' Pəl

¹ Iwien inun gɛbrɛ', nɛ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn Ananiyas baa' Sesare ya du ni nin *Sufmbɛ ya ciɛnb biba nin lɔya uba bi yih wə Tɛtulus. Nɛ bi biin' Pəl gobina Feliks ya nun bó. ² Bi yin' Pəl u baa' nɛ Tɛtulus cin' ki biindɛh wə ki teh: «Uciɛn Feliks, sin bo nɛ ti ɟmɔbɛ uñakpaan ki tĩ gben' kí ñɛ a laa' miyɛnfuom mà ki tuke' milèbrm ki baa' ti'du wuu ni nnə. ³ Ti lenh a teh mimɔnm mà uyo kɛ ni'kɛ saan, nɛ ki faareh ɟɛ. ⁴ Ma yíe ní len kí wuɔkɛ kí ɟaabe a'yɛnm. Nɛn bo, n gbáanh ɟɛ a'nimɔnt bo, á cenge ti'bo waamu. ⁵ Ti sekn' ki laa' uɟɛ wuɔ yé unibiɛrɔ nɛ. U kpɛindɛh *Sufmbɛ bà kɛ te uɟɛndun wuu ni nɛ, ki cɛrɛh bi teh fɛnfɛnm. Wɔn nɛ yé licɛkl là pɛ Nasaret ya *Yesu ya sɛn bo nnə ya ciɛn. ⁶ U là bikn' wə ní kuɔn Uwien ya duku tijɔknt mɔnɔn nɛ ti cuo' wə. [Ti là yíe tí bu wə tibuur ti'yiko ye ma bo nɛ. ⁷ Nɛ Sojambɛ ya ciɛn Lisiyas baa' ki lá taa' ufaa ki fie' wə ti'saan, ⁸ ki təkɛ' binib bà biindɛh wə nnə ki ye bɛ ní jo a'saan.]* Sin mɔnɔn bun' wə tibuur la, a li bɛndɛ ti biindɛh wə bà bo.» ⁹ Sufmbɛ taan' Tɛtulus buñɔbu ki ye u len' tà nɔ tù te nɛ.

Pəl lienh Feliks ya nun bó wə ní fie u'ba

¹⁰ Nɛn saan nɛ Feliks yuon' unuɔ ki de' Pəl usɛn wə ní len. Nɛ Pəl ye: «N bɛn ki ye a ɟuuke udu wuu ní tien' ibin yà yɛbɛ, nɛn bo, n li təkɛ ɟɛ n'gbɛmɔnt nin midum. ¹¹ N don' Yerusalem bó ki tĩ puke' Uwien ma na gɛbrɛ' iwien piik nin ile. A li fre kí niire binib kí liike tù te bii ta te. ¹² Nil ɟa laa' n te Uwien ya duku ni bii *Sufmbɛ ya tãan ya dur ni bii udu ni niba saan ki findeh nin uba bii ki sureh binib bɛ ní kprɛ. ¹³ Ba ní fre kí wuɔn ɟɛ fɛnfɛnnə wuɔ nɔ bi biin' nni bà bo. ¹⁴ N bɛn nà sɔ ní təkɛ ɟɛ: n pɛ *Yesu ya sɛn bo ɟɔ ní li pukeh ti'yaajɛb ya Wien mɔnmɔnm nɛ, nɛ bɛn *Sufmbɛ lienh ki teh usɛn nnə ɟa yé sɛnmɔn. N boh nà kɛ kele' *yiko ya gbɔnku ni nin *Uwien ya ñɔbonsɔknɛ kele' nà kɛ nnə mə nɛ. ¹⁵ N ɟmɔbɛ lidɛndɛnl là nnə, bɛn mɔnɔn ɟmɔbɛ li ya dɛndɛnbaabl nɛ, ki ye Uwien

* **24:8** Bi kpiɛ' ki kɛlɛ' tigbɔnt tà nnə ya tuba ni migbiirm 6b-8a ɟa te tu'ni.

li mækre bitenkpiib, bà mən nin bà bre ké. ¹⁶ Nən bo nε n tuu ki ñikndeh n la li ηmabe biil Uwien nin binib saan.

¹⁷ «N tien' ibin yà yεbe ka te Yerusalem ni, nε ki liεbe' ní rí lá pu n'du ya jiiinb bupaabu, kí tũore lituərl kí de Uwien. ¹⁸ Nən saan nε bi laa' nni n te uyo wà Uwien ya duku ya luo bo ki teh tijoknt ya ñenm ya tuərl nnə. Ba laa' nni nin nigol, ka laa' n cère' nib mə kpre' ma. ¹⁹ Ama *Sufmbε bà ñen' ní Asi ya tinfenm bó ní nnə, nε là laa' nni. Bi bi ηmabe n'bo tigber la, bεn nε bi li baa a'saan kí là biin nni, ²⁰ bii bεn bà biindeh nni nə, bε rí təke ηε *Sufmbε ya buur ya cekl yaab bun' nni tibuur Yerusalem ni ma nnə bi laa' n'biil li la? ²¹ Nba la, n là sere' bi'nun bó ma ki wuure' ki len' liñəbonl là baba ki ye: «N teke' ki jin' ki ye Uwien li mækre bitenkpiib nnə bo nε ni buh nni tibuur dinnə.» »

²² Feliks bεn *Yesu ya sən ya paanm bo ya gber mənəmnm. Nən bo nε u təke' bε ki ye: «Liεbe ní mən lidaali liba. Sojambε ya cien Lisiyas lá baa' ní la, n li liike ni'gber ya tingi.» ²³ Nε ki təke' Sojambε kobk ya cien ki ye wə rí li gu Pəl, ki la li wəbndeh wə isen iba ni. U'yaab ye bε rí tore wə la, u la piendeh bε.

²⁴ Iwenkàanke gèbre', nε Feliks təke nin u'po Drusil ki baa' tibuur ni. U'po nnə yé Suf nε. Feliks sən' bε rí tī yin Pəl ní wə rí lá təke bε tigber tà li cère bε rí teke *Yesu Kristo kí ji ηə bε rí cenge. ²⁵ Pəl te ki lienh ki wəngēh unil li teh ma kí li cuube nin u li coh u'ba ma bo, kimε Uwien li bu binib tibuur ma nnə, nε bujəwaanbu cuo' Feliks, nε u ye: «Fenfennə á li fre kí li joh, n lá laa' mifēnm la, n li liεbe kí yin ηε.» ²⁶ Feliks daan ki teh nba la Pəl li de wə ilike nε. Nən bo nε u sən h ki yih wə uyo ké bi təkeh tigber.

²⁷ Ibinñmen ile gèbre', nε gobina wà bi yih wə Pəsiyus Fēstus nnə baa' ki lá lère' Feliks ya lènl. Feliks yíe wə rí sōnge *Sufmbε ya yēnm ma nnə nε ki dàan' Pəl juore' ki paake.

25

Pəl ye ubercien Sesa nε li bu u'buur

¹ Gobina Fēstus baa' Sesare ya du ni, ki tien' len iwien ita nε ki don' Yerusalem bó. ² U tī baa' nε bitətuərcienb nin *Sufmbε ya buur ya cekl yaab nnə ya sənlierb baa' u'saan, kí lá biin' Pəl, kí gbáan' Fēstus cēen, ³ kí ye u la yíe, wə rí ñikn kí cère bε rí taa Pəl kí baa Yerusalem ni. Kimε bi kpaan' iyε u we ní la, bε rí ku wə usen ni nε. ⁴ Nε Fēstus təke' bε kí ye: «Pəl laan biε kí te lipēkl ni nε Sesare ya du ni. Nε min mənən li liεbe kí kun i taa yíe bo nε. ⁵ U ηmabe libiil la, cère mən ni'cienb rí paan n'bo kí tī biin wə nən bó.»

⁶ Fēstus lii tien' Yerusalem ni iwien iniin bii iwien piik nε ki yaan ki liεbe' Sesare ya du bó. Kutaaku faa' nε u kən' kí kèle' tibuur ya duku ni kí sən' bε rí tī taa Pəl ní. ⁷ Pəl baa' ma nnə nε *Sufmbε bà ñen' ní Yerusalem nnə guən' wə, kí biindeh wə nī bre isen yà yεbe ni, ka rí fre kí wuən kí ye bi lienh tà nnə tū te. ⁸ Pəl yíe wə rí fie u'ba nε kí len' kí ye: «Ma saa' *Sufmbε ya yiko, ka saa' Uwien ya duku, ka bii' ubercien Sesa mə.»

⁹ Fēstus yíe wə rí sōnge *Sufmbε ya yēnm, nε kí niire' Pəl kí ye: «A yíe á dùo Yerusalem bó bε rí tī bu ηε tibuur tigber tuu bo n'nun bó-oo?» ¹⁰ Nε Pəl jiiin' wə kí ye: «N li sere ubercien Sesa ya nun bó u'buur ya duku ni nε. Bi li bu nni tibuur nən saan nε. Sin mənən bεn mənəmnm kí ye ma bii' *Sufmbε niba. ¹¹ N bi bii' bii n bi tien' nibonn nà kpe mikuum la, ma bi li nuunh rí ηmēre. Ama bi biindeh nni nà bo ηa yé gbēmənt la, uba ηa rí fre kí taa nni kí ηukn bε. Ubertien Sesa nε li bu n'buur.» ¹² Nən saan nε Fēstus nin u'gbegbierkaab taan' kí liike' tigber nnə nε u təke' Pəl kí ye: «A ye ubercien Sesa nε li bu a'buur ma nə a li jo wən saan nε.»

Uber Agripa yíe wə rí cenge Pəly gber

¹³ Iwenkàanke gèbre', nε uber Agripa nin u'ninsε Berenis təke kí baa' Sesare ya du ni, bε rí fuonde Fēstus. ¹⁴ Bi tien' len iden ile ma nnə nε Fēstus təke' uber Agripa Pəl ya gber kí ye: «Ujε uba te libùol liε nə, Feliks nε là pēkn' wə, u juore' kí te lipēkl ni. ¹⁵ N là jon' Yerusalem uyo wà nnə nε bitətuərcienb nin *Sufmbε ya cienb baa' kí lá biin' uje bugbēn

ki ye u kpε mikuum nε. ¹⁶ Nε n jiin' bε ki ye tinbi Erom yaab ya tentienm ni, bi biin' unil la, ti tĩ rĩ kōle' wɔn nin binib bā biindeh wɔ nnɔ nε, wɔ rĩ cii bi biindeh wɔ bā bo, kĩ cère u'mɔ rĩ len u li len ma kí fie u'ba. Ta rĩ dεre nil ya tubl ka kpiε' ki bun' wɔ buur. ¹⁷ N tōke' bε nnɔ, nε bi baa' ní. Kutaaku faa' ma, ma taande', n kɔn' ki kēle' tibuur ya duku ni nε, ki sɔn' bi tĩ taa' uje nnɔ ní. ¹⁸ Nε binib bā biindeh wɔ nnɔ fii' ki sere' ki guɔn' wɔ ki biindeh wɔ. Min maaleh ki teh bi li biin wɔ nibonn nà bo nnɔ li bre ki tĩ kende' nε, ama na te nnɔ. ¹⁹ N laa' bi findeh nin wɔ nà bo nnɔ, yé bi'Wien bo ya paanm ya gber nε nin uje wà bi yih wɔ *Yesu u kpo' ηɔ Pɔl lienh ki teh u fuobe nnɔ ya gber nε. ²⁰ Ma là bεn n li tien ma tigber nnɔ. Nε n niire' Pɔl ki ye u yíe wɔ rĩ jo Yerusalem bε rĩ tĩ bu wɔ tibuur tigber nnɔ bo nεn bó-oo? ²¹ Ama u ye ubercien Sesa nε li bu u'buur. Nεn bo nε n cère' u te lipekɩ ni, kí tĩ baa lidaali là n li cère bε rĩ taa wɔ kí jo ubercien saan.»

²² Nε ubεr Agripa tōke' Fεstus ki ye: «Min mɔnɔn bi yíe rĩ cenge uje bugbεn bó.» Nε Fεstus tōke' wɔ ki ye: «Wenli a li wun cenge u'ból.»

²³ Kutaaku faa' nε ubεr Agripa nin Berenis baa' binikpekpiεkb ya baam, ki tōke nin sojambe ya cienb nin udu nnɔ ni ya cienb, ki lá kɔn' kuducienku kua ubεr teknh binib ku'ni nnɔ ni. Nε Fεstus sɔn' bi taa' Pɔl ní. ²⁴ Nε ki len' ki ye: «Uber Agripa nin ninbi bā kε te nin tε niε saan nɔ, ni likeh uje wà nɔ, *Sufmbε kε là baa' n'saan Yerusalem ni, ki tĩ baa' niε saan mɔ, ki là wuureh ki teh na kpε wɔ rĩ ji li fuobe. ²⁵ Min ya bùol ma laa' u tien' nà nĩ kpε kuum; ama wɔn nin u'yul ye ubercien nε li bu u'buur ma nnɔ, nε n ye nĩ mɔn rĩ jon wɔ nεn bó nε. ²⁶ N yíe rĩ kele kugbɔnku kí de ubercien kí tōke wɔ Pɔl ya gber nε, ka bεn n li cinbe kí kele kí kun nà bó, nεn bo nε n taa' wɔ ki sien' ni'nun bó. N cinbe ki sien' wɔ sin ubεr Agripa ya nun bó nε, á niire wɔ u'gber nnɔ te ma bo, ηɔ n bende' n li kele kí kun nà bó. ²⁷ Kimε n maale' ki ye nà mɔn rĩ cère bε rĩ taa' lipekɩ ya nil kí jo Ubercien saan ka tōke' bi biin' udaan nà bo.»

26

Pɔl len' wɔ rĩ fie u'ba Agripa ya nun bó

¹ Tɔ, ubεr Agripa tōke' Pɔl ki ye: «A ηmɔbe usen á len kí fie a'ba.»

Nε Pɔl yuon' unuɔ ki cin' ki tōkeh ki teh: ² «Uber Agripa, n'yεnm sɔnge cεen nin n laa' usen dinnɔ wuɔ ma rĩ len a'nun bó kí fie n'ba *Sufmbε biin' nni mibiinm mà kε nnɔ ni. ³ N bεn ki ye a bεn *Sufmbε ya tentienm kε, ki bεn bi findeh nin tɔb nà bo. Nεn bo nε n gbáanh ηε á duɔn a'yεnm kí li cengeh n li len kí ye bā.

⁴ «*Sufmbε kε bεn n là te ma n'nacenfεnm ni. Bi bεn haali micincinm n là fuobe ma bo n'du ya nib ni nin Yerusalem ni. ⁵ Bi bεn nni nĩ wuɔke' ki ye n yé Farisienmbε ya cεkl yɔ nε. Li ya cεkl nε boh Moyis ya yiko mɔnmɔnm ki cεn' icεktɔ. Bi yíe la, bi li fre kí kun imɔn. ⁶ N ηmɔbe lidendεnl Uwien là pùon' lipuonl là ki de' ti'yaajεb nnɔ bo nε. Nεn bo nε bi buh nni tibuur dinnɔ. ⁷ Tinbi *Sufmbε ya baamul piik nin ile nnɔ kε pukeh Uwien nɔnku nin wien ni, nε ki daan ki ye Uwien li tien u'puonl nnɔ. Uber Agripa, li ya dεndεnl bo nε *Sufmbε biindeh nni. ⁸ Ninbi Sufmbε, bε bo nε na teke' ki jin' ki maaleh ki teh Uwien ηa rĩ mεkre tenkpiib-i? ⁹ Min mɔnɔn là maaleh ki teh nĩ kpε, nĩ tuo' la, rĩ nĩε isen kε kí saa Nasaret ya *Yesu ya yel nε. ¹⁰ N là teh nnɔ nε Yerusalem ni. Min nin n'yul là coh Uwien ya nib nε ki tĩ pekndeh, kí nĩε bitɔtuɔrcienb de' nni usen wà nnɔ bo. Bi là ye bi li ku bε la, n'mɔ se bi'ciεk bó nε. ¹¹ Uyo kε n là joh *Sufmbε ya táan ya dur ni nε ki tĩ jèndeh Uwien ya nib, ki wɔbndeh bε bε rĩ suke wɔ. N'benku ni là piebe' bi'bo ki gbien', nε n joh idu yà ηa te *Sufmbε ya tinfεnm ni bó, ki tĩ jèndeh bε.»

Pɔl tōke' u teke' Yesu ki jin' ma bo

(Ituon 9:1-19; 22:6-16)

¹² «Nnɔ nε lidaali liba bitɔtuɔrcienb de' nni usen rĩ jo kí tĩ cuo binib bā teke' *Yesu ki jin' ki te Damas ya du ni nnɔ. ¹³ Uber Agripa, n là te usen ni ki joh Damas bó ma nnɔ, kuwensiiku ya yo nε n laa' kuwenwenku kuba nĩεn' paaki bó ní ki windeh ki cεn' uwien,

ki wende' ki yile' min nin n'tòntòknlieb bo. ¹⁴ Ti'kε lu' tingi ni, nε n cii' uniεke uba bó u len' *Sufmbε ya lenm ni ki ye: «Sòl, Sòl, bε tien' a jèndeh nni? Nì bre a'bo nin á mð nin Uwien.» ¹⁵ Nε n niire' wò ki ye: «Yonbdaan, a yé u lε daan nε?» Nε u tòke' nni ki ye: «Min *Yesu nε, a jèndeh min nε. ¹⁶ Fii kí sere, kimε n baa' a'saan, ki gènde' ηε á sòn n'tuonl nε, kí li yé n cèrè' a laa' tibont tà nò nin n lá li cèrè á lε tà nnò ya mðnkunl. ¹⁷ N sòn ηε *Sufmbε nin bà ηa yé *Sufmbε nnò saan nε. N li cèrè bi la fre kí tien ηε niba. ¹⁸ Tì wende bi'nun bó, kí n̄en bε licinñunl ni, kí cèrè bε ní li te kuwenwenku ni, kí fie bε *Satan ya nuò ni, kí taa bε kí ηukn Uwien, ηò Uwien ní fère bε bi'biere, kí de bε lifaal là Uwien li de lè binib bà teke' min *Yesu ki jin' ki yé u'yaab nnò.» »

Pòl tòke' u teke' Yesu ki jin' ki sòn' itùon yà

¹⁹ «Tò, ubεr Agripa, kí n̄ε nen daali ma, ma yìe' udaan wà len' nni paaki bó tidεknt yaam nnò ya n̄òbu bó. ²⁰ N kpìe' ki tòke' Damas ya du ya nib nε Uwien ya gbεr, ki tuòn Yerusalem yaab nin Sude ya tinfenm kε yaab nin bà ηa yé Sufmbε. N tòke' bε ki ye bε ní lèbre bi'tetem kí paan Uwien ya sεn bo kí sòn itùon yà wòngεh ki teh bi mònbe ki lèbre' bi'tetem. ²¹ Nεn bo nε *Sufmbε cuo' nni Uwien ya duku ya luo bo, ki nuunh bε ní ku nni. ²² Ama Uwien pi n'bo haali nin dinnò, nε ki cèrè' n yé u'mònkunl mubumu nin bicienb kε ya nun bó. Ma tòkeh tuba ki kende' *Uwien ya n̄òbonsòknb nin Moyis là len' ki ye tà li tien nnò. ²³ N tòkeh ki teh Uwien ya Nigendkε Kristo li bi li ji ijend nε, kí li yé unil wà li kpìe kí mèkre bitenkpiib ni, kí li wòngεh *Sufmbε nin bà ηa yé *Sufmbε Uwien ya wenwenku.»

²⁴ Pòl lienh wò ní fie u'ba ma nnò, nε Festus len' ufaa bo ki ye: «Pòl, a yé uwaar nε. A'benciεnm nε cèrè' a waare'.» ²⁵ Nε Pòl jìin' wò ki ye: «Uciεn Festus, ma yé waar. N lienh tigbεmònt nε, na yé waarlenm. ²⁶ Uβεr Agripa bεn tigbεr nnò. Nεn bo nε n laa' lifèl ki lienh u'nun bó. N bεn ki ye tigbεr nnò tuba ηa luòn' wò, kimε tigbεr nnò ηa là tien' bòlm ni. ²⁷ Uβεr Agripa, a teke' *Uwien ya n̄òbonsòknb là len' nà nnò ki jin'-ii? N bεn ki ye a teke' ki jin'.»

²⁸ Nε Agripa niire' Pòl ki ye: «Nì s̄ien' waamu nε á sure nni ní tien Kristo yò.» ²⁹ Nε Pòl ye: «N kàareh Uwien tuo' la, n̄i yé fenfenno bii uyo uba nε la, sin nin binib bà kε cengeh n'bo nnò, ní tien *Kristo yaab ten min nε. Ama ma yìe bε ní lòle nε tikudòkr ten min».

³⁰ Nε ubεr Agripa nin gobina Festus nin Berenis nin binib bà kε te kuducenciεnku kùa ubεr teknh binib ku'ni nnò fii', ³¹ ki n̄eh nε ki tòkeh tób ki teh: «Ujε wuò ηa tien' nà kpe kuum bii pekì.» ³² Nε Agripa tòke' Festus ki ye: «Ujε bugbεn ηa bi ye uberciεn Sesa nε li bu u'buur la, ti bi li fre kí wiε wò.»

27

Bi taa' Pòl ki bure' Erom ya du bó

¹ Tò, bi tòke' ki ye ti li jo Itali bó ma nnò, nε bi taa' Pòl nin lipεkl ya nitòb ki de' Sojambe kobk ya ciεn uba bi yih wò Juliyus. U te sojacεkl là ni nnò ya yel si «Uβerciεn ya Sojambe nε.» ² Buñerciεnbu buba là te ki yé Adramiti ya du ya n̄εrbu, ki joh Asi ya tinfenm bó, nε ti kòn' bù ki bure'. Tinbi nin ujε uba nε là tòke bi yih wò Aristak. U yé Maseduonn ya tinfenm ya nil nε, ki kò Tesalonik ya du ni. ³ Kutaaku faa' nε ti baa' Sidòn ni. Sojambe ya ciεn Juliyus ηuuke Pòl nin tinimònt ma nnò nε ki cèbe' wò, wò ní jo u'jotieb saan bε ní tì teke wò kucènkù. ⁴ Ti siere' ni'saan ki joh, kutafaaku tobreh tε ma nnò, nε ti likn' Ciip ya dekl ki nuòn lè, ⁵ ki tì puore' miñunciεnm mà nuòn Silisi nin Panfili ya tinfenm nnò, nε ki tì baa' Lisi ya tinfenm ya du uba ni bi yih wò Mira. ⁶ Nεn saan nε Sojambe ya ciεn nnò laa' Aleksandri ya du ya n̄erciεnbu buba, bù joh Itali ya du bó, nε u cèrè' ti kòn' bun.

⁷ Ti là tien' iwenkàanke nε ki jènjèndeh ki tì nεkn' Kinid ya du. Tì n̄εrbu là joh sosuo nε, kimε kutafaaku là tobreh tε nε, nε ti wiε' ti bi cuube nà bó nnò, ki cubn' Salomone ki tì linde' Krèt ya dekl, ki nuòn lè. ⁸ Ti kpàakeh miñunciεnm nnò nin ijend nε, ki ηmòηmòbe ki tì baa' libùol liba saan bi yih lè «ñersienbòmòmònl», ni'saan ηa fòke nin Lase ya du.

⁹ Ti wuàke' usen ni ne *Sufmbε ya ñólòle ya yo tí gèbre'. U ya yo gèbre' la, uñerkure ji ñmàbe kinunbànk ne. Nen bo ne Pól gbìere' be ki ye: ¹⁰ «N'jòtiebε, n likeh ma nà, ti biε ki joh nin buñerbu buu la, kinunbànk li tu tε, ne na yé buñerbu baba ne li saa ituk ní ñende, tinbi binib mánàn te len.» ¹¹ Ama Sojambε ya ciεn nnò du uñerdaan nin uñerkurl bo ki cen' Pól len' nà nnò. ¹² Ne ñersienbùol nnò mọ ña mán nil ní li te ní'saan tiwərcient ya yo ma nnò, bà yεbe ye ní mán be ní bure ne, ní tuo' la, be ní baa Kret ya ñersienbùol bi yih ní'saan Feniks. Nersienbùol nnò ñmàbe kəkəbùon ile ne. Liba te nintuàli bó ugen bó, litól te nintuàli bó ujie bó. Bi yíε tiwərcient nnò ya yo kí ε bi te nen saan ne.

Kutafaabiiku fii' miñuncienm bo

¹³ Kutafaaku kuba ñen' ugen bó ní, ka faa ne bi ye bi bi maale' nà nnò li tuo, ne ki lore' buñercienbu nnò ki bure', ki kpàakeh Kret ya dekl. ¹⁴ Ama bi bure' ma, na taande' ne kutafaabiiku kuba fii' lidekl nnò bó ní ki yile' bi'bo bi yih kù «Lenpuoli ya jie bó ya tafaaku». ¹⁵ Kutafaaku nnò yile' buñerbu nnò bo ma nnò bua ji li fre kí tuobe kù. Kù pe' tε ki càn', ne ti cère' buñerbu nnò paan' ku'bo. ¹⁶ Ti jójoh ki tí likn' lidekl liba, bi yih lè Koda, ne ki ñikn' ki yuure' tí ñercienbu díeh buñerwawaabu bùa nnò ¹⁷ ki kpíen' buciεnbu ni. Ne biñerkurb taa' iñmi ki lòle' ki pònphàn' ki cuo' buciεnbu nnò ya tingi. Bi là fenge nba la, buñerbu nnò li tí yèke litengbil là bi yih lè Sirt* nnò ne. Nen bo ne bi taa' nà co buñercienbu bù la joh tontonm nnò ki jòn' bu'bo ki cùun' miñunm ni, ki cère' bù paan' kutafaaku bo. ¹⁸ Kutaaku tí faa' ki laa' kutafaaku biε ki joh ki faa, ki jèngèh buñercienbu, ne bi ñen' ituk iba ki wie' miñunm ni. ¹⁹ Wienta daali ne biñerkurb ñen' buñercienbu bugben ya went tuba mọ ki wie' miñunm ni. ²⁰ Ti tien' iden yà yεbe ka laa' wien, ka laa' ñmaabii mọ. Kutafaaku nnò lí biε ki faa ne. Ta ji daan ki ye ti li ñmεre.

²¹ Tò, ní wuàke' binib bà te buñercienbu ni nnò ña jin' niba. Nen saan ne Pól fii' ki sere' bi'nun bó ki tàke' be ki ye: «N'jòtiebε, ni bi là tuo' n'ñòbu bó, ka siere' Kret ya dekl ni la, kinunbànk kie ña bi li tu tε, tibont mọ ña bi li ñende. ²² Fεnfennò wuò n gbáanh ne ne, cuo mèn ní'ba kímε ní'ni uba ña ní kpo, buñerbu baba ne li saa. ²³ N yé Uwien ya nil ne, ne ki pukeh wò. Kuñonku kuu nò u sòn' u'tond uba n'saan, ²⁴ u lá tàke' nni ki ye: «Pól, la sen jεwaanbu. A lí li sere ubercien Sesa ya nun bó ne. Uwien li juoke ñε kí cère binib bà ke te nin ñε buñercienbu ni nnò ní ñmεre.» ²⁵ Nen bo, n'jòtiebε, cuo mèn ní'ba. N teke' Uwien ki jin' ki du ki ye u li tien u tàke' nni nà nnò. ²⁶ Ama kutafaaku li tuke tε kí tí gbèn lidekl liba.»

²⁷ Tò, piik nin ñonkunan sò, kutafaaku tuke tε ti te Adriyatik ya ñuncienm bo. Ní tí tuo kuyòku ne biñerkurb maale' ki ye ti nekn' liwel liba ne. ²⁸ Bi yíε be ní bikn' kí liike miñunm nnò ñò ki kpε ma bo, ne ki taa' uñmi ki lòle' likuluənl liba ki wie' miñunm ni ki bikn' ki laa' ní kpε mεta pita nin ulole ne. Ti jende' ki pukn', ne bi tí bikn' ki laa' mεta pile nin uniin. ²⁹ Bi fenge nba la, buñercienbu nnò la tí yèke iten ne. Nen bo ne bi lòle' ikuluənl inan ki jòn' buñerbu nnò ya puoli ki cuo' bù ki sien', ki tureh kutaaku ní faa kí tu be. ³⁰ Biñerkurb nnò nuunh be ní ləkre kí ñε buñercienbu nnò ni ma nnò ne ki jiiin' buñerwawaabu nnò ki pùkn' miñunm bo, ki nen' ki ye bi joh be ní tí lòle' ikuluənl ne kí jòn buñercienbu nnò ya nun bó. ³¹ Ne Pól tàke' sojambε nin bi'ciεn ki ye: «Binib biε ñen' buñerbu buu ni la, na ní ñmεre» ³² Nen saan ne sojambε cere' iñmi yà lùo buñerwawaabu nnò, ki cère' bù bure'.

³³ Ní wendeh pipi ne Pól gbáan' bi'ke be ní ñikn' kí ji tijier, ne ki ye: «Dinnò wuò nò ní tien' iwien piik nin inan sò, ni te iyenben ni ka jinh niba. ³⁴ Nen bo ñikn' mèn kí ji tijier, kímε ní li tore ne ní ñmεre. Ní'ni uba mánàn ya yul ña ní gàare» ³⁵ Pól len' ki gben', ne ki taa' kpənò, ki faare' Uwien bi'ke ya nun bó, ki kuò' ki cin' ki ñmən. ³⁶ Nen saan ne bi'ke cuo' bi'ba ki mọ jin' tijier. ³⁷ Ti là te binib kobiile nin pilole nin biluob ne buñercienbu nnò ni. ³⁸ Bi'ke jin' ki gbo', ne ki ñen' tijier tà te buñerbu ni nnò ki wie' miñunm ni ñò bù ní yuàke.

* **27:17** Litengbil là bi yih lè Sirt nnò te Libi ya ñuncienm ni ne, ka fəke nin ñungbaal.

³⁹ Uwien puo' uyo wà nnò, biñerkurb ña bende' bi te nà saan, ama bi laa' lijaal liba miñuncienm ya gbaal. Ne bi ye nĩ tuo' la, bi li cère buñercienbu nnò rí tĩ ñe nen saan ne. ⁴⁰ Ne ki cere' ikuluon nnò ya ñmi, ki cère' i juore' miñunm ni. Ne ki lore' tiñekurlenbent ya ñmi, ki taa' kukpelcieku kuba ki jòn' buñerbu ya nun bó paaki, ki cère' kutafaaku tureh be ki cuube miñunm nnò ya gbaal. ⁴¹ Bi tĩ leke' litengbil liba bo miñunm linde' lè. Buñerbu don' li'bo, ne liñeryul bubn', bua ji li fre kí jo. Ne iñungbegbel fih ki yèkreh ufaa bo ki wieleh buñerbu nnò ya juul bó.

⁴² Sojambè nnò maale' ki ye bi li ku lipèkl ya nib nnò ne ño uba la wo kí ñe kí sen kí ñmère. ⁴³ Ama sojambè ya cien nnò yíe wò rí ñmien Pòl, ne ka tuo' be rí tien bi maale' nà nnò, ne ki ye bà freh ki woh nnò rí kpíe kí maabe kí lu miñunm ni, kí wo kí puore. ⁴⁴ Bà s'ien' nnò mò rí cuo idoyek bii iñeryoyól kí puore. Bi tien' nnò ne bi'ke puore' caabu.

28

Pòl te Malt ya dekl bo

¹ Ti ñen' miñunm nnò ni ma nnò ne bi tóke' te ki ye bi yih lidekl nnò Malt ne. ² Lidekl nnò ya nib tien' te tinimònt cèen. Utaa cin' ki niñh, tiwòr te ma nnò, ne bi sère' umu ki cère' ti'ke jebe' wù. ³ Pòl wore' tidòbikuont, ki lá kpíen' umu ni. Umu nnò ya wòl cère' uwe ñen' tidòbri nnò ni, ki kère' Pòl ya nuò ki juore' ki juòn. ⁴ Lidekl nnò ya nib laa' uwe juòn Pòl ya nuò bo ma nnò, ne ki tókeh tób ki teh: «Uje wuò lí yé unikul ne. U ñmère' ka kpo' miñuncienm ni, ama ti'bul wà cuube nnò ña rí cère wò rí li fuobe.» ⁵ Nen saan ne Pòl gbe' uwe nnò, u lu' umu ni ka cii' u'luol bó. ⁶ Bi maaleh ki teh nĩ li duun ne, bii Pòl li kpo i ya tàan bo ne. Bi lilikeh nĩ tĩ wuòke', bi laa' bonn ña tien' wò, ne bi liebe' ki maale' ki ye u yé ubul ne.

⁷ Tò, lidekl nnò ya cien uba là te bi yih wò Publiyus. U'kpàabu ña fòke nin ti te nà saan nnò. Ne u teke' te iwien ita, ki cènde' te ten ti yé u'jotieb ne. ⁸ Publiyus ya baa dò ki bun, u'gbenent ton, u juh misèm. Pòl jon' u dò nà saan nnò, ki tĩ taa' u'nuò ki paan' u'bo ki kàare' ki de' wò, ne u faake'. ⁹ Pòl tien' nnò ma nnò, ne biwientòb bà te lidekl nnò bo nnò baa' u'saan, ne u cère' bi'mò faake'. ¹⁰ Binib nnò seln' te cèen. Ti ye tí siere uyo wà nnò, ne bi pun' te nà ke cieke te.

Pòl baa' Erom ya du ni

¹¹ Ti là tien' ni'saan inmaale ita ne, ki yaan ki kòn' Aleksandri ya ñercienbu buba ki bure' bù ñmòbe ibuleb* ya nennenu. Buñercienbu nnò là juore' ni'saan tiwòrcient ya yo ne. ¹² Ti tĩ baa' Sirakus ya du ni, ki tien' len iwien ita, ¹³ ne ki ñen' len' ki nòn' miñuncienm, ki tĩ baa' Lèjiyo ya du ni. Kutaaku faa', kutafaaku kuba fii' ugen bó ní, ne ti taa' iwien ile ki baa' Pusòl ya du ni. ¹⁴ Ti laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò ya biba len, ne bi gbáan' te tí tien bi'saan iwien ilole. Ti tentien' nnò ne ki tĩ baa' Erom ya du ni. ¹⁵ Binib bà teke' ki jin' ki te Erom ya du ni nnò cii' ti we ní ne ki tuobe' te usen bó. Biba tĩ tuobe' te Apiyus ya daak saan ne, bitòb mò tĩ tuobe' te Ticendur tuta saan. Pòl laa' be ma nnò, ne ki faare' Uwien, ne u'gbenent saake'. ¹⁶ Ti tĩ baa' Erom ya du ni ma nnò, ne bi de' Pòl u'duku u'ba, ki cère' soja uba gu wò.

Pòl tóke' Erom yaab Uwien ya gber

¹⁷ Iwien ita gèbre', ne Pòl yin' *Sufmbè ya cienb, bi taan', ne u tóke' be ki ye: «N'yaabe, ma tien' ti'du ya nib bonn, ka saa' ti'yaajebok liba. Ama bi cuo' nni Yerusalem ni ne, ki taa' nni ki ñukn' Erom yaab. ¹⁸ Bi bun' nni tibuur ki laa' ma ñmòbe biil, ne bi yíe be rí taa nni kí wié, kime ba laa' n tien' nà nĩ kpè be rí ku nni. ¹⁹ Ama *Sufmbè ña tuo' be rí wié nni ma nnò ne cère' n len' ki ye ubercien Sesa ne li bu n'buur. Na yé n yíe rí biin n'bol ya nib

* **28:11** Ibuleb nnò yé Grèkmbè ya bule ya yel ne. Bi là maaleh ki teh yin ne gu biñerkurb miñuncienm bo. Bi yih ibuleb nnò ya liba Kastòr, ki yih lí'tò mò Polus.

nε. ²⁰ N yin' nε ní lá wuǎn nε tu ya gber nε. Tinbi Israyel yaab là ηmǎbe lidendɛnl là nnǎ bo nε bi lǒle' nni tikudǎkr.»

²¹ Nε bi tǎke' wǎ ki ye: «Sude ya tinfɛnm ya nib ηa kele' a'gber gbǎnku ni ki de' tε. Ti'yo uba mǎ ηa ñɛn' ni'bó ní, ki lá tǎke' tε a'gber bii ki len' tigbɛbiert tuba a'bo. ²² Ama ti yíe tí cii a'ñǎbu ni nε sin bugbɛn maaleh ki teh bà, kimε ti bɛn ki ye idu kε ni, binib ηa tuonh a'cɛkl ya gber.»

²³ Nε bi sien' lidaali là bi li liεbe ní Pǎl saan. Ni'daali, nε bi baa' u te nà saan nnǎ, ki yebe cɛɛn. Pǎl cin' kutɛnɛaaku nε ki tǎkeh Uwien ya bɛl ya gber ki tǐ baa' kutaajuǎku. U ñiikeh Moyis nin *Uwien ya ñǎbonsǎknb là kele' nà *Uwien ya gbǎnku ni nnǎ bo nε, ki tǎkeh bε *Yesu ya gber ki ñikndeh bε ní tuo tù. ²⁴ Bi'ni biba tuo' tù, nε bitǎb yíe' ka teke' tù ki jin'.

²⁵ Bi tǐ siereh ka cii' tǎb bó ma nnǎ, nε Pǎl len' liñǎbonl liba ki ye: «*Mifuoñaanm là cère' *Uwien ya ñǎbonsǎknl Esayi tǎke' ni'yaajɛb tigber tà nnǎ yé tigbɛmǎnt nε. ²⁶ Mǐ là ye: «Li joh ki tǐ tǎke Israyel yaab kí ye:

Ni li tùrɛ kí cenge ama na ní cii ni'tingi,

ni li tùrɛ kí liike ama na ní lε,

²⁷ kimε binib nnǎ ya yul faa nε,

bi kpɛ' bi'tub nε,

ki pi' bi'nun,

ka yíe bi'nun ní lε,

ka yíe bi'tub ní cii,

ka yíe bε ní bɛnde ni'tingi bi'yɛnm ni,

ka yíe bε ní lèbre bi'tetem ηǎ ní buu bε.» »

²⁸ Nε Pǎl tí tǎke' bε ki ye: «Bɛnde mɛn kí ye Uwien sǎn' nni bà ηa yé *Sufmbɛ saan nε ní tǐ tǎke bε miñmɛnm ya gber. Bɛn li cengeh tù.»

²⁹ [Pǎl len' nnǎ ma nnǎ, nε *Sufmbɛ nnǎ siere' ki findeh nin tǎb ki gbiekeh.]†

³⁰ Pǎl tien' ibinɛmɛn ile nε ki te kuduku kùà u paanh ku'bo nnǎ ni, ki teknh bà kε bàareh u'saan nnǎ. ³¹ U tǎkeh binib Uwien ya bɛl ya gber nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya gber, ki ηmǎbe lifɛl ki lienh, nε uba ηa piendeh wǎ.

† 28:29 Bi kpíe' ki kele' tigbǎnt tà nnǎ ya tuba ni migbiirm 29 ηa te tu'ni.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Erom yaab nnɔ

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Yesu ya tond Pɔl nɛ kɛle' kugbɔnku kuu nɔ. U yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du ni. U là bɛn Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gbɛr mɔnmɔnm nɛ, ki yé Farisiɛn, ka sè yiko ya gbɛr bo. U là jèndɛh Kristo yaab cɛɛn nɛ. Nɛ ki tí lá joh Damas bó wɔ rí tí jèndɛ ni'mɔ bó yaab. Kristo jiɛ' wɔ usɛn, ki tien' wɔ u'yɔ, nɛ u ji tɔkɛh binib wɔn Kristo ya gbɛr.

Pɔl ya sɛn ya jom nta bo nɛ u kɛle' kugbɔnku kuu ki de' Erom yaab. Bi'ni biba là teke' Kristo ki jin' ka yé Sufmbɛ. Ama Sufmbɛ bà teke' Kristo ki jin' ki juore' ki pɛ yiko bo ya biba lienh ki teh bà ɲa yé sufmbɛ nnɔ mɔ li boh yiko nnɔ nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu nɔ.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 8, Pɔl ye unisaal kɛ yé ubiɛrdaan nɛ. Nɛ yiko ɲa rí fre kí ɲɛn nil biɛre ni. Ama unil kɛ li ɲmɛrɛ kí ɲɛ mitekjim nin Mifuoɲanm ya torm bo nɛ.

Kí cin iyul 9 kí tí baa 11, Pɔl kɛle' Uwien ya nib Israyɛl yaab nin Kristo yaab ya gbɛr nɛ. Kristo yaab ya tekjim te tɛn busubu nɛ. Bu'ɲaan cin' Sufmbɛ ya bùol nɛ. Ama na yé Sufmbɛ kɛ nɛ teke' Kristo ki jin'. Nin nɛn kɛ ɲɔ Uwien biɛ ki yíe bɛ nɛ ki yih bɛ u'yaab.

Kí cin iyul 12 kí tí baa 15, Pɔl wuɔn' binib li pukeh Uwien ma bo nin bi li ɲmɛ nin tɔb ma bo, ki sure' bà ya tekjim faa bɛ rí li ciɛh ki diɛnh bà ya tekjim ɲa faa nnɔ. U tí fɔrɛ' nin ifuonde nɛ (liyul 16).

Ifuonde

¹ Min Pɔl nɛ kɛɛh nɛ kugbɔnku kuu. N yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ. Uwien nɛ yin' nni rí li yé Yesu Kristo ya tond, ki gèndɛ' nni rí li kpaandɛh wɔn Uwien ya gbɛmɔnmɔnt. ² Uwien là pùon' tɛ ti ya gbɛmɔnmɔnt nɛ haali uyoyo, ki cɛrɛ' u'ɲɔbonsɔknɔ kɛle' tù u'gbɔnku ni. ³ Tù lienh u'Bijɛ bo nɛ. U tien' u'ba unisaal nɛ bi maa' wɔ *Dafid ya lontunku ni. ⁴ Ama *Mifuoɲaanm bo nɛ Uwien wuɔn' ki ye u yé u'Bijɛ ki cɛrɛ' u ɲmɔbɛ mituɔm kí ɲɛ u'mɛkrm bitɛnkpiib ni bo. Wɔn nɛ yé *Yesu Kristo tí Yonbdaan. ⁵ Wɔn bo nɛ n laa' mijuokm ki yé u'tond, ɲɔ u'yel bo rí li tɔkɛh inibol kɛ ki teh bɛ rí teke wɔ kí ji, kí li boh wɔ. ⁶ Ni'mɔ te inibol nnɔ ni nɛ, kimɛ *Yesu Kristo yin' ni'mɔ nɛ. ⁷ N kɛɛh kugbɔnku kuu rí de ninbi bà kɛ te Erom ya du ni Uwien yíe nɛ, ki yin' nɛ ki tien' u'yaab nnɔ nɛ. Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl nuunh wɔ rí jo kí tí fuonde Kristo yaab bà te Erom ni nnɔ

⁸ Micincinm n li kpiɛ kí faare n'Wien nɛ. *Yesu Kristo bo nɛ n li faareh wɔ ni'kɛ bo, kimɛ bi lienh uɲɛndun ni ni'kɛ saan ni'tekjim bó. ⁹ Wɔn Uwien wà n sɔnh nin n'fɛl kɛ ki diɛnh wɔ u'Bijɛ ya gbɛmɔnmɔnt ya tɔkm ni nnɔ nɛ yé n'mɔnkunl ki ye n tuu ki tien ni'bó n'kaare ni. ¹⁰ N kàareh ki miɛh wɔ uyo kɛ ki teh u tuo' la, wɔ rí de nni usɛn rí baa ni'saan nɛ. ¹¹ Kimɛ n'nun mɔn rí lɛ nɛ kí cɛrɛ ní lɛ *Mifuoɲaanm ya paabu ɲɔ kí tùɔrɛ kí li faa mitekjim ni nɛ. ¹² N len' nà nɔ ya tingi si: n baa' ni'saan la, min nin ninbi, wà kɛ rí saake u'tɔ ya gbɛnɛnt kí ɲɛ ti ɲmɔbɛ mitekjim ma nnɔ bo nɛ. N ya tekjim rí saake ni'gbɛnɛnt, ni'mɔ yaam rí saake n'yaar.

¹³ N'yaabɛ, n yíe ní li bɛn kí ye n tuu ki bobndɛh rí baa ni'saan nɛ, ka laan laa' bɔnl. N yíe n'tuonl rí cuon ni'mɔ saan tɛn lí cuon' ma inibotɔ saan nnɔ nɛ. ¹⁴ Ni yé liwɔbl nɛ n'bo rí tɔkɛ binib kɛ tigbɛmɔnmɔnt, bà ya nun wɛndɛ' nin bà ya nun ɲa wɛndɛ', bà bɛn niba nin bà ɲa bɛn niba mɔ. ¹⁵ Nɛn bo nɛ n'nun mɔn rí tɔkɛ ninbi bà te Erom ni mɔ tigbɛmɔnmɔnt nnɔ.

Tigbɛmɔnmɔnt yé Uwien ya tuɔm nɛ

¹⁶ Fε ηα ημῶβε nni tigbεmῶnmῶnt ya tῶkm bo. Tù yé Uwien ya tuῶm nε, ki li ηmien binib bà κε teke' tù ki jin': bà yé *Sufmbε mikpiekm nin bà ηα yé *Sufmbε mῶ. ¹⁷ Kimε tun nε wῶngēh Uwien n̄iikeh nà bo ki bùh binib bigbεmῶndεnb. U n̄iikeh mitekjim baba bo nε ki bùh binib bigbεmῶndεnb tεn n̄i kele' ma u'gbῶnku ni ki ye: «Ugbεmῶndaan li fuobe u'tekjim bo nε.»

Binib κε bre nε

¹⁸ Uwien wῶngēh haali paaki bó nε ki teh u'mutuol fii' binib bo. Kimε bi sῶnh itῶnbiεrε nε ka pε u'bo, ki piendeh tigbεmῶnt ya sεn bi'tῶnbiεrε nnῶ bo. ¹⁹ Kimε bi bεn unisaal li fre kí bεnde nà κε Uwien bo. Wῶn Uwien nε wuῶn' bε nε. ²⁰ Imῶn, haali uηendun ya cincinyo kí lá baa fεnfennῶ nῶ, nib ηα kpele ki laa' Wien nin bi'nunbu, ama bi lenh u n̄en' tibont tà nε ki bεndeh ki teh u mῶnbe ki yé Uwien, ki ηmῶbe mituῶm mà ηα ηmῶbe gbenm. Nεn bo nε ba ji li fre kí ye ba bεn wῶ. ²¹ Nin bi bεn wῶ ma κε nnῶ, ba kpiekreh wῶ ki ye u yé Uwien, ka faareh wῶ mῶ. Ama bi juore' nin bi'yεnmaalkuon nε, ka ηmῶbe yεnm, ki te libῶnbῶnl ni. ²² Bi yih bi'ba biyεnfodεnb nε, ki n̄in ji yé ijῶr. ²³ Bi dàan' Uwien wà ηα r̄i kpo ya kpiekm, nε ki lèbe' ki kpiekreh unisaal wà li kpo ya nεnnεnku nin inuῶn nin itāan inan ya wεnt nin tiwεnbεlnkaar ya nεnnεnt.

²⁴ Nεn bo nε Uwien sεln' bε, bi pε bi'yεnm yíe nà bo, ki sῶnh tijῶknt ya tῶon, ki jindeh bi'ba ifε. ²⁵ Bi taa' kutonnεnku nε ki lèbe' Uwien ya gbεmῶnt, ki pukeh tibont tà Uwien n̄en' tù, ki sῶnh itῶon ki dienh tù, ki dàan' wῶn Uwien wà n̄en' tibont nnῶ κε ki kpe kupεpεku uyo wà ηα ηmῶbe gbenm nnῶ. Ami.

²⁶ Nεn bo nε Uwien sεln' bε, bε r̄i li sῶnh ifε ya tῶon bi'yεnm yíe ma bo. Nε bi'puob teh nà ηα kpe tienm, ki dàan' miduῶnm nin bijεb, ki duῶndeh nin bi'piitῶb. ²⁷ Bijεb mῶ dàan' miduῶnm nin bipiib, bi'mεnku kῶh bijεtῶb ni ki gbiekeh, nε bi teh nà ηα kpe tienm, ki yé ifε nin bi'jetῶb. Nεn bo nε bi lenh bi'yul bo ya tudεre wà kpe bi'tῶnbiεrε nnῶ.

²⁸ Ba tῶngε' Uwien ma nnῶ, nε u sεln' bε, bε r̄i li ηmῶbe yεnmaalfεnm, kí li teh nà ηα kpe tienm. ²⁹ Bi cεre' mitetem mà κε ηα mῶn ya bol nin mibiεrm nin ununfῶke nin iponponbe nin linikul nin ikῶnkῶn nin milerkjim nin iyεnmaalbiεre nε yεbre' nin bε. Bi yé bitonnεndεnb nε, ³⁰ ki yé bitεnfuonb, ki yé Uwien ya nεnnεndb, ki yé bikεlnbaandεnb, ki yíe tigbengt nin tinacenkpekuont, ki yé idukond, ka boh bi'naambe nin bi'baambe, ³¹ ki yé ijῶr, ki yé binib bà ba du bi'bo, ki yé binunkuondεnb, ka muῶh nil cεcεkm. ³² Bi bεn Uwien sien' ki ye binib teh nnῶ la, bi kpe mikuom nε. Nin nεn κε bi tuu ki teh nnῶ nε, ka juore' nεn baba bo, ki liebe' ki saakreh binitῶb bà mῶ teh nnῶ ya gbεnεnt.

2

Uwien li bu unil κε tibuur

¹ Tῶ, sin unil wà biindeh a'tῶ nnῶ, a yíe la, á li yé wà κε, a'mῶ te libiil ni nε Uwien saan. A biindeh a'tῶ ma nnῶ a biindeh a'ba nε. Kimε a biindeh wῶ nà bo nnῶ, a'mῶ teh nεn nε. ² Ti bεn ki ye Uwien dieh binib bà teh tu ya bont ya tub la, u ηmῶbe imῶn nε. ³ Sin unil wà biindeh binitῶb bà teh tu ya bont, ki mῶ teh tù nnῶ, a maaleh ki teh a li n̄ε tibuur ni Uwien saan nε-εε? ⁴ Uwien tien' ηε tinimῶnt ki gbien', ki ηmῶbe a'bo lifεsῶngl nin kuminku, nε a yin' nεn κε fεnm-ii? N̄a bεn ki ye Uwien tien' ηε tinimῶnt ηῶ á lèbre a'tetem nε-εε? ⁵ A'yul faa, ηα yíe á lèbre a'tetem ma nnῶ, a bondeh a'ba bo Uwien ya benpiebcien nε, ki gu lidaali là u'mutuol li fii binib bo wῶ r̄i bu bε tibuur ni'donbῶ nnῶ. ⁶ Nεn daali nε u li jiin unil κε u'tῶon kpe ma bo. ⁷ Binib bà m̄indeh ki sῶnh itῶon yà mῶn, ki nuunh ukpieke nin lisel nin limiel là ηα ηmῶbe gbenm Uwien saan nnῶ, Uwien li cεre bεn nε r̄i li tuu ki fuobe nin wῶ. ⁸ Ama binib bà pε bi'yεnm yíe nà bo, ki wiε' tigbεmῶnt ya sεn, ki pε tibonbiert ya sεn bo nnῶ, Uwien ya mutuol li fii, u'benku ni r̄i piebe bi'bo kí gbien. ⁹ Binib bà κε teh nà bre nnῶ, ijεnd nin micεcεkm li lu bi'bo. N̄i li lu bà yé *Sufmbε nin bà ηα yé *Sufmbε κε bo nε. ¹⁰ Ama bà κε teh nà mῶn li lε ukpieke nin lisel nin uyenduῶn. Bà yé *Sufmbε nin bà ηα yé *Sufmbε κε li lε nε, ¹¹ kimε Uwien ηα ηmῶbe gεngεnde.

¹² Binib bà kɛ ɲa bɛn *yiko ki teh nà bre la, bi li kpo, ama Uwien ɲa ní ñi *yiko bo kí bu bɛ buur. Ama binib bà kɛ bɛn *yiko ki teh nà bre nnɔ Uwien li ñi *yiko nnɔ bo nɛ kí bu bɛ tibuur. ¹³ Kimɛ na yé bà bɛn *yiko nɛ yé bigbɛm̀ndɛnb Uwien saan, ama Uwien bùh bà teh *yiko nnɔ ye ma bo nɛ bigbɛm̀ndɛnb. ¹⁴ Bà ɲa yé *Sufmbɛ, ka bɛn *yiko ɲɔ ki teh *yiko nnɔ ye ma nnɔ, ba bɛn ma ki teh nnɔ, bi'yɛnmaale nɛ yé bi'yiko. ¹⁵ Bi teh nnɔ ma nnɔ, nɛn nɛ wɔngɛh ki teh yiko ye nà nnɔ te bi'yɛnm ni nɛ. Bi'yɛnm ni bi bɛn nà mɔn nin nà bre. Nɛn bo nɛ bi'yɛnmaale biindeh bɛ uyo uba, ki teknh bɛ uyotɔ mɔ. ¹⁶ N tɔkeh binib tɪgbɛm̀nɔm̀nt tà nnɔ wɔngɛh ki teh ní lá li te nnɔ nɛ lidaali là Uwien li cɛrɛ *Yesu Kristo ní bu binib tibuur, kí cɛrɛ bɛ ní ñɛn nà kɛ buɔ bi'fɛl ni upaan bo nnɔ.

Sufmbɛ nin yiko ya gbɛr

¹⁷ Tɔ, sin Suf wà lienh ki teh a yé Suf, ki du *yiko bo baba, ki jɛbnh a'ba ki teh a bɛn Uwien, ¹⁸ ki bɛn u yíe nà, ki bɛn nà mɔn nin nà ɲa mɔn, kí ñɛ *yiko bo, ¹⁹ ki maaleh ki teh a yé ununyaan nɛ ki diɛh ijùɔn, ki yé bà te licinñunl ni ya wenwenku, ²⁰ ki wɔknh ijɔr mibɛnm, ki wɔknh mubumu, kimɛ a bɛn *Uwien ya yiko ma nnɔ, a maaleh ki teh a bɛn tibont kɛ nɛ, ki maaleh ki teh a lienh nà kɛ nnɔ yé tɪgbɛm̀nt nɛ. ²¹ Tɔ, sin wà wɔknh bitɔb nɔ nnɔ, bɛ tien' ɲa wɔknh a'ba? Sin wà tɔkeh binib ki teh bi la suh nnɔ, bɛ tien' a suh? ²² Sin wà lienh ki teh nib la teh naɲmaal nnɔ, bɛ tien' a teh lè? Sin wà ɲa yíe á cii bule ya nu nnɔ, bɛ tien' a suh tibudur ya bont-i? ²³ A jɛbnh a'ba *yiko bo, ki liɛbe' ki saah wɔ ma nnɔ, a yuɔndɛh Uwien nɛ. ²⁴ Kimɛ ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Ninbi nɛ cɛrɛh inibotɔ sukreh Uwien.»

²⁵ Tɔ, a jɛ' a'punl ki boh yiko la, upunjɛ ɲmɔbe kpɛle nɛ. Ama a jɛ' a'punl ki saah yiko la, ní te tɛn ɲa jɛ' nɛ. ²⁶ Wà ɲa jɛ' punl, boh *yiko la, Uwien ya bùol ní te tɛn u jɛ' u'punl nɛ. ²⁷ Sin wà yé Suf ki ɲmɔbe yiko, u kele' kugbɔnku ni, ki liɛbe' ki jɛ' a'punl mɔ nnɔ, ɲa boh *yiko nnɔ ma nnɔ, wà ɲa jɛ' punl, ki boh wɔ nnɔ nɛ li bu ɲɛ tibuur. ²⁸ Na yé unil wà yé Suf upaan bo baba nɛ yé Sufm̀n. Na yé wà jɛ' u'punl bi'kɛ laa' u jɛ' nɛ yé upunjɛm̀n. ²⁹ Suf ya yɛnm nɛ wɔngɛh ki teh u yé Sufm̀n. Upunjɛm̀n ñɛ lifɛl ni nɛ. U ya punjɛ ñɛn' *Mifuoñaanm saan nɛ, wa ñɛn' *yiko wà bi kele' wɔ kugbɔnku ni nnɔ. Na yé binib nɛ li pɛke wà yé Sufm̀n, Uwien nɛ li pɛke wɔ.

3

Uba ɲa te ki yé gbɛm̀ndaan Uwien saan

¹ *Sufmbɛ ya kpɛle nín si ba? Bii bi'punjɛ ɲmɔbe kpɛle-ee? ² Ni'kɛ ɲmɔbe kpɛle wà yɛbe nɛ isɛn kɛ ni, kimɛ Uwien kpɛ' ki taa' u'gbɛr ki ɲukn' bɛn nɛ. ³ Ní ye nè ní wuɔn kí ye ba? Ní ye nè ní wuɔn kí ye bi'ni biba ɲa paan' Uwien ye ma bo la, ní li pien Uwien u la tien u ye ma bo nɛ-ɛɛ? ⁴ Na ní tien nnɔ fiebu. Binib kɛ yé bitonnɛndɛnb mɔnɔn la, Uwien wɔn tuu ki yé ugbɛm̀ndaan nɛ tɛn ní kele' ma u'gbɔnku ni ki ye:

«A'lenm ni nɛ bi li bɛnde kí ye
a yé ugbɛm̀ndaan.

Bi bun' nin ɲɛ tibuur la,
a li faake nin bɛ.»

⁵ Tɔ, ní yé ti teh nà ɲa cuube ní wɔngɛh ki teh Uwien yé ugbɛm̀ndaan la, ti nín ji li len kí ye ba? Ti li ye Uwien diɛh ti'tub la, u teh nà ɲa cuube nɛ-ɛɛ? (N lienh binib lienh ma bo nɛ.) ⁶ Na te nnɔ fiebu. U teh nà ɲa cuube la, u li tien mila kí bu unɛndun ya nib tibuur-i?

⁷ Tɔ, ní yé n'tonnɛnku wɔngɛh Uwien ya gbɛm̀nt ki cɛrɛh binib kpɛkɛrɛh wɔ la, bɛ tien' u diɛh n'tub ki teh n yé ubiɛrdaan-i? ⁸ Tí li teh nà bre ɲɔ nè ní kpɛnde nà mɔn-ii? Binib biba sukreh tɛ ki teh ti lienh ki teh nnɔ nɛ. Bidɛnb li lɛ utudɛrɛ wà bi kpɛ wù nɛ.

⁹ Ní ye nè ní wuɔn kí ye ba? Ní ye nè ní wuɔn kí ye tinbi Sufmbɛ, ti cɛn' binitɔb nɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu. N là wɔkn' nɛ ki ye *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ kɛ te ibiɛrɛ ya yonbt ni nɛ. ¹⁰ Nɛn nɛ kele' *Uwien ya gbɔnku ni. Ní kele' ki ye:

«Uba mɔnɔn ɲa te ki yé gbɛm̀ndaan,

11 uba ɲa te ki ɲmɔbe yɛnfuom,
 uba ɲa te ki nuunh Uwien,
 12 bi'ke dāan' u'sɛn nɛ,
 ki taan' ki juore' fɛnm.
 Uba mɔnɔn ɲa te ki teh nà mɔn.
 13 Bi'niɛke yɛ tɛn itɛnkpiifɛle nɛ,
 bi'lɛn ya tɔn si milɛrm baba nɛ,
 Bi'ɲuɔn ɲmɔbe tilɔbr tɛn iwaalɛb nɛ.
 14 Inɔbonbil nin miɲuɔm baba nɛ gbe bi'ɲuɔn ni.
 15 Bi'taan ton linikul bo nɛ.
 16 Bi'ɲɛn' nà ke saan la, bi saah nɛ,
 ki kuɔndeh binitɔb micɛcɛkm ni.
 17 Ba bɛn yɛnduɔn ya sɛn.
 18 Ba fɛnge Wien.»

19 Tɔ, ti bɛn ki ye *yiko len' nà ke nnɔ, u len' ki de' binib bà li boh wɔ nnɔ nɛ, ɲɔ uba la dule niba bo kí ye wa bi'. Nnɔ nɛ uɲɛndun ya nib ke li bɛnde kí ye bi ɲmɔbe libiil Uwien saan. 20 Nɛn bo nɛ unil teh *yiko ye ma bo la, na rí cɛre Uwien rí bù wɔ gbɛmɔndaan. Yiko cɛreh binib bɛndeh nà yé ibiɛre baba nɛ.

Uwien bùh binib bigbɛmɔndɛnb mitekjim bo nɛ

21 Fɛnfɛnnɔ wuɔ Uwien ji wuɔn' u ɲɛh usɛn wà ki bùh binib bigbɛmɔndɛnb, na yé u tukndeh *yiko ye ma bo nɛ. Yiko nin Uwien ya ɲɔbonsɔknb là juɔ' ki len' nɛn nɛ u'gbɔnku ni. 22 U bùh binib bigbɛmɔndɛnb bi'tekm *Yesu Kristo kí ji bo nɛ. Bà ke teke' *Yesu Kristo ki jin' la, u bùh bɛ bigbɛmɔndɛnb nɛ. Kimɛ bi'ke te miba nɛ. 23 Bi'ke tien' ibiɛre nɛ ki luɔ' Uwien ya kpiɛke. 24 Ama Uwien ya juokm bo nɛ u bù' bɛ bigbɛmɔndɛnb *Yesu Kristo ya tuɔrl là dɛ' bɛ ki wiɛ' nnɔ bo. Na yé bi'nimɔnt bo nɛ. 25 Uwien taa' wɔn nɛ ki tien' lituɔrl u'sɛm bo, ki dɛ' bà ke teke' wɔ ki jin' ki wiɛ', ki wuɔn' wɔn Uwien ya gbɛmɔnt, ka dɛre' binib ya tub bi'biɛre bo uyo bo, 26 u là duɔn' u'yɛnm uyo wà nnɔ. Fɛnfɛnnɔ wuɔ u wuɔn' u'gbɛmɔnt ki ye wà ke teke' *Yesu ki jin' nɛ yé ugbɛmɔndaan. U tien' nnɔ ɲɔ binib rí bɛnde kí ye wɔn Uwien nɛ yé ugbɛmɔndaan.

27 Ní te nnɔ la, uba biɛ ki ɲmɔbe u li jɛbn u'ba nà bo-oo? Ní yé fɛnm. Na yé binib ya tɔn bo nɛ Uwien bùh bɛ bigbɛmɔndɛnb, u bùh bɛ bigbɛmɔndɛnb bi'tekjim bo nɛ. 28 Kimɛ ti bɛn ki ye Uwien bùh unil ugbɛmɔndaan u'tekjim bo nɛ, na yé u teh *yiko ye ma bo nɛ u bùh wɔ ugbɛmɔndaan. 29 Uwien yé *Sufmbɛ baba ya Wien nɛ, ka yé bà ɲa yé *Sufmbɛ ya Wien-ii? U yé bi'mɔ ya Wien nɛ. 30 Kimɛ Uwien te uba nɛ. Wɔn nɛ bùh bà yé *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ bigbɛmɔndɛnb mitekjibaabm bo. 31 Ti lienh nà nnɔ, ní ye nɛ rí ye mitekjim bo *yiko ɲa ji yé bonn nɛ-ɛɛ? Nnɔ ɲa ní! Ti wɔngeh *yiko cinbe kí te ma bo nɛ.

4

Uwien bù' Abraham ugbɛmɔndaan u'tekjim bo nɛ

1 Tɔ, ti li ye ba kí taa kí jo ti'yaajɛ *Abraham ya gɛr bo? Wɔn nin u'yul là laa' ba? 2 Ní bi yé u'tɔnmɔnmɔn nɛ cɛre' Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan la, u bi ɲmɔbe u li jɛbn u'ba nà bo. Ama Uwien ya bùol na te nnɔ. 3 Kimɛ ní ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nɛn bo nɛ Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan.» 4 Unil sɔn' lituonl ki teke' nibonn la, na yé paabu, ní ye u'paaku nɛ. 5 Unil wà ɲa nuunh Uwien rí juoke wɔ u'tɔn bo, ama ki teke' wɔn Uwien wà juokeh bibiɛrdɛnb nnɔ ki jin' la, u'tekjim bo nɛ Uwien li bù wɔ ugbɛmɔndaan. 6 Nnɔ nɛ *Dafid mɔ là pokn' binib bà Uwien bù' bɛ bigbɛmɔndɛnb, ka tukn' bi'tɔn nnɔ ya mɔnm bo. *Dafid là ye:

7 «Binib bà Uwien fɛre' bɛ bi'biil, ki subn' bi'biɛre bo nnɔ,
 u'mɔnm te bi'bo.

8 Unil wà Yonbdaan ɲa rí tɔnge u'biɛre nnɔ u'mɔnm te udaan bo.»

⁹ Mimənm nno te ki de' bà jie' ipun baba ne bii mĩ te ki de' bà mə ɲa jie' ne? Tĩ liebe ní *Abraham ya gber bo. Tĩ ye u teke' Uwien ki jin' ma nno ne cère' Uwien bù' wə ugbeməndaan. ¹⁰ U le yo ba ne u bù' wə ugbeməndaan-i? Uyo wà u jie' u'punl nno bii uyo wà wa laan là jie' ne? Uyo wà wa laan là jie' nno ne. ¹¹ Ni ya puoli bó ne Uwien cère' *Abraham jie' u'punl. Upunjie nno ne yé kudieku kua wəngheh ki teh *Abraham ya tekjim bo ne Uwien bù' wə ugbeməndaan ki laa' wa laan jie' punl. Nen ne cère' *Abraham yé binib bà ke teke' Uwien ki jin' ka jie' pun ya yaaje ɲə Uwien ní bù' bi'mə bigbeməndənb. ¹² Binib bà jie' ipun, ka pe upunjie baba bo, ama ki tekn' *Abraham ya taal ni, ki teke' Uwien ki jin' ten' *Abraham là teke' Uwien ki jin' ma, ki laa' wà laan jie' punl nno, u yé bi'mə ya yaaje ne.

Uwien pùon' binib bà teke' wə ki jin' nno mimənm

¹³ Na yé *Abraham là bon' *yiko ne Uwien pùon' ki ye uɲəndun li yé wən nin u'yaabii ya faal, kimε mitekjim bo ne Uwien bù' wə ugbeməndaan. ¹⁴ Nĩ yé Uwien bi pùon' ki ye uɲəndun li yé bà boh *yiko nno ya faal ne la, mitekjim ɲa ji bi li ɲməbe kpele, lipuonl nno mə bi li juore fənm ne. ¹⁵ Kimε *yiko ya saam ne cèreh Uwien ya mutuol fih binib bo. Yiko ɲa te la, unil li saa wə-əə?

¹⁶ Nen bo ne Uwien pùon' lipuonl mitekjim bo, ɲə lè ní li yé bupaabu, kí li kpe *Abraham ya yaabii ke bo. Na yé li li te kí de' bà pe *yiko bo baba ne, li li te ki de' bà mə teke' Uwien ki jin' ten' *Abraham nno ne. Kimε *Abraham yé tinbi bà ke teke' Uwien ki jin' nno ya yaaje ne. ¹⁷ Ten nĩ kele' ma *Uwien ya gbənkun ni ki ye: «N tien' ɲe inibol ligol ya yaaje.» *Abraham ne yé ti'ke ya yaaje Uwien ya nun bó. Wən Uwien ne məkreh bitenkpiib, ne ki naanh tibont nin u'ɲəbon. ¹⁸ Nĩ là naan lipuonl nno ɲa ní tien ne. Nin nen ke *Abraham tuu ki daan ne. U teke' Uwien ki jin' ne Uwien tien' wə inibol ligol ya yaaje. Ten nĩ kele' ma *Uwien ya gbənkun ni ki ye: «A'yaabii li yebe ka ɲməbe fuul.» ¹⁹ Nĩ là sien' waamu ne wə ní le ibin kobk, ki bende' ki ye u neke mikuum, ne u'po Sara mə tonde' ki yé uɲə. Ama nin nen ke *Abraham ya dum ɲa kùore' waamu mənən. ²⁰ *Abraham ɲa maale' milele lipuonl nno bo, u'dum mə ɲa kùore', ama u tùəreh ki faakreh mitekjim ni ne, ki kpiekreh Uwien, ²¹ ki cinbe ki ben ki ye Uwien pùon' nà nno, u ɲməbe mituəm mà u li fre kí tien nè. ²² Nen bo ne Uwien bù' wə ugbeməndaan. ²³ Nĩ kele' *Uwien ya gbənkun ni ki ye: «Uwien bù' *Abraham ugbeməndaan.» Na yé *Abraham baba bo ne nĩ kele' nno. ²⁴ Nĩ kele' ti'mə bo ne. Ti teke' Uwien wà cère' Yonbdaan *Yesu məkreh bitenkpiib ni nno ki jin', ne wən Uwien bù' ti'mə bigbeməndənb. ²⁵ Uwien cère' wən *Yesu ne kpo' ti'biere bo, ki cère' u məkreh bitenkpiib ni, ɲə wən bo wə ní bù' te bigbeməndənb.

5

Uwien cère' binib nin wən taan' buɲəbu

¹ Tə, ti'tekjim bo ne Uwien bù' te bigbeməndənb, ki cère' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo, tinbi nin wən taan' buɲəbu. ² Wən *Yesu Kristo ne cère' ti laa' mijuokm Uwien saan, kimε ti teke' wə ki jin'. Ti fuobe mi ya juokm ni ne ki ɲməbe lidəndənl ki jəbnh ti'ba ki teh ti li le ukpieke Uwien saan. ³ Na yé nen baba bo ne ti jəbnh, ti jəbnh ijend mə ni ne. Kimε ti ben ti ye ijend ni ne ti lenh lifəl, ⁴ ne lifəl cèreh ti ɲməbe kuminku, kuminku mə dienh te lidəndənl. ⁵ Lidəndənl nno ɲa ní yuən te. Kimε Uwien de' te *Mifuoɲaanm ma nno, mən ne cèreh ti bəndeh ti'fəl ni u yie te ki gbien' ma bo.

⁶ Imən, uyo wà ta là ɲməbe tuəm nno, ne *Kristo teke' tinbi bibierdənb ya kuum ki kpo'. Uwien ne sien' u ya yo. ⁷ Nĩ faa nin unil ní teke ugbeməndaan ya kuum kí kpo. Nba la, uba li kaabe kí kpo unimən bo. ⁸ Ama Uwien wuən' ki ye u yie te, ki cère' *Kristo teke' ti'kuum ki kpo' uyo wà ti laan là bie ki yé bibierdənb nno. ⁹ Fənfənnə, *Kristo ya səm bo ne Uwien bù' te bigbeməndənb ma nno, be li tien ɲə wa ji li ɲen te Uwien ya benpiebe wà we ní nno ni? ¹⁰ Uyo wà ti là yé Uwien ya nennəndənb nno ne u cère' tinbi nin wən taan'

buñɔbu kí ñε u'Bijε ya kuum bo. Tinbi nin wɔn taan' buñɔbu ma nnɔ, bε li tien ηɔ ta ji li ηmεre u'Bijε ya fuobm bo? ¹¹ Na yé nεn baba bo nε ti jεbnh ti'ba, ti jεbnh Uwien bo mɔ nε. Yonbdaan *Yesu Kristo taan' tinbi nin Uwien buñɔbu fεnfennɔ ma nnɔ, nε cère' ti jεbnh.

Adam nin Kristo ya gber

¹² Unibaab bo nε ibiere cin' unɛndun ni. Ibiere nnɔ nε tuke' mikuum ki baa', nε binib kε kpuokeh kimε bi'kε teh ibiere nε. ¹³ Kí yaan Uwien ní de Moyis *yiko nnɔ ki laa' ibiere te nε unɛndun ni. Yiko ηa laan là te ma nnɔ, ba là tɔngɛh binib ya biere. ¹⁴ Ama kí ñε Adam ya yo kí tí baa Moyis ya yo mikuum jinh binib nε. Nin ba tien' biere tɛn Adam là kende' Uwien ya ñɔbu bó ki bii' ma kε nnɔ mikuum jinh bε nε. Adam là yé unil wà we ní nnɔ ya nennenkɔ nε.

¹⁵ Ama Uwien ya paabu nin Adam ya biil ηa tε, ka kpe mɔ. Unibaab ya biil bo nε mikuum jin' binib bi yεbe ma nnɔ, bε li tien ηɔ unibaab *Yesu Kristo mɔ bo Uwien ηa ní juoke binib bi yεbe, kí de bε bupaabu bù ní li yεbe ka ηmɔbe bù kpe nin bà ni? ¹⁶ Uwien ya paabu tien' nà nin unibaab nnɔ ya biere tien' nà ηa tε. Wɔn unibaab ya biere bo nε Uwien ye binib kε kpe utudεre. Ama Uwien ya juokm bo nε u bùh binib bigbεmɔndɛnb nin bi'biere yεbe ma kε nnɔ. ¹⁷ Unibaab ya biil bo nε mikuum ηmɔbe mituɔm binib kε bo kí ñε wɔn unibaab nnɔ. Ní te nnɔ la, bε li tien ηɔ binib bà laa' Uwien ya nimɔnciɛnt tà cère' Uwien bù' bε bigbεmɔndɛnb nnɔ ηa ji li lε Uwien ya fuobm, kí ji libel unibaab *Yesu Kristo bo? ¹⁸ Unibaab ya biil nε tuke' utudεre ki baa' binib kε bo. Nnɔ nε unibaab ya tuonmɔnmɔnl mɔ bo, Uwien bùh binib kε bigbεmɔndɛnb ki cèreh bi fuobe. ¹⁹ Unibaab ηa bon' Uwien ma nnɔ nε cère' binib kε yé bibiɛrdɛnb Uwien saan. Nnɔ nε unibaab mɔ bon' Uwien ma nnɔ cère' binib kε yé bigbεmɔndɛnb Uwien saan.

²⁰ Uwien lá taa' *yiko ki baa' nε binib ya biil yεbre' ki gbien'. Ama ibiere yεbe nà saan la, Uwien ya nimɔnt mɔ yεbe ní saan cεen nε. ²¹ Ibiere là ηmɔbe mituɔm nε ki tukeh mikuum ki bàareh. Nnɔ nε Uwien ya nimɔnt mɔ ηmɔbe mituɔm ki cèreh binib yé bigbεmɔndɛnb u'saan, ki li lε limiel là ηa ηmɔbe gbenm kí ñε Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

6

Ti kpo' nin Kristo ma nnɔ, ti li fuobe nin wɔ mɔ nε

¹ Tɔ, ní te nnɔ ma nnɔ, ní ye nè ní ye ba? Ní ye nè ní ye tí li tuu ki teh ibiere ηɔ Uwien ya nimɔnt ní li yεbreh nε-εε? ² Na te nnɔ fiebu. Ti ñεn' ibiere ya wɔbl ni ηɔ, ti li tien mila kí liεbe kí li fuobe ibiere ni? ³ Bii na bεn ki ye bi sɛi' tinbi bà kε Uwien ya ñunm ti taan' nin *Yesu Kristo nnɔ ti taan' u'kuum mɔ nε-εε? ⁴ Bi sɛi' tε Uwien ya ñunm ti taan' Kristo ya kuum ma nnɔ, bi taan' ki sube' tinbi nin wɔn nε. Nε u'Baa Uwien ya kpiεke bo, u cère' u mεkre' bitenkpiib ni ηɔ tí mɔ ní li te mifuobfɛnm ni.

⁵ Nε tinbi nin wɔn taan' u'kuum ma nnɔ, ti li taan u'mεkrm mɔ nε. ⁶ Tùɔre mɛn kí li bεn kí ye bi kpe' wɔ udɔpɔnpɔn bo ma nnɔ, bi kpe' tí tetekpaam mɔ nin wɔ nε. Mitetekpaam nnɔ la ji ní li ηmɔbe tuɔm ηɔ ti la ji ní li yé ibiere ya yonbe. ⁷ Imɔn, unil kpo' la, u ñεn' ibiere ya yonbt ni nε. ⁸ Ti kpo' nin Kristo ma nnɔ, ti teke' ki jin' ki ye ti li fuobe nin wɔ mɔ nε. ⁹ Ti bεn ki ye u mεkre' bitenkpiib ni ma nnɔ, wa ji li kpo, kuum ηa ji ηmɔbe tuɔm u'bo. ¹⁰ U kpo' bolm miba kpein nε ki gben' ibiere ya tuɔm. Fεnfennɔ u fuobe, nε u'fuobm nnɔ yé Uwien yaam nε. ¹¹ Nnɔ nε ní mɔ li bùh ní ba tɛn ní mɔ kpo' ki ñεn' ibiere ya tuɔm ni, nε ki fuobe ki de' Uwien *Yesu Kristo bo.

¹² Nεn bo, ni la ji ní cère ibiere ní li ηmɔbe tuɔm ní gbenɛnt tà li kpo nnɔ bo, ki la ji ní li teh tù yíe nà. ¹³ Ni la taah ní gbenɛnbɛl ki teh ibiere tɛn í yé itùonbiere ya jεwɛnt nε. Ama ni te tɛn binib bà mεkre' ki liεbe' ki fuobe ma nnɔ, taa mɛn ní ba kí de Uwien, kí taa ní gbenɛnbɛl kí de wɔ tɛn í yé itùonmɔnmɔn ya jεwɛnt nε. ¹⁴ Na ji li te biere ya yonbt ni, kimε yiko ηa ji ηuuke nε, Uwien ya nimɔnt nε ji ηuuke nε.

Ti ñε ibiere ni kí li teh nà mɔn Uwien ya nun bó

¹⁵ Ní tingi si ba? Tí li teh ibiere kí ye *yiko ña ji ñuuke te, Uwien ya nimònt ne ji ñuuke te-εε? Na te nnò fiebu! ¹⁶ Na ben ki ye a taa' a'ba ki de' unil, ki boh wò ten a yé u'yonb la, a mənbe ki yé udaan ya yonb ne-εε? A taa' a'ba ki de' ibiere la, a yé ibiere ya yonb ne, ne ibiere bàareh nin mikuum ne. Ní yé a tí taa' a'ba ki de' Uwien, ki boh wò la, u li bù ñe ugbemòndaan ne. ¹⁷ Tí faare men Uwien. Ninbi bà là yé ibiere ya yonbe uyo uba nnò, fenfennò ni ji boh bi wòkn' ne miwòknm mà Uwien ya sen bo nnò nin ní'fèl ke ne. ¹⁸ Uwien ñen' ne ibiere ya yonbt ni, ne ki tien' ne tigbemònt ya yonbe. ¹⁹ Ní'jiint bo ne n taa' minisaaltetem ki tien' kunennenu ñò ní fre kí cii. Uyo uba ni là taa' ní'ba ki tien' tijòntk nin fenfenm ya yonbe ne, ki teh ná ña kpe sen Uwien ya nun bó ma nnò, fenfennò ní ji ní taa' ní'ba kí tien' tigbemònt ya yonbe, kí li yé Uwien ya nib imònmòn.

²⁰ Ní là yé ibiere ya yonbe ma nnò, niba ña là wòbndeh ne ní li teh ná cuube Uwien ya nun bó. ²¹ Ní là teh tibont tà uyo uba nnò, tù ji coh ne ife ne fenfennò, ne tu'fòrm là bàareh nin mikuum ne. ²² Ama fenfennò Uwien ñen' ne ibiere ya yonbt ni, ki tien' ne u ya yonbe, ne ni ji teh tibont tà mən u'nun bó. Ne mifòrm, ni li le limiel là ña ñmòbe gbenm. ²³ Ibiere ya paaku si mikuum ne, ne Uwien ya paabu si limiel là ña ñmòbe gbenm, Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

7

Yiko nin Kristo yaab ya gber

¹ N'yaabe, n lienh nin ninbi bà nnò, ni yé binib bà ben *yiko mənəmnm ne. Ní ben ki ye unil te *yiko ya wòbl ni uyo wà u laan fuobe ne. ² Nnò ne *yiko bo uje laan fuobe la, u'po ña ñmòbe sen wò ní fii u'saan, ama u'ce kpo' la, u ñmòbe usen wò ní liebe kí kun ticε. ³ Upii nebre' ki kun' ticε uyo wà u'ce laan fuobe la, bi li yin wò upiinañmaa ne. Ama u'ce kpo' la, wa ji te yiko ya wòbl ni. U liebe' ki kun' ujetò la, ba ní yin wò piinañmaa.

⁴ N'yaabe, ní' mọ yaam te nnò ne. Kristo là kpo' ma nnò, ní' mọ là kpo' nin wò ne, ka te yiko ya wòbl ni, ní ji yé uba yaab ne. Ní'tingi si: ní ji yé Kristo wà mekre' bitenkpiib ní nnò yaab ne, ñò tí li sòn itùon yà mən ki dienh Uwien. ⁵ Imòn, uyo wà ti là pε minisaaltetem bo nnò, *yiko ne là cèreh ti lenh iyenmaalbiere, ki teh tibont tà bàareh nin mikuum. ⁶ Fenfennò ti te ten ti kpo' ne ki ñen' ná là co te nnò ni, ka ji te yiko ya wòbl ni. Ti ji pε Mifuoñaanm wəngεh te usenfaan wà nnò bo ne, ki sòn Uwien ya tuonl; ta ji pε Moyis kele' yiko wà nnò là wəngεh te usenkpaan wà nnò bo.

Yiko ne cèreh unil bendeh ibiere

⁷ Tò, ní ye nè ní ye ba? Ní ye nè ní ye yiko yé ibiere ya bonn ne-εε? Na te nnò fiebu! Kimε *yiko ña bi te la, ma bi li bende ná yé ibiere ya bonn. Nà bi kele' *yiko ya gbònkú ni kí ye: «La ñmòbe nunfòke la,» ma bi li bende kí ye ununfòke yé biere. ⁸ Yiko ya wòbl bo ne ibiere laa' usen ki cèrè' n ñmòbe ununfòke ke ya bol. Yiko ña bi te la, biere ña bi ñmòbe tuòm. ⁹ Uyo wà ma là ben yiko nnò, n là fuobe ne. Ama n tí bende' *yiko nnò ya wòbl ma nnò, ne ibiere laa' mituòm n'bo, ¹⁰ ne n kpo'. Yiko ya wòbl là bi li de nni limiel nnò, baa' nin mikuum ne min bo. ¹¹ Kimε *yiko ya wòbl bo ne, ibiere laa' usen, ki lere' nni, ki cèrè' n kpo'. ¹² Imòn, *yiko nin u'wòbl ñen' Uwien saan ne ki mən, ki cuube.

¹³ Tò, ná yé nibonmənəmnn ne kpənde' n'bo mikuum-ii? Na te nnò fiebu! Ibiere ne cèrè' n kpo'. Nibonmənəmnn nnò bo ne ibiere laa' usen ki ku' nni, ñò yí ní tùare kí wuòn í yé bà. Yiko nnò ya wòbl ne wuòn' te ibiere bre ki gbien' ma bo.

Ibiere coh binib tiyonbt ma bo

¹⁴ Imòn, ti ben ki ye *yiko ñen' Uwien saan ne. Min wòn, n yé unisaal ne, ne ibiere cuo' nni tiyonbt. ¹⁵ Ma ben n teh ná, kimε n yíe ní tien ná la, ma teh nen. Ama n nen ná nnò n teh nen ne. ¹⁶ N teh ma yíe ní tien ná la, nen ne wuòn' ki ye n tuo' ki ye *yiko yé nibonmənəmnn ne. ¹⁷ Ní te nnò la, na yé min ne teh nnò, ibiere yà te nni nnò ne teh nnò. ¹⁸ N ben ki ye bonmənəmnn ña te nni, n niireh n yé unisaal ma nnò ne. N yíe ní tien ná mən, ama ma ní

fre kí tien nè. ¹⁹ Kimε n yíe ní tien mimənm mà nnə, ma teh mè. Nà bre, ma yíe ní tien nè nnə, n teh nən nε. ²⁰ N teh ma yíe nà la, na yé min nε teh, ibiɛre yà te nni nnə nε teh.

²¹ Nən bo, n laa' n te mitetem mà ni sɔ: min wà yíe ní tien nà mən nnə, n lɛnh n freh ki teh nà bre baba nε. ²² N fε *Uwien ya yiko n'yɛnm ni cɛɛn nε, ²³ ama n laa' mituəm miba mɔ te nni, ki mɔh nin n'yɛnmaalmənmən, ki cère' ibiɛre yà te nni nnə cuo' nni tiyonbt, n te i'wəbl ni. ²⁴ Min wuɔ ya cɛɛkdaan! Njɛ li fie nni ibiɛre yà te nni, ki li baa nin nni mikuum nnə saan-i? ²⁵ N faareh Uwien, kimε wən nε li fie nni kí ñε ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

Min wən n'yɛnmaale ni, n te *Uwien ya yiko ya yonbt ni nε, ama minisaaltetem ya sən ni wən, n yé ibiɛre ya yonb nε ki te i'yiko ni.

8

Mifuoñaanm nε dienh limiel

¹ Fɛnfɛnnə Uwien ɲa ji li dɛre bà yé *Yesu Kristo yaab ya tub. ² Kimε unil yé *Yesu Kristo yɔ la, *Mifuoñaanm ya tuəm mà dienh limiel nnə, nε ñɛn' udaan ibiɛre nin mikuum ya tuəm ni. ³ Uwien tien' *yiko ɲa ní fre kí tien nà. Kí ñε unisaal ya jiiint bo nε *yiko ɲa là ɲmɔbe tuəm. Nən bo nε ibiɛre bo, Uwien sən' ní u'tiema Bijε uɲɛndun wuu ni nin tigbɛnɛnt, tù naan tinbi bibiɛrdɛnb jaar. Uwien taa' wən nε ki tien' lituɔrl ki gben' ibiɛre ya gbɛr. ⁴ U tien' nnə ɲɔ tinbi bà dāan' minisaaltetem ki pɛ *Mifuoñaanm yíe nà bo nε ní fre kí tien *yiko ye nà kɛ mənəmən. ⁵ Binib bà pɛ minisaaltetem bo nnə teh unisaal yíe nà nε. Ama bà pɛ *Mifuoñaanm bo nnə, bɛn teh mɪ yíe nà nε. ⁶ Unisaal yíe nà nnə bàareh nin mikuum nε. Ama *Mifuoñaanm yíe nà nnə nən dienh limiel nin uyɛnduɔn nε. ⁷ Kimε binib bà teh unisaal yíe nà nnə yé Uwien ya nɛnnɛndb nε. Ba boh *Uwien ya yiko, ka li li fre kí bo wɔ mɔ. ⁸ Bà pɛ minisaaltetem bo nnə ɲa ní fre kí sɔnge Uwien ya yɛnm. ⁹ Ninbi bɛn wən, na pɛ nisaaltetem bo, ni pɛ *Uwien ya Fuoñaanm bo nε, kimε Uwien ya Fuoñaanm te ni'ni. Kristo ya Fuoñaanm ɲa te unil wà ni la, udaan ɲa yé u'yɔ. ¹⁰ Kristo te ninbi ni ma nnə, ibiɛre cère' ni'gbɛnɛnt li kpo mənən la, *Mifuoñaanm nε yé ni'miel kí ñε Uwien bù' nε bigbɛmɔndɛnb ma nnə bo. ¹¹ Uwien wà cère' *Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni nnə ya Fuoñaanm te ni'ni ma nnə, wən wà cère' Kristo mɛkre' bitɛnkpiib ni nnə li de ni'gbɛnɛnt tà lá li kpo nnə mifuobm kí ñε *u'Fuoñaanm mà te ni'ni nnə bo.

¹² N'yaabɛ, nən bo nε ti ɲmɔbe lifɛnl. Ama ta ɲmɔbe fɛnl nin unisaal ya tetem ɲɔ tí li teh unisaal yíe nà. ¹³ Kimε ni pɛ minisaaltetem bo la, ni li kpo nε, ama kí ñε *Uwien ya Fuoñaanm bo, ni wiɛ' unisaal yíe nà la, ni li fuobe nε. ¹⁴ *Uwien ya Fuoñaanm pekreh binib bà kɛ nnə nε yé Uwien ya bumu. ¹⁵ Uwien de' nε *u'Fuoñaanm mà nnə ɲa co nε yonbt ɲɔ ní liɛbe kí sən bujɛwaanbu, ama *u'Fuoñaanm nε tien' nε u'bumu, nε ki cère' ti yih wɔ ti'Baa.* ¹⁶ *Uwien ya Fuoñaanm nin mi'yul nε kundeh imɔn ti'yɛnm ni ki teh ti yé Uwien ya bumu. ¹⁷ Ti yé Uwien ya bumu ma nnə, ti yé u'faajib mɔ nε. Ti yé Uwien ya faajib nε tinbi nin Kristo kɛ. Ti taan' ki jɛndeh nin Kristo ma nnə, tinbi nin wən li taan kí lɛ ukpiɛke mɔ nε.

Uwien lá li kpiɛke u'nib

¹⁸ N bɛn ki ye fɛnfɛnnə ya jɛnd ɲa ɲmɔbe bɛ ní taa yè kí kpaan nin ukpiɛke wà Uwien lá li ñɛn wù upaan bo kí de tɛ nnə. ¹⁹ Kimε Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nnə gu nin inunmɔn nε lidaali là Uwien li wuɔn bà yé u'bumu. ²⁰ Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nnə juore' fɛnm. Na yé tù yíe nε ki juore' fɛnm, wən Uwien nε cère' tù juore' fɛnm. Ama tù ɲmɔbe lidɛndɛnl ki ye ²¹ lidaali liba tu'mɔ li ñε mituəm mà kuuleh tù, ki cèreh tù te tiyonbt ni nnə ni, ki mɔ ní lɛ Uwien ya bumu ya kpiɛke, ki li te liwiɛl ni. ²² Ti bɛn ki ye haali nin fɛnfɛnnə Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nnə jɛndeh nε ki kpiɛndeh tɛn upii nε bɛnh nin imɛrwien. ²³ Na yé tibont nnə baba, tinbi bà Uwien de' tɛ *u'Fuoñaanm, mɪ yé u'paacindkaabu nnə, ti'mɔ kpiɛndeh

* **8:15** Grɛkmbɛ ya lenm ni bi kele' ki ye: Aba nε. Liñɔbonl nnə ñɛn' *Sufmbɛ ya lenm ni nε, nε li'tingi si: Baa.

ti'fèl ni nε, ki gu lidaali là Uwien li wuɔn kí ye ti mɔnbe ki yé u'bumu, u de' tε ki wiε' nnɔ. ²⁴ Ti ηmεre' ama nǐ laan yé lidɛndɛnl nε. Unil ηmɔbe lidɛndɛnl nibonn bo la, wa laan laa' nè nε. U laa' nè la, na ji yé dɛndɛnl u'bo. ²⁵ Ti ηmɔbe lidɛndɛnl nibonn bo, ka laan laa' nè la, ti li mǐnde nε kí li gu.

²⁶ Nnɔ nε *Uwien ya Fuoñaanm toreh tε ti'jiint ni, kimε ta bɛn u yíe tí li kàareh wɔ ma bo. Nε *u'Fuoñaanm kàareh wɔ ki dienh tε, ki dunh haali nil ηa ní fre kí lε u li taa iñɔbon yà kí tɛkn mǐ lienh nà nnɔ. ²⁷ Uwien, wà bɛn binib ya fèl ni te ma bo, bɛn *u'Fuoñaanm ya yɛnmaale. Mɛn nε kàareh wɔ u yíe ma bo ki dienh u'yaab.

²⁸ Ti bɛn ki ye Uwien teh tibont tà kε nnɔ u teh tù binib bà yíe wɔ ya mɔnm bo nε. Bi yé binib bà u yin' bε u là bobn' ma bo nε. ²⁹ Kimε u là bɛn bε ki laa' ba laan maa' bε, nε ki sien' ki ye bε ní li naan u'Bijε, ηɔ u'Bijε ní li yé kibukpiεk libugol ni. ³⁰ Uwien yin' bà nnɔ, u là juɔ' ki gènde' bɛn nε. U yin' bà nnɔ, u cère' bɛn nε yé bigbɛmɔndɛnb. U cère' bɛn bà yé bigbɛmɔndɛnb nnɔ, u de' bɛn nε ukpiεke.

Niba ηa ní fre kí bore tinbi nin Uwien ya yíem

³¹ Ti li len tu lε ba kí pukn-i? Uwien se ti'ciεk bó la, ηmε ji li fre kí tien tε niba? ³² Wa yíe' u'tiεma Bijε mɔnɔn bo, ama u taa' wɔ ki cèbe' wɔ ní tǐ kpo tí'kε ya biere bo nε. U de' tε u'Bijε ma nnɔ, bε li tien u la juoke tε kí de tε tibont kε? ³³ Nηmε li fre kí biin Uwien gènde' binib bà? Uwien mɔnɔn ye bi yé bigbɛmɔndɛnb nε. ³⁴ Nɛn bo, ηmε li fre kí ye bi kpe utudere? Yesu Kristo kpo'. Na yé u kpo' baba, u mεkre' bitenkpiib ni mɔ nε, ki te Uwien ya jie bó, ki kàareh wɔ ki dienh tε. ³⁵ Bε li fre kí bore tinbi nin Kristo u la li yíe tε? Ijend bii uyɛnsaa bii bi jèndeh tε ma nnɔ bii mikònm bii micεcεkm bii kinunbɔnk bii mikuum-i? ³⁶ Nǐ te tɛn nǐ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nε. Nǐ kele' ki ye:

«Sin bo nε bi kuuleh tε idaan kε,
ki likeh tε tɛn ti yé ipe nε bi tuke ki joh bε ní tǐ kòre.»

³⁷ Ama *Yesu Kristo wà yíe tε nnɔ ya tuɔm bo nε, ti faa ki cɛn' wà kε mɔn' ki faake'. ³⁸ Imɔn, n bɛn ki ye niba ηa te kí fre kí bore tinbi nin Uwien u la yíe tε. Mikuum, limiεl, Uwien ya tondb, paaki bó ya tuɔm kε ya bol, fɛnfɛnnɔ ya gber, uyo wà we ní ya gber, mituɔm mà kε te ya bol, ³⁹ nà kε te paaki bó, nà kε te dɛntingi, Uwien nɛn' nà kε nnɔ, niba ηa te kí fre kí bore tinbi nin Uwien u la yíe tε. U wuɔn' tε u'yíem nnɔ kí nε Yonbdaan *Yesu Kristo bo nε.

9

Uwien nin u'nib Israyel yaab ya gber

¹ Tɔ, n yé Kristo yɔ nε ki tɔkeh tigbɛmɔnt, ma nɛndeh. N'yɛnm nin *Mifuoñaanm nε yé bimɔnkunb ki ye ² n te uyɛnsaaciɛn ni, nε nǐ wi n'fèl ni ki gbiekeh uyo kε. ³ Imɔn, n bi yíe Uwien ní wiε nni miñùum kí bore min nin Kristo, n'yaab bà yé n'bol ya nib nnɔ bo. ⁴ Bɛn nε yé Israyel yaab. Uwien tien' bɛn nε u'bumu, ki de' bε u'kpiεke, ki cuo' nin bε kujɔtiεku mibolm mà yεbe, ki de' bε *yiko, ki wuɔn' bε bi li pukeh wɔ ma bo, nε ki pùon' bε ipuon. ⁵ Israyel ya bol cin' nin bi ya yaajεb nε. Uwien ya Nigɛndkε Kristo tien' u'ba unisaal kí nɛn' bi ya bol ni nε. Wɔn nε yé Uwien ki ηmɔbe mituɔm tibont kε bo. Wɔn si kupɛnpɛku uyo wà ηa ηmɔbe gbenm. Ami.

⁶ Na yé Uwien ηa fre' ki tien' u là pùon' lipuonl là nnɔ nε. Ama Israyel ya yaabii kε ηa cinbe ki yé Israyel ya bol ya nib. ⁷ *Abraham ya yaabii mɔ kε ηa cinbe ki yé Uwien ya puonl ya bumu. Kimε Uwien là pùon' *Abraham ki ye u'bijε *Isaak ya bumu baba nε li yé u'yaabiimɔn. ⁸ Nǐ'tingi si: na yé unisaal maa' mubumu mùa nε yé Uwien ya bumu. Uwien ya puonl ya bumu baba nε yé u'bumu, ki yé *Abraham ya yaabii. ⁹ Uwien là pùon' *Abraham ki ye ma sɔ: «Nǐ lá ηmɛn nɔ la, n li liebe ní kí lε a'po Sara ηuuke kibujεbuk nε.»

¹⁰ Na yé nɛn baba: tiere mɛn Lebeka mɔ ya gber. Wɔn nin ti'yaajε *Isaak là maa' ileb nε, mù yé mujεmu. ¹¹⁻¹² Ama ba laan la maa' mubumu nnɔ, ki niireh nin mù ní tien nà mɔn

bii nà bre, nε Uwien juɔ' ki tɔke' Lebeka ki ye uciεn lá li tien uwaal ya yonb nε. Uwien len' nnɔ ɲɔ wɔ́ rí wuɔ́n kí ye wa tukndeh nil ya tuonl bo ki gèndeh wɔ́, ama u'yíem bo nε u gèndeh unil, nε miyíem nnɔ ɲa ɲmɔbe lèbrm. ¹³ Ní te tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔ́nku ni nε. Ní kele' ki ye: «N yíe Sakɔ́b, nε ki nɛn Esawu.»

¹⁴ Ní te nnɔ la, ti nín li len kí ye ba? Ti li ye Uwien teh nà ɲa cuube nε-εε? Na te nnɔ fiebu! ¹⁵ Uwien là tɔke' Moyis ki ye: «N yíe rí muɔ́ unil wà micεcεkm la, n muɔ́h wɔ́n nε. N tí yíe rí tien wà tinimònt la, n teh wɔ́n nε.» ¹⁶ Nɛn bo, na yé unil ya yíem bo, ka yé u'ńiknm bo nε Uwien muɔ́h wɔ́ micεcεkm. Uwien ya nimònt bo nε u muɔ́h unil micεcεkm. ¹⁷ Ní kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye Uwien tɔke' Farahɔ́n ki ye: «N kàan' ɲε ubεr ɲɔ́ sin bo rí wuɔ́n binib n ɲmɔbe mituɔ́m ma bo nε, ɲɔ́ binib kε rí cii n'yel bó utingbɛn kε bo.» ¹⁸ Nnɔ nε Uwien yíe wɔ́ rí muɔ́ wà micεcεkm la, u muɔ́h wɔ́n nε, nε u yíe wà ya yul rí li faa la, u cèreh li faa nε.

Uwien ya benpiebe nin u muɔ́h binib micεcεkm ma bo

¹⁹ Nɛn bo, uba li niire nni kí ye: ní te nnɔ la, bε bo nε Uwien kɔ́nh nin binib ki teh ba teh ni'donbɔ́? Bii u li fre kí ye: ɲmε li fre kí pien Uwien u la tien u yíe ma? ²⁰ Tɔ́, sin unisaalɔ́, a tɛn ki yé ɲmε nε ki niεh nin Uwien-i? Timaar li fre kí niire, wà mɛn' tù kí ye «Bε tien' a mɛn' tε nɔ́ nnɔ-ɔɔ?» ²¹ Umaar ɲa ɲmɔbe sɛn wɔ́ rí tien u'yɔ́kr u yíe ma-aa? U li fre kí bore tuba kí mε lisenl là ɲmɔbe kuńuɔ́rku, kí taa tutɔ́r kí mε là ɲa ɲmɔbe ņuɔ́rku.

²² Uwien là yíe wɔ́ rí wuɔ́n biba kí ye u'mutuol fii' bi'bo, ki yíe bε rí bende kí ye u ɲmɔbe mituɔ́m nε. Nin nɛn kε bà fin' u'mutuol ki bi kpe mikuum nnɔ, u taa' lifèsɔ́ngl cɛɛn nε ki ɲmɔbe bε. ²³ U là yíe wɔ́ rí wuɔ́n bitɔ́b mɔ́ kí ye u muɔ́' bε micεcεkm nε, ki yíe bε rí bende u'kpíεke yebe ki kpe ma bo nε. U là bonde' bɛn nε wɔ́ rí de bε ukpíεke nnɔ. ²⁴ Tinbi nε yé u bonde' bà nnɔ. Na yé u yin' tε *Sufmbε ya bol ni baba nε, bà ɲa yé *Sufmbε mɔ́ te len nε. ²⁵ Ní te tɛn ní kele' ma Ose ya gbɔ́nku ni nnɔ nε. Ní kele' ki ye:

«Linibol là ya nib ɲa là yé n'yaab nnɔ,
n li yin bε n'yaab,
linibol là ma là yíe lè nnɔ,
n li yíe lè.

²⁶ Bi là tɔke' bε nà saan ki ye ba yé n'nib la,
bi li yin bε ni'saan min Uwien wà fuobe ya bumu.»

²⁷ Israyel yaab bɛn wɔ́n, *Uwien ya ņɔ́bonsɔ́knl Esayi mɔ́ là len' bi'gbɛr ki ye: «Israyel yaab yebe tɛn likpentɛngbil mɔ́nɔ́n la, bi'ni binikàankaab nε li ɲmɛre. ²⁸ Kimε Yonbdaan li sɔ́n u'tuonl kitink bo u là len' ma bo nnɔ kí tí gbɛn ka rí taande.» ²⁹ Ní liεbe' ki te tɛn Esayi tí là len' ma ki ye:

«Yonbdaan mituɔ́m kε ya daan
ɲa bi cère' ti'bol s'ien' waamu la,
ti bi kunde' tɛn Sodɔ́m nin Gomɔ́r yaab nε.»

Israyel yaab nin mitekjim ya gbɛr

³⁰ Ti len nà nnɔ ya tingi si ba? Ní'tingi si: bà ɲa yé *Sufmbε ka là nuunh Uwien rí bù bε bigbɛmòndɛnb nnɔ, fɛnfɛnnɔ Uwien bù' bε bigbɛmòndɛnb bi'tekjim bo nε. ³¹ Ama Israyel yaab bɛn là nuunh Uwien rí bù bε bigbɛmòndɛnb *yiko ya bom bo nε ka laa'. ³² Bε bo nε ba laa'? Kimε ba teke' Uwien ki jin', ki maaleh ki teh bi'tuon bo nε Uwien li bù bε bigbɛmòndɛnb. Nnɔ nε bi gbíere' milum ya tɛnl, ³³ tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Liike mɛn, n taa' milum ya tɛnl ki ble' Siyɔ́n ya du ni. Lí yé litɛnl là binib lεkeh li'bo ki luh nε. Ama wà du li'bo la, fε ɲa rí ji wɔ́.»

10

¹ N'yaabε, n'nun mɔ́n nà bo n kàareh Uwien si: Israyel yaab rí ɲmɛre nε. ² N li fre kí kun bi'bo imàn kí ye bi'nun mɔ́n Uwien ya tuonl bo, ama ba bɛn bi li sɔ́n ma bo nε.

³ Ba ben Uwien büh binib bigbemòndenb isen yà ni, nε ki nuunh bi'tiema sen, be rí li yé bigbemòndenb, ki yíe' ka paan' isen yà bo Uwien büh binib bigbemòndenb nnò bo. ⁴ Kimε Kristo baa' ma yiko ña ji ñmòbe tuonl. Wà ke teke' wò ki jin' la, Uwien li bù udaan ugbemòndaan nε.

Wà ke teke' Kristo ki jin' li ñmere

⁵ Bà nuunh be rí li yé bigbemòndenb *yiko bo nnò, Moyis là keke' bi'gber ki ye: «Unil wà teh *yiko ye ma la, *yiko nnò bo nε u li fuobe.» ⁶ Ama bà nuunh be rí li yé bigbemòndenb mitekjim bo nnò ya gber wòn, ñi keke' *Uwien ya gbònkú ni ki ye bi la li maaleh bi'yenm ni ki teh: «Ñme li dùò paaki bó?» Ni'tingi si: ñme li jiiin Kristo ní? ⁷ Ki la li maaleh mò ki teh: «Ñme li jiiire dentingi?» Ni'tingi si: ñme li mεkre Kristo ní? ⁸ Ñi keke' *Uwien ya gbònkú ni ki ye ba? Ñi keke' ki ye:

«Uwien ya gber nεke a'saan,
ki te a'ñòbu nin a'fèl ni.»

Tigber nnò yé mitekjim ya gber tà ti tókeh tù binib nnò nε.

⁹ A yàare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu nε yé Yonbdaan, ki ñmòbe midum a'fèl ni ki ye Uwien mεkre' wò bitenkpiib ni la, Uwien li ñmien ñe. ¹⁰ Kimε a ñmòbe midum a'fèl ni la, Uwien bù' ñe ugbemòndaan nε. Nε a yàare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu yé a'Yonbdaan la, Uwien li ñmien ñe. ¹¹ Imòn, ñi keke' *Uwien ya gbònkú ni ki ye: «Wà ke du u'bo la, fε ña rí ji udaan.» ¹² Nεn bo, *Sufmbε nin bà ña yé *Sufmbε ke te miba nε. Bi'ke ya Yonbdaan te uba nε ki teh bà ke muòh ki yih wò mimòm. ¹³ Imòn: «Wà ke li muò kí yin Yonbdaan ya yel nnò, wòn nε li ñmere.»

¹⁴ Tò, binib ña teke' wò ki jin' la, bi li tien mila kí muò kí yin wò? Ba cii' u'gber la, bi li tien mila kí teke wò kí ji? Unil ña kpaande' tù la, bi li tien mila kí cii' tù? ¹⁵ Ba sòn' nil wò rí tí kpaande' tù la, ñme li kpaande' tù? Ñi te ten ñi keke' ma *Uwien ya gbònkú ni ki ye: «Binib bà tuke tiggemòmòmònt ki we ní nnò ya cènl mòm cεen nε.» ¹⁶ Nin nεn ke na yé binib ke nε tuo' tiggemòmòmònt nnò. Nεn bo nε Esayi là len' ki ye: «Yonbdaan, ñme tuo' ki teke' ti len' nà nnò ki jin'-i?» ¹⁷ Nεn bo, mitekjim ñeh tigber ya ciim ni nε, nε tigber nnò yé Kristo ya gber nε.

¹⁸ Tò, n niireh nε-a, Israyel yaab ña là cii' nε-εε? Ben nε là cii'-a!
Ñi te ten ñi keke' ma *Uwien ya gbònkú ni ki ye:

«Bi cii' bi'ñòfaam bó utingben ke bo,
bi'ñòbon jon' utingben bo ni'ke saan.»

¹⁹ Tò, n tí niireh nε-a, Israyel yaab ña là cii' ni'tingi nε-εε? Ben nε là cii' ni'tingi-a! Moyis là len' ñò ki ye Uwien ye:

«N li cère ní li ponbe linibol là ña yé niba nnò,
kí cère bà ña ben niba ya bol rí fin ni'mutuol.»

²⁰ Esayi mò là mεnge' lifèl ki len' ki ye Uwien ye:
«Binib bà ña nuunh nni nnò, n cère' ben nε laa' nni.

Binib bà ña là niireh n'bo nnò, n taa' n'ba ki wuòn' ben nε.»

²¹ Israyel yaab ben wòn, u len' bi'gber ki ye: «N tun' liwentunñmenl, nε ki kenbeh ki yih linibol là ña boh nni ka ciih n'ñòbu bó nnò.»

11

Uwien ña wiε' Israyel yaab

¹ Nεn bo, n niireh nε-a, Uwien wiε' u'nib Israyel yaab nε-εε? Wa wiε' be fiebu. Kimε min Pól mòmòm yé Israyel yò nε, ki yé *Abraham ya yaabil, ki yé Bensamen ya lontunku yò. ² Uwien ña wiε' u'nib bà uyo bo u là juò' ki gènde' be nnò. Na ben nà keke' *Uwien ya gbònkú ni Eli bo nε-εε? Ñi keke' ki ye Eli biin' Israyel yaab Uwien saan ki ye: ³ «Yonbdaan, bi kuku' a'ñòbonsòknb, ki wewe' a'ponpob. Min baba nε sien', nε bi nuunh be rí ku n'mò.»

⁴ Ama Uwien jiin' wə ki ye: «N s'ien' n'ba bijeb bà ɲa gbaan' ki pèke' ubul Baal nnə itur ilole nɛ.» ⁵ N'ni te nnə nɛ haali nin dinnə, Israyel yaab ni n'ni s'ien' binikaankaab bà Uwien gènde' bɛ u'nimənt bo nnə nɛ. ⁶ U là gènde' bɛ u'nimənt bo nɛ na yé bi'tuon bo. N'ni bi yé bi'tuon bo nɛ la, Uwien ya nimənt ɲa ji bi li yé nimənt.

⁷ Nnə la, ti n'ni li ye ba? Israyel yaab nuun' nà nnə, ba laa' nè, Uwien gènde' bà nnə nɛ laa' nè. Bitəb nnə wən, Uwien cère' bi'yul faa nɛ. ⁸ N'ni te tɛn n'ni kɛle' ma *Uwien ya gbənkun ni nɛ. N'ni kɛle' ki ye:

«Uwien fùɔre' bi'yɛnm,
nɛ ki cère' bi'nun ɲa lɛnh,
bi'tub ɲa ciɪh kí lá baa fɛnfɛnnə wuə.»

⁹ *Dafid mə là len' bi'bo ki ye:

«Bi'jier ní li yé bi'bo kudiɛku,
kí li yé bi'bo ticuɔr,
kí li yé bi li lɛke nà bo kí lu,
kí li yé bi'bo utudɛrɛ wà bi kpɛ wù.

¹⁰ Cère bi'nun ní bənde bi ji la lɛnh,
kí cère bɛ ní li tuu ki niibeh ibuən.»

¹¹ Nɛn bo, n niireh nɛ-a, Israyel yaab lu' ɲə bi la ji ní fii kpɛlkpɛl nɛ-ɛɛ? Na te nnə fiebu! Bi'lum nnə bo nɛ bà ɲa yé Israyel yaab mə li ɲmɛrɛ. Nɛn nɛ li fin bi'ponponbe. ¹² N'ni yé *Sufmbɛ ya biil cère' uɲɛndun laa' mimənm Uwien saan, nɛ bi'lum cère' bà ɲa yé *Sufmbɛ mə laa' lifaal Uwien saan la, bi lá li lɛ miɲmɛrm kí t' gben ma nnə, n'ni ji li te mila bo?

Bà ɲa yé Sufmbɛ ya ɲmɛrm ya gber

¹³ Tə, n ji cinbe ki lienh ninbi bà ɲa yé *Sufmbɛ nnə nɛ. *Yesu sən' nni ní təkɛ nɛ u'gber ma nnə, n poknh n'tuonl bugben bo nɛ, ¹⁴ ki daan ki ye n'ni tuo' la, ní fin n'bol ya nib ya mutuol ɲə kí ɲmiɛn bi'ni bi'ba nɛ. ¹⁵ N'ni yé Uwien wiɛ' *Sufmbɛ ki cère' wən nin inibotə yà te uɲɛndun ní taan' buñəbu la, u lá li liɛbe kí teke bɛ ma nnə, n'ni ji li te mila bo? Na li yé bitɛnkpiib ya mɛkrm-ii?

¹⁶ Tə, Uwien si kpənə ya niba bó la, n'ni wuən' ki ye wən si kpənə nnə kɛkɛ nɛ. Uwien si busubu ya ɲaan la, n'ni wuən' ki yé wən si bu'sigben mə nɛ. ¹⁷ Israyel yaab te tɛn olifi ya sucaankaabu búa bi cərə' bu'sigben iba nɛ, ki taa' bà ɲa yé Israyel yaab ki te tɛn olifi ya subu búa pɛn' kumuəku ni nnə ya sigben ki nɛbn' ki kpəbn' yà s'ien' nnə bo nɛ. Fɛnfɛnnə sin nin yà s'ien' nnə kɛ ji jondeh busubu nnə ya ɲaan yà jindeh b'nnə bo nɛ. ¹⁸ Nɛn bo, la jɛbnh a'ba bi cərə' isigben yà nnə bo. A li tien mila kí jɛbn a'ba, kimɛ na yé sin nɛ tuke isiɲaan, isiɲaan nɛ tuke ɲɛ.

¹⁹ Nba la, a li ye: «Bi cərə' isigben nnə ɲə bɛ ní taa min nɛ kí nɛbn i'bùol.» ²⁰ Imən, isigben nnə ɲa teke' Uwien ki jin', nɛ bi cərə' y'ni, sin teke' Uwien ki jin' nɛ bi taa' ɲɛ ki nɛbn i'bùol. Ama a la n'ni li jɛbnh a'ba, á li fɛnge. ²¹ Kimɛ Uwien cərə' busubu ya sigbenmən la, a bɛn ki ye u li daan sin wà yé usigben nɛbnkɛ nnə nɛ-ɛɛ? ²² Sekn kí bɛnde Uwien ya nimənt nin u'biɛrm. U bre binib bà ɲa ji pɛ u'bo nnə bo, nɛ ki teh sin wà pɛ u'bo nnə tinimənt. A tuu ki pɛ u'bo la, u li tuu ki teh ɲɛ tinimənt nɛ. Nnə ɲa ní la, u li wiɛ a'mə nɛ. ²³ N'ni te nnə nɛ Israyel yaab mə bo: bi wiɛ' bi'yufaa la, Uwien li jiin bɛ kí nɛbn bi là cərə' bɛ nà saan nnə nɛ. U ɲməbe mituəm wə ní jiin bɛ kí nɛbn. ²⁴ Sin wà yé olifi ya subu búa pɛn' kumuəku ni ya sigben bi taa' ɲɛ ki nɛbn' olifi ya sucaankaabu bo nnə, a yé usigbencaan nɛ, ɲa yé busubu nnə ya sigbenmən. Nnə nɛ Uwien ye wə ní jiin kí nɛbn busucaankaabu nnə ya sigbenmən bu'bo la, na ní li faa.

Israyel kɛ li ɲmɛrɛ nɛ

²⁵ N'yaabɛ, n y'ie ní təkɛ nɛ tigbɛbəlkaar tuba nɛ, ɲə ni la li maaleh ki teh ni yé biyɛnfodɛnb. Israyel yaab biba lí li ɲməbe uyufaa nɛ haali nin uyo wà bà ɲa yé Israyel

yaab ke li paan Uwien ya sen bo. ²⁶ Nnɔ ne Israyel yaab ke li ηmere, ten ni kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni. Ni kele' ki ye:

«Uηmienl li ŋe Siyɔn ya du ni ne,
kí gben Sakɔb ya yaabii ya biil.

²⁷ N li gben bi'biere,
n li cuo nin be kujɔtieku kùà nnɔ nínnɔ.»

²⁸ Tɔ, bi yie' tigbɛmɔnmɔnt ma nnɔ, ne ki kpende' Uwien ya nennɛndb ηɔ ninbi ne ní jonde. Ama Uwien bie ki yie be ne kí ŋe bi'yaajeb bo, kime wɔn ne là gènde' be ki tien' u'yaab. ²⁹ Kime Uwien pun' unil bupaabu bùa la, wa liebeh ki teknh bù, u tí yin' unil la, u yin' wɔ ne, wa lèbreh u'yennaale. ³⁰ Imɔn, uyo bo ni'mɔ ηa là boh Wien. Ama fɛnfɛnnɔ *Sufmbɛ ηa bon' Uwien ma nnɔ ne u muɔ' ne micɛɛckm. ³¹ Fɛnfɛnnɔ ba bon' Uwien ma nnɔ ne Uwien muɔ' ne micɛɛckm. Nɛn ne li cère Uwien ní muɔ bi'mɔ micɛɛckm. ³² Kime Uwien kuɔn' binib ke uyufaa ni, ηɔ wɔ ní muɔ bi'ke micɛɛckm ne.

Uwien ya yeɓn ηa ηmɔbe kpaanm

³³ Bo! Uwien ya faal mɔ laan yebe-a!

U'yɛnfuom nin u'benm yebe cɛɛn ne!

Nil ηa ní fre kí bende u'yennaale,

ka ní fre kí bende u teh ma bo mɔ.

³⁴ «ŋme ben Yonbdaan ya yennaale?

ŋme li fre kí gbiere wɔ?

³⁵ Bii ŋme kpiɛ' ki de' wɔ nibonn,

ηɔ wɔ ní jiiin kí pè wɔ?»

³⁶ Nibonn ke ŋɛn' wɔn saan ne. Wɔn ne cère' ni'ke te, ne wɔn si ni'ke mɔ. Wɔn si ukpiɛke uyo wà ηa ηmɔbe gbenm. Ami.

12

Kristo ya li ηmɔbe mitetem mɔ

¹ Nɛn bo, n'yaabe, Uwien ya nimɔnt bo ne n gbierɛh ne ní taa ni'ba kí de Uwien ten kitɔtuɔrwɛnk kà fuobe, ki mɔn, ki sɔnge Uwien ya yɛnm. Nɛn ne yé mipum ma sɔnge Uwien ya yɛnm. ² Ni la li te ten uηɛndun wuu ya nib. Ama cère mɛn Uwien ní lèbre ni'yennaale kí de ne iyennaalfaan ηɔ ní li sekndeh kí bende Uwien yie ná: ná mɔn, ka pɔre' niba, ki sɔnge u'yɛnm.

³ Tɔ, Uwien de' nni bupaabu bùa nnɔ bo, ne n tɔkeh ni'ke ki teh ni la li bùh ni'ba ki gèbreh ni kpe ma bo. Unil ke ní tùɔre kí bende u yé wà, ki li bùh u'ba ki kpàandeh Uwien cère' u teke' Kristo ki jin' ma bo. ⁴ Unisaal ya gbɛnɛnt te tuba ne, ki ηmɔbe igbɛnɛnbɛl í yebe. Ama i'ke ηa te tùon. ⁵ Ti'mɔ yaam te nnɔ ne. Nin ti yebe ma ke nnɔ ti taan' nin Kristo ma nnɔ, ti ji te tigbɛnɛnt tuba ne, ne wà ke yé tigbɛnɛnt nnɔ ya gbɛnɛnbɛl ki tuuke i'tɔ bo. ⁶ Uwien ya juokm bo ne u de' ti'ke bupaabu jeje. Nɛn bo, Uwien de' wà uñɔbonsɔkn ya paabu la, udaan ní li sɔkndeh ki kpàandeh Uwien de' wɔ mitekjim ma bo. ⁷ Uwien de' wà bupaabu wɔ ní li toreh binib la, wɔ ní li toreh. Uwien de' wà bupaabu wɔ ní li wɔknh la, wɔ ní li wɔknh. ⁸ Uwien de' wà bupaabu wɔ ní li saakreh binib ya gbɛnɛnt la, wɔ ní li saakreh binib ya gbɛnɛnt. Uwien de' wà bupaabu wɔ ní li punh binib tibont la, wɔ ní li punh ki la cuɔleh. Uwien de' wà ticiɛnt wɔ ní li likeh binib la, wɔ ní li sɔnh u'tuonl mɔnmɔnm. Uwien de' wà bupaabu wɔ ní li muɔh binib micɛɛckm la, wɔ ní li muɔh be nin lifɛsɔngl.

⁹ Ní li yie binib imɔnmɔn. Cère mɛn ni'nun ní li mɔn ná mɔn ya tienm bo, kí li nɛn ná bre. ¹⁰ Ní li yie tɔb ten ninjieɓ yie tɔb ma bo. Ní li ŋikndeh ki boh tɔb, ama ní cère mibom ní li kpiɛreh ki ŋɛh ninbi. ¹¹ Li yie mɛn lituonl ki la tiinh gbɛnɛnbien. Cère mɛn ni'nun ní li mɔn Yonbdaan ya tuonl bo. ¹² Ni ηmɔbe lidɛndɛnl là u'saan nnɔ cère mɛn ni'yɛnm ní li sɔnge li'bo. Ní li ηmɔbe kuminku ijɛnd ni, kí li kàareh uyo ke. ¹³ Ní li toreh Uwien ya nib bà ní pɔre' be, kí cère ni'nun ní li mɔn bicɛnb ya tek m bo. ¹⁴ Ní li kàareh Uwien wɔ ní

tien binib bà jèndeh nε nnɔ u'mɔnm. Ní li teh wɔ́ rí tien bε u'mɔnm, ni la teh wɔ́ rí wiε bε ὴùum. ¹⁵ Li poknh mɛn nin bà poknh, kí li muɔh nin bà muɔh. ¹⁶ Li lienh mɛn ki ciuh tɔb bó. La li wɔ́ngɛh mɛn ni'ba, li jiindeh mɛn ni'ba tingi binib ya nun bó, ki la maaleh ki teh ni yé biyɛnfodɛnb.

¹⁷ Unil tien' ηε nà bre la, la jiin wɔ́ nà bre. Li nuunh mɛn ní li teh nà mɔn binib kε ya nun bó. ¹⁸ Ní yé ni li fre, nε ní li ñε ninbi nε la, li ñikndeh mɛn kí li ηmε nin unil kε. ¹⁹ N'jɔtiebε, unil tien' nε nà bre la, ninbi nin ni'yul la nuunh ní tu wɔ́ fɛnl, ama cère mɛn Uwien ya mutuol rí fii wɔ́ rí tien u li tien ma. Kimε ní kεle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Yonbdaan ye: «Min nε li tu lifɛnl, min nε li jiin unil kε u'tuonl kpe ma bo.» ²⁰ Ní liebe' ki kεle' ki ye: «Mikònm ηmɔbe a'nennɛnd la, de wɔ́ wɔ́ rí ji, uñuñun ηmɔbe wɔ́ la, de wɔ́ miñunm. A teh nnɔ la, ni naan tɛn a wɔreh imukuɔn nε ki cokndeh u'yul bo.» ²¹ La cère mibiεrm rí faake nin ηε. Li faa nin mibiεrm a'mɔnm bo.

13

Li boh mɛn udu ya ciɛnb

¹ Unil kε rí li boh biciɛnb bà likeh udu nnɔ. Kimε nil ηa yé ciɛn ηɔ Uwien ηa tien' wɔ́ ciɛn. Bà kε yé udu ya ciɛnb nnɔ, Uwien nε tien' bε biciɛnb. ² Nɛn bo, wà kε yíe' udu ya ciɛn ya ñɔbu bó la, u yíe' Uwien sien' ki ye nɛn li te ma bo nε. Unil teh nnɔ la, u nuunh u'ba bo utudɛre nε. ³ Nnɔ nε binib bà teh nà mɔn ηa fɛnge udu ya ciɛnb, bà teh nà bre nε fɛnge bε. Nɛn bo, ηa yíe á li fɛnge bε la, li teh nà mɔn, ηɔ bε rí li pèkeh ηε. ⁴ Kimε udu ya ciɛnb sɔnh Uwien ya tuonl là li pukn ηε a li te mɔnmɔnm nε. Ama a teh nà bre la, li fɛnge. Kimε na yé fɛnm nε udu ya ciɛnb ηmɔbe usɛn bε rí dɛre a'tub. Bi diɛh binib ya tub la, bi sɔnh Uwien ya tuonl nε bε rí wuɔn kí ye Uwien ya mutuol fih bà teh nà bre bo. ⁵ Nɛn bo, na yé ni boh udu ya ciɛnb ki fɛnge utudɛre baba nε. Ama ni boh bε kimε ni'yɛnm ni, ni bɛn ki ye nɛn nε mɔn.

⁶ Nɛn bo nε ni pèh lɛnpo. Kimε lɛnpotekb nnɔ, Uwien nε sien' bi'mɔ bε rí li sɔnh li ya tuonl nin inunmón. ⁷ Li teh mɛn unil kε u kpe ní li teh wɔ́ nà. Li pèh mɛn lɛnpo ki diɛnh bilɛnpotekb, kí li pèh tikre ki diɛnh tikrtekb, kí li boh bà kpe ní li boh bε, kí li selndeh bà kpe ní li selndeh bε.

Li yíe mɛn tɔb

⁸ La ηmɔbe mɛn uba fɛnl. Lifɛnbaabl là ni li ηmɔbe lè si: ní li yíe tɔb nε, kimε unil wà yíe u'tɔ la, udaan bon' *yiko ye nà kε nnɔ nε. ⁹ Imòn, *yiko wà ye: «La teh nanmaal, ki la ku nil, ki la suh, ki la ηmɔbe nunfɔke utɔ ya bonn bo» nin wà kε sien' nnɔ taan' ki te yikobaab wà ye: «Li yíe a'tɔ tɛn a yíe a'ba ma bo» nnɔ ni nε. ¹⁰ Unil wà ηmɔbe miyíem ηa teh u'tɔ nà bre. Nɛn si unil ηmɔbe miyíem la, u boh *yiko ye nà kε nnɔ nε.

Bonde mɛn kí li gu Kristo ya baam

¹¹ Tɔ, n lienh nnɔ kimε ni bɛn ti te uyo wà. Ní yé uyo wà ni li finde migùnm bo nε. Kimε lidaali là ti li ηmɛre nnɔ ηa ji fɔke tɛn lidaali là ti teke' Kristo ki jin' nnɔ. ¹² Kuyɔku gèbre'-a! Kutaaku ya wendm ηa ji fɔke. Nɛn bo, cère mɛn tí dàan licinñunl ya tuonl, kí bèle kuwenwenku ni ya jɛwɛnt. ¹³ Cère mɛn tí li te mɔnmɔnm tɛn binib te ma uwien ni. Cère mɛn ti la li yíe uninɛnjɛn, ki la ñuh ki yibeh, ki la teh sɔnsɔndl, ki la teh fɛnfɛnm, ki la kɔnh jɛr, ki la ηmɔbe nɛnk. ¹⁴ Taa mɛn Yonbdaan *Yesu Kristo kí tien ni'liεrl, ki la ji rí de ni'gbɛnɛnt sɛn tù rí tien tù yíe nà.

14

La biindeh mɛn tɔb jier ya jim bo

¹ Tɔ, teke mɛn wà ηa faa tekjim ni, ki la niɛh nin wɔ́ u maaleh ma bo. ² Nba la, uba li fre kí maale kí ye tijier tuba ηa kùɔ u'tekjim bo, kí lε wà ηa faa tekjim ni nnɔ kùɔ tinɔnt, nε ki jinh tikpinɛr baba. ³ Wà jinh ni'kε nnɔ, la li séreh wà jinh tijier tubambe nnɔ. Wà mɔ

ɲa jinh tijier tubambɛ nnɔ, la biindeh wà jinh ni'kɛ nnɔ. Kimɛ Uwien teke' u'mɔ nɛ. ⁴A yé ɲmɛ ki biindeh u'tɔ ya tonsɔnl-i? U teh nɪ mɔn bii u teh na mɔn la, nɪ likeh u'cɛnbaa nɛ. Nɛ u li tien nè rɪ li mɔn nɛ, kimɛ Yonbdaan li fre kí sere u'ciɛk bó.

⁵Nɪ te nnɔ nɛ iwentun mɔ bo. Uba maaleh ki teh iwentun iba cɛn' i'tɔ nɛ, utɔ mɔ maaleh ki teh i'kɛ te miba nɛ. Unil kɛ rɪ li teh u maaleh ma bo. ⁶Unil wà boh liwentunl liba ki cɛn' i'tɔ la, u boh lè ki selndeh Yonbdaan nɛ. Unil wà jinh ni'kɛ la, u jinh ki selndeh Yonbdaan nɛ, kimɛ u faareh Uwien nɛ kí yaan kí ji. Wà mɔ ɲa jinh tijier tubambɛ nnɔ, wa jinh tù ki selndeh Yonbdaan nɛ, kimɛ u'mɔ ɲa jinh tù ki faareh Uwien nɛ. ⁷Ti'ni uba ɲa fuobe ki de' u'ba. Uba mɔ ɲa kpuokeh ki dienh u'ba. ⁸Ti fuobe la, ti fuobe ki de' Yonbdaan nɛ. Ti tí kpo' la, ti kpo' ki de' Yonbdaan nɛ. Nɛn bo nɛ ti fuobe bii ti kpo' la, ti yé Yonbdaan yaab nɛ. ⁹Kimɛ Kristo kpo' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni, ɲɔ wɔ rɪ li yé bitɛnkpiib nin binifuob kɛ ya Yonbdaan nɛ. ¹⁰Nɛ sin, nɪ te nnɔ la, bɛ tien' a biindeh a'tɔ? A'mɔ, bɛ tien' a séreh a'ninje? Ti'kɛ li jo kí sere Uwien ya nun bó, nɛ wɔ rɪ bu tɛ tibuur. ¹¹Kimɛ nɪ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Min Yonbdaan wà fuobe nɛ len' ki ye:
nisaal kɛ nisaal li gbaan n'nintuɔli,
kí yàare u'ñɔbu kí ye min nɛ yé Uwien.»

¹²Nɛn saan nɛ unil kɛ li tɔke [Uwien] u tien' ma bo.

Uba la cère u'tɔ rɪ tùre Uwien ya sɛn ni

¹³Nɛn bo, cère mɛn ti dàan' tɔb ya biinm. Ni li cɛ nà bo si: ni la tien' niba nè rɪ tuln ni'yɔ Uwien ya sɛn ni, kí cère wɔ rɪ kɔ libiil ni. ¹⁴Yonbdaan *Yesu bo, n mɔnbe ki bɛn ki ye jier tuba ɲa yé jɔknt. Unil ye tijier tuba yé tijɔknt la, tù yé tijɔknt wɔn baba bo nɛ. ¹⁵A jinh tijier ki bɛn ki ye nɪ li saa a'tɔ ya yɛnm la, ɲa ji kpe yíem ya sɛn. La cère Kristo kpo' unil wà bo nnɔ rɪ juore fɛnm a jinh tijier tà nnɔ bo. ¹⁶La cère mɛn nibonn nà mɔn ki de' nɛ nnɔ rɪ li yé nibonn nà bi'tɔb li suke nɛ ni'bo. ¹⁷Kimɛ Uwien ya bɛl ɲa yé jim nin ñunm ya gbɛr. Li yé tibont tà *Mifuoñaanm dienh tɛ tù nnɔ ya gbɛr nɛ. Tun si: tigbɛmɔnt nin uyɛnduɔn nin uyɛnsɔnge. ¹⁸Unil ɲmɔbe mi ya tetem, ki sɔnh ki dienh Kristo la, Uwien ya yɛnm sɔnge u'bo nɛ, nɛ binib pèkeh wɔ.

¹⁹Nɛn bo, cère mɛn tí li nuunh nà li cère tí li kpɛ buñɔbu, ki li cère ti'ni wà kɛ rɪ li faakreh mitekjim ni. ²⁰La saah Uwien ya tuonl tijier bo. Imɔn, jier tuba ɲa yé jɔknt, ama nà bre si: unil li ji tijier tà nè rɪ tuln u'tɔ Uwien ya sɛn ni nɛ. ²¹Nà mɔn si: á dàan tinɔnt nin midaam nin tijier tà kɛ li tuln a'yɔ Uwien ya sɛn ni nɛ. ²²A'tekjim bo a ɲmɔbe iyɛnmaale kɛ tu ya bont bo la, cère nè rɪ li te a'fɛl ni Uwien ya nun bó. Unil wà jɛke' wɔ rɪ tien nibonn u'yɛnmaale ɲa biindeh wɔ la, Uwien ya mɔnm te u'bo nɛ. ²³Ama unil jinh tijier ki jieh la, u biindeh u'ba nɛ Uwien ya nun bó. Udaan jieh ma nnɔ, wa teh mitekjim ye ma bo, kimɛ nà kɛ ɲa yé tekjim yaann yé ibiɛre nɛ.

15

Li toreh mɛn tɔb bɛ rɪ faake mitekjim ni

¹Tinbi bà faa mitekjim ni nnɔ, nɪ mɔn tí li toreh bà ɲa faa tekjim ni nnɔ nɛ bi'jiint ni, ki la li nuunh tí li teh ti'yɛnm yíe ma. ²Cère mɛn ti'ni wà kɛ rɪ li teh nà sɔnge u'tɔ ya yɛnm, ki mɔn ki de' wɔ, kí li toreh wɔ wɔ rɪ faake mitekjim ni. ³Kimɛ Kristo ɲa là nuunh wɔ rɪ li teh u'yɛnm yíe ma. Tɛn nɪ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bà sukreh ɲɛ nnɔ, ya suk juore' min bo nɛ.» ⁴Nà kɛ là kele' *Uwien ya gbɔnku ni uyo bo nnɔ, nɪ là kele' nè rɪ wɔkn tɛ nɛ. Nɪ là kele' nè rɪ de tɛ kuminku nin uyɛnduɔn ɲɔ tí li ɲmɔbe lidɛndɛnl nɛ. ⁵Uwien wà yé kuminku nin uyɛnduɔn ya daan nnɔ, rɪ cère ní li lienh ki ciuh tɔb bó *Yesu Kristo yíe ma bo, ⁶ɲɔ ni'kɛ rɪ taa iyɛnmaale iba kí kpaan buñɔbu, kí pèke Uwien, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa.

Kristo baa' unil kɛ bo nɛ

⁷ Nɛn bo, li teknh mɛn tɔb tɛn Kristo teke' nɛ ma ɲɔ nɛ́ rí de Uwien ukpíeke. ⁸ N tɔkeh nɛ nɛ, Kristo là tien' *Sufmbɛ ya tonsɔnl, ɲɔ Uwien là pùon' bi'yaajɛb nà nnɔ nɛ́ rí tien nɛ. Nɛn nɛ wɔngɛh ki teh Uwien yé umɛmɔndaan. ⁹ Kristo baa' ɲɔ bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔ́ rí kpíeke Uwien kí ñɛ u muɔh binib micɛɛkm ma nnɔ bo nɛ tɛn nǐ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Nɛn bo nɛ n li pèke ɲɛ inibol kɛ ni,
kí gè iyuon kí donde ɲɛ.»

¹⁰ Nǐ tí kele' ki ye:

«Ninbi inibotɔ nnɔ,
li poknh mɛn nin Uwien ya nib.» ¹¹ Nǐ tí liebe' ki kele' ki ye:

«Ninbi inibotɔ kɛ,
li pèkeh mɛn Yonbdaan,
inibol kɛ rí li dondeh wɔ.»

¹² Esayi mɔ́ là len' ki ye:

«Unil uba li ñɛ Yɛse ya bol ni,
wɔn nɛ li fii kí li ɲmɔbe mituɔm inibol kɛ bo,
inibol kɛ li ɲmɔbe lidɛndɛnl wɔn bo nɛ.»

¹³ Uwien wà yé lidɛndɛnl ya daan, rí de nɛ uyɛnsɔnge nin uyɛnduɔn kí gbien isɛn kɛ ni, kí ñɛ ni'tekjim bo, ɲɔ *Mifuoñaanm ya tuɔm rí cère ni'dɛndɛnl nnɔ rí li yɛbreh ki gbiekeh.

Pɔl lienh u'tuonl bo

¹⁴ N'yaabɛ, ninbi ya bùol wɔn, min nin n'yul bɛn n'yɛnm ni ki ye ni'nimɔnt yɛbe ki gbien', ni ɲmɔbe mibɛnm isɛn kɛ ni, ki li fre kí li gbiereh tɔb. ¹⁵ Nin nɛn kɛ n mɛnge' lifɛl kí kele' kugbɔnku kuu ni nibɛmbɛ saan, ɲɔ rí tiere nɛ tigbɛr tà ni kpíe' ki cii' tù ɲɔ nɛ. N kele' nnɔ kí ñɛ Uwien là de' nni bupaabu bùa ¹⁶ kí tien' nni *Yesu Kristo ya tonsɔnl bà ɲa yé *Sufmbɛ saan nnɔ nɛ. N sɔnh lituonl nnɔ tɛn utɔtuɔrke nɛ, kí tɔkeh bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt, ɲɔ bɛ rí li yé lituɔrl là *Mifuoñaanm cère' lí yé Uwien yaal, u'yɛnm sɔnge lí'bo. ¹⁷ *Yesu Kristo bo nɛ n li fre kí jɛbn n'ba n sɔnh lituonl là ki dienh Uwien nnɔ bo. ¹⁸ Kimɛ ma rí fre kí mɛnge fɛl kí len niba bo, kí kɛnde Kristo taa' nni n sɔn' lituonl là ki cère' bà ɲa yé *Sufmbɛ boh Uwien nnɔ bo. N'lenm nin n'tuon ni nɛ u tien' nɛ, ¹⁹ kí ñɛ miyɔkm ya bont nin Uwien ya Fuoñaanm ya tuɔm bo. Nnɔ nɛ n fre' kí tɔke' Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ni'kɛ saan, kí ñɛn' Yerusalem kí tǐ baa' Iliri ya tinfɛnm ni. ²⁰ N'nun là mɔn rí tɔke tigbɛmɔnmɔnt nnɔ nib ɲa laan là cii' Kristo ya yel nà saan nnɔ nɛ, kimɛ ma là yíe rí ɲuɔn uba ya tɛnpuul bo. ²¹ N là yíe rí tien tɛn nǐ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ. Nǐ kele' ki ye:

«Ba là tɔke' binib bà u'gbɛr nnɔ li lɛ wɔ,
ba ɲa là cii' u'gbɛr nnɔ li cii' tù.»

Pɔl yíe wɔ́ rí jo Erom bó

²² Nɛn nɛ là tuu ki piendeh nni kí cère' ma fre' kí baa' ni'saan. ²³ Fɛnfɛnnɔ ma ji ɲmɔbe tuonl iten nnɔ ni. N ñɛn' ibin ibin kí nuunh rí baa ni'saan, nɛ ka laa' bɔnl. ²⁴ Ama n yíe rí jo España. N daan n joh nɛ la, rí ñɛ kí lɛ nɛ, kí jonde ni'tɔntɔkn bo waamu ɲɔ ní tore nni rí baa ni'bó.

²⁵ Ama fɛnfɛnnɔ, n laan joh Yerusalem nɛ Uwien ya nib ya torm bo. ²⁶ Kimɛ Kristo yaab bà te Maseduɔnn nin Akayi ya tinfɛnm ni nnɔ cèkre' bi'yɛnm bɛ rí tore Kristo yaab bà yé bijiinb ki te Yerusalem ni nnɔ. ²⁷ Imɔn, bi là cèkre' bi'yɛnm nɛ, nɛ nǐ li bi kpɛ bɛ rí tore bɛ nɛ. Kimɛ *Sufmbɛ laa' Uwien ya mɔnm mà nnɔ, bi gbiire' mɛ́ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ nɛ. Nɛn bo nɛ nǐ kpɛ bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔ́ rí gbiire bi'bont nin Sufmbɛ. ²⁸ N taan' mipum nnɔ kí gben', kí taa' kí jon' Yerusalem kí tǐ de' bɛ la, n li ñɛ ni'saan nɛ kí yaan kí jo España ya du bó. ²⁹ Nɛ n bɛn ki ye n we ní ni'saan la, n li baa nin Kristo ya mɔnm mà yɛbe nɛ.

³⁰ N'yaabɛ, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nin *Mifuoñaanm ya yíem bo, nɛ n gbáanh nɛ, ní tore nni kí li kàareh Uwien kí dienh nni, ³¹ ɲɔ wɔ́ rí ñɛn nni Sude ya tugbɛndɛn

ya nuɔ ni, kí li kàareh wɔ mɔ ki teh wɔ rí cère mipum mà n tuke mè ki joh Yerusalem bó nnɔ, Uwien ya nib rí tí teke mè mɔnmɔnm. ³² Nnɔ nɛ Uwien tuo' la, n li baa ni'saan nin uyensange, kí fuore waamu. ³³ Uwien wà yé uyenduɔn ya daan rí li te nin ni'kɛ. Ami.

16

Ifuonde

¹ Tɔ, n yíe ní teke tí'ninsɛ Febe nɛ. U yé wà sɔnh Kristo ya taanl là te Sankre ya du ni nnɔ ni nɛ. ² Yonbdaan ya yel bo, teke mɛn wɔ tɛn nì kpɛ bɛ rí li teknh Uwien ya nib ma bo. Uyo wà kɛ u lá ciɛke ní tore wɔ la, ní tore wɔ. Kime wɔn mɔnmɔn là tore' binib bi yɛbe. U là tore' min mɔnmɔn.

³ Ní fuonde Prisil nin Akilas kí de nni. Bi yé n'tonsɔnlieb nɛ *Yesu Kristo ya tuonl ni. ⁴ Bi là nuunh bɛ rí nmiɛn min nɛ ki tí benh bɛ rí kpo. Nɛn bo nɛ n faareh bɛ. Na yé min baba nɛ faareh bɛ, Kristo ya táan yaab bà nà yé *Sufmbɛ nnɔ mɔ kɛ faareh bɛ nɛ. ⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà taakeh bí'den ki kàareh nnɔ mɔ kí de nni. Ní fuonde n'jɔ Epayinɛt kí de nni. Wɔn nɛ kpiɛ' ki teke' Kristo ki jin' Asi ya tinfɛnm ni. ⁶ Ní fuonde Mari kí de nni. U'gbɛnɛnt ben' ni'bo cɛɛn nɛ. ⁷ Ní fuonde n'ninjieɓ Andronikus nin Yuniyas. Min nin ben nɛ là te lipɛkl ni. Bi n̄mɔbe liyel *Yesu ya tondb saan. Bi kpiɛ' ki teke' Kristo ki jin' nin nni mɔnmɔn.

⁸ Ní fuonde n'jɔ Ampliyatus kí de nni. N yíe wɔ ki gbien' Yonbdaan bo nɛ. ⁹ Ní fuonde n'jɔ Urbɛn. U yé tí'tonsɔnlie nɛ Kristo ya tuonl ni. Ní fuonde n'jɔ Stakis mɔ kí de nni. ¹⁰ Ní fuonde Apɛlɛs wà wuɔn' ki ye u mɔnbe ki yé Kristo yɔ nnɔ kí de nni. Ní fuonde Aristobul nin u'den yaab. ¹¹ Ní fuonde n'den yɔ Herodiyɔn, kí fuonde Narsis nin u'den yaab bà pɛ Yonbdaan bo nnɔ. ¹² Ní fuonde Trifenn nin Trifos bà ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nnɔ, kí fuonde tí'jɔ Pɛrsid wà mɔ ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nnɔ. ¹³ Ní fuonde Yonbdaan ya tonsɔnmɔn Lufus nin u'naa wà yé n'mɔ ya naa nnɔ. ¹⁴ Ní fuonde Asɛnkirt nin Flegon nin Hɛrmɛs, kí fuonde Patrobas nin Hɛrmas nin tí'ninjieɓ bà te bí'saan nnɔ. ¹⁵ Ní fuonde Filolɔg nin Yuli, kí fuonde Nere nin u'ninsɛ nin Olimpas nin Uwien ya nib bà kɛ te bí'saan nnɔ. ¹⁶ Ní fuonde ní'tɔb mɔnmɔnm. Kristo ya táan yaab kɛ fuondeh nɛ.

Igbierfɔrke

¹⁷ N'yaabɛ, n gbáanh nɛ nɛ, liike mɛn ni'yul bo nin binib bà boreh nɛ ki cèreh ni tùreh nnɔ. Ben nɛ niɛh nin bi là tɔke' nɛ Uwien ya gber tà nnɔ. Ni la nekndeh bi ya nib, ¹⁸ kime ba yé tí'Yonbdaan Kristo ya tonsɔnb. Bi sɔnh bí'pɔr bo nɛ, nɛ ki n̄mɔbe uñɔnmaa, ki lɛreh binib bà ya bɛnm nà yɛbe. ¹⁹ Ninbi bɛn wɔn, unil kɛ bɛn ni n̄mɔbe mibom ma bo. Nɛn nɛ cère' n'yɛnm sange ni'bo. N yíe ní li n̄mɔbe miyɛnfuom kí gbien, kí li teh nà mɔn nɛ, kí li ceke ki lɔkeh nà bre. ²⁰ Na rí wuɔke Uwien, uyenduɔn ya daan, li cère ni tɛ kí mɛre *Satan. Tí'Yonbdaan *Yesu rí juoke nɛ.

²¹ N'tonsɔnlie Timote fuondeh nɛ. N'den yaab Lusiyus nin Sasɔn nin Sosipater mɔ fuondeh nɛ.

²² Min Tɛtivyus wà Pɔl cère' n kele' kugbɔnku kuu nnɔ mɔ fuondeh nɛ Yonbdaan ya yel bo.*

²³ Gayus wà teke' min Pɔl nin Kristo ya taanl yaab kɛ ya cɛnku nnɔ mɔ fuondeh nɛ. Erat wà n̄uuke udu wuu ya like nnɔ mɔ fuondeh nɛ. Tí'ninje Katus mɔ fuondeh nɛ.

[²⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ. Ami.]†

²⁵ Cère mɛn tí kpiɛke Uwien. U n̄mɔbe mituɔm mà li cère tí li faa mitekjim ni. N tɔkeh *Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt tà nnɔ nɛ ye nnɔ. Tù là buɔ nɛ haali uyo bo nɛ Uwien kpiire' tù, ²⁶ kí cère' fɛnfɛnnɔ tù te upaan bo. *Uwien ya n̄ɔbonsɔknɔ là kele' tù bí'gbɔnt ni ma nnɔ nɛ cère' tù ji te kuwenwenku ni. Uwien wà tuu ki te nnɔ, nɛ là sien' ki ye inibol kɛ rí

* **16:22** Pɔl nin u'yul nà cinbe ki kele' kugbɔnku bugbɛn. U lienh nɛ uje uba cengeh ki kieh bi yih wɔ Tɛtivyus. † **16:24** Bi kpiɛ' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 24 nà te tu'ni.

cii t̀̀, ̀̀ k̀̀ li ̀̀ m̀̀ be mib̀̀ ǹ̀ m̀̀ k̀̀ teke ẁ̀ k̀̀ ji k̀̀ li boh ẁ̀. ²⁷Uwien baba ǹ̀ ỳ̀ uỳ̀ nfodaan, ki k̀̀ p̀̀ uk̀̀ r̀̀ ike uyo ẁ̀ ̀̀ ̀̀ m̀̀ be gbenm *Yesu Kristo bo. Ami.

Kugbɔnkpiɛku kùà Pɔl kɛle' ki de' **Korɛnt** **yaab nnɔ** **Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo**

Pɔl ya sɛn ya jom nle bo nɛ u caan' Kristo ya taanl là te Korɛnt ni nnɔ. Korɛnt yé Grɛkmbɛ ya ducɛnciɛn ya uba nɛ. Udu nnɔ ya ñɛrsienbùon bo nɛ cère' u là ñmɔbe lifaal ki gbien'. Binib bà yɛbe là fuobe fɛnfɛnm nɛ udu nnɔ ni, ki pɛ ibule bo.

Pɔl cii' bi ye Kristo yaab ni biba mɔ fuobe fɛnfɛnm nɛ (1:11; 7:11). Udu nnɔ ya nib ya tetem bo nin bi là lienh Kristo yaab bo tigbɛr tà nnɔ, nɛ cère' bi kɛle' kugbɔnku ki niire' Pɔl bi li te ma bo. Nɛ Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki jiin' bɛ bi'niire nnɔ.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 4, Pɔl ye binib bà kɛ tɔkeh Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nnɔ, kɛ sɔnh lituonbaabl nɛ. Nɛn bo nɛ nà kpɛ bɛ ní li findeh nin tɔb.

Kí cin iyul 5 kí tí baa iyul 11:16, Pɔl ye Kristo yaab ña ji yé yonbe. U ye unil yé Kristo yɔ ki biɛ ki teh fɛnfɛnm la, bɛ ní pien wɔ (iyul 5–6). U wuɔn' bɛ bi li te ma bo upiikuɔn ya sɛn ni (iyul 7) nin bi li fuobe ma bo nin bà ña yé Kristo yaab (iyul 8–10). U sureh bɛ bɛ ní li nuunh tɔb ya mɔnm, kí li boh tɔb nɛ, kí li yíe tɔb, ki la ñmɔbe pàpàare (iyul 13).

Iyul 15 ni, Pɔl ye Uwien mɛkre' Kristo ma nnɔ, u li mɛkre bitɛnkpiib mɔ. Pɔl sureh Korɛnt yaab bɛ ní taan mipum kí tí tore Kristo yaab bà yé bijiinb Yerusalɛm bó. U tí fɔre' nin ifuonde nɛ (16).

Ifuonde

¹ Uwien ya yíem bo nɛ u yin' min Pɔl, ní li yé *Yesu Kristo ya tond. Min nin ti'ninjɛ Sɔstɛnn nɛ kieh kugbɔnku kuu ² tí de Uwien ya taanl yaab bà te Korɛnt ya du ni nnɔ. U gɛnde' bɛ kí ñɛ *Yesu Kristo bo nɛ ki tien' u'yaab. U gɛnde' bɛ bɛ ní li ñmɔbe mitetem mà dɛkre' u'bo nin binib bà kɛ muɔh ki yih Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel ni'kɛ saan nnɔ nɛ. U yé tinbi nin bɛn kɛ ya Yonbdaan nɛ. ³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl faareh Uwien u tien' Korɛnt yaab mimɔnm mà nnɔ bo

⁴ N tuu ki faareh n'Wien ni'bo kí ñɛ u tien' nɛ mimɔnm ni yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ bo nɛ. ⁵ Kimɛ ni yé u'yaab ma nnɔ nɛ Uwien tien' nɛ mimɔnm ki gbien' isɛn kɛ ni, milɛnm nin mibɛnm kɛ ni, ⁶ kí ñɛ bi tɔke' nɛ tigbɛr tà Kristo bo, ni teke' tù, ki cère' tù kpɛ' iñaan ni'ni nnɔ bo. ⁷ Nɛn bo, ninbi bà gu nin inunmɔn lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu Kristo li ñɛn u'ba upaan bo nnɔ Uwien ya paabu buba mɔnɔn ña ji pɔre' nɛ. ⁸ Wɔn nɛ li cère ní li faa kí tí fɔre ña lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu [Kristo] li baa ní nnɔ bi la lɛ bi li biin nɛ nà bo. ⁹ Uwien yé umɛmɔndaan nɛ. Wɔn nɛ yin' nɛ ní taan nin u'Bije ti'Yonbdaan *Yesu Kristo.

Miborm mà te Kristo ya taanl yaab ni

¹⁰ N'yaabɛ, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nɛ n sureh nɛ ní li lienh ki ciuh tɔb bó, ki la cère borm ní li te ni'ni. Ama ní li kpɛ buñɔbu mɔnmɔnm, kí li ñmɔbe iyɛnmaale iba, kí li kpɛ usɛn uba. ¹¹ Tɔ, n'yaabɛ, Kolowe* den yaab tɔke' nni ki ye ifinfinde te ni'ni. ¹² N ye ní len nà si: ni'ni biba lienh ki teh bɛn pɛ Pɔl bo nɛ, bitɔb teh bɛn pɛ Apolos bo nɛ, bitɔb teh bɛn pɛ Píer† bo nɛ, bitɔb mɔ teh bɛn pɛ Kristo bo nɛ. ¹³ Kristo bobore' nɛ-ɛɛ? Bi kpɛ' Pɔl nɛ udɔpɔnpɔn bo ni'bo-oo? Pɔl ya yel bo nɛ bi sii' nɛ Uwien ya ñunm-ii? ¹⁴ N faareh Uwien, Kripus nin Gayus baba ña ní la, ma sii' uba ni'ni Wien ya ñunm. ¹⁵ Nɛn bo, uba ña ní fre kí ye bi sii' nɛ Uwien ya ñunm n ya yel bo nɛ. ¹⁶ Oo! N sii' Sitefanás nin u'den yaab mɔ.

* **1:11** Kolowe yé upii nɛ. † **1:12** Ní kɛle' migbiirm miɛ ni ki yé Kefasi nɛ. Bi liebe' ki yih wɔn nɛ Píer. Liike San 1:42.

Ma teke' ki jin' ki ye n liebe' ki s̄i' uba Uwien ya ñunm ki pukn'. ¹⁷ Kimɛ Kristo ɲa s̄on' nni ñ li siih binib Uwien ya ñunm. U s̄on' nni ñ li t̄akeh binib u'gbɛm̄onm̄ont nɛ, ki la tuuke unisaal ya yɛnfogbɛr ɲɔ *Yesu ya kuum ud̄ɔp̄onp̄on bo la juore fɛnm.

Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya tuóm nin u'yɛnfuom

¹⁸ Im̄on, Kristo ya kuum ud̄ɔp̄onp̄on bo yé tiwaargbɛr nɛ bà pɛ fɛnm ya sɛn bo, ama tinbi bà Uwien ɲmiɛndeh tɛ nn̄ɔ, tinbi bo ñi yé Uwien ya tuóm nɛ. ¹⁹ Kimɛ ñi kɛle' *Uwien ya gb̄onku ni ki ye Uwien ye:

«N li gben biyɛnfodɛnb ya yɛnfuom,
kí c̄ɛrɛ bibɛnbɛnb ya bɛnm ñ juore fɛnm.»

²⁰ Tɔ, uyɛnfodaan ji te la? Yiko ya w̄onw̄oknl ji te la? Miniɛm ya nil ji te la uyo wuu n̄ɔ? Uwien wuon' ki ye uɲɛndun ya yɛnfuom yé liwaarl nɛ. ²¹ Kimɛ uɲɛndun wuu ya nib nin bi'yɛnfuom kɛ ba fre' ki bɛnde' Uwien u'yɛnfuom ni. Nɛn bo nɛ Uwien c̄ɛkre' u'yɛnm w̄ɔ ñi c̄ɛrɛ binib bà teke' Kristo ki jin' nn̄ɔ ñi ɲmɛrɛ kí ñi tiwaargbɛr tà ti kpaandeh tù ki t̄akeh binib nn̄ɔ bo. ²² *Sufmbɛ nuunh bɛ ñi lɛ miȳokm ya bont nɛ, nɛ Grɛkmbɛ nuunh miyɛnfuom. ²³ Ama tinbi t̄akeh binib bi kpɛ' Kristo ud̄ɔp̄onp̄on bo ma nn̄ɔ ya gbɛr nɛ. Tù yé tigbɛr tà c̄okreh *Sufmbɛ nɛ, ki yé tiwaargbɛr bà ɲa yé *Sufmbɛ bo. ²⁴ Ama Kristo yé Uwien ya tuóm nin u'yɛnfuom nɛ binib bà Uwien yin' bɛ nn̄ɔ bo; *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ kɛ. ²⁵ Kimɛ binib yih Uwien ya tuonl là liwaartuonl nn̄ɔ cɛn' unisaal ya yɛnfotuonl, nɛ u'jiint m̄ɔ ɲm̄ɔbɛ mituóm ki cɛn' unisaal ya tuóm.

²⁶ N'yaabɛ, tiɛrɛ mɛn Uwien yin' nɛ ki laa' ni yé bidɛnb bà. Unisaal bo ni'ni biyɛnfodɛnb nin inigbengbeng ɲa yɛbɛ, nɛ ba yé idɛn yà ɲm̄ɔbɛ mituóm yaab m̄ɔ ɲa yɛbɛ. ²⁷ Ama binib likeh bà ki teh ba bɛn niba nn̄ɔ, Uwien gɛnde' bɛn nɛ w̄ɔ ñi jin bi yih bà biyɛnfodɛnb nn̄ɔ ifɛ, ki gɛnde' bi yih bà ijiin nn̄ɔ w̄ɔ ñi jin bi yih bà bifɛfaab nn̄ɔ ifɛ. ²⁸ Binib likeh bà ki teh ba ɲm̄ɔbɛ pukm uɲɛndun ni ki yindɛh bɛ, ki yih bɛ fɛnm nn̄ɔ, Uwien gɛnde' bɛn nɛ, ki tien' binib likeh bà ki teh bi ɲm̄ɔbɛ mipukm nn̄ɔ fɛnm. ²⁹ U tien' nn̄ɔ ɲɔ uba la li jɛbnh u'ba w̄on Uwien ya nun bó nɛ. ³⁰ W̄on nɛ taan' ninbi nin *Yesu Kristo, ki c̄ɛrɛ' Kristo yé ti'bo miyɛnfuom. W̄on Kristo bo nɛ u bù' tɛ bigbɛm̄ondɛnb, ki gɛnde' tɛ tí li yé u'yaab, ki dɛ' tɛ ki wiɛ'. ³¹ Nɛn bo, ñi te tɛn nà kɛle' *Uwien ya gb̄onku ni nn̄ɔ nɛ. Ñi kɛle' ki ye: «Unil ye w̄ɔ ñi wuon u'ba la, w̄ɔ ñi wuon u'ba Yonbdaan bo.»

2

P̄al t̄akeh binib bi kpɛ' Kristo ud̄ɔp̄onp̄on bo ma nn̄ɔ ya gbɛr

¹ N'yaabɛ, min m̄on̄on là baa' ni'saan ma nn̄ɔ, ma baa' nin in̄ɔbon yà ya ciim faa, ka baa' nin binib ya yɛnfuom ñi là t̄ake nɛ Uwien ya bonb̄alkaar ya gbɛr, ² kimɛ ma là jɛke' ñi t̄ake nɛ gbɛr tuba ki kɛnde' *Yesu Kristo ya gbɛr, w̄on wà bi kpɛ' w̄ɔ ud̄ɔp̄onp̄on bo nn̄ɔ ya gbɛr. ³ N là te ni'saan ma nn̄ɔ n là yé ujiin nɛ, ki fɛngɛ, nɛ n'gbɛnɛnt ɲoh pepebu. ⁴ N là te ni'saan ma nn̄ɔ, na yé n là bɛn milɛnm nɛ bii n là taa' miyɛnfuom nɛ ki w̄okn' nɛ bii ki t̄ake' nɛ tigbɛm̄onm̄ont nn̄ɔ. Ama *Mifuoñaanm nɛ w̄ongɛh mi'tuóm n teh nà kɛ nn̄ɔ ni, ⁵ ɲɔ ni'tekjim la li pɛ binib ya yɛnfuom bo ama mè ñi li pɛ Uwien ya tuóm bo.

Uwien ya yɛnfuom

⁶ Tɔ, ti ñin w̄oknh Kristo yaab bà tien' binicekrkaab mitekjim ni nn̄ɔ miyɛnfuom nɛ. Na yé uɲɛndun wuu ya yɛnfuom, ka yé bà ɲm̄ɔbɛ mituóm uɲɛndun bo ya yɛnfuom m̄ɔ, kimɛ bi gben' bi'gbɛr. ⁷ Tinbi t̄akeh Uwien ya yɛnfuom ya gbɛr nɛ. Tù yé tigbɛb̄alkaar tà là juore' ki buɔ nɛ. Kí yaan Uwien ñi ñɛn uɲɛndun wuu nn̄ɔ u là juɔ' ki bonde' miyɛnfuom bugbɛn w̄ɔ ñi de tɛ ukpiɛke nɛ. ⁸ Bà ɲm̄ɔbɛ mituóm uɲɛndun wuu bo ya uba m̄on̄on ɲa bɛnde' miyɛnfuom nn̄ɔ. Kimɛ bi bi bɛnde' mè la, ba bi kpɛ' Yonbdaan ukpiɛke ya daan ud̄ɔp̄onp̄on bo. ⁹ Ama ñi te tɛn nà kɛle' *Uwien ya gb̄onku ni nɛ. Ñi kɛle' ki ye:

«Uwien bonde' nà ki ble' bà yíe w̄ɔ nn̄ɔ,
nil ya nunbu ɲa tuun' ni'bo,

u'tubl ɲa cii' ni'bó,

wa li maale' ni'bó mɔ̀nɔ̀n.»

¹⁰ U cère Mifuoñaanm kpiire' nɛn nɛ ki wuɔ̀n' tinbi. Kimɛ mĩ likeh ki lenh nibonn kɛ nɛ, haali tigbɛr tà te Uwien ya fɛ̀l bo mɔ̀nɔ̀n. ¹¹ Na yé unisaal baba ɲa ɲí la, ɲmɛ li fre kí bɛnde nà te u'fɛ̀l bo? Nnɔ̀ nɛ *Uwien ya Fuoñaanm baba ɲa ɲí la, uba ɲa bɛn nà te Uwien ya fɛ̀l bo. ¹² Tinbi wɔ̀n, ta maaleh tɛn uɲɛndun ya nib maaleh ma bo, ama Uwien nɛ de' tɛ *u'Fuoñaanm ɲɔ̀ tí fre kí bɛnde u punh tɛ bupaabu bùa nnɔ̀. ¹³ Ti lienh nibonn nà bo nɔ̀, ta taah nisaal ya yɛnfuom ya ɲɔ̀bon ki lienh. Ama ti lienh *Uwien ya Fuoñaanm ye tí len iɲɔ̀bon yà nɛ. Ti teh nnɔ̀ ma nnɔ̀ ti taah iɲɔ̀bon yà ɲɛh ní *Uwien ya Fuoñaanm saan nɛ ki wɔ̀knh binib bà *Uwien ya Fuoñaanm te bi'ni*. ¹⁴ Unil wà ɲmɔ̀be inisaalyɛnmaale baba ɲa ɲí fre kí teke *Uwien ya Fuoñaanm ya gbɛr. Wɔ̀n bo tù yé tiwaargbɛr nɛ, nɛ wa ɲí fre kí cii tu'tingi, kimɛ *Uwien ya Fuoñaanm nɛ cèreh binib bɛndeh tù. ¹⁵ Ama wà ɲmɔ̀be *Uwien ya Fuoñaanm wɔ̀n li fre kí bɛnde tibont kɛ ya tingi, nɛ uba ɲa ɲí fre kí bɛnde udaan ya yɛnmaale. ¹⁶ Nĩ te tɛn nà kɛle' *Uwien ya gbɔ̀nku ni nɛ. Nĩ kɛle' ki ye:

«ɲmɛ bɛn Yonbdaan ya yɛnmaale?

ɲmɛ li fre kí gbiere wɔ̀?»

Ama tinbi wɔ̀n, ti ɲmɔ̀be Kristo ya yɛnmaale nɛ.

3

Uwien ya tonsɔ̀nɔ̀n ya tuonl

¹ N'yaabɛ, ma fre' ki len' *nɛn nɛ tɛn n bi li len ma nin bà ɲmɔ̀be *Mifuoñaanm nnɔ̀. Ama n len' nin nɛ tɛn ni yé binib bà pɛ minisaaltetem bo nɛ, ki yé mucɛnfɛndmu Kristo ya sɛn ni. ² N là de' nɛ mibiim nɛ, ma là de' nɛ jier tà kpiɛke, kimɛ na là li fre kí ji tù. Fɛnfɛnnɔ̀ mɔ̀nɔ̀n na li li biɛ kí fre kí ji tù, ³ kimɛ ni laan li biɛ ki pɛ minisaaltetem bo nɛ. Iponponbe nin ikɔ̀nkɔ̀n yà te ni'ni nnɔ̀ nɛ wɔ̀ngɛh ki teh ni biɛ ki ɲmɔ̀be minisaaltetem nɛ, ki ɲaake ki teh unisaal teh nà baba. ⁴ Ni'ni biba lienh ki teh bɛn pɛ Pɔ̀l bo nɛ, bitɔ̀b lienh ki teh bɛn pɛ Apolos bo ma nnɔ̀, na pɛ nisaaltetem bo nínɔ̀-ɔ̀ɔ̀? ⁵ Apolos yé bɛ nɛ? Bii min Pɔ̀l yé bɛ nɛ? Ti yé Uwien ya tonsɔ̀nɔ̀n nɛ. Nɛ kí ɲɛ tinbi bo Uwien cère' ni teke' *Yesu Kristo ki jin'. Ti'ni wà kɛ sɔ̀n' Yonbdaan de' wɔ̀ lituonl là nɛ. ⁶ Min Pɔ̀l caan' busubu nɛ, nɛ Apolos jɔ̀ke' bù miɲunm, ama Uwien nɛ cèreh bù kpiɛnh. ⁷ Nɛn bo, wà caakeh nin wà jɔ̀knh miɲunm kɛ ɲa yé niba, ama Uwien wà cèreh nĩ kpiɛnh nnɔ̀ nɛ yé niba. ⁸ Wà caakeh nin wà jɔ̀knh kɛ te miba nɛ, nɛ wà kɛ li lɛ u'suul u'tiɛma tuonl bo nɛ. ⁹ Kimɛ ti tɛ ki sɔ̀nh Uwien ya tuonl nɛ†. Ni te tɛn Uwien ya kpàabu nɛ, ki te tɛn Uwien ya duku mɔ̀.

¹⁰ Uwien nɛ de' nni bupaabu ki cère' n yé udumɛciɛn wà ɲmɔ̀be miyɛnfuom, ki pu' kuduku ya tɛnpuul, nɛ uba ji ɲuɔ̀ndeh. Ama unil kɛ ɲí liike u'yul bo nin u ɲuɔ̀ndeh ma bo. ¹¹ Kimɛ uba ɲa ji li fre kí pu tɛnputɔ̀l ki kɛnde' là te nnɔ̀ bo; lɛn si: *Yesu Kristo. ¹² Uba li fre kí taa miɲɔ̀km bii ilike ya kur bii itɛn yà mɔ̀n ki ɲmɔ̀be kudaaku kí ɲuɔ̀n litɛnpuul nnɔ̀ bo. Utɔ̀ mɔ̀ li fre kí taa idɔ̀ bii timuɔ̀r bii ikɛk kí caan litɛnpuul nnɔ̀ bo. ¹³ Unil kɛ ya tuonl lá li ɲɛ upaan bo Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnɔ̀ nɛ. Kimɛ ni'daali li baa nin umu nɛ. Umu nnɔ̀ nɛ li bikn wà kɛ ya tuonl kí wuɔ̀n li yé là ba. ¹⁴ Wà kɛ mu ɲa wɲn' u ɲuɔ̀n' nà litɛnpuul nnɔ̀ bo la, u li lɛ u'tuonl ya suul. ¹⁵ Wà kɛ umu wɲn' u ɲuɔ̀n' nà la, u'tuonl juore' fɛnm nɛ. Wɔ̀n bugbɛn nín li ɲmɛre ama u li te tɛn unil wà càare' umu ni nɛ ki ɲmɛre'.

¹⁶ Na bɛn ki ye ni yé Uwien ya duku nɛ, nɛ *u'Fuoñaanm te ni'ni-ii? ¹⁷ Unil bere' Uwien ya duku la, Uwien li gben udaan ya gbɛr nɛ, kimɛ kù yé wɔ̀n Uwien ya tiɛma duku nɛ†, nɛ ninbi nɛ yé kuduku bugbɛn.

* **2:13** Migbiirm miɛ ya fɔ̀m ya ciim te bolm mile bo nɛ: ki wɔ̀knh binib bà Uwien ya Fuoñaanm te bi'ni bii ki tɔ̀keh binib Mifuoñaanm ya gbɛr. * **3:1** Liike Itùon 18:1-17. † **3:9** Bi li fre lɛbre ti te ki sɔ̀nh Uwien ya tuonl kí ye tinbi nin Uwien te ki sɔ̀nh u'tuonl mɔ̀. † **3:17** Bi li fre kí lɛbre kù yé wɔ̀n Uwien ya tiɛma duku nɛ kí ye kù yé kuɲaanku mɔ̀.

¹⁸ Uba la lɛreh u'ba. Unil te ni'ni ki yih u'ba uyɛnfodaan tɛn uɲɛndun wuu ni ya nib maaleh ma bo la, wɔ́ n' kpiɛ k'í tien u'ba uwaar ɲɔ́ k'í mɔ́nbe k'í li yé uyɛnfodaan. ¹⁹ Kime uɲɛndun wuu ya yɛnfuom yé liwaarl nɛ Uwien bo.

N'í te tɛn nà kɛle' *Uwien ya gbɔ́nku ni nɛ. N'í kɛle' ki ye:

«U taah biyɛnfodɛnb ya cekn nɛ ki coh bɛ.»

²⁰ N'í tí liebe' ki kɛle' ki ye:

«Yonbdaan bɛn biyɛnfodɛnb ya yɛnmaale.

U bɛn ki ye ya yé bonn.»

²¹ Nɛn bo, uba ji la ɲmɔ́be gbengt k'í ye wɔ́n pɛ wuɔ́ bo bii wuɔ́ bo, kime nibonn kɛ yé u'yaann nɛ. ²² Min Pɔ́l bii Apolos bii P'ierŒ bii uɲɛndun wuu bii limiel bii mikuum nin tibont tà te fɛnfɛnnɔ́ nɔ́, haali nin tà we ní nnɔ́, ninbi si ni'kɛ. ²³ Ama ni'mɔ́ yé Kristo yaab nɛ, nɛ Kristo mɔ́ yé Uwien yɔ́.

4

Pɔ́l nin Korɛnt yaab ya gber

¹ Nɛn bo, unil kɛ n'í li bɛn k'í ye ti yé Kristo ya tonsɔ́nb nɛ, ki yé binib bà Uwien taa' u'gbɛbɔ́lkaar kɛ ya bol ki ɲukn' tɛ tí taa tú k'í tɔ́ke binib. ² Tɔ́, ni bɛn ki ye bi de' unil lituonl la, n'í kpe wɔ́ n' sɔ́n lè n' donbó nɛ. ³ Min wɔ́n, ninbi nɛ li biin nni bii tibuur ya nib mɔ́nɔ́n nɛ li biin nni la, n'baka ɲa kpe len. Min nin n'yul ɲa biindeh n'ba. ⁴ Imɔ́n, n'yɛnmaale ɲa jɛndeh nni niba bo, ama na yé nɛn nɛ wɔ́ngɛh ki teh n cuube Uwien ya nun bó. Yonbdaan nɛ yé wà buh nni tibuur. ⁵ Nɛn bo, la ci mɛn k'í bu buur tu'daali ɲa laan baa. Guure mɛn Yonbdaan n' baa k'í bu tibuur. Wɔ́n nɛ li n'ɛn tibont tà buɔ́ licin'ɲunl ni upaan bo, k'í kpiire iyɛnmaale yà te unil kɛ ya fɛl bo k'í wuɔ́n. Nɛn saan nɛ unil kɛ li lɛ u kpe kupɛnpekɛ k'í k'í Uwien saan.

⁶ N'yaabɛ, n len' nà nɔ́, n taa' min nin Apolos ya gber nɛ kunɛnnɛnku n'í gbiere nɛ, ní tekɛn ti ya taal ni ɲɔ́ ki la teh niba ki tí gɛbreh nà kɛle'. Ni la li ɲmɔ́be gbengt ki teh ni pɛ uba bo nɛ, ki nɛn utɔ́. ⁷ Bɛ wuɔ́n' ki ye a cɛn' bitɔ́b-i? A ɲmɔ́be ba ɲɔ́ Uwien ɲa de' ɲɛ nɛ? Uwien nɛ de' ɲɛ nɛ la, bɛ tien' a ji ɲmɔ́be tigbengt tɛn uba ɲa de' ɲɛ nɛ?

⁸ Ni laa' ni yíe nà kɛ ɲɔ́-a! Ni ji yé bifáadɛnb nɛ-a, ki kpende' bi'berb nɛ tinbi juore' fɛnm-a! Imɔ́n, n bi yíe ní mɔ́nbe k'í li yé biberb nɛ, ɲɔ́ ti'mɔ́ n' tɛbn nɛ k'í li yé biberb. ⁹ Kime, min bo, n'í naan Uwien tien' tinbi Yesu ya tondb, binigbaarkaab nɛ. Ti te tɛn binib bà bi bun' bɛ tibuur ki ye bi kpe mikuum nɛ. Imɔ́n, ti yé tilaar ya bonn nɛ uɲɛndun wuu ni. Uwien ya tondb nin binib kɛ leh tɛ nɛ. ¹⁰ Kristo bo, tinbi te tɛn iwaar nɛ, nɛ ninbi yé biyɛnfodɛnb k'í n'ɛ ni yé Kristo yaab ma nnɔ́ bo-a! Tinbi yé ijiin nɛ, nɛ ninbi yé bifɛfaab. Bi kpiɛkreh ninbi nɛ ki yuɔ́ndeh tinbi. ¹¹ Mikɔ́nm nin uɲuɲun ɲmɔ́be tɛ, haali nin fɛnfɛnnɔ́ wuɔ́. Ta ɲmɔ́be wɛngolkaar. Binib n'ih tɛ, ta ɲmɔ́be ti kɔ́ nà. ¹² Ti jɛndeh ki sɔ́nh itùon nɛ ki jinh tí'ɲɔ́je bo. Bi sukreh tɛ, nɛ ti teh «Uwien n'í tien bɛ u'mɔ́nm.» Bi jɛndeh tɛ, nɛ ti tuonh ijɛnd nnɔ́. ¹³ Bi lienh ki saah tɛ, nɛ ti duɔ́ndeh bi'yɛnm. Bi likeh tɛ tɛn ti yé tinagbokmuɔ́r nɛ uɲɛndun wuu ni, ki likeh tɛ tɛn ti yé tijɔ́knt ya bonn nɛ unil kɛ bo haali nin fɛnfɛnnɔ́.

¹⁴ Ma kɛle' tigber bugbɛn n'í jin nɛ ifɛ, ama n nuunh n'í pekɛr nɛ ní kpiɛn usɛn nɛ, kime ni te tɛn n'tiɛma bumu nɛ, nɛ n yíe nɛ. ¹⁵ Kime ni ɲmɔ́be biwɔ́nwɔ́knɛn itur piik mɔ́nɔ́n Kristo ya sɛn ni la, ni'baa te uba nɛ. Min nɛ yé ni'baa, kime min nɛ tɔ́ke' nɛ tigbɛmɔ́nmɔ́nt nɛ ni teke' *Yesu Kristo ki jin'. ¹⁶ Nɛn bo nɛ n gbáanh nɛ, ní tekɛn n'taal ni Kristo ya sɛn ni. ¹⁷ Nɛn bo nɛ n sɔ́n' Timote ni'saan. U sɔ́nh Yonbdaan ya tuonl ni' donbó nɛ. N yíe wɔ́ tɛn n'tiɛma buk nɛ. U li tiere nɛ n fuobe ma bo Kristo ya sɛn ni. N wɔ́knɛh nɛn nɛ ni'kɛ saan Kristo ya táan kɛ ni.

¹⁸ Ni'ni biba là maaleh ki teh ma ji li baa ni'saan nɛ. Nɛn nɛ cɛre' bi gbɛngreh bi'ba. ¹⁹ Ama Yonbdaan tuo' la, n li baa ni'saan na n'í taande. Binib bà gbɛngreh bi'ba nnɔ́ n lá baa' la, na yé n li tukn bi'lenm baba bo nɛ, n li tukn k'í liike bi'tuɔ́m mɔ́ kpe ma bo nɛ.

20 Kimɛ Uwien ya bɛl ɲa yɛ lenm ya gbɛr, li yɛ mituɔm ya gbɛr nɛ. 21 Tɔ, ni cinbe ki yɛ ba? Ni yɛ rɛ baa ni'saan nin iningbɛn nɛ bii rɛ baa kɪ li ɲmɔbe miyɛm nin uyɛnduɔn nɛ?

5

Pɔl kɔnh nin Korɛnt yaab lisɔnsɔndl bo

1 Tɔ, bi lienh ni'ke saan ki teh uba te ni'ni ki teh lisɔnsɔndl liba ya bol. Bi lienh ki teh udaan diere' u'baa ya po nɛ. Haali binib bɔ ɲa pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnɔn ɲa teh li ya sɔnsɔndl. 2 Nin nɛn kɛ nɛ ni biɛ ki ɲmɔbe tigbengt-a! Ni bi li te tɛn ni kɛ mikuum nɛ, kɪ ɲɛn udaan wɔ tien' ni ya bonn ni'ni. 3 Min ɲa te nin nɛ. Nin nɛ kɛ n likeh ki lenh nɔ kɛ teh ni'ni. Nɛn bo, n bun' udaan wɔ tien' ni ya bonn tibuur n bi te nin nɛ la, n li bu wɔ ma bo ɲɔ. 4 Nɪ taan litaanl Yonbdaan *Yesu ya yel bo. Ni taan' la, n'yɛnmaale li te nin nɛ, Yonbdaan *Yesu ya tuɔm mɔ te nin nɛ, 5 nɪ taa udaan kɪ cɛbe *Satan* wɔ rɛ ji ijɛnd u'gbɛn ni ɲɔ u'naank rɛ ɲmɛre lidaali lɔ Yonbdaan li bu binib tibuur nnɔ.

6 Ni gbɛngreh ni'ba nɔ bo nnɔ ɲa mɔn. Na bɛn ki ye bi bun' kpɔnɔyom, ki taa' kpɔnɔ ya ɲɔke waamu ki tien' len la, kpɔnɔ nnɔ kɛ nuuleh nɛ-ɛɛ? 7 Nɛn mɛn ibiɛre yɔ te ni'ni kɪ wiɛ tɛn bi wiɛnh ma kpɔnɔ ya ɲɔke wɔ saa', ki la li ɲmɔbe jɔknt, kɪ li te tɛn kpɔnɔyom mɔ bi bun' mɛ mifɛnfɛnm ka tien' ɲɔke mi'ni. Ni mɔnbe ki te tɛn kpɔnɔ wɔ ɲa ɲmɔbe ɲɔke nɛ. Kimɛ Kristo wɔ yɛ ti'Pak ya Pebuk nnɔ lɔ taa' u'ba ki tien' lituɔrl ki de' Uwien, ti'tuɔnbiɛrɛ bo nɛ. 8 Nɛn bo, ti'tetɛm kɛ ni, cɛre mɛn tɪ li jɛleh kunacɛnku, kɪ la li ɲmɔbe biɛre iba nin itɔ. Lisɔnsɔndl nin ibiɛre kɛ ya bol te tɛn kpɔnɔ ya ɲɔke nɛ. Ama tɪ li jɛleh nin iyɛnmaalmɔnmɔn nin tigbɛmɔnt. Nɛn nɛ te tɛn kpɔnɔ wɔ ɲa ɲmɔbe ɲɔke.

9 Tɔ, n lɔ kele' n'gbɔnku ni ki ye ni la li ɲmɔbe kɔnkɔan nin isɔnsɔnd. 10 Ma niireh kutataaku ni uyɛndun ya nib bɔ yɛ isɔnsɔnd nin binunfɔkdɛnb nin binasub nin bɔ pɛ ibule bo nnɔ. Nɪ bi yɛ bɛn la, ni bi li ɲɛ uyɛndun wuu ni nɛ. 11 N lɔ kele' nɔ nnɔ ya tingi si: ni la ɲmɔbe kɔnkɔan nin wɔ yih u'ba Kristo yɔ, ki biɛ ki yɛ usɔnsɔnd bii ununfɔkdaan bii wɔ pɛ ubul bo bii utɛnfuɔn bii uɔɛyibɪ bii unasɔ nɛ. Ni la taan nin ni ya nitunbu kɪ ji tijɛr mɔnɔn. 12-13 Na yɛ min nɛ li bu kɪ biin bɔ ɲa yɛ Kristo yaab, Uwien nɛ li bu kɪ biin bɛ. Bɔ yɛ Kristo yaab bɛn wɔn, ninbi nɛ li bu kɪ biin bɛn, kimɛ nɪ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nɛn mɛn unibiɛrɔ ni'ni.»

6

La taah mɛn tɔb ki joh buur

1 U lɛ sɛn bo nɛ, ni'ni wɔ kɛ nin u'tɔ laa' tigbɛr la, u taah tɔ ki joh tibuur ya dɛnb bɔ ɲa cuube Uwien saan, bɛ rɛ tɪ bu tɔ, ka rɛ cɛre Uwien ya nib rɛ tɔrɛ tɔ? 2 Na bɛn ki ye Uwien ya nib nɛ li bu uyɛndun yaab tibuur-ii? Nɪ yɛ ninbi nɛ li bu uyɛndun yaab tibuur la, bɛ tien' na ji li fre kɪ tɔrɛ ni'gbɛwawaar-i? 3 Na bɛn ki ye ti li bu Uwien ya tondb tibuur, ki ji niireh nin fɛnfɛnnɔ wuɔ ya gbɛr-ii? 4 Ni laa' tu ya gbɛr ya bol ni'ni la, ni taah binib bɔ Kristo ya taanl ɲa yɛ bi'gbɛr nɛ ki teh ni'buur ya nib. 5 N len' nɔ yɛ ni'fɛ nɛ. Yɛnfodaan uba mɔnɔn ɲa te ninbi Kristo yaab ni kɪ li frɛh ki tɔrɛh tigbɛr ni'ni-ii? 6 Bɛ tien' ni'ni wɔ nin u'tɔ laa' tigbɛr la, u taah tɔ ki joh tibuur ya dɛnb bɔ ɲa teke' Kristo ki jin' saan ki tɪ buh tɔ?

7 Imɔn, ni taah tɔb ki joh tibuur ma nnɔ, nɪ wuɔn' ki ye na kpɛn' sɛn nɛ. Na bi kpɛ unil tien' nɛ nɔ bre la, nɪ tuo-oo? Bii u jin' ni'bonn la, nɪ dɔan wɔ-ɔɔ? 8 Ama ninbi nɛ teh binitɔb nɔ bre, ki jinh ki pendɛh bɛ, nɛ bi yɛ ni'yaab nɛ. 9 Na bɛn ki ye binib bɔ ya tetɛm ɲa cuube ɲa rɛ kɔ Uwien ya bɛl ni-ii? La lɛrɛh mɛn ni'ba. Isɔnsɔnd nin bɔ pɛ ibule bo nin binanɲa maab nin bijɛb bɔ taah bi'tɔb ki teh bipiib ki duɔndɛh nin bɛ 10 nin binasub nin binunfɔkdɛnb nin bidɛyib nin bitɛnfuɔnb nin bɔ fiɛnh bi'tɔb ya bont nnɔ ɲa rɛ kɔ Uwien ya bɛl ni. 11 Ni lɔ te nnɔ nɛ, ni'ke ɲa ɲɪ mɔnɔn la, ama Uwien sii' ki lɔrɛ' nɛ ki bore' nɛ ki tien' u'yaab ki

* 5:5 Pɔl ye bɛ rɛ taa udaan kɪ cɛbe Satan ma nnɔ u ye wɔ rɛ ye bɛ rɛ tɔrɛ udaan bi'cɛkl ni nɛ.

bù' nε bigbemòndenb, Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nin wòn ti'Wien ya Fuoñaanm bo.

Li teh mèn nà li kpièkreh Uwien

¹² «Niba ña yé n'bo kuəl*.» Nĩ yé imòñ nε, ama na yé ni'kε nε yé n'bo nibonmònmònn. «Niba ña yé n'bo kuəl.» Nĩ yé imòñ nε, ama min ña ní taa n'ba kí tien niba ya yonb. ¹³ «Tijier bo nε kupuoku te, kupuoku bo nε tijier mɔ te.» Tɔ, Uwien li cère ni'kε nile ní gben. Ama tigbenent tun ña te ki de' sònsòndl, tù te ki de' Yonbdaan nε, nε Yonbdaan mɔ te ki de' tigbenent. ¹⁴ Nε Uwien wà cère' Yonbdaan mεkre' bitenkpiib ni nnɔ li cère u'tuəm bo ti'mɔ ní mεkre.

¹⁵ Na ben ki ye ni'gbenent yé Kristo ya gbenenbel nε-εε? N taa n'gbenent tà yé Kristo ya gbenenbel nnɔ kí tien ujenkpend ya gbenenbel-ii? Ma ní tien nnɔ fiebu. ¹⁶ Na ben ki ye wà kε mɔkn' ujenkpend la, wòn nin ujenkpend nnɔ taan' ki tien' tigbenent tuba nε-εε? Kimε ní kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye uje nin upii taan' la, «ben bile nnɔ taan' ki tien' unibaab nε.» ¹⁷ Ama wà kε taan' nin Yonbdaan la, wòn nin Yonbdaan ya yεnm taan' ki tien' miyεnm miba nε.

¹⁸ Wiε mèn lisònsòndl. Unil teh ibiértɔ la, na likeh u'gbenent. Ama u teh lisònsòndl la, u teh u'tiema gbenent nε ibiere. ¹⁹ Na ben ki ye ni'gbenent yé *Mifuoñaanm ya duku nε-εε? Uwien nε de' nε mè, nε mĩ te ni'ni. Nεn bo na ji si niba. ²⁰ Kimε Uwien nε pèn' ki ñen' nε ti'yonbt ni. Nεn bo, ní li taah ni'gbenent ki sònh itùon yà kpièkreh wòn Uwien.

7

Upii nin yiko ya gber

¹ Tɔ, tí ji ní liike mèn ni kele' nni kugbònkú tigber tà bo nnɔ. Nĩ mòn uje ní li coh u'ba upii bo nε*. ² Ama linañmaal ya pñenm bo, jε kε jε ní li ñmòbe u'po, pii kε pii mɔ ní li ñmòbe u'ce. ³ Uje ya mènku kòn' u'po ni la, na kpe u'po ní yie. Upii mɔ ya mènku kòn' u'ce ni la, na kpe u'ce mɔ ní yie. ⁴ Upii ña si u'tiema gbenent, u'ce nε si tù. Uje mɔ ña si u'tiema gbenent, u'po nε si tù. ⁵ Uba la yie kí ye wa ní duòn nin u'tɔ. Nĩ yé ni lá yie ní lε libònl kí kàare nε la, ní kpiε kí len kí cii tɔb bó, kí laan dàan waamu. Ama ní liebe kí tükre kí li fuobe upii nin u'ce fuobe nin tɔb ma bo. Nnɔ ña ní la, *Satan li biike nε, kí ñε na ní fre kí cuo ni'ba ma nnɔ bo. ⁶ N len' nà nɔ ña yé wɔbl. N de' nε usen ni yie la, ní li teh nnɔ nε. ⁷ N bi yie unil kε ní li te ten min nε†, ama Uwien de' unil kε u'tiema paabu nε. U de' uba buu ya paabu nε, ki de' utɔ mɔ buu ya paabu.

⁸ N tókeh ijekpòk nin ipiikpòk nin bikpòpiib nε ki teh ní mòn bε ní juore kí li te ten min nε. ⁹ Ama ba ní fre kí cuo bi'ba la, bijeb ní kuòn bipiib, bipiib mɔ ní kun ticεr. Kimε bijeb kuòn' bipiib, bipiib mɔ kun' ticεr la, nεn tu nin upii ya mènku ní li ñmòbe uje u wòlnh bii uje ya mènku ní li ñmòbe upii u'mɔ wòlnh.

¹⁰ Piiciεb nin bipiib bà ñmòbe ciεbe, n li tóke nε nà nɔ yé ni'bo liwɔbl nε. Nà ñen' min saan, Yonbdaan nε ye nnɔ: Upii la fii u'ce saan. ¹¹ Upii fii' u'ce saan la, u la liebe kí kun cer bii wɔ ní liebe kí taan u'ce buñɔbu. Uje mɔ la ñore u'po.

¹² Bà s'ien' nnɔ, na yé Yonbdaan nε tókeh bε, min nin n'yul nε tókeh bε. Nĩ yé uje yé Kristo yɔ ñɔ u'po ña yé Kristo yɔ ki tuo' ki ye u li te nin wɔ la, u la ñore upii nnɔ. ¹³ Upii mɔ yé Kristo yɔ ñɔ u'ce ña yé Kristo yɔ ki tuo' ki ye u li te nin wɔ la, u la fii u'ce nnɔ saan. ¹⁴ Kimε uje ña yé Kristo yɔ ñɔ u'po yé Kristo yɔ la, u'po nnɔ bo Uwien li tien wɔ ten u yé u'yɔ nε. Upii mɔ ña yé Kristo yɔ ñɔ u'ce yé Kristo yɔ la, u'ce nnɔ bo Uwien li tien wɔ ten u yé u'yɔ nε. Na bi te nnɔ la, bi'bumu bi li yé bà yé tijòknt Uwien ya nun bó ya bumu nε, ama mù ji yé bà ña yé jòknt Uwien ya nun bó yaamu nε.

* **6:12** Niba ña yé n'bo kuəl yé mikpenjenm nε Korént yaab là pòh mè. * **7:1** Nĩ mòn uje ní li coh u'ba upii bo nε. Biba maaleh ki teh Korént yaab nε len' i ya ñabon. † **7:7** Pɔl ye u bi yie unil kε ní li te ten wòn ma nnɔ u ye wɔ ní ye u bi yie unil kε ní juore kí li yé lijekpòkl ten wòn nε.

¹⁵ Ama uje wà ña yé Kristo yə yíe wə́ rí wíe u'po bii upii wà ña yé Kristo yə yíe wə́ rí fii u'ce saan la, u li fre kí tien u yíe ma. U ya yo wà yé Kristo yə́ nin wà ña yé Kristo yə́ nnə́ ña ji tɛ gber. Uwien ña yin' nɛ́ ní li ñmabe uyenduon nɛ-ɛɛ? ¹⁶ Upii, sin bo a'ce bi li ñmɛre la, a bɛn-ii? Uje, sin bo a'po bi li ñmɛre la, a bɛn-ii?

Uba la nuunh wə́ rí lèbre Uwien sien' wə́ ma bo

¹⁷ Nɛn ñɛn' len la, Yonbdaan sien' unil kɛ ma bo la, wə́ rí li fuobe nnə́. Uwien yin' unil kɛ ki laa' u se usensien wà la, wə́ rí juore kí li se wun ni. N təkɛh nɛn nɛ Kristo ya táan kɛ ni. ¹⁸ Uwien yin' unil ki laa' u jìe' u'punl ñə́ la, u la li buəh binib la bɛnde kí ye u jìe'. U yin' wà mə́ ki laa' wa jìe' u'punl la, u la ji rí jìe'. ¹⁹ Unil jìe' u'punl bii wa jìe' la, nà yé nɛn nɛ yé nibonmònn. Ama Uwien ya wə́b ya bom nɛ yé nibonmònn. ²⁰ Uwien yin' unil kɛ ki laa' u se usensien wà la, wə́ rí juore kí li se wun ni. ²¹ Uwien yin' ñɛ ki laa' a yé uyonb la, la cère nɛ́ rí li wí ñɛ. Ama a laa' usɛn á fre kí ñɛ tiyonbt nnə́ ni la, la cère nɛ́ rí ñmɛre ñɛ. ²² Kimɛ Yonbdaan yin' unil ki laa' u te tiyonbt ni la, u ñɛn' udaan ibiere ya yonbt ni nɛ, u ji yé u'yə́ nɛ. Nnə́ nɛ Yonbdaan tí yin' wà mə́ ki laa' wa te yonbt ni la, u ji yé Kristo ya yonb nɛ. ²³ Uwien nɛ pèn' ki ñɛn' ní'kɛ ti'yonbt ni. Nɛn bo, la ji rí li yé mɛn nib ya yonbe. ²⁴ Tə́, n'yaabɛ, Uwien yin' wà kɛ ki laa' u se usensien wà la, wə́ rí juore kí li se wun wən Uwien ya nun bó.

Bà ña kuən' piib nin bà ña kun' cɛr ya gber

²⁵ Bà ña kuən' piib nin bà ña kun' cɛr bɛn wən, ma ñmabe Yonbdaan ya mɛsɛn rí wuən bɛ. Ama n li təkɛ bɛ n maaleh ma bo nɛ, kimɛ n yé unil wà Yonbdaan muə́' nni ki cère' n kpɛ bɛ rí li du n'bo nɛ.

²⁶ Ti jinh ijənd yà fɛnfənnə́ nə́ bo, n maale' ki ye ní mən wà kɛ rí juore kí li te tɛn u te ma bo nɛ. ²⁷ A ñmabe upii la, la li nuunh sin nin wən rí gbiire. Ña laan ñmabe pii la, ji la li nuunh á kuən. ²⁸ Ama a ye á kuən upii la, na yé biere. Kijɛfɛnbuk mə́ ye kè rí kun ticɛr la, na yé biere. Bà kuən' bipiib nin bà kun' ticɛr lí lɛ ijənd bi'fuobm ni. Ma yíe ijənd nnə́ rí tu bɛ nɛ cère n len' nnə́.

²⁹ N'yaabɛ, n yíe rí len nà sɔ: uyo wà sien' nnə́ ña ji yɛbe. Nɛn bo, kí ñɛ fɛnfənnə́ kí li joh wà ñmabe upii la, wə́ rí tien tɛn wa ñmabe, ³⁰ wà muəh la, wə́ rí tien tɛn wa muəh, wà poknh la, wə́ rí tien tɛn wa poknh, wà daanh tibont la, wə́ rí tien tɛn wən ña si tibont nnə́, ³¹ wà jondeh uɛndun ni ya bont bo la, wə́ rí tien tɛn wa cinbe ki jondeh tu'bo, kimɛ uɛndun wuu nə́ ji te ma bo nnə́ wa ji li wuəke.

³² Ma yíe niba rí li wíɛbe nɛ. Wà ña ñmabe pii ya nun món Yonbdaan ya tòn bo nɛ. U'nun món u li tien ma bo ñə́ Yonbdaan ya yɛnm rí li sɔnge u'bo nɛ. ³³ Ama wà ñmabe upii ya nun món u li fuobe ma bo uɛndun wuu ni nɛ. U'nun món u li tien ma bo ñə́ u'po ya yɛnm rí li sɔnge u'bo nɛ, ³⁴ nɛ u'yɛnmaale gbiire' mile. Upii wà ña ñmabe cɛ nin kijɛfɛnbuk ya nun món Yonbdaan ya tòn bo nɛ, ki nuunh bi'yɛnmaale nin bi'fɛl kɛ rí li te ki de' Yonbdaan. Ama upii wà ñmabe cɛ ya nun món u li fuobe uɛndun wuu ni ma bo nɛ, nɛ u'nun món u li tien ma bo ñə́ u'ce ya yɛnm rí li sɔnge u'bo.

³⁵ N len' nnə́ ki nuunh ní'tiema mənɛ nɛ, ma nuunh rí de nɛ wə́bl. Ama n nuunh ní li teh nà mən ki dɛkre' nɛ, kí taa ní'ba kí de Yonbdaan kí li te ki de' wən baba.

³⁶ † Ní yé unil ñmabe kijɛkpeng u'mɛnku te kí'ni ní tì kɛnde', wà yíe wə́ rí saa kè kí jin kè fɛ, ki yíe nibonn kɛ rí li te ní'donbó la, wə́ rí tien nà mən u'bo. Bɛ rí kuən tə́b. Na yé biere. ³⁷ Ama unil cɛkre' u'yɛnm, uba ña wə́bn' wə́, ki yíe nɛ ki gènde' ki ye wən nin u'jɛkpeng rí li te, wa rí mɛ kè fiebu la, u tien' ní mən nɛ. ³⁸ Tə́, wà kuən' u'jɛkpeng la, u tien' ní mən nɛ, ama wa juore' lijkpəkl la, u tien' ní mən ki cɛn' u bi kuən' la.

³⁹ Uyo wà upii ya cɛ laan fuobe la, u yé u'ce nɛ. Uje nnə́ tí kpo' la, u li fre kí kun u yíe uje wà, ama ní kpɛ uje nnə́ rí li yé Kristo yə́ nɛ. ⁴⁰ N ya bùol, min maale' ki ye u juore' ka liɛbe'

† **7:36** Migbiirm 36 kí tí baa 38 ya gber ya ciim te bolm mile bo nɛ. Biba maaleh ki teh migbiirm bugben lienh wà ñmabe kijɛkpeng ya gber nɛ. Bitə́b maaleh ki teh mí lienh bibaa wà ñmabe bise ka yíe wə́ rí gèbre cɛr ya kunm bo nɛ.

ki kun' jɛ la, u li ɲmɔbe uyɛnsɔnge ki gbien'. Na yé *Uwien ya Fuoñaanm nɛ pekreh n'mɔ bi?

8

Titɔtuɔrnɔnt ya gber

¹ Tɔ, tí ji ní liike mɛn titɔtuɔrnɔnt ya gber. Tun bo wɔn la, ti bɛn ki ye «ti'kɛ ɲmɔbe mibɛnm nɛ.» Ama mibɛnm cɛreh unil gbengreh u'ba nɛ, nɛ miyíem cɛreh unil kpienh mitekjim ya sɛn ni. ² Unil maaleh ki teh u bɛn niba la, wa laan bɛnde' ki kpaan' u bi li bɛnde ma bo. ³ Ama wà yíe Uwien la, Uwien bɛn udaan nɛ.

⁴ Tɔ, titɔtuɔrnɔnt ya ɲmɔnm wɔn la, ti bɛn ki ye ibule yà kɛ te uɲɛndun wuu ni nɔ ɲa yé bonn, ki bɛn ki ye niba ɲa te ki kɛnde' Uwien bo. ⁵ Imɔn, tibont te kutaaku nin kitink bo binib taah tù ki teh bi'wien. Imɔn, bɛn bo iwien te ligol nɛ, nɛ yonbɛnb mɔ ligol. ⁶ Ama tinbi bo Uwien te uba nɛ ki yé ti'Baa. Wɔn nɛ ñɛn' tibont kɛ, nɛ wɔn bo nɛ ti fuobe. Yonbdaan mɔ te uba nɛ. Wɔn si *Yesu Kristo. Kí ñɛ wɔn bo nɛ tibont kɛ te, nɛ ti'mɔ te kí ñɛ wɔn bo nɛ.

⁷ Ama na yé binib kɛ nɛ ɲmɔbe mi ya bɛnm. Biba paan' ibule bo ki mɛn' nɛ ki dàan' yí na laan wuɔke'. Nɛn bo nɛ bi biɛ ki ɲmɔnh titɔtuɔrnɔnt la, bi maaleh ki teh tù yé titɔtuɔrnɔnt nɛ. Bi'fɛl ɲa co ma nnɔ nɛ bi'yɛnmaale jɛndeh bɛ, nɛ bi maaleh ki teh tù kuɔndeh bɛ tijɔnt. ⁸ Na yé tijier nɛ li cɛre tí li yé binib bà cuube Uwien ya nun bó. Ti jin' la, na ní pukn tɛ niba, ta tí jin' mɔ la, na ní kùore tɛ niba.

⁹ Ama ní liike ni'yul bo, ki la cɛre wà ya tekjim ɲa faa ní lu Uwien ya sɛn ni, kí ñɛ ni ɲmɔbe usɛn ní li teh tibont tà nnɔ bo. ¹⁰ Kimɛ unil wà ya tekjim ɲa faa laa', sin wà ɲmɔbe mibɛnm, jinh tijier ibule ya duku ni la, u'mɔ ya fɛl li cúun nɛ wɔ ní li ɲmɔnh titɔtuɔrnɔnt ki ciibe. ¹¹ Nnɔ nɛ a'bɛnm nnɔ bo a'tɔ wà ya tekjim ɲa faa li bole. Nɛ Kristo kpo' u'mɔ bo nɛ. ¹² Ni teh u'yaab i ya biere ya bol, ki saah bi'yɛnm bi'fɛl ɲa co ma nnɔ bo la, ni teh Kristo nɛ ibiere. ¹³ Nɛn bo, n jinh nà li cɛre n'tɔ ní lu Uwien ya sɛn ni la, ma ji li ji nè fiebu ɲɔ ki la cɛre n'tɔ ní lu Uwien ya sɛn ni.

9

Yesu ya tondb ɲmɔbe usɛn wà

¹ Ma si n'ba bi? Ma yé *Yesu ya tond bi? Ma laa' Yonbdaan *Yesu bi? Na yé n sɔn' Yonbdaan ya tòn ma nnɔ nɛ cɛre' ni yé u'yaab-ii? ² Ma yé *Yesu ya tond binitɔb bo mɔnɔn la, ninbi bo wɔn n yé wɔ nɛ. Kimɛ ni yé Yonbdaan yaab ma nnɔ nɛ yé kudíeku kùu wuɔn' ki ye n yé u'tond.

³ Binib bà biindeh nni nnɔ n li jiin bɛ nà sɔ: ⁴ Ta ɲmɔbe sɛn tí ji kí ñu ti'tòn bo bi? ⁵ Ta ɲmɔbe sɛn wà kɛ ní li ɲmɔbe upii wà yé Kristo yɔ, kí li tɔke nin wɔ bi? Yonbdaan ya tondbɔb nin u'ninjieb nin Píer* ɲa teh nnɔ nɛ-ɛɛ? ⁶ Bii min nin Banabas baba nɛ ɲa sɔn' tuontɔl la, ta ní ji? ⁷ U lɛ soja ba nɛ sɔnh sojatuonl ka teknh paaku fiebu? Bii ɲmɛ nɛ li caan busubu ka ní mɔ bu'bii? Bii ɲmɛ nɛ kpaah tiwɛnt ka ní ñu tu'biim-i?

⁸ N len' nà nɔ yé unisaal ya yɛnmaale baba nɛ-ɛɛ? Yiko ya gbɔnt ni mɔnɔn nà te nnɔ-ɔɔ? ⁹ Kimɛ Moyis kele' yiko ya gbɔnt nnɔ ni ki ye: «A taa unɛ u taanh iji la, ɲa ní lòle u'ñɔbu†.» Uwien tuukeh inɛ ya gber nɛ-ɛɛ? ¹⁰ Na yé tinbi bo nɛ Uwien cinbe ki len' nnɔ-ɔɔ? Imɔn, tinbi bo nɛ ní kele' nnɔ. Ní kɛ wà kòn' bukpaabu nin wa gun' bu'ji kɛ ní li daan ki ye wà kɛ li lɛ u ya bó nɛ. ¹¹ Ti cɛre' ni laa' *Mifuoñaanm ya mɔnm ma nnɔ, ni de' tɛ ni'faal ya niba bó la, ní bre nɛ-ɛɛ? ¹² Binitɔb ɲmɔbe usɛn bɛ ní teke tibont ni'saan la, ta ɲmɔbe usɛn ki cɛn' bɛ-ɛɛ?

Ama tinbi ɲa tɔnge' nɛn kɛ, kime ta yíe niba ní pien Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ma nnɔ nɛ cɛre' ta yíe ti li yé uba bo tukl, nɛ ki ɲmɔbe sukle nibonn kɛ bo. ¹³ Na bɛn ki ye binib bà

* 9:5 Liike 1:12. † 9:9 Israyel yaab là yé bɛ ní gu tibont la, bi taah inɛ nɛ í taanh ki ñɛndeh tibont nnɔ ya bim.

sɔnh itùon Uwien ya duku ya luo bo nnɔ bi'jier ñeh kuduku nnɔ ya luo bo nɛ-ɛɛ? Nɛ bà mɔ sɔnh itùon Uwien ya ponpuol saan nnɔ, mɔ ñmɔbe bi ya bó nɛ binib tukeh tibont tà ki lá dienh Uwien u'ponpuol bo nnɔ ni. ¹⁴ Nnɔ nɛ Yonbdaan là de' usen ki ye binib bà kpaandeh tigbɛmɔnmɔnt nnɔ, ní li fuobe tun bo.

¹⁵ Ama min ña tange' i ya sɛn kɛ. Nɛ n kieh kugbɔnku kuu ma nɔ, na yé n nuunh ní de nni n kpɛ ní de nni nà nnɔ nɛ. N kpo' la, ní tu nin uba ní cère ní lúo n jɛbnh n'ba nà bo nnɔ.

¹⁶ Kí tɔke binib tigbɛmɔnmɔnt tun wɔn la, na yé ní li jɛbnh n'ba, kimɛ ní yé n'bo liwɔbl nɛ. Ma tɔke' tù la, ní bre n'bo nɛ. ¹⁷ Min nin n'yul nɛ bi cèkre' n'yɛnm ki sɔnh lituonl bugbɛn la, n bi li nuunh lisuul nɛ. Na yé n yíe nɛ ki sɔnh lè. Bi niin' nni nɛ n sɔnh lè, n bi li sɔnh lè ma bo. ¹⁸ Nɛn bo, n'suul si ba? N'suul si ní li tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt tuu ki la nuunh niba nɛ, ki la tuuke n tɔke' binib tigbɛmɔnmɔnt bugbɛn la, n kpɛ bɛ ní de nni tibont tà nnɔ.

¹⁹ Ma yé uba ya yonb, ama n taa' n'ba ki tien' binib kɛ ya yonb ñɔ ní lɛ binib bà yebe kí de Kristo nɛ. ²⁰ *Sufmbɛ saan, n teh bi teh ma bo nɛ ñɔ ní lɛ bɛ kí de Kristo. Imɔn, ma ji te Moyis ya yiko ya wɔbl ni, ama n lá te nin bɛ la, n pɛ bi teh ma bo nɛ ñɔ ní lɛ bɛ kí de Kristo.

²¹ Bà ña bɛn Moyis ya yiko nnɔ saan mɔ n teh tɛn bɛn nɛ ñɔ ní lɛ bi'mɔ kí de Kristo. Na yé n kɛnde' *Uwien ya yiko bo nɛ, kimɛ n boh Kristo ya yiko nɛ. ²² Bà ya tekjim ña faa' mɔ saan la, n te tɛn bɛn nɛ ñɔ ní lɛ bi'mɔ kí de Kristo. Nɛn bo, binib kɛ saan n te tɛn bɛn nɛ ñɔ ní ñikn kí cère bi'ni biba ní ñmɛre. ²³ Tigbɛmɔnmɔnt bo nɛ n teh nɛn kɛ, ñɔ n'mɔ ní lɛ n ya bó tu'mɔnm ni.

²⁴ Na bɛn ki ye binib te minɔnsɛnniɛm bo la, bi'kɛ tiinh nɛ, ama unibaab wà li sɛn kí faake nnɔ nɛ li lɛ lisuul-ii? Nɛn bo, ni'kɛ ní li tiinh ki nuunh ní lɛ lisuul. ²⁵ Wà kɛ nuunh wɔ ní niɛ kí sɛn la, u coh u'ba tibont tà yebe ni nɛ. U teh nnɔ ñɔ wɔ ní lɛ lisuul là nnɔ ña wuɔkreh. Tinbi wɔn, ti mɔh ki nuunh lisuul là li tuu ki te nɛ. ²⁶ Nɛn bo, min tiinh la, ma ñaake ki tiinh ka bɛn n joh nà bó, ka te tɛn unɔkuñil wà ñih ka ñmɔbe u ñih wà. ²⁷ N biendeh n'gbɛnɛnt ki gbiekeh, ki teh n'ba tɛn uyonb ñɔ min wà tɔkeh bitɔb tigbɛmɔnmɔnt tuu nnɔ, min bugbɛn la lá lúo n ya bó nɛ.

10

La li ñmɔbe mɛn Israyɛl yaab là ñmɔbe mitetem mà kupenpelku ni nnɔ

¹ N'yaabɛ, n yíe ní li bɛn nà là tu' ti'yaajɛb nɛ. Kutɛwɔlgbɔnku kuba nɛ là jiiɛre' ní ki wɔngɛh bi'kɛ usen, nɛ bi'kɛ puore' miñunciɛnm. ² Kutɛwɔlgbɔnku nin miñunciɛnm nnɔ yé bi'kɛ bo Uwien ya ñunsii nɛ ki tien' bɛ Moyis ya panpaankaab. ³ Bi'kɛ là taan' ki jin' tijiebaabt tà ñɛn' Uwien saan nɛ, ⁴ ki taan' ki ñun' miñunbaabm mà ñɛn' Uwien saan. Imɔn, bi'kɛ là ñuh miñunm mà nnɔ Uwien nɛ là cère' mĩ tɔh ki ñeh kujɔtɛnku kuba ni. Kutɛnku nnɔ yé Uwien yaaku nɛ, nɛ bi là te nà kɛ saan la, kù te nɛ. Kutɛnku nnɔ là yé Kristo nɛ. ⁵ Nin nɛn kɛ Uwien ya yɛnm ña sɔnge' bi'ni bà yebe bo. Nɛn bo nɛ bi là kpokpo' kupenpelku ni.

⁶ Tibont tuu là tu' ti'yaajɛb ñɔ nè ní de tɛ ucekn ñɔ ti la tien nà bre tɛn bɛn nɛ. ⁷ Ni'mɔ la li pɛ ibule bo tɛn bi'ni biba là tien' ma. Ni kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Binib nnɔ là kɛle' ki jin' ki ñun', nɛ ki fii' ki caan' kujelku.» ⁸ Ti la li teh mɛn sɔnsɔndl tɛn bi'ni biba là tien' ma, ki cère' binib itur pile nin ita kpo' uwien uba nnɔ. ⁹ Ti la biike mɛn Yonbdaan* tɛn bi'ni biba là tien' ma ki cère' iwɛ kèkèrɛ' ki ku' bɛ nnɔ. ¹⁰ La li ñulnh mɛn tɛn bi'ni biba là ñulnh ma ki cère' Uwien ya tond wà kuuleh baa' ki kuku' bɛ nnɔ.

¹¹ Tibont tuu nnɔ kɛ là tu' ti'yaajɛb ñɔ nè ní de binitɔb ucekn nɛ. Bi kɛle' tù ñɔ tù ní gbiere tinbi bà ña ji fɔke nin ugbɛngbenyo nnɔ nɛ. ¹² Nɛn bo, wà maale' ki ye u se mɔnmɔnm mitekjim ya sɛn ni la, wɔ ní li bɛn ki la lu. ¹³ Mibiikm mà tu' nɛ nɔ, yé mibiikm mà li fre kí tu unisaal kɛ nɛ. Uwien yé umɛmɔndaan ma nnɔ, wa ní cère mibiikm mà li faake nin nɛ

* **10:9** Bi kpie' ki kɛle' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni ní kɛle' ki ye Kristo nɛ.

ń tu nɛ. Ama mibiikm lá tu nɛ la, u li de nɛ mituɔm ní juun kí teke, kí wuɔn nɛ ni li kp̄ien isɛn yà kí ñɛ len.

La li tuuke mɛn ibule nin ituɔrɛ ya gber

¹⁴ Nɛn bo, n'jɔtiebɛ, wiɛ mɛn ibule nin ituɔrɛ ya gber. ¹⁵ N lienh nin ninbi bà nnɔ, ni yé biyɛnfodɛnb nɛ. Ninbi mɔnɔn ń maale kí liike n len' nà nɔ ya tingi. ¹⁶ Ti jinh Yonbdaan ya jier la, ti ñuh midaam mà, ki faareh Uwien mi'bo nnɔ ɲa taakeh tɛ nin Kristo ya sɛm-ii? Ti kɔh kp̄ɔnɔ wà ki gbiinh ki ɲmɔnh nnɔ ɲa taakeh tɛ nin Kristo ya gbɛnɛnt-ii? ¹⁷ Kp̄ɔnɔ nnɔ tɛ kp̄ɔnɔ uba ma nnɔ, nin tí yɛbe ma kɛ nnɔ ti taan' ki tien' tigbɛnɛnt tuba nɛ. Kimɛ ti'kɛ taakeh ki gbiinh u ya kp̄ɔnɔbaab nɛ.

¹⁸ Liike mɛn Israyɛl yaab teh ma bo. Binib bà jinh bi taah tiwɛnt tà ki teh ituɔrɛ liponpuol bo ki dienh Uwien nnɔ, bɛn nin wɔn taakeh nɛ kí ñɛ liponpuol nnɔ bo. ¹⁹ N len' nà nɔ ya tingi si ba? N ye ń ye ibule yé niba nɛ-ɛɛ? Bii n ye ń ye bi taah tiwɛnt tà ki punh yí nnɔ ya nɔnt nɛ yé niba? ²⁰ Na tɛ nnɔ. N ye ń ye bi tũrɛh ituɔrɛ yà nnɔ, ba tũrɛh ki dienh Wien, bi tũrɛh ki dienh isɛnpol nɛ. Nɛ ma yíe ninbi nin isɛnpol ń li tɛ gber. ²¹ Na ń fre kí ñu Yonbdaan ya dɛyiek, kí liɛbe kí ñu isɛnpol yaak mɔ. Na ń fre kí ji Yonbdaan ya jier, kí liɛbe kí ji isɛnpol yaar mɔ. ²² Bii ti yíe tí fin Yonbdaan ya mutuol nɛ? Ti ɲmɔbe mituɔm ki cɛn' wɔ-ɔɔ?

Cɛrɛ mɛn ni teh nà kɛ ń li kpiɛkreh Uwien

²³ Tɔ, «Niba ɲa yé kuɔl†» ama na yé ni'kɛ nɛ yé nibonmɔnmɔnn. «Niba ɲa yé kuɔl.» Ama na yé ni'kɛ nɛ li tore unil wɔ ń kp̄ɛrɛ mitekjim ya sɛn ni. ²⁴ Uba la nuunh u'tiɛma mɔnm, ama wɔ ń li nuunh bitɔb yaam. ²⁵ Ni lɛkɛ' tinɔnt tà kɛ bo kidaak ni la, dɛ mɛn kí ɲmɔn, ki la cɛrɛ' ni'yɛnmaale ń li jɛndɛh nɛ, ní li niirɛh tũ yé bà yaar, ²⁶ kimɛ «Yonbdaan si kitink nin tibont tà kɛ tɛ ki'bo.»

²⁷ Wà ɲa yé Kristo yɔ yin' nɛ tijier ya jim, ni tuo' ki jon' la, u de' nɛ nà kɛ la, ji mɛn, ki la cɛrɛ' ni'yɛnmaale ń li jɛndɛh nɛ, ní li niirɛh tũ yé bà yaar. ²⁸ Ama unil tɔkɛ' nɛ ki ye ñi yé titɔtuɔrnɔnt la, ni la jí. Wà tɔkɛ' nɛ ki ye ñi yé titɔtuɔrnɔnt nnɔ bo nɛ na ń ji ɲɔ udaan ya yɛnmaale la jɛndɛh wɔ. ²⁹ N niirɛh u ya daan ya yɛnmaale nɛ la jɛndɛh wɔ, ma niirɛh ninbi yi.

Tɔ, nba la, uba li fre kí maale u'yɛnm ni kí ye: «Bɛ bo nɛ wa ń fre kí tien u bi ɲmɔbe usɛn wɔ ń tien nà kí ñɛ utɔ ya yɛnmaale bo? ³⁰ N faareh Uwien ki jinh tijier la, bɛ bo nɛ bi li liɛbe kí biin nni n faareh Uwien tijier tà bo nnɔ bo?»

³¹ Nɛn bo, ni jinh bii ni ñuh bii ni teh nà kɛ la, ní li teh ni'kɛ ki kpiɛkreh Uwien. ³² Ní yé Suf bii wà ɲa Suf bii Uwien ya taanl yɔ nɛ la, ni la cɛrɛ ni'tɛntiɛm ń tuln bi'ni uba mɔnɔn. ³³ Ní li teh tɛn n teh ma bo. N sɔngreh binib kɛ ya yɛnm tibont kɛ ni nɛ, ka nuunh n'yul bo ya mɔnm, ki nuunh linigol ya mɔnm ɲɔ bɛ ń ɲmɛrɛ nɛ.

11

¹ Tɛkn mɛn n'taal ni tɛn n tɛkn' Kristo ya taal ni ma.

Ujɛ nin upii li te ma bo ikaare ni

² N pɛkɛh nɛ nin ni tien n'bó tibont kɛ ni ma, ki pɛ Kristo ya nikpiɛb ya wɔknm mà n là wɔkn' nɛ mè nnɔ bo mɔnmɔnm nnɔ. ³ Ama n yíe ní bɛndɛ kí ye jɛ kɛ jɛ ya ciɛn si Kristo nɛ. Pii kɛ pii mɔ ya ciɛn si ujɛ nɛ, nɛ Kristo mɔ ya ciɛn si Uwien. ⁴ Ujɛ wà kɛ kàareh bii u sɔkndɛh Uwien ya ñɔbon ki cùube nibonn la, u jindɛh u'ciɛn nɛ ifɛ. ⁵ Ama upii wà mɔ kɛ kàareh bii u sɔkndɛh Uwien ya ñɔbon, bonn ɲa ɲaake u'yul bo la, u mɔ jindɛh u'ciɛn nɛ ifɛ, kimɛ ñi tɛ tɛn u kuo' u'yur* nɛ. ⁶ Upii laa' wa ń taa niba kí ɲɛkn u'yul bo la, wɔ ń tu kí ce u'yur-a! Ama upii cɛn' u'yur bii u kuo' tũ la, ñi yé u'bo ifɛ nɛ. Nɛn bo, wɔ ń li taah niba ki ɲɛknɛh u'yul bo. ⁷ Ujɛ kàareh la, wa kpɛ wɔ ń li cùube bonn, kimɛ u yé Uwien ya

† 10:23 Liike 6:12. * 11:5 Pɔl ya yo upii là kuo' u'yur bii u cɛn' tũ la, ñi yé u'bo ifɛ nɛ.

nɛnnɛnku nɛ, ki wɔngɛh Uwien ya kpɛɛke. Ama upii wɔn wɔngɛh uɛ ya kpɛɛke nɛ. ⁸ Na yɛ Uwien lɔ taa' upii ya gbɛnɛnt bo nɛ ki tien' uɛ, u lɔ taa' uɛ ya gbɛnɛnt bo nɛ ki tien' upii, ⁹ nɛ na yɛ upii bo nɛ Uwien lɔ nɛn' uɛ ama uɛ bo nɛ Uwien lɔ nɛn' upii. ¹⁰ Nɛn bo nɛ Uwien ya tondɔ bo, nɛ kpɛ upii n̄ taa niba kɛ n̄kɛn u'yul bo kɛ wuɔn kɛ ye u n̄mɔbe usɛn wɔ n̄ tien u teh nɔ. ¹¹ Tɔ, nin nɛn kɛ Yonbdaan ya sɛn ni wɔn, pii n̄a te la, jɛ n̄a te. Jɛ mɔ n̄a te la, pii n̄a te. ¹² Kimɛ n̄i yɛ imɔn nɛ, Uwien lɔ taa' uɛ ya gbɛnɛnt bo nɛ ki tien' upii, nɛ upii mɔ nɛ maah uɛ. Nɛ nɛn kɛ nɛn' Uwien saan nɛ.

¹³ Ninbi mɔnɔn maale mɛn kɛ liike, upii kɔareh niba n̄a n̄aake u'yul bo la, n̄i cuube-ee? ¹⁴ Uwien nɛn' tibont ma bo mɔnɔn wuɔn' ki ye uɛ tuke tiyufɔfɔkrt la, n̄i yɛ ifɛ nɛ. ¹⁵ Upii wɔn bo, tiyufɔfɔkrt yɛ ukpɛɛke nɛ. Kimɛ Uwien de' wɔ tiyufɔfɔkrt tɔ n̄ li piiɛbe u'yul bo nɛ. ¹⁶ Unil nuunh wɔ n̄ li niɛh isɛn kɛ ni la, udaan n̄ li bɛn ki ye tinbi n̄a n̄mɔbe mi ya tetem, Uwien ya tɔan yaab mɔ n̄a n̄mɔbe mɛ.

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-29; Mark 14:22-25; Luk 22:14-20)

¹⁷ Tɔ, n gbierɛh nɛ ma n̄o n̄ li tɔke nɛ usɛn wɔ bo ma n̄ pɛke nɛ, kimɛ ni taakeh ni'tɔan la, na teh nɔ li tore nɛ, ni teh nɔ li saa nɛ nɛ. ¹⁸ Mikpɛɛkm n̄ cii' bi ye ni taakeh itɔan la, ni n̄mɔbe ipɔpɔare nɛ. Nɛ n teke' ki jin' ki ye bi tɔke' nni tigber tɔ n̄nɔ, tuba yɛ tigbɛmɔnt nɛ. ¹⁹ Imɔn, uyo uba la, n̄i kpɛ miborm n̄ li te ni'ni n̄a bɛ n̄ bɛnde bɔ cinbe ki yɛ bigbɛmɔndɛnb nɛ. ²⁰ Ni lɔ taan' la, na yɛ ni cinbe ki jinh Yonbdaan ya jier nɛ, ²¹ kimɛ wɔ kɛ kpɛɛleh wɔ n̄ ji u'tiɛma jier nɛ. Mikɔnm̄ n̄mɔbe uba, utɔ mɔ n̄un' ki yibe' n̄a. ²² Na n̄mɔbe den n̄i ji kɛ n̄u nɛn bɔ-oo? Bii ni yindeh Uwien ya taanl yaab nɛ, ki jindeh bijiinb ifɛ? N li len kɛ ye ba? N li pɛke nɛ nɛ-ɛɛ? Ma n̄i pɛke nɛ u ya sɛn bo.

²³ Tɔ, min cii' miwɔkn̄m̄ mɔ sɔ Yonbdaan saan nɛ ki taa' mɛ ki wɔkn' nɛ. Kuɔn̄ku kɔa bi lɔ li kuɔre Yonbdaan *Yesu n̄nɔ, nɛ u taa' kpɔnɔ ²⁴ ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', nɛ ki ye: «Nɔ sɔ yɛ n̄ gbɛnɛnt n̄ taa' ki de' nɛ. Li teh mɛn n̄nɔ kɛ li tien n̄'bɔ.» ²⁵ Bi jin' ki tɛ gbɛn', nɛ u taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, nɛ ki ye: «Midaam miɛ yɛ n̄'sɛm nɛ, ki wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtiefɛnku. Uyo wɔ kɛ ni n̄uh mɛ la, n̄i li teh n̄nɔ ki tien n̄'bɔ.» ²⁶ Kimɛ uyo wɔ kɛ ni n̄mɔnh kpɔnɔ wuɔ, ki n̄uh midaam miɛ la, ni tɔkeh binib Yonbdaan ya kuum ya gber nɛ, kɛ tɛ baa lidaali lɔ u li baa n̄i.

²⁷ Nɛn bo nɛ wɔ kɛ n̄mɔnh Yonbdaan ya kpɔnɔ, ki n̄uh u'daam, ka boh tijier bugbɛn la, u biindeh u'ba nɛ Yonbdaan ya gbɛnɛnt nin u'sɛm bo. ²⁸ Nɛn bo, unil kɛ n̄i tɔɔre kɛ maale kɛ liike u'tetɛm te ma bo kɛ yaan kɛ n̄mɔn kpɔnɔ n̄nɔ, kɛ n̄u midaam n̄nɔ. ²⁹ Kimɛ unil n̄mɔn' kpɔnɔ n̄nɔ, ki n̄un' midaam n̄nɔ, ka bɔh ki teh n̄i yɛ Yonbdaan ya gbɛnɛnt la, u n̄mɔnh, ki n̄uh ma n̄nɔ, u nuunh u'tiɛma yul bo ya tudɛre nɛ. ³⁰ Nɛn nɛ cɛre' ni'ni bɔ yebe yɛ biwiɛnb, bitɔb yɛ ijiin, bɔ yebe mɔ kpɔ'. ³¹ Ti tɔɔre' ki maale' ki liike' ti'tetɛm te ma bo la, Yonbdaan n̄a n̄i dɛre ti'tub n̄nɔ. ³² Ama u diɛh ti'tub la, u cekndɛh tɛ n̄a u lɔ lɔ bu kɛ biin un̄ɛndun ya nib kɛ yekn tɛ nɛ.

³³ N'yaabɛ, nɛn bo, ni tɛ taan' n̄i ji la, n̄i li guureh tɔb. ³⁴ Mikɔnm̄ n̄mɔbe wɔ la, wɔ n̄i ji u'den, n̄a ni lɔ lɔ taan kɛ li nuunh ni'tiɛma tudɛre.

Tigber tɔ sɛn' n̄nɔ, n lɔ baa' la, n li tɔɔre tu'mɔ.

12

Mifuoɔaanm ya paabu

¹ Tɔ, tɛ ji n̄ liike mɛn *Mifuoɔaanm ya paabu ya gber. N'yaabɛ, ma yɛ n̄i li te ka bɛn Mifuoɔaanm diɛnh bupaabu bɔa kɛ ya bol n̄nɔ ya gber. ² Ni bɛn ki ye na laan lɔ pɛ Uwien ya sɛn bo ma n̄nɔ, ibule nɛ lɔ co nɛ ticuɔr nɛ na n̄i frɛ kɛ n̄mɛre i'saan, ki bɛn mɔ ki ye ibule n̄nɔ n̄a lienh. ³ Nɛn bo nɛ n̄i yɛ n̄i tɔɔre kɛ bɛnde kɛ ye *Uwien ya Fuoɔaanm cɛreh unil tɔkeh tigber la, wa n̄i frɛ kɛ len kɛ ye: *Yesu n̄i juore fɛnm. *Mifuoɔaanm n̄a n̄i la, nil mɔ n̄a n̄i frɛ kɛ len kɛ ye: *Yesu yɛ Yonbdaan.

4 *Mifuoñaanm ya paabu te ibol ibol nɛ, ama mi ya Fuoñaanbaabm nɛ dienh ni'ke. 5 Itùon te ibol ibol nɛ, ama wà ke sɔnh ki dienh Yonbdaan uba nɛ. 6 Itùon ya sɔnm te ibol ibol nɛ, ama Uwien uba nɛ cèreh unil ke sɔnh itùon. 7 *Mifuoñaanm dienh wà ke bupaabu nɛ ní li toreh unil ke nɛ. 8 *Mifuoñaanm nɛ dienh uba miyɛnfofenm. Mi ya Fuoñaanbaabm nɛ dienh utɔ mɔ mibɛnm. 9 Mɛn nɛ dienh uba mitekjim mà yɛbe, ki dienh utɔ mɔ bupaabu bùa cèreh u buuh biwiɛnb. 10 Mí dienh uba mituɔm wɔ ní li teh miyɔkm ya bont, ki cèreh utɔ mɔ sɔkndeh Uwien ya ñɔbon, ki cèreh utɔ mɔ sekndeh ki bɛndeh nà yé *Mifuoñaanm yaann nin nà ña yé Fuoñaanm yaann, ki cèreh uba lienh milɛncɛnm ibol ibol, ki cèreh utɔ mɔ sɔkndeh milɛncɛnm nnɔ. 11 Mi ya Fuoñaanbaabm nɛ cèreh tibont nnɔ ke teh. Mí dienh unil ke bupaabu jeje mǐ yíe ma bo nɛ.

Tigbɛnɛnt te tuba nɛ, ama tu'gbɛnɛnbɛl te ligol nɛ

12 Tɔ, liike mɛn unisaal ya gbɛnɛnt te ma bo. Tù ñmɔbe igbɛnɛnbɛl ligol nɛ. Nin ì te ligol ma ke nnɔ, ì taan' ki tien' tigbɛnɛnbaabt nɛ. Kristo yaam mɔ te nnɔ nɛ. 13 Kimɛ ti'ni bà yé *Sufmbɛ nin bà ña yé Sufmbɛ, bà yé iyonbe nin bà ña yé yonbe, Mifuoñaanbaabm nɛ jiiire' ní ti'ke bo ki yé ti'bo Uwien ya ñunsii, ki tien' tɛ unibaab. Ti'ke ñun' mi ya Fuoñaanbaabm nɛ tɛn miñunm.

14 Tɔ, tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl ña te liba, ì te ligol nɛ. 15 Litaal tɔke' ki ye: «Ma yé nuɔ ma nnɔ, ma yé gbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl» la, li li fre kí bore li'ba ki la tuuke gbɛnɛnt bo-oo? 16 Litubl mɔ tɔke' ki ye: «Ma yé nunbu ma nnɔ, ma yé gbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl» la, li li fre kí bore li'ba ki la tuuke gbɛnɛnt bo-oo? 17 Tigbɛnɛnt ke bi yé bununbu nɛ la, unil bi li teh mila ki ciuh? Tù tí bi yé litubl nɛ la, u bi li teh mila ki ciuh unu? 18 Ama Uwien tien' tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl ke gbɛnɛnbɛl li'bùol u yíe ma bo nɛ. 19 Tigbɛnɛnt ke bi yé ligbɛnɛnbɛl liba la, nǐ bi li yé tigbɛnɛnt-ii? 20 Nɛn bo, igbɛnɛnbɛl te ligol nɛ ki taan' ki tien' tigbɛnɛnbaabt.

21 Nɛn nɛ cère' bununbu ña ní fre kí tɔke unuɔ kí ye: «Ma ciɛke ñɛ.» Liyul mɔ ña ní fre kí tɔke itàan kí ye: «Ma ciɛke nɛ.» 22 Na te nnɔ. Tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl yà bi likeh yè tɛn ya yé bonn nnɔ mɔnɔn ñmɔbe lituonl nɛ. 23 Igbɛnɛnbɛl yà ña ñmɔbe sel nnɔ, ti dienh yɛn nɛ lisel ki cɛn' i'tɔ. Nɛ tigbɛnɛnt ya na'saan yé ifɛ ya bonn nnɔ, ti tùɔreh nɛn saan nɛ mɔnmɔnm. 24 Ama tigbɛnɛnt ya nà saan ña yé fɛ ya bonn nnɔ ña nuunh mi ya tùɔrm ke. Uwien nɛ tien' tigbɛnɛnt nɛ ki de' tigbɛnɛnt ya nà saan ña ñmɔbe sel nnɔ, lisel ki gbien', 25 ñɔ tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl la boreh i'tɔ, ama yè ní li kpe buñɔbu kí li toreh i'tɔ. 26 Tigbɛnɛnt ya niba saan wi la, ni'ke saan wi nɛ. Niba saan laa' lisel la, ni'ke saan li ñmɔbe uyɛnsɔnge nɛ.

27 Ninbi nɛ yé Kristo ya gbɛnɛnt, nɛ unil ke yé tigbɛnɛnt nnɔ ya gbɛnɛnbɛl. 28 Uwien cère' binib bà sɔnh u'taanl ni si: mikpiɛkm, *Yesu ya tondb, nle bo *Uwien ya ñɔbonsɔknb, nta bo biwɔnwɔknb. Ni ya puoli bó nɛ u de' bà bupaabu bɛ ní li teh miyɔkm ya bont nin u de' bà bupaabu bɛ ní li buuh biwiɛnb nin u de' bà bupaabu bɛ ní li muɔh binib nin u de' bà bupaabu bɛ ní li likeh binitɔb nin u de' bà bupaabu bɛ ní li lienh milɛncɛnm ibol ibol nnɔ. 29 Bi'ke yé *Yesu ya tondb nɛ-ɛɛ? Bi'ke yé *Uwien ya ñɔbonsɔknb nɛ-ɛɛ? Bi'ke yé biwɔnwɔknb nɛ-ɛɛ? Bi'ke teh miyɔkm ya bont nɛ-ɛɛ? 30 Bi'ke ñmɔbe bupaabu bɛ ní li buuh biwiɛnb nɛ-ɛɛ? Bi'ke lienh milɛncɛnm ibol ibol nɛ-ɛɛ? Bi'ke sɔkndeh milɛncɛnm ibol ibol nnɔ nɛ-ɛɛ? 31 Tɔ, cère mɛn ni'nun ní li mɔn bupaabu bùa mɔn ki cɛn' bupaabu ke ya bol bo.

Ama fɛnfennɔ n li wuɔn nɛ usɛn wà mɔn ki cɛn' isɛntɔ.

13

Miyɛm nɛ cɛn' nibonn ke

1 N lienh binib ya lenm nin Uwien ya tondb ya lenm ke, ka nín ji yíe nib la, n te tɛn lisenbuɔl bii ligangaal là muɔh ki ñmɔbe kuwaaku nɛ. 2 Nǐ yé n ñmɔbe bupaabu ki sɔkndeh Uwien ya ñɔbon, ki bɛn tigbɛr tà ke buɔ, ki ñmɔbe mibɛnm ke ya bol, ki ñmɔbe mitekjim ki tí gben', mǐ li fre kí cère ijuɔn ní nɛbre i'bùol ñɔ ka yíe nib la, ma yé bonn. 3 Nǐ

yé n taa' n'faal ké ki gbigbiire' binib, ki tuo' bi wɪn' nni ɲɔ ka yíe nib la, ma ɲmɔbe kpɛle uba nin uto.

⁴ Unil ɲmɔbe miyíem la, u ɲmɔbe lifèsangl né, ki ɲmɔbe tinimànt, ka ɲmɔbe nunfòke, ka wɔngɛh u'ba, ka ɲmɔbe gbengt, ⁵ ka teh fé ya bonn, ka nuunh u'tiema mɔnm, ka yé benpiebdaan, ka ɲuuh nib bo. ⁶ U'yɛnm ɲa sɔnge nà ɲa cuube bo, ama u'yɛnm pɛ tigbɛmànt bo né. ⁷ Unil ɲmɔbe miyíem la, u ɲmɔbe sukɛle tibont ké ni né, ki du Uwien bo isɛn ké ni, ki ɲmɔbe lidɛndɛnl isɛn ké ni, ki ɲmɔbe kuminku nà ké li tu wɔ bo.

⁸ Miyíem ɲa ní gben fiebu. Uwien ya ɲɔbon ya sɔknm mɛn li gben né. Milɛncɛnm mà binib lienh mè nnɔ mà li gben. Mibɛnm mà li gben. ⁹ Fɛnfɛnnɔ wuɔ ti bɛn jɛnjɛnku né, né ki sɔkndɛh Uwien ya ɲɔbon mà jɛnjɛnku. ¹⁰ Ama nà mɔn ki tí gben' lá baa' uyo wà la, ti bɛn nà nin ti teh nà jɛnjɛnku nnɔ ké li gben né.

¹¹ N là yé kibuk ma nnɔ, n là lienh mibuwaalenm né, ki bɛn tibont ya tingi kibuk bɛn ma bo, ki maaleh kibuk maaleh ma bo. N tí tien' uciɛn, né ki dàan' ibuwaatùon. ¹² Fɛnfɛnnɔ, ti lɛnh tibont dɔmudɔmu né, ní te tɛn ti likɛh kinunliik kà ɲa lɛnh mɔnmɔnm ni né, né ki lɛnh tijinjint. Ama uyo we ní tí lɛ tù nin ti'nunbu. Fɛnfɛnnɔ ma laan bɛn tibont ki tí gben'. Ama uyo we ní ní bɛnde tù kí tí gben tɛn Uwien bɛn nni ma bo.

¹³ Tɔ, mitekjim nin lidɛndɛnl nin miyíem tuu ki te né, ama tibont tuta nnɔ ni miyíem né cɛn' tu'ké.

14

Mifuoŋaanm ya paabu li toreh Kristo ya taanl yaab ké né

¹ Li nuunh mɛn ní li yíe binib, kí cère ni'nun ní li mɔn *Mifuoŋaanm ya paabu bo; ní'ké tu nin bupaabu bùa li cère ní li sɔkndɛh Uwien ya ɲɔbon. ² Kimɛ unil lienh milɛncɛnm la, wa lienh nin nib, u lienh nin Uwien né. Uba ɲa ciuh u lienh ki teh bà. *Mifuoŋaanm né cèreh u lienh tigbɛr tà buɔ. ³ Ama unil sɔkndɛh Uwien ya ɲɔbon la, u lienh nin binib né, ki toreh bɛ bi kpiɛnh mitekjim ya sɛn ni, ki saakreh bi'gbɛnɛnt, ki sɔngreh bi'yɛnm. ⁴ Wà lienh milɛncɛnm la, u kpiɛndɛh u'ba né mitekjim ya sɛn ni. Ama wà sɔkndɛh Uwien ya ɲɔbon toreh Kristo ya taanl yaab né bɛ ní kpére mitekjim ya sɛn ni. ⁵ N yíe ní'ké ní li lienh milɛncɛnm, ama n tùɔrɛ' ki fé ní li sɔkndɛh Uwien ya ɲɔbon né. Wà sɔkndɛh Uwien ya ɲɔbon cɛn' wà lienh milɛncɛnm. Ama ní yé unil te kí sɔkn milɛncɛnm nnɔ la, ní'mɔ li frɛ kí toreh Kristo ya taanl yaab bɛ ní kpére mitekjim ya sɛn ni.

⁶ N'yaabɛ, ní yé n baa' ni'saan ki lá lienh milɛncɛnm baba, ka cèreh ni bɛndɛh Uwien ya gbɛbɔlkaar, ka cèreh ni bɛndɛh gbɛmànt, ka sɔkndɛh né Uwien ya ɲɔbon, ka wɔknh né wɔknm miba nin mitɔm la, n toreh né nínɔ-ɔɔ? ⁷ Tɔ, maale mɛn kí liike bi taah tibont tà ki jɛleh kujɛlku nnɔ te ma bo. Ní yé liwol bii kubíɛku né tu'muɔ ɲa bore' la, bi li tien mila kí bɛnde nà ké muɔh ma bo? ⁸ Unil piebe' butɔbu ya natunl ka piebe' mɔnmɔnm la, ɲmɛ li bonde butɔbu? ⁹ Ní'mɔ yaam te nnɔ né. Ni lienh iɲɔbon ɲɛh ní'ɲuɔn ni nib ɲa ciuh i'tingi la, bi li tien mila kí bɛnde ni ye ní ye bà? Ni lienh ki wiɛnh fɛnm né. ¹⁰ Ma bɛn ilɛnbol ya ɲɔbu uɲɛndun wuu ni, ama lenm miba ɲa te ka ɲmɔbe mi'tingi. ¹¹ Ma ciuh nil ya lenm la, u yé ucaan né n'bo, né n'mɔ yé ucaan u'bo. ¹² Ní'mɔ yaam te nnɔ né. Ní'nun mɔn *Mifuoŋaanm ya paabu bo ma nɔ, tùɔrɛ mɛn kí li nuunh bù, ama ní li nuunh bupaabu bùa li toreh Kristo ya taanl yaab bɛ ní kpére mitekjim ya sɛn ni.

¹³ Nɛn bo, unil lienh milɛncɛnm la, wɔ ní li kàareh, Uwien ní de wɔ bupaabu bùa li cère wɔ ní frɛ kí sɔkn milɛncɛnm nnɔ. ¹⁴ Kimɛ n kàareh milɛncɛnm ni la, *Mifuoŋaanm né cère' n kàareh, n'bugbɛn ɲa bɛn n teh bà. ¹⁵ Nɛn bo, n li tien mila? *Mifuoŋaanm cèreh n kàareh milɛncɛnm ni la, n li kàareh n bɛn milɛnm mà mɔ ni né. Mí cèreh n gɛh iyuon milɛncɛnm ni la, n li gɛh n bɛn milɛnm mà mɔ ni né. ¹⁶ Kimɛ *Mifuoŋaanm cèreh a faareh Uwien milɛncɛnm ni baba ɲɔ unil te ní'ni, ka bɛn niba Uwien ya sɛn ni la, u li tien mila kí ye «Ami»? Kimɛ wa ciuh a lienh ki teh bà. ¹⁷ Imàñ, a faareh Uwien ní mɔn cɛɛn né, ama na toreh bitɔb bɛ ní kpére mitekjim ya sɛn ni.

18 N faareh Uwien nin n lienh milencenm ki cen' ni'ke ma nno. 19 Ama n te Kristo ya taanl yaab ni, ki tu ki len' iñobon injun i wien ki wəkn' be la, ni tu nin n len iñobon itur piik milencenm ni.

20 N'yaabe, la te men ten mubumu ni'yennaale ni. Na bre ya tienm wən, li te men ten mucenfendmu, ama iyennaale ni wən, li maaleh men bicienb maaleh ma bo. 21 Ni kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye Yonbdaan ye:

«N li cère linibotəl ya nib ne n len nin n'nib bie milencenm, nin nen ke ŋə, ba n cenge n'bó.»

22 Nen bo, milencenm ŋa yé dīeku binib bā teke' Uwien ki jin' nno bo, ama mi yé kudīeku bā ŋa teke' wə ki jin' nno bo ne. Uwien ya ñobon ya səknm men yé kudīeku bā teke' wə ki jin' nno bo ne, ma yé dīeku bā ŋa teke' wə ki jin' nno bo.

23 Ni yé Kristo ya taanl yaab ke taan' ŋə bi'ke lienh milencenm la, binib bā ŋa ben niba Uwien ya sen ni bii binib bā ŋa teke' wə ki jin', kən' ní la, ba n ye ni yé iwaar-ii? 24 Ama unil ke səkndeh Uwien ya ñobon, wə ŋa teke' wə ki jin', bii wə ŋa ben niba u'sen ni kən' ní la, binib ke lienh nā nno ne li cère wə n bende kí ye u yé ubierdaan, ne u'yenm n saa u'biere bo. 25 U'fəl bo ya gber ke li ñe upaan bo. Nno ne u li gbaan, kí puke Uwien, kí ye ni yé imən ne, Uwien mənbe ki te ni'ni.

Kristo yaab taan' la, bi la teh tibont ŋmerkŋmerki

26 N'yaabe, ti li tien mila? Ni lá taan' la, wə ŋmabe iyuon la, wə n gè. Wə mə ŋmabe miwəknm la, wə n wəkn. Uwien cère' wə bende' u'gbəbəlkaar la, wə n təkə tū bitəb. Wə mə ŋmabe bupaabu wə n len milencenm la, wə n len bii wə n sək n mē. Wə teh nā ke la, wə n cère nē n li toreh Kristo yaab be n kpére mitekjim ya sen ni. 27 Binib ye be n len milencenm la, nē li yé bile bii bita. Ni la gəbre' binib bita. Be n li lienh uba uba. Uba mə n li səkndeh bi lienh ki teh bā. 28 Nil ŋa te litaanl nno ni kí sək n la, be n li ŋmin, kí li lienh bi'yenm ni nin Uwien. 29 Ni yé Uwien ya ñobon ya səknm mə la, bile bii bita n sək n, bitəb n fiin kí liike bi səkndeh nā nno ya tingi. 30 Uwien cère' unitə bende' u'gbəbəlkaar litaanl nno ni, ki ye wə n sək n tū la, wə bi lienh nno n ŋmile. 31 Imən, ni'ke li fre kí li səkndeh Uwien ya ñobon ama ní li səkndeh uba uba. Ni teh nno la, unil ke li bende Uwien ya gber, ne n li saake unil ke ya gbenent. 32 Unil səkndeh Uwien ya ñobon la, u li fre kí li coh u'ba. 33 Kimε Uwien ŋa yé fenfenm, u yé nibonn ke n li te ni'donbó ne.

Ni te ma Kristo yaab ya táan ke ni si: 34 Bipiib li ŋmin ne itaan ni. Ba ŋmabe sen be n len, be n li blinh bi'yul, kimε ni kele' nno ne Moyis ya gbənt ni. 35 Bi yé be n tūre kí cii niba ya tingi la, be n ti niire bi'ciēb idonbó; kimε na kpe pii n li lienh Kristo ya taanl ni.

36 Bii Uwien ya gber ñen' ninbi saan ne-εε? Ninbi baba ne cii' tū-uu? 37 Unil maaleh ki teh u yé *Uwien ya ñobonsəknl bii u maaleh ki teh *Mifuoñaanm te u'ni la, wə n bende kí ye n kele' nā nno yé Yonbdaan ya wəbl ne. 38 Unil wə ŋa tənge' nē la, Uwien mə ŋa n tənge wə.

39 N'yaabe, nen bo, cère men ni'nun n li mən ní li səkndeh Uwien ya ñobon, ki la pien nil u la len lencenm. 40 Ama ní li teh nibonn ke ni'donbó, ki la teh ŋmerkŋmerki.

15

Kristo ya mekrm bitenkpiib ni

1 N'yaabe, n yé n tiere ne n là təkə' ne tigbēmən mənt tā, ni teke' tū, ki ŋuuke tū mən mən nno ne. 2 Ni ŋuuke tū n là təkə' ne tū ma bo la, tun bo ne ni li ŋmere. Nno ŋa nī la, ni teke' ki jin' fenm ne.

3 N là cii' nā nno n cinde' ki təkə' ne nen ne. Nen si: Ti'biere bo ne Kristo kpo'. Ni là kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye ni lá li tien nno ne. 4 Bi sube' wə, ne wienta daali u mekre' bitenkpiib ni. Ni là kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye ni lá li tien nno ne. 5 U cère' Pier* laa'

* 15:5 Liike 1:12.

wɔ, ni ya puoli bó nɛ u cère' bitondb piik nin bile nnɔ kɛ laa' wɔ. ⁶ Nɛ ki liebe' ki cère' u'panpaankaab mɔ taan' ki laa' wɔ ki gèbre' binib kobiinjun. Bi'ni bà yɛbe biɛ ki fuobe, nɛ biba mɔ kpo'-a! ⁷ U liebe' ki cère' Saak laa' wɔ, nɛ ki cère' bitondb kɛ mɔ laa' wɔ.

⁸ Bi'kɛ yaam ti gèbre', nɛ u cère' min wà te tɛn kibuk kà bi lɔre' kè nnɔ mɔ fɔre' ki laa' wɔ. ⁹ Imòn, min nɛ yé *Yesu ya tondb kɛ ya gbaarkɛ. Ma kpɛ bɛ ní yin nni *Yesu ya tond mɔnɔn, kimɛ n là jèndeh Uwien ya taanl yaab nɛ. ¹⁰ Ama Uwien ya juokm bo nɛ n ji te tɛn n te ma fɛnfennɔ wuɔ nɔ. U juoke' nni mijuokm ma nnɔ ɲa juore' fɛnm. Ma juore' fɛnm, kimɛ n'gbɛnɛnt ben' lituonl ni ki cɛn' bi'kɛ. Na yé n taa' n'tiɛma tuɔm nɛ ki sɔn' lituonl nnɔ, n laa' Uwien ya juokm mà nnɔ nɛ cère' n sɔn'. ¹¹ Tɔ, nɛ yé min nɛ bii ben nɛ tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt la, ti'kɛ tɔke' nɛ tigbɛbaabt nɛ, nɛ ni teke' tun nɛ ki jin'.

Uwien li mɛkre bitenkpiib

¹² Tɔ, ti tɔkeh ki teh Kristo mɛkre' bitenkpiib ni nɛ. Nɛ tien' mila ni'ni biba lienh ki teh bitenkpiib ɲa ní mɛkre? ¹³ Nɛ yé bitenkpiib ɲa ní mɛkre la, Kristo mɔ ɲa mɛkre' nɛ-a! ¹⁴ Kristo ɲa mɛkre' la, ti tɔkeh tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ yé fɛnm nɛ, nɛ ni'tekjim mɔ yé fɛnm nɛ. ¹⁵ Bitenkpiib ɲa ní mɔnbe kí mɛkre la, nɛ wɔngɛh ki teh ti nɛndeh Uwien bo nɛ-a! Kimɛ ti lienh ki teh u mɛkre' Kristo nɛ, nɛ wa mɛkre' wɔ-a! ¹⁶ Tɔ, bitenkpiib ɲa ní mɛkre la, Kristo mɔ ɲa mɛkre' nɛ-a! ¹⁷ Nɛ Kristo ɲa mɛkre' la, ni'tekjim yé fɛnm nɛ, nɛ ni juore' ki te ni'biere ni nɛ. ¹⁸ Nnɔ la, Kristo yaab bà kpo' nnɔ mɔ juore' fɛnm nɛ. ¹⁹ Nɛ yé ti ɲmɔbe lidɛndɛnl Kristo bo uɲɛndun wuu ni ya fuobm baba bo nɛ la, ti yé bicɛɛkɛndɛn ki cɛn' binib kɛ.

²⁰ Ama imòn nɛ, Uwien mɔnbe ki mɛkre' Kristo. Wɔn nɛ yé unil wà kpɛ' ki mɛkre' bitenkpiib ni, ki wuɔn' ki ye bitenkpiib mɔ lá li mɛkre. ²¹ Kimɛ unibaab bo nɛ mikuum baa', nɛ unibaab mɔ bo nɛ bitenkpiib li mɛkre. ²² Adam bo nɛ binib kɛ kpuokeh, nɛ Kristo mɔ bo nɛ binib kɛ li mɛkre. ²³ Ama wà kɛ nin u'sensien nɛ. Kristo nɛ yé unil wà kpɛ' ki mɛkre'. U lá baa' la, binib bà yé u'yaab nnɔ mɔ li mɛkre. ²⁴ Ni ya puoli bó nɛ Kristo li gben nà ɲmɔbe ufaa kɛ ya bol nin nà ɲmɔbe mituɔm kɛ ya bol, kí taa libɛl kí jiin kí de u'Baa Uwien. Ugbɛngbenyo nínɔ. ²⁵ Kimɛ u li yé ubɛr nɛ kí tɛ baa uyo wà Uwien li cère wɔ ní tɛ u'nɛnnɛndb kɛ bo litaal. ²⁶ Mikuum nɛ yé unɛnnɛndfɔrke wà u li gben u'gber. ²⁷ Imòn, Uwien cère' u tɛ' nibonn kɛ bo litaal ɲa. Ama bi ye: «U tɛ' nibonn kɛ bo litaal la», nà yé u tɛ' Uwien mɔ bo nɛ, kimɛ Uwien nɛ cère' u tɛ' nibonn kɛ bo litaal. ²⁸ Uyo wà Kristo li yé uciɛn nibonn kɛ bo nnɔ, u ya yo nɛ wɔn Kristo wà yé Uwien ya Bijɛ nnɔ mɔ li jiin ticiɛnt kí de Uwien wà de' wɔ ticiɛnt nibonn kɛ bo nnɔ. Nnɔ nɛ Uwien li tɔɔre kí li yé ubɛr nibonn kɛ bo.

²⁹ Tɔ, maale mɛn kí liike binib bà cèreh bi siih bɛ Uwien ya ɲunm bitenkpiib ya taal ni nnɔ ya gber. Nɛ yé bitenkpiib ɲa ní mɛkre la, nɛ li tore bɛ ba? Bitenkpiib ɲa ní mɛkre la, bɛ bo nɛ bi cèreh bi siih bɛ Uwien ya ɲunm bi'taal ni? ³⁰ Nɛ yé bitenkpiib ɲa ní mɛkre la, bɛ bo nɛ tinbi sɔnh ituonl yà cèreh kinunbɔnk tuu ki bàareh tɛ? ³¹ N'yaabɛ, nɛ yé imòn nɛ, idaan kɛ mikuum kpàakeh nni nɛ. Nɛ liebe' ki ye imòn mɔ nɛ ki ye ninbi nɛ yé n'bo ijenjɛbn Yonbdaan *Yesu Kristo ya sɛn ni. ³² Nɛ yé n mɔn' nin muwɛnbiimu Efɛs ya du bó inisaalyɛnmaale baba bo nɛ la, n kpɛle si ba? Nɛ yé bitenkpiib ɲa ní mɛkre la, cère mɛn tí li jinh kí ɲuh-a, kimɛ wenli ti li wun kpo-a!

³³ La cère mɛn uba ní lɛre nɛ. «A tɔkeh nin unibiɛɔ la, a'mɔ li tɛ gben kí saa nɛ.» ³⁴ Cuo mɛn ni'ba ki la teh mɛn biere, kimɛ ni'ni biba ɲa ben Wien. N len' nà nɔ yé ni'fɛ nɛ.

Bà li mɛkre ya gbɛnɛnt li te ma bo

³⁵ Ama uba li fre kí niire kí ye: «Bitenkpiib li mɛkre mila bo? Bi mɛkre' la, bi'gbɛnɛnt li te mila bo?» ³⁶ Ujɔr sin, a bule' nibonbuonn nà kpo' la, na ní pɛ. ³⁷ Nibonbuonn nà a bule' nè nnɔ ɲa yé nɛ pɛn' nà nnɔ, nɛ yé nɛ lá li lùon nà nnɔ nɛ. Nba la, a bule' iji nɛ, mitɔm la, tibontɔr. ³⁸ Nɛ Uwien cèreh mibim kɛ pɛh mipiɛm u yíe ma bo. Nɛ bim kɛ bim nin mipiɛm nɛ.

³⁹ Bonn kɛ bonn nin ni'gbenɛnt nɛ. Binib ya gbenɛnt te tu'ba nɛ, tiwɛnt mɔ yaar tu'ba, inuɔn mɔ yaar tu'ba, ijɛn mɔ yaar tu'ba. ⁴⁰ Kutaaku bo ya bont te tu'ba, nɛ kitink bo yaar mɔ te tu'ba. Kutaaku bo yaar ya mɔnbe nin kitink bo yaar ya mɔnbe ɲa tɛ. ⁴¹ Uwien ya wien te u'ba nɛ, uɲmaal mɔ yu u'ba, iɲmaabii mɔ yu u'ba. Iɲmaabii mɔnɔn kɛ ya wien ɲa kpɛ.

⁴² Bitɛnkpiib lá mɛkre' la, nɪ li te nnɔ nɛ. Bi sube' bɛ nin tigbɛnɛnt tà nnɔ li bùrɛ nɛ, ama bi li mɛkre nin tà nnɔ tun ɲa rí bùrɛ. ⁴³ Bi subeh nin tigbɛnɛnt tà nnɔ ɲa ɲmɔbɛ sel, bi li mɛkre nin tà nnɔ, tun ɲmɔbɛ ukpɛkɛ nɛ. Bi subeh nin tigbɛnɛnt tà nnɔ ɲa ɲmɔbɛ tuɔm, bi li mɛkre nin tà nnɔ, tun ɲmɔbɛ mituɔm nɛ. ⁴⁴ Bi subeh nin tigbɛnɛnt tà nnɔ, tù yé tinisaalgbenɛnt nɛ. Bi li mɛkre nin tà nnɔ yé *Mifuoɲaanm li de tà nɛ. Tinisaalgbenɛnt te la, *Mifuoɲaanm dienh tà mɔ te nɛ. ⁴⁵ Nɛn bo nɛ nɪ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Adamkpɛk lá yé unisaal nɛ,» ama Adamfɔrkɛ† wɔn yé *Mifuoɲaanm ya daan nɛ ki dienh limiɛl. ⁴⁶ Nà yé ti li kpɛ kɪ li ɲmɔbɛ *Mifuoɲaanm dienh tigbɛnɛnt tà nnɔ nɛ. Ti li ɲmɔbɛ tinisaalgbenɛnt nɛ kɪ yaan kɪ lá lɛ *Mifuoɲaanm dienh tà nnɔ. ⁴⁷ Uwien là taa' titɛnt nɛ ki tien' unikpɛk. U yé titɛnt nɛ. Unilie wɔn, wɔn ɲɛn' paaki bó nɛ ki jiiɛr' ní. ⁴⁸ Bi taa' titɛnt ki tien' unikpɛk wà nnɔ te ma bo nnɔ, bà yé kitink bo yaab mɔ te nnɔ nɛ. Wà ɲɛn' paaki bó ki jiiɛr' ní te ma bo nnɔ, bà li yé paaki bó yaab nnɔ mɔ li te nnɔ nɛ. ⁴⁹ Ti naan unil wà bi taa' titɛnt ki tien' wɔ ma nnɔ, nnɔ nɛ ti lá li naan wà ɲɛn' paaki bó ki jiiɛr' ní nnɔ mɔ.

⁵⁰ N'yaabɛ, n ye rí tɔkɛ nà sɔ: nà ɲmɔbɛ tigbɛnɛnt nin misɛm ɲa rí frɛ kɪ kɔ Uwien ya bɛl ni. Na li bùrɛ nin nà ɲa rí bùrɛ ɲa rí frɛ kɪ taan.

⁵¹ Cɛngɛ mɛn rí tɔkɛ nɛ tigbɛbɔlkaar tuba. Ti'kɛ ɲa rí kpo kɪ gben ama ti'kɛ ya gbenɛnt li lèbrɛ nɛ. ⁵² Tigbɛnɛnt ya lèbrm nnɔ ɲa rí taande nɪ li tien tɛn bununbu ya kɛnbm nɛ uyo wà bi li piebɛ linatunfɔrkaarl nnɔ. Bi piebɛ' linatunfɔrkaarl nnɔ uyo wà la, bitɛnkpiib li mɛkre kɪ li ɲmɔbɛ tigbɛnɛnt tà ɲa rí bùrɛ, nɛ Uwien rí lèbrɛ ti'mɔ ya gbenɛnt. ⁵³ Kimɛ nɪ kpɛ tigbɛnɛnt tà li bùrɛ nnɔ rí kpɛndɛ tà ɲa ji li bùrɛ nɛ, nɛ tà li kpo nnɔ mɔ rí kpɛndɛ tà ɲa ji li kpo. ⁵⁴ Tigbɛnɛnt tà li bùrɛ nnɔ lá kpɛndɛ' tà ɲa rí bùrɛ ɲɔ tigbɛnɛnt tà li kpo mɔ kpɛndɛ' tà ɲa ji kpo la, nɛn daali nɛ nà kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ li tien. Nɪ kɛlɛ' kɪ yé:

«Uwien faake' nin mikuum, ki gben' mi'gber.

⁵⁵ Mikuumɛ, a'faa ji te la?

Mikuumɛ, a'lɔbpiɛn ji te la?» ⁵⁶ Ibiɛrɛ nɛ yé mikuum ya lɔbpiɛn, nɛ yiko bo nɛ ibiɛrɛ ɲmɔbɛ ti'bo mituɔm.

⁵⁷ Nin nɛn kɛ tí faare mɛn Uwien, kimɛ wɔn nɛ dienh tɛ ufaa kɪ ɲɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

⁵⁸ Nɛn bo, n'yaab bà n yíe bɛ, tùɔrɛ mɛn kɪ cuo kenken, kɪ cèrɛ ni'nun rí li mɔn Yonbdaan ya tuonl bo, ní li tuu ki sɔnh lè ki joh inun bó, kɪ li bɛn ki ye ni sɔnh ki dienh ti'Yonbdaan la, ni'tòntònkɔ ɲa rí juore fɛnm.

16

Bi li taan ilike ma bo kɪ tore Kristo yaab bà te Yerusalem bó

¹ Tɔ, mipum mà ni li taan mɛ kɪ tore Uwien ya nib nnɔ ya gber wɔn, tien mɛn tɛn n là tɔkɛ' Kristo ya táan yaab bà te Galasi ki ye bɛ rí tien ma bo nnɔ. ² Nawucu kɛ nawucu ya wenkpɛkɛ ya daali*, ni'ni wà kɛ rí li boreh u laa' nà bo ki blinh u'den niba saan u'tuɔm kpɛ ma bo. Ni la li gu rí baa ɲɔ kɪ yaan ní taan mipum nnɔ. ³ Ní gèndɛ ni'ni biba, n lá baa' la, rí de bɛ tigbɔnt, kɪ sɔn bɛ, bɛ rí taa ni taan' mipum mà nnɔ kɪ tí de Kristo yaab bà te Yerusalem ni nnɔ. ⁴ Nɪ kpɛ n'mɔ rí jo ni'bó la, n li tɔkɛ nin bɛ.

Pɔl bondeh isɛn ya jom

† 15:45 Bi ye Adamfɔrkɛ la, bi niirɛh Kristo. * 16:2 Nawucu ya wenkpɛkɛ nɛ ji yé Kristo yaab ya fofuordaali.

⁵ N maaleh ń ñε Maseduɔnn nε kί baa ni'saan, kimε n li cuon kί càare mi ya tinfɛnm nε. ⁶ Nba la, n li tien ni'saan iwenkàankε bii n li tien ni'saan kί tī gben tiwɔrciɛnt ya yo nε, ɲɔ ní tore nni n fre kί baa n joh nà bó. ⁷ Ma yíe miε bo n baa' ni'saan la, ń sere itàan bo kί gèbre', kimε Yonbdaan tuo' la, n yíe ń tien ni'saan iwien ile nε.

⁸ Ama n li juore Efɛs ya du ni, kί tī baa Pantekot ya nacenku ya yo nε, ⁹ kimε Uwien pɛkre' usɛn ki de' nni ń sɔn lituonciɛnl udu nnɔ ni nin binɛnnɛndb yɛbe ma kε nnɔ.

¹⁰ Timote baa' ni'saan la, ní ñikn kί teke wɔ mɔnmɔnm, kί cère u'yɛnm ń li dɔ, kimε u'mɔ sɔnh Yonbdaan ya tuonl tɛn min nε. ¹¹ Nɛn bo, uba la liike wɔ fɛnm. Ní tore wɔ, ɲɔ wɔ ń liεbe ní n'saan nin uyɛnduɔn, kimε n gu wɔn nin ti'ninjieɓ bitɔɓ ya liεbm ní nε.

¹² Ti'ninjε Apolos wɔn, n tùɔre' kί sure' wɔ wɔ ń pìere ti'ninjieɓ ni'saan, ama wa yíe wɔ ń baa ni'saan fɛnfɛnnɔ wuɔ fiebu. U lá laa' usɛn la, u li baa ní.

Igbierfɔrke nin ifuonde

¹³ La gɔh mɛn, kί li faa mitekjim ni, kί li ɲmɔbe lifèl, kί li faa. ¹⁴ Li teh mɛn tibont kε nin miyíem.

¹⁵ N'yaabε, n li liεbe kί gbierε nε usɛn uba mɔ ni. Ni bɛn ki ye Sitefanas nin u'den yaab nε kpiε' ki teke' Kristo ki jin' nin Akayi ya tinfɛnm ya nib kε, nε ki taa' bi'ba ki de' Uwien ya nib ya torm. ¹⁶ Nɛn bo, li boh mɛn bi ya nib nin bà kε taakeh nin bε ki sɔnh itùon nin inunmɔn nnɔ.

¹⁷ Sitefanas nin Fotunatus nin Akayikus ya baam là sɔnge' n'yɛnm. Na là te n'saan ma nnɔ, bɛn nε la lère' ní'lènl. ¹⁸ Kimε bi là duɔn' n'yɛnm ki duɔn' ní'mɔ yaam. Li pèkeh mɛn bi ya nib. ¹⁹ Kristo ya táan yaab bà te niε saan Asi ya tinfɛnm ni nnɔ fuondeh nε. Akilas nin Prisil nin Kristo ya taanl ya nib bà taakeh bi'den nnɔ mɔ fuondeh nε mɔnmɔnm Yonbdaan ya yel bo. ²⁰ Ti'yaab kε fuondeh nε. Ni'mɔ ń li fuondeh tɔɓ mɔnmɔnm. ²¹ Min Pɔl nin n'yul nε kele' ifuonde yii nɔ.† ²² Unil wà ɲa yíe Yonbdaan la, Uwien ń wiε wɔ miɲùum. Maranata! Ni'tingi si: Yonbdaan, dɛn! ²³ Yonbdaan *Yesu ń juoke nε. ²⁴ *Yesu Kristo bo nε n yíe ní'kε.

† **16:21** Kí ñε Kugbɔnku kuu ya cinm kί lá baa 16:20 Pɔl lienh nε uba kieh, ama wɔn nin u'yul nε kele' migbiirm 21 kί tī baa' 24.

Kugbɔnlieku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Korɛnt yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kɛle' kugbɔnkpiɛku kùà ki de' Korɛnt yaab nnɔ ya puoli bó nɛ wɔn nin u'yul jon' ni'bó. U tɪ baa' nɛ bi'yɛnm ɲa ɲmaake' u'bo. Bi'ni biba mɔnɔn yɛ ki ye wa yé Yesu ya tond. Pɔl mɔ ya yɛnm ɲa ɲmaake' bi'bo. Nɛn bo nɛ wa wuɔke' bi'saan, ki liɛbe' Efɛs ya du bó. U tɪ baa' nɛ ki kɛle' kugbɔntɔku nin tinunsiir ki de' Tit wɔ rí tɪ de bɛ. Ku ya gbɔnku bole' nɛ, nil ɲa bɛn nɪ tien' ma. Tit tuke kugbɔnku nnɔ uyo wà ki joh Korɛnt nnɔ, Pɔl ya yɛnm ɲa dɔ. Tit liɛbe' ní ki lá cende' Pɔl Maseduɔnn ya du ni nɛ, ki tɔke' wɔ ki ye Korɛnt yaab tuo' u'gbɛr ki lèbre' bi'tetem, nɛ u'yɛnm ji duɔn' nɛ u kɛle' kugbɔnku kuu kí de bɛ.

Kí cin liyul 1 kí tɪ baa iyul 7 Pɔl len' ki fie' u'ba, ki ye u yé Kristo ya tond nɛ, nɛ nɪ yé u'bo lituonl nɛ. Ijɛnd nin kinunbɔnk tu' wɔ u'tuonl ni ki yebe, ama u juun' ki teke' nɛn kɛ.

Kí cin iyul 8 kí tɪ baa 9 Pɔl sureh Kristo yaab bà te Korɛnt ya du ni nnɔ bɛ rí pu Kristo yaab bà te Yerusalem ni, ka ɲmɔbe niba nnɔ mipum nin tinimɔnt.

Kí cin iyul 10 kí tɪ baa 13 Pɔl wuɔn' unil li ɲmɔbe mitetem mà, kí li yé Kristo ya tond nɛ. U ya bùol Kristo ya tond yé unil wà jiindeh u'ba tingi ki kpiindeh bitɔb nɛ.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. Min nin ti'ninje Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de Uwien ya taanl yaab bà te Korɛnt ya du ni nnɔ nin bà mɔ kɛ yé u'yaab ki te Akayi ya tinfɛnm kɛ ni nnɔ. ² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Ni'mɔ rí li duɔndeh ni'tɔb ya yɛnm

³ Tɪ pèke mɛn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U yé ti'Baa wà muɔh binib micɛcɛkm ki gbiekeh nɛ, ki yé Uwien wà duɔndeh binib ya yɛnm isɛn kɛ ni. ⁴ U duɔndeh ti'yɛnm ijɛnd kɛ ni ɲɔ ti'mɔ rí li freh ki duɔndeh binib bà lenh ijɛnd kɛ ya bol ya yɛnm kí ñɛ tinbi mɔnɔn lenh uyɛnduɔn wà u'saan nnɔ bo nɛ. ⁵ Nnɔ nɛ Kristo bo, ti lenh ijɛnd ki gbiekeh ma nnɔ wɔn Kristo bo nɛ Uwien duɔndeh ti'yɛnm mɔ ki gbiekeh. ⁶ Ti te uyɛnsaa ni la, ti nuunh ninbi ya yɛnduɔn nin ni'ɲmɛrm nɛ. Uwien duɔn' ti'yɛnm ɲɔ ti'mɔ rí duɔn ni'yaam ní juun kí tuo ti jinh ijɛnd yà nnɔ nɛ. ⁷ Nɛn bo, ti cinbe ki du ni'bo ki gbien', kime ti bɛn ki ye tinbi nin ninbi taakeh ki jinh ijɛnd ma nnɔ, ti li taan kí li ɲmɔbe uyɛnduɔn mɔ nɛ.

⁸ Ti'yaabɛ, ta yíe ní li te ka bɛn ki ye ijɛnd là tu' tɛ Asi ya tinfɛnm ni. Ijɛnd nnɔ ɲa là ɲmɔbe fuul. I là faake' nin tɛ cɛɛn nɛ, nɛ ta ji là daan ki ye ti li lɛ limiel mɔnɔn. ⁹ Imɔn, tinbi mɔnɔn là maale' ki ye ti'kuum ya yo baa' nɛ. Ni là tien' nnɔ ɲɔ ti la ji rí li du ti'ba bo, ama tí li du Uwien wà mɛkreh bitɛnkpiib nnɔ bo nɛ. ¹⁰ Wɔn nɛ ñɛn' tɛ mi ya kubierm ni, ki tí li ñɛn tɛ mi'ni mɔ. Imɔn, ti du wɔn bo nɛ ki ye u li ñɛn tɛ len. ¹¹ Ni'mɔ toreh tɛ len nɛ nin ni'kaare. Nnɔ nɛ Uwien dienh tɛ mimɔnm kí ñɛ linigol ya kaare bo. Nɛ tinbi bo binib bà yebe mɔ li faare Uwien.

Nà cère' Pɔl pien' u'sɛn ya jom

¹² Ti jɛbnh ti'ba nà bo si: ti bɛn ti'yɛnm ni, ki ye ti ɲmɔbe mitetem mà nnɔ ñɛn' Uwien saan nɛ. Mí wien nɛ, ki cuube unɛndun wuu ni, ni'kɛ tu nin ninbi bo. Uwien ya juokm nɛ cère' ti te nnɔ, na yé nisaalyɛnfuom. ¹³ Ti kɛle' nɛ tigbɛr tà ti'gbɔnt ni nnɔ, gbɛr tuba ɲa te len ɲɔ ní kàan ka rí fre kí bɛnde tu'tingi. Nɛ n teke' ki jin' ki ye ni li fre kí bɛnde tu'kɛ ya tingi ¹⁴ tɛn ni cin' ki bɛndeh ma ki teh tinbi nɛ yé ni'jenjɛbn, nɛ ni'mɔ li yé ti'yɛ lidaali là Yonbdaan *Yesu li baa ní nnɔ.

¹⁵ N là ηmɔbe mi ya dum ya bol nɛ ki cɛkre' n'yɛnm rí kpiɛ kí baa ni'saan ηɔ ní tí rí lɛ mimɔnm kí pukn. ¹⁶ N ñɛn' ni'saan la, n li jo Maseduɔnn ya tinfɛnm bó nɛ, kí tí rí liebe ní ni'saan ηɔ ní de nni ná kɛ ciɛke nni rí fre kí jo Sude ya tinfɛnm bó. ¹⁷ N cɛkre' n'yɛnm rí tien nnɔ ma nnɔ, ma tũɔre' ki maale' nɛ-ɛɛ? Bii n cɛkre' n'yɛnm rí tien ná nnɔ yé unisaal ya yɛnmaale nɛ, ηɔ rí ye nɛn nɛ, kí liebe kí ye nɛn ηa ñí? ¹⁸ Uwien yé umɛmɔndaan nɛ. U bɛn ki ye ta tɔkeh nɛ ki teh nɛn nɛ, ki liebeh ki teh nɛn ηa ñí. ¹⁹ Kime *Yesu Kristo Uwien ya Bijɛ wà min nin Silfɛn* nin Timote là tɔke' nɛ u'gber nnɔ ηa teh nɛn nɛ, kí liebe kí ye nɛn ηa ñí. Ama u tuu ki cɛ ki teh nɛn nɛ. ²⁰ Wɔn bo nɛ Uwien là pũon' ki ye u li tien ná kɛ nnɔ tien'. Wɔn bo mɔ nɛ ti teh «Ami» ki kpiɛkreh Uwien. ²¹ Wɔn Uwien nɛ cɛre' tinbi nin ninbi faa mitekjim ni kí ñɛ Kristo bo. Wɔn nɛ gɛnde' tɛ ki tien' u'yaab, ²² ki tien' u'diɛku ti'bo, ki cɛre' *Mifuoñaanm te ti'fɛl bo. Nɛn nɛ wuɔn' ki ye ta rí lúo mimɔnm mà u bonde' mɛ ki ble' tɛ nnɔ.

²³ Min wɔn, n taa' Uwien nɛ ki tien' n'mɔnkunl, n nɛn la, u la daan nni. Ma là yíe rí len tuba, tù rí saa ni'yɛnm nɛ. Nɛn nɛ cɛre' ma liebe' ní Korɛnt ni. ²⁴ Na yé ti nuunh tí wɔbn nɛ kí wuɔn nɛ ni li teke Uwien kí ji ma bo nɛ, kime ni co mitekjim kenken nɛ. Ama ti nuunh tinbi nin ninbi rí taan kí sɔn ηɔ ní li ηmɔbe uyɛnsɔnge nɛ.

2

¹ Min cɛkre' ná sɔ n'yɛnm ni: nǐ yé n li liebe ní ni'saan, ni'yɛnm rí saa la, ma we ní. ² Kime min nin yul saa' ni'yɛnm la, rí ji li lɛ ηmɛ wɔ rí de nni uyɛnsɔnge? Na yé n saa' ninbi bà ya yɛnm nnɔ-ɔɔ? ³ Nɛn bo nɛ n tí là kele' nɛ kugbɔnku kuba, kime ma là yíe rí baa n'yɛnm rí saa ninbi bà bi li de nni uyɛnsɔnge nnɔ bo. N bɛn ni'kɛ ya tetem. Ná li sɔnge n'yɛnm nnɔ li sɔnge ni'kɛ mɔ yaam nɛ. ⁴ N là kieh nɛ kugbɔnku nnɔ ma nnɔ, n'yɛnm ηa là ηmɛ fimmu nɔ, nǐ wi nni ki tí kɛnde' nɛ n muɔh bríbrí. Nin nɛn kɛ ηɔ ma là kele' kugbɔnku bugbɛn rí saa ni'yɛnm, n la yíe ní bɛnde n yíe nɛ ki tí kpe ma bo nɛ.

Wà bii' nnɔ, ní fère wɔ

⁵ Unil tien' uyɛnsaa ya bonn la, na yé u saa' min baba ya yɛnm nɛ, u saa' ni'kɛ yaam nɛ. Ma yíe rí len kí tí kɛnde. Na li yé ni'kɛ mɔnɔn la, u saa' ni'ni biba yaam. ⁶ U ya daan wɔn, ni'ni bà yɛbe kɔn' nin wɔ ma, nǐ dɛkre nɛ. ⁷ Nɛn bo, ni ji bi li fère wɔ u'biil nɛ, kí duɔn u'yɛnm. Nnɔ ηa ñí la, u'yɛnm ji li saa kí tí kɛnde nɛ. ⁸ Nɛn bo nɛ n sureh nɛ ní wuɔn wɔ kí ye ni yíe wɔ. ⁹ Kime n kieh nɛ kugbɔnku kuu ma nɔ, n yíe rí diire kí liike ni boh tibont isɛn kɛ ni bii na boh nɛ. ¹⁰ Ni fère' unil wà u'biil la, n'mɔ fère wɔ nínɔ. N fère' wɔ u'biil ma nnɔ, na bi ciɛke min rí fère wɔ, ninbi bo nɛ n fère' udaan Kristo ya nun bó, ¹¹ ηɔ ki la de *Satan usɛn wɔ rí lɛre kí tuln tɛ, kime ti bɛn u maaleh ti'bo yà.

Pɔl ya yɛnm saa' Trowas ya du ni

¹² N là jon' Trowas ya du bó rí tí tɔke Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nɛ. Nin Yonbdaan de' nni usɛn rí sɔn lituonl bugbɛn ma kɛ nnɔ, ¹³ n'yɛnm ηa là dɔ, kime ma là laa' n'ninje Tit. Nɛn bo nɛ n là cɛbe' udu nnɔ yaab ki bure' Maseduɔnn ya tinfɛnm bó.

Yesu Kristo nɛ mɔn' ki faake'

¹⁴ Tɔ, tí faare mɛn Uwien. Uyo kɛ u cɛreh ti te binib bà wɔngɛh ki teh u mɔn' ki faake' ya cɛkl ni nɛ kí ñɛ Kristo bo. Kí ñɛ tinbi bo nɛ u cɛreh binib bɛndɛh Kristo ya gber ni'kɛ saan. U'gber ya bɛndm nnɔ te tɛn lɛfina wà ya nu ηmɛ ki joh ni'kɛ saan nɛ. ¹⁵ Imɔn, Uwien bo, ti yé Kristo ya lɛfina nɛ ki nu ki ηmɛ. Bà pɛ miηmɛrm ya sɛn bo nin bà pɛ usɛn wà li cɛre bɛ rí juore fɛnm kɛ ciɛh lɛfina nnɔ ya nu nɛ. ¹⁶ Lɛfina nnɔ yé biba bo mikuum ya nu nɛ, ki tukeh mikuum ki bàareh bɛ, ki yé bitɔb bo limiɛl ya nu, ki cɛreh bi lɛnh limiɛl. Nɛm li fre kí sɔn li ya tuonl-i? ¹⁷ Tinbi ηa taah Uwien ya gber ya tɔkm ki teh ukpenkpende tɛn binib bà yɛbe teh ma bo. Uwien nɛ sɔn' tɛ. Kristo bo nɛ ti tɔkeh wɔn Uwien ya gber u'nun bó, jɔknt ηa te ti'fɛl bo.

* **1:19** Bi liebe' ki yih Silfɛn nɛ Silas. Liike Itũon 15:22, 40.

3

Kujɔtiefɛnku ya tuonl

¹ Ni maaleh tɪ biɛ kɪ taa ti'ba kɪ wuɔn nɛ nɛ? Bii ni maaleh tɪ de nɛ tigbɔnt kɪ wuɔn kɪ ye ti yɛ *Yesu ya tondb nɛ? Bii ni maaleh ninbi nɛ rɪ de tɛ tigbɔnt kɪ wuɔn kɪ ye ti yɛ bɛ, tɛn binib biba teh ma bo? ² Ninbi nin ni'yul nɛ yɛ ti'bo kugbɔnku. Kugbɔnku nnɔ kɛle' ti'fɛl ni nɛ, nɛ unil kɛ bɛn kù, kɪ kaan' kù mɔ. ³ Imɔn, ni mɔnbe kɪ yɛ Kristo bo kugbɔnku nɛ kɪ nɛ ti'tuonl bo. Kua kɛle' nin sɛm, kù kɛle' nin Uwien wà fuobe ya Fuoñaanm nɛ. Kua kɛle' tɛnpɛnpɛn bo, kù kɛle' binib ya fɛl ni nɛ.

⁴ Kristo bo, ti n̄mɔbe mi ya dum nɛ Uwien ya nun bó. ⁵ Ta maale' kɪ ye ti li fre kɪ tien niba ti'tiɛma tuɔm bo, ama Uwien nɛ cɛreh ti freh kɪ teh, ti teh nà. ⁶ Wɔn nɛ de' tɛ mituɔm kɪ cɛre' ti yɛ kujɔtiefɛnku ya tonsɔnb. Kujɔtieku nnɔ n̄a n̄ɛn' Moyis kɛle' *yiko wà nnɔ, kù n̄ɛn' *Mifuoñaanm nɛ. Kimɛ *yiko bàareh nin mikuum nɛ, nɛ *Mifuoñaanm dienh limiɛl.

⁷ Yiko nnɔ là kɛle' itɛnpɛnpɛn bo nɛ, kɪ n̄mɔbe Uwien ya kpiɛke, kɪ cɛre' Moyis ya nun bó windeh. Israyɛl yaab n̄a là li fre kɪ liike u'nun bó kɪ n̄ɛ ukpiɛke nnɔ bo. Ama ukpiɛke nnɔ n̄a wuɔkreh. N̄i yɛ *yiko wà bàareh nin mikuum ya tuonl là n̄mɔbe u ya kpiɛke la, ⁸ bɛ li tien *Mifuoñaanm ya tuonl ya kpiɛke n̄a rɪ cɛn nnɔ? ⁹ Lituonl là bo Uwien li bu kɪ biin binib n̄mɔbe ukpiɛke la, bɛ li tien lituonl là li cɛre wɔ rɪ bù binib bigbɛmɔndɛnb n̄a rɪ li n̄mɔbe kɪ cɛn nnɔ? ¹⁰ Nɛn bo nɛ ukpiɛke wà là windeh uyo bo nnɔ n̄a yɛ bonn fɛnfɛnnɔ ya kpiɛke wà n̄a n̄mɔbe u ya tɔ nɔ bo. ¹¹ N̄i yɛ nà n̄a wuɔkreh n̄mɔbe ukpiɛke la, bɛ li tien nà tuu kɪ te n̄a rɪ li n̄mɔbe ukpiɛke kɪ cɛn nɛn-i?

¹² Ti du li ya dɛndɛnl bo nɛ kɪ n̄mɔbe lifɛl. ¹³ Ta teh tɛn Moyis là teh ma bo. U là pibndeh u'nun bó n̄ɔ Israyɛl yaab la lɛ ukpiɛke wà windeh ka rɪ wuɔke nnɔ ya gbenm nɛ. ¹⁴ Ama bi'yɛnm juore' kɪ liibe nɛ. Haali nin dinnɔ bi kàanh Kujɔtiekpaaku ya gbɔnku la, nà là liɛke bi'nun bó nnɔ biɛ kɪ te nɛ, na lɛkre'. Kristo n̄a rɪ la, uba n̄a rɪ fre kɪ lɛkre nɛ. ¹⁵ Imɔn, haali nin dinnɔ bi kàanh Moyis ya gbɔnt la, n̄i te tɛn niba nɛ cùube bi'yɛnm bo. ¹⁶ Ama unil pekɛre' kɪ paan' Yonbdaan bo nɛ la, u'yɛnm li cɪbre. ¹⁷ Kimɛ Yonbdaan yɛ *Mifuoñaanm nɛ. Nɛ Yonbdaan ya Fuoñaanm te nà saan la, liwiɛl nɛ te ni'saan. ¹⁸ Tinbi bà kɛ niba n̄a ji liɛke ti'nun bó nnɔ, ti te tɛn kinunliik nɛ bi likeh kɪ lɛnh Yonbdaan ya kpiɛke windeh ma bo. Nɛ wɔn wà yɛ *Mifuoñaanm nnɔ lɛbreh tɛ kɪ cɛreh ti nɛngreh wɔ, kɪ lɛnh ukpiɛke u yɛbreh kɪ joh.

4

Uwien taa' u'faal kɪ n̄ukn' tinbi bà yɛ isɛnceb nnɔ nɛ

¹ Uwien ya nimɔnt bo nɛ u taa' u'tuonl kɪ n̄ukn' tɛ. Nɛn bo nɛ ti'gbɛnɛnt n̄a n̄ɛndeh. ² Ama ti wiɛ' itùon yà yɛ libɔnbɔnl ni ya tùon kɪ n̄mɔbe ifɛ nnɔ. Ta taah cekn kɪ lɛreh nib, ka lɛbreh Uwien ya gber ye ma. Ama tinbi tɔkeh tigbɛmɔnt baba nɛ n̄i wien. Nnɔ nɛ unil kɛ li du ti'bo Uwien ya nun bó. ³ Nɛ n̄i yɛ ti tɔkeh tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ ya tingi biɛ kɪ buɔ la, tu'tingi buɔ bà juonh fɛnm nnɔ bo nɛ. ⁴ Bi yɛ binib bà n̄a teke' Kristo kɪ jin' nɛ. *Satan wà yɛ uɛndun wuu ya wien nnɔ nɛ libe' bi'yɛnm kɪ cɛre' ba lɛnh tigbɛmɔnmɔnt ya wenwenku. Kuwenwenku nnɔ wɔngɛh Kristo wà yɛ Uwien ya nɛnnɛnku nnɔ ya kpiɛke nɛ.

⁵ Tɔ, ti tɔkeh nɛ tigbɛr tà nnɔ n̄a lienh tinbi bo, tù lienh *Yesu Kristo bo nɛ kɪ teh wɔn nɛ yɛ Yonbdaan. Tinbi bɛn wɔn, ti tɔkeh nɛ kɪ teh ti yɛ ni'tonsɔnb nɛ wɔn *Yesu bo. ⁶ Kimɛ Uwien wà là ye: «Kuwenwenku rɪ wende licinɛunl ni nnɔ», wɔn nɛ wende' ti'fɛl ni n̄ɔ tɪ bɛnde u'kpiɛke wà windeh [Yesu] Kristo ya nun bó nnɔ.

⁷ Tinbi bà yɛ isɛnceb nnɔ, Uwien taa' u'gbɛmɔnmɔnt tà yɛ lifaaciɛnl nnɔ kɪ n̄ukn' tinbi nɛ. Nɛn nɛ wuɔn' kɪ ye mituɔm mà n̄a n̄mɔbe m̄i kɛ nin bà nnɔ n̄ɛn' Uwien saan nɛ, ma n̄ɛn' tinbi saan. ⁸ Bi pɛbeh tɛ isɛn kɛ ni nɛ, ama ba freh kɪ mɛreh tɛ. Ti te iyɛnbɛn ni, ama ti tuu kɪ n̄mɔbe lidɛndɛnl nɛ. ⁹ Bi bùuh tɛ, ama ba nɛndeh tɛ. Bi gbɔbreh tɛ, ama ba freh kɪ

gbendeh ti'gbɛr. ¹⁰ Uyo kɛ ti jinh *Yesu là jin' ijɛnd yà u'kuum ni nnɔ nɛ ti'gbɛn ni, ɲɔ nɛ̀ rí wuɔn kí ye u'fuobm mɔ te ti'ni. ¹¹ Imɔ̀n, *Yesu bo, mikuum tuu ki kpàakeh tɛ nɛ ti'fuobm ni uyo kɛ ɲɔ nɛ̀ rí wuɔn kí ye u'fuobm te ti'gbɛnɛnt tà li kpo nnɔ ni. ¹² Nnɔ nɛ mikuum benh nin tinbi, nɛ ninbi lɛnh mifuobm.

¹³ Tɔ̀, nà kɛle' *Uwien ya gbɔ̀nku ni nnɔ ti'mɔ teke' nɛn nɛ ki jin'. Ní kɛle' ki ye: «N teke' ki jin' ma nnɔ, nɛ ki len'.» Ti'mɔ teke' ki jin' ma nnɔ, nɛ ki lienh. ¹⁴ Imɔ̀n, ti bɛn ki ye Uwien wà mɛkre' Yonbdaan *Yesu nnɔ li mɛkre ti'mɔ tí li te nin *Yesu wɔ rí taa tinbi nin ninbi kí jo u'ba saan. ¹⁵ Ninbi bo nɛ i ya jɛnd kɛ tu' tɛ, ɲɔ Uwien ya mɔnm rí li yɛbreh ki joh, kí cère binib bà yɛbe rí li tùrɛh ki faareh wɔ, ki kpiɛkreh wɔ.

Ki li fuobe mitekjim bo

¹⁶ Nɛn bo nɛ ti'gbɛnɛnt ɲa ɲɛndeh. Ti'gbɛnɛnt jinh ki joh mɔnɔn la, ti'yɛnm ni wɔn, ti fɛndeh nɛ daan kɛ daan. ¹⁷ Kimɛ fɛnfɛnnɔ ya jɛnd ɲa yé bonn nà kpiɛke ti'bo, ka wuɔkreh mɔ. Ama í bondeh tɛ tí lɛ ukpiɛke wà yɛbe ka tí ɲmɔbe u kɛ nin bà, ki li tuu ki te mɔ nɛ. ¹⁸ Tinbi ɲa tɔnge bi lɛnh tibont tà, ama ti tɔnge ba lɛnh tà nɛ. Kimɛ bi lɛnh tà nnɔ ɲa wuɔkreh, nɛ ba lɛnh tà nnɔ, tun tuu ki te nɛ.

5

¹ Tɔ̀, ti bɛn ki ye ti fuobe nin tigbɛnɛnt tà kitink kɛ bo nɔ te tɛn lininbonl nɛ. Lininbonl nnɔ lá bere' la, ti ɲmɔbe iden yà li tuu ki te Uwien bonde' yí ki ble' tɛ paaki bó. Wɔn Uwien nɛ mɛn' iden bugbɛn, na yé nil nɛ mɛn' yí. ² Ti laan te kitink kɛ bo ma nɔ, ti jɛndeh nɛ ki dunh, ti'nun mɔn tí lɛ iden yà te paaki bó nnɔ kí kɔ. Iden nnɔ te tɛn liliɛrl nɛ tí taa kí gole. ³ Ti gole' liliɛrl nnɔ la, ta ji li te ñil. ⁴ Ti'gbɛnɛnt laan te tɛn lininbonl kitink kɛ bo ma nɔ, ti dunh tɛn ti tuke litukl nɛ lí kpiɛke nin tɛ. Na yé ti yíe tí dàan ti ɲmɔbe tigbɛnɛnt tà kitink kɛ bo nɔ nɛ, ama ti nuunh tí li lɛ tigbɛnɛnt tà paaki bó nnɔ nɛ rí pibn tu'bo ɲɔ mifuobm rí fuobe kí ñɛn nà li kpo tu'ni nnɔ. ⁵ Uwien nin u'yul nɛ bonde' tɛ nɛn kɛ. U de' tɛ *Mifuoñaanm ma nnɔ nɛ wuɔn' ki ye ta rí lúo mimɔnm mà u bonde' mɛ ki ble' tɛ nnɔ.

⁶ Nɛn bo nɛ ti ɲmɔbe lifɛl uyo kɛ. Ama ti bɛn ki ye ti laan ɲmɔbe ti'gbɛnɛnt tà kitink kɛ bo nɔ, ti te kucɛnku nɛ, ka nɛke Yonbdaan den. ⁷ Kimɛ mitekjim nɛ pekreh tɛ, nà yé ti lɛnh nà nɛ pekreh tɛ. ⁸ Imɔ̀n, ti ɲmɔbe lifɛl, ki bi yíe tí dàan tuu ya gbɛnɛnt nɛ kí jo kí li te Yonbdaan saan. ⁹ Ama ti juore' ki ɲmɔbe tigbɛnɛnt tuu nɔ bii ti dàan' tù la, ti'nun mɔn nà bo si: tí sɔnge Yonbdaan ya yɛnm nɛ. ¹⁰ Kimɛ ní kɛ t'kɛ rí sere Kristo ya nun bó nɛ, wɔ rí bu tɛ tibuur kí cère unil kɛ rí lɛ u kɛ nà kí ñɛ u tien' nà kitink kɛ bo. Ní yé nà mɔn bii nà bre nɛ la.

Kristo nɛ taan' binib nin Uwien buñɔbu

¹¹ Ti bɛn Yonbdaan ya bom yé nibonn nà. Nɛn bo nɛ ti sureh binib bɛ rí tuo u'ñɔbu bó. Uwien bɛn tɛ mɔnmɔnm; n du ki ye ni'mɔ bɛn tɛ mɔnmɔnm ni'fɛl ni. ¹² Ta nuunh tí liɛbe kí taa ti'ba kí wuɔn nɛ, ama ti yíe ní lɛ ni li ñi nà bo, kí li jɛbnh ni'ba kí ñɛ tinbi bo nɛ. Nɛn bo, ni li fre kí jiin binib bà jɛbnh bi'ba upaan bo ya bont bo, ki dàandeh nà te lifɛl ni nnɔ bo. ¹³ Ní yé ti sɔnh liwaartuonl nɛ la, ti sɔnh ki dienh Uwien nɛ. Ti tí sɔnh liyenfotuonl nɛ la, ti sɔnh ki dienh ninbi nɛ. ¹⁴ Kristo ya yíem nɛ sureh tɛ ki cère' ti ɲmɔbe yii ya yɛnmaale. Yin si: unibaab nɛ teke' binib kɛ ya kuum ki kpo'. Nɛn bo, unil kɛ taan' ki kpo' nin wɔ nɛ. ¹⁵ U teke' bi'kɛ ya kuum ki kpo' ɲɔ nɛ̀ rí wuɔn kí ye bà fuobe ɲa ji fuobe ki de' bi'ba, ama bi fuobe ki de' wɔn wà teke' bi'kɛ ya kuum ki kpo', ki mɛkre' bitɛnkpiib ni nnɔ nɛ.

¹⁶ Nnɔ nɛ, ñɛ fɛnfɛnnɔ kí li joh ta ji li bùh nib unisaal bùh binib ma bo. Ní yé uyo uba ti là bùh Kristo unisaal bùh binib ma bo mɔnɔn la, ta ji bùh wɔ nnɔ. ¹⁷ Nɛn bo nɛ unil yé Kristo yɔ la, udaan ji yé unifaan nɛ. Nibonkpaann gbɛn'-a! Nibonfɛnn nɛ ji te. ¹⁸ Nɛn kɛ ñɛn' Uwien saan nɛ. Wɔn nɛ cère' tinbi nin wɔn taan' buñɔbu kí ñɛ Kristo bo, ki de' tɛ lituonl ki ye tí tɔke binitɔb bi'mɔ rí taan wɔ buñɔbu. ¹⁹ Imɔ̀n, Kristo bo Uwien cère' uɲɛndun ya nib nin wɔn taan' buñɔbu. Wa ji tuuke binib ya biil. U de' tɛ lituonl ki ye tí tɔke binitɔb bi'mɔ rí taan wɔ buñɔbu nɛ.

²⁰ Ti se Kristo ya taal ni ne ki tókeh ne tigber tuu, ne kí ñe tinbi bo Uwien nin u'yul ne lienh ne. Ti gbáanh ne ne, Kristo ya yel bo, taan men nin Uwien buñabu. ²¹ Kristo ña là tien' biere iba nin ito. Uwien là tun' wó ti ya biere ne, ño kí ñe wón bo, Uwien ní bù te bigbemòndenb.

6

¹ Ti te ki sònh Uwien ya tuonl ma nnó bo ne ti sureh ne, ni la cère ni laa' bupaabu bùa u'saan nnó ní juore fεnm. ² Kimε ní kele' *Uwien ya gbónku ni ki ye:

«Uyo wà ní kpe nnó
ne n teke' a'kaare.
Miñmerm ya daali,
ne n tore' ηε.»

Tó, ní ji kpaan' uyo só, miñmerm ya daali só.

³ Ta yíe ti teh nà ní tuln uba Uwien ya sεn ni ño uba ní len ti'tuonl bo fεnfεnm ne. ⁴ Ama tibont ke ni, ti wóngeh ki teh ti yé Uwien ya tonsónb ne, ki ηmóbe kuminku ki gbien' ijend nin liwóbl nin iyenben ni. ⁵ Ti tuo' tipuór nin lipεkl nin binib kpreh ti'bo ma nin kujiinku ke ya bol, ki père' migùnm, ki wóln' mikònm. ⁶ Nin nen ke ño ti'tetem wien ne. Ti ηmóbe mibenm Uwien ya sεn bo, ki ηmóbe liyenguol, ki teh tinimònt. *Mifuoñaanm te nin te, ti yíe binib imònmònt, ⁷ ki kpaandeh tigber tà yé tigbemònt, Uwien ya tuóm te nin te. Ti taah tigbemònt ne ki teh tijekónwent, ki ñih ki guónh. ⁸ Biba kpiεkreh te, ne bitób yuóndeh te. Biba sukreh te, ne bitób pèkeh te. Bi yih te bitonnendεnb ama ti yé bigbemòndenb ne. ⁹ Bi teh ten ba ben te ne, ama kí nín ben te kein. Bi likeh te ten ti kpo' ño, ama ti nín fuobe ne. Bi ñih te, ama ba kuuleh te. ¹⁰ Bi saah ti'yεnm, ama ti'yεnm tuu ki sange ne. Bi maaleh ki teh ti yé bijiinb ne, ama tinbi ne cèreh bà yebe lenh lifaal. Bi maaleh ki teh ta ηmóbe niba ne, ama ti nín ηmóbe ní'ke.

¹¹ Ninbi Korént yaabe, ta ηmíere' ne gber tuba, ti yíe ne nin ti'fèl ke ne. ¹² Ti ya yεnm pe ni'bo cεen ne, ni ya yεnm ne ña pe ti'bo. ¹³ Ni'mó ní tien nnó kí jiin te. Ni'mó ní cère ni'yεnm ní li pe ti'bo. Ni te ten n'tiema bumu ma nnó ne cère' n len' ne nnó.

La teh men ten bà ña pe Wien bo

¹⁴ La taa men ni'yul kí kpele bà ña teke' Uwien ki jin', kimε ninbi nin ben ña ní fre kí li te gber. Nà cuube nin nà ña cuube li fre kí taan-ii? Kuwenwenku nin licinñunl li fre kí taan-ii? ¹⁵ Kristo nin *Satan li fre kí kpaan buñabu-uu? Wà teke' Kristo ki jin' nin wà ña teke' wó ki jin' te tigber-ii? ¹⁶ Uwien ya duku nin ibule te-εε? Ne tinbi ne yé Uwien wà fuobe ya duku. Wón Uwien ne len' ki ye:

«N li te bi'siik ni ne ki cuonh nin be,
ki li yé bi'Wien,
ne be ní li yé n'nib.»

¹⁷ Nen bo ne Yonbdaan liebe' ki len' ki ye:

«Ñe men bi'ni kí jende be.
La me men jòknt ya bont,
ño ní teke ne.»

¹⁸ Wón Yonbdaan mituóm ke ya daan tí len' ki ye:

«N li yé ni'Baa,
ne ní li yé n'bijieb nin n'bisieb.»

7

¹ N'jotiebe, Uwien là pùon' tinbi ne tu ya bont ke. Nen bo cère men tí ñen nà ke yé tijòknt ti'gbenent nin ti'fèl ni, kí cère Uwien ní tien te u'yaab kí tí ghen, tí li boh wó.

Pól ya yεnm sange Kristo yaab bà te Korént ni nnó bo

² Li ñikndeh men ni'yenm ní li pe ti'bo. Ta bii' uba, ka tuln' uba, ka lere' ki jin' uba ya bonn. ³ Na yé n nuunh ní biin ne, ne ki lienh nɔ. Kimɛ n kpiɛ' ki len' ɲɔ ki ye ti fuobe-ee, ti kpo'-oo; ti'yenm pe ni'bo ne. ⁴ N du ni'bo ki gbien'. Ninbi ne yé n'bo ijenjebn. N'yenm dɔ cɛen ne. Ti'jend ke ni n'yenm sɔnge cɛen ne.

⁵ Tɔ, ti tĩ baa' Maseduɔnn ya tinfenm ni ma, ta laa' fuorl, ama ti jin' ijend ke ya bol ne len. Ikànkàn là jebe' te ni'ke saan ne, ne bujɛwaanbu mɔ coh te. ⁶ Ama Uwien wà dienh binib bà ya yenm saa' uyenduɔn nɔ cèrè' Tit baa', ne ti'yenm duɔn'. ⁷ Na yé Tit ya baam baba ne duɔn' ti'yenm. U tɔke' te ki ye u laa' uyenduɔn wà ni'saan nɔ mɔ duɔn' ti'yenm ne. U tɔke' te ki ye ni'nun mɔn ní tí rí le nni, ne ni ke tinunsiir bo, ki ye ni'nun mɔn ní sere n'ciɛk bó. Nen ke ne cèrè' n'yenm tùɔrè' ki sɔnge' ki gbien'.

⁸ Ni yé n là kele' ne kugbɔnku kùa nɔ saa' ni'yenm mɔnɔn la, ma là gbiende' ku'kelm bo. Ama n là gbiende' kù saa' ni'yenm ma nɔ bo ne. Imɔn, n là gbiende', kimɛ n là laa' kù saa' ni'yenm ama ni'yensaa nɔ ɲa wuɔke'. ⁹ Ama fenfennɔ n'yenm sɔnge'. Na yé n'yenm sɔnge' kù cèrè' ni'yenm saa' ma nɔ bo ne. Ama n'yenm sɔnge' ni'yensaa nɔ cèrè' ni lèbre' mitetem ma nɔ bo ne. Uwien ne cèrè' ni'yenm saa'. Nen ne wuɔn' ki ye ta tien' ne nà bre. ¹⁰ Kimɛ uyensaa wà sɔnge Uwien ya yenm cèreh unil lèbreh mitetem ne ki lenh limiel. U ya yensaa ɲa kpe wù ní li wi nil. Ama uyensaa wà ɲa cèreh nil lèbreh mitetem bàareh nin mikuum ne. ¹¹ Ni'yensaa nɔ sɔnge' Uwien ya yenm ma nɔ, na laa' nĩ tĩ fɔrè' ma bo-oo! Na laa' ni ji teh ni bi li tien nà tonm-ii! Na laa' ni'yenm ji saah ni'tuonbiere bo, ni gbiendeh-ee! Na laa' ni ji fenge ibiere ya tienm-ii? Na laa' ni'nun mɔn ní tí rí le nni-ii? Na laa' ni'nun mɔn ní sere n'ciɛk bó-oo? Na laa' ni ji nuunh unil sɔn' ituonbiere la, ní dɛrè u'tub-ii? Ni teh nɔ ma nɔ, nĩ wuɔn' ki ye na te tigber nɔ ni ne.

¹² N là kele' ne kugbɔnku ma nɔ, na yé wà bii nɔ bo, ka yé u bii' wà nɔ mɔ bo ne n kele' kù. Ama n là yíe rí wuɔn ninbi bugben Uwien ya nun bó, kí ye ni'nun mɔn ní li se ti'ciɛk bó ne. ¹³ Nen ne duɔn' ti'yenm.

Na yé nen baba ne duɔn' ti'yenm. Ni là cèrè' Tit ya yenm dɔ, u ɲmɔbe uyensɔnge ma nɔ ne cèrè' ti'yenm ti liebe' ki sɔnge' ki pukn'. ¹⁴ Ni yé ninbi bo n jebn' n'ba u'saan waamu la, na cuo' nni fe. Ti tuu ki tɔkeh ne tigbemɔnt ma nɔ, nen ne wuɔn' ki ye ninbi bo, ti jebn' ti'ba Tit saan ma nɔ ti ɲmɔbe imɔn ne. ¹⁵ U lá tiere' ni'ke là boh wɔ ma bo, ki teke' wɔ kucɛnku mɔnmɔnm, ki seln' wɔ ma bo la, u tùɔrèh ki yíe ne ki pukndeh ne. ¹⁶ N'yenm sɔnge' ki gbien', kimɛ n du ni'bo isen ke ni ne.

8

Pɔl sureh Kristo ya táan yaab be rí tore bi'tɔb bà te Yerusalem bó nɔ

¹ Ti'yaabe, ti yíe ní bende Uwien tien' Kristo ya táan yaab bà te Maseduɔnn ya tinfenm ni mimɔnm mà nɔ ne. ² Ijend tu' be na ɲmɔbe fuul ama bi juore' ki te uyensɔngciɛn ni ne. Nin bi'jiint yebe ma ke nɔ, bi de' mipum nin tinimɔnt nĩ yebe. ³ Bi de' bi'tuɔm kpe ma bo ne. N li fre kí kun imɔn kí ye bi de' ki gèbre' bi'tuɔm ya bien mɔnɔn. Bi cèkre' bi'yenm ne ki de', ⁴ ki tuu ki ce ki teh tí cèrè bi'mɔ ya pum rí li te mipum mà li tore Uwien ya nib bà te Yerusalem bó nɔ ni. ⁵ Bi tien' nĩ tĩ gèbre' ti là daan be ma bo mɔnɔn. Bi kpiɛ' ki taa' bi'ba ki de' Yonbdaan ne, ki yaan ki taa' bi'ba ki de' ti'mɔ Uwien yíe ma bo. ⁶ Nen bo ne ti gbáan' Tit wɔ rí tükre u là cin' mipum ya tuonl là ni'saan nɔ kí tĩ gben lè. ⁷ Niba ɲa pɔrè' ne isen ke ni, kimɛ ni ɲmɔbe mitekjim, ki ben ki lienh, ki ɲmɔbe mibenm, ki teh ni bi li tien nà ke ya bol tonm, ki ɲmɔbe miyíem mà ti là wɔkn' ne mè nɔ. Mipum ya sen ni mɔ, wuɔn men kí ye ni ɲmɔbe tinimɔnt.

⁸ N lienh ma nɔ, na yé n wɔbndeh ne ne, ama n yíe ní bende Uwien ya nitɔb ya nun mɔn be rí de mipum ma bo ne. N tien' nɔ ɲɔ rí liike ni'mɔ ɲmɔbe miyíem imɔnmɔn bii na ɲmɔbe ne. ⁹ Kimɛ ni ben ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya nimɔnt kpe ma bo. U là yé ufáadaan ne. Ninbi bo ne u tien' u'ba ujiin, ɲɔ u'jiint nɔ rí cèrè ní tien bifáadenb. ¹⁰ N ɲmɔbe iyenmaale yà sɔ tigber tuu bo. Iyenmaale nɔ yé ni ya kpele ne. Yin si: na yé ni là kpiɛ' ki

de' mipum baba nɛ, ninbi nɛ là kpiɛ' ki caan' mipum nnɔ ya gɛr libinl là gèbre' nɔ. ¹¹ Tɔ, fɛnfɛnnɔ, ñikn mɛn kí sɔn lituonl nnɔ kí tí gben lè ni'tuɔm kpɛ ma bo. Ni là caan' uyo wà ki ye ni li sɔn lè nnɔ, ni là cèkre' ni'yɛnm nɛ. Nɛn bo, li ηmɔbe mɛn i ya yɛnmaalbaabe kí sɔn lè kí tí gben. ¹² Kimɛ unil ηmɔbe iyɛnmaalmɔnmɔn wɔ rí pu la, Uwien li teke u'pum nnɔ u'yɛnmaalmɔnmɔn nnɔ bo nɛ, wa rí tɔnge mǐ yɛbe bii ma yɛbe. ¹³ Na yé ní pipre ni'bonn kɛ kí de bitɔb ηɔ kí li cɛknh nɛ. Nǐ mɔn ni'kɛ yaam rí li kpɛ nɛ. ¹⁴ Kimɛ fɛnfɛnnɔ ni ηmɔbe ki gbien' ma nnɔ, nǐ mɔn ní tore bà ηa ηmɔbe nɛ. Ni'mɔ lá luɔ' la, bi'mɔ ηmɔbe ki gbien' la, bɛ rí tore nɛ. Nnɔ nɛ ni'kɛ yaam li kpɛ. ¹⁵ Tɛn nǐ kɛle' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:
«Wà là laa' nǐ yɛbe
ηa là jin' ki gbɛle'.
Wà mɔ là laa' waamu
mɔ ηa là jin' nǐ pɔre' wɔ.»

Bi sɔn' Tit nin u'tɔntɔknlieb Korɛnt ya du bó

¹⁶ Tɔ, tí faare mɛn Uwien nin u cère' Tit mɔ ya nun mɔn ni'gɛr bo ma nnɔ bo. ¹⁷ Ti tɔke' Tit wɔ rí jo ni'saan nɛ u tuo'. Na yé u tuo' baba nɛ, u'nun là mɔn wɔ rí jo ni'saan nɛ, nɛ u cèkre' u'yɛnm wɔ rí jo. ¹⁸ Ti li cère ti'ninjɛ uba mɔ rí tɔke nin wɔ kí jo ni'saan. Kristo ya táan yaab kɛ pèkeh ti'ninjɛ nnɔ nɛ kí ñɛ u sɔn' lituonl là tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm bo nnɔ. ¹⁹ Na yé nɛn baba bo, Kristo ya táan yaab mɔnɔn gènde' wɔn nɛ wɔ rí tɔke nin tɛ tí taa bi taan' mipum mà nnɔ kí jon Yerusalem. Ti li sɔn lituonl bugben kí kpiɛke Yonbdaan nɛ, kí wuɔn kí ye ti ηmɔbe miyíem tí tore binib. ²⁰ Bi taan' mipum mà ki ηukn' tɛ nnɔ yé ilikcɛncien nɛ. Ta yíe uba rí lá suke tɛ ilike nnɔ ya sɛn ni. ²¹ Kimɛ na yé ti nuunh tí li teh nà mɔn Yonbdaan ya nun bó baba nɛ, ti nuunh tí li teh nà mɔn binib ya nun bó mɔ nɛ. ²² Ti sɔn' ti'ninjɛ utɔ mɔ wɔ rí tɔke nin bà joh ni'saan nnɔ. Isɛn kɛ ni nin itùon kɛ ni, ti laa' u'nun mɔn binib ya torm bo. Fɛnfɛnnɔ u du ni'bo ki gbien' ma nnɔ nɛ u'nun ji tùɔre' ki mɔn wɔ rí jo ni'saan. ²³ Tit wɔn yé n'tɔntɔknlie nɛ, ki yé n'tonsɔntɔ ni'saan. Tí'ninjɛb bɛn yé Kristo ya táan ya tondb nɛ. Bi sɔnh bɛ rí kpiɛke Kristo nɛ. ²⁴ Nɛn bo, wuɔn bɛ mɛn kí ye ni yíe bɛ, ηɔ Kristo ya táan yaab kɛ rí bɛnde kí ye ti jɛbnh ni'bo usɛn wà bo nnɔ yé imɔn nɛ.

9

Uwien yíe unil wà punh nin iyɛnmaalmɔnmɔn nɛ

¹ Mitorm mà ni li tore Uwien ya nib nnɔ wɔn, na ji ciɛke rí kɛle nɛ gbɔnku. ² Kimɛ n bɛn ni'nun mɔn binib ya torm bo. N là jɛbn' n'ba ni'bo Maseduɔnn ya tinfɛnm yaab saan u ya sɛn ni nɛ, ki tɔke' bɛ ki ye Kristo yaab bà te Akayi ya tinfɛnm ni nnɔ là bonde' ηɔ bɛ rí de mipum haali libinl là gèbre' nɔ. Ni'nun là mɔn binib ya torm bo ma nnɔ nɛ saake' bà yɛbe ya gbɛnɛnt. ³ Nɛn bo nɛ n sɔn' ti'ninjɛb biɛ ni'saan ηɔ n jɛbn' ni'bo usɛn wà bo nnɔ la juore' fɛnm. Li yé mɛn binib bà mɔnbe ki bonde' ki gben' tɛn n là len' ma bo. ⁴ Na tien' nnɔ, ki cère' Maseduɔnn ya tinfɛnm yaab tɔke nin nni ki baa' ni'saan ki laa' na bonde' ki gben' la, ti du ni'bo usɛn wà bo nnɔ li yé ti'bo ifɛ nɛ, ma yíe rí ye i li yé ni'yi nɛ. ⁵ Nɛn bo nɛ n maale' ki ye nǐ kpɛ rí cèbe ti'ninjɛb bɛ rí liere tɛ kí baa' ni'saan kí tore nɛ, ní taan mipum mà ninbi nin ni'yul là pùon' ki ye ni li de mè nin tinimɔnt nnɔ. Nnɔ nɛ bi li bɛnde kí ye ni cèkre' ni'yɛnm nɛ ki de', na yé fiem.

⁶ Bɛnde mɛn kí ye: wà bule' waamu la, u lá li ce waamu nɛ. Wà bule' nǐ yɛbe la, u lá li ce nǐ yɛbe nɛ. ⁷ Wà kɛ rí de u cèkre' u'yɛnm wɔ rí de ma bo. U la de nin uyɛnsaa, ki la cère nè rí li yé u'bo liwɔbl mɔ. Kimɛ Uwien yíe wà dienh nin lifɛsɔngl nɛ. ⁸ Nɛ u ηmɔbe mituɔm wɔ rí de nɛ mimɔnm kɛ ya bol kí gbien, ηɔ ní tien nà kɛ ciɛke nɛ uyo kɛ isɛn kɛ ni, kí li biɛ ki ηmɔbe ki gbien', kí fre kí tien tinimɔnt kɛ ya bol. ⁹ Tɛn nǐ kɛle' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«U punh bijiinb nin tinimɔnt nɛ,
nɛ u'nimɔnt ηa ηmɔbe gbenm».

¹⁰Uwien wà dienh ukpaal tibonbuor, ki dienh wə tijier nnə, wən nε li de ni'mə tibonbuor kí cère tù ní pəre, kí cère ni'niməntuon ní yεbre kí gbien. ¹¹Uwien li cère ní li ηməbe ki gbien' isen kε ni, kí li teh tinimənt kε ya bol. Nnə nε ti taah ni'pum ki tí dienh binib bà nnə li faare Uwien. ¹²Kimε ni sənə mitorm ya tuonl là nnə ηa cərəh Uwien ya nib lənh nà pəre' bε baba, li cərəh binib faareh Uwien mə ki yεbe nε. ¹³Ni'tuonl nnə wuən' ki ye ni boh Kristo ya gbəmənəmənt tà ni təkheh tù binib kε ya nun bó nnə, ki taakeh ni ηməbe tibont tà nin tinimənt ki toreh bən nin binitəb kε. Nən bo nε bi bende' ki ye ni sənə lituonl là nnə ηməbe kpεle nε ki kpiəkreh Uwien. ¹⁴Bi kəareh ki dienh nε, ki wəngəh ki teh bi yíe nε ki gbien' kí nε Uwien juoke' nε ki gbien' ma nnə bo. ¹⁵Tí faare mən Uwien u'paabu búa ηa ηməbe bù kpε nin bà nnə bo.

10

Pəl kənh u'ba bo

¹Min Pəl, n ye ní niire nε nε: ni'ni biba lienh ki teh n te ni'saan uyo wà la, ma kaabe, nε ma lá neke nε la, n ji yé ukaaje-a! Kristo ya yenguol nin u'nimənt bo nε n təkheh nε ki teh: ²N faare' nε nε, la cère mən n lá baa ni'saan la, ní wuən nε kí ye n yé ukaaje. Ama binib bà maaleh ki teh ti ηməbe minisaaltetem nε ki sənə nnə, n li wuən bən kí ye n yé ukaaje. ³Imən, ti yé binib nε ama ta məh nin nisaaltuəm. ⁴Kimε ti ηməbe tijkənwənt tà nnə ηa nən' nisaal saan, tù nən' Uwien saan nε ki ηməbe mituəm. Ti taah tu ya tuəm nε ki gbendeh nà kε ηməbe mituəm ya gber, ki cərəh bitonnendənb ya yənmaale juonh fənm, ⁵ki gbendeh nà kε yé tiggəngt ya bonn ki piendeh binib bi la bende Uwien nnə ya gber, ki lèbreh unil kε ya yənmaale wə ní li boh Kristo. ⁶Ni tí laa' uyo wà ni boh Kristo ki tí gben' la, ti li dεre wà kε ηa boh wə ya tub.

⁷Li likeh mən tibont tu'donbó. Unil du u'ba bo ki ye u yé Kristo yə la, wə ní taa kí ble u'yul ni kí ye u yé Kristo yə la, ti'mə yé Kristo yaab nε. ⁸Yonbdaan de' tε ticiənt tí cère ni'cəkl ní kpére nε, wa ye tí bere lè. Ní yé n pəkheh n'ba ticiənt nnə bo ní tí kənde' waamu mənən la, na coh nni fε. ⁹Ma yíe nε ní li naan tən n nuunh ní fənde nε nε kí nε tiggənt tà n kieh nε tù nnə bo. ¹⁰Kimε biba lienh ki teh n kieh mimaam mə tiggənt ni nnə faa nε ki cəkreh binib, ama n ji lá te bi'ni la, n yé ujiin nε, ki lienh gbəfənm. ¹¹Wà kε lienh nnə ní li bən kí ye ta neke ni'saan ki kele' tiggənt ni ki ye ma la, ti tí lá baa' mə la, ti li tien nnə nε.

¹²Ta tuo' tí taa ti'ba kí nenge binib bà wəngəh bi'ba nnə, ki niireh nin tí gəkn nin bε. Ba ηməbe yənm. Bi taah bi'ba nε ki teh kunənnəku, ki liebe' ki taah bi'ba ki kpəandeh kù. ¹³Tinbi bən wən, ta ní li jəbnh ti'ba kí tí kənde. Ti li jəbn ti'ba ki tí kpaan' Uwien sien' tε tí sən kí kpaan nà saan nnə nε. Wən nε cère' ti baa' ni'mə saan. ¹⁴Ti là baa' ni'saan ma nnə ta gəbre' ti'biən. Ti là kpaan' Uwien sien' tε nà saan nε. Tinbi nε cinbe ki kpiε' ki baa' ni'saan ki təkhe' nε Kristo ya gbəmənəmənt. ¹⁵Ta ní gəbre ti'tuonl ya biən kí tí ní li jəbnh ti'ba bitəb yaal bo. Ama ti daan ki ye ni li kpére mitekjim ni. Nnə nε ti li sən ituon ni'ni yé ní li yεbe. Ama ta ní gəbre Uwien sien' ki ye tí sən kí kpaan nà saan. ¹⁶Ti li joh idu yà tə ni'yu bo ni, ki təkheh binib tiggənmənt, ta ní jo bitəb sən' nà saan, kí li jəbnh ti'ba bi'tuon bo. ¹⁷Ní kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye: «Unil ye wə ní wuən u'ba la, wə ní wuən u'ba Yonbdaan bo.» ¹⁸Na yé Yonbdaan ya yənm səngə unil wà pəkheh u'ba bo nε, wən Yonbdaan pəkheh wà la, u'yənm səngə wən bo nε.

11

Pəl nin bà taah bi'ba ki teh Yesu ya tondb nnə ya gber

¹Tə, ni bi tuo' la, ní cəbe nni ní len nin nε mijərlənm waamu. Nikn mən kí tuo. ²N yíe nε cəen nε, ka sè ni'bo tən Uwien ηa sè ni'bo ma. Kimε ni te tən ujefaan nε ní taa nε kí pun uje uba kpein, wən si Kristo. Wə ní teke nε tən ujefaan wà ηa bən je fiebu. ³Ama n fenge nibonn niba nε. Nən si: uwε là taa' ucekn ki lere' Efa ma nnə, bi la lá taa gbəfənfənm uba kí lèbre ni'yənməale kí saa ni'tetem mə cuube ni la ji ní li pε Kristo bo ni'donbó nε. ⁴Bε

tien' unitɔ baa' ki lá tɔke' nɛ *Yesu uba ya gber wa yé ti lá tɔke' nɛ wà ya gber bii u tí wuɔn' nɛ nà ɲa tɛ nin ni là laa' *Mifuoŋaanm ma nnɔ bii u tí tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà ɲa tɛ nin ti là tɔke' nɛ tà nnɔ la, ni tuonh-i? ⁵ Ma laa' bà yih bi'ba *Yesu ya tondmɔnb nnɔ cɛn' nni nà. ⁶ Nba la, milenm ni nɛ ma freh ki lienh mɔnmɔnm ama mibɛnm mɛn ni, na te nnɔ. Ti wuɔn' nɛ isɛn kɛ ni nin ti teh nà kɛ ni, ki ye ti bɛn.

⁷ N là jiiin' n'ba tingi, ki kprien' nɛ, ki tɔke' nɛ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt ka teke' ni'saan bonn ma nnɔ, n bii' nɛ-ɛɛ? ⁸ N là pende' Kristo ya táantɔ yaab nɛ ki fre' ki sɔn' ki tore' nɛ, kimɛ bɛn nɛ là pɛh nni kupaaku. ⁹ Uyo wà n là te ni'saan nnɔ, n là ciɛke tibont ama ma là miɛh uba niba. Kimɛ ti'ninjieb bà ñɛn' ní Maseduɔnn ya tinfenm bó ní nnɔ de' nni nà kɛ là ciɛke nni. Ma là yíe ní li yé ni'ni uba bo tukl isɛn kɛ ni, ka lí li tien uba bo tukl mɔ. ¹⁰ Kí ñɛ Kristo ya gbɛmɔnt tà n ɲmɔbe tù nnɔ bo nil ɲa te Akayi ya tinfenm ni kí pien nni n la jɛbn n'ba ni ya bonn bo. ¹¹ Bɛ bo nɛ n len' nnɔ? Ma yíe nɛ nɛ-ɛɛ? Uwien wɔn bɛn ki ye n yíe nɛ.

¹² N teh nà nɔ, n lí li teh nɛn nɛ, ɲɔ binib bà nuunh bi li dule nà bo kí wuɔn bi'ba kí ye tinbi nin bɛn kpɛ nnɔ, la lɛ bi li dule nà bo. ¹³ Bi ya nib nɛndeh nɛ ki teh bi yé Kristo ya tondb. Bi yé bitonsɔnb bà lɛreh binib nɛ, ki bɔndeh bi'nun bó ki teh bi yé Kristo ya tondb. ¹⁴ Bi teh nà nnɔ ɲa yé bonn nà coh yɔkm, kimɛ *Satan mɔnɔn bɔndeh binib ya nun bó nɛ ki teh u yé Uwien ya tond wà yé kuwenwenku. ¹⁵ Nɛ u'tonsɔnb mɔ bɔndeh binib ya nun bó ki teh bi teh nà cuube la, ni'mɔ ɲa yé bonn nà coh yɔkm. Bi tí li fɔre kí lɛ utudɛre wà bi'tuon kpɛ wù nɛ.

Pɔl jènde' Yesu Kristo bo

¹⁶ N tí ye ní len nɛ kí lere nɛ. Ni la maaleh ki teh n yé ujɔr nɛ. Bii ni tí maale' ki ye n yé ujɔr nɛ la, ní tien sukla n'bo ɲɔ n'mɔ ní fre kí jɛbn n'ba waamu. ¹⁷ N lienh nà nɔ ɲa yé Yonbdaan yíe ní len ma bo. N lienh tɛn ujɔr nɛ, kimɛ n ɲmɔbe n li ñi nà bo kí jɛbn n'ba. ¹⁸ Binib bà yɛbe jɛbnh bi'ba minisaaltetem bo ma nnɔ, n'mɔ li fre kí jɛbn n'ba-a! ¹⁹ Ni yih ni'ba biyenfodɛnb nɛ. Bɛ tien' ni toh ki cengeh ijɔr ya gber ki tuonh i'ñuɔn bó? ²⁰ Kimɛ ni tuonh bi teh nɛ iyonbe, ki jinh ki pendeh nɛ, ki fienh ni ɲmɔbe nà kɛ, ki yindeh nɛ, ki kpɔbreh nɛ. ²¹ N len' nà nɔ, ní yé ifɛ nɛ. Ti gbele' ti'ba cɛɛn nɛ ki te nnɔ.

Unil mɛnge' lifɛl ki jɛbn' u'ba nibonn bo la, n'mɔ li mɛnge lifɛl kí jɛbn n'ba nɛ, haali n lí lienh mijɔrlenm mɔnɔn la. ²² Binib bugbɛn yé Ebrembe nɛ-ɛɛ? N'mɔ yé wɔn nɛ. Bi yé Israyɛl yaab nɛ-ɛɛ? N'mɔ yé wɔn nɛ. Bi yé *Abraham ya yaabii nɛ-ɛɛ? N'mɔ yé len nɛ. ²³ N ji ye ní tɔɔre kí len mijɔrm sɔ. Bi yé Kristo ya tonsɔnb nɛ-ɛɛ? N yé Kristo ya tonsɔnl ki cɛn' bɛ, ki sɔn' ki cɛn' bɛ, bi pekɔn' nni ki cɛn' bɛ, ki ñi' nni ki cɛn' bɛ. N tuu ki lenh kinunbɔnk kà li fre kí baa nin nni mikuum. ²⁴ Bolm miɲun, *Sufmbe ñi' nni inalɛbe ñinm pita nin miwɛ. ²⁵ Bolm mita, Erom yaab mɔ ñi' nni ilɛnbɛn. Miba, bi yèke' nni itɛn. Bolm mita, buñɛrbu lin' nin nni. Miba mɔ n tien' miñunciɛnm bo liwentunɲmɛnl nin kuñɔnɲmɛnku. ²⁶ Uyo wà kɛ n joh isɛn la, n lenh kinunbɔnk kɛ ya bol nɛ. N laa' kinunbɔnk ikpen bo, ki laa' kinunbɔnk idukond saan, ki laa' kinunbɔnk n'yaab *Sufmbe saan, ki laa' kinunbɔnk bà ɲa yé *Sufmbe saan, ki laa' kinunbɔnk iducɛnciɛn ni, ki laa' kinunbɔnk nib ɲa kɔ nà saan, ki laa' kinunbɔnk miñunciɛnm bo, ki laa' kinunbɔnk bà nɛndeh ki teh bi yé Kristo yaab nnɔ saan. ²⁷ N'gbɛnɛnt ben' ituon ni, kujiinku kɔn' nni. N sɔbe ki pèreh migùɔnm. Mikònm nin uñuñun kɛ cuo' nni, n gɔh ki tɛkreh ka jinh. N ñuh tiwɔr ka ɲmɔbe niba ní ɲɛkn n'ba bo. ²⁸ Ma kaan' ki gben' nà kɛ tu' nni. Ama n'nun mɔn nà bo si: Kristo ya táan kɛ yaab ya gber nɛ ciɛke nni daan kɛ daan. ²⁹ Nɲmɛ yé ujiiin ɲɔ ma tien' n'ba tɛn ujiiin-i? Nɲmɛ tùre' Uwien ya sɛn ɲɔ na wire' nni ki gbien'-i?

³⁰ Ní kpɛ ní jɛbn n'ba la, n li jɛbn n'ba n'jiint bo nɛ. ³¹ Yonbdaan *Yesu ya Baa Uwien wà si kupɛnpɛku uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm nnɔ bɛn ki ye ma nɛndeh. ³² N là te Damas ya du ni ubɛr Aletas ya yo nɛ. Udu nnɔ ya ciɛn là nuunh wɔ ní cuo nni, nɛ ki cèrɛ' u'sojambe se

udu nnɔ ya guon ya nañɔbu saan ki gu. ³³ Ama bi ñɛn' nni likɛndɛncɛnciɛnɩ ni nɛ udu nnɔ ya guonɩ lã guɔn' wù nnɔ ya dubonɩ liba, nɛ n ñmɛrɛ' u'nuɔ ni.

12

Uwien kpiire' tibont tà ki wuɔn' Pɔl

¹ Nɩ kpɛ rí li jɛbnh n'ba-aa? Na ñmɔbe kpɛle. Ama n li len tibont tà kɛ Yonbdaan kpiire' tũ ki wuɔn' nni nnɔ bo. ² N bɛn uje uba u yé Kristo ya.* Ibin piik nin inan sɔ, Uwien taa' wɔ ki don' paaki ya paaki ya paaki bó. U don' nin u'gbɛnɛnt nɛ-ɛɛ! Ma bɛn. Wa tí don' nin u'gbɛnɛnt-ii! Ma bɛn. Uwien nɛ bɛn. ³ Udaan don' nin u'gbɛnɛnt bii wa don' nin u'gbɛnɛnt-ii! Ma bɛn. Uwien nɛ bɛn. Ama n bɛn ⁴ ki ye Uwien taa' wɔ ki don' paaki ki tí baa' wɔn Uwien den. Nɛn saan nɛ u cii' tigbɛr tà nisaal ña rí lɛ u li taa iñɔbon yã kí len kí tɛkn tũ, ka ñmɔbe sɛn wɔ rí len tũ mɔ. ⁵ U ya daan bo n li jɛbn n'ba. Ama min bugbɛn bo wɔn n li jɛbn n'ba n'jiint bo nɛ. ⁶ N bi yíe rí jɛbn n'ba la, n bi li fre kí jɛbn, nɛ na bi yé n'bo jòrm, kímɛ n bi li lienh tigbɛmɔnt baba nɛ. Ama ma jɛbnh n'ba, kímɛ ma yíe uba rí li ñmɔbe n'bo iyɛnmaale yã cɛn' u lenh n teh nã nin u ciih n lienh nã. ⁷ Kímɛ Uwien kpiire' tibonmɔnmɔnt ki wuɔn' nni. Uwien ña yíe rí li jɛbnh n'ba tibont bugbɛn bo ma nnɔ, nɛ ki cɛrɛ' *Satan sɔn' nibonn niba, nɩ lã kɔn' n'gbɛnɛnt ni, ki cɔkreh nni tɛn ukonkon nè rí pien nni n la li jɛbnh n'ba. ⁸ N gbáan' Yonbdaan bol mita nɛ ki ye wɔ rí ñɛn nè n'gbɛnɛnt ni, ⁹ ama u tɔke' nni ki ye: «N'juokm li dɛkre ñɛ. Kímɛ a yé ujin uyo wã la, u ya yo nɛ n wɔngɛh n'tuɔm.» Nɛn bo, n li tuo kí li jɛbnh n'ba n'jiin bo. Nnɔ nɛ Kristo ya tuɔm li te nni. ¹⁰ Nɛn bo, n lá te tijiint ni bii tisukr ni bii micɛɛkɛm ni bii liwɔbl ni bii iyɛnbɛn ni Kristo bo la, n'yɛnm sɔngɛ nɛ. Kímɛ uyo wã mituɔm lá pɔrɛ' nni la, u ya yo nɛ n tũrɛh ki lenh mituɔm.

Pɔl jieh Kristo yaab bà te Korɛnt ni nnɔ

¹¹ Nɩ laa'-aa! Ninbi nɛ cɛrɛ' n lienh mijòrm. Ninbi nɛ bi li wuɔn binib n yé udaan wã. Nin ma yé niba ma kɛ nnɔ, bà yih bi'ba *Yesu ya tondmɔnb nnɔ ña cɛn' nni niba. ¹² N là te ni'saan ma nnɔ n là ñmɔbe kuminku ki gbien', ki teh miyɔkm ya bont kɛ ya bol. Nɛn nɛ wɔngɛh ki teh n yé *Yesu ya tond. ¹³ Kristo ya táantɔ yaab laa' bà ki cɛn' ninbi? Ma là yé ni'bo tukl ma nnɔ nɛ tien' n'biil-ii? Nɩ yé nɛn bo la, fɛrɛ nni mɛn. ¹⁴ N bonde' ki gben' rí baa ni'saan bolmta sɔ. N baa' la, ma tí lɩ li yé ni'bo tukl, kímɛ n bàareh ninbi bo nɛ, ma bàareh ni'faal bo. Na yé mubumu nɛ nuunh lifaal ki blinh mu'baambe, bibaambe nɛ nuunh lifaal ki blinh bi'bumu. ¹⁵ Min li tuo kí taa n ñmɔbe nã kɛ, kí sɔn lituonɩ kí tore nɛ, ki li tuo kí taa min bugbɛn mɔnɔn kí cɛbe nɛ. N yíe nɛ ki gbien' la, ninbi yíe nni ma bo nnɔ li kùore nɛ-ɛɛ?

¹⁶ Imɔn, ma là yé ni'bo tukl. Ama biba maaleh ki teh n là ñmɔbe ununwien nɛ, ki taah ucekn ki lɛrɛh ki jinh nɛ. ¹⁷ Liike mɛn binib bà kɛ n sɔn' bɛ ni'saan nnɔ, n ñi' uba bo ki lɛrɛ' ki jin' nɛ-ɛɛ? ¹⁸ N là sɔn' Tit ni'saan ma ki cɛrɛ' ti'ninjɛ uba tɔke nin wɔ nnɔ, u la lɛrɛ' ki jin' nɛ-ɛɛ? Min nin wɔn kɛ ña là ñmɔbe iyɛnmaale iba nɛ ki kpe usɛn uba-aa?

¹⁹ Nɩ ñɛn' uyo ki maaleh ki teh ti lienh ki nuunh tí lɛ imɔn nɛ ni'saan-a! Na te nnɔ. Ti yé Kristo yaab nɛ, ki te Uwien ya nun bó ki lienh. Ti'jɔtiebɛ, ti teh nɛn kɛ ki nuunh ni'tekjim nɛ rí kpɛrɛ Uwien ya sɛn ni. ²⁰ Kímɛ n fɛngɛ n la lã baa' ni'saan kí lɛ ni te ma bi yíe ní li te ma bo, ni'mɔ rí lɛ n te na bi yíe n li te ma bo nɛ. N fɛngɛ n la lã baa' kí lɛ ifinfinde nin iponponbe nin ubenpiebe nin kunaniɛrku nin itɛnfuon nin kuñɔkpɔbku nin tigbɛngt nin fɛnfɛnm nɛ te ni'ni nɛ. ²¹ N liɛbe' ki fɛngɛ n la lã baa' ni'saan Uwien cɛrɛ' rí ji ifɛ ni'bo, kí muɔ binib bà yɛbe, ki tien' ibiɛrɛ ka lɛbrɛ' bi'tetem, ki juore' ki teh tijɔknt ya bont, ki pɛ lisɔnsɔndɩ bo, ki teh fɛnfɛnm kɛ ya bol nnɔ bo nɛ.

* **12:2** Pɔl ye uje uba ma nnɔ, u niirɛh wɔn bugbɛn nɛ.

13

Igbierfərke nin micèbm

¹ N ji we ní ni'saan bolmta sɔ. Ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi ye be ní gben tigber tà ke la, bi li cenge bimɔnkunb bile bii bita bó ne kí yaan kí gben tù.» ² N là baa' ni'saan miliem ma nnɔ n là tɔke' binib bà ke là tien' ibiere nnɔ nin bitɔb ke ɲɔ. Fɛnfennɔ ma te ni'saan, n tí juɔ' ki tɔkeh ben ne ki teh n lá baa' la, ma ní daan bi'ni uba kpein mɔnɔn. ³ Tɔ, ni nuunh kudieku kùà wɔngeh ki teh Kristo ne cèreh n lienh-a! Wɔn ɲa yé jiin ni'bo, u yé utodaan ne ni'ni. ⁴ Imɔn, u là tien' u'ba ujiin ne bi kpe' wɔ udɔpɔnpɔn bo, ama fɛnfennɔ Uwien ya tuɔm bo ne u fuobe. Tinbi bà yé u'yaab nnɔ mɔ yé bijiinb ne. Ama ninbi bo ne ti'mɔ li fuobe nin wɔ kí ñe Uwien ya tuɔm bo.

⁵ Liike mɛn ni'tetem te ma bo, kí fiin ni'ba kí liike ni'fuobm kpe mitekjim ya sen-ii? Na ben ki ye *Yesu Kristo te ni'ni-ii? Nba la, ní fiin ni'ba kí le na te nnɔ ɲa ní la. ⁶ N ɲmɔbe lidɛndɛnl ki ye ni fiin' la, ni li bende kí ye ti ya tuonl ɲa juore' fɛnm. ⁷ Ti mieh Uwien wɔ ní cère ni la li teh nà bre ne. Na yé ti nuunh tí wuɔn ne kí ye ti ɲmɔbe imɔn ne; ti nuunh ní li teh nà mɔn ne. Ní ye nè ní wuɔn kí ye ta ɲmɔbe mɔn mɔnɔn la, na bre. ⁸ Kimɛ ta ɲmɔbe tuɔm tí pien tigbemɔnt ama ti ɲmɔbe mituɔm tí sɔn ɲɔ tù ní li joh inun bó ne. ⁹ Ninbi faa ɲɔ tinbi yé bijiinb la, ti'yɛnm sɔnge ne. Ti mieh nà ti'kaare ni si: ní tien binicekrkaab mitekjim ni ne. ¹⁰ Nɛn ne cère' ma laan baa' ni'saan ma nnɔ n kele' kugbɔnku kuu ki de' ne. Ma yíe n lá baa' la, ní le ní kpe ní wuɔn ne kí ye n bre kí ñe Yonbdaan de' nni ticiɛnt tà nnɔ bo. U de' nni tù ki ye ní cère ni'cɛkl ní kpère ne, wa ye ní bere lè.

¹¹ Tɔ, n'yaabe, li te mɛn uyɛnsɔnge ni, kí li nuunh ní li yé binicekrkaab mitekjim ni. Li duɔndeh mɛn tɔb ya yɛnm, kí li te iyɛnmaale, kí li ɲmɛ nin tɔb ɲɔ Uwien miyíem nin uyɛnduɔn ya daan ní li te nin ne. ¹² Li fuondeh mɛn tɔb mɔnmɔnm. Uwien ya nib ke fuondeh ne. ¹³ Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm nin Uwien ya yíem nin Mifuoñaanm ya taanm ní li te nin ni'ke.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Galasi yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya tɔan yà te Galasi ya tinfɛnm ni nnɔ nɛ. Udu nnɔ ya nib bà yé Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ kɛ teke' Kristo ki jin' nɛ.

Sufmbɛ biba wɔkn' Kristo ya tɔan nnɔ ni, ki caan' ki ye bà ɲa yé Sufmbɛ ki teke' Kristo ki jin' nnɔ ní paan yiko bo, kí li teh Sufmbɛ teh ma bo.

Nɛn bo nɛ Pɔl kɛle' ki ye na yé yiko bo nɛ Uwien bùh binib bigbɛm̀ndɛnb, u bùh bɛ bigbɛm̀ndɛnb mitekjim bo nɛ.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 2, Pɔl lienh wɔn bugbɛn ya gbɛr nɛ. U ye u yé Suf nɛ, ki yé Yesu Kristo ya tond bà ɲa yé Sufmbɛ saan (2:11-21).

Kí cin iyul 3 kí tí baa iyul 4, Pɔl ñiikɛh Kujɔtikpaaku ya gbɔnku bo nɛ ki wɔngeh ki teh Kristo nɛ sɔn' Uwien ya puonl ya tuonl. U liɛbe' ki ye binib yé Kristo yaab la, bɛn nin Uwien taan' buñɔbu nɛ (3:28). Kí ye Kristo yaab ɲa ji ɲmɔbe wuɔ yé Suf, wuɔ ɲa yé Suf, wuɔ yé uyɔnb, wuɔ ɲa yé yɔnb, wuɔ yé ujɛ, wuɔ yé upii.

Kí cin iyul 5 kí tí baa iyul 6, Pɔl ye Kristo yaab ɲa ji yé yonbe.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. Na yé nib nɛ gɛnde' nni, ka yé nisaal nɛ cère' n yé u'tond. Tí'Baa Uwien wà mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ni nin *Yesu Kristo bugbɛn nɛ cère' n yé u'tond. ² Min nɛ kieh kugbɔnku kuu ní de Kristo ya tɔan yà te Galasi ya tinfɛnm ni nnɔ. Min nin n'yaab bà kɛ te n'saan nnɔ fuondeh nɛ.

³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn. ⁴ Tí'Baa Uwien ya yíem bo nɛ *Yesu Kristo tuo' ki kpo' tí'biere bo ɲɔ wɔ ní ñɛn tɛ idɛn yà bre tí te i'ni nɔ ni. ⁵ Wɔn Uwien nɛ si ukpikɛke uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

Galasi yaab wiɛ' tigbɛm̀nmɔnt

⁶ Ní jin' nni nɛ nin ni wiɛnh Uwien wà yin' nɛ Kristo ya juokm bo ya gbɛr tontonm ma ki sikreh ki paakeh tigbɛtɔr bo nnɔ. ⁷ Na yé gbɛm̀nmɔntɔr te nɛ. Binib biba nɛ te, ki saah ní'yɛnm, ki nuunh bɛ ní lèbre Kristo ya gbɛm̀nmɔnt. ⁸ Ama, ní yé tinbi bii Uwien ya tond mɔnɔn nɛ ñɛn' paaki bó ní ki lá tɔke' nɛ tigbɛr tà bore' nin tí lá tɔke' nɛ tigbɛm̀nmɔnt tà nnɔ la, Uwien ní wiɛ wɔ miñùum. ⁹ Tí lá tɔke' nɛ ɲɔ, nɛ n tí liɛbe' ki tɔkeh nɛ fɛnfɛnnɔ wuɔ ki teh: unil tɔke' nɛ tigbɛr, tú bore' nin ní lá cii' tigbɛm̀nmɔnt tà tí'saan nnɔ la, Uwien ní wiɛ wɔ miñùum.

¹⁰ Fɛnfɛnnɔ n nuunh binib nɛ ní li pèkeh nni bii Uwien-i? N nuunh binib ya yɛnm nɛ ní li sɔnge n'bo-oo? N bi biɛ ki nuunh binib ya yɛnm nɛ ní li sɔnge n'bo la, ma bi lí yé Kristo ya tonsɔnl.

Ní tien' ma Pɔl tí yé Yesu Kristo ya tonsɔnl

¹¹ N'yaabɛ, n yíe ní bɛnde kí ye n lá tɔke' nɛ tigbɛm̀nmɔnt tà nnɔ ɲa ñɛn' nil saan nɛ. ¹² Kimɛ ma lá cii' tú nil saan, nil ɲa wɔkn' nni tú, ama *Yesu Kristo nɛ kpiire' tú, ki cère' n bɛnde' tú.

¹³ Ninbi mɔnɔn cii' n'tetem lá te ma uyo wà n lá pɛ Uwien bo *Sufmbɛ yaam nnɔ. N lá jèndeh Uwien ya taanl yaab ní tí kɛnde', nɛ n'nun mɔn ní gben bɛ. ¹⁴ Tinbi *Sufmbɛ pɛ Uwien bo ma bo wɔn la, n lá cɛn' n'gbɔnku yaab bi yɛbe, nɛ n'nun mɔ lá mɔn tí'yaajɛbok bo ki cɛn' bɛ. ¹⁵ Ama Uwien gɛnde' nni ki laa' ba laan maa' nni. U'nimɔnt bo nɛ u yin' nni. U'yíem bo nɛ ¹⁶ u cère' n bɛnde' u'Bijɛ yé udaan wà ɲɔ ní jo kí tí tɔke bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ

u'gber. I ya taan bo ma gbien' uba bo, ¹⁷ ka don' Yerusalem bó rí tì lè bà kpié' ki yé nin nni *Yesu ya tondb nnó. Ama n bure' Arabi ya tinfenm bó nε, ki ñen' ni' bó ki liebe' ní Damas ya du ni.

¹⁸ Tó, ibin ita gèbre', nε n don' Yerusalem bó rí tì lè Pier*, ki tien' u'saan iwien piik nin inun. ¹⁹ Saak wà yé Yonbdaan ya ninje nnó baba ña ní la, ma là laa' *Yesu ya tond uba ki pukn'.

²⁰ N kieh nà rí de nε nò, Uwien ben ki ye ma nendeh.

²¹ Tó, n ñen' nen bó ma nnó n jon' Siri nin Silisi ya tinfenm bó nε.

²² U ya yo ki laa' Kristo ya táan yaab bà te Sude ya tinfenm ni nnó ña laan ben nni.

²³ Ama bi là cii' nà baba si: «Uje wà là jèndeh te nnó, ji cuonh ki tãkeh binib mitekjim ya gbemònmònt tà u'nun là món wó rí gben tù nnó nε.» ²⁴ Nεn bo nε bi pèkeh Uwien n'bo.

2

Pól nin Yesu ya tondb taan' ki kèle'

¹ Ibin piik nin inan gèbre', nε n liebe' ki don' Yerusalem bó nin Banabas. N là tãke nin Tit mó nε. ² Uwien nε là ye rí liebe ni' bó, nε n jon'. Min nin Kristo yaab ya cienb taan' ki kèle' ti'ba, nε n tũre' ki tãke' bε tigbemònmònt tà n kpaandeh tù bà ña yé *Sufmbε saan nnó. Kime ma là yíe n sòn' nà bii n sòn' nà nnó rí juore fenm nε.

³ Tó, Tit wà n là tãke nin wó nnó là yé Grék nε. Ama Kristo yaab ya cienb nnó ña là wòbn' wó wó rí jìe u'punl. ⁴ Ama binib bà yih bi'ba *Kristo yaab, ka yé bε nnó nε là yíe wó rí jìe. Bi taa' miyefuom nε ki kòn' ti'cèkl ni bε rí pingé kí liike *Yesu Kristo cèrè' ti teke' ti'yul ma nnó, tí biε ki pε yiko bo bii ta pε. Bi là maaleh bε rí liebe kí tien te yiko ya yonbe nε. ⁵ Ama ta tuo' bi'ñabu bó fiebu, ño tigbemònmònt ya gbemònt rí juore kí li te tù te ma bo ni'buol nε.

⁶ Kristo yaab ya cienb ben wòn, bi yé bicienb bii ba yé la, na teh nni bonn, kime Uwien ña ñmòbe gèngènde. Bicienb nnó mònón ña là wòbn' nni rí tien bontónn kí pukn. ⁷ Ama bi bende' ki ye Uwien gènde' min nε rí li tãkeh bà ña yé *Sufmbε *Yesu ya gbemònmònt ten u gènde' Pier mó ma wó rí li tãkeh tù Sufmbε. ⁸ Kime wà de' Pier mituòm wó rí li tãkeh *Sufmbε tigbemònmònt nnó, wòn nε de' n'mó mituòm rí li tãkeh tù bà ña yé Sufmbε nnó.

⁹ Nε Saak nin Pier* nin San, bà bi ben ki ye bi yé Kristo ya táan yaab ya senlierb nnó bende' ki ye Uwien de' nni bupaabu, nε ki yoke' min nin Banabas ya nuó ki wuòn' ki ye ti kpaan' buñabu, tinbi rí jo bà ña yé *Sufmbε bó, bi'mó rí jo *Sufmbε bó. ¹⁰ Bi ye tí li tien bijiinb bó baba nε. N'mó ya nun là món nen bo nε.

Pól nin Pier finde' nin táb Antiyók ya du ni

¹¹ Ama Pier là baa' Antiyók ya du ni uyo wà nnó, nε n kòle' ki len' nin wó, kime wa là kprien' sen nε. ¹² Kí yaan binib rí ñε Saak saan kí baa ní nnó, ki laa' u taakeh ki jinh nin bà ña yé *Sufmbε nε. Ama binib nnó lá baa' uyo wà nnó, nε u dekre' ki tì sere u'ba, kime u là fenge' bà cε upunjie bo nnó nε† ¹³ Nε Suftáb mó kprien' iñuon ilele ya sen ten Pier, ki cèrè' Banabas mó tũre' ki paan' bi'bo. ¹⁴ Ama n laa' ba pε tigbemònmònt ya gbemònt bo ni'donbó ma nnó, nε n tãke' Pier bi'ke' ya nun bó ki ye: «Sin a yé Suf nε, ki teh ten wà ña yé Suf, ña teh ten Suf. Bε tien' a ji wòbndeh bà ña yé *Sufmbε bε rí li teh ten Sufmbε?»

Mitekjim nε li cèrè Uwien rí bù binib bigbemòndenb

¹⁵ Bi maa' tinbi ti yé *Sufmbε nε. Ta te ten bà ña yé Sufmbε, ¹⁶ nε ti ben ki ye na yé unil teh yiko ye ma bo nε la, Uwien li bù wó ugbemòndaan, ama wà teke' *Yesu Kristo ki jin' la, Uwien bùh wòn nε ugbemòndaan. Ti'mó teke' *Yesu Kristo ki jin' ño Uwien rí bù te bigbemòndenb nε. Ti teke' *Yesu Kristo ki jin' ma nnó nε cèrè' Uwien bù' te bigbemòndenb.

* **1:18** Liike Ituon 9:26. * **2:9** Liike 1:18. † **2:12** Pól ye bà cε upunjie bo ma nnó u niireh Sufmbε bà teke' Yesu Kristo ki jin' ño ki cε ki ye bà ke teke' Yesu Kristo ki jin' nnó n li jeh ipun ki li pε ben Sufmbε ya yaaje bok bo nnó nε.

Na yé ti teh yiko ye ma bo nε la, Uwien li bù tε bigbemàndεnb, kimε Uwien ηa bù nil gbemàndaan kí ye u teh yiko ye ma bo.

¹⁷ Ní yé ti nuunh Kristo bo, Uwien ní bù tε bigbemàndεnb, nε bi ye tí'mó yé bibiεrdεnb la, ní ye nè ní ye Kristo sɔnh ki dienh ibiεre nε-εε? Na te nnɔ fiebu! ¹⁸ Kimε n là wiε' yiko wà nnɔ n liebe' ki paan' u'bo la, n wuɔn' ki ye min nin n'yul ηa teh ní'donbó nε. ¹⁹ Min wɔn *yiko bo, n te ten utenkpii nε. Wɔn nε cère' n te ten utenkpii; wa ji ηmabe tuɔm n'bo. Ní te nnɔ ηɔ ní fre kí li fuobe Uwien yíe ma bo nε. Bi taan' ki kpε' min nin Kristo udɔpɔnpɔn bo nε. ²⁰ Nεn bo, n fuobe la, na ji yé min nε fuobe, Kristo nε fuobe nni. Kimε n fuobe fεnfennɔ wuɔ ma nɔ, Uwien ya Bijε wà yíe nni ki teke' n'kuum ki kpo' nnɔ, n teke' wɔn nε ki jin', ki fuobe. ²¹ Nà yé n ye ní tien Uwien ya paabu fεnm nε, kimε ní yé kí ñε *yiko bo nε Uwien bùh binib bigbemàndεnb la, Kristo kpo' fεnm nε.

3

Yiko nin mitekjim ya gbεr

¹ Galasi yaabε, ní jòre' nε-εε? Bε nε fùɔre' ní'yεnm-i? N tùɔre' ki tɔke' nε bi kpε' *Yesu Kristo udɔpɔnpɔn bo ma bo ηɔ! ² N yíe ní jiin nni iniire yà sɔ baba. Ni teh yiko ye ma bo nε cère' Uwien de' nε Mifuoñanm bii ni cenge' tiggemɔnmɔnt ki teke' tù ki jin' ma nnɔ bo nε? ³ Ní tien' mila ní'yεnm gben' ki tí kpε nɔ! Ni là cin' nin *Mifuoñanm ya tuɔm nε, bε tien' ní ji nuunh ní tí fɔre nin minisaaltuɔm-i? ⁴ Ni laa' nà kε ní'fuobm ni nnɔ juore' fεnm nε-εε? Na ní tuo kí juore fεnm. ⁵ Uwien dienh nε *Mifuoñanm ki teh miyɔkm ya bont ní'siik ní ma nnɔ, ní teh yiko ye ma bo nε cère' u teh nnɔ bii ni cenge' tiggemɔnmɔnt ki teke' tù ki jin' ma nnɔ bo nε?

Uwien bù' Abraham ugbemàndaan u'tekjim bo nε

⁶ Kimε ní kele' *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nεn bo nε Uwien bù' wɔ ugbemàndaan.» ⁷ Nεn bo, bεnde mεn kí ye binib bà teke' Uwien ki jin' nnɔ, bεn nε yé *Abraham ya yaabii. ⁸ Uwien là juɔ' ki len' u'gbɔnku ní ki ye u li bù bà ηa yé *Sufmbε nnɔ bigbemàndεnb bí'tekjim bo nε. Nεn bo nε u là juɔ' ki tɔke' *Abraham tiggemɔnmɔnt tuu ki ye: «Sin bo nε n lí tien inibol kε mimɔnm.» ⁹ *Abraham là teke' Uwien ki jin' nε u tien' wɔ mimɔnm. Nnɔ nε bà mɔ teke' Uwien ki jin' nnɔ, u tien' bí'mɔ mimɔnm tεn *Abraham.

¹⁰ Tɔ, binib bà kε teh yiko ye ma bo, ki du nεn bo nnɔ, bí te Uwien ya ηùum ní nε. Kimε ní kele' *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «Wà kε ηa boh nà kε kele' *yiko ya gbɔnku ní nnɔ la, u te Uwien ya ηùum ní nε.» ¹¹ Ní yé imànd nε, Uwien ηa ní bù nil gbemàndaan wɔn Uwien ya nun bó kí ñε u teh yiko ye ma nnɔ bo. Kimε ní kele' *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «Ugbemàndaan lí fuobe mitekjim bo nε.» ¹² Ama *yiko ya bom nin mitekjim ηa tε. Ní yé unil teh *yiko ye ma la, yiko nnɔ bo nε u lí fuobe. ¹³ Kristo dε' tε kí wiε', kí ñεn' tε *yiko ya ηùum ní, kí teke' tí'sensien kí cère' mí lu' wɔn bo nε. Kimε ní kele' *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «Bí ku' wà kε kí lεkn' udɔ bo la, ní yé miηùum nε u'bo.» ¹⁴ Ní tien' nnɔ ηɔ kí ñε *Yesu Kristo bo, bà ηa yé *Sufmbε mɔ ní lε Uwien là tien' *Abraham u'mɔnm mà nnɔ nε. Nnɔ nε mitekjim bo, tí'mɔ lí lε Uwien là pùon' kí ye u lí sɔn ní *Mifuoñanm mà nnɔ.

Yiko ηa ní pien Uwien ya puonl

¹⁵ N'yaabε, cère mεn ní taa kunεnεnku kuba binib ya fuobm ní kí wuɔn nε. Unil pole' kí kele' u'ñɔbonfɔrkaal la, uba ηa ní fre kí lèbre lè, ka ní fre kí pukn niba mɔ lí'bo. ¹⁶ Tɔ, Uwien là pùon' lipuonl kí de' *Abraham nin u'yaabil nε. Na kele' kí ye u'yaabil tεn u niireh ligol nε, ní kele' kí ye u'yaabil nε. Lí te liba nε, lεn si: Kristo. ¹⁷ N ye ní ye nà sɔ: Uwien là cuo' nin *Abraham kujɔtieku nε kí pùon' kí ye kua ní saa. Ní tien' ibin kobiinan nin ibin pita nε kí yaan u de' Moyis *yiko. Yiko nnɔ ηa ní gben kujɔtieku nnɔ kí cère Uwien ya puonl ní juore fεnm. ¹⁸ Kimε ní yé yiko bo nε binib lí lε mimɔnm Uwien saan la, na ji yé puonl bo nε bí lí lε mè. Ama lipuonl bo nín nε Uwien là juoke' *Abraham.

19 Ni te nnɔ la, be bo ne Uwien de' *yiko bugben-i? U la de' wɔ ki pukn' nɔ binib rí li bende bi'tuonbiere ne, kí tĩ baa uyo wà *Abraham ya yaabil là u là pùon' lipuonl ki de' lè nnɔ rí baa ní. Uwien là cère' u'tondb ne taa' *yiko nnɔ ki de' ucendenduol*, ne u taa' ki de' binib. 20 Binib bile ya siik ni ne ucendenduol te. Ama Uwien bugben ne là pùon' lipuonl nnɔ ki de' *Abraham, nil nja là te bi'siik ni.

21 Ni te nnɔ la, yiko nieh nin Uwien là pùon' ipuon yà nnɔ ne-εε? Na te nnɔ fiebu! Yiko nnɔ bi li fre kí cère unisaal rí le limiel la, Uwien bi li nĩ wɔn bo ne kí bù binib bigbemòndenb. 22 Ama *Uwien ya gbɔnku ye ibiere ya tuɔm co uɛndun ya nib ke tiyonbt ne. Nen bo, Uwien li tien u pùon' ki ye ma nnɔ kí de binib bà teke' *Yesu Kristo ki jin' nnɔ bi'tekjim bo ne.

23 Kí yaan Kristo rí baa binib rí teke wɔ kí ji nnɔ, yiko là co te tiyonbt ne, ki gu uyo wà Uwien li wɔn te mitekjim ya sen. 24 Nnɔ ne *yiko nnɔ là likeh te ki tĩ baa' uyo wà Kristo baa' ní, nɔ Uwien bù' te bigbemòndenb ti'tekjim bo nnɔ. 25 Ama Kristo tĩ baa' ma, ti teke' wɔ ki jin' nnɔ yiko nja ji likeh te.

26 Ninbi bà ke teke' *Yesu Kristo ki jin' nnɔ, ni yé Uwien ya bumu ne kí ñe ni'tekjim bo. 27 Ninbi bà ke bi sii' ne Uwien ya ñunm Kristo ya yel bo nnɔ, ni teke' Kristo ya tetem ne. 28 Ni yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ, borm nja ji te ni'ni. Ninbi *Sufmbe nin bà nja yé Sufmbe, ninbi iyonbe nin bà nja yé yonbe, ninbi bijeb nin bipiib, ni'ke yé unibaab ne. 29 Ni yé Kristo yaab ma nnɔ, ni yé *Abraham ya yaabii ne, ki li le mimɔnm mà Uwien là pùon' mè *Abraham nnɔ.

4

Kristo yaab nja ji yé yonbe

1 Tɔ, n ye rí ye nà si: kibuk kà li ji lifaal laan yé kibuwawaak uyo wà la, ka cen' yonb nin ken si lifaal ma ke nnɔ. 2 Ama kí laan yé kibuk ma nnɔ, kí li boh binib bà likeh kè nin bà likeh kí'faal nnɔ ne, kí tĩ baa uyo wà kí'baa sien' ki ye kí ji yé ucién nnɔ. 3 Ti'mɔ yaam te nnɔ ne. Uyo wà ta laan là teke' Kristo ki jin' nnɔ, ti là yé iyaajebok yà te uɛndun ni ya yonbe ne.* 4 Ama ní lá kpaan' uyo wà Uwien sien' nnɔ, ne u sɔn' ní u'Bije, ki cère' upii maa' wɔ, yiko njuuke wɔ, 5 nɔ wɔ rí de binib bà yiko njuuke be nnɔ kí wiε. Nnɔ ne u tien' te Uwien ya bumu. 6 Ni mɔnbe ki yé u'bumu ne. Nen bo ne u sɔn' ní u'Bije ya Fuoñaanm ti'fèl ni, mĩ cèreh ti yih Uwien ti'Baa. 7 Nen bo, nja ji yé yonb, a ji yé u'buk ne. A yé u'buk ma nnɔ, a'mɔ li le u'mɔnm ne. Uwien ne cère' nĩ te nnɔ.

Pɔl ya yɛnm saa' Galasi yaab bo

8 Na laan là ben Uwien ma nnɔ, ni là pε ibule bo ne i co ne tiyonbt. Ibule nnɔ nja yé Wien. 9 Ama fɛnfennɔ, ni bende' Uwien, wɔn Uwien ne cère' ni bende wɔ. Be tien' ni nuunh ní liebe kí paan iyaajebok bo? Ya nɔmbe tuɔm, ka yé niba mɔ? Be tien' ni yé ní liebe kí li yé i'yonbe? 10 Ni nɔmbe ibok ne ki tũreh ki boh yè ibin iba ni nin inmaale iba ni nin iwien iba nin uyo uba. 11 N'yɛnm saa' ni'bo, kimε n likeh n sɔn' lituonl là nin inunmɔn ki de' ne nnɔ la juore fɛnm ne.

12 N'yaabe, n gbáanh ne ne, li te men ten min, kimε n tien' n'ba ten ninbi bà yé *Sufmbe ne. Na bii' nni niba. 13 Ni ben ki ye iwien yà là nɔmbe nni nnɔ bo ne n laa' usen ki tɔke' ne tigbemɔnmɔnt mikpiεkm. 14 Nin iwien nnɔ là cère' n'gbenent nja nɔmbe liikm ma ke nnɔ, na là senge' nni, ka liike' nni fɛnm. Ama ni là teke' nni ten n yé Uwien ya tond bii n yé *Yesu Kristo nin u'yul ne. 15 Ni là nɔmbe uyensonge wà nnɔ ji te la? Kimε n li fre kí kun ne imɔn kí ye ni bi là li fre kí lòkre ni'nunbii mɔnɔn kí de nni la, ni bi là lòkre' yè ki de' nni ne. 16 Fɛnfennɔ, n tɔkeh ne tigbemɔnt ma nnɔ ne cère' n kpende' ni'nennend-ii?

* 3:19 Bi ye ucendenduol wà nnɔ, bi niireh Moyis ne. * 4:3 Bi lebre' inɔbon yà ki ye: ta laan là teke' Kristo ki jin' uyo wà nnɔ; i kele' Grekmbe ya lenm ni ki ye: «Ti laan là yé mubumu uyo wà nnɔ ne.»

17 Binib biba te bi'nun mɔ́n bɛ́ rí li yíe ni'gber ama bi ηmɔ́be iyenmaale yà nnɔ́ ηa mɔ́n. Bi nuunh bɛ́ rí bore min nin ninbi nɛ́ kí taa nɛ́ kí mɔ́kn bi'ba. 18 Ní mɔ́n, ni'nun rí li mɔ́n ní li tuu ki teh nà mɔ́n uyo kɛ́ nɛ́, na yé n lá te ni'saan uyo wà baba nɛ́ la. 19 N'bumu, ní liɛbe' ki wi nni ni'bo tɛ́n imerwiɛ́n nɛ́. Ní lí li wi nni nnɔ́ nɛ́ kí tí baa uyo wà ni li ηmɔ́be Kristo ya tetem. 20 N bi yíe rí li te ni'saan fɛ́nfɛ́nnɔ́ wuɔ́ nɛ́, kí bɛ́nde n li len nɛ́ ma bo, kimé n'yɛ́nm nɛ́ ñɛ́n' ni'ni.

Sara nin Agaar ya gber

21 Tɔ́ke nni mɛ́n, ninbi bà yíe yiko rí li ηuuke nɛ́ nnɔ́, na ciuh u teh bà nɛ́-ɛɛ́? 22 Ní kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «*Abraham là ηmɔ́be bijiéb bile nɛ́. Upiiyonb là maa' uba, nɛ́ u'po umɔ́n mɔ́ maa' utɔ́. 23 Upiiyonb nnɔ́ maa' wà nnɔ́ u maa' wɔ́ unisaal yíe ma bo nɛ́. Ama u'po umɔ́n maa' wà nnɔ́, Uwien nɛ́ là pùon' ki ye u li maa wɔ́. 24 Tigber tuu ya tingi ηmɔ́be imɛ́sɛ́n ile nɛ́; kimé bipiib bile biɛ́ te tɛ́n Uwien là cuo' nin binib kujɔ́tiekú kùà bolm mile nnɔ́ ya nɛ́nnɛ́nku nɛ́. Kuba si: Uwien là cuo' kùà nin u'nib Sinayi ya juɔ́l bo nnɔ́ nɛ́. Agaar nɛ́ yé ku ya jɔ́tiekú ya nɛ́nnɛ́nku, nɛ́ u maa' mubumu mùà kɛ́ nnɔ́ yé iyonbe. 25 Bi ye Agaar la, bi niireh Sinayi ya juɔ́l là te Arabi ya du ni nnɔ́ nɛ́. Fɛ́nfɛ́nnɔ́ ya Yerusalem te tɛ́n upiyyonb nnɔ́ nɛ́, kimé u'nib yé iyonbe nɛ́. 26 Ama Yerusalem wà te paaki nnɔ́, wun ηa te tɛ́n piyyonb. Wun nɛ́ yé tí'du ki te tɛ́n tí'naa. 27 Kimé ní kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Upiihɔ́b, li poknh, sin wà ηa bɛ́n mɛ́rwiɛ́n nnɔ́, li yiknh nin uyɛ́nsɔ́nge, kimé upii wà bi wiɛ́' wɔ́ ya bumu li yebe, ki cɛ́n' wà ηmɔ́be cɛ́ yaamu.»

28 N'yaabe, ninbi bɛ́n wɔ́n, Uwien là pùon' lipuonl là nnɔ́ bo nɛ́ ni yé u'bumu tɛ́n *Isaak. 29 Bi là maa' kibuk kà unisaal yíe ma bo nnɔ́ là jènde' uyo bo bi là maa' kà *Mifuoñaanm ya tuɔ́m bo nnɔ́. Fɛ́nfɛ́nnɔ́ mɔ́ ní biɛ́ ki te nnɔ́ nɛ́. 30 Tɔ́, ní kele' *Uwien ya gbɔ́nku ki ye ba? Ní kele' ki ye: «Ñɔ́re upiyyonb nnɔ́ nin u'bijɛ́, kimé upiyyonb nnɔ́ ya buk ηa ηmɔ́be sɛ́n kɛ́n nin upiimɔ́n ya buk rí taan kí ji bi'baa ya faal» 31 Nɛ́n bo, n'yaabe, ta yé piyyonb ya bumu ama tí yé upiimɔ́n yaamu nɛ́.

5

La liebe mɛ́n kí kɔ́yonbt ní

1 *Kristo teke' tɛ́ ki wiɛ́', ηɔ́ tí la jí rí li te yonbt ní nɛ́. Nɛ́n bo, gore mɛ́n kí la cère niba rí liebe kí cuo nɛ́ yonbt.

2 Cenge mɛ́n, min Pɔ́l nɛ́ tɔ́keh nɛ́ ki teh: «Ní tuo' bi jie' ní'pun la, Kristo ηa jí yé niba ní'bo.» 3 N liebe' kí tɔ́keh unil wà kɛ́ tuo' bi jie' u'punl nɛ́ ki teh ní yé liwɔ́bl nɛ́ kí de' udaan, wɔ́ rí li boh yiko nnɔ́ kɛ́ kí tí gben. 4 Ninbi bà nuunh Uwien rí bù nɛ́ bigbɛ́mɔ́ndɛ́nb yiko bo nnɔ́, ní bore' ní'ba Kristo saan ηɔ́, nɛ́ ki mun' ní'ba Uwien ya paabu. 5 Tinbi bɛ́n wɔ́n, tí'dɛ́ndɛ́nl si: Uwien lí bù tɛ́ bigbɛ́mɔ́ndɛ́nb tí'tekjim bo nɛ́. *Mifuoñaanm nɛ́ cère' tí gu lidɛ́ndɛ́nl nnɔ́ rí tien. 6 Kimé a yé *Yesu Kristo yɔ́ la, a jie' a'punl bíi ηa jie' la, na cieke. Nà cieke si: á teke Kristo kí jí ηɔ́ a'tekjim rí cère á lí yíe binitɔ́b nɛ́.

7 Ní là cin' mɔ́nmɔ́nm nɛ́, ηmɛ́ nɛ́ pien' nɛ́, ní la jí rí li boh gbɛ́mɔ́nt-i? 8 Mí ya piɛ́nm ηa ñɛ́n' Uwien wà yih nɛ́ saan. 9 Kpɔ́nɔ́ ya ñɔ́ke waamu mɔ́nɔ́n cèreh kpɔ́nɔ́ kɛ́ nuuleh nɛ́. 10 Min wɔ́n, Yonbdaan cère' n ηmɔ́be midum ní'bo kí ye ní'yɛ́nmaale ηa bore' nin n'yi. Ama wà taah fɛ́nfɛ́nm kí bàareh ní'ni nnɔ́ yíe la, wɔ́ rí lí yé udaan wà kɛ́, u lí lɛ́ utudɛ́re nɛ́.

11 N'yaabe, n bi biɛ́ kí tɔ́keh binib kí teh bɛ́ rí lí jɛ́h ipun la, ba jí bi jèndeh nni. Kristo ya dɔ́pɔ́npɔ́n ya gber ηa jí bi lí cère uba ya yɛ́nm rí saa. 12 Cère mɛ́n binib bà taah fɛ́nfɛ́nm kí bàareh ní'ni nnɔ́ rí lí jɛ́h bí'pun haali kí tí fàare bí'ba mɔ́nɔ́n!

Li toreh mɛ́n tɔ́b, kí cère Mifuoñaanm rí lí pekreh nɛ́

¹³ N'yaabe, ninbi wɔn, Uwien ne yin' ne ki de' ne ki wie'. Ni la dule nen bo kɪ li teh ni'yenm yie nà. Ama ní li yie tɔb, kɪ li toreh tɔb. ¹⁴ Kimε yiko ke taan' ki te yiko uba ni ne, wɔn si: «Li yie a'tɔ ten a yie a'ba ma bo.» ¹⁵ Liike men ni'yul bo! Ni te ten muwenbiimu, kɪ coh tɔb la, ni joh migbenm ne.

¹⁶ N tɔkeh ne ne, cère men Mifuoñaanm ní li pekreh ne. Nnɔ ne na ji li teh ni'yenm yie nà. ¹⁷ Kimε unisaal yie nà bore' nin *Mifuoñaanm yie nà, ne *Mifuoñaanm yie nà mɔ bore' nin unisaal yie nà. Unisaal yie nà ɲa cendeh nin *Mifuoñaanm yie nà. Nen bo ne na ní fre kɪ li teh ni'yenm yie nà. ¹⁸ *Mifuoñaanm pekreh ne la, yiko ɲa ji ɲmɔbe tuɔm ni'bo.

¹⁹ Tɔ, unisaal ya yiem cèreh u sɔnh itùonbiere ya nnɔ, ti ben ye. Yen si: tijɔknt ya tòn nin linaɲmaal nin lisɔnsɔndl, ²⁰ nin ibule bo ya paanm nin liɲɔkjil nin kinenk nin likɔnkɔnl nin iponponbe nin ubenpiebe nin kunanierku nin ifinfinde nin umaapàare ²¹ nin ununfɔke nin tideyibr nin unifenjin nin itùontɔ ya bre ten yie. N là tɔke' ne itùonbiere nnɔ bó ɲɔ, kɪ liebe' kɪ tɔkeh ne, binib bà ke teh tuu ya bont ɲa ní kɔ Uwien ya bel ni.

²² Ama *Mifuoñaanm cère' binib yie tɔb, kɪ ɲmɔbe uyensange nin uyenduɔn nin kuminku, kɪ ɲmɔbe tinimɔnt, kɪ muɔh binib micεεkm, kɪ ɲmɔbe midum, ²³ kɪ ɲme nin tɔb, kɪ coh bi'ba. Yiko ɲa te kɪ biin binib bà teh tuu ya bont. ²⁴ Binib bà ye Kristo yaab nnɔ, wie' bi'nisaaltetem ten bi kpe' mè Kristo ya dɔpɔnpɔn bo ne.

²⁵ *Mifuoñaanm ne cère' ti fuobe ma nnɔ, cère men mè ní li pekreh te. ²⁶ Cère men ti la li ɲmɔbe nacenkpekuont, kɪ la li dɛlkeh tɔb, kɪ la li ɲmɔbe ponponbe tɔb bo.

6

Li toreh men tɔb

¹ N'yaabe, ní ye bi pɪln' unil u teh nà bre la, ninbi bà *Mifuoñaanm pekreh ne nnɔ, ní tien suoo, kɪ tore wɔ wɔ ní liebe kɪ kpɪen usen wà mɔn. Ni'ni wà ke ní liike u'yul bo kɪ mɔ la kɔ biikm ni. ² Li toreh men tɔb ijend ni. Nnɔ ne ni li boh Kristo ya yiko. ³ Unil maaleh kɪ teh u ye niba ne, ka ye la, u lereh u'ba ne. ⁴ Wà ke ní fin kɪ liike u'tuonl. U laa' lí mɔn la, wɔ ní li pèkeh u'ba u'tuonl nnɔ bo kɪ la taa' lè kɪ kpàandeh bi'tɔb ye. ⁵ Kimε wà ke teh nà la, ní likeh wɔn ne.

⁶ Bi wɔknh wà Uwien ya gber ní li ñendeh u ɲmɔbe tibont tà ke nnɔ ya niba bó kɪ dienh wà wɔknh wɔ.

⁷ La lereh men ni'ba, ba leh Wien. Kimε unil bule' nà la, u li ce nen ne. ⁸ Unil teh u'yenm yie nà la, u li lε u'yenm yie nà ya suul ne. Ni'tingi si: mikuum. Ama unil teh *Mifuoñaanm yie nà la, u li lε *Mifuoñaanm ya suul ne. Ni'tingi si: limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm. ⁹ Cère men tí li teh mimɔnm kɪ la ye ti jii'. Kimε ti tuu kɪ teh mimɔnm la, uyo we ní tí lε lisuul. ¹⁰ Nen bo, ti ɲmɔbe libɔnl ma nɔ, cère men tí li sɔnh kɪ nuunh binib ke ya mɔnm, ni'ke tu nin ti'yaab bà mɔ teke' Kristo kɪ jin' nnɔ.

Tigbɛfərkaar

¹¹ Liike men, min nin n'yul ne kele' ní gbenge kɪ de' ne. ¹² Binib bà wɔbndeh ne ní li jeh ipun nnɔ nuunh be ní li teh tibont binib ní li lenh bi'yenm ní li sɔnge bi'bo, ɲɔ bi la jènde be Kristo ya dɔpɔnpɔn ya gber bo baba ne. ¹³ Kimε ben bà jeh ipun nnɔ bugben ɲa boh yiko. Bi yie ni li jeh ipun ɲɔ be ní li jebnh bi'ba kɪ teh ben ne wɔbn' ne ni jie' ipun ne. ¹⁴ Min wɔn, ma lí li jebn n'ba niba bo kɪ kende' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya dɔpɔnpɔn bo. Udɔpɔnpɔn nnɔ bo ne uɲendun wuu ya bont te ten tikpir n'bo, ne n'yenm ɲa ji pe tu'bo. ¹⁵ Kimε unil jie' lipunl bii wa jie' la, na ciεke. Nà ciεke si: Uwien ní tien te binifɛnb ne. ¹⁶ Uwien ní de binib bà ke kpe u ya sen uyenduɔn, kɪ muɔ be micεεkm. Wɔ ní tien nnɔ u'nib ke*.

* **6:16** Migbiirm miε ni bi lɛbre' liɲɔbonl là kɪ ye u'nib ke nnɔ ní kele' Grεkmbε ya lenm ni kɪ ye: Uwien ya nib Israyel yaab ne.

¹⁷ Tɔ, kɪ n̄ɛ dinnɔ kɪ li joh uba la ji n̄mɔbe nni yɛn̄n̄aabe, kimɛ n̄ jɛnde' *Yesu bo ma n̄nɔ ya gb̄ɛn juore' ki te n'bo nɛ.

¹⁸ N'yaabɛ, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo n̄ juoke nɛ. Ami.

Kugbɔnku kua Pɔl kele' ki de' Efes yaab nnɔ Nà wɔngeh Kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya táan yà te Efes ya du ni nin i'tɔ yà te Asi ya tinfenm ni nnɔ nɛ. U là te lipɛkl ni nɛ ki kele' kugbɔnku nnɔ (3:1; 4:1). Pɔl taan' u wɔkn' itáan nnɔ miwɔknm mà kɛ nnɔ mijenjenm bo nɛ ki kele' kugbɔnku kuu ni. U kele' kù ki de' Kristo yaab bà ɲa yé Sufmbɛ nnɔ nɛ. Kugbɔnku kuu ya mɛsɛnkpiɛke si: Efes yaab ɲ bɛnde Uwien bonde' wɔ ɲ sɔn itùon yà nɛ. Ní yé tibont tà là buɔ, Yesu cère' binib bɛnde' tù nɛ. Uwien bonde' haali uyoyo ɲ wɔ ɲ taan nà kɛ te kitink bo nin kutaaku bo nɛ kí taa kí ɲukn Yesu Kristo.

Kí cin liyul 1 kí tí baa 3, Pɔl tɔke' bɛ ki ye: Yesu Kristo nɛ baa' ki kpo' udɔpɔnpɔn bo kí cère' bɛn nin Uwien taan' buñɔbu, kí gben' kinɛnk kà là te bà yé Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ nnɔ ya sɛsiɛke. Nɛn bo, borm ɲa ji te bi'siik ni.

Kí cin iyul 4 kí tí baa 6, Pɔl tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ ɲ li ɲmɔbe mitekjim nin uyenduɔn wà Uwien de' bɛ wù nnɔ, kí li fuobe mifuobfɛnm. Wà kele' kugbɔnku kuu nnɔ tɔkeh piiciɛb ki teh bɛ ɲ bɛ ɲ li yíe bi'puob tɛn Kristo yíe u'táan yaab ma bo, kí kpo' bi'biere bo nnɔ nɛ.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. N kíeh kugbɔnku kuu ɲ de bà yé Uwien yaab kí ñɛ *Yesu Kristo bo, kí du u'bo kí te [Efes ya du ni] nnɔ nɛ. ² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ɲ juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Uwien tien' tɛ mimɔnm mà Yesu Kristo bo

³ Tí pèke mɛn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. Ti yé wɔn Kristo yaab ma nnɔ nɛ Uwien tien' tɛ u'mɔnm kɛ ya bol. Mimɔnm nnɔ yé paaki bó yaam nɛ, kí yé *Mifuoñaanm yaam. ⁴ Tɔ, u là cère' ti yé Kristo yaab nɛ kí gènde' tɛ kí laa' wa laan ñɛn' uɲɛndun ɲ tɛ li yé u'yaab, kí la li ɲmɔbe biil u'nun bó. U yíe tɛ nɛ, ⁵ kí juɔ' kí gènde' tɛ kí tien' tɛ u'bumu *Yesu Kristo bo. U yíe nɛ kí cèkre' u'yɛnm kí tien' nnɔ, ⁶ ɲ tɛ li pèkeh wɔ u ɲmɔbe ukpiɛke wà nnɔ bo nin u tien' tɛ tinimɔnt tà kí ñɛ u'Bije wà u yíe wɔ nnɔ bo.

⁷ Wɔn u'Bije ya sɛm bo nɛ u dɛ' tɛ kí wiɛ', kí fère' tɛ ti'biere, kí wuɔn' tɛ u ɲmɔbe tinimɔnt tù yɛbe kí tí kpɛ ma bo. ⁸ U tien' tɛ tinimɔnt nnɔ kí gbien', kí de' tɛ miyɛnfuom nin mibɛnm isɛn kɛ ni. ⁹ U cère' ti bɛnde' tibonbɔlkaar tà u'yíem bo, u là cèkre u'yɛnm wɔ ɲ tien' tù Kristo bo nnɔ. ¹⁰ Ní lá kpaan' uyo la, u li tien' tibonbɔlkaar tà nnɔ si: u li taan nà kɛ te kutaaku bo nin nà kɛ te kitink bo nnɔ Kristo ɲ li yé ni'kɛ ya bɛr.

¹¹ Uwien cère' ti yé wɔn Kristo yaab ma nnɔ nɛ kí là juɔ' kí gènde' tɛ tí li yé u'yaab. Uwien teh tibont kɛ u jeke' ma bo nin u yíe ma bo, ¹² ɲ tinbi bà kpíe' kí ɲmɔbe lidɛndɛnl Kristo bo nnɔ tí li pèkeh wɔn Uwien, u ɲmɔbe ukpiɛke wà nnɔ bo nɛ.

¹³ Wɔn Kristo bo nɛ ni'mɔ là cii' Uwien ya gbɛr. Tù yé tigbɛmɔnt nɛ, kí yé tigbɛmɔnmɔnt tà cère' ni ɲmɛrɛ'. Ní teke' wɔ kí jin', nɛ Uwien dieke' nɛ. *Mifuoñaanm mà u là pùon' kí ye u li de nɛ mè nnɔ nɛ yé kudíeku nnɔ. ¹⁴ *Mifuoñaanm nnɔ bo, ti bɛn kɛin kí ye ti li lɛ Uwien bonde' lifaal là kí ble' u dɛ' bà kí wiɛ' bi yé yaab nnɔ. Nɛn bo, cère mɛn tí li pèkeh wɔ u ɲmɔbe ukpiɛke wà nnɔ bo.

Pɔl kàareh kí dienh Efes yaab

¹⁵ Nɛn bo nɛ n cii' ni tùɔrɛ' kí teke' Yonbdaan *Yesu kí jin', kí tùɔrɛ' kí yíe Uwien ya nib kɛ ma nnɔ, ¹⁶ nɛ n tuu kí faareh Uwien ni'bo, kí tien' ni'bó n'kaare ni, ¹⁷ kí miɛh ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Wien wà yé ti'Baa kí ɲmɔbe ukpiɛke nnɔ wɔ ɲ cère' *Mifuoñaanm ɲ de nɛ

miyɛnfuom kí wuɔn nɛ wɔ, ní tũɔre kí bɛnde wɔ. ¹⁸ N miɛh wɔ wɔ ní wende ní'nun bó, ní bɛnde lidɛndɛnl là bo u yih nɛ nnɔ; kí bɛnde u'faal là mɔn ki ɲmɔbe lisel, u li taa lè kí de binib bà yé u'yaab nnɔ; ¹⁹ kí bɛnde kí ye u'tuɔm yɛbe ka tí ɲmɔbe mĩ kpɛ nin bà. U taah mè ki toreh tinbi bà teke' wɔ ki jin' nnɔ. U wuɔn' mituɔm bugbɛn yɛbe ki kpɛ ma bo, ²⁰ uyo wà u taa' mè ki mɛkre' Kristo bitɛnkpiib ni, ki taa' wɔ ki káan' u'ɲɔjie bó paaki bó nnɔ nɛ. ²¹ Kristo te nɛn saan nɛ ki ɲmɔbe mituɔm ki cɛn' nà kɛ te kutaaku bo ki ɲmɔbe mituɔm kɛ ya bol nin nà kɛ ɲmɔbe ticiɛnt kɛ ya bol. U'yel cɛn' iyel yà kɛ te. Na yé fɛnfɛnnɔ ya yel baba, li cɛn' uyo wà we ní nnɔ mɔ yɛ nɛ. ²² Uwien cère' Kristo nɛ tɛ' tibont kɛ bo litaal, ki tien' wɔ tibont kɛ ya ciɛn. Wɔn nɛ yé u'taanl ya yul, ²³ nɛ u'taanl yé u'gbɛnɛnt. U te li'ni ki tí gben', nɛ Uwien mɔ te u'ni ki tí gben'.

2

Mifuɔbfɛnm nin Kristo

¹ Uyo uba ni là teh ibiere nɛ ki biih Uwien, ki te tɛn bitɛnkpiib u'nun bó; ² ki teh tɛn uɲɛndun yaab, ki boh wà yé isɛnpol ya ciɛn ki te kutaaku nin kitink ya sɛsiɛke nnɔ. Fɛnfɛnnɔ u ya ciɛn nɛ ɲuuke uɲɛndun ya nib bà ɲa tuo' Uwien ya ɲɔbu bó nnɔ; ki cèreh bi teh u yíe nà. ³ Uyo uba tí'kɛ mɔ là te tɛn bi ya nib nɛ, ki pɛ minisaaltetem bo, ki teh tí'yɛnm yíe nà. Tí'nisaaltetem nnɔ bo, tí là kpɛ Uwien ní dɛre tí'tub tɛn binitɔb nɛ.

⁴ Ama Uwien nín muɔh binib micɛcɛkm ní tí kɛnde', ki yíe tɛ ki gbien'. Nɛn bo, ⁵ tinbi bà là te tɛn bitɛnkpiib Uwien ya nun bó, ka boh wɔ nnɔ, u cère' tí liɛbe' ki fuobe nin Kristo. U'juokm bo nɛ ni ɲmɛrɛ'. ⁶ Tí yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ nɛ Uwien taan' ki mɛkre' tinbi nin wɔn, ki cère' tí kèlɛ' wɔn Kristo saan paaki bó. ⁷ Uwien tien' tɛ nnɔ u'juokm bo nɛ kí ɲɛ *Yesu Kristo bo, ɲɔ kí ɲɛ dinnɔ kí li joh wɔ ní wuɔn kí ye u'nimɔnt yɛbe ka tí ɲmɔbe tũ kpɛ nin bà nɛ. ⁸ Ni teke' *Yesu ki jin' ma nnɔ, nɛ cère' ni ɲmɛrɛ' Uwien ya juokm bo. Na yé ní'tuɔm bo nɛ ni ɲmɛrɛ', Uwien ya paabu bo nɛ ni ɲmɛrɛ'. ⁹ Na yé ní'tuon bo nɛ ni ɲmɛrɛ'. Nɛn bo, uba la li jɛbnh u'ba. ¹⁰ Kímɛ Uwien nɛ cère' tí jí yé tí yé bidɛnb bà nɔ. Tí yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ nɛ Uwien tien' tɛ binifɛnb ɲɔ tí li sɔnh ituonmɔnmɔn yà u là juɔ' ki bonde' yè ki ble' tɛ nnɔ.

Yesu Kristo bo nɛ tí'kɛ taan' ki tien' unibaab

¹¹ Nɛn bo, tiere mɛn kí ye bi maa' nɛ ma na yé Sufmbɛ. U yo uba *Sufmbɛ là yih nɛ bà ɲa jìɛ' pun nɛ, ki yih bi'ba bà jìɛ' ipun. Unisaal nɛ jìɛ' bi'pun nɛ upunjìɛ ya díɛku te bi'bo. ¹² Tière mɛn kí ye uyo nnɔ, na là bɛn Kristo, ka là ɲmɔbe sɛn ní li yé Israyel yaab, ka là te kujɔtieku kùà Uwien cuo' kù nin u'nib mibolm mà yɛbe, ki pùon' lipuonl ki de' bɛ nnɔ ni. Na là ɲmɔbe dɛndɛnl, ka bɛn Wien ní'fuobm ni kitink kíɛ bo. ¹³ Ama ninbi bà là jɛnde' Uwien nnɔ, fɛnfɛnnɔ ní yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ, Uwien cère' ní nɛkn' wɔ kí ɲɛ wɔn Kristo ya sɛm bo nɛ.

¹⁴ Kímɛ wɔn Kristo nɛ cère' tí ɲmɔbe uɲɔkpaan. U taan' *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ ki tien' linibol liba. U kpo' udɔpɔnpɔn bo, ki gben' kinɛnk kà là te tɛn liguonl ki bore' bɛ nnɔ. ¹⁵ U cère' *Sufmbɛ ya yiko nin u'wɔb nin u'tɛntiɛnm ɲa jí ɲmɔbe tuɔm. U taan' *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ ki tien' linibofɛnl bi tɛ nin wɔ. U tien' nnɔ nɛ ki cère' bi ɲmɔbe uɲɔkpaan. ¹⁶ U kpo' udɔpɔnpɔn bo nɛ ki taan' bà yé Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ ki tien' unibaab ki cère' bɛn nin Uwien taan' buɲɔbu. U tien' nnɔ nɛ ki gben' kinɛnk kà là bore' bɛ nnɔ. ¹⁷ Kristo baa' kí lá tɔke' ninbi bà là jɛnde' Uwien nin bà là nɛke wɔ nnɔ uyɛnduɔn ya gbɛr nɛ. ¹⁸ Kristo bo nɛ Mifuoɲaanbaabm cère' tí'kɛ laa' usɛn tí nɛkn Baa Uwien.

¹⁹ Nɛn bo, ninbi bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ, na jí yé cɛnb bii binib bà ɲɛn' niba bó ní, ama ní jí yé Uwien ya nib ya biba nɛ, kí yé u'dɛn yaab mɔ. ²⁰ Ní te tɛn kuduku kùà bi mɛh kù ya bont nɛ. *Yesu ya tondb nin *Uwien ya ɲɔbonsɔknɛ nɛ yé kuduku nnɔ ya tɛnpuul, nɛ *Yesu Kristo bugbɛn yé litɛnl là co litɛnpuul nnɔ. ²¹ Wɔn bo nɛ kuduku nnɔ ya bont kɛ tɔ tu'tɔr bo kí kpɛnh, kí tí tien' kuduku kùà yé Yonbdaan yaaku. ²² Ní yé wɔn Kristo yaab

ma nnɔ, ni'mɔ yé kuduku nnɔ ya bont ya tuba nɛ, ki taan' ki tien' libùol là Uwien te kí ñɛ *Mifuoñaanm bo.

3

Pɔl tɔke' bà ña yé Sufmbɛ tigbɛmɔnmɔnt

¹ *Yesu Kristo ya tuonl bo nɛ min Pɔl te lipɛkl ni ninbi bà ña yé *Sufmbɛ nnɔ bo. ² Ni cii' Uwien ya nimɔnt bo, u de' nni lituonl là ní sɔn kí de nɛ nnɔ bó. ³ U là cǐbre' n'nun bó ki cère' n bende' u'gbɛbɔlkaar nɛ ki kɛle' tù mikpiɛkm kugbɔnku kuu ni waamu. ⁴ Ni kaan' tù la, ni li fre kí bende kí ye n ñmɔbe miɛnm tigbɛbɔlkaar nnɔ bo. Tù wɔngɛh Uwien lá li tien nà kí ñɛ Kristo bo nɛ. ⁵ Uwien ña là cère' uyo bo yaab bende' tigbɛbɔlkaar nnɔ, ama fɛnfɛnnɔ wuɔ Mifuoñaanm cère' u'yaab *Yesu ya tondb nin u'ñɔbonsɔknɔ bende' tù. ⁶ Tigbɛbɔlkaar nnɔ si: kí ñɛ u'gbɛmɔnmɔnt bo, bà ña yé *Sufmbɛ li taan nin *Sufmbɛ kí ji Uwien ya faal, kí taan kí tien unibaab, kí taan kí li te Uwien là pùon' lipuonl là nnɔ ni, kimɛ bi'kɛ yé *Yesu Kristo yaab nɛ.

⁷ Uwien ya nimɔnt nin u'paabu bo nɛ u cère' n yé u'tonsɔnl, ki tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt nnɔ. ⁸ Min wà yé Uwien ya nib ya gbaarkɛ nnɔ, Uwien tien' nni tinimɔnt ki ye ní tɔke bà ña yé *Sufmbɛ nnɔ kí ye Kristo yé lifaal là mɔn ki tǐ kɛnde' nɛ; ⁹ kí wuɔn binib kɛ bɛ ní tùɔre kí bende Uwien teh ma bo nibonn nà u là bobn' nè lididikl bo nnɔ. Wɔn Uwien wà ñɛn' tibont kɛ nnɔ nɛ là bɔle' nɛ u'ba saan haali uyo bo. ¹⁰ U tien' nnɔ ñɔ kí ñɛ u'taanl bo, nà ñmɔbe mituɔm kɛ ya bol nin nà ñmɔbe ticiɛnt kɛ ya bol ki te paaki bó nnɔ ní bende Uwien ñmɔbe miyɛnfuom isɛn kɛ ni ma bo nɛ. ¹¹ Nnɔ nɛ Uwien là bobn' wɔ ní tien nà haali uyo bo nnɔ, u ji tien' nɛn nɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo. ¹² Ti teke' Kristo ki jin' ma ki yé u'yaab nnɔ bo nɛ ti ñmɔbe usɛn tí nɛkn Uwien nin midum. ¹³ Nɛn bo nɛ n gbáanh nɛ, ni la cère ni'gbɛnɛnt ní yɔre n jinh ijɛnd yà ni'bo nnɔ bo. Ama cère mɛn n'jɛnd nnɔ ní li yé ni'bo ukpiɛke.

Kristo yíe tɛ

¹⁴ Nɛn bo nɛ n gbaandɛh Baa Uwien ya nun bó. ¹⁵ Wɔn nɛ yé kutaaku bo yaab nin kitink bo yaab kɛ ya Baa. ¹⁶ N miɛh wɔ u'kpiɛke yɛbe ki tǐ kɛnde' ma nnɔ bo wɔ ní cère *u'Fuoñaanm ní de nɛ mituɔm, ní li yé binib bà ya fɛl co nɛ. ¹⁷ N liɛbe' ki miɛh wɔ, wɔ ní cère Kristo ní li te ni'fɛl ni kí tǐ gbɛn nɛ. Ni teke' wɔ ki jin' ma nnɔ bo, n miɛh wɔ wɔ ní cère ní li faa miyíem ni, kí li se mɔnmɔnm, ¹⁸ ñɔ ninbi nin u'nitɔb kɛ ní fre kí bende Kristo ya yíem yɛbe ka ñmɔbe biɛn isɛn kɛ ni ma bo; ¹⁹ kí bende kí ye u'yíem yɛbe ki tǐ gɛbre' unisaal ya bɛnm; kí li ñmɔbe Uwien ya tetem kɛ ki tǐ gbɛn'. ²⁰ Uwien nɛ li fre kí tien tɛ nɛ ní li yɛbe kí cɛn ti maaleh nà nin ti miɛh wɔ nà, kí ñɛ u'tuɔm mà te ti'ni ki sɔnh itùon nnɔ bo. ²¹ Wɔn si ukpiɛke u'taanl yaab ni *Yesu Kristo bo yo kɛ yo haali nin uyo wà ñmɔbe gbɛnm. Ami.

4

Uwien cère' Kristo yaab kɛ taan' kí tien unibaab

¹ Tɔ, min Pɔl wà te lipɛkl ni Yonbdaan bo nnɔ sureh nɛ; ní cère ni'tetɛm ní li selndɛh Uwien wà yin' nɛ nnɔ; ² kí li jiiɛndɛh ni'ba tingi isɛn kɛ ni, kí li ñmɛ nin unil kɛ, kí li ñmɔbe liyɛnguol, kí li yíe tɔb, kí li ñmɔbe sukɛ tɔb bo. ³ *Mifuoñaanm taan' nɛ ki tien' unibaab ma nnɔ, ñikn mɛn kí li tɛ kí ñɛ u'ñɔkpaan bo. ⁴ Uwien cère' ti'kɛ taan' ki tien' tigbɛnɛnt tuba nɛ. *Mifuoñaanm mɔ te miba nɛ. Nɛ Uwien yin' tɛ lidɛndɛnl là bo nnɔ mɔ te liba nɛ. ⁵ Yonbdaan te uba nɛ. Mitekjim mɔ te miba nɛ. Uwien ya ñunsii mɔ te uba nɛ. ⁶ Uwien te uba nɛ, ki yé unil kɛ ya Baa. Wɔn nɛ cɛn' nà kɛ te, ki te unil kɛ ya fɛl ni, ki taah unil kɛ u sɔnh u'tùon.

⁷ Ama ti'ni wà kɛ laa' bupaabu Kristo de' wɔ ki kpaan' ma bo nɛ. ⁸ Nɛn bo nɛ ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:
«U doh paaki uyo wà nnɔ,
u tuke u cuo' bà tiyonbt nnɔ nɛ,

ki de' binib bupaabu.»

⁹ Tə, u don' paaki ya tingi si ba? Ni yé nè rí wuən kí ye u kpié' ki jiire' dɛntingi nɛ.
¹⁰ Wà jiire' dɛntingi nnə, wən nɛ don' paaki mə ki gɛbre' kutaaku ɲə wə rí li te ni'kɛ saan.
¹¹ Wən nɛ de' unil kɛ bupaabu. U cère' biba yé bitondb, bitəb yé u'ñəbonsəknb, bitəb mə kpaandeh tigbɛmənɔnt, bitəb yé bə likeh u'taan yaab*, bitəb mə yé Uwien ya gber ya wənwəknb. ¹² U de' bupaabu nnə ɲə wə rí bonde Uwien ya nib bɛ rí li sənɪ u'tuonl, kí cère u'taanl là yé u'gbɛnɛnt nnə rí kpére mitekjim ya sɛn ni nɛ. ¹³ Nnə nɛ ti'kɛ li ɲməɲməbe kí tɪ tien unibaab mitekjim ya sɛn ni, kí bɛnde wən Uwien ya Bijɛ mənɔnm, kí li yé binib bə kpére' mitekjim ya sɛn ni, kí li te tɛn Kristo kí tɪ gben. ¹⁴ Nnə nɛ ta ji li te tɛn bumu. Ta ji li te tɛn buñɛrbu bùa iñungbegbel tureh bù ki joh ikele kɛ. Binib ya wəknm mà tulndeh binib ɲa ji ɲməbe tɛ ki pekreh tɛn kutafaaku nɛ tuke tɛ. Nib ɲa ji li lɛrɛ kí tuln tɛ nin bi'tonnɛnku. ¹⁵ Ama tí li yíe təb, kí li təkɛh təb tigbɛmɔnt. Nnə nɛ ti li kpére isɛn kɛ ni, kí li te tɛn Kristo. Wən nɛ yé u'taanl ya yul. ¹⁶ Wən nɛ taan' u'nib kɛ ki cère' bi tien' unibaab tɛn tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl tutuuke i'tə bo ki tùrɛ' ki co ma bo. Tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl kɛ sənɪ i'tuon mənɔnm la, tigbɛnɛnt nnə kɛ kpɛnh nɛ. Kristo ya taanl yaab mə yaam te nnə nɛ. Bi yíe təb la, litaanl nnə kpɛnh mənɔnm nɛ mitekjim ya sɛn ni.

Mitetekpaam nin mitetefɛnm ya gber

¹⁷ Nɛn bo nɛ n ñiikɛh ki təkɛh nɛ tigbɛr tuu nə Yonbdaan ya yel bo ki teh: Ni la ji rí li fuobe tɛn binib bə ɲa pɛ Wien bo. Bi'yɛnmaale kɛ pɛ bonfɛnm bo nɛ. ¹⁸ Bi'nun ɲa wien. Bi'yufaa nɛ cère' ba bɛn niba. Nɛn bo nɛ ba rí lɛ Uwien de' u'nib mifuobfɛnm mà nnə. ¹⁹ Ba ji bɛn nà mən, ka bɛn nà bre, nɛ ki taa' bi'ba ki de' lisənsəndl, ki ɲaake ki teh tijəknt ya bonn kɛ ya bol.

²⁰ Ninbi wən, na yé ni bɛngɛ' nɛn nɛ Kristo bo. ²¹ Ni là cii' Kristo ya gber nɛ, nɛ bi là wəkɪn' nɛ tun nɛ kí ñɛ wən *Yesu Kristo ɲməbe tigbɛmɔnt tà nnə bo, bii ba? ²² Nɛn bo, dāan mɛn ni'tetekpaam, mɪ yé minisaaltetɛm mà là saah nɛ ki cèreh ni'nun fəke tibont tà lɛrɛh binib nnə bo nɛ. ²³ Cère mɛn Uwien rí lèbre ni'tetɛm nin ni'yɛnm, ²⁴ ɲə ní li ɲməbe mitetefɛnm mà Uwien tien' mɛ u yíe ma bo nnə. Tigbɛmɔnt nɛ cère' mitetɛm nnə mən, ki cuube.

²⁵ Nɛn bo, dāan mɛn kutonnɛnku. Wà kɛ rí li təkɛh u'tə tigbɛmɔnt, kime ti taan' ki tien' tigbɛnɛnt tuba nɛ. ²⁶ Ni'benku ni ben' la, ní cuo ni'ba ki la tien biɛrɛ, ki la cère ni'benpiebe nnə rí lu uwien. ²⁷ La de mɛn sɛnpol sɛn uba nin utə. ²⁸ Wà suh la, wə rí dāan bunasubu, kí li yé unimən, kí li sənɪ ituon nin inunmɔn, kí lɛ u yíe nà u'nəjɛ bo, ɲə kí pu bijiinb mə. ²⁹ Ni la cère iñəbonbil rí li ñɛh ni'ñuən ni. Ama ni ye ní li len la, ní cère nè rí li yé iñəbon yà mən, kí fre kí tore binib ñi wiɛbe bɛ ma bo bɛ rí kpére mitekjim ya sɛn ni, kí cère bə cenge ni'bó nnə rí lɛ mimɔnm. ³⁰ La cère mɛn *Uwien ya Fuoñaanm ya yɛnm rí saa, kime Uwien taa' mɛn nɛ ki dieke' nɛ, ki gu lidaali là u li dɛ nɛ kí wiɛ. ³¹ Ni la cère ni'benku ni rí li to təb bo, ki la ɲuuh təb bo, ki la li ɲməbe benpiebe, ki la kənɪ nin təb jɛr, ki la sukreh təb, ki la cère biɛrm miba nin mitəm rí ji rí li te ni'ni. ³² Li yé mɛn binimənb, kí li muəh təb micɛɛkm, kí li fɛrɛh təb tɛn Uwien fère' nɛ Kristo bo ma bo.

5

¹ Ni yé Uwien ya bumu u yíe nɛ ma nnə, li te mɛn tɛn wən. ² Li ɲməbe mɛn miyíem ni'fuobm ni, tɛn Kristo yíe tɛ ma ki taa' u'ba ki tien' bupaabu nin kitətuərwɛnk nnə. Lituərl nnə te tɛn lɛfina nɛ ki nu ki ɲmɛ, ki sənge Uwien ya yɛnm.

³ Ni yé Uwien ya nib ma nnə, na ji kpɛ bɛ rí li tàakeh lisənsəndl nin tijəknt ya tūon kɛ ya bol nin ununfəke ya yel ni'ni mənən. ⁴ Na ji kpɛ ni li lienɪ ñəbonbil nin jərɛnm, ki la lienɪ tibont tà ɲməbe tijəknt bo. Nà kpɛ ní li teh nè si: ní li faareh Uwien nɛ. ⁵ Tùrɛ mɛn kí bɛnde kí ye wà kɛ teh lisənsəndl nin wà kɛ sənɪ tijəknt ya tūon nin wà kɛ ɲməbe

* **4:11** Bi lèbre' iñəbon yà ki ye bitəb yé bə likeh u'taan yaab nnə; i kele' Grɛkmbɛ ya lenm ni ki ye biwɛnkpaab nɛ.

ununfòke lifaaciɛnl ɲa ɲmɔbe gbiin Kristo nin Uwien ya bel ni. Wà ke ɲmɔbe ununfòke lifaaciɛnl bo la, lifaaciɛnl yé u'bo ibule nɛ.

⁶ La cère mɛn uba ní taa gbɛfɛnm uba kí lɛre nɛ. Uwien ya benku ni beh bi ya nib bo nɛ, kime ba ciɛh u'ñɔbu bó. ⁷ Ni la cère ninbi nin ni ya nibol ní li tɛ gbɛr.

⁸ Uyo uba ni'mɔ là te licinñunl ni nɛ. Fɛnfɛnnɔ, ni yé Yonbdaan yaab ma nnɔ, ni ji te kuwenwenku ni nɛ. Nɛn bo, li fuobe mɛn tɛn kuwenwenku ni yaab. ⁹ Kime kuwenwenku cèreh ti teh tinimònt ke ya bol nɛ, ki teh nà cuube, ki pɛ tigbɛmònt ya sɛn bo. ¹⁰ Sekn mɛn kí bɛnde nà sɔnge Yonbdaan ya yɛnm. ¹¹ La taa mɛn ni'ba kí kuɔn binib bà te licinñunl ni ya tùonfɛnfɛnm ni. Ama li ñɛndeh mɛn bi'gbɛr upaan bo. ¹² A ye á tɔke bi buɔh ki sɔnh itùon yà nnɔ ya gbɛr mɔnɔn la, ní ɲmɔbe ifɛ nɛ. ¹³ Ama bi buɔh ki teh nà ke nnɔ ñɛn' upaan bo la, na ji buɔ, ní ji te kuwenwenku ni nɛ. ¹⁴ Kime nà ke ñɛn' upaan bo la, ní ji yé kuwenwenku ni yaann nɛ. Nɛn bo nɛ bi ye:

«Sin wà gɔh la, á finde,
fii kí ñɛ bitɛnkpiib ni,
Kristo li wende ɲɛ.»

¹⁵ Nɛn bo, li bɛn mɛn, ni li fuobe ma bo, ki la ji ní li te tɛn ijɔr, ama wuɔn mɛn kí ye ni ɲmɔbe miyɛnfuom. ¹⁶ Uyo wà ni laa' libònl ní tien nà mɔn la, tien nè mɛn, kime ti te idɛn yà nɔ bre nɛ. ¹⁷ Nɛn bo, ji la yé mɛn jɔr, ama bɛnde mɛn Yonbdaan yíe nà. ¹⁸ La ñuh mɛn daam ki yibeh, kime tidɛyibr cèreh binib teh fɛnfɛnm nɛ. Ama cère mɛn *Mifuoñaanm ní li te ni'ni kí tí gben. ¹⁹ Li dondeh mɛn Yonbdaan, kí li gɛh iyuon ke ya bol kí ñɛngɛh wɔ nin ni'fɛl ke, kí li saakreh tɔb ya gbɛnɛnt, ²⁰ kí li faareh Baa Uwien uyo ke nibonn ke bo ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo.

Upii nin u'cɛ li fuobe ma bi'dencɛnl ni

²¹ Ni boh Kristo ma nnɔ, li blinh mɛn ni'yul ni'tɔb ya nun bó. ²² Bipiibɛ, li blinh mɛn ni'yul ni'ciɛb ya nun bó tɛn ni blinh ma ni'yul Yonbdaan ya nun bó nnɔ; ²³ kime uje yé u'po ya ciɛn tɛn Kristo yé u'taanl yaab ya ciɛn ma nɛ. Kristo ya taanl yé u'gbɛnɛnt nɛ, nɛ u yé u'taanl nnɔ ya ɲmiɛnl. ²⁴ Nɛn bo, bipiib ní li blinh bi'yul bi'ciɛb ya nun bó isɛn ke ni tɛn Kristo ya taanl yaab blinh bi'yul u'nun bó ma bo. ²⁵ Bijɛbɛ, wà ke ní li yíe u'po tɛn Kristo yíe u'taanl ma, ki teke' li'kuum ki kpo' nnɔ. ²⁶ U tien' nnɔ ɲɔ lè ní li yé Uwien yaal nɛ, nɛ ki taa' miñunm nin u'gbɛr ki lùore' li'nib. ²⁷ U yíe bɛ ní baa u'saan, kí li mɔn ki windeh, ki la ɲmɔbe jɔknt, ki la ɲmɔbe miin, ki la gbè niba saan, ama bɛ ní li yé biñaanb, ki la ɲmɔbe biil nɛ. ²⁸ Nnɔ nɛ ní kpɛ uje ní li yíe u'po tɛn u yíe u'ba ma bo. Uje wà ke yíe u'po la, u yíe u'ba nɛ. ²⁹ Kime nil ɲa kpele ki senge' u'ba. U jinh nɛ, ki likeh u'ba mɔnmɔnm tɛn Kristo jindeh u'taanl yaab ma, ki likeh bɛ mɔnmɔnm nnɔ. ³⁰ Tinbi Kristo yaab yé u'gbɛnɛnt nɛ. ³¹ Ní keke' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nɛn nɛ cère' uje kuɔn' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa, wɔn nin u'po ní taan, nɛ bɛn bile nnɔ ní taan kí tien unibaab.» ³² Nibonbɔlkaann nnɔ yé nibonciɛnn nɛ. Min bo, ní likeh Kristo nin u'taanl nɛ. ³³ Ama tigbɛr bugbɛn likeh ni'mɔ nɛ. Uje ke ní li yíe u'po tɛn u yíe u'ba ma bo. Upii ke mɔ ní li boh u'cɛ.

6

Mubumu li fuobe ma bo lidencɛnl ni

¹ Mubumu, ni yé Yonbdaan yaamu nɛ, li boh mɛn ni'naambe nin ni'baambe, kime ní kpɛ ní li teh nɛn nɛ. ² «Li boh a'naa nin a'baa» yé liwɔbkpiɛkl là Uwien de' lè ki pole' lipol kí kpɔbn' lè nɛ. ³ A pɛ li'bo la, «A li te liwiɛl ni nɛ, kí li ɲmɔbe limɛfɔkl uɲɛndun wuu ni.»

⁴ Bibaambe, la cère mɛn ni'bumu ya yɛnm ní li ñɛh ni'ni. Ama ní li wubeh mù, kí li pekreh mù, kí li gbierɛh mù Yonbdaan yíe ma bo.

Iyonbe nin i'cɛnbaambe li te ma bo

⁵ Iyonbe, li boh mɛn ni'cɛnbaambe uɲɛndun wuu ni, kí li fɛnge bɛ imònmòn, kí li sɔnh bi'tùon nin ni'fɛl ke tɛn ni te ma bo nin Kristo. ⁶ Ni la li boh bɛ bi'nun ni baba tɛn ni nuunh

binib ne ní li pèkeh ne, ama ní li teh ten ni yé Kristo ya yonbe ne, ki nuunh ní li teh Uwien yíe ná nin ní'fèl ke. ⁷ Li sòn̄h mèn itùon nin uyenn̄maa, ten ni sòn̄h ki dienh Yonbdaan ne, na sòn̄h ki dienh nib. ⁸ Ní li ben kí ye wà ke teh ná m̄on, yé uyonb bii wa yé yonb la, mim̄onm̄ nn̄o bo ne Yonbdaan li suu w̄o. ⁹ Iyonbe ya c̄enbaambe, ní'm̄o ní li teh ní'yonbe m̄onm̄onm̄, kí dàan liw̄obl, kí li ben kí ye ninbi nin ben ke te C̄enbaa uba ne paaki bó. W̄on ña yíe uba ki c̄en' ut̄o.

Uwien de' Kristo yaab tijek̄onw̄ent tà

¹⁰ N li len ná kí f̄ore si: li nuunh mèn ní'tuom̄ Yonbdaan saan ño u't̄ocienm̄ ní c̄ere ní li faa. ¹¹ Taa mèn Uwien dienh tijek̄onw̄ent tà ke nn̄o ño kí li faa kí fre kí tuobe us̄enpol nin u'cekn̄ ya s̄en ke. ¹² Na yé ti li t̄o nin unisaal ne lituol. Ama ti li t̄o lituol nin ná ñm̄obe ufaa ke ya bol nin ná ñm̄obe ticīent ke ya bol nin ná ñm̄obe mituom̄ ke ya bol ki ñuuke licin̄ñunl ya ñendun wuu n̄o nin is̄enpol yà te paaki bó nn̄o ne. ¹³ N̄en bo, taa mèn Uwien dienh tijek̄onw̄ent tà ke nn̄o, ño uwenbiere ya daali ní fre kí t̄o m̄onm̄onm̄ kí ñe len, kí juore kí li se ki faa. ¹⁴ N̄en bo, bonde mèn kí sere, kí li p̄e tigb̄em̄ont bo. Tù yé ní'bo liningbenl ne ki co ní'cīek̄ ni, kí li p̄e im̄on bo. I yé ní'bo tijek̄onw̄ent tà l̄ek̄ndeh ní'fèl bo ne. ¹⁵ Taa mèn tigb̄em̄onm̄ont ya t̄okm̄ kí tien ten ní'tacaan, kí c̄ere ní'gb̄enent ní li ñaanh tu't̄okm̄ bo. Tun ne c̄ereh unil ya ȳenm̄ d̄o. ¹⁶ Li taah mèn mitek̄jim ki teh ten lipikl uyo ke. Ni li taa len ne kí fre kí k̄piin us̄enpol ubier̄o ya pien yà teknh umu nn̄o, ¹⁷ kí c̄ere ní'ñm̄erm̄ ní li yé ní'bo tikur ya k̄enpinl, kí li ñuuke *Mifuoñaanm̄ ya jusiek, ní'tingi si: Uwien ya gb̄er. ¹⁸ Li k̄aareh mèn uyo ke, kí c̄ere *Mifuoñaanm̄ ní li toreh ne ní'kaare nin ní'mīebu ni is̄en ke ni. N̄en bo, la ḡoh mèn, kí li tuu ki k̄aareh ki dienh Uwien ya nib ke. ¹⁹ Li k̄aareh w̄o mèn ki dienh ní'm̄o, ño w̄o ní c̄ere ní lá ȳaare ní'ñ̄obu la, ní b̄ende n li len ma bo, kí de nni lif̄el ní t̄oke binib tigb̄em̄onm̄ont tuu ya bonb̄olkaar ki la b̄ole t̄u. ²⁰ N t̄okeh tun ne ki te lip̄ekl ni. N̄en bo, ní li k̄aareh, Uwien ní de nni lif̄el, ní t̄oke binib tigb̄em̄onm̄ont nn̄o ya bonb̄olkaar, n bi li t̄oke be t̄u ma bo ki la b̄ole t̄u.

Ifuondf̄orke

²¹ N yíe ní'm̄o ní b̄ende n te ma bo nin n teh ná ne. Ti'nin̄je Ticik wà n yíe w̄o u s̄onh Yonbdaan ya tuonl m̄onm̄onm̄ nn̄o li t̄oke ne n'gb̄er ke. ²² N s̄onh w̄o ní'saan ná bo si: w̄o ní lá t̄oke ne ti'gb̄er, kí saake ní'gb̄enent ne.

²³ Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní de ninbi tí'yaab uȳenduon, kí c̄ere ní li yíe t̄ob, kí li ñm̄obe mitek̄jim. ²⁴ Uwien ní juoke binib bà ke yíe tí'Yonbdaan *Yesu Kristo miȳiem mà ña ñm̄obe bīen nn̄o.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de' Filip yaab nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Filip yé Maseduɔnn ya tinfɛnm ya du nɛ. Pɔl joh u'sɛn nle bo nɛ ki tɔke' Filip yaab tigbɛmɔnmɔnt.

Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki wuɔn' ki wɔn nin Filip yaab yíe tɔb ki gbien'. Ní tete nɛ bi lá cuo' Pɔl ki pɛkn' Yonbdaan ya tuonl bo. U te lipɛkl ni ka rí fre kí tore Filip yaab ma nnɔ nɛ ní wi wɔ cɛɛn, kime u cii' binib biba nuunh bɛ rí tuln bɛ nɛ (1:15-17; 2:21; 3:2, 18). Pɔl sɔn' uba ni' bó wɔ rí tí tore bɛ kí cenge tigber nnɔ (2:19-30).

Pɔl faare' Filip yaab bi'pum bo, ki sure' bɛ, bɛ rí li ηuuke tigbɛmɔnmɔnt nnɔ tinɔjɛr tule, ki la cère uba rí tuln bɛ.

Yesu dàan' u là ηmɔbe nà kɛ, nɛ Uwien taa' tibont kɛ ki ηukn' wɔ. Nnɔ nɛ Pɔl mɔ dàan' nà kɛ là yé u'bo lifaal nnɔ (3:3-10), ki tuo' ki jèndeh Yesu Kristo bo, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye bi'mɔ rí tɛkn u'taal ni (3:17; 4:9), kí li ηmɔbe uyensɔnge uyo kɛ, kí li kpɛ buñɔbu.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Timote yé *Yesu Kristo ya tonsɔnb nɛ. Ti kieh kugbɔnku kuu tí de bà kɛ yé Uwien ya nib kí ñɛ *Yesu Kristo bo, ki te Filip ya du ni nnɔ nin bà likeh Kristo ya taanl nin bi'totorb nɛ. ² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl kàareh ki dienh Filip yaab

³ Uyo wà kɛ n tiere' ni' bó la, n faareh n'Wien ni'bo nɛ. ⁴ N kàareh ki dienh ni'kɛ uyo wà kɛ la, n kàareh nin uyensɔnge nɛ. ⁵ Kime kí ñɛ lidaali là n baa' ni'saan kí lá tu dinnɔ, ni toreh nni nɛ n tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt. ⁶ N du ki ye Uwien cin' lituonmɔnmɔnl là ni'ni nnɔ u li sɔn kí tí gben lè lidaali là *Yesu Kristo li baa ní nnɔ nɛ.

⁷ Ní kpɛ rí li ηmɔbe i ya yɛnmaale ni'kɛ bo, kime n'yɛnm pɛ ni'bo nɛ. Uwien juoke' min nin ninbi kɛ ma nnɔ nɛ cère' ni tore' nni fɛnfɛnnɔ wà n te lipɛkl ni nɔ nin uyo wà n là mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo, ki nuunh binib rí tɔre kí teke tù kí jí nnɔ. ⁸ Imɔn, Uwien nɛ yé umɔnkunl ki ye n yíe ni'kɛ nin n'fèl kɛ. Kime n yíe nɛ tɛn *Yesu Kristo yíe nɛ ma bo nɛ.

⁹ N kàareh nà bo si: Uwien rí cère ni'yíem rí li yɛbreh ki joh ηɔ ni'nun bó rí li wendeh ní li bɛndeh tibont kɛ ya tingi mɔnmɔnm, ¹⁰ ηɔ kí sekn kí gènde nà mɔn. Nnɔ nɛ na rí li ηmɔbe jɔknt, ka rí li ηmɔbe biil mɔ lidaali là Kristo li baa ní nnɔ. ¹¹ *Yesu Kristo li cère ní li tuu ki teh nà cuube ηɔ Uwien rí li ηmɔbe ukpɛke nin kupɛnɛku.

Pɔl mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo

¹² N'yaabɛ, n yíe ní bɛnde kí ye nà tu' nni nɔ bo binib cii' tigbɛmɔnmɔnt ki yɛbe nɛ. ¹³ Nɛn bo, sojambɛ bà gu ubɛrcien den nin binitɔb kɛ bɛn ki ye Kristo bo nɛ n te lipɛkl ni. ¹⁴ N te lipɛkl ni ma nnɔ cère' Kristo yaab bà yɛbe du Yonbdaan bo ki gbien', ki laa' lifèl cɛɛn, ki tɔkeh binib Uwien ya gber ka fɛnge.

¹⁵ Imɔn, bi'ni biba ηmɔbe n'bo iponponbe nɛ ki tɔkeh Kristo ya gber, ki nuunh bɛ rí li nieh nin nni. Ama bitɔb mɔ tɔkeh Kristo ya gber nin iyɛnmaalmɔnmɔn nɛ. ¹⁶ Bɛn wɔn, bi ηmɔbe miyíem nɛ ki teh nnɔ, kime bi bɛn ki ye n te lipɛkl ni rí mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo nɛ. ¹⁷ Bitɔb nnɔ bɛn wɔn, bi nuunh bɛ rí wuɔn kí ye bi cɛn' nni nɛ ki tɔkeh Kristo ya gber. Bi'yɛnmaale ηa mɔn. Bi teh nnɔ ki nuunh n'jɛnd nɛ rí yɛbre lipɛkl ni. ¹⁸ Bi tɔkeh Kristo ya gber nin iyɛnmaalbiere bii bi tɔkeh tù nin iyɛnmaalmɔnmɔn nɛ la, n'baka ηa kpɛ len. Nin nɛn kɛ ηɔ bi'kɛ tɔkeh Kristo ya gber nɛ. Nɛn nɛ cère' n poknh, ki li tuu ki poknh. ¹⁹ Kime n bɛn ki ye nɛn nɛ li cère rí ñɛ len kí ñɛ ni kàareh ki dienh nni ma nnɔ nin *Yesu Kristo

ya Fuoñaanm bo. ²⁰ N gu nɛn nɛ nin inunmón, ki daan nè ní lí ní tien. N li tien nà kpɛ ní tien nè nɛ, kí li ñmábe lifɛl uyo wuu nɔ tɛn n là ñmábe lè ma bo uyo kɛ, kí cèrɛ n li kpo bii n li fuobe la, binib ní li kpiɛkreh Kristo n'bo. ²¹ Kimɛ min wɔn, n fuobe la, Kristo nɛ yé nibonmànn, n tí kpo' la, ní yé kpele nɛ n'bo. ²² Ama n li biɛ ki fuobe nɛ kí sɔn Uwien ya tuonl lè ní tore binib la, ma ji bɛn n li gènde nà. ²³ Ní fike' nni nɛ. N bi yíe ní kpo kí li te nin Kristo nɛ. Nɛn nɛ tu. ²⁴ Ama ninbi bo, n juore' ki fuobe nɛ la, ní mɔn. ²⁵ Nɛn bo, n bɛn ki ye ma ní kpo, ní yé imànn nɛ. N li juore' kí li te nin ní'kɛ nɛ, kí li toreh nɛ ní'tekjim ní li joh inun bó, ní li ñmábe uyensɔnge, ²⁶ ñɔ n tí liɛbe' ní ní'saan la, ní li jɛbnh ní'ba kí ñɛ *Yesu Kristo cèrɛ' n sɔn' itùon yà ki de' nɛ nnɔ bo.

Li tuu ki cɛ mɛn limuɔl Kristo ya gbɛmɔnmɔnt bo

²⁷ Ní te ma kɛ la, li fuobe mɛn binib ni Kristo ya gbɛmɔnmɔnt wɔkn' nɛ ma bo. Ní yé n fre' la, n li baa ní'saan. Ma tí baa la, ní cii ní'gbɛr kí ye ni pɛ mitekjim ya sɛn bo mɔnmɔnm, ki kpɛ buñɔbu, ki ñmábe iyɛnmaale iba, ki mɔh limuɔl liba mitekjim mà kpe tigbɛmɔnmɔnt ya sɛn nnɔ bo. ²⁸ La sɛn mɛn ní'nɛnnɛndb jɛwaanbu. Nɛn nɛ li wuɔn bɛ kí ye bi joh mibolm nɛ, kí wuɔn ní'mɔ kí ye ni li ñmɛrɛ. Ní yé Uwien yaam nɛ. ²⁹ Kimɛ Uwien ña juoke' nɛ ní teke Kristo kí ji baba nɛ, ama u juoke' nɛ ní jènde u'bo mɔ nɛ, ³⁰ kí li mɔh limuɔl là ni là laa' n mɔn' lè u'bo, ki cii' n biɛ ki mɔh lè fɛnfɛnnɔ nnɔ.

2

Li jiiindeh mɛn ní'ba tingi tɛn Kristo

¹ Kristo bo, ni ñmábe ugbenɛnsaake, u'yíem cèrɛh ni faakreh, *u'Fuoñaanm cèrɛh ni kpɛ buñɔbu, ki ñmábe tinimànt, ki muɔh tɔb micɛɛckm ma nnɔ, ² ní li kpɛ buñɔbu, kí li yíe tɔb, kí li tɛ iyɛnmaale, kí li pɛ usɛn uba bo ñɔ ní li ñmábe uyensɔnge kí tí gben. ³ La li ñmábe mɛn naniɛrku tɔb bo, ki la li wɔngɛh ní'ba. Na ñmábe kpele. Ama ní li jiiindeh ní'ba tingi, kí li bùh binitɔb tɛn bɛn nɛ cɛn' nɛ. ⁴ Uba la li nuunh u'tiɛma mɔnm, ama wɔ ní li nuunh bitɔb yaam. ⁵ Li ñmábe mɛn mi ya tetem nin ní'tɔb tɛn *Yesu Kristo.

⁶ Wɔn wà nin Uwien kɛ te miba nnɔ, wa cɛ ki ye wɔn nin Uwien ní li kpɛ.

⁷ Ama u'yɛnm ni nɛ u dàan' tibont kɛ, ki ñmábe utonsɔnl ya tetem, ki tien' u'ba unisaal, unil kɛ laa' u yé unisaal.

⁸ U jiiin' u'ba tingi, ki tuo' Uwien ya ñɔbu bó, haali ki tí kpo'.

U kpo' udɔpɔnpɔn bo nɛ.

⁹ Nɛn bo nɛ Uwien kpian' wɔ ki tí gbien', ki de' wɔ liyel là cɛn' iyel kɛ,

¹⁰ ñɔ bà te paaki bó nin bà te kitink bo nin bà te dɛntingi nnɔ kɛ cii' *Yesu ya yel la, bɛ ní gbaan kí kpiɛke wɔ,

¹¹ ñɔ inibol kɛ ní len kí ye *Yesu Kristo nɛ yé tibont kɛ ya Yonbdaan, kí kpiɛke tí'Baa Uwien.

Li yé mɛn kuwenwenku uñɛndun wuu ni

¹² Nɛn bo, n'jɔtiebɛ, ni yé binib bà tuu ki ñmábe mibom nɛ. Ni la ñmábe bom uyo wà n te ní'saan baba, ama fɛnfɛnnɔ ma te ní'saan ma nɔ, li ñmábe mɛn mibom ki cɛn' uyo wà n te ní'saan. Tùɔrɛ mɛn kí li boh Uwien, kí li sɔnh itùon yà wɔngɛh ki teh ni ñmɛrɛ' nnɔ kí tí gben. ¹³ Kimɛ wɔn Uwien nɛ sɔnh ní'ni, ki cèrɛh ni yíe u yíe nà, ki liɛbe' ki cèrɛh ni teh nè mɔ.

¹⁴ Li teh men tibont ke ki la njuh, ki la findeh nin tab mo, ¹⁵ ho ki li ye binib ba na nmabe biil, ka nmabe joknt, ki li ye Uwien ya bumu mua mon ki ti gben' binib ba na cuube, ka kpe sen ya siik ni, ki li te ten kuwenwenku ki wendeh unendun, ¹⁶ ki li takeh be tiber ta dienh limiel. Nno ne ninbi bo n li jebn n'ba lidaali la Kristo li baa ni nno, kime n son' lituonl la nin inunmon nno na juore' fenn.

¹⁷ Ni'tekjim ye lituorl ne ki de' Uwien. Nba la, bi li ku nni. Bi ku' nni la, n'sem mo li tien lituorl ne ki pukn ni'yaal bo. Ni te nno la, n nmabe uyensonge ne ki poknh nin ni'ke. ¹⁸ Nen bo, ni'mo ni li nmabe uyensonge ki li poknh nin nni.

Palye wo ni san Timote nin Epafrodit

¹⁹ N daan ki ye Yonbdaan *Yesu de' usen la, n li san Timote ni'saan itaan yie bo, wo ni ti cenge ni'gber, ki la take nni ho n'yenn ni duon. ²⁰ Kime won na ni la, ma nmabe min nin wa maaleh ni'bo. Nil na te ki cinbe ki tange ni'gber. ²¹ Bitab ke nuunh bi'tiema monm ne, ba tange *Yesu Kristo ya tuonl. ²² Ama Timote won, ni ben wo, ki laa' u son' ma bo. U sonh nin nni tigemmonm ya sen ni ten kibuk sonh nin ki'baa ma bo ne. ²³ Nen bo, n ti laa' n'gber ya donbo la, n daan ni pak ki san won ne ni'saan. ²⁴ N du Yonbdaan bo ki ye min nin n'yul li baa ni'saan na ni taande. ²⁵ Ama n maale' ki ye ni kpe ni cere ti'ninje Epafrodit ni liebe ni'saan ne. U ye min nin wa te ki sonh, ki te ki mnh limuol liba ne, ki ye unil wa ni son' wo, wo ni la de nni na pore' nni. ²⁶ U'nun mon wo ni ti ni ke ama u'yenn saa' ni ti kende', kime ni cii' u'wien bo. ²⁷ Imon, u bunge' ki ti benh wo ni kpo ne, ama Uwien muo' wo miccekkm. Na ye u muo' won baba ne miccekkm, u muo' n'mo ne ho n'yensaa la yebre ki pukn. ²⁸ Nen bo ne n teh tontonm ni cere wo ni liebe ni'saan, ni ti ni ke wo ni'yenn ni songe ho n'bugben ya yenn ni duon waamu. ²⁹ Nen bo, teke wo men nin uyensongien, kime u ye Yonbdaan yo ne. Li selndeh men binib ba ke te ten won. ³⁰ Kime Kristo ya tuonl bo ne u la sien' waamu wo ni kpo. Wa la jie u'miel, ne ki son' nni lituonl la ninbi nin ni'yul na bi li fre ki san nni le nno.

3

Na li cere unil ni li cuube Uwien ya nun bo

¹ To, n'yaabe, li poknh men Yonbdaan bo. Ni ye ni liebe ki kele ne n la kpie' ki kele' ne na nno ne la, na naabeh n'yenn, kime nen ne li cere ni ne kinunbonk ni. ² Liike men ni'yul bo nin bitonsanberb; i ya sengbele jeh ki bungreh i'ba ne ki yih ne upunje. ³ Tinbi ya punje ne ye upunjemon, kime *Uwien ya Fuoñaanm ne cereh ti pukeh wo, ki jebnh ti'ba *Yesu Kristo bo, ka du ti'tiema tuom bo. ⁴ Nin nen ke ho min nmabe usen ni li du n'tiema tuom bo. Unil ye u nmabe usen wo ni li du u'tiema tuom bo la, n nmabe usen ki cen' wo. ⁵ Bi maa' nni, wienniin daali ne bi jie' n'punl. N ye Israyel ya bol ya nil ne, ki ye Bensamen ya yaabil. N'baambe ke ye Ebrembe ne. Yiko ya sen ni won, n ye *Farisienmbe ya cekl yo ne ki pe u'bo monmonm. ⁶ N'tuon ya sonm ni, n'nun la mon ni jende Kristo ya taanl yaab ne. Yiko ya sen ni mo la, ma la nmabe biil yiko uba bo.

⁷ N la maaleh ki teh nen ke ye n'bo kpele ne. Ama Kristo bo n laa' ni ye fenn ne. ⁸ Imon ne, n yin' nibonn ke fenn kime n bende' *Yesu Kristo n'Yonbdaan ma nno, nen ne cen' nibonn ke. Won bo ne n daan' nibonn ke, ki ye ni'ke ye tibint ho ni li ye won Kristo yo ne, ⁹ ki li te nin wo ki ti gben. Na ye n pe *yiko bo ma nno ne ki ye ugbemondaan. N teke' Kristo ki jin' ma nno, ne ki ye ugbemondaan. Uwien buh binib bigbemondenb ki ne mitekjim bo ne. ¹⁰ N ye nibonbaabn na si: ni li ben Kristo ne, ki li ben u mekrm ya tuom, ki taan nin wo u'jend ni, ki ti kpo ten won, ¹¹ ho ki li daan ki ye n'mo li mekre bitenkpiib ni.

Pal tiinh ki cuube lisuul ya buol

¹² Na ye n ye n baa' lisuul nno ya buol ho ne, ka ye n ye n ye wa niba na ji pore' wo ne. Ama n mndeh ki tiinh ni nende le ne, kime *Yesu Kristo ne cuo' nni ki tien' u'yo. ¹³ N'yaabe, ma ye min nende' lisuul nno ho ne. N'nun mon nibonn na bo si: ni sunde na tien' n'puoli bo

ne, kí li bə minənm bo ki joh inun bó. ¹⁴N tiinh ki cuube lisuul ya b̀ol ne, ɲə *Yesu Kristo bo ní le Uwien yin' te wə ní de te lisuul là paaki bó nnə. ¹⁵Tinbi bà ke tien' binicekrkaab mitekjim ya sen ni nnə, cère men tí li maaleh nnə. Ni tí ɲməbe iyennaale i'ba i bore' nin yii la, Uwien li wuən ne i'tingi. ¹⁶Ni te ma ke la, cère men tí li tuu ki kpe usen wà ti li là kpe wù ki lá baa' fənfənnə nə.

¹⁷N'yaabe, ni'ke ní tekni n'taal ni, kí li t̀areh ki sekndeh binib bà teh ti là wuən' ne ki ye ní li teh ma bo nnə. ¹⁸Kimε n là kpiε' ki t̀ke' ne ɲə, ki tí t̀keh ne fənfənnə wuə nin tinunsiir ki teh binib bà yebe ne ɲməbe mitetem mà cère' bi yih Kristo ya kuum udəpənpən bo fənm. ¹⁹Bi li tí fəre kí juore fənm ne. Bi'bent ne yé bi'Wien. Bi jəbni bi'ba bi'fe ya t̀on bo ne. Bi'yennaale ke pε unendun ya bont bo ne. ²⁰Tinbi wən, ti yé paaki bó yaab ne. Nen bo ne ti gu nin inunmón lidaali là Yonbdaan *Yesu Kristo ti'Nmiēnl li n̄e ni'bo kí baa ní, ²¹kí lèbre ti'gbenent tà ɲa ɲməbe sel nnə kí nenge u'yaar tà ɲməbe ukpiεke nnə, kimε u ɲməbe mituəm wə ní cère tibont ke ní tuo u'nəbu bó.

4

¹Nen bo, n'yaabe, n yíe ne ne, ki dəkni ne cēen. Ninbi ne yé n'bo n'yensonge, ki yé n'bo lisuul là bi dienh lè wà mən' ki faake'. T̀are men kí li pε Yonbdaan ya sen bo nnə.

Igbiere

²Efodi nin Səntik, n sureh ne nibonn nà bo si: Yonbdaan bo ní li lienh ki ciuh t̀əb bó. ³Sin n'tonsəntə, uməməndaan, n gbáanh ɲe ne, á tore be kimε bi yé bipiib bà nin Kleman nin n'tonsəntəb là m̀nde' ki tore' nni tigbəmənəmənt ya t̀km ni ne. Uwien kele' bi'yel limiel ya gbənkni ni ɲə.

⁴Yonbdaan bo, li pokni men uyo ke. N liεbe' ki t̀keh ne ne, li pokni men. ⁵Li ɲme men nin binib ke. Yonbdaan ya babaadaali nekni ní ɲə. ⁶La cère men iyennaale ní li wiεbe ne niba bo, ama ní li k̀areh isen ke ni, kí li gbáanh Uwien, kí li faareh wə, kí li miεh wə nà p̀re' ne. ⁷Nnə ne Uwien ya yenduən wà cən' unisaal ya bənm ke nnə, li de ne lifəsəngl, kí cère ni'yenn ní li də kí n̄e *Yesu Kristo bo.

⁸Tə, n'yaabe, cère men ni'nun ní li m̀n nà ke yé nibonm̀nn nin nà ke kpe be ní li boh ne nin nà ke cuube nin nà ke ɲa ɲməbe jəknt nin nà ke kpe be ní li yíe n̄e nin nà ke ɲməbe lisel nin nà mən ki tí gben' ki ɲməbe kupənpəku bo. ⁹Li teh men ni benge' nà n'saan, ki ci' n̄e, ki teke' n̄e, ki laa' n teh n̄e nnə, ɲə Uwien uyenduən ya daan ní li te nin ne.

Pəl faareh Filip yaab bi'pum bo

¹⁰N ɲməbe uyensonge Yonbdaan bo ki gbien', kimε ni ji fre' ki wuən' ki ye ni tien n'bo. Ni li là tien n'bo ne, ama na là laa' sen ne ní wuən kí ye ni tien n'bo. ¹¹Nà yé n te tijiint ni ne cère' n lienh nnə, kimε n benge' n li fuobe ma bo isen ke ni. ¹²N bən n li fuobe ma bo tijiint ni bii ligbəl ni. N benge' uyo ke, n li fuobe ma bo isen ke ni. N jinh ki gbuokeh bii n te mikənm la, n ɲməbe ki gbien' bii n ɲməbe waamu la, n bən ní li tien ma. ¹³Kí n̄e Kristo wà dienh nni mituəm nnə bo ne n li fre kí tien ni'ke.

¹⁴Nin nen ke, ni tore' nni n'jend ni ma nnə, ni tien' ni mən ne. ¹⁵Ninbi Filip yaab mənən bən ki ye uyo wà n là siereh Maseduənn ya tinfənm ni nnə, ninbi baba ɲa ní la, Kristo ya taanl liba mənən ɲa là n̄en' ni'ba ki tore' nni. N là cin' u ya yo ne ki t̀keh binib Kristo ya gbəmənəmənt mitinfənm nnə ni. ¹⁶N là te Tesalonik ya du ni uyo wà nnə, ni là n̄kn' nni nà p̀re' nni ni g̀bre' bolm miba. ¹⁷Na yé n nuunh mipum baba ne; ama n nuunh ni'pum nnə bo, Uwien ní cère ní le mimənm kí gbien ne.

¹⁸Ni de' nni nà nnə, ni'ke kən' n'nuə ni. Ní yebe ki cən' n là ciεke nà mənən. Ni sən' Epafrodit wə ní lá de nni nà nnə, n laa' n̄e, ne ki ji ɲməbe ki gbien'. Ni'pum nnə te ten lituərl là mən li'nu ɲme, Uwien teke' lè, u'yenn sange li'bo ne. ¹⁹N'Wien ɲməbe ukpiεke, ki ɲməbe lifaal ki gbien' ma nnə, *Yesu Kristo bo, u li de ne nà ke p̀re' ne. ²⁰Cère men tí piεke ti'Baa Uwien uyo wà ɲa ɲməbe gbenm. Ami.

Ifuondfərke

²¹ Ní fuonde binib bà ke yé Uwien yaab kí ñε *Yesu Kristo bo nnə jεjε kí de nni. Kristo yaab bà te n'saan nnə mə fuondeh nε.

²² Uwien ya nib ke fuondeh nε. Uɛrcien Sesa ya tonsənb bà yé Uwien ya nib nnə tùəreh ki fuondeh nε. ²³ Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nε.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Kolɔs yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kolɔs yé Asi ya tinfenm ya ducien uba nɛ. Ní naan Pɔl nin u'yul ɲa jon' ni'ból. U'tonsɔntɔ Epafas nɛ cin' ki tɔke' ni'ból Yesu ya gber (1:7; 4:12).

Pɔl cii' bitonnendɛnb biba wɔknh Kolɔs yaab miwɔknm mà ɲa kpe sɛn ki tɔkeh bɛ ki teh bi li paan iyaajɛbok bo nɛ kí ɲmɛrɛ. U te lipɛkl ni ka ń fre kí jo ni'ból ma nnɔ nɛ ki kɛle' kugbɔnku kuu nɔ ki de' bɛ.

Kí cin liyul 1:1 kí tí baa 2:5 Pɔl wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ ɲmɔbe mituɔm tibont kɛ bo, ki yé u'taanl ya yul. Wɔn nɛ kpe bɛ ń li pukeh wɔ.

Kí cin iyul 2:6 kí tí baa iyul 2:23 Pɔl tɔkeh Kolɔs yaab ki teh bɛ ń liike bi'yul bo, ki la li cengeh binib bà wɔknh miwɔknm mà ɲa kpe sɛn nnɔ ya gber, ama bɛ ń li co bi ɲmɔbe mitekjim mà nnɔ kenken.

Kí cin iyul 3 kí tí baa 4:6 Pɔl tɔkeh bɛ bi li fuobe ma bo itáan ni nin idencɛn ni nin binitɔb nɛ. U tí fɔrɛ' kugbɔnku kuu nɔ nin ifuonde nɛ (4:7-18).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. Min nin ti'ninje Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de ² ninbi ti'yaab bà te Kolɔs ya du ni ki yé Uwien yaab ki du Kristo bo nnɔ. Ti'Baa Uwien ń juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien Kolɔs yaab bo

³ Uyo wà kɛ ti kàareh ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa Uwien ki dienh nɛ la, ti tuu ki faareh wɔ ni'bo nɛ; ⁴ kimɛ ti cii' ni tùɔrɛ' ki teke' *Yesu Kristo ki jin', ki tùɔrɛ' ki yíe Uwien ya nib kɛ ⁵ kí ńɛ lidɛndɛnl là Uwien ble' lè paaki bó ki gu nɛ nnɔ bo. Ni cii' lidɛndɛnl nnɔ bó lidaali là bi cinde' ki tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà yé tigbɛmɔnt nnɔ nɛ. ⁶ Bi tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt nnɔ ma bo nnɔ, bi tɔke' tù nnɔ nɛ uɲɛndun ni ni'ke saan, tù cèreh binib teknh *Yesu ki jinh ki yɛbreh ki joh, ki teh nà mɔn. Tù là tien' ni'mɔ nnɔ nɛ, lidaali là ni cinde' ki cii' Uwien ya juokm ya gber ki bɛnde' tù mɔnmɔnm nnɔ. ⁷ Ti'jɔ nin ti'tonsɔntɔ Epafa nɛ wɔkn' nɛ. U yé ni'bo Kristo ya tonsɔnl wà ti du u'bo nɛ. ⁸ U tɔke' tɛ *Mifuoñaanm cèreh ni yíe tɔb ma bo.

⁹ Nɛn bo nɛ haali nin lidaali là ti tí cii' ni'gber nnɔ, ti kàareh ki dienh nɛ ka pieh, ki gbáanh Uwien wɔ ń cère u'Fuoñaanm ń de nɛ miyɛnfuom nin mibɛnm isɛn kɛ ni, ɲɔ ní bɛnde u yíe nà kí tí ghen. ¹⁰ Nnɔ nɛ ni li ɲmɔbe mitetem mà selndeh Yonbdaan, ki li teh nà kɛ sɔnge u'yɛnm, ki li sɔnh itùonmɔnmɔn kɛ ya bol, ki li tùɔrɛh ki bɛndeh Uwien mɔ ki pukndeh. ¹¹ Ti gbáanh wɔ ki teh u'tuɔm mà ɲmɔbe ukpieke nnɔ ń cère ni'mɔ ń lɛ mituɔm kí li faa isɛn kɛ ni, kí li ńikndeh, kí li ɲmɔbe kuminku mibiikm mà kɛ li tu nɛ ni. ¹² Li faareh mɛn Baa Uwien nin uyɛnsɔnge, kimɛ u tien' nɛ binib bà kpe bɛ ń lɛ bi ya bó u bonde' mimɔnm mà u'bɛl là yé kuwenwenku ni ki ble' bà yé u'yaab nnɔ. ¹³ Wɔn nɛ fie' tɛ licinñunl ya tuɔm saan, ki nɛbre' tɛ ki jon' u'Bije wà u yíe wɔ ya bɛl ni. ¹⁴ U'Bije nnɔ nɛ de' tɛ ki wie', ki cère' u fère' tɛ ti'biere.

Iyuoŋ yà dondeh Kristo

¹⁵ U yé Uwien wà ba lenh wɔ ya nɛnnɛnku nɛ, ki te ki laa' uɲɛndun ɲa laan te,

¹⁶ Uwien cère' wɔn nɛ ńɛn' tibont kɛ, kutaaku bo yaar nin kitink bo yaar,

bi lenh tà nin ba lenh tà,
Tibont tà ke te kutaaku bo ki ηmɔbe mituɔm ke ya bol,
nin tà ke ηmɔbe ticiɛnt ke ya bol,
Uwien cère' wɔn nɛ ñɛn' tu'ke,
nɛ tu'ke mɔ yé u'yaar nɛ.

¹⁷ U te ki laa' tibont ke ηa laan te,
wɔn nɛ cère' tibont ke te tu'bùol.

¹⁸ Wɔn nɛ yé u'taanl ya yul,
nɛ u'taanl yé u'gbɛnɛnt,
Wɔn nɛ yé micincinm,
ki yé wà kpiɛ' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni,
ηɔ wɔ ñ li yé usɛnlier isɛn ke ni.

¹⁹ Kimɛ Uwien ya yíem bo nɛ wɔn nin u'yul te u'Bijɛ ni ki tĩ gben',

²⁰ ki cère' u'Bijɛ bugbɛn bo,
wɔn nin uηɛndun taan' buñɔbu,
ηɔ ni'ke ñ li yé u'Bijɛ yann,
u'Bijɛ ya sɛm mà ñɛn' ki wule' udɔpɔnɔn bo nnɔ bo nɛ,
u cère' uñɔkpaan te kitink nin kutaaku bo.

²¹ Uyo uba ni'mɔ là yé binib bà jɛnde' Uwien nɛ, ki yé u'nɛnnɛndb kí ñɛ ni là ηmɔbe iyɛnmaale yà ì cèreh ni teh nà bre nnɔ bo. ²² Ama fɛnfɛnnɔ Uwien cère' ninbi nin wɔn taan' buñɔbu kí ñɛ u'Bijɛ tien' u'ba unisaal ma ki tuo' ki kpo' nnɔ bo. Uwien tien' nnɔ ηɔ ní fre kí sere u'nun bó, kí li yé u'yaab, ki la ηmɔbe jɔknt, ki la li ηmɔbe biil mɔ nɛ. ²³ Ama ní li faa mitekjim ni, kí li co kenken. Ni là cii' tigbɛmɔnmɔnt ma nnɔ, tù cère' ni ηmɔbe lidɛndɛnl nɛ. Ni la wiɛ lidɛndɛnl nnɔ. Bi kpaande' tù utingbɛn bo ya nib ke saan nɛ. Nɛ min Pɔl ya tuonl si: ñ kpaande tu ya gbɛmɔnmɔnt nɛ.

Pɔl mɔh ki toreh Kristo ya taanl

²⁴ Fɛnfɛnnɔ n jinh ijɛnd yà ni'bo nɔ n'yɛnm sɔnge nɛ; kimɛ Kristo là jin' ijɛnd yà nnɔ, n'mɔ tùkre' i ya jɛnd nɛ ki jɛndeh u'taanl là yé u'gbɛnɛnt nnɔ bo. ²⁵ N yé litaanl nnɔ ya tonsɔnl ηɔ ninbi bo, Uwien de' nni lituonl là nnɔ ñ sɔn lè nɛ. Lɛn si: ñ tɔke nɛ Uwien ya gber kí tĩ fɔre. ²⁶ Tù yé tigbɛbɔlkaar tà Uwien là bɔle' tù uyo bo yaab nɛ. Nɛ fɛnfɛnnɔ u kpiire' tù ki tɔke' u'yaab. ²⁷ U yíe bɛ ñ bɛnde tigbɛbɔlkaar nnɔ yé lifaal ki tĩ kpɛ ma bo nɛ, ki ηmɔbe ukpiɛke bà ηa yé *Sufmbɛ ni. Ni'tingi si: Kristo te ni'siik ni ma nnɔ, ni ηmɔbe lidɛndɛnl ki ye ni li lɛ Uwien ya kpiɛke. ²⁸ Ti tɔkeh wɔn Kristo ya gber nɛ, ki gbierɛh unil ke, ki taah miyɛnfuom ke ya bol ki wɔknh unil ke ηɔ unil ke ñ li mɔn Kristo ya sɛn ni kí tĩ gben. ²⁹ Nɛn bo nɛ n sɔnh lituonl. Kristo ya tuɔm mà te n'gbɛn ni ki ñaanh nnɔ nɛ cèreh n mɔh lituonl bugbɛn bo nin inunmɔn.

2

¹ Imɔn, n yíe ní bɛnde n mɔh limuɔl là ya tunbu nin inunmɔn ninbi nin Lawodise yaab nin binitɔb bà ke ηa laan laa' nni nin bi'nunbu bo nɛ. ² N teh nnɔ ηɔ bi'fèl ñ li co, bɛ ñ li kpɛ buñɔbu, kí li yíe tɔb, kí li ηmɔbe mibɛnm kí tĩ gben nɛ. Mibɛnm nnɔ nɛ li cère bɛ ñ bɛnde Uwien ya bonbɔlkaann. Nɛn si: Kristo bugbɛn. ³ Miyɛnfuom nin mibɛnm ηmɔbe lifaal là ke nnɔ buɔ wɔn saan nɛ.

⁴ N tɔkeh nɛ nɛn ηɔ uba là taa ñɔηmaagber tuba kí lɛre nɛ nɛ. ⁵ Kimɛ nin ma te ni'ni ma ke nnɔ, n tuu ki maaleh ni'bó nɛ. N'yɛnm sɔnge ni'bo, kimɛ n laa' tibont ke te tu'donbó nɛ ni'bùol, ki laa' ni du Kristo bo nin ni'fèl ke.

Kristo nɛ dienh limiɛl

⁶ Ni teke' ki ye *Yesu Kristo nɛ yé Yonbdaan ma nnɔ, li pɛ mɛn u'sɛn bo. ⁷ Tùɔre mɛn kí tɛbn wɔ, kí cère ni'miɛl ñ li juɔn u'bo. Li faa mɛn mitekjim ni tɛn bi là wɔkn' nɛ ma bo, kí li faareh Uwien yo ke yo. ⁸ Li bɛn mɛn, ki la cère uba ñ dɛle kí cuo nɛ nin tinisaalyɛnfogber.

Tù yé gbefɛnm nɛ, ki yé kutonnɛnku mɔ, ki ñɛn' unisaal ya yaajɛbok nin isɛnpol yà ŋuuke unɛndun wuu nɔ saan, ta ñɛn' Kristo saan. ⁹ Kimɛ Uwien nin u'yul te wɔn Kristo ni nɛ ki tɪ gben'. ¹⁰ Ninbi nin wɔn Kristo taan' ki tien' unibaab ma nnɔ nɛ ni laa' mimɔnm kɛ ki tɪ gben'. Wɔn nɛ cɛn' nà kɛ ŋmɔbe mituɔm nin ticiɛnt kɛ ya bol.

¹¹ Ninbi nin wɔn taan' ki tien' unibaab ma nnɔ, nɪ te tɛn ni jɪɛ' ni'pun nɛ. Upunjiɛ nnɔ ŋa yé nisaal jɛh ipun ma bo, ama u ñɛn' Kristo saan nɛ ki gbendeh minisaaltetem mà cèreh unil teh ibiere nnɔ ya gbɛr. ¹² Bi sɪi' nɛ Uwien ya ñunm ma nnɔ nɪ wuɔn' ki ye bi taan' ki sube' ninbi nin Kristo nɛ, nɛ ninbi nin wɔn taan' ki mɛkre' mɔ, kimɛ ni teke' Uwien ya tuɔm mà cèrɛ' u mɛkre' bitɛnkpiib ni nnɔ ki jin'. ¹³ Ni là te tɛn bitɛnkpiib nɛ Uwien ya nun bó, kimɛ ni là teh ibiere nɛ, ka yé u'nib* mɔ. Ama u cèrɛ' ni liɛbe' ki fuobe nin Kristo, ki fère' tɛ ti'biere kɛ. ¹⁴ U ŋmire' tigbɛr tà bi là kɛle' tù kugbɔnku ni tù biindeh tɛ, ka cendeh nin ti'fuobm kí ñɛ tù ble' iwɔb yà nnɔ bo; ki gben' kugbɔnku nnɔ ya gbɛr Kristo ya dɔpɔnpɔn bo.

¹⁵ Kristo fie' nà kɛ ŋmɔbe mituɔm nin ticiɛnt kɛ ya bol ya jɛkɔnwɛnt, ki jin' nè ifɛ binib kɛ ya nun bó, ki tuke ni'kɛ ki lindeh wɔ ní wuɔn kí ye udɔpɔnpɔn nɛ cèrɛ' u mɔn' ki faake'.

¹⁶ Nɛn bo, la cèrɛ mɛn uba ní kùɔn nɛ kí ye ni la ji niɛ, ki la ñu niɛ, ki la cèrɛ uba ní wɔbn nɛ libinl ya nacent nin unmaafaan ya nacenku nin *Saba ya daali ya gbɛr bo. ¹⁷ Tu ya bont yé nà li baa ní ya jinjinku nɛ, ama Kristo bugbɛn nɛ yé nibonmɔnn. ¹⁸ La cèrɛ mɛn bà bɔndeh binib ya nun bó ki teh bi yé binib bà dinge, ki pukeh Uwien ya tondb nnɔ ní juon nɛ puoli. Bi lienh ki teh bi lenh tibont tidɛknt yaam, nɛ ki ŋmɔbe inisaalyɛnmaale, ki teh tinacenkenkuont. ¹⁹ Ba tuuke Kristo bo. Ama u'mɔ nɛ yé liyul. Liyul nɛ jindeh tigbɛnɛnt kɛ, ki cèreh tigbɛnɛnt ya bont tuuke tu'tar bo ijire coco tù, nɛ Uwien cèreh tù kpɪɛnh u yíe ma bo.

²⁰ Ni taan' ki kpo' nin Kristo nɛ ki ñɛn' isɛnpol yà ŋuuke unɛndun wuu ya nuɔ ni. Nɛn bo, bɛ tien' ni biɛ ki cèreh bi wɔbndeh ki diɛnh nɛ i ya kùɔn tɛn unɛndun nɛ cèrɛ' ni fuobe? ²¹ Bɛ tien' ni cèreh bi kùɔndeh nɛ ki teh: la taa mɛn niɛ, ki la lèn niɛ, ki la mɛ niɛ. ²² Nɛn kɛ yé iwɔb yà te ki de' tibont tà binib jin' tù ki tɪ gben' la, ta ji ŋmɔbe kpɛle nɛ. Unisaal nɛ ñɛn' i ya wɔb ki wɔknh yè binib. ²³ Iwɔb bugbɛn ya gbɛr te tɛn miyɛnfuom nɛ ka ji yé yɛnfuom. I tɔkeh unil ya yɛnm yíe wɔ ní li pukeh nà ya gbɛr nɛ, ki cèreh binib teh tɛn bi jindeh bi'ba tingi, ki jèndeh bi'ba. Iwɔb nnɔ ŋa yé bonn, ì toreh unisaal wɔ ní li teh u'yɛnm yíe nà baba nɛ.

3

Li nuunh mɛn tibont tà yé Uwien jaar

¹ Ni taan' ki mɛkre' nin Kristo ma nnɔ, li nuunh mɛn paaki bó ya bont Kristo kɛ nà saan Uwien ya jie bó nnɔ. ² Cèrɛ mɛn ni'yɛnmaale ní li pɛ tibont tà te paaki bó bo, ki la tɔnge tingi ni jaar. ³ Kimɛ ni kpo' nɛ ni'miɛl buɔ Kristo saan, nɛ Kristo mɔ buɔ Uwien saan. ⁴ Kristo nɛ yé ni'miɛl. U lá li ñɛn u'ba upaan bo uyo wà nnɔ ni'mɔ li taan nin wɔ kí ñɛ upaan bo, kí lɛ u'kpɪɛke.

Mitetekpaam nin mitetefɛnm ya gbɛr

⁵ Sii ki subn mɛn tibont tà te ni'fuobm ni ki yé kitink bo jaar nnɔ. Tun si: lisɔnsɔndl nin linaŋmaal nin ujɛnniɛke nin iyɛnmaalbiere nin ununfɔke lifaaciɛnl bo. Lifaaciɛnl yé unil bo ibule nɛ. ⁶ Nɛn nɛ cèreh Uwien ya benku ni beh bà ŋa ciɪh u'ñɔbu bó nnɔ bo. ⁷ Uyo wà ni là teh i ya biere nnɔ, ni'mɔ là ŋmɔbe mi ya tetem nɛ. ⁸ Ama fɛnfɛnnɔ, ni'mɔ ní wiɛ tibont tuu kɛ. Tun si: ubɛnpiɛbe nin tijɛr nin mibiɛrm nin isuk nin iñɔbonbil yà ñɛh ni'ñuɔn ni nnɔ. ⁹ La tɔkeh mɛn tɔb tonnɛngbɛr. Ni gben' ni'tetekpaam nin mɪ là cèreh ni teh tibont tà kɛ nnɔ ya gbɛr, ¹⁰ nɛ ki taa' mitetefɛnm, ki ji yé binifɛnb. Uwien nɛ cèreh ni tuu ki fɛndeh ki joh, ki nɛngreh wɔn wà ñɛn' nɛ nnɔ. Nnɔ nɛ ni li tùɔrɛ kí bɛnde wɔ. ¹¹ Nɛn bo, na ji

* **2:13** Bi lebre' liñɔbonl là ki ye ka yé u'nib nnɔ; li kɛle' Grɛkmbɛ ya lenm ni ki ye: Ni là yé binib bà ŋa jie' pun nɛ.

ημῶβε wuɔ yé Suf nε wuɔ ηα yé Suf, ka ji ημῶβε wuɔ yé wà jiε' u'punl nε wuɔ yé wà ηα jiε' u'punl, ka ji ημῶβε wuɔ yé ucaan nε wuɔ yé wà ya nun ηα wien, ka ji ημῶβε wuɔ yé uyonb nε wuɔ ηα yé yonb. Ama Kristo nε yé ni'bo nibonn κε ki te unil κε ni.

¹² Uwien nε gènde' nε ki tien' nε u'yaab, ki yíe nε. Nεn bo, cère mεn ni'nun rí li mόν tinimònt bo, kí li muɔh tɔb micεεεkm, kí li jiindeh ni'ba tingi, kí li ημε nin tɔb, kí li ημῶβε liyenguol, ¹³ kí li ημῶβε sukle tɔb bo. Uba kɔnh nin u'tɔ nibonn niba bo la, bε rí li fèreh tɔb. Yonbdaan fère' nε ma nnɔ ni'mɔ rí li fèreh tɔb. ¹⁴ Ni li tùɔreh ki teh nà si: ní li yíe tɔb nε, kimε miyíem nε cèreh binib tùɔreh ki te uñɔkpaan ni. ¹⁵ Kristo ya yenduɔn rí li te ni'fèl ni ki pekreh nε. U ya yenduɔn bo nε Uwien yin' nε ní taan kí li yé unibaab. Nεn bo, li tuu ki faareh wɔ mεn.

¹⁶ Cère mεn Kristo ya gber rí tùɔre kí kpe iñaan ni'fèl ni. Li wɔknh mεn tɔb, kí li taah miyɛnfuom κε ya bol ki gbierɛh tɔb. Li dondeh mεn Uwien, kí li geh iyuoan κε ya bol nin ni'fèl κε ki faareh wɔ. ¹⁷ Ni lienh nà κε bii ni teh nà κε la, cère mεn ni'ke rí li yé Yonbdaan *Yesu ya yel bo, kí li faareh Baa Uwien wɔn bo.

Kristo yaab li fuobe ma bo bi'dencɛn ni

¹⁸ Bipiibe, li blinh mεn ni'yul ni'ciεb ya nun bó. Ní kpe bipiib bà pε Yonbdaan bo rí li teh nnɔ nε. ¹⁹ Bijεbε, wà κε rí li yíe u'po, ki la cère u'benku ni rí li pendeh u'bo. ²⁰ Mubumu, li boh mεn ni'naambe nin ni'baambe isen κε ni, kimε nεn nε sɔnge Yonbdaan ya yεnm. ²¹ Bibaambe, la cèreh mεn ni'bumu ya yεnm rí li ñeh ni'ni. Ni teh nnɔ la, mu'yεnm li saa nε.

²² Iyonbe, li boh mεn ni'cεnbaambe uñɛndun wuu ni isen κε ni. Ni la li boh bε bi'nun ni baba tɛn ni nuunh binib nε rí li pèkeh nε, ama ní li boh bε nin ni'fèl κε kí ñε ni boh Yonbdaan ma nnɔ bo. ²³ Ni teh nà κε la, ní li teh nè nin ni'fèl κε tɛn ni teh ki dienh Yonbdaan nε, na teh ki dienh nib, ²⁴ kí li ben ki ye Yonbdaan Uwien li su nε nin u bonde' mimɔnm mà ki ble' bà yé u'yaab nnɔ. Ni teh ki dienh Kristo nε, wɔn nε cinbe ki yé ni'cεnbaa. ²⁵ Wà teh nà bre la, Uwien li dεre udaan ya tub u teh nà nnɔ bo nε, kimε Uwien ηα ημῶβε gèngènde.

4

¹ Iyonbe ya cεnbaambe, li teh mεn ni'yonbe nà cuube, ki la li yíe uba ki cεn' u'tɔ; kí li ben kí ye ni'mɔ ημῶβε Cεnbaa paaki bó.

Igbiere

² Li kàareh mεn ki la pieh. Ni'kaare rí cère ní la gɔh kí li faareh Uwien. ³ Ní yekn kí li kàareh ki dienh ti'mɔ ηɔ Uwien rí de tε usen tí wɔkn binib u'gber, kí tɔke bε Kristo ya gbεbɔlkaar tà bo n te lipεkl ni nɔ. ⁴ Ní kàare wɔ ηɔ rí tùɔre kí ñεn tigbεbɔlkaar nnɔ upaan bo kí tɔke tù, n bi li tɔke tù ma bo.

⁵ Li ημῶβε mεn miyɛnfuom, kí li te mɔnmɔnm nin bà ηα yé Kristo yaab. Uyo wà ni laa' libònl ní tien nà mɔn la, tien nè mεn. ⁶ Cère mεn ni'gber rí li tuu ki ημε kí suɔke, ní li jiindeh wà κε ní kpe ní jiin wɔ ma bo.

Ifuondfɔrke

⁷ Ti'ninje Ticik wà n yíe wɔ, u yé n'tonsɔntɔ Yonbdaan ya tuonl ni, ki sɔnh lè mɔnmɔnm nnɔ, li tɔke nε n'gber κε. ⁸ N sɔnh wɔ ni'saan nà bo si: wɔ rí tí tɔke nε ti'gber, kí saake ni'gbenent nε. ⁹ N li cère wɔn nin Onesim nε rí tɔke. Onesim yé ti'ninje wà kpe ti li du u'bo nε, nε n yíe wɔ. U yé ni'yɔ nε. Bi baa' ni'saan la, bi li tɔke nε tigber tà κε te ti'bùol.

¹⁰ Min nin Aristak wà te lipεkl ni nnɔ fuondeh nε. Banabas ya ninje Mark mɔ fuondeh nε. N là tɔke' nε u'bó ηɔ, u lá baa ni'saan la, ní teke wɔ tinɔjer tule. ¹¹ *Yesu wà bi baan' wɔ Yustus nnɔ mɔ fuondeh nε. *Sufmbε bà yé Kristo yaab nnɔ ni, ben baba nε sɔnh nin nni Uwien ya bεl ya tuonl. Bi yé binib bà saake' n'gbenent nε. ¹² Ni'yɔ Epefa mɔ fuondeh nε. U yé [Yesu] Kristo ya tonsɔnl nε, ki kàareh uyo κε nin inunmón ki dienh nε ηɔ ní li ηuuke mitekjim mɔnmɔnm, kí kpére mi'ni kí tí gben, kí li yé binib bà bonde' bε rí li teh

Uwien yíe nà ke. ¹³ Im̀̀n, n yé u'm̀̀nkunl ki ye u'nun m̀̀n ninbi nin Lawodise yaab nin Herapolis yaab bo cεen nε. ¹⁴ Ti'jɔ Luk wà yé d̀̀ktiε nnɔ nin Demas m̀̀ fuondeh nε.

¹⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà te Lawodise ya du ni nnɔ, kí fuonde Ninfa nin Kristo yaab bà taakeh u'den nnɔ m̀̀. ¹⁶ Ni kaan' kugb̀̀nku kuu la, ní c̀̀ere bε ní k̀̀an k̀̀ Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnɔ m̀̀ ni. Ni'm̀̀ ní k̀̀an k̀̀a li n̄ε Lawodise ya du ni kí baa ni'saan nnɔ. ¹⁷ Ní t̀̀ke Akip kí ye ẁ̀ ní t̀̀re kí liike Yonbdaan de' ẁ̀ lituonl là nnɔ, kí li s̀̀nh l̀̀ m̀̀nm̀̀nm̀̀. ¹⁸ In̄ɔbonf̀̀rke yíe nɔ, min P̀̀l nin n'yul nε ji kieh ỳ̀ ki fuondeh nε*. La sunde m̄en n j̀̀ndeh ijend yà lipεkl ni nnɔ bó.

Uwien ní juoke nε.

---

* **4:18** Kí n̄ε kugb̀̀nku kuu ya cinm kí lá baa 4:17 P̀̀l lienh nε uba kieh, ama ẁ̀n nin u'yul nε ke'le' migbiirm 18.

Kugbɔnkpiεku kùà Pɔl kεle' ki de'

Tesalonik yaab nnɔ

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Tesalonik yé Maseduɔnn ya tinfɛnm ya ducɛnciɛn nɛ. Pɔl là joh usɛn nle bo ma nnɔ nɛ ki tɔkɛ' ni'ból yaab Kristo ya gbɛr. Wɔn nin Silfɛn nin Timote nɛ là tɔkɛ. Tesalonik yaab bà yɛbe ɲa là yé Sufmbɛ.

Sufmbɛ bà là te udu nnɔ ni nnɔ ya biba ɲa tuo' Pɔl ya gbɛr, ki sure' bɛ bi kpre' ni'kɛ saan Pɔl nin u'tɔb bo.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 3, Pɔl tɔkɛh ki teh wɔn nin Tesalonik yaab ya yɛnm sɔngɛ tɔb bo. Bi du Kristo bo, ki yíe tɔb ma nnɔ nɛ u faare' Uwien bi'bo, ki tiere' bɛ wɔn nin u'tɔb là te bi'saan uyo wà nnɔ bi là ɲmɔbe mitetem mà.

Kí cin iyul 4 kí tí baa iyul 5, Pɔl laa' Tesalonik yaab biba ɲa bɛn Yesu ya baam ya gbɛr mɔnmɔnm; nɛ u tùɔrɛ' ki tɔkɛ' bɛ tù ni'donból. Biba laa' bi'yaab biba kpuokeh Kristo ɲa laan biɛ ki baa'. Bi maaleh bà kpuokeh nnɔ li fɔrɛ ma bo ma nnɔ, nɛ Pɔl tɔkɛ' bɛ ki ye bà kpo' nin bà fuobe kɛ tɛ nin Yesu Kristo nɛ, ki lá li mɛkre lidaali liba.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Silfɛn* nin Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de Kristo ya taanl là te Tesalonik ya du ni, ki yé Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo yaal nnɔ. Uwien ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien Tesalonik yaab ya tekjim bo

² Ti tuu ki faareh Uwien ni'kɛ bo nɛ, ki tien ni'ból ti'kaare ni. ³ Ti tuu ki tien ni'ból ti'Baa Uwien ya nun ból kí ɲɛ ni'tekjim cèrɛh ni sɔnh itùon yà nin ni ɲmɔbe miyíem ki sɔnh yà nnɔ nin ni ɲmɔbe lidɛndɛnl ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo ní tí kɛnde' ma nnɔ bo nɛ.

⁴ Ti'yaab bà Uwien yíe bɛ, ti bɛn ki ye Uwien nɛ gɛnde' nɛ ní li yé u'yaab. ⁵ Kimɛ ti là tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ ɲa là yé ɲɔbon baba, *Mifuoɲaanm nɛ là cèrɛ' tù ɲmɔbe mituɔm, ki cèrɛ' ti du ki ye tù yé tigbɛmɔnt. Nɛ ni bɛn ti là te ni'saan uyo wà nnɔ, ti'tetem là te ma bo. Ti là te nnɔ ɲɔ nè ní li mɔn ni'bo nɛ.

⁶ Ninbi tɛkn' tinbi nin Yonbdaan ya taal ni nɛ. Nin ni teke' u'gbɛr ijɛndciɛn ni ma kɛ nnɔ, ni ɲmɔbe uyɛnsɔngɛ wà *Mifuoɲaanm dienh wù nnɔ. ⁷ Nnɔ nɛ Maseduɔnn ya tinfɛnm ya dutɔ yaab nin Akayi yaab bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nnɔ mɔ li tɛkn ni ya taal ni. ⁸ Kimɛ Yonbdaan ya gbɛr ɲɛn' ni ya bùol nɛ ki yɛrɛ' Maseduɔnn ya tinfɛnm ya dutɔ nin Akayi ya tinfɛnm ya du kɛ ni. Na yé i ya du ni baba, binib cii' ni'kɛ saan ni teke' Uwien ki jin' ma bo. Nɛn bo, ta ji ɲmɔbe tuba tí tɔkɛ. ⁹ Kimɛ ni'ból ya nib lienh ti là baa' ni'bùol ni teke' tɛ ma bo ya gbɛr nin ni wie' ibule, ki pekɛrɛ' ki paan' Uwien limiɛl ya daan, wà tuu ki te nnɔ bo ma bo, ¹⁰ ki gu u'Bije *Yesu ní ɲɛ paaki ból kí baa ní. U là cèrɛ' wɔn nɛ mɛkre' bitɛnkpiib ni. Wɔn nɛ ɲmiɛndɛh tɛ Uwien ya benpiebe ni, ki li ɲmiɛn tɛ lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

2

Pɔl lienh u sɔn' itùon Tesalonik ya du ni ma bo

¹ Ti'yaabɛ, ninbi mɔnɔn bɛn ki ye ti là baa' ni'bùol ni teke' tɛ ma nnɔ ɲa juore' fɛnm. ² Ni bɛn ki ye bi là jɛnde' tɛ, ki suke' tɛ Filip ya du ni. Ama nin binib là ɲɛn' ti'bo kinunbɔnk ma kɛ nnɔ, ti'Wien de' tɛ lifɛl ti tɔkɛ' nɛ u'gbɛmɔnmɔnt. ³ Ti là sureh nɛ ní cɛngɛ Uwien ya gbɛr ma nnɔ ta là nuunh tí tuln nil, ka ɲmɔbe yɛnmaalbiere, ka nuunh tí lɛrɛ kí ji mɔ.

* 1:1 Liike Itùon 17:4, 5.

⁴ Ama Uwien bikn' tɛ ki laa' ti kpe tɪ tɔke binib u'gbɛmɔnmɔnt nɛ ki taa' tɪ ki ŋukn' tɛ. Nɛn bo nɛ ta nuunh ti tɔkeh tɪ la, binib ya yɛnm ɾ li sɔnge ti'bo, ti nuunh Uwien wɔ bɛn ti'fɛl ni te ma bo nnɔ ya yɛnm nɛ ɾ li sɔnge ti'bo.

⁵ Ni bɛn ki ye ta kpele ki len' ŋɔŋmaagbɛr tɪ lɛrɛ nil, ka kpele ki nuun' tɪ ŋi nil bo kɪ lɛ like. Uwien nɛ yɛ ti'mɔnkunl. ⁶ Ta kpele ki nuun' ninbi bii nitɔb ɾ pɛke tɛ, kimɛ ta nuunh pɛnpɛku nisaal saan. ⁷ Ti yɛ *Kristo ya tondb ma nnɔ, ti bi li fre kɪ wuɔn nɛ kɪ ye ti ŋmɔbe ukpɛke, ama ta tien' nnɔ. Ti lɔ te ni'saan ma nnɔ, ti lɔ duɔn' ti'yɛnm ni'bo tɛn upii ŋaandeh ma u'bumu, u'yɛnm sɔnge mu'bo u likeh mɪ nɛ. ⁸ Ti yɛ nɛ nɪ tɪ kɛndɛ' ma nnɔ, na yɛ ti'nun mɔn tɪ tɔke nɛ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt baba nɛ. Ninbi bo, ti li tuo kɪ kpo mɔnɔn, kimɛ ni yɛ binib bɔ ta gɔh ni'bo nɛ.

⁹ Ti'yaabɛ, ni tien' ti'tuon nin ti'jiinku bɔ. Ti lɔ tɔkeh nɛ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt ma nnɔ, ti lɔ sɔnh ituon nin inunmɔn nɛ ŋɔnkɪ nin wien ni ŋɔ ti la li yɛ uba bo tukl. ¹⁰ Ninbi bɔ teke' *Yesu ki jin' nnɔ nin Uwien nɛ yɛ bimɔnkunb ki ye ti lɔ te ni'saan ma nnɔ ti'tetem lɔ cuube nɛ ka ŋmɔbe jɔknt. Ta lɔ ŋmɔbe bi li biin tɛ nɔ bo. ¹¹ Ni bɛn kɛin ki ye ti lɔ teh ni'ni wɔ kɛ tɛn bibaa teh u'bumu ma bo nɛ, ¹² ki sureh nɛ, ki saakreh ni'gbɛnɛnt, ki ŋiikeh ki tɔkeh nɛ ki teh nɪ li ŋmɔbe mitetem mɔ selndeh Uwien. Wɔn nɛ yin' nɛ nɪ kɔ u'bel ni kɪ lɛ u'kpɛke.

Pɔl pɛkeh Tesalonik yaab bi'tekjim bo

¹³ Ti tuu ki faareh Uwien ni'bo uyo kɛ nibonn nɔ bo nnɔ si: ti lɔ tɔke' nɛ Uwien ya gbɛr, nɛ ni teke' tɪ, ki tuo' ki ye ta yɛ nib yaar tɪ mɔnbe ki yɛ Uwien yaar nɛ, ki cɛrɛh ninbi bɔ teke' Uwien ki jin' nnɔ teh Uwien yɛ nɔ. ¹⁴ Ti'yaabɛ, ni tɛkn' Uwien ya tɔan yaab bɔ te Sude ya tinfɛnm ni, ki liɛbe' ki yɛ *Yesu Kristo yaab nnɔ ya taal ni nɛ. Kimɛ ni'du yaab jɛndɛ' nɛ ijɛnd yɔ nnɔ *Sufmbɛ mɔ lɔ jɛndɛ' bɛ i ya jɛnd nɛ. ¹⁵ Bɛn *Sufmbɛ nnɔ nɛ lɔ ku' *Uwien ya ŋɔbonsɔknb, ki ku' Yonbdaan Yesu, ki jɛndɛ' ti'mɔ cɛɛn. Uwien ya yɛnm ŋa sɔnge bi'bo. Bi yɛ binib kɛ ya nɛnnɛndb nɛ. ¹⁶ Bi piendeh tɛ ti la tɔke bɔ ŋa yɛ *Sufmbɛ tigbɛr tɔ li cɛrɛ bɛ ɾ ŋmɛrɛ nɛ. Bi teh nnɔ nɛ bi'biere yɛbreh ki joh, nɛ Uwien ya benku ni tɪ gben' ki ben' bi'bo.

Pɔl yɛ wɔ ɾ tɪ ɾ lɛ Tesalonik yaab

¹⁷ Ti'yaabɛ, tinbi nin ninbi dɔan' tɔb nɪ tien' idɛn ile ma nnɔ, ti dɔkn' nɛ cɛɛn nɛ. Ti jɛndɛ' tɔb nɛ, ama ti tien' ni'bɔ ti'yɛnmaale ni. Nɛn nɛ cɛrɛ' ti ŋikn' tɪ tɪ ɾ lɛ nɛ. ¹⁸ Nɛn bo nɛ ti yɛ tɪ liɛbe kɪ baa ni'saan. Min Pɔl mɔnɔn bikn' nlen, ki bikn' nle, nɛ *Satan pien' tɛ. ¹⁹ Imɔn, ninbi bo nɛ ti ŋmɔbe lidɛndɛnl nin uyɛnsɔnge. Yonbdaan *Yesu li baa lidaali lɔ nnɔ, ninbi nɛ li yɛ ti'bo lisuul, nɛ ti'yɛnm li sɔnge ni'bo u'nun bɔ. ²⁰ Imɔn, ninbi nɛ yɛ ti'kpɛke nin ti'yɛnsɔnge.

3

¹ Nɛn bo ta ɾ fre kɪ cuo ti'ba. Nɛn nɛ cɛrɛ' ti bobn' ki ye tinbi baba ɾ juore Atɛnn ya du ni, ² nɛ ki sɔn' ti'ninɛ Timote ni'saan. Timote yɛ ti'tonsɔnlie nɛ Uwien ya tuonl ni, ki tɔkeh binib *Kristo ya gbɛmɔnmɔnt. Ti sɔn' wɔ ni'saan wɔ ɾ saake ni'gbɛnɛnt nɛ, kɪ cɛrɛ ni'tekjim ɾ faake ³ ŋɔ, idɛn yɛ ya jɛnd la cɛrɛ uba ɾ lu mitekjim ya sɛn ni. Kimɛ ninbi mɔnɔn bɛn ki ye Uwien sien' tɛ nnɔ nɛ. ⁴ Ti lɔ te ni'saan uyo wɔ nnɔ, ti lɔ juɔ' ki tɔke' nɛ ki ye ti li ji ijɛnd. Nɛn nɛ tien' nɔ, ninbi mɔnɔn bɛn. ⁵ Ma lɔ li fre kɪ cuo n'ba ma nnɔ, nɛn bo nɛ n sɔn' Timote ni'saan, wɔ ɾ liike ni biɛ ki pɛ mitekjim ya sɛn bo bii na ji pɛ, kimɛ n lɔ fɛnge nba la *usɛnpol unibiikl la tuln' nɛ ki cɛrɛ' ti'tuonl juore' fɛnm nɛ.

⁶ Fɛnfɛnnɔ nɛ Timote ŋɛn' ni'donbɔ ki liɛbe' nɪ ki lɔ tɔke' tɛ tigbɛmɔnmɔnt, ki ye ni biɛ ki pɛ mitekjim ya sɛn bo, ki ŋmɔbe miyɛm. U tɔke' tɛ ki ye ni'yɛnm tuu ki pɛ ti'bo nɛ, nɛ ni ciɛke nɪ lɛ tɛ tɛn ti'mɔ ciɛke tɪ lɛ nɛ ma. ⁷ Ti'yaabɛ, nnɔ nɛ ni'tekjim cɛrɛ' ti ŋmɔbe ugbenɛnsaake ti'yɛnsaaciɛn nin ti'jɛnd ni. ⁸ Fɛnfɛnnɔ, ti ji fuore' ki jiin', kimɛ ni pɛ Yonbdaan bo mɔnmɔnm. ⁹ Nɛn bo, ta bɛn ti li faare Uwien ni'bo kɪ tɪ kpaan ma bo. Kɪ

kuñonku ne. ⁸ Ama tinbi ben wɔn, ti yé uwien ni yaab ne. Nen bo, cère men tí li co ti'ba. Cère men ti'tekjim nin ti'yíem ní li yé ti'bo tijeƙonwent tà lèkndeh ti'fèl bo; ti'ɲmɛrm ya dɛndɛnl mɔ ní li te ti'bo tɛn tikur ya kɛnpinl*.

⁹ Uwien ɲa gènde' tɛ wɔ ní ɲuu ti'bo, ama u gènde' tɛ tí ɲmɛre ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo ne. ¹⁰ Tinbi bo ne u kpo', ɲɔ ti fuobe bii ti kpo' la, tinbi nin wɔn ní li tɛ ki te. ¹¹ Nen bo, li saakreh men tɔb ya gbɛnɛnt, kí li toreh tɔb, ní'tekjim ní li faakreh tɛn ni teh ma fɛnfɛnnɔ nɔ.

Igbierfɔrke nin ifuonde

¹² Ti'yaabɛ, ti tɔkeh ne ki teh ní li bùh binib bà sɔnh Uwien ya tuonl ní'ni nin inunmán, ki likeh ne Yonbdaan ya sɛn ni, ki gbierɛh ne nnɔ. ¹³ Ní li boh bɛ ki gbiekeh, kí li yíe bɛ bi'tuonl bo. Cère men ní'ke ya yɛnm ní li dɔ tɔb bo.

¹⁴ Ti'yaabɛ, ti gbierɛh ne ní li tɔkeh bà yé ikpaayuon† nnɔ ki teh bɛ ní liike bi'yul bo, kí li biendeh bijɛwaandɛnb ya fèl, kí li toreh bà yé bijiinb, kí li ɲmɔbe kuminku binib kɛ bo. ¹⁵ Liike men ni'yul bo, ki la cère unil tien' u'tɔ ibiɛre la, wɔ ní tu wɔ fɛnl. Ama li nuunh men uyo kɛ ní li teh ní'tɔb nin binitɔb kɛ nà mɔn.

¹⁶ Cère men ni'yɛnm ní li sɔnge uyo kɛ, ¹⁷ ní li tuu ki kàareh, ¹⁸ kí li faareh Uwien isɛn kɛ ni, kimɛ Uwien yíe *Yesu Kristo bo ní li teh nnɔ ne.

¹⁹ La piendeh men *Fuoñaanm ya tuonl, ²⁰ ki la yih bi sɔkndeh Uwien ya gber tà nnɔ fɛnm. ²¹ Li tùɔreh men ki fiinh tibont kɛ, tà mɔn la, ní li ɲuuke tun. ²² Wiɛ men ibiɛre kɛ ya bol.

²³ Uwien, uyenduɔn ya daan nin u'yul ní cère ní li yé u'yaab kí tĩ gben. Wɔ ní guure ní'ke mɔnmɔnm‡ ɲɔ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya babaadaali ni la li ɲmɔbe biil. ²⁴ Wà yin' ne nnɔ yé umɛmɔndaan ne, u li tien nen kɛ.

²⁵ Ti'yaabɛ, li kàareh men ki dienh tɛ. ²⁶ Ní fuonde ti'yaab kɛ mɔnmɔnm. ²⁷ N tɔkeh ne Yonbdaan ya yel bo ne ki teh ní kàan kugbɔnku kuu nɔ ti'yaab kɛ ya nun bó.

²⁸ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke ne.

* **5:8** Pɔl ya bùol unisaal ya yɛnmaale te u'yul ni ne. Ne miɲmienm te tɛn tikur ya kɛnpinl ki liike iyɛnmaale bo ɲɔ usɛnpol la fre yí. † **5:14** Bi li fre kí lɛbre bà yé ikpaayuonkí ye bà fuobe fɛnfɛnm mɔ. ‡ **5:23** Bi lɛbre' iñɔbon ya ki ye ní'ke mɔnmɔnm nnɔ; † ke'le' Grɛkmbɛ ya lenm ni ki ye: Wɔ ní guure ní'yɛnm nin ní'naank nin ní'gbɛnɛnt ne.

Kugbɔnlieku kùà Pɔl kɛle' ki de' Tesalonik yaab nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu ya cincinm bi tɔke' ki ye binib bita nɛ kɛle' kù, ama Pɔl nɛ yé kugbɔnku bugbɛn ya kɛlm ya sɛnlɛr. Bi kɛle' kugbɔnkpiɛku ki de' Tesalonik yaab ma nnɔ, ni ya puoli bó nɛ Pɔl cii' ni'bó ya nib biba lienh ki teh Yonbdaan Yesu liɛbe' ní ɲɔ. Tigber nnɔ saa' Tesalonik yaab ya yɛnm cɛɛn. Nɛ ba ji bɛn bi li tien ma. Biba dɔan' ka ji sɔnh tùon. Nɛn nɛ cèrɛ' Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu wɔ ní saake bi'gbɛnɛnt bɛ ní li co bi ɲmɔbe mitekjim mà nnɔ kenken, ki li sɔnh itùon mɔ.

Liyul 1 ni, Pɔl cin' ki faareh Uwien Tesalonik yaab ya yíem nin bi'tekjim bo nɛ, ki tɔke' ki ye Uwien li dɛrɛ bà jɛndeh bɛ nnɔ ya tub kí tu lifɛnl, kí jɛnde bà ɲa boh Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nnɔ lidaali là u li baa ní nnɔ.

Iyul 2 ni, Pɔl tɔkeh nà li liere Yonbdaan ya baam usɛn ya gber nɛ. U ye wà li yíe Uwien ya ɲɔbu bó li ɲɛn u'ba upaan bo, kí tuln binib pelpel nɛ kí yaan Yonbdaan ní baa ní. U tɔke' bɛ ki ye bɛ ní li se mitekjim ni ní faa.

Iyul 3 ni, Pɔl tɔkeh bà yé ikpaayuon nnɔ ki teh bɛ ní liike bi'yul bo, kí li sɔnh ki jinh bi'ɲɔjɛ bo.

Pɔl tí fɔrɛ' kugbɔnku kuu nɔ nin micɛbm nɛ.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Silfɛn* nin Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de Kristo ya taanl là te Tesalonik ya du ni ki yé ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo yaal nnɔ. ²Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Yonbdaan li baa ní ki bu binib tibuur

³ Ti'yaabɛ, ní kpe tí li faareh Uwien ni'bo uyo kɛ nɛ, ní yé nibonn nà cuube nɛ, kime ni tùɔrɛh ki teknh *Yesu ki jinh mɔnmɔnm, nɛ ki tùɔrɛh ki yíe tɔb mɔ mɔnmɔnm. ⁴ Nɛn bo nɛ ti tɔkeh Uwien ya táantɔ ni, ti'yɛnm sɔnge ni'bo ki tí kpe ma bo, kime nin bi teh nɛ nà bre, ki jɛndeh nɛ ma kɛ nnɔ ni tùɔrɛh ki mɔh mitekjim ni ki joh inun bó nɛ.

⁵ Nɛn nɛ wɔngeh ki teh Uwien buh tibuur tu'donbó, kime ijɛnd nnɔ nɛ li cèrɛ Uwien ní ye ni kpe ní kɔ u'bɛl là ni jɛndeh li'bo nnɔ ni. ⁶ Imɔn, Uwien li tien nà cuube nɛ. Binib bà jɛndeh nɛ nnɔ, u'mɔ li jɛnde bɛ nɛ kí tu ni'fɛnl, ⁷ kí de ninbi bà jɛndeh nnɔ nin tinbi lifuorl lidaali là Yonbdaan Yesu li puɔ paaki bó ní nnɔ. U li puɔ ni'bó ní nin Uwien ya tondtɔɛnb nɛ, ⁸ kí li te umupien ni ki we ní. U li dɛrɛ bà ɲa yíe Uwien ya gber nnɔ nin bà ɲa boh ti'Yonbdaan Yesu ya gbɛmɔnmɔnt nnɔ ya tub. ⁹ Bi'tudɛrɛ nnɔ si: u li cèrɛ bɛ ní kɔ ijɛndciɛn ni kí li tuu ki te len. U li ɲɔrɛ bɛ kí jɛnde u'nun bó, ba ji li lɛ u'tuɔm nin u'kpɛke. ¹⁰ Ní li tien nnɔ lidaali là Yonbdaan li baa ní ɲɔ bɛ ní pɛke wɔ, kí ɲuɔrɛ wɔ kí ɲɛ bà kɛ teke' wɔ ki jin', ki yé u'yaab nnɔ bo nɛ. Ni'mɔ te len, kime ti tɔke' nɛ u'gber ma nnɔ ni teke' tù ki jin'.

¹¹ Nɛn bo nɛ ti kàareh ki dienh nɛ uyo kɛ ɲɔ ti'Wien ní ye ni kpe u'yin, kí li toreh nɛ nin u'tuɔm ní li teh ni nuunh ní tien mimɔnm mà kɛ nnɔ, kí cèrɛ ní li sɔnh itùon yà wɔngeh ki teh ni ɲmɔbe mitekjim. ¹² Ni teh nnɔ la, ninbi bo nɛ bi li kpɛke Yonbdaan Yesu, nɛ u'mɔ ní kpɛke nɛ, kí ɲɛ ti'Wien nin wɔn Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm bo.

2

Nà li liere Yonbdaan ya baam usɛn

* 1:1 Liike 1 Tesalonik 1:1.

¹ Ti'yaabe, Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin ti'taanm u'saan ya gber bo ne ti takeh ne ki teh: ² bi take' ne ki ye Yonbdaan ya babaadaali baa' la, ni la cere ne ri pak ki qaabe ni'yenm, ki la cere ne ri sen ni'fel. Nba la, bi li take ki ye *Mifuoŋaanm ne cere' bi len' tigber nno, mitom la, bi li ye tu nen' tinbi saan ne bii tinbi ne kele' kugbonku ki ye nno.

³ La li ri cere men uba ri ne isen iba ki lere ne. Ki yaan Yonbdaan ya babaadaali ri baa nno binib li ye Uwien ya nabu bo ki yebe, ne wa li ye Uwien ya nabu bo, ki juore fenm Uwien li dere u'tub nno mo li nen u'ba upaan bo. ⁴ U li ye unennend ne, ki ye u cen' Uwien nin binib pukeh tibont ta ke nno. U li kele Uwien ya duku ni monon ki yin u'ba Uwien. ⁵ Na tien ki ye n laan la te ni'saan ma nno, n la take' ne tigber tuu no-oo? ⁶ Ni ben na co wo fenfennno. U'yo la baa' la, u li nen u'ba upaan bo. ⁷ Kime wa li ye Uwien ya nabu bo nno ya tuom ma buo nno ya ton cin'-a! Ni ji sien' wa piendeh me nno ne ri daan me. ⁸ U ya yo ne u li ne upaan bo, ne Yonbdaan ri piebe u'bo, wo ri kpo. Yonbdaan li baa ki li windeh ma nno ne li cere ubiero bugben ya gber ri gben. ⁹ Wa li ye Uwien ya nabu bo nno la baa' la, u li nmabe *Satan ya tuom ne, ki li teh micincilm nin miyokm ya bont ke ya bol ki lereh binib. ¹⁰ U li tien mibierm ke ya bol, ki tuln binib ba buoh, kime ba tuo' be ri li ye tigbemant ta li cere be ri nmere ma nno ne cere' bi buoh. ¹¹ Nen bo ne Uwien dienb be mituom ma tulndeh be, ki cereh bi teknh kutonnenku ki jinh. ¹² Nno ne Uwien li biin ba qa teke' gbemant ki jin', ki fe na bre ya tienm nno.

Uwien ne gende' ne, cere men ni'tekjim ri li faa

¹³ Ti'yaab ba Yonbdaan ye be, tinbi ben won, ni kpe ti li faareh Uwien ni'bo uyo ke ne, kime Uwien la gende' ne haali ucincinyo ni nmere ne, ki ne *Mifuoŋaanm ma teh ne u'yaab nno nin ni teke' tigbemant ki jin' ma nno bo. ¹⁴ Nen bo ne u yin' ne ri ka ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya kpieke ni, ki ne ti take' ne tigbemant ta nno bo. ¹⁵ Nen bo, ti'yaabe, gore men ki li se mitekjim ya sen ni monmonm, ki li nuuke ti la wkn' ne miwoknm ma, buabu ni bii ti kele' na kugbonku ni ki de' ne nno. ¹⁶ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul nin ti'Baa Uwien wa ye te, ki tuu ki saakreh ti'gbenent, ki cere' ti nmabe lidendenl la mon, ki ne u'juokm bo nno ¹⁷ ri saake ni'gbenent, ki de ne ufaa ri li tuu ki teh na mon ni'ton ni nin ni'lenm ni ke.

3

Li kaareh men ki dienb te

¹ To, ti'yaabe, li kaareh men ki dienb te no Yonbdaan ya gber ri li yereh ni'ke saan tontonm, ki li nmabe ukpieke ten tu nmabe ukpieke ni'du ni ma bo. ² Li kaareh men, Uwien ri nen te binib ba bre ni ti kende' nno ya nuo ni, kime na ye binib ke ne teke' ki jin'. ³ Yonbdaan ye umemandaan ma nno u li de ne ufaa, ki lekni ni'bo, usenpol ubiero la fre ne. ⁴ Ki ne Yonbdaan bo ne ti du ni'bo ki ye ti take' ne na nno, ni teh nen ne, ki li tuu ki teh ne. ⁵ Yonbdaan ri pekere ni'yenm ni bende Uwien ya yiem, ki li nmabe Kristo ya minku.

Unil ke ya nun ri li mon iton bo

⁶ Ti'yaabe, ti takeh ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo ne ki teh: ni'yo wa ke qa ye tuonl ya gber*, ka pe ti la wkn' ne miwoknm ma nno bo la, ni wie u'gber. ⁷ Kime ninbi nin ni'yul ben ki ye ni kpe ri tekn ti'taal ni ne. Ti la te ni'saan uyo wa nno, ta la ye kpaayuon† ⁸ ka mieh uba jier ki jinh. Ti la sanh iton nin inunmon ne nku nin wien ni no ti la li ye uba bo tukl. ⁹ Na ye ta la nmabe sen ti ji ni'nuo ni ne, ti la ye tinbi nin ti'yul ri wun ne miseknm no ri tekn ti'taal ni ne. ¹⁰ Kime ti la te ni'saan uyo wa nno, ti la take' ne ki ye wa ke qa ye tuonl ya gber la, u la ji mo. ¹¹ Nin nen ke ti cii' bi ye ni'ni biba ye ikpaayuon ne, ka sanh niba nin nitonn, ki cuonh ki koh bitob ya gber ni. ¹² Ti takeh bi ya nib ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo, ki teh be ri liike bi'yul bo, ki li te suo, ki li sanh ki jinh bi'noje bo. ¹³ Ti'yaabe, ninbi ben won, la gende men ni'gbenent mimonm ya tienm ni.

* 3:6 Liike 1 Tesalonik 5:14. † 3:7 Liike 1 Tesalonik 5:14.

¹⁴ Ni'ni wà ña boh ti kele' tigber tà kugbɔnku kuu ni la, ní sekn udaan, kí wiε u'gber ñɔ ifε ní cuo wɔ. ¹⁵ Ni la taa' wɔ kí tien ten u yé ni'nennend ne ama ní li sureh wɔ, kimε u'mɔ yé ni'yo ne.

Ifuondfɔrke

¹⁶ Yonbdaan uyenduɔn ya daan nin u'yul ní li dienh ne uyenduɔn uyo ke isen ke ni. Yonbdaan ní li te nin ni'ke.

¹⁷ Min Pɔl nin n'yul ne kele' ifuonde yii nɔ. N'gbɔnt ke ni n kieh n'yel ma sɔ†.

¹⁸ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke ni'ke.

---

† **3:17** Kí ñε Kugbɔnku kuu ya cinm kí lá baa 3:16 Pɔl lienh ne uba kieh, ama wɔn nin u'yul ne kele' migbiirm 17.

Kugbɔ̀nkpiεku kùà Pɔ̀l kεle' ki de' **Timote** **nnɔ̀** **Nà wɔ̀ngh kugbɔ̀nku kuu te ma bo**

Pɔ̀l kεle' Timote tigbɔ̀nt tule nε. U kεle' tù ki laa' u caan' Kristo ya táan nɔ̀ nǐ ji sɛn' bi li liike yè ma bo nɔ̀ Kristo yaab ní faake mitekjim ni nε. Timote ya naa yé Suf nε ki pε Kristo ya sɛn bo, nε u'baa yé grék ka pε Kristo ya sɛn bo. Timote là tε ki sɔ̀nh nin Pɔ̀l nε ki pɛ̀ere' wɔ̀ isɛn yà yebe ya jom.

Kugbɔ̀nkpiεku kuu ni, Pɔ̀l tɔ̀keh Timote u li tien ma kí liike Kristo ya táan nnɔ̀ nε. U tɔ̀ke' wɔ̀ ki ye binib biba te itáan nnɔ̀ ni ki wɔ̀knh miwɔ̀knm mà nɔ̀ kpe sɛn (1:3-7; 4:1-4; 6:3-5), ki teh tibont tà te uɛ̀ndun wuu ni nnɔ̀ ya tuba nɔ̀ mɔ̀n, ki teh binib ní dàan upiikuɔ̀n, ki la jinh tijier tubamɛ. Nɛn bo nε Pɔ̀l tɔ̀ke' Timote ki ye wɔ̀ ní tiere Kristo yaab kí ye: Uwien nɛn' nà kε nnɔ̀ mɔ̀n nε.

U wuɔ̀n' wɔ̀ u li tien ma kí gènde itáan nnɔ̀ ya ciɛnb, ki gbieren' binib bε ní li pukeh Uwien, kí li kàareh wɔ̀ (iyul 2), ki tɔ̀ke' itáan nnɔ̀ ya ciɛnb li fuobe ma bo (iyul 3).

Pɔ̀l tɔ̀ke' Timote ki ye wɔ̀ ní li likeh itáan nnɔ̀ kε mɔ̀nmɔ̀nm (iyul 4-6).

Ifuonde

¹ Min Pɔ̀l, n yé *Yesu Kristo ya tond nε. Uwien ti'Nmiɛnl nin Yonbdaan *Yesu Kristo wà yé ti'dɛndɛnl nnɔ̀ nε ye ní li yé u'tond. ² Timote, n kieh kugbɔ̀nku kuu ní de sin nε. A yé n'bumɔ̀nk kí nε ti nɔ̀mɔ̀be mitekjim mà nnɔ̀ bo nε. Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nε, kí muɔ̀ nε micεεkm, kí de nε uyenduɔ̀n.

Liike a'yul bo nin biwɔ̀nwɔ̀knb bà tulndeh binib nnɔ̀

³ N là joh Maseduɔ̀nn ya tinɛnm bó ma nnɔ̀, n là sure' nε á juore Efes ya du ni, kí pien binib bà te len ki wɔ̀knh miwɔ̀knm mà nɔ̀ kpe sɛn nnɔ̀ nε. ⁴ Bi la ji ní li tuuke gbeyienkaar nin bi'yaajɛb ya yel yà bi findeh i'bo ka gbendeh nnɔ̀ bo. Nɛn nε cèreh miniɛm bàareh. Na cèreh binib bɛndeh Uwien bonde' ma bo wɔ̀ ní nɔ̀mɛn binib kí nɛ mitekjim bo. ⁵ N là sure' nε á pien bε nɔ̀ bε ní li yé binib bà ya fɛ̀l bo nɔ̀ nɔ̀mɔ̀be jɔ̀knt, kí li yíe tɔ̀b, kí li nɔ̀mɔ̀be iyɛnmaalmɔ̀nmɔ̀n, kí li nɔ̀mɔ̀be mitekjimɔ̀nm. ⁶ Binib biba te, ka ji pε u ya sɛn bo, bi tùre' nε, ki lienh gbɛɛnɛnɛnm, ⁷ ki yih bi'ba *Yiko ya wɔ̀nwɔ̀knb, ka bɛn bi lienh nà nnɔ̀ ya tingi, ki niireh nin bi cε nà bo nnɔ̀.

⁸ Ti bɛn ki ye *yiko mɔ̀n nε, nǐ yé unil taah wɔ̀ ki sɔ̀nh itùon ni'donbó la. ⁹ Tùɔ̀re mɛn kí cii kí ye yiko nɔ̀ te ki de' nimɔ̀n, ama u te ki de' bà nɔ̀ boh wɔ̀ nin bà yíe' Uwien ya nɔ̀bu bó nin bà nɔ̀ pε Uwien bo nin bibierɛnb nin bà yindeh Uwien nin u'bont kε nin bà kuuleh bi'naamɛ nin bi'baamɛ nin bà kε yé binikub nin ¹⁰ isɔ̀nsɔ̀nd nin bà dàan' bipiib ki duɔ̀ndeh nin bi'jɛtɔ̀b nin bà kuɔ̀reh iyonbe nin bitonnɛndɛnb nin bà poleh itonnɛnpɔ̀l nin bà kε yíe' miwɔ̀knm mà kpe usɛn nnɔ̀ nε. ¹¹ Mi ya wɔ̀knm nε pε tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt tà wɔ̀ngh Uwien ya kpiεke nnɔ̀ bo. Uwien uyenduɔ̀nciɛn ya daan nε taa' tù ki nɔ̀kn' nni.

Pɔ̀l faareh Yesu Kristo

¹² Yonbdaan *Yesu Kristo nε de' nni mituɔ̀m. Nɛn bo nε n faareh wɔ̀. U du n'bo nε ki gènde' nni ní sɔ̀n u'tuonl. ¹³ Uyo uba n là lienh u'bo fɛ̀nɛnm nε, ki jèndeh u'nib, ki bre ka muɔ̀h bε cεεkm, ama u muɔ̀' nni micεεkm, kime ma là bɛn n teh bà, ka laan là teke' wɔ̀ ki jin' mɔ̀. ¹⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm yebe ki gbien' ma nnɔ̀ nε u cère' n teke' wɔ̀ ki jin', ki yíe wɔ̀n nin u'nib kε. ¹⁵ Tigber tuu te nε, ki kpe binib ní tuo tu'kε. Tun si: *Yesu Kristo baa' uɛ̀ndun wuu ni, wɔ̀ ní lá nɔ̀mɛn bibierɛnb nε, nε min nε yé ubierdaan ki cɛn' bi'kε. ¹⁶ *Yesu Kristo muɔ̀' nni micεεkm, nɔ̀ min wà yé ubierdaan ki cɛn' binib kε nnɔ̀ bo wɔ̀ ní wuɔ̀n u nɔ̀mɔ̀be sukɛ ki gbien' ma bo nε. Nɛn nε li yé kudɛku binib bà li teke wɔ̀, kí ji

kí lɛ limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm nnɔ bo. ¹⁷ Binib kɛ ɲ li pɛkeh Uwien, kí li kpiɛkreh wɔ uyo kɛ. Wɔn nɛ yé Uwenbaabe, nil ɲa lɛnh wɔ, u yé Uɓɛrcien wà tuu ki te uyo kɛ nɛ. Ami.

¹⁸ N'buk Timote, n ye ɲ tɔke ɲɛ tigbɛr tà sɔ kí ɲɛ bi là sɔkn' Uwien ya ɲɔbon yà a'bo nnɔ. Ni yɛn bo kí mɔ limuɔl là mɔn, ¹⁹ kí li ɲmɔbe mitekjim nin iyɛnmaalɔnmɔn. Binib biba dàan' i ya yɛnmaale nɛ ka ji ɲmɔbe tekjim. ²⁰ Bi'ni bile si: Himene nin Aleksand. Nɛ n taa' bɛ ki ɲukn' Satan, ɲɔ bɛ ɲ bɛnde kí ye na mɔn bɛ ɲ ji ɲ suke Uwien.

2

Li kàareh mɛn ki dienh binib kɛ

¹ Nɛn bo, tigbɛr tà yé tigbɛkpiɛkt n li tɔke nɛ si: ní li kàareh ki miɛh Uwien, ki gbáanh wɔ, ki faareh wɔ ki dienh binib kɛ ² nin bibɛrb nin udu ya ciɛnb kɛ ɲɔ tí li te uyɛnduɔn ni, niba la ɲaabe ti'yɛnm, kí li pɛ Uwien ya sɛn bo, kí li yé binib bà ya tetem kɛ bɛ ɲ li boh bɛ. ³ Nɛn nɛ mɔn Uwien ti'Nɲmienl ya nun bó ki sɔnge u'yɛnm. ⁴ U yíe binib kɛ ɲ ɲmɛre nɛ, kí bɛnde kí ye u'gbɛr yé tigbɛmɔnt. ⁵ Kime Uwien te uba nɛ. Uɛɛndɛnduɔl mɔ te uba nɛ binib nin Uwien ya siik ni. Wɔn si: *Yesu Kristo wà tien' u'ba unisaal, ⁶ kí tuo' ki teke' binib kɛ ya kuum ki kpo', ɲɔ wɔ ɲ dɛ bɛ kí wiɛ nnɔ. Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien yíe wɔ ɲ ɲmien binib u ya yo nɛ. ⁷ Nɛn bo nɛ Uwien gɛnde' nni ɲ li yé *Yesu Kristo ya tond, kí li kpaandeh u'gbɛr, kí li wɔknh tù bà ɲa yé Sufmbɛ ɲɔ bɛ ɲ teke wɔ kí ji, kí bɛnde kí ye tù yé tigbɛmɔnt nɛ. Ma nɛndeh n tɔkeh tigbɛmɔnt nɛ. ⁸ Tɔ, n yíe Kristo yaab te nà saan kɛ la, bijɛb ɲ li kàareh, kí findeh inuɔ, kí la cɛre yí ɲ li yé binib bà ya fɛl bo ɲmɔbe tijɔknt ya nuɔ, kí la li ɲmɔbe benpiebe, kí la li findeh nin tɔb.

Bipiib li ɲmɔbe mitetem mà

⁹ Bipiib bɛn wɔn, n yíe bɛ ɲ li guoh nɲ kɛ upii ɲ li guoh ma bo nɛ, kí la cɛre bi guo la, bɛ ɲ li lɛnh bi'fɛ, kí la wɔngɛh bi'ba, kí la li lùoh yulòle wà faa, kí la tungeh ɲɔkm ya kɛnjɔnga wà ya daaku faa, kí la bèleh ilaan yà ya daaku faa, kí la guoh wɛngolkaar tà ya daaku faa. ¹⁰ Ama bɛ ɲ li sɔnh itùonmɔnmɔn. Nɛn nɛ mɔn ki de' bipiib bà kɛ lienh kí teh bi pɛ Uwien ya sɛn bo. ¹¹ Bi wɔknh bɛ uyo wà la, bɛ ɲ li te suoo, kí li cengeh nin mibom. ¹² Ma ɲ de bɛ sɛn bɛ ɲ wɔkn jɛb, ka ɲ de bɛ ciɛnt jɛb bo. Bɛ ɲ li te suoo. ¹³ Kime Uwien là kpiɛ' kí ɲɛn' Adam nɛ, kí tuɔn' Ɛfa. ¹⁴ Na yé uwe* là lɛre' Adam nɛ, u là lɛre' Ɛfa nɛ u saa' likuɔl kí bii' Uwien. ¹⁵ Ama upii juore' kí ɲmɔbe mitekjim nin miyíem, kí pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm, ka wɔngɛh u'ba la, timɛr ɲa ɲ cɛre Uwien la ɲmien wɔ.

3

Kristo ya táan yaab ya sɛnlierl li te ma bo

¹ N ye ɲ tɔke tigbɛr tà nɔ tù te nɛ. Unil yíe wɔ ɲ li likeh Kristo ya taanl la, u gɛnde' lituonmɔnmɔnl nɛ. ² Ni kɛ Kristo ya taanl yaab ya sɛnlierl ɲ li yé unil wà ɲa ɲmɔbe biil nɛ, kí li ɲmɔbe upii uba, kí li coh u'ba tibont kɛ ni, kí li ɲmɔbe miyɛnm, kí li yé unil wà bi boh wɔ, kí li teknh bicɛnb, kí li yé unil wà li fre kí wɔkn binib Uwien ya gbɛr mɔnmɔnm, ³ kí la taa' u'ba kí de daam, kí la ɲmɔbe jɛr. Wɔ ɲ li ɲmɛ nin binib kɛ, kí la findeh nin nib, kí la cɛre u'nun ɲ li mɔn ilike bo, ⁴ kí li likeh u'dɛncɛnl mɔnmɔnm, kí cɛre u'bumu ɲ li ciɛh litubl, kí ɲmɔbe mibom nɲ kɛ kibuk ɲ li ɲmɔbe mibom ma bo. ⁵ Kime unil ɲa ɲ fre kí liike u'dɛncɛnl mɔnmɔnm la, u li tien mila kí liike Uwien ya taanl yaab-i? ⁶ U la li yé wà ɲa wuɔke' Uwien ya sɛn ni. U yé unil wà ɲa wuɔke' Uwien ya sɛn ni la, nba la, u li ɲmɔbe tigbɛngt, nɛ kí lɛ utudɛre tɛn usɛnpol. ⁷ Ni kɛ bà ɲa yé Kristo yaab ɲ li pɛkeh wɔ nɛ. U te nnɔ la, nil ɲa ɲ len u'bo fɛnfɛnm, nɛ sɛnpol ya diɛku mɔ ɲa ɲ cuo wɔ.

Kristo ya taanl ya totorb li te ma bo

* **2:14** Bi ye uwe la, bi niireh Satan nɛ. Liike 2 Korɛnt 11:3.

⁸ Kristo ya taanl ya totorb mə li yé binib bà bi boh bε nε, ki la li yé iñuən ilele ya nib, ki la taa bi'ba kí de daam, ki la jinh pònt. ⁹ Kí cère jòknt la li te bi'fèl bo ηə bε ní li pε tigbεmònt tà Uwien kpiire' tù nnə bo. ¹⁰ Bε ní kpiε kí fiin bε kí liike bi'tetem te ma bo kí yaan. Bi laa' ba ηməbe biil la, bi li fre kí li sənə bitotorb ya tùon. ¹¹ Bipiib bà yé bitotorb mə li yé binib bà bi boh bε nε, ki la lienə təb bo fεnfεnm, kí li coh bi'ba tibont kε ni, kí li yé bipiib bà bi du bi'bo isen kε ni. ¹² Kristo ya taanl ya totorb li ηməbe upii uba uba nε, kí li likeh bi'bumu nin bi'dencen mənəmnm. ¹³ Kimε binib bà sənə bitotorb ya tùon mənəmnm nnə ya yel li kpienə nε. Bi ηməbe midum ki gbien' bi teke' *Yesu Kristo ki jin' ma nnə bo.

Nà cère' Pəl kεle' kugbənku kuu nə

¹⁴ N kieh ηε kugbənku kuu nə ki daan n li baa a'saan na ní wuəke nε. ¹⁵ Ma li baa' tonm mənən la, kugbənku kuu li cère á bende a li ηməbe mitetem mà Uwien ya nib ni. Binib nnə yé Uwien limiel ya daan ya taanl nε. Lí te ten likpenkpenl nε ki co tigbεmònt ki dienə tù mituəm.

Uwien kpiire' tigbεbalkaar ki wuən' binib

¹⁶ Imən, Uwien bo ya paanm ya gber tà buə u kpiire' tù nnə yé tigbεcient nε. Kristo nε yé tigber tà buə nnə, ki tien' u'ba unisaal, ki ñen' u'ba upaan bo *Mifuoñaanm nε wuən' ki ye u yé ugbεmòndaan, u cère' Uwien ya tondb laa' wə, bi kpaande' u'gber bà ηa yé *Sufmbε ni, nε binib teke' wə uηendun ni ki jin', Uwien taa' wə u'kpiεke ni ki don' paaki bó.*

4

Miwəknm mà ηa kpe sən ya gber

¹ *Mifuoñaanm len' ní wien ki ye ufəfəryo binib biba li wiε mitekjim ya gber, kí paan isenpol tulndeh binib ki cèreh bi wəknə miwəknm mà nnə bo. ² Bi li cère binib bà yé iñuən ilele ya nib, ki yé bitonnendənb, ibiere tebe' bi'yenm ten kudíεku kua ηa ηməbe ηmirm nnə, ní tuln bε. ³ Binib bugben kùəndeh upiikuən nin tijier tubambε ya jim nε. Uwien nε ñen' tijier nnə ηə binib bà teke' wə ki jin' ki bεn tigbεmònt nnə ní li jinh tù, ki faareh wə tu'bo. ⁴ Uwien ñen' tibont tà kε nnə, tù mən nε. Ti la səngeh tuba, ti jinh tà kε la, tí li faareh wə tu'bo. ⁵ Kimε Uwien ya gber nin ikaare nε mənəreh nibonn kε.

Pəl təke' Timote u li te ma bo u'tuonl ni

⁶ A wəknə Kristo yaab tigber tuu nə la, a li yé wən *Yesu Kristo ya tonsənl wə mən, kí cère Uwien ya gber tà a teke' tù ki jin' nnə nin miwəknmənəmnm mà a tùəre' ki paan' mi'bo nnə ní li yé a'bo tijier. ⁷ La tuuke gbeyienkaar, kimε ta kpe Wien ya sən. Nikn kí li pε Uwien ya sən bo mənəmnm. ⁸ Unil ñikndeh ki tiinh u'gbenent ní jaare la, ní mən nε ama ní li tore wə waamu nε. Unil ñikndeh ki pε Uwien ya sən bo mənəmnm la, nən nε li tore wə isen kε ni, kimε Uwien ye nən nε li cère binib ní li fuobe fεnfεnnə wuə nin uyo wə we ní nnə. ⁹ Tigber tuu te nε, ki kpe binib ní tuo tu'kε. ¹⁰ Ti sənə itùon nin inunmón, ki mənə limuəl, kimε ti ηməbe lidendənl Uwien limiel ya daan bo nε. Wən nε yé binib kε ya Nmiənl. U cinbe ki yé bà teke' wə ki jin' ya Nmiənl nε. ¹¹ Wəknə binib tigber tuu, kí təke bε kí ye bε ní li teh nnə. ¹² La cère uba ní yinde ηε a yé kinacenfənbuk ma nnə bo. Ama li yé wə cuube u'lenm ni, ki ηməbe mitekjim nin mitetemənəmnm, ki yé binib, ka ηməbe biil ηə bà teke' Uwien ki jin' nnə ní tēkn a'taal ni. ¹³ Taa a'ba kí de *Uwien ya gbənku ya kəanm Kristo yaab ni, kí li sureh bε, kí li wəknə bε haali nin n'baam. ¹⁴ La dāan *Mifuoñaanm

* **3:16** Bi li fre kí lεbre Uwien taa' wə u'kpiεke ni ki don' paaki bó ki ye Uwien cère' u'kpiεke yebe mə.

ya paabu bùa te a'ni nnò. A laa' bù kí ñe bi là sòkn' Uwien ya ñòbon yà a'bo nin Kristo ya taanl ya ciénb là taa' bi'nuò ki paan' a'bo ma nnò bo ne. ¹⁵Taa a'ba kí de nen ke, kí sòn lituonl nnò tinòjer tule. Nnò ne binib ke li le a'tùon cuonh ma bo. ¹⁶Liike a'tetem, kí li ben a wòknh binib ma bo, kí li ñikndeh isen ke ni. A teh nnò la, sin bugben li ñmere, ne bà cengeh a'bó nnò mọ li ñmere.

5

A li te ma bo nin Kristo yaab

¹ La gbierreh jécien nin jer, ama li gbierreh wò ten a'baa, kí li gbierreh binacenfèn ten a'ningiéb, ² kí li gbierreh ipiicién ten a'naambe, kí li gbierreh bijefèn ten a'ninsieb, kí la kuòn a'ba jòknt nin be. ³ Li toreh bikpopiib bà ña ñmòbe bà likeh be. ⁴ Ukpopii ñmòbe mubumu bii iyaabii la, ñi mòn ben ne ní kpié kí li toreh bi'den yaab, kí wuòn kí ye bi boh be. Bi teh nnò la, bi jiindeh bi'naambe nin bi'baambe bi là wube' be ma nnò bo ne, kime Uwien ya yenm sange nen bo ne. ⁵ Ukpopii wà ña ñmòbe wà li likeh wò, ki juore' ki te u'ba kpein la, u du Uwien bo ne, ki tuu ki kàareh ki mieh wò ñònkunin wien ni. ⁶ Ama ukpopii pè lisònsòndl bo, ki teh u'yenm yíe nà la, nin u fuobe ma ke nnò, Uwien ya sen bo wòn, u kpo' ñò. ⁷ Tòke bikpopiib tigber tuu nò ñò nib la le bi li dule nà bo kí biin be. ⁸ Wà ña toreh u'yaab, ni'ke tu nin wa toreh u'tiema dencenl ni yaab la, u wie' mitekjim ya sen ne, ki bre ki cen' wà ña teke' Kristo ki jin'.

⁹ A li kele ukpopii wà ya yel bikpopiib ya yel ya gbònkunin si: wà tì fii' ma, u kun' ticér miba kpein ne, ki ñmòbe ibin piluob. ¹⁰ U li yé upii wà sòn itùonmòn mòn binib ke pèkeh wò i'bo ne. Yen si: u wube' u'bumu mòn mòn, ki teke' bicénb, ki sòkre' Uwien ya nib ya taa, ki toreh biiinb, u'nun mòn wò ní li sòn itùonmòn mòn.

¹¹ Bikpopiib bà fàan ben wòn, dään be, kime bijeb ya mènku lá cuo' be la, bi li wie Kristo ya gber ne, kí li nuunh be ní liebe kí kun ticér, ¹² ka ní sòn bi là len' ki ye bi li sòn Kristo ya tuonl là nnò. Nen bo ne bi li ñmòbe libiil. ¹³ Ba ñmòbe tòn ma nnò, bi li cuonh ki lindeh inien ne. Na yé ba ñmòbe tòn baba ne, bi li yé biñòkpbdenb ne, kí li kòh binib ya gber ni, kí li lienh gbefenfenm. ¹⁴ N yíe bikpopiib bà fàan nnò ní liebe kí kun ticér ne, kí maa mubumu, kí li likeh bi'den mòn mòn, ki la cèrè' unennend ní le u li dule nà bo kí len ti'bo fenfenm, ¹⁵ kime bikpopiib biba wie' Kristo ya sen ne ki paan' *Satan bo.

¹⁶ Upii wà teke' Kristo ki jin' ki ñmòbe bikpopiib u'den la, wò ní li toreh be, ki la cèrè be ní li yé Kristo ya taanl bo tukl, ñò lè ní fre kí li toreh bikpopiib bà ña ñmòbe bà likeh be nnò.

¹⁷ Kristo ya taanl ya ciénb likeh Kristo yaab mòn mòn la, bi kpe be ní li boh be, kí li pèh be mòn mòn ne. Ni'ke tu nin bà kpaandeh Uwien ya gber, ki wòknh tòn nin inunmòn nnò; ¹⁸ kime ní kele' *Uwien ya gbònkunin ni ki ye: «A taa' uné u taanh iji la, ña ní lóle u'ñòbu», kí liebe' ki ye: «Wà sòn lituonl la, u kpe be ní pè wò u'paaku ne.»

¹⁹ Bi biin' Kristo yaab ya cién la, na yé mònkunb bile bii bita ne biin' wò la, la cenge tòn. ²⁰ Kristo yaab ya ciénb ya uba tien' ibiere la, kòn nin wò binib ke ya nun bó ñò bà sien' nnò ní fenge.

²¹ N sureh ñe Uwien nin *Yesu Kristo nin Uwien ya tondb bà cii' u'ñòbu bó nnò ya nun bó ne, li pè n wuòn' ñe isen yà nò bo, ki la ñmòbe a'ñòbu gbè nà bó, ki la ñmòbe gèngènde mọ. ²² A ye á de unil lituonl Kristo ya taanl ni la, la yíe tonm kí pòk kí yuon a'nuò u'bo kí kàare kí de wò. La kò tób ya biere ni. Cèrè sin bugben ya tetem ní li wien.

²³ A tuu ki bungreh ma nnò, la li ñuh ñunm baba, li lengeh midaam mọ waamu, ñò nè ní li toreh a'benku. ²⁴ Bi lenh binib biba ya biere upaan bo ne kí yaan kí bu be tibuur. Bitòb mọ yi ña kpiireh tonm. ²⁵ Itùonmòn mòn mọ te upaan bo ne. Iba li buò mòn la, ya ní juore kí li buò.

6

Iyonbe nin i'cénbaambe ya gber

¹ Binib bà kɛ yé iyonbe nnɔ bɛ ɾ li boh bi'cɛnbaambɛ mɔnmɔnm, nɪ kpe bɛ ɾ li boh bɛ ma bo, ɲɔ uba la lɛ u li dule nà bo kí len Uwien nin ti'wɔknm bo fɛnfɛnm. ² Iyonbe yà ya cɛnbaambɛ teke' Kristo ki jin' nnɔ, ɪ la likeh i'cɛnbaambɛ nnɔ fɛnm, kí ye bi yé i'ninjɛb ma nnɔ bo. Ama yɪ ɾ li tùɔreh ki sɔnh lituonl ki dienh bɛ, kime bɛn bà jondeh i'tùon bo nnɔ yé bà teke' Kristo ki jin' Uwien yíe bɛ nɛ.

Miwɔknm mà ɲa kpe sɛn ya gbɛr

A li wɔknh binib nà sɔ, ki sureh bɛ bɛ ɾ li teh nnɔ. ³ Unil wɔknh miwɔknm mà bore' miba, ka pɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt bo, ka pɛ miwɔknm mà kpe Uwien ya sɛn bo la, ⁴ tigbengt nɛ yɛbre' nin udaan nɛ wa bɛn niba, ki fɛ miniɛm, ki findɛh iɲɔbon bo. Nɛn nɛ cɛrɛ' ibinbinbe nin ikɔnkɔn nin isuk nin itɛnfuonbiɛrɛ tɛ, ⁵ ki cɛrɛh binib niɛh miniɛm ka gbɛndɛh, kime bi'yɛnmaale ɲa kpe sɛn, nɛ ba bɛn gbɛmɔnt. Bi maaleh ki teh bi paan' Uwien ya sɛn bo la, bi li lɛ lifaal nɛ. ⁶ Imɔn, unil ya yɛnm sɔngɛ u ɲmɔbe nà bo, ki pɛ Uwien ya sɛn bo la, nɛn nɛ yé lifaaciɛnl ki de' udaan. ⁷ Kime ta tuke' niba ki baa' uɲɛndun wuu ni, ka ɾ tuke niba kí ɲɛ u'ni mɔ. ⁸ Nɛn bo, ti ɲmɔbe tijier nin tiwɛngolkaar la, cɛrɛ mɛn ti'yɛnm ɾ li sɔngɛ tu'bo. ⁹ Ama binib bà ya nun mɔn lifaal bo nnɔ luh mibiikm ni nɛ. Tijɔrbont tà yɛbe, ki bre ya mɛnku li cuo bɛ tɛn kudiɛku, kí cɛrɛ bɛ ɾ kɔ mikuum ni kí juore fɛnm. ¹⁰ Kime ilike ya yíem yé ibiɛrɛ kɛ ya ɲaan ya uba nɛ. Binib biba taa' bi'ba ki de' ilike ma nnɔ nɛ ki tùrɛ', ka ji pɛ tekjim ya sɛn bo, nɛ ki nuun' bi'ba bo ijɛndciɛn.

¹¹ Sin Uwien ya nilɔ, la paan nɛn kɛ bo, kí li yé unil wà cuube, kí li pɛ Uwien ya sɛn bo, kí li ɲmɔbe mitekjim, kí li ɲmɔbe miyíem nin kuminku, kí li ɲmɛ nin unil kɛ. ¹² Mɔ mitekjim ya muɔl mɔnmɔnm, kí li nuunh limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbɛnm. Uwien yin' ɲɛ li ya miɛl bo nɛ, kí ɲɛ lidaali là a len' mɔnmɔnm bimɔnkunb bà yɛbe ya nun bó ki ye a teke' wɔ ki jin' nnɔ. ¹³ N sureh ɲɛ Uwien wà dienh tibont kɛ limiɛl nin *Yesu Kristo wà là kun' imɔn mɔnmɔnm Pɔns Pilat saan nnɔ ya nun bó nɛ. ¹⁴ Li boh n tɔke' ɲɛ nà kɛ nnɔ, kí li wien, kí la li ɲmɔbe biil kí tɪ baa uyo wà Yonbdaan *Yesu Kristo li baa ní nnɔ. ¹⁵ Uwien sien' uyo wà nnɔ lá baa' la, u li cɛrɛ wɔ ɾ baa ní. Uwien nɛ yé uyɛnduɔn ya daan. Wɔn baba nɛ yé tibont kɛ ya Cɛnbaa, ki yé biberb kɛ ya bɛr, ki yé yonbɛnb kɛ ya Yonbdaan. ¹⁶ Wɔn baba nɛ ɲa ɾ kpo, ki tɛ kuwenwenku kùà ni uba ɲa ɾ frɛ kí kɔ ku'ni. Uba ɲa kpele ki laa' wɔ, ka li li frɛ kí lɛ wɔ mɔ. Wɔn si kupɛnpɛku nin mituɔm uyo kɛ. Ami.

¹⁷ Tɔke binib bà yé bifàadɛnb uɲɛndun wuu ni nnɔ kí ye bi la li ɲmɔbe gbɛngt, ki la li du lifaal nnɔ bo, kime li yé mitafaam nɛ. Ama bɛ ɾ li du Uwien bo, kime wɔn nɛ dienh tɛ tibont kɛ ki gbiekeh ɲɔ tí li jondeh tu'bo. ¹⁸ Tɔke bifàadɛnb nnɔ kí ye bɛ ɾ li teh mimɔnm, kí li sɔnh itùon yà mɔn ki gbien', kí li punh ki la cuɔleh, kí li gbiinh bi'bont nin binitɔb. ¹⁹ Bi teh nnɔ la, bi taakeh lifaal là mɔn ka ɾ saa nɛ ki blinh bi'ba wenli bo bɛ ɾ wun lɛ limɛmɔnl.

Tigbɛfɔrkaar

²⁰ N'yo Timote, li likeh Uwien guun' ɲɛ nà nnɔ mɔnmɔnm. La paan gbɛfɛnfɛnm bo, kime tà kpe Wien ya sɛn, ki la paan bi niɛh miniɛm mà ki maaleh ki teh bi ɲmɔbe mibɛnm nnɔ mɔ bo. ²¹ Binib biba lienh ki teh bi ɲmɔbe mi ya bɛnm nɛ ki tùrɛ', ka ji pɛ tekjim ya sɛn bo. Uwien ɾ juoke nɛ.

Kugbɔnlieku kùà Pɔl kɛle' ki de' Timote nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kɛle' kugbɔnlieku kuu ki de' Timote igbierfɔrke nɛ. U kɛle' kugbɔnku kuu uyo wà u te lipɛkl ni nnɔ nɛ (2:9). Binib bà yɛbe là wiɛ' wɔ nɛ (1:15; 4:10-16). U là bɛn ki ye u'kuum ya yo baa'-a (4:6), nɛ u cɛbreh u'tonsɔnlie Timote wà u yíe wɔ tɛn u'buk nnɔ.

Kugbɔnku kuu tiɛreh Pɔl ya fuobm bó nɛ. U là sɔn' Yesu ya tond ya tòn ki wɔkn' binib, ki jin' ijɛnd tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm bo. Pɔl gbierɛ' Timote ki tɔke' wɔ ki ye wɔ n̄ tuo kí ji ijɛnd Kristo ya tòn bo (2:1-13), ki tɔke' wɔ ki ye wɔ n̄ li wɔknh Uwien ya gbɛr mɔnmɔnm (2:14–4:15). Nɛn bo, wɔ n̄ dɔan iñɔbon bo ya finfinde, kí búle bà teh tibont tà ña kpe sɛn nnɔ ibuɔn, kí tɛkn wɔn Pɔl ya taal ni, kí tùɛre kí li pɛ Pɔl nin biwɔnwɔkntɔb wɔkn' nà nnɔ bo.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo, ki tɔkeh binib Uwien pùon' lipuonl ki ye u li de bɛ limiɛl là *Yesu Kristo bo nnɔ ya gbɛr. ² Timote, n kiɛh kugbɔnku kuu n̄ de sin nɛ. A yé n'buk kà n yíe kè nɛ. Baa Uwien nin ti'Yonbdaan *Yesu Kristo n̄ juoke ñɛ, kí muɔ ñɛ micɛɛkm, kí de ñɛ uyɛnduɔn.

Pɔl saakreh Timote ya gbenɛnt

³ N faareh Uwien wà n pukeh wɔ nin lifɛl là ña ñmɔbe jɔknt tɛn n'yaajɛb là teh ma bo nɛ. N tuu ki tien a'bó n'kaare ni ñɔnku nin wien ni nɛ. ⁴ N tiɛre' a'muɔ bó la, n̄ naan n̄ pɔk kí lɛ ñɛ nɛ, ñɔ n'yɛnm n̄ sɔnge kí gbien. ⁵ Ma sunde' a ñmɔbe mitekjimɔnm mà nnɔ bó. A'yɛ Loyis nin a'naa Enis nɛ kpiɛ' ki laa' mitekjim nnɔ. Nɛ n du ki ye a'mɔ ñmɔbe mi ya tekjim nɛ.

⁶ Nɛn bo nɛ n tiɛreh ñɛ, á fikre Uwien là de' ñɛ *u'Fuoñaanm ya paabu bùa nnɔ ya tuɔm uyo wà n là yuon' n'nuɔ a'bo, ki kàare' ki de' ñɛ nnɔ. ⁷ Kimɛ Uwien de' tɛ *Mifuoñaanm mà nnɔ ña cɛreh ti tiinh jɛwaanbu, ama m̄ dienh tɛ mituɔm nɛ, ki cɛreh ti yíe binib, ki coh ti'ba. ⁸ Nɛn bo, li kundeh Yonbdaan bo imɔn ki la tiinh fɛ, ki la cɛre fɛ n̄ li ñmɔbe ñɛ min wà te lipɛkl ni u'bo nnɔ bo. Ama Uwien ya tuɔm bo, cɛre min nin sin n̄ li jɛndeh tigbɛmɔnmɔnt bo. ⁹ Wɔn nɛ ñmien' tɛ, ki yin' tɛ, ki tien' tɛ u'yaab. Na yé ti'tuon bo nɛ u tien' nnɔ, ama u cɛkre' u'yɛnm nɛ ki tien' nnɔ. *Yesu Kristo bo nɛ u tien' tɛ tinimɔnt ki laa' wa laan ñɛn' uɛndun. ¹⁰ Fɛnfɛnnɔ wuɔ, ti'Ñmienl *Yesu Kristo baa' ki wuɔn' tɛ tinimɔnt nnɔ. Wɔn nɛ gben' mikuum ya tuɔm, ki ñɛn' limiɛl là ña ñmɔbe gbenm upaan bo kí ñɛ u'gbɛmɔnmɔnt bo. ¹¹ Tigbɛmɔnmɔnt nnɔ bo nɛ Uwien gɛnde' nni n̄ li yé *Yesu ya tond, kí li tɔkeh tù binib, kí li wɔknh bɛ tù. ¹² Nɛn bo nɛ n jɛndeh yíe ya jɛnd. Ama na ñmɔbe nni fɛ, kimɛ n bɛn n teke' udaan wà ki jin', ki du ki ye u li fre kí guure u ñukn' nni nà nnɔ kí t̄ baa lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

¹³ Li ñuuke n là tɔke' ñɛ tigbɛmɔnt tà nnɔ nin mitekjim nin miyíem mà ñɛn' *Yesu Kristo saan nnɔ. Cɛre tigbɛr nnɔ n̄ li pekreh ñɛ. ¹⁴ *Mifuoñaanm mà te ti'ni nnɔ ya tuɔm bo, li ñuuke a cii' miwɔknm mà nnɔ mɔnmɔnm.

¹⁵ A bɛn ki ye bà kɛ yé Asi ya tinfɛnm ya nib nnɔ kɛ wiɛ' n'gbɛr ñɔ. Bi'ni biba si: Fijɛl nin Hemojɛnn. ¹⁶ Yonbdaan n̄ muɔ Onesifɔr nin u'den yaab micɛɛkm, kimɛ u sɔbe ki saakreh n'gbenɛnt nɛ. Nin n te lipɛkl ni ma kɛ nnɔ, fɛ ña cuo' wɔ n'bo. ¹⁷ U baa' Erom ya du ni ma nnɔ, u cuon' ki nuun' nni nin inunmɔn nɛ ki t̄ laa' nni. ¹⁸ A bɛn u là tore' nni Efɛs ya du ni ma bo ki cɛn' unil kɛ. Yonbdaan *Yesu n̄ muɔ wɔ micɛɛkm lidaali là Yonbdaan Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

2

Tuo kí li jèndeh Yesu Kristo bo

¹ Sin n'bukε, cère *Yesu Kristo ya juokm ní li dienh ηε mituom Uwien ya sen ni. ² A là cii' tigber tà n'saan bimònkunb ligol ya nun bó nnò, á taa tù kí tóke binib bà bi du bi'bo, bi'mò li fre kí wòkn tù binitòb. ³ A yé *Yesu Kristo ya sojamòn nε, a'mò ní li jèndeh u'bo. ⁴ Soja sòn h sojatuonl ki yíe wà gènde' wò ya yεnm ní li sange u'bo la, wa ji li pε bà ηa yé sojambe ya tùon bo. ⁵ Unil jon' minònsenniεm ka paan' minònm ya kùon bo la, wa ní lε minònm nnò ya suul. ⁶ Ukpaal wà sòn h bukpàabu ni nin inunmón la, wòn nε li kpiε kí ji bukpàabu nnò ya jier. ⁷ Cii n tóke' ηε nà nò ya tingi Yonbdaan nε li cère á cii ni'kε. ⁸ Tiεre *Yesu Kristo ya gber, u yé *Dafid ya yaabil nε. U kpo', nε ki mεkre' bitenkpiib ni. N tókeh binib tigbemònmònt tà nnò nínò. ⁹ Tun bo nε bi jèndeh nni haali ki tí lóle' nni tikudòkr ten n yé udukond nε. Ama Uwien ya gber tun ηa lùo. ¹⁰ Nεn bo nε n ηmòbe kuminku ijend kε ni, ηò Uwien gènde' binib bà nnò bo, *Yesu Kristo bo, bi'mò ní ηmεre, kí lε ukpíεke wà ηa ηmòbe gbenm nε.

¹¹ Tigber tuu te nε:

«Ti kpo' nin Kristo la,

ti li fuobe nin wò mò nε,

¹² Ti mìnde' kí pε u'bo la,

ti li ji libel mò u'saan nε,

ti ye ta ben wò la,

u'mò li ye wa ben te nε.

¹³ Ta yé gbemòndεnb la,

wòn tuu ki yé ugbemòndaan nε,

kimε wa ní fre kí yíe u'tiεma tetem.»

Li pε tigbemònt ya sen bo

¹⁴ Tiεre binib tigber tuu nò, kí tóke bε Uwien ya nun bó, kí ye bi la li findeh ñòbon bo, kimε ifinfinde nnò ηa pukndeh niba, ì tulndeh bà cengeh yí nnò nε. ¹⁵ Níkn kí li yé unil wà ya tùon mòn Uwien ya nun bó. Li yé u'tonsònl wà fε ηa ηmòbe wò u'tuonl bo; kí li tókeh binib tigbemònt mòmòmnm. ¹⁶ La paan gbεfenfεnm bo, ta kpe Wien ya sen, kimε bà pε tu'bo nnò tùreh Uwien ya sen ki joh nε. ¹⁷ Bi wòknh miwòknm mà nnò bre ten linatuònel nε ki bukeh ki joh. Bi ya biba si: Himene nin Filetòs. ¹⁸ Bi tùre' nε ka ji pε gbemònt ya sen bo, ki lienh ki teh Uwien mεkre' bitenkpiib ηò. Bi lienh nnò ma nnò nε cèreh binib biba wienh bi'tekjim. ¹⁹ Nin nεn kε ηò, Uwien pu' litenpuul là nnò faa nε. Bi kele' tigber tà sò li'bo: «Uwien ben binib bà yé u'yaab», ki liebe' ki kele' ki ye: «Wà kε yé Uwien yò la, wò ní dàan nà bre ya tienm.» ²⁰ Na yé ñòkm nin likkur ya jietienwεnt baba nε te idencenciεn ni, idò nin tiyòkr yaar mò te nε. Bi taah tuba ki sòn h itùonmòmòm nε, ki taah tutòr ki sòn h tibr ya tùon. ²¹ Unil dàan' miwòknm mà ηa kpe sen la, u li naan itùonmòmòm ya jietienwεnku nε. U li yé Yonbdaan yò nε, kí li ηmòbe u'bo lituonl, kí li yé wà bonde' wò ní li tuu ki teh nà mòn.

²² La paan bifεnb fε tibonbiert tà nnò bo. Li nuunh á li teh nà cuube, kí li ηmòbe mitekjim nin miyíem, kí li kpe uyenduon ya sen. Li te nnò nin bà muòh ki yih Yonbdaan bi'fèl bo ηa ηmòbe jòknt nnò. ²³ Dàan mijòrniεm, kimε ma ηmòbe kpεle. A ben ki ye mεn nε bàareh nin ikònkòn, ²⁴ nε na kpe Yonbdaan ya tonsònl ní li kòn h jεr. U li yé unimòn nε unil kε bo, kí li freh ki wòknh binib Uwien ya gber, kí li ηmòbe kuminku isen kε ni, ²⁵ kí li pekreh binib bà niεh nin wò nin lifēsàngl. Nba la, Uwien li cère bε ní lèbre bi'tetem kí bende nà yé tigbemònt, ²⁶ kí liebe kí li maaleh mòmòmnm, kí ñε usenpol wà dεle' ki cuo' bε bε ní li teh u'yíem nnò ya nuò ni.

3

Idenførke ya gber

¹ Li bɛn kí ye idenførke li yé uyo wà faa nɛ. ² Kimɛ binib li yé ifɔnfuɔb nɛ, bi'nun ní li mɔn ilike baba bo, kí li teh tinacenkpekuont, kí li yíe tigbengt, kí li sukreh Uwien, ka ní li boh bi'naambe nin bi'baambe, ka ní li faareh bà toreh bɛ, ka ní li boh tibont tà yé Uwien yaar; ³ kí li yé binibierb, ka ní li muɔh nib cɛcɛkm, kí li lienh tɔb bo fɛnfɛnm, kí li teh fɛnfɛnm, kí li bre ki gbien', kí li nɛn nà mɔn, ⁴ kí li yé binikuɔrb, kí li ηmɔbe lifètɔnl. Tigbengt li cère bɛ ní li te tɛn ijùɔn, kí li fɛ uɛɛndun wuu ni ya bont ki cɛn' Uwien. ⁵ Bi li teh tɛn bi pɛ Uwien ya sɛn bo nɛ, ama ka ji tuuke nà yé mitekjim ya tuɔm. A la nɛkn bi ya nib ya bol. ⁶ Kimɛ bi'ni biba teh miyɛnfuom nɛ ki kɔh idencɛn ni, ki lɛreh ki coh mupiilinmu. Ibiere nɛ gbe mu'fɛl bo, nɛ mu'yɛnmaale cère' mù pɛ mù fɛ uɛɛndun ya bont tà kɛ nnɔ bo. ⁷ Mù tuu ki bengeh nɛ, ama mua ní fre kí bɛnde nà yé gbɛmònt fiebu. ⁸ Yanɛs nin Yanbɛɛ là yíe' Moyis ya ñɔbu bó ma bo nnɔ, binib nnɔ mɔ yíenh tigbɛmònt nnɔ nɛ. Bi ηmɔbe iyɛnmaalbiere, nɛ bi'tekjim juore' fɛnm. ⁹ Ama bi teh nà nnɔ ηa ní wuɔke, kimɛ binib kɛ li bɛnde kí ye bi yé ijɔr nɛ tɛn bi là bɛnde' ma ki ye Yanɛs nin Yanbɛɛ yé ijɔr nnɔ.

Pɔl gbiereh Timote

¹⁰ Ama sin wɔn, a paan' n'bo ki bɛn n wɔknh ma bo, ki bɛn n'tetem te ma bo, ki bɛn n yíe ní sɔn yà, ki bɛn n teke' *Yesu ki jin' ma bo, ki bɛn n ηmɔbe kuminku nin miyíem nin miñiknm ma bo, ¹¹ ki bɛn binib jènde' nni ma bo nin n jin' ijɛnd yà Antiyɔk ya du ni nin Ikoniyɔm ya du ni nin Lista ya du ni nnɔ. I lɛ jɛnd ba nɛ ma jin' yè! Ama Yonbdaan ñɛn' nni i'kɛ ní. ¹² Imɔn, binib bà kɛ yíe bɛ ní li pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm *Yesu Kristo bo nnɔ, bi li jènde bɛ nɛ. ¹³ Binibierb nin bitonnɛndɛnb bɛn wɔn, bi li tùɔreh ki sɔnh itùonbiere nɛ, kí li tulndeh binib, kí tì tonde kí tuln bi'ba mɔ. ¹⁴ Sin wɔn, taa a'ba kí de bi wɔkn' ηɛ nà kɛ a teke' nè ki jin' nnɔ. A bɛn bà wɔkn' ηɛ nnɔ yé bidɛnb bà.

¹⁵ A bɛn *Uwien ya gbɔnku ya gber haali a'buwaam ni nɛ. Tigber nnɔ li fre kí de ηɛ miyɛnfuom mà li cère á teke *Yesu Kristo kí ji ηɔ kí ηmɛre. ¹⁶ Tigber tà kɛ te *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ, Uwien nɛ cère' bi kɛle' tù. Tù mɔn nɛ, ki wɔngɛh binib Uwien ya sɛn, ki pekreh bɛ, ki tùɔreh bi'tetem, ki wɔknh bɛ mifuobm mà cuube, ¹⁷ ηɔ Uwien ya nil ní li yé unil wà bonde' ki tì gben', ki ηmɔbe nà li cère wɔ ní li sɔnh itùon yà kɛ mɔn.

4

¹ N tɔkeh ηɛ Uwien nin *Yesu Kristo wà li baa ní kí li yé ubɛr, kí bu binifuob nin bitɛnkpiib tibuur nnɔ ya nun bó nɛ ki teh: ² li kpaandeh Uwien ya gber, ní ton bii ní sɔnge la, li ñiukeh, la tuo, li kɔnh nin binib ki pekreh bɛ, kí li ηmɔbe kuminku ki wɔknh bɛ. ³ Kimɛ uyo uba we ní, binib ηa ji li yíe miwɔknm mà kpe usɛn ya gber, bi li pɛ bi'yɛnm yíe nà bo nɛ, ki taakeh biwɔnwɔknb bi'ba saan bɛ ní li tɔkeh bɛ, bi yíe bɛ ní li cengeh tigber tà. ⁴ Bi li yíe ka ji li cengeh gbɛmònt, kí pekɛre kí li cengeh tigbɛyienkaar. ⁵ Ama sin wɔn, li coh a'ba tibont kɛ ni, kí li ηmɔbe kuminku ijɛnd ni, kí li sɔnh a'tuonl. Lɛn si: Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ya tɔkm. Sɔn a'tuonl nnɔ kí tì gben.

⁶ Min wɔn, bi taa' nni ki tien' lituɔrl ηɔ, n'daali baa' ki gben' nɛ. ⁷ N mɔn' limuɔl là mɔn, ki sɛn' ki baa' n cuube nà saan, ki juore' ki ηmɔbe mitekjim. ⁸ Fɛnfɛnnɔ n'nɔm ya suul ji dɔ nɛ ki gu nni. Li yé binib bà cuube ya suul nɛ. Yonbdaan wà buh binib tibuur tu'donbó nnɔ li de nni lè lidaali là u li bu binib tibuur nnɔ nɛ. Na yé u li de min baba nɛ, u li de binib bà kɛ yíe wɔ ki gu u'baam nnɔ mɔ nɛ.

Pɔl ya ñɔbonførke

⁹ Nikn kí baa n'saan tonm; ¹⁰ kimɛ Demas fɛ uɛɛndun ya bont ma nnɔ u wiɛ' n'gber ηɔ ki bure' Tesalonik bó. Krɛnskɛns mɔ bure' Galasi bó, nɛ Tit mɔ bure' Dalmas bó. ¹¹ Luk baba nɛ te n'saan. A we ní la, sin nin Mark ní li tɔke ní, kimɛ u li tore nni Uwien ya tuonl ni.

¹² N sɔn' Ticik Efɛs bó ɲɔ. ¹³ A we ní la, á li tuke n'lierku kùà n là dàan' kù Trowas ni, Karpos den nnɔ, kí li tuke tigbɔnt mɔ ní. A cinbe kí li tien bi taa' tiwɛnt ya gbɔnt ki tien' tà nnɔ bó. ¹⁴ Aleksand unmaan tien' nni nà bre cɛɛn. Yonbdaan nɛ li tu wɔ lifɛnl.

¹⁵ A'mɔ ní li bɛn u'bó, kimɛ u yɛ' ti'wɔknm pelpel nɛ. ¹⁶ N là nuunh ní len' kí fie n'ba bà buh nni tibuur ya nun bó mikpiɛkm ma nnɔ, uba ɲa là sere' n'ciɛk bó, bi'kɛ là wiɛ' n'gbɛr nɛ. Uwien la tɔnge bi'biil bugbɛn. ¹⁷ Ama Yonbdaan wɔn là sere' n'ciɛk bó, ki de' nni mituɔm ní wɔkn u'gbɛr kí tɪ gben, ɲɔ bà kɛ ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ ní cii tù. Yonbdaan ɲmien' nni, kí cɛrɛ' tibuur ya dɛnb ɲa taa' nni kí wiɛ' icind. ¹⁸ Yonbdaan li ɲɛn nni nà kɛ bre ni, kí ɲmien' nni kí cɛrɛ' ní kɔ u'bɛl ni paaki bó. Wɔn nɛ si ukpiɛke uyo kɛ. Ami.

Micɛbm

¹⁹ A fuonde Prisil nin Akilas nin Onesifɔr den yaab kí de nni. ²⁰ Erat biɛ ki te Korɛnt ni. Trofim bun nɛ. Nɛn bo nɛ n cɛrɛ' u juore' Milɛ ni. ²¹ Nikn kí baa n'saan kí yaan tiwɔrciɛnt ya yo ní baa. Ebule nin Pudɛns nin Linus nin Klodiya nin Kristo yaab kɛ fuondeh ɲɛ. ²² Yonbdaan ní li te nin ɲɛ. Wɔ ní juoke nɛ.

Kugbɔnku kua Pɔl kele' ki de'

Tit nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Tit yé Pɔl ya tonsɔnlie nɛ. Tit ɲa yé Suf. U teke' Yesu ki jin' nɛ ki paan' Pɔl bo. U yé unil wà freh ki tùɔreh mimaam nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl cèrè' Tit te Kret ya du ni ɲɔ wɔ́ rí gènde Kristo ya taanl là te len nnɔ ya ciɛnb bɛ rí li likeh litaanl nnɔ ya nib.

U kele' Kristo ya taanl ya ciɛnb li fuobe ma bo (1:5-16) nin bi li likeh litaanl nnɔ ma bo nin bi li wɔknh bijeb nin bipiib nin binacenfɛnb nin ijɛciɛn nin iyonbe bi li fuobe ma bo (2:1-15).

Ni ya puoli bó nɛ u tɔke' Kristo yɔ li fuobe ma bo nin u li tien ma kí lɔke bà wɔknh miwɔknm mà ɲa kpe sɛn nnɔ. Yesu Kristo kpo' ɲɔ wɔ́ rí n̄ɛn nisaal kɛ nisaal ibiɛre ni nɛ (2:14).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé Uwien ya tonsɔnl nɛ, ki yé *Yesu Kristo ya tond. Uwien nɛ ye rí tore u gènde' binib bà nnɔ bɛ rí tùɔre kí teke wɔ́ kí ji, kí cèrè bɛ rí bende tigbɛmɔnt tà te Uwien ya sɛn ni, ² kí li ɲmɔbe lidɛndɛnl kí ye bi li lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbenm. Uwien wà ɲa nɛndeh nɛ là pùon' haali uyo bo ki ye u li tien nnɔ. ³ Ti'Nmiɛnl Uwien là sien' uyo wà nnɔ nɛ ki cèrè' binib bende' u'gbɛr kí n̄ɛ n tɔkeh tigbɛr tà nnɔ bo. Wɔn nɛ de' nni usɛn n tɔkeh tigbɛr nnɔ. ⁴ Tit, n kieh kugbɔnku kuu nɔ́ rí de sin nɛ. A yé n'bumɔnk kí n̄ɛ ti ɲmɔbe mitekjibaabm mà nnɔ bo nɛ. Baa Uwien nin ti'Nmiɛnl *Yesu Kristo rí juoke ɲɛ, kí de ɲɛ uyɛnduɔn.

Pɔl ye Tit rí gènde Kristo ya táan ya ciɛnb

⁵ N dɔan' ɲɛ Kret ya dekl bo ɲɔ á sɔn kí tonde lituonl là sien' nɛ, kí gènde binib bà li yé Kristo ya táan ya ciɛnb idu yà kɛ te lidekl nnɔ bo ni tɛn n là tɔke' ɲɛ ma bo nnɔ. ⁶ Kristo ya taanl ya ciɛn li yé unil wà ɲa ɲmɔbe biil nɛ, kí li ɲmɔbe upii uba, u'bumu rí li yé mubumu mùa ɲmɔbe mitekjim, ka yé sɔnsɔnd, ka yé yufaadɛnb ɲɔ nil la lɛ u li dule nà bo kí biin bɛ. ⁷ Kristo ya taanl yaab ya sɛnlierl sɔnh Uwien ya tuonl ma nnɔ n̄i kpe u la li ɲmɔbe biil nɛ, kí la li ɲmɔbe gbengt, kí la li yé benpiebdaan, kí la taa' u'ba kí de' daam, kí la li ɲmɔbe jɛr, kí la jinh pònt. ⁸ Ama wɔ́ rí li yé wà teknh bicɛnb, kí li yíe mimɔnm ya tienm, kí li ɲmɔbe miyɛnm, kí li cuube, kí li teh nà sɔngreh Uwien ya yɛnm, kí li coh u'ba, ⁹ kí li pɛ tigbɛr tà kpe bɛ rí teke tù kí ji nnɔ bo mɔnmɔnm tɛn bi wɔknh wɔ́ tù ma bo. Nnɔ nɛ u li freh kí li sureh binib kí n̄ɛ miwɔknm mà cuube nnɔ bo, kí fre kí wuɔn bà niɛh nin wɔ́ nnɔ bi tùrè' ma bo. ¹⁰ Binib bà yebe nɛ yé biyufaadɛnb, kí lienh gbɛfɛnfɛnm, kí lɛreh binib. Binib bà teh nnɔ sɔbe kí yé Sufmbɛ nɛ. ¹¹ A pien binib bugbɛn, kimɛ bi wɔknh miwɔknm mà ɲa kpe bɛ rí li wɔknh mè nɛ, kí tulndeh idencɛn iba ya nib kɛ. Tipònt ya jim bo nɛ bi teh nnɔ. ¹² Bi'du ya yɛnfodaan uba mɔnɔn là len' bi'bo kí ye:

«Kret yaab tuu kí nɛndeh nɛ,
kí bre tɛn muwɛnbiimu,
kí yé ikpaayuon,
kí maaleh ujin baba bo.»

¹³ U là len' nà nnɔ yé imɔn nɛ. Nɛn bo, mɔnde bi'bo inun ɲɔ bɛ rí li ɲmɔbe mitekjimɔnm, ¹⁴ kí la tuuke *Sufmbɛ ya gbeyiɛnkaar bo, kí la tuuke binib bà wie' tigbɛmɔnt ya sɛn blinh iwɔb yà nnɔ bo. ¹⁵ Jier tuba ɲa yé kuɔl binib bà ya fɛl bo ɲa ɲmɔbe jɔknt bo. Ama binib bà ya fɛl bo ɲmɔbe tijɔknt, ba teke' Uwien kí jin' nnɔ, tijier tubambɛ yé bi'bo likuɔl nɛ. Bi'yɛnmaale ɲa mɔn nɛ ba rí fre kí bende nà mɔn mɔ. ¹⁶ Bi lienh kí teh bi bɛn Uwien nɛ, ama bi teh nà nnɔ wɔngeh kí teh ba bɛn wɔ. Bi ɲmɔbe isensen nɛ, ka tuo' Wien ya n̄ɔbu bó, ka rí fre kí tien nà mɔn.

2

Ijēcien nin ipiicien nin bifēnb nin iyonbe bi li te ma bo

¹ Sin wən, li wəknh miwəknhm mà cuube ten bi wəknh' ηε ma bo. ² Təke ijēcien kí ye yè rí li coh i'ba tibont ké ni, kí li yé binib bà bi boh βε, kí li ηməbe miyēnm, kí li ηməbe mitekjimənm nin miyiem nin kuminku. ³ Təke ipiicien mə kí ye yè rí li ηməbe binib bà pε Uwien ya sən bo ya tetem, ki la li lienh təb bo fēnfēnm, ki la taa' bi'ba ki de' daam, kí li ηməbe igbiermənəm. ⁴ Nnə nε i li freh ki gbierēh bipiijēfēnb βε rí li yie bi'ciēb, kí li yie bi'bumu, ⁵ kí li ηməbe miyēnm, ki la teh sənsəndl, kí li likeh uluo bo ya tūon mənəmnm, kí li yé bipiinimənb, kí li boh bi'ciēb, ηə uba la ε u li dule nà bo kí len Uwien ya gber bo fēnfēnm. ⁶ Li gbierēh binacēnfēnb mə βε rí li ηməbe miyēnfuom ⁷ tibont ké ni. Sin bugben rí li teh nà mən ηə bitəb mə rí paan a teh ma bo. Li wəknh binib Uwien ya gber ni'donbó ηə binib ké rí li boh miwəknhm nnə. ⁸ Li lienh milenm mà cuube ηə bi la niēh nin ηε, ηə ifε rí cuo bà ηa yie ti'gber, kimε ba rí ε bi li dule nà bo kí len ti'bo fēnfēnm. ⁹ Təke iyonbe kí ye yí rí li tuonh i'cēnbaambε ya ŋuən bó tibont ké ni, kí cère i'cēnbaambε ya yēnm rí li sange i'bo, ki la yiēnh bi ye bà, ¹⁰ ki la suh bi'bont, kí li yé binimənb uyo ké ηə kí li selndeh ti wəknh miwəknhm mà Uwien ti'Ŋmienl ya sən bo nnə.

Uwien ya juokm bo nε u ηmiēndeh binib

¹¹ Uwien cère' ti laa' u'juokm mà bo u ηmiēndeh binib ké nnə. ¹² Mijuokm nnə nε cèreh ti wiēnh nà ké piēndeh tε Uwien bo ya paanm, ki cèreh ti'mēnku ηa kəh uηēndun ya nib fε tibont tà nnə ni, ki cèreh ti coh ti'ba uηēndun wuu ni, ki teh nà cuube, ki pε Uwien bo mənəmnm, ¹³ ki gu lidēndēnl là li de tε uyēnsange nnə ya daali. Nēn daali nε ti'Wencien, *Yesu Kristo, ti'Ŋmienl li ŋēn u'kpieke upaan bo. ¹⁴ Tinbi bo nε u kpo' ηə wə rí ŋēn tε itūonbiere ké ni, kí tien tε liniboł là ηa ηməbe jəknt, ki yé u'yaal, li'nun mən lè rí li tuu ki teh nà mən. ¹⁵ Kí ŋε a'ciēnt bo, a li len nnə nε, kí sure binib, kí gbierē βε, ki la cère uba rí yinde ηε.

3

Kristo yə li te ma bo

¹ Tiere Kristo yaab kí ye βε rí li tuonh gobina nin tibuur ya ciēnb ya ŋuən bó, kí li boh βε, kí li yé binib bà bonde' βε rí li teh nà mən, ² ki la lienh nib bo fēnfēnm, ki la kənh jεr, kí li teh tinimənt, kí li ηmε nin binib ké. ³ Kimε uyo uba tinbi mənən là yé ijər nε, ka boh Wien, ki yé binib bà tūre', ki taa' ti'ba ki de' tibont tà ti fε tū, ti'mēnku kəh tu'ni nnə. Ti là teh mibiērm nε, ki ponbeh təb, ki yé binib bà ba yie ti'nu, nε ti'mə ηa yie təb ya nu. ⁴ Ama Uwien ti'Ŋmienl wuən' tε u'nimənt nin u'yiem uyo wà nnə ⁵ nε ki ηmien' tε. Na yé ti'tūonmənəm bo nε u ηmien' tε, u muə' tε micεcεkm nε ki ηmien' tε, kí ŋε u'ŋunsii wà lèbre' tε nnə nin *Mifuoŋaanm tien' tε binifēnb ma nnə bo. ⁶ Ti'Ŋmienl *Yesu Kristo bo nε Uwien de' tε *Mifuoŋaanm ki ti gben', ⁷ ηə u'juokm bo u bù' tε bigbēməndēnb ma nnə, ti daan ki ye ti li ε limiēl là ηa ηməbe gbenm. ⁸ Tigber tuu te nε, nēn bo nε n yie á li tūəreh ki təkēh tū binib, ηə bà teke' Uwien ki jin' nnə ya nun rí li mən βε rí li teh nà mən. Nēn nε mən, ki toreh binib. ⁹ Ama a la niēh jərniēm, ki la niēh nin nib iyaajeyel bo, ki la kənh jεr, ki la findeh *yiko bo. Nēn ké yé fēnm nε, ka ηməbe torm. ¹⁰ Unil cèreh Kristo yaab boreh təb la, á gbierē wə nba. U yie la, á gbierē wə nle. U tí yie la, á wiε u'gber, ¹¹ kí li bēn kí ye ni ya nitunbu tūre' nε, ki teh ibiere, ki nuunh u'ba bo utudere.

Tigbēfərkaar

¹² N lá sən Atemas bii Ticik a'saan la, á ŋikn kí cende nni Nikopolis ya du ni, kimε n maale' ki ye n li te nēn saan nε tiwərcient ya yo. ¹³ ŋikn kí tore Senas wà bēn *yiko mənəmnm nnə nin Apolos bi'sen ya jom ni, ki la cère niba rí pəre βε. ¹⁴ Nī mən ti'təb Kristo yaab rí bēnde kí ye nī kpε bi'nun rí li mən βε rí li teh nà mən nε, kí li toreh uyo wà

nǎ kpe be ní tore, ɲɔ ki la li te fɛnm. ¹⁵ Binib bà ke te n'saan nnɔ fuondeh ɲɛ. A fuonde tinbi nin bà ke ɲmɔbe mitekjibaabm bi yíe te nnɔ.
Uwien ní juoke ni'ke.

Kugbånku kùà Pål kele' ki de' Filemån nnò Nà wångeh kugbånku kuu te ma bo

Filemån yé Pål ya jò nè. Pål tåke' wå tigbæmånment nè u kpende' Kristo yå. Nĩ naan u là yé ufåadaan nè ki ñmåbe iyonbe. Uba ya yel si Onesim. Onesim Siere' Filemån saan nè ki tí cende' Pål lipèkl ni ki må kpende' Kristo yå. Pål jiin' Onesim u'cænbaa Filemån saan, ki de' wå kugbånku.

Pål kele' kugbånku kùà ki de' Filemån nnò te ki de' binib bà taakeh u'den nnò må nè (migbiirm 2).

Uyo nnò, iyonbe nè là cèreh Erom yaab lenh lifaal là yebe. Bi gbiire' Erom yaab bolm mile la, miba li yé iyonbe nè. Bæn nè sònñ itùon kè, nè bi'cænbaambe ñmåbe mituòm bi'bo. Uyo nnò uyonb siere' u'cænbaa saan ki lá liebe' ní la, u'cænbaa li fre kí tien wå nà bre bii kí ku wå månñ.

Næn nè cèrè' Pål kele' kugbånku kuu ki de' Onesim wå ní tí de u'cænbaa Filemån ki ye u la ji ní liike Onesim tèn u yé uyonb, ama wå ní teke wå tèn Kristo yaab teknh tåb ma bo. Ama Pål ña de' Filemån wåbl, u yíe wån nin u'yul ní cèkre u'yenm kí liike u li tien ma bo nè. Kristo yaab bikpièkb nnò ña là li fre kí ci kí lèbre binib fuobe ma bo. Ama unil teke' Yesu Kristo ki jin' la, mitekjim nnò lèbreh u li fuobe ma bo binib ni nè.

Ifuonde

¹ Min Pål, wå te lipèkl ni *Yesu Kristo bo nnò nin ti'ninjè Timote nè kièh kugbånku kuu tí de sin Filemån wå yé tí'jå, ki liebe' ki yé tí'tonsántò nnò, ² kí de tí'ninsè Afiya nin Akip wå tinbi nin wån mðh limåbaabl nnò nin Kristo yaab bà taakeh sin Filemån den nnò. ³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nè, kí de nè uyenduån.

Pål faareh Uwien Filemån bo

⁴ Uyo wå kè n kàareh la, n tien a'bó nè, ki tuu ki faareh Uwien a'bo. ⁵ Kimè n cii' bi lienh ki teh a du Yonbdaan *Yesu bo ki yíe u'ñib kè. ⁶ Tinbi nin sin kpe buñåbu mitekjibaabm bo nè. Næn bo nè n kàareh ñå Uwien ní cèrè a'tekjim nnò ní li faa ñå á tore binib bè ní bende Kristo bo, ti li teh mimånmm mà kè nnò. ⁷ N'ninjè, a ñmåbe miyíem ma nnò cèrè' n ñmåbe uyensånge ki gbien' nè n'gbenent saake, kimè a cèrè' Uwien ya nib ya yenm då.

Pål gbáanh Filemån ki dienh Onesim

⁸ Tå, nin Kristo bo n ñmåbe usen ní tåke ñè nà kpe á li teh nè ma kè nnò, ⁹ kí ñè miyíem bo nè n yíe n gbáan ñè nibonn niba bo. Imån, min Pål n yé ujecien nè, nè ki liebe' ki te lipèkl ni fènfennå *Yesu Kristo bo. ¹⁰ N gbáanh ñè ki dienh n'buk Onesim nè. U yé n'buk, kimè n te lipèkl lie ni nè ki cèrè' u paan' Kristo ya sen bo. ¹¹ Wån wå ña là ñmåbe pukm uyo uba a'saan nnò, fènfennå u ji li ñmåbe mipukm a'bo tèn u ñmåbe mipukm n'bo ma nè. ¹² N li cèrè wån wå yé n'yenm ni ya nil nnò ní liebe a'saan. ¹³ Min bi yíe ní cèrè wå ní juore n'buol nè kí sere a'taal ni, kí li toreh nni n te lipèkl ni tigbæmånment bo ma nnò. ¹⁴ Ama ma yíe ní tien niba ñå ña bæn. Ma yíe ní wåbn ñè á tien mimånmm. N yíe á cèkre a'yenm nè kí tien. ¹⁵ Nba la, Onesim siere' a'saan wå ní tien iden ile ñå kí liebe ní kí ji li tuu ki te a'saan nè. ¹⁶ Ama wa ji li te tèn yonb, fènfennå u tu nin u'yonb. U yé tí'ninjè wå ti yíe wå nè. Min yíe wå cæn nè ama sin li yíe wå ki cæn' nnò, kimè u yé a'yonb nè, ki yé a'ninjè må Yonbdaan ya sen ni.

¹⁷ Næn bo, a tuo' ki ye min nin sin kpe buñåbu mitekjim bo la, teke wå tèn a bi li teke nni ma bo. ¹⁸ Nĩ yé u bii' ñè bii u tí ñmåbe a'fènl nè la, cèrè lè ní li yé n'yaal. ¹⁹ Min Pål nin n'yul nè kele' ki ye n li pè ñè. Ama ma nín yíe ní tåke ñè kí ye a'må ñmåbe n'fènl wån! Læn si: a

laa' limiel là min bo nnə bii ba? ²⁰ Nən bo, n'ninjε, Yonbdaan bo, tien nnə kí de nni. Wən Kristo bo, cère n'yεnm ní li də. ²¹ N du ki ye a li tuo n'ńəbu bó nε cère' n kieh ηε kugbənku kuu nə. N bən ki ye a li tien kí cən n ye ma bo. ²² A yekn kí bonde nni gəgəbùol mə, kimε n daan ki ye kí ńε ni'kaare bo Uwien li cère be ní wiε nni ní liεbe ní ni'saan.

Ifuondfərke

²³ Min nin Epefa wà te lipεkl ni *Yesu Kristo bo nnə fuondeh ηε. ²⁴ N'tonsəntəb Mark nin Aristak nin Demas nin Luk mə fuondeh ηε. ²⁵ Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nε.

Kugbɔnku kua bi kele' ki de' Ebrembe nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Wà kele' kugbɔnku kuu nnɔ ɲa kele' u'yel ku'ni niba saan, nɛ nil mɔ ɲa cinbe ki bɛn u kele' kù ki de' bidɛnb bà. Ama wà kele' kù nnɔ bɛn Kujɔtiekaaku ya gbɔnku ya gber mɔnmɔnm.

U kele' ki de' bà nnɔ lii yé Sufmbɛ nɛ, ki pɛ Kristo ya sɛn bo. Bi'gbɛnɛnt cin' ki ɲɛndeh, ba ji se usɛn nnɔ ni mɔnmɔnm. Nɛn nɛ cèrɛ' wà kele' kù nnɔ tùrɛ' ki tɔke' bɛ bi kpɛ' ki cii' miwɔknm mà nnɔ.

Kristo bo nɛ Uwien nin binib liebe' ki taan' buɲɔbu (1:1-2:18). Wɔn bo nɛ bà teke' ki jin' li fre kí nɛkn Uwien kí lɛ limiel (3:1-5:10).

Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn baba nɛ là ɲmɔbe usɛn wɔ ɲ kɔ Uwien ya ninbonl ya dubenku bó, kí tien lituɔrl binib ya biɛrɛ bo. Kristo baba nɛ yé bitɔtuɔciɛnb ya ciɛn wà ɲa ɲmɔbe tɔ, ki kɔn' ki càarɛ' Uwien ya ninbonl là te paaki nnɔ.

Bitɔtuɔrkaab là te ligol nɛ, ki tuu ki taah tiwɛnt ki tùrɛh ki lɛrɛh. Kristo wɔn taa' u'ba nɛ ki tien' lituɔrl miba kpein ki de' unil kɛ ki wiɛ', ki pɛkre' usɛnfaan ki de' u'yaab.

Wà kele' kugbɔnku kuu nnɔ saakrɛh u kele' ki de' bà nnɔ ya gbɛnɛnt nɛ, ki sureh bɛ, bɛ ɲ tɛkn bà là te uyo bo, ki teke' Uwien ki jin' nnɔ ya taal ni (11:1-12:13). U liebe' ki wɔngeh Kristo yaab li fuobe ma bo Uwien ya nun bó nɛ (12:14-13:1-25).

Uwien cèrɛ' u'Bijɛ nɛ len' nin tɛ

¹ Uyo bo Uwien là ɲɛn' isɛn yà yɛbe nɛ ki cèrɛ' u'ɲɔbonsɔknb len' nin ti'yaajɛb nà luo' bolm miɲɛ. ² Ama idɛnfɔrke yie nɔ, u ji cèrɛ' u'Bijɛ nɛ len' nin tɛ. U cèrɛ' wɔn nɛ ɲɛn' nà kɛ te, ki gɛndɛ' wɔ ki tien' tibont kɛ ya daan. ³ U'Bijɛ bugbɛn nɛ yé u'kpɛikɛ ya wenwenku, ki naan nin wɔ ki tɪ gben', ki cèrɛ' u'gber ya tuɔm co tibont kɛ tù se tu'bùol, ki sɔkre' ki ɲɛn' binib ya biɛrɛ ki gben', nɛ ki don' paaki bó ki tɪ kele' Uwien uyɛbm kɛ ya daan ya jie bó.

Uwien ya Bijɛ cɛn' Uwien ya tondb

⁴ Uwien ya Bijɛ cɛn' Uwien ya tondb. Nɛn bo nɛ Uwien yin' wɔ liyel là ɲmɔbe lisel ki cɛn' bi'yɛ. ⁵ Uwien kpele ki tɔke' u lɛ tond ba ki ye:

«Sin nɛ yé n'Bijɛ,
dinnɔ nɛ n wuɔn' ki ye n yé a'Baa?»

Bii u tí kpele ki tɔke' u lɛ ba ki ye:

«Min li yé u'Baa,
nɛ wɔ ɲ li yé n'Bijɛ?»

⁶ Ama uyo wà Uwien yie u'Bijɛ wà yé kibukpiɛk nnɔ ɲ baa uɲɛndun ni nnɔ, u len' ki ye:
«U'tondb kɛ ɲ gbaan kí puke u'Bijɛ.»

⁷ Uwien len' u'tondb bɛn bo ki ye:
«U cèrɛh bi te tɛn mitafaam nɛ,
ki liebe' ki cèrɛh bi te tɛn umupien.»

⁸ Ama u len' u'Bijɛ wɔn bo ki ye:
«Uwien, a yé ubɛr nɛ ki kɛ a'berbiɛk bo,
nɛ a'bɛl ɲa ɲmɔbe gbenm.
A likeh a'nib nin mitetɛm mà cuube nɛ.

⁹ A yie nà cuube nɛ ki nɛn nà bre.
Nɛn bo nɛ sin wà yé Uwien nnɔ,
a'Wien wule' a'yul bo mikpɔm,
ki wuɔn' ki ye u gɛndɛ' ɲɛ,

ki cèrè' a'yenm sange,
ki de' ηε lisel ki cen' a'tob κε.»

¹⁰ Uwien tí len' ki ye:

«Micincinm, sin Yonbdaan ne ñen' kitink,
ne kutaaku mɔ yé a'nuɔ ya tuonl ne.

¹¹ Nen κε li gben,

ama sin li tuu ki te ne,
nen κε li cere ten tikpɛlcer ne.

¹² A li gongonde nen κε ten lilierl ne.

Imɔn, a li lèbre tù ten bi lèbreh lilierl ma bo ne,
ama sin ηa ní lèbre, a li tuu ki fuobe ne.»

¹³ Uwien kpele ki tɔke' u le tond ba ki ye:

«Kèle n'nojie bó,

kí tí baa uyo wà n li cèrè á te a'nennendb bo litaal-i?»

¹⁴ Uwien ya tondb ben wɔn, bi'ke yé u'tonsɔnb ne, nisaal ηa ní fre kí le be nin nunbu. U
sɔnh ben ne bi lá toreh binib bà u li ηmien be nno.

2

Liike men ni'yul bo nin ni ciuh minmienm ya gber tà nɔ

¹ Nen bo, ní kpe tí tùre kí liike ti'yul bo ne nin ti ciuh tigber tà nɔ, nno ηa ní la, ti li tùre
usen. ² Uwien ya tondb là tɔke' tigber tà uyo bo nno kpe be ní li du tu'bo ne. Ne wà ηa là tuo'
tù, ka bon' wɔ, laa' utudere wà u kpe wù la, ³ ti'mɔ ηa tange' minmienm ya gber tà mɔn ten
niba nno la, tinbi ben li tien mila kí ñe utudere ni? Yonbdaan nin u'yul ne là kpie' ki tɔke'
binib tigber bugben, ne binib bà ci' tù nno mɔ tɔke' tinbi ki ye tù kpe be ní li du tu'bo ne.
⁴ Ne Uwien wuɔn' ki ye bi tɔkeh tigber tà nno kpe be ní li du tu'bo ne, ki cèrè' bi teh miyɔkm
ya bont κε ya bol, ki teh nisaal ηa ní fre kí tien nà, ki cèrè' Mifuoñaanm de' bi'ke bupaabu
jeje u yie ma bo.

Yesu tien' u'ba unisaal ki tien' te Uwien yaab

⁵ Tɔ, ti tɔkeh uɔendun wà we ní nno ya gber ne. Uwien ηa cèrè' u'tondb ηmɔbe u'bo
tuɔm. ⁶ Ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni niba saan ki ye:

«Unil yé ba a tien u'bó?

Bii unisaal yé ba a tange wɔ?

⁷ A jii' wɔ tingi,

ki cèrè' a'tondb cen' wɔ na wuɔke'.

Ne ki ji kpieke' wɔ, ki seln' wɔ,

⁸ ki de' wɔ mituɔm tibont κε bo.»

Uwien de' wɔ mituɔm tibont κε bo ma nno, niba ηa sien' ηɔ wa ηmɔbe tuɔm ni'bo.
Fenfennɔ tinbi ne ηa laan lenh u ηmɔbe mituɔm tibont κε bo ma bo. ⁹ Ama ti lenh *Yesu
wà Uwien jii' wɔ tingi, ki cèrè' u'tondb cen' wɔ na wuɔke' nno laa' ukpieke nin lisel kí ñe
bi jènde' wɔ ma u tí kpo' nno bo. Uwien ya nimɔnt bo ne u teke' binib κε ya kuum ki kpo'.

¹⁰ Imɔn, Uwien ne ñen' tibont κε, ne wɔn bo tu'ke te. U yie u'bumu mùa yebe ní li ηmɔbe
ukpieke wà u ηmɔbe wù nno ne. Nen bo ne ni mɔn wɔ ní cèrè *Yesu ní ji ijend ηɔ kí li yé
wà kpe wɔ ní sɔn u'tuonl kí tí gben. Wɔn *Yesu ne pekre' minmienm ya sen ki de' Uwien
ya bumu. ¹¹ Wɔn ne teh binib Uwien yaab. Wɔn wà teh binib Uwien yaab nin u teh bà
Uwien yaab nno κε ya baa si Uwien ne. Nen bo ne u yin' be u'ninjieb nin u'ninsieb la, na
coh wɔ fe. ¹² Ki liebe' ki ye:

«N li cèrè n'ninjieb nin n'ninsieb ní bende a yé udaan wà,

kí li gɛh iyuon ki pèkeh ηe bi'táan ni.»

¹³ Kí tí ye:

«Min li du u'bo kí tí gben ne.»

Nε ki tí ye:

«Min nin Uwien de' nni u'bumu mùa nnɔ sɔ.»

¹⁴Mubumu nnɔ yé binib ma nnɔ nε u'mɔ tien' uba unisaal ηɔ kí ñε u'kuum bo wɔ rí gben usenpol wà ηmɔbe mikuum ya tuɔm nnɔ ya gber, ¹⁵kí ñεn binib bà fenge mikuum ki te ten iyonbe bi'fuobm ke ni nnɔ tiyonbt ni. ¹⁶Ni yé imɔn nε, wa baa' wɔ rí tore Uwien ya tondb, u baa' wɔ rí tore *Abraham ya yaabii nε. ¹⁷Nεn bo nε ní kpe wɔ rí li naan u'ninjieɓ nin u'ninsieɓ kí tí gben, kí li yé bitɔtuɔrcienb ya cien wà muɔh micεεkm, ki sɔnh Uwien ya tòn n' donbó ηɔ kí ñε wɔn bo Uwien rí fère binib bi'biere. ¹⁸*Yesu mɔnɔn nin u'yul jènde' mibiikm ni ma nnɔ, nεn bo nε u li fre kí juɔn binib bà te mibiikm ni.

3

Yesu cɛn' Moyis

¹Tɔ, n'ninjieɓ nin n'ninsieɓε, ninbi bà Uwien yin' nε ni taan' ki yé u'yaab nnɔ, cère mɛn ni'nun rí li cε *Yesu bo. Uwien sɔn' wɔn nε u yé bitɔtuɔrcienb ya cien. Ti teke' nεn nε ki jin' ki tɔkeh nè binib ya nun bó. ²U gènde' wɔn nε wɔ rí sɔn lituonl, nε u sɔn' lè ni' donbó ten Moyis là sɔn' ni' donbó ma bo Uwien den ni ni'ke saan nnɔ. ³Ama *Yesu kpe wɔ rí li ηmɔbe ukpieke ki cɛn' Moyis, kimε bi pèkeh wà mɛn' iden nε ki cɛn' iden bugben. ⁴Imɔn, iden ke ηmɔbe wà mɛn' yí nε, ama Uwien nε naan' tibont ke. ⁵Moyis là yé utonsɔnl wà sɔn' itòn Uwien den ni ni'ke saan ni' donbó nε, ki yé Uwien li tɔke u'nib tigber tà nnɔ ya mɔnkunl. ⁶Ama Kristo wɔn yé Uwien ya Bijε nε, ki sɔn' Uwien den ni' donbó. Wɔn nε ηmɔbe ticiɛnt Uwien den. Ti co mitekjim kenken, ti'yɛnm sɔnge ti ηmɔbe lidɛndɛnl là nnɔ bo la, ti yé iden nnɔ yaab nε.

Binib bà teke' Uwien ki jin' nε li lε lifuorl u'saan

⁷Nεn bo nε *Mifuoñaanm ye:

«Dinnɔ ni cii' Uwien ya nieke bó la,

⁸ni la ñεle ni'tub,

ten ni'yaajɛb là tien' ma,

uyo wà bi là yíe' Uwien ya ñɔbu bó

ki dɛle' wɔ kupenpelku ni nnɔ.

⁹Uwien ye:

«Ni'yaajɛb là dɛle' nni kupenpelku ni

bε rí liike n li tien ma,

nin bi laa' n tien' nà,

¹⁰ki tí dukn' ibin pinan ma ke nnɔ.

Nεn bo nε n'benku ni piebe' bi'bo,

nε n len' ki ye: bi tuu ki tùreh usen nε,

ka toh bε rí kpíen n yíe bε rí kpíen usen wà.»

¹¹Nε n'benpiebe ni n pole' ki ye:

«ba rí baa n bonde' bε nà saan bε rí fuore nnɔ fiebu.» »

¹²N'yaabε, liike mɛn ni'yul bo, ni'ni uba la li ηmɔbe iyɛnmaalbiere u'fɛl bo yí rí pien wɔ u la teke kí ji ηɔ kí wiε Uwien limiel ya daan ya sɛn. ¹³Ama li saakreh mɛn tɔb ya gbɛnɛnt daan ke daan, ηɔ ni'ni uba la cère ibiere rí lere wɔ, wɔ rí tien uyufaa kí yíe Uwien ya ñɔbu bó. Kimε ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye dinnɔ la, ní yé dinnɔ nε ti'mɔ bo. ¹⁴Imɔn, ti juore' ki co kenken ti là co ma bo mitekjim ki tí fɔre' la, ti yé Kristo ya tɔntɔknlieb nε imɔnmɔn.

¹⁵Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Dinnɔ ni cii' Uwien ya nieke bó la,

ni la ñεle ni'tub,

ten ni'yaajɛb là tien' ma,

uyo wà bi là yíe' Uwien ya ñɔbu bó nnɔ.»

16 Tɔ, bi ɛ ba nɛ là cii' Uwien ya niɛke bó, ki yie' u'ñabu bó? Na yé binib bà kɛ Moyis là ñen' bɛ Esipt ni nnɔ-ɔɔ? 17 Uwien ya benku ni là piebe' bi ɛ bo ki tɪ dukn' ibin pinan-i? Na yé binib bà là tien' ibiere ki kpokpo' kupenpelku ni nnɔ-ɔɔ? 18 U là pole' ki ye bi ɛ ba ña ñ kɔ u bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nnɔ fiebu? Bà là yie' u'ñabu bó nnɔ ña ñi-ii? 19 Imɔn, ti laa' ba kɔn' udu wà ni Uwien bonde' bɛ lifuorl nnɔ ni, kime ba teke' wɔ ki jin'.

4

1 Uwien bonde' lifuorl niba saan, ki pùon' ki ye u'nib li baa ni'saan kí fuore. Lipuonl nnɔ biɛ ki te nɛ. Nɛn bo, liike mɛn ni'yul bo, ni'ni uba la taandeh ñɔ ki la lúo lifuorl nnɔ. 2 Kime ti cii' tigbɛɲmɛɲmaakt tɛn ti'yaajɛb là cii' tù ma kupenpelku ni nnɔ nɛ. Ama tigber nnɔ ña là tore' bɛ. Kime bi cii' tù ma nnɔ ba tuo' ki teke' tù ki jin'*. 3 Ama tinbi teke' tù ki jin'. Nɛn bo nɛ ti li ɛ lifuorl Uwien saan. U là len' lifuorl nnɔ bo ki ye:

«N'benpiebe ni n pole' ki ye:

«Ba ñ kɔ n bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nnɔ ni fiebu.» »

Ama Uwien nín sɔn' ki gben' u'tuonl haali uɲɛndun ya cinm nɛ. 4 Kime ñi kele' *Uwien ya gbɔnku ni niba saan wienlole bo ki ye: «Uwien sɔn' ki gben' u'tuonl kɛ ma nnɔ u taa' wienlole daali nɛ ki fuore'.» 5 Ní liebe' ki kele' ni'saan ki ye: «Ba ñ kɔ n bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nnɔ ni fiebu.»

6 Bà kpie' ki cii' tigbɛɲmɛɲmaakt nnɔ ña bon' tù, nɛ ka kɔn' Uwien bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nnɔ ni mɔnɔn la, binitɔb li biɛ kí fre kí kɔ len. 7 Nɛn bo nɛ Uwien liebe' ki sien' lidaali liba ki yin' ni'daali «dinnɔ». Ní là tete ki tɪ wuɔke' nɛ u lá cère' *Dafid len' ni'daali ya gber tɛn ñi kpie' ki kele' ma kugbɔnku kuu ni ki ye:

«Dinnɔ ni cii' Uwien ya niɛke bó la, ni la ñele ni'tub.»

8 Tɔ, ñi yé Sosuwe bi là cère' bi laa' lifuorl la, Uwien ña bi li liebe kí len lidɛtɔl liba ya gber.

9 Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien ya nib biɛ ki ñmɔbe lifuorl tɛn Uwien là fuore' ma wienlole daali nnɔ. 10 Kime wà kɛ laa' lifuorl Uwien saan la, u sɔn' u'tuonl ki gben' nɛ ki fuoreh tɛn Uwien là sɔn' u'tuonl ki gben' ki fuore' ma nnɔ. 11 Nɛn bo, cère mɛn tí li benh ki nuunh tí ɛ lifuorl nnɔ ñɔ uba la tekn ti'yaajɛb ya taanl ni kí yie Uwien ya ñabu bó kí ture.

12 Tɔ, Uwien ya gber ñmɔbe limiel nɛ, ki ñmɔbe mituɔm mɔ, ki ñmɛ ki cɛn' jusiek kɛ jusiek kà ñmɛ ikɛle kɛ ile. Tù kɔh unil ni nɛ haali ki tɪ bàareh u'fɛl nin u'naank ni, haali ki tɪ bàareh u'kpɔtutuk nin u'suɔrm ni, ki fiinh ki bɛndeh nà kɛ buɔ u'fɛl ni.

13 Uwien ñen' tibont tà kɛ nnɔ, bonn niba ña buɔ u'nun bó, u likeh ki lenh tu'kɛ nɛ, nɛ ki bɛn nà kɛ te ma bo. Ti li tɔke wɔn nɛ ti sɔnsɔn' ma bo.

Yesu nɛ yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn

14 Ti ñmɔbe bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn uba nɛ. U ya tɔ ña te. Wɔn si Yesu, Uwien ya Bijɛ. Wɔn nɛ don' ki tɪ baa' Uwien saan paaki bó. Nɛn bo, cère mɛn tí tùɔre kí li ñuuke ti teke' nà ki jin' nnɔ kenken. 15 Ti ñmɔbe bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn wà nnɔ ña yé wà ña ñ fre kí muɔ tɛ ti'jiint ni ka. Mibiikm tu' u'mɔ isɛn kɛ ni tɛn tinbi, ama wɔn ña tien' biere kɛ biere. 16 Nɛn bo, cère mɛn tí nɛkn Uwien, mijuokm ya daan, ya bɛrbiek saan nin midum. Nnɔ nɛ Uwien li muɔ tɛ micɛɛkm, kí juoke tɛ, kí tore tɛ uyo wà ñi cieke tɛ.

5

1 Bi gɛndeh tɔtuɔrciɛn kɛ tɔtuɔrciɛn binib ni nɛ ki kaandeh wɔ wɔ ñ li se bi'taal ni ki sɔnh Uwien ya tòn, ki taah mipum ki dienh Uwien, ki teh ituɔre ibiere bo. 2 U li freh ki duɔndeh u'yɛnm bà ña bɛn niba, ki tureh nnɔ bo, kime wɔn nin u'yul yé unisaal nɛ ki ñmɔbe ibiere. 3 Nɛn bo nɛ ñi kpe wɔ ñ tien lituɔrl ibiere bo. Na yé u li tien binitɔb ya biere baba bo nɛ, u li tien u'tiɛma biere mɔ bo nɛ. 4 Nil ña ñ fre kí ñi u'fɛl kí ye u yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn. Ama Uwien nɛ yih unil ki teh wɔ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn tɛn u là tien' Arɔn ma bo.

* 4:2 Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni ñi kele' ki ye: «Kime ba tuo' ki paan' bà teke' tù ki jin' nnɔ bo nɛ.»

⁵ Nnɔ nɛ Kristo mɔ ɲa ɲi' u'fɛl ki ye u yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn. Uwien nɛ tien' wɔ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ki tɔke' wɔ ki ye:

«Sin nɛ yé n'Bijɛ,
dinnɔ nɛ n wuɔn' ki ye n yé a'Baa.»

⁶ U tí len' ki ye:

«A yé utɔtuɔrke nɛ uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm
tɛn Uwien là ɲɛn' isɛn yà ki tien' Mɛlkisedɛk utɔtuɔrke nnɔ.»

⁷ Uyo wà *Yesu là te kitink kiɛ bo nnɔ u là kàare' Uwien ki muɔ' cɛɛn, ki gbáan' wɔ nin tinunsiir, kimɛ wɔn nɛ li fre kí ɲɛn wɔ mikuum ni. U là jiin' u'ba tingi Uwien ya nun bó ma nnɔ nɛ u cenge' u'kaare bó. ⁸ Nin u yé Uwien ya Bijɛ ma ke nnɔ u'jɛnd ni nɛ u bɛnde' mibom. ⁹ Uwien cère' u sɔn' u'tuonl ni'donbó ki tí gben'. Nɛn bo nɛ kí ɲɛ wɔn bo, binib bà ke boh wɔ nnɔ li lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbenm. ¹⁰ Kimɛ Uwien nɛ tien' wɔ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn tɛn u là ɲɛn' isɛn yà ki tien' Mɛlkisedɛk bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn nnɔ.

La biɛ ki te mɛn tɛn mubumu mitekjim ya sɛn ni

¹¹ I ya sɛn ni, ti ɲmɔbe tigber tù yɛbe tí len ama na ciɛh tontonm ma nnɔ, tu'tingi ya tɔkm faa nɛ. ¹² Ni ji bi kpe ní li yé biwɔnwɔknɛ nɛ, ama ni biɛ ki nuunh bɛ ní li wɔknɛ nɛ bi cinh ki wɔknɛ binib Uwien ya gber tà, tu'ciim ɲa faa nnɔ nɛ. Ni ji bi kpe tijier tà kpiɛke nɛ, ama ni biɛ ki ciɛke mibiim nɛ. ¹³ Wà ke biɛ ki ɲaanh la, u yé kicɛnfɛndk nɛ, ka ní fre kí bɛnde nà mɔn nin nà bre. ¹⁴ Binicekrkaab bɛn wɔn, bi jinh tijier tà kpiɛke nɛ. Bi lɛnh miyɛnfuom nɛ daan ke daan ya tùon ni, ki bɛn nà mɔn nin nà bre.

6

¹ Nɛn bo, la cère mɛn tí juore bi cinh ki wɔknɛ binib Kristo ya gber tà, tu'ciim ɲa faa nnɔ bo. Ama cère mɛn tí li teh binicekrkaab mitekjim ya sɛn ni ki joh inun bó, ki la liɛbe ní tiboncindkaar bo. Tun si: kí wiɛ mitetem mà bàareh nin mikuum nin kí teke Uwien kí ji ya gber, ² nin tigbɛnɛnt ya sɔkrm kí paan iyaaɛbok ye ma bo ya gber nin kí taa inuɔ kí paan unil bo kí kàare kí de wɔ ya gber nin bitɛnkpiib ya mɛkrm ya gber nin Uwien lá li bu binib tibuur ufɔfɔryo ma bo ya gber. ³ Uwien tuo' la, ti li joh inun bó nɛ nin binicekrkaab ya wɔknm.

⁴ Tɔ, binib laa' Uwien ya wenwenku, ki laa' u'paabu, ki laa' *Mifuoñaanm, ⁵ ki ciɛ' Uwien ya gber ya ɲmaa, ki bɛnde' uɲɛndun wà we ní nnɔ ya tuɔm ɲɔ ⁶ kí wiɛ' Uwien ya sɛn la, ní faa nin unil ní fre kí liɛbe kí lèbre bi ya nib ya tetem, kimɛ bɛn nin bi'yul liɛbe' kí kpaakeh Uwien ya Bijɛ nɛ udɔpɔnɔn bo, kí diɛnh binitɔb usɛn bɛ ní suke wɔ.

⁷ Tɔ, utaa tuu kí niɛh, kitink ɲa luoreh sɔngl la, kí lùonh tibonmɔnmɔnt nɛ kí diɛnh bà koh kè, nɛ Uwien teh kè u'mɔnm. ⁸ Ama kí pɛh ikonkon nin ipɔn la, kí li juore fɛnm nɛ, Uwien ní tí gben kí wiɛ kè miɲùum, nɛ bɛ ní fɔre kí wɛn kè.

⁹ Tí'jɔtiebɛ, ti liɛnh nnɔ mɔnɔn la, ti bɛn ki ye ninbi kpe usɛn wà mɔn nɛ, wun nɛ yé miɲmiɛnm ya sɛn. ¹⁰ Kimɛ Uwien pɛ tigbɛmɔnt bo nɛ. Wa ní sunde ní'tùon bó, ka ní sunde ní yíe wɔ ma, kí tore' u'nib, kí biɛ kí toreh bɛ ma nnɔ bó. ¹¹ Tí yíe ní'ni wà ke ya nun ní li mɔn wɔ ní li teh nnɔ kí tí fɔre nɛ, ɲɔ kí lɛ ni daan nà nnɔ kí tí gben. ¹² Ta yíe kpaayuonl ní cuo nɛ ama tí yíe ní tekn binib bà kí ɲɛ bi'minku nin bi'tekjim bo, bi lɛnh mimɔnm mà Uwien là pùon' bɛ mè nnɔ ya taal ni nɛ.

Uwien ya puonl ɲa ní lèbre

¹³ Uwien là pùon' *Abraham lipuonl ma nnɔ u là pole' wɔn bugbɛn nɛ, kimɛ uba ɲa te kí cɛn' wɔ ɲɔ wɔ ní pole udaan. ¹⁴ U là pùon' wɔ ki ye:

«Imòn, n li tien ɲɛ mimɔnm kí gbien,
kí cère á pàre kí gbien.»

¹⁵ *Abraham mɛnde' kí guure' nɛ kí laa' Uwien là pùon' wɔ nà nnɔ. ¹⁶ Binib tí ní pole nɛ kí wuɔn kí ye bi len' tigber tà nnɔ te nɛ. Bi poleh wà cɛn' bɛ ɲɔ lipol nnɔ bo uba la ji ní fre kí niɛ

tu'bo ne. ¹⁷ Nno ne Uwien la yie wa ri tuore ki wuon ba li le u'puonl ya monm nno ki ye u jèke' wa ri tien na nno na nmabe lebrm ne. Nen bo ne u la puon' ki liebe' ki pole' ki kpobn'. ¹⁸ Uwien ya puonl nin u'pòl ye tibont tule ne, ka nmabe lebrm, ne wa ri nen tibont nno ni fiebu. Nen ne saakreh tinbi ba sen' ki bale' u'saan nno ya gbenent ki gbiekeh, ki cereh ti tuoreh ki coh lidendenl la ti nmabe le u'saan nno kenken. ¹⁹ Lidendenl nno ne cereh ti se ni faa ten bi wienh likuluonl miñunm ni, li coh buñercienbu bua nmiekeh ma bo. Ti daan wa nno ne kon' Uwien ya duku ni paaki bó, ki ti caare' kukpelciaku kua bore' ku bolm mile nno, ki kon' haali dubenku bó Uwien ya buol. ²⁰ Tinbi bo ne *Yesu liere' ki kon' ku'ni, ne Uwien tien' wa bitatuarcienb ya cien uyo wa na nmabe gbenm ten u la nen' isen ya ki tien' Melkisedek bitatuarcienb ya cien nno.

7

Melkisedek ye uer ne, ki liebe' ki ye utaturke mo

¹ To, Melkisedek bugben ye Salem ya ber ne ki liebe' ki ye Uwien wa na nmabe Nacento ya taturke. *Abraham la ton' nin bibertab litual ki faake' nin be ki liebe' ki kunh ni ma nno won Melkisedek ne la tuobe' wa, ki tien' wa Uwien ya monm. ² *Abraham la de' won ne u ton' litual ki faake' ki fie' tibont ta ke nno ya gbiirm piik ya miba. Mikpiekm liyel Melkisedek ya tingi si: Ubergemondaan ne. Nle bo u ye Salem ya ber ne. Salem ya tingi si: Uyenduon ya ber ne. ³ Ba ben u'naa, ka ben u'baa, ka ben u'yaajeb mo. Wa nmabe u'fuobm cin' uyo wa, ka nmabe mi li ti gben uyo wa mo, u te ten Uwien ya Bijε ne, ki tuu ki ye utaturke.

⁴ Ni laa' Melkisedek ye unikpekpiek ma bo-a! Ti'yaaje *Abraham monon la taa' u ton' litual ki faake' ki fie' tibont ta nno ya gbiirm piik ya miba ki de' won ne. ⁵ To, ki ne Moyis ya yiko bo, Lefi ya yaabii ya ye bitaturkaab nno ne nmabe usen be ri li teknh Israyel yaab ya bont ya gbiirm piik ya miba nin bi ye bi'ninjieb, ki ye *Abraham ya yaabii ma ke nno. ⁶ Melkisedek won na ye bi'lontunku ya nil, nin nen ke u teke' *Abraham ton' litual ki fie' tibont ta nno ya gbiirm piik ya miba, ne ki tien' won *Abraham wa Uwien puon' wa lipuonl nno Uwien ya monm. ⁷ Na nmabe niem, wa ye ucien ne teh uwaal Uwien ya monm. ⁸ Lefi ya yaabii ya teknh Israyel yaab saan tibont ya gbiirm piik ya miba nno ye binib ne, ki li kpo lidaali liba. Ama Melkisedek wa teke' *Abraham saan tibont ya gbiirm piik ya miba nno *Uwien ya gbanku ye won tuu ki fuobe ne. ⁹ Lefi ya yaabii ne teknh tibont ya gbiirm piik ya miba Israyel yaab saan. *Abraham la gbiire' tibont bolm piik ki taa' miba ki de' Melkisedek ma nno ti li fre ki ye Lefi mo la de' ne ki ne u'yaaje *Abraham bo. ¹⁰ Kimε Melkisedek la tuobe' *Abraham uyo wa nno, ki laa' Lefi laan te u'yaaje *Abraham ya sem ni ne, wa laan la maa' wa.

¹¹ Uwien la de' Israyel yaab yiko ne. Ne u ya yiko ne wangeh ki teh Lefi ya yaabii ne li ye bitaturkaab. Ni ye bitaturkaab nno ya tuon bi cere' binib mon Uwien ya nun bó ki ti gben' la, taturke ke taturke bi li te ten Aron ne. Ba ji bi li nuunh utaturketo ten Melkisedek. Bi'tuon na ri fre ki cere binib ri li mon Uwien ya nun bó ki ti gben. Nen ne cere' ni kpe utaturketo ri baa ki li te ten Melkisedek. ¹² Kimε bi lebre' bi teh binib bitaturkaab ma bo la, ni kpe be ri lebre yiko mo ne. ¹³ Tigber tuu lienh unil wa bo nno ye udensento ya nil ne. Udensen nno ya nil uba monon na kpele ki son' Uwien ya ponpuol bo tuonl. ¹⁴ Unil ke ben ki ye ti'Yonbdaan ye Suda ya densen ya nil ne. Ne Moyis ya gbont ni na saan ke u len' bitaturkaab ya gber nno wa len' niba udensen nno bo.

Yesu ye utaturke ten Melkisedek

¹⁵ Liike men; na tuore' ki wende' ti'nun bó tigber nno bo si: utaturke uba mo nen' ki te ten Melkisedek. ¹⁶ Wa ye taturke, ki ne u ye udensen uba ya nil *yiko ye ma nno bo, u ye utaturke ki ne u'miel la na nmabe gbenm ya tuom bo ne. ¹⁷ Kimε ni kele' u'bo *Uwien ya gbanku ni ki ye:

«A yé utótuárke ne uyo wà ña ñmábe gbenm
 ten Uwien là ñen' isen' yà ki tien' Mèlkisedek utótuárke nnó.»

¹⁸ Ñen bo ne bi gben' yikokpiék nnó, kime wa ñmábe tuóm, ka toreh má. ¹⁹ Kime Moyis ya yiko ña fre' ki cèrè' bonn mán ki tí gben' Uwien ya nun bó. Ama Uwien yùón' ki de' te lidèndènl là mán ki cèn' ní'ké. Len ne li cèrè tí nekn Uwien.

²⁰ Nà pukn' si: Uwien liébe' ki pole' ki pùon' má ne. Bitótuárketáb nnó Uwien ña pole' ki pùon' ben bo. ²¹ Ama *Yesu wón, Uwien pole' ki pùon' ne ki tóke' wó ki ye:

«Min Yonbdaan ne pole' ki pùon',
 ma ní jiin n'ñábon:

«A yé utótuárke ne uyo wà ña ñmábe gbenm.» »

²² Ñen bo, *Yesu ne sere' ki cèrè' Uwien cuo' nin te kujótiéku kùà mán ki cèn' ní'ké.

²³ Nibontánn má si: bitótuárketáb nnó là te ligol ne, kime mikuum bo ba ní fre kí li tuu kí te ki sánh bi'tuonl. ²⁴ Ama *Yesu wón tuu ki fuobe ma nnó u li yé utótuárke ne yo ké yo.

²⁵ Ñen bo ne u li fre kí ñmien binib bà nekndeh Uwien kí ñe wón bo uyo wà ké te, kime u tuu ki fuobe ne ki kàareh ki mieh Uwien ki dienh bé.

²⁶ *Yesu ne yé bitótuárcienb ya cien wà kpe tí li ñmábe wó. U yé uñaan ne, ka te iba ni, ka ñmábe biil, Uwien bore' wó nin bibièrdènb, ki duon' wó paaki ya paaki ki de' wó ukánkàan. ²⁷ Wón ña ciéke wó ní li teh idaan ké ituáre u'tiema biere bo ñó kí yaan kí tien ituáre udu ya nib yi bo ten bitótuárcienb ya ciéntáb teh ma bo. U taa' u'bugben ne ki tien' lituárl bolm miba kpein. ²⁸ Moyis ya yiko là cèrè' bi teh binib bà bitótuárcienb nnó má la teh ibiere ten binitáb ne. Yiko nnó ya puoli bó ne Uwien pole' ki pùon', ki tien' u'Bijé bitótuárcienb ké ya cien. Wón ne ña tien' biere fiebu ki li fre kí sán lituonl ní'donbó.

8

Yesu ne yé bitótuárcienb ya cien imànmàn

¹ Umésen wà só yé umésenje ti tókeh tigber tà ná ni: ti ñmábe u ya tótuárcienb ké ya cien ya bol ne, u ké Uwien uyébm ké ya daan, ya jie bó paaki bó, ² ki sánh u'tuonl Uwien te lininbonl là ni nnó. Ñen saan ne yé Uwien ya ninbonmàn. Na yé nisaal ne tien' lè, Uwien nin u'yul ne tien' lè.

³ Bi teh unil ké bitótuárcienb ya cien wó ní li taah tibont ne ki dienh Uwien, kí li teh ituáre má ki dienh wó. Nnó ne ní kpe tí má ya tótuárcienb ya cien má ní li ñmábe u li taa ná kí de Uwien. ⁴ U bi te kitink bo la, wa bi li yé tótuárke mánán, kime bitótuárkaab te ki taah tibont ki dienh Uwien, Moyis ya yiko ye ma bo ne. ⁵ Bi sánh itúon yà nnó yé tibonmànt tà te paaki bó nnó ya ñennénku nin tu'jinjint ne. Nnó ne Moyis là ye wó ní tien Uwien ya ninbonl uyo wà nnó, Uwien tóke' wó ki ye: «Tùore kí cenge, á tien lè, lè ní tùore kí li naan n wuón' ñe lininbonl là ya ñennénku lijuál bo nnó.» ⁶ Ama fènfènnó, Uwien de' *Yesu utótuárke ya tuonl là nnó cèn' tótuárke ké tótuárke yaal. Wón ne se Uwien cuo' nin binib kujótiéku kùà nnó ni, ne kujótiéku nnó mán ki cèn' mikpiékm yaaku, kime Uwien pùon' lipuonl là nnó mán ki cèn' mikpiékm yaal.

Kujótiéfénku ya gber

⁷ Tó, ní yé kujótiépiéku kùà là te nnó ña bi ñmábe gber tuba la, Uwien ña bi li liébe kí cuo nin nib jótietóku. ⁸ Imàn, Uwien laa' u'nib ya biil ne ki len' ki ye:

«Min Yonbdaan ne lienh,
 uyo uba we ní

ní liébe kí cuo nin Israyel yaab
 nin Suda yaab ké kujótiéfénku.

⁹ Kujótiéku nnó ña ní li naan nin
 n là kpié' ki cuo' kùà nin bi'yaajeb,
 uyo wà n dère',
 kí ñen' bé Esipt ni nnó.

Ba paan' kujotieku nnɔ bo ma nnɔ,
 nɛ n'mɔ sɛln' ki dɔan' bɛ.
 Min Yonbdaan nɛ len' nnɔ.
 10 Yonbdaan liɛbe' ki ye:
 ‹Idɛn yiɛ gɛbre' la,
 n li cuo nin Israyɛl yaab kujotieku kɔa sɔ.
 N li kuɔn n'yikombɛ bi'yɛnm ni,
 kɪ kele bɛ bi'fɛl bo.
 N li yɛ bi'Wien,
 nɛ bɛ rɪ li yɛ n'nib.›

11 Bi'ni uba ŋa ji li wɔkn u'tɔ,
 uba ŋa ji li wɔkn u'ninɛ kɪ tɔke wɔ kɪ ye:
 ‹wɔ rɪ bɛnde Yonbdaan.›
 Kimɛ bi'kɛ li bɛnde nni nɛ.
 Kɪ cin ibaan kɪ tɪ baa binikpɛkpiɛkb.

12 N li fɛrɛ bɛ bi'biil,
 ma ji li tiɛrɛ bi'biɛrɛ bɔ fiɛbu.»

13 Uwien lienh kujotiefɛnku bɔ la, nɪ wuɔn' ki ye kukpiɛku nnɔ kpaare' nɪnɔ. Kimɛ nibonkpaann kɛ tɪ pore' la, nɪ joh nɛ rɪ gben nɛ.

9

Kujotiepiɛku ya tuɔrɛ

1 Uwien lɔ kpiɛ' ki cuo' nin binib kujotieku kɔa nnɔ u lɔ wuɔn' bɛ bi li paan isɛn yɔ bo kɪ li pukeh wɔ nɛ, nɛ ki cɛrɛ' bi ŋmɔbɛ bi li pukeh wɔ nɔ saan kitink bo. 2 Imɔn, bi lɔ tien' lininbonl liba nɛ li ŋmɔbɛ tidubent tule. Lininbonl nnɔ ya puke ni frɛŋɔknbɔl lɔ te nin litebl lɔ bi paakeh li'bo kɔnɔ wɔ bi taah ki punh Uwien nnɔ. Bi yih nɛn saan nɛ libɔŋaanl. 3 Kukpɛlɛɛɛncienku kuba nɛ lɔ bore' upuke nin kudubenku nnɔ. Kukpɛlɛɛku nnɔ ya puoli bɔ nɛ yɛ kudubenku. Bi yih nɛn bɔ nɛ libɔl lɔ ŋaan ki tɪ gbien'. 4 Bi taa' miŋɔkm ki duore' liponpuol lɔ ki sienh li'bo liŋubl nnɔ te nɛn bɔ nɛ. Kujotieku ya lɛkl lɔ bi taa' miŋɔkm ki duore' li'gbɛnɛnt kɛ bo nnɔ mɔ te nɛn bɔ nɛ. Tijier tɔ bi yih tɔ *mann nnɔ te miŋɔkm ya sɛnl liba ni ki taake lilɛkl nnɔ ni. Arɔn ya kpɛdɔn wɔ lɔ bunde' ki puun' nin bi lɔ kele' *yiko itɛnpɛnpɛn yɔ bo nnɔ mɔ te lilɛkl nnɔ ni nɛ. 5 Uwien ya tondb bɔ bi yih bɛ seribɛn nnɔ bile ya nɛnnɛnt te lilɛkl nnɔ ya paaki, ki ŋmɔbɛ ifiɛbɛ, ki wɔngɛh ki teh Uwien te ni'saan. Bitondb nnɔ ya fiɛbɛ ya sɔngɛ liɛke lilɛkl nnɔ bo bi gbienh nɔ saan misɛm ŋɔ Uwien rɪ fɛrɛ binib bi'biɛrɛ nnɔ. Bɔnl ŋa te tɪ len nɛ rɪ li yebe tibont nnɔ kɛ bo fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ.

6 Bi bonde' tibont kɛ ki sensien' nnɔ nɛ. Bitɔtuɔrkaab kɛ kɔh upuke ni nɛ idaan kɛ ki tɪ sɔnh bi'tuonl. 7 Ama kudubenku bɔ wɔn, bitɔtuɔrcienb ya cien baba nɛ kɔh ni'bɔ bolm miba libinl ni. Wa kɔh ni'bɔ ŋɔ ka tuke wɛnt ya sɛm wɔ rɪ tɪ de Uwien wɔn bugbɛn ya biil nin udu ya nib tɔrɛ' ki bii' libiil lɔ nnɔ bo. 8 Nnɔ nɛ *Mifuoŋaanm wuɔn' ki ye lininbonkpiɛkl laan biɛ ki te ma nnɔ, usɛn wɔ joh lininbonmɔnl lɔ te paaki bɔ nnɔ biɛ ki paake nɛ. 9 Nɪ yɛ kunɛnnɛnku nɛ uyo wuu. Ni'tingi si: bi punh Uwien tibont tɔ nnɔ nin bi teh ituɔrɛ yɔ ki diɛnh wɔ nnɔ ŋa rɪ frɛ kɪ cɛrɛ wa teh tu ya bont ya fɛl bo rɪ li wien kɪ tɪ gben. 10 Ni'kɛ yɛ inisaalbok nɛ, ki likeh tijier ya jim nin midaam ya ŋum nin tigbɛnɛnt ya sɔkrm ki paan' iyaajɛbok ye ma bo. Binib li boh i ya bok nɛ kɪ tɪ baa uyo wɔ Uwien li lɛbrɛ nibonfɛnn.

Kristo wɔn taa' u'bugbɛn nɛ ki tien' lituɔrl

11 Kristo wɔn baa' ki yɛ bitɔtuɔrcienb ya cien ŋɔ wɔ rɪ cɛrɛ tɪ lɛ ti laa' mimɔnm mɔ nɔ nɛ*. U kɔn' lininbonl lɔ ya tɔl ŋa te, ki mɔn ki tɪ gben' ni nɛ. Nisaal ŋa tien' li ya ninbonl,

* 9:11 Bi kpiɛ' ki kele' tigbont tɔ nnɔ ya tuba ni nɪ kele' ki ye: Wɔ rɪ cɛrɛ tɪ lɛ mimɔnm mɔ wɛ nɪ nnɔ nɛ.

ne la yé kitink kiε bo yaal mǎ. ¹² Kristo kǎn' lininbonl nnǎ ni bolm miba kpein ne. Wa tuke iwǎje nin inajefanfaan ya sǐm ne ki kǎn' wǎ rí tǐ tien lituǎrl, u taa' u'tiema sǐm ne ki tien' lituǎrl, ki de' tε ki wie' uyo wǎ ηa ηmǎbe gbenm. ¹³ Nǐ yé bi là taah iwǎje nin inaje ya sǐm ki gbienh binib bà bii' bo, ki wǐndeh unasel ki taah u'fentem ki pukeh bi'bo, kimε bi saa' likuǎl ηǎ be rí ñen bi'bo tijǎknt la, ¹⁴ nǐ li tien mila Kristo ya sǐm ηa rí li ηmǎbe tuǎm kí cǎn nen kε. Mifuoñaanm mà ηa ηmǎbe gbenm cǐre' Kristo taa' u'ba ki tien' lituǎrl ten kitǎtuǎrwenk kǎ ya niba saan ηa gbè, ki de' Uwien ηǎ u'sǐm rí gben itùonbiere yǎ te tǐ'fèl bo ya gber, kí cǐre tǐ'fèl rí li wien kí tǐ gben ηǎ tǐ li sǎnh ki dienh Uwien wǎ fuobe ne.

¹⁵ Nǐn bo ne Kristo sere' Uwien cuo' nin binib kujǎtiefǎnku kǎa nnǎ ni, ηǎ wǎn Uwien yin' bà nnǎ rí lε u puǎn' ki ye u li tien be mimǎnm mà, mè rí li tuu ki te nnǎ. Nnǎ ne Kristo kpo' wǎ rí de bà là te kujǎtiekpǐeku ni ki saa' kù nnǎ, bi'biere ni kí wie. ¹⁶ Imǎn, unil kele' u lá kpo' la, bi li tien u'faal ma bo ki ble' la, nǐ kpe u'kuum ya puoli bó, be rí wuǎn kí ye u kpo' ne, kí yaan kí tien, u kele' ki ye be rí tien u'faal ma bo. ¹⁷ Udaan ηa laan kpo' la, u kele' nǎ nnǎ ηa ηmǎbe tuonl fiebu. U tǐ kpo' ne la, u kele' nǎ nnǎ ji ηmǎbe lituonl. ¹⁸ Nǐn bo, Uwien là cuo' nin binib kujǎtiekpǐeku kǎa nnǎ mǎnǎn ya cinm, bi là kǎre' kiwǎnk ki wule' misǐm ne, ki yaan kù cin'. ¹⁹ Tǎ, Moyis là kaan' wǎbl kε wǎbl *yiko ya gbǎnku ni udu ya nib kε ya nun bó, ne ki taa' inajefanfaan nin iwǎje ya sǐm ki cùuke' miñunm, ki taa' kufaaku kuba bi yih kù isǎp nin kukpǎlcǐeku kuba kù dinge suǎǎ ki mǎn ki cùun' len ki gbεgbe' *yiko ya gbǎnku nnǎ nin udu ya nib bo. ²⁰ Ne ki ye: «Misǐm miε wǎngǎh ki teh Uwien cuo' nin ne kujǎtieku ne ki ye ní li ηuuke kù.» ²¹ Ne ki taa' misǐm nnǎ ki gbεgbe' Uwien ya ninbonl nin bi taah tiwǎnt tà kε ki pukeh Uwien nnǎ mǎ kε bo. ²² Kí ñε *yiko ye ma bo, misǐm ne ñendeh tibont tà yebe ya jǎknt ki cǐreh tù mǎn. Sǐm ηa ñen' la, Uwien ηa rí fère nib bi'biere.

Yesu taa' u'ba ki tien' lituǎrl bolm miba kpein ne ki gben' ibiere

²³ Bi teh i ya tuǎre ki ñendeh tibont tà yé paaki bó yaar ya nǎnnǎnku ya jǎknt la, nǐ wuǎn' ki ye paaki bó yaar tà yé tibonmǎnt nnǎ mǎ kpe be rí tien tù ituǎre yǎ mǎn ki cǎn' yen ne. ²⁴ Kimε Kristo ηa kǎn' lininbonl là binib tien' lè, li yé paaki bó ya ninbonmǎnl ya nǎnnǎnku nnǎ ni. Ama u kǎn' paaki bó yaal bugben ni ne ki ji se tǐ'ciεk bó fǎnfǎnnǎ Uwien ya nun bó. ²⁵ Nǎ yé u kǎn' len wǎ rí li tuu ki taah u'ba ki teh lituǎrl ten bitǎtuǎrcǐenb ya cǐen tuu ki taah ma tiwǎnt ya sǐm ki kǎh Uwien ya ninbonl ya dubenku ni binl kε binl ma bo. ²⁶ U bi tien' nnǎ la, u bi jin' ijǎnd mibolm mà yebe ηǎ kí cin haali uñǎndun ya cincinyo. Ama fǎnfǎnnǎ, idǎnfǎrke yǐe nǎ u taa' u'ba ki wuǎn' binib bolm miba kpein ne, ki taa' u'ba ki tien' lituǎrl ki gben' ibiere ya tuǎm. ²⁷ Uwien sien' ki ye unil kε li kpo bolm miba ne, ne ni ya puoli bó wǎ rí bu binib tǐbuur. ²⁸ Nnǎ ne Kristo taa' u'ba ki tien' lituǎrl bolm miba kpein ηǎ wǎ rí ñen binib bà yebe ibiere ni. U li liεbe kí taa u'ba kí wuǎn nle bo. Na ji yé wǎ rí ñen binib ibiere ni, nǐ ji yé wǎ rí ηmiεn bà gu u'baam nnǎ ne.

10

¹ Moyis ya yiko yé tibonmǎnt tà we ní nnǎ ya jinjinku ne. Wa cinbe ki yé tibont bugben ki tǐ gben'. Nǐn bo ne *yiko nin u cǐreh bi tuu ki teh ituǎrbaab yǎ binl kε binl ka ηmǎbe biεn nnǎ, ηa li li fre kí cǐre binib bà ñekndeh Uwien nnǎ rí li mǎn kí tǐ gben. ² I bi freh ki cǐreh bà teh yé nnǎ mǎn ki tǐ gben' Uwien ya nun bó la, bi bi dǎan' yé ηǎ, kimε bi bi li tien yé bolm miba kpein ne, ka ji li ηmǎbe biil ya yenmaale bi'fèl bo. ³ Ama ituǎre nnǎ tuu ki tiereh be bi'biere bó ne binl kε binl. ⁴ Kimε inaje nin iwǎje ya sǐm ηa rí fre kí gben biere. ⁵ Nǐn bo ne Kristo ye wǎ rí baa uñǎndun wuu ni uyo wǎ nnǎ u tǎke' Uwien ki ye:

«ηa yǐe tuǎre,
ka yǐe be rí li punh ηε bont mǎ,
ama a tien' nni tigbenǎnt.

⁶ Bi wǐndeh ituǎre yǎ ya wǎnt iponpob bo ki dienh ηε nnǎ,
a'yǎnm ηa sǎngǎ' i'bo,

bi teh yà ibiere ya fèrm bo nnə,
a'yenm ɲa sɔnge' i'mə bo.

⁷ Nɛn bo nɛ n tɔke' ɲɛ ki ye:

«N'Wien, min sɔ,
n we ní rí tien a'yíem nɛ,
tɛn ní kele' n'bo a'gbɔnku ni ma bo.» »

⁸ Kristo kpiɛ' ki len' ki ye:

«ɲa yíe tuɔɛ,
ka yíe bɛ rí li punh ɲɛ bont,
ka yíe bi wíndeh ituɔɛ yà ya went iponpob bo ki dienh ɲɛ nnə,
ka yíe bi teh yà ibiere ya fèrm bo nnə mɔ,

Nɛn kɛ ɲa sɔnge' a'yenm.»

Ama *yiko nɛ nín ye bɛ rí li teh i ya tuɔɛ kɛ. ⁹ Nɛ ki liɛbe' ki len' ki ye:

Min sɔ, n we ní rí tien a'yíem nɛ.

Nnə nɛ u gben' ituɔrkpiɛk nnə ki taa' u ya tuɔrl ki lèbe'. ¹⁰ *Yesu Kristo tien' Uwien ya yíem, ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl bolm miba kpein, ki cère' ti mɔn ki tɪ gben' Uwien ya nun bó.

¹¹ Tɔtuɔrkɛ kɛ tɔtuɔrkɛ tuu ki sieh idaan kɛ nɛ ki sɔnh u'tuon, ki tuu ki teh ituɔrbaab, ya li li fre kí ñɛn nib ya biere. ¹² Ama Kristo wɔn tien' lituɔrl bolm miba nɛ ibiere bo, nɛ ki kɛ uyo kɛ Uwien ya jie bó, ¹³ ki gu haali nin uyo wà Uwien li cère wɔ rí tɛ u'nennɛndb bo litaal. ¹⁴ Kimɛ u tien' lituɔrl bolm miba nɛ ki cère' u ñɛn' bà ibiere ni nnə mɔn Uwien ya nun bó ki tɪ gben' uyo kɛ.

¹⁵ *Mifuoñaanm mɔ tɔkeh tɛ ki teh nnə nɛ. Mí kpiɛ' ki len' ki ye:

¹⁶ «Yonbdaan ye: «Idɛn yiɛ gɛbre' la,
n li cuo nin bɛ kujɔtieku kùa sɔ:
N li kele n'yikombɛ bi'fɛl bo,
kí kuɔn bɛ bi'yenm ni.» »

¹⁷ Nɛ ki liɛbe' ki ye:

«Ma ji li tiere bi'biere nin bi'biil bó.»

¹⁸ Uwien fère' binib bi'biere la, ba ji li nuunh bɛ rí tien lituɔrl ibiere nnə ya fèrm bo.

Yesu bo ti laa' usɛn tí nɛkn Uwien

¹⁹ N'yaabɛ, nɛn bo, ti du ki ye *Yesu ya sɛm bo, ti ɲmɔbe usɛn tí kɔ Uwien ya ninbonl ya dubenku ni. ²⁰ *Yesu pɛkre' usɛnfaan wà dienh limiɛl, kí ñɛ u taa' u'ba ma ki tien' lituɔrl ki cère' kukpɛlcɛnciɛnku kùa bore' Uwien ya ninbonl bolm mile nnə kere' nɛ ti ji laa' usɛn tí kɔ lininbonl nnə ya dubenku ni. ²¹ Ti ɲmɔbe bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn uba, wɔn nɛ ɲmɔbe ticiɛnt Uwien den. ²² Nɛn bo, cère mɛn tí nɛkn Uwien, kí li ɲmɔbe iyɛnmaale yà cuube, kí li ɲmɔbe mitekjim kí tɪ gben. Yesu bo, ti'fɛl bo wien nɛ, ka ji ɲmɔbe biil liba nin litɔl. Ní te tɛn bi taa' miñunm mà ɲa ɲmɔbe jɔknt nɛ ki sii' tɛ. ²³ Cère mɛn tí li lienh binib ya nun bó ti'dɛndɛnl bó, kí li co lè kenken, ki la li ɲɛndeh ti'gbenɛnt, kimɛ Uwien wà pùon' nnə yé umɛmɔndaan nɛ. ²⁴ Cère mɛn ti la gɔh tɔb bo, kí li saakreh tɔb ya gbenɛnt ɲɔ kí fre kí li yíe tɔb, kí li sɔnh ituon yà mɔn. ²⁵ La cère mɛn tí dàan ti'táan ya baam tɛn biba dàan' ma ka ji bàareh, ama tí li cinbe ki saakreh tɔb ya gbenɛnt, kimɛ ninbi mɔnɔn bɛn ki ye Yonbdaan ya wengbiin nɛkn ní ɲɔ. ²⁶ Ti bɛnde' nà yé tigbɛmɔnt ɲɔ ki cèkre' ti'yenm ki liɛbe' ki teh ibiere la, tuɔrl ɲa ji te kí fre kí ñɛn i ya biere. ²⁷ Nà siɛn' si: tí li gu nin bujɛwaanbu nɛ lidaali là Uwien li bu binib tibuur, kí cère umucɛnciɛn rí wi bà yíe' u'ñɔbu bó nnə. ²⁸ Ní bɛn ki ye unil saa' Moyis ya yiko ɲɔ binib bile bii bita kun' imɔn ki ye u mɔnbe ki saa' wɔ la, ba rí muɔ udaan cɛcɛkm, bi li ku wɔ nɛ. ²⁹ Ní li tien mila ɲɔ unil wà yin' Uwien ya Bijɛ fɛnm, ki ye misɛm mà bo Uwien liɛbe' ki cuo' nin binib kujɔtieku, ki ñɛn' wɔ ibiere ni ɲa yé bonn, ki suke' *Mifuoñaanm mà bo Uwien tien' wɔ mimɔnm nnə ya tudɛɛ ɲa rí li bre kí gbien-i? ³⁰ Imɔn, ti bɛn wà len' ki ye:

«Min ne li tu lifenl,
min ne li jiin unil ke u'tuon kpe ma bo,»
ki liebe' ki ye:

«Min Yonbdaan ne li bu n'nib tibuur.»

³¹ Unil lu' Uwien, limiel ya daan ya nuo ni la, ni bre udaan bo ceen ne.

³² Tiere men ni la cin' iden ya ki laa' Uwien ya wenwenku nno ni ya puoli bo na la tien'. Ni la jin' ijend ki gbien', ki juun' ki mon' limuol la faa ceen. ³³ Uyo uba bi la suke' ne, ki jende' ne binib ke ya nun bo, ama uyo uba mo ni la sere' bi jendeh binitob ba nno mo ya cik bo. ³⁴ Ni ye imon ne, ni la nmire' binib ba te lipekl ni nno ya nunsir. Binib fie' ni'bont ne ni tuo' nin uyensonge, kime ninbi nin ni'yul ben ki ye ni nmobe lifaal la mon ceen, ki li tuu ki te. ³⁵ N'yaabe, nen bo, la jende men ni'gbenent ni nmobe midum ma nno bo, kime mi li cere ni le lisuul la yebe. ³⁶ Ni kpe ni li nmobe kuminku ne ki fre ki tien Uwien ye na jo ki le u puon' na nno. ³⁷ Kime ni kele' *Uwien ya gbanku ni ki ye:

«Ni sien' waamu ne,
uyo wa sien' nno ja ji ye bonn,

wa we ni nno
li baa ni wa ri taande.

³⁸ Wa ye ugbemondaan n'nun bo,
li fuobe u'tekjim bo ne,
ama u liebe' puoli la,
n'yenm ja ri li songe u'bo.»

³⁹ Tinbi ben won, ta ye binib ba li liebe puoli ki juore fenm, ama ti ye ba teke' Uwien ki jin' be ri nmere ne.

11

Mitekjim ya gber

¹ To, mitekjim ye ki li du ki ye a daan a li le nibonn na nno, a monbe ki laa' ne jo, ki li du ki ye ja lenh tibont ta nin a'nunbu nno monbe ki te ne. ² Uyo bo yaab ya tekjim bo ne Uwien la len' bi'bo na mon.

³ Ti teke' Uwien ki jin', ne ki bende' ki ye won ne nen' na ke te no nin u'fomaam. Nno ne Uwien ni' ta lenh tibont ta bo ki tien' ti lenh ta.

⁴ Abel la teke' Uwien ki jin', ne ki tien' lituarl la mon ki cen' Kayen yaal, ki de' won Uwien. Nen bo ne Uwien bu' Abel ugbemondaan ki tuo' u'paabu. Nin Abel kpo' ma ke nno, mitekjim nno bo ne u bie ki lienh.

⁵ Enok la teke' Uwien ki jin', ne won Uwien taa' wo ki don' paaki bo, kuum ja jin' wo. Uba ja ji laa' wo, kime Uwien taa' wo ki don' u'ba saan jo. Ni kele' *Uwien ya gbanku ni ki ye: Uwien ya yenm la songe' Enok bo ne ki yaan u taa' wo ki don' paaki bo. ⁶ Unil ja nmobe tekjim la, wa ri fre ki songe Uwien ya yenm, kime ni kpe wa ke nekndeh Uwien ri teke ki ji ki ye Uwien te ne, ne Uwien li su ba ke nuunh wo.

⁷ Nowe la teke' Uwien ki jin', ne ki tien' buñercencienbu ki nmien' won nin u'den yaab. Uwien la juo' ki take' wo tibont ta ba laan lenh tu, tu la li tien nno bo ne u teke' tu tunojer tule. Nno ne Nowe wuon' ki ye unendun ya nib nmobe libiil Uwien saan. U'tekjim bo ne Uwien bu' wo ugbemondaan.

⁸ Abraham la teke' Uwien ki jin', ne ki tuo' u'yin, ki bure' Uwien ye u li de wo udu wa wun li ye u'faal nno bo, ki joh ka ben u joh na bo. ⁹ U la teke' Uwien ki jin', ne ki fii' ki tikon' udu wa Uwien la puon' ki ye u li de wo wu nno ni, ki ye ucaan ni'bo. U la pon' ininbon ne ki koh len. *Isaak nin Sakob ba ye lipuonl nno mo ya faajib ten won nno mo la koh ininbon ne. ¹⁰ *Abraham tien' nno ki gu wo ri la ko udu wa ya dur ya tenpuun faa ta nmobe lum ni ne. Uwien nin u'yul ne kpankpaan' u li me udu nno ya dur ma bo, ne ki men' tu.

¹¹ Nin Abraham la pore' ki gèbre' wo ri maa kibuk ma ke, u'po mo tonde' ki ye unol nno, u teke' Uwien ki jin' ma nno ne Uwien cere' u maa' kibuk, kime u ben ki ye won Uwien

wà pùon' lipuonl nnò kpè bέ ní li du u'bo nέ.* ¹² Nέn bo nέ wòn ujέbaab *Abraham, wà là nέke mikuum nnò laa' iyaabii ì yέbe ka ηmòbe kέnku tέn ìnmaabii nin likpentέngbil.

¹³ Binib nnò kέ là ηmòbe mitekjim nέ ki tí baa' bi'kuum daali ka teke' Uwien là pùon' bέ nà nnò. Ama bi'tekjim bo nέ bi juò' ki laa' Uwien pùon' nà nnò ní te fɔ́nfɔ́km, nέ bi'yέnm sɔ́nge' ní'bo, nέ bi len' binib ya nun bó ki ye bi yé bicέnb nέ uηendun wuu ni ki gèbreh.

¹⁴ Binib bà lienh nnò wòngɛ́h ní wien nέ ki teh bi nuunh udu wà yé bi'yu nέ. ¹⁵ Bi bi maaleh bi ñέn' udu wà ni bó nέ la, bi bi laa' libònl ki liebe' ní'bó ηò. ¹⁶ Ama imòn, bi'nun món bέ ní kò udu wà mòn ki gbien' ni nέ, wun si Uwien den. Nέn bo nέ bi yin' Uwien bi'Wien la, na coh wò fέ, kime u bonde' bέ udu wà bi li kò u'ni.

¹⁷ Abraham là teke' Uwien ki jin', nέ ki tuo' ki taa' u'bijeabaab *Isaak wò ní tien lituòrl uyo wà Uwien bikn' wò wò ní liike u'tekjim nnò nin Uwien là pùon' wò lipuonl ma kέ ¹⁸ ki ye: «*Isaak bo nέ a'lonlunku li nòbe» nnò. ¹⁹ Abraham là bέn u'yέnm ni ki ye unil kpo' mònàn la, Uwien li fre kí mέkre wò. Nέn bo nέ Uwien jiiin' u'bije *Isaak ki de' wò. Ní yé mimέkrm ya nέnnέnku nέ.

²⁰ *Isaak là teke' Uwien ki jin', nέ ki tien' *Sakòb nin Esawu Uwien ya mònmm ki de' bi'wenl bo.

²¹ Sakòb là teke' Uwien ki jin', nέ uyo wà u benh wò ní kpo' nnò, u tien' Yosέf ya buk kέ buk Uwien ya mònmm, ki ñi' ukpέndò bo ki puke' Uwien.

²² Yosέf là teke' Uwien ki jin', nέ u tí nέke mikuum ma nnò u tòke' uyo wà Israyel yaab lá li siere kí ñέ Esipt ni, nέ ki tòke' bέ bi lá li tien ma u'kpòb.

²³ Moyis ya baambέ là teke' Uwien ki jin', nέ ki maa' wò ki bòle' wò ìnmaale ita, kime bi là laa' u mòn, nέ ba fέnge ubέr ble' likuòl là nnò. ²⁴ Moyis là teke' Uwien ki jin', nέ ki tí kpére' ma nnò u yíe' ki ye bi la li yih wò Farahòn ya bisέ ya buk, ²⁵ ki cèkre' u'yέnm ki ye bi jèndeh wòn nin Uwien ya nib la, ní mòn ki cέn' wò ní li te ibiere ni ki jinh uηmaa wà ηa ní wuòke. ²⁶ U là bέn ki ye bi yuòndeh wò Uwien ya Nigέndkέ bo la, ní mòn ki cέn' nin wò ní lέ Esipt ya faal kέ, kime u'nun là cέ, u lá li lέ lisuul là nnò bo nέ. ²⁷ U là teke' Uwien ki jin', nέ ki siere' Esipt ni ka fέnge' ubέr ya benpiebe, u'fèl ηa wòre', kime u te tέn unil wà laa' Uwien wà ba lenh wò nέ. ²⁸ U teke' Uwien ki jin', nέ ki cère' Israyel yaab tien' Pak ya nacenku, nέ ki taa' misèmm ki fanfaan' inañuòn bo, ηò Uwien ya tond wà kuuleh nnò la mέ Israyel yaab ya bujέbukpiέkmu.

²⁹ Israyel yaab là teke' Uwien ki jin', nέ ki puore' miñuncienmónmm tέn bi cuonh liwél bo nέ. Ama Esipt yaab bέn bikn' nέ ki luo'. ³⁰ Israyel yaab là teke' Uwien ki jin', nέ ki taa' iwien ilole ki cuon' ki linde' Seriko ya du, nέ liguonjel là guòn' wù nnò lu'. ³¹ Ujέnkpend Lahab là teke' Uwien ki jin', nέ ba ku' ki yekn' wòn nin binib bà yíe' Uwien ya ñòbu bó, kime u là teke' Israyel yaab ya pinpingb kucènkmu mònmm.

³² N li biέ kí len kí ye ba kí pukn-i? N ye ní tuòre kí len Gedeyòn nin Barak nin Samsòn nin Jέfte nin *Dafid nin Samiél nin *Uwien ya ñòbonsòknb ya gber la, uyo li pòre nni. ³³ Bi'ni biba là teke' Uwien ki jin', nέ ki faake' nin bibέrb ki fie' bi'du ki tien' bi'yi, bitòb cère' binib kpíen' tigbέmònt ya sέn, bitòb laa' Uwien là pùon' nà nnò, bitòb pi' icind ya ñuòn ya fre' ki tien' bέ niba, ³⁴ bitòb kpiin' umufaa, bitòb ηmέre' ba fre' ki ku' bέ nin jusiek, bitòb ηa là ηmòbe tuòm, ki ji tien' bitòdέnb, ki ηmòbe lifèl butòbu ni, ki sέn' ki gbέle' idutò ya sojambe. ³⁵ Bipiib biba mò là teke' Uwien ki jin', nέ Uwien cère' bi mέkre' bi'yaab bà kpo' nnò ki jiiin' ki de' bέ. Bi jènde' binib biba mò, ki nuunh bέ ní wíε Uwien ya sέn ηò kí ηmέre nέ, nέ ba tuo', kime bi là nuunh bέ ní lá mέkre bitέnkpiib ni ηò kí lέ mifuobm mà mòn ki cέn' fέnfέnnò yaam nέ. ³⁶ Binib biba mò tuo' isuk, bi ñi' bέ inalέbe, ki lòle' bέ tikudòkr ki pέkn' bέ. ³⁷ Bi yéke' bitòb itέn ki ku' bέ, ki jie' ki yέkre' bitòb nin kanpintajuk, ki ku' bitòb

* **11:11** Migbiirm miέ ya ciim te bolm mile bo nέ: Nin Abraham là pore' ki gèbre' wò ní maa kibuk ma kέ, u'po mò tonde' ki yé uηòl nnò, u teke' Uwien ki jin' ma nnò nέ Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wòn Uwien wà pùon' lipuonl nnò kpè bέ ní li du u'bo nέ bii nin Sara là pore' ma kέ ki tonde' ki yé uηòl nnò, u teke' Uwien ki jin' ma nnò nέ Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wòn Uwien wà pùon' lipuonl nnò kpè bέ ní li du u'bo nέ.

nin kijusiek, bitəb ɲa ɲməbe bonn, ki cuonh ki lindeh ki guo tipegbənt bii tiwəgbənt, bi jəndeh be cɛɛn, nɛ ki teh be nà bre. ³⁸ Bɛn bo uɲɛndun ɲa kpɛ be ɲ li yé u' nib. Nɛ bi cuonh ki lindeh, ki joh ijuən nin kupenpelku bó, ki kəh tijəlulnt nin ifele ni. ³⁹ Nin Uwien len' binib nnə kɛ bo nà mən bi'tekjim bo ma kɛ nnə, ba laa' u là pùon' ki ye u li de be nà nnə. ⁴⁰ Kimɛ Uwien là juə' ki bonde' tɛ tibont tà mən ki cɛn' tibont kɛ. Nɛn bo nɛ wa ɲ cère be ɲ kpɛ kɲ li yé u sien' be, be ɲ li yé bidɛnd bà kɲ dàan tɛ.

12

Ti li ɲməbe kuminku ijɛnd ni

¹ Tə, bi ya nib kɛ yé bimənkunb nɛ ki guən' ki linde' tɛ ki yebe cɛɛn. Nɛn bo, cère mɛn tí wiɛ nà kɛ yé ti'bo litukl nin ibiɛre yà jebɛh tɛ ikɛle kɛ na faa nnə, kɲ li ɲməbe kuminku, ki bə minənm bo ki cuube Uwien sien' tɛ tí sɛn kɲ baa nà saan. ² Cère mɛn ti'nun ɲ li cɛ *Yesu bo. Wən nɛ pɛkre' mitekjim ya sɛn, nɛ ki cèreh mɲ kpɛnh ni'donbó ki joh. U tuo' udəpənpən bo ya kuum ka sɛn' fɛ, kimɛ u là bɛn ki ye u lá li lɛ uyɛnsəngɛ. Fɛnfɛnnə u kɛ Uwien ya bərbiɛk ya jie bó nɛ. ³ Imən, maale mɛn Yesu bo, kɲ liike bibiɛrdɛnb là nɛnde' wə ki jənde' wə ma bo u tuo' ni'kɛ, ɲə ki là cère uyɛnsaa ɲ ɲɛnde ni'gbɛnɛnt. ⁴ Ni məh ni là li teh ibiɛre ma, na laan mən' ki tí baa' nɲ yé mikuum la, ní kpo. ⁵ La sunde mɛn Uwien təkɛ' nɛ nà ki de' nɛ lifɛl nnə bó tɛn bibaa gbɛreh u'bumu ma bo. U ye:

«N'bukɛ, la yɛ Yonbdaan ya tudɛre.

U kənh nin ɲɛ la,

la cère a'yɛnm ɲ saa.

⁶ Kimɛ Yonbdaan yɛ wà la,

u diɛh u ya tub nɛ.

U bɛn wà kɛ yé u'buk nnə

u ɲih wən nɛ.»

⁷ Tuo mɛn kɲ ji ijɛnd, kimɛ i cekndeh nɛ nɛ. Ni yé Uwien ya bumu ma nnə nɛ u diɛh ni'tub. Ki lɛ buk tɛ ɲə ki'baa ɲa diɛh ki'tub-i? ⁸ Uwien ɲa dɛrɛ' ni'tub tɛn u diɛh u'butəmu ya tub ma bo la, na yé u'bumu, ni yé ikpiɛb nɛ. ⁹ Nɲ yé ti'baambɛ bà yé binib nnə diɛh ti'tub ki cekndeh tɛ ti boh be la, nɲ li tien mila ɲə ta ji li tuo Baa wà tɛ paaki bó ya tudɛre, kɲ lɛ limiɛl-i? ¹⁰ Imən, ti'baambɛ taa' uyo wà ki diɛh ti'tub be ɲ cɛkn tɛ bi yɛ ma bo nnə ɲa fəke, ama Uwien wən diɛh ti'tub ti'mənm bo nɛ, ɲə ti là ɲməbe jəknt tɛn wən Uwien ɲa ɲməbe jəknt ma bo nɛ. ¹¹ Bi dɛrɛ' unil ya tubl itaan yà bo la, u'yɛnm ɲa səngɛ, nɲ yé uyɛnsaa nɛ u'bo. Ama ni ya puoli bó, nɲ ji yé bà tuo' bi dɛrɛ' bi'tub ki gbɛrɛ' be nnə bo uyɛnduən nɛ, ki cèreh bi teh nibonn nà cuube.

¹² Nɛn bo, tùɛrɛ mɛn kɲ sɛrɛ, kɲ li co nɲ faa. ¹³ Tùɛrɛ mɛn kɲ cubn ni li kpɛn isɛn yà, ɲə idien là sikrɛ i'tɛngbiɛmu ama yé ɲ faake.

Kristo yə li fuobe ma bo

¹⁴ Li nuunh mɛn ní li ɲmɛ nin unil kɛ, kɲ li pɛ Uwien ya sɛn bo nin ni'fɛl kɛ. Nnə ɲa ɲí la, uba mənən ɲa ɲ lɛ wə. ¹⁵ Li bɛn mɛn, ki là cère uba ɲ lúo Uwien ya juokm, ki là cère ni'ni uba ɲ li tɛ tɛn tisitontont, ki kpɛnh ɲə kɲ tuke fɛnfɛnm kɲ baa bà yebe bo kɲ tuln be. ¹⁶ Li bɛn mɛn, ki là li teh sənsondl, ki là li likeh Uwien ya bont fɛnm tɛn Esawu là tien' ma ki kuərə' u ɲməbe kibuciɛnk ya kpɛle wà nnə, ki teke' tijier ki jin' nɛn saan. ¹⁷ Ni bɛn ki ye ni ya puoli bó nɛ u ji là lá nuunh u'baa ɲ tien wə Uwien ya mən nɛ wa cenge' u'bó. Nin u muə' ki gbáan' ma kɛ nnə u'baa ɲa lèbre' yɛnmaale*.

¹⁸ Ni nɛkn' Uwien saan ma nnə, na yé ni laa' bii ni cii' Israyɛl yaab là laa' nà nin bi cii' nà Sinayi ya juəl ya ɲiɛl nnə nɛ. Bi là laa' umufafaa uba teknh li'bo piɛbu piɛbu, ki laa' nɲ biike' cinm, ki laa' kutafaabiiku, ¹⁹ ki cii' linatunl liba ya muə bó, ki cii' uniɛke uba bó. Bi

* **12:17** Migbiirm miɛ ya ciim tɛ bolm mile bo nɛ: Nin u muə' ki gbáan' ma kɛ nnə u'baa ɲa lèbre' yɛnmaale bii nin u muə' ki lèbre' u'tetɛm ma kɛ nnə, wa frɛ' ki lèbre' niba, kimɛ uyo nnə gèbre' ɲə.

cii' uniεke nnɔ bó ma nnɔ nε ki gbáan' ki ye ba ji yíe bέ rí liεbe kí cii ñɔbonl liba kí pukn.
²⁰ Kimε uniεke nnɔ ye ná nnɔ faa bi'bo nε. U ye:

«Wà kε mε' lijuɔl nnɔ la,
 ba nǐ yé kiwεnk mɔnɔn la,
 bέ rí yèke iten kí ku.»

²¹ Nà là tien' nnɔ là ηmɔbe bujεwaanbu cεen, nε Moyis len' ki ye: «Bujεwaanbu ηmɔbe nni haali n'gbenent kε tí ηɔh.»

²² Ama ninbi wɔn, ni nεkn' lijuɔl là bi yih lè Siyɔn ya juɔl nnɔ, ki nεkn' Uwien limiel ya daan ya du. Wun si: Yerusalem wà te paaki bó. Uwien ya tondb turbεnm te wun ni nε ki jeleh kunacenku. ²³ Ninbi baa' licekl là ni nnɔ ya nib yé Uwien ya bukpiεkmu mùa ya yel kele' u'saan paaki bó nnɔ nε. Ni baa' Uwien wà buh uηendun ya nib kε tibuur nnɔ saan nε. Ni baa' binib bà cuube, u cère' bi yé u yíe bέ rí li yé bidεnd bà nnɔ saan nε. ²⁴ Ni baa' *Yesu saan nε. Wɔn nε sere' Uwien cuo' nin binib kujɔtiefεnku kùa nnɔ ni. U ya sèm nε puube' ki tien' tε binib bà ηa ηmɔbe jɔknt. U'sèm nnɔ ya gber ηmε ki cεn' Abel yaam ya gber.

²⁵ Liike mεn ni'yul bo, ki la yíe ka rí cenge wà lienh nε nnɔ bó. Moyis là tɔke' binib Uwien ya gber kitink bo, ba cenge' u'bó nε ka ñen' utudere ni. Nǐ li tien mila ηɔ tinbi bà Uwien lienh tε haali paaki bó nnɔ ta tɔnge' u'gber la, ti li ñε utudere ni? ²⁶ Wɔn wà ya niεke là jènge' kitink uyo bo nnɔ, tí len' fεnfennɔ ki ye: «N li liεbe kí cère kitink rí jènge; na yé kitink baba, kutaaku mɔ ji li jènge nε.» ²⁷ U len' nà ki ye: «Kí liεbe kí cère nnɔ» ya tingi si: u ñen' tibont tà kε nnɔ li jènge nε wɔ́ rí taa tù kí ble ukele bo, kí daan tà ηa rí jènge tun rí li tuu ki te. ²⁸ Nεn bo, tí faare mεn Uwien kimε u de' tε udu wà ηa rí jènge ki yé tí'yu nε. Cère mεn tí li pukeh wɔ́ u yíe ma bo, kí li tuonh u'ñɔbu bó, kí li boh wɔ́. ²⁹ Imɔn, tí'Wien te ten umu nε ki wih ki ηèreh tibont kε.

13

Kristo yɔ li tien ma kí li sɔnge Uwien ya yεnm

¹ Li tuu kí yíe mεn tɔb ten ninjieb yíe tɔb ma bo. ² La sunde mεn kucεnku ya tek m bó, kimε biba teknh binib kucεnku nε ki tí teke' biba kucεnku ka bεn ki ye bi yé Uwien ya tondb nε. ³ Li tien mεn lipεkl ya nib bó ten ni'mɔ te lipεkl ni nε, kí li tien bi jèndeh binib bà nnɔ bó ten bi jèndeh ninbi nε.

⁴ Unil kε rí li boh upiikuɔn. Unil nin u'po la lindeh tɔb ya puoli bó, kimε Uwien li bu binib bà kε teh lisɔnsɔndl nin linaηmaal nnɔ tibuur.

⁵ La taa mεn ni'yul kí kpele ilike. Cère mεn ni'yεnm rí li sɔnge ni ηmɔbe nà bo. Kimε Uwien mɔnɔn len' ki ye: «Imɔn, ma rí sunde a'bó, ka rí wiε ηε mɔ.» ⁶ Nεn bo nε tí'ni unil kε li fre kí ñǐ lifɛl kí len kí ye:

«N'Yonbdaan nε se n'ciεk bó,
 ma fεnge bonn.

Unisaal li fre kí tien nni ba?»

⁷ Li tien mεn ni'ciεnb bà wɔkn' nε Uwien ya gber nnɔ bó, kí liike bi'fuobm là tí fɔre' ma bo, kí tεkn bi'taanl ni mitekjim ya sεn ni. ⁸ *Yesu Kristo ηa lèbreh. U là te ma bo nnɔ u biε ki te nnɔ nε dinnɔ ki li tuu ki te nnɔ nε. ⁹ La cère mεn binib rí taa miwɔknm mà kε ya bol ηa kpe sεn kí lere nε. Uwien ya juokm nε dienh tε mituɔm la, nǐ mɔn. Nǐ cère' tijier ya kùɔn yεn wɔn la, ya li toreh binib bà pε i'bo fiebu. ¹⁰ Ti ηmɔbe liponpuol liba, nε *Sufmbe bà yé bitɔtuɔrkaab Uwien ya ninbonl ni nnɔ ηa ηmɔbe sεn bέ rí ji li'bo ya jier, ¹¹ kimε bitɔtuɔrciεnb ya ciεn tukeh tiwεnt tà ya sèm, ki kɔh Uwien ya ninbonl ya dubenku bó ki teh ibiεre ya fεrm ya tuɔrl nnɔ bi ñεndeh tù udu ya gbε nε ki tí windeh. ¹² Nεn bo nε bi là ñen' Yesu udu ya gbε ki tí ku', ηɔ u'sèm rí ñen udu ya nib ya biere. ¹³ Nεn bo, cère mεn tí ñε kí cende wɔ́ udu ya gbε ki mɔ́ rí tuo bi suke wɔ́ isuk yà nnɔ. ¹⁴ Kimε ti kɔh udu wà ni kitink kiε bo nɔ́ ηa rí li tuu ki te. Ama tí'nun mɔn ti lá li kɔ udu wà ni wenli bo nnɔ bo

nε. ¹⁵ Wɔn *Yesu bo, cère mɛn tí li pèkeh Uwien uyo kε, kí li gɛh iyuon ki tɔkeh binib ki teh u yé Yonbdaan. Nɛn nε yé lituɔrl là ti teh lè ki dienh wɔn Uwien. ¹⁶ La sunde mɛn tɔb ya mɔnm ya tienm bó, kí li gbiinh ni'bont nin tɔb. Nɛn nε te tɛn lituɔrl ki sɔnge Uwien ya yɛnm.

¹⁷ Li boh mɛn ni'ciɛnb, kí li tuonh bi'ñuɔn bó, kime bɛn nε likeh nε, ki lá li tɔke' Uwien bi liliike' nε ma bo. Ni boh bε la, bi li sɔn bi'tuon nin uyenduɔn nε. Nnɔ ɲa ñí la, bi li sɔnh ki dunh nε, nε na í tore nε.

¹⁸ Li kàareh mɛn ki dienh tε. Ti bɛn ti'yɛnm ni, ki ye ta ɲmɔbe biil, kime ti nuunh tí li teh nà mɔn nε isɛn kε ni. ¹⁹ N lí tùɔreh ki gbáanh nε nε, ní li kàareh ki dienh nni ɲɔ Uwien í de usɛn í liɛbe ní ni'saan tonm.

Ikaarfɔrke

²⁰ Uwien nε yé uyenduɔn ya daan. U cère' ti'Yonbdaan *Yesu wà yé upekpaaciɛn nnɔ mɛkre' bitɛnkpiib ni. U ya sèm bo nε Uwien cuo' nin binib kujɔtieku kùa ɲa ɲmɔbe gbenm.

²¹ Uwien bugbɛn í cère ní li freh kí teh mimɔnm isɛn kε ni, kí li teh u yíe nà. Wɔ í cère *Yesu Kristo bo, tí li teh nà sɔnge u'yɛnm. Wɔn *Yesu Kristo nε si ukpiɛke uyo kε. Ami.

Tigbɛfɔrkaar

²² N'yaabε, n gbáanh nε nε, ñikn mɛn kí cenge n kɛle' tigbɛr tà í saake ni'gbɛnɛnt nɔ; ma lí kɛle' ní fɔke mɔnɔn. ²³ Ní li bɛn kí ye bi wiε' ti'ninje Timote ɲɔ. Ní yé u baa' n'saan tonm la, min nin wɔn li tɔke kí baa kí lε nε. ²⁴ Fuonde mɛn ni'ciɛnb nin Uwien ya nib kε. Itali yaab fuondeh nε. ²⁵ Uwien í juoke ni'kε.

Kugbɔnku kùà Saak kɛle' kù nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Tigber tà te Saak ya gbɔnku ni yé miwɔknm nɛ ki saakreh Kristo ya táan yà te uɛndun ni ni'kɛ saan nnɔ ya nib ya gbɛnɛnt. Saak kele' tù ki de' binib bà nnɔ lii yé Sufmbɛ bà teke' Kristo ki jin' nɛ.

Kugbɔnku kuu wɔngeh Kristo yaab miyɛnfuom mà li tore bɛ, bɛ rí li fuobe mitekjim ye ma bo nɛ. Unil teke' Uwien ki jin' la, u li sɔnh mitekjim ya tòn nɛ. U'tòn nnɔ wɔngeh ki teh u fuobe mɔnmɔnm Uwien ya nun bó (2:14-26).

Kugbɔnku kuu ni Saak tɔkeh bà ya nun mɔn bɛ rí lɛ lifaal nɛ ki teh bi la li likeh bijiinb fɛnm. U tɔkeh bifàadɛnb mɔ ki teh bi taah bi'faal ki teh nà nnɔ nɛ cèreh bi'faal nnɔ ɲa mɔn (5:1-6).

Kugbɔnku kuu ya fɔrm tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ rí li toreh tɔb, kí li kàareh ki dienh tɔb, kí li toreh bà wiɛ' tigbɛmɔnt ya sɛn bɛ rí liebe kí paan usɛn nnɔ bo (5:7-20).

Ifuonde

¹ Min Saak, n yé Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ. N kieh kugbɔnku kuu ki fuondeh ninbi Israyɛl yaab ya baamul piik nin ile ya nib* bà yɛrɛ' ki te uɛndun kɛ ni nnɔ nɛ.

Li ɲmɔbe mɛn kuminku mibiikm ni

² N'yaabɛ, *mibiikm mà kɛ ya bol lá tu' nɛ la, cère mɛn ni'kɛ rí li yé ni'bo uyɛnɲmaacien. ³ Kimɛ ni bɛn ki ye mibiikm lu' ni'bo ɲɔ na wiɛ' ni'tekjim la, mɪ faakreh nɛ ki dienh nɛ kuminku. ⁴ Cère mɛn ni'minku nnɔ rí tɪ fɔre ɲɔ ní li yé binib bà mɔn ki tɪ gben' ka pɔrɛ' niba. ⁵ Ni'ni miyɛnfuom pɔrɛ' wà la, wɔ rí miɛ mè Uwien wà ɲmɔbe tinimɔnt ki dienh binib kɛ faala, ka tiigeh uba nnɔ, nɛ u li de wɔ mè. ⁶ Ama wɔ rí miɛ nin mitekjim, ki la li ɲmɔbe yɛnmaale ilele, kimɛ unil ɲmɔbe iyɛnmaale ilele la, u naan tɛn iɲungbegbel yà kutafaaku joh ki findeh yè nɛ. ⁷ Udaan la li maaleh ki teh u li lɛ niba ti'Yonbdaan saan nɛ. ⁸ U ɲmɔbe iyɛnmaale ilele nɛ, ka bɛn u li cinbe kí tukn yà u'tòn kɛ ni.

Tijiint nin lifaal ya gber

⁹ Kristo yɔ wà yé ujiin la, wɔ rí li poknh, kimɛ Uwien kpiekɛ' wɔ ɲɔ. ¹⁰ Wà mɔ yé ufàadaan la, u'mɔ rí li poknh, kimɛ Uwien jiin' wɔ tingi ɲɔ. Ufàadaan li gèbre tɛn mimɔpuum sokreh ma bo nɛ. ¹¹ Uwien puɔ' ki bɛn' ki sɛ' timuɔr la, tɪ yuɔnh nɛ, nɛ tu'puum rí sokre, ka ji ɲmɔbe ɲuɔrku. Nnɔ nɛ ufàadaan nin u'tòn kɛ li juore fɛnm.

Mibiikm ya gber

¹² Unil wà *mibiikm tu' wɔ ɲɔ u ɲikn' ka lu' mi'ni la, Uwien ya mɔnm te u'bo, kimɛ u ɲikn' *mibiikm ni ki tɪ gben' la, u li lɛ limiɛl. Li ya suul nɛ Uwien pòn' ki ye u li de lè binib bà yíe wɔ nnɔ. ¹³ *Mibiikm tu' wà la, u la ye Uwien nɛ biike' wɔ, kimɛ niba ɲa rí fre kí sure Uwien wɔ rí tien nà bre, nɛ u'mɔ ɲa rí sure nil wɔ rí tien nà bre. ¹⁴ Ama unil kɛ ya nunfɔke nɛ díɛh wɔ ticuɔr ki coh wɔ. ¹⁵ Unil ɲmɔbe ununfɔke ki gbien' la, u cèreh u teh ibiere nɛ. Ibiere nnɔ mɔ tɪ yɛbre' ki gbien' la, í tukeh wɔ ki joh mikuum ni nɛ.

¹⁶ N'yaab bà n yíe bɛ, la li lɛreh mɛn ni'ba tuu ya bont ni: ¹⁷ Mipum mà kɛ mɔn ki tɪ gben', ɲɛh paaki bó nɛ. Mɪ ɲɛh Uwien wà ɲɛn' tiwenwent tà te paaki nnɔ saan nɛ. Wɔn nɛ ɲa lèbreh, ka jèngeh, ka ɲmɔbe cinɲunl mɔ. ¹⁸ U yíe tɛ, ki cère' ti tien' u'yaab kí ɲɛ u'gber tà yé tigbɛmɔnt nnɔ bo, ɲɔ tɪ li yé u ɲɛn' tibont tà kɛ nnɔ ya sɛnlierb nɛ.

* **1:1** Israyɛl yaab ya baamul piik nin ile ya nib nnɔ li fre kí li yé Uwien ya nib kɛ mɔ.

Li cengeh mæn kí li teh ni ciìh nà nnò

¹⁹ N'yaab bà n yíe bε, bende mæn kí ye nǐ mæn unil kε rí pele itub kí li cengeh nε, ama wò rí cuo u'lenl, kí la cère u'benku ni mǎ rí li beh tontonm, ²⁰ kímε unil ya benku ni ben' la, wa ji teh nà cuube Uwien ya nun bó. ²¹ Nεn bo, wiε mæn nà kε li kuòn nε tijòknt nin mibiεrciεnm ya tòn kε. Teke mæn tigber tà Uwien tien' tù ni'ni nnò nin lifèsangl, tun nε li fre kí ηmíεn nε.

²² La cèreh mæn ni'yεnm rí li songe Uwien ya gber ya cengm baba bo, li teh mæn tù ye ma bo nnò mǎ. Na teh nnò la, ni lεreh ni'ba nε. ²³ Unil cenge' Uwien ya gber, ka teh tù ye nà nnò la, u te tεn wà liike' u'ba kinunliik ni nε. ²⁴ U liike' kí siere' la, i ya tǎan bo, u pòk kí sunde u bi laa' u'ba len ma bo nε. ²⁵ Ama unil sekn' yiko kí bende' u yé yikomǎnmǎn, kí yé yiko wà li ñεn wò ibiεre ya yonbt ni, kí pε u'bo, ka yé yεnsundm ya nil, kí teh u ye ma bo la, Uwien ya mǎnm li te udaan bo u'tòn kε ni nε.

²⁶ Unil ye u pε Uwien ya sεn bo, ka coh u'lenl la, u lεreh u'ba nε. Nε u'Wien ya sεn bo ya paanm nnò mǎ yé fεnm nε. ²⁷ Uwien ya sεn bo ya paanm mà mǎn kí ñaan wǎn ti'Baa Uwien ya nun bó si: kí li toreh mutεnkpiibumu nin bikpopiib bi'jènd ni, kí li coh a'ba, kí la cèreh uηendun ya jòknt kòh ηε.

2

La bùh mæn uba kí cεn' utò

¹ N'yaabε, ninbi bà teke' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo wà ηmòbe ukpíεke kí jin' nnò, ji la ηmòbe mæn gèngènde. ² Kí lε uba baa' kí lá kǎn' ni'taanl ya duku ni, kí pii miñòkm ya gbiεk, kí guo tikpεlcεmǎnmǎnt; nε utò mǎ baa' kí yé ujiin, kí guo ikpεlcεyǎyǎl la, ³ ni selndeh wà guo tikpεlcεmǎnmǎnt nnò cεen nε, kí tòke wò kí ye: «Sin, kèle niε saan kibíεk kà mǎn bo,» kí tòke ujiin nnò mǎ kí ye: «Sin, sere niε bó» bii «Kèle tink ni n'taan bó.» ⁴ Nεn nε wǎngεh kí teh ni ηmòbe igèngènde ni'ni, kí buh tǎb tibuur nin iyεnmaalbiεre.

⁵ N'yaab bà n yíe bε, cenge mæn, Uwien gènde' binib bà yé bijiinb uηendun wuu ni ηò bε rí li yé bifàadεnb mitekjim bo, kí li yé Uwien ya bel ya faajib. U là pùon' kí ye u li de lè binib bà yíe wò nnò nε. ⁶ Ama ninbi yih bijiinb fεnm nε, kí boh bifàadεnb. Bi lε ba wǎbndeh nε kí taah nε kí jondeh tibuur-i? Na yé ben bifàadεnb-ii? ⁷ Ben nε ηa saah *Yesu ya yel-ii? Li ya yeñaanl nε ηa cère' ni yé Uwien yaab-ii?*

⁸ Tò, yiko wà te *Uwien ya gbǎnku ni kí cεn' u'tò nnò ye: «Li yíe a'tò tεn a yíe a'ba ma bo.» Ni boh wò mǎnmǎnm la, ni teh nà mǎn nε. ⁹ Ama ni ηmòbe igèngènde ni'ni la, ni teh ibiεre nε. Nε yiko nnò li cère bε rí biin nε, kímε na bon' wò. ¹⁰ Wà kε boh yiko ya gber kε, ka lá bon' tuba mǎnǎn la, wa bon' yiko kε nε. ¹¹ Kímε wà len' kí ye: «La teh nanmaal nnò», wǎn nε liεbe' kí len' kí ye: «La ku nil mǎ.» Nǎ tien' nanmaal ama kí nín ku' unil la, ηa bon' yiko nnò kε nε. ¹² Li lienh mæn, kí li sǎnh tεn binib bà Uwien li bu bε tibuur yiko wà cèreh binib ñεh ibiεre ya yonbt ni nnò bo. ¹³ Kímε wà ηa muòh cεcεkm la, Uwien mǎ li bu wò tibuur, ka rí muò wò cεcεkm. Ama wà muòh micεcεkm ηa jie buur ya daali.

Mitekjim mà ηa ηmòbe tòn ya gber

¹⁴ N'yaabε, unil len' kí ye u ηmòbe mitekjim, ka sǎnh mi'tòn la, u ηmòbe kpele-ee? U'tekjim nnò li fre kí ηmíεn wǎ-òò? ¹⁵ Tò, kí lε ni'ninje uba bii ni'ninε uba rí li te ka ηmòbe wεngolkaar, ka ηmòbe daali kε daali ya jier, ¹⁶ nε ni'ni uba rí ji rí tòke bε kí ye: «Ni'yaam rí li ηmε, tǐ gole mæn, kí ji kí gbo,» ka de' bε nà pǎre' bε la, nǐ ηmòbe kpele-ee? ¹⁷ Nnò nε mitekjim mà mǎ ηa sǎnh tuonl la, mǐ yé fεnm nε.

¹⁸ Tò, uba li ye: «Uba ηmòbe mitekjim, nε utò sǎnh itòn.» N'mǎ li jiin' udaan kí ye: «Laan wuǎn nni a'tekjim mà ηa sǎnh tòn nnò, ηò min ya tòn rí wuǎn ηε kí ye n ηmòbe mitekjim.» ¹⁹ A teke' kí jin' kí ye Uwien te uba nε. A tien' nǐ mǎn nε. A nín li ben kí

* **2:7** Migbiirm miε ya ciim te bolm mile bo nε: Ben nε ηa saah *Yesu ya yel-ii? Bii ben nε ηa saah liyeñaanl là Uwien de' nε lè nnò-òò?

ye isenpol mɔ teke' ki jin', nɛ ki te bujɛwaanciɛnbu ni. ²⁰ Ujɔr sin, a yie ɔ wuɔn ɛ ki ye mitekjim mɔ ɛa sɔnh tɔn la, mɔ yɛ fɛnm nɛ-ɛɛ? ²¹ Ti'yaaje *Abraham ya tɔn bo nɛ Uwien la ye u yɛ ugbɛmɔndaan ki cuube u'saan, kimɛ u la tuo' Uwien ya ɔbu bɔ nɛ ki taa' u'bijɛ *Isaak wɔ ɔ tien lituɔrl liponpuol bo. ²² A laa'-aa! U la ɛmɔbe mitekjim nɛ ki sɔnh mi'tɔn mɔ. U'tɔn nnɔ nɛ wuɔn' ki ye u teke' Uwien ki jin' imɔn. ²³ Ni tien' tɛn na la kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Ni kele' ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nɛn bo nɛ Uwien la bu' wɔ ugbɛmɔndaan,» ki yin' wɔ u'jɔ. ²⁴ Ni laa'-aa! Itɔn bo nɛ Uwien buh unisaal ugbɛmɔndaan, na yɛ mitekjim baba bo nɛ.

²⁵ Nnɔ nɛ Lahab wɔ la yɛ ujenkpend nnɔ teke' Sosuwe ya tondb kucɛnku, ki tɔke' bɛ ki ye bɛ ɔ taa usɛnpaankɛ kɔ liebe kɔ kun. Nɛn bo nɛ Uwien bu' wɔ ugbɛmɔndaan.

²⁶ Tɔ, tigbɛnɛnt ɛa ɛmɔbe fuorku la, tɔ kpo' ma nnɔ, nnɔ nɛ mitekjim mɔ mɔ ɛa ɛmɔbe tɔn la, mi'mɔ kpo' nɛ.

3

Li coh mɛn ni'len

¹ N'yaabɛ, la li nuunh mɛn ni'kɛ ɔ li yɛ biwɔnwɔknɔ, kimɛ ni bɛn ki ye Uwien li bu tinbi bɔ wɔknɔ nnɔ tibuur nɛ ɔ li faa kɔ cɛn binitɔb kɛ. ² Kimɛ ti'kɛ bih isɛn yɔ yɛbe ni nɛ. Unil lienh ka tɔreh ki bih la, wɔn nɛ mɔn ki ti gben', ki li fre kɔ cuo u'ba. ³ Ti kuɔndeh itaan ya ɔuɔn ni mugbiɛmu, yɔ ɔ li ciuh ti'ɔuɔn bɔ ɛa ti li freh ki pekreh yɔ nɛ. ⁴ Liike mɛn, iɛrciɛn yɛbe ki kɛ ma bo. Ama kutafaabiiku fii' ki tɔreh yɔ la, biɛrkurb taah tiɛkurlɛnbɛnt tɔ ki kɔreh yɔ, ki cɛreh i joh bi yie na bɔ nnɔ waa nɛ. ⁵ Nnɔ nɛ lilɛnl mɔ yɛ nibonwawaann tigbɛnɛnt bo, ama li nɔn wɔngɛh li'ba ki gbiekeh tibont tɔ yɛbe ni nɛ. Liike mɛn, kimukuɔnk li fre kɔ cɛre lifuɔciɛnl ɔ teke umu. ⁶ Tɔ, lilɛnl mɔ te tɛn umu nɛ, ki yɛ mibiɛrm kɛ ɔh na saan ki te ti'gbɛnɛnt bo. Li kuɔndeh ti'gbɛnɛnt kɛ tijɔknt, nɛ ki wɔndeh ti'fuɔbm kɛ. Lilɛnl ya mu nnɔ naan umu wɔ ɛa ɔ kpiin nnɔ ya mu nɛ. ⁷ Unisaal freh ki lɛreh ki coh kumuɔku ni ya wɛnt kɛ ya bol nin inuɔn kɛ ya bol nin tiwɛnt tɔ fuunh kubɛnku bo kɛ ya bol nin ijen kɛ ya bol ki dieh. ⁸ Ama lilɛnl len, uba ɛa ɔ fre kɔ cuo lɛ, li lɛbreh ni'kɛ bɔ nɛ, ki bre tɛn tilɔbr, ki kuuleh. ⁹ Ti taah lilɛnl nɛ ki pɛkeh Baa Yonbdaan, ki liebe' ki taah len nɛ ki wiɛnh binib bɔ wɔn Yonbdaan Uwien ɔn' bɛ, bi naan wɔ nnɔ miɔum. ¹⁰ Buɔbaabu bua pɛkeh wɔn Yonbdaan Uwien nnɔ, bun nɛ liebe' ki wiɛnh binib mɔ miɔum. N'yaabɛ, na mɔn nɛ ɔ li te nnɔ. ¹¹ Liɔunbunl liba li fre kɔ bunge uɔunbunnnun uba ni miɔunm mɔ ɛmɛ nin mɔ lelke nba bo-oo? ¹² N'yaabɛ, bukɛnkenbu li fre kɔ lɔn isɔan-ii*? Bi isiin yɔ bi taah i'bi ki ɛh fɛn nnɔ li fre kɔ lɔn ikenken-ii? Nnɔ nɛ liɔunbunl liba mɔ ɛa ɔ fre kɔ bunge miɔunm mɔ lelke nin mɔ ɛmɛ nba bo.

Miyɛnfuom mɔ ɔn' paaki bɔ

¹³ Unil te ni'ni ki ɛmɔbe miyɛnfuom nin mibɛnm la, wɔ ɔ cɛre u'tetɛmɔnmɔnm ɔ wuɔn kɔ ye u ɛmɔbe mɛ, kɔ li ɛmɔbe lifɛsɔngl, kɔ li ɛmɔbe miyɛnfuom u'tɔn kɛ ni. ¹⁴ Ama iponponbbiɛre yɛbe ni'fɛl ni, nɛ ni ɛmɔbe kunaniɛrku tɔb bo la, la pɛkeh mɛn ni'ba ki nɛndeh ki teh ni yɛ bigbɛmɔndenb. ¹⁵ Mi ya yɛnfuom ya bol ɛa ɔn' paaki bɔ, ama mɔ yɛ uɔndun nin unisaal ya yɛnfuom nɛ, ki tonde' ki yɛ usɛnpol yaam. ¹⁶ Kimɛ iponponbe nin kunaniɛrku te na saan la, fɛnfɛnm nin itɔnbieri kɛ ya bol mɔ te nɛn nɛ. ¹⁷ Ama miyɛnfuom mɔ ɔn' paaki bɔ nnɔ, ɛa ɛmɔbe jɔknt, nɛ ki diɛnh uyɛnduɔn, ki cɛreh kuɔtaaku te, ki cɛreh unil muɔh u'tɔ micɛɛkm, ki sɔnh itɔnmɔnmɔn. Mi ya yɛnfuom ɛa ɛmɔbe gɛngɛnde, ka cɛreh nil yɛ ɔuɔn ilele ya nil mɔ. ¹⁸ Bɔ nuunh binib ya yɛnm ɔ li dɔ nnɔ, bi sɔnh uyɛnduɔn ya tɔn nɛ, nɛ bi'tɔn nnɔ cɛreh binib teh na cuube Uwien ya nun bɔ.

* **3:12** Bi lɛbre' liɔonbɔnl la ki ye isɔan nnɔ; li kele' Grɛkmbɛ ya lenm ni ki Olifi ya bi nɛ.

4

Uɲɛndun ya jɔ yé Uwien ya nɛnnɛnd nɛ

¹ Ifinfinde nin ikònkòn ñɛn' la ni'ni? I ñɛn' iyɛnmaalbiere yà te ni'fèl ni ki jèndeh nɛ nnɔ ni nɛ. ² Ni'nun mɔn tibont bo, ama na rí fre kí lɛ tù. Ni ɲmɔbe iponponbe ki kuuleh ni'tɔb; nin nɛn kɛ na lɛnh niba. Nɛn nɛ cère' ni findeh, ki kɔnh tijɛr. Na ɲmɔbe niba, kime na miɛh Wien. ³ Ni miɛh mɔnɔn la, na lɛnh, kime ni'yɛnmaale ɲa mɔn. Ni miɛh ki nuunh ní li teh ni'yɛnm yíe nà nɛ. ⁴ Ni yé binib bà ɲa cuube Uwien saan nɛ. Na bɛn ki ye unil yíe uɲɛndun la, u yé Uwien ya nɛnnɛnd nɛ-ɛɛ? Wà nuunh wɔ rí jɔre nin uɲɛndun la, u kpɛndeh Uwien ya nɛnnɛnd nɛ. ⁵ Bii ni maaleh ki teh nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ɲa sè u'Fuoñaanm mà te ti'ni nnɔ bo nnɔ» yé fɛnm nɛ-ɛɛ? ⁶ Ama Uwien juoke' tɛ ki tì gbien', kime ní kele' u'gbɔnku ni ki ye: «Uwien nɛn bà ɲmɔbe tigbengt, ama u teh bà jiiindeh bi'ba tingi tinimònt.»

⁷ Li boh mɛn Uwien, kí tuobe usɛnpol nin tijɛr ɲɔ wɔ rí sɛn kí jɛnde ni'saan. ⁸ Nɛkn mɛn Uwien, u'mɔ li nɛkn nɛ. Bibiɛrdɛnbɛ, tùɔre mɛn ni'ba. Ninbi iñuɔn ilele ya nibɛ, wende mɛn ni'fèl. ⁹ Bɛnde mɛn kí ye ni te micɛɛckm ni, kí li muɔh ikumuɔ. Cère mɛn ni'laar rí kpɛnde imuɔ, kí cère ni'yɛnsɔnge mɔ rí kpɛnde uyɛnsaa. ¹⁰ Jiin mɛn ni'ba tingi Yonbdaan Uwien ya nun bó, ɲɔ wɔ rí kpiɛke nɛ.

La buh mɛn tɔb buur

¹¹ N'yaabɛ, la lienh mɛn tɔb bo fɛnfɛnm. Unil lienh u'tɔ bo fɛnfɛnm bii u biindeh wɔ la, u lienh yiko bo nɛ fɛnfɛnm ki teh wa mɔn. Unil ye yiko ɲa mɔn la, wa ji boh wɔ, ama u nuunh wɔ rí lèbre wɔ kí tien wɔn yíe ma bo nɛ. ¹² Uwien baba nɛ dienh *yiko, ki yé wà buh tibuur. Wɔn nɛ li fre kí ɲmɛn unil, kí liebe kí fre kí ku wɔ mɔ. Sin, unilɔ, a yé ɲmɛ nɛ ki biindeh a'tɔ?

La ɲmɔbe mɛn gbengt

¹³ Cenge mɛn fɛnfɛnnɔ, ninbi bà lienh ki teh: «Dinnɔ bii wenli, ti li jo wuu ya du ni, kí tì tien libinl liba, kí tien ukpenkpɛnde kí lɛ kpɛle nnɔ,» ¹⁴ na bɛn nà li wun tu nɛ? Ni'miel yé ba? Ni naan ligunl nɛ. Lí lu' la, na rí wuɔke nɛ lè rí pɔk kí gben. ¹⁵ Ni bi li lienh ki teh: «Yonbdaan Uwien yíe ki cère' ti fuobe la, ti li tien niɛ nin niɛ nɔ nɛ.» ¹⁶ Ama fɛnfɛnnɔ ni ɲmɔbe tigbengt nɛ ki wɔngɛh ni'ba. Tu ya gbengt ya bol ɲa mɔn. ¹⁷ Nɛn bo, unil bɛn mimɔnm ya tienm, ka teh mè la, u tien' ibiere nɛ.

5

Ni bre bifàadɛnb bo

¹ Cenge mɛn fɛnfɛnnɔ, ninbi bifàadɛnbɛ: muɔ mɛn kí kpiɛnde micɛɛckm mà lá li tu nɛ nnɔ bo. ² Ni'faal yon'-a! Likuotuul mɔ mɔn' ni'kpɛlcɛr-a! ³ Ni'ñɔkm nin ni'like ya kur kɔn' itɛnmɔn ɲɔ. I ya tɛnmɔn nɛ li cère bɛ rí biin nɛ. I li ɲmɔn nɛ tɛn umu nɛ. Uɲɛndun bɛnh wù rí gben nɛ, nin nɛn kɛ ni kùleh lifaal ki cokndeh. ⁴ Liike mɛn, bitonsɔnb bà taan' ni'kpàan ni ya jier, ɲɔ ni yíe' ka pèn' bɛ bi'paaku kɛ nnɔ muɔh ku'bo. Nɛ bi'muɔ nnɔ lu' Yonbdaan Uwien, mituɔm kɛ ya daan ya tubl ni. ⁵ Ni te liwiɛl ni nɛ uɲɛndun wuu ni, ki teh nà sɔnge ni'yɛnm, ki jinh ki gbengreh tɛn bi jindeh tiwɛnt tà tù rí gbenge bɛ rí kù. ⁶ Ni biin' binib bà ɲa bii' niba ki ku' bɛ, ba kɔn' bi'ba bo.

Kuminku nin ikaare ya gber

⁷ N'yaabɛ, li ɲmɔbe mɛn kuminku kí tì baa Yonbdaan ya baam. Liike mɛn, ukpaal ɲmɔbe kuminku kùa ya bol. U tì rí gu uyo wà u'kpàabu ya jier li tien mɔnmɔnm nɛ kí cin utɛkpiɛk kí tì baa utɛfɔrkɛ. ⁸ Ni'mɔ rí taa mɛn kuminku, kí li faakreh ni'ba, kime uyo wà Yonbdaan li baa ní nnɔ nɛkn' ní ɲɔ!

⁹ N'yaabe, la po mɛn tɔb bo, ɲɔ Uwien la lá bu nɛ buur. Liike mɛn, wà li bu tibuur nnɔ baa' ki gben'-a! ¹⁰ N'yaabe, li tɔkreh mɛn Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ bà là len' Yonbdaan ya yel bo nnɔ ya jɛnd nin bi'minku. ¹¹ Ti lienh binib bà ɲmɔbe kuminku ijɛnd ni ki tɪ gben' nnɔ bo nɛ ki teh Yonbdaan ya mɔnm te bi'bo. Ni cii' Sɔb là ɲmɔbe kuminku kùà ya bol, ki bɛn Yonbdaan là tien' nà ki de' wɔ ijɛnd nnɔ ya gbenm. Kimɛ Yonbdaan ɲmɔbe lifɛsɔngl ki gbien', ki muɔh binib micɛɛkm.

¹² N'yaabe, nibonn kɛ ni, la pole mɛn taaku, ki niireh nin tink, ki la pole bonn niba nin nitɔnn. Nɛn bo, ni len' ki ye: «Nì te nnɔ la, nè í li te nnɔ,» ni tí ye: «Na te nnɔ la, nǐ la li te nnɔ», ɲɔ ni la lu Uwien ya buur ni.

Li kàareh mɛn ki dienh biwiɛnb

¹³ Ni'ni uba te ijɛnd ni la, wɔ í li kàareh. Ni'ni uba ɲmɔbe uyɛnsɔnge la, wɔ í li gɛh iyuon ki dondeh Uwien. ¹⁴ Ni'ni uba bun la, wɔ í yin Kristo ya taanl ya ciɛnb, bɛ í kàare kí de wɔ, kí taa mikpɔm kí fanfaan wɔ Yonbdaan ya yel bo. ¹⁵ Bi kàare' nin mitekjim la, Yonbdaan li cère uwien nnɔ í faake, kí cère wɔ í fii. U tien' ibiɛre mɔnɔn la, u li fère wɔ yì. ¹⁶ Nɛn bo, li tɔkeh mɛn tɔb ni'tuonbiɛɛ, kí li kàareh ki dienh tɔb, ɲɔ Uwien í de nɛ laanfɛ, kimɛ ugbɛmɔndaan ya kaare ɲmɔbe mituɔm ki gbien'. ¹⁷ *Eli là yé unisaal tɛn tinbi nɛ, ki kàare' nin inunmɔn ki ye taa la nii. Nɛ taa ɲa tuore' tink bo haali ibin ita nin inmaale iluob. ¹⁸ U tí liɛbe' ki kàare', nɛ Uwien cère utaa nii', kitink sɔnge' nɛ tijier tien'.

¹⁹ N'yaabe, ni'ni uba tùre' tigbɛmɔnt ya sɛn ɲɔ utɔ jiiin' wɔ ní la, ²⁰ udaan í li bɛn kí ye: «Unil jiiin' ubiɛrdaan wà tùre' tigbɛmɔnt ya sɛn la, u ɲmɛn' udaan nɛ, ki li cère Uwien í fère ibiɛre ì yebe.»

Kugbɔnkpiεku kua Pier kele' kù nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pier yé Yesu Kristo ya tond nε. U kele' kugbɔnku kuu ki de' Kristo yaab bà te Asi ya tinfenm ni nnɔ. Bi jènde' bε ki gbien' kimε bi teke' Kristo ki jin' (1:1; 2:11). Nεn bo nε Pier kele' kugbɔnku kuu wɔ n saake bi'gbenεnt kí tore bε bi'tekjim nin bi'dendεnl ni.

U ye Yesu Kristo ya mεkrm bitenkpiib ni nnɔ nε yé lidendεnl nnɔ. Len nε cèreh binib tuonh isuk nin bi teh bε fenfenm wà nnɔ tεn Yesu. U tɔke' bε ki ye bε n tεkn Yesu Kristo ya taal ni.

Iyonbe yà ya cεnbaambe ηa yé Kristo yaab nin bipiib bà ya cieɓ ηa yé Kristo yaab ben wɔn, bi'tetem nε li cère binitɔb n bende mitekjim yé nibonn nà. Mi ya tetem nε wɔngeh bà ηa yé Kristo yaab ki teh Kristo yaab ηa ηmɔbe biil.

Ifuonde

¹ Min Pier, n yé *Yesu Kristo ya tond nε. N kieɓ kugbɔnku kuu n de ninbi bà Uwien gènde' nε ni yere' ki te Pɔnt nin Galasi nin Kapadosi nin Asi nin Bitini ya tinfenm ni, ki yé bicεnb ni'bó nnɔ nε. ² Baa Uwien là bobn' ki gènde' nε haali uyoyo ní li yé u'yaab *Mifuoñaanm bo, kí li boh *Yesu Kristo ηɔ u'sèm n sɔkre kí lùore nε nε. Uwien n juoke nε kí gbien, kí de nε uyenduɔn mɔ kí gbien.

Uwien muɔ' tε micεεkm ki ηmien' tε

³ Tí pèke mεn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U'nimɔncient bo nε u cère' ti maa' ki lere' kí nε *Yesu Kristo ya mεkrm bitenkpiib ni bo, ηɔ tí li ηmɔbe lidendεnl là ηa ηmɔbe juorm, ⁴ kí lε lifaal là mɔn, ka n saa, jɔknt mɔ ηa n kɔ lè. U bonde' lifaal nnɔ ki ble' nε paaki bó nε. ⁵ Nε kí nε mitekjim bo Uwien gu nε nin u'tuɔm, ki gu ufɔfɔryo, uyo wà u li wuɔn upaan bo kí ye ni ηmere'.

⁶ Nεn bo nε ni poknh. Ni yé mibiikm ke ya bol saah ni'yεnm fenfennɔ mɔnɔn la, mibiikm nnɔ ηa n wuɔke. ⁷ Mεn nε wɔngeh ki teh ni ηmɔbe mitekjim mɔnmɔnm bii na ηmɔbe. Miñɔkm yé nibonn nà ηa n li tuu ki te nε. Ama bi dondeh mε kí bende mɔ mɔn bii ma mɔn-i. Ni'tekjim nnɔ cεn' miñɔkm. Ni'tekjim nnɔ bo nε, lidaali là *Yesu Kristo li nεn u'ba upaan bo nnɔ, ni li ηmɔbe kupεnpekɔ nin ukpieke nin lisel. ⁸ Wɔn wà na laa' wɔ, ki yíe wɔ, ki teke' wɔ ki jin' ka laan lɔ biε ki laa' wɔ. Nεn bo nε ni te uyensɔngciεn wà ta ben ti li taa iñɔbon yà kí tɔke u'gber nnɔ ni ki poknh. ⁹ Nnɔ nε ni laa' nà bo ni teke' *Yesu ki jin'. Nεn si: ni'ηmienm.

¹⁰ *Uwien ya nɔbonsɔknɔb là tùre' ki fiin' miηmienm bugben ya gber, nε ki sɔkn' nε Uwien bonde' wɔ n de nε bupaabu bùa nnɔ ya gber. ¹¹ Bi là fiin' bε n bende Kristo ya Fuoñaanm te bi'ni ki tɔke' bε nà ke nnɔ li tien uyo wà nin nɔ li tien ma bo nε. Mɔ là juɔ' ki tɔke' bε Kristo lá li ji ijend yà nin ni ya puoli bó u li lε ukpieke wà nnɔ ya gber nε. ¹² Uwien là kpiire' ki tɔke' biñɔbonsɔknɔb nnɔ ki ye tigber nnɔ ηa yé ben nin bi'yul yaar, tù yé bi sɔkndeh tù ninbi bà nnɔ yaar nε. Fenfennɔ bà tɔkeh tigbemɔnmɔnt nnɔ nε tɔke' nε tigber nnɔ kí nε *Mifuoñaanm ya tuɔm bo. Uwien nε cère' *Mifuoñaanm nnɔ nεn' paaki bó ki jiire' ní. U'tondb mɔnɔn ya nun mɔn bε n bende tigber nnɔ ya tingi nε.

Li ηmɔbe mεn mitetemɔnmɔnm

¹³ Nεn bo, bonde mεn kí li gu, kí li co ni'ba, kí li ηmɔbe lidendεnl kí tɔ gben kí ye ni li lε bupaabu lidaali là *Yesu Kristo li nεn u'ba upaan bo nnɔ. ¹⁴ Ni yé binib bà boh Uwien ma nnɔ, ji n dàan mεn na laan là ben Wien ηɔ ki teh tibont tà ni'yεnm yíe ma bo nnɔ. ¹⁵ Ama

ni la li ηmabe jəknt ni'tetem ke ni kimε Uwien wà yin' ne nnə ηa ηmabe jəknt, ¹⁶ kimε nĩ kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye: «Li yé mən biñaanb, kimε u yé uñaan ne.»

¹⁷ Ni'kaare ni, ni yih Uwien wà ηa gèndeh, ki büh unil ke u'tùon kpε ma bo ni'Baa ma nnə, li ηmabe mən mitetem mà wəngēh ki teh ni boh Uwien uyo wà ni laan te kitink kiε bo nə. ¹⁸ Nĩ li ben kí ye Uwien ηa taa' tibont tà ηa li tuu ki te tən ilike ya kur bii miñòkm ne ki de' ne ki wiε', ki ñen' ne ni là guəre' ni'yaajeb ya fuobm mà, ma ηmabe mĩ kunh nà bó nnə ni. ¹⁹ Ama u taa' Kristo ya sēm mà mən ki cən' nibonn ke tən kipebuk kà ya niba saan ηa gbè, ka ηmabe jəknt ne ki de' ne ki wiε'. ²⁰ Uwien là gènde' wə ki laa' wà laan ñen' uηendun, ne ki cère' ninbi bo, u taa' u'ba ki wuən' idenfərke yie nə. ²¹ Wəon bo ne ni teke' Uwien wà məkre' wə bitenkpiib ni, ki kpieke' wə nnə ki jin'. Nən bo ne ni teke' Uwien ki jin', ki ηmabe u'bo lidəndənl.

²² Ni pε tigbεmànt bo ma nnə ne cère' na ηmabe jəknt. Nən bo, ní li yíe təb imənmənt tən ninjieb yíe təb ma bo. Tùore mən kí li yíe təb nin ni'fəl ke. ²³ Uwien ya gber ne cère' ni maa' ki lere'. Tigber nnə ηa te tən nibonn nà li saa, tù tuu ki te ne ki dienh limiel. ²⁴ Nĩ kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye:

«Nisaal ke nisaal te tən timuər ne,
ne nà ke yé u'bo ukpieke nnə
te tən miməpuum.

Timuər kuoreh ne tu'puum sokreh.

²⁵ Ama Yonbdaan ya gber tun tuu ki te uyo ke ne. Tigber nnə tun si: bi təke' ne tigbεmənmənt tà nnə.»

2

¹ Nən bo, dāan mən mibiεrm ke ya bol nin milerkjim ke ya bol, ki la ηmabe ñuən ilele, ki la ηmabe nunfəke, ki la lienh ki saah təb. ² Li febnh mən Uwien ya gber bo tən kicənfəndk febnh ma libiil bo. Uwien ya gber te tən mibiim mà mən ne, kí li cère ní kpére kí le limiel Uwien saan, ³ kimε ni laa' Yonbdaan ηmabe tinimənt ma bo.

Kristo te tən litenl ne ki co Uwien ya duku

⁴ Nεkn mən Yonbdaan saan. U te tən litenl là fuobe ne. Binib wiε' lè, ne Uwien gènde' lè, li yé u'bo nibonmənn. ⁵ Ni'mə te tən iten yà fuobe ne. Nən bo, cère mən Uwien ní taa ne kí mε *Mifuoñaanm ya duku. Nĩ li yé licεkl là Uwien gènde' lè ki tien' bitətuərkaab, kí li teh ituəre ki dienh wə tən *Mifuoñaanm ye ma bo, ne *Yesu Kristo bo, u li tuo ituəre nnə.

⁶ Kimε nĩ kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye:

«Liike mən, n gènde' litenl là yé n'bo nibonmənn,
ki tien' litenl là co kuduku,
ki ble' Siyən ya du ni,
wà ke du li'bo la, fe ηa ní ji wə.»

⁷ Ninbi bà teke' ki jin' nnə,

litenl nnə yé ni'bo nibonmənn ne.

Ama bà ηa teke' ki jin' nnə bo ne nĩ kele' ki ye:

«Litenl là bidumεb wiε' lè nnə,
lən lá tien' litenkpiekl là co kuduku,

⁸ ki yé litenl là binib li lεkeh li'bo,

ki yé litenl là li gbəbreh binib mə.»

Bi li lεkeh li'bo, kimε ba tuo' Uwien ya gber,

ne Uwien sien' bε nnə.

⁹ Ama ninbi yé libol là Uwien gènde' lè ne,

ki yé wəon ubεrcien ya tətuərkaab,

ki yé linibol là te ki de' wəon baba,

ki yé u'nib.

U gènde' nε, ní li kpaandeh u sɔn' itùoncien yà nnɔ nε.
 Wɔn nε ñen' nε licinñunl ni,
 ki kuɔn' nε u'wenwenku kùà ñmɔbe kuñuɔrku nnɔ ni.
¹⁰ Uyo uba na là yé Uwien ya nib,
 ama fɛnfennɔ ni ji yé u'yaab nε,
 na là yé u muɔ' binib bà micεcεkm nnɔ,
 ama fɛnfennɔ ni ji yé u muɔ' binib bà micεcεkm nε.

Li ñmɔbe mɛn mitetem mà wɔngeh ki teh ni yé Uwien ya nib

¹¹ N'jɔtiebε, ni yé bicɛnb nε kitink kiε bo ki gèbreh. Nɛn bo nε n sureh nε ní li coh ni'ba unisaal ya yɛnm pɛ tibont tà bo, tù piendeh wɔ u la tien' Uwien yíe nà nnɔ bo. ¹² Ní li ñmɔbe mitetemɔnmɔnm bà ña pɛ Wien bo ya nun bó, ñɔ ní yé bi lienh ki saah nε isɛn iba ni ki teh ni teh nà bre mɔnɔn la, bε rí lε ni'tùonmɔnmɔn kí pèke Uwien u li baa lidaali là.

¹³ Yonbdaan bo, ní li blinh ni'yul udu ya ciɛnb kε ciɛnb ya nun bó. Bɛn si: ubercien, wɔn nε ñmɔbe ticiɛnt u'du ya nib kε bo, ¹⁴ nin u kàan' binib bà idu ni bε rí li likeh yí, kí li diɛh bà teh ibiɛre ya tub, kí li pèkeh bà teh nà mɔn nnɔ.

¹⁵ Uwien yíe nà si: ní li teh nà mɔn, ñɔ nɛn bo, bà yé ijɔr, ka bɛn niba nnɔ la fre kí yàare ñɔbu. ¹⁶ Li yé mɛn binib bà si bi'ba. Ni la dule nɛn bo kí li teh nà bre. Ama ní li fuobe ní kpe Uwien ya tonsɔnb rí li fuobe ma bo. ¹⁷ Li diɛnh mɛn unil kε lisel, kí li yíe ni'tɔb bà teke' Kristo ki jin', kí li boh Uwien, kí li diɛnh ubercien lisel.

Tɛkn mɛn Yesu Kristo ya taal ni

¹⁸ Bitonsɔnbε, ní li blinh ni'yul ni'cɛnbaambε ya nun bó, kí tùɔre kí li fɛnge bε. Na yé ní li teh nnɔ cɛnbaambε bà yé binimɔnb, ki dinge baba nε, ní li teh nnɔ bà mɔ ya gber faa. ¹⁹ Kimε unil ña bii' niba ñɔ bi jèndeh wɔ, u jin' kuminku Uwien bo, ki tuo' ijend nnɔ la, ní yé nibonn nà mɔn nε. ²⁰ Ni tien' nà bre ñɔ bi jèndeh nε, ni tuo' ijend nnɔ la, ni ñmɔbe ku lε pɛnpɛku-u? Ama ni tien' nà mɔn ñɔ bi jèndeh nε ni mɛnde' ki tuo' ijend nnɔ la, nɛn nε yé nà mɔn Uwien ya nun bó, ²¹ kimε Uwien yin' nε ní sɔn nà nínɔ. Kristo mɔ jènde' ni'bo nnɔ nε. U tien' nnɔ ñɔ ni'mɔ rí tɛkn u'taal ni nε. ²² Wɔn ña tien' biɛre, tonnenku mɔ ña ñen' u'ñɔbu ni fiebu. ²³ Bi suke' wɔ, wa jii'n', ki jènde' wɔ, wa taa' jɛr, ama u taa' u'ba ki ñukn' wà buh tibuur tu'donbó ya nuɔ ni nε. ²⁴ Wɔn bugbɛn nε taa' u'tiɛma gbɛnɛnt ki teke' ti'biɛre udɔpɔnpɔn bo, ñɔ ibiɛre ji la ñmɔbe ti'bo tuɔm, ñɔ tí lε mifuobm mà cuube. U ya jend ya gbɛn nε cèrɛ' ni laa' laanfɛ.

²⁵ Imɔn, ni là te tɛn ipe yà cuon' ki yebre' nε, ama fɛnfennɔ ni liebe' ní wà kpaah nε, ki gu nε nnɔ saan.

3

Bijɛb nin bi'puob li fuobe ma bo bi'dencɛn ni

¹ Bipiibε, ni'mɔ rí li blinh ni'yul ni'ciɛb ya nun bó, ñɔ bi'ni biba ña teke' Uwien ya gber ki jin' mɔnɔn la, kí ñε bi'puob ya tetem bo, bε rí teke tù kí ji, kí lε ba tɔke' bε gber, ² kimε bi li lε ni'tetem wien ma bo, ki ñmɔbe mibom. ³ Ni la tuuke gbɛnɛnt ya mɔnbe bo, ki findeh tiyur ki gbiekeh, ki fèndeh ni'ba nin miñɔkm ya jɛfɛnbont, ki guoh tikpɛlɛɛr tà ñmɔbe kuñuɔrku. ⁴ Ama cèrɛ mɛn ni'mɔnbe rí li te ni'fɛl bo, ní li ñmɔbe liyɛnguol, kí li te suoo. Nɛn nε yé umɔnbe wà ña rí winde, ki mɔn Uwien ya nun bó cɛɛn. ⁵ Nnɔ nε uyo bo ya piib bà là yé Uwien ya nib, ki du u'bo nnɔ, là ñmɔbe u ya mɔnbe nε, kimε bi là blinh bi'yul bi'ciɛb ya nun bó nε ⁶ tɛn Sara. Sara là boh *Abraham nε, ki yih wɔ u'cɛnbaa. Ni teh nà mɔn ka cèrɛh niba coh nε jɛwaanbu la, ni yé wɔn Sara ya bumu nε.

⁷ Piiciɛbε, ni'mɔ rí li fuobe nin ni'puob nin miyɛnfuom, kí li bɛn ki ye ba ñmɔbe tuɔm. Li selndeh bε mɛn, kimε ninbi nin bɛn kε li taan' kí lε Uwien ya paabu nε. Bun si: limiɛl là ña ñmɔbe gbɛnm. Ni teh nnɔ la, niba ña rí pien ni'kaare.

Li teh mɛn nà mɔn

⁸ N li len nà kí fòre si: ní'ké rí li ηmòbe iyenmaalbaabe, kí li muòh tób micεcεkm, kí li yíe tób ten ninjiéb yíe tób ma bo, kí li ηmòbe tinimònt tób bo, kí li jiindeh ní'ba tingi. ⁹ Ní la tien biεrm kí tu wà tien' nε mibiεrm lifènl, kí la suke kí jiin wà suke' nε. Ní li teh nà si: ní li miεh Uwien ya mòmnm ki dienh udaan, kimε Uwien yin' nε ní li teh nεn nε, ηò ninbi nin ní'yul rí lε Uwien ya mòmnm.

¹⁰ Kimε ní kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye:

«Wà yíe wò rí li fuobe kí li te liwiél ni idaan ké la,
wò rí li coh u'lènl,
kí la cère tonnenku rí li ñéh u'ñòbu ni,

¹¹ kí dàan nà bre,

kí li teh nà mòm,

kí li nuunh uñòkpaan nin inunmóm.

¹² Kimε Yonbdaan ya nun cε bigbεmòndεnb bo,

nε u gbè itub ki cengeh bi'kaare bó.

Ama bà teh nà bre nnò wòm,

u bulnh bεn ibuòm nε.»

¹³ Ní'nun móm ní li teh nà mòm la, ηmε li tien nε nà bre? ¹⁴ Ní tí baa' bε rí jènde nε, ni teh nà mòm ma nnò bo mòmòm la, li te mèn uyensange ní. La fenge mèn nib, kí la cère ní'yεnm rí saa. ¹⁵ Ama li dienh mèn Kristo lisel ní'fèl ni, kimε wòm nε yé Yonbdaan. Li bondeh mèn ní'ba uyo ké unil niire' nε ní'dendènl ya tingi la, ní fre kí jiin udaan. ¹⁶ Ama ní li jiindeh nin liyenguol nin mibom. Li ηmòbe mèn iyenmaalmòmnmòm, ηò bà lienh kí saah nε isen iba ní, kí ñε ní yé Kristo yaab, kí ηmòbe mitetemòmnmòm mà nnò bo nnò rí ji ifε.

¹⁷ Ní yé Uwien ya yíem bo nε ní jinh ijènd, kimε ní teh nà mòm nε la, ní mòm kí cèn' nin ní li teh nà bre kí jinh ijènd.

Kristo faake' nin mikum

¹⁸ Kristo nin u'yul kpo' bolm miba kpein nε binib ya biere bo. Wòm wà ηa tien' nà bre nnò tuo' kí teke' bà teh nà bre ya kuum kí kpo' ηò wò rí taa nε kí baa Uwien saan. Bi ku' u'nisaalgbenent ama *Mifuoñaanm cère' u mεkre' kí fuobe.

¹⁹ Mí cère' u jon' kí tí tòke' bitenkpiib bà lùo kí te lipèkl ní nnò mòmòm tigbεmòmnmòm.

²⁰ Bεn si: binib bà là yíe' Uwien ya ñòbu bó uyo bo nnò, uyo wà Uwien là duòm' u'yεnm kí cère' ní wuòke' nnò nε. U là duòm' u'yεnm uyo wà Nowe là te kí teh buñεrcienbu nnò nε. Binikàankaab nε là kòm' buñεr bu nnò kí ηmεre' kí ñε miñunm bo. Bi'ké là te biniin nε.

²¹ Miñunm nnò yé uñunsii wà ηmiendeh nε fεnfennò wuò nò ya nennεnku nε. Na yé ñunsii wà ñendeh tigbεnεnt ya jòknt, ní yé unil rí taa u'ba kí de Uwien nin iyenmaalmòmnmòm nε. U ya ñunsii nε ηmiendeh kí ñε Yesu Kristo ya mεkrm bitenkpiib ní bo. ²² U don' kutaaku bo kí tí kèle' Uwien ya nojie bó kí ηmòbe mituòm Uwien ya tondb nin nà ké ηmòbe tí'ciεnt nin mituòm ké ya bol nnò bo.

4

Ijèndyà li tu Kristo yaab

¹ Tò, Kristo là tuo' kí jin' ijènd u'gbεn ni. Nεn bo, ní'mò rí li ηmòbe lifèl kí tuo' kí ji ijènd ten wòm, kimε wà tuo' kí jin' ijènd u'gbεn ni la, wòm nin ibiεre gbiire' nε, ² ηò uyo wà sien' wò rí li fuobe uñèndun wuu ní nnò, wò rí li teh Uwien yíe nà, kí dàan unisaal fε nà. ³ Uyo uba, ní là teh bà ηa pε Wien bo yíe nà, nε ní tí wuòke'. Ní là teh lisònsòndl nε, kí teh unisaal fε tibont tà, kí ñuh kí yibeh, kí jinh unifεnjín, kí taakeh kí kaah, kí jinh kí ñuh kí yibeh, kí pε ibule bo. Ibule bo ya paanm yé ijuòke ya bonn nε Uwien ya nun bó. ⁴ Fεnfennò, bí laa' na jí tuuke bí'sònsòndkèndkaal nnò bo ma nnò, nε ní jin' bε, bí jí sukreh nε. ⁵ Ama bí lí tòke wà bonde' wò rí bu binifuob nin bitenkpiib ké tibuur nnò, bí sòm' nà ké. ⁶ Nεn bo nε bí tòke' bitenkpiib mòmòm tigbεmòmnmòm. Bí là kpo' binib ké kpúokeh ma bo nε. Bí tòke' bε tigbεmòmnmòm nnò ηò Mifuoñaanm bo bε rí li fuobe ten Uwien nε.

Kristo yaab li fuobe ma nin bi'təb

⁷Tibont ke ya gbenm nek'n ní ɲə! N'en bo, li ɲmabe men miy'enfuom, kí li coh ni'ba ɲə kí li freh ki kàareh. ⁸Ni li kpiɛ kí li teh nà si: li yíe men təb nin ni'fɛl ke, kime miyíem cèreh binib fèreh təb ibiere yà yebe ne.

⁹Li teknh men təb kucènku ki la ɲulnh. ¹⁰Uwien de' unil ke bupaabu jeje ne. Wà ke ní li yé utonsənmənmən wà taah u laa' bupaabu bùa nnə ki toreh bitəb. ¹¹Wà ke ye wə ní len la, wə ní len Uwien ya gber. Wà toreh binib la, wə ní li toreh nin Uwien de' wə mituəm mà nnə. N'en ne li cère *Yesu Kristo bo be ní pèke Uwien isen ke ni. Wən ne si ukpieke nin mituəm uyo ke. Ami.

Bà jèndeh Kristo bo nnə, Uwien ya mən̄m te bi'bo

¹²N'jotieɛ, la cère men ni te ijendcien yà ni ì sienh ten umu nnə ní cuo ne yəkm. I tu' ne ɲə nè ní wuən kí ye ni ɲmabe mitekjim mən̄mən̄m bii na ɲmabe ne? N'en bo, ni la li maaleh ki teh ní yé nibonlurkaann ne. ¹³Ama li poknh men, kime ninbi nin Kristo ne taan' ki jèndeh, ɲə lidaali là u li ñen u'kpieke upaan bo nnə ní li te uyensəngcien ni ki poknh. ¹⁴Bi sukreh ne, kime ni yé Kristo yaab la, Uwien ya mən̄m te ni'bo, kime *Uwien ya Fuoñaanm mà ɲmabe ukpieke nnə te ni'bo. ¹⁵Ni'ni uba là cère be ní li jèndeh wə kí ye u ku' unil, bii u sun', bii u tien' niba ní bre, bii u kən' uba ya gber ni. ¹⁶Ama u yé Kristo yə ma nnə ne bi jèndeh wə la, u la cère' fe ní cuo wə, wə ní li kpiekreh Uwien bi yih wə Kristo yə ma nnə bo. ¹⁷Tibuur ya yo baa' ɲə, ne Uwien li kpiɛ kí bu u'yaab ne. Tə, ní yé u cin' nin tinbi bà yé u'yaab la, bà yíe' ka teke' u'gbemənmənt nnə yaam li t̄ fəre mila bo?

¹⁸Ni yé:

«Ugbeməndaan ya ɲmɛrm li faake la,
ní ji li te mila wà ɲa kpe Wien ya sen, ki yé ubierdaan bo?»

¹⁹N'en bo, bi jèndeh bà Uwien ya yíem bo nnə, be ní li tuu ki teh nà mən, kí taa bi'ba kí ɲukn wən wà ñen' tibont ke, kí yé umeməndaan nnə ya nuə ni.

5

Kristo yaab ya cienb li teh ma bo

¹Fenfennə, n sureh bà yé Kristo yaab ya cienb ni'ni nnə ne. Min mənən yé Kristo yaab ya cien ne ten ben, ki yé umənkunl Kristo jin' ijend yà ke nnə bo, ki li le Kristo li ñen u'kpieke wà upaan bo nnə. N sureh ben ne ki teh: ²«Li kpaah men Uwien ɲukn' ne binib bà nnə, kí li likeh be, ki la cère nen li te ten ní yé liwəbl ne ni'bo, ama nè ní li yé ni'yenm ni, ten Uwien yíe ma bo. Ni la sən̄h ki nuunh like, ama cère men ni'yenm ní li pɛ lituonl nnə bo. ³Uwien ne taa' be ki ɲukn' ni'nuə ni. Ni la ɲuuke be ten ni yé bi'yonbdənb ne, ama ní cère ni'tetem ní li wəngəh be, bi li teh ma bo.» ⁴Nnə ne Kristo wà yé bà kpaah u'nib ya cien nnə li ñen u'ba upaan bo uyo wà nnə, ni li le lisuul là ɲmabe kuñuarku kùa ɲa ní gben nnə.

Kristo yaab ke li teh ma bo

⁵Ninbi bifənbe ni'mə ní li blinh ni'yul bicienb ya nun bó.

Kristo yə ke Kristo yə ní li jiindeh u'ba tingi bitəb ya nun bó, kime ní kele' *Uwien ya gbənkú ni ki ye:

«Uwien nen bà ɲmabe tigbengt,
ama u teh bà jiindeh bi'ba tingi tinimənt.»

⁶N'en bo, li jiindeh men ni'ba tingi Uwien, mituəm ke ya daan, ya nun bó ɲə wə ní kpieke ne u sien' uyo wà wə ní kpieke ne nnə. ⁷Li taah men nà ke cieke ne ki ɲukndeh wə, kime wən ne likeh ne.

⁸Li coh men ni'ba, ki la gəh, kime ni'nennend usenpol te ten uyənbəl ne, ki gbokeh ki lindeh ni'ke saan ki nuunh unil wə ní cuo. ⁹La cèbe wə men ni'ba, tūəre men kí li du Uwien bo, kí li ben kí ye ni'yaab Kristo yaab bà ke mə te uɲəndun wuu ni nnə mə jèndeh ten ninbi

nε. ¹⁰Ni li jènde, ama na ní wuàke kí gbien. Ni yé Kristo yaab ma nnò nε Uwien, tinimònt kε ya daan, yin' nε ní ε u'kpíeke wà ηa ηmòbe gbenm. Wòn nin u'yul nε li mänge nε kí tí gben, kí de nε mituòm, kí cère ni'tekjim ní faake, kí cère niba la fre kí jènge nε u'sen ni. ¹¹Uwien nε si mituòm uyo wà ηa ηmòbe gbenm. Ami.

Micèbm

¹²Ti'ninjε Silfen* wà n du u'bo nnò nε tore' nni n kele' iñòbonkàankε yiε ní sure nε, kí tòke nε kí ye Uwien ya paabu yé imòn nε. Tùòre men kí li ηuuke bù.

¹³Ni'tòb bà Uwien gènde' bε, bi te Babilonn ni nnò fuondeh nε. N'buk Mark mò fuondeh nε. ¹⁴Ní fuonde tòb mòmòmnm ten ninjiεb nin ninsiεb fuondeh tòb ma bo. Uwien ní de ninbi Kristo yaab kε uyenduòn.

---

* 5:12 Liike Itùon 15:22, 40.

Kugbɔnlieku kua Pier kele' kù nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu te ki de' Kristo yaab ke ne, ne ki yé micèbm ya gber. Pier wà kele' kù nnɔ ye u'kuum ya yo baa'-a! (1:13) U kele' kù nnɔ Kristo yaab ní tiere u'wɔknm bó ne. U tɔke' be ki ye be ní li ñmɔbe bi là ñmɔbe mitetem mà kí ñe bi'tekjim bo nnɔ, kí li pe bi wɔkn' be ná nnɔ bo (liyul 1). Kugbɔnku kuu ya gber mɔh nin bitonnɛnñɔbonsɔknb ya tonnɛnku nin bi'tetefɛnfɛnm ne (iyul 2), ki tɔkeh Yonbdaan Yesu li baa ní lidaali là ya gber (iyul 2).

Tɔ, Kristo yaab ya nikpiɛkb kpo' ñɔ Yesu ña biɛ ki baa' ní, ne ní beke' binib bà yebe, ba ji ben ní ñen' bà. Ama Kristo yaab gu wɔ ma, nen ne wɔngeh Uwien ya minku, kimɛ u yíe nisaal ke nisaal ní lèbre u'tetem ne.

Pier saakreh Kristo yaab ya gbɛnɛnt be ní li ñmɔbe kuminku mitekjim ni, kí li gu lidaali là Yesu Kristo li baa ní. U tɔkeh be ki teh bi la gɔh, kimɛ nil ña ben lidaali là u li baa ní.

Pier wà kele' kugbɔnlieku kuu nnɔ ye wɔ ní kele' kù uyo wà nnɔ ki laa' bi bɛnde' Pɔl ya gbɔnt tuba bó ñɔ (3:15). Nil la nuunh wɔ ní cii bi kele' tigber tà ya tingi u'tiema tuɔm bo (1:20), Mifuoñaanm ya torm ne yé nibonn ná cieke.

Ifuonde

¹ Min Simɔn Pier, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl ne, ki yé u'tond mɔ. N kieh kugbɔnku kuu ní de ninbi bà teke' *Yesu Kristo wà yé ti'Wien nin ti'Ñmienl ki jin' mɔnmɔnm ten tinbi nnɔ ne. Wɔn *Yesu Kristo ne cèrè' ni teke' wɔ ki jin', kimɛ u yé wà cuube ne. ² Uwien ní juoke ne kí gbien, kí cèrè ní li ñmɔbe uyenduɔncien kí ñe ni ben wɔ, ki liebe' ki ben Yonbdaan *Yesu ma nnɔ bo.

Kristo yɔ li ñmɔbe mitetem mà

³ U'tuɔm bo ne u de' te ná ke li tore te tí li fuobe, kí li pe u'sen bo mɔnmɔnm, ki cèrè' ti bɛnde' wà yin' te kí ñe u'tiema kpiɛke nin u'tiema nimɔnt bo nnɔ. ⁴ Tu ya bont bo ne u de' te u là pùon' ki ye u li de te tibont tà, tù yé tibonciɛnt ki mɔn ki gbien' nnɔ. Tu ya bont ne li cèrè tibonbiert tà te uɛndun wuu ni binib ya nun fɔke tu'bo nnɔ ji la coh ne mɛnku. Nnɔ ne ni li ñmɔbe Uwien ya tetem.

⁵ Nen bo, tùre mɛn kí ñikn kí li ñmɔbe mitetemɔnmɔnm kí pukn ni'tekjim bó, kí li ñmɔbe mibɛnm kí pukn ni'tetemɔnmɔnm bó, ⁶ kí li co ni'ba kí pukn ni'benm bó, kí li ñmɔbe kuminku kí pukn ni coh ni'ba ma nnɔ bo, kí li pe Uwien ya sen bo mɔnmɔnm, kí pukn kuminku bó. ⁷ Ni pe Uwien ya sen bo mɔnmɔnm la, ní li yíe tɔb ten ninjieb yíe tɔb ma bo. Ni yíe tɔb ten ninjieb yíe tɔb ma bo la, ní li yíe binib ke mɔ. ⁸ Kimɛ ni ñmɔbe mi ya tetem ki pe mi'bo ki joh inun bó la, mí li cèreh ní li sɔnh itùon, ne itùon nnɔ ña ní juore fɛnm. Mí li cèrè ní tùre kí bɛnde ti'Yonbdaan *Yesu Kristo mɔ. ⁹ Ama wà ña ñmɔbe mitetem nnɔ la, u lenh dɔmudɔmu ne, ki te ten ujuɔn. U sunde' ñɔ ki ye Uwien sɔkre' ki ñen' u là teh ibiere yà nnɔ ñɔ.

¹⁰ N'yaabɛ, Uwien ne yin' ne ki gènde' ne. Nen bo, cèrè mɛn ni'nun ní li mɔn ní li teh ná wɔngeh ki teh wɔn ne yin' ne ki gènde' ne. Ni teh nnɔ la, na ní tùre kí kɔ biil ni fiebu. ¹¹ Nnɔ ne Uwien li teke ne tinɔjer tule, kí cèrè ní kɔ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ti'Ñmienl ya bel là ña ñmɔbe gbenm nnɔ ni.

Li pe mɛn Yesu ya tondb ya wɔknm bo

¹² Nen bo ne n li tuu ki tiereh ne tibont bugben bó nin ni ben tù ma ke, ki pe bi tɔke' ne tigbɛmɔnt tà nnɔ bo mɔnmɔnm nnɔ. ¹³ N laan biɛ ki fuobe ma n maale' ki ye ní mɔn ní li tien ne tibont bugben bó ñɔ ni la gɔh tu'bo ne. ¹⁴ Kimɛ n ben ki ye uyo wà sien' n li fuobe

ɲa ji yebe tɛn ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul là tɔke' nni ma bo. ¹⁵ Ama n li ɲikn kí cère n tí taa' n'yaam ki bure' mɔnɔn la, ní li tuu ki tien tibont bugben bó nɛ.

¹⁶ Tɔ, na yé ti taa' unisaal ya yɛnfuom ya gbɛyienkaar nɛ ki tɔke' nɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin u'tuɔm ya gbɛr, ama ti'nunbu nɛ laa' u'yɛbn. ¹⁷ Imɔn, u laa' lisel nin ukpɛke Baa Uwien saan, uyo wà wɔn Uwien wà ɲmɔbe ukpɛke u yebe ka tí ɲmɔbe u kpɛ nin bà nnɔ là len' ki ye: «Wà sɔ yé n'Bijɛ, n yíe wɔ cɛɛn nɛ n'yɛnm sɔnge u'bo ki gbien'.» ¹⁸ Nɛ tinbi mɔnɔn là cii' unieke nnɔ bó paaki bó uyo wà tinbi nin wɔn là te Uwien ya juɔl bo nnɔ.

¹⁹ Nnɔ nɛ ti tùrɛ' ki du ki ye *Uwien ya ɲɔbonsɔknb là tɔke' tigbɛr tà nnɔ tù te. Ní mɔn ní tùrɛ kí pele itub nɛ kí cenge tù. Tù te tɛn lifrl nɛ wendeh nà saan biike ki gu nè ní faa ɲɔ litɛɲɛɲmaasel* ní wende ní'fɛl ni. ²⁰ Kpɛ mɛn kí bɛnde kí ye *Uwien ya ɲɔbonsɔknb ya gbɛr tà kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ, uba ɲa ní fre kí sɔkn tù nin u'tiɛma yɛnfuom, ²¹ kimɛ nil ɲa kpele ki taa' u'tiɛma yíem ki sɔkn' Uwien ya ɲɔbon, ama *Mifuoɲaanm nɛ là cère' binib sɔkn' Uwien ya ɲɔbon.

2

Bà wɔknh kutonnɛnku ya gbɛr

¹ Uyo bo binib là te Uwien ya nib ni ki yih bi'ba *Uwien ya ɲɔbonsɔknb, ki sɔknɛh kutonnɛnku tɛn binib te ni'mɔ ni ma ki yih bi'ba biwɔnwɔknb, ki wɔknh kutonnɛnku nɔ. Bi li taa ucekn kí taa miwɔknm mà yé kutonnɛnku kí kuɔn ni'ni kí tuln binib, haali kí tí niɛ mɔnɔn kí ye ba bɛn bi'Cɛnbaa wà dɛ' bɛ ki wiɛ'. Bi li tien nnɔ nɛ ki nuunh bi'tiɛma tudɛrɛ nɛ Uwien ní gben bi'gbɛr na ní taande. ² Binib li paan bi'sɔnsɔndl bo ki yebe. Bɛn bo nɛ binib li len tigbɛmɔnt ya sɛn bo fɛnfɛnm. ³ Bi li yé binib bà ɲa gbuokeh like nɛ, kí taa tiɲɔɲmaagbɛr kí lɛrɛ kí ji nɛ. Ama bi bonde' haali uyoyo bɛ ní bu bɛ tibuur tà nnɔ ɲa ɲmɔbe pɛrm; bi'tudɛrɛ mɔ ɲa ɲmɔbe juorm. ⁴ Kimɛ Uwien ɲa dàan' u'tondb bà bii' nnɔ ya tub ya dɛrm. Ama u taa' bɛ ki wiɛ' kubùoku kùà ɲɔ ka ɲmɔbe biɛn, ki biike ni nɛ, ki cère' bi lùo tikurdɔkr ki te len, ki gu tibuur ya daali. ⁵ Wa dàan' binib bà là te uɲɛndun wuu ni haali uyoyo bo ya tub ya dɛrm. Ama u là cère' miwuɔm kun' nin bà ɲa boh wɔ ma nnɔ, u là ɲmiɛn' Nowe nɛ nin binib bilole ki pukn'. Wɔn Nowe nɛ là tɔkeh binib tigbɛmɔnt. ⁶ Uwien là dɛrɛ' Sodɔm nin Gomɔr yaab ya tub ki cère' idu bugben teke' umu ki wɲn' ki ɲmaare' ɲɔ wenli bo nè ní li yé kudɛku bà ɲa li boh wɔ nnɔ bo nɛ. ⁷ U là ɲmiɛn' Lɔt, ugbɛmɔndaan wà ya yɛnm là saa' idu nnɔ ya nib ya tetem bo ki gbien' nnɔ nɛ. Bi là pɛ lisɔnsɔndl bo nɛ ki teh bi'yɛnm yíe nà. ⁸ Lɔt nin bɛn nɛ là kɔ, nɛ idaan kɛ u lɛnh, ki ciih bi teh nà kɛ, nɛ ní wi wɔ bi'tuonfɛnfɛnm nnɔ bo cɛɛn, kimɛ u yé ugbɛmɔndaan nɛ. ⁹ Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien bɛn u li tien ma kí ɲɛn binib bà pɛ u'bo mibiikm ni, kí guure tibuur ya daali kí dɛrɛ bà ɲa cuube ya tub. ¹⁰ U li tùrɛ kí dɛrɛ bà pɛ tigbɛnɛnt yíe tibonbiert tà bo, ki fɛ tijɔknt ya bont ya tienm, ki yindeh Uwien ya yonbdɛnt nnɔ ya tub nɛ.

Biwɔnwɔknb bà wɔknh kutonnɛnku nnɔ, ba fɛnge bonn, ki ɲmɔbe tigbengt, ki mɛngreh lifɛl ki sukreh nà kɛ ɲmɔbe ukpɛke paaki bó. ¹¹ Uwien ya tondb bà ɲmɔbe mituɔm nin ufaa ki cɛn' bɛ nnɔ mɔnɔn ɲa sukreh ki biindeh nà kɛ ɲmɔbe ukpɛke paaki bó nnɔ Yonbdaan ya nun bó. ¹² Ama binib nnɔ yé ijɔr nɛ, ki te tɛn ipiɛ, ki te ki dɛ' bɛ ní li coh yí ki kuuleh. Bi sukreh bà bɛn nà nɛ, ki li kpo tɛn tiwɛnt, ¹³ ki li lɛ utudɛrɛ, wun nɛ yé bi'tuonbiɛrɛ nnɔ ya paaku. Bi'yɛnm sɔnge bɛ ní li sɔnh isɔnsɔndtuon kuwensiiku nɛ. Ninbi nin bɛn taan' ki jinh la, bi'yɛnm sɔnge bɛ ní li lɛrɛh nɛ nɛ. Bi yé tijɔknt nɛ, ki ɲmɔbe ifɛ. ¹⁴ Bi'yɛnmaale kɛ pɛ bipiib bo nɛ. Bi teh ibiɛrɛ nɛ ka jiiɛrɛh, ki lɛrɛh ki coh bà ya tekjim ɲa faa. Ba gbuokeh bont nɛ bi'yɛnmaale kɛ pɛ tu'bo, ki yé binib bà te miɲuɔm ni. ¹⁵ Bi wiɛ' usɛnmɔnmɔn nɛ ki tùrɛ' ki paan' Bosɔr ya bijɛ Balam ya sɛn bo. Wɔn Balam nɛ là yíe ilike

* 1:19 Migbiirm miɛ ni bi ye litɛɲɛɲmaasel la, bi niirɛh Kristo nɛ.

ki gbien' ki tuo' bi pèn' wə u tien' nà bre. ¹⁶ Ama Uwien cère' unjuun len' minilm ki biin' Balam ki pien' wən Balam *Uwien ya ñəbonsəknl ya jərtuon.

¹⁷ Biwənwəknb bà wəknh kutonnənkun nən te tən iñunbunkuon nɛ, ki te tən titɛwəlgbənt tà kutafaaku tuke tù. Uwien bonde' bɛ mifɛnm nà saan biike cɪnm ŋə. ¹⁸ Bi lienh tigbengt ya lenm nɛ ma ŋməbe tingi, ki sənɪ isənsəndtuon yà bi'mɛnkun pɛ i'bo nən, ki lɛreh ki coh binib bà wiɛ' bà ture' ya sɛn na laan wuəke' nən. ¹⁹ Ki təkɛh bɛ ki teh bi pɛ bi'bo la, bi li lɛ liwiɛl nɛ bɛn bugbɛn ji yé tibont tà teh bɛ fɛnm nən ya yonbe, kimɛ unil teh nà nɪ tɪ mɛn' wə ki gbien' wa ji li fre kí wiɛ nè la, u yé ni'yonb nɛ. ²⁰ Binib bà bɛnde' *Yesu Kristo wà yé Yonbdaan ki yé Uñmiɛnl nən ñɛn' bi'ba unjɛndun wuu ya jəknt ya bont ni ŋə. Bi liɛbe' ki kən' tu'ni, ki cère' tù mɛn' bɛ ki tɪ gbien' ba ji li fre kí wiɛ tù la, bi li tien fɛnm kí cɛn bi là te mikpiɛkm ma bo. ²¹ Kimɛ ba bi bɛnde' tigbɛmònt ya sɛn la, nɪ bi tu nin bɛ ñ bɛnde wù ŋə kí wiɛ Uwien ya gbɛr tà bi là wəknl bɛ tù nən. ²² Nà li tu bɛ nən li wuən kí ye mikpɛnjɛnm miɛ yé imàn nɛ. Mɛn si: «Usɛngbɛnl liɛbe' ki jin' u'siint», nɛ «Bi sɪi' fanga ki gben', u liɛbe' ki tɪ binbinde' liwəbl ni.»

3

Yonbdaan li li baa nɛ

¹ N'jətiebɛ, n kiɛh kugbənlieku sə ñ de nɛ. Tu'kɛ tule ni ñ tiɛreh nɛ ni'kɛ ŋə ñ tore nɛ ní li ŋməbe iyɛnmaalmənmən nɛ. ² Li tien mɛn *Uwien ya ñəbonsəknb là juə' ki təkɛ' nɛ tigbɛr tà nən, kí li tien Yonbdaan, Uñmiɛnl là sən' u'tondb ni'saan bi təkɛ' nɛ u'gbɛr tà nən mə. ³ Ni li kpiɛ kí bɛnde nà si: idɛnfərke ya yo binib li te nɛ, kí li yé binib bà lɛh ki séreh binitəb, kí li fuobe bi'yɛnm yíe ma bo, ⁴ ki lienh ki teh: «*Yesu pùon' ki ye u li baa ní-a! U nín ji juore' la? Kimɛ ti'baambɛ kpo' haali uyoyo ŋə ama ni'kɛ juore' ki te tən unjɛndun ya cincinyo nɛ.» ⁵ Bi lienh nən ma nən bi sunde' ŋə kí ye Uwien là len' nɛ kutaaku nin kitink ñɛn' haali uyoyo. U taan' miñunm bùol liba ki cère' kitink ñɛn' upaan bo. ⁶ U là liɛbe' ki cère' miñunm yebre' ki kun' nin unjɛndun ya nib nin nà kɛ là fuobe uyo bo. ⁷ Ama Uwien len' ki ye kutaaku kuu nin kitink kiɛ nə li te nɛ ki gu lidaali là u li bu binib tibuur, kí gben bà ŋa boh wə nən ya gbɛr. Nɛn daali nɛ umu li wi kutaaku nin kitink kɛ.

⁸ Ama n'jətiebɛ, na bi li sunde nibonn niba bó nɛ. Nɛn si: uwien uba te tən ibin liturl nɛ Yonbdaan bo, nɛ ibin liturl mə te tən uwien uba. ⁹ Yonbdaan ŋa ñ taande u pùon' ki ye u li tien nà nən bo tən binib biba maaleh ma bo. U ŋməbe kuminku ni'bo, kimɛ wa yíe uba ñ kpo kí juore fɛnm, ama u yíe unil kɛ ñ lèbre u'tetem nɛ. ¹⁰ Yonbdaan li baa ní lidaali là li ci binib tən unasu nɛ. Nɛn daali nɛ kutaaku li gben kí tien kuwaaku kí gbien, nɛ tibont tà kɛ te ku'bo nən ñ wi. Kitink nin tibont tà kɛ te ki'bo nən mə li wi. ¹¹ Tibont nən kɛ li wi ma nən, nɪ mən, ní li yé bɛ ya nitunbu? Nɪ kpɛ ní li fuobe Uwien yíe ma bo nɛ, kí li boh wə, ¹² ki gu lidaali là Uwien li bu binib tibuur nən ñ baa tonm. Nɛn daali nɛ umu li wi kutaaku nɛ limuuwəl ñ donde tibont tà kɛ te ku'bo. ¹³ Ama Uwien là pùon' ki ye u li tien kutɛfɛnkun nin kitinfɛnk, kí cère tigbɛmònt ñ li te tu'bo. Ti gu nɛn nɛ.

¹⁴ Nɛn bo, n'jətiebɛ, ni gu ni'daali ma nə, li ñikndeh mɛn ŋə u lá baa' la, wə ñ lɛ ni te uyɛnduən ni, ka ŋməbe jəknt, ka gbè niba saan. ¹⁵ Ní li bɛn kí ye ti'Yonbdaan mɪnde' ki wuəke' ma nən, nɪ yé ni ya ŋmɛrm nɛ. U ya sɛn bo nɛ ti'ninjɛ Pəl wà ti yíe wə nən kɛle' nɛ kugbənku kí ñɛ Uwien de' wə miyɛnfuom mà nən bo. ¹⁶ U'gbənt kɛ ni, u ye wə ñ len tuu ya gbɛr bo la, u lienh nən nɛ. Nibɛmbɛ saan ya ciim faa nɛ, nɛ binib bà ŋa bɛn niba, ka tukn' wəknl miba bo coh tu'tingi ki lèbreh tən bi lèbreh *Uwien ya gbənku ni ya gbɛtər ya tingi ma bo, ki tulndeh bi'ba. ¹⁷ Nɛn bo, n'jətiebɛ, n juə' ki təkɛ' nɛ sə. Li bɛn mɛn, ki la cère bà ŋa boh Uwien, ki ture' nən ñ lɛre nɛ ní paan bi'bo, kí lúo ni se usensien wà ki faa nən. ¹⁸ Ama ture mɛn kí li bɛndeh ti'Yonbdaan nin ti'Ñmiɛnl *Yesu Kristo ki joh inun bó, kí cère u'juokm ñ li yɛbreh ni'saan. Wən si ukpiɛke fɛnfɛnnə nin uyo wà ŋa ŋməbe gbenm. [Ami].

Tigbont tà San kele' tù nnò Nà wongeh tigbont tuu te ma bo

San nε kele' tigbont tuta tuu nò. Wa kele' u'yel tu'ni niba saan.

Kukpieku kuu ni ni'ba saan ηa wongeh u kele' kù ki de' wà. U lii kele' ki de' Kristo yaab biba nε, bi paan' binib biba bo bi'wòknm ηa kpe sɛn bo. Nɛn bo nε San kele' kugbònkù kuu ki tòke' bà li kàanh kù ki ye bε ñ liike bi'yul bo nin mi ya wòknm.

Kugbònlieku ni, San yih u'ba «ucien nε.» U kele' kù ki de' upii uba nin u'bumu nε. Upii uba nin u'bumu nnò yé Kristo ya taanl liba nin li'nib nε.

U saakreh bà li kàan kù nnò ya gbɛnɛnt bε ñ li yíe tɔb, kí li pε Yesu ya wòknm bo mɔnmɔnm nε.

Wɔn unibaab nε kele' kugbòntaaku ki de' uje uba, ki pèke' wò, kimε u pε tigbɛmònt ya sɛn bo, ki toreh Kristo yaab. U liɛbe' ki lienh ujetò mɔ bó. U yíe' «ucien» ya ñòbu bó, ka teknh cɛnb mɔ (migbiirm 9-10). U tí liɛbe' ki lienh ujetò uba mɔ ya gber, u teke' Yesu ki jin' (migbiirm 11-12). U saakreh ukpiék nnò ya gbɛnɛnt wò ñ li pε u ya jε ya tetem bo nε.

Mifuobm ya gber

¹ Ti tòkeh nε ti cii' nà, ti'nunbu laa' nè, ti ñuɔre' nè, ti'nuò mε' nè nnò ya gber nε. Tigber bugbɛn là te haali tibont kε ya cincinyo nε, ki yé limiel ya gber. ² Mifuobm nnò ya daan taa' u'ba ki wuɔn' tε, ti laa' wò nε ki kundeh imòn, ki tòkeh nε *limiel là ηa ηmòbe gbenm ya gber. Wà yé limiel ya daan nnò là te nin Baa Uwien nε, ki taa' u'ba ki wuɔn' tε. ³ Ti cii' nà, ki laa' nè nnò, ti tòkeh ni'mò ni ya gber nε, ηò tinbi nin ninbi ñ li te uñòkpaan ni. Tí ñòkpaan nnò yé uñòkpaan wà tinbi nin ti'Baje *Yesu Kristo ηmòbe wù nnò nε. ⁴ Ti yíe tí li ηmòbe uyensonge kí tí gbɛn nε. Nɛn bo nε ti kele' tigber tuu nò ki de' nε.

Nε mɛn licinñunl ni ki kò kuwenwenku ni

⁵ Ti cii' tigber tà *Yesu saan nnò, ti tòkeh nε tun sò: Uwien yé kuwenwenku nε, cinñunl ηa te u'ni. ⁶ Ti lienh ki teh tinbi nin Uwien ηmòbe uñòkpaan, ki liɛbe' ki te licinñunl ni la, ti yé bitonnɛndɛnb nε, ta ηmòbe gbɛmònt. ⁷ Ama ti te kuwenwenku ni tɛn Uwien te kuwenwenku ni ma la, ti ηmòbe uñòkpaan nin tɔb nε. Nε u'Baje *Yesu ya sɛm sòkreh ti'biere kε.

⁸ Ti len' ki ye ta ηmòbe biere la, ti tulndeh ti'ba nε, gbɛmònt ηa te ti'fèl ni. ⁹ Ti kpiire' ti'biere ki tòke' Uwien la, u li fère tε, kí sòkre ti'fèl kí ñɛn nà kε bre, kimε u cuube nε ki yé ugbɛmòndaan. ¹⁰ Ti len' ki ye ta teh biere la, ti yin' Uwien utonnɛndaan nε, nε u'gber ηa te ti'fèl ni.

2

Kristo nε yé ucɛndɛnduol

¹ N'bumu, ma yíe ní li teh biere. Nɛn bo nε n kele' tigber tuu ki de' nε. Ama unil tien' ibiere mɔnɔn la, ti ηmòbe *ucɛndɛnduol uba ti'Baa Uwien saan. Wɔn si: *Yesu Kristo ugbɛmòndaan. ² U taa' u'ba ki tien' lituɔrl ki de' Uwien ηò Uwien ñ fère tε ti'biere nε. Na yé ti'yi baba, u li fère unɛndun ya nib kε mɔ yi nε.

³ Ti tuo' Uwien ye nà la, nɛn nε wongeh tε ki teh ti mɔnbe ki bɛn Uwien. ⁴ Wà kε ye u bɛn Uwien, ka tuo' u ye nà la, u yé utonnɛndaan nε, nε gbɛmònt ηa te u'fèl ni. ⁵ Ama wà kε boh Uwien ya gber la, wɔn nε cinbe ki yíe Uwien ki tí gbɛn'. Nnò nε ti mɔnbe ki bɛn ki ye tinbi nin Uwien tε. ⁶ Wà kε ye wɔn nin Uwien tε la, wò ñ li fuobe tɛn *Yesu Kristo là fuobe ma bo.

Li yie men tɔb
(San 13:34-35)

⁷ N'jɔtiebɛ, na yé wɔɓfɛnl nɛ n kieh ki dienh nɛ, ama nĩ yé liwɔɓkpaal nɛ. Ni là cin' ki paan' *Yesu Kristo ya sɛn bo ma nnɔ, nɛ ki cii' lè. Liwɔɓkpaal bugbɛn yé tigbɛr tà ni là cii' tù nnɔ nɛ. ⁸ Nin nɛn kɛ ɲɔ, n kele' liwɔɓl là ki de' nɛ nnɔ yé lifɛnl nɛ. Ninbi nin *Yesu Kristo ya tetem nɛ wɔngɛh ki teh liwɔɓl nnɔ mɔn. Kimɛ licinñunl benh ki gbendeh nɛ, nɛ kuwenwenm̀nku cin' ki wendeh.

⁹ Wà kɛ ye u te kuwenwenku ni, ki nɛn u'tɔ la, u biɛ ki te licinñunl ni nɛ. ¹⁰ Wà kɛ yíe u'tɔ la, u te kuwenwenku ni nɛ. Bonn ɲa te u'fɛl bo kí fre kí c̀ere wɔ ŕ tien nà bre. ¹¹ Ama wà kɛ nɛn u'tɔ la, u te licinñunl ni nɛ, ki cuonh ka bɛn u joh nà bó. Kimɛ licinñunl nnɔ juɔn' wɔ ɲɔ.

Ni'nun la li m̀n unɛndun nin u'bont bo

¹² N'bumu, n kieh tigbɛr tuu ŕ de nɛ, kimɛ Uwien f̀ere' nɛ ni'biere *Yesu Kristo ya yel bo ɲɔ.

¹³ N'baambɛ, n kieh tigbɛr tuu ŕ de nɛ, kimɛ ni bɛn wà te haali tibont kɛ ya cincinyo.

Bifɛnbɛ, n kieh tigbɛr tuu ŕ de nɛ, kimɛ ni faake' nin usɛnpol ubiɛrɔ ɲɔ.

¹⁴ N'bumu, n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ, kimɛ ni bɛn Baa Uwien.

N'baambɛ, n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ, kimɛ ni bɛn wà te haali tibont kɛ ya cincinyo.

Bifɛnbɛ, n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ, kimɛ ni ɲm̀abe mituɔm,

Uwien ya gbɛr te ni'fɛl ni,

nɛ ni faake' nin usɛnpol ubiɛrɔ.

¹⁵ La yíe men unɛndun wuu, ki niireh nin tibont tà te u'ni.

Wà kɛ yíe unɛndun wuu la,

wa ɲm̀abe Baa Uwien ya yíem.

¹⁶ Kimɛ iyɛnmaalbiere yà te unisaal ya f̀ɛl bo nnɔ nin u ɲm̀abe ununf̀oke wà u lɛnh tibont tà bo nnɔ

nin u ɲm̀abe tigbɛngt tà u'faal bo nnɔ

ɲa ñɛn' Baa Uwien saan,

tu'kɛ ñɛn' unɛndun wuu ni nɛ,

ki yé unɛndun yaar.

¹⁷ *Unɛndun wuu nin tibont tà binib ya nun f̀oke tu'bo nnɔ kɛ li gben, ama wà kɛ teh Uwien yíe nà la, udaan li tuu ki te nɛ.

Nà li tore nɛ ni bende Kristo ya nennend

¹⁸ N'bumu, nĩ sɛn' waamu nɛ ugbɛngbenyo ŕ baa. Ni là cii' bi ye Kristo ya nennend li baa ní. Fɛnfɛnnɔ wuɔ Kristo ya nennendb baa' ki yebe. Nɛn bo nɛ ti bende' ki ye nĩ sɛn' waamu nɛ ugbɛngbenyo ŕ baa. ¹⁹ Bi là te ti'cɛkl ni, nɛ ki siere' ti'saan. Ba li là yé ti'yaab. Bi bi là yé ti'yaab la, bi bi biɛ ki te ti'ni nɛ. Bi siere' ti'saan ma nnɔ, nɛn nɛ wuɔn' tɛ nĩ wien ki ye bi'kɛ ɲa li m̀nbe ki yé ti'yaab.

²⁰ Ninbi bɛn wɔn, Kristo de' nɛ *Mifuoñaanm ɲɔ. Nɛn bo nɛ ni'kɛ bɛn nà yé tigbɛm̀nt.

²¹ Na yé na bɛn gbɛm̀nt nɛ c̀ere' n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ. Ni bɛn tigbɛm̀nt ma nnɔ nɛ c̀ere' n kele' tù ki de' nɛ. Ni bɛn ki ye tonnenku ɲa te gbɛm̀nt ni.

²² ɲmɛ yé utonnendaan-i? Na yé wà niɛh ki teh *Yesu ɲa yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo-oo? U ya daan nɛ yé *Kristo ya nennend, ki niɛh ki teh wa bɛn Baa Uwien nin u'Bijɛ. ²³ Wà kɛ niɛ' ki ye wa bɛn Uwien ya Bijɛ la, u niɛ' ki ye wa bɛn Baa Uwien m̀n nɛ. Wà kɛ ye u bɛn Uwien ya Bijɛ la, wɔn nin Baa Uwien kpɛ buñɔbu nɛ.

²⁴ Ninbi wən, cère mən ni là cii' tigber tà haali micincinm nnə́ rí li te ni'fèl ni. Tigber tà ni là cii' tù micincinm nnə́ te ni'fèl ni la, ni te nin Baa Uwien nin u'Bije ne. ²⁵ U pùon' ki ye u li de te nibonn nà nnə́, nen si: *limiel là ña ñməbe gbenm ne.

²⁶ N kele' tigber tuu ki de' ne rí təke ne binib bà nuunh be rí tuln ne nnə́ bó ne. ²⁷ Ninbi ben wən, Kristo de' ne *u'Fuoñaanm ne mǐ tuu ki te ni'bo, ne na ji nuunh nil rí wəkn ne u'gber. *U'Fuoñaanm nnə́ ne wəknh ne ni'ke. Mǐ wəknh ne nà nnə́ yé tiggemənt ne, ma nendeh. Li te mən nin Kristo, *u'Fuoñaanm wəkn' ne ma bo.

²⁸ N'bumu, li te mən nin Kristo fənfənnə́ ñə́ lidaali là u li baa ní, kí ñen u'ba upaan bo binib ke rí le wə nnə́ tí li ñməbe midum ñə́ fe la cuo te u'nun bó.

Uwien ya bumu ña ji li teh biere

²⁹ Ni ben ki ye Kristo yé ugbeməndaan ma nnə́, bende mən kí ye unil wà ke teh nà cuube la, u yé Uwien ya buk ne.

3

¹ Liike mən Baa Uwien yíe te nǐ tí kpe ma. U yíe te ki gbien' haali ki tí yin' te u'bumu. Ti mənbe ki yé u'bumu ne. *Uñendun ya nib ña ben te, kime ba ben Uwien yé udaan wà. ² N'jətiebe, fənfənnə́ wuə́ ti yé Uwien ya bumu ne. Ama ta laan ben ti lá li te ma bo. Ti nín ben ki ye Kristo lá li ñen u'ba upaan bo uyo wà nnə́, ti li naan wən ne, kime ti li le wə, u te ten u li te ma bo ne. ³ Wà ke ñməbe Kristo bo li ya dəndənl la, wa ji ñməbe jəkn̄t ten Kristo ña ñməbe jəkn̄t ma.

⁴ Wà ke teh ibiere la, u wié' yiko ne, kime yiko ya wiem yé ibiere ne. ⁵ Ni ben ki ye Kristo baa' uñendun wuu ni wə́ rí gben ibiere ne. Ne biere iba mənən ña te u'ni. ⁶ Wà ke te nin wə́ la, wa ji teh biere. Wà ke teh ibiere la, wa laa' wə́, ka ben wə́ mə́.

⁷ N'bumu, la cère mən uba rí tuln ne. Wà ke teh nà cuube la, u yé ugbeməndaan ten Kristo yé ugbeməndaan ma ne. ⁸ Wà ke teh ibiere yé usenpol yə́ ne, kime usenpol yé ubierdaan ne haali tibont ke ya cincinyo. Nen bo ne Uwien ya Bije baa' uñendun wuu ni wə́ rí gben usenpol ya tòn.

⁹ Wà ke yé Uwien ya buk ña ji li teh biere, kime Uwien ya tetem te u'ni. U yé Uwien ya buk ma nnə́, wa rí fre kí tien biere. ¹⁰ Wà ke teh nà ña cuube, ka yíe u'tə́ la, wa yé Wien ya buk. Nen ne cèreh bi bəndeh bà yé Uwien ya bumu nin bà yé usenpol yaamu.

Li yíe mən təb

¹¹ Ni là cii' tigber tà haali micincinm nnə́ tun si: «Tí li yíe təb ne.» ¹² La cère mən tí li te ten Kayen. U là yé usenpol ubierə́ yə́ ne, ki ku' u'ninje. Be bo ne u ku' wə́? U là ku' wə́, kime u ya tòn là bre ne, ne u'ninje ye cuube.

¹³ N'yaabe, *uñendun ya nib nen ne la, la cère mən nè rí cuo ne yəkm. ¹⁴ Tinbi yíe tí təb Kristo yaab ma nnə́ ne cère' ti bende' ki ye ti ñen' mikuum ni ki kən' mifuobm ni. Wà ke ña yíe u'tə́ la, u bié ki te mikuum ni ne. ¹⁵ Wà ke nen u'tə́ la, u yé unikul ne. Ne ni ben ki ye limiel là ña ñməbe gbenm ña te nikul ni. ¹⁶ Nà sə́ cère' ti bende' miyíem ya tingi: Kristo teke' tinbi ya kuum ne ki kpo'. Nǐ mən tí mə́ rí teke tí təb ya kuum ne kí kpo. ¹⁷ Unil ñməbe lifaal uñendun wuu ni, ki laa' nǐ pəre' u'tə́, ne wa tuo' wə́ rí ñukre kí tore wə́ la, u ñməbe Uwien ya yíem mila bo? ¹⁸ N'bumu, la cère mən tí li yíe təb buñəbu ni, cère mən tí li sən̄h itùon yə́ wəngəh ki teh ti mənbe ki yíe təb.

¹⁹⁻²⁰ Nen ne li cère tí bende kí ye ti pə́ tiggemənt bo. Nǐ yé tí yənnmaale mənən ne biindeh te la, ti yənm də́ Uwien saan ne, kime Uwien cən' tí yənnmaale, ki ben tibont ke. ²¹ N'jətiebe, tí yənnmaale ña biindeh te la, ti ñməbe midum Uwien saan. ²² Ne ti mié' wə́ nà ke la, u dienh te nè ne, kime ti boh u'wəbl ne ki səngreh u'yənm. ²³ U de' te liwəbl là nnə́ si: tí teke u'Bije *Yesu Kristo kí ji, kí li yíe təb, ten wən *Yesu Kristo təke' te ma bo. ²⁴ Wà ke boh Uwien ya wəbl la, u te nin Uwien, ne Uwien mə́ te nin wə́. U de' te Mifuoñaanm ma nnə́ ne cère' ti ben ki ye u te nin te.

4

Ni li tien ma ki bende Mifuoñaanm te bà bo

¹ N'jotieɛ, la li teknh mɛn binib bà kɛ lienh ki teh bi ηmɔbe *Mifuoñaanm nnɔ ki jinh, ama ní sekn kí bende kí ye *Mifuoñaanm nɛ cère' bi lienh kí yaan kí teke bɛ kí ji. Kimɛ bitonnenñɔbonsɔknɔ ji gbe nɛ unɛndun ni. ² Nà sɔ li cère ní bende binib bà ηmɔbe *Uwien ya Fuoñaanm: wà kɛ lienh ki teh *Yesu Kristo mɔnbe ki baa' unɛndun wuu ni nin tinisaalgbɛnɛnt la, wɔn nɛ yé Uwien yɔ. ³ Wà kɛ lienh ki teh Kristo ηa baa' nin nisaalgbɛnɛnt la, wa yé Wien yɔ, u yé Kristo ya nɛnnɛnd yɔ nɛ. Ni cii' bi ye Kristo ya nɛnnɛnd li baa ní. Fɛnfennɔ wuɔ u baa' unɛndun ni ηɔ.

⁴ Ninbi n'bumu, ni yé Uwien yaab nɛ, nɛ ki faake' nin *bitonnenñɔbonsɔknɔ nnɔ, kimɛ *Uwien ya Fuoñaanm mà te ni'ni nnɔ faa ki cɛn' Kristo ya nɛnnɛnd wà te unɛndun ni nnɔ. ⁵ Bɛn yé unɛndun yaab nɛ. Nɛn bo nɛ bi lienh unɛndun ya lenm, nɛ unɛndun ya nib cengeh bi'bó. ⁶ Tinbi bɛn wɔn, ti yé Uwien yaab nɛ. Wà kɛ bɛn Uwien nɛ cengeh ti'bó. Wà kɛ ηa yé Wien yɔ ηa cengeh ti'bó. Nɛn nɛ cère' ti bende' *Mifuoñaanm, mɛn mà yé tigbɛmɔnt nnɔ te binib bà ni, ki cère' ti bende' usɛnpol utonnɛndaan mɔ te binib bà ni.

Miyiem ñɛh Uwien saan nɛ

⁷ N'jotieɛ, cère mɛn tí li yíe tɔb, kimɛ miyiem ñɛn' Uwien saan nɛ. Wà kɛ ηmɔbe miyiem la, u yé Uwien ya buk nɛ, ki bɛn Uwien. ⁸ Wà ηa ηmɔbe yíem la, wa bɛn Wien, kimɛ Uwien yé miyiem ya daan nɛ. ⁹ Uwien wuɔn' tɛ u'yíem ma bo sɔ: u sɔn' ní u'Bijɛbaab unɛndun wuu ni ηɔ wɔn bo tí li fuobe nɛ. ¹⁰ Miyiem nnɔ si nà sɔ: na yé tinbi nɛ yíe Uwien, Uwien nɛ yíe tɛ, ki sɔn' ní u'Bijɛ unɛndun ni, wɔ n' lá taa u'ba kí tien lituɔrl kí de Uwien ηɔ wɔ n' fère tɛ ti'biere.

¹¹ N'jotieɛ, Uwien yíe tɛ nnɔ ma nnɔ, ní kpɛ ti'mɔ n' li yíe tɔb nɛ. ¹² Uba ηa kpele ki laa' Wien. Ti yíe tɔb la, Uwien tɛ nin tɛ nɛ, nɛ u'yíem te ti'ni ki tí gben'.

¹³ Nà cère' ti bɛn ki ye ti tɛ nin Uwien nɛ Uwien mɔ tɛ nin tɛ nnɔ si: u de' tɛ *u'Fuoñaanm. ¹⁴ Tinbi laa' Uwien ya Bijɛ, nɛ ki kundeh imɔn ki teh u'Baa nɛ sɔn' wɔ ní unɛndun wuu ni, wɔ n' lá li yé unɛndun ya nib ya Nmienl. ¹⁵ Wà kɛ lienh ki teh *Yesu yé Uwien ya Bijɛ la, Uwien tɛ nin udaan nɛ, nɛ u'mɔ tɛ nin Uwien. ¹⁶ Tinbi bɛn Uwien yíe tɛ ma bo, nɛ ki teke' ki jin'.

Uwien yé miyiem ya daan nɛ. Wà kɛ ηmɔbe miyiem la, u tɛ nin Uwien nɛ, nɛ Uwien mɔ tɛ nin wɔ. ¹⁷ Nà cère' miyiem te ti'ni ki tí gben' ηɔ tí li ηmɔbe midum Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnɔ si: Kristo te ma bo nnɔ, ti'mɔ te nnɔ nɛ unɛndun wuu ni. ¹⁸ Jɛwaanbu ηa te yíem ni. Miyiem mà mɔn ki tí gben' gbendeh bujɛwaanbu nɛ. Utudɛre bo nɛ binib fɛnge. Unil wà fɛnge ηa laan ηmɔbe yíem mà mɔn ki tí gben'.

¹⁹ Tinbi yíe Uwien, kimɛ wɔn nɛ kpɛ' ki yíe' tɛ. ²⁰ Unil lienh ki teh u yíe Uwien, ka yíe u'tɔ la, u yé utonnɛndaan nɛ. Kimɛ nil ηa yíe u'tɔ wà u lenh wɔ la, wa n' fre kí ye u yíe Uwien wà wa lenh wɔ. ²¹ *Yesu Kristo de' tɛ liwɔbl là sɔ: unil yíe Uwien la, wɔ n' li yíe u'tɔ mɔ.

5

Teke mɛn Uwien ya bijɛ kí ji, kí faake nin unɛndun

¹ Wà kɛ teke' ki jin' ki ye *Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo la, udaan yé Uwien ya buk nɛ. Wà kɛ yíe kibuk ya baa la, u yíe u'buk mɔ nɛ. ² Ti yíe Uwien ki boh u'wɔb la, nɛn nɛ wɔngɛh ki teh ti yíe u'bumu. ³ Kimɛ Uwien ya yíem si: tí li boh u'wɔb nɛ. Nɛ u'wɔb nnɔ ηa faa. ⁴ Wà kɛ yé Uwien ya buk nɛ faakreh nin unɛndun. Ti'tekjim nɛ cèreh ti faakreh nin unɛndun. ⁵ Nmɛ yé unil wà faakreh nin unɛndun-i? Wɔn si: wà teke' ki jin' ki ye *Yesu yé Uwien ya Bijɛ.

Yesu Kristo ya mɔnkunb

⁶ Wɔn *Yesu Kristo ne baa' ní nin miñunm nin misèm*. Na yé u baa' nin miñunm baba ne, u baa' nin miñunm nin misèm ne. *Mifuoñaanm kundeh imòn, kime mí yé imòn ne. ⁷ Bi te bimònkunb bita ne. ⁸ Ben si: Mifuoñaanm nin miñunm nin misèm. Ben bita nnɔ ke kpe buñɔbu ne. ⁹ Ti teknh binib ya mɔnkun la, ti li ben kí ye Uwien ya mɔnkun cen' binib yu. Uwien ya mɔnkun nnɔ si: u kun' imòn ki ye *Yesu mɔnbe ki yé u'Bije ne. ¹⁰ Wà teke' Uwien ya Bije ki jin' la, u tuo' Uwien kun' imòn yà nnɔ ne. Ama wà ɲa teke' Uwien ki jin' la, u yih wɔ utonnendaan ne, kime wa teke' Uwien kun' u'Bije bo imòn yà nnɔ ne ki jin'. ¹¹ Uwien ya mɔnkun nnɔ si: u de' te limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm, ne u'Bije ne yé limiel nnɔ ya daan. ¹² Wà te nin Uwien ya Bije ne ɲmɔbe limiel nnɔ. Wà ɲa te nin Uwien ya Bije ɲa ɲmɔbe lè.

Tigbɛfɔrkaar

¹³ N kele' tigber tuu ke ki de' ne ɲɔ ní bende kí ye ninbi bà teke' Uwien ya Bije ki jin' nnɔ, ni ɲmɔbe limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm ne. ¹⁴ Ti ɲmɔbe midum mà Uwien saan si: ti mie' wɔ nà ke u'yiem bo la, u cengeh ti'bó ne. ¹⁵ Ti ben u cengeh ti'bó ma nnɔ, ti mie' wɔ nà ke la, ti du ki ye ti laa' nè ɲɔ.

¹⁶ Unil laa' u'tɔ teh ibiere yà ɲa kuuleh la, wɔ ní kàare kí de wɔ ɲɔ Uwien ní tùɔre u'fuobm, ní yé ibiere nnɔ ɲa mɔnbe ki kuuleh ne la. Kime ibiere iba te ki kuuleh, ma niireh be ní kàare kí de binib bà teh i ya biere. ¹⁷ Itùon yà ke ɲa cuube yé ibiere ne. Ama nà yé ibiere ke ne kuuleh.

¹⁸ Ti ben ki ye wà ke yé Uwien ya buk ɲa ji teh biere, kime Uwien ya Bije gu wɔ, ne usenpol ubierɔ ɲa ní fre kí tien wɔ niba. ¹⁹ Ti ben ki ye tinbi yé Uwien ya bumu ne, ki ben mɔ ki ye uɲendun ya nib ke te usenpol ubierɔ ya wɔbl ni ne. ²⁰ Ti ben ki ye Uwien ya Bije baa' ki wuɔn' te ti li tien ma kí bende Uwenmɔn ne. Ti te nin Uwenmɔn ne, kí ñe u'Bije *Yesu Kristo bo. Wɔn ne yé Uwenmɔn, ki yé limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm ya daan.

²¹ N'bumu, liike men ni'yul bo nin ibule ya gber.

---

* 5:6 Yesu Kristo ne baa' ní nin miñunm nin misèm ya tingi si: Bi sii' wɔ Uwien ya ñunm nin u'kuum ne.

Kugbɔnlieku kua San kele' kù nnɔ

Ifuonde

¹ Min uciɛn, n fuondeh sin ti'naa wà Uwien gènde' ηε nin a'bumu*. N yíe nε imònmòn nε. Na yé min baba nε yíe nε, binib bà ke ben tigbɛmònt nnɔ mɔ yíe nε nε, ² kí ñε tigbɛmònt tà te ti'fɛl ni, ki li tuu ki te ti'ni nnɔ bo.

³ Baa Uwien nin u'Bije *Yesu Kristo ní juoke tε, kí muɔ tε micεcεkm, kí de tε uyenduɔn ηɔ tí li pε tigbɛmònt bo, kí li fuobe miyíem ni.

Li ηmɔbe mɛn tigbɛmònt, kí li yíe tɔb

⁴ N laa' a'bumu muba pε tigbɛmònt bo tɛn Baa Uwien de' tε liwɔbl ma bo nnɔ, nε n'yɛnm sɔnge' ki gbien'. ⁵ Sin ti'naa, fɛnfɛnnɔ n gbáanh ηε nε, cère mɛn tí li yíe tɔb. Na yé wɔbfɛnl nε ní kele' ki de' ηε, ní yé ti là cii' là haali ucincinyo nnɔ nε. ⁶ Miyíem ya tingi si: tí li fuobe Uwien ya wɔbl ye ma bo nε. Li ya wɔbl nε ni là cii' lè haali ucincinyo nnɔ: «Li fuobe mɛn li ye ma bo».

⁷ Binib bà tulndeh bi'tɔb yɛbre' uηɛndun wuu ni, ki lienh ki teh *Yesu Kristo ηa baa' nin nisaalgbɛnɛnt. Unil teh nnɔ la, u yé wà tulndeh binib nε, ki yé *Kristo ya nɛnnɛnd.

⁸ Liike mɛn ni'yul bo ηɔ ti'tuonl la juore fɛnm. La juore' fɛnm la, ni li lε lisuul kí tĩ gben.

⁹ Wà ke taah tibontɔr ki pukndeh Kristo ya wɔknm bó, ka fuobe mĩ ye ma bo la, wa tε nin Uwien. Wà fuobe Kristo ya wɔknm ye ma bo la, u tε nin Baa Uwien nin u'Bije nε.

¹⁰ Wà baa' ní ni'saan ka tuke mi ya wɔknm la, la teke wɔ mɛn, ki la fuonde wɔ mɔnɔn.

¹¹ Kimε wà fuonde' wɔ la, udaan nin wɔn kpaan' iyε ki sɔn' u sɔnh itùonbiere yà nnɔ nínnɔ.

Micɛbm

¹² N ηmɔbe tigber tù yɛbe ní tɔke nε ama ma yíe ní kele' tù gbɔnku ni. N daan ní baa ni'saan, kí lε nε, tí tɔke tigber ηɔ kí li ηmɔbe uyɛnsɔnge kí tĩ gben nε.

¹³ Ti'naa, a'ninse wà Uwien gènde' wɔ nnɔ ya bumu mɔ fuondeh ηε.

---

* **1:1** Ti'naa nin u'bumu li fre kí ye Kristo ya taanl liba nin li'nib.

Kugbɔntaaku kùà San kele' kù nnɔ

Ifuonde

¹ N'jɔ Gayus, min ucien fuondeh ηε. N yíe ηε imɔnmɔn nε. ² N'jɔ, n kàareh ki teh nè ní li mɔn a'bo isen ke ni nε; á li ηmɔbe ugbenensonge mɔnmɔnm, ten a'fuobm mɔn Uwien saan ma bo.

³ Ti'tɔb Kristo yaab biba baa', ki lá tɔke' nni a pε tigbemɔnt bo ma bo nin a fuobe tigbemɔnt ni ma bo, nε n'yenm sɔnge' ki gbien'. ⁴ Nà li cère n'yenm ní sɔnge kí tí kende si: ní cii n'bumu pε tigbemɔnt ya sen bo nε.

Bi pèkeh Gayus

⁵ N'jɔ, a pε Kristo ya sen bo mɔnmɔnm ki teh u'nib nà mɔn nin bi yé bicenb ma ke nnɔ. ⁶ Bi'mɔ len' Kristo ya taanl yaab saan a yíe binib ma bo. N gbáanh ηε nε, li toreh be bi'sencenl ni Uwien yíe ma bo. ⁷ Kimε bi cuonh ki sɔnh Kristo ya tuonl nε ka teknh niba bà ηa pε Wien bo saan. ⁸ Nεn bo, ní kpε tinbi nε ní li toreh bi ya nib, ηɔ tinbi nin ben ní taan kí li tɔkeh binib tigbemɔnt.

Diotref nin Demetriyus ya gber

⁹ N là kele' tigber tuba ki de' Kristo ya taanl yaab. Ama Diotref wà yíe wɔ ní li yé ní'ke ya senlier nnɔ ηa tɔnge ti'gber. ¹⁰ Nεn bo nε n baa' ní la, n li tɔke u teh nà ke nnɔ. Nεn si: u lienh ti'bo tigbebiert tà ke nnɔ. U tien' nεn ke ki ye nà sɔnge' u'yenm. Ti'tɔb Kristo yaab baa' la, wa teknh be, nε bà mɔ yíe be ní teke be la, u piendeh be, ki ηuɔh be Kristo ya taanl ni.

¹¹ N'jɔ Gayus, la tɔkre bà teh nà bre; ama bà teh nà mɔn, kime wà ke teh nà mɔn yé Uwien yɔ nε. Wà mɔ ke teh nà bre ηa ben Wien.

¹² Demetriyus wɔn, binib ke pèkeh wɔ nε. U pε tigbemɔnt tà bo nnɔ mɔ wɔngeh ki teh u yé unil nε. Ti'mɔ pèkeh wɔ nε, nε a ben ki ye ti pèkeh wɔ ma nnɔ ní yé imɔn nε.

Micεbm

¹³ N ηmɔbe tigber tù yebe ní tɔke ηε ama ma yíe ní kele tù gbɔnku ni. ¹⁴ N daan ki ye ní pukn' waamu la, n li ε ηε, tí tɔke tigber.

¹⁵ Uwien ní de ηε uyenduɔn.

A'jɔtieb fuondeh ηε. A'mɔ ní fuonde ti'yaab ke jeje kí de tε.

Kugbɔnku kùà Sud kɛle' kù nnɔ Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu te ki de' Kristo yaab kɛ nɛ. Ku'maam nɛke Pɛr kɛle' kulieku kùà nnɔ nɛ. Kugbɔnku kuu ya gbɛr mɔh nin bitonnɛnɔbonsɔknɔ ya tonnɛnku nin bi'tetɛfɛnfɛnm nɛ (migbiirm 6-13; 2 Pi iyul 2).

Wà kɛle' kugbɔnku kuu nnɔ taah Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gbɛr nɛ, ki ñɛndɛh miwɔknm len ki wɔknh u'yo ya nib. U liɛbe' ki taah Sufmbɛ ya gbɔnt tuba mɔ ya gbɛr ki kiɛh u'gbɔnku ni. Ama tigbɔnt nnɔ tun ɲa te Uwien ya gbɔnku ni (migbiirm 9, 14, 15).

U taah inɔbon yà cɔkreh nɛ ki tɔkeh Uwien li dɛrɛ bà yɛ' u'yɛm ya gbɛr ya tub ma bo (migbiirm 3-13). Ama u liɛbe' ki tɔke' mɔ ki ye nɛ kɛ bɛ n muɔ bɛ micɛɛɛkm nɛ kɛ tore bɛ ɲɔ bɛ n ñɛ Uwien li dɛrɛ binib ya tub ma nnɔ ni (migbiirm 22-23). Sud kɛle' u'gbɔnku ni ubɛnpieɛbɛ ya gbɛr la, u yɛ wɔ n piɛn nà brɛ nin kinunbɔnk nɛ. U ya bɛnpieɛbɛ ɲa bɛrɛh ama u ɲmiɛndɛh nɛ.

Ifuonde

¹ Min Sud, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ, ki yé Saak ya ninjɛ. Min nɛ kiɛh kugbɔnku kuu n de ninbi bà Baa Uwien yin' nɛ, ki yɛ nɛ, ki cɛrɛ' *Yesu Kristo gu nɛ nnɔ. ² Uwien n li tuu ki muɔh nɛ micɛɛɛkm, kɛ de nɛ uyɛnduɔn kɛ gbien, kɛ li yɛ nɛ cɛɛn.

Uwien li dɛrɛ bà wɔknh nà ɲa kɛ sɛn ya tub

³ N'jɔtiɛbɛ, n'fɛnm là ton n kɛle kugbɔnku kɛ tɔke nɛ miɲmiɛnm mà yé ti'kɛ yaam nnɔ ya gbɛr nɛ. Ama fɛnfɛnnɔ n laa' nɛ yé n'bo liwɔbl nɛ n kɛle kɛ de nɛ kɛ cɛrɛ ni'fɛl n li co ɲɔ nɛ mɔ Uwien tɔke' u'yaab mitekjim ya gbɛr tà bolm miba kɛpin nnɔ bo. ⁴ Kimɛ binib biba lɔnbɛ' ki kɔn' ni'ni, ki yé bibiɛrdɛnb, ki sikreh ti'Wien ya juokm ya gbɛr ya tingi ɲɔ bɛ n fre kɛ li teh bi'sɔnsɔndl nɛ. Bi wiɛ' *Yesu Kristo wà yé ti'Wɔnwɔknbaab, ki yé ti'Yonbdaan nnɔ ya gbɛr. Nɛ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni haali uyo ɲɔ ki ye Uwien li dɛrɛ bi'tub.

⁵ Ni bɛn n li tɔke nɛ nà kɛ nnɔ mɔnmɔnm. Nin ni bɛn ma kɛ nnɔ n yɛ n tiɛrɛ nɛ kɛ ye Yonbdaan là ɲmiɛn' Israyɛl yaab Esipt ni nɛ. Ni ya puoli bó nɛ u gbɛn' bi'ni bà ɲa teke' wɔ ki jin' nnɔ ya gbɛr.

⁶ Tiɛrɛ mɛn Uwien ya tondb bà là dàan' Uwien sien' bɛ nà saan, ki siɛrɛ' ki dàan' bi'kɔnkuɔn nnɔ ya gbɛr. Uwien lɔle' bɛ nɛ, bɛ n li tuu ki lùo, kɛ li te kubùoku kùà ñɔ ka ɲmɔbɛ biɛn, ki biike ni, ki gu tibuur ya wɛngbiin ya daali. ⁷ Liɛbe kɛ tiɛrɛ mɛn Sodɔm nin Gomɔr ya du nin idutɔ yà kɛpiɛkɛ yɛ nnɔ ya nib là tien' lisɔnsɔndl tɛn bitondb nnɔ ma nnɔ ya gbɛr. Bi tien' lisɔnsɔndl nɛ tɛ kɛndɛ' haali ki ji tɛ nuunh bɛ n li duɔndɛh nin tibont tà nin nisaal ɲa tɛ*. Uwien là dɛrɛ' bi'tub, ki kuɔn' bɛ umu wà ɲa n kpiin ni. Nɛn nɛ wɔngɛh nà là li tu bibiɛrdɛnb.

⁸ Bibiɛrdɛnb nnɔ mɔ teh tɛn bɛn nɛ. Bi pɛ bi'dɛknt bo nɛ ki sɔnh itùon yà kuɔndɛh bi'tiɛma gbɛnɛnt tijɔknt, ki yindɛh Uwien ya yonbdɛnt, ki sukreh nà kɛ ɲmɔbɛ ukɛpiɛkɛ paaki bó. ⁹ Uwien ya tondb ya ciɛn Misɛl mɔnɔn nin *usɛnpol là kɔnh uyo wà Moyis ya gbɛnɛnt bo nnɔ wà là tuo' ki suke' ki biin' wɔ ama u là tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan n dɛrɛ a'tub» baba nɛ. ¹⁰ Ama bibiɛrdɛnb nnɔ bɛn wɔn, bi sukreh ba bɛn nà nɛ, ki te tɛn ipiɛ, ki maaleh ki teh bi bɛn nà nnɔ mɔnɔn tulndɛh bɛ ki joh nɛ. ¹¹ Nɛ bre bi'bo, kimɛ bi kpiɛn' Kayɛn là kpiɛn' usɛn wà nnɔ nɛ. Bi taa' bi'ba ki de' ilike ya nuunm nɛ ki tùrɛ' tɛn Balam, ki yɛ' Uwien ya ñɔbu bó tɛn Kore là yɛ' ma bo, nɛ ki kpo'. ¹² Ninbi Kristo yaab taan' nɛ ji tijier la, bi saake ni'ni tɛn tijɔknt nɛ ki saah ni'jiejin, ki jinh fuɔlfuɔl, fɛ ɲa ɲmɔbɛ bɛ, ki

* **1:7** Tibont tà nin nisaal ɲa tɛ ya tingi te bolm mile bo nɛ: Uwien ya tondb bii tiwɛnt.

maaleh ben baba bó. Bi te ten utaa wà yin' ki bānde' ki juore' nin kutafaaku ka nii' nε; ki te ten isiin yà ña lūonh haali i'lōnlūonyo mōnōn, ki kpīkre' ki lu', ki kpo' kεkε nε. ¹³ Bi sōnh ifε ya tūon nε ki joh ten miñunciem ya ñungbegbel teh kujujuku miñunm ya gbε ma bo, ki te ten iñmaabii yà cuonh ka ñmābe i joh nà bó. Uwien bonde' mifem ki ble' bε licinñunl ni bε ní li te len uyo wà ña ñmābe gbenm.

¹⁴ Enāk, wà là yé ti'yaaje nlole bo kí cin Adam ya bùol nnō, là sōkn' Uwien li tien bibierdenb nnō ma bo ki ye: «Li cengeh mēn, Yonbdaan nin u'tondb turbenm li baa ¹⁵ kí lá bu binib kε tibuur; tibuur ní cuo bibierdenb kε, bi sōn' itūonbiere yà kε nnō nin bi len' u'bo imēbil yà kε nnō bo.»

¹⁶ Bi yé binib bà ñulnh uyo kε nε, nε bonn kε bonn ña dèkreh ben. Bi pε bi'yem yíe nà bo nε, ki lienh nin tìgbengt, ki tōkeh binib tiñōñmaager, ki nuunh bε ní jonde bi'bo.

Igbiere

¹⁷ N'jotiebe, ninbi ben wōn, tiere mēn ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya tondb là juō' ki tōke' nε tigber tà nnō. ¹⁸ Bi là tōke' nε ki ye: ufōforyo binib lá li lè nε, kí li pε bi'yem yíe nà bo, ka ní li boh Wien. ¹⁹ Ben nε boreh binib, ki pε unisaal yíe nà bo, ka ñmābe *Fuoñaanm.

²⁰ N'jotiebe, ninbi ben wōn, ni teke' Uwien ya gbēñaanm tà nnō, ñi mēn tun bo kí li joh inun bó, kí li kàareh wō *Mifuoñaanm ya tuōm bo, ²¹ kí li tuu ki te Uwien ya yíem ní, ki gu ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ní de nε limiel là ña ñmābe gbenm u'nimōnt bo.

²² Binib bà maaleh milele nnō, muō mēn bε micεεεkm. ²³ Bitōb mō te ní ñen bε umu ni bε ní ñmēre. Ní muō bitōb mō micεεεkm ama kí li dèkreh ni'ba, ki la miεkeh bi'wengolkaar mōnōn, kime bi'tūon nnō kuōn' tu'mō tijōknt ñō.

Li pèkeh mēn Uwien

²⁴ Uwien nε yé wà li fre kí li gu nε ni la lu' sēn kε sēn ni, ki li cère ní sere wōn wà ñmābe ukpíeke ya nun bó, kí li tuu ki ñmābe uyensange, ki la ñmābe biil. ²⁵ Wōn wà yé Uwenbaabe, ki yé ti'Ñmiēnl kí ñε ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nnō si ukpíeke nin uyēbn nin mituōm nin ufaa tibont kε bo uyo wà gēbre' nin fēfēnnō wuō nin uyo kε. Ami.

Mikpiirm

Nà wəngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi kɛle' kugbɔnku kuu nɔ uyo wà bi là jèndeh Kristo yaab ki gbiekeh nɛ. Erom ya bɛrb là yíe bɛ rí li pukeh bɛ tɛn bi yé iwien nɛ. Kristo yaab biba là tuo' ki jènde' bi'tekjim bo, ama bitɔb ɲa là laa' fɛl ki jènde' bi'tekjim bo.

Tinɛnnɛnt nin tijinjint nɛ yɛbe kugbɔnku ku'ni. Tà yɛbe ɲɛn' ní Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ni nɛ. Inɔnbɛ nin misiɛm mɔ te ku'ni, ama nà kɛ ɲmɔbe ní ye nè rí ye bà nɛ. Nà teh nà bre kɛ taan' ki te miɲunciɛnm ni nɛ, nɛ utunwiɛn nɛ yé nà kɛ bre ya nɛnnɛnku.

Kugbɔnku kuu gbiire' ibɔkcɛnciɛn ile nɛ nin kugbɔnku bugbɛn ya tondm ya gɛr.

Libɔkkpiɛkl ni (1:1–3:22) bi lienh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnm ni nɔ ya gɛr nɛ.

Libɔkliɛl ni (iyul 4–20) wà kɛle' kù nɔ laa' tibont nɔ kɛ tidɛknt yaam nɛ. U wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya Pebuk ki yé limiɛl ya daan ki ɲmɔbe mituɔm tibont kɛ bo.

Iyul 21–22 tɔkeh Uwien yíe wə rí ɲɛn tibonfɛnt tà nɔ ya gɛr nɛ.

¹ Tigbɛr tà te kugbɔnku kuu ni nɔ yé tigbɛbɔlkaar tà Uwien tɔke' *Yesu Kristo wə rí kpiire tù kí tɔke u'tonsɔnb tibont tà li tien na rí taande* nɛ. Nɛ *Yesu sɔn' Uwien ya tond wə rí tí tɔke u'tonsɔnl San tigbɛr nɔ. ² San laa' tibont tà kɛ nɔ u kun' imɔn ki ye *Yesu Kristo nɛ wuɔn' wə tù, nɛ tù yé Uwien ya gɛr nɛ. ³ Tigbɛr tà te kugbɔnku kuu ni nɔ ɲɛn' Uwien saan nɛ. Unil wà káanh tù binib ya nun bó nin bà cengeh tù ki boh tù nɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kimɛ uyo wà ni'kɛ li tien nɔ nɛkn' ní ɲɔ.

San fuondeh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnm ni

⁴ Min San nɛ kɛle' kugbɔnku kuu ki de' *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnm ni nɔ. Uwien wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní nɔ nin u'Fuoɲaanm† mà te u'berbiɛk saan nɔ rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn. ⁵ *Yesu Kristo wà yé umɔnkunmɔn, ki kpiɛ' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni, ki yé uɲɛndun wuu ya bɛrb ya ciɛn nɔ mɔ rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn. U yíe tɛ, nɛ ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl,

ki ɲɛn' tɛ ti'biɛre ni,

⁶ ki tien' tɛ biberb Uwien ya bɛl ni, ki cɛrɛ' ti yé u'Baa Uwien ya tɔtuɔrkaab. Wɔn si ukpiɛke nin mituɔm uyo kɛ. Ami.

⁷ Liike mɛn, u te titɛwɔlgbɔnt ni ki we ní.

Unil kɛ ya nun li lɛ wə,

bà là cɔke' wə likpaanl nɔ mɔnɔn li lɛ wə,

wɔn bo nɛ inibol yà kɛ te utingbɛn bo nɔ

li muɔh ki kpiɛndeh.

Ní yé imɔn nɛ. Ami.

⁸ Yonbdaan Uwien ye:

«Min nɛ yé micincinm nin migbenm.»

Wɔn nɛ yé wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní,

ki yé mituɔm kɛ ya daan.

San laa' Yesu tidɛknt yaam

⁹ Min San n yé ni'ninjɛ nɛ. Min nin ninbi taan' ki jin' ijɛnd, ki ɲmɔbe kuminku *Yesu bo, ki taan' ki yé biberb Uwien ya bɛl ni. Uwien ya gɛr nin n kundeh imɔn *Yesu bo ma nɔ, nɛ bi là taa' nni ki jon' lidekl là bi yih lè Patmos nɔ bo. ¹⁰ Yonbdaan ya daali, *Mifuoɲaanm taa' nni, nɛ n cii' uniɛke uba bó u giere' ufaa bo n'puoli bó tɛn linatunl ¹¹ ki

* **1:1** Na rí taande ya ciim te bolm mile bo nɛ: Nà li tien itàan yíe bo bii nà ɲa ɲmɔbe pɛrm. † **1:4** Bi lɛbre' iɲɔbon yà ki ye u'Fuoɲaanm nɔ; † kɛle' Grɛkmbɛ ya lenm ni ki ye: Tibont tulole tà te Uwien ya berbiɛk saan nɔ nɛ.

ye: «Kele a laa' nà kugbɔnku ni, kí taa kù kí sɔn kí tĩ de *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnm ya du ilole ni nnɔ. Idu nnɔ si: Efɛs nin Siminn nin Pegam nin Tiyatiir nin Sadɛs nin Filadɛlfi nin Lawodise.»

¹² N j̄iebe' n̄ liike udaan wà lienh nni. N j̄iebe' ma nnɔ nɛ ki laa' miñðkm ya fr ilole, ¹³ ki laa' niba ifr nnɔ ya siik ni n̄ naan unisaal, ki guo liliɛfɔfɔkrl, ki buobe miñðkm ya ningbɛnl u'siik ni. ¹⁴ U'yur pien kponkpon tɛn tikunkunt, nɛ u'nun muɔreh tɛn umupien. ¹⁵ U'táan windeh tɛn kukurku kù faa bi pule' kù umu ni kù mónde', nɛ u'niɛke mɔ tuoreh tɛn miñunciɛnm nɛ fuh. ¹⁶ U ɲuuke iɲmaabii ilole u'nɔjie bó, nɛ kijusiek kà fenbe ki ɲmɛ ikele kɛ ile nɔreh ki n̄eh u'n̄ɔbu ni. U'nun bó muɔreh tɛn liwenyul ya wien nɛ. ¹⁷ N laa' wɔ uyo wà nnɔ, nɛ ki lu' u'nintuɔli ki naan utɛnkpii. Nɛ u taa' u'nɔjie ki mɛ' nni, ki tɔke' nni ki ye: «La sɛn j̄ɛwaanbu. Min nɛ yé ukpiɛk nin ufɔrke, ¹⁸ ki yé wà fuobe. N là kpo' nɛ, ama fɛnfɛnnɔ n fuobe nɛ uyo kɛ, ki ɲmɔbe mituɔm mikuum nin kutɛnkpiiiku kɛ bo. ¹⁹ Nɛn bo, kele a laa' nà, nɛn si: nà teh fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ nin nà lá li tien. ²⁰ A laa' iɲmaabii ilole yà n'nɔjie bó nnɔ nin miñðkm ya fr ilole yà nnɔ yé tibont tà ya tingi buɔ nɛ. Tu'tingi si: iɲmaabii ilole nnɔ yé Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnɔ nɛ†. Ifr ilole nnɔ mɔ yé Kristo ya táan ilole nnɔ nɛ.»

2

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Efɛs ya du ni nnɔ

¹ «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Efɛs ya du ni nnɔ ya ciɛn kí ye wà ɲuuke iɲmaabii ilole u'nɔjie bó, ki cuonh miñðkm ya fr ilole ya siik ni nnɔ, nɛ len' ki ye: ² «N bɛn a sɔnh itùon yà, ki bɛn a n̄ikndeh ma bo, ki ɲmɔbe kuminku, ki bɛn ki ye ɲa toh bibiɛrdɛnb ya n̄ɔbu bó. N bɛn ki ye a sekn' binib bà yih bi'ba n'tondb ɲɔ ka yé bɛ nnɔ, ki bɛnde' ki ye bi yé bitonnɛndɛnb nɛ. ³ A ɲmɔbe kuminku, ki jin' ijɛnd n'bo, a'fɛl ɲa wɔre', ⁴ ama n li kɔn nin ɲɛ nibonn niba bo nɛ, kimɛ ɲa ji yé nni tɛn a là cin' ki yé nni ma bo. ⁵ Tiɛre a là cin' ki ɲmɔbe miyíɛm mà ki yaan ki lu' nnɔ bó. Lèbre a'tetɛm kí liebe kí li sɔnh a là cin' ki sɔnh itùon yà nnɔ, nnɔ ɲa n̄i la, n li baa a'saan kí lá yuure a'frl li'sensienbùol. ⁶ Ama a ɲmɔbe kupɛnpɛku nibonn niba bo nɛ, kimɛ a nɛn Nikola ya cɛkl ya nib* ya tùon tɛn n'mɔ nɛn yé ma bo nɛ.

⁷ «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ r̄ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà. Wà kɛ m̄n' ki faake' la, n li cèbe wɔ, wɔ r̄ mɔ busubu bùa te Uwien den ki dienh limiel nnɔ ya bi.» »

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nnɔ

⁸ «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nnɔ ya ciɛn kí ye wà yé ukpiɛk nin ufɔrke, ki là kpo' ki mɛkre' bitɛnkpiiib ni nnɔ nɛ len' ki ye: ⁹ «N bɛn bi j̄ɛndeh nɛ ijɛnd yà nin ni'jiint, ama ni n̄n yé bifáadɛnb nɛ. N bɛn binib bà yih bi'ba *Sufmbɛ ka n̄n ji kpe bɛn *Sufmbɛ ya sɛn nnɔ sukreh nɛ isuk yà. Bi yé *Satan ya taanl yaab nɛ. ¹⁰ La fɛnge mɛn ni li ji ijɛnd yà. Ni bɛn-ii! Usɛnpol li biike nɛ kí cère bɛ r̄ pɛkn ni'ni biba. Bi li j̄ɛnde nɛ kí tĩ baa iwien piik. Bi li ku nɛ m̄nɔn la, li pɛ mɛn n'bo. N li su nɛ limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm.

¹¹ «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ r̄ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà. Wà kɛ m̄n' ki faake' la, wa r̄ kpo kí lere†.» »

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nnɔ

¹² «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nnɔ ya ciɛn kí ye wà ɲmɔbe kijusiek kí fenbe ki ɲmɛ ikele kɛ ile nnɔ nɛ len' ki ye: ¹³ «N bɛn a kɔ nà saan nnɔ, *Satan ya bɛrbiɛk mɔ te nɛn saan nɛ. Bi là ku' n'm̄n̄kunm̄n̄ Antipas ni'du ni nɛ. *Satan kɔ wun

† **1:20** Bi li fre kí lèbre Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnɔ kí ye Kristo ya táan ilole nnɔ ya ciɛnb mɔ. * **2:6** Kugbɔnku kuu baba nɛ lienh Nikola ya cɛkl ya nib bó. Licɛkl nnɔ là wɔknh miwɔknm mà ɲa kpe sɛn nɛ. Nil ɲa cinbe ki bɛn miwɔknm nnɔ ya tingi. † **2:11** Kí kpo kí lere ya tingi si: kí li tuu ki te umu wà ɲa r̄ kpiin ni kí lèbreh nɛ. Liike 21:8.

ni nɛ. Haali u ya yo mənən ɲa wiɛ' a'tekjim, a juore' ki pɛ n'bo nɛ. ¹⁴ Ama n li kən nin ɲɛ nibonwawaann niba bo nɛ, kimɛ ni'ni biba pɛ Balam ya wəknm bo nɛ. Wən nɛ là gbriere' Balak u li tien ma kí tuln Israyel *yaab bɛ ɾ ɲmən titətuərnənt, kí tien lisənsəndl. ¹⁵ Nikola ya cɛkl ya nib mə wəknh mi ya wəknbaabm nɛ, nɛ ni'ni bi'ba pɛ mi'bo. ¹⁶ Nɛn bo, lèbre a'tetem, nnə ɲa ɾí la, n li baa a'saan nà ɾ taande, kí taa kijusiek kà te n'ñəbu ni nnə kí tə nin binib nnə butəbu.

¹⁷ «Wà ɲməbe litubl la, wə ɾ cii *Mifuoñaanm təkɛh Kristo ya táan ki teh bà.

«Wà kɛ mən' ki faake' la, n li de wə tijier tà buə bi yih tù *mann† nnə, kí de wə litɛnpenpienl liba bi kɛle' li'bo liyefɛnl. Wà teke' litɛnl nnə baba ɲa ɾí la, uba ɲa bɛn liyel nnə.» »

Kɛle kugbənku kí de Kristo ya taanl là te Tiyatiir ya du ni nnə

¹⁸ «Kɛle kugbənku kí de Kristo ya taanl là te Tiyatiir ya du ni nnə ya ciɛn kí ye Uwien ya Bijɛ wà ya nun muəreh tɛn umupien, u'taan windeh tɛn kukurku kù faa bi pule' kù umu ni kù mɔnde' nnə, nɛ len' ki ye: ¹⁹ «N bɛn a sənɪ itùon yà nin a ɲməbe miyíem mà, ki bɛn a ɲməbe mitekjim mà, ki bɛn a toreh binib ma bo nin a ɲməbe kuminku kù. Fɛnfennə a sənɪ itùon yà yɛbe ki cɛn' mikpiɛkm yɛ. ²⁰ Ama n li kən nin ɲɛ nibonn niba bo nɛ, kimɛ a cère' Sesabel§, upii wà yih u'ba *Uwien ya ɾəbonsəknl nnə tulndeh n'tonsənb ki wəknh bɛ bɛ ɾ li teh lisənsəndl, ki li ɲmənh titətuərnənt. ²¹ N de' wə libənl wə ɾ lèbre u'tetem, ama wa yíe wə ɾ lèbre u'tetem kí wiɛ u'sənsəndl nnə. ²² Nɛn bo, wən nin binib bà pɛ u'bo ki teh lisənsəndl nnə ɲa lèbre' bi'tetem ki dàan' itùon nnə la, n li cère bɛ ɾ ji ijend kí gbien, ²³ kí cère bà pɛ u'bo nnə ɾ kpo ɲə Kristo ya táan kɛ ɾ bɛnde kí ye min nɛ bɛn nà te unisaal ya fɛl ni. N li jiiin ni'ni wà kɛ u'tùon kpɛ ma bo nɛ.

²⁴ «Ninbi bà te Tiyatiir ya du ni, ka pɛ Sesabel ya wəknm bo, ka bɛn bi nɛndeh ki yih nà «*Satan ya bonbəlkaar nnə», n təkɛh ninbi nɛ ki teh ma ɾ wəbn nɛ kí de nɛ tuktəl kí pukn. ²⁵ Ama li ɲuuke mɛn ni ɲməbe nà nnə mənəmnm kí tɪ baa lidaali là n li baa ní. ²⁶ Wà mən' ki faake', ki pɛ n'tùon bo ki tɪ fəre' la, n li de wə ticiɛnt inibol kɛ bo, ²⁷ wə ɾ li ɲuuke bɛ nin ufaa, ki la ɲməbe nunsənge bi'bo, kí niin bɛ bɛ ɾ tɪ we tɛn isɛn. ²⁸ N'Baa de' nni mituəm ma nnə n'mə li cère wà mən' ki faake' ɾ li windeh tɛn litɛnɲɛɲmaasel nɛ*.

²⁹ «Wà ɲməbe litubl la, wə ɾ cii *Mifuoñaanm təkɛh Kristo ya táan ki teh bà.» »

3

Kɛle kugbənku kí de Kristo ya taanl là te Sades ya du ni nnə

¹ «Kɛle kugbənku kí de Kristo ya taanl là te Sades ya du ni nnə ya ciɛn kí ye wà likeh Uwien ya Fuoñaanm*, ki ɲuuke inɲmaabii ilole nnə nɛ len' ki ye: «N bɛn a sənɪ itùon yà. Binib lienɪ ki teh a fuobe nɛ ama a kpo' ɲə. ² La gəh, gore ɲə bà ya tekjim benɪ mɛ ɾ gben nnə la tonde, kimɛ n laa' a'tùon ɲa mən ki gben' n'Wien ya nun bó. ³ Nɛn bo, tiere bi là wəkn' ɲɛ miwəknm mà nnə bó nin a là cii' mɛ ma bo. Li ɲuuke mɛ, kí lèbre a'tetem ki la gəh. A gəh la, n li baa a'saan tɛn unasu nɛ, ɲa ɾ bɛnde uyo wà n li baa ní. ⁴ Ama a'nib biba te Sades ya du ni, ka kuən' bi'ba jəknɪ. Bɛn nɛ li təkɛ nin nni kí li guo tikpɛlcɛpenpienɪ, kimɛ bi kpɛ nnə nɛ. ⁵ Nnə nɛ wà mən' ki faake' li gole tikpɛlcɛpenpienɪ. Ma ɾ ɲmire u'yel limiɛl ya gbənku ni fiebu. N li len n'Baa Uwien nin u'tondb ya nun bó kí ye u yé n'yə nɛ.

⁶ «Wà ɲməbe litubl la, wə ɾ cii *Mifuoñaanm təkɛh Kristo ya táan ki teh bà.» »

Kɛle kugbənku kí de Kristo ya taanl là te Filadɛlfi ya du ni nnə

⁷ «Kɛle kugbənku kí de Kristo ya taanl là te Filadɛlfi ya du ni nnə ya ciɛn kí ye wà yé uñaan,

† **2:17** Mann yé tijier tà Uwien là de' tù Israyel yaab kupenpelku ni nnə nɛ. Mann wà buə li fre kí li yé tijier tà Uwien dienɪ tù binib kí ɾɛ Yesu Kristo bo. Liike San 6:49-51. § **2:20** Niɛ saan bi ye Sesabel ma nnə, bi niireh unil wà yíe Uwien ya ɾəbu bó nɛ. * **2:28** Bi ye litɛnɲɛɲmaasel la, bi niireh Yesu Kristo nɛ. Liike 2 Pier 1:19. * **3:1** Liike 1:4.

ki yé ugbemòndaan,
 ki ηmabe *Dafid ya dupien,
 ki pñire' bunañobu la,
 uba ηa ní fre kí piin bù,
 u tí piin' mɔ la,
 uba ηa ní fre kí piire nnɔ,
 nɛ len' ki ye:

⁸ «N ben a sɔnh itùon yà, ki ben ki ye a'tuom ηa yebe. Nin nen ke a ηuuke n'gber, ka ye ηa ben nni. Nen bo nɛ n pñire' ηe bunañobu ki yaan', uba ηa ní fre kí piin bù. ⁹ Liike-a! N li cèbe ηe *Satan ya taanl yaab. Bi nendeh ki teh bi yé *Sufmbɛ nɛ ka yé. N li wɔbn be be ní baa kí lá gbaan a'nintuoli, kí bende kí ye n yíe ηe. ¹⁰ A juore' ki ηmabe kuminku kù a n là ye á li ηmabe kù nnɔ ma nnɔ, n'mɔ li lèkn a'bo ijend yà li baa utingben ya nib ke bo kí biike be nnɔ ya yo. ¹¹ N li baa ní na ní taande. Li ηuuke a ηmabe nà nnɔ kenken ηɔ uba la lá teke a'suul. ¹² Wà ke mɔn' ki faake' la, n li cère wɔ ní li yé unikpekpiek n'Wien ya duku ni. Wa ji li ñe len fiebu. N li cère wɔ ní li yé n'Wien yɔ, kí le n'kpieke, kí li ηmabe n'yefènl, kí li yé n'Wien ya du Yerusalemfaan wà li ñe u'saan paaki bó kí jiiire ní nnɔ ya nil.

¹³ «Wà ηmabe litubl la, wɔ ní cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.» »

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnɔ

¹⁴ «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnɔ ya cien kí ye bi yih wà «Ami», u yé umònkunmòn, ki yé ugbemòndaan, ki yé Uwien cère' wà ñen' tibont ke nnɔ, nɛ len' ki ye: ¹⁵ «N ben a sɔnh itùon yà, ki ben ki ye ηa sɔnge, ka ton mɔ; a bi li fre kí li sɔnge bii kí li ton. ¹⁶ Ama ηa ton, ka sɔnge mɔ, a te mɛlmɛl nɛ. Nen bo nɛ n li sii ηe. ¹⁷ A lienh ki teh a yé ufàadaan nɛ, ki laa' lifaal li yebe, bonn ηa pɔre' ηe, ka ben ki ye a yé ucɛɛkdaan, ki yé unɛndaan, ki yé ujuɔn, ki se licɛnkpenlonlonl. ¹⁸ Nen bo nɛ n gbierɛh ηe á de n'saan miñòkm mà bi donde' mè umu ni mĩ windeh ηɔ kí li yé ufàadaan, kí de n'saan tikpelɛpiɛnt kí gole ηɔ bi la le a'fɛ. Kí de n'saan minunkpɔm kí tien a'nun kí likre. ¹⁹ N yíe bà ke nnɔ, n gbierɛh be nɛ ki diɛh bi'tub. Nen bo, cère' a'nun ní li mɔn á lèbre a'tetem. ²⁰ Liike mɛn, n se bunañobu ni nɛ ki bàandeh. Wà ke cii' n'bó ki pñire' la, n li kɔ u'den min nin wɔ ní taan kí ji. ²¹ Wà ke mɔn' ki faake' la, n li de wɔ usɛn, wɔn ní kèle kibɛrbiek bo n'yaak saan, tɛn n'mɔ mɔn' ki faake' ma, ki kèle' kibɛrbiek bo n'Baa Uwien yaak saan nnɔ.

²² «Wà ηmabe litubl la, wɔ ní cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.» »

4

San laa' Uwien ya bɛrbiek tideknt yaam

¹ Ni ya puoli bó nɛ n laa' tideknt yaam bunañobu buba ye paaki bó, nɛ n bi cii' udaan wà ya nieke bó mikpiekm nnɔ giere' ufaa bo tɛn linatunl ki ye: «Dùo ní ní wuɔn ηe nà we ní nè ní tien.» ² I ya tàan bo nɛ *Mifuoñaanm taa' nni, nɛ n laa' kibɛrbiek kiba se paaki bó, uba ke ki'bo. ³ Wà ke ki'bo nnɔ windeh tɛn itɛn yà bi yih yè jaspi nin saduwann i'daaku faa* nnɔ nɛ. Kugɔnguɔku kuba guɔn' ki linde' kibɛrbiek nnɔ ki windeh tɛn litɛnl là bi yih lè emolod † nnɔ. ⁴ Mubɛrbieumu pile nin munan mɔ se ki guɔn' kè. Biciɛnb pile nin binan mɔ ke mubɛrbieumu nnɔ bo, ki guo tiwɛnpenpiɛnt, ki kpiɛ miñòkm ya yukpiekpiɛ. ⁵ Kibɛrbiek nnɔ ya bùol muɔreh piɛbpiɛb tɛn utɛmɛknde. Kuwaaku mɔ ñeh kí'saan tɛn utaa nɛ tɛngɛh. Timucincint tulole te kí'nun bó tùoo. Timucincint nnɔ yé Uwien ya Fuoñaanm † nɛ. ⁶ Kibɛrbiek nnɔ ya nun bó ní naan miñuncienm nɛ, ki wien tein ki likeh ki càareh tɛn lidingl.

* **4:3** Jaspi nin saduwann yé itɛn ya yel nɛ Jaspi yé litɛnl là windeh nɛ, nɛ saduwann yé litɛnl là mɔn. † **4:3** Emolod yé litɛnl là bɔn tɛn tifer nɛ. † **4:5** Liike 1:4.

Tiwɛnfuobt tunan nɛ guɔn' kibɛrbiɛk nnɔ siik ni. Tu'nun bɔ nin tu'puoli kɛ yɛ inunbii nɛ ñɛin. ⁷ Kiwɛnkpiɛk naan ucind nɛ, kiliek naan unajɛ, kitaak ya nun bɔ naan unil ya nun bɔ, nnan naan ukaab nɛ laanh. ⁸ Tiwɛnfuobt tunan nnɔ kɛ ɲmɔbe ifiɛbe iloluob nɛ, ki ɲmɔbe inun ifiɛbe nnɔ bo ñɛin, paaki nin tingi kɛ. Nɔnku nin wien ni tɔ tuu ki gɛh iyuon nɛ ki teh:

«Uñaan, uñaan, uñaan,
Yonbdaan Uwien mituɔm kɛ ya daan nɛ yɛ uñaan.

Wɔn nɛ là te, ki biɛ ki te, ki we ní mɔ.»

⁹ Uyo kɛ tiwɛnt nnɔ gɛh iyuon nɛ ki kpiɛkreh wà kɛ kibɛrbiɛk bo nnɔ, ki ñɛngɛh wɔ, ki faareh wɔn wà fuobe uyo kɛ nnɔ. Tù gɛh uyo wà la, ¹⁰ biciɛnb pile nin binan nnɔ gbaandeh wà kɛ kibɛrbiɛk bo nnɔ ya nun bɔ ki pukeh wɔ, ki kpiɛkreh wɔn wà fuobe uyo kɛ nnɔ, ki kpɛreh bi'yukpɛkpiɛ ki blinh kibɛrbiɛk nnɔ ya nun bɔ ki teh:

¹¹ «Yonbdaan Uwien,
sin nɛ kpɛ bɛ ní kpiɛke ɲɛ, kí ñɛngɛ ɲɛ, a ɲmɔbe mituɔm,
kime sin nɛ ñɛn' tibont kɛ,
a yíe tɔ ní li te nɛ,
ki ñɛn' tɔ.»

5

Bi konkonde' kugbɔnku kɔ̀a nin Uwien ya Pebuk nnɔ ya gɛr

¹ N tí laa' wà kɛ kibɛrbiɛk bo nnɔ ɲuuke kugbɔnku u'nɔjie ni, kù konkonde'. Bi kele' kugbɔnku nnɔ ya kele kɛ ile bo nɛ, nɛ ki taa' isiwɛl ki tɛntɛbn' ki tí dukn' bolm milole. ² Nɛ n laa' Uwien ya tonɔtɔdaan uba, u kpaandeh ufaa bo ki teh: «ɲmɛ kpɛ wɔ ní tɛbre isiwɛl nnɔ kí pɛrɛ kugbɔnku kuu nɔ?» ³ Ama nil ɲa te taaku bo bii tink bo bii dɛntingi, kí fre kí pɛrɛ kugbɔnku nɔ kí liike ku'ni. ⁴ Nɛ n muɔ' cɛɛn, kime nil ɲa te ki kpɛ wɔ ní pɛrɛ kugbɔnku nnɔ kí liike ku'ni. ⁵ Nɛn saan nɛ biciɛnb nnɔ ya uba tɔke' nni ki ye: «La muɔh. Liike, wà yɛ Suda ya bol ya cind, ki yɛ *Dafid ya yaabil nnɔ mɔn' ki faake'. Wɔn nɛ li tɛbre isiwɛl ilole nnɔ, kí pɛrɛ kugbɔnku nnɔ.»

⁶ Nɛ n laa' Kipebuk kiba se ki nɛke kibɛrbiɛk nnɔ, tiwɛnfuobt tunan nnɔ nin biciɛnb nnɔ ya siik ni. Kipebuk nnɔ ɲmɔbe igbiɛn yà wɔngɛh ki teh bi ku' kɛ nɛ. Kí ɲmɔbe iyin ilole nin inun ilole nɛ. I yɛ *Uwien ya Fuoñaanm mà u sɔn' mɛ utingbɛn bo ni'kɛ saan nnɔ nɛ. ⁷ Kí jon' wà kɛ kibɛrbiɛk bo nnɔ saan, ki teke' kugbɔnku nnɔ u'nɔjie ni. ⁸ Kí teke' kugbɔnku nnɔ uyo wà nnɔ, nɛ tiwɛnfuobt tunan nin biciɛnb pile nin binan nnɔ gbaan' kí nintuɔli. Wà kɛ ɲuuke kubɛku nin miñɔkm ya sɛn nɛ, í gbe lɛfina. Isɛn nnɔ yɛ Uwien ya nib ya kaare nɛ. ⁹ Bi gɛh iyuonfaan ki teh:

«Sin nɛ kpɛ á teke kugbɔnku kuu nɔ,
kí tɛbre isiwɛl nnɔ,
kime bi ku' ɲɛ, nɛ a'sɛm bo a dɛ'
inibol yà kɛ te utingbɛn bo ki lienh ilenbol kɛ nnɔ
ki dɛ' Uwien.

¹⁰ A tien' bɛ bibɛrb Uwien ya bɛl ni,
ki cɛrɛ' bi yɛ ti'Wien ya tɔtuɔrkaab,
ki li likeh binib bà kɛ te utingbɛn bo nɔ.»

¹¹ N biɛ ki likeh ma nnɔ, nɛ ki cii' Uwien ya tonɔb ya ñɔfaam bɔ. Bi te itur itur ka ɲmɔbe káanm, ki se ki guɔn' kibɛrbiɛk nnɔ nin tiwɛnfuobt nnɔ nin biciɛnb nnɔ, ¹² ki gɛh iyuon ufaa bo ki teh:

«Kipebuk kà bi ku' kɛ nnɔ nɛ kpɛ kɛ ní li ɲmɔbe mituɔm nin lifaal
nin miyɛnfuom nin ufaa.
Kɛn nɛ kpɛ bɛ ní ñɛngɛ kɛ,
kí kpiɛke kɛ,
kí pɛke kɛ.»

¹³ Nε n tí cii' Uwien ñen' tibont tà ke tù te kutaaku bo nin tà te kitink bo nin tà te dentingi nin tà te miñunciem ni nnə ke gēh iyuon ki teh:

«Wà ke kiberbiek bo nin Kipebuk nnə,
ben ne si kupenpeku nin miñegm nin ukpieke
nin ufaa uyo ke.»

¹⁴ Nε tiwenfuobt tunan nnə tuonh ki teh: «Ami.» Nε bicienb nnə mə gbaandeh ki pukeh wà ke kiberbiek bo nin Kipebuk nnə.

6

Uwien ya Pebuk nnə tēbre' kugbānku nnə ya siwēl iluob

¹ N biε ki likeh tidεknt yaam, uyo wà Uwien ya Pebuk nnə tēbre' isiwēl ilole nnə ya kpiεkl nnə, nε n cii' tiwenfuobt tunan nnə ya kiba wuure' utetiεn yaam ki ye: «Dεn!» ² Nε n liike' ki laa' utenpien uba. Wà jεke wə nnə ηuuke butənbu. Bi de' wə wà mən' ki faake' ya yukpekpie. Wən nε mən' ki faake' nε u bure' wə rí tí rí tí m̀ kí faake.

³ Kipebuk nnə tēbre' lisiwēliel uyo wà nnə, nε n cii' kiwenfuobk nle len' ki ye: «Dεn!»

⁴ Nεn saan nε utenmón tohin ñen'. Bi de' wà jεke wə nnə usen wə rí cère butəbu rí tien utingben bo ηə binib rí li kuuleh təb, ki de' wə kijusiecienciεnk kiba.

⁵ Kipebuk nnə tēbre' lisiwēl nta uyo wà nnə, nε n cii' kiwenfuobk nta len' ki ye: «Dεn!» Nε n liike' ki laa' utenbən. Wà jεke wə nnə ηuuke kilo u'nuə ni. ⁶ Nε n cii' niba len' ten unil tiwenfuobt tunan nnə ya siik ni ki ye: «Tijier ηa rí li səbe, nε bi li taa liwentunηmenl ya paaku nε kí dε imuu kilo uba, kí taa liwentunηmenl ya paaku kí dε iji kilo uta. Ama a la mε mikpəm nin midaam.»

⁷ Kipebuk nnə tēbre' lisiwēl nnan uyo wà nnə, nε n cii' kiwenfuobk nnan len' ki ye: «Dεn!» ⁸ Nε n liike' ki laa' utennagbok, bi yih wà jεke wə nnə mikuum. Kutenkpiiku cuonh ki pε u'bo. Bi de' bε ufaa kitink ya gbiirm minan bo bε rí li kuuleh binib nin kijusiek, kí cère mikònm nin iwienbiere yà puonh nin kumuəku ni ya wεnbr mə rí li kuuleh binib.

⁹ Kipebuk nnə tēbre' lisiwēl nηun uyo wà nnə, nε n laa' binib bà là tuo' Uwien ya gber, ki kun' tu'bo imən ηə bi ku' bε nnə ya naanmu liponpuol ya tingi. ¹⁰ Nε binib nnə wuureh ufaa bo ki teh: «Cεnbaa, sin wà yé uñaan, ki yé ugbeməndaan nnə, nı li wuəke kí tí kpaan mila bo kí yaan á bu utingben bo ya nib bà ku' tε nnə tibuur, kí teke ti'bo kí dεre bi'tub-i?»

¹¹ Nε bi de' bi'ke tiliεrpenpien, ki təke' bε ki ye ben biε kí li fuoreh ηə nε rí pukn waamu, kimε bi li ku kí tonde bi'ninjieβ bi'tonsənlieb bà bi bi li ku bε ten ben nnə nε kí yaan.

¹² Kipebuk nnə tēbre' lisiwēl nluob, nε kitink jenge' ki gbien', uwien bənde' dikediki, uηmaal mόνde' u'keke ten misəm. ¹³ Injmaabii cienh paaki bó ki lá luh kitink bo ten kutafaabiiku nε yòkreh ikεnkεnkaab. ¹⁴ Kutaaku gbendeh ki joh ten bi kondēh kugbānku nε, ijuən nin idek ke lélēbre' isensien. ¹⁵ Nε utingben bo ya bεrb nin bicienb nin sojambe ya cienb nin bifāadenb nin bifεfaab nin iyonbe nin bà ηa yé yonbe ke bəle' tijəlulnt nin ijəten ni, ¹⁶ ki təkeh ijuən nin iten ki teh:

«Lu mεn ti'bo ki bəle' tε,
ηə wà ke kiberbiek bo nnə la likeh tε,
Kipebuk nnə mə ya benpiebe la tu tε.

¹⁷ Kimε bi'benpiebcien ya daali baa' ní ηə!
Njme li fre kí sere bi'nun bó?»

7

Uwien cère' bi dieke' u gēnde' binib bà nnə

¹ Ni ya puoli bó nε n tí laa' tidεknt yaam Uwien ya tondb binan se kitink ya keke ke inan, ki cə ikεle inan nnə ya tafaam ηə tafaam la ji rí jo tink nin ñunciem nin subu bo.

² N liebe' ki laa' utondtə ñen' liwenpurl bó ní, ki ηuuke Uwien limiel ya daan taah nà ki diekeh u'nib nnə. U yin' Uwien ya tondb binan bà Uwien de' bε ufaa bε rí tien kitink nin

miñunciem nà bre nnə ufaa bo ³ ki tək'e' bε ki ye: «Cuo mən ni'ba, laan la tien mən tink nin ñunciem nin subu nà bre. Cère mən tí tien ti'Wien ya d̩εku u'nib ya yutun bo kí yaan.» ⁴ Nε n cii' bi tien' Uwien ya d̩εku binib bà bo nnə ya ñəbu. Bi te binib itur kobk nin pinan nin inan nε, ki ñen' Israyel yaab ya baamul kε ni ní. ⁵ Bi dieke' bà nnə bεn si:

Suda ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Lubenn ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Gaad ya baamul ni binib itur piik nin ile,
⁶ Aser ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Nεftali ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Manase ya baamul ni binib itur piik nin ile,
⁷ Simeyən ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Lefi ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Isaka ya baamul ni binib itur piik nin ile,
⁸ Sabulən ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Yosef ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Bensamen ya baamul ni binib itur piik nin ile.

Inibol kε ya nib taan' Uwien nin Kipebuk ya nun bó

⁹ Ni ya puoli bó nε n tí liike' ki laa' kuniwulku kuba; nil ŋa ní fre kí kàan kí cuo bi'ñəbu. Bi ñen' inibol yà kε te uɲendun wuu ni, ki lienh ilenbol kε nnə ni nε, ki se kiberbiek nin Kipebuk nnə ya nun bó, ki guo tiliɛrpenpient, ki ŋuuke mubiɛbisiimu ya fεr, ¹⁰ ki wuureh ufaa bo ki teh: «Ti'Wien wà kε kiberbiek bo nin Kipebuk nε ŋmiɛndeh tε.» ¹¹ Nε Uwien ya tondb kε se ki guən' kiberbiek nin biciɛnb nin tiwɛnfuobt tunan nnə, nε ki gbaan' ki dondeh Uwien, ¹² ki teh: «Iməñ, ti'Wien ŋməbe mituəm nin miyɛnfuom nin ufaa. Nεn bo tí li pèkeh wə, kí li kpiɛkreh wə, kí li faareh wə, kí li ñengeh wə uyo kε. Ami.»

¹³ Nε biciɛnb nnə ya uba niire' nni ki ye: «Binib bà guo tiliɛrpenpient nə, bi yé ŋmɛmbε? Bi ñen' la?» ¹⁴ Nε n jiin' wə ki ye: «N'Yonbdaan, sin nε bεn.» Nε u ye: «Bi yé binib bà bi jènde' bε ki gbien' nε. Bi sək're' bi'liert Kipebuk nnə ya sɛm ni nε tù pende'.

¹⁵ Nεn bo nε bi se
Uwien ya bεrbiek ya nun bó,
ki sənɲ itùon ki dienh wə u'duku ni ñonku nin wien ni.
Nε wà kε kiberbiek bo nnə li lèkn bi'bo.

¹⁶ Kònm ŋa ji li cuo bε,
ñuñun ŋa ji li cuo bε,
kuwienku ya wəl mənən ŋa ji li sε bε.

¹⁷ Kimε Kipebuk kà te kiberbiek saan nnə
nε li liike bε kí taa bε
kí jo liñunbunl là ya ñunm dienh limiel saan.
Nε Uwien li ŋmire bi'nunsiir kε.»

8

Uwien ya Pebuk tεbre' kugbənku nnə ya siwɛl nlole

¹ Uwien ya Pebuk nnə tεbre' lisiwɛl nlole uyo wà nnə, nε paaki ya bont kε ŋmile' cim ní wuəke' ki tí kpaan' tən miire pita. ² Nε n laa' Uwien ya tondb bilole bà te u'nun bó ki sənɲ u'tùon nnə, bi de' bε inatun ilole.

³ Nε utondtə mə baa' kí lá sere liponpuol saan ki ŋuuke bi sienh liɲubl miñəkm ya sèn yà ni nnə ya liba. Bi de' wə liɲubl lí yεbe wə ní sε, kí taan nən nin Uwien ya nib ya kaare kí de Uwien miñəkm ya ponpuol là te u'berbiek ya nun bó nnə bo. ⁴ Liɲubl nnə ya muñii nin Uwien ya nib ya kaare ñeh utond nnə ya nuə ni, ki fih paaki bó Uwien ya nun bó. ⁵ Nε Uwien ya tond nnə taa' liɲubsɛnl nnə, ki pɛrɛ' umu liponpuol nnə bo, ki gbien' lè, kí taa' kí wie' kitink bo. Nε utaa məkndeh, kí tengeh, kuwaaku te cɛɛn, nε kitink mə jènge'.

Inatunkpiek inan ya piebm

⁶Uwien ya tondb bilole bà ñuuke inatun ilole nnò bonde' bέ rí piebe.

⁷Ukpiek piebe' u'natunl, nέ bi taa' itέten ki taan' nin umu nin misέm ki wiέ' kitink bo. Nέ kitink ya gbiirm mita ya miba wɪ́n', isiin mǎ ya gbiirm mita ya miba wɪ́n', nέ timǎsǎngt kέ mǎ wɪ́n'.

⁸Ulie mǎ piebe' u'natunl, nέ bi taa' nibonn niba ki wiέ' miñunciέnm ni nǐ yebe ten lijuǎl ki teknh umu. Miñunm nnò ya gbiirm mita ya miba kpende' misέm. ⁹Nέ tibont tà fuobe mi'ni nnò ya gbiirm mita ya miba kpo'. Iñerde ya gbiirm mita ya miba mǎ wewe'.

¹⁰Nta mǎ piebe' u'natunl, nέ liñmaabicenciέnl liba teknh umu ki te ten kumucincinku ki ñέn' paaki bó ní ki lá lu' ikpen nin iñunbun ni. ¹¹Bi yih liñmaabil nnò «Tilǎbr» nέ. Lí lu' miñunm mǎ ni nnò ya gbiirm mita ya miba kpende' tilǎbr. Nέ binib bà yebe ñun' ki kpo', kimέ mǐ ji yé tilǎbr nέ.

¹²Nnan mǎ piebe' u'natunl, nέ uwien nin unmaal ya gbiirm mita ya miba saa' nέ ni' bó biike'. Inmaabii ya gbiirm mita ya miba mǎ saa' nέ ni'mǎ bó biike'. Nnò nέ uwien ni ya gbiirm mita ya miba ña ji wien, kuñǎnku mǎ ya gbiirm mita ya miba mǎ ña ji wien.

¹³Nέ n laa' ubέnwien uba laanh mitέwǎlkpǎm, ki cii' u wuureh ufaa bo ki teh: «Nǐ li bre binib bo, nǐ li bre binib bo, uyo wǎ Uwien ya tondb bita bà sɛ́n' nnò li piebe bi'natun nnò, nǐ li bre binib bo.»

*Linatunl nñun ya piebm***9**

¹Uwien ya tond nñun mǎ piebe' u'natunl, nέ n laa' liñmaabil liba cere' kutaaku bo ní ki lá lu' kitink bo. Nέ bi de' lè kubùoku kùà ñǎ ka ñmǎbe biέn* nnò ya nañǎbu ya pien.

²Lí piire' kubùoku nnò ya nañǎbu, nέ imuñii iba ñέn', ki naan ten bi puuh timaar nέ, ki biike' uwien, nέ ni'kέ saan biike' cɪ́nm. ³Nέ inacutuǎn ñέn' imuñii nnò ni ki gbe utingben bo. Bi de' yǐ mituǎm yǐ rí li jundeh nǐ wi ten inέn. ⁴Nέ ki pien' yǐ, í la mέ muǎr, ki la mέ sisǎnkt, ki la mέ subu buba nin butǎbu, ama yǐ rí li jundeh binib bà ña ñmǎbe Uwien ya ðiέku bi'yutun bo nnò baba. ⁵Ba de' yǐ sέn yǐ rí li kuuleh binib nnò ama yǐ rí li jèndeh bέ kí tí baa inmaale inñun. Ijέnd nnò wi ten unέn ya luol nέ. ⁶I ya ðέn, binib li nuunh mikuum, ka rí lέ mέ. Bi li nuunh bέ rí kpo ama mikuum li tiinh bέ nέ.

⁷A laa' inacu nnò la, a li ye itaan yǎ bi bonde' yǐ bέ rí taa kí jo lituǎl nέ. I'yul bo te ten bi kpele' yǐ miñǎkm ya yukpekpie nέ, i'nun bó mǎ te ten unisaal ya nun bó. ⁸Tiyur te i'yul bo ki naan tipiiyur, nέ i'ñin mǎ naan ucind ye. ⁹Nibonn niba lieke i'fèl bo ki naan tikur. I'fiέbe ñmǎbe kuwaaku ten itaan nέ tuke titέnlolt ki tiinh ki joh lituǎl. ¹⁰I'juun mǎ naan inέn ya juun nέ, ki tí fǎre' nin mupienmu. Liluol là í li taah ki jèndeh binib kí tí baa inmaale inñun nnò te yeñ ni nέ. ¹¹Kubùoku kùà ñǎ ka ñmǎbe biέn nnò ya tond nέ yé i'ber. *Sufmbέ ya lenm ni, bi yih utond nnò Abadǎn nέ, ki yih wǎ Apoliyǎn† Grekmbέ ya lenm ni.

¹²Ijέndkpiek gèbre' sǎ. Iyuǎn mǎ we ní.

Linatunl nluob ya piebm

¹³Uwien ya tond nluob mǎ piebe' u'natunl, nέ n cii' unieke uba bó, u ñέn' miñǎkm ya ponpuol‡ là te Uwien ya nun bó nnò ya kele inan bó ní, ¹⁴ki tǎkeh Uwien ya tond nluob wǎ ñuuke linatunl nnò ki teh: «Lore bitondb binan bà lùo Efrat ya kpenciέnl ya gbέ nnò kí wiέ.» ¹⁵Nέ u lore' bitondb binan nnò ki wiέ'. Bi là bonde' ki ye bi lí lore bέ lí ya binl nin u ya ñmaal nin u ya wien nin u ya yo nέ, bέ rí ku binib ya gbiirm mita ya miba. ¹⁶N cii' sojambe bà jeke itaan nnò ya ñǎbu, bi là te itur itur ya turbenm nέ.

* **9:1** Liike Luk 8:31. † **9:11** Apoliyǎn ya tingi si: «Uduber nέ.» ‡ **9:13** Liponpuol nnò ya kele ke ya gbέ naan iyin nέ.

17 N laa' itaan nnə nin bà jəke yĩ nnə te ma bo.
 Tikur tuba lieke bi'fɛl bo.
 Tu'siem miba mɔn tən umu,
 mitəm bən wiee,
 mitəm mə naan mitenñəkjiem.
 Itaan nnə ya yul naan ucind ya yul nɛ.
 Umu nin imuñii nin mitenñəkjiem ñeh i'ñuən ni.

18 Umu nin imuñii nin mitenñəkjiem nnə yé ijendciɛn nɛ ki ñeh itaan nnə ya ñuən ni.
 Tibont tuta nnə ku' binib ya gbiirm mita ya miba, 19 kimɛ itaan nnə ya tuəm te i'ñuən nin
 i'juun ni nɛ. I'juun nnə naan iwɛ nɛ ki ñmɔbe iyul. I taah yɛn nɛ ki jèndeh binib.

20 Binib bà ña kpo' ijend nnə ni nnə ña lèbre' bi'tetem. Bi biɛ ki gbaandeh ki pukeh
 isenpol nin ibule yà bɛn nin bi'yul tien' yĩ nnə nɛ. Bi taa' miñðkm nin ilike ya kurku nin
 kukurku kùa bi yih kù blɔnsi nnə nin iten nin idə nɛ ki tien' yĩ. Ibule nnə ña lenh, ka
 ciih, ka cuonh mə. 21 Binib nnə ña biɛ ki dàan' bi'nikul nin bi'ñəkjiil nin bi'sənsəndl nin
 bi'nasubu.

10

Uwien ya tond nin kigbənwawaak kiba ya gbɛr

1 N tí laa' Uwien ya tondtədaan uba, u ñen' kutaaku bó ki jiih ní kutɛwɔlgbənku
 piibe u'bo; gbɛngbɛnjɛpolkɛ guən' u'yul tən uyukpɛkpiɛ. U'nun bó muərəh tən uwien,
 nɛ u'taan mə naan umu nɛ teknh còlcòl. 2 U ñuuke kigbənwawaak kiba u'nuə ni kí pibre'.
 U'nəjietaal te miñunciɛnm bo, nɛ u'nəgentaal mə te liwɛl bo. 3 U wuure' ufaa bo tən ucind.
 U wuure' uyo wà nnə, nɛ utaa tien' bolm milole bo. 4 N ye rí kele itɛtɛn nnə ye bà kugbənku
 ni, nɛ ki cii' uniɛke uba bó u len' paaki bó ki ye: «Bəle itɛtɛn nnə ye bà, la kele tù.»

5 Uwien ya tond wà n bi laa' u se miñunciɛnm nin liwɛl bo nnə yuon' u'nəjie paaki bó
 6 ki pole' wà tuu ki te uyo kɛ,
 ki ñen' kutaaku nin tibont tà kɛ te ku'bo,
 ki ñen' kitink nin tibont tà kɛ te ki'bo,
 ki tien' miñunciɛnm nin tibont tà kɛ te mi'ni nnə,
 ki ye: «Na ji li taande.»

7 Ama uyo wà Uwien ya tond nlole li cin kí piebe u'natunl nnə, u ya yo nɛ Uwien ya
 gbɛbəlkaar tà u là təkɛ' tù u'tonsənb biñəbonsəknb nnə li tien.

8 N bi cii' uniɛke wà bó paaki bó nnə tí ye: «Li joh kí tĩ teke kigbənku kà Uwien ya tond
 wà se miñunciɛnm nin liwɛl bo ñuuke kɛ, kí pibre' nə.»

9 Nɛ n bure' Uwien ya tond nnə saan ki tĩ təkɛ' wə ki ye wə rí de nni kigbənku nnə. Nɛ u
 təkɛ' nni ki ye: «Teke kè kí ñmən. Kí li ñmɛ a'ñəbu ni tən tisiir nɛ, nɛ ki li to a'benku ni.»

10 Nɛ n teke' kè utond nnə ya nuə ni ki ñmən'. N ñmən' kè uyo wà nnə kí ñmɛ n'ñəbu ni tən
 tisiir nɛ. Ama n tĩ nɛle' kè ma nnə n'benku ni kɛ ji to nɛ kɛrkeri. 11 Nɛn saan nɛ bi təkɛ' nni
 ki ye: «A li biɛ kí təkɛ inibol yà kɛ te uñendun wuu ni, ki lienh ilenbol kɛ nin bibɛrb nà lá
 li tu bɛ ya gbɛr.»

11

Bimənkunb bile ya gbɛr

1 Nɛn saan nɛ bi de' nni injele ya lenbɛnl liba li naan ukpendə, ki təkɛ' nni ki ye: «Fii
 kí kpaan Uwien ya duku nin liponpuol, kí kàan binib bà gbaandeh ki pukeh Uwien len
 nnə. 2 Ama á dàan ki la kpaan kuduku nnə ya luo, kimɛ Uwien taa' wù ki de' bà ña yé
 u'yaab nɛ. Bi li faake nin Uwien ya du kí wəbn u'nib kí tĩ baa injaale pinan nin ile. 3 Nɛ
 Uwien li cère u'mənkunb bile rí li səkndeh u'gbɛr kí tĩ baa iwien liturl nin kobiile nin
 piluob, kí li guo tikpɛlcɛr* tuba tù naan tibətɔr.»

* 11:3 Bi là kɛ mikuum bii bi te uyensaa ni bii bi bɛnde' ki ye bi bii' Uwien nɛ la, bi guoh ni ya kpɛlcɛtunb. Liike Matie
 11:21.

⁴ Bim̀nkunb bile nn̄o yé Olifi ya siin ile nin ifr ile n̄e ki se un̄endun ya Yonbdaan ya nun bó. ⁵ Bi'nennendb nuunh b̄e rí j̄ende b̄e la, umu uba n̄e li ñ̄e bi'ñuon ni kí ku b̄e. Wà k̄e nuunh w̄o rí j̄ende b̄e la, udaan li kpo nn̄o n̄e. ⁶ Bi ñ̄m̄obe mituom̄ b̄e rí cuo utaa uyo wà bi te ki s̄okndeh Uwien ya gb̄er, ki ñ̄m̄obe mituom̄ b̄e rí c̄ere miñunm̄ rí kp̄ende mis̄em̄, ki ñ̄m̄obe mituom̄ b̄e rí c̄ere ij̄end k̄e ya bol rí lu utingb̄en bo uyo wà k̄e bi yíe.

⁷ Bi t̄i kun' im̀n̄ Uwien ya gb̄er bo ki gben' la, kiwenbiik kà li ñ̄e ní kub̀oku k̀a ñ̄o ka ñ̄m̄obe bien ni nn̄o li j̄eke b̄e but̄abu kí faake nin b̄e, kí ku b̄e. ⁸ N̄e bi'gb̄enent rí juore kí li d̄o upaan bo uducien wà ni bi là kp̄e' bi'Yonbdaan ud̄op̄on̄on bo nn̄o ni. Bi yih udu nn̄o ki n̄engreh Sod̄am̄ nin Esipt n̄e. ⁹ N̄e inibol yà k̄e te un̄endun wuu ni ki lienh ilenbol k̄e nn̄o li baa kí lá liike bi'gb̄enent nn̄o kí t̄i baa iwien ita nin kujenku, ka rí tuo b̄e rí sube b̄e. ¹⁰ Bi'kuum li s̄ange utingb̄en ya nib ya ȳnm̄, b̄e rí li poknh, kí li punh t̄ob tibont, kime Uwien ya ñ̄obons̄oknb bile nn̄o là j̄ende' b̄e ki gbien'. ¹¹ Ama iwien ita nin kujenku nn̄o ḡèbre', n̄e Uwien c̄ere' kufuorku k̄on' bi'ni, bi fii' ki sere', n̄e buj̄ewaancienbu cuo' binib bà bi likeh b̄e nn̄o. ¹² N̄e biñ̄obons̄oknb bile nn̄o cii' unieke uba bó u len' paaki bó ufaa bo ki ye: «D̀uo ní m̄en.» N̄e bi don' paaki kut̄ew̄lgb̄onku ni bi'nennendb ya nun bó. ¹³ U ya yo n̄e kitink j̄enge' c̄een, n̄e uducien nn̄o ya dur ya gbiirm piik ya miba lu'. Kitink ya j̄engm̄ nn̄o ku' binib itur ilole. Bà s̄ien' ka kpo' nn̄o ya f̄el s̄en' ki t̄i k̄ende', n̄e bi kp̄ieke' Uwien wà te paaki bó.

¹⁴ Ij̄end nle bo ḡèbre' s̄o. Nta m̄o ya baam ñ̄a rí taande.

Linatunl nlole ya piebm

¹⁵ Uwien ya tond nlole m̄o piebe' u'natunl, n̄e bid̄enb biba len' paaki bó ufaa bo ki ye: «Yonbdaan Uwien nin u'Niḡendk̄e Kristo n̄e ji si un̄endun wuu ya b̄el.

Lib̄el nn̄o li tuu ki te uyo k̄e n̄e.»

¹⁶ N̄e bicienb pile nin binan bà k̄e bi'berbiemu bo Uwien ya nun bó nn̄o gbaan' ki pukeh Uwien ¹⁷ ki teh:

«Yonbdaan Uwien, mituom̄ k̄e ya daan.

Sin wà là te, ki bīe ki te nn̄o, ti faareh ñ̄e,

kime a taa' a'tocienm̄ n̄e ki jin' a'b̄el.

¹⁸ Binib bà ñ̄a yé a'yaab ya benku ni là ben' a'bo,

n̄e f̄enf̄enn̄o a'm̄o ya mutuol ji fii' bi'bo.

Uyo wà s̄o a li bu bitenkpiib tibuur,

kí su a'tons̄onb biñ̄obons̄oknb,

kí su a'nib bà k̄e boh ñ̄e,

biwaab nin bicienb k̄e†,

kí gben bà bereh un̄endun nn̄o ya gb̄er.»

¹⁹ Uwien ya duku k̀a te paaki bó nn̄o piire', kuj̄otieku ya l̄ekl se ku'ni. N̄en saan n̄e utaa m̄ekndeh ki tenḡeh ki ñ̄m̄obe kuwaaku c̄een, kitink j̄enge', n̄e utaa nii' it̄eten lu' ki ȳebe c̄een.

12

Upiitenpunb nin utunwien ya gb̄er

¹ Ni ya puoli bó n̄e micincilncienm̄ miba tien' kutaaku bo. N laa' upii uba n̄e uwien piibe u'bo t̄en lilīerl, un̄maal te u't̄aan ya tingi, in̄maabii piik nin ile te u'yul bo t̄en uyukp̄ekpie.

² Upii nn̄o là punbe' n̄e, u'mamaayo baa', u benh w̄o rí maa, n̄e ki w̄alnh nin im̄erwien.

³ Micincilnt̄om̄ tí tien' kutaaku bo. N laa' utunwien* uba, u m̄ón tohin ki ñ̄m̄obe iyul ilole nin iyin piik, ki kp̄ie uberyukp̄ekpie yul k̄e yul bo. ⁴ Utunwien nn̄o taah u'juul ki

† 11:18 Biwaab nin bicienb li fre kí li yé ibaan nin binikp̄ekpiekb m̄o.

* 12:3 Utunwien yé ibiere ya daan ya n̄enn̄enku n̄e.

preh inmaabii ya gbiirm mita ya miba, ki wienh kitink bo. U baa' ki lá sere' upii nnò ya nun bó ñò kibuk nnò tí ñen' uyo wà la, wò ñ pòk kí guore kí nele ne.

⁵ Upii nnò maa' kibujebuk. Ken ne lá li ñuuke inibol ke nin ufaa ki la ñmòbe nunsonge bi'bo. Uwien yuure' kibuk nnò ki don' u'ba saan, u'berbiek ya bùol. ⁶ Nen saan ne upii nnò sen' ki jon' kupenpelku ni, Uwien là bonde' wò mifenm nen bó ne. Bi tí li likeh wò nen bó ne kí tí baa iwien liturl nin kobiile nin piluob.

⁷ Butabu buba tien' kutaaku bo. Uwien ya tondciemb ya uba bi yih wà Misel; wòn nin u'tondb tòn' nin utunwien nnò nin u'mò ya tondb butabu, ⁸ ki faake' nin be, ne utunwien nin u'tondb ña ji ñmòbe sen be ñ li te paaki bó. ⁹ Ne bi ñore' kutunwienku nnò. Kù yé uyo bo ya we nnò ne. Bi yih kun ne usenpol, ki liebe' ki yih kù *Satan. Kun ne tulndeh unjendun ya nib ke. Bi ture' kun nin ku'tondb ke ne ki wie' kitink bo.

¹⁰ Ne n cii' unieke uba bó u len' ufaa bo kutaaku bo ki ye:

«Uyo wà sò yé unmenmeryo,

ki yé uyo wà tí Wien wuon' u'tuom,

ki wuon' ki ye u yé uber,

ki wuon' ki ye u'Nigendke Kristo ñmòbe ticient,

kime bi ñore' wà biindeh tí yaab Uwien ya nun bó ñonku nin wien ni nnò ñò.

¹¹ Tí yaab nnò faake' nin wò ñò. Kipebuk ya sèm nin tigber tà bi kundeh imòn tu'bo nnò, ne cère' bi faake' nin wò.

Ba tange' bi miel haali ki tí kpo'.

¹² Kutaaku nin tibont tà ke te ku'bo ñ li poknh,

kime bi ñore' usenpol nnò ñò.

Ama ñ bre kitink nin miñuncienm bo,

kime usenpol jire' ni'bo

nin u'benpiebe,

ki ben ki ye ñ sien' wò iwenkàanke ne.»

¹³ Utunwien nnò laa' bi ture' wò ki wie' kitink bo ma nnò ne u sen' ki paan' upii wà maa' kibujebuk nnò bo. ¹⁴ Ne Uwien de' upii nnò ifebe ile ñ yebe ten umiekaab yi ñò wò ñ laan kí jo kupenpelku bó, Uwien là bonde' wò mifenm nà saan nnò ñò utunwien nnò la nènde wò. Bi tí li likeh wò nen saan ne kí tí baa ibin ita nin kujenku. ¹⁵ Nen saan ne utunwien nnò siin' miñunm ñi yebe ten likpenl upii nnò ya puoli bó ñò mè ñ puube kí tí tuke wò kí bure. ¹⁶ Ne kitink tore' upii nnò, ki yàare' ne utunwien nnò siin' miñunm mà nnò kòn'. ¹⁷ Utunwien nnò ya benku ni ben' upii nnò bo ki tí kende', ne u bure' ki tí tòn' nin upii nnò ya yaabii yà sien' nnò butabu. Bi yé binib bà boh Uwien ya wòb, ki pe *Yesu ya gber bo mòmòm ne. ¹⁸ Ne utunwien nnò jon' ki tí sere' miñuncienm ya gbe litengbil bo†.

13

Kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nin utunwien nnò ya gber

¹ N tí laa' kiwenk kiba, kí ñen' miñuncienm ni, ki ñmòbe iyul ilole nin iyin piik, ki kpie uberyukpekpie yinl ke yinl bo. Ne bi kele' yul ke yul bo liyel, li sukreh Uwien. ² Kiwenk nnò naan unamuun ne, kí tãan yebe ki ñmòbe titèbiñiint tù fenbe cèen, kí ñòkpon naan ucind yu. Utunwien nnò taa' u'faa nin u'berbiek nin u'tocienm ki de' kè.

³ Kiwenk nnò ya yul nnò ya liba ñmòbe kugbieku ten la ñ ñmere ne.

Ama kugbieku nnò bukre'.

Ñi cuo' utingben ya nib ke miyòkm ne bi ji ñuoreh kè.

⁴ Bi gbaan' ki pukeh utunwien nnò, kime wòn ne de' kiwenk nnò mituom. Bi là gbaan' ki pukeh kiwenk nnò mò ki teh: «Ñme te ten kiwenk kie nò? Ñme li fre kí tò nin kè butabu?»

† 12:18 Bi kpie' ki kele' tigbont tà nnò ya tuba ñi kele' ki ye: «N jon' ki tí sere' miñuncienm ya gbe litengbil bo ne.»

⁵ Bi là de' kiwɛnk nnɔ usɛn kɛ́ rí li lienh tigbengt ya lenm, kí li sukreh Uwien, ki de' kɛ́ mituɔm kɛ́ rí li teh tibont haali in̄maale pinan nin ile. ⁶ Nɛ kí cin' ki sukreh Uwien ki saah u'yel, ki yih u te nà saan fɛnm, ki sukreh bà te u'saan paaki bó nnɔ. ⁷ Bi de' kɛ́ usɛn kɛ́ rí tɔ nin Uwien ya nib butɔbu kí faake nin bɛ. Nɛ ki de' kɛ́ mituɔm kɛ́ rí li n̄uuke inibol yà kɛ te uɲɛndun wuu ni ki lienh ilenbol kɛ nnɔ. ⁸ Utingbɛn bo ya nib bà kɛ ba kele' bi'yel limiel ya gbɔnku ni haali uɲɛndun ya cincinm nnɔ li gbaan kí puke kiwɛnk nnɔ. Bi là ku' Uwien ya Pebuk kà nnɔ nɛ si limiel ya gbɔnku nnɔ.

⁹ «Wà n̄mɔbe litubl la, wɔ́ rí cii.

¹⁰ Uwien ye bi li cuo wà tiyonbt la,
bi li mɔnbe kí cuo wɔ́ tiyonbt nɛ.
U ye bi li ku wà nin kijusiek la,
bi li mɔnbe kí ku wɔ́ nin kijusiek nɛ.
Nɛn bo, Uwien ya nib rí li n̄mɔbe kuminku,
kí li pɛ Uwien bo mɔnmɔnm.»

Kiwɛnk kà puɔ' kitink ni ya gber

¹¹ Nɛ n tí laa' kiwɛntɔk kiba puɔ' kitink ni, ki n̄mɔbe iyin ile ì naan kipebuk yè, nɛ ki ji lienh tɛn utunwien nnɔ. ¹² Kí là n̄mɔbe kiwɛnk kà n̄ɛn' miñunciɛnm ni nnɔ ya tuɔm kɛ, nɛ ki taah mè ki sɔnh ki dienh kɛ́. Kiwɛnk kà puɔ' kitink ni nnɔ wɔ́bndeh utingbɛn bo ya nib bɛ rí li gbaandeh ki pukeh kà là n̄ɛn' miñunciɛnm ni, ki n̄mɔbe kugb̄ɛku, kù bukɛ' nnɔ. ¹³ Kiwɛnk kà puɔ' kitink ni nnɔ teh micincilm cɛɛn, haali ki tí cɛreh umu n̄ɛh paaki ki jinh ní tingi, binib kɛ ya nun bó. ¹⁴ Bi de' kɛ́ mituɔm kí teh micincilm ki dienh kiwɛnk kà n̄ɛn' miñunciɛnm ni nnɔ, ki tulndeh utingbɛn ya nib kɛ, ki tɔkeh bɛ ki teh bɛ rí mɛ kiwɛnk kà bi bunge' kɛ́ nin kijusiek n̄ɔ kí faake' nnɔ ya nɛnnɛnku. ¹⁵ Bi de' kiwɛnk kà puɔ' kitink ni nnɔ mituɔm kɛ́ rí kuɔn kufuorku kà n̄ɛn' miñunciɛnm ni nnɔ ya nɛnnɛnku ni n̄ɔ kù rí li lienh, ki cɛreh bi kuuleh binib bà kɛ n̄a gbaandeh ki pukeh kù nnɔ. ¹⁶ Kí wɔ́bn' binib kɛ, biwaab nin biciɛnb nin bifáadɛnb nin bijiinb nin iyonbe nin bà n̄a yé yonbe bi tien' kud̄ɛku bi'n̄ɔjie bo bii bi'yutun bo. ¹⁷ Kud̄ɛku nnɔ yé kiwɛnk kà n̄ɛn' miñunciɛnm ni nnɔ ya yel bii ki'yel ya nɔnbl nɛ. Unil wà n̄a n̄mɔbe kud̄ɛku nnɔ la, ba rí cɛre wɔ́ rí de bonn, kà rí cɛre wɔ́ rí kuɔre mɔ.

¹⁸ Fɛnfɛnnɔ miyɛnfuom nɛ li cɛre binib rí bɛnde tibont tuu ya tingi. Unil wà n̄mɔbe miyɛnfuom nɛ li bɛnde kiwɛnk nnɔ ya nɔnbl ya tingi. Linɔnbl nnɔ yé unil ya yel ya nɔnbl nɛ. Lì te kobiiluob nin piluob nin miluob* nɛ.

14

Kipebuk nin kí teke' binib bà ki wiɛ'

¹ N tí liike' ki laa' Kipebuk nnɔ se Siyɔn ya juɔl bo. Binib itur kobk nin pinan nin inan bà ya yutun bo n̄mɔbe kɛn nin kí'Baa ya yel nnɔ te kí'saan. ² Nɛ n cii' kuwaaku kuba bó paaki bó n̄i tuoreh tɛn miñunciɛnm nɛ fuh bii utaa nɛ tɛngɛh ufaa bo. N ciih kuwaaku kùà bó nnɔ n̄mɛ mɔ tɛn bibiɛnib nɛ n̄ih tibɛr. ³ Binib nnɔ te Uwien ya bɛrbiɛk nin tiwɛnfuobt tunan nin biciɛnb nnɔ ya nun bó nɛ ki gɛh iyuonfaan. Binib itur kobk nin pinan nin inan bà Uwien de' bɛ kitink bo ki wiɛ' nnɔ baba n̄a n̄í la, uba n̄a rí fre kí bɛnge iyuon nnɔ. ⁴ Ba kuɔn' bi'ba jɔknt, bi te tɛn uɲɛfaan wà n̄a bɛn jɛ nɛ, kime ba paan' niba bo, bi pɛ Kipebuk nnɔ baba bo nɛ, ki joh kí joh nà kɛ saan. Uwien de' bɛn nɛ binib ni ki wiɛ', bɛ rí li yé wɔ́n nin Kipebuk ya nikpiɛkb. ⁵ Ba bɛn tonnɛnku, nɛ ka n̄mɔbe biil mɔ.

Uwien ya tondb bita tɔke' Uwien ya buur bó

⁶ N tí laa' Uwien ya tond uba, u laanh mitɛwɔlkrɔm, ki tuke tigbɛmɔnmɔnt tà n̄a n̄mɔbe gbenm, wɔ́ rí lá tɔke utingbɛn ya nib kɛ: inibol yà kɛ te uɲɛndun wuu ni ki lienh ilenbol

* **13:18** Biba maaleh ki teh linɔnbl kobiiluob nin piluob nin miluob yé Erom ya bɛrciɛn ya yel nɛ. Bitɔb maaleh ki teh linɔnbl nnɔ wɔ́ngɛh unisaal ya bonn nɛ.

ke nnə. ⁷ Utond nnə len' ufaa bo ki ye: «Li boh mən Uwien, kí li kpiəkreh wə, kimε u li bu binib tibuur uyo wə nnə baa'-a! Li gbaandeh mən ki pukeh Uwien, wən ne ñen' kutaaku nin kitink nin miñunciem nin iñunbun ke ya bol.»

⁸ Utondlie mə paan' ukpiək nnə bo, ki lienh ki teh: «U lu' ηə, u lu' ηə, uduciem Babilonn lu' ηə. Wun ne taa' u'sənsəndl ki puon' inibol ke, ki cère' i kən' Uwien ya tudere ni.»

⁹ Utond nta mə paan' bikpiək b bile nnə bo, ki lienh ufaa bo ki teh: «Binib bà ke gbaandeh ki pukeh kiwənk nnə nin ki'nennənku, ki ηməbe ki'diəku bi'yutun bo bii bi'nuə bo la, ¹⁰ Uwien ya benku ni li be bi'bo kí gbien, wə rí dère bi'tub ka rí muə be cecəkm, kí cère be rí li te u'tondb nin Kipebuk ya nun bó ki jèndeh ki lebreh mitenñəkjiem mà teknh umu ni. ¹¹ Umu wə bi te u'ni ki jèndeh ki lebreh nnə ya muñii li tuu ki dukeh ne uyo ke. Binib bà ηməbe kiwənk nnə ya yel ya diəku, ki gbaandeh ki pukeh kən nin ki'nennənku nnə li jèndeh ne ñənk nin wien ni ka rí li ηməbe fuorl.»

¹² Nən bo, nǐ yé uyo wə Uwien ya nib bà boh u'wəb, ki teke' *Yesu ki jin' nnə rí li ηməbe kuminku ne.

¹³ Ne n cii' uniəke uba bó u len' paaki bó ki ye: «Kεle kí ye: Binib bà ji kpuokeh fεnfεnnə Yonbdaan bo nnə, Uwien ya mən m te bi'bo.» Ne *Mifuoñaanm ye: «Iməñ, be rí li fuoreh kí ñen bi'jiinku, kimε Uwien ηa rí sunde bi'bó bi sən' itùon yà nnə bo.»

Uwien li bu uñendun ya nib tibuur

¹⁴ Ne n tí liike' ki laa' kutεwəlgənpənpienku kuba, niba ke ku'bo ki naan unisaal, ki kpiε miñəkm ya yukpekpiε, ki ηuuke puokηmaηmaa uba. ¹⁵ Ne Uwien ya tond uba ñen' ní Uwien ya duku ni, ki yin' wə ke kutεwəlgənk bo nnə ufaa bo ki ye: «Taa a'puoko nnə kí cin kí li ceh tijier, tijier ya ceceyo baa' ηə, kimε utingben bo ya jier ben'-a.» ¹⁶ Nən saan ne wə ke kutεwəlgənk bo nnə taa' u'puoko ki cen' utingben ya jier ke.

¹⁷ N tí laa' utondtə paaki bó, u ñen' ní Uwien ya duku ni, ki mə ηuuke puokηmaηmaa.

¹⁸ Ne utondtə mə ñen' liponpuol saan. Wən ne ηməbe mituəm umu bo. U yin' utond wə ηuuke puokηmaηmaa nnə ufaa bo ki ye: «Taa a'puokηmaηmaa nnə kí cecere utingben bo ya sibii yə bi taah yè ki ηeh fεn nnə, kimε i ben'-a.» ¹⁹⁻²⁰ Ne utond nnə taa' u'puoko ki cecere' utingben bo ya sibii nnə, ki taa' ki kuore' kubəcienk kùla bi ηmengeh isibii ku'ni nnə ni. Bi ηmien' isibii nnə dugbaal ne. Bi ηmien' yè ma nnə misəm ne ñen' kubùoku nnə ni ki puube' ki tí baa' kənsini kobiita. Utaan se mi'ni la, mǐ li baa u'lenbu. Nən ne wuən' ki ye Uwien ya benku ni ben' binib bo cεen.

15

Ijendfərke ya gber

¹ Ne n tí laa' micincilntəm kutaaku bo. Nǐ yé niboncienn ne ki ηməbe kuñaanku cεen. N laa' Uwien ya tond bilole, ben ne li cère ijend rí tu uñendun ya nib kí tí dukn bolm milole. Ijendfərke nínə, kimε yen bo ne Uwien li tùəre kí wuən u'benpiebe.

² Ne n laa' nibonn niba nǐ naan miñunciem umu te ni'bo, nǐ wien tein ki likeh ki càareh ten lidingl, ki laa' binib bà mən' ki faake' nin kiwənk nnə nin ki'nennənku nin ki'yel ya nənbl nnə se nibonn nnə saan, ki ηuuke Uwien de' be tibèr tà nnə. ³ Ki gēh Uwien ya tonsənl Moyis nin Kipebuk nnə ya yuon ki teh:

«Yonbdaan Uwien mituəm ke ya daan,
a'tùon yé itùonciem ne ki ηməbe kuñaanku.
A teh nà nnə nǐ cuube ne ki yé iməñ.
Sin ne yé inibol ke ya ber.

⁴ Yonbdaan, ηmε li mēnge lifəl ki la boh ηe? Nmε te kí ye wa rí li pèkeh ηe?

Sin baba ne yé uñaan.

Inibol ke li baa kí lá gbaan a'nun bó kí puke ηe,
kimε binib ke laa' a teh nà nnə nǐ cuube ne.»

⁵ Ni ya puoli bó nɛ n laa' Uwien ya duku kùà te paaki bó nnɔ p̄ire', kun si: kujɔtieku ya lɛkl te lininbonl là ni nnɔ. ⁶ Nɛ Uwien ya tondb bilole bà li cère unɛndun ya nib r̄ jènde kí t̄i dukn bolm milole nnɔ ñen' ní kuduku nnɔ ni, ki guo tikpɛlcɛpenpient t̄u windeh, ki buobe miñòkm ya n̄ngben bi'siik ni. ⁷ Nɛ tiwɛnfuobt tunan nnɔ ya kiba taa' miñòkm ya sèn ilole ki de' Uwien ya tondb bilole nnɔ. Uwien wà tuu ki te uyo kɛ nnɔ ya mutuol nɛ gbe isèn nnɔ. ⁸ Nɛ Uwien ya kpiɛke nin u'tuəm cère' imuñii fii' ki gbe kuduku nnɔ. Uba ŋa r̄ fre kí kɔ ku'ni kí t̄i baa ijend yà Uwien ya tondb bilole li cère unɛndun r̄ jènde yè kí t̄i dukn bolm milole nnɔ ya gbenm.

16

Uwien ya benpiebe te isèn yà ni ya gber

¹ N cii' uniɛke uba bó u len' Uwien ya duku ni ufaa bo, ki tɔke' Uwien ya tondb bilole nnɔ ki ye: «Li joh mɛn kí t̄i taa Uwien ya benpiebe wà te isèn ilole ni nnɔ kí wule kitink bo.»

² Ukpiek bure' ki t̄i taa' nà te u'sɛnl ni nnɔ ki wule' kitink bo. Nɛ inɛl yà bre ki wi ki gbien' yèyèke' binib bà ŋmɔbe kiwɛnk nnɔ ya d̄iɛku ki gbaandeh ki pukeh ki'nennɛnku nnɔ.

³ Ulie mɔ taa' nà te u'yaal ni ki t̄i wule' miñunciɛnm ni. Nɛ m̄i kpɛnde' kusebubulku ki naan libonkpil ya sɛm. Nɛ tibont tà kɛ te mi'ni nnɔ kpo'.

⁴ Nta mɔ taa' nà te u'mɔ yaal ni ki t̄i wule' ikpen nin iñunbun ni. Nɛ i'ñunm kpɛnde' misɛm.

⁵ Nɛ n cii' Uwien ya tond wà ŋmɔbe mituəm miñunm bo nnɔ len' ki ye:

«Uwien, a cuube nɛ,
sin nɛ là te, ki biɛ ki te, ki yé uñaan.

A tien' nà nɔ nɛ wuɔn' ki ye a'buur cuube.

⁶ Kimɛ bi ku' a'nib nin a'ñɔbonsɔknɔ nɛ a'mɔ de' bɛ misɛm bɛ r̄ ñu. Bi kpɛ nɛn nɛ.» ⁷ Nɛ n cii' uniɛke uba bó liponpuol saan u teh: «Yonbdaan Uwien mituəm kɛ ya daan, a'buur yé imɔn nɛ, ki cuube.»

⁸ Nnan mɔ taa' nà te u'mɔ yaal ni ki wule' uwien wà puɔreh nɔ bo, nɛ u laa' mituəm wù r̄ li siɛnh binib tɛn umu. ⁹ Kuwɔlku funfunde' binib, nɛ bi suke' Uwien wà ŋmɔbe ufaa ki cère' bi jèndeh nnɔ, ka tuo' bɛ r̄ lèbre bi'tetem ŋɔ kí kpiɛke wɔ.

¹⁰ Nɣun mɔ taa' nà te u'mɔ ya sɛnl ni ki t̄i wule' kiwɛnk nnɔ ya bɛrbiɛk bo. Ki'bel ya tinɛnm kɛ biike', nɛ binib jèndeh ki gbiekeh ki ŋmɔnh bi'lɛn. ¹¹ Ijend nnɔ nin inɛl nnɔ bo nɛ bi suke' Uwien wà te paaki bó; ka tuo' ki wiɛ' bi'tuonbiɛɛ nnɔ.

¹² Nluob mɔ taa' nà te u'mɔ ya sɛnl ni, ki t̄i wule' likpenciɛnl Efrat ni, nɛ li fuɔre', ki cère' bibɛrb bà ñen' liwenpurl bó ní nnɔ laa' ñɛñɛbùol. ¹³ Nɛ n laa' isɛnpol ita; uba ñen' *utunwien nnɔ ya ñɔbu ni, utɔ ñen' kiwɛnk nnɔ yaabu ni, utɔ mɔ ñen' utonnɛnñɔbonsɔknl yaabu ni. Isɛnpol nnɔ naan itetiɛ nɛ. ¹⁴ *Satan nɛ sɔn' yè, ì teh micincilm, ki joh utingben kɛ bo ya bɛrb saan, yè r̄ taan bɛ ŋɔ bɛ r̄ tɔ butɔbu Uwien mituəm kɛ ya daan ya wengbiin ya daali.

¹⁵ Yonbdaan ye: «Li cengeh mɛn, n li baa tɛn unasu nɛ. Wà ŋa gɔh, ki bonde' u'wengolkaar mɔ la, Uwien ya mɔnm te u'bo, kimɛ wa r̄ cuon cɛnkpenlonlonl bɛ r̄ lɛ u'fɛ.»

¹⁶ Isɛnpol nnɔ taan' bibɛrb nnɔ libùol liba nɛ bi yih ni'saan *Sufmbɛ ya lenm ni ki teh Amagedɔnn.

¹⁷ Nlɔle mɔ taa' nà te u'mɔ ya sɛnl ni, ki t̄i wule' kitink bó ní, nɛ uniɛke uba len' ufaa bo Uwien ya duku ni u'berbiɛk saan ki ye: «Nì gben' nínɔ.» ¹⁸ Utaa mɛknɛh, ki tɛngɛh, kuwaaku te cɛɛn, nɛ kitink jɛnge' na ŋmɔbe fuul. Haali Uwien t̄i ñen' binib kitink bo ma, ka laan jɛnge' mi ya jɛngm. ¹⁹ Kì jɛnge' ma nnɔ nɛ uduciɛn Babilonn yekre' bolm mita. Idu kɛ ya dur mɔ lulu'. Uwien nɛ tiere' uduciɛn Babilonn ya nib bó. U'benku ni ben' bi'bo ki gbien' nɛ u dɛre' bi'tub cɛɛn, ka muɔ' bɛ cɛɛkm. ²⁰ Idek nin ijuɔn kɛ fefele'. ²¹ Utaa nii'

nε itetεn lulu' binib bo ki kpieke cεen, nε bi suke' Uwien itetεn nnε bo, kimε ijend nnε lā bre bi'bo cεen nε.

17

Uwien li bu ujenkpendgaar tibuur

¹ Nε Uwien ya tond bilole bā ηuuke isèn ilole nnε ya uba baa' ki lā tōke' nni ki ye: «Dεn ní wuεn ηε Uwien lā li bu ujenkpendgaar nnε tibuur kí dεre u'tub ma bo. Ujenkpendgaar nnε yé udu nε ki te ikpengol ya gbε. ² Utingbεn bo ya bεrb tien' lisεnsεndl nin wεn nε, nε binib guεre' lè utingbεn kε bo ki kεn' Uwien ya tudεre ni.»

³ *Mifuoñaanm cère' n laa' nā tideknt yaam nnε ni, nε utond nnε taa' nni ki jon' kupenpelku ni, n tī laa' upii uba jεke kiwεnmónmónk kiba, kí ηmabe iyul ilole nin iyin piik, kí gbεnεnt kε gbe iyel yā sukreh Uwien. ⁴ Upii nnε guo tiwεnmónmónt tuba tū món, kí taa' miñǎkm nin itεn yā ηmabe kudaaku nin ilaan yā ηmabe kudaaku kí fεnde' u'ba. U ηuuke miñǎkm ya sεnl, lí gbe u'sεnsεndtùon. Yεn si: u'juoke nin u'joknt ya bont nnε. ⁵ Bi kele' liyel lā binib ηa bεn li'tingi u'yutunl bo. Liyel nnε ya tingi si: «Uduciεn Babilonn: lijεnkpendl nin ijuoke yā te kitink bo ya naa.» ⁶ Nε n laa' upii nnε ñun' Uwien ya nib ya sēm nin binib bā bi ku' bε *Yesu bo nnε ya sēm ki yibe' tεn u ñun' midaam nε.

N laa' wε ma nnε nε ní cuo' nni miyǎkm cεen. ⁷ Nε Uwien ya tond nnε tōke' nni ki ye: «Bε tien' ní cuo' ηε miyǎkm-i? N li kpiire' upii nnε nin u jεke kiwεnk ká, kí ηmabe iyul ilole nin iyin piik nnε ya gbεr, kí tōke ηε. ⁸ A laa' kiwεnk ká nε, kí lā te nε ka ji te. Kí lí ñε ní kubùoku kùa ñε ka ηmabe biεn nnε ni nε, kí bure bε ní tī ku kè. Binib bā Uwien ηa kele' bi'yel limiel ya gbεnku ni haali uñendun ya cincinm nnε laa' kè la, ní lí ji bε, kimε kí lā te nε, ka ji te ama kí lí liebe ní.

⁹ «Fεnfεnnε miyεnfuom nin mibεnm nε lí cère binib ní bende nibonn niε ya tingi. Kiwεnk nnε ya yul ilole nnε yé ijuεn ilole yā upii nnε te i'bo nnε nε. I yé bibεrb bilole mε nε. ¹⁰ Bibεrb bilole nnε ni, biñun ya bel gèbre' ηε, nluob nε kε fεnfεnnε wuε, nlole ηa laan kèle'. U lā kèle' la, wa ní wuoke. ¹¹ Kiwεnk ká lā te, ka ji te nnε yé bεrniin nε, kí ñεn' bibεrb bilole nnε ni, nε kí joh bε ní tī ku kè. ¹² A laa' iyin piik yā nnε, yé binib piik bā lā lí ji libel nε. Bi lā jin' libel la, bεn nin kiwεnk nnε lí taan libel nnε nε, ama la ní wuoke. ¹³ Bibεrb nnε kε kpaan' buñabu nε, bε ní taa bi'tuεm nin bi'faa kε kí sεn kí de kiwεnk nnε. ¹⁴ Bi lí tō nin Kipebuk butabu, nε kè ní faake nin bε, kimε kí yé yonbdenb kε ya Yonbdaan nε, kí yé bibεrb kε ya bεrciεn. Wεn nin binib bā Uwien yin' bε kí gènde' bε bi yé u'yaab kí pε u'bo mōnmōnm nnε nε lí faake.»

¹⁵ Nε utond nnε tí tōke' nni ki ye: «A laa' miñunm mà ujenkpend nnε te mi'saan nnε yé inibol yā kε te uñendun wuu ni kí lienh ilenbol kε nnε nε. ¹⁶ A laa' iyin piik yā, í yé bibεrb nnε, nin kiwεnk nnε lí sikre ujenkpend nnε bo, kí fie u'wεnt kε, kí cère wε ní lí te limufunl, kí ηmōnηmōn wε, kí taa umu kí sε nā bó sīen', ¹⁷ kimε Uwien nε de' bibεrb piik nnε iyenmaale bε ní tien u yíe nā. U yíe nā si: bibεrb piik nnε ní kpaan buñabu kí taa bi'bel kí cèbe kiwεnk nnε kí tí baa uyo wā u lā len' nā nnε ní tien.

¹⁸ «A laa' upii wā nnε yé uduciεn wā likeh utingbεn bo ya bεrb kε nε.»

18

Babilonn ya berm

¹ Ni ya puoli bó nε n tí laa' tideknt yaam Uwien ya tond uba ñεn' paaki bó kí jinh ní, kí ηmabe mītuεm kí gbien', nε u'wenwenku wende' utingbεn kε bo,

² nε u lienh ufaa bo kí teh:

«U lu' ηε, u lu' ηε, uduciεn Babilonn lu' ηε.

U jí kpende' isεnpol kε ya bol ya kεnkuεn nε.

Inuεn nin tiwεnt tā yé tijεnkt ya bont kí ηmabe isεnsen kε jí kε wun ni nε.

³ Kimε udu nnε nε taa' u'sεnsεndl kí puon' inibol kε, kí cère' í kεn' Uwien ya tudεre ni.

Utingben bo ya berb tien' lisənsəndl nin wù,
nɛ ikpenkpend laa' lifaal li yɛbe u'wiel bo.»

⁴ Nɛ n tí cii' uniɛke uba bó paaki bó u lienh ki teh:

«N'nibɛ, nɛ mɛn Babilonn ni,
ki la li te u'nib ya tònbiɛɛ ya gbɛr ni,
ŋɔ ki la ji ijend yà bi li ji yè nnɔ,

⁵ kimɛ udu nnɔ ya nib sən' itònbiɛɛ yà nnɔ yɛbre' ki gbien' ki tĩ kpiɛ kutaaku
nɛ, Uwien ŋa sunde' bi'tònbiɛɛ nnɔ bó,

⁶ Tien bɛ mɛn bi tien' nɛ ma bo nnɔ,
bi tien' nɛ ibiɛre yà nnɔ, jiin bɛ mɛn nnɔ bolm mile bo,
bi là cère' ni jin' ijend ma bo nnɔ,
jiin bɛ mɛn nnɔ bolm mile bo.

⁷ Bɛn bà là yíe tigbengt, ki yíe bɛ ní li te liwiel ni, nĩ tĩ kɛnde' nnɔ,
cère mɛn bɛ ní ji ijend mɔ kí li kaa mikuum kí tĩ baa nnɔ,
kimɛ udu nnɔ ya nib maaleh bi'fɛl ni,
ki teh bi'du gbere' nɛ, ka te tɛn kpopii,
ka li li kèle kuum mɔ fiebu.

⁸ Nɛn bo, ijend li taan kí lu udu nnɔ ya nib bo uwien uba nɛ. Yɛn si:
mikuum nin ikumuɔ nin mikònm.

Umu li wi udu nnɔ,
kimɛ Yonbdaan Uwien wà bun' tibuur nnɔ ŋmɔbe mituɔm ki gbien'.»

⁹ Utingben bo ya berb bà kɛ tien' lisənsəndl nin udu nnɔ, bɛn nin wun jin' liwiel nnɔ, li
muɔ kí kpiɛnde u'bo, kimɛ u teknh umu, imuñii dukeh. ¹⁰ Bi li juore kí li se fənfəkm nɛ,
kimɛ bi fenge bi la tĩ jènde udu nnɔ ni nɛ. Bi li lienh ki teh:

«Nì brike' a'bo ŋɔ, nĩ brike' a'bo ŋɔ
uduciɛn Babilonn, sin wà là ŋmɔbe ufaa nnɔ, nĩ brike' a'bo ŋɔ,
Uwien pək ki bun' a'buur ki gben' na taande'.»

¹¹ Utingben bo ya kpenkpend mɔ li muɔh ki kpiɛndeh udu nnɔ bo, kimɛ uba ŋa ji daanh
bi'wɛnt. ¹² Tun si: miñɔkm nin ilike ya kur nin itɛn yà ŋmɔbe kudaaku nin ilaan nin
tikpɛlcɛpenpiɛnt nin ikpɛlmónmón nin tikpɛlcɛr tà dinge suɔɔ ki windeh nin ikpɛlde kɛ
ya bol yà ya daaku faa nin isiin yà ya dɔ ya daaku faa nin bi taah iluobñin ki teh tibont
tà nin bi kpeh tibont tà kɛ ya bol nin kukurku kua bi yih kù blənsi nin tikutər nin itɛn
yà ya daaku faa bi yih yè maarb ¹³ nin lɛfina kɛ ya bol nin tisir tà nu ki ŋmɛ kɛ ya bol
nin midaam kɛ nin mikpɔm nin miyom nin iji nin inɛ nin ipe nin itaan nin titɛnlolt nin
iyonbe nin binib bà bi coh bɛ butɔbu ni. ¹⁴ Bi li len ki ye:

«Sin Babilonn, a là fɛ tibont tà nnɔ gben' ŋɔ.
A'nacenkpebont tà mən ki ŋmɔbe kuñuərku nnɔ gben' ŋɔ,
nìl ŋa ji li lɛ tù fiebu.»

¹⁵ Binib bà tien' ukpenkpende udu nnɔ ni, ki laa' lifaal nnɔ,
li juore kí li se fənfəkm nɛ ki muɔh ki kpiɛndeh,
kimɛ bi fenge bi la tĩ jènde ni'bo nɛ. ¹⁶ Bi li lienh ki teh:

«Nì brike' a'bo ŋɔ, nĩ brike' a'bo ŋɔ uduciɛn Babilonn, nĩ brike' a'bo ŋɔ,
sin wà là te tɛn upii wà guo tikpɛlcɛpenpiɛnt
nin ikpɛlmónmón nin yà kɛ ya bol ya daaku faa
ki fènde' a'ba nin bi taah miñɔkm nin itɛn yà ya daaku faa
ki teh tijɛfɛnbont tà nnɔ nin ilaan nnɔ.

¹⁷ Li ya faal kɛ nɛ pək ki gben' na taande' nɔ-ɔ?»

Biñɛrkurb nin bi'ciɛnb nin bikpɛntuɔnb nin bà kɛ sənɔh miñunciɛnm bo ki jinh se
fənfəkm nɛ, ¹⁸ ki likeh udu wà teknh nnɔ ya muñii, ki wuureh ki teh: «U lɛ udu ba te
ki baa' uduciɛn wuu nɔ?» ¹⁹ Nɛ ki yiih titɛnt ki pukeh bi'yul bo, ki muɔh ki kpiɛndeh ki
wuureh ki teh:

«Nì brike' a'bo ηə, nì brike' a'bo ηə,
 uduciɛn Babilonn nì brike' a'bo ηə,
 biñerdɛnb kɛ nì' a ya faal bo nɛ ki faake'.
 Nɛn kɛ nɛ pək ki lá gben' na taande' nɔ-ɔɔ?»

²⁰ Tibont tà kɛ te kutaaku bo ń li poknh,
 Uwien ya nib nin *Yesu ya tondb nin
 *Uwien ya ñəbonsəknbɛ ni'mə ń li poknh,
 uduciɛn nnə ya berm bo,
 kimɛ Uwien bun' udu nnə ya nib tibuur
 bi tien' nɛ mibiɛrm mà nnə bo ki kun' nɛ imən.

²¹ Nɛ Uwien ya tondtədaan uba yuure' litɛnl liba li yebe tɛn linɛciɛnl ki wiɛ' miñunciɛnm
 ni, nɛ ki ye:

«Bi li bere uduciɛn Babilonn ufaa bó ma sə.
 Níl ηa ji li lɛ wù fiebu.

²² Ba ji li cii biɛñib nin yonyuonb
 nin wopieb nin natunpieb bó udu nnə ni.
 Utosənl uba mənən nin utə ηa ji li te u'ni.
 Ba ji li cii naal bó u'ni.

²³ Frl ηa ji li wende u'ni,
 ba ji li cii uje nin upii bà kuən' təb,
 na laan wuəke' ya yuon bó u'ni,
 udu nnə ya kpenkpend nɛ là cɛn' binib kɛ utingbɛn bo.
 U'nib là taa' inəke nɛ ki lɛrɛ' inibol kɛ.»

²⁴ Liɛbe' ki ní, *Uwien ya ñəbonsəknb nin u'nib bà kɛ bi ku' bɛ utingbɛn bo nnə u ya du
 nɛ si bi'kuum.

19

Bà mən' ki faake' ya yuon nin Uwien ya Pebuk ya piikuən

¹ Ni ya puoli bó nɛ n cii' unieke uba bó paaki bó tɛn kuniwulku ya nieke, u teh:

«Aleluya,
 ti'Wien nɛ ηmiɛndeh binib.

Wən nɛ si ukpieke nin mituəm,
² kimɛ u'buur yé imən nɛ, ki cuube.
 U bun' ujenkpendgaar wà taa' u'sənsəndl
 ki puon' binib kɛ utingbɛn bo nnə tibuur,
 ki tu' u là ku' u'tosənb bà nnə ya fɛnl».

³ Nɛ kuniwulku nnə tí ye:

«Aleluya,
 Babilonn ya muñii li tuu ki dukeh nɛ uyo kɛ.»

⁴ Nɛ biciɛnb pile nin binan nnə nin tiwɛnfuobt tunan nnə gbaan' ki pukeh Uwien wà kɛ
 kibɛrbiek bo nnə, ki teh:

«Ami! Aleluya!»

⁵ Nɛn saan nɛ unieke uba len' kibɛrbiek nnə saan ki ye: «Ninbi, biwaab nin biciɛnb bà
 yé ti'Wien ya tonsənb ki boh wə nnə ni'kɛ ń li pɛkeh wə mɛn. ⁶ Nɛ n tí cii' unieke uba bó
 tɛn kuniwulku ya nieke, a li ye miñunciɛnm nɛ fuh bii utaa nɛ tɛngɛh. Unieke nnə teh:

«Aleluya,
 Yonbdaan Uwien mituəm kɛ ya daan caan' u'bel ηə.

⁷ Cɛrɛ mɛn tí li poknh, kí li ηməbe uyɛnsəngɛ kí gbien,
 kí li kpiɛkreh wə,
 kimɛ Kipebuk nnə ya piikuənyo baa' ηə.
 Nɛ ki'po bonde' u'ba ηə.» »

⁸Uwien de' wə usen wə ní gole tikpəlcər tà mən ki p̄ien ki windeh. Tikpəlcər nnə wuən' ki ye Uwien bù' u'nib bigbɛm̀ndɛnb nɛ.

⁹Nɛ uba təkə' nni ki ye: «Kɛle kí ye: <Uwien ya mən̄m te u yin' binib bà bɛ ní ji Kipebuk ya piikuən̄jier nnə bo,> nɛ ki tí ye: <Tigbɛr tuu cinbe ki ñɛn' Uwien saan nɛ.> » ¹⁰Nɛn saan nɛ n gbaan' udaan nnə ya nun bó ní puke wə, nɛ u təkə' nni ki ye n la tien nnə, kime u'mə yé min nin n'təb bà yé *Yesu ya m̀nkunb nnə ya tonsəntə nɛ. A li puke Uwien baba nɛ. *Yesu kpiire' tigbɛm̀nt tà nnə yé Uwien là cère' *u'Fuoñaanm tore' u'ñəbonsəknb bi səknb' tigbɛr tà nnə nɛ.

Unil wà jɛke utɛnp̄ien ya gbɛr

¹¹Nɛ n tí liike' ki laa' kutaaku yɛ, utɛnp̄ien uba puə' ní, wà jɛke wə nnə bi yih wə umɛm̀ndaan nin unim̀n nɛ. U buh binib tibuur, ki tɔh butəbu ni'donbó nɛ. ¹²U'nun muərəh ten umupien nɛ. U kpiɛ iberyukpɛkpiɛ ligol. Liyel liba te u'bo, wən baba ŋa ní la, uba ŋa ben li'tingi. ¹³U guo kulierku kuba nɛ ku'kɛkɛ yé misɛm, bi yih wə Uwien ya ñəbonl. ¹⁴Nɛ Uwien ya sojambɛ pɛ u'puoli, ki jɛke itɛnp̄ien, ki guo tiliert tù p̄ien ki windeh. ¹⁵Nɛ kijusiek kà ŋmɛ penpen nərəh ki ñɛh utɛnjɛkl nnə ya ñəbu ni. U li taa ken nɛ kí ku inibol. U li ŋuuke bɛ nin ufaa ki la ŋməbe nunsənge bi'bo, kí niin bɛ ten bi taanh ki mərəh isibii ki ñɛndeh i'ñunm ma bo, kime Uwien mituəm kɛ ya daan ya mutuol fii' bi'bo ki gbien'-a! ¹⁶Liyel liba te u'lierku nin u'penl bo. Len si: «Bibɛrb kɛ ya bɛrcien nin yonbdɛnb kɛ ya Yonbdaan.»

¹⁷Nɛ n laa' utond uba se uwien bo, ki wuureh ufaa bo ki yih inuən yà kɛ ya bol jinh tunənt yí ní baa kí ji Uwien bonde' ujinciɛn wà nnə. ¹⁸Yí ní baa kí ji bibɛrb nin sojaciɛnb nin bifɛfaab nin itaan nin bà jɛke yí nin binib kɛ, bà yé iyonbe nin bà ŋa yé yonbe nin biwaab nin biciɛnb kɛ ya nənt.

¹⁹Nɛ n tí laa' kiwɛnk nnə nin utingbɛn bo ya bɛrb nin bi'sojambɛ taan', bɛ ní tə utɛnjɛkl nnə nin u'sojambɛ butəbu. ²⁰Nɛ bi cuo' kiwɛnk nnə nin utonnɛnñəbonsəknl nnə mə. Wən nɛ là tien' micincilm ki de' kiwɛnk, ki lɛrɛ' binib bà kiwɛnk nnə ya d̄iɛku te bi'bo bi gbaandeh ki pukeh ki'nɛnnɛnku nnə. Bi taa' bi'kɛ bile bi fuobe nɛ ki tí wiɛ' kumubùoku kuba ni mitɛnñəkjiem te len ki teknh. ²¹Bà s̄ien' nnə wən, utɛnjɛkl nnə taa' kijusiek kà nərəh ki ñɛh u'ñəbu ni nnə nɛ ki ku' bɛ, nɛ inuən kɛ baa' ki jin' bɛ ki tí gbo'.

20

Ibin liturl ya gbɛr

¹Nɛ n tí laa' Uwien ya tond uba ñɛn' kutaaku bó ki jiih ní ki ŋuuke kubùoku kùà ñə ka ŋməbe bien nnə ya p̄ien nin tikudəkɛncient u'nuə ni, ²ki baa' ki cuo' utunwiɛn nnə. U yé uyo bo ya wɛ nnə nɛ. Bi yih wən nɛ usɛnpol, ki liebe' ki yih wə *Satan. U taa' tikudəkr nnə ki lòle' wə, wə ní li lùo kí tí baa ibin liturl, ³ki taa' wə ki wiɛ' kubùoku kùà ñə ka ŋməbe bien nnə ni, ki b̄iin', ki piin' ip̄ien, ki pəle' ŋə utunwiɛn nnə ji la lɛrɛ nib kí tí baa ibin liturl nnə ya gbenm. Ibin nnə gèbre' la, bi li wiɛ wə nɛ, wə ní tien iwenkàankɛ.

⁴Nɛ n laa' mubɛrbiɛmu muba, bà bàareh ki kaah mu'bo nnə, Uwien de' bɛ usɛn bɛ ní bu binib tibuur, ki laa' binib bà là kun' im̀n *Yesu bo, ki kpaande' Uwien ya gbɛr ŋə bi ku' bɛ nnə ya naanmu. Bi mɛkre' nɛ ki jin' libɛl nin Kristo ibin liturl. Bɛn ŋa gbaan' ki puke' kiwɛnk nnə bii ki'nɛnnɛnku, ka ŋməbe ki'd̄iɛku bi'yutun bo bii bi'nuə bo. ⁵Uwien mɛkre' bɛn nɛ mikpiɛkm. Bitɛnkpiitəb bà s̄ien' nnə ibin liturl nnə ŋa gèbre' la, ba ní mɛkre. ⁶Binib bà kpiɛ' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni nnə Uwien ya mən̄m te bi'bo, kime Uwien nɛ bore' bɛ ki tien' u'yaab. Ba ní kpo kí lɛrɛ. Bi li yé Uwien nin *Kristo ya təturkaab nɛ, ki li yé bibɛrb nin *Kristo ibin liturl.

Satan ya lum

⁷Ibin liturl nnə gèbre' la, Uwien li cère bɛ ní ñɛn *Satan lipɛkl ni kí wiɛ, ⁸wə ní jo kí tí lɛrɛ inibol yà kɛ te utingbɛn kɛ bo, kí tí taan yè, yè ní tə butəbu. Inibol nnə ya yel si Gəg nin

Magog* nε. Bi yebe ten likpentengbil nε. ⁹ Bi gbe utingben bo ni'ke saan, ki jebe' udu wà Uwien yíe wù, u'nib te u'ni nnò, nε umu ñen' paaki bó ní ki lá wín' bi'ke. ¹⁰ Nε Uwien cère' bi cuo' usenpol wà lere' be nnò, ki wiε' kumubùoku kùà mitenñakjiem te len ki teknh nnò ni, kiwenk nnò nin utonnenñòbonsaknl te nà saan nnò. Bi li tuu ki te nen saan nε uyo ke ki jèndeh ki lebreh ñanku nin wien ni.

Lidaali là Uwien li bu binib ke tibuur

¹¹ N laa' kiberbεcenciεnk kiba kī pīen, ki laa' wà ke ki'bo nnò. Kitink nin kutaaku gben' u'nun bó kpekpele ka sien' bonn. ¹² Nε n laa' bitenkpiib, biciεnb nin biwaab ke se kiberbiek nnò ya nun bó. Nε bi pibre' tigbont, ki liebe' ki pibre' kutaku limiel ya gbanku nínò. Bi bun' bitenkpiib tibuur, wà ke là sòn' ma bo. Bi bun' be ten ní kele' ma bo tigbont nnò ni nε. ¹³ Miñunm là jin' binib bà ke nnò, mī ñen' be ní. Mikuum là jin' bà bi te kutenkpiiku ni nnò mò ñen' ní, nε Uwien bun' be tibuur wà ke là sòn' ma bo. ¹⁴ Nεn saan nε bi taa' mikuum nin kutenkpiiku ki wiε' kumubùoku ni. Kumubùoku nnò nε yé mikuliem. ¹⁵ Nε bi taa' binib bà ke ya yel ña kele' limiel ya gbanku ni nnò mò ki wiε' kumubùoku nnò ni.

21

Kutefenku nin kitinfenk ya gber

¹ N laa' kutefenku nin kitinfenk, kime kutekpaaku nin kitinkpaak nnò ña ji te. Miñunciεnm mò ña ji te. ² N laa' Uwien ya du Yerusalemfaan ñen' u'saan paaki bó ní ki mən ten ujεfaan wà bi dùun' wò ki tuke ki joh u'ce bó. ³ Nε n cii' unieke uba bó, u len' ufaa bo kiberbiek nnò saan ki ye: «Liike mən, Uwien ya kankuon ji te binib ni nε. U li kòh nin be, nε be ní li yé u'yaab, nε wòn bugben ní li yé bi'Wien. ⁴ U li ñmire bi'nunsiir ke, kuum nin kumuò nin jend nin kpiende ña ji li te, kime tibonkpaar nnò ke gben'-a.»

⁵ Nεn saan nε wà ke kiberbiek bo nnò len' ki ye: «Fenfennò n teh tibont ke tifent nε.» Nε ki tí len' ki ye: «Kele tigber tuu, kime tù te nε, ki kpe be ní li du tu'bo.» ⁶ Nε ki take' nni ki ye: «Ni'ke tien' ki gben'-a! Min nε yé micincinm nin migbenm. Uñuñun ñmòbe wà ke la, n li de wò liñunbunl là ya ñunm dienh limiel wa ní pè niba. ⁷ Wà ke mòn' ki faake' nε li si tu ya bont ke. N li yé u'Wien nε u'mò li yé n'buk. ⁸ Bà sen' bujεwaanbu nin bà ña fòre' Kristo ya sen ni nin bà teh ijuake ya bont nin binikub nin isansand nin biñakdenb nin bà pε ibule bo. Bi'ke ya tòn nin bi'lenm ña kpe gbemont ya sen. Bi'buol si kumubùoku kùà ni mitenñakjiem te len ki teknh nnò nε. Nεn nε yé mikuliem.»

Yerusalemfaan ya gber

⁹ Uwien ya tondb bilole bà ñuuke ijendfòrke isèn ilole ni nnò ya uba baa' ki lá take' nni ki ye: «Den, ní wuon ñε ujεfaan wà Kipebuk li kuon wò nnò.» ¹⁰ *Mifuoñaanm cère' n laa' nà tidεknt yaam nnò ni nε utond nnò taa' nni ki don' lijófòkrl liba bo, ki wuon' nni Uwien ya du Yerusalem u ñen' u'saan paaki bó ki jinh ní. ¹¹ Uwien ya wenwenku wendeh wù ki cère' u windeh ten litenl là ya daaku faa, ki windeh ten litenl là bòn ten lidingl ki likeh ki càareh. ¹² Liguoncenciεnl liba nε là guon' udu nnò, ki ñmòbe inañuon piik nin ile. Uwien ya tondb piik nin bile se inañuon nnò ke saan. Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya yel kele' inañuon piik nin ile nnò ke bo. ¹³ Inañuon ita te lenpuoli bó, ita te nintuoli bó, ita te ugen bó, ita mò te ujie bó. ¹⁴ Liguoncenciεnl nnò se iten piik nin ile bo nε. Kipebuk ya tondb piik nin bile ya yel kele' iten nnò ke bo.

¹⁵ Uwien ya tond wà lienh nni nnò ñuuke miñòkm ya kpendò wò ní kpaan udu nnò nin u'nañuon nin u'guoncenciεnl nnò. ¹⁶ Udu nnò là te ten kangbonga nε, u'kele ke inan ya pīen kpe. Nε u taa' ukpendò nnò ki kpaan' udu nnò, ki laa' ikele inan nnò, wà ke ya fòkn te mikpäänm itur piik nin ile nε. U'paaki ya fòkn mò kpe nnò nε. ¹⁷ U kpaan' *liguonl nnò ki laa' ní te kobk nin pinan nin minan nε. U kpaan' binib kpàandeh tibont ma bo nε. ¹⁸ Bi là

* 20:8 Uwien ya ñòbonsaknl Esekìel là yih Uwien ya nennεndb nε Gog nin Magog.

* 21:17 Mikpäänm nnò ya fòkn kpe kī cin kunεpendunku kī tí fòre inòbii nε.

taa' iten yà bi yih yè jaspi nnò nε ki mɛn' liguonl nnò. Udu nnò kε là yé miñòkm mà wien, ki windeh ki likeh ki càareh tɛn lidingl nε. ¹⁹ Bi là taa' iten yà ya daaku faa kε ya bol nε ki mɔnge' liguonl nnò ya tɛnpuul.

Likpiεkl yé litenl là bi yih lè jaspi nnò nε,
 liliel yé litenl là bi yih lè safir nnò nε,
 litaal yé litenl là bi yih lè agati nnò nε,
 nnan yé litenl là bi yih lè emolod nnò nε,
²⁰ nɣun yé litenl là bi yih lè sadoniks nnò nε,
 nluob yé litenl là bi yih lè kaneliyann nnò nε,
 nlole yé litenl là bi yih lè krisolate nnò nε,
 nniin yé litenl là bi yih lè belil nnò nε,
 nwε yé litenl là bi yih lè topasi nnò nε,
 piik yé litenl là bi yih lè kalsedoni nnò nε,
 piiknba yé litenl là bi yih lè yasente nnò nε,
 piiknle yé litenl là bi yih lè ametisi nnò nε.

²¹ Bi là taa' litenl là ya daaku faa bi yih lè pɛrl nnò piik nin ile nε ki tien' udu nnò ya nañuɔn piik nin ile nnò. Nañɔbu kε nañɔbu là jin' litenl liba nε. Ki taa' miñòkm mà windeh ki likeh ki càareh tɛn lidingl nnò ki cɛ' mifɛnm mà dɔ udu nnò ya benku ni nnò.

²² Ma laa' udu nnò ni bi pèkeh Uwien kuduku kùà ni, kimε Yonbdaan Uwien mituɔm kε ya daan nin Kipebuk nnò te udu nnò ni, nε binib pèkeh bε. ²³ Udu nnò ya nib ɣa nuunh wien nin ɣmaal ní li wendeh u'ni, kimε Uwien ya wenwenku nε wendeh wù, nε Kipebuk nnò yé u'fɛl. ²⁴ Inibol kε li cuon u'wenwenku ni, nε utingben bo ya berb li tuke bi'bont tà dienh bε ukpiεke kí baa u'ni. ²⁵ Udu nnò ya nañuɔn li tuu ki ye uyo kε nε, nε na ji li biire u'ni. ²⁶ Bi li taa tibont tà dienh inibol kε ukpiεke nin lifaal kí baa u'ni. ²⁷ Nibonn nà kε yé tijòknt ya bonn ɣa ní kɔ u'ni. Binib bà teh ijuake ya bont nin bà ya tòn nin bi'lenm ɣa kpe gbɛmònt ya sɛn nnò mɔ ɣa ní kɔ u'ni. Binib bà ya yel kele' limiel ya gbɔnku ni nnò baba nε li kɔ u'ni. Kugbɔnku nnò yé Uwien ya Pebuk nnò yaaku nε.

22

¹ Uwien ya tond nnò wuɔn' nni miñunm mà dienh limiel ya kpen u windeh tɛn lidingl ki likeh ki càareh. Mí ñeh Uwien nin Kipebuk nnò ya berbiek saan nε. ² Limiel ya subu se mifɛnm mà dɔ udu nnò ya benku ni nnò ya siik ni nε, ki te ukpen nnò ya kele kε ile, ki lùonh bolm piik nin mile libinl ni. Bù lùonh ɣmaal kε ɣmaal nε. Bu'fer yé kuɣàaku nε ki buuh inibol kε. ³ Uwien wiε' nà kε miñuɔm ɣa ji li te udu nnò ni. Uwien nin Kipebuk ya berbiek li te udu nnò ni nε, nε Uwien ya tonsɔnb ní li pukeh wɔ. ⁴ Bi li lε u'nun bó, nε bi li kele u'yel bi'yutun bo. ⁵ Na ji li biire u'ni, nε binib nnò ɣa ji li nuunh fɛl, ka ji li nuunh wien ní wende bε, kimε Yonbdaan Uwien nε li wendeh bε. Bi li yé biberb nε uyo kε.

Yesu ya baam ya gber

⁶ Uwien ya tond nnò tɔke' nni ki ye: «Tigber tuu te nε, ki kpe bε ní li du tu'bo. Yonbdaan Uwien wà là cère' u'ñɔbonsɔknb sɔkn' u'gber nnò, nε sɔn' ní u'tond wɔ ní lá wuɔn u'tonsɔnb tibont tà li tien' na ní taande.»

⁷ *Yesu len' ki ye: «Li cengeh mɛn, n we ní na ní taande.» Wà kε tùɔre' ki ɣuuke Uwien ya gber tà te kugbɔnku kuu ni nɔ ki tɔkeh nà laan teh nin nà lá li tien nnò ya gber la, Uwien ya mɔnm te u'bo.

⁸ Min San nε cii' tibont tuu bó ki laa' tù mɔ. N cii' tu'bó, ki laa' tù ma nnò, nε n gbaan' utond wà wuɔn' nni tù nnò ya nun bó ní puke wɔ. ⁹ Nε u tɔke' nni ki ye n la tien nnò, kimε u'mɔ yé min nin n'tɔb bà yé *Uwien ya ñɔbonsɔknb nin bà tùɔre' ki ɣuuke kugbɔnku kuu ya gber ya tonsɔntɔ nε. A li puke Uwien baba nε. ¹⁰ Nε ki tí tɔke' nni ki ye: «La bóle Uwien ya gber tà te kugbɔnku kuu ni nɔ, kimε tù li tien uyo wà nnò nek'n ní ɣɔ. ¹¹ Wà bre la, wɔ

ń li teh nà bre ki joh. Wà yíe tijòknt ya tòn la, wò ń li kuòndeh u'ba tijòknt ki joh. Wà yé unimòn la, wò ń li teh tinimònt ki joh. Wà yé Uwien yò la, wò ń juore kí li yé Uwien yò.»

¹²*Yesu tí ye: «Li cengeh mèn, n we ní na ń taande, kí li tuke lisuul ń lá su unil kè u'tuonl kpe ma bo. ¹³Min nè yé micincinm nin migbenm, ukpièk nin ufòrkè.» ¹⁴Binib bà sòkreh bi'liert nnò Uwien ya mòm te bi'bo. Bèn nè ñmòbe usen be ń mò limiel ya subu ya bii, kí ñe bunañòbu kí kò udu nnò ni*¹⁵. Ama bà teh ijuòke ya bont nin biñòkðenb nin isònsònd nin binikub nin bà pè ibule bo nnò, bi'kè fè itòn nin tigber tà ña kpe gbemònt ya sen nè, nè ki pè tu'bo. Bèn lí juore saali nè.

¹⁶«Min *Yesu nè sòn' ní n'tond wò ń lá tòke nè tigber tuu n'táan ni. N yé Dafid ya yaabil nè, ki wien ten litenñetaasel.»

¹⁷*Mifuoñaanm nin Uwien ya Pebuk ya jèkpen ye: «Dèn.»

Wà kè cii' la, u'mò ń ye: «Dèn.»

Uñuñun ñmòbe wà kè la, wò ń dèn,
wà yíe miñunm mà dienh limiel la,
wò ń dèn kí ñu, ki la pè niba.

Tigbefərkaar

¹⁸N gbierèh wà kè ciih tigber tà te kugbònkku kuu ni, ki tòkeh nà laan teh nin nà lá li tien nnò ya gber nnò nè. Wà kè taa' tigbetòr ki pukn' tigber nnò bó la, Uwien li cère ijènd yà bi len' i'bó kugbònkku kuu ni nnò ń lu u'bo. ¹⁹Wà kè kùore' kugbònkku kuu ya gber la, Uwien ña ń cèbe wò, wò ń mò bi len' limiel ya subu bùa bó kugbònkku kuu ni nnò ya bii, ka ń cère wò ń kò u'du wà bi len' u'bó kugbònkku kuu ni nò ni mò.

²⁰Wà tòke' tigber tuu kè nnò ye: «Imòn nè n we ní na ń taande.»

Imòn, Yonbdaan Yesu, dèn.

²¹Yonbdaan *Yesu ń juoke binib kè.

* **22:14** Bi kpiè' ki kele' tigbònt tà nnò ya tuba ni ní kele' ki ye: «Binib bà boh tí'gber tà te kugbònkku kuu ni nnò Uwien ya mòm te bi'bo nè.»